

NORDISK TIDSKRIFT

FOR

FILOLOGI.

NY RÆKKE.

FEMTE BIND.

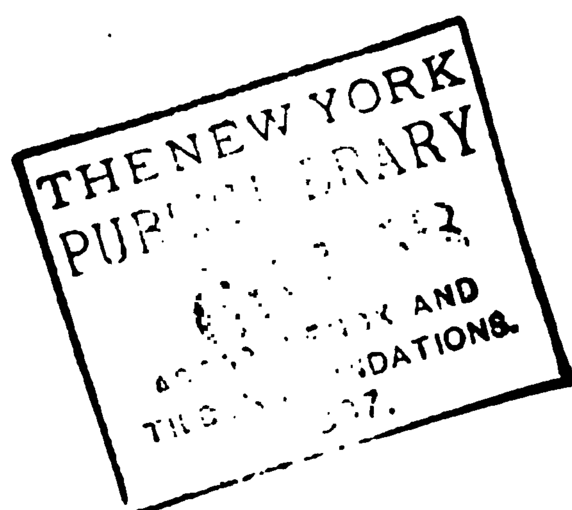

KØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SÖN).

TRYKT HOS J. JÖRGENSEN & CO.

1880—82.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
AND
DATIONS.

Tidskriftets redaktion:

Hovedredaktør:

Vilh. Thomsen,
dr. phil., docent, København.

Medredaktører:

M. C. Gertz,
dr. phil., professor.
Kbhvn.

Jean Pio,
professor, skolebestyrer.
Kbhvn.

Ludv. F. A. Wimmer,
dr. phil., docent.
Kbhvn.

S. Bugge,
professor,
Kristiania.

Chr. Cavallin,
professor,
Lund.

M. B. Richert,
professor,
Upsala.

Medarbejdere i dette bind:

Ahlén, Konrad, adjunkt. Örebro.
Cavallin, Chr., professor. Lund.
Flodström, Isidor, fil. kand. Hedemora.
Forchhammer, Johannes, rektor, dr. Herlufsholm.
Gertz, M. C., professor, dr. København.
Hjärne, Harald, dr. phil. Upsala.
Jörgensen, C., cand. philol. København.
Korsch, Feodor, professor. Moskva.
Lange, Julius, docent. København.
Leffler, L. Fr., professor. Upsala.
Madvig, J. N., gehejmeråd, dr. phil. & jur. København.
Nyrop, Kr., cand. mag. København.
Piehl, Karl, fil. kand. Upsala.
Stenersen, L. B., dr. phil. Kristiania.
Thomsen, Vilh., docent, dr. København.
Trier, Gerson, cand. mag. København.
Ussing, J. L., professor, dr. København.

Indhold.

Anmeldelser.

Mindre meddelelser.

Alfabetisk fortegnelse

over

behandlede steder af forfattere og texter.

(Steder, der kun ere anførte som exempler i grammatiske, lexikalske, historiske eller antikvariske undersøgelser, medtages ej.)

Til Pausanias V 16.

Af L. B. Stenersen.

I begyndelsen af 5te bogs 16de kapitel omtaler Pausanias Heratemplet i Olympia og nævner saa i § 2, at hvert 5te aar væve „de sexten kvinder“ — om hvilke han senere hen i samme kapitel fortæller mere — en peplos til gudinden. Derpaa fortsætter han: „de samme kvinder have ogsaa ledelsen af en væddekamp, „Heræerne“. Denne kamp er et væddeløb for piger. De ere ikke alle af samme alder; men først løbe de yngste, efter disse de, som ere dem nærmest i alder, og tilsidst de ældste af pigerne. § 3. De løbe paa følgende maade: deres haar er udslaget, chitonen rækker dem til lidt ovenfor knæet, og de lade den høire skulder blottet indtil brystet. Man har anvist ogsaa dem til deres kamp det olympiske stadium, men ved deres løb forkorter man stadiets længde omtrent med en sjettedel. De piger, som seire, giver man oliekranse og et stykke af den ko, som er bleven ofret til Hera.“ De faa endnu en æresbevisning, siger Pausanias, idet han tilføier: *καὶ δὴ ἀναθεῖναί σφισιν ἔστι γραψαμέναις εἰκόνας.*

Lige til den nyeste tid har man, saavidt jeg ved, i det hele været enig i opfattelsen af disse sidste ord, idet man har taget *γράφειν* i betydningen „male“ og oversat stedet: „og de have lov til at opstille (vie) sine malede portræter“. I de udgaver og oversættelser af Pausanias, jeg har havt leilighed til at se, er der i saa henseende ingen uenighed; stedet forklares paa denne maade af udgiverne Facius, Clavier, Siebelis, Schubart og Walz, og af oversætterne Amasæus, Gédoyn, Wiedasch, Schubart. Derimod er der, hvad texten angaar, nogen uenighed i et, for resten mindre væsentligt

punkt. Medens nemlig de fleste haandskrifter læse γραψαμέναις, findes i de to indbyrdes beslægtede haandskrifter (M og Va hos Schubart og Walz) læsemaaden γραψαμμένας; istedenfor dette konjicerede Facius γεγραμμένας, hvilket Clavier billigede og Siebelis har optaget i sin udgave. Denne konjektur kan ikke siges at være berettiget; der er ingen grund til at forlade haandskrifterne. Læsemaaden γραψαμένας kunde maaske optages; da maatte participiet ikke tages som attribut til εἰκόνας, men henføres som apposition til det dativiske infinitivs-subjekt σφισιν. Men det er dog rimeligere, at γραψαμμένας er kommet ind ved en skrivfeil for γραψαμέναις, og man gjør vistnok rettest i at følge denne almindeligere læsemaade. For meningens vedkommende er det ligegyldigt, hvilken læsemaade man holder sig til. — Paa den ovenfor nævnte maade er stedet endvidere opfattet af Visconti (M. P. Cl. III, texten til t. 27), Clarac (mus. de sculpt. texten til pl. 864 nr. 2199), i Beschreib. der St. Rom II, b. p. 270, af H. K. E. Köhler (Ges. Schr. VI p. 223), Schœmann (Griech. Alterth. II³ p. 516); ingen af disse udtaler sig for resten nærmere om stedet, og de kunne saaledes ingen tvivl have havt om dets mening. Ogsaa Kekulé, der læser γεγραμμένας, ytrer, at han kun kan forstaa udtrykket om malede billeder (Die Gruppe des Künstlers Menelaos, s. 29 f.).

Nogen tvivl ytrer Rathgeber (Ersch u. Grubers Encyclop. III, 3 p. 152). Han læser γεγραμμένας, hvilket han tager i betydningen „malet“, og er altsaa for saa vidt enig med de øvrige. Derimod gjælder hans tvivl udtrykket γεγραμμένας εἰκόνας, og han lader det henstaa uafgjort, om Pausanias mener „portrætmalerier“ eller „bemalede reliefs“, idet han henviser til Völkel's Archäol. Nachlass I p. 93 og Welcker's Sylloge Epigrammat. Græcor. p. 161, hvor spørgsmaalet om skulpturværkers bemaling hos Grækerne behandles. Paa denne sag skal jeg ikke her indlade mig, men naar Rathgeber altsaa tænker sig det muligt, at Pausanias her mener farvede reliefs, saa fortjener dette visselig ikke medhold, ligesom det heller ikke har faaet medhold hos nogen. At γεγραμμέναι εἰκόνες skulde kunne have denne betydning, støttes ikke ved nogen analogi hos Pausanias.

Paa en ganske anden maade opfatter derimod Friederichs (Bausteine nr. 91) Pausanias's udtryk. Han forstaar εἰκόνας om statuer, γράφειν om at forsyne med indskrift og gjengiver stedet: „es stand ihnen auch frei ihren Sieg durch eine mit Inschrift versehene Statue zu verewigen“. For øvrigt siger han ikke et ord til begrundelse af denne forklaring og kan altsaa ingen tvivl have havt om dens rigtighed. — Ogsaa Bœtticher maa have opfattet stedet paa denne maade (Erklär. Verzeichn. der Abgüsse antiker Werke, 2te Aufl., nr. 727). Pausanias's ord gjengiver han rigtignok blot med „auch ist ihnen erlaubt ihre Bildnisse aufzustellen“, og han tager saaledes intet hensyn til γραψαμέναις; men efter sin hele fremstilling kan han ikke have forstaaet stedet anderledes end Friederichs.

Uagtet hverken Friederichs eller Bœtticher udtale sig videre om udtrykket hos Pausanias, er det dog ikke tvivlsomt, hvad der har ledet dem til at følge den nævnte forklaring. Det er hensynet til den vatikanske statue, nr. 222 i galleria dei candelabri; tegninger findes hos Visconti og Clarac paa de anførte steder. (Det høire ben har nedenfor knæet været knækket paa flere steder, men er sammensat af de antike stykker. Derimod ere begge arme fra overarmen af nye; om restaurationen her har truffet det rette, lader sig ikke afgjøre. Den synes imidlertid vel saa heldig som den restauration, Friederichs tænker sig.) Denne statue fremstiller en ung pige med udslaget haar; hun er beklædt med en kort, ærmeløs chiton, der lader den høire side af brystet blottet, rækker ned paa hofterne og har en split paa den ene side (er σχιστός); under brystet er der spendt et bredt bælte. Holdningen viser noksom, at den unge pige er fremstillet i det øieblik, hun skal begynde at løbe; hun bøier sig forover, hendes høire fod er allerede løftet, og man faar i det hele det indtryk, at hun blot venter paa, at tegnet skal gives, for at springe afsted. Ved hendes venstre ben er anbragt en støtte, hvorpaa en palmegren er udhugget i relief; hermed har da billedhuggeren betegnet hendes seir i det forestaaende væddeløb.

At denne statue i det hele minder om den beskrivelse, Pausanias giver af de piger, som deltoge i væddeløbet paa Herafesten i Olympia, kan ikke negtes, og den tanke ligger nær, at statuen forestiller en af hine unge piger. Visconti har allerede forklaret statuen paa denne maade, og denne anskuelse dele, foruden Friederichs og Bœtticher, ogsaa Clarac, Bschrbg. der St. Rom, Conze (Beitr. zur Gesch. der griech. Plastik s. 28) og Kekulé, ligesom Krause (Agonist. u. Gymnast. I s. 378 og 683) synes at sætte statuen i forbindelse med Pausanias's fortælling.

Ingen vil betvivle, at denne forklaring i alle fald for saa vidt er rigtig, som statuen forestiller en pige, der skal begynde at løbe. Heri ere, saavidt jeg ved, alle, der have omtalt figuren, enige. Men der er flere, som holde sig til denne generelle fortolkning uden at sætte statuen i forbindelse med Pausanias's ord; saaledes Braun (Ruinen u. Museen Roms p. 503 f.), Burckhardt (Cicerone II[2] p. 433), Lübke (Gesch. der Plastik I[2] p. 117), Overbeck (Gesch. der griech. Plastik II[2] p. 344), Jahn (Ber. der sächs. Ges. der Wiss. 1861 p. 107). K. O. Müller (Handb. § 423, 3) mener, at statuen er reist for en pige, der havde seiret i et væddeløb paa Domitians tid (han henviser i saa henseende til Sueton. Dom. 4 og Dio Cass. 67, 8, hvor der omtales, at Domitian lod anstille væddeløb af piger), og han forkaster altsaa derved Viscontis forklaring. Rathgeber synes ogsaa tilbøielig til at forklare statuen paa samme maade som Müller.

Vi skulle foreløbig bortse fra denne statue og udelukkende holde os til fortolkningen af Pausanias's ord. Spørgsmaalet bliver altsaa: hvad betyder ἀναθεῖναι γραψαμέναις εἰκόνας? mener han dermed malede portræter eller statuer med indskrift? Ordet εἰκών giver i saa henseende ingen oplysning; det bruges uden forskjel baade om malerier og skulpturværker (se Schubart i Philologus XXIV p. 561 ff). Det er altsaa γράφειν, det kommer an paa, og spørgsmaalet bliver: hvilken betydning har dette verbum her? Svaret herpaa ville vi søge hos Pausanias selv. I sin periegese faar han jo saa overmaade hyppig brug for de udtryk, som her komme i betragtning, „indskrift, sætte indskrift; maleri,

male" osv., og det er altsaa rimeligt, at man ved at undersøge hans sprogbrug maa kunne finde oplysning angaaende dette spørgsmaal. Ved en gjennemgaaelse af Pausanias har jeg derfor havt min opmærksomhed henvendt paa sagen og undersøgt alle de forskjellige udtryk og vendinger, han bruger, naar han taler om indskrifter og maleri. Jeg skal nedenfor gjengive i sin helhed disse undersøgelser, uagtet de strække sig noget videre end til det enkelte udtryk, som det her særlig gjælder. Det er jo ikke umuligt, at engang et lignende spørgsmaal kommer paa bane, og da kan det vel være til nytte, at det herhen hørende stof er samlet.

Som man paa forhaand kan vide, er hos Pausanias ἐπίγραμμα det generelle og hyppigste udtryk for „indskrift". Ordet betyder saaledes „indskrift" ganske i almindelighed II 7, 2. V 23, 1. 24, 8. VI 4, 8. VIII 13, 3. 40, 1. IX 40, 10. For resten forekommer det en mængde gange og om alle slags indskrifter. Det bruges saaledes om metriske indskrifter, uanseet af hvad art versene ere (I 13, 2; 3. 30, 1 (slgn. Wachsmuth: Die Stadt Athen I s. 268, 4). 37, 2. III 8, 2 (slgn. VI 1, 6; Arch. Ztg. XXXVII s. 152). IV 1, 7; 9. V 10, 2; 3; 4. 17, 6; 9. 18, 1; 2; 3; 4. 19, 3; 4; 5; 6; 7; 10 (at foruden de indskrifter, som citeres, ogsaa de øvrige, som nævnes i kapp. 17—19, vare metriske, sees af bemærkningen i kap. 19, 10). 21, 4, 6 og 7 (afvexlende med ἐλεγεῖα). 25, 10. 27, 2; 8 (ifølge Arch. Ztg. XXXV s. 142 synes kunstner-indskriften paa Kallons Hermesstatue at have været metrisk). VI 3, 14. 4, 6; 7. 5, 7 (? se nedenfor s. 7 om VII 27, 6). 8, 2. 10, 5. 13, 10. 14, 10. 16, 2 (slgn. V 2, 5; Arch. Ztg. XXXVII s. 125). 17, 6. 19, 6. 20, 14. VII 17, 6; 7. VIII 5, 3. 42, 9; 10. 52, 6. 53, 1. IX 11, 1. 38, 10 (slgn. 4). X 7, 6. 21, 5), og det bruges om prosaiske indskrifter eller paa steder, hvor man hverken af Pausanias's egne ord eller paa anden maade har oplysning, om indskriften har været i bunden eller i ubunden form (I 2, 4. 15, 4. 19, 2. 26, 4. II 9, 8. 17, 3. 27, 2; 4. V 4, 6. 15, 5. 20, 8. 21, 8. 24, 7. 25, 4. 26, 5

(slgn. Arch. Ztg. XXXVII s. 150); 6. 27, 8; 11. VI 1, 4; 7. 2, 9. 3, 1; 2; 7. 4, 11. 7, 9. 9, 4. 12, 7. 13, 5; 7. 14, 12. 15, 2. 16, 4. 17, 4. 19, 4; 15. VII 6, 6. 22, 2. VIII 5, 3. 9, 6; 9. 11, 8. 26, 4. 31, 3. 37, 2; 10. X 10, 1. 11, 6. 25, 3; 5. 29, 1. 31, 9. 36, 9. For resten har rimeligvis ogsaa en hel del af disse været versificeret; ved indskrifter var jo den bundne form særdeles almindelig.). Endvidere bruger han det, hvad enten indskriften er indhuggen, indridset (det hyppigste), malet (X 25, 3; 5. 29, 1. 31, 9) eller indvævet (paa en peplos, VIII 5, 3); I 12, 2 kalder han bogtitler ἐπιγράμματα.

Et andet ord, som ogsaa oftere findes om indskrifter, er ἐλεγεῖον eller ἐλεγεῖα (Pausanias synes nemlig, som de nedenfor citerede steder vise, at bruge begge former uden nogen forskjel). For det første forekommer det om indskrifter, som med sikkerhed vides at være i elegisk metrum (I 43, 8 (slgn. Anthologia Gr. cur. Jacobs, cap. VII 154). V 2, 5. 20, 7. 22, 3. 23, 7. 24, 3. 25, 13. 27, 12. VI 9, 9. 10, 7. VII 17, 6. VIII 49, 1 (cfr. 52, 6). IX 2, 5 (versene citeres ikke, men angives at være af Simonides). 15, 6. 38, 4. X 12, 6. 27, 4). Dernæst findes ogsaa dette udtryk, uden at indskriften ligefrem citeres, eller vi vide noget nærmere om den (I 29, 11. V 10, 10. 21, 4; 6. 24, 11. 25, 4. VI 12, 8. VIII 30, 5; 8. 38, 5). Ogsaa i dette tilfælde har indskriften været versificeret; men om den netop har været i elegisk metrum, er ikke saa sikkert. Man har jo exempler paa, at andre forfattere bruge ἐλεγεῖα om metriske, men ikke just elegiske indskrifter, og der er i saa henseende intet i veien for, at Pausanias kan have gjort det samme. Imidlertid er der heller ikke noget i veien for, at de paa de sidst citerede steder omtalte indskrifter alle kunne have været i elegisk metrum; det er endog meget sandsynligt, at et par af dem har været det, saaledes gravskriften I 29, 11 samt den V 25, 4 nævnte indskrift. Det heder her: τὸ μὲν δὴ ἐπίγραμμα ἐδήλου τὸ ἀρχαῖον ἀναθήματα εἶναι τῶν ἐν πορθμῷ Μεσσηνίων· χρόνῳ δὲ ὕστερον Ἱππίας ...... τὰ ἐλεγεῖα ἐπ' αὐτοῖς ἐποίησεν. Hvordan det forholdt sig med τὸ ἐπίγραμμα τὸ ἀρχαῖον, er ikke rigtig klart. Imperfektum ἐδήλου kunde synes at tyde paa, at denne gamle indskrift var ganske for-

svunden; i saa fald maa det have været førerne, οἱ ἐξηγηταί, som have fortalt Pausanias om den. Dog kan nok Pausanias her have sagt ἀδήλου, selv om indskriften endnu existerede. Her modsættes, eller stilles ved siden af hinanden, ἐπίγραμμα og ἐλεγεῖα. Om han ved ἐπίγραμμα særlig mener en prosaisk indskrift, eller om han bruger ordet ganske i almindelighed om en indskrift uden at tænke paa dennes form, lader sig ikke sige. Men i ethvert fald er udtrykket ἐλεγεῖα øiensynlig valgt med flid og bliver vistnok at forstaa i egentlig betydning om elegisk indskrift. Desuden bruger Pausanias om de versificerede indskrifter, som med sikkerhed vides at have været i ikke-elegisk metrum, aldrig ἐλεγεῖον eller ἐλεγεῖα, men ἐπίγραμμα (eller γράμματα (VIII 10, 10), naar han ikke udtrykkelig siger ἔπη ἑξάμετρα, ἔπος ἑξάμετρον eller ἔπη (V 18, 2; 19, 3. IV 1, 7. Se for øvrigt de ovenfor angaaende ἐπίγραμμα anførte steder). Herimod kunde VII 27, 6 synes at stride; men dette er dog kun tilsyneladende. Han siger her, at Thessalerne paastaa, at athleten Pulydamas aldrig var bleven overvunden, og at de som bevis herfor blandt andet anføre ἐλεγεῖον ἐπὶ τῷ Πουλυδάμαντι; derpaa citerer han et enkelt, hexametrisk vers. Schubart (i sin oversættelse s. 553) mener, at her sigtes til indskriften paa den VI 5, 7 nævnte statue af Pulydamas i Olympia. Dette er meget muligt, om end ikke ganske sikkert. Men i alle fald maa den VII 27, 6 nævnte indskrift have været længre, og intet hindrer, hvad der i og for sig ogsaa er høist rimeligt, at den har været i elegisk form; Pausanias citerer kun første vers, da han ved denne leilighed ikke har brug for mere. Efter dette bliver det altsaa ikke usandsynligt, at Pausanias overalt ved udtrykkene ἐλεγεῖον og ἐλεγεῖα mener indskrifter særlig i elegisk form.

Ligesom ἐλεγεῖον forekommer ogsaa ἔπος (ἔπη) om indskrifter, men kun nogle faa gange. Det er IV 1, 7. V 18, 2. 19, 3 — alle tre steder om hexametrisk indskrift, som citeres; paa de to sidste steder er ogsaa adjektivet ἑξάμετρον føiet til — samt II 37, 3 og V 24, 2, hvor det bruges om indskrifter, som ikke ligefrem citeres. Om der paa disse to steder menes indskrifter særlig i heroisk metrum eller versificerede ind-

skrifter overhovedet, lader sig ikke afgjøre. Pausanias bruger ordet meget ofte, hvor han taler om digte og vers, og vistnok oftest, hvor disse ere i heroisk metrum. Mangen gang kan det dog være tvivlsomt, om han ikke blot dermed mener „vers, digt" i det hele, og undertiden er dette aldeles sikkert tilfældet. Saaledes f. ex. VII 21, 7 og IX 34, 9 samt rimeligvis VIII 37, 12, V 11, 7 og I 43, 7; IV 15, 6 kalder han Tyrtæos's anapæstiske digte ἔπη ἀνάπαιστα. (Derimod, naar der I 29, 2 i haandskrifterne læses τὰ ἔπη τὰ Σαπφοῦς, saa er dette høist sandsynlig feil for Πάμφω; se Hecker i Philologus V s. 429.) I denne generelle betydning kan han altsaa ogsaa godt bruge ordet, hvor han taler om indskrifter, og naar det paa det ene af de to anførte steder (II 37, 3) heder: τὰ ἔπη καὶ ὅσα οὐ μετὰ μέτρου μεμιγμένα ἦν τοῖς ἔπεσι, ligger det nærmest at forstaa τὰ ἔπη i betydningen „versene, den versificerede del af indskriften". Paa det andet sted er der intet, som antyder, om der ved τὸ ἔπος menes „vers" eller „hexametrisk vers".

Ogsaa brugen af γράμματα hører tildels hid. Ordet betyder hos Pausanias for det første dels ligefrem „bogstaver" (I 2, 4. 35, 4. II 35, 5. V 17, 6. 22, 3. VI 19, 6. VIII 43, 2. X 38, 13.), dels „brev" (I 13, 1. II 33, 4; 5. IV 5, 7. VI 9, 6. 15, 1.), dels „optegnelse, dokument, katalog" (I 43, 4. III 21, 1. V 4, 6. 21, 9. VI 2, 3. 13, 10. VIII 15, 2. X 36, 9); IV 15, 6 forekommer udtrykket γραμμάτων διδάσκαλος. Dernæst bruger han det, hvor talen er om indskrifter, saaledes, at det i alle fald efter meningen bliver omtrent det samme som ἐπίγραμμα. Paa flere af disse steder synes det imidlertid, som han har havt særlig grund til at vælge dette udtryk fremfor det sædvanlige ἐπίγραμμα. Det ser nemlig ud, som han bruger det, hvor indskriften er af den beskaffenhed, at han kommer til at fæste sig ved dens enkelte bestanddele, bogstaverne, deres form og stilling. Saaledes VI 19, 4 f. Han fortæller her, at i Sikyoniernes thesauros i Olympia opbevaredes der et skjold tilligemed hjelm og benskinner; derpaa siger han: ἐπίγραμμα δὲ ἐπὶ τοῖς ὅπλοις ἀκροθίνιον τῷ Διὶ ὑπὸ Μυάνων τεθῆναι. Efter en bemærkning om, hvem Myanerne vare, tilføier han saa til slut: τὰ δὲ ἐπὶ τῇ ἀσπίδι γράμματα

παρῆκται μὲν ἐπὶ βραχύ, πέπονθε δὲ αὐτὸ διὰ τοῦ ἀναθήματος τὸ ἀρχαῖον. Det er neppe tvivlsomt, at *τὰ ἐπὶ τῇ ἀσπίδι γράμματα* er den samme indskrift, som ovenfor kaldes *ἐπίγραμμα ἐπὶ τοῖς ὅπλοις,* hvilket udtryk Pausanias nok kunde bruge om en indskrift, som stod paa skjoldet, men angik alle vaabnene. Men hvordan end nu dette forholdt sig, se vi altsaa, at paa første sted, hvor han tænker paa indskriften i det hele og dens indhold, bruger han udtrykket *ἐπίγραμμα*; siden derimod, hvor han udhæver, at der var noget besynderligt ved bogstaverne, siger han *τὰ γράμματα.* Ligedan heder det VI 15, 8 om en ulæselig indskrift: *τὰ ἐπὶ τῷ βάθρῳ γράμματα ἀμυδρὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου* og VIII 25, 1: *ἀρχαῖα ἐν στήλῃ γράμματα* om en indskrift med gammeldags skrifttræk. Paa disse tre steder er altsaa *γράμματα* brugt aldeles paa samme maade som I 2, 4. V 17, 6 (*ἐπιγράμματα γράμμασι τοῖς ἀρχαίοις γεγραμμένα*). 22, 3. VI 19, 6. Naar han V 20, 1 siger om Ifitos's diskus, at der paa den fandtes en indskrift, som ikke stod i rette linier, men *ἐς κύκλου σχῆμα περίεισιν ἐπὶ τῷ δίσκῳ τὰ γράμματα,* saa er det vel af hensyn til indskriftens stilling, han bruger udtrykket *τὰ γράμματα.* Af lignende art er udtrykket V 17, 6: *τὰ μὲν ἐς εὐθὺ αὐτῶν ἔχει, σχήματα δὲ ἄλλα τῶν γραμμάτων βουστροφηδὸν καλοῦσιν Ἕλληνες.* Ligedan forholder det sig vistnok med VI, 19, 8; han taler om Hesperidegruppen i Epidamniernes thesauros i Olympia og siger, at indskriften paa jord-kuglen (eller skiven), som Atlas holdt, *τὰ ἐπὶ τοῦ πόλου γράμματα,* angav kunstnernes navn. For øvrigt var jo denne gruppe et værk af de gamle kunstnere Hegylos og Theokles, saa det maaske er paa grund af bogstavernes gammeldags form han siger *τὰ γράμματα*; men af texten selv kan man ikke slutte det. Det samme er maaske tilfældet VI, 6, 11, hvor han nævner et maleri, der var kopi af et gammelt billede, *γραφῆς μίμημα ἀρχαίας,* og siger: *ἐπίθετο δὲ καὶ ὄνομα Λύκαν τὰ ἐπὶ τῇ γραφῇ γράμματα.* Derimod kan man VIII 10, 10 og 14, 6 ikke egentlig se nogen særlig grund til, at han bruger *γράμματα* fremfor *ἐπίγραμμα.* Man maa rigtignok antage, at den paa sidste sted nævnte indskrift var meget gammeldags, da den skulde tjene til bevis for, at en Poseidonstatue i Fenea var viet af Odysseus; men i selve ordene hos Pausanias er der neppe noget, som tyder herpaa. Den indskrift,

som han VIII 10, 10 kalder γράμματα, har han ikke engang selv seet. Dog kan man ikke sige, at paa disse steder staar γράμματα aldeles i samme betydning som ἐπίγραμμα; han kunde vistnok brugt ἐπίγραμμα omtrent med samme mening, men γράμματα har dog beholdt sin egen betydning.

Af verber, som høre hid, er ἐπιγράφειν det, som betyder at „indskrive, sætte indskrift" ganske i almindelighed uden noget bibegreb. Det bruges i det hele aldeles paa samme maade som substantivet ἐπίγραμμα, saavel om versificerede indskrifter af forskjellig form som om prosaiske, og hvad enten indskriften er indhugget eller malet (I 13, 3. 26, 2. II 7, 2. IV 15, 5. V 2, 3. 24, 11. 26, 1. VI 10, 7. 20, 14. IX 11, 1. 38, 4. 40, 10. X 21, 6. VIII 11, 3 om malet indskrift); VI, 18, 5 bruges det om at sætte forfatternavnet paa en bog. I sammenligning med ἐπίγραμμα forekommer det for resten temmelig sjelden, og det staar aldrig alene. Der er stadig tilføiet et objekt eller i passivt udtryk subjekt, nemlig: ἐπίγραμμα (II 7, 2. VI 20, 14. IX 11, 1. 40, 10. X 21, 6 τοῦτο visende paa det i det foregaaende citerede epigram. IV 15, 5 følger indskriftens indhold som subjekt); ἐλεγεῖα (V 24, 11. IX 38, 4. I 13, 3 følger selve elegien som subjekt); ὄνομα, ὀνόματα (I 26, 2 (ὄ. καὶ κατόρθωμα). V 2, 3. 26, 1. VI 10, 7. 18, 5. VIII 11, 3); πόλιν (V 2, 3).

Ἐγγράφειν, som er det særlige udtryk om at „indridse, indhugge" (incidere), forekommer i denne sin egentlige betydning I 29, 7; 12 (στήλῃ); II 27, 3 og 36, 1 (στήλαις); V 23, 1 (κατὰ τοῦ βάθρου τὰ δεξιά); IX 31, 4 (μολύβδῳ). VII 27, 5 og X 9, 8 bruges det i forbindelsen ἐγγράφειν ἐς τὴν πολιτείαν. — Ἀναγράφειν forekommer VI 4, 3. 6, 3. 19, 13 om at „opskrive, indføre i et dokument, en officiel fortegnelse". Det staar ogsaa VI 2, 6. Der fortælles her, at da Antipatros fra Milet havde seiret i nævekamp blandt gutterne, overtalte nogle Syrakusanere, som vare komne for at bringe et offer paa Dionysios's vegne, hans fader til at lade sin søn udraabe som Syrakusaner; men Antipatros selv vilde ikke finde sig i dette καὶ ἀνέγραψε τῇ εἰκόνι ὡς γένος τε εἴη Μιλήσιος κ. τ. λ. Naar altsaa Pausanias her bruger udtrykket ἀναγράφειν, saa er det vistnok, fordi han i denne forbindelse betragter indskriften

paa statuen som et officielt dokument. — *Μεταγράφειν* forekommer en enkelt gang (I, 18, 3) og i betydningen „sætte ny, anden indskrift“ (rescribere; VIII 9, 8 heder dette *μετατιθέναι τὸ ἐπίγραμμα*; I 2, 4 og II 17, 3 bruger han omskrivende udtryk). — For resten bruges, som man vil se, heller ikke disse verber videre hyppig, og, ligesom *ἐπιγράφειν*, staa de aldrig alene; der tilføies stadig, hvis navn der var indskrevet, eller hvad der blev opskrevet.

Derimod forekommer simplex *γράφειν* ofte, hvor der tales om indskrift — foruden at det saa mangfoldige gange bruges om at „skrive“ i betydningen „nedskrive, berette om, forfatte“ (I 8, 4. 9, 7; 8. 13, 9. 14, 1; 3; 5. 16, 1. 23, 4; 10. 24, 4; 5. 25, 1. 27, 3. 29, 7; 12. 31, 5. 38, 7. 41, 4; 7. 42, 4. 43, 1. II, 2, 7. 15, 4. 16, 1; 7. 17, 4. 21, 8. 28, 3. 30, 9. 32, 3. 34, 2. 37, 6. III 10, 7; 8. 18, 9. 24, 7; 11. 26, 6. IV 2, 3. 6, 2. 15, 2. 26, 8. V 4, 5. 11, 9. 12, 3. 14, 6. VI 11, 7. 17, 8. 18, 5. VII 17, 9. 19, 9. 20, 4. VIII 5, 1. 10, 2. 29, 2. 37, 9. 43, 4. IX 2, 3. 23, 4. 25, 6. 27, 2. 30, 3. 33, 2. 36, 8. 39, 14. X 15, 5. 24, 3. 38, 13); om at „opskrive“ i katalog, protokol (paa samme maade som ellers *ἀναγράφειν*) er det brugt VI 8, 1. 9, 2. 22, 3.

Hvad nu angaar brugen af *γράφειν*, naar det gjælder indskrifter, saa siger det sig selv, at ofte maa dette verbum efter meningen nærme sig betydningen af *ἐπιγράφειν* (eller *ἐγγράφειν*). Forholdet mellem disse to verber bliver i det hele det samme som forholdet mellem substantiverne *γράμματα* og *ἐπίγραμμα*. Ogsaa her kan man sige, at Pausanias i mange tilfælde, eller maaske i de fleste, istedenfor *γράφειν* omtrent ligesaa godt kunde have brugt *ἐπιγράφειν*; men man kan ikke afgjort sige, at han har brugt *γράφειν* ligefrem i samme betydning som *ἐπιγράφειν*. Imidlertid er der dog flere steder, hvor *γράφειν* forekommer i forbindelser, i hvilke *ἐπιγράφειν* ikke findes hos Pausanias.

Dette er saaledes tilfældet I 2, 4. V 17, 6. 20, 1. 25. 9 (*γέγραπται δὲ καὶ τοῦτο ἐπὶ τὰ λαιὰ ἐκ δεξιῶν*). Her har verbet tydelig beholdt betydningen „at skrive“. Om disse steder gjælder nemlig det samme, som ovenfor er bemærket angaaende brugen af *γράμματα*; Pausanias fæster sig her særlig

ved skriften, skrifttrækkene, deres karakter og stilling. Hertil slutter sig II 27, 3 og 37, 3, hvor han særlig udhæver den sproglige form (γέγραπται δὲ φωνῇ τῇ Δωρίδι og ἃ δὲ ἤκουσα ἐπὶ τῇ καρδίᾳ γεγράφθαι .... τὰ πάντα Δωριστὶ ἐπεποίητο). Endvidere er der steder, hvor γράφειν betyder „opskrive, optegne" ganske i almindelighed; optegnelsen er vistnok skeet ved indskrift, men Pausanias tænker ikke netop herpaa og bruger kun en ganske generel betegnelse. Saaledes I 5, 5. 18, 3. Andre steder betyder det ogsaa at „opskrive", men, som det synes, saaledes, at det tillige har bibegrebet at „anføre ved navn" eller „udtrykkelig nævne". Paa denne maade er det brugt I 29, 12 (γεγραμμένοι δὲ εἰσιν οἵ τε στρατηγοὶ πλὴν Νικίου; paa gravstelen vare alle anførernes navne opskrevne, udtrykkelig nævnte; kun Nikias var forbigaaet); VII 6, 4 (han fortæller, at Achæerne ikke havde deltaget i Slaget ved Platæa, og siger saa: δῆλα γὰρ δὴ ὅτι ἐπὶ τῷ ἀναθήματι .... μετῆν ἂν καὶ Ἀχαιοῖς γεγράφθαι; ellers, mener han, maatte ogsaa de have været udtrykkelig nævnte paa fodstykket af Zeusstatuen, som Hellenerne efter seiren viede i Olympia); III 14, 3 (paa stelen vare Chionis's seire opskrevne, nævnte en efter en). Hid høre vistnok ogsaa stederne V 17, 11. 18, 4; 5. Han beskriver her Kypselos-kistens relieffer, hvor et par afdelinger vare uden indskrift, og han gjør derfor flere gange opmærksom paa, ved hvilke figurer navnene manglede, og ved hvilke de udtrykkelig vare nævnte (ingensteds i hele denne beskrivelse forekommer udtryk som τὸ ὄνομα ἐπιγέγραπται eller lignende). Af lignende art er V 25, 9: ἐπὶ μόνῳ τῷ Ἀγαμέμνονι τὸ ὄνομά ἐστι γεγραμμένον. Samme betydning har verbet maaske ogsaa et par andre steder, om hvilke mere nedenfor.

Af udtryk, hvor γράφειν mere synes at nærme sig betydningen af ἐπιγράφειν, er der for det første et, som bruges forholdsvis ofte — γράφειν ἐπίγραμμα (navnlig den passive forbindelse ἐπίγραμμα γέγραπται eller γραφῆναι V 10, 2. 18, 3; 4. 25, 10. VI 1, 6. VIII 40, 1. VII 6, 6 ἔγραψαν ἐπίγραμμα). Efter meningen er naturligvis dette udtryk omtrent det samme som ἐπιγράφειν ἐπίγραμμα, medens dog γράφειν ikke her er gaaet over til at betyde det samme som ἐπιγράφειν. Udtrykket bruges til variation med ἐπιγράφειν ἐπίγραμμα; men γράφειν har

beholdt sin egentlige betydning, som stadig lader sig paavise. — Istedenfor ἐπίγραμμα staar som subjekt for γέγραπται V 25, 10 og IX 11, 2 τοῦτο, visende paa ἐπίγραμμα med citeret indskrift i det foregaaende. V 18, 11 følger efter γέγραπται selve indskriften, V 27, 7 angivelse af indskriftens indhold, V 14, 11 en lignende konstruktion.

Hvad der er sagt om dette udtryk, gjælder ogsaa stederne I 43, 8. V 20, 7. 21, 4; 6. 23, 7. 27, 12. VIII 30, 5; 8. IX 2, 5, hvor det heder ἐλεγεῖα γράφειν, samt ἔπος γράφειν V 24, 2, og X 24, 1, hvor der staar γεγραμμένα ἐστὶν ὠφελήματα ἀνθρώποις ἐς βίον om de syv vises tankesprog, der fandtes opskrevne i det delfiske tempels pronaos.

At denne klassifikation af verbets forskjellige betydninger i flere henseender maa blive noget svag, siger sig selv; og der er ogsaa steder, hvor det ikke er saa let at afgjøre, paa hvilken maade γράφειν bør opfattes. Man kunde saaledes tænke paa at forstaa γράφειν I 5, 5 i betydningen „nævne, særlig omtale“. Endvidere, naar det VIII 14, 6 heder: καί μοι καὶ γράμματα οἱ Φενεᾶται παρείχοντο ἐπὶ τοῦ ἀγάλματος γεγραμμένα τῷ βάθρῳ, bliver brugen af γράφειν her maaske snarest at henføre til den s. 12 nederst omtalte klasse af udtryk. Muligvis er det dog at forstaa om bogstaver, som stode skrevne, virkelig fandtes paa statuens fodstykke (slgn., hvad der oven for s. 9 i anledning af γραμματα er bemærket om stedet); det kunde ogsaa være tænkeligt, at det er det forudgaaende γράμματα, som har trukket γεγραμμένα efter sig (forbindelsen γράμματα ἐπιγράφειν forekommer ikke hos Pausanias). I V 25, 10: τοῦτο (ɔ: τὸ ἐπίγραμμα) μὲν δὴ ἐνταῦθά ἐστι γεγραμμένον, ὁ δὲ ἀγαλματοποιὸς ὅστις ἦν ἐπὶ τοῦ Ἰδομενέως γέγραπται τῇ ἀσπίδι, kan man tage γέγραπται i betydningen „er udtrykkelig nævnt“; rimeligere synes det dog, at γέγραπται blot er brugt paa grund af forbindelsen („dette er nu skrevet der, men hvem billedhuggeren var, er skrevet paa Idomeneus's skjold“). V 23, 1 betyder maaske γεγραμμένοι „ere nævnte“; snarere er det dog brugt til at variere det foregaaende ἐγγεγραμμέναι. Det samme er vel ogsaa tilfældet VI 3, 1, hvor γέγδαπται vexler med ἐπίγραμμά ἐστιν.

Der staar endnu tilbage et sted, nemlig VIII 37, 2. Her nævner Pausanias πινάκιον γεγραμμένον, ἔχον τὰ ἐς τὴν τελετήν. Det er ikke rimeligt, at han her mener et maleri, og udtrykket maa altsaa betyde „en tavle med indskrift, indeholdende, hvad der vedkommer indvielsen“. Altsaa betyder γράφειν her „sætte indskrift paa, forsyne med indskrift“, men, vel at mærke, saaledes, at πινάκιον γεγραμμένον betyder „en tavle med indskrift“ ɔ: en „beskreven“ tavlè, hvor der ikke fandtes andet end indskriften. Pausanias taler her om en hal ved Despoinas helligdom mellem Lykosura og Akakesion; i denne hal fandtes fire relieffer, hvis billeder han kortelig nævner, og midt mellem disse relieffer, siger han, var denne tavle at se: μεταξὺ τῶν τύπων τῶν κατειλεγμένων πινάκιόν ἐστι γεγραμμένον κ. τ. λ. Han vil særlig udhæve, at paa tavlen fandtes kun skrift, intet relief; derfor sætter han γεγραμμένον til. Derved bliver udtrykket tydeligere, end om han blot havde sagt πινάκιον ἔχον eller λέγον τὰ κ. τ. λ., hvilket for øvrigt vilde have givet samme mening. Havde han derimod sagt πινάκιον ἐπιγεγραμμένον (et saadant udtryk forekommer ellers ikke hos Pausanias) ἔχον κ. τ. λ., eller πινάκιον ᾧ ἐπίγραμμά ἐστιν ἔχον κ. τ. λ. eller ᾧ ἐπιγέγραπται, ἐπιγεγραμμένα ἐστὶ τὰ κ. τ. λ. — da havde disse udtryk kunnet forstaaes saaledes, at der paa denne tavle foruden indskriften ogsaa var et relief som paa de andre fire plader. Γράφειν er altsaa ikke her brugt i samme betydning som ἐπιγράφειν.

Dette er de direkte udtryk, Pausanias bruger om indskrifter. Men undertiden betegner han ogsaa det samme ved andre vendinger, som στήλη λέγουσα eller ἔχουσα τὰ ὀνόματα eller lignende (I 29, 4; 32, 3. III 14, 1. IV 22, 7. V 12, 8. VII 13, 2), og paa samme maade ἀσπὶς λέγουσα (VI 19, 13); I 29, 13 heder det: εἰσὶ δὲ ἐπ' ἄλλῃ στήλῃ οἱ μαχεσάμενοι. VI 13, 6 siger han i anledning af Diallos's statue, men uden at nævne nogen indskrift: Ἰώνων πρῶτος λαβεῖν .. φησὶν οὗτος ὁ Δίαλλος παγκρατίου στέφανον ἐν παισίν; VI 17, 7 forekommer en lignende vending (φησὶν Εὔμολπος); ligesaa VI, 19, 6, hvor det nærmeste subjekt for φησὶ er den omtalte statue, ἄγαλμα Ἀπόλλωνος. X, 24, 2 bruger han udtrykket θεάσαιο δ' ἂν εἰκόνα Ὁμήρου .. καὶ ἐπιλέξει τὶ μάντευμα ...

Gaa vi nu over til de udtryk, Pausanias bruger, naar han taler om maleri, saa finde vi her ikke stor variation. „En maler“ heder hos ham, naar han ikke udtrykker sig ved hjælp af verbet, ζωγράφος (VI 6, 1. VIII 11, 3. IX 35, 6), „maleri“ γραφή (I 1, 2. 3, 3; 4. 4, 6. 15, 1; 2; 3. 17, 2; 3. 18, 1; 9. 20, 3. 21, 2; 4. 22, 6; 7. 26, 3; 5. 37, 1. II 3, 3. 7, 3. 27, 3. IV 31, 11; 12. V 11, 2; 5; 6. 21, 17. VI 6, 11. 19, 4. 25, 4. VII 22, 6. 25, 13. VIII 9, 7; 8. 11, 6. 42, 7. 47, 2. IX 4, 2. 22, 3. 32, 1. 35, 6. X 25, 1; 2; 3; 7; 8; 10. 26, 4; 6. 27, 4. 28, 1; 5. 29, 3. 30, 4; 6; 8. 31, 1; 3; 5; 11; 12. 38, 6; 9.), „at male“ i almindelighed γράφειν (I 1, 2; 3. 3, 3; 4; 5. 15, 1; 3. 17, 2. 18, 1. 20, 3. 22, 6; 7. II 27, 3. III 19, 4. IV 31, 12. 36, 2. V 11, 6. VII 25, 10 (snarest „tegne“). IX 5, 11. 15, 5. 35, 7. X 25, 2; 6; 9; 11. 26, 2; 3; 5; 6; 7. 27, 3; 4. 28, 2; 6. 29, 3; 8. 30, 1; 2; 4); en enkelt Gang bruger han udtrykket ζῷα γράφειν (I 29, 15); καταγράφειν forekommer I 28, 2 i betydningen „tegne, gjøre tegnet udkast“ om Parrhasios, efter hvis tegning toreuten Mys arbeidede. Istedenfor det simple og almindelige γράφειν bruger han nogle gange i sidste halvdel af sin bog (første gang V 11, 2) γραφῇ μιμεῖσθαι. Dette udtryk er jo den tydeligste betegnelse, og han anvender det derfor, hvor han særlig vil fremhæve begrebet „maleri, malet gjenstand“. Saaledes bruger han udtrykket om maleri i modsætning til billedhuggersager V 11, 2 (γραφῇ μιμεῖσθαι modsat ἀγάλματα ἐργάζεσθαι), IX 35, 6 (modsat πλάσσειν; i næste sektion bruger han det simple γράφειν, da modsætningen allerede er fremhævet), VI 25, 4 (modsat det netop omtalte ξόανον). I X 26, 6 siger han γραφῇ μιμεῖσθαι i modsætning til ποιεῖν „fortælle i digt“ (ogsaa her bruger han strax efter γράφειν); VIII 47, 2 fremhæver han ved εἰκὼν γραφῇ μεμιμημένη et malet billede i sammenligning med de reelle gjenstande κλίνη og ὅπλον. For resten stiller han IX 35, 7, hvor en lignende modsætning findes, γράφειν ved siden af ἀγάλματα ἐργάζεσθαι. Ogsaa substantivet μίμημα bruges VI 6, 11. VIII 9, 8 om maleri, men i betydningen „efterligning, kopi“ (slgn. VIII 42, 7. IX 27, 4. X 34, 2, hvor μίμημα og μιμεῖσθαι forekommer i denne betydning

om skulptur; X 2, 6: ἐν τοῖς ἀναθήμασι τοῦ Ἀπόλλωνος μίμημα χαλκοῦν χρονιωτέρου er μίμημα omtrent det samme som εἰκών).

Vende vi nu efter disse undersøgelser tilbage til vort udgangspunkt, ordene i V 16, 3 καὶ δὴ ἀναθεῖναί σφισιν ἔστι γραψαμέναις εἰκόνας, og spørge vi om betydningen af γράφεσθαι her, da maa svaret ubetinget lyde: det betyder „at lade (sig) male“. Meningen bliver altsaa den samme, som om der havde staaet γραφῇ μεμιμημένας; til at vælge dette omstændeligere udtryk var der ikke grund, da ingen modsætning her skulde fremhæves. Efter Pausanias's sprogbrug kan γράφεσθαι paa dette sted ikke være det samme som ἐπιγράφεσθαι. Af de talrige, ovenfor omtalte steder, hvor han bruger γράφειν, idet han taler om indskrifter, er der ikke et eneste, som kan siges at være analogt med udtrykket her.

Pausanias's sprogbrug forbyder altsaa at opfatte stedet om „statuer med indskrift“, og denne grund maa vel erkjendes at være afgjørende. Man kunde maaske ogsaa anføre en anden grund mod denne opfattelse af stedet. Forudsat nemlig, at der her taltes om statuer, vilde en bemærkning om, at disse vare forsynede med indskrifter, ikke være paa sin plads. At denne slags statuer havde indskrifter, som fortalte, hvem statuen forestillede o. s. v., var jo aldeles gjennemgaaende regel, og saa mange gange som Pausanias nævner statue-indskrifter, saa gjør han dog dette aldrig for at udhæve det som en mærkelighed, at statuerne have indskrift, men fordi han paaberaaber sig disse indskrifter som kilder, hvorfra hentes oplysninger af forskjellig art, eller fordi han finder sig foranlediget til at gjøre en eller anden bemærkning om indskriften selv. Man skulde altsaa ikke vente, at han paa det foreliggende sted vilde nævne indskrifterne. Imidlertid skal det indrømmes, at denne grund i og for sig ikke er afgjørende. Man maa jo tænke sig, at Pausanias har gjort denne notits paa stedet, hvor billederne vare opstillede; og naar han saa sig omgiven af disse billeder med sine dedikations-indskrifter, lader det sig nok forklare, at en saadan bemærkning kunde komme med. Men da vilde

han ifølge sin sprogbrug ikke have udtrykt sig paa denne maade. Han vilde da, som paa andre, tilsvarende steder, have sagt enten *ἀναθεῖναί σφισιν ἔστιν ἐπιγραψαμέναις εἰκόνας* (eller *ἐπιγεγραμμένας εἰκόνας*) eller vistnok snarere, istedenfor dette nøgne udtryk. *ἀναθεῖναί σφισιν ἔστιν εἰκόνας ἐπιγραψαμέναις τὰ ὀνόματα, τὰ ἐς τὴν νίκην, τὰ ἐς τὸν ἀγῶνα* eller lignende. — Det maa endvidere mærkes, at udgravningerne i Olympia ikke have bragt for dagen noget, der vidner om, at saadanne statuer have existeret. Havde det været skik at opreise statuer af denne art, skulde man dog vente, at en eller anden hid hørende indskrift var kommen for lyset.

Efter Pausanias's ord hædredes altsaa de seirende piger, han taler om, med malede portræter. At denne æresbevisning blev dem tildel, er der heller ikke noget paafaldende i. Blandt de *τιμαί*, som brugtes hos Grækerne, var ligesom æresstatuen ogsaa æresmaleriet. Herom maa det for øieblikket være nok at henvise til Köhlers undersøgelser om sagen i den afhandling, som er optagen i „Ges. Schrift." VI s. 125 ff. (se særlig s. 212 ff. Slgn. Westermann: De publ. Athen. honoribus s. 21 f.). Blandt de exempler, Köhler anfører, er vistnok en hel del malerier, om hvilke man ikke med afgjort vished kan sige, at de have været æresmalerier; men at malerier brugtes paa denne maade, er efter hans undersøgelser ikke tvivlsomt, og det vilde vel ikke være vanskeligt ved hjælp af det materiale, som i den senere tid er samlet, at skaffe nærmere oplysninger herom tilveie. Der kunde følgelig ikke være noget til hinder for, at disse piger hædredes med æresmalerier. For athleterne, der optraadte i de almindelige kamplege, ligesom for de kvinder, der deltoge i disse, medførte seiren vistnok ret til æresstatue. Men ligesom der ifølge Pausanias gjaldt særegne regler for disse kapløb af piger paa Heræerne, er det ikke underligt, at lov eller vedtægt har konstitueret en særegen æresbevisning for seiren her.

Hvor disse billeder anbragtes, siger Pausanias ikke ligefrem. Rathgeber tænker sig det muligt, at det var i den hal, som kaldtes *στοὰ Ἠχοῦς* eller *ποικίλη*. Dette er neppe rimeligt. Pausanias siger V 21, 17 om denne stoa, at den

kaldtes ποικίλη, ὅτι ἦσαν ἐπὶ τῶν τοίχων γραφαὶ τὸ ἀρχαῖον. Malerierne der vare altsaa forsvundne, da han besøgte Olympia, medens han omtaler den skik, at der opstilledes billeder af de seirende piger, som endnu bestaaende. Rigtignok ere hans ord i denne henseende noget unøiagtige om athletstatuerne, idet han udtaler sig, som om slige statuer endnu paa hans tid opstilledes (V 21, 1), medens denne skik da allerede forlængst var ophørt (Brunn: Gesch. der gr. K. I s. 520 f.), og der kan altsaa være en lignende unøiagtighed i stedet her; exegeterne kunde have givet ham oplysning om, hvad malerierne i στοὰ ποικίλη havde forestillet, skjønt de ikke længre existerede. Men hørte nu virkelig disse malerier hjemme i hin στοὰ ποικίλη, skulde man dog vente, at han havde omtalt dette, hvor han nævner den skik at opstille slige billeder. Man maa vistnok antage, at billederne opstilledes i selve Heratemplet (Schœmann anf. sted; Köhler s. 223); dette er baade i og for sig sandsynligt, og herpaa tyder ogsaa nærmest Pausanias's udtryksmaade (slgn. Urlichs Reis. u. Forsch. II s. 148 ff).

Men nu statuen i Vatikanet? Hvorledes forholder det sig med den? Der er før sagt, at denne statue i det hele minder om den beskrivelse, Pausanias giver af de piger, som deltoge i kapløbet paa Herafesten i Olympia. Men naar Pausanias's ord maa have den ovenfor paaviste betydning, følger saa deraf, at statuen ikke kan forestille en af disse piger? Dette spørgsmaal er allerede besvaret af Visconti, som derom siger (anf. sted): „Soleano secondo il citato autore [ɔ: Pausanias] dipingersi piuttosto che scolpirsi l'effigie delle vincitrici. Egli per avventura ha notato solo con questo ciocch'era più commune, senza pretendere di asserire così, che mai non fosse stato eretto simulacro ad alcuna di loro.“ Dette er jo en aldeles rigtig bemærkning; om malerier vare den officielle æresbevisning for disse piger, siger det sig selv, at der ogsaa meget godt kan have været reist statuer af dem baade i Olympia og i deres hjembyer. Clarac gjentager Viscontis ord, og en lignende bemærkning findes i Beschrbg. d. Stadt Rom[1]); her gjøres der ogsaa opmærksom

[1]) anf. sted. Her tilbagevises for øvrigt med rette den hypothese af Visconti, at statuen skulde forestille Niobiden Chloris, om hvem

paa, at man ikke kan søge noget bevis mod, at statuen kan forestille en af disse piger, deri, at paa støtten ved statuens side er en palmegren som det almindelige seirstegn anbragt, medens efter Pausanias de seirende piger fik oliekranse (se for øvrigt herom ogsaa nedenfor).

Der er altsaa intet til hinder for, at statuen kan være et billede af en af de piger, Pausanias omtaler. Bœtticher gaar nu meget videre, idet han siger: „Schon Visconti hat in dem Werke eine Siegerin in den Heräen erkannt, genauer bezeichnet ist es jedoch das Ehrenbild einer solchen in der Altis; das wird mithin das einzige Bild dieser Gattung sein, welches aus jenem heiligen Hain auf uns gekommen und dabei als solches zweifellos bezeugt ist.“ Efter det ovenfor udviklede behøver dette ingen gjendrivelse. Det er desuden meget sandsynligt, at, som Braun og Lübke mene (slgn. Burckhardt), den vatikanske marmorstatue er kopi efter en original i bronce. Det er nemlig ikke rimeligt, at kompositionen fra først af skulde være anlagt saaledes, at den svære støtte ved figurens venstre ben var nødvendig; udført i bronce, og altsaa uden denne støtte, vilde statuen gjøre et langt friere og lettere indtryk. Heri er ogsaa Friederichs enig; han har for øvrigt, som før nævnt, samme anskuelse som Bœtticher af statuens forhold til Pausanias's beretning og ser et argument for den mening, at statuen oprindelig har været af bronce, deri, at seirstatuerne almindelig vare af dette stof.

Men om man indrømmer muligheden af, at statuen forestiller en af disse piger, som Pausanias taler om, følger ikke deraf, at det er nødvendigt at sætte statuen i forbindelse med Pausanias's fortælling. At hine piger i sin optræden og dragt i det hele maa have lignet den pige,

efter Paus. V 16, 4 et sagn fortalte, at hun først havde seiret i disse kapløb. Der er intet ved statuen, som tyder paa, at den skulde forestille en mythologisk person. Ligesaa uberettiget er den paa samme sted afviste forklaring af Zoega, hvorefter statuen skulde være Atalante. Hvor Zoega har fremsat denne forklaring, har jeg ellers ikke anledning til at undersøge.

statuen forestiller, dette vil neppe nogen negte. Men spørgsmaalet bliver altsaa: er (som Kekulé mener, anf. skrift s. 30; slgn. ogsaa Conze, anf. st.) ligheden af den art, at statuen ikke kan andet end være et billede af en af disse piger?

Dette spørgsmaal maa utvivlsomt besvares benegtende. Ikke saa meget, fordi statuen i et par henseender ikke svarer ganske til Pausanias's beskrivelse. Naar han nemlig siger *χιτὼν ὀλίγον ὑπὲρ γόνατος καθήκει* og *τὸν ὦμον ἄχρι τοῦ στήθους φαίνουσι τὸν δεξιόν*, saa stemmer vistnok ikke dette ganske med statuen, hvor chitonen kun rækker lidt ned paa hofterne og lader hele den høire side af brystet nøgen. Men disse uligheder ere mindre væsentlige, og man kunde nok tænke sig enten, at kunstneren har behandlet sit sujet noget frit (slgn. Friederichs), eller maaske snarere, at Pausanias ikke har udtrykt sig ganske nøiagtig. Mere paafaldende er det, at han aldeles ikke nævner det, som er det mest eiendommelige ved statuens dragt, nemlig det ualmindelig brede bælte, som holder chitonen sammen. Imidlertid skal det villig indrømmes, at ligeoverfor en forfatter som Pausanias er det neppe berettiget at slutte noget af et saadant argumentum ex silentio. Men sagen er den, at efter Pausanias's beskrivelse kan den dragt, de unge piger vare iførte, ikke have været særdeles karakteristisk. Det vil sige, den har været karakteristisk nok, for saa vidt som man ikke kan tænke sig den brugt af piger uden ved kapløb; men efter Pausanias's ord kan man ikke se, at dragten har været særlig karakteristisk for deltagerne i kapløbene paa Herafesten i Olympia. Og rimeligvis har dette heller ikke været tilfældet. Man maa tænke sig, at hvorsomhelst der holdtes kapløb af piger, have pigerne brugt en dragt som den, Pausanias beskriver. Aldeles paa samme maade forholder det sig med statuen. Det er tydeligt nok, at den unge pige staar paa spranget til at løbe; men intet karakteriserer hende særlig som en af de piger, der deltoge i løbene paa den olympiske Herafest; dragten, hun bærer, maa have været brugt ved alle kapløb af piger, ikke blot ved de, der holdtes i Olympia. Hverken chitonens korthed eller, at den er *σχιστός* — hvilket for øvrigt Pausanias ikke omtaler -, kan betragtes som nogen

særlig eiendommelighed ved den dragt, pigerne vare iførte ved kapløbet i Olympia, og det samme gjælder den omstændighed, at høire side af brystet er blottet. Vi gjenfinde denne egenhed ved Amazonerne og ved flere fremstillinger af Artemis (som Müller-Wieseler D. A. K. II 157 a & b; 166; 176), altsaa ved personer, som maatte være ret fri og uhindrede i sine bevægelser, og i det hele er det meget naturligt, at ved kapløb lod man pigerne optræde i denne dragt, der jo tillod dem at bevæge sig saa let og frit som muligt. At saadanne kapløb af piger holdtes ogsaa andresteds, er bekjendt nok (slgn. Krause: Agonist. u. Gymnast. I s. 32; 378; 682; 762. Hermann: Griech. Antiquit. I[5] § 26, 18; III[2] § 23, 7). Navnlig var jo dette skik i Sparta, og statuen kan i virkeligheden ligesaa godt forestille en ung Spartanerinde som en af de piger, Pausanias taler om. Den dragt, de spartanske piger brugte ved legemsøvelserne, kan neppe have været forskjellig fra den, som statuen viser os (se Krause og Hermann de anf. steder; Hermann III[2] § 22, 20); især tale jo forfatterne om Spartanerindernes korte chiton og fremhæve, at den var σχιστός. Man har saaledes ingen berettigelse til at sætte statuen i direkte forbindelse med Pausanias's fortælling. Efter hvad han og hvad statuen selv lærer os, kunne vi ikke komme videre end til den generelle forklaring, at statuen forestiller en ung pige, der skal begynde at løbe.

Om denne statue oprindelig har været en æresstatue for en pige, der har seiret i kapløb, er tvivlsomt; det er ligesaa godt muligt, at den oprindelig kun har været et genrebillede. Palmegrenen kunde tyde paa det første; men forholder det sig saa, at marmorstatuen er kopi efter en bronce-original, saa har der ved originalen ingen støtte været, og altsaa heller ingen palmegren.

Som ovenfor nævnt, mener K. O. Müller, at statuen forestiller en af de piger, der optraadte i de kapløb, som Domitian lod holde. Sueton og Dio Cassius nævne disse kapløb, men fortælle intet nærmere om dem. Muligvis har Müller for saa vidt ret, som man kan tænke sig, at den existerende marmorstatue er forfærdiget som seirstatue for en af del-

tagerne i disse kapløb. Men efter sin stil kan statuen oprindelig ikke tilhøre saa sildig en tid. Friederichs og flere med ham have sikkert ret, ikke blot, naar de betragte den vatikanske statue som kopi, men ogsaa, naar de mene, at originalen maa have tilhørt den senere del af den græske kunsts arkaiske periode; man se herom de grunde, Friederichs fremsætter for denne mening.

Ogsaa Kekulé har ment, at statuen skulde skrive sig fra romersk tid. Han har nemlig henført den til Pasiteles's skole, fordi dens hoved minder om den figur i Villa Albani, der ved sin indskrift er betegnet som et værk af Pasiteles's elev Stefanos (Ann. d. inst. d. corrisp. arch. 1865 s. 66). Heri er Overbeck for saa vidt enig, som han henfører statuen til Pasiteles's skole, men han betragter den kun som „eine einfache Copie eines Werkes des alten Stils“ (anf. sted og s. 394 note 86). Ogsaa Conze finder statuen beslægtet med hin figur af Stefanos, men er enig med Overbeck i, at den er kopi efter en gammelgræsk original. Friederichs protesterede mod Kekulés anskuelse, og denne selv synes i sit senere Skrift „Die Gruppe des Künstlers Menelaos“ (s. 30) at antage det for muligt, at statuen intet har med Stefanos eller Pasiteles's skole at gjøre. Han erklærer, at statuen af alle de værker, han sætter i forbindelse med Stefanos, er fjernest beslægtet med figuren i Villa Albani, og siger: „wenn ich mich auch in der Beurteilung dieser einen Figur völlig täuschen sollte, wenn sie nicht eine selbständige Composition, nicht die bis zu einem gewissen Grade selbständige Umbildung oder Durchbildung eines älteren Werkes, wenn sie nicht einmal eine Studiencopie einer dem Pasiteles verwandten Schule, sondern wirklich die stilistisch völlig treue Copie eines altertümlichen Werkes sein sollte, so würde doch diese eine Figur nicht die ganze Frage entscheiden können.“

Det vilde føre mig for vidt her nærmere at gaa ind paa denne sag og paa spørgsmaalet om, hvordan den nævnte Stefanos's virksomhed bør opfattes, om han bliver at betragte som en selvstændig arbeidende eller som en væsentlig kopierende kunstner. Idet jeg henviser til Friederichs's bemærkninger, skal jeg kun fremholde, at statuen i sin konception er

helt forskjellig fra Stefanos's figur i Villa Albani og de værker, som Kekulé sætter i forbindelse med denne. Den vatikanske statue er nemlig præget af en friskhed og umiddelbarhed, som disse værker totalt mangle. Vil man altsaa af hensyn til hovedets form holde paa, at statuen er udført i Pasiteles's eller Stefanos's atelier, kan man ikke antage den for andet end en kopi, og man maa da erkjende, at i denne kopi er den alderdommelige originals eiendommeligheder gjengivne med en ganske anden troskab end i de øvrige værker, som kunne henføres til denne skole. At der med hensyn til hovedets form findes nogen lighed mellem den vatikanske statue og Stefanos's figur i Villa Albani, kan vistnok ikke negtes. Men det er ikke sandsynligt, at først Stefanos eller hvem der nu har arbeidet kopien, har overført denne form til den vatikanske statue, der for øvrigt har bevaret den gamle stil saa tro. Man maa snarere antage, at ogsaa i dette punkt gjengiver statuen sin original. Muligvis er det saa igjen denne original, der har influeret paa Stefanos's figur i Villa Albani; men det kan ligesaa godt, og maaske snarere, være, at det er et andet gammelt, i saa henseende beslægtet forbillede, som her direkte ligger til grund.

Kristiania den 20. April 1880.

Annotationes criticae ad Ciceronis de natura deorum libros.

Scripsit Johannes Forchhammer.

Libri Ciceronis, qui inscribuntur de natura deorum, de divinatione, de universitate (sive Timaeus), de fato, Topica, Paradoxa, Lucullus, de legibus, in codice quodam antiquo, unde omnes nostri originem ducunt, conjuncti fuerunt. Inde

quasi unum corpus in plerosque recentiores transierunt. Majores lacunae, velut in tertio de natura deorum libro, multaeque minores omnibus codicibus, qui extant, communes sunt. Egregium editionis fundamentum jecerunt Jo. Georg. Baiterus, Carolus Halmius ceterique viri doctissimi, qui, quum secundam editionem Orellianam praepararent, optimos codices diligentissime contulerunt. Neque meliores codices inventum iri sperare possumus, neque est, cur novam eorundem collationem expectemus, nisi ut passim, quid prima manu sit scriptum, quid postea correctum sit, sciamus.

Hoc codicum meliorum fundamento nituntur editiones horum operum recentiores, secunda Orelliana, quam curaverunt J. G. Baiterus et Car. Halmius, Lipsiensis (Tauchnitziana), quam curaverunt J. G. Baiter et C. L. Kayser (Baiterus[2]), recentissima, quam curavit C. F. W. Mueller (Teubneriana). Multos locos editores, tantummodo consensum codicum meliorum secuti, emendaverunt, neque saepe factum est, ut, quod in codd. est, aut non sit observatum aut non intellectum, id quod Paradox. V § 33 accidit: „Laudetur vero hic imperator aut etiam appelletur aut hoc nomine dignus putetur. *Imperator* quo modo? aut cui tandem hic libero imperabit, qui non potest cupiditatibus suis imperare?“ „*Imperator quo modo*?“ dictum est eodem verborum ordine, quo in oratione pro Dejotaro § 24: „Alieno autem a te animo quo modo fuit?“ In editionibus alterum illud *imperator* omissum est et „quomodo aut cui — imperabit“ parum recte conjuncta.

De natura deorum III § 74: „Repete superiora, Tubuli de pecunia capta ob rem judicandam, posteriora, de incestu rogatione Peducaea. Tum haec cotidiana, sicae, *venena*, peculatus; testamentorum etiam lege nova quaestiones. Inde illa actio cett.“ Ita in codd. incorruptis et editionibus antiquis est; mutavit Davisius: „legendum *veneni*, prout diserte repraesentat MS Regius; subaudi quaestiones.“ Davisium nimis patienter ceteri editores etiam recentissimi, tacite plerumque, secuti sunt. Quis autem umquam dixit, quaestionem sicae sive de sica esse habitam? Quaestio est inter sicarios sive de sicariis, ut de veneficiis. Sequamur

igitur codices: *sicae* et *venena* hic conjunguntur, ut de offic. III § 36: „Hinc sicae, hinc venena, hinc falsa testamenta nascuntur". Haec per se (elliptice) dicuntur, ut quae sequuntur: „Inde illa actio".

His duobus locis vix dubitari potest, quin codices sint sequendi; alibi dubitatio relinquitur. velut de nat. deor. I § 77, ubi in codd. est: „*quam* sui sit lena natura", quum in editionibus etiam recentissimis sit „*quasi* sui sit lena natura". Necessariam corrigendi causam non video. Fortasse tamen scribendum est „et *quam quasi* sui sit lena natura". *Quasi* inter *quam* et *sui* facillime intercidere potuit. De nat. deor. III § 8 „Tu autem, *quod* quaeris, similiter facis, ac si me roges, cur te duobus contuear oculis" in codd. est, in editionibus autem „*qui id* quaeris", quod minime probo. *Quod* fortasse paullo inusitatius dictum est, ut non sit, „hvad det angaar, at du spørger", sed „hvad det angaar, som du spørger om"; sed potius notandum quam corrigendum puto. — Etiam de divin. II § 118: „Hoc autem eo spectabat, ut eam (Pythiam) a Philippo corruptam diceret; *quod* licet existumare. in aliis quoque oraculis Delphicis aliquid non sinceri fuisse" — *quod* in codd. (A^1B^1V) est. Vulgo editur *quo*. debebat esse *unde*. quare Baiterus[2] et Muellerus *ex quo* substituerunt. Recte, si quid mutandum est; sed haud scio, an pronomen *quod* ferri possit. ut paullo durius illud „aliquid non sinceri fuisse" per epexegesin addatur. Recte diceretur: „Quod licet existumare in aliis quoque oraculis Delphicis *usu venisse*"; sed quum Cicero corrupta illa quidem sed non a Philippo corrupta existimaret, formam orationis immutavit. Durum sane est, sed ferri posse negare non ausim.

Sed jam codices, quos Baiterus ad libros de natura deorum aut ipse contulit aut conferendos curavit, inspiciamus. Sunt autem hi: A. Leidensis 84 saeculi XI, B. Leidensis 86 saeculi XII, C. Leidensis 118 saeculi XII, E. Erlangensis saeculi XV. P. Palatinus „perantiquus", V. Vindobonensis saeculi X. Horum duo V et P ex mutilis exemplis transcripti sunt. V incipit a libri secundi de natura deorum paragrapho sexta decima; postea quoque

est lacuna (II § 86—§ 92). In cod. P (qui solos libros de natura deorum et de divinatione continet) est fragmentum libri primi de natura deorum (§ 27—§ 75), incipit denuo ab eodem loco, quo V (II § 16), sed plures sunt lacunae (II § 59—§ 63; II § 156—§ 162; III § 1—§ 6). Apparet igitur non ex eodem exemplo — ne diversis quidem temporibus — codd. P et V esse transcriptos. — Inter hos codices primum locum codici A tribuit Baiterus, qui in editione Orelliana[2] libros de deorum natura edendos curavit, neque dissenserunt, qui cetera scripta Ciceronis, quae in his codicibus extant, ediderunt. De codicibus disputavit Carolus Halmius (Neue Jahrbücher f. Phil. u. Paed. 1859, p. 759—778), ut legum libros respiceret; tum vero C. F. W. Mueller (Neue Jahrb. 1864, p. 127—147, 261—281, 605—631) primum aut saltem parem locum codici B vindicare conatur. Is praeter legum libros maxime paradoxa librosque de divinatione et de fato respexit. G. F. Schoemannus, qui libros Ciceronis de natura deorum seorsum edidit, complures commentationes ad hos libros (Opusc. Acad. II p. 274—384) scripsit; quaedam melius enarravit, alia conjectura sanavit, de codicum ratione non multum laboravit. Itaque operae pretium mihi visum est de codicibus, quales in libris de natura deorum sint, disputare, primumque quaeram, sintne eorum codicum, quos supra nominavi, quasi quaedam familiae.

Codices A et C cognatos esse ostendit lacuna versuum in editione Orelliana[2] plus novem initio libri primi (§ 1—§ 2). „In A post *argumenta* est signum significans haec in margine addita fuisse, ubi jam evanuerunt; in C recenti manu margini adscripta sunt.“ Bait. Servata sunt verba Ciceronis in codd. B et E. Similiter II § 112 verba „omni ex parte locatas parvas“ in codd. B et E sunt, a codd. ACV absunt. In cod. P plura interciderunt. Spuria putat Baiterus, ex Arateis sumpta, servant Schoemannus et Muellerus. Sub judice lis erit, donec codicum familias diligentius examinaverimus. Jam vero apparet ex altera parte stare codd. ACV, ex altera codd. B et E.

I § 58. „Saepe enim de familiare illo tuo videor audisse". Olim edebatur: „de *L. Crasso* familiare illo tuo". Addunt nomen codd. B et E, non habent codd. ACP. Ostendit Madvigius (de fin. p. 35) nomen Crassi apertissimae interpolationi deberi, eique recentiores editores (Baiter, Schoemann, Mueller) assensi sunt. Manifestum igitur est, non modo duas esse codicum familias, sed etiam alteram hoc saltem loco aperte esse interpolatam. Illud quoque notabimus, cod. P inter meliores esse numerandum. Jam suspicione nostra mota, eos locos videamus, ubi verba, quae in deterioribus aut duobus aut altero utro sunt, a melioribus absunt.

I § 29. „Nec vero Protagoras, qui sese negat omnino de deis *habere*, quod liqueat, sint, non sint, qualesve sint, quicquam videtur de natura deorum suspicari." Ut editur, est in codd. B et E, a codd. ACP verbum *habere* abest. Quamquam igitur casu in alteris codicibus excidere potuit, licet tamen dubitare, fueritne in cod. archetypo. Augetur dubitatio, quod in deterioribus quibusdam non est *habere* sed *scire*, et in alio codice alio loco positum. Scripsit Cicero, ni fallor: „Nec vero Protagoras, qui *esse* negat omnino de deis, quod liqueat — quicquam videtur de deorum natura suspicari." Quam facile *esse* et *sese* permutentur, notum est.

I § 110. „Quae (individua) etiam si essent, *quae nulla sunt*, pellere se ipsa — fortasse possent, formare — non possent." Verba *quae nulla sunt* non sunt in codd. A et C, in cod. E alieno loco posita sunt. Videntur igitur in margine illius codicis, ex quo deteriores transcribebantur, adscripta fuisse. Seclusit Baiterus (ejicere debuit), servavit Muellerus.

III § 13. „Tum Cotta: Rumoribus, inquit, mecum pugnas, Balbe, ego autem a te rationes . . . Secuntur, quae futura sunt." Ita in melioribus codd. (ACV[1], de P tacetur) est, quos secutus est Baiterus. Lacuna est, quam explere non possumus, sed deteriores conati sunt. In cod. E (ne quis annotatione Baiteri decipiatur) est apertissima interpolatio: „ego autem a te *rationes percunctor eorum*, quae futura sunt". In cod. B post *rationes* tantummodo additur „*requiro*", ut olim edebatur. Perspecta codicum ratione

dubitari non potest, quin hoc verbum non fuerit in cod. archetypo. Sed quoniam plura exciderunt, non tanti est quaerere, possitne hoc loco verbum, quale est *requiro*, abesse. Muellerus cod. B secutus in editione Teubneriana verbum a Baitero ejectum recepit.

III § 83. „In eo etiam cavillatus est (Dionysius), aestate grave esse aureum amiculum, hieme frigidum, eique laneum pallium injecit, cum id esse ad omne anni tempus diceret.“ Ita, ut in codd. ABCPV[1] est, jam Victorius edidit, neque dubitat Davisius, „quin locutio sit Latinissima“. Dubitasse tamen recentiores editores videntur. Baiterus „ad omne anni tempus *aptum* diceret“ nulla codicum auctoritate edidit, eumque secutus est Muellerus, quamquam in annotatione critica *aptum* fortasse recte omitti dicit. Cod. B hic meliores sequitur, in cod. V (vix eadem manu) suprascriptum est *aptum* ante *ad*, in cod. E est *apte* ante *diceret*. Quodsi Baiterus auctoritate Valerii Maximi et Lactantii commotus verbum illud, quod non est in prima editione Orelliana, addidit, deceptus est; nam Valerius (I. 1. 3.) *laneum ad utrumque tempus anni aptius*, Lactantius (Inst. div. II. 4.) *utrique tempori aptum* scripsit; neuter igitur ipsa Ciceronis verba attulit, usitatiusque dictum pro minus usitato, fortasse jam Valerii temporibus obsoleto, posuerunt. Locus noster notandus est, non corrigendus, cfr. Caes. de bello civ. III. 101, 2: „(naves exornantur) reliquis rebus, quae sunt ad incendia“; Cato de re rustica 125: „Vinum murteum est ad alvum crudum“; Celsus de medicina V. 18. 6: „Ad laterum dolores compositio est Apollophanis“; V. 18. 7: „Ad idem Andreae quoque malagma est“, atque ita saepius. Paullo aliter Terentius Andriae III. 2. 2: „quae oportet signa esse ad salutem, omnia huic esse video“ (addito substantivo) et Heaut. I. 2. 33: „haec sunt ad virtutem omnia“. Cic. de fin. I § 30: „quid aut ad naturam aut contra sit“ vix huc pertinet.

Interdum ipsa menda codicum cognationem eorum aperte ostendunt, velut III § 64, ubi codd. ACPV monstrum illud „dicaliusuignais“ ex antiquiore codice religiose servaverunt, quum codd. B et E verba et sensum quendam

inde efficere conati sint. Quid lateat, incertum est, sed dubitari non potest, quid in archetypo fuerit.

I § 66. Quum in antiquiore codice fuisset *firamata*, quod est in A, hinc parva mutatione in P effectum est *firmata*, in C *foramata*, aperta jam interpolatione in E *hamata*, in B *curvata*. Quod in B est, antea vulgo edebatur, quod in E est, recentissimi editores Baiterus et Muellerus receperunt. Verum viderat Madvigius (de fin. p. 115), verbum illud ex duobus esse contractum, nisi quod cod. A secutus scribendum puto: „partim autem angulata *figura*, hamata quaedam et quasi adunca". Non raro factum est, ut duo verba mediis quibusdam litteris omissis in unum coalescerent. Ubi mendum facile apparebat, interdum in deterioribus correctum est. Ex libris de divinatione affero I § 78 (p. 506, 19 O.²) *innes* A¹V¹ (in amnes), II § 10 (p. 525, 26) *sitantus* A¹V¹ (sit an tantus). Ita de div. II § 30, quum in codicibus et editionibus sit: „Huncine hominem *tantis* delectatum esse nugis", scribendum esse suspicor „*tantum his* delectatum esse nugis". non quin per se *tantae nugae* dici possit; sed quantae nugae sint, non refert, verum quantum nugis illis sit delectatus; delectatio harum nugarum adeo occaecavit animum, „ut non videret, tum futurum id veri simile, si omnium pecudum exta eodem tempore in eundem habitum se coloremque converterent". — De div. I § 56 autem (p. 499, 25) quum in codd. sit *petenti*, Halmius *petere dubitanti* substituit. quem secuti sunt Christ (in edit. Orell.²), Baiterus², Muellerus. quod miror; nam *petere dubito*, affirmative dictum, ab usu Ciceroniano, ne dicam Latino, abhorret; debebant saltem scribere *petere verenti*. Sic etiam origo mendi facilius appareret. Sed haud scio an nihil sit mutandum. In litteris ad me datis scribit Madvigius: „Den blotte Tidsbestemmelse (i en Drøm, han havde, medens han søgte Quæsturen) kan vel skydes ind efter *in somnis*, men ikke *petere verenti* (da han i Drømme frygtede); hvortil *cunctaretur* refererede sig, var givet i den øvrige Fortælling." Haec Madvigius, et offendit sane locus, quo *in somnis* positum est. Nonne, ut *petebat* idem fere esse potest atque *in eo erat, ut peteret* (Madv. Gr. Lat. § 337 Anm.), ut Tusc. I § 104:

„cum (Anaxagoras) Lampsaci *moreretur*, quaerentibus amicis — nihil necesse est, inquit“, idem est, quod „*quum in eo esset, ut moreretur*“. sic hic quoque *petens* idem est atque *quum petebat* sive *quum petiturus erat*? Tacitus, ni fallor, scripsisset „quaesturam *petituro*“, sed tali participio futuri Cicero non utitur. Cfr. Tusc. I § 115: „Ait Terinaeum quendam Elysium — venisse in psychomantium *quaerentem*, quae fuisset tantae calamitatis causa“. Expectares *quaesitum*, *ut quaereret*, vel, ut Tacitus ceterique ejus temporis scriptores scripsissent, *quaesiturum*.

De nat. deorum III § 83. (Harpalus,) „qui temporibus illis praedo *filia* habebatur“. Ita in cod. archetypo fuisse ostendit consensus codd. ACEPV. Quid lateat, nescio, nisi quod aliquid excidisse puto. Quod vulgo editur „praedo *felix* habebatur“ (ex cod. B), conjecturae librarii parum felici debetur. Conjicit Madvigius scribendum esse: „qui — praedo *nobilis* habebatur“.

Jam finem faciam; nam satis multis exemplis spero me probavisse, in his saltem libris de natura deorum codices B et E variis additamentis et interpolationibus esse inquinatos. Ibi quoque, ubi cod. B solus verum offert, velut I § 72 „nihil enim *olet* ex Academia“ (*floret* ACEP) et III § 26 *Orionem* (*orationem* ACEPV), vix dubitari potest, quin felici neque ita difficili conjecturae librarii cujusdam debeatur. — Codd. ACPV plerumque consentiunt, nisi quod passim suis quisque maculis infectus est; sed cod. A vestigia codicis archetypi religiosissime servavit, modo semper sciremus, quid quoque loco ipsi librario, quid correctori deberetur.

Interdum parva menda codicis A unius, quid veri lateat, ostendunt. I § 66 jam commemoravi, quid in *firamata* lateret. — II § 2: „Eundem equidem *malim* audire Cottam, dum, qua eloquentia falsos deos sustulit, eadem veros inducat.“ Ita ex conjectura Heindorfii edidit Muellerus; in cod. A est *malem*, in ceteris codicibus et editionibus *mallem*. — III § 47 editur: „Boves igitur *et* equos, ibis, accipitres, aspidas, crocodilos, pisces, canes, lupos, faelis, multas praeterea beluas in deorum numerum reponemus?“ Nihil esse,

cur *et* ante *equos* poneretur, quum cetera membra sine conjunctione enumerarentur, Heindorfius vidit. Quum in cod. archetypo pro *equos etquos*, ut est in cod. A, scriptum esset, inde in ceteris codd. *et equos* factum est[1]).

De nat. deorum II § 135 unum mendum alterum genuisse videtur: „Linguam — excipit stomachus, quo primum inlabuntur ea, quae accepta sunt *ore*. *Is* utraque ex parte tosillas attingens palato extremo atque intimo terminatur. Atque *is* agitatione et motibus linguae cum depulsum et quasi detrusum cibum accepit, depellit." Quum in cod. archetypo pro *ore is* scriptum esset *oris*, quod in omnibus nostris codicibus est, in margine adscriptum fuisse *is*, tum in transcribendo alieno loco post *atque* irrepsisse suspicor. Suo loco ante *utraque* Manutius pronomen restituit, altero loco non modo abundat, sed quietum orationis cursum interrumpit. Quare scribendum est: „Is — terminatur, atque agitatione — depellit".

Haec habui, quae de codicibus disputarem. Baitero prorsus assentior, codicem A in primis esse sequendum neque sine causa ab ejus auctoritate esse decedendum, quia cod. archetypum optime repraesentet. Sed hic ipse tot mendis inquinatus erat, ut, etiamsi integer extaret, verum multis locis sine conjectura inveniri non posset. Quare mihi quoque experiri liceat, si quid ad hos libros non modo melius intellegendos sed etiam conjecturis sanandos afferre possim.

I § 1. Jam supra dixi, initio primi libri esse lacunam in melioribus codicibus, quo magis fit incertum, quid scripserit Cicero. Videtur locus, qui viros doctissimos vexavit, ita esse restituendus: „De qua *quod* tam variae sunt doctissimorum hominum tamque discrepantes sententiae, magno argumento esse debet. principium philosophiae esse inscien-

---

[1]) De div. I § 116 „aurum, argentum, aes, ferrum", ut voluit Lambinus, scribendum est.

tiam, prudenterque Academicos a rebus incertis adsensionem cohibuisse.“ Lacuna meliorum codicum (A et C) incipit ab *esse debeat* (ut est in codd. deterioribus), sed jam antea aliquid in archetypo excidisse ostendit nexus sententiarum. Olim, ut videtur, jam in deterioribus codd., additum est *ut*: „tam variae sunt — sententiae, *ut* magno argumento esse debeat“. Neque tamen locus ita restitutus viris doctis satisfecit: *id* post *ut* addendum esse censuit Ernestius, recepit Baiterus; Schoemannus aut *ut id — debeat* aut *ut — debeant* scribendum putat. Sed sententiarum nexus mihi nullo modo placet. Quare post *qua* excidisse *quod* puto, quod quam facile fieri potuerit, monet Madvigius Adv. crit. I p. 37[1]). Sententiarum nexu restituto pergamus: „*principium* philosophiae esse *inscientiam*“. *Inscientiam* esse scribendum, quum in codd. nostris sit *scientiam*, Davisius defendit, quem recentiores editores omnes recte secuti sunt. Deinde in codd. B et E est „*causa* principium philosophiae“, unde recentiores librarii et editores fecerunt *causam, principium* aut *causam et principium* (Muellerus) aut *causam, id est principium* (Schoemannus). Baiterus in ed. Orelliana *causam* (omisso altero verbo), in secunda edit. *principium* (omisso altero) recte. Nam apparet in margine cod. antiquioris ad verbum minus notum *principium* interpretamenti loco adscriptum esse verbum *causa*, „ne grammatica quidem forma ad continuam orationem accommodata“ (Madv. Adv. crit. I p. 62). Principium (ἀρχή) et causa (αἰτία) saepe conjunguntur (cfr. E. Bojesen: „Om den philosophiske Betydning af Ordet ἀρχή — Princip — hos Aristoteles“ in programmate Sorano 1848). Hic autem de causa non agitur. Neque enim, ut multi explicaverunt, quae causa homines ad philosophandum impulerit, hic quaeritur, neque ea proprie est inscientia, sed, ut ita dicam, conscientia inscientiae studiumque discendi. Recte igitur Aristoteles Met. I, 2 διὰ τὸ φεύγειν, inquit, τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, non διὰ τὴν ἄγνοιαν. Sed secundum Academicos principium, velut sententia principalis philoso-

---

[1]) Baiterus' vix recte „de qua *quum* sint, *debent*“. Muellerus quod vulgo editur servavit.

phiae, est inscientia (τὸ μηδὲν εἰδέναι), cfr. § 17, ubi Velleius: „ambo", inquit, „ab eodem Philone nihil scire didicistis". Sunt autem duo illi Cotta et Cicero. Quamquam enim Cicero exeunte libro tertio „Velleio Cottae disputationem esse veriorem, sibi Balbi ad veritatis similitudinem propensiorem esse videri" dicit, tamen initio hujus primi libri saepius se Academicum profitetur, velut § 6 et § 11. Sed ut ad § 1 redeamus, altera sententiae pars „prudenter Academicos a rebus incertis adsensionem cohibuisse" priorem quoque partem Academiam redolere ostendit. Loci sensum intellexit et explicavit Ernestius in clavi Ciceroniana (s. v. inscientia). Quem quamquam Schoemannus in opusculis (III p. 294) laudat, in commentario non sequitur.

I § 4. „Multaque, quae dicentur in his libris, colligunt, quae talia sunt, ut ea *ipsi* dei immortales ad usum hominum fabricati paene videantur." Sic Heindorfius recte, quum in codd. sit *ea ipsa*, aperto errore calami; *ipsa* prorsus abundaret, *ipsi* recte additur velut *suis ipsi manibus*. Nemo Heindorfium secutus esse videtur, Muellerus in annotatione critica conjecturam ne commemorat quidem.

Jam ad eam operis partem venimus, in qua Velleius Epicureus superiorum philosophorum de deorum natura sententias paucis verbis refert, paucioribus refutat (I § 25—§ 41). Manifestum est, Ciceronem in hac parte Graecum philosophum Epicureum esse secutum. Quis sit, nescimus; nam Philodemum, cujus operis περὶ εὐσεβείας fragmenta in papyris Herculanensibus extant (Th. Gomperz, Herkulanische Studien II. Leipzig 1866), non fontem fuisse Ciceronis, sed utrumque ex eodem fonte hausisse alias me probaturum esse spero. Aristoteles primus antiquiorum scripta ita excerpsisse videtur, ut principales sententias eorum referret et partim refelleret. Ex eo multa philosophi, qui post eum vixerunt, sumpsisse videntur. Postea vero, quum multi ex antiquis philosophis non jam legerentur, quaedam opera fortasse ne extarent quidem, alius ab alio judicium mutuatus est. Ita summa quaedam brevis conficiebatur, quid quisque philosophus de aliqua quaestione sensisset, velut nostro loco de deorum natura, Acad. II § 118 de principiis rerum, quae

velut edictum tralaticium si non ad verbum at ad sensum a magistro discipulis tradebatur. Epicureos inprimis, „qui sua tantummodo legebant, sua amabant“ (de n. d. II § 73), antiquiora scripta non legisse talibusque summis contentos fuisse credendum est. De hisce paucis paragraphis (I § 25—§ 41) magnum librum conscripsit A. B. Krische (Die theologischen Lehren der Griechischen Denker. Eine Prüfung der Darstellung Ciceros. Göttingen 1840), in quo plurimis verbis de singulis philosophis, qui nominantur, disputat, sed dilucida brevitas, quae acu rem tangat, quanto opere desideratur! Quantum ad philosophos illos, de quibus disputat, melius intellegendos contulerit, dijudicare non ausim, ad Ciceronis verba illustranda non ita multum affert. Quamquam saepe difficile est dictu, et quid Cicero voluerit et quid debuerit dicere, tamen pluribus locis dubitari non potest, quin verba, ut extant in codd., corrupta sint aut turbata, velut quae de Platone et de Chrysippo dicuntur. Eis, quae de Chrysippo dicuntur (§ 39), medicinam afferre non possum, sed quae de Platone (§ 30) dicuntur, sic legenda sunt: „Jam de Platonis inconstantia longum est dicere. *Qui* in Timaeo patrem hujus mundi nominari neget posse, in Legum autem libris, quid sit omnino deus, anquiri oportere non censeat, *idem* et in Timaeo dicit et in Legibus et mundum deum esse et caelum et astra et terram et animos et eos, quos majorum institutis accepimus, quae et per se sunt falsa perspicue et inter se vehementer repugnantia. *Quod* vero sine corpore ullo deum vult esse, ut Graeci dicunt, ἀσώματον, id quale esse possit, intellegi non potest; careat enim sensu necesse est, careat etiam prudentia, careat voluptate, quae omnia una cum deorum notione comprehendimus.“

Inconstantia Platonis non eo probatur, quod in Timaeo patrem hujus mundi nominari negat posse, in Legum autem libris, quid sit omnino deus, anquiri oportere non censet, quemadmodum in omnibus codicibus et editionibus dicitur, ubi sententia relativa cum praecedenti sententia conjungitur, a sequenti distrahitur. Nec vero, licet aperte falsa Epicureo videantur, „inter se vehementer repugnantia“ dici possunt, quae idem Plato et in Timaeo dicit et in Legibus, „et

mundum deum esse et caelum et astra et terram et animos et eos, quos majorum institutis accepimus", quod omnes codices et editiones Velleium dicentem faciunt. Sed quae Plato et in Timaeo et in Legibus dixerat, iis, quae idem Plato in iisdem libris dixerat, vehementer repugnant, eaque ipsa est inconstantia Platonis, quod, qui patrem hujus mundi nominari posse negat, quidque sit omnino deus, anquiri oportere non censet, idem tamen non modo unum sed plures deos nominat. Quodsi cui ulla dubitatio relicta erit, ea, ut spero, tolletur iis, quae continuo (§ 31) de Xenophonte dicuntur, perlectis: „Xenophon paucioribus verbis eadem fere peccat; facit enim in iis, quae a Socrate dicta rettulit, Socratem disputantem, formam dei quaeri non oportere, eundemque et solem et animum deum dicere, et modo unum, tum autem plures deos; quae sunt isdem in erratis fere, quibus ea, quae de Platone diximus". Recte, siquidem ea, quae de Platone dicta sunt, in integrum restituta erunt.

Jam vero (§ 30) non sensus modo verus efficitur, sed etiam verborum conjunctioni et grammaticae rationi melius satisfit; quam apte *qui* et *idem* cohaereant, ne commemorem, conjunctivus „*qui* (quum) — *neget* — *censeat*" atque altero loco illud *et*, quod ante „in Timaeo" positum est, tum demum recte intelleguntur, neque obstat illud *autem* „in Legum autem libris", quoniam satis notum est ita non modo disjungi sed etiam conjungi sententias (Madv. Gr. Lat. § 456 b.).

Quod in ceteris plerisque scriptoribus non licet, hic nobis conceditur, ut ipsa scripta, quae citantur, evolvere et verba Graeca cum Latinis comparare possimus. Loci, qui priore loco conjunguntur, sunt Tim. p. 28 C: *τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν* (quem locum ipse Cicero Tim. c. 2 sic interpretatur: „Atque illum quidem quasi parentem hujus universitatis *invenire* difficile et, cum jam inveneris, *indicare* in vulgus nefas") et de Leg. VII p. 821 A: *Τὸν μέγιστον θεὸν καὶ ὅλον τὸν κόσμον φαμὲν οὔτε ζητεῖν δεῖν οὔτε πολυπραγμονεῖν τὰς αἰτίας ἐρευνῶντας · οὐ γὰρ οὐδ' ὅσιον εἶναι.* Hi duo loci, quamquam non prorsus idem dicunt, tamen optime con-

sentiunt, atque adeo duas illas cogitationes antiquitus esse conjunctas ostendit epistula Xenophontis, quae dicitur, apud Stobaeum (Serm. 80, 12): *Οἷοι δέ εἰσιν (οἱ θεοὶ), οὔτε εὑρεῖν ῥᾴδιον, οὔτε ζητεῖν θεμιτόν* (Krische p. 188). Lactantium quoque (de ira dei C. XI), quamquam Platonem in Legum libris citat: „Quid omnino sit Deus, non esse *quaerendum*, quia nec *inveniri* possit nec *enarrari*“, tamen duos illos locos ex Timaeo et ex Legum libris conjunxisse, sive ipse inspexerit, sive aliunde sumpserit, manifestum est. Inconstantia igitur Platonis non ea est, ut tum deum nominari neget posse, tum, quid sit deus, anquiri oportere, sed eadem, quae Xenophontis et Antisthenis (§ 32), qui populares deos multos, naturalem unum dixit.

Sed in omnibus codicibus et editionibus in media sententia aliena interposita sunt: „Quod vero sine corpore ullo deum vult esse, ut Graeci dicunt, ἀσώματον, id quale esse possit, intellegi non potest; careat enim sensu necesse est, careat etiam prudentia, careat voluptate, quae omnia una cum deorum notione comprehendimus“.

Accidit non raro in antiquis scriptis, ut tum verba singula vel pauciora, tum tota sententia alieno loco interposita inveniatur. Talia credendum est in margine codicis antiquioris fuisse adscripta, quum vero codex ille transcriberetur, ex margine in textum novi codicis tum suo, tum alieno loco esse translata. Quaedam ita transposita facile deprehenduntur, alia diu latuerunt vel hodie quoque latent[1]. Quae vero in margine fuerunt adscripta, non omnia ipsius scriptoris verba erant, quare semper quaerendum est, sintne verba ita inserta genuina an spuria. Haec, de quibus agimus, genuina atque ad finem paragraphi transponenda puto, quamquam dubitari potest; nam quae continuo de Xenophonte dicuntur, tantummodo ad illa superiora referuntur,

---

[1]) De div. II § 77 dubitari vix potest, quin Madvigius recte viderit, verba „ubi ergo — a bellicis esse sublata“, quibus, quae de M. Marcello dicuntur, interrumpuntur, esse transponenda; illud dubitari potest, utrum initio paragraphi ante *itaque* (quod praetulerim) an paullo post ante *nam ex acuminibus* (quod Madvigio placet) sint ponenda. Baiterus nihil mutavit, Muellerus Madvigium sequitur.

unde his insertis divelluntur. Accedit, quod, quae hic de Platonis deo dicuntur, paullo post (§ 33) de deo Aristotelis simillima forma sed brevius repetuntur („Cum autem sine corpore idem vult esse deum, omni illum sensu privat, etiam prudentia“), unde quis superiora esse ficta credat. Quae § 30 adduntur: „ut Graeci dicunt ἀσώματον“, adeo offenderunt Heindorfium et Baiterum, ut secluderent. Quodsi scriptum esset, „ut Plato dicit ἀσώματον“, viri doctissimi fortasse recte offenderentur, quoniam Plato in Timaeo eo verbo non utitur, sed Stoici philosophi saepissime usi sunt, quare Velleius sive Cicero recte addere potuit. Parum mihi causae esse videtur, cur non modo haec verba, sed omnia illa, quae alieno loco interposita sunt, spuria judicentur.

Singula verba, quae omissa et in margine adscripta, tum vero alieno loco posita credideris, sunt I § 76 (exeunte) *possit* (ACE); III § 81 *annos*; non dubito addere II § 25 *caloris*: „quod magna vis *caloris* terrae cavernis continetur“. Sic recte Davisius, Schoemannus, alii; in codd. est: „quod magna vis terrae cavernis continetur *caloris*“, quod nimis religiose servaverunt Baiterus et Muellerus. Neque dubito I § 25 cum Doederlino scribere: „qualia vero [sint] *superiorum*, ab ultimo repetam“.

I § 89 jam Facciolatus vidit, verba: „Quid autem est istuc gradatim“ esse transponenda; quem recentiores editores secuti sunt. — I § 3 verba „quibus sublatis perturbatio vitae sequitur et confusio“ Wyttenbachio transponenda videntur, ut (§ 4) post *tollatur* ponantur. Cui ut assentiar, inprimis illud *haud scio an* persvadet; nam vehementer offendit, quod primum pro certo affirmatur, sublata pietate perturbationem vitae sequi, tum vero cum dubitatione addi, *fortasse* pietate sublata fidem et societatem generis humani et justitiam tolli.. Nemo ex recentioribus editoribus Wyttenbachium secutus est.

Quod vero Madvigius I § 25 verba „Si di possunt esse sine sensu et mente“ transponenda esse arbitratur post *nativos esse deos*, ut, quae Thaleti in codd. objiciuntur, Anaximandro objecta putet, assentiri non possum, non quo medicinam iis, quae Thaleti objiciuntur, afferre possim, sed quia

transposita magis obsunt quam prosunt. Quae enim de Anaximandro dicuntur, satis refelluntur iis, quae sequuntur: „Sed nos deum nisi sempiternum intellegere qui possumus?“ Parvum tantummodo mendum removendum esse puto, ut scribatur: „Anaximandri autem opinio est nativos esse deos, longis intervallis orientis occidentisque eosque innumerabilis mundos“ (omisso verbo *esse*). Non potest dubitari, quin ipsi mundi, longis intervallis orientes occidentesque, sint di nativi dicti (Stob. I 56: *Ἀναξίμανδρος ἀπεφήνατο τοὺς ἀπείρους οὐρανοὺς θεούς*). Poterat Cicero dicere: „nativos esse deos, longis intervallis orientis occidentisque *mundos*, eosque *esse* innumerabilis“; sed non possunt disjungi, quae conjungenda sunt (mundi orientes occidentesque), id quod in omnibus codd. et editionibus fit.

I § 68. „Sint sane ex atomis (di): non igitur aeterni (quod enim ex atomis, id natum aliquando est); si *nati*, nulli dei antequam nati, et si ortus est deorum, interitus sit necesse est.“ Ita necessario scribendum, quum in codd. et editt. sit „si *natum*“, quod ex praecedenti *id natum* errore calami ortum est.

I § 71. „Mirabile videtur, quod non rideat haruspex, cum haruspicem viderit: hoc mirabilius, *quam quod* vos inter vos risum tenere possitis?“ Quum in codd. sit: „hoc mirabilius, *quam* vos inter vos risum tenere possitis“, inde jam in antiquis editionibus factum est: „hoc mirabilius, *quod* vos inter vos risum tenere possitis“; neque quisquam dubitasse videtur. Sed *hoc* (*τοῦτο*) plerumque ad id, quod praecedit, *illud* (*τόδε*) ad id, quod sequitur, refertur, velut de div. I § 16: „Nonne cum multa alia mirabilia, tum *illud* in primis“ (quod sequitur); de div. II § 46: „Mirabile autem *illud*, quod“. Ita saepe *hoc* et *illud* conjunguntur, velut de n. deor. I § 70: „*Hoc* dicere turpius est, quam *illud*“; de n. deor. II § 150: „Atque *haec* (quae dixi) oblectationis, *illa* (quae sequuntur) necessitatis“. Cic. Cato major § 72: „*Hoc* (quod dixi) *illud* est“ (quod sequitur). De off. III § 77: „*Hoc* quam habet vim nisi *illam*“; pro Rosc. Am. § 76: „Verum *haec* missa facio. *Illud* quaero“. Videtur igitur in cod. archet. *quod* post *quam* excidisse, de quo mendi genere

jam saepius dixi. Locus nostro similis est de divin. I § 87: „Dixi de Pythagora, de Democrito, de Socrate; — adjunxi veterem Academiam, Peripateticos, Stoicos: unus dissentit Epicurus. Quid vero? Hoc (τοῦτο, quod dixi, Epicurum divinationem non agnoscere) turpius, quam quod idem nullam censet gratuitam esse virtutem?" Sic recte distinxit Orellius, neque necessaria est conjectura Davisii: „*Qui* vero hoc turpius quam quod", quamquam sensum rectum efficit[1]). Quod vero Jeepius (Neue Jahrbücher 1860 p. 615. 16), quem recentiores editores Baiterus[1] (Baiterus[2] Davisium sequitur) et Muellerus secuti sunt, „quid vero hoc turpius, quam quod idem nullam censet gratuitam esse virtutem?" legendum esse defendit, tamquam *epexegetice* addatur sententia secundaria, vehementer errat. Quum enim hunc usum ita finiret, ut diceret, sententiam epexegeticam 1) et demonstrativo et relativo pronomini adjungi, 2) non nisi negative (in iisque interrogationibus, in quibus negativus sensus inesset) poni, 3) per *quam quod* aut *quam* addito infinitivo annecti, quartum addere vel potius primo loco ponere debebat, per epexegesin nihil adjungi posse, nisi quod artissime cum praecedentibus congrueret. Velut Cic. de fin. I § 19: „Ait enim declinare atomum sine causa, quo nihil turpius physico, quam fieri quicquam sine causa dicere". Duae sunt sententiae: „Ait enim declinare atomum sine causa, quo nihil turpius physico" et „nihil autem turpius physico, quam fieri quicquam sine causa dicere". Hae duae sententiae in unam conflatae sunt, sed apparet non quaslibet sententias ita posse conflari, sed necesse esse, ut verborum, ita sententiarum esse conexum. Quod in altera sententia jam dictum est, altera accuratius explicatur. Neque solum ubi relativo pronomini adjungitur explicatio (de nat. deor. I § 38 „*quo* quid absurdius, quam", et de oratore II § 302 „*quo* quidem mihi turpius videri nihil solet, quam *cum*"[2]), sed etiam ubi demonstrativum praecedit, eadem ratio valet.

---

[1]) Recte tamen II § 5 „*Qui* enim est hoc illo evidentius" contra codices editur, cfr. Madv. Opusc. II p. 265.

[2]) Pro *cum* Jeepius *quod* ex cod. B substituendum putat.

Semper autem *hoc*, numquam *istud* praecedit (Acad. post. I § 45, Verr. IV § 77, De orat. I § 169, II § 38 [ubi paullo durius epexegesis additur], pro Quinctio § 8, Phil. XII § 9, ad Att. IV 8 b. 2. VIII. 9. 3). Eadem est ratio ejus epexegesis, de qua disputat Madv. ad Cic. de fin. II § 12: „*Quod* vestri quidem vel optime disputant, nihil opus esse eum, qui futurus sit philosophus, scire litteras".

Jam vero apparet, neque de nat. deorum I § 71 neque de divin. I § 87 locum esse epexegesi. Ut enim illo loco mirabile videri dicit, quod non rideat haruspex, quum haruspicem viderit, sed mirabilius tamen, quod Epicurei inter se risum tenere possint, sic hoc, turpiter Epicurum divinationem non agnoscere, turpius tamen eundem nullam censere gratuitam esse virtutem. Sed hae duae sententiae nulla arte in unam conflari possunt.

I § 85. „Si igitur nec humano *corpore sunt di*, quod docui, nec tali aliquo, quod tibi *item* persvasum est, quid dubitas negare deos esse?" Sensus loci non est dubius; de verbis potest dubitari. In omnibus codd. aliquid post *humano* excidit; quod in editionibus[1]) additur *visu*, antiquae conjecturae nescio cujus debetur. Plus uno verbo excidisse videtur, quare, quod durissime audiretur, addidi. Putat se Cotta Velleio persvasisse, deos non esse humana forma, neque omnes eadem facie nec alium alia esse posse. Tum addit § 84: „Quid ergo? solem dicam aut lunam aut caelum deum? ergo etiam beatum? quibus fruentem voluptatibus? — et sapientem? qui potest esse in ejusmodi trunco sapientia? Haec vestra sunt" (ita vos ipsi ratiocinamini). Tum concludit rationem: „Si igitur nec humano corpore sunt di, quod docui, nec tali aliquo (quali sunt sol, luna, caelum), quod tibi *item* (ut mihi) persvasum est, quid dubitas negare deos esse?" *Ita*, quod in codd. est, prorsus abundat, nec ferri potest, quare Schoemannus ejecit. De *item* cfr. Cic. de fin. II § 16.

II § 5. — „nec una cum saeclis aetatibusque hominum *inveterascere* potuisset". Quum in codd. et veteribus edi-

[1]) Baiterus lacunam indicavit.

tionibus sit *inveterare*, recentiores (Baiterus, Schoemannus, Muellerus) *inveterari* ediderunt. Neutrum temporibus Ciceronianis in usu fuisse videtur, quare usitatum verbum substituendum est.

II § 13. „Primam posuit eam, de qua modo dixi, quae orta esset ex praesensione rerum futurarum; alteram, quam *caperemus* ex magnitudine commodorum, quae percipiuntur caeli temperatione — tertiam, quae terreret animos fulminibus.“ Quum in codicibus et editionibus sit *ceperimus*, mendum jam correxeram, quum a Bakio correctum esse vidi (cfr. supplementa annotationis in editione Turicensi), quod Baiterum[2] et Muellerum fugisse videtur.

II § 16. „Si enim, inquit (Chrysippus), est aliquid in rerum natura, quod hominis mens, quod ratio, quod vis, quod potestas humana efficere non possit, est certe id, quod illud efficit, homine melius. Atqui res caelestes omnesque eae, quarum est ordo sempiternus, ab homine confici non possunt; est igitur id, a quo illa conficiuntur, homine melius. Id autem quid potius dixeris quam deum?“ Hic argumentationem concludi, et per se apparet et inde colligitur, quod Cotta III § 25 respondet: „Chrysippus tibi acute dicere videbatur — is igitur, si aliquid est, inquit, quod homo efficere non possit, qui id efficit, melior est homine; homo autem haec, quae in mundo sunt, efficere non potest; qui potuit igitur, is praestat homini. Homini autem praestare quis possit, nisi deus? *Est igitur deus.* Haec omnia in eodem quo illa Zenonis errore versantur.“ Dubitari non potest, neque quin ea, quae secundo libro exposita erant, hic plenius repetantur, neque quin ratio sit conclusa. At II § 16, ut eandem esse argumentationem credideris, additur: „*Etenim*, si di non sunt, quid esse potest in rerum natura homine melius? In eo enim solo est ratio, qua nihil potest esse praestantius. Esse autem hominem, qui nihil in omni mundo melius esse quam se putet, desipientis adrogantiae est: ergo est aliquid melius; *est igitur profecto deus.*“ Hanc esse aliam argumentationem idem probantem — esse deum — ostendunt ea, quae III § 26 disputantur. Quum enim Cotta superiora illa in eodem quo illa Zenonis errore

versari dixisset, sic pergit: „Quid enim sit melius, quid praestabilius, quid inter naturam et rationem intersit, non distinguitur.“ Tum vero, quasi superiorem argumentationem redarguerit, ad novam progreditur: „Idemque (Chrysippus), si dei non sint, negat esse in omni natura quicquam homine melius; id autem putare quemquam hominem, nihil homine esse melius, summae adrogantiae censet esse.“ Sequitur brevis refutatio hujus rationis: „Sit sane adrogantis pluris se putare quam mundum; at illud non modo non adrogantis, sed potius prudentis, intellegere se habere sensum et rationem, haec eadem Orionem et Caniculam non habere.“ Satis igitur apparet, Cottam duo argumenta Chrysippi distingvere; prioris conclusionem ipse indicat, quod Balbus omiserat, alteram rationem Balbus concluserat, quod Cotta omittit. Concesso jam, duas esse argumentationes, quaeritur, rectene (II § 16) transitus a priore ad secundam per *etenim* fieri possit. In editionibus haec omnia continuantur, neque quisquam rationem explicasse videtur. Pro *etenim* expectares *itidem* (paa samme Maade); sed nihil est corrigendum. Ostendit Madvigius de fin. I § 3 illum hujus particulae usum, quo non tam proxima confirmarentur, quam progressus in universa argumentatione fieret, ut fere idem esset ac *porro*, *praeterea*. Hic vero non tam in universa argumentatione progredimur, quam novam incipimus idem probantem. Similis est locus II § 42, ubi Balbus de divinitate astrorum disputans ita concludit: „Quare cum in aethere astra gignantur, consentaneum est, in iis sensum inesse et intellegentiam, ex quo efficitur, in deorum numero astra esse ducenda.“ Rationem esse conclusam apparet. Tum vero novam incipit: „*Etenim* licet videre“ —, quam sic concludit: „Probabile est igitur praestantem intellegentiam in sideribus esse.“ Duae sunt argumentationes idem probantes. — II § 77 probatur, deorum providentia mundum regi. Argumentatio sic concluditur: „Non est igitur natura deorum praepotens neque excellens, si quidem ea subjecta est ei vel necessitati vel naturae, qua caelum, maria, terrae regantur. Nihil est autem praestantius deo. Ab eo igitur mundum necesse est regi. Nulli igitur est naturae oboediens aut subjec-

tus deus; omnem ergo regit ipse naturam." Tum vero novum sumitur initium: „*Etenim* si concedimus intellegentes esse deos —. Ex quo efficitur id, quod volumus, deorum providentia mundum administrari." — Sic etiam III § 30—31 probatur, omne corpus esse mortale. Tusc. III § 19—21 duabus rationibus probatur, sapientem aegritudine vacare.

II § 17. „An vero, si domum magnam pulchramque videris, *non* possis adduci, ut, etiam si dominum non videas, muribus illam et mustelis aedificatam putes? tantum *ergo* ornatum mundi, tantam varietatem pulchritudinemque rerum caelestium, tantam vim et magnitudinem maris atque terrarum, si tuum ac non deorum immortalium domicilium putes, non*ne* plane desipere videare?" Sic e codicibus Schoemannus et Muellerus ediderunt. Perverse; nam sic *non* ante *possis* nullo modo ferri posse, vidit A. du Mesnil (Neue Jahrbücher 1877 p. 760 sq.). Recte autem Baiterus priores editores secutus sublato priore interrogationis signo duas sententiae partes ita conjunxit, ut interrogatio *an vero* ad conexum totius sententiae pertineret. Tum vero *ergo*, quod servavit Baiterus, ferri nullo modo potest. Vidit hoc Muellerus (in adnotatione critica), sed delere non ausus, quae sensu carent, edidit. Antea pro *ergo* e codd. deterioribus edebatur *vero*, quod loco simillimo (Cic. in Cat. I § 3) in codd. plurimis est. Ejecto verbo *ergo* aut substituto *vero* et sublato in media sententia interrogationis signo nihil est, quod inversa orationis forma, de qua et du Mesnil et Muellerus loquuntur, nos offendat; nam quod *nonne* positum est in interrogatione pro *non*, anacoluthia illa quidem est, sed lenissima.

Jam vero sententiae forma examinata videamus, num hoc quoque argumentum, tertium, quo deos esse probetur, ut duo superiora Chrysippo tribuatur. Bis Cotta hoc argumentum respicit. III § 18 est: „eodemque illa etiam differemus, quod Chrysippum dicere ajebas, quoniam esset aliquid in rerum natura, quod ab homine effici non posset, esse aliquid homine melius, quaeque in domo pulchra cum pulchritudine mundi *comparabas*, et cum totius mundi convenientiam consensumque adferebas" (cfr. II § 20). Est igitur ultimum

argumentum Balbi, non Chrysippi. At III § 26, quum Cotta duas illas rationes Chrysippi rettulerit et ad nihilum redegerit, sic pergit: „Et, si domus pulchra sit, intellegamus eam dominis, *inquit*, aedificatam esse, non muribus: sic igitur mundum deorum domum existimare debemus." Jam vero Chrysippo argumentum tribuitur, non Balbo. Haec discrepantia tam manifesta est, ut librario, non Ciceroni, imputandam esse putem, scribendumque *inquis*. I § 100, ubi Cotta Velleium alloquitur, in codd. melioribus et editionibus recte est: „Habebam, *inquis*, in animo insitam informationem quandam dei." I § 109, ubi item Cotta Velleium alloquitur, recte editur: „Innumerabilitas, *inquis*, suppeditat atomorum", quum in codd. melioribus sit *inquit*.

His locis dubium non est, quin *inquis* sit scribendum; quum autem aliis locis dubitatio relinquatur, *inquit* an *inquis* sit scribendum, paullo altius repetam et quaeram, quibus finibus circumscribatur usus tertiae personae singularis numeri verbi *inquit*, non addito nomine ejus, cujus verba sunt. Tres formae distingvendae esse videntur: I) ubi praecedit numerus pluralis, II) ubi praecedit secunda persona numeri singularis, III) ubi nihil praecedit, quo *inquit* referatur.

I) Initium faciamus ab oratione Ciceroniana pro Flacco § 55: „A Trallianis requiro, quam pecuniam a se ablatam queruntur, suamne dicant. Cupio audire. Non, *inquit*, dicimus. Quid igitur? Delatam ad nos. Quid tum? Hanc te, *inquit*, capere non licuit." Cicero Trallianos interrogat; respondens inducitur is, qui pro Trallianis verba facit; quo sit nomine, non refert. Jam apparet non modo origo hujus usus, sed etiam interpretationem *siger man* ab hoc usu alienam esse; malim vertere: *lyder Svaret.* Similiter Liv. VIII, 23, 8 transitus a pluribus ad unum fit. Jam Liv. XXXIV, 3, 9: „Quid honestum dictu saltem seditioni praetenditur muliebri? Ut auro et purpura fulgeamus, *inquit*". Eadem est ratio; quamquam seditiosae illae mulieres non provocantur, una tamen ex iis pro omnibus respondens inducitur. Hic usus verbi *inquit* etiam in libris Ciceronis de philosophia scriptis frequens est, ut, quum de adversariis agitur, aliquis e numero eorum velut procedat et verba pro

suis faciat. Velut de fin. IV § 67: „At, quo utantur homines acuti argumento ad probandum, operae pretium est considerare. Quarum, *inquit*, artium summae crescere possunt, earum etiam contrariorum summa poterit augeri.“ Ejusdem generis sunt de fin. I § 4. Tusc. I § 93 (paullo durius, quia non de sententia certae philosophorum scholae agitur). Paradox. V § 36: „At sumus, inquit, principes civitatis.“ In ejus modi responsis numerus pluralis *inquiunt* numquam in usu fuisse videtur.

Quodsi Cicero (pro Flacco § 55) Trallianos ipsos allocutus rogasset: „A *vobis* requiro, quam pecuniam a vobis ablatam querimini, vestramne dicatis“, — responsum idem mansisset: „Non, *inquit*, dicimus.“ Velut pro Cluentio § 92: „Hoc *vos* Cluentio judicium *putatis* obesse oportere? — Non, *inquit*; sed ille idcirco illis legibus condemnatus est, quod contra aliam legem commiserat. Qui hoc confi*tentur*, possunt iidem illud judicium fuisse defendere? Ergo, *inquit*, idcirco infestus tum populus Romanus fuit C. Junio, quod illud judicium corruptum per eum putabatur.“ Memorabilis locus est Liv. VI, 40. In contione Appius Claudius L. Sextium et C. Licinium, tribunos plebis, alloquitur, sed quae respondentur, semper uni tribuuntur, utri, nihil refert, cfr. §§ 8, 9, 11, 15, 19. Totus locus perlegendus est. — Acad. II § 93—94 Academici cum Stoicis disputantes inducuntur: „At vitiosi sunt soritae. — Frangite igitur eos, si potestis, ne molesti sint; erunt enim, nisi cavetis. Cautum est, *inquit*. Placet enim Chrysippo, cum gradatim interrogetur, — — quiescere.“ Hic Stoicus nescio quis pro suis verba faciens Chrysippum auctorem citat. Tum vero Carneades in arenam pro Academicis procedit ipsumque Chrysippum, quamquam non nominatur, aggreditur: „Per me vel stertas licet, inquit Carneades, non modo quiescas. — Hoc enim fateberis, neque ultimum te paucorum neque primum multorum respondere posse. — Nihil me laedit, *inquit*; ego enim, ut agitator callidus, priusquam ad finem veniam, equos sustinebo.“

II) Sed jam ad eum usum verbi *inquit* venimus, quo tertia verbi persona ponitur, ubi unus, quem nominatim

allocuti sumus, suo nomine respondet. Usu hoc venit in illa orationis forma, quam Graeci eosque secuti Romani rhetores (Quinct. IX, 2, 38) ἀποστροφήν vocant, quum sermo in oratione a judicibus ad adversarium avertitur. Hujus generis jam sunt ea exempla, quae supra attuli, ubi orator plures alloquitur, pro quibus unus verba faciens inducitur. Hic eos locos inspiciemus, ubi Cicero per ἀποστροφήν unum adversarium appellat isque respondens inducitur. Cic. pro Murena § 70 fingitur disputatio Ciceronis cum Catone: „At sectabantur multi. — Doce mercede, concedam esse crimen: hoc quidem remoto, quid reprehendis? — Quid opus est, *inquit*, sectatoribus? — A me tu id quaeris.“ — Videtur orator, quotiescumque personam adversarii inducit, novo ἀποστροφῆς genere sermonem ad judices, veros auditores, convertere. Similiter pro Sulla §§ 21—24, qui locus totus perlegendus est. „Hic ait se ille, judices, regnum meum ferre non posse. Quod tandem, Torquate, regnum?“ Ter Torquatus respondens inducitur: § 21 „Quod in quos testimonia dixisti, *inquit*, damnati sunt“; § 22 „Nisi tu, *inquit*, causam recepisses, numquam mihi restitisset“; § 23 „Hoc dico, *inquit*, te esse ex municipio“. In ejusmodi responsis secunda persona *inquis* numquam in usu fuisse videtur.

Paullo liberior est usus hujus figurae in Cic. Div. in Caecilium § 50—51. Cicero sermonem ad subscriptores avertit, duos nominat, L. Appuleium et Alienum. „Quartum (nam ipse Caecilius subscriptorum numero comprehenditur) quem sit habiturus, non video, nisi quem forte ex illo grege moratorum, qui subscriptionem sibi postularunt, cuicumque vos delationem dedissetis. Ex quibus alienissimis hominibus — ita paratus *venis* (quemnam nisi Caecilium alloquitur?) — *tibi* hospes aliquis est recipiendus. Quibus ego non sum tantum honorem habiturus, ut ad ea quae dixerint certo loco aut singillatim unicuique respondeam.“ Universis praeteriens satis facit. „Vobis — tanta inopia reorum est, ut mihi causam praeripere conemini potius, quam aliquos ad columnam Maeniam vestri ordinis reos reperiatis? — Custodem, *inquit*, Tullio me apponite. — Quid? mihi quam multis custodibus opus erit, si te semel ad meas capsas

admisero?" Quaeritur jam, cujus illa verba sint: „Custodem Tullio me apponite". Halmium (in editione Germanica, Berolini 1855) audiamus: „*inquit* geht nicht zunächst auf den Caecilius, sondern bedeutet heiszt es, sagt man" Confiteor hoc „sagt man" me non intellegere. Ex subscriptoribus unus aut re vera hoc dixerat aut saltem dixisse insimulatur; sed adeo subscriptores illos contemnit, ut singillatim unicuique respondere supersedeat, sed impudentem subscriptoris contumeliam impunitam relinquere non vult. Ad injuriam respondit; quis dixisset, judices fortasse sciverunt, alios scire non erat opus.

Eadem orationis figura Cicero etiam in libris de philosophia utitur. Disputat Romanus cum Romano, quum subito sermo ad aliquem principem Graecorum philosophorum avertitur. Velut de nat. deor. I § 87, ubi Cotta Academicus cum Velleio Epicureo disputat. „Sed quoniam non audes — jam enim cum ipso Epicuro loquar — negare esse deos, quid est, quod te impediat aut solem aut mundum aut mentem aliquam sempiternam in deorum natura ponere? Numquam vidi, *inquit*, animam rationis consiliique participem in ulla alia nisi humana figura." Similiter Tusc. disp. II § 29: „Concludunt ratiunculas Stoici, cur non sit malum (dolor), quasi de verbo, non de re laboretur." — Tum magister, omisso auditore, ad Zenonem se convertit: „Quid me decipis, Zeno?" isque respondens inducitur: „Nihil est, *inquit*, malum, nisi quod turpe atque vitiosum est. — Ad ineptias redis. — Hoc doce, doleam necne doleam, nihil interesse. — Numquam quicquam, *inquit*, ad beate quidem vivendum." A toto hoc genere interpretatio siger man aliena est.

His omnibus locis codices optimi consentiunt; obstat de divin. I § 23: „Quid? quaeris, Carneades, cur haec ita fiant aut qua arte perspici possint? Nescire me fateor, evenire autem te ipsum dico videre. Casu, *inquis*. Itane vero?" Ita codices et editiones. Mendum inesse affirmo, sed non ita corrigendum, ut *inquis* in *inquit* mutetur; altius latet. Conversio haec orationis ad Carneadem ab hoc loco aliena est. Quintus Cicero versibus Marci contra ipsum usus erat;

tum pergit (§ 22): „Tu igitur animum poteris inducere contra ea, quae a me disputantur de divinatione, dicere, qui et gesseris ea, quae gessisti, et ea, quae pronuntiavi, accuratissime scripseris? 23. Quid? quaeris, cur haec ita fiant aut qua arte perspici possint? Nescire me fateor, evenire autem te ipsum (Marcum non Carneadem) dico videre.“ Sed alia ratione probari potest, nomen Carneadis alienum esse. Si Quintus hic Carneadem alloqueretur, necessario etiam sequentibus sententiis eundem alloqueretur: „Num — putas?“ — „Num — putas?“ denique: „Sus rostro si humi A litteram impresserit, num propterea suspicari poteris (Carneades), Andromacham Enni ab ea posse describi?“ Tum autem pergit: „Fingebat *Carneades* —“. Hoc certe Carneadem alloquens dicere non potuit. Jam satis apparet, Quintum non desiisse fratrem alloqui. Recte igitur *inquis* scriptum est, sed falso nomen Carneadis irrepsit. Ejusdem generis non pauca additamenta in hisce scriptis latent, sed non omnia tam manifesto quam hoc deprehendi possunt.

Videtur igitur et in orationibus et in dialogis, quum adversarius per ἀποστροφὴν provocatur et respondens inducitur, semper tertia persona *inquit* posita esse; sed ubi in dialogis alter alterius, quocum disputat, verba refert, necessario secunda persona, ubi verba, quae dicta sunt, referuntur, *inquis*, ubi verba. quae dici poterunt, *inquies* ponitur (de div. II §§ 56. 114. 117?). Tres locos ex libris de natura deorum (I § 100, I § 109, III § 26) jam supra commemoravi. Restat locus paullo difficilior de natura deorum III § 89—90. „Sic enim res se habet, ut ad prosperam adversamve fortunam, qualis sis aut quem ad modum vixeris, nihil intersit. 90. Non animadvertunt, *inquit*, omnia di, ne reges quidem.“ Apparet, ad nihil responderi, nullum esse conexum inter duas illas sententias, sed argumentationem novam a § 90 initium capere. At in omnibus locis, quos adhuc tractavimus, verbum *inquit* semper responsum indicavit, quod ad ea, quae proxime antecederent, artissime se applicaret, semperque, cujus verba esse fingerentur, ex praecedentibus intellegi potuit. Hic vero, quis illa dicat, prorsus nescimus. Schoemannus nos ad II § 167 respicere jubet, „doch so,

dass nicht speciell Balbus, sondern irgend ein Gegner im Allgemeinen getadelt wird, wie inquit häufig steht." Hoc „im Allgemeinen" negabo, donec probatum erit. Adversarius ille semper ex certo quodam genere, cujus mentio modo facta est, sumitur. Dixerat Balbus II § 167: „Magna di curant, parva neglegunt." Neque vero tam haec conferenda sunt, quam quae ipse Cotta paullo ante III § 86 dixerat: „At enim minora di neglegunt —; ne in regnis quidem reges omnia minima curant, *sic enim dicitis*". Videtur igitur forma rarissima *inquitis* reponenda esse: „Non animadvertunt, *inquitis*, omnia di, ne reges quidem." Observavit P. Schwenke in egregia disputatione (Ciceros quellen in den büchern de natura deorum. Neue Jahrbücher 1879, p. 140), Cottam tum ipsum Balbum alloqui ejusque verba refellere (dicebas, commemorabas), tum Stoicos nulla Balbi verborum ratione habita redarguere (dicitis, dicere soletis), atque ita, ut per majores disputationis partes altera forma semper utatur, velut III § 66—93 Stoicos impugnat (§ 66 *dicitis*, § 70 sic *soletis* occurrere, § 76 sed *urgetis*, § 78 nisi forte *dicitis*, § 79 *dicitis*, § 86 sic enim *dicitis*, § 90 quem vos praeclare *defenditis*, quum *dicitis*, § 92 *vos* dicere soletis, § 93 Sed quo modo idem *dicitis* non omnia deos persequi, idem *voltis* a dis immortalibus hominibus dispertiri ac dividi somnia. — *Videtis* ergo —), non proprie Balbi verba respicit. Hic enim II § 167 magna deos curare, parva neglegere dixerat ille quidem, sed reges idem facere non addiderat. Sed Stoici hac imagine usi erant, eamque invenerat Cicero fortasse in eo libro, quem ad disputationem Cottae elaborandam adhibuit. Quare Balbum missum facit, ad Stoicos se vertit, ne quis credat, hic quoque (III § 90) *inquis* esse scribendum.

III) At vulgo dicunt, posse *inquit* absolute poni, ut prorsus idem sit atque *inquiunt* (siger man Mdv. Gr. Lat. § 485 b. Anm. 5). Primum quam non veri simile est. Velut de div. II § 86: „Quid igitur in iis (sortibus) esse potest certi, quae Fortunae monitu pueri manu miscentur atque ducuntur? quo modo autem istae positae in illo loco? quis robur illud cecidit, dolavit, inscripsit? Nihil est, *inquiunt*, quod deus

efficere non possit“ — hic, inquam, putamus promiscue *inquit* et *inquiunt* poni posse? Quamquam interrogatio est, ad quam respondetur, tamen *inquit* ferri non potest, quod nemo interrogatur. Quodsi scriptum esset: „Quid igitur *dicitis* in iis esse certi“, ex usu, quem monstravi, responsum esset: „Nihil est, *inquit*“. Jam vero ipse usus, qualem antea certis finibus circumscriptum monstravi, talem significationem redarguit. In dialogis Ciceronis absolute poni *inquit* („siger man“) nego. Non prorsus eadem est ratio in paradoxis Stoicorum, ubi nemo loquens, nemo audiens inducitur. In primo paradoxo plures Cicero alloquitur; qui sint, non significat (§ 10 quaero a *vobis*, § 11 *ponite* ante oculos). Tum vero adversarium sibi fingit (II § 17 „Nescis, insane, nescis quantas vires virtus habeat?“), quis sit, non significatur, tum Caesaris, tum Clodii, tum Crassi personam induere videtur, velut IV § 32: „Familiarissimus tuus de te privilegium tulit, ut, si in opertum Bonae Deae accessisses, exulares. At te id fecisse etiam gloriari soles. Quo modo igitur tot legibus ejectus in exilium nomen exulis non perhorrescis? Romae sum, *inquit.*“ Hic usus non differt ab eo, quem ex orationibus novimus. Sed quod tertium paradoxon (§ 20) sic incipit: „Parva, *inquit*, est res“, eo differt a locis, quos supra attulimus, quod hic omnis conexus cum iis, quae praecedunt, sublatus est, atque adversarius ille fictus non ad ea, quae interrogatus est, respondet, sed prior verba facit. Hic usus liberior frequens est in scriptis Senecae, ubi cum ficto adversario depugnat, non modo ita, ut interroget Seneca, adversarius respondeat (velut Quaest. nat. VII, 12, 6: „Quomodo ergo potest altera stella usque ad alteram stellam ignem mittere, ita ut utraque juncta videatur, cum sint ingenti regione diductae? — Stellarum, *inquit*, duarum lumen miscetur et praebet unius speciem“), sed etiam inverso ordine, ut adversarius ille fictus prior sententiam suam proferat, ad quam deinde Seneca respondeat (velut de Ben. II, 32). Hic omnis nexus cum praecedentibus interruptus est. Sed hic quoque meminerimus, Senecam cum uno colloqui; fingitur sermo continuus inter Senecam et alterum, ut in dialogis Ciceronis fingitur sermo

cum aliquo philosopho, hic autem non nisi raro et adversario antea nominato, ut sermo cum vero adversario paullisper interrumpatur. Ut ad Ciceronis locum de nat. deor. III § 90 redeam, quod editur, Seneca scribere potuit, Ciceronem quoque in paradoxis non negaverim; in dialogo de natura deorum scripsisse nego.

Pauci loci restant, ubi non homo sed lex loquens inducitur. Cic. de leg. II § 58 „Hominem mortuum, *inquit lex* in XII tabulis, in urbe ne sepelito neve urito"; hic pleniorem formam habemus, cui brevior respondet § 59 „Hoc plus, *inquit*, ne facito, rogum ascea ne polito", et § 60 „Homini, *inquit*, mortuo ne ossa legito", ut III § 41 „Quodque *addit* 'causas populi teneto' auditur *lex* (cfr. pro Tullio § 50). Quod autem Cic. Verr. V § 148 est: „Scriptum extat in isdem litteris, quod iste homo barbarus ac dissolutus neque attendere umquam neque intellegere potuit: *ἐδικαιώθησαν*, *inquit*", cogitandum videtur de eo, qui litteras in judicio recitavit, ut Graece *ἀναγνώσται* dicitur.

II § 47. „Cumque duae formae *praestantissimae* sint". Sic fortasse auctore Nonio scribendum est, quum in optimis codicibus sit *praestantis* (A, V). Ante *sint* facillime *simae* excidere potuit.

II § 72. Ex testimoniis consentientibus Lactantii (Inst. IV. 28) et Isidori (X. 234) scribendum esse videtur: „Qui autem omnia, quae ad cultum deorum pertinerent, diligenter retractarent et tamquam relegerent, sunt dicti religiosi ex relegendo, *tamquam ex elegendo elegantes*, ex diligendo diligentes, ex intellegendo intellegentes." In nostris codicibus ordo verborum turbatus est, ut sit scriptum *elegantes ex eligendo tamquam.*

II § 118. „Sunt autem stellae natura flammeae; quocirca terrae, maris, aquarum vaporibus aluntur iis, qui a sole ex agris tepefactis et ex aquis excitantur." Sic in nostris codicibus est; quum autem Probus (ad Verg. Bucol.) paullo plenius „terrae, maris *aquarumque reliquarum* vaporibus" hunc locum referat, veri similius est haec in nostris codicibus excidisse, quam in Probi codicibus esse addita. Per se recte adduntur, nam aquae et dulces et marinae

sunt; cfr. III § 37, ubi haec ipsa verba respiciuntur: „Non eisdem vobis placet — ali solem, lunam, reliqua astra aquis, alia dulcibus, alia marinis?“ Ob eundem exitum litterae „*que reliquarum*“ facillime excidere potuerunt.

II § 147. „Jam vero animum ipsum mentemque hominis, rationem, consilium, prudentiam, qui non divina cura perfecta esse perspicit, is his ipsis rebus mihi videtur carere. De quo dum disputarem, tuam mihi dari vellem, Cotta, eloquentiam. Quo enim tu illa modo diceres! Quanta primum intellegentia, deinde consequentium rerum cum primis conjunctio et comprehensio *est* in nobis.“ Vehementer dubito, num recte edatur „dum disputarem, vellem“, praesertim quum sit in codd. *velim*; sed sine ulla dubitatione „quanta — comprehensio *est*“ scribendum puto, quum in codd. et editionibus sit „quanta — *esset*“. Primum per se nimis oratorie Cottae tribuerentur, quae Balbi sunt; tum vero omnia, quae sequuntur, ex Balbi ore proveniunt: *concludimus*, *definimus*, *complectimur*, *quanta vero illa sunt*. Accidit igitur hic, quod centies factum est, ut *esset* et *est* in codd. permutarentur. Verba, quæ sunt *idque ratione*, recte Schoemanno et Baitero[2] suspecta videntur.

III § 8. „Dic igitur, inquit, quid requiras. Egone? primum illud, cur, *cum istam partem* ne egere quidem oratione dixisses, quod esset perspicuum et inter omnis constaret, de eo ipso tam multa dixeris.“ In codd. est „cur *quod perspicuum in* istam partem“; videntur et *quod* et *perspicuum* ex sequentibus errore oculi huc translata esse; sed cur *istam partem* mutemus, nulla causa est. Respicitur II § 4: „Ne egere quidem videtur, inquit, oratione prima pars. Quid enim potest esse tam apertum tamque perspicuum?“

III § 39. Varie foedata mihi videtur haec paragraphus, quam ita scribendam esse crediderim: „Nec vero volgi atque imperitorum inscitiam despicere possum, cum ea considero, quae dicuntur a Stoicis [sunt enim illa imperitorum]. Piscem Syri venerantur, omne fere genus bestiarum Aegyptii consecraverunt. Jam vero in Graecia multos habent ex hominibus deos: Alabandum Alabandis, Tenedi Tennen, Leucotheam, quae fuit Ino, et ejus Palaemonem filium cunctâ

Graeciâ. Herculem, Aesculapium, Tyndaridas, Romulum nostrum aliosque compluris *nostri* quasi novos et adscripticios cives in caelum receptos putant. 40. Haec igitur indocti. Quid vos philosophi? qui meliora? [Omitto illa, sunt enim praeclara.] Sit sane deus ipse mundus. — Qua re igitur pluris adjungimus deos?" „*Sunt enim illa imperitorum*" (§ 39) frigidum additamentum est, „*omitto illa*, *sunt enim praeclara*" (§ 40) prorsus sensu carere mihi videntur. Quaenam illa sunt, quae se omittere dicit, *quia* sint praeclara? — Quos ipse Cicero paullo post § 50 Alabandenses vocat, hic neque *Alabandis* (Ἀλαβανδεῖς) cum Bouherio, Lachmanno, Baitero, Muellero, neque *Alabandeos* cum Schoemanno appellatos esse puto, neque video, quid impediat, quominus *Tenedi* cum codicibus servemus et *cunctâ Graeciâ* ablativo casu positum putemus. Non modo ipse ordo verborum ostendere videtur, verba *Leucotheam* — *cunctâ Graeciâ* per se esse dicta; sed quum in omnibus codicibus sit *Romulum nostrum*, apparet, alios Graecos antea esse nominatos, qui ex hominibus di sint facti. Herculi autem, Aesculapio, Castori, Polluci Romani divinos honores tribuerant atque templa in honorem eorum aedificaverant. Tum vero *quos* abundat, *nostri* deest, quare hoc pro illo substituendum esse putavi, conjectura, ut opinor, non nimis audaci.

III § 55. Scribendum esse videtur: „Volcani item complures: primus Caelo natus, ex quo et Minerva Apollinem eum, cujus in tutela *Athenae sunt*, antiqui historici esse voluerunt." Cfr. § 57: „Apollinum antiquissimus is, quem paullo antea e Volcano natum esse dixi, custodem Athenarum." Mendum codicum frustra defendunt Schoemannus aliique.

III § 83. „Idemque Aesculapii *Epidaurii* barbam auream demi jussit" scribendum esse, ordo verborum ostendit.

Kritiske Bemærkninger til Plautus

af J. L. Ussing.

De Bedømmelser, som de udkomne Dele af min Plautus have faaet i den tyske Presse, have for en stor Del været holdte i en saadan Tone, at de fritog mig for ethvert Gjensvar. Hvad der i denne Henseende forekom mig nødvendigt, har jeg fremsat i Fortalen til 2det Bind, som jeg maaske tør antage ikke er ubekjendt for dem, der læse denne Afhandling. En Udgiver af Plautus tør, i alt Fald paa Videnskabens nuværende Standpunkt, ikke haabe at kunne gjengive denne Forfatter i sin oprindelige Renhed, men han bør samvittighedsfuldt nærme sig dertil. Vejen dertil er ikke altid at spørge om, hvad der er skjønnest i æsthetisk Henseende. Det er ikke sagt, at vor Tids Dom er den samme som Plautus' var; ja jeg tilstaar, at mange af de æsthetiske Rettelser, som tyske Kritikere have forlangt, for mig have set ud som det Modsatte. Lige saa lidt fører det til Maalet, naar man tilskjærer Texten efter tvivlsomme metriske og grammatiske Regler. Plautus' Metrik kjendes kun fra ham selv; hans Versifikation er i Regelen fortræffelig; men hvor tør vi paastaa, at den altid har været, hvad vi vilde kalde korrekt? Man huske paa Göthes Hexameter med 7 Fødder! Og Horats' Ord om Plautus' Skjødesløshed tør dog ikke rent forkastes. Det er bekjendt nok, at den dannede latinske Udtale ikke yndede Vokalsammenstød eller Hiatus; men det er ogsaa bekjendt, at Cicero siger, at de gamle Digtere ofte tillod sig Hiatus, og Overleveringen viser, at hos Plautus er Hiatus ganske i sin Orden i Versenes Hovedcæsur og Diæresis, ligesom ogsaa efter Enstavelsesord og uden Tvivl i flere andre Tilfælde. Hvilke disse ere, og hvor Grænserne maa drages, er endnu ikke fundet; det er derfor i Videnskabens Interesse, at Udgiveren lader Hiaterne staa ikke blot, hvor de ere sikre, men ogsaa hvor de ere tvivlsomme. I saadanne Tilfælde har jeg i Anmærkningerne gjort opmærksom paa dem, og anført Maaden, hvorpaa de kunde fjernes. Det er dette, de tyske Kritikere kalde min „Forkjærlighed for Hiatus." Hvad det speciel Sproglige angaar,

staar Plautus saa ene i den latinske Litteratur, og Texten er saa daarlig overleveret, at nødvendig Meget maa være usikkert; men Overleveringen tyder paa, hvad der ogsaa har indre Sandsynlighed, at Sproget ikke har havt den Fasthed og Bestemthed som i Ciceros Dage. Der har sandsynligvis i Brugen af forskjellige Former været en Vaklen, som Udgiveren ikke er berettiget til at udslette. Man kan ikke noksom rose den Omhu, hvormed tyske Philologer i den nyeste Tid søge at fastsætte Plautus' særegne Sprogbrug; men Materialets Utilstrækkelighed har vistnok ofte ledet dem til overilede Slutninger og bragt dem til at gjøre Kløften imellem Plautus' og de senere Tiders Sprog større end den er. Dette kan tildels siges om en ganske nylig udkommen Bog: P. Langen, Beiträge zur Kritik u. Erklärung des Plautus (340 Sider). Dette Værk har sin Fortjeneste i de righoldige og velordnede Samlinger og i en vis Skarphed i Tanken, hvorved det ofte er lykkets ham at præcisere Plautus' Sprogbrug baade i grammatikalsk og i lexikalsk Henseende; men af og til skyder han ogsaa forbi Maalet, som naar han mener, at *tandem* skulde betyde „wirklich“, eller paastaar, at *ve* hos Plautus snarere er en kopulativ end en disjunktiv Partikel, at *enim* er „ausschliesslich Betheuerungspartikel (— hercle, pol, edepol)“, at der skulde være Forskjel i Betydningen imellem *nunciam* i ét Ord og *nunc iam* i to, eller mellem *quam si* og *quasi* efter *tam*. Der kan sikkert paavises Forskjelle imellem Plautus' og Terents' Sprogbrug, men Langen anser sig altfor ofte i Stand dertil, som naar han mener, at *nempe* skulde bruges paa en forskjellig Maade hos disse to Forfattere. Overhovedet er han tilbøjelig til at hænge sig i ubetydelige Afvigelser i Udtrykket hos andre Philologer og finde en forskjellig Opfattelse, hvor der i Virkeligheden er Enighed, som naar han paastaar, at *verum* i Svar ikke bør oversættes ved „Ja“, men „Det er sandt“, fordi der skulde underforstaas *est*, hvilket Ord rigtignok aldrig sættes til. At han har anvendt en stor Del af sin Bog paa at kritisere min Udgave, vilde være mig en større Behagelighed, hvis han ikke saa ofte havde misforstaaet mig, og hvis han havde ført sin Polemik i en anden Tone.

Men en Udgiver af Plautus har vigtigere Pligter end at restituere de metriske og grammatiske Former; det gjælder fremfor Alt om at gjætte Digterens Mening, som Overleveringen saa hyppig har fordunklet. Tidt lader dette sig gjøre med Sikkerhed eller med høj Grad af Sandsynlighed; men selv hvor Sandsynligheden ikke er overvejende, tør det vel, for at bringe den oprindelige Mening frem, være tilladt at anvende voldsommere Midler, naar man blot gjør opmærksom paa, at det ikke er Overleveringens Bogstav, men Udgiverens egen Formodning, der fremsættes. Lige saa vel er det Udgiverens Pligt at gjøre Læseren opmærksom paa, hvor et kortere eller længere Stykke ikke synes ham at hidrøre fra Plautus selv, men at være en senere Tilsætning, saa meget mere som disse Tilsætninger næsten altid forstyrre Tankegangen og Sammenhængen. Saadanne Vers bør sættes i Klammer; helt at udelade dem, saaledes som Lorenz undertiden gjør, er utilstedeligt; thi vort Skjøn er, maaske navnlig i dette Tilfælde, ingenlunde ufejlbart, og det har ofte vist sig, at den Forvirring, som en Kritiker har ment at kunne forklare paa en Maade, har havt en ganske anden Grund.

Spørgsmaalet om uægte Tilsætninger i Plautus' Text er et af dem, der for Øjeblikket staa paa Dagsordenen, og det er virkelig af indgribende Betydning for den kritiske Behandling af denne Forf. Dets Berettigelse er utvivlsom. Fra det Øjeblik, da Ritschl udgav sine Parerga, er det almindelig anerkjendt, ikke blot at Prologen til Casina, der selv siger det, er forfattet mindst en Menneskealder efter Plautus' Død ved en Gjenopførelse af det gamle Stykke, men at det samme ogsaa maa være Tilfældet med en stor Del af de andre Prologer. De dobbelte Slutningsscener i Plautus' Poenulus og Terents' Andria maa vel ogsaa skrive sig fra saadanne senere Opførelser, i alt Fald kan kun den ene Redaktion være ægte. Og ligesom det i sig selv er lidet sandsynligt, at de Mænd, der have forfattet de her nævnte Stykker, skulde have indskrænket sig til dem alene, saaledes findes der rundt omkring i Komedierne mange enkelte Vers eller Grupper af Vers, der gjentage en allerede engang udtalt Tanke eller Replik paa en saadan Maade, at det er

umuligt, at denne Gjentagelse kan hidrøre fra Forf.; den maa være en senere Omskrivning, der ikke har været bestemt til at læses foran eller bagefter det ægte Stykke, men til at træde i dets Sted. Det er disse „Dittographier“, som Götz har gjort til Gjenstand for en længere Afhandling i Acta societatis philologae Lipsiensis VI, 1876. Han antager, at de skrive sig fra senere Opførelser, og gjør opmærksom paa, at nogle af dem have et ret anseligt Omfang, som navnlig Mostel. 203—218, medens andre ere Forkortelser af længere Scenepartier. Det synes virkelig, som om Skuespillerne i den sidste Halvdel af 2det Aarh. f. Chr. have behandlet Plautus med stor Frihed, og som om man med Rette kan tale om en dobbelt Recension i alt Fald af enkelte Scener, uagtet vi ikke kunne finde nogen Grund til de foretagne Omskrivninger, der næsten altid ere ringere i Værdi end det Oprindelige. Hvorledes er det nu at forklare, at den ægte Plautus dog ikke er gaaet helt tabt under denne Omarbejdelse? Den naturligste Forklaring er den, at disse Omskrivninger have været skrevne i Marginen af den oprindelige Plautus, og at saa Afskriverne i den Tro, at de hørte med og maaske kun vare oversprungne af Skjødesløshed, have optaget dem i Texten. Götz forkaster denne Antagelse, fordi nogle af Tilsætningerne ere saa store, at de ikke let kunde faa Plads i Marginen; han mener, at Afskriveren har havt to Exemplarer liggende for sig, den ægte Plautus og den omredigerede, og han har saa lavet en ny Afskrift, snart ved „eklektisk“ at tage Noget af det ene og Noget af det andet Exemplar — en Vilkaarlighed, der er aldeles utænkelig; de Exempler, der anføres derpaa, maa behandles anderledes —, snart ved uden videre at sætte begge Redaktioner ved Siden af hinanden. Dette sidste vilde bedre stemme med de gamle Afskriveres Samvittighedsfuldhed, men det vilde forudsætte en mærkværdig Indskrænkethed hos dem, at de i et Forhold som det angivne ikke kunde skjønne, hvilket Exemplar der var det ægte og hvilket der var det overarbejdede. Jeg for mit Vedkommende maa holde mig til den første Forklaring, at Tilsætningerne have staaet i Marginen; de, som ikke kunde faa Plads der, saasom Stykket

i Mostellaria, den lange Tilsætning i Miles gloriosus 613—764, Prologerne og de varierede Slutninger, maa vel have staaet paa særskilte Blade.

Disse Tilsætninger ere imidlertid ikke de eneste, der skæmme Plautus' Text. Ogsaa her som hos saa mange andre Forfattere finde vi Tilsætninger, der skyldes senere Grammatikere og Afskrivere, snart Forklaringer eller Glossemer, snart tilskrevne Parallelsteder eller vilkaarlige Tildigtninger, hvor En fik et saadant Indfald. Det kunde synes en rimelig Fordring, at Udgiveren skulde adskille denne Slags Tilsætninger fra den først omtalte Art; men den lader sig næppe gjennemføre. Vi maa være glade, hvis vi kunne udsondre Alt, hvad der ikke hidrører fra Plautus selv; men om et uægte Vers skriver sig fra en Skuespiller i 2det Aarhundrede f. Chr. eller fra en Grammatiker i 2det Aarhundrede efter Chr., vil jeg i det mindste ikke være i Stand til at afgjøre. Kritiken har derfor ogsaa en anden Opgave ved disse Vers end ved de ægte. Det følger af sig selv, at ogsaa de kunne være forvanskede, og at det er ønskeligt at gjengive dem i deres oprindelige Skikkelse, men dette er meget vanskeligere, da vi ikke vide, i hvilket Aarhundrede Forfatteren har hørt hjemme, eller hvor korrekt han har kunnet efterligne Plautus' Sprog og Metrik, og det vilde ikke være rigtigt ved Rettelse at give dem et Skin af Ægthed, som de i sig selv ikke kunne gjøre Fordring paa. Jeg har derfor i min Udgave, hvor der var Tvivl til Stede, oftest indskrænket mig til i Anmærkningerne at angive det Sandsynlige, men i Texten aftrykt den forvanskede Overlevering. Disse Bemærkninger ere tildels foranledigede ved en nylig udkommen Doktordisputats: W. Brachmann, de Bacchidum Plautinae retractatione scaenica capita quinque (Studia Lipsiensia, III, I), hvori Forfatteren søger at vise, at Bacchides i høj Grad har været underkastet en saadan Omarbejdelse til en senere Opførelse, og at vor Text skulde være fremkommen ved en Sammenarbejdelse af to forkjellige Recensioner, ofte paa den af Götz saakaldte eklektiske Maade, men med ikke faa Overspringelser og Omsætninger af Vers. Bogen vidner om Flid og Sindrighed, men det er vanskeligt

at tænke sig, hvorledes den Afskriver maa have været organiseret, der har kunnet bære sig saaledes ad, eller, hvis Sligt virkelig var muligt, hvorledes der da kan være Tale om en videnskabelig Kritik af Plautus.

Til disse almindelige Bemærkninger om plautinsk Kritik har jeg ønsket at føje nogle speciellere, som Tillæg og Rettelser til 2det Bind af min Plautus, foranledigede ved de nys omtalte Skrifter og andre, der ere udkomne i de sidste to Aar.

Bacchides.

108. I Stedet for „*In*spectans“ burde hellere med Bergk Ind. schol. Hall. $18^{58}/_{59}$ og Fritzsche Ind. Rost. $18^{77}/_{78}$ læses: „*Ex*spectans“. De to følgende Vers:

Namque ita me di ament, ut Lycurgus mihi quidem
Uidetur posse hisce ad nequitiam adducier

vil Brachm. sætte efter 115. Der er ikke tilstrækkelig Grund dertil, og Rettelsen *hisce* for „hic“ bliver ikke derved mindre nødvendig. Jeg har i min Kommentar hævdet, at den her omtalte Lycurg maatte være den spartanske Lovgiver; hvem skulde man vel hellere anføre som Mønster paa Tarvelighed? Brachmann p. 183 ff. indrømmer, at Meiers Mening, at det skulde være den attiske Taler Lykurg, ikke lader sig forsvare, men han er selv ikke heldigere, naar han tænker paa den mythiske Konge over Edonerne. Om ham fortæller Sagnet, at han i rasende Heftighed vilde myrde Bacchantinderne; men vilde vel derfor en gammel Forf. kalde ham et „aptum continentiae exemplum“ og anføre ham som et Mønster til Efterligning?

For øvrigt finder Brachm. i denne Scene mange Spor af den af ham antagne dobbelte Bearbejdelse. V. 130—31 og 161—63 skulle være „Dobbeltgængere“; han vil have de sidste satte i de førstes Sted. Ogsaa V. 149 og 148 (hvori der i min Udgave ved en Trykfejl staar „iam nimio“ for *nimio iam*), V. 159—60 og 164—65 skulle tilhøre en secunda recensio. Med større Grund gjør Brachm. opmærksom paa at baade V. 236: „Extexam ego illum ...“ og 238: „Adibo hunc“ se ud som Begyndelser paa Scenen, og at derfor kun

en af Delene kan være ægte. Han betragter 236 f. som en Dittographi af 238 f. og vil stryge dem. Jeg tror snarere, Guiet har Ret i blot at stryge det første Vers, hvor ogsaa „illum“ i Stedet for „hunc“ er galt. Dette Vers kan være en Reminiscents andenstedsfra, og Scenen kan begynde med 237: „Haud dormitandumst“.

295. „Non me fefellit, sensi; eo exanimatus fui“. Br. foreslaar p. 132: „eo animatus“ i Betydningen „fortiter animatus“. Dette gaar næppe an; det er langt rimeligere, at *eo* skal udelades.

356—57 har Brachmann vistnok med Rette erklæret for uægte. Derimod er hans Behandling af det Følgende uheldig. 360—62

Aufugero hercle, si magis usus uenerit.
Si ero reprehensus, macto ego illum infortunio;
Si illi sunt uirgae ruri, at mihi tergum domist.

Chrysalus siger: „Jeg vil løbe bort, hvis det behøves. Bliver jeg greben, bryder jeg mig ikke om det; har han sine Kjæppe, saa har jeg min Ryg“; se nærmere i Comment. Brachmann p. 134 udsletter det midterste Vers, og forstaar de to andre saaledes: „Si domi me quaeritabit iratus erus, rus aufugero; si ruri, iam domum rediero“, en Mening, som Ordene ikke kunne have, og som, hvis de havde den, heller ikke var passende, hvorfor han ogsaa mener, at Versene tilhøre „secunda recensio“. De to følgende Vers, som jeg har sat i Klammer, prøver Brachm. p. 135 Anm. at forsvare; men hans Forsøg behøver næppe nogen Gjendrivelse.

I min Kommentar til 376—79 har jeg refereret Götz' Mening urigtig; han antager ikke som jeg disse Vers for uægte, men 372—75 samt 380 f. Brachm. følger ham, dog saaledes at 381 betragtes som fælles for begge Recensioner. Da det imidlertid viser sig, at 371 og 376 ikke passe sammen, nødes han til at antage, at der er udfaldet Noget af det Ægte, i hvis Sted vi kun have Noget af den senere Recension. Langen p. 165 f. er enig med mig i at forkaste V. 376—79, særlig paa Grund af det urimelig dannede Ord „gerulifigulos“. Men han mener, at ogsaa det foregaaende Vers, 375, er uægte, og i 374 beholder han i Stedet for det

fra Nonius optagne „adfectas“ de plautinske Haandskrifters *adflictas*, en Mening, jeg kunde være villig til at tiltræde.

390 med. — 400 med. anser Brachm. p. 95 f. ligesom Weise og Ritschl for uægte. Hans kunstige Forklaring kan ikke tvinge mig til at ændre min Opfattelse. Det ufuldstændige Vers 390 kunde jeg tænke mig suppleret med: *grates gratas debeo.* I 391: „Nam pol meo quidem animo ingrato homine nihil inpensiust“ har jeg rettet det sidste Ord til *infensiust*, jeg tror med Rette; thi Ingen vil vist billige Brachmanns Forklaring: „Inpensus amico esse dicitur homo ingratus, i. e. qui magno constat pretio, quippe in quem quantumvis liceat conferre beneficiorum nec gratia tamen quicquam nec fructus unquam capturo.“ Han beraaber sig paa Capt. 800: Uae misero illi, cuius cibo iste factust inperiosior“, hvor Cod. I har „inpensior“, men dette ingen som helst Mening giver, medens det rigtige „inperiosior“ ikke, som han siger, er en Konjektur af Brix, men staar i B.

425. Luchs i Hermes XIII p. 498 fjerner Hiaten ved at læse: „Ibi *equo*, cursu, luctando, hasta, disco, pugilatu, pila“.

474—85. Brachm. anfører p. 127 efter Löwe Palimpsestens Læsning af dette Sted. I 476—7:

Nullon pacto res mandata potest agi, nisi identidem
Manus ferat ad papillas, labra a labris numquam auferat

har A i det første „Nullo pacto“, i det andet „ferat ...... papillas“. Der er Plads til 6 Bogstaver, og har altsaa ikke staaet *ad.* Löwe formoder *contra*, et Ord, der næppe vilde kunne bruges saaledes. Det maa imidlertid bemærkes, at Konjunktiverne „ferat“ og „auferat“ næppe kunne forsvares som afhængige af „nisi“. Langen p. 50 udsletter derfor det første Vers, saa at Konjunktiverne blive styrede af „Ut“ i 475. Jeg tror snarere, at Brachm. har Ret i at begge Versene ere uægte.

497 ff. Mnesilochus' Monolog. (V. 510 i min Udg. er ved en Trykfejl sat Punktum. I Kommentaren p. 410 L. 22 er ligeledes efter „uitiis“ udfaldet: „V. 503 redit infra 859“.) Jeg kan endnu ikke se Andet end, at Alt er i Orden, naar

man blot fjerner V. 503—9, som maa ansees for et sen Fabrikat af En, der morede sig med videre at udføre den lidenskabelige Elskers Selvmodsigelse i 502, men gjorde dette saa overdrevent, at det blev fuldstændigt Vaas. Kiessling Ind. sch. Greifswalde 1878 p. 18 antager „duplicem eiusdem sermonis recensionem male contaminatam"; den ene Recension V. 497—500. 503—512. 518—22, den anden V. 497—502. 513—517, derefter de 3 i Varianterne anførte Vers, endelig 518—22. Brachm. derimod p. 80 ff. forsvarer det Hele med Undtagelse af 503, der stryges, fordi det kommer igjen 859, og Slutningen af 520 med Begyndelsen af 521, der stryges paa Grund af Ligheden med 531. Han finder det af mig forkastede Sted i høj Grad vittigt og plautinsk. Plautus skal stadig have gjentaget den rhetoriske Figur παρὰ προσδοκίαν fra V. 502, ikke blot i 506: „Adeo ego illam cogam usque ut mendicet — meus pater", men ogsaa 504: „Nam iam domum ibo atque aliquid surripiam patri", hvor der ikke er den mindste Antydning af et saadant pludseligt Omslag i Tanken. Han mener, Sætningen var begyndt for at fortsættes: „atque aurum reddam meo patri". Men hvilken Tilhører skulde kunne gjætte dette? Det er en ganske ny Tanke, som først fremsættes 10 Vers længere nede, og som paa dette Punkt endnu slet ikke er faldet Mnesilochus ind. Ligesaa urigtigt indføres den samme Figur i 500: „Ne illa illud hercle cum malo fecit — meo", hvor A ganske rigtigt har „suo", og de andre Hdskr. „suo meo". Endnu besynderligere er hans Forklaring af 507 f.: „Sed satine ego animum mente sincera gero, Qui ad hunc modum haec hic, quae futura, fabulor?" „Er jeg klog, at jeg saaledes her fortæller, hvad der skal ske?" skal betyde: „Er jeg klog, at jeg fortæller, hvad der skal ske, paa den Maade, at jeg siger det Modsatte deraf?" hvilket han skal have gjort 504 og 506 (p. 85 Anm. „*Haec* enim, quae reapse *futura* erant, i. e. ut Bacchidem ulcisceretur, ut aurum redderet, ut amatam in egestatem cogeret, *ad hunc modum*, i. e. ita ut prorsus contrarius sensus evaderet, dixerat"). Han lader unægtelig Mnesilochus være konsekvent. Selv her, hvor han vil høre op med sin forvirrede Tale,

siger han ikke simpelthen: „Er jeg klog, at jeg siger det Modsatte af, hvad jeg mener?“ men saa omtrent det Modsatte.

815. „Terrae odium [iam diu] ambulat; iam nihil sapit Nec sentit.“ Langen p. 234 anbefaler Scioppius' ogsaa af Ritschl optagne Konjektur: „tam nil sapit“, og klager over at jeg ikke har forklaret Hdskrnes *iam*. Jeg troede rigtignok, det var tilstrækkelig tydeligt: „Han er allerede bleven saa gammel, at han Intet kan forstaa; han kan ikke mere begribe nogen Ting“.

920 ff. Chrysalus' fortrinlige Monolog, hvor han sammenligner sine Bedrifter med den trojanske Krig, indeholder saa meget Modsigende og Usammenhængende, at den ikke kan være fremgaaet af én Støbning. Allerede Guiet indsaa dette, og betegnede Versene 924 og 932—37 som uægte, og ifølge Löwe hos Brachm. p. 99 f. mangle de 4 af disse Vers (932—35) i Palimpsesten. Kiessling i Ind. sch. Gryph. 1878 p. 14 ff. betegner 926 som uægte, og det kan ikke nægtes, at hvis expugnabo i 924 er ægte, maa Cepi, i Perfektum om den samme Ting, være galt. Dernæst forkastes Versene 940—47, 956 stryges og 957—60 flyttes og sættes efter 953. Brachmann antager ikke blot for en Del af Scenen en dobbelt Recension, A: Vv. 931—35 og 944—47, B: Vv. 940—43 og 956—960, men selve denne Del erklærer han for uægte, og konstruerer derefter, ikke uden mange Omstillinger af Vers, en saakaldet ægte Plautinsk Monolog p. 108 ff.. Lad os nærmere betragte Sagens Sammenhæng. Efter Indledningen (hvor V. 923 Lachmanns Rettelse „Milli cum numero nauium“ maaske burde optages, og 926 sættes i Klammer) begynder den store Sammenligning. Den Gamle (Nicobulus) beklages som Priamus, dernæst V. 932—35: „Pistoclerus er Epius, Mnesilochus Sino, Bacchis Ilden og Chrysalus selv Ulixes“; men saa atter 940—43: „Den Gamle er Ilium, Krigsmanden Menelaus, Chrysalus selv Agamemnon, men ogsaa Ulixes, Mnesilochus er Alexander, som røvede Helena“. Enten det ene eller det andet af disse Stykker maa være uægte. Kiessling udtaler sig bestemt imod det sidste; mig forekommer det snarere, at dette bærer Ægthedens Præg, og at det første røber en senere Tid. Samme Forhold gjentages endnu

en Gang. V. 944—47 omtaler, hvorledes Ulixes, da han forklædt som Tigger har sneget sig ind i Troja, bliver opdaget og kommer i stor Fare, men ved sin Snildhed slipper fri; det Samme med andre Ord V. 957—60. Ogsaa her forekommer det mig klart, at det er det første Stykke, der er den senere Variation. Det slutter sig ved Begyndelsesordet „Nam“ umiddelbart til det foregaaende som uægte betegnede Stykke 932—35. Det har vistnok Alt sammen staaet i Marginen, men er ved Afskrivningen indsat paa to forskjellige Steder. Altsaa: i Klammer sættes 926, 932—35 og 944—47.

I min Anm. til Bacch. 988 har jeg gjort den Forskjel imellem Interjektionerne *eu* og *euge*, at den første udtrykte Forundring, den sidste Bifald. Brachmann p. 139 kalder denne Forskjel „prorsus commenticia“; men de af ham anførte Exempler ere lidet heldige; Cas. 2, 6, 34 staar euge ikke i Hdskr. Langen p. 197 ff. paastaar ogsaa, at begge Former ere enstydige; det er en og samme Interjektion, der altid udtrykker Bifald eller Glæde; han oversætter den ved „schön“. Dette hidrører uden Tvivl fra den falske Etymologi, som i denne Interjektion ser det græske εὖ og εὖγε. At disse Intet have med hinanden at gjøre, har jeg udtalt i Anm. til Most. 331. *Eu* og *euge* eller *eugae*, som Ambrosianus skriver — og Stavelsen er lang, se min Anm. til Epid. 9 — ere ren latinske Interjektioner eller, om man vil, en ren latinsk Interjektion; thi jeg har unægtelig i Anm. til Bacch. pointeret Forskjellen for stærkt. Det er efter min Mening den samme Interjektion i en kortere og længere Form. Den sidste er selvfølgelig den stærkeste og bruges for Forundring ledsaget med tydeligt Bifald, som Trin. 705. Most. 254; den første svarer nærmest til vort „Ih“ og forbindes ofte med Forsikringsord som „hercle“, „edepol“ o. a., „Ih, det var sandelig...“, „ja sandelig“. Det kan kun vække den største Forundring, at Langen i de bekjendte Udtryk *eu hercle* og *eu edepol* prøver paa at skille Ordene fra hinanden. En kritisk Gjennemlæsning af de Steder, han anfører, vil vise, hvor ugrundet dette er.

990—93 betegnes af Brachm. p. 139 som tilhørende en „anden Recension“, vistnok med Rette. Naar han derimod p. 143 ff. mener, at ogsaa Brevet, V. 994 ff., skulde opløses i to Redaktioner, vil næppe nogen uhildet Læser give ham Ret. Brevet indeholder ingen utilbørlige Gjentagelser, og Brachmanns Rekonstruktion er over al Maade kunstig. Lige saa lidt kan jeg følge ham, naar han V. 1033 ff. antager to Recensioner (A: 1033—37. 42—43. 46. B: 1038—41. 44—45). Forvirringen afstedkommes ved 1042 f.: „Ne ille edepol Ephesi multo mauellem foret, Dum saluos esset, quam reuenisset domum“, som mangle i B, og i C staa efter 1045, hvor de forstyrre Sammenhængen. Jeg har i min Udgave flyttet dem to Vers op; det havde været rigtigere at lade dem staa paa deres Plads og sætte dem imellem Klammer. — 1058—59: „Non equidem accipiam cet.“ sige slet intet Andet end de tre følgende Vers, og maa derfor med Brachmann p. 147 f. betragtes som en uægte Dittographi.

1131—37 antager Brachm. p. 152 for en kortere Redaktion af 1120—30 + 1138—39. Læseren vil sikkert finde, at der er saare liden Lighed imellem dem. Sandheden er vistnok, at de halvtredie Vers 1134—36: „Non uides ut balantes Solae liberae grassentur? BA. Quin aetate credo esse mutas; Ne balant quidem, quom a pecu cetero absunt“, ere uægte, og med Udeladelse af dem skal der læses: „omnis fructus Iam illis decidit; stultae atque malae uidentur“. Det uægte Stykke er tildels lavet efter 1121: „Pastor harum Dormit, quom haec eunt a pecu palitantes“; Hdskr. have „balitantes“. Brachm. p. 155 vil læse: „Dormit. SOR. Quidum? BA. Eunt a pecu sic palantes“; Plautus vilde efter sin Talebrug have begyndt Svaret med „Quia“.

1167: „an ego experiar tecum uim maiorem?“ Naar jeg i Anm. har tænkt paa en mulig Tilkaldelse af Ædilerne, vil jeg gjerne indrømme, at dette er en Fejl. Der tænkes kun paa Anvendelsen af Vold, dog ikke saaledes som Brachmann mener, der p. 160, idet han antager en Lakune, vil læse: „uter habeat pugnis uim maiorem.“ Nicobulus udfordrer ikke Hetæren til en Kamp paa Næverne, men truer kun med at bryde ind i hendes Hus for at hente sin Søn.

Den derefter følgende Slutning af Stykket, som Ritschl havde behandlet særdeles vilkaarligt, er ogsaa af Brachm. p. 165 ff. behandlet paa lignende Maade. Versene 1189—92, 1201 første Halvdel, 1204—6 udskydes som tilhørende en secunda recensio, der med ikke ringe Besvær sammensættes p. 175, og et Par Steder tilsættes halve Vers. Paa samme Tid taler han p. 172 foragteligt om „Hermanni et Ussingii commenta"; jeg har rigtignok næsten ganske holdt mig til Haandskrifterne. Han vil vistnok heller ikke faa Ret, naar han p. 169 angriber min Forklaring af 1171 ff. Jeg læser saaledes:

NI. Ni abeas, quamquam tu bella es,
Malum tibi magnum dabo iam. BA. Patiar;
Non metuo, ne quid mihi doleat, quod ferias. NI. Ut blandiloquast!
BA. Ei mihi, metuo.

Nicobulus truer Bacchis med Prygl. Hun svarer: „Det skal jeg finde mig i. Jeg er ikke bange for at Du skal slaa, saa det gjør ondt!" Nic.: „Hvor hun er indsmigrende!" men i det Samme løfter han Stokken imod hende, som det sees af de følgende Ord: „Uh, jeg bliver bange," hvilke jeg har tillagt Bacchis, medens der i Hdskr. intet Personmærke staar foran. Brachm. vil tillægge den anden Gamle, Philoxenus Ordene „Ut blandiloquast! Ei, mihi metuo". Altsaa Nicobulus tager ingen Notits af Bacchis' Svar; men den Anden, til hvem hun ikke har talt, men som hendes Søster strax efter erobrer, udbryder: „Hvor hun er indsmigrende! jeg er bange, jeg bliver forelsket i hende". Men han begynder slet ikke at blive bange for dette; han har allerede for længe siden tilstaaet, at han var væk, V. 1157: „Tactus sum uehementer uisco; cor stimulo foditur".

Der er i Virkeligheden Intet i Vejen med den hele Scene undtagen V. 1203—5. Det første af disse Vers er korrupt. Hdskr. have: „Tua sum opera et propter te inprobior. BA. Ne is quam mea mauellem (Meam uellem C)"; i Almindelighed udgives med en tilsyneladende nærliggende Rettelse af Schneider „tis" for „is". *Tis* er det Samme som „tui", se Charisius o. A. hos Neue, Formenl. II S. 178 ff. Plaut. Mil.

1028: „Quia tis egeat". Trin. 343: „ne tis alios misereat". Pseud. 6. Genetiven „tis" skulde da staa i Stedet for „tua", en Antagelse, der er meget mislig ved et saa simpelt possessivt Forhold og ved Siden af det parallelt staaende „mea". Og giver det saa nogen rimelig Mening, at Nicobulus siger til Bacchis: „Det er Din Skyld, at jeg er bleven fordærvet", og hun svarer: „Jeg vilde hellere have, det var Din egen"? Det kan jeg ikke se. Jeg havde derfor rettet „is" til *eius*. Nicobulus sagde da ikke til Bacchis, hvem han ogsaa i det foregaaende Vers kun har omtalt i 3die Person (exorat), men til sin gamle Ven Philoxenus: „Det er Dit Exempel, der har forledt mig; det er Din Skyld, jeg er bleven fordærvet." Og derpaa svarede Bacchis: „Ja jeg vil hellere have, at det skal være hans end min Skyld."[1]) Men jeg indrømmer, at det var sandsynligere, at Philoxenus havde svaret, naar Talen var henvendt til ham, og det er vel rimeligt, at der har staaet noget helt Andet, f. Ex.: „BA. Ne istam culpam meam uellem." — Det følgende Vers: „Satin ego istuc habes offirmatum" havde jeg suppleret med „quod dixti". Jeg tænkte mig, at Bacchis sagde til Nic.: „Kan jeg nu ogsaa være ret vis paa, at Du holder, hvad Du har lovet?" hvortil Nicobulus' Svar „Quod semel dixi, haud mutabo" passer. Men Brachm. p. 161 har Ret i at *offirmatum* ikke kan betegne dette. Ordets rette Betydning sees umiddelbart ovenfor V. 1201: „Satin offirmatum Quod mihi erat, id me exorat?" d. e. „det som jeg havde sat mig fast i Hovedet." En Sammenligning mellem 1201 og 1203 viser nu klart, at det sidste: „Satin ego istuc habeo offirmatum?" er en simpel Gjentagelse eller Dittographi af det første. De følgende Ord: „Quod semel dixi, haud mutabo" ere maaske heller ikke andet end en Gjentagelse af den samme Tanke og bør da ogsaa stryges.

Captivi.

545: „Et illic isti, qui sputatur, morbus interdum uenit." Langen p. 219 vil læse *insputatur*, ligesom V. 548 og 550:

---

[1]) I Kommentaren p. 452 Lin. 17 staar ved en Trykfejl „uoluisse" for „noluisse".

„den Sygdom, man spytter paa“. Jeg tror, det bør optages. Ligeledes billiger jeg hans Rettelse

567: „Tun te Philocratem Esse ais? TY. *Aio* ego, inquam. AR. Tun huic credis? HE. Plus quidem quam tibi“, med Udeladelse af det meningsløse: „aut mihi“.

929—31 har samme Forf. p. 224 vistnok ogsaa med Rette erklæret for uægte, hvorefter de foregaaende Ord: „Immo potes“ maa tillægges Philocrates, og ikke Philopolemus.

Curculio

blev i 1879 udgivet af Götz i Fortsættelsen af den Ritschlske Udgave Tom. I fasc. III, og dette har foranlediget yderligere Drøftelser, navnlig af Ribbeck, Beiträge zur Kritik des Plautinischen Curculio i Berichte über die Verhdl. d. Kgl. Sächsischen Gesellschaft 1879 p. 80 ff. og af Fleckeisen o. A. i Jahrbücher f. Philologie 1880. Hvad der heraf især turde have Krav paa Opmærksomhed, og hvad jeg selv ønskede rettet i min Udg., er Følgende.

3. „Quo Uenus Cupidoque inperat“. I Citaterne hos Nonius p. 421 staar „Quid“, hos Servius ad Aen. IV, 194 „Quem“. Bährens i Jahrb. f. Phil. 1880 p. 121 foreslaar meget sandsynligt: *Quom.*

72—73. Baade Ribbeck p. 100 og Fleckeisen (Jahrb. 1880 p. 122) gjøre opmærksom paa, at efter nøjagtig kritisk Undersøgelse af Nonius' Text hedder Frokost paa Latin ikke ientaculum, men *ieientaculum* af „ieiunus“. De nævnte Vers bør efter Nonius skrives saaledes:

Me inferre Ueneri uoui ieientaculum.
PA. Quid antepones Ueneri ieientaculi?

Saaledes Ribbeck efter cod. Bamb. af Nonius; Fleckeisen foretrækker: „PA. Quid? te antepones Ueneri ieientaculo?“

78. Efter at Phædromus har fortalt sin Slave, at den fordrukne Dørvogterske hedder Leæna, svarer denne: „Quasi tu lagoenam dicas, ubi uinum Chium Solet esse“. Den stødende Forkortelse af den næstsidste Stavelse i „Chium“ undgaar Götz ligesom tidligere Udgivere ved Omsætningen: „solet Chium“; Ribbeck foreslaar: „nam ibi Chium solet Inesse“, idet han ved „ibi“ forstaar „i Leæna“. Men skulde

hun virkelig kun pleje at drikke den kostbare Chiervin? Og hvor kan det falde Palinurus ind at fortælle dette om hende, som han slet ikke kjender? Hvis Stedet er rigtigt, maa det antages, at Chiervin blev forsendt paa lagoenae, medens anden Vin plejede at gjemmes i cadi eller amphorae af den af den almindelige Form. I Anledning af Navnet Leæna, siger saa Slaven, der vil være vittig: „Du skulde hellere kalde hende Lagoena, saadan en som man plejer at have Chiervin i“.

103. *es* staar ikke i Hdskr., og bør altsaa udelades.

114. *huc* i min Udg. bør ligeledes udelades; det er bleven staaende ved Uagtsomhed under Korrekturen.

125. *potantes* bør vistnok udelades som et Glossem til „propinantes“, hvilket Hdskr. have i Stedet for „propitiantes“.

156 læs: „*e*quidem“; i Variantlisten tilføj: „quidem“.

193. „Talem mihi polluctus uirgis seruos sermonem serat?“ bør ikke tillægges Planesium; Phædromus' Replik gaar fra 192 til 195. I Stedet for det af mig forsøgsvis indsatte „Talem“ læser Götz: „Quid? istum“; men „Quid?“ passer ikke.

204. I Stedet for *aedituum* vil Fleckeisen skrive „aeditumum“ efter Varro hos Gellius XII, 10.

302. I min Udg. er udfaldet *hoc* foran *homine.*

313—17. Ribbeck p. 90 bemærker med Rette, at de Repliker, der i Udg. tillægges Phædromus, „Uin aquam?“ ... „Juppiter te dique perdant“, tilkomme Palinurus, saaledes som ogsaa Hdskrne have.

318 lyder i Hdskr.: „Os amarum habeo, dentes plenos, lippiunt fauces fame“. Jeg havde rettet: „dentes flent“. Den rigtige Læsemaade er funden af Bücheler, Rhein. Mus. XXXV p. 70: *Gramarum habeo dentes plenos*, d. e. Jeg har Tænderne fulde af Slim. Det græske λήμη hed nemlig ogsaa γλάμη, og medens Nonius p. 119 har „gramiae pituitae oculorum“, læse vi i Udtoget af Festus p. 96: „gramiae oculosum sunt vitia, quas alii glamas vocant“, og i Philoxenus' Glossar læses: „grama, λήμη“, hos Pseudocyrillus: „λήμη, grama“.

374. Jeg burde ikke have omsat Ordene *plus alieni*, da derved slet Intet vindes; den metriske Fejl bliver den samme. Bothe strøg Verset, men det kræves nødvendig af Sætningens rhetoriske Form. Ribbeck p. 85 mener, at det er et Glossem, der har fortrængt et eller flere ægte Vers, og Niemeyer i Jahrb. f. Phil. 1880 p. 428 komponerer et saadant: „Si reddo, ego omnium hominum sum pauperrumus:“ en saare dristig Fremgangsmaade, hvis kritiske Berettigelse ikke kan indrømmes. Man bør lade dette Vers, der fra Tankens og fra Sprogets Side er ulasteligt, staa med sin metriske Fejl, indtil der mulig engang findes et brugbart Forslag til at afhjælpe denne.

461 ff. Den i Almindelighed saakaldte Parabase er behandlet af Jordan i Hermes XV S. 116 ff., og jeg kan kun glæde mig over, at vi i alle topografiske Spørgsmaal ere fuldstændig enige. Uenighed er der næsten kun om, hvorvidt det hele Stykke tør antages at hidrøre fra Plautus selv eller ikke; Jordan forkaster det, hvad jeg ikke har vovet. Han savner „Cynismer“ og „Allitterationer“; men hvem tør paastaa, at saadanne skulle findes i ethvert Sted hos Plautus? Mere betyder det, naar han savner „Vittighed“. Heller ikke jeg finder Stedet vittigt, og det har netop af den Grund været ogsaa mig mistænkeligt; men jeg tør ikke afgjøre, hvorvidt de personlige Hentydninger, der uden Tvivl findes deri, kunne have moret Samtiden. Naar Tonen i Stykket ligner Prologernes, kan dette ligge i det lignende Indhold, og det at Scenen er ganske enestaaende i sin Art, indeholder intet Bevis for at den er uægte. Man kunde snarere undre sig over, at en senere Bearbejder vovede noget saa Usædvanligt, end over at Plautus gjorde det; det var jo muligt, at der i den græske Original, som ved en Erindring om Fortidens Parabaser, havde været et saadant Indskud, som den latinske Digter havde omarbejdet efter romerske Forhold. Dog dette er en Skjøns Sag; et positivt Vidnesbyrd for Uægtheden haves ikke. Man har troet at finde et saadant i V. 471: „Ditis damnosos maritos sub basilica quaerito“, idet man gik ud fra, at Rom fik sin første Basilika i det Aar, da Plautus døde, 184. Jeg har i Anm. til

Captivi 809 vist, at dette ikke kan paastaaes, og Jordan (S. 135) giver mig fuldstændig Ret deri. Livius fortæller 26, 27, at der i Aaret 210 endnu ikke var Basilikaer i Rom, og 39, 44, at Cato i sit Censur, 184, kjøbte Grunde i Nærheden af Forum „basilicamque ibi fecit, quae Porcia appellata est“. Der staar slet ikke, at det var den første; der kan godt have været en anden tidligere, og dette synes Jordan at maatte antage, da han, saa vidt jeg skjønner, ikke forkaster Verset i Capt.: „Quorum odos subbasilicanos abigit omnis in forum“. Derimod kan han ikke forstaa min Bemærkning om Navnet: „nominibus tum demum opus est, ubi plures sunt“. Er det dog ikke aldeles klart, at, saa længe der kun var én Basilika i Rom, kaldte man den blot „Basilikaen“, men da der kom flere, adskilte man dem ved at tilføje Navnene paa de Mænd, der havde ladet dem opføre? Havde der nu staaet hos Livius, at Catos Basilika lige fra først af var bleven kaldt Porcia, havde deri ligget et indirekte Bevis for, at der var en ældre; men det kan jo godt være, at dette Navn først er kommen i Brug 5 Aar senere, da den næste Basilika blev opført, Æmilia (Liv. 40, 51), og at det altsaa havde været korrekt — men naturligvis ikke nødvendigt — om Livius havde skrevet: „quæ postea Porcia appellata est“. I saa Fald kan Catos have været den første. Lige saa klart er det, at Curc. 471 kun kan oversættes saaledes: „Rige Ægtemænd, der sætte deres Formue over Styr paa Friller, kan Du finde under Basilikaen“ (Jordans Forsøg paa at give en kollektiv Betydning, maa helst læses hos ham selv S. 129, cf. 136). Dette Vers kunde kun skrives paa en Tid, da der ikke var mere end én Basilika i Rom, altsaa før 184 eller i alt Fald før 179, og maa følgelig være skrevet af Plautus selv eller i de allernærmeste Aar efter hans Død; men saa tidlig har man dog næppe begyndt at gjenoptage og omarbejde hans Stykker.

482—84, i samme Scene, har jeg betegnet som uægte. Jordan er enig med mig, hvad 482 og 484 angaar, men 483 forsvarer han S. 122 f., og ser deri en umiddelbar Fortsættelse af 481. Det er meget muligt, at det hænger saaledes sammen; jeg kan kun sige, som jeg har sagt i min

Kommentar, at jeg ikke forstaar dette Vers, og Jordans Forklaringsforsøg har næppe bragt noget Menneske videre.

530 kan Ribbeck p. 86 ikke taale, hvor det staar; han mener, det bør sættes i Stedet for 526, der skal være en Dittographi af 531; V. 557 skal dernæst udelades. Forslagene ere ikke upassende, men hvorledes de kunne have kritisk Sandsynlighed, indsees ikke.

538 tillægge Hdskr. endnu Lyco. Dette er rigtigt; efter det foregaaende „debeo“ skal kun staa Komma; *ne* er „for at“. Ved en besynderlig Fejltagelse har i samme Vers cod. E (Ambrosianus): „ferocem. M. aut“; i B er der en Rasur foran „aut“, hvilket sikkert kun tyder paa en oprindelig Fejlskrift. Loman har imidlertid ogsaa foreslaaet (Spec. crit. p. 34): „TH. An supplicare censeas“, og dette billiger Ribbeck p. 90, skjøndt Konjunktiven hartad er meningsløs. Jeg tror imidlertid ikke, det gaar an i denne Sammenhæng til „supplicare“ at underforstaa Ordene „me tibi“. Plautus har vistnok skrevet: *Ne te mihi facias ferocem aut supplicem me censeas.*

600. „Nullast mihi“. Disse Ord tillægger Ribbeck p. 91 med fuld Ret ikke Phædromus, men Curculio. Det er disse hans Ord, der gjøre Planesium opmærksom paa, at han er til Stede, hvorfor hun udraaber: „Teneo“, ligesom hans Ord 609: „Elusi militem“ viser Krigsmanden, at det var den Mand, han søgte.

605. At „Quid nunc“ ikke her kan siges af Curculio, er ogsaa Ribbecks Mening p. 92; men hvorledes det kan siges af Planesium, fatter jeg ikke. Jeg véd endnu Intet bedre end at lade Phædromus opfordre Curculio til at komme frem med Sproget: „Dic nunc“. — 608 vil Ribbeck ogsaa lade Planesium beholde Ordene „Enimvero irascor“; men saa maa han antage, at der er udfaldet en Replik af Phædromus.

621 ff. behandles af Ribbeck S. 93 ff. Phædromus truer Krigsmanden med Proces: „Ambula in ius“. Da denne svarer: „Non eo“, vil Phædromus, som det hørte til, tage en Anden til Vidne paa, at Stævningen har fundet Sted, hvilket plejede at ske ved at man tog Vidnet i Øret og

sagde: „Licet antestari?“ Hdskr. have nu: „PH. Licet te antestari? MIL. Non licet“. Da Krigsmanden er den, der stævner, og ikke Vidnet, udelod Camerarius „te“, og man oversatte: „Maa jeg tage Vidner paa, at Du er stævnet?“ et unyttigt Spørgsmaal, der heller ikke kan bringes i Overensstemmelse med det Følgende. Ribbeck mener derfor, at Spørgsmaalet er henvendt til en af Krigsmandens Ledsagere; at han ikke kom uden Ledsagelse, sees af 669 og 703. Men selv om disse Ledsagere ikke vare Slaver, vare de dog saa afhængige af Krigsmanden, at det ikke kunde falde Phædromus ind at spørge Nogen af dem, om han maatte tage ham til Vidne. Jeg vilde snarere antage, at Ordene *Licet te antestari* siges til den tilstedeværende Fløjtespiller, som Stich. 711 ff., eller til en af Tilskuerne, som Aulul. 711. Det maatte da være denne, der svarede: *Non licet*, eller snarere, da man ikke kan give Tilskuerne nogen Rolle i Stykket, Phædromus selv, som i Vedkommendes Miner ser et Afslag: „Maa jeg kalde Dig til Vidne? Naa, jeg maa ikke? Ja saa kalder jeg D i g til Vidne, hvem jeg maa“. Disse Ord siges til Curculio. (Det mellemstaaende Vers søger Ribbeck at forsvare, idet han skriver: „PH. [At] te Iuppiter male perdat: intestatus uiuito. CURC. At ego, quem licet, te“ og forklarer det Sidste: „At ego, quem te antestari licet, paratus sum“. Dette er umuligt; til „ego“ kan kun underforstaaes „antestor“.) I det Følgende har Götz vistnok med Rette fulgt de tidligere Udgivere og skrevet: *TH. Seruom antestari? uide!* „At tage en Slave til Vidne! se engang!“ Jeg havde, tildels forledt af Hdskrne, tillagt Curculio Ordet „Uide“. Ribbeck følger mig heri, men de foregaaende Ord tillægger han den ovenfor vistnok med rette antagne „Satelles“. Han opfatter nemlig Stedet saaledes, at Curculio først udtrykker sin Forbavselse over at blive kaldt Slave, og derefter giver Vedkommende et Ørefigen. At han ikke turde vove at give Therapontigonus selv et saadant, er klart nok; Sligt kunde han kun byde hans Tjener; men hvor staar dette Ørefigen? Curculio siger: *Em* (ikke „Em tibi“) *ut scias me liberum esse*, d. e. „Se der, at Du kan vide, at jeg er fri“. *Beviset ligger* ikke i, at han giver

en Anden et Ørefigen, men, som jeg har sagt i min Kommentar, deri, at han efter Phædromus' Anmodning rækker ham sit Øre og lader sig tage til Vidne[1]). De følgende Ord: *Ergo ambula in ius* tillægge Götz og Ribbeck Phædromus, urigtigt; Hdskrne have dem rigtig som en Fortsættelse af Curculios Replik; thi paa dem følger et Ørefigen (*Em tibi*), hvorover Curculio hyler (*O ciues*, *ciues*); det er altsaa ham, der har faaet Ørefigenet og sagt de Ord, der fremkaldte det. Naar Ribbeck skriver S. 90: „Als nun Phädromus seinen Zeugen haltend an Therapontigonus die solenne Ladung wiederholt und ihm dabei die Hand aufliegt, giebt dieser zur Revanche dem Parasiten einen Puff", kan man jo kun sige, at det var en underlig Revanche. — Med Hensyn til 626: *Accede huc tu; ego illum tibi dedam; tace*, gjør Ribbeck S. 95 Anm. den besynderlige Bemærkning: „Dass die Formel „accede huc" V. 623 und „accede huc tu" v. 626 beidemal denselben Sinn haben und an denselben gerichtet sein müsse, sollte keiner besonderen Bemerkung bedürfen". Det betyder naturligvis kun „Kom hid"; men at dette ikke ved forskjellige Lejligheder kunde siges til forskjellige Personer, er ubegribeligt. Han har imidlertid Ret i, at min Forklaring er urigtig. Phædromus vil tage Curculio i Beskyttelse; han lover ham Hævn over Krigsmanden ved den forestaaende Proces, som der dog nu under de forandrede Omstændigheder ikke bliver Noget af, og beder ham at tie. Og Curculio tier; thi Seyffert har set rigtig, at de følgende Ord: *Phaedrome*, *obsecro*, *serva me* siges af Planesium.

659. *Promittimus* bør som i B og hos Götz tillægges Curculio, thi til ham henvendes de følgende Ord: „Tace tu".

663 staar maaske rigtig i Hdskrne: „Uerum hercle dico; me iubente feceris". Medens Curculio i det foregaaende

---

1) Ribbeck p. 99 Anm. affærdiger dette med Ordet „falsch", og anfører det som en Forklaring af Ordet „uide"! Ordet „uide" forstaar jeg naturligvis paa samme Maade som Ribbeck, men jeg kan ikke undlade at bemærke, at af alle de Steder, han anfører p. 96 Anm., er der egentlig kun ét, der passer, nemlig Ter. Andr. 588: „Uide! Numquam istuc quiui ego intellegere."

Vers svarede Therapontigonus, vender han her Talen til Phædromus.

684 f. burde der, som bemærket i Anm. til Menæchmi 813, have staaet: „CA. *Quid mecumst tibi Aut tibi?* TH. *Quia ego ex te* cet.; se Luchs i Hermes XIII p. 497 f.

708 og 710 begynde begge med Ordene: *Me ipso praesente et Lycone.* Ribbeck S. 99 har Ret i at her maa være en Fejl. Han udsletter det Sidste og gjør 709—10 til ét Vers: „CURC. Non taceo. CAP. Non ego te flocci facio. PH. Satis credo tibi", ligesom han ogsaa i det foregaaende Vers tillægger Curculio Ordene: „Me ipso praesente et Lycone trapezita". Men Curculio er ikke „selv" her; det er kun Krigsmanden, og naar Ribbeck siger, at denne kunde ikke vidne i sin egen Sag, glemmer han, at her ikke er Tale om en Retsforhåndling, men kun skal svares paa, hvem der har hørt Cappadox give dette Løfte. Curculio har i Virkeligheden Intet i denne Scene at gjøre; mig forekommer det sandsynligst, at Versene 708—9 ere uægte.

Mindre meddelelse.

Satser i nordisk språkhistoria (11—20).[1]

11. Nom. och ack. plur. af adjektivens bestämda böjning i positiv samt af komparativen.

I nom. och ack. plur. har på samnordisk ståndpunkt ett positift adj. som *góðr* haft följande svaga böjning:

A. ma. **góða* — fem. *góðu* — ntr. **góðun*
(= got. *godans* — *godons* — *godona*),

en komparativ som *lengri* följande:

B. 1. ma. **lengra* — fem. *lengri* — ntr. **lengrun*
(= got. *langizans* — *langizeins* — *langizona*).

Genom inverkan från den nyssnämda svaga böjningen i positiv blef komparativböjningen senare följande:

B. 2. ma. **lengra* — fem. *lengri* — ntr. **lengrin*,

i det att slutstafvelsens vokal i neutr. blef den samma som i fem.

[1]) Om dessa satser gäller alldeles det samma, som om satserna 1—10 blifvit anmärkt i not 1 till s. 285 af årg. IV af Nord. Tidskr. f. Filologi, Ny Række.

I fno. förenklades A till *góðu* i alla 3 genus (då 2 former slutade på vokal, 2 hade *u* i sista stafvelsen) och B 2 till *lengri* i alla 3 genus (då 2 former slutade på vokal, 2 hade *i* i sista stafvelsen).

I fsve. förenklades böjningen på samma sätt, men där finnas — i några märkliga, hittils oförklarade fall — spår af den gamla böjningen med slutande *-un*, *-in*. Efter fsve. **goþun*[1]) uppkommo nämligen genom analogibildning pronominalformerna *þaun* (runinskrifter, äfven fda.; GL.) och *þön* (allm., men ej i äVGL.), *þæsson* (yVML.)[2]) och *þisun* (runinskr.), **þissun* (GL.), **hverium* (GL.) och *hwarium* (UL.), **hwarion* (yVML.)[3]), *engun* (GL.) och *ængun*, *ængon* (UL., VML.), och dessa fortlefde, efter det att de adjektiviska mönsterformerna försvunnit, enär de anledningar, som förefunnos att ombilda dessa senare, saknades vid pronominalformerna. Från nom. och ack. plur. neutr. inträngde *þön* m. fl. i nom. sing. fem. af lätt insedd orsak (i GL. förekomma *þissun*, *hverium* blott på sistnämda ställe). — Af kompar. på *-in* har fornsvenskan följande lemningar (jfr Rydqvist, SSL. II, 449): 1) GL. *flairin*, *lengrin*, det förra från neutr. inträngdt äfven i mask.[4]), det senare likaså, men blott förekommande i mask. (1 gång); 2) landskapslagarnes — dock ej VGL:s, UL:s, GL:s — adverbielt brukade komparativ på *-in* (ursprungl. adj. i ack. plur. neutr. samt analogibildningar därefter), såsom *uiþarin*, *sannarin*, *optarin* m. fl.; 3) yngre fsve. skrifters (Bonav., Greg., Birg. Up. m. fl.) adjektiviska komparativ som *hardharin*, *sötarin*, där *-n* från nom. och ack. plur. neutr. inträngt i alla genus i sing. så väl som i plur. — Efter komparativformerna på *-in* äro de jämte *þæssun*, *hvarium* förekommande *þæssin*, *hvarin* analogibildingar[5]). Finge man antaga, att *þæssun*, *hvarium* uppkommit,

---

[1]) Rörande bibehållandet af *-n* på fsve. ståndpunkt jfr sats 3.

[2]) Det både i äVML och yVML. flere gånger mötande *þæssum*, *þæssom* för *þæssun*, *þæsson* är väl snarare att anse som en af skrifvaren gjord ändring, än som en verklig analogibildning efter dat. *þæssum*.

[3]) Ordet är sålunda lika litet att med Schlyter (LL. Ordb. s. 295) härleda från *hvar en*, som med Rydqvist (SSL. II, 529) från *hvarjizuh*.

[4]) Denna analogibildning går vidare i den yngre handskriften af GL.; jfr exemplen hos Wimmer, Navneord. böjn. s. 118, n. **

[5]) Formerna *ængin*, *hvarghin* äro väl under medverkan af adj. på *-in* uppkomna genom „contamination" af nom. sing. mask. *ængi* och ack. **ængan*, *hvarghi* och **hvarghan*. I ändelsen *-in* kunna dessa ord ej ha bevarat gammalt *n*, såsom Rydqvist föreslår (SSL. II, 527—8, IV, 445), enär det got. *-n* i *ainshun*, *hvashun* ej är skyddadt af vokal och därför ej kunde kvarlefva på svensk botten. Det adverbiella *hvarghin* är ett efter pron *hvarghin* ombildadt *hvarghi*; *hvarkin* likaså för *hvarki* efter *hvargin*. *þöghin* för *þöghi* är analogibildning efter *hvarghin* (GL. har af dessa båda ord ännu dubbelformer: *hvergi* och *hvergin*, *þoygi* och *þaigin*; äVGL. både *huarghi* och *huarghin*). I det sista fallet ha kanske de adverbielt brukade kompar. på *-in* medverkat. — I *bæþin*, *baþin* kan *n* vara analogibildning efter *n* i *öghun*, *hion*, med hvilka ord, oftast egande dual betydelse i fsve., det förstnämda pronomenet icke sällan förenas i lagarne (t. ex. äVGL., Orb. 6: *bæþin öghun*, yVGL. Orb. 2, 10: *baþin öghon*, Arusæ-b. 20: *hion*.. *baþin*, 21: *baþin hion*; jfr ock 20: *þön baþen*); *ængin*, *hvarghin* och kompar. på *-in* kunna ock

då kompar. ännu ändades på *-un* (se B. 1), och under inverkan äfven af dem, vore det naturligt, att, då de senare fingo *-in* (se B. 2), äfven de förra skulle kunna få formen på *-in*. — Att det kompar. *-in* saknas i äVGL. (liksom alla spår af *-un*), bevisar intet mot dettas höga ålder; i fornvästgötskan har nämligen liksom i fno. analogiens makt tidigare och fullständigare utträngt *-n* än i den öfriga fsve. (jfr sats 12).

12. Fno. *-u*, *-i* = fsve. *-un*, *-in* i den svaga substantiv- samt i verbalböjningen.

Det samnordiska *-n*, som i fsve. bevarats i nom. och ack. plur. af svaga neutra (*öghun*, *örun*) samt i 3. pers. plur. pres. och pret. konj. (*givin*, *gavin*) har i fno. försvunnit ej genom någon ljudlag, utan genom analogibildningar.

1) Älst böjdes i nom. och ack. plur. svaga subst. [och adj.] sålunda:

A. subst.: **boga* — **tungu* — **augun*
[adj.: **góða* — *góðu* — **góðun*].

Däraf uppstod i fno. med vokalslut i alla 3 genus böjningen:

B. subst.: **boga* — **tungu* — *augu*[1])
[adj.: **góða* — *góðu* — *góðu* (jfr sats 11)].

Af svaga neutra behöll i fno. blott *hjón*[2]) sitt *-n*, som fastväxte vid ordet på grund af ordets enstafvighet och uteslutande plurala bruk i älsta tider.

2) Älst böjdes i pres. och pret. ind. och konj. pluralen sålunda:

pres. ind.:	*brenn-um*	pres. konj.:	*brenn-im*
	brenn-ið		*brenn-ið*
	brenn-a		**brenn-in.*
pret. ind.:	*brunn-um*	pret. konj.:	*brynn-im*
	brunn-uð		*brynn-ið*
	brunn-u		**brynn-in.*

Då nu 1. och 2. pers. hade samma slutljud i ind. som i konj. fick äfven 3. pers. konj. liksom ind. vokalslut, nämligen *i* för *in* efter ind:s *a*, *u*. — I fornvästgötskan har utvecklingen varit den samma som i fno. i detta fall.

13. Fsve. *-in* i 2 pers. plur. vid verbalböjningen.

Det fsve. *-in* i 2 pers. plur. har ej uppstått af *-ið*, *-uð* genom någon ljudöfvergång, utan har inträngt från 3 pers. plur. pres. och pret. konj. — därför är ock i pret. ind. 2 pers. plur. ändelsen *-in*, ej

---

ha medverkat till *-n*. — Anmärkas må här, att *öghun*, *örun* kunna i någon mån hafva medverkat till uppkomsten af de ofvan anförda pronominalformerna på *-un*, såsom Wimmer antagit (Aarb. f. N. O. 1868, s. 292, n. *).

[1]) Tamm antager (Om tyska ändelser i svenskan, Ups. 1880, s. 37 not.), att svaga neutra likdanats särskildt efter de svaga fem.

[2]) Jfr om detta ord Noreens uppsats Weiteres zum Vernerschen gesetze i Paul-Braunes Beiträge VII, 441; i flere enskildheter afviker jag dock från Noreens uppfattning.

-un — genom förmedling af 2 pers. plur. imperat., dit det **från konj.** först inträngt i följd af likheten i funktion mellan konj. och **imperat.** (: *kuþ hialbin* = „må gudarne hjälpa“ eller „Gudar, hjälpen“).

14. Fno. *-ir* (*-er*) i 2 pers. plur. vid verbalböjningen.

Det i fno handskrifter från Norge mötande *-r* för *-ð* i 2 pers. plur. har uppkommit genom anslutning till personalpronomenets slutljud. Man har sagt *it*, *þit hafit*[1]) (*-ið*), men *ér*, *þér hafir* (*-er*). Jfr i dalskan *ið avið* (Elfdalen) men *ir avir* (Mora)[2])!

15. Det samnordiska uttalet af *þ* i början af pronominalrötter.

Redan på samnordisk botten hade *þ* i början af ord som *þú*, *þá* fått ett dubbelt uttal, nämligen som tenuis, då ordet var betonadt, som media, då det var tonlöst. Sålunda hette det: *þú kallar*, men *kallar ðú* (*ðu?* jfr nyda *da* af *ðă*). I fornspråken betecknades i regeln båda ljuden blott med tecknet för den starka spiranten, äfven i de båda orden *þit*, *þér* (fno.), där *ð* var det älsta ljudet (*-ð it; -ð ér*), men där detta genom analogi äfven fick uttalet *þ* (jfr färö. *tær*, *tit*). I fsve. behöll sig de ifrågavarande ordens skrifning med tecken för tenuis (*þ*, senare *th*, *t*), till dess att de obetonade formernas uttal med medialt ljud genom analogi blifvit enherskande äfven i de betonade formerna, då teckningen med media (*dh*, oftast *d*) infördes. I några nynordiska munarter (nyisl., färö., estsve. m. fl.) ha de betonade formernas uttal med tenuis segrat, i andra de obetonades med media.

16. Slutljudande *auh*.

Slutljudande *auh* har genom mellanstadiet *aoh*[3]) öfvergått till *ó* på samnordisk botten. Ex. *þó*, fno. och fsve., af *þauh* (got.)[4]), pret. *fló* (flydde) af **flauh*.

17. Starka preterita *lá*, *dró*, *sté*, *ló* o. d.

De till verb med *g* i presensroten hörande preteritiformer utan *g* bero på analogibildning efter dylika preterita af verb med *h* i presensroten. Sålunda äro *lá*, *vá*, *þá*, plur. *-águm*, analogibildningar efter *frá—frágum* [och *sá?*[5])], samt *dró*, *gnó*, plur. *-ógum*, efter *fló*, *hló*, *kló*,

---

[1]) Kanske beror *-it* för *-ið* också på inverkan af *t* i *it*, *þit*.

[2]) Dessa former både af pronomen och verb funnos i Mora-målet redan på Näsmans tid, då i målet eljest icke *d* efter vokal hade öfvergått till *r*. Lundells förklaring af de nämda formerna (liksom af *wir* = *vi*, fsve. *vir*) — se därom Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen, I, 153 — synes mig därför ej antaglig.

[3]) Öfvergången *auh—aoh* har förut antagits af Paul i hans och Braunes Beiträge VI, 99.

[4]) Liksom på gotisk har äfven på samnordisk botten jämte *þauh* ett *þau* funnits, hvilket senare återfinnes i fsve. *þö*, fgutn. *þau*; jfr Söderberg, Forngutnisk ljudlära, Lund 1879, s. 24.

[5]) Fsve. plur. *saghum* är naturligtvis analogibildning efter *laghum* o. d.

sló, *þó*, plur. *-ógum*, vidare de jämte *flaug*, *laug*, *saug*, *smaug* befintliga dubbelformerna *fló* (flög), *ló*, *só*, *smó*, plur. *-ugum*, analogibildningar efter *fló* (flydde), **tó* (gammalt pret. till *tjóa*; jfr sats 10), plur. *-ugum*. Hvad till sist pret. som *hné*, *mé*, *sé*, *sté* (dubbelformer till *hneig*, *meig*, *seig*, *steig*), plur. *-igum*, vidkommer, så torde dessa vara de yngsta af detta slags preteritiformer, uppkomna sedan alla andra starka preterita med ett roten slutande *g* i pluralis förlorat detta i singularis. Då man fått *lá—lágum*, *dró—drógum*, *fló—flugum*, bildade man ock ett *sté—stigum* för *steig—stigum*. Det långa *é* är då ett slags analogibildning efter det långa *ó* i *fló* o. d.[1]

18. *Ej* och *nej*.

I fsve. finnas af den nekande partikeln *ej* många skiftande former. De tre allmännaste äro: *eigh*, *egh*, *ei* (*æi*); andra former af samma ord äro *eighi*, *eghi*, *igh* (se Schlyters Ordbok)[2]. Grundformen är *eighi*, fno. *eigi*, hvaraf regelrätt bort blifva *eghi* och med bortfall af *i* liksom i *aldrigh* af *aldrighi*: *egh*. De mycket allmänna formerna *eigh*, *ei* (*æi*) synas vara i det afseendet oregelbundna, att de bibehållit det gamla diftongiska *ei*, som i fsve. eljest blifvit *ē*. Något undantag från den allmänna regeln[3]) föreligger dock icke i detta fall. I *eighi* gick nämligen den gutturala spiranten (ᵹ) tidigt öfver till palatal spirant, i följd af gutturalens ställning mellan *ei* och *i*: af *eigi* blef *ēᵹ'i* (i fsve. tecknadt *eighi* eller *eghi*) sedan *ēᵹ'*, och detta sistnämda uttal betecknas med de olika skrifsätten *eigh*, *egh* och *ei*, liksom af nysve. *ej*[4]). — Det fno. skrifsättet *egi* jämte *eigi* häntyder ock på ett uttal *eiᵹ'i*, d. v. s. *eiji*. — Af nysve. *nej* är den älsta fsve. formen *ne*, som regelrätt motsvarar fno. *nei* (jfr Rydqvist, SSL. IV, 138). I urkunder, som ha *ei*, *æi* för *ej*, framträda formerna *nei*, *næi*, som äro analogibildninger efter de förra, liksom formen *negh* (Rydqvist, a. st.) är till skrifsättet ombildadt efter

[1]) Eller har slutljudande *aih* genom *aeh* blifvit *é*, liksom slutljudande *auh* blifvit *ó*, och hafva sålunda de fordom befintliga starka verben **téa* (senare *tjá*), **séa* (ags. *sîhan*, sila), **þéa* (got. *þeihan*), **þréa* (got. *þreihan*) haft starka preterita **té*, **sé*, **þé*, **þré*, plur. *-igum*, hvarefter *hné* m. fl. då vore analogibildningar? [I sådant fall vore *á* af *eiga* nybildning för **é* efter *má*, *kná*, i hvilka senare jag med Docent Lundgren ser analogibildningar efter *vá* o. d.].

[2]) Ett annat ord är fgutn. *ai*, ÖGL:s *e*, aldrig, hvilka motsvara fno. *ei*, men ingalunda det vanliga fsve. *ei*, *æi*, nysve. *ej*.

[3]) Från denna genomgripande fsve. ljudlag om öfvergången *ei—ē* göra ej häller de af Rydqvist, SSL IV, 138—139, anförda, sporadiskt förekommande ordformerna med *ei* undantag. Dessa äro nämligen säkert att med Rydqvist förklara genom dialektiskt inflytande (det ej sällsynta *eighit* kan dock förklaras liksom *eigh*, och i *einghin* kan palatalt *n* vara afsedt). Det förtjänar starkt framhållas, att fall som *eit*, *geit*, *meir* o. d. äro bestämdt skilda från det ofvan afhandlade, då former af *ej* i fsve. skrifves med *ei*, hvilket är så långt ifrån att vara ett sporadiskt skrifsätt, att enligt Rydqvist de fsve. urkunderna „visa merendels diftong“ i detta ord.

[4]) Med skrifsättet *ej* återges dock i nysve. äfven ett diftongiskt uttal af ordet.

egh (*gh* i båda = *j*). — Det nysve. *ej* i *ej*, *nej* motsvarar sålunda icke det fno. *ei* i *eigi*, *nei*.

19. Växlingen mellan *s* (ej *z*) och *r*.

I de tre orden fno. *vera*, fsve. *væra*, fno. *er*, fsve. *ær* (är), fno. *er*, fsve. *ær* (som) har *r* icke uppkommit genom fonetisk öfvergång från *s* i dessa ords äldre former *vesa*, *es*, *es*, utan genom analogibildning. Från *várum*, *væri*, *verinn* trängde *r* in i inf. och pret. sing. genom en motsatt analogibildning mot den, som framkallade *funnum*, *funninn* för *fundum*, *fundinn*. I *er*, *ær* (är) har *r* inträngt från plur. (*erum*, *ærum* etc.). Den relativa partikeln *er*, *ær* har fått sitt *r* för *s* genom inverkan från presensformen *er*, *ær*. Då man hade både *es* och *er*, i betydelsen är, en tid bredvid hvarandra, fick man äfven *es* och *er* i betydelsen som, och då formen med *r* segrade i pres. af *vera*, blef äfven *r* enherskande i den relativa partikeln.

20. Bildningen af ordet *påfve*.

Nysve. *påfve* är formelt samma ord som nyhögty. *papst*. Bådas grundform är *pâbes* (hvarom se Weigand, Deutsches Wörterbuch), hvaraf i hty. *pâbest*, *pâpst*. I lågty. blef af *pâbes*: *pâwes* (se Schiller-Lübben). Denna form togs i norden för en genitivform *pāvis*, och man bildade därtill en nom. **pāvir*, hvaraf dock tidigt en svag form *pāvi* (fno. *páfi*, fsve. *pavi*) uppstod, i fno. kanske genom inverkan af *papi*, i fsve. genom samma utveckling, som då det starka **hirþir* blef det svaga *hirþi*.

Anm. till sats 9 i 4:e bandet. Ty värr hade det vid nedskrifningen af denna sats alldeles fallit mig ur minnet, att Docenten F. Tamm för omkring 3 år sedan i Föreningen för nordisk språk- och fornkunskap i Upsala förklarat en del af orden på *ōr* såsom analogibildningar, liksom det äfven var mig alldeles obekant, att Doc. Tamm affattat en nu i Paul-Braunes Beitr., VI, offentliggjord afhandling (Altnordisches *nnr*, *ōr*) öfver samma ämne, som jag i sats 9 behandlat. — I flere vigtiga punkter afviker emellertid, såsom läsaren finner, mitt förklaringsförsök från Tamms. — Mot mitt antagande, att den ursprungligen förlängda vokalen framför äkta *ōr* blifvit „genom inverkan af öfriga kasus med *nn* (af *nþ*) förkortad“, har Mag. K. Verner anmärkt, att ordet *iðr*, inelfvor, på sådant sätt ej kan förklaras, då växling med former på -*nn*- ej där förekommer. Men kan ej *iðr* ha påverkats af *iðri* (dubbelform till *innri*), hvartill det lätt genom folketymologi kunnat hänföras?

Anm. till sats 10. Hvad som yttrats om *tiginn* utgår. Mag. J. Hoffory har benäget upplyst mig, att rotvokalens längd är höjd öfver alt tvifvel, då t. ex. i Stockh. hom. skrifsättet *tíginn* i talrika fall träffas. Ordet kan således ej anföras som undantag från Bugges och Sievers' metriska lagar.

Upsala, Maj 1880.

L. Fr. Leffler.

———

Guder og Mennesker hos Homer.

Af Jul. Lange.

Den første store europæiske Kulturfrembringelse, som vi kjende, er de Homeriske Digte. Naar man vil nævne en stor Mands Fortjeneste, angiver man, hvad han har „skabt“. Man siger, at Dante har skabt den italienske Litteratur, at Kant har skabt den tydske Filosofi, at Linné har skabt den nyere Botanik. At „skabe“ maa i saadanne Udtryk naturligvis ikke tages ganske bogstavelig; men det betyder dog noget Mere end blot at begynde; det vil sige at give et Stød, at vække et Liv i en bestemt Retning. I den Forstand kan man ikke alene sige, at Homer har skabt den græske Litteratur, han har i aandelig Forstand skabt Grækenland, ja han har skabt Europa. Han er „vor Kulturs Adam“. Hvor ganske anderledes føle vi os ikke hjemme hos ham end blandt Orientalere og Ægypter! Hvilken Overgang fra Orientens Kongepral og Præsteløgne, fra de tætstængede, med tykke Mure omgivne Templer og Kongepaladser, til Stormen, som fejer Sletten udenfor Troja, eller den friske Søvind, som spiler Sejlene paa Odysseus's Skib!

Men ingen oprigtig Læser af Homer kan alligevel dølge for sig selv, at der er Sider af hans Digtning, lige over for hvilke vi staae kolde og fremmede, uden Evne til at forstaae. De Homeriske Digte kunne vel maaskee kaldes den græske Nations betydningsfuldeste og mægtigste, men de kunne aldrig kaldes dens fuldkomneste Frembringelse, saa meget mere, som de jo tilhøre dens Barndomsalder. Havde vi en af hine Statuer for os, i hvilke en Myron eller en Polyklet havde forherliget den græske Ynglingeskikkelse, er det troligt, at vi slet ikke vilde have Noget at lægge til eller at trække fra, at Værket, menneskelig talt, vilde staae for os som et fuldkomment Produkt. Saaledes forholder det sig maaskee ikke med et eneste af den græske Litteraturs Værker, og saaledes heller ikke med Homer. At kritisere

Homer kan synes næsten latterligt; thi vi faae ham derved ikke bedre, end han nu engang er; det kan synes formasteligt, thi vi ere kun smaa bitte Kviste, medens han er en uhyre mægtig Stamme, der bærer os allesammen. Men man maatte have meget ubetydelige Begreber om Kritiken, dens Formaal og Rettigheder, naar man vilde unddrage de største og væsentligste Frembringelser af Menneskeaanden fra dens Behandling. Det er netop paa dem, man skal anvende Kritiken.

Ethvert stort digterisk eller kunstnerisk Værk vidner i sig selv om en Bevægelse, en Udvikling. Det vidner om Noget, som er ældre end det selv, og som tjener det til Forudsætning; det vidner derved tillige om, i hvilken Aand Værket selv har optaget, benyttet disse Forudsætninger, og angiver saaledes den Retning, efter hvilken det atter paavirker den efterfølgende Udvikling. Ethvert Værk kan saaledes sondres i et Før, et Nu og et Efter; det viser sig at være et Gjennemgangspunkt for en Udvikling. Idet det opsuger Fortidens Strømninger og atter lader Bølgerne gaae videre, skaber det selv Udviklingen. Den Kritik, som sondrer Værket i før, nu og efter, er af rent historisk Art; men det er i Virkeligheden den eneste Kritik, som har videnskabelig Værd og Gyldighed, fordi den gaaer ud paa noget Objektivt. Den gaaer ud paa at opfatte den Aandsbevægelse, fremdrage de Tanker, som i Virkeligheden have været de ledende for Frembringeren og fyldt og sysselsat hans Sind i hans Livs Dage og Timer. Værkerne have vi kun tilbage som enkelte lysende Punkter; Læsningen af dem giver os et fyldigt og mægtigt Indtryk af Digterens og hans Tids Aand; Kritiken udfylder de historiske Mellemrum og paaviser Udviklingens Sammenhæng.

Hvad man i Modsætning til denne historiske Kritik maa kalde den rent æsthetiske, bliver staaende ved vort, Læserens eller Beskuerens, Forhold til Værket, skildrer, renser og klarer det. Resultatet af den er en Bevidsthed om, i hvilken Aand Værket paavirker mig, til hvilken Grad jeg formaaer eller ikke formaaer at følge med det, paa hvilke Punkter jeg fængsles og gribes af det, og paa hvilke

Punkter min Sands for det Sande og Skjønne stødes af det, eller min Interesse for det hører op. Denne Kritik er aldeles nødvendig som Gjennemgangsled; den kan umulig forbigaaes eller ringeagtes; men egentlig Videnskab er den endnu ikke, fordi den ikke har Hold i noget Objektivt. Den forholder sig til den historiske Kritik som Iagttagelsen af Stjernehimlen, som den viser sig for Øjet, til den rationelle Forstaaelse af den himmelske Mekanik, det indre Vexelvirkningsforhold mellem Himmellegemerne. Ligesom Astronomen noterer sine Iagttagelser, skal den æsthetiske Kritiker notere sine subjektive Indtryk. Ligesom Astronomen, der dog kun har ét Par Øjne, stoler paa, at hans Iagttagelser ville vise sig gyldige for enhver Anden paa hans Plads, skal Æsthetikeren, naar han ellers har Hoved og Hjerte paa det rette Sted, stole paa, at hans Indtryk, om end ikke paa den exakte Maade som i Astronomien, ville bekræftes af andre Læsere; det viser sig jo ogsaa, at de fleste eller alle gode Læsere gjøre tilsvarende Erfaringer. Man skal gaae ud fra, at de sukjektive Indtryk have objektivt Værd, at de ere Kjendetegn, Fingerpeg til Forstaaelsen af det Forhold, som i Virkeligheden har fundet Sted mellem Digteren og hans Æmne. Naar de videnskabelig skulle benyttes, maae de sammenstilles, og det Punkt maa søges, imod hvilket de alle, hvert for sig, pege hen. Har jeg fundet dette Punkt, da forstaaer jeg, hvorfor Værket i visse Dele har sin sande Magt over Læseren, idet Alting har føjet sig for hans Haand som et blødt Ler, og hvorfor det i andre Dele ikke er i Harmoni med sig selv, idet Materialet gjør Modstand imod Behandlingen. Jeg forstaaer Digteren, hans Forhold til det Givne og hans eget Initiativ; jeg forstaaer hans Værk som et Gjennemgangspunkt for Udviklingen. Paa denne Maade har jeg forvandlet den æsthetiske Kritik til en videnskabelig historisk.

Betragte vi et Værk, som staaer midt inde i en historisk Udvikling, sikres Opgavens Løsning i høj Grad derved, at vi kunne gjøre os bekjendte med det Forudgaaende og det Efterfølgende. Er Værket derimod det, som selv begynder Udviklingen, eller rettere sagt: det første, som

vi kjende af den, faaer Opgaven en særlig Vanskelighed: Udgangspunktet kan da alene tages i den æsthetiske Kritik, Resultatet kan ikke rektificeres ad historisk Vej, det gjælder om ud af selve Værket at lære dets Forudsætninger at kjende — thi forudsætningsløse Værker have aldrig existeret. Saaledes ere vi stillede med Hensyn til de Homeriske Digte. Var Opgaven ikke saa overordentlig betydningsfuld, saa var det vel klogere at lade den ligge, fordi den er saa vanskelig at løse. Nu er der intet Andet at stole paa end at paakalde Musen, Kritikens Muse, og at komme frem med, hvad der ligger paa Hjertet.

Da Homer er saa umaadelig omstridt som litteraturhistorisk Fænomen, nødsages jeg til med et Par Ord at afstikke, hvad jeg i det Følgende gaaer ud fra som givet, idet jeg haaber og venter, at det ikke skal være Andet, end hvad i alt Fald den danske Filologi anerkjender som rimeligt. At Iliaden og Odysseen skulde være fuldkommen frie Fantasifostre, helt igjennem fra Nyt af opfundne af en frugtbar Hjerne — eller i alt Fald af to —, antager vel i vor Tid Ingen. De Æmner, de behandle, have Nogle gjort Forsøg paa at opløse i mythiske Forestillinger, medens Andre, vistnok de Fleste, mene, at Kjærnen er en virkelig historisk Begivenhed (Trojas Belejring og Erobring), til hvilken der vel kan være knyttet fantastiske og oprindelig mythiske Enkeltheder. Her, hvor Talen er om Homers Forhold til hans Materiale, ligger dette Problem imidlertid ikke for. Thi selv om man vil reducere det Meste af Stoffet til Mythologi, kan man ikke mene, at de Homeriske Digte, som vi kjende dem, direkte og uden Mellemled skulde have forvandlet Natur-Mytherne til Romaner om menneskelig Skæbne. Lige saa lidt kan man fra den anden Side, naar man antager Stoffet for oprindelig historisk, mene, at den Homeriske Digtning skulde være en historisk Beretning paa første Haand, øst umiddelbart ud af selve Begivenhederne. Det benyttede Materiale er hverken Mythe eller Historie, men Sagn (Il. 2, 484 ff.), hvad enten nu Sagnene have været overleverede til Digteren i en løs og tilfældig Form, eller som udformede episke Sange. De Homeriske Digte selv, navnlig Odysseen,

tyde hen paa, at det i Tiden efter den troiske Krig, som det jo ogsaa i sig selv er rimeligt nok, vrimlede af Folkesagn om enkelte heroiske eller morsomme Træk af Heltenes Liv og Færd, og at Fortællingen om saadanne Træk hørtes med lige stor Fryd i Svinehyrdens Hytte og i Kongens Borg (slgn. Odysseen 14, 462—502; 4, 240—264); de vise tillige, at Sangerne ved Drotternes Hoffer tidt valgte deres Æmner af hine Begivenheder: saaledes synger Demodokos hos Phaiakerne (8, 74) „ud af et Kvad, hvis Ry dengang havde bredt sig til Himlen," et enkelt Parti, som handler om Odysseus's og Achilleus's Tvist ved Maaltidet, hvilket ikke alene viser, at saadanne Træk levede paa Sangernes Læber, men at endog flere af dem kunde være samlede til større Kompositioner, som havde opnaaet stort Ry. De enkelte Træk, som saaledes ere indflettede i Odysseen som Fortællinger paa anden Haand eller Skjaldesange, have vel hyppigst, skjøndt ikke altid, deres særegne Bestemmelse i Digtets Helhed, idet det f. Ex. griber Telemachos eller Odysseus at høre en Fortælling om Begivenheder, der angaae dem selv personlig saa nær; men Digteren kunde jo ikke have benyttet dette skjønne Motiv uden under den Forudsætning, at det virkelig var Skik at fortælle eller synge om slige Ting til ren Nydelse og Underholdning. Det meget omtvistede Spørgsmaal om Homer som Personlighed, som er behandlet saa fortræffelig af F. Nutzhorn, vedkommer os ikke ligefrem her. Vi gaae blot ud fra, at der er en Digter-Personlighed, og at Digtene, som de foreligge, hvert for sig udgjøre en virkelig Enhed, hvorved det ikke udelukkes, at der paa adskillige enkelte Punkter kan være indskudt senere Tilføjelser. Intet forekommer os mere sikkert, end at Kompositionen af Helhederne, den Maade, hvorpaa Fortællingens Traad er slynget, Valget af de Punkter, hvor der begyndes og hvor der høres op, Grebet i de Grundmotiver, som beherske ethvert af Digtene som Helhed, skyldes en fin, genial, gjennemført og Enkelthederne beherskende episk Kunst, et overlegent Blik paa Æmnets Totalitet, som udelukker enhver Tanke om en tilfældig eller halv tilfældig Sammenvoxen af spredte Bestanddele eller om en mekanisk Sammenføjning

ved Fleres Overvejelser i Samraad. Navnet Homer frembyder sig af sig selv som Navn for den Personlighed, hvis Aand og Tanke behersker ethvert af de to Digte; have de hvert havt sin Forfatter, saa er deres Aand i alt Fald saa overeensstemmende, at man meget vel kan bruge det samme Navn for dem begge. Homer er den Sagn-Materialet samlende og bearbejdende Digter. Netop den Omstændighed, at han har været en saa stor episk Kunstner, gjør Undersøgelsen af hans Forhold til sit Materiale saa vanskelig; havde Materialet mere undsluppet hans overlegne Herredømme, kunde man lettere kjende dets ejendommelige Natur. Stringente Beviser kunne i denne Sag overhovedet ikke føres. Men kan man paakalde de Læseres Erfaringer, som virkelig kjende de Homeriske Digte som Helheder[1]), og kan man

[1]) Man kan have megen Homerisk Lærdom, langt mere, end jeg kan rose mig af, og alligevel miskjende Digtenes kunstneriske Beskaffenhed paa det Groveste. Det kommer ganske an paa, hvorledes man læser dem. For at vurdere Spørgsmaalet om, hvorvidt de ere Helheder eller ikke, maa man naturligviis læse dem som Helheder, læse dem hurtig og i Sammenhæng igjennem fra Ende til anden, og læse dem gjentagne Gange saaledes for at fæstne Indtrykket. Jeg, som ikke er Filolog, har mit Kjendskab til Helhederne gjennem Oversættelse (skjønt jeg ogsaa har læst det Meste i Originalsproget), og jeg paaskjønner dybt, hvilken Velgjerning Wilster har vist os med sine fortræffelige Gjengivelser. Jeg har imidlertid Grund til at tro, at selv de, som virkelig have filologisk Dannelse, ikke bør kaste Vrag paa Oversættelser. Den oprindelige Situation: Grækeren, hørende Foredraget af Digtene, har langt større Lighed med Læsningen af en Oversættelse end med Læsningen af Texten i det døde Sprog, der selv for den meget Kyndige tvinger Opmærksomheden for stærkt hen paa de sproglige Enkeltheder og trætter den med Hensyn til Helheden. Til at danne sig en begrundet Forestilling om saa store — ogsaa i kvantitativ Henseende store — litterære Fænomener som de Homeriske Digte, hører der iblandt andre psykologiske Betingelser en rolig og uforstyrret Betragtning af Værkerne selv, som meget vanskelig vil kunne forliges med Granskningen af de talløse Hypotheser, der ere fremsatte om dem. Jeg skal ikke her i Almindelighed afhandle Berettigelsen af den Fordring, der i Følge gjældende Vedtægt stilles til det grundige videnskabelige Arbejde, at det skal bero paa „Kjendskab til Litteraturen" (ɔ: den moderne videnskabelige Litteratur) om det Æmne, som behandles; *jeg tvivler* ikke om, at Fordringen i mange Tilfælde er berettiget.

fortolke disse Erfaringer i Overeensstemmelse med Digtenes egen Aand, saa kan man vel fremkalde en begrundet Overbevisning om det objektivt Sande.

Homer er egentlig noget Mere end en Digter; i Henseende til omfattende, universal Betragtning af Livet gaaer han ligesom Dante ud over Digternes sædvanlige Raaderum. Hans Blik omfatter hele Verden, lige fra Enkelthederne i en Svinehyrdes Hytte indtil Forholdet mellem den øverste Gud og Skæbnens Vægt. Enhver Verdens-Anskuelse har sin

---

Men i andre Tilfælde er den det ikke. Hvor man har med Fænomener at gjøre, som i mange Aarhundreder have været Diskussions-Æmner over hele Verden, gjælder det meget mere om at se fra Nyt af paa Sagen, end at gjøre sin Sjæl til en Arena, hvor Hypotheserne lig vilde Dyr rive og slide i Indtrykket af Værket selv. At gjennemarbejde Homer med skarp Opmærksomhed for Digtene som Helheder, at isolere Indtrykket af dem rent og rolig, er allerede i og for sig et ikke ringe Arbejde; at gjennemarbejde hele Polemiken om Homer kan aldeles ikke betragtes som et Middel til for sig selv at faae en rigtigere Besvarelse af Spørgsmaalet om Digtene som Helheder. Skal et saadant Arbejde ikke virke hen til en haabløs Forvirring i Opfattelsen, maa man forud ved en omhyggelig Granskning af Digtene selv have klaret sig sit Standpunkt, saaledes at man frelser Homer fra de vilde Dyr og lader dem æde hinanden indbyrdes. Dermed skal ikke være nægtet, at Polemiken maa løbe sin Line ud og kan kræve et grundigt Studium, for at Videnskaben i det større kan komme til Ro angaaende Problemet; men det bliver en Sag for sig, som ikke har gyldigt Krav paa at trænge sig ind i den Enkeltes Studier af Gjenstanden. Det har meget mere Betydning at høre, hvad den mener om Homer, som har læst ham godt, men som ikke kjender Polemiken, end at høre, hvad den mener, som kjender Polemiken, men som ikke rolig og selvstændig har opfattet Homer. Videnskaben vilde spare sig mange overflødige Ord, hvis den strængere gjennemførte det Princip at holde sig til Kilderne. En lille Nation som den danske er i denne Henseende gunstigere stillet end en stor Nation som den tydske. Landsmandsskab, personligt Bekjendtskab, kollegialt Forhold o. desl. kræve en Hensynstagen til, hvad Den har sagt og hvad Den har sagt, som aldeles ikke er i Sagens eller i den sande Opfattelses Interesse; Videnskaben har jo ikke at gjøre med Personlighederne, men alene med Tankerne og deres Værd.

egen Arkitektur; Dantes f. Ex. er et umaadelig højt og smalt Taarn, der endda har en dyb Kjælder under sig, Alting er anbragt i det efter sit Forhold til Himlen eller Helvede, Jorden derimod er for bred til at faa Plads deri. Homers Verdens-Anskuelse er en bred Bygning med to Etager. Forneden have vi Jorden og Menneskelivet, herlig og mangfoldig skildret som hos ingen anden Digter, skarpt og realt opfattet, hvor det gjælder Hjemlandets Liv, som Digteren kjendte af eget Øjesyn, fantastisk og æventyrligt, jo længere Øjet svæver ud imod Verdens Horizont. Foroven Gudeverdenen: det er kun en enkelt Familie, men da alle Forhold og Skikkelser deroppe ere langt større end paa Jorden, er Bygningens øverste Etage alligevel lige saa bred som den nederste. At Guderne ere større og skjønnere, mægtigere og lyksaligere end de Dødelige, saa herlige som disse end kunne være, det kommer tydelig nok frem hos Homer; et Spørgsmaal er det derimod, hvem der tilsidst ere de vigtigste, Mennesker eller Guder. Beboerne af den øverste Etage kunne dog ikke undvære dem i den nederste; naar Krigen mod Troja staaer paa, have Guderne intet Andet at tænke paa eller tale om eller give sig af med end Krigen mod Troja. Den frémkalder Tvistigheder, Rænker og Kamp imellem dem deroppe; ad mangehaande hemmelige eller aabenbare Veje, ad Fortrappen og ad Bagtrappen, gribe Gudefamiliens enkelte Medlemmer ledende ind i Jordens Forhold, krydse hinandens Planer og forstærke Kampen paa Jorden. I Forhold til hinanden indbyrdes ledes Guderne af de selvsamme Følelser og Lidenskaber som Menneskene i deres indbyrdes Forhold: Klager og Beklagelser, Harme og Hævnlyst, List og Eftergivenhed taler ganske det samme Sprog i Himlen som paa Jorden.

Da Verden i Løbet af nogle tusinde Aar har været fortrolig med den Homeriske Poesi, har man vistnok for det Meste ophørt med at forundre sig over den Homeriske Verdensanskuelses særegne Konstruktion. Og dog er der ikke En iblandt os, som formaaer at indlogere sin egen Verdensanskuelse i den, uden at der bliver altfor megen Plads paa nogle Kanter, altfor lidt paa andre. Et Begreb

om guddommeligt Forsyn og Styrelse ligger i enhver theistisk Religion; men i sin Skildring af Machinationer og Intriguer i Gudeverdenen gaaer Homer langt ud derover. Man vil maaskee sige, at Homer heri blot har givet os et Billede af sit Folks og sin Tids religiøse Betragtning. Vi betvivle heller ikke, at der i den græske Religion før Homer og uafhængig af ham var Spirer, Begyndelser, naturlige Foranledninger til en saadan Verdensbetragtning; men vi troe, at det er den store episke Digtning, som har gjennemført den, givet den Form og Sammenhæng. Desuden paatrænger det Spørgsmaal sig mange Gange ved Betragtningen af Homer, om Sagen virkelig er Religion, eller om den blot henhører under den episke Kunst. I den efterfølgende græske Litteratur gjenfinde vi i det Hele ikke det for Homer ejendommelige Verdens-Anskuelses-Billede; tildels vendte de senere Grækere sig polemisk imod det. Oldtidens episke Digtere have optaget det aabenbart i en reent æsthetisk Interesse og i Følge Homers Autoritet. I den senere Oldtid, f. Ex. hos Lukian, gjøres det undertiden til Gjenstand for Spot; og nyere Digtere have neppe kunnet gjøre Andet med det end at raillere. Vi Danske have, naar vi f. Ex. læse om Poseidons Avind mod Odysseus, ondt ved at holde Tanken borte om den ogsaa af Guderne omtumlede Peder Paars. Hele dette Element hos Homer er i Virkeligheden en overmaade stor Anstødssten for senere Læsere, som ellers ere fuldkommen tilgængelige for Skjønhederne hos ham, hvor han skildrer rent menneskelige Forhold. Man vil maaske mene, at det er den fjerne og primitive Tidsalders Naivetet i Forestillingen om den guddommelige Styrelse, som gjør det saa vanskeligt for os senere Slægter at tilegne os den. Naivt er det ogsaa ganske vist efter vore Tiders Begreber; imidlertid troer jeg, at det lader sig paavise, at der heri fra Digterens Side meget mere er Tale om Reflexion end om Naivetet.

Jeg vil i det Følgende forsøge at vise, at den Homeriske Verdens-Anskuelse, særlig Forestillingen om Gudernes Indgriben i Menneskelivet, er et Element, som væsentlig tilhører Digtningenes Komposition som Helheder,

medens det langtfra har hørt hjemme i saa stort et Omfang i de enkelte Sagn og Sange, som Digteren har benyttet som Materiale, og som, i alt Fald hvad Naivetet angaaer, og maaskee ogsaa i andre Henseender, have havt Fortrinet for de udførte Homeriske Digte.

Da Odysseus efter tyve lange Aars Fraværelse atter sætter Foden paa Ithakas Ø, uden at han selv veed, hvor han er — thi de Phaiakiske Sømænd have jo ført ham derhen, medens han sover —, da aabenbarer hans trofaste beskærmende Gudinde, Pallas Athene, sig for ham. Efter at hun først forsigtig har hyllet ham i en Taage, for at Ingen skal overrumple ham, paatager hun sig Skikkelse af en Hyrdedreng, thi en saadan vilde den fremmede Vandrer jo lettest kunne møde; og paa hans Spørgsmaal angiver hun ham, at Landet, han staaer paa, er Ithakas Ø. Mistroisk og varsom imod den Fremmede udgiver Odysseus sig for en fremmed Mand fra Kreta, som er ført hid af Føniciske Sømænd. Da kaster Athene sit Inkognito og staaer for ham i sin egentlige Skikkelse; hun roser hans Snildhed og angiver i mærkelige Ord den indbyrdes Overeensstemmelse i deres Karakter, som gjør, at hun umulig kan forsage ham i Ulykkens Stund: thi ligesom han blandt Menneskene er den første til Raad og Ord, saaledes prises hun blandt Guder for Kløgt og List. Nu hilser og hylder Helten sin Gudinde, og de tale sammen Ansigt til Ansigt. Denne Samtale (sidste Deel af Odysseens 13de Sang) er Midtpunktet i den hele lange Roman; den er tillige et Hvilepunkt, fra hvilket der skues tilbage paa den tilendebragte Omflakken og fremad til de Opgaver, der endnu vente Odysseus i Hjemmet, som han skal rydde for de formastelige Bejlere.

Odysseus siger i denne Samtale (13, 314 ff.):

Dette jeg veed dog forvist, at huld Du var mig bestandig,
Dengang vi fejded i Troernes Land, vi Mænd af Achaia.
Men da saa Priamos's knejsonde Stad vi havde forstyrret,
Og vi var gangne til Skibs, og en Gud havde Folkene spredt ad,

Mærked jeg Intet til Dig, Du Datter af Zeus! eller saae Dig
Træde til mig paa mit Skib, at yde mig Værn imod Faren.
Stedse jeg flakked omkring, forpint af Sorger i Hjertet,
Indtil mig Himmelens Guder omsider af Kviden forløste.
Først da jeg kom til Phaiakernes Folks velsignede Øland,
Talte Du Mod i mit Bryst og ind i Staden mig førte.

Den Fremstilling, som Odysseus her giver af Athenes Forhold til ham, stemmer fuldkomment med det Forudgaaende i Digtet. At Odysseus i Krigen foran Troja beskærmedes af Athene, det vide vi allerede fra Iliaden. I Odysseen selv minder Nestor derom, idet han siger til Telemachos (3, 221):

Aldrig har Guder jeg seet saa klart deres Naade bevise,
Som det var klart, at Athene var rede til Hjælp for Odysseus.

Desuden er der jo i Odysseen snildt indflettet en Beretning om, hvorledes Athene i Tvisten mellem Aias og Odysseus om Achilleus's Vaaben dømmer til Gunst for Odysseus (11, 547), og en Skjaldesang om den berømteste af alle Odysseus's listige Gjerninger, Trojas Erobring ved Træhesten, og „den Sejr, han endelig vandt ved Pallas's Bistand" (8, 520), en Daad, som ligger efter det Stof, som Iliaden behandler, og forud for det Stof, som Odysseen behandler, og som paa en aabenbart bevidst Maade udfylder Hullet mellem begge og knytter Odysseens episke Fortælling til Iliadens. Efter Trojas Erobring var Athene derimod fortørnet paa Achaierne i Almindelighed. Der tales i Odysseen (1, 327) om den Jammer, som Athene lod Achaierne times, da de styrede hjem fra Troja. Grunden til hendes Vrede maa vel have været Aias's, Oïleus's Søns, Voldsdaad mod Kassandra ved selve Gudindens Alter i Troja. Ligefrem nævnes denne Daad ingensteds i Odysseen; en Hentydning til den findes dog 4, 502, hvor Aias omtales som forhadt af Athene. Vrede vare i hvert Fald baade Zeus og Athene; Zeus besluttede (3, 132) en bedrøvelig Hjemfart for Achaierne — „thi brav og forstandig var langtfra Samtliges Færd" —; og Athene slog dem i sin Harme, da hun ophidsede de to Atrider til Kiv mod hinanden. At Odysseus særlig skulde have paa-

draget sig Athenes Vrede, nævnes ingensteds; dog omtales han i Hermes's Formaning til Kalypso (5, 108) som indbefattet blandt dem, der „paa Hjemfarten“ (ἐν νόστῳ) forbrød sig mod Gudinden, hvorfor hun vakte Storm og Bølger imod dem. Af dette enkelte Sted kan man vel efter hele Digtets Anlæg ikke slutte. at det har været Digterens Tanke, at Odysseus paa et bestemt Punkt af sit Liv skulde have været Athene forhadt; dog synes Digteren ikke at have stillet Forholdet ganske klart med Hensyn til Athenes Stemning, dengang Odysseus drog fra Troja.

Hvorledes dette nu end skal opfattes, saa forholder det sig i hvert Fald rigtigt, hvad Odysseus i Samtalen med Athene videre anfører: at Gudinden i hele den Tid, som er forløben fra Bortfarten fra Troja indtil Ankomsten til Phaiakernes Land, ikke har ladet mærke Noget til sig. I denne Tid falder hele hin brogede Række af Æventyr, der i Digtet er meddeelt i indirekte Form, som Odysseus's Beretning til Phaiakerne om sin tidligere Skæbne (9de—12te Sang). Det er Kampen med Kikonerne, Ankomsten til Lotos-Spisernes Land, Æventyret hos den grumme Kyklop Polyfemos, der æder adskillige af Odysseus's Staldbrødre, og hvis Øje Odysseus udstikker; Besøget hos Aiolos, som giver ham alle Vindene med paa Sejladsen, sammenbundne i en Sæk, som dog de taabelige Svende aabne, da de ere ganske nær ved Hjemmet, hvorfor Skibet atter drives af Storm ud paa Søen; Æventyret med de menneskeædende Kæmper, Laistrygonerne, hvem Odysseus kun med Nød slipper fra, efter at han atter har mistet en Del af sine Mænd; Besøget hos Koglersken Kirke, som forvandler Spejderne til Svin, og som Odysseus selv kun frelses fra ved Hermes's Advarsel; Farten til Okeanos, Samtalen med Spaamanden Teiresias og med de Dødes Skygger; den farlige Sejlads forbi Seirenerne, hvis lokkende Sang Odysseus kun undgaaer ved at følge Kirkes Raad, forbi de bevægelige Klipper og mellem Charybdis og Uhyret Skylla, som atter fortærer sex af hans Mænd; Opholdet paa Thrinakrias Ø, hvor Svendene til Trods for den strænge Advarsel i deres Hungersnød forgribe sig paa Solgudens Kvæg, hvorfor de

alle tilhobe paa Bortfarten forgaae ved Skibbrud, medens Odysseus alene frelses op til Ogygias Ø, til Kalypso. Det er der, hos Kalypso, han lever, uden Haab om mere at kunne komme bort, da Athene atter griber ind i hans Skæbne og vækker Zeus's og de øvrige Guders Medlidenhed med ham, hvilket er det Moment, hvormed Digtets episke Fortælling begynder. Hun aabenbarer sig dog — som der ganske rigtig siges — ikke for ham, før han er kommen til Phaiakernes Ø; og der træder hun endda kun ukjendt frem for ham og skærmer ham i det skjulte, saa at det paa en Maade ikke er fuldkomment korrekt, naar Odysseus i Samtalen paa Ithaka med Gudinden uden videre minder hende om deres Møde med hinånden hos Phaiakerne.

At Athene i den ovennævnte Række af Æventyr holder sig borte fra Odysseus, medens hun ellers beskærmer ham, dette har Digteren gjennemført med en aarvaagen og konsekvent Bevidsthed, i det Smaa som i det Store. Saa snart som hun igjen har begyndt sin Beskyttelse, er det hende, som indgiver ham de frelsende Tanker i den yderste Nød. Da Brændingen kaster ham ind mod Klippekysten paa Scheria, Phaiakernes Ø, var hans Hud forvist bleven skamskrabet og hans Been knuste, hvis ikke Athene havde indgivet ham den Beslutning at gribe fat med begge Hænder og holde sig til Klippen (5, 427); han var gaaet til Grunde, hvis hun ikke havde indgydt ham Besindighed (5, 437). I hine Æventyr derimod lader hun ham klare enhver kritisk Situation ved hans egen Aandsnærværelse og Snildhed. Da han f. Ex. i en ganske lignende Fare som ved Scherias Kyst frelser sig fra Charybdis ved at springe op paa Figentræet, der groer over Klippen (12, 432), meldes der Intet om. at Athene indgiver ham Tanken. Et eneste Sted løber hendes Navn ind ligesom ved en Forglemmelse af Digteren, nemlig da Odysseus i Kyklopens Hule grunder paa Rænker, om han skulde faae Hævn over Uhyret og „Athene ham Hæder forunde“ (9, 317); men efter hele Sammenhængen fremtræder dog den snilde Beslutning, han fatter, ikke som Gudindens Værk. Hendes Navn nævnes overhovedet saa godt som ikke i hele dette

Parti af Romanen, og slet ikke i nogen direkte Forbindelse med Begivenhederne.

Hele Partiet indtager ogsaa i andre Henseender en ganske særegen Plads i Digtet, hvorfor det ogsaa er fint og korrekt tænkt af Digteren at meddele det under en særegen Form, som en Fortælling af Helten selv om hans overstandne Farer. De Hændelser, som her ere samlede, have næsten alle fantastiske, æventyrlige Motiver, medens saadanne ellers slet ikke ere ejendommelige for Digtet, der i sin Helhed meget mere har en novellistisk Karakter. Et virkelig fantastisk Motiv fremtræder ellers kun i Odysseen i Menelaos's Beretning om hans Æventyr hos Proteus. Odysseen handler forøvrigt ikke om menneskeædende Kæmper, Uhyrer, Troldmænd eller Troldkvinder, sælsomme Forlokkelser o. desl.; den handler om det jordiske, menneskelige Livs Forhold, udmalede i den Skikkelse, hvori Digteren aabenbart selv har kjendt dem, og opfattede af ham som styrede af Guderne. For hine fantastiske Motiver ligge tydelig folkelige Æventyr til Grund; Ingen kan antage, at de skulde være opfundne af Odysseens Digter. Ved et enkelt af dem (Solgudens Oxer) har den sammenlignende Mythologi paavist en ældgammel mythologisk Kjærne; Fantasiformer som Kyklopen og Seirenerne have noget Tilsvarende i andre og tidligere udviklede Folkeslags kunstmythologiske Forestillinger; særegne geografiske Forhold, sagnagtig udpyntede, saaledes at man seer, at Digteren ingen Erfaring har om dem paa første Haand, ligge til Grund for Æventyrene om Lotofagerne og om Skylla og Charybdis. I Odysseen ere disse Elementer behandlede i den samme Stil, det vil sige: de ere gjennemarbejdede af den samme Digter, som alt det Øvrige; men hvis nogensinde det Materiale af Sang og Sagn, som Homer har benyttet, skinner forholdsviis rent og tydelig igjennem Bearbejdelsen, saa er det sikkert i dette Afsnit af Odysseen. Man kan tænke sig, hvorledes allehaande gamle Æventyr, allehaande Skipper- og Røver-Historier, i hvilke der handledes om, hvorledes en Mand ved List og Snildhed frelste sig ud af en overhængende Fare, efterhaanden i den græske Sagn-

verden har lagt sig om den Helts Navn, hvis Snildhed allerede var i Folkemunde fra den troiske Krigs Tid, og om hvis Rænker og Paafund det var Folkets største Morskab at høre fortælle, og at saaledes Billedet af den vidt omflakkende, i Farer forsøgte, derfor ogsaa taalmodige, besindige, paa Guderne stolende og selvbeherskende Karakter efterhaanden har dannet sig.

Den Homeriske Digtning kan med Hensyn til dens Plads i den litteraturhistoriske Udvikling sammenlignes med et geologisk Lag, der indeholder baade nyere og ældre „Dannelser". Hovedbestanddelen af Laget bestaaer af Livs- og Natur-Billeder, opfattede paa første Haand af Digteren, brede Reflexioner, udgaaede fra hans Tanke, men lagte i Munden paa en eller anden af Digtets Figurer. Men iblandt disse løsere og forholdsviis nyere Dannelser findes der Knolde af haardt Stof og besynderlige kantede Former, som tilhøre ældre Tilstande. Mange saadanne Knolde ere formodentlig opløste i de nyere (egentlig Homeriske) Lag paa en saadan Maade, at Stoffet vel er bevaret i dem, medens det er umuligt at sige noget om deres oprindelige Form. Men paa adskillige Steder finder man endnu Elementer bevarede, som tage sig besynderlig afstikkende ud imellem det Stof, i hvilket de ere aflejrede. Saaledes hine Æventyr, som Homer har samlet sammen paa ét Sted ligesom i et Magasin; saaledes ogsaa enkelte Træk, som ikke have nogen egentlig æventyrlig Karakter, medens der dog er noget vist fast afsluttet, skarpkantet ved dem, som ikke ligner den øvrige Homeriske Poesi, f. Ex. Fortællingerne om Penelopes Væv (Morgenrøden?), som hun bestandig skal gjøre færdig, men bestandig atter river op; eller om Bueskydningen, ved hvilken Odysseus gjenkjendes, hvilket da ogsaa forudsætter, at han er kommen ukjendt, som Tigger, til sit Hus; eller Teiresias's Befaling til Odysseus om, at han, naar han tilsidst er kommen til Ro i sit Hjem, skal tage en Skibsaare og gaae med den til Folk, som kjende saa lidet til Søen, at de antage den for en Kasteskovl, hvorpaa han skal forsone Poseidon med Offer. Slige kjærnefulde Træk fremtræde som det uopløste Materiale

i Odysseen, medens vi vanskelig kunne vide, hvor meget der er opløst[1]).

Naar Pallas Athene nu slet ikke findes i hin Klynge Æventyr, som Homer har samlet i 9de—12te Sang af Odysseen, medens hun ellers er hele Digtets „Spiritus familiaris", saa ligger det Spørgsmaal nær: Har hun havt nogen Plads i Materialet, og er hun af Homer digtet ud af det? Eller har hun ikke havt nogen Plads i det, og har Homer blot ladet være med at digte hende ind deri? Den sidste Forudsætning, som jo er den simpleste, er vistnok ogsaa den antageligste; thi det skal neppe kunne paavises, at man nogensteds savner hende i disse Fortællinger. En moderne Læser, som ikke har Homers Tro paa Athene, er vel endog ganske vel tilfreds med at see Helten komme ud af Vanskelighederne ved egen Raad og Daad (skjøndt han paa enkelte Steder ogsaa her hjælpes af Guderne, men kun sjeldent, og aldrig af sin Skytsgudinde). Men hvis det maa antages, at Homer her har taget en hel Mængde Materiale, hvori Athene ingen Rolle har spillet, kommer man til at spørge: Hvorledes forholder det sig da med Odysseens øvrige Partier, i hvilke hun spiller saa stor en Rolle? Har hun der fra Begyndelsen af været tilstede i Materialet? Eller er hun digtet ind i det? Det vil kun kunne vise sig ved en Undersøgelse af den særegne Rolle, som hun spiller. Før vi indlade os i denne Undersøgelse, dvæle vi endnu lidt ved hin mærkelige Fraværelse og ved de Motiver for den, som angives i Digtet selv. Thi Digteren lægger jo selv Mærke til denne Fraværelse (se de ovenanførte Linier af 13de Sang),

---

[1]) Som en Analogi blandt uendelig mange fra moderne Poesi, som kan tjene til at oplyse dette Forhold mellem ældre og nyere Dannelser i det samme Digterværk, skal jeg tillade mig at henpege paa Shakespeares Macbeth. I saadanne Træk som den tredobbelte Hexe-Spaadom, der sætter Handlingen i Bevægelse, eller som Birnams Skov, der gaaer op mod Dunsinan, skinner det gamle Sagn-Materiale tydelig igjennem. Til det nyere (egentlig Shakespeareske) Lag hører den veltalende, gribende psykologiske Udvikling af Macbeths Tanker før Mordet og efter Mordet o. s. v. Det er Det, som Digteren har fra sine egne Indtryk af Livet, fra sin egen gjennemtrængende Intuition.

som ej alene har beroet paa en Blindhed for Heltens Øjne, men været virkelig, og diskuterer dens Betydning.

Athene svarer selv (13, 339 ff.) paa Odysseus's ovenanførte Replik:

Aldrig jeg tvivled dog paa, nej, grant i Sindet jeg vidste,
At Du Dit Hjem igjen skulde see, men berøvet Dit Mandskab.
Dog var jeg ikke tilsinds, med Poseidon, min kjødelig Farbroer,
Strid at yppe, som Nag til Dig bestandig i Hjertet
Bærer af Harme, fordi Du hans Søn berøvede Synet.

Hendes Motiv til at holde sig borte var altsaa Sky for Poseidons Vrede; og Poseidons Motiv til at være vred paa Odysseus var, at denne havde stukket hans Søns, Kyklopens, Øje ud. Heller ikke disse Motiver møde os her som noget Uventet, flere Steder er der hentydet til dem. Den blindede Kyklop paakalder sin Fader Poseidons Hævn (9, 529 ff.):

Lad ej Odysseus, Laertes's Søn, gjenfinde sin Hjemstavn! — —
Dog, hvis det er ham beskikket at see sine Venner og atter
Hjem at komme til Fædreneland og den prægtige Bolig,
Sent og surt, berøvet sit Folk og ombord paa et fremmed
Skib han komme da hjem, og Sorg i Huset han finde!

Teiresias's Gjenfærd, som spaaer Odysseus, veed ligeledes Besked med Poseidons Harme over den blindede Søn (11, 101), og Odysseus siger, da han i Phaiakernes Land beder til Athene (6, 325):

Hør omsider mig nu, da tilforn Du aldrig mig hørte,
Dengang Poseidon, den mægtige Gud, mig i Harm vilde knuse.

Det har Poseidon nu egentlig aldrig villet; han har vidst og troet, at Odysseus skulde komme hjem igjen efter mangfoldig Besvær; det havde Zeus jo selv lovet (13, 131). Allerede ved Odysseus's Afrejse fra Ithaka til Troja havde Spaamanden Halitherses varslet, at han i det 20de Aar skulde komme tilbage, ukjendt af alle, efter at være stedet i stor Nød og Trængsel (2, 175; slgn. 5, 32). — Ja, hvis det

ikke havde været Zeus's og Skæbnens Beslutning, hvad var der saa blevet af hele Odysseen?[1])

Naar en Mand tumledes i en halv Snes Aar omkring paa Havet gjennem al Slags Nød og Fare og gjentagne Gange led Skibbrud uden at kunne naae sit længselsfuldt forønskede Maal, laa det efter Grækernes hele Tankegang ganske nær at opfatte og udtrykke denne Sag saaledes, at Havguden (Poseidon) var ham gram. Saaledes tales der ogsaa, hvor der ikke angives nogen særlig Grund for Guden til at være vred; i Odysseen selv (11, 399) spørger Odysseus Agamemnons Skygge:

> Sig, har Poseidon maaskee paa Skibene skilt Dig ved Livet
> Rejsende mod Dig en svar Orkan og de rædsomme Vinde?
> Eller har fjendtlige Mænd ihjel Dig slaget paa Fastland?

Poseidon er jo overhovedet Herre over Havet og staaer til Ansvar for, hvorledes Havet bærer sig ad[2]). Men hvor Forholdet skal gjøres til Gjenstand for en udtrykkelig episk Behandling, hvor Poseidon ikke blot skal nævnes halvt in abstracto som Havets Repræsentant, søges der ganske naturlig et særligt Udgangspunkt for hans Fortørnelse. Vi troe at kunne henstille det som temmelig rimeligt, at det særlige Motiv, Harmen over Kyklopens Øje, i Odysseen er søgt *ad hoc.* Hos Hesiodos, i Theogonien, nævnes Kykloperne ikke som Poseidons, men som Uranos's og Gaias Sønner; at senere Forfattere nævne Poseidon som deres Fader og Thoosa som deres Moder, kan let forklares af Homers Autoritet (1, 70 ff.), skjøndt det kan være tvivlsomt, om Homer giver hele Kyklopslægten, eller kun Polyfemos, en saadan Afbyrd (slgn. 9, 412). Hverken Kyklopernes Karakter i Almindelighed eller Polyfemos's i Særdeleshed, som Homer selv skildrer den, stemmer

---

[1]) Paa to enslydende Steder (5, 23 og 24, 479) henfører Zeus Beslutningen om, at Odysseus omsider skal komme hjem, til Athenes Villie. Imidlertid viser dog 1, 76 ff., at Athene ikke alene kan udrette Noget, men maa indstille Sagen til Zeus og de andre Guder. Naar de allesammen ere enige — mener Zeus —, saa maa Poseidon mildne sin Harme, han kan ikke trodse dem alle tilhobe.

[2]) slgn. Aias's Skæbne 4, 499 ff. og Kirkes Udtryk 12, 107.

rigtig med, at de skulle være Kronidernes Børn: Polyfemos siger (9, 275):

Ej om den Aigisbevæbnede Zeus vi Kykloper os bryde
Eller om salige Guder, vor Kraft staaer højt over deres[1]).

Gjennemlæser man Fortællingen om Kyklopen, vil man desuden see, hvor løst det hænger udenpaa den eller bagpaa den, at Kyklopen er Poseidons Søn. Det vedkommer slet ikke hele den egentlige, morsomme Historie; det har kun Betydning med Hensyn paa Historiens Konsekventsér for Odysseus's videre Skæbne.

Dog lad det henstaae uafgjort, om Homer har gjort Polyfemos til Poseidons Søn, fordi Mytherne have lært ham, at han var det, eller fordi han kunde bruge Motivet i sin Komposition; det Rimeligste er maaskee, at denne særegne Kyklopfigur, Polyfemos, Poseidons Søn, helt og holdent er hans egen Opfindelse, og at det gamle Sagn om det udstukne Øje kun har gjældt Kyklopen i Almindelighed. Paa et andet Punkt af denne Sammenhæng er det saa meget desto klarere, at Motivet er søgt, er, hvad man med fuld Ret kan kalde et episk Kunstgreb. Det gjaldt for Digteren om at finde en Lejlighed, ved hvilken Athene kunde begynde at gjøre sin Medfølelse mod Odysseus gjældende, fremkalde en Vending i hans onde Skæbne, til Trods for, at Farbroderen endnu bestandig er ham lige fjendsk. Homer lader da Poseidon gjøre en Rejse til Aithiopernes Land, til Jordens Udkant, og lader Athene benytte hans Fraværelse til at agitere for sin Yndling. Var dette Træk noget ganske enestaaende hos Homer, vilde man maaskee ikke kunne vide, om det ikke skulde opfattes som fuld mythologisk Alvor.

---

[1]) Naar de paa et andet Sted (9, 107) omtales som *θεοῖσι πεποιθότες ἀθανάτοισιν*, „stolende (alene) paa de udødelige Guder", saa betegner dette alt Andet end et fromt Forhold til Guderne; det er blot en Talemaade, som siger, at de leve et fuldkomment uciviliseret Liv og ikke dyrke Jorden for deres Underhold. De leve „paa Vorherres Naade", „fra Haanden i Munden". — At Kykloperne skulde være Poseidons Sønner, kunde opfattes som en mythologisk Betegnelse af, at de vare komne over Havet; hos Homer kjende de imidlertid netop Intet til Skibsfart (9, 125 ff.).

Men sammenholdes det med tre tilsvarende Steder i Iliaden (1, 423, 14, 200, 23, 205), viser det sig tilstrækkelig, at det er et Middel, som bruges i den Homeriske Poesi, hvor det kommer an paa, at Guderne skulle have Forfald eller Hastværk; paa det ene Sted i Iliaden (14, 200) benyttes det endog virkelig som et usandfærdigt Paaskud. Overhovedet er der ved Poseidons Rolle i Odysseen Noget, som vi ikke ganske kunne tage for Alvor; det ligger i, at han skal være fnysende vred, medens dog den lykkelige Udgang af Odysseus's Skæbne skal være given, endog være given for Poseidon selv. Han kommer tilbage fra sin Rejse til Aithioperne, just som Odysseus er i Færd med at sejle bort fra Kalypsos Ø; han mærker, at Guderne i hans Fraværelse have fattet nye Beslutninger, og at Odysseus nu er nær ved Phaiakernes Land, hvor Skæbnen skænker ham Frelse fra hans Nød. Han udbryder (5, 290):

End skal jeg dog, tør jeg troe, omtumle ham artig i Trængsler.

Han vækker nu Stormen imod ham, lader ham lide Skibbrud og siger saa (5, 377):

Driv nu saa over Bølgerne hen efter Farer og Trængsler,
Indtil Du naaer det Land, hvis Folk af Guder beskjærmes!
Ej endda, kan jeg troe, skal Du lee ad den Nød, Du har fristet!

Tilsidst har han intet Andet at tilfredsstille sin Harme med end at hævne sig paa Phaiakerne, som have ført Odysseus hjem. Saa snart Odysseus er kommen paa tørt Land paa Fædre-Øen, er Poseidons Rolle i Digtet fuldstændig udspillet. Men paa samme Punkt af Fortællingen er det, at Athene aabenbarer sig for Helten for at lægge Raad op med ham.

Den fjendtligsindede Guds og den venligsindede Gudindes Forhold til Helten er tydelig nok Digterens Reflexion over hans Skæbne, en Reflexion, som træder selvstændig frem som et eget dramatisk Element i Digtet. Det er Historiens Filosofi i mythisk-digterisk Form, ikke Historien selv. Saa længe som det gaaer Odysseus værre og værre paa hans Omflakken paa Havet, fremstilles han som forfulgt af Havguden; da han er reduceret til det Yderste og har mistet hver eneste af sine Følgesvende og holdes fangen paa Kalypsos

Ø, er det hans Skytsgudinde, som skaffer ham fri igjen; og jo mere hans Skæbne atter gaaer opad, desmere fremstilles hun som den, der bestemmer den og griber ind i den. Poseidons og Athenes Forhold er her altsaa Noget, der tilhører den bearbejdende og komponerende Digter; det er Rammen, hvormed han indfatter de overleverede Materialier, Kittet, hvormed han sammenbinder dem. Hvis Athene oprindelig havde havt Plads i hine Æventyr, som Homer har samlet i 9de—12te Bog, saa skulde man ogsaa formode, at Poseidon har havt Plads i dem; den forfølgende Guddom har i hvert Fald mere at gjøre i dem end den beskyttende. Hvilket Motiv kunde Homer vel have til at digte ham ud af disse Æventyr? — Thi han fremtræder i Virkeligheden slet ikke personlig i dem som forfølgende, lige saa lidt som Athene som beskyttende. Nej, Sagen er aabenbart den, at i disse Fortællinger fremtræder Sagn-Materialet forholdsvis rent, som det er overleveret, uden at Reflexionen og den indbyrdes Forbindelse, som betegnes af Gudefigurerne, er gjort gjældende; Sagnene ere ogsaa for det Meste stillede hen det ene efter det andet, uden at der er lagt synderlig Vægt paa Sammenføjningen. Det bliver da saa meget desto rimeligere, at Poseidon og Athene er digtet ind i det øvrige Materiale, at de i hvert Fald ere tilstede i Odysseen i langt højere Grad, end de have været til Stede i Odysseens Sagnstof.

Ved Digtets Begyndelse griber Athene paa een Gang fat i to Traade: dels i Odysseus's Skæbne, hvem hun vil befrie fra Fangenskabet, dels i Sønnen Telemachos's. Hun siger i Gudernes Forsamling til Zeus (1, 88 ff.):

Selv vil jeg gaae til Ithaka hen, at hans Søn ved min Tale
Meer opflinke jeg kan, og Mod i Bringen ham sætte.
Stævne han skal til Ting de haarfagre Mænd af Achaia,
Der skal han Bejlernes Sværm forbyde sit Hus, da de daglig
Slagte for Fode hans Faar og dorskfremvraltende Hornkvæg.
Saa vil til Sparta jeg sende ham hen og det sandede Pylos,
For at han der kan spørge sig for om Faderens Hjemfærd
Og et berømmeligt Navn sig selv blandt Mennesker vinde.

Dette er hendes Program. I Skikkelse af en tilrejsende Mand, en gammel Bekjendt af Faderen, staaer hun ved Odysseus's Borg og træffer Telemachos siddende blandt Bejlerne (1, 114 ff.):

mismodig i Hjertet,
Grundende dybt paa det mulige Træf, om hans herlige Fader
Kom til sit Hjem og Bejlernes Sværm adsplitted i Huset,
Selv annammed sin Hæder og raaded igjen for sin Velstand.

Og i Samtalen med ham giver hun ham de ovenanførte Formaninger. Saa forlader hun ham, stikkende op i Skyen som en Fugl.

Her er et af de Steder — og de forekomme ikke sjeldent hos Homer —, ved hvilke man kan spørge sig selv, om Gudernes Aabenbarelse og Indgriben ikke er en billedlig Betegnelse for en psykologisk Bevægelse. Det maa herved erindres, at Telemachos i Odysseen optræder som den, der netop er i Overgangsalderen fra Barn til udvoxen Yngling (slgn. 1, 297; 18, 269; 19, 86 ff., 532; 20, 309 ff.). Han er nu voxen og kommen til Ungdommens Fuldmaal, han har Dun paa Kind og Hage. Overgangen fra den naturlig foranledigede Tanke til den af Guddommen indgivne er her udjævnet saa meget, at Digteren lader Telemachos, allerede førend Athene taler til ham, sidde og grunde paa Faderens Gjenkomst; Guddommens Tale lyder da til ham som den første ret alvorlige Tanke, han tænker, det første mandige Forsæt, han fatter (1, 320):

men ham hun i Barmen
Mod og Kraft havde lagt og vakt hans Hu til at tænke
Meer paa sin Fader end før; men da dette han klart havde fattet,
Skjalv han i Sind; thi det bares ham for, at en Gud havde vist sig.

Denne Skjælven eller Studsen (*θάμβησεν κατὰ θυμόν*), som her gjælder Bevidstheden om Guddommens Aabenbarelse, er et psykologisk Fænomen, som Enhver kjender fra sig selv, naar han har fattet en ny og alvorlig Beslutning.

Hos Homer henføres Alt, hvad der overrasker og vækker Opmærksomhed som noget Nyt, alt det Følgesvangre, hvortil

ingen anden Grund tydelig kan paapeges, til Guddommens Virksomhed i Almindelighed, selv uden at nogen særlig Gud nævnes. Saaledes navnlig ogsaa den pludselig vakte Tanke eller Forestilling, Overgangen fra det ubevidste Sjælelivs Rørelser til Bevidsthed og Forsæt. Hvorledes Tanken undfanges, voxer og næres i Mørket ligesom i Fostertilstand, inden den træder frem for Lyset, det vare Grækerne paa hin Tid endnu ikke modne til at blive vaer; det klare Forestillingsbillede, som med Et dukker frem i Sjælen, stod for dem som et Mirakel. Hvor hyppig er hos Homer ikke en Talemaade som: En Gud indskød mig den Tanke, el. desl.! Men Fantasien var jo tillige fortrolig med Forestillingen om Guddommene i menneskelig Skikkelse. Den var ogsaa fortrolig med Forestillingen om, at Guderne kunde paatage sig virkelige Dødeliges Skikkelser. Naar Homer gjør en saa overmaade hyppig Brug af Gudernes Inkognito, idet de gribe ind i Menneskelivet, har han aabenbart støttet sig til de gængse religiøse Anskuelser; man kunde aldrig vide, om en fremmed Mand ikke egentlig var en af Himlens Guder!

Ogsaa sig Guderne vise som Mænd fra fremmede Lande,
Skabte mangfoldigen om, naar de Jorderigs Byer besøge,
Selv at see, hvad der øves af Mennesker, Vold eller Retfærd (17, 485)[1].

Det stod altsaa Digteren ganske frit for at gaae over fra en abstrakt Anerkjendelse af, at Tanken var indgivet af Guddommen, til en konkret, episk Udmaling af Guden, som i haandgribelig Skikkelse kommer til sin Yndling blandt de Dødelige, sætter sig hos ham og gjennem Samtale indgiver ham Tanker og Planer. Om Digteren vilde opfatte en saadan Forestilling som hjemmehørende i sin egen Samtid, kan maaskee være tvivlsomt; men i fordums Dage færdedes Guderne sikkert lys levende blandt deres Yndlinger, de berømte Heroer. Efter at Guddommen eengang har paataget sig en Dødeligs Skikkelse, spiller den sin Rolle saa godt, at man i Tale og Handling egentlig kun mærker Mennesket.

---

[1]) sign. Il. 5, 127—28.

Kun naar den forsvinder, opstaaer der hos den Begunstigede hyppig en Anelse om, at det har været en Gud; ellers er Masken helt gjennemført, ikke halvt gjennemsigtig. Dette beroer paa den naive episke Fremstillingsform, som lader Alle — Guder saa vel som Mennesker — udtrykke sig væsentlig paa samme Maade.

At det kunde falde den unge Telemachos ind at gjøre nogle alvorlige Skridt for at skaffe sig Bejlerne fra Halsen og faae Fred i Huset og at rejse ud i Verden og faae Noget at vide om sin forsvundne Fader, og at der hos den unge Ædling kunde røre sig Trang til ogsaa selv at vinde berømmeligt Navn blandt Menneskene —, det er ganske naturligt, det er et sandt Træk af hans Karakter. Som en Dødelig kan han jo ikke vide forud, hvor vidt hans Forsæt vil lykkes; men den frejdige Yngling er ikke bange for et Forsøg. Derimod er Homer ved at lade Athene tage Initiativet kommen ind i Vanskeligheder og Inkonsekventser, som han selv bagefter har følt. Hvad udretter Telemachos ved at følge Gudindens Raad? — Intet. Bejlerne give ikke efter for hans Forestillinger. Paa Rejsen kommer han først til den gamle Nestor i Pylos, som veed Besked om de andre fra Troja hjemfarende Achaier, men Intet om Odysseus. Dernæst kommer han til Menelaos og Helena i Lakedaimon, og af Menelaos erfarer han, hvad denne har hørt af den gamle Havgud Proteus, nemlig at Odysseus sidder paa Kalypsos Ø og ikke kan komme derfra. Det er ganske vist en Underretning; men den gavner ikke Telemachos det Mindste, aldenstund han intet Middel har til at befrie sin Fader og heller ikke forsøger derpaa. Medens han er borte, lægge Bejlerne Raad op imod hans Liv og lægge sig i Baghold med et Skib for at dræbe ham ved Hjemkomsten. Ogsaa deraf kommer der Intet ud; deres Anslag bliver tilsidst kun til Latter (16, 354). Det er derfor ikke med Uret, at Odysseus i sin Samtale med Athene paa Ithaka, da Gudinden fortæller ham, at hans Søn er paa Rejse „for at spørge sig for, om han end er i Live“, svarer med det Spørgsmaal (13, 415 ff.):

Hvi fortaug Du ham dette? Du veed og kjender dog Alting.
Mon for at ogsaa min Søn, omtumlet paa vildene Bølger,
Kummer og Nød skal lide, mens Fremmede æde hans Velstand?

Og Athene har dertil intet Synderligt at svare; hun kan kun trøste den bekymrede Fader med, at Sønnen er i god Behold hos Menelaos, og at hun selv har ledsaget ham. „Rigtignok ligger der en Flok Ungkarle paa Lur for at slaae ham ihjel; dog det frygter hun ikke i mindste Maade for". Saaledes taler man omtrent, naar man har paadraget sig et Ansvar lige over for en Andens Interesser og skal undskylde en mindre vel overlagt Fremfærd. Det hele Motiv er med Hensyn til det praktiske Endemaal spildt; kun eet reelt Udbytte er der vundet, nemlig at Telemachos bringer pragtfulde Gaver hjem med sig fra Menelaos og Helena.

Derimod er Motivet ingenlunde spildt med Hensyn til Digtningens kunstneriske Økonomi; og der kan ikke være Tvivl om, at det er fremkaldt af rent kunstneriske Bevæggrunde. Ikke alene medfører det en Mængde liflige og dejlige Episoder, lige fra den duftende Skildring af Forraadskjælderen i Odysseus's Borg, fra hvilken Rejsekosten hentes frem, og fra Indskibningen til Offringen paa Pylos's Strandbred, Nestors og Menelaos's Fortællinger om Agamemnons tragiske Skæbne, Helenas Erindringer fra Troja og Menelaos's Æventyr hos Proteus; men det er heller ikke ligegyldigt med Hensyn til Hovedsagen i Digtet. Det kom aabenbart Digteren an paa ret at udfolde Telemachos's Karakter, vise os, hvilken Søn Odysseus havde, hans Trofasthed mod Faderen, hans Ynde og Tække i Samkvem med Fremmede. Telemachos har i Sandhed ved denne Rejse vundet sig et berømmeligt Navn blandt Menneskene, endog blandt os, der sidde her og skrive om ham. Det kom desuden an paa lige fra Digtets Begyndelse af at give det fulde Indtryk af, i hvilken Grad Odysseus var forsvunden for Menneskenes Blik. Dette Indtryk kunde man ikke faae, naar man alene saae Sagen fra Ithaka; kun naar man spørger sig for omkring *i den større* Verden og spørger for-

gæves, indtil man paa anden Haand indhenter en paa mystisk Maade erfaret Underretning om. at han skal findes et Steds i Verden paa en lille Holm, der svømmer som en Navle paa Dybet, først saa føler man ret, hvor stor Verden er, og hvad det vil sige at blive borte i den. Odysseus's Skæbne skulde tillige sees i Modsætning til hans berømte Krigsfællers: deres er allerede forlængst afgjort, enten i lykkelig eller ulykkelig Retning; hans alene var bestandig en uløst Gaade. Den ulykkelige Tilstand paa Ithaka skulde udmales og sees i Modsætning til de betryggede og fede Forhold hos Nestor og Menelaos. Højst sandsynligt forekommer det os endelig, at Odysseens Digter har havt det bevidste Forsæt at knytte sit Værk til Iliaden ved at berøre alt Det, som udfyldte Mellemrummet mellem de to Digtes Æmner.

Atter her er altsaa Pallas Athene og det, som hun sætter i Værk, i den komponerende Digters Tjeneste. Det hele Motiv er en Ramme om en hel Mængde Materiale og kan neppe antages at have hørt med til det overleverede Sagnstof, eftersom der netop ingen rigtig Pointe er i det, intet Særegent eller Karakteristisk, som man ret kan faae Hold i, og som er egnet til at gaae fra Mund til Mund som Folkesagn. Da det har sit Værd alene ved at tjene Kompositionen og udmale Karakteren, maa det vel være en Opfindelse af den bearbejdende Digter (Homer). Men hvorfor har han da ikke ladet Telemachos være alene om sin Beslutning, hvorfor har han lagt Initiativet til Rejsen over paa Athene, hvilket — som vi saae — tilsidst generede Digteren selv? — Han er vel gaaet ud fra, at Stødet til enhver stor Bevægelse i Digtets episke Gang burde udgaae fra Guderne. Dette har vel været en Tros-Artikel i hans Katekismus baade som Digter og som Menneske. Desuden har Gudindens Rolle paa dette Punkt, om den end fører ind i nok saa mange Inkonsekventser. alligevel sin særegne Skjønhed. Det er saa mildt og trøsteligt at tænke sig den forladte Ungersvend under den stærke Gudindes Varetægt paa det første store Skridt, som han gjør ud i det barske Liv. Det er en ægte græsk Eufemisme.

Da Pallas Athene og Odysseus i hin Samtale paa Ithaka have skuet tilbage til Fortidens Skæbner, sætter Athene ham ogsaa ind i den nuværende Tilstand i hans eget Hus, som forøvrigt allerede tidligere er omtalt for ham af Teiresias og af hans Moder Antikleias Gjenfærd. Da Odysseus hører om Bejlernes Færd, mærker han, i hvilken Fare han er stedet, og at han let, ligesom Agamemnon, kan komme til at lide en ynkelig Død ved sin Gjenkomst til Hjemmet. Han beder Gudinden opspinde et Raad, hvordan han kan tugte Bejlerne, og skærme ham som fordum, da de styrtede Ilions Mure.

Ja, naar med Iver som dengang Du nu vilde hjælpe mig,
Blaaøj!
Selv trehundrede Mænd jeg dristede vel at bekæmpe,
Høje Gudinde, med Dig, naar Du huldt mig undte Din
Bistand! (13, 389).

Da lover Athene ham sin Hjælp til Kampen mod Bejlerne og forvandler ham ved et Slag med sin Stav til en gammel Stodder, „for at han for Bejlerne saavel som for Hustru og Søn kan staae som en ussel Stakkel“ (V. 400). Saa giver hun ham fremdeles nøjagtig Anvisning til at finde den tro Svinehyrde.

Kampens Udfald er altsaa givet forud, og dens Spænding derved mattet. Hvorfor maa nu ikke den forslagne, til List og snedige Paafund altid rede Odysseus, hvis Snildhed og Forsigtighed Gudinden lige i Forvejen har rost, hvorfor maa han ikke selv have Lov til at finde paa den Tanke at tage sig en Tiggers Skikkelse paa for at prøve og forske uden at være kjendt?

Men hvortil overhovedet en Forklædning? At en rig og mægtig Konge, som i tyve lange Aar har været borte fra sit Land, og i de sidste ti Aar har flakket om paa Havet og udstaaet al mulig og umulig Nød og Trængsel, da han endelig naaer hjem til sit Fædreland, ikke har Andet end Pjalter paa Kroppen og er henvist til at tigge sit Brød; at han ukjendt naaer sit Hus og finder det fuldt af Mænd, som bejle til hans Hustru; at han faaer rig Lejlighed til at anvende alle de Dyder, *som han* har indøvet i utallige Farer

og Æventyr: List og Mod, Udholdenhed og Selvbeherskelse; at hans oprindelige Heltekraft forraader sig, da det gjælder om at spænde hans egen Bue; at han sejrer i Væddekampen og gjenkjendes af Hustru, Søn og trofaste Venner — alt Det er Noget, som man kan forstaae, og som er et herligt Æmne for et Folkesagn. Hvilken spændende, gribende Situation! Naar man seer ned i dens Dyb, hvor svanger er den da ikke paa poetiske Motiver! At den, som har hele Retten og Adkomsten paa sin Side, og som egentlig er „Personen i Huset", staaer ukjendt, ene, foragtet og forhaanet mellem Usurpatorerne — hvortil skulde en saadan Situation tyde hen, undtagen til en langsom Kamp og til en ved egen Kraft vunden Sejr, som i sig selv er den bedste Forherligelse? Har Odysseus, ifølge sit Forhold til Gudinden, alle Points forud i denne Kamp, kunne han og hun alene tage det op med trehundrede Mænd, hvorfor gaae de da ikke med fuld Musik løs mod deres Maal? hvortil den Omvej, at han skal forvandles til Tigger? Var det virkelig Guddommens Indgriben, som her har været Udgangspunktet for Digteren, hvor uforstaaelig, hvor affektert bliver da ikke Athenes Taktik, „at lade ham staae for alle i hans Hus som en ussel Stakkel"? Hvorledes kan man fra de Præmisser komme til den Konklusion? Nej, der bliver kun Mening heri, naar vi tænke os Situationen Odysseus som Tigger forud opgiven baade for Digteren og for Tilhøreren. Enhver, som nutildags læser Odysseen, kjender denne Situation forud og kan maaskee have ondt nok for at abstrahere fra denne sin Forudviden og vurdere, hvor nødvendig den er, for at man nogenlunde skal kunne forsone sig med, hvad Athene gjør. Og det Publikum, for hvilket Homer digtede Odysseen, kjendte sikkert ogsaa Situationen forud af en langt ældre Tradition; man ventede og forlangte den, naar man hørte Digtet foredrage. Hvor naturligt det falder at tænke sig Kongen som Tigger uden Gudindens Hjælp, det kunne vi lære af Odysseen selv. Da Penelope vil lade rede et mageligt Natteleje til den fremmede Stodder fra Kreta (Odysseus), frabeder denne sig det: han er kjed og led af Bolstre og *prægtige* Tæpper, han vil helst hvile, som han før har hvilet

i søvnløse Nætter. Dronningen vil da i det Mindste skaffe ham Badets Vederkvægelse og siger til Ammen (19, 357 ff.):

Stat da op, Eurykleia, og vask en Mand, som af Alder
Kommer din Herre saa nær, thi hændes det kan, at Odysseus
Ligesaadan seer ud som vor Gjæst af Hænder og Fødder,
Det er jo Menneskens Lod ret snart at ældes i Modgang.

Og da den tro Kvæghyrde Philoitios første Gang seer den Fremmede, siger han (20, 204 ff.):

Sved sprak frem, og i Øjet mig Taarerne kom, da jeg saae Dig,
Mindes jeg maatte min Herre; thi fast jeg troer, at Odysseus
Svøbt i lignende Pjalter omkring i Verden maa vandre,
Lever han ellers endnu og skuer det skinnende Sollys.

Den Tanke falder man unægtelig let paa, at Odysseus ikke kunde komme hjem som en saadan Herremand, som han var dragen ud.

Tænke vi os et Øjeblik, blot i ren Almindelighed, Sagnstoffet om Odysseus i den forhomeriske Tid, da kunne vi med Sikkerhed vide saa meget, at Sagnene dengang have staaet i et løsere Forhold til hinanden indbyrdes, at det enes Konsekventser ikke have grebet over i det andet; thi det er jo netop ved Digtningen af Odysseen, at Stoffet er ordnet og sammenarbejdet, at der er ledet en bestemt Tankegang igjennem det. Naar Fortællingen om Odysseus's Hjemkomst til sin Borg betragtes for sig i dens vigtigste Træk, vil man vanskelig kunne finde noget Motiv for, at det skulde være Athene, som forvandler ham til Tigger; man kan mere uforstyrret holde sig til den alvorligere, ægtere, mere af Liv og Virkelighed smagende Forestilling, at det er Nød og Modgang, som har fuldbyrdet Forvandlingen paa ganske naturlig Vis. Derimod er det ikke vanskeligt at see, at Odysseens Digter har havt sine Motiver for sin Fremstilling af Sagen. Man kan ikke godt tænke sig Helten vendt tilbage til Ithaka

som virkelig Stodder, uden at der maatte hengaae en forholdsvis lang Tid, inden han kunde komme til sin fulde Herlighed igjen. Dette vilde ikke passe med den Forening af den yderst gjennemførte Udmaling og den næsten dramatisk sammentrængte Kompositionsmaade, som er ejendommelig for Odysseen ligesom for Iliaden, i hvilken hele Handlingen jo i Virkeligheden kun optager faa Dage, og Fortællingen bevæger sig fremad uafbrudt, uden Spring. Fremdeles vil Homer netop ikke føre Odysseus hjem som en Stodder, men lader ham komme umiddelbart fra de rige og venlige Phaiakers Land, hvor han er bleven glimrende forplejet, har faaet gode Klæder og prægtige Skatte til Foræring. Det er troligt nok, at det ikke er Homer, som har lavet Fortællingen om, at Odysseus er bleven ført til Ithaka af dette søfarende Folkefærd; thi ved Phaiakernes Skibsfart er der æventyrlige Træk (8, 557 ff.) af den Art, som tyde paa sagnagtig Tradition; og Fortællingen om Skibet, hvormed de sætte ham over, og som af Poseidon forvandles til Sten (13, 156 ff.), synes endog at have sin Støtte i et gammelt Monument eller i et ejendommeligt Naturspil. Derimod er der Intet, som tyder hen paa, at den Flothed og Overdaadighed i deres Liv, som Odysseus skylder sin gode Tilstand og de Skatte, hvormed han vender hjem, og som Homer skildrer saa bredt og prægtig, skulde være givet Digteren gjennem en bestemt Tradition; tværtimod, den er i hvert af sine Træk kun et potenseret Billede af den herskabelige Fryd og Gammen, som Digteren har kjendt fra sin egen Samtids Liv, og hvis Udmaling vistnok er falden fortræffelig baade i hans og hans Publikums Smag. Homers Motiv til at lade Odysseus sidst paa alle hans Farter komme til et rigt og goddædigt Folk, er aabenbart fra hans Side givet netop deri, at *Odysseus skal komme rig hjem.*

Den, som er fortrolig med Aanden i de Homeriske Digte, føler vistnok godt, hvor lidet det vilde stemme med den at tænke sig Odysseus forarmet, med virkelige Mærker af Nød og Lidelse paa sin stolte Kæmpeskikkelse. Dertil elsker Homer altfor meget Skjønheden, Yppigheden, Frodigheden, Lykken. Hans Helte faae vel hyppige og dybe Dukkerter i Ulykken,

men de vinde let deres Glands igjen ved en Forherligelse fra Guddommen. En Konge er for ham en Konge, og Gudernes Yndling kan aldrig blive en Stodder. Men beroér denne Egenskab ved de Homeriske Digte ikke netop paa, at Digteren staaer i en vis Afstand fra sit Stof og seer det i en fortonende Fjernhed, som vel er til Gavn for den ideale Glands i hans Skildring, men som kan svække Indtrykket af det arbejdende og kæmpende Livs Pulsslag? Endog en moderne Romanforfatter sørger jo gjerne for, at hans Helt til Slutningen faaer Arven, som for det Meste er meget klækkelig; hvor meget mere da ikke Homer, med hans overordentlig udviklede Sands for Rigdommens Goder! Odysseus havde jo mistet hver Stump, som han førte med sig fra Troja, og hjemme havde Bejlerne tæret paa hans Velstand; men han maa have Erstatning, ja meget Mere i Erstatning end det, som han har mistet[1]). Phaiakerne ere i Sandhed utrættelige i at give ham Foræringer. Allerede den anden Dag, han er hos dem, før de endnu kjende hans Navn, siger Alkinoos i Forsamlingen (8, 390):

Tolv stormægtige Drotter med Konningemagt over Folket
Raade jo her i vort Land, og jeg selv er den trettende
blandt dem.
Hver af os til Foræring en vel toet Kjortel og Kappe
Og en Talent af kosteligt Guld den Fremmede skjænke.

Desuden faaer han et sølvbenaglet Slagsværd i Forsoningsgave af den unge Mand, som har fornærmet ham, Alkinoos

---

[1]) I et af de Skrifter fra Oldtiden, i hvilke en ethisk-religiøs Tendens fremtræder med størst Alvor, Jobs Bog, fremtræder dette materielle Erstatningskrav, som den medfølende Læser (og Forfatter) gjør gjældende paa den haardt prøvede Helts Vegne, lige saa naivt som i Odysseen: „Herren forøgede alt Det, Job havde havt, til det Dobbelte. Og alle hans Brødre og alle hans Søstre og Alle, som kjendte ham tilforn, kom til ham og aade Brød med ham i hans Hus og viste ham Deltagelse og trøstede ham over alt det Onde, som Herren havde ladet komme over ham; og de gave ham hver een Penning og hver eet Smykke af Guld. Og Herren velsignede Jobs sidste Levetid fremfor den første; og han fik fjorten tusinde Faar og sex tusinde Kameler og tusinde Par Øxne og tusinde Aseninder“ osv. osv. (Cap. 42, V. 10 ff.).

føjer til sin egen Gave endnu en prægtig Pokal af Guld, og Dronningen Arete pakker alle Phaiakernes stolte Foræringer ned i et prægtigt Skrin. Da Odysseus senere underholder dem med den lange Fortælling om sine Lidelser, høster han ogsaa deraf ikke ringe Fordel; thi paa Aretes Forslag, som kommer midt inde i Fortællingen, afbrydende den, beslutte de paany at give ham Gaver; og Odysseus, der dog allerede har den næreste Udsigt til at naae det længselsfuldt forønskede Hjem, svarer (11, 355 ff.):

Om I endog mig bad et Aar hos Eder at tøve,
Men for min Fart dog sørged, og glimrende Gaver mig skjænked,
Kunde jeg selv det ønske; thi Gavn det vilde mig bringe
Hjem med fuldere Haand til Fædrenelandet at drage;
Meer velkommen jeg blev og meer højagtet af alle
Folk, som saae mig igjen hjemkommen til Ithakas Øland.

Efter at han har endt sin Fortælling, siger Alkinoos til Phaiakernes Drotter (13, 10 ff.):

Alt i et stadseligt Skrin til den fremmede Mand har vi pakket
Klæderne ned og de skjønne Klenoder af Guld med de andre
Gaver, som hid bleve sendte til Skjænk af Phaiakernes Fyrster;
Dertil et Bækken vi hver især og en rummelig Trefod
Give ham end; hos Folket vi Vederlag siden os fange,
Thi det maa trykke den enkelte Mand at yde saa meget.

Alt dette skete „efter Athenes Forføjning“ (13, 121). Det maa dog henstilles, om det er ganske moralsk forsvarligt af Homer og Athene, at de i deres Iver for at forsyne Odysseus's Skatkammer endog plyndre det stakkels Phaiakerfolk. Men den kildrende Fryd, den Lækkersultenhed, hvormed der tales om de „hjerteforlystende Malmkar“ og lignende prægtigt Liggendefæ, er et saa gjennemgaaende Træk hos Homer og har sikkert anslaaet saa sympathetiske Strænge hos hans Publikum, at der ikke kunde være Tale om, at man ved Digtets Slutning skulde forlade Odysseus som en Mand, hvis tidligere Rigdom var stærkt formindsket.

Den lidt materialistiske Bondeklogskab, hvormed slige Æmner behandles, kan undertiden bryde frem i en Sammenhæng, hvor den forekommer os helt uanstændig, som hvor Penelope til den ukjendte Odysseus's store Fryd lokker Foræringer fra Bejlerne ved Indtrykket af sin Skjønhed og ved sine snilde Ord (18, 281); eller i alt Fald lidet højsindet, som hvor der i Iliaden (6, 234) gjøres en yderst misbilligende Bemærkning om Glaukos, som henreven af ungdommelig Ridderlighed bytter sin Guld-Rustning mod Diomedes's Malm-Rustning — „hundrede Høveders Værd for Værdien af tre Gange trende!"

Hvis Homers Interesse for, at Odysseus skulde komme til sit Hjem med Klæder og Skatte i Mængde, er stødt sammen med et gammelt Folkesagns Tradition om, at han kom hjem som en Tigger, saa har det været ganske rimeligt at lade Guddommen løse Knuden. Det Mirakel, som Digteren her paakalder, at Guddommen forvandler Mennesket, er i Iliaden og Odysseen langt mindre almindeligt, end det, som vi ovenfor have omtalt, at Guddommen forvandler sig selv, paatager sig et bestemt Menneskes Skikkelse. Det er maaskee antageligt. at der paa Homers Tid virkelig kan have været udbredt en almindelig religiøs Forestilling om Gudernes Magt i denne Retning: „En Gud, som sig nærmer", siger Telemachos (16, 197),

> Lettelig efter Behag omskaber til Ung eller Gammel.

Og Odysseus yttrer (16, 211):

> Det er jo let for Guder, som boe paa Himmelen vide,
> Snart at forherlige dødelig Mand og snart ham fornedre.

Men det er dog saa langt fra, at man ved Læsningen om disse Forvandlinger faaer Indtrykket af Homer som den Religiøse, der bøjer sig for Guddommens uudgrundelige Gaader, at man tværtimod seer, hvorledes han kunstnerisk helt gjør sig til Herre over Guddommen, ganske som over Menneskene, og med den største Lethed ved et Slag med sin Tryllestav faaer dem til at tjene sine episke Formaal. Maa Athene forvandle Odysseus til en Tigger, saa maa

hun ved given Lejlighed forvandle ham om igjen til en Konge, og atter til en Tigger og atter til en Konge. Det gjælder om, at Odysseus skal gjenkjendes af sin Søn, der jo ikke har set ham, siden han var et lille Barn, og altsaa er den, som allermindst kan gjennemskue hans Inkognito. Saa staaer Athene igjen for Odysseus i sin Guddomsskikkelse (men usynlig for Sønnen), kalder ham fra Svinehyrdens Hytte, hvor Fader og Søn have talt med hinanden, ud i Gaarden, og gjengiver ham ved et Slag med Staven hans Kongeskikkelse (16, 172 ff.). Men før Svinehyrden, der endnu ikke maa kjende ham, kommer hjem, forvandler hun ham atter til den pjaltede Olding (16, 455)[1]). Da han saa i Kongsgaarden skal kæmpe med Stodderen Iros, forvandler hun hans Skikkelse, om hun end lader ham beholde Pjalterne (18, 70); og da han endelig efter Bejlernes Drab er bleven badet og salvet og paaklædt som Konge, gjengiver hun ham helt og holdent hans Herlighed. Hvo føler ikke Kunstgrebet i denne Række Forvandlinger! Der er intet episk Middel, der i den Grad som dette er blevet forældet, utilegneligt for senere Læsere. Vi have ingen Erfaring fra Livet at knytte det til. Den bratte Overgang i Kraft af en Guddomsmagt, til hvilken Menneskene intetsomhelst Tilsvarende finde hos sig selv, virker som noget absolut Fremmed for vor Følelse; enten maa man tage det aldeles blindt paa Tro og Love, eller ogsaa gaae let hen over det som Noget, der ikke skal tages for Alvor. Dette Kunstmiddel er senere, skjønt det stoltelig nedleder sin Herkomst fra Homer, henvist til at friste Livet i den æventyrlige Underholdnings-Poesi, Guddommens Stav er bleven til en Brix. Ganske vist bruger Homer Tryllestaven med en fint beregnet Virkning: Sønnen vilde ikke have anerkjendt Faderen saa tidlig, hvis ikke hans ungdommelige Sandser vare blevne imponerede ved den pludselige Forvandling, der røber Guddommens Gunst. Men hvor langt dybere gribes dog ikke vor Følelse gjennem Gjenkjendelsen af det Naturlige, det evig uforanderlig Natur-

---

[1]) Slgn. v. 273 af samme Sang, hvor Odysseus uden videre forud taler om, at denne Forvandling vil foregaae.

lige, hvor Heltens gamle, forsømte Hund, ledet af sit trofaste og usvigelige Instinkt, sporer sin Herre i den pjaltede Fremmede, vifter med Halen og sænker Ørene — og udaander sit Liv; eller hvor den trofaste Amme, der vasker hans Fødder, opdager Arret, som kalder de gamle Minder til Live og er hende det sikreste Bevis for, at den Fremmede ej er nogen Anden end Odysseus! Dette forstaaes helt og fuldt, og det bliver aldrig gammelt.

Odysseus's Forvandling til Tigger er hos Homer et enestaaende Exempel paa, at Guddommen giver Mennesket en ringere Skikkelse, gjør ham grimmere[1]). Ellers skeer Forvandlingen *in meliorem partem*, hvilket ogsaa stemmer mere med Guddommens Værdighed; den er en Forherligelse, som bliver Gudens Yndling til Del, og som bringer Andre til at studse og hyppig at udbryde, at det maa være en Gud, som de se. Saaledes forherliger Athene Telemachos, naar han gaaer til Torvet (2, 12; 17, 63), den gamle Laertes, da han stiger op af Badet (24, 368), Odysseus, da han er bleven badet og salvet og staaer frem for Nassikaa og hendes Terner (6, 229), eller da han staaer frem i Phaiakernes Forsamling (8, 18). De oven anførte Steder, hvor Odysseus forvandles fra Stodder til Konge, kunne opfattes paa lignende Maade. De digteriske Former, hvorved en saadan Forherligelse er udtrykt, gaae for det Meste ud paa Et og det Samme, nemlig at Gudinden gjør Manden større og fyldigere, eller at hun udgyder guddommelig Ynde over Skikkelsen[2]). Det Overnaturlige fremtræder i disse Tilfælde gjennemgaaende noget mindre brat, end hvor Odysseus

[1]) En Skikkelse som Kirke, der forvandler Odysseus's Staldbrødre til Svin, hører ikke med til de olympiske Guder, der gribe styrende ind i Menneskelivet. Hun er en rent lokal Figur, en farlig Koglerske af Profession, mod hvem Guderne maae advare.

[2]) I Iliaden findes ikke noget ganske Tilsvarende; Odysseen har aabenbart i denne Henseende sin ejendommelige Stil. Om Athenes ejendommelige Forherligelse af Achilleus, Il. 18, 203 ff., se længere fremme.

forvandles til Tigger. Det knytter sig til visse Situationer, der give et halvvejs naturligt Motiv: enten at Personen træder frem i sin Værdighed og Skjønhed som Gjenstand for Opmærksomhed fra en stor Forsamling, eller at han stiger frem af det kvægende Bad, der jo paa en naturlig Maade idealiserer den menneskelige Skikkelse.

I et mærkeligt Forhold til de andre Forherligelser staaer den, som bliver Penelope til Del (18, 158 ff.). Athene indskyder hende, at hun skal træde frem for Bejlerne, „for at Mændenes Hjerter kunne komme til at svulme, og for at hun kan staae mere værdig til Agt og Hæder end forhen for Husbond og Søn“. Denne Hensigt med hendes Fremtræden kan man dog ikke tænke sig at Gudinden meddeler Penelope selv, som jo heller ikke endnu veed om Odysseus's Hjemkomst. Det gjælder paa dette Punkt i Fortællingen — førend Odysseus er gjenkjendt af nogen anden end sin Søn — om at stramme Knuden, om at lade Kampens Pris i dens fulde Skjønhed og Herlighed funkle for Øjnene af alle dem, som bejle til den, og at minde om, at Afgjørelsens Time er nær. Følgende Gudindens Indskydelse beslutter Penelope ogsaa at begive sig ind i Forsamlingen; hun vil, som hun siger til Ammen, give sin Søn en Formaning om at holde sig borte fra Bejlerne. Ammen raader Dronningen til først at bade og salve sig, saa skæmmet som hun er af Graad og Sorg, men Penelope afslaaer dette; thi Guderne have betaget hende al Lyst til Prunk og Pynt, siden Odysseus drog bort; hun forlanger blot to af sine Terner til Følge. Her har Digteren altsaa aabenbart mindet om det sædvanlige, naturlige Motiv til Forherligelsen (Badet); men han har tillige afskaaret det i god Overeensstemmelse med Situationen og med Penelopes Karakter. Men Athene gjør da Miraklet helt af sig selv, hun gyder Søvn over Penelopes Lemmer — det gjør hun saa tidt —, og medens hun sover, smykker hun hende med himmelske Gaver, for at Bejlerne ret maae studse, luttrer hendes Ansigt med den himmelske Skjønhed, hvormed Afrodite selv salver sig, gjør hende større (rankere?) og fyldigere. Saa forsvinder hun. Ved de to indtrædende Pigers Snak vækkes Dronningen; hun mindes sin

kummerfulde Lod, men gaaer dog ned i Hallen. Der staaer hun ved Højsalens Søjle,

Hyllende tæt om Kind en Flig af sit skinnende Linslør;
En af de venlige Terner der stod ved hver hendes Side.
Bejlerne dirred i Knæ, deres Sind blev fortryllet af Elskov,
Inderlig ønsked Enhver af dele den Yndiges Leje.

Hun røber sit ædle Sind ved sin Harme over, at den Fremmede er bleven forhaanet i hendes Hus; hun er fager og tillokkende og dog trofast i sit Hjerte; hun taler om, at Øjeblikket nu er kommet for hende til Ægteskab, ifølge Odysseus's egen Formaning til hende, da han drog bort; og hun lokker endelig Foræringer fra Bejlerne. Hun vinder kort sagt Alles Hjerter, hvilket ogsaa er hele Hensigten med denne Episode.

Athene gaaer altsaa her som allevegne den digteriske Kompositions Ærinde; hun er Skuespillets Regissør, der minder Personerne om, naar de skulle træde frem paa Scenen[1]); hun gjør endog Tjeneste som Pyntekone, en Bestilling, som ellers mere er Afrodites. Hun interesserer sig overhovedet for, hvorledes Digtet udfolder sig for Tilhøreren eller Læseren, selv om Intet derved opnaaes for Odysseus og deres fælleds Sag. Hun

nærmed sig Helten Odysseus, Laertes's Søn, ham at mane
Brød sig at sanke hos Bejlerne strax, for at see med det Samme,
Hvem der iblandt dem var ond, og hvem der var skikkelig sindet.
Ej dog endda fra Fordærv hun en Eneste agted at spare. (17, 361)

Naar hverken hun eller Odysseus vil spare Nogen af Bejlerne, han være god eller ond, hvortil skal saa Aabenbarelsen af

[1]) For det Meste maae Personerne rette sig efter Tiden; undertiden maa dog Tiden ogsaa rette sig efter Personerne. Da Odysseus omsider er gjenkjendt af sin trofaste Hustru, havde Dagningens Lys vist bredet sig over det grædende Ægtepar, hvis ikke Athene betænksom havde sinket Natten en Stund, da den allerede var nær ved sin Ende, og holdt Dagningen tilbage i Okeanos (23, 241). Da saa Odysseus og Penelope endelig have faaet Søvn og kvæget sig, tager Athene anden Beslutning og lader Dagningen stige op af Okeanos (v. 344). — Det kan man kalde providentia specialissima!

deres Karakters Forskjellighed tjene, undtagen til at udfolde et Karaktermaleri for Digtets Tilhørere? I kunstnerisk Henseende er det naturligvis saare vigtigt, at ikke en hel Række Figurer kommer til at staae for Beskuerens Øje med en død og kjedelig Ensartethed; men for Odysseus's Opgave er det ganske ligegyldigt. I Athenes Rolle paa saadanne Steder er der en Forening af det Religiøse og det Kunstneriske, som hverken gjør Religionen eller Kunsten Gavn. Guderne ere Maskineriets Traade, som træde synlige og haandgribelige frem; men Illusionen har altid krævet, og vil bestandig kræve af Digteren, endog af en Homer, at Maskineriet ikke blottes.

Hvor det gjælder Forherligelsen, ere Guderne ganske vist noget Mere og noget langt mere Poetisk end Maskineriet. De ere den magiske Belysning over Scenen og over de enkelte Figurer; de ere den idealiserende Magt. De kaste en forhøjet Glans over Begivenheden, forstærke dens Stemning. Da Odysseus og Telemachos hemmelig om Natten gjemme Vaabnene, gaaer Pallas Athene foran dem med sin gyldne Lampe, som giver den dejligste Lysning (19, 33 ff.). Der er mere Lys og af en anden Art end det, som blot kunde tjene dem til deres Gjerning. Telemachos studser:

Fader, forsand for mit Øje jeg seer et forbausende Særsyn!
Væggene rundtom i Salen og alle de prægtige Friser,
Bjælker af Gran under Loftet og højtfremknejsende Søjler
Straale for Øjet saa klart som en Ild, der blusser i Flamme.
Vist er i Huset en Gud, som boer paa Himlen den brede.

Og Odysseus svarer ham:

Stille, min Søn, spørg ej! men behold for Dig selv Dine Tanker!
Sligt er Gudernes Vis, som boe paa højen Olympos.

Det er Athene, som kaster hin uhyggelig og uforklarlig gribende Rædsel ind over Bejlernes Forsamling, dengang det stunder mod Dødens Time (20, 346 ff.): hun vakte

Vild og umaadelig Latter og rent deres Sind hun forvirred;
Alt lød Latteren tvungen fra deres fordrejede Kjæber,
Blod randt ud af Kjødet, de aad; i Øjnene traadte
Taarerne frem, og det bares dem for, at Jammer sig nærmed.

Det er, som om man hørte Gudindens hoverende Haanlatter bag Scenen. — Og atter i den allervildeste Kamp mellem Odysseus og Bejlerne ryster hun Ægiden under Hallens Loft, saa at Bejlernes Hjerte forvirres af Rædsel og de fare omkring i Salen som Køer paa Marken, naar de fly for en surrende Bremse (22, 297 ff.).

Saadanne Steder ere som de glansfuldeste Penselstrøg, en Maler sætter paa sit Billede, og som ret give det Liv og Stemning. Behøver det at siges, at det er fra Digterens Indre at Lyset strømmer, som falder saa magisk over Begivenheden? Hvor dette Lys fuldkomment harmonerer med Æmnets egen Aand, der er Virkningen uovertræffelig. Men vi skulle senere se, at der findes et Sted eller to, paa hvilke Guddommens Forherligelse, Idealisationen, kan skrabes af som en Forgyldning.

Patroklos er falden; Rustningen, som Achilleus har laant sin Ven, er falden i hans Drabsmands, Hektors, Hænder. Achaierne have deres Nød med at bjerge det plyndrede Lig ind til Teltene, medens Troerne forfølge dem. Kampen raser „som en blussende Ild“ (Iliad. 18, 1).

Achilleus staaer ved Skibene og seer, hvorledes hans Landsmænd trænges tilbage. Han gribes af mørke Anelser og mindes, hvorledes hans Moder, Gudinden, fordum har bebudet ham, at han skulde opleve Patroklos's Død. Hvad hjalp det saa, at han, da Vennen drog i Kamp, advarede ham mod Hektors Landse! — Da kommer Antilochos, Nestors Søn, som Ilbud og fortæller ham, hvad der er sket.

Talt; den sorte Bedrøvelsens Sky omhylled Achilleus.
Aske med Sod iblandt han greb med Hænderne begge,
Strøede den over sit Hoved, og skænded sit dejlige Ansigt,
Og paa den prægtige Kjortel sig satte den graalige Aske.

Ned i Støvet han smed sig, og strakt med sit vældige Legem
Laae han og skændede Hovedets Haar med rivende Hænder.
(Il. 18, 22 ff.)

De krigsfangne Piger styrte jamrende ud af Teltet, og Antilochos gruer af Angst for, at Achilleus skal lægge voldelig Haand paa sig selv.

Hans Skrig høres af Moderen Thetis, som sidder nede paa Havets Bund hos sin Fader Nereus og Søstrene. Fulgt af Nereiderne stiger hun op af Havet ved Myrmidonernes Skibe; hun træder hen til Sønnen og spørger om Grunden til hans Sorg: Nu har jo Zeus dog fuldbyrdet Alting, som han fordum bad om; Achaierne drives paa Flugt her ved Skibene og trænge haardt til hans Hjælp. — Ja vist saa, nu har Achilleus faaet det, som han vilde have det; men han har maattet bøde en Pris derfor, som han ikke havde ventet: Patroklos, Vennen, som han elskede højest af Alle og skattede saa højt som sit eget Hoved. Og Rustningen, som Guderne skjænkede Peleus paa hans Bryllupsdag, er falden i Hektors Vold! Achilleus ønsker sin Moder, at hun aldrig var bleven Peleus's Viv, saa var hun bleven befriet for mange Kvaler. Ham, Sønnen, skal hun aldrig mere modtage, hjemkommen fra Krig, og hans Sind frister ham heller ikke til at leve længer paa Jorden eller færdes blandt Mennesker, før han har ramt Hektor med sit Spyd og ladet ham bøde for Patroklos's Død. — Moderen gribes af Sorg ved at høre hans Ord; hun veed, at Døden ogsaa er rede for ham, at den skal ramme ham snart efter Hektor. — „Gid jeg da dø strax“ — udbryder Achilleus — „da jeg dog ikke kunde skærme min Ven for Ufærd“. Nu føler han, at hans Skæbne vender sig, at han længe har siddet „som ussel Tyngsel for Jorden“ — han, en Kæmpe, hvem ingen af Achaierne kan maale sig med i Strid! Nu føler han bittert, hvorledes Vreden mod Agamemnon har forlokket ham, fristet ham ind paa en Vej, hvor han ikke vilde.

Dog lad fare, hvad fordum er skeet, hvor dybt det end smerter,
Lad mig i Barmen betvinge mit Sind, skjøndt Møje det
koster! —

— Nu maa jeg bort, maa Hektor tillivs, som knuste det elskte
Hoved, og saa vil jeg tage min Død, saa snart det behager
Zeus og den øvrige himmelske Slægt at lade den komme.

Der er jo Ingen, som slipper for Døden, ej engang de, som Zeus elske højest, som Herakles!

Vel, saaledes vil jeg, er en lignende Lod mig berammet,
Falde den Stund, jeg skal døe, men nu vil jeg Hæder mig vinde.
Nu skal forvist ret snart hel mangen Dardanisk og Troisk
Viv, fuldbarmet og fager, aftørre med Hænderne begge
Taarernes Strøm af blomstrende Kind og hulke for Alvor!
Nu skal det kjendes for sand, at jeg lang Tid rasted fra Kampfærd;
Hold mig da ikke fra Striden, du bøjer mig ikke, du Hulde!

Dog, Achilleus faaer ikke Lov til at svinge sig frem, baaren af dette mægtige Heltemods Vinger. Moderen priser hans Forsæt, men beder ham betænke, at hans herlige Rustning er i Troernes Vold, at Hektor har den paa. Dog, han skal ikke længe hovere med den. Hun lægger nu Sønnen paa Sinde, at han ej maa drage til Kampen, før hun, ved næste Daggry, kommer igjen med dejlige Vaaben fra Hefaistos. Til ham begiver hun sig nu bort, medens de øvrige Nereider dukke ned i Dybet igjen.

Imidlertid nærmer Kampbulderet sig mere og mere. Hektor og Troerne ere lige ved at faae Patroklos's Lig i deres Magt. Tre Gange griber Hektor fat i dets Fod for at slæbe det bort; tre Gange drive Ajanterne ham tilbage. Dog, at holde ham borte, det mægte de lige saa lidt, som Hyrderne mægte at drive Løven bort fra det fældede Kvæg, naar den ret er hungrig. Nu havde Hektor slæbt ham bort og vundet unævnelig Hæder, hvis ikke Iris var kommen vindsnar fra Olymp til Achilleus med Budskab fra Hera, men uden at Zeus og de øvrige Guder vide derom. Hun kalder ham til Kamp, til at vove en Dyst for Patroklos. Hun beskriver for ham, hvilken Fare der er paa Færde, at Hektor higer efter at afhugge Vennens Hoved og sætte det paa en Stage.

Op da, nøl ej længer! Lad Blu betage Dit Hjerte,
Skulde Patroklos en Leg nu vorde for Troernes Hunde!
Skammen er din, om hans Lig undervejs bliver skændet af Fjenden.
— Hende paa Stand gjensvared den Helt, fodrappen Achilleus:
Hvo blandt Guderne, Iris! har hid Dig skikket med Budskab?

Iris svarer ham, at det er Hera, og at hverken Zeus eller nogen anden af Guderne veed Noget derom. Men Achilleus udbryder:

Hvordan gaaer jeg til Kamp? I Fjendens Vold er min Rustning;
Heller ej gav mig min Moder Forlov til Strid mig at væbne,
Førend hun selv kom hid og igjen mig traadte for Øjne,
Thi fra Hefaistos hun loved at bringe mig prægtige Vaaben;
Ellers ej Nogen jeg veed, hvis Rustning jeg nu kunde axle,
Uden aleneste Aias's Skjold, den Telamonides;
Dog, han færdes vel selv, kan jeg troe, nu fremmest i Skaren,
Myrdende Fjenden med Spyd til Værn for den faldne Patroklos.

Derpaa ham svared den rappe, den stormsnelt vandrende Iris:
Selv tilfulde vi veed, at Din herlige Rustning er ranet;
Træd ved Graven da frem, som Du er, og for Troerne viis Dig!
Hændes da turde det vel, at Troerne standsed med Striden,
Rædde ved Synet af Dig, og Achaiernes krigerske Sønner
Aanded i Kviden paany og vandt lidt Frist med at kæmpe.

Alt som Ordet var talt, forsvandt den hurtige Iris.
Flux sig hæved Achilles, hin Yndling af Zeus, men Athene
Hængte den kvastede Aigis omkring hans mægtige Hærder,
Og med en Sky hans Hoved hun kransed, den høje Gudinde;
Blank den var som et Guld, og i lysende Lue den blussed.
Ret som naar glødende Røg fra en Stad opstiger i Luften
Fjernt paa en Ø, som trindt er besat af fjendtlige Krigsfolk;
Dagen igjennem den haardeste Dyst i Marken at friste
Rykke fra Byen de ud, men saa snart som Solen er dalet,
Stikkes mangfoldige Bauner i Brand, og den viftende Lysglans
Stiger i Vejret, at øjnes den kan af Grander paa Kysten,
Om de paa Baade kanskee ville komme derover til Bistand;
Saa mod Himmelen steg hin Glans fra Achilles's Hoved.
Frem ved Graven for Muren han tren, men Achaiernes Krigsfolk
Kom han ej nær; thi sin Moders forstandige Raad han ihukom.

Staaende der han raabte, og særligen Pallas Athene
Hæved sin Røst, og usigelig Skræk hun Troerne indjog.
Ret som der lyder et gjaldende Raab, naar der blæses en Hærblæst,
Alt som mordiske Fjender om By sig flokke til Angreb,
Saadant et gjaldende Raab opløfted nu Aiakos's Ætling.
Men da saa hine fornam Achilles's tordnende Malmrøst,
Klappede Hjertet af Gru, og de fagermankede Heste
Vendte med Vognene flux, deres Sind bebuded dem Ufærd.
Skræk Vognstyrerne slog, da de saae den spillende Lue
Brænde saa frygtelig vild om Helten Achilles's Hoved,
Tændt af Gudinden Athene, den lysblaaøjede Jomfru.
Tre Gange hæved Achilles sin vældige Røst over Graven,
Tre Gange veg baade Troer og Ledtogskæmper tilbage,
Og af de dygtigste Mænd der segnede tolv, deres egne
Landser og Vogne dem dræbte. Saa snart som Achaiernes Sønner
Bort fra Spydenes Ram med Fryd havde bjerget Patroklos,
Lagde de Liget paa Baare — — o. s. v.

Saaledes frelses Patroklos's Lig.

Intet Under, at Troerne blive bange! Hvilken Glans og Pragt! Her er Alt, hvad der kan forfærde og imponere — Alt undtagen Achilleus; han bliver rent borte mellem Ildsluerne, Ægiden, Gudindens Raab. Der siges vel, at ogsaa han raaber, saa at Troerne blive forfærdede; men det har ingen rigtig Art, det er Gudinden, som gjør det Hele. Hvorledes skulde man kunne blive bange for denne forsigtige Helt, der, dengang det himmelske Sendebud kalder ham til Kamp for den faldne Ven, først med diplomatisk Mistænksomhed spørger efter hendes Mandat, derpaa, efter at han har fundet hendes Kreditiver i Orden, undskylder sig med, at han ikke har faaet Lov af sin Moder til at gaae i Kamp og ikke kan tænke sig Muligheden af at gaae mod Fjenden uden Rustning, og som endelig, efter at være moralsk trukket ved Haarene til at vise sig for Fjenden, og efter af Guddommen at have faaet Anvisning paa et heldigt Udfald, dog med Omsigt vælger sig sin Plads, ihukommende sin Moders forstandige Raad! Hvorledes kan en Marionets Raab forfærde? — Nej, dette har Homer fortalt os alene til Ære

for Guderne og deres Magt, og ingenlunde til Ære for Achilleus. Vi lære ham her kun at kjende som Gudernes Yndling, men ikke som en Skikkelse, der vækker Begejstring ved Noget, som han er i sig selv. Den guddommelige Forherligelse er her noget Tilsvarende til, hvad et Storkors er paa en Mands Bryst: vi bukke for Stjernen og see, at Manden er hædret med sin Konges Naade; men skulle vi begejstres for ham, maae vi vide Noget om, hvad der er inden i hans Bryst, om hans personlige Fortjeneste.

Men hvo mærker ikke Bruddet i Fortællingen! Lige kort i Forvejen, i Samtalen med Moderen, er Yttringen af det rigtige Achilleiske Heltemod, der vil i Kamp, ligegyldig for den nære Død, ligegyldig for Manglen paa Rustning, strømmet fra Heltens inderste Hjerte med en mageløs Veltalenhed. Overhovedet, hvis Homer ikke kjendte Achilleus, hvorfra kjendte vi ham da? Men der er, som man seer, paa dette Punkt af Fortællingen sammenflettet to Traade, hver med sit forkjellige Endemaal. Den ene gaaer ud paa, at Achilleus skal have de guddommelige Vaaben, af hvilke den berømte, pragtfulde Beskrivelse følger snart efter. Hvem skulde skaffe ham dem fra Gudens Haand uden en Gud? Og hvilken Guddom skulde snarere tænke paa at skaffe ham Værn end Heltens egen Moder, som allerede forhen er gaaet i Forbøn for ham hos Zeus, og som selv ikke er nogen Stridens Gudinde, der personlig kan værge Sønnen i Kamp? Deraf Moderens Aabenbaring for Sønnen og hendes Formaning til ham om at holde sig tilbage, som falder saa naturlig fra en Moders Læber, og som atter forudsætter, at Achilleus maa have ytret Lyst til at gaae i Kamp uden Rustning. — Den anden Traad gaaer ud paa, at Patroklos's Lig skal frelses — naturligviis ved Achilleus; thi hvem Anden skulde denne Ære blive til Del end Vennen, der selv har sendt ham i Kamp, den største blandt alle Heltene? Og dette, at Patroklos's Lig skal frelses, er endda ikke det egentlige Endemaal, det er Midlet til at fremkalde den store Vending i det hele Epos, at Achilleus pludselig lader sin længe gjemte Harme mod Agamemnon fare og atter viser sig paa Valpladsen. Saa maa han altsaa frem, som han er, uden

Vaaben. Men da hans Moders, Gudindens, Formaning holder ham tilbage, saa maae mægtigere Guder atter faae ham frem. Nu skifter Digteren pludselig Stilling til Æmnet: Hvad der for et Øjeblik siden fremstilledes som Noget, der strømmede spontant frem af Achilleus's Sjæl som en naturlig Tilskyndelse, Sorgen over Vennen, Følelsen af Øjeblikkets Krav, Driften til Kamp, lægges nu helt over paa Gudernes Initiativ, medens det fremstilles som udslukket, afkølet hos Achilleus selv. Hans Ord lyde klangløse og modstræbende. Det skærer Digtets Læser i Hjertet at høre Iris formane og opmuntre ham, paakalde hans Venskab for Patroklos — som om han behøvede at mindes derom! Det lyder jo som en Fornærmelse! — Episoden i dens Helhed giver os altsaa baade Achilleus's egen Drift til Handling og den netop af denne Drift følgende Handling. Men Continuiteten mellem Drift og Handling er overskaaren; de to Ting falde ud fra hinanden. Handlingen er (psykologisk) aldeles afkræftet, uagtet den netop krævede den mægtigste Fart; Erstatningen er given ved Gudernes Indgriben og ved et Overmaal af rent udvortes Idealisation.

Havde Thetis ikke standset Achilleus i Farten, saa var han strax faret vaabenløs ud imod Troerne; han beder hende jo selv ikke at standse ham. Havde denne Standsning ikke været, saa havde der heller ingen Brug været for Heras, Iris's og Athenes Indskriden, saa var Alt gaaet sin naturlige Gang. Det Mærkelige er, at Guderne her ikke gjøre Andet end at føre ham, villieløs, til det Punkt, hvorhen hans egen Villie før stræbte, og som den uden Hjælp kunde naae. Pilen træffer netop derhen, hvor der er sigtet, omendskjønt den har gaaet Omveje. Lad os da tænke os, hvorledes Sagen vilde have set ud uden hine mellemkommende, hinanden krydsende guddommelige Befalinger, som minde om det franske Ordsprog: *ordre, contre-ordre, dèsordre.* Vi se da Achilleus, i det Øjeblik han seer og veed, hvad det gjælder om, i et Nu, uden mindste Parlamentering, baaren af en uimodstaaelig Tilskyndelse, storme vaabenløs, som han netop i Øjeblikket er, ud imod Fjenden og forfærde ham med sit Raab. Det er stort, det er mægtigt, det er urimeligt,

om man vil; men saaledes er nu Heltemodet: gjorde det ikke andet end dagligdags Gjerninger, saa mindedes Menneskene det ikke, sang ikke om det. Det er — som vi jo ogsaa vide det af Homer selv — i fuldkommen sand Overensstemmelse med Achilleus's Karakter, et nødvendigt Træk i den. Det er heller ingenlunde usandt, at Troerne kunne blive forfærdede; thi Intet imponerer og forfærder som den hele, fulde, ubrudte Lidenskab, der gaaer hensynsløst og lige løs paa sit Maal; det er desuden her en Achilleus, der er Tale om, og tilmed Achilleus, som viser sig uventet, dengang man allerede havde vænnet sig til at gjøre Regning uden ham. Nu hører man hans Raab, nu seer man, at han er vred, nu veed man, hvad der forestaaer. Og med hvilken fortræffelig og naturlig Effekt vilde ikke denne umiddelbare Heltedrift, lynsnar i sin Virkning, medføre Vendingen i den hele Begivenhed, saaledes at Situationen med Eet var forvandlet ved et *fait accompli*, før Nogen fik Tid til at tænke derover. Saaledes kan han glemme sin Vrede, i et Øjeblik, da al Betænkning er afskaaret. Og kan man tænke sig nogen større, nogen sandere Forherligelse af Achilleus, end at han staaer ganske alene, med ubeskyttet Bryst, uden Vaaben, imod de fremstormende troiske Fylker; at han uden at være det Mindste mere eller mindre end den Achilleus, han er, ved sit Aasyn og sin Røst formaaer at trænge Fjenden tilbage! Bort med Ægiden og Lysglansen, dem trænger Achilleus slet ikke til; og de kunde jo forfærde paa egen Haand, om det saa var en Thersites, de hædrede.

Jeg troer i Navnet af Alt, hvad der er naturligt, at Sagnet paa dette Punkt oprindelig har formet sig saaledes, uden Guder. Jeg stiller mig fuldkommen klart for Øje, at man ikke har Lov til at paastaae, at den Skikkelse af Sagnet, som vilde behage os Nutids-Mennesker mest, eller som vilde foretrækkes af en Nutids-Digter, ogsaa nødvendig maa være den historisk oprindelige. Men her er ikke Tale om, at vi tillave Historien efter vor Smag; vi samle kun de hos Homer selv givne, nødvendig sammenhørende, men i hans Fremstilling adskilte Momenter (Driften og Handlingen), og see derved først, hvorledes det hele Træk kommer til sin

naturlige Ret. Det virkelig Naturlige har altid været naturligt. Et digterisk Motiv kan kun undfanges til sin friske, hele og sande Mening; finde vi det i en forvirret og afkræftet Skikkelse, saa har det faaet den ved ydre Vaade. En lappet Støvle bliver ikke fra først af til som lappet. Et Motiv, som er svageligt fra Fødselen af, kan kun friste Livet, naar det enten er nedskrevet eller er bragt i fast rhythmisk Form, der overleveres gjennem Udenadslæring; som Folkesagn kan det derimod ikke existere. Dertil hører klare, bestemte Træk, en Mening, der er saa tydelig, at den endog er iøjnefaldende; thi den skal kunne taale at gaae fra Mund til Mund uden at være bragt i fast Form og dog uden at staae Fare for at misforstaaes eller tabes.

Vi have seet, at Gudernes Indblanding her medførtes af den Maade, hvorpaa de episke Traade vare sammenflettede; dette vil med andre Ord sige, at det er Kompositionen af Materialet, ikke dette selv, som fører Guderne med sig. Det er i Homers Fortælling Thetis's Formaning, som drager de øvrige Konsekventser efter sig. Nu fremstilles de nye Vaaben vel hos Homer som en meget vigtig Sag, men deres egentlige Betydning er dog den, at Achilleus, der i Digtets Slutning træder frem paa Scenen som Hovedhelten, skal optræde ogsaa i det Ydre i forhøjet Glans. Det er en ny guddommelig Forherligelse af Helten. Det andet Træk, at han kommer vaabenløs frem mod Troerne, hører uden Spørgsmaal med til selve Begivenhedens Grundmur, er et af de allernødvendigste Led i dens Kjæde. Det er det i Traditionen givne faste Punkt, som i hvert Fald maatte med, hvad enten Digteren omfattede det med en egentlig sympathetisk Følelse eller ikke.

Saaledes opfange vi gjennem en Sprække i de Homeriske Digte et Glimt af det heroiske Sagnstof, som ligger bagved dem. Det ligner i Henseende til sin Aand ikke saa ganske Homer og stemmer overhovedet ikke med, hvad vi af Homer selv og den efterhomeriske Litteratur have lært at betragte som karakteristisk Græsk. Men kun ved en falsk Slutning vilde man deraf kunne ledes til at benægte, at det er ægte græsk Sagnstof: det hidrører jo netop fra et Udviklingstrin

i den græske Aandshistorie, som vi ikke direkte kjende Noget til. Disse Sagn have været kækkere, grandiosere, mere paradoxe, end Homer selv er, og til Dels i alt Fald sandere, kjærnefuldere, mere rent menneskelige. Et Træk som den vaabenløse Achilleus er et af Heltehjertets, Menneskehjertets Æventyr. Homer, som lever paa klækkelig Afstand fra de store Begivenheder, studser over det og finder det utroligt. Med sin gode græske Sands for det Rimelige ryster han paa Hovedet og finder, at én vaabenløs Mand dog umulig kan gjøre Troerne bange. Ja, naar Guderne hjalp! Det vilde være en Forklaring. Vi maae herved bestandig mindes, at Begrebet af rationel Forklaring for os og for Homer har ganske forskjellige Skikkelser. Os tjene Hera og Pallas Athene ikke til en Forklaring; tværtimod, for den rationelle Betragtning gjøre de Ondt værre. Vi søge Forklaringen alene i det Psykologiske. Men for Homer ere Guderne virkelig existerende Væsener, Livets styrende Magter. Hvad han ser og hører fortælle, er fuldt af Gaader; men bagved Gaaderne, som deres Løsning, staae Guderne.

Det her fremdragne Træk er tillige ganske tjenligt til at see, hvoraf Homers Fremstilling faaer sin velbekjendte Bredde. Det er troligt, at Fortællingen om Achilleus's Fremstormen i Folkemunde ikke har behøvet flere Ord, end der vilde fylde 2—3 Linier. De forhomeriske Sagn ere maaskee fortalte i en Stil, som mere vilde minde om vore gamle Sagaers Ordknaphed end om den Homeriske Bredde. I Sagastilen overlades Motiveringen til Tilhørerens Fantasi og Reflexion, medens kun Faktum fortælles; hos Homer meddeles derimod Achilleus's Drift til Kamp i en svulmende lyrisk Udtalelse — der foreløbig ikke fører til Gjerning. Men Intet bidrager dog mere til at lade den Homeriske Fortælling svulme op end Gudernes Indblanding, som hyppig giver os Motiverne to Gange og medfører hele dramatiske Mellemspil mellem Handlingerne, ja undertiden endog afsluttes med et eget lille Efterspil, som de spydige Repliker mellem Zeus og Hera (18, 356 ff.) netop i Anledning af, at Hera atter har faaet Achilleus frem til Kamp.

Jeg mener at kunne lade det være nok med de Exempler, jeg har fremdraget. Hvad enten man billiger min Hovedthesis eller ikke, vil man indrømme, at en lignende Operation som den, jeg ovenfor har foretaget med Iliadens attende Sang, vil kunne anvendes paa mangfoldige Steder i Digtet, lettest og tydeligst maaskee paa Fortællingen i sidste Sang om Priamos's natlige Færd ud til Achilleus's Telt for at hente Hektors Lig tilbage. Atter her er det — baade hos Priamos og hos Achilleus — rent menneskelige Motiver, som i Grunden gjøre Udslaget, og Gudernes Indgriben kan løsnes fra Fortællingens Kjærne, uden at denne derfor gaaer i Stykker. Dermed nægtes jo aldeles ikke, at de indflettede Elementer tidt kunne være af den højeste Skjønhed: hvor dejlig er ikke Hermes's Aabenbarelse om Natten for den gamle Konge, hvem han ledsager som en skærmende Engel! Den homeriske Behandling har sin Skjønhed, ligesom de gamle Sagn havde deres.

Efterskrift. Da ovenstaaende Afhandling var oplæst i det filologisk-historiske Samfund den 28de Februar 1878 af Cand. phil. S. L. Tuxen, medens jeg selv var udenlands[1]), udtalte, efter hvad der er blevet mig berettet, en særdeles vægtig Stemme bl. A., at et fyldestgjørende Bevis for min Paastand maatte indeholde en Redegjørelse for, hvorledes det forholdt sig med Guddommens Indgriben i episke Digtninger, der hos andre Folkeslag indtog en analog Stilling til Iliadens og Odysseens i den græske Litteratur. Idet jeg maa sige til mig selv, at jeg af gode Grunde ikke kan give en saadan Redegjørelse, der endog blot tilnærmelsesvis kunde gjøre Krav paa tilstrækkelig Fuldstændighed, troer jeg dog tillige at burde fremhæve, at Analogi-Slutninger af denne Art efter min Overbevisning ikke have nogen bevisende Kraft, men endog let kunde vildlede Opfattelsen. Vistnok vilde en komparativ Undersøgelse af de episke Digtningers

[1]) Slgn. „Kort Udsigt over det phil.-hist. Samfunds Virksomhed i Aarene 1876—1878", hvor der S. 41 findes et kortfattet Resumé af Afhandlingen.

Fremstilling af Guddommens Indgriben i Menneskelivet have sin store Interesse; men vilde den ikke hurtig føre til den Erkjendelse, at Sagen havde en ganske forskjellig Betydning hos de forskjellige Folk, alt efter deres Mythologis og Religions Ejendommelighed og efter det Udviklingstrin, som deres episke Digtning betegner? Efter hvad jeg kjender til det oldindiske Epos gjennem oversatte Brudstykker, synes Guddommens Forhold til Menneskelivet der at have en saa rent anden Karakter end hos Homer, at det næppe vilde være tilladeligt at indrømme Forholdet i Indien nogen afgjørende Betydning for Opfattelsen af Forholdet i Grækenland. I hvert Fald kan jeg dog kun ansee det for det ene Rette, forinden man indlader sig paa et saa overordentlig kompliceret Regnestykke, at søge at komme til Bunds i, hvad Homer i denne Sag lærer om sig selv, uden Henblik til formentlige eller virkelige analoge Fænomener. Hermed skal naturligvis langtfra være sagt, at Alt i en saa vigtig Sag skulde være bragt paa det Klare ved min lille Afhandling, som jeg selv kun opfatter som en Henstilling til Filologer, og hvis Indhold jeg ikke vilde gjøre gjældende som prøvet Sandhed, hvor jeg selv optræder som Lærer.

En Indvending, eller i alt Fald et Spørgsmaal, som gjælder Sagens Realitet, kan jeg til Slutning ikke lade ubesvaret, skjønt jeg paa ingen Maade mener udtømmende at kunne besvare det. Skulde man da i den forhomeriske Tid have ment, at Guddommen havde mindre Betydning for Menneskelivet, mindre Magt over det, eller slet ingen? Skulde den homeriske Digtning betegne et religiøst Plus? Dette vilde ikke godt stemme med, hvad alle Læsere af Homer have iagttaget, at der paa mange Steder i Digtene drives — vel ingenlunde Spot, men dog en vis Leg med Gudeskikkelserne, eller med at han gjennemgaaende opfatter dem saa overmaade menneskelig, ogsaa udstyrede med menneskelige Svagheder.

Men noget Saadant ligger heller ikke i den Mening, vi have fremsat.

Vi tænke os i den forudgaaende Tid det enkelte Menneske eller den enkelte By mere lige overfor sin enkelte Guddom,

bedende til den, ofrende til den, ventende Alt af den, kransende den, pyntende den, indgnidende den med Fedt, naar Ønskerne opfyldtes, maaskee pidskende den eller udskældende den, naar Ønskerne ikke opfyldtes — saaledes bære jo ganske naive Folkeslag sig ad. Det direkte Forhold fra Mennesket til Guden og Troen paa Gudens tilsvarende Forhold til Mennesket er sikkert meget ældre end den episke Digtning og har vistnok i den ældste Tid været stærkest og intensivest. Man kan ogsaa lære dette Forhold at kjende gjennem Homer. f. Ex. hvor han lader Apollons Præst paakalde sin Guddom og kræve Hævn af ham over Danaerne som Vederlag for de tykflommede Bove af Tyr eller Ged, han har ristet ham (Il. 1, 40). Men det er ikke dette Forhold, som er det ejendommelige for den episke Digtning, det er Forholdet, det venlige eller fjendtlige, mellem Guderne indbyrdes, og den deraf følgende, derved bestemte Indgriben i Menneskelivet. Idet de mange enkelte Folk og Stammer, hver med deres Guder, tørne sammen, opstaaer der Kamp og Partistridigheder i Gudeverdenen ligesom i Menneskeverdenen; og, uagtet det i Virkeligheden er Menneskene, som have bragt Guderne sammen, stiller Forholdet sig omvendt for den religiøse Fantasi, der lægger Initiativet over paa Guderne. Det, som den episke Digtning — naturligvis ikke med ét Slag — kan antages at have sat ind i Verden, er Forestillingen om en Gudeverden med et indre dramatisk Liv, om et fuldtalligt Olymp, om Thing og Raadslagninger, Disputer og Rivninger, Rænker og Intriguer blandt Guderne, en hel „Etage“, som vi før udtrykte det, ovenpaa Menneskenes, men dog alene med Hensyn til dem. Nu see vi Guderne sende hinanden eller selv fare ned til Jorden for at sætte Et eller Andet igjennem til Bedste for deres Yndlinge og til Skade for Modpartiet. Forholdet mellem den ene Gud og den anden er aldeles ligt med Forholdet mellem det ene Menneske og det andet, er ikke Andet og kan ikke være Andet end en Reflex deraf. Med andre Ord: idet Forestillingen om Gudeverdenen skabes, menneskeliggjøres (anthropomorfiseres) Forestillingen om Guderne enkeltvis. Derved taber Guddommen

i religiøs Betydning; den træder ned fra sin Pjedestal, hvor den tidligere stod i en stiv Stilling og modtog Menneskets Bønner og Ofre, og færdes frit og levende omkring i Himmel og paa Jord. Men i samme Forhold blive Gudefigurerne Gjenstand for Poesi og Kunst, fuldbaarne episke og dramatiske Skikkelser, anskuelige og plastiske som Heltene selv[1]). Guddommens Indgriben i Menneskelivet, hvorpaa man ganske sikkert i Almindelighed ogsaa tidligere havde troet, antager konkret episk Form. Vi kunne hos Homer selv skjønne, hvorledes denne Udvikling i hans Periode er i en vis Fart, idet han er stillet midt imellem de gamle Tiders religiøse Ærefrygt for Guderne og en ny Betragtning af dem som episk-kunstnerisk Apparat: som Menneske er han dem underdanig og som Kunstner deres Herre. Ihvorvel den episke Reflexion over Begivenhederne, der opfatter dem som bestemte ved Guddommens Indgriben, oprindelig er udgaaet fra en religiøs Betragtning og paa en Maade føjer et Plus til den, medfører den konkrete kunstneriske Gjennemførelse af Guddommens Indgriben dog nødvendig saa megen fri og vilkaarlig Omgang med Religionen, at denne vel snarest gaaer ud deraf med et Minus.

Det følger ogsaa af denne Udvikling, at Forestillingen om Gudernes Partistridigheder ved Kampen mod Troja maatte komme des mere frem, jo mere Krigen overskuedes paa Afstand som Helhed, medens Erindringen om dens Enkeltheder nedarvedes som Sagn i en Stil, som passede for Begivenheder, der gjorde Fordring paa Virkelighed. En eller anden enkelt Episode, et karakteristisk og underholdende Træk kunde til enhver Tid fortælles uden Guder, endog af Homer selv (slgn. Od. 14, 468—503). Men det Ejendommelige ved Iliadens Komposition bestaaer jo netop, som ogsaa Aristoteles[2]) har bemærket, i, at Skildringen af Krigen

---

[1]) Saaledes forstaaet er der vel god historisk Mening i Herodots bekjendte Udsagn (2, 53) om Hesiodos og Homer: *οὗτοι δέ εἰσι οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἕλλησι, καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες, καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες, καὶ εἴδεα αὐτῶν σημήναντες* — om end Sagen i hans Fremstilling tager sig noget for hurtig og pludselig ud.

[2]) Arist. Poet. cap. 23. *Διό, ὥσπερ εἴπομεν ἤδη, καὶ ταύτῃ θεσπέσιος ἂν φανείη Ὅμηρος παρὰ τοὺς ἄλλους, τῷ μηδὲ τὸν πόλεμον, καίπερ ἔχοντα ἀρχὴν*

som Helhed er sammentrængt indenfor en enkelt Episodes Ramme. Denne Episode handler — ganske menneskelig — om, at Achilleus i Fortørnelse mod Agamemnon, der havde taget en fangen Pige fra ham, holder sig tilbage i sit Telt, naturligvis med det Ønske, at det maa gaae Achaierne rigtig galt, saa at de bittert skulle komme til at føle hans Fraværelse; at det virkelig gaaer Achaierne galt, da deres største Helt holder sig borte fra Valpladsen; at Hektor og Troerne ere lige ved at erobre deres Lejr og brænde deres Skibe; at Achilleus's elskede Ven Patroklos i den yderste Nød trygler ham om og faaer Lov til at laane hans Vaaben for i Mangel af ham selv at skræmme Fjenden med dem; at Patroklos falder for Hektors Haand; at Achilleus ved Budskabet derom gribes af ustandselig Hævnlyst, farer vaabenløs frem mod Troerne og skræmmer dem bort fra Patroklos's Lig, og at han nu, da hans Hjerte engang er udæsket, paany deltager i Kampen og med større Lidenskab end forhen; at han fælder Hektor og endog lader sin rasende Harme gaae ud over hans Lig, men endelig, rørt af den gamle Priamos's Paakaldelse af Erindringen om hans egen Fader, tilbagegiver det. Det er en herlig og indholdsrig Episode; men i og for sig er den dog ikke Mere end en lille Del af den hele Krig, og for vore Øjne er der noget Tilfældigt i, at netop den er benyttet som Vehikel for et saa meget større Stof: man kunde tænke sig ogsaa andre Episoder benyttede saaledes og denne indflettet som en Parenthes. Homer har nu i den indflettet Tilbageblik paa det Foregaaende og Fremblik til det Efterfølgende, en Oversigt over alle de achaiske og troiske Stridskræfter, udførlige Karakterskildringer af alle Heltene og Hovedpersonerne i Krigen paa begge Sider, ogsaa af dem, der ingen Del have netop i denne Episodes Begivenheder (Odysseus, Menelaos, Paris, Helena osv. osv.), og en Mængde enkelte Fortællinger,

---

καὶ τέλος, ἐπιχειρῆσαι ποιεῖν ὅλον. λίαν γὰρ ἂν μέγας καὶ οὐκ εὐσύνοπτος ἔμελλεν ἔσεσθαι ἢ τῷ μεγέθει μετριάζοντα, καταπεπλεγμένον τῇ ποικιλίᾳ. Νῦν δ' ἓν μέρος ἀπολαβὼν ἐπεισοδίοις κέχρηται αὐτῶν πολλοῖς, οἷον νεῶν καταλόγῳ καὶ ἄλλοις ἐπεισοδίοις, οἷς διαλαμβάνει τὴν ποίησιν.

der lige saa vel som denne kunde udarbejdes til store Epopeer. Og i Følge denne encyklopædiske Betragtning af Stoffet kommer da ogsaa det hele Olymp med, den korte Episode bliver til den hele Krig, og denne bliver atter til et Billede af Himmel og Jord, Guder og Mennesker i indbyrdes Forhold.

In Lucianum.

Necyomantiæ cap. 1 scribitur: *παραπαίεις, οὐ γὰρ ἂν οὕτως ἐμμέτρως ἐρραψῴδεις.* Num quis igitur possit *ἀμέτρως ῥαψῳδεῖν?* Manifestum est, opinor, a cod. Φ, qui inter optimos est, *ἐμμέτρως* recte abesse. — Cap 2 s. f., ubi legimus: *εἶτα ἑξῆς ἅ τε εἶδες ἅ τε ἤκουσας παρ᾽ αὐτοῖς*, hoc pronomen nihil in proximis habet, quo referatur, nec ea tantum narrare Menippus jubetur, quæ apud inferos viderit aut audierit (nam hoc significari putant), sed quæ per totum iter; quare necessario scribendum *παρ᾽ αὐτήν* (scil. *τὴν πορείαν*). Nocuit persimile terminationum compendium, de quo v. Wattenbachii Anleit. p. 21. — Cap. 4, ni multum fallor, Luc. scripsit: *τὰ πάνδημα ἐκεῖνα τοῦ Ἡσιόδου περὶ τῆς ἀρετῆς, τὸν ἱδρῶτα καὶ τὴν .. ἀνάβασιν*; aliquis ad *τὰ πάνδημα* addidit *ἔπη*, hoc recepto alius *καί* intrusit, quibus verbis constructio plane pessum datur. — Cap. 8 s. f. post verba *ὅλον με καταμαγεύσας*, quæ non novam aliquam præstigiatoris actionem a ceteris diversam significant, sed totum illarum actionum effectum, quæ antea singillatim nominatæ sunt, parum recte particip. *καὶ περιελθών* additur, quod ejusmodi aliquam actionem significat, quæ inter superiora adferri debuerit; atque hanc circumitionem ad illud pertinere, quod postremo loco commemoratum est his verbis: *καὶ περιήγνισε δᾳδὶ καὶ σκίλλῃ κτλ.*, ostendit locus *Philopseud.* cap. 12, quem ad vim hujus participii explicandam Hemsterhusius et post eum Fritzschius attulerunt: *θείῳ καὶ δᾳδὶ καθαγνίσας τὸν τόπον περιελθὼν ἐς τρίς.* Quare Luc. sic scripsisse suspicor: *καὶ περιελθὼν ἥγνισε δᾳδὶ καὶ σκίλλῃ κτλ.*, omissis verbis *καὶ περιελθών* eo loco, ubi nunc leguntur. Scilicet librarius initio, litteris *ελθων* omissis, *καὶ περιήγνισε* scripserat; deinde errore animadverso corrigendi causa in margine *καὶ περιελθ'ν* adscripsit, quæ postea non suo loco inserta sunt. Paulo post videndum est, ne Luc. sic scripserit: *ἐπανάγει ἐς τὴν οἰκίαν, ὡς τάχους εἶχον, ἀναποδίζοντα.*

M. C. Gertz.

Om konsonantgeminationen och andra därmed i sammanhang stående frågor.

Af Isidor Flodström.

Under de senaste åren har ett rätt lifligt meningsutbyte egt rum mellan vetenskapsmän angående det mer eller mindre berättigade i talet om „konsonantfördubbling“ (-gemination), utan att frågan ännu kan anses vara på ett tillfredsställande sätt besvarad. Den gamla uppfattningen, ännu i dag bland den stora allmänheten rådande, är som bekant den, att i sådana ord som *tappa* tvänne *p*-ljud höras mellan de båda vokalerna. Häremot hafva dock några vetenskapsmän anmärkt, att det för bildandet af ett *p*-ljud erfordras, att läpparne skola öppnas för utsläppandet af den luft, som vid deras slutande blifvit instängd i munnen; funnes sålunda två *p*-ljud i *tappa*, så skulle ett sådant läpparnes öppnande ske tvänne gånger vid uttalandet af detta ord, men då detta icke är fallet, så finnes här blott ett *p*-ljud. Mot denna slutsats kan ingenting invändas; däremot har premissens riktighet, d. v. s. riktigheten af den gifna definitionen på *p*-ljud, ifrågasats, och man har påstått, att *p*-ljud kan bildas ej blott vid läpparnes öppnande, utan äfven vid deras slutande, att sålunda såväl i m p l o s i v a som e x p l o s i v a klusila konsonantljud skulle finnas, och att följaktligen i *tappa* och dylika ord två konsonantljud höras, af hvilka det ena — det implosiva — bildas vid läpparnes slutande, det andra — det explosiva — vid deras öppnande. De implosiva ljudens tillvaro såsom självständiga språkljud förnekas dock af åtskilliga, och sålunda stå de båda åsigterna mot hvarandra, omöjliga att försona — såvida de ej båda kunna uppgå i ett tredje åskådningssätt.

Angående nasaler, liquidæ och spiranter äro de båda åsigterna mindre oförenliga. Så säger t. ex. Sievers, hvilken förnekar verkligheten af geminationen, (G r u n d z ü g e d e r

Lautphysiologie zur Einführung in das Studium der Lautlehre der indogermanischen Sprachen, Leipzig 1876, sid. 99): „Eher könnte man bei den Dauerlauten — und dies gilt auch von dem Blählaut geminirter tönender Mediae — von einer wirklichen Zerlegung des Consonanten in zwei Hälften reden, obwohl auch diese durch continuirliche Uebergänge verbunden sind. In *asso* z. B. wird nämlich der erste Theil des ohne Unterbrechung fortgesetzten *s* mit dem Exspirationsstoss der ersten, der zweite Theil mit dem der zweiten Silbe hervorgebracht.“ Vi skola närmare betrakta förhållandet vid dessa slag af konsonanter längre fram, och vilja tils vidare endast sysselsätta oss med de klusila konsonanterna, då vid dem de egentliga svårigheterna äro fästade.

Angående en mängd enskildheter af den i ämnet förda striden, samt de mer eller mindre betydande motsägelser, i hvilka de inveckla sig, som antaga blott ett *p*-ljud i *tappa*, hänvisas till Några ljudfysiologiska undersökningar rörande konsonantljuden, I, af L. F. Leffler, i Upsala Universitets Årsskrift 1874. Särskildt vill jag fästa uppmärksamheten på svårigheten för enhetsförsvararne att få en tillfredsställande stafvelsedelning. Detta går däremot lätt för dem, som i likhet med anförde författare antaga tillvaron af implosiva ljud, ty då kommer naturligen det implosiva ljudet på den första stafvelsen, det explosiva på den andra. Däremot lyckas det icke så väl att förklara stafvelsekvantiteten. Det är en allmänt erkänd sats, att första stafvelsen i *vĭppa* är lika lång som första stafvelsen i *vīpa*. Detta förklarar nu Leffler (anf. st. sid. 91 o. f.) — ehuru blott förslagsvis — så, att *ĭ* till sammans med den implosiva *p*-stöten i det förra ordet upptar lika lång tid som *ī* i det senare; visserligen äro i *vippa* läpparne något längre slutna än i *vipa*, „men detta kan“ — säger han — „enligt vår åskådning icke hafva någon betydelse för de hörda ljuden; och om det ofvan framstälda är riktigt, är det icke den omständigheten att talorganernas tillslutning varar längre i *vippa* än i *vipa*, som gör första stafvelsen i det förra ordet lika lång som första stafvelsen i det senare.“ Häremot kan invändas, att det implosiva ljudet är, såsom

L. själf nämner det, en „stöt“, d. v. s. ett ögonblickligt ljud, hvars tilläggande eller borttagande ej bör kunna inverka på stafvelselängden.

Sedan vi nu tagit en kort öfversigt af de åskådningssätt, som hittils gjort sig gällande i denna fråga, och af de hufvudsakliga svårigheter, som möta de olika åsigterna, vilja vi öfvergå till granskningen af dessa svårigheter för att om möjligt upptäcka grundfelet. Ty den omständigheten, att tvänne så radikalt motsatta åsigter kunna uppträda, af hvilka båda kunna till en viss del försvaras, men också båda lämna vissa punkter obesvarade, låter oss ana, att någon gemensam felaktighet ligger till grund för dem. Det gäller att finna denna gemensamma oriktighet, och för detta ändamål skola vi nu undersöka de svaga punkterna, först och främst frågan om de implosiva konsonantljuden, hvilkas tillvaro såsom självständiga språkljud blifvit bestridd, samt därefter stafvelsebegreppet. Den förra af dessa frågor kommer att leda oss till en undersökning om, hvad med „klusil konsonant“ egentligen bör menas, hvarför denna afhandling kommer att bestå af följande underafdelningar: 1) De implosiva konsonantljuden och deras förhållande till de explosiva; 2) Hvad bör förstås med klusil konsonant?; 3) Om stafvelsen. Genom dessa förberedande undersökningar skall, såsom jag hoppas, ett tillfredsställande svar vinnas på frågan 4) Om konsonantgeminationen. Därefter företes 5) Några exempel på förekomsten af enkel och dubbel konsonant, och slutligen egnas några ord åt de olika sätten för 6) Språkets beteckning.

1. De implosiva konsonantljuden och deras förhållande till de explosiva.

På följande sätt lyder Lefflers bevis för tillvaron af implosiva klusila konsonantljud (anf. arb. sid. 12): „Om ordet *lappbåt* uttalas så, som det vanligen sker, d. v. s. utan att läpparne slutas och öppnas mer än en gång för frambringande af de ljud, som ligga mellan *a* och *å*, skall ingen, som

har den ringaste iakttagelseförmåga, kunna neka, att ett ljud höres mellan *a* och *b*, hvilket ljud utan tvekan af en hvar, som hör det, anges som ett *p*-ljud. Undersöka vi då närmare, när och huru detta *p*-ljud här frambragts, finna vi lätt, att det ej kunnat ske vid läpparnas öppnande, ty då frambringas *b*-ljudet; altså återstår ingen annan möjlighet, än att det skett vid läpparnes tillslutande. Här är sålunda obestridligt, att det implosiva ljudet ensamt varit tillräckligt för att bestämma ljudets karaktär såsom ett *p*-ljud. — — — Samma bevisföring, som vi här användt med afseende på *p*-ljudet, kan nu äfven nyttjas för ådagaläggande af det implosiva *b*-ljudets tillvaro (ex. ***klubbpåk***) samt för de implosiva *t*- och *d*-ljuden (ex. ***nattduk***, ***bäddtäcke***) samt *k*- och *g*-ljuden (ex. ***blackgul***, ***väggkant***)."

Vi vilja först göra en anmärkning däremot, att det implosiva *p*-ljudet skolat uppstå vid läpparnes tillslutande. Det är väl sant, att här såsom altid vid tvänne kroppars sammanstötande ett ljud uppstår, men att detta ljud icke kan göra anspråk på namnet språkljud, medgifver L. själf. Det förhåller sig till språkljuden ungefär som rasslet af klaffarne på en blåsinstrument förhåller sig till tonerna. Han uppställer (sid. 33) den satsen, bestyrkt genom anförande af en mängd författares yttranden, „att talet och dess beståndsdelar, de särskilda språkljuden, för sin uppkomst fordra ur lungorna utdrifven, utandad luft, att sålunda äfven konsonantljuden för sin bildning fordra en dylik utandad luftström." De implosiva ljuden skulle altså uppkomma därigenom, att „en dylik luftström afspärras i sitt lopp", men huru något språkljud skall kunna alstras därigenom, att den till dylika ljuds frambringande nödiga luftströmmen afbrytes, är icke lätt att inse. Vid tillslutandet kan sålunda ej något ljud uppstå, som kan göra anspråk på att vara ett språkligt element [1]). Det som man

[1]) Att ett ljud verkligen uppstår såsom en följd af vägens plötsliga slutande för den framströmmande luften är väl både möjligt och sannolikt. Men om detta ljud är nog tydligt att af oss uppfattas, är mera tvifvelaktigt, och att det als icke är nödvändigt för att språket af oss skall kunna förstås, kommer att framgå af det följande.

förnimmer mellan *a* och *b* i det anförda exemplet *lappbåt*, måste alltså vara alstradt före läpparnes fullkomliga slutande. Är då detta ett *p*-ljud? Sievers säger därom (anf. st. s. 95): „Vielmehr erleidet nur der Vocal eine eigenthümliche Modification am Schlusse, das Resultat der Uebergangsbewegung der Mundorgane von der offenen Einstellung für den Vocal zum Verschluss.“ På samma sätt förklaras saken af J. A. A. i en kritik af Lefflers ofvan anförda arbete, benämd De klusila konsonantljuden, Norrköping 1876, sidd. 37—46: de implosiva ljuden äro blotta modifieringar af det föregående ljudet. — Själfva tillvaron af implosiva ljud är, som man ser, icke bestridd; frågan gäller blott, om de skola uppfattas såsom självständiga språkelement eller icke. Jag ansluter mig obetingadt till det senare uppfattningssättet, men skulle dock, hälre än att kalla dem modifieringar af det föregående ljudet — ett uttryckssätt, som kunde gifva anledning till missförstånd —, vilja kalla dem öfvergångsljud.

För att rättfärdiga denna benämning skall här en undersökning företagas af det, som företrädesvis betingar språkljudens olikhet. — För ett språkljuds frambringande äro tre faktorer af nöden: 1) en exspirationsström (eller i dess ställe en inspirationsström, men som detta senare medel är en mycket sällsynt företeelse, lämnas det här aldeles ur sigte, i synnerhet som det för våra undersökningar icke har den ringaste betydelse); 2) ett hinder för denna luftström — antingen i struphufvudet eller i ansatsröret eller i båda —, hvarigenom ett skall frambringas; 3) ett resonansrum, som gifver detta skall en egendomlig klangfärg, och hvarigenom språkljudet blir fullständigt färdigt. De olika vokalerna, äfvensom *l*- och *r*-ljuden och nasalerna, åtskiljas som bekant endast genom olikheten i klangfärg, och denna betingas genom de olika ställningar, mundelarne intaga till hvarandra. De öfriga konsonanternas olikhet beror på de olika organ, hvarigenom hindret för luftströmmen bildas. Dessutom finnes ännu en skiljaktighet hos konsonanterna, hvilken betingar deras indelning i tenues och mediæ (hårda och veka). Bland de olika meningar som uttalats angående de

orsaker, som verka denna skiljaktighet, ansluter jag mig — af skäl, som utrymmet icke tillåter mig att närmare utveckla — till den af Thausing (Das natürliche Lautsystem der menschlichen Sprache, Leipzig 1863, sid. 23) framstälda åsigt, att den karaktäristiska skilnaden mellan tenues och mediæ ligger i den större eller mindre grad af spänning, som man ger åt mundelarne vid konsonanternas bildande[1]). — Öfriga olikheter mellan språkljud, såsom mellan starkt och svagt uttalade, mellan hviskade och hårdt uttalade, mellan nasalerade och icke nasalerade, samt olikheterna i tonhöjd, äro icke för dem väsentliga. Ett *a* är ju altid *a*, det må nu uttalas på alla dessa olika sätt, endast klangfärgen är den samma[2]).

[1]) Att icke stämtonens från- eller närvaro kan vara den väsentliga skilnaden mellan tenues och mediæ, synes mig af flere grunder klart. Ty den oafvisliga konsekvensen af detta antagande vore, att en media, som förlorar stämtonen, genast öfvergår till tenuis; men nu gifves det faktiskt mediæ utan stämton. För öfrigt måste väl det kännemärke, som skall karaktärisera skilnaden mellan tenues och mediæ, vara ett sådant, som förekommer i hvad slag af tal som hälst, i hvilket man kan skilja mellan dessa båda konsonantgrupper; men vid hviskning användes ju icke stämtonen, och de „kehlkopfgeräusche“, som vid hviskadt tal skola ersätta stämtonen, lära väl ej kunna blifva så tydliga vid konsonantbildningen, att de utan största ansträngning kunna särskildt förnimmas. — Äfven den åsigten, att graden af exspirationsstyrka skulle utgöra den väsentliga skilnaden, möter åtskilliga svårigheter; några anföras hos Brücke, Grundzüge der Physiologie und Systematik der Sprachlaute für Linguisten und Taubstummenlehrer, 2te Aufl., Wien 1876, sid. 75. Det synes mig, som om Thausings åsigt blifvit lämnad åt en oförtjänt glömska, och det är därför, som jag här ofvan velat fästa uppmärksamheten på den samma, i synnerhet som Sievers i sina allmänt spridda och högt värderade Grundzüge der Lautphysiologie synes hafva på något oförklarligt sätt blandat i hop tvänne skilda språkliga företeelser, näml olikheten mellan tenuis och media å ena sidan, samt mellan längd och korthet hos konsonanterna å den andra.

[2]) Strängt taget, hafva de nasalerade vokalerna en annan klangfärg än de icke nasalerade, men skilnaden är alt för obetydlig för att kunna berättiga till uppställandet af tvänne olika språkelement. Likaså öfverses med de vid konsonanter förekommande små skiftningar i klangfärg, som äro en följd af samma olikheter i mundelarnes ställning som de, hvilka åstadkomma skilnaden mellan vokalerna, men dessa skiftningar framträda vid konsonanterna *endast helt obetydligt*. Se härom Sievers s. 23, anm. 1.

De olikheter hos språkljuden, vid hvilka vi behöfva fästa oss, äro sålunda föranledda af tvänne orsaker: 1) mundelarnes olika ställning, och 2) mundelarnes starkare eller svagare spänning. Det är nu klart, att så länge dessa tvänne faktorer vid språkbildningen äro sig lika, så länge bildas ock ett enda språkljud. Men så snart någondera förändras, så uppstår genast ett annat ljud, och ehuru vi t. ex. i ordet *la* vanligen blott urskilja tvänne ljud, så måste man dock medgifva, att mellan *l*-ljudet och *a*-ljudet en serie af öfvergångsljud finnes, hvilka skilja sig från hvarandra i klangfärg i följd af de olika ställningar tungan intager, under det hon löper från läget för *l* till läget för *a*. I *fa* och *va* förekomma också öfvergångsserier, som skulle vara aldeles lika, då ju förändringen af mundelarnes ställning i båda orden är den samma, om icke spänningen af mundelarne vid bildandet af *f* vore starkare än vid *v*, hvilket har till följd, att början af öfvergångsserien i *fa* innehåller mycket intensivare ljud än samma serie i *va*. Dessa öfvergångar uppfattas emellertid gemenligen aldeles icke, i följd af den ofantliga hastighet, hvarmed de försiggå. Vid de klusila konsonanterna göres dock ett undantag från denna regel, ty här sker öfvergången från ett ljud till ett moment af ljudlöshet. I *appa* äro sålunda öfvergångsljuden mellan *a* och *p* nästan aldelas de samma som i *affa* (i synnerhet om *f* är bilabialt); men under det de i det senare ordet als icke urskiljas, förnimmas de däremot lätt i det förra, i följd af den ljudlöshet, som efter dem inträder: man märker att det icke är *a*-ljudet, som slutar stafvelsen, utan att denna slutar med ljud, bildade under en helt annan munställning och af en starkare intensitet än *a*. I *amp-* (ex. *lampbod*) förnimmer man likaledes den starkare intensiteten, som inträder, innan alt ljud upphör. I *asp-* är väl intensiteten den samma, men läpparne slutas, hvilket betydligt förändrar klangfärgen. O. s. v.

Detta är nu de implosiva ljuden. Som man lätt finner, äro i de tre gifna exemplen *appa-*, *amp-*, *asp-*, öfvergångsserierna ingalunda de samma, men de sluta dock alla tämligen lika, och det är detta slut, som gör, att de alla af den,

som icke närmare reflekterar på saken, angifvas såsom *p*-ljud. Kunna de månne äfven göra anspråk på detta namn af vetenskapen?

I *āp* höres, då läpparne öppnas, ett buller, förorsakadt af den i munhålen sammanprässade luftens utströmning. Detta ljud måste otvifvelaktigt kallas ett *p*-ljud. Om samma ord uttalas så, att läpparne hållas slutna och i stället gomseglet öppnas, så att luften får utströmma genom näsan, uppstår ett ljud, som man väl också måste kalla *p*-ljud; det förhåller sig till det förra ungefär som en nasalvokal till den rena munvokalen. Från slutljudet i *āb*, uttaladt på samma sätt (så att luften utsläppes genom näsan), skiljer sig detta nasala *p*-ljud genom sin starkare intensitet; huruvida det också skiljer sig från de nasala *k*- och *t*-ljuden, tillåta mig icke mina ringa fysikaliska insigter att afgöra. Men om ock verkligen — såsom sannolikt synes — en skilnad skulle förefinnas, så är denna så obetydlig, att det mänskliga hörselorganet ej är nog känsligt att kunna urskilja ens det ringaste däraf. Detta torde vara orsaken, hvarför dessa så ytterst lätt bildade ljud i intet språk förekomma, annat än någon gång såsom en abnormitet.

Dessa nasalljud måste noga skiljas från de „Nasenstoszlaute", som Kudelka (Analyse der Laute der menschlichen Stimme vom physikalisch-physiologischen Standpunkte. Linz 1856, sid. 18) uppvisat[1]. De förhålla sig till hvarandra som *p*-ljudet i *āp* till *p*-ljudet i *pa*. Ty *pa* uttalas ingalunda med samma *p*-ljud, som höres i *ap*. Om så vore förhållandet, skulle *apa* skilja sig från *ap* endast därigenom, att ett *a*-ljud lades till det ljud, som slutar *ap*. Men att så ej sker, finner man lätt. Äfven detta förhållande har Kudelka anmärkt, och betecknar olikheten genom namnen „reine" och „unreine Stoszlaute". Det „orena" ljudet är det, som förekommer i *ap*. Han yttrar

[1]) Kudelka har dock äfven fäst uppmärksamhet vid de ofvan beskrifna nasalljuden, men vanligen förstår man med hans „Nasenstoszlaute" dem, som höras, då *p*, *t*, *k* efterföljas af sina „resonanter", altså då de förekomma i sådana förbindelser som *pmo*, *tno*, *kŋo*.

därom (sid. 32): „Der Stoszlaut an sich ist mit einem gewissen Nachhall verbunden, worunter man das Geräusch zu verstehen hat, das man wahrnimmt, nachdem der Oeffnungsprozesz des Mundes oder der Nase bereits sein Ende erreicht hat. Von diesem Nachhall kann nun der Stoszlaut durch einen nachfolgenden Laut befreit werden; es ist dazu nur nöthig, dasz dieser zweite Laut oder seine Strömung in demselben Momente beginne, in welchem der Nachhall sich zu entwickeln anfängt. Unter dieser Bedingung wird er durch die nachfolgende Strömung absorbirt und vernichtet. Daraus ergibt sich schon, dasz ein Stoszlaut nur durch einen kontinuirlichen Laut gereinigt werden könne; sind zwei Stoszlaute mit einander unmittelbar verbunden, so musz der erste stets unrein sein. Auch wenn der Stoszlaut ganz allein erzeugt wird, oder wenn er ein Wort oder eine Silbe schlieszt, ist er unrein.“ Men om *p*-ljuden i *ap* och *pa* icke äro de samma, och *p*-ljudet i *ap* är fullt berättigadt att behålla detta namn, hvad är då egentligen det s. k. *p*-ljudet i *pa*? Detta har Kudelka ej förklarat genom sitt uttryck, att det blifvit „renadt“. Svaret på frågan är detta: det s. k. *p*-ljudet i *pa* är ej annat än samma serie af öfvergångsljud som i *ăp*-, fastän här i omvänd ordning. Under det i första stafvelsen af *appa* det s. k. *p*-ljudet uppstår på det sätt, att munorganerna öfvergå från ställningen för *a* till ställningen för *p* — hvarigenom klangfärgen förändras — och dessutom erhålla en fastare struktur —, hvarigenom ljudets intensitet ökas —, så bildas *p*-ljudet i andra stafvelsen så, att mundelarnes spänning slappas och ställningen förändras från *p*-läget till *a*-läget. Det är altså aldeles samma serie af ljud, ehuru i rakt motsatt ordning. Vid uttalet af *pf* sker ingen annan förändring, än att läpparne öppnas en liten smula, och man kan med skäl säga, att *p*-ljudet här knappast är något annat än *f*-ljudets början. På samma sätt är förhållandet med *ts* o. s. v.[1]).

---

[1]) Vanligen kan man bestämdt urskilja, om mundelarne redan innehafva den för *f* eller *s* eller andra spiranter erforderliga ställningen, då utandningen börjar, eller om en klusil konsonant förefinnes. Stundom kan det dock vara svårt nog att afgöra saken.

Vid uttalet af förbindelserna *pm*, *tn*, *kŋ* kan man förfara på olika sätt. Det minst vanliga torde vara att öppna hindret i munnen, så att luften får utströmma den vägen; härvid bildas samma ljud som i *ap*, *at*, *ak*. Eller ock kan man utsläppa luften genom gomseglets öppnande, hvarvid man efter behag kan dröja med *m*-, *n*-, *ŋ*-ljuden, tils de ofvan beskrifna nasala *p*-, *t*-, *k*-ljuden hunnit bildas, eller slutligen låta „resonanterna“ omedelbart följa, då Kudelkas Nasenstoszlaute uppstå. Dessa äro tydligen icke häller något annat än öfvergångsljud: vid *pm* öppnas hindret för luften så småningom, och intensiteten blir svagare; vid *bm* är också ett hinder att genomtränga, hvilket altid måste framkalla en rad af „Geräusche“, innan öppningen är fullständig för *m*'s bildande. Äfven vid dessa Nasenstoszlaute torde skilnaden mellan hårda och veka vara den enda för oss förnimbara, om också, teoretiskt taget, en skilnad, verkad af de olika artikulationsställena, skulle finnas. Icke ens den vid mediorna möjliga stämtonen torde kunna tillåta oss att säkert bestämma dem, såsom Sievers tror (Lautph. s. 102). Den har därtill alt för kort varaktighet. Det säkraste sättet att pröfva detta är att uttala efter hvarandra *bm*, *dm*, *gm*, *pm*, *tm*, *km* (utan någon vokal) och noga akta sig att öppna läpparne. Att J. A. A. tror sig kunna urskilja olika klusila ljud i *sötma*, *lekman* (anf. arb. s. 34), torde bero antingen därpå, att han hört de implosiva ljuden, eller ock har han icke tillslutit läpparne, innan stöten skett, i hvilket fall man lätt mot sin afsigt och utan att märka det låter luften bortgå genom munnen[1]). Att detta oaktadt dessa „Nasenstoszlaute“, i motsats mot de själfständiga nasala klusilerna, kommit till en tämligen vidsträkt användning i språket, kommer sig däraf, att de kunna lätteligen bestämmas med tillhjälp af de resp. „resonanterna“ *m*, *n*, *ŋ*.

Så t. ex. förklaras den med *tj* eller *k* betecknade affrikatan i de svenska orden *tjuf*, *känna* o. s. v. af somliga vara ren spirant (jfr. förf. uppsats i N. T. f. F., n. r. IV, s. 170).

[1]) Det är just det vanliga, att näsljuden icke begagnas i sådana fall som de ofvanstående, där icke den följande konsonanten är homorgan med klusilen.

Det gifves sålunda endast ett tillfälle, vid hvilket de klusila konsonantljuden altid äro sig lika, nämligen i slutet af ord såsom i *ap*. Jag anser dock, att en väsentlig skilnad mellan dessa ljud och öfriga språkljud förefinnes, en skilnad som jag på grund af bristande fysikaliska kunskaper icke tilltror mig kunna nog tydligt framställa. — Alla öfriga s. k. klusila konsonantljud äro i självfva verket endast serier af ytterst hastigt frambragta öfvergångsljud, och växla sålunda alt efter de olika språkelement, som de efterfölja och föregå. Denna deras skiftande natur har också blifvit erkänd. Så säger t. ex. Kräuter (Die Prosodie der neuhochdeutschen Mitlauter i Paul's och Braune's Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur, II, Halle 1876, sid. 562): „Je grösser die öffnung ist, welche der dem schliessenden schlaglaut“ (= implosivan) „vorangehende laut verlangt, desto leichter kann jener stark gesprochen werden; z. b. in appell kann man das zuklappen für das ohr sehr auffällig hervortreten lassen, mag das P noch so kurz und flüchtig sein; in *up*, *üp* ist dies unmöglich, wenn man nicht die lippen in ganz ungewöhnlicher weise von einander entfernt. Aehnliches gilt auch von den öffnenden schlaglauten“ (= explosivorna); „z. b. reines, antepalatales *k* (— — —), ist vor *i* nur einer geringen schallstärke fähig; dasselbe ist der fall, wenn auf den schlaglaut der gleichortige reibelaut folgt (Kuhns zeitschr. XXI, s. 65).“ Man måste erkänna, att en dylik ostadighet icke just anstår självständiga språkljud. — Att vi det oaktadt kunna urskilja *p*-, *t*-, *k*-ljud o. s. v. beror, såsom ofvan anmärkts, därpå att t. ex. alla *p*-seriernas slut- eller begynnelseljud äro hvarandra i det närmaste lika.

Som denna uppfattning af de klusila konsonantljuden såsom öfvergångsljud, icke såsom självständiga språkljud, torde förefalla mången öfverraskande, vill jag för dess ytterligare bestyrkande upptaga till granskning några af de kännetecken på självständiga språkljud, som J. A. A. (anf. arb. sid. 32) anfört för att bevisa de implosiva ljudens osjälfständighet. Han säger nämligen: „För att ett språkljud skall vara självständigt, fordras, att det frambringas, under

det talorganerna inneha ett bestämdt läge, eller under det de förändra läge på ett bestämdt och för det afsedda ljudets uppkomst nödigt sätt[1]). De s. k. implosiva ljuden deremot uppstå, då talorganerna förändra läge från hvilken ställning som helst, och de erfordra sålunda vid början af sin bildning, icke någon bestämd ställning hos organerna blott dessa vid ljudbildningens upphörande intaga ett visst läge ———." Dessa ord kunna mutatis mutandis mycket väl användas äfven för att bevisa de explosiva ljudens osjälfständighet. Detta bevis skulle lyda så: de s. k. explosiva ljuden uppstå, då talorganerna förändra läge till hvilken ställning som hälst, och de erfordra sålunda vid slutet af sin bildning icke någon bestämd ställning hos organerna, blott dessa vid ljudbildningens början innehafva ett visst läge. — Han säger vidare: „Vid bildandet af hvarje sjelfständigt språkljud kunna talorganerna inneha den ställning (eller verkställa den rörelse)[2]), som är erforderlig för ljudets uppkomst, längre eller kortare tid. De implosiva ljuden deremot erfordra organernas „hastiga slutrörelse", ett villkor, som icke medgifver märkbar olikhet i bildningstid." Det samma kan ju tillämpas på de explosiva ljuden: dessa fordra organernas hastiga öppnande, annars uppstår en affrikata — något som är för alla nogsamt bekant.

Af dessa undersökningar framgår altså, att i ordet *tappa* hafva de ljud, som höras sist i den första och först i den andra stafvelsen, lika stor eller lika liten rätt att kallas *p*-ljud. Häremot skulle möjligen kunna invändas, att vid de explosiva öfvergångsljudens bildande altid en betydlig mängd luft på förhand finnes samlad i munnen, något som icke är fallet vid de implosiva, och att detta äfven bör verka någon olikhet i akustiskt hänseende. Från min ståndpunkt, enligt hvilken utandningsstyrkan icke framkallar någon karaktäristisk skilnad hos språkljuden, har denna invändning naturligtvis ingen betydelse. Men då denna åsigt, ehuru

---

[1]) Detta sista tillägg är tydligen gjordt för de explosiva ljudens skull. Förf.s anm.

[2]) *Jfr.* föregående not.

redan för länge sedan framstäld, icke vunnit någon allmännare spridning, måste jag upptaga anmärkningen till besvarande. — Om utandningsstyrkan vore lika, så måste man medgifva, att mellan implosions- och explosionsljuden i *tappa* ingen annan skilnad eger rum än den, att de komma i motsatt ordning. Att vid slutet af implosionen i *tappa* utandningen blifvit stark eller sådan som i allmänhet tillkommer tenues, erkänner en hvar. För de explosiva ljuden skulle man då nödgas antaga en intensitetsgrad, som vore ännu högre än den, som tillkommer de hårda (starka) spiranterna. En sådan konsekvens torde man emellertid svårligen vilja antaga. Och att intensiteten hos ljuden ej beror på den utandade luftens massa, kan man se däraf, att i sådant fall skulle t. ex. *app* sluta med ett till intensiteten minst dubbelt så starkt ljud som *ap*; men en hvar torde erkänna, att det är samma *p*-ljud i båda orden. Och då den utandade luftens massa ej kan verka någon väsentlig skilnad i den akustiska karaktären, så äro de implosiva och explosiva ljuden de samma. Man torde härvid äfven böra fästa sig vid den populära uppfattningen, som, oförvillad af på förhand uppgjorda definitioner, säger sig höra samma ljud i slutet af första och början af andra stafvelsen i *tappa*[1]).

2. Hvad bör förstås med klusil konsonant?

Om nu de s. k. klusila konsonantljuden, såväl explosiva som implosiva, såsom jag visat, egentligen endast äro öfvergångsljud, så inser man snart, att de vid betraktandet och det vetenskapliga behandlandet af språkliga förhållanden icke kunna sammanställas med de självständiga språkljuden, utan att de måste betraktas såsom andra öfvergångsljud, om också öfvergången vid dem icke sker mellan tvänne ljud, utan mellan ett ljud och ett ljudlöst moment i talet. Man har hittils så godt som ignorerat dessa ljudlösa moment och endast fäst sig vid ljuden; och ehuru vid de klusila kon-

---

[1]) I denna omständighet ser jag ett kraftigt stöd för min åsigt, att skilnaden mellan hårda och veka konsonanter ej beror på exspirationsströmmens styrka.

sonanterna endast öfvergångsljud förekomma, har man betraktat och behandlat dessa såsom själfständiga konsonantljud, och den naturliga följden häraf har varit, att man invecklat sig i motsägelser och olösliga svårigheter. Om man vände om förhållandet, om man — åt minstone vid språkhistoriska undersökningar — ignorerade öfvergångsljuden vid de klusila konsonanterna lika väl som man ignorerar andra öfvergångsljud; och i stället fäste sig vid de ljudlösa moment, som ju också regelbundet vid de klusila konsonanterna förekomma, skulle väl då svårigheterna lösas? Och eger man rättighet till ett sådant förfarande? — Det blir min närmaste uppgift att söka ådagalägga, att svaret på båda dessa frågor måste utfalla jakande.

Språket kan betraktas från tvänne sidor, dels såsom förnummet eller hördt, dels såsom frambragt eller taladt. Den förra egenskapen är otvifvelaktigt den vigtigaste, ty utan att kunna genom hörselsinnet uppfattas, egde väl språket knappast någon betydelse. Det är väl sant, att personer finnas, som med blott iakttagande af läpparnes och munnens rörelser stundom kunna rätt väl uppfatta den talandes mening, men man måste erkänna, att om människan i allmänhet för förnimmandet af andras tankar vore hänvisad till synsinnet, något annat slags teckenspråk skulle varit vida lämpligare. Såsom hördt består språket af ljud, men icke endast af ljud, utan äfven af ljudlösa moment, hvilka ju också ega sin betydelse, då de icke efter behag kunna tillsättas eller borttagas. Men för språkforskaren är den egenskapen hos språket att vara taladt, såsom den primära egenskapen, också den hufvudsakligaste. Vetenskapsmannen måste, för att förklara föremålet för sina forskningar, framtränga till dettas ursprung och yttersta grunder, icke endast hålla sig till fenomenet, ty därmed uppnår han endast en beskrifning, men icke en förklaring af föremålet. Riktade språkforskaren sin uppmärksamhet uteslutande på språket såsom hördt, skulle han ej komma långt, ty det torde vara ytterst få förändringar i språket, som kunna sägas vara beroende af dess egenskap att vara ett akustiskt

fenomen[1]). De alra flesta äro af rent mekanisk art, beroende af frambringningssättet. Alla inom språkvetenskapen förekommande definitioner på språkliga företeelser måste därföre vara så gjorda, att de innehålla icke blott en beskrifning af företeelsens akustiska karaktär, utan äfven af frambringningssättet; och denna senare del får aldrig fattas, under det den förra mycket väl kan vara högst ofullständig[2]). Och vid indelningen af språkets element måste indelningsgrunden tagas från den primära sidan, altså från det talade språket, icke från det hörda. Detta är också de facto till hälften erkändt, såsom synes af „språkljudens“ indelning i labiala, dentala o. s. v. Däremot blifva sådana indelningar som den i „Geräuschlaute“ och „Sonore“ och dylika, falska, och t. o. m. den allmänt antagna gemensamma benämningen af språkets element — „språkljud“ — är redan i och för sig falsk, vore den också icke behäftad med det felet att utesluta de ljudlösa momenten i språket. Jag tror t. o. m., att det är just detta namn och det namn, man gifvit den vetenskap, som innefattar så att säga språkvetenskapens grundlinier, nämligen namnet „ljudfysiologi“[3]), som varit de hufvudsakligaste hindren för vinnande af klarhet i de frågor, som nu utgöra föremål för vår betraktelse.

Man inser nu, att de språkliga elementens egenskap att vara ljudande eller icke ljudande, ej får blifva bestämmande för deras indelning, utan att de senare mycket väl kunna sammanställas med de förra, om nämligen öfriga omständigheter tillåta det. Indelningsgrunden för språkets element får sökas i frambringningssättet. Men först måste vi hafva ett nytt namn på de språkliga elementen i stället för den

---

[1]) Det fins dock språkliga företeelser, vid hvilka den akustiska effekten synes vara det primära, t. ex. de s. k. musikaliska akcenterna.

[2]) Detta gäller naturligtvis icke, om en akustiker tager språket till föremål för sin betraktelse, ty det faller därvid inom området af en vetenskap med helt andra lagar än språkvetenskapen.

[3]) I stället för detta olämpliga namn kunde man måhända använda det af Merkel begagnade „laletik“ i titeln på hans bok Physiologie der menschlichen Sprache (physiologische Laletik), Leipzig 1866; eller helt enkelt förändra det till „språkfysiologi“, en benämning, som också ligger i anförda titel.

vedertagna benämningen „språkljud“, hvilken, såsom jag ofvan visat, dels hvilar på en oriktig princip, dels också är för trång. Bäst vore ett namn, som icke egde någon bibetydelse als, och i brist på bättre återupptar jag till begagnande i denna uppsats den gamla, men nu så förkättrade benämningen „bokstaf“ (litera). Den olägenheten, att detta namn äfven tillkommer skriftecknen, är af ringa betydenhet, då naturligtvis ytterst sällan en förväxling kan ifrågakomma. Definitionen på bokstaf i denna betydelse blir naturligtvis: hvad som frambringas — det må nu vara ljud eller icke — under det luft utdrifves ur lungorna och talorganerna innehafva en viss ställning samt en viss grad af spänning. Denna definition är affattad i öfverensstämmelse med det kända förhållandet vid bildandet af vokaler, liquidæ, nasaler och spiranter; men är den också adekvat? Omfattar den äfven de vid de klusila konsonanterna förekommande ljudlösa momenten? Den senare delen af definitionen, eller att talorganerna under tiden för bokstafvens bildande skola innehafva en viss ställning med en viss grad af spänning, slår förträffligt in, och äfven den förra passar; ty att utandningsprocessen verkligen förblir oafbruten äfven vid de klusila konsonanterna, oaktadt munnen är tillsluten och den frampressade luften icke kan komma i beröring med den yttre luften, därom är det lätt att öfvertyga sig. Man kan ju inpressa en rätt betydlig massa luft i munnen, äfven sedan den blifvit spärrad, och det torde icke erfordras ens tjugondedelen häraf för att åstadkomma äfven en „lång“ konsonant — naturligtvis af den längd, hvarmed de i talet verkligen förekomma, icke den onaturliga längd, hvarmed vi gärna vid undersökningar förse de långa konsonanterna såväl som vokalerna för att förtydliga denna deras egenskap. Och huru skulle mediorna kunna blifva „ljudande“, om icke exspirationen trots munnens tillspärring fortfore? Men när altså utandningsprocessen verkligen kan fortgå vid de klusila konsonanternas bildande, och det mycket längre tid än som verkligen behöfves, är det ej skäl att antaga, att den blir afbruten af detta lilla hinder

— såvida ej det blir fråga om en stafvelseskilnad, hvarom mera sedan.

Det är sålunda de ljudlösa momenten vid de klusila konsonanterna, som motsvara de öfriga bokstäfvernas ljud, och de förra äro altså verkliga literæ mutæ. Men då den ena ljudlösheten icke af åhöraren kan skiljas från den andra genom egna kännetecken, måste detta ske på något annat sätt, och detta sätt är aktgifvande på de implosiva eller explosiva öfvergångsljuden, hvilka straxt före eller efter ett ögonblick af ljudlöshet mycket skarpare framträda än annars, och hvilka sålunda äro af den största betydelse för språket, betraktadt såsom ett medel att göra sig förstådd. Men då de skifta i tydlighet alt efter de olika bokstäfver, mellan hvilka de utgöra öfvergångar, och tydligheten naturligtvis blir alt mindre, ju mer de båda närliggande bokstäfverna till bildningssättet likna hvarandra, så undviker också därför språket hälst sådana förbindelser som *ampba* o. d., ehuru de undantagsvis kunna förekomma, såsom i sammansättningarna *strumpben*, *landtdag* o. s. v. Men för språkforskaren, för hvilken språkets akustiska sida endast eger en sekundär betydelse, äro ljuden vid de klusila konsonanterna af lika liten vigt som andra öfvergångsljud, och om han med rätta lämnar de senare nästan utan all uppmärksamhet, så eger han ock rätt att till lika grad ignorera de s. k. implosiva och explosiva konsonantljuden.

3. Om stafvelsen.

Sievers' definition på stafvelse, som väl uttrycker den allmännast rådande meningen härom, lyder så, att „unter ‚Silbe' eine Lautmasse zu verstehen sei, welche mit einem selbständigen, einheitlichen, ununterbrochenen Exspirationshub hervorgebracht werde“ (Lautph. s. 111). Denna definition torde — med *en* förändring — vara riktig. Den passar, som man ser, fullkomligt i sådana ord som *ámma*, *ássa*, där *a*-ljudet och ett *m*- eller *s*-ljud frambringas med första exspirationsstöten, hvarefter en ny stöt omedelbart följer, med hvilken ett nytt *m*- eller *s*-ljud samt det följande vokalljudet frambringas.

Stafvelsedelningen infaller sålunda här midt i den tid, under hvilken talorganerna hållas i den för *m* eller *s* erforderliga ställningen, eller rättare sagdt mot slutet af den samma, så att ungefär två tredjedelar komma på första, en tredjedel på andra stafvelsen. Ty det är en allmän lag (se Sievers s. 120), att i en betonad stafvelse den på den korta vokalen följande konsonanten är „lång“, hvaremot de konsonanter, som komma i början af en stafvelse, äro korta[1]. I *ámma* och *ássa* innehåller sålunda första stafvelsen en kort vokal + en lång konsonant, den andra en kort konsonant + en vokal.

Jag har här påstått, att tvänne *s*-ljud finnas i *assa*. Riktigheten häraf medgifves äfven till hälften af Sievers själf, såsom man kan se af hans förut (sid. 136) anförda yttrande. Och om man definierar *s*-ljud så — och någon annan definition kan näppeligen gifvas —, att det är det ljud, som bildas, under det munorganerna innehafva *s*-läget samt ega den högsta spänningsgraden och luften skarpt utandas, så måste här tvänne *s*-ljud bildas, då ju exspirationen förnyas och således sker två gånger, om ock uppehållet är ytterst kort. Att tungan icke tages ur sitt läge vid det första *s*-ljudets slut för att genast åter intaga samma läge, är ju lätt förklarligt, och är för öfrigt blott en tillämpning af den allmänna språklag, som Sievers själf anför (s. 76), att „bei der Berührung zweier Laute die beiden gemeinschaftlichen Articulationsbewegungen thunlichst nur einmal ausgeführt werden“. Däremot bildas t. ex. i namnet *Assman* naturligtvis blott ett *s*-ljud, ehuru långt, då här vid exspirationens förnyande ett *m* följer.

Sievers yttrar vidare (s. 112): „Unter den Geräuschlauten gehen die Spiranten den Explosivlauten vor, es bilden also z. B. *tsá*, *psá* einfache Silben wie *ast*, *asp*, wenn wir von der Explosion des Schlussconsonanten absehen. Denn da mit dem Verschlusse der Explosiva noth-

[1] Rättare sagdt kommer vid dem ingen kvantitet als i fråga. — Sievers använder uttrycken „fortis“ och „lenis“, men innefattar därunder, såsom ofvan anmärkts, äfven skilnaden mellan tenuis och media.

wendigerweise der Exspirationsstrom unterbrochen wird, so muss die Explosion mit einem zweiten Exspirationsstoss erfolgen, d. h. zu einer andern Silbe gehören. Kommen also irgendwie Verschlusslaute bei der Silbenbildung ins Spiel, so kann die Silbe höchstens von der Explosion des dem Sonanten zunächst vorangehenden bis zum Verschluss des ihr zunächst folgenden Verschlusslautes dauern. Noch weniger sind Verbindungen zweier Verschlusslaute im Silbenanlaut oder -auslaut möglich, ebensowenig wie Verbindungen von Spirans + Verschlusslaut im Silbenanlaut oder die umgekehrte Reihenfolge im Silbenauslaut. Wenn wir trotzdem *ptá*, *ktá*, *ápt*, *ákt*, *spá*, *stá*, *áps*, *áts*, ja selbst *átst* — — — als einfache Silben betrachten, so ignoriren wir einfach die Existenz der hier von den anlautenden oder auslautenden Consonantverbindungen gebildeten kleinen Nebensilben, wegen der geringen Schallfülle der hier auftretenden tonlosen Geräuschlaute, denen gegenüber die Hauptsilbe mit ihrem klangvollen Sonanten durchaus dominirt.“ Härvid är åtskilligt att anmärka. Det är visserligen sant, att explosionen i *ast*, *asp* följer med en andra exspirationsstöt, men detta gäller endast för vissa fall. Den närmare undersökningen häraf vilja vi spara till längre fram. — Då vidare *spá* och *áps* icke anses kunna utgöra en stafvelse, så måste man bekänna, att detta är i snörrät opposition mot den allmänna meningen. Hvar och en, som ej känner till de „ljudfysiologiska“ spetsfundigheterna, angifver såsom sin orubbliga öfvertygelse, att dessa ord blott innehålla en stafvelse, och visar praktiskt, genom deras användande i vers, att de äro enstafviga; och kan icke definitionen bringas i öfverensstämmelse härmed, så må den förkastas såsom falsk. Emellertid duger den ännu så länge. Ty visserligen blir luftströmmens lopp afbrutet, men exspirationsverksamheten kan icke hindras däraf, att vägen ett ögonblick blir spärrad för den utströmmande luften, och det är denna oafbrutna verksamhet som gör, att *spa* och *aps* äro fullkomligt enstafviga[1]). Visserligen sker utandningen vid talet icke såsom

---

[1]) Det senare dock ej altid, hvarom mera längre fram.

vid den vanliga andningen lugnt och oafbrutet, utan stöt- eller ryckvis; och hvarje sådan stöt bildar en stafvelse. Men det är att märka, att detta icke går så till, att ett visst kvantum luft så att säga utkastas vid stafvelsens början och sedan får sköta sig självt, utan andningsapparaten är hela tiden i full verksamhet, reglerande den utdrifna luftströmmens styrka efter behofvet.

Men definitionens ohållbarhet framgår tydligen, då man tager ett sådant ord som *tappa* till undersökning. Det måste af språkhistoriska skäl medgifvas, att första stafvelsen i detta ord är lång. Men så länge begreppet stafvelse definieras: den ljudmassa som etc., kan aldrig första stafvelsen i ordet bli lång. Vokalen är kort, och den serie af implosivljud, som följer därefter, är ännu kortare och kan omöjligen göra stafvelsen lång.

Man kan aldrig någonsin komma till klarhet i denna fråga — lika litet som i många andra —, så länge man lämnar ur sigte de ljudlösa moment, som i språket förekomma. Då en ljudlöshet i och för sig själf blott är en negation, ett intet, så kan man fråga, hvartill den skall tjäna. Jo, till samma ändamål som pauserna i musiken: till att mäta takten eller fylla det bestämda tidsmåttet. Att så verkligen är förhållandet, kan man inse däraf, att det ges tillfällen, då de klusila konsonanternas ljudlösa moment på intet sätt kunna af den hörande förnimmas, och det är just vid sådana tillfällen, då tidsmåttet als icke behöfver utmärkas af dem. Jag menar sådana fall, då en klusil konsonant kommer i början af en stafvelse, ex. *pa*. Stafvelsekvantiteten är nämligen endast och allenast beroende af sonanten och den efter den samma möjligen följande konsonanten, hvaremot de före sonanten gående bokstäfverna icke hafva det ringaste inflytande på kvantiteten[1]).

---

[1]) För hvad som menas med sonant, hänvisar jag till Thausing s. 97, Sievers s. 26. Jag vill dock anmärka, att det synes mig något oriktigt att tala om en stafvelses sonant, såsom om där altid skulle finnas blott en; exempelvis synes mig i ordet *binda* *n* vara lika mycket sonantiskt som *i* (eller nästan lika mycket, ty sonantiskheten aftager, äfven där en enda vokal, såsom i *båda*,

Om nu ljudlöshetens ändamål, såsom ofvan blifvit påstådt, endast är att angifva kvantiteten, och då man i en stafvelses början icke kan tala om någon kvantitet, så är den tydligen aldeles obehöflig och kan därför utan saknad vara oförnimbar.

De ljudlösa momentens betydelse i språket kan således icke vara någon annan än den, att fylla ett visst tidsrum, att så att säga mäta takten; och då vidare stafvelsedelningen icke är någonting annat än språkets taktdelning, så inses, att dessa pauser på inga vilkor få glömmas vid definitionen på stafvelse. Vi komma sålunda här till samma resultat, som vans genom betraktelse af de klusila konsonanterna, nämligen vissheten om nödvändigheten att icke uteslutande fästa sig vid språkets ljud, om man vill vinna en tillfredsställande förklaring af de språkliga företeelserna. Det duger därför ej att börja: stafvelse är den ljudmassa, som etc., utan definitionen skulle kunna affattas ungefär sålunda: en stafvelse är sammanfattningen af de språkliga element — vare sig ljudande eller icke — som frambringas genom en oafbruten exspirationsprocess. Nu ändtligen kunna vi inse, huru första stafvelsen i *tappa* kan vara lång. Ty exspirationsprocessen afbrytes icke därför att läpparne slutas; vi hafva ju redan sett, att den fortfar äfven under det ljudlösa momentet, detta (eller åt minstone en stor del däraf) får sålunda räknas till första stafvelsen, och det är härigenom som denna blir lång[1].

är sonant), och man borde hälre tala om en stafvelses sonantiska bokstaf eller bokstäfver. I stället för „sonantisk" borde dock något annat uttryck väljas, då det ej gärna kan tillämpas på de klusila konsonanterna, förslagsvis „emfatisk". Jag kan dock för närvarande icke närmare utföra min åsigt, och vill endast, såsom uttryck af den samma, i förbigående meddela följande satser utan någon bevisning: i hvarje stafvelse äro alla de på den första emfatiska bokstafven följande likaledes emfatiska, och stafvelsekvantiteten bestämmes af de emfatiska bokstäfvernas sammantagna längd. Man skall må hända bättre förstå mig efter genomläsandet af de följande afdelningarna.

[1]) Det är klart — något som äfven af definitionen framgår — att, ehuru jag vid analysen af stafvelsebegreppet tagit till utgångspunkt en af den hörda stafvelsens egendomligheter, nämligen längden,

Innan jag lämnar frågan om stafvelsen, vill jag göra några anmärkningar öfver dess egendomligheter i det **hörda** språket. Då sättet och vilkoret för dess frambringande var, att exspirationen skulle vara en och **oafbruten**, så är det klart, att det väsentliga hos stafvelsen, betraktad såsom akustiskt fenomen, är att det skall vara en enhet. Hvari denna enhet ligger, har jag redan antydt: stafvelsen är språkets takt. Dock är icke taktmätningen i språket lika noggrann och likmätig som i musiken, utan i språket urskiljas af ålder hufvudsakligen blott tvänne (eller på sin höjd tränne) olika tidsmått, ett långt (ett halflångt) och ett kort. Hvarje stafvelse skiljes från andra genom ett ögonblickligt uppehåll, motsvarande det lilla uppehållet i exspirationsverksamhet, och förmågan att iakttaga detta uppehåll är rätt fin. Då pauserna vid de klusila konsonanterna inträda, räknas de till den föregående stafvelsen, så vida de verkligen höra dit, och detta kan man märka därigenom, att implosivljuden uppträda. Explosivljuden, som altid höras, undantagandes i det fall att en tenuis efterföljas af sin motsvarande media eller tvärt om, komma altid på den senare stafvelsen, äfven om konsonanten skulle uttalas till sammans med den förra. Att dela pausen kommer naturligtvis icke i fråga, hvarför det stundom kan blifva omöjligt för åhöraren att afgöra t. ex. om man säger *upp å* eller *upp på*, så vida ej den talande genom några särskilda konstgrepp söker förtydliga detta. Det är för resten aldeles likgiltigt, om man icke så noga kan säga, hvar den ena stafvelsen slutar och den andra börjar, blott att man kan urskilja hvarje stafvelses särskilda kvantitet och betoning.

Om tvänne olika slag af stafvelser kommer jag att tala längre fram.

4. Om konsonantgeminationen.

Fasthålla vi vid den ofvan gifna definitionen på stafvelse och sammanställa den samma med definitionen på „bokstaf“,

---

denna dock icke får betraktas såsom annat än en sekundär egenskap; så att man för förklarandet af de språkliga företeelser, som pläga åtfölja stafvelselängd, icke kan nöja sig med denna ensam, utan måste undersöka de fysiologiska skäl, som betinga den samma.

finna vi nu lätt, att tvänne konsonanter af samma slag, följande omedelbart på hvarandra, omöjligen kunna förekomma i samma stafvelse, men att det är både möjligt och vanligt, att två lika konsonanter sammanträffa, af hvilka den ena slutar och den andra börjar en stafvelse, hvarvid i enlighet med den ofvan (sid. 152) anförda lagen ingen förändring i mundelarnes ställning sker vid öfvergången från den ena konsonanten till den andra. Det är detta förhållande som betecknas med termen „konsonantgemination“. Att en sådan verkligen egde rum vid liquidæ, nasaler och spiranter, hafva vi sett förut. De svårigheter, som de klusila konsonanterna erbjödo, så länge man ensidigt ville betrakta dem som ljud, äro undanröjda, i det man gifver åt uttrycket „konsonant“ den betydelse, hvari det i denna uppsats användts, då man sålunda icke så mycket fäster sig vid den akustiska effekten som vid frambringningssättet, i anseende till hvilket dessa konsonanter följa fullkomligt samma lagar som de andra.

Hos de fleste författare som skrifvit i detta ämne, finnas antydninger till den rätta uppfattningen. Af Sievers' i inledningen anförda yttrande ser man, att han är på väg att erkänna geminationen åt minstone hos „Dauerlaute“. Thausing erkänner så väl „Dehnung“ som „Verdoppelung“, men genom ofullständiga undersökningar kommer han till det resultat, att de „eigentlich dasselbe sind“. För öfrigt utmärkes hans kapitel om kvantiteten af åtskilliga onöjaktigheter, som hindrat honom från att komma till den rätta uppfattningen. Den, som kanske varit frågans lösning närmast, är Brücke, hvilkan lyckats frigöra sig från den föreställningen, att bokstafstecknen utmärka ljud, men han antar i stället, att de egentligen beteckna en viss talorganernas ställning, och betonar för öfrigt icke tillräckligt det förhållandet, att en skilnad mellan stafvelser altid förekommer. — Med ett ord: öfver alt visar sig sanningen nära att tränga fram, men också blott nära; och vid genomläsningen af skrifter i detta ämne får man det intrycket, att det mestadels är omöjligheten att förena begreppen klusil konsonant och språkljud, som stått hindrande i vägen.

5. Några exempel på förekomsten af enkel och dubbel konsonant.

De undersökningar, som nu skola företagas, äro i följd af sakens natur af till den grad subjektiv art, att jag icke vågar hoppas, att de åsigter, som blifvit mina egna, altid skola delas af alla andra, då dessa åsigter måste framställas utan någon bevisning. Undersökningarne komma att begränsas till det svenska språket, såsom det enda för mig genom egna iakttagelser bekanta, men de kunna måhända i flere fall tillämpas på andra språk. Och hvad de många nya hypoteser beträffar, som i det följande komma att framställas, behöfver jag knappast anmärka, att de äfven för mig själf ofta äro af rätt tvifvelaktig natur — endast till noggrannare pröfning framkastade förklaringsförsök. — Den skrift, som här kommer att användas, är, som man lätt finner, icke en fonetisk skrift; jag skulle vilja kalla den „bokstafsskrift“, då hvarje tecken i den samma motsvarar en „bokstaf“ i den nya betydelse, som ofvan gifvits detta ord. Om dessa båda skriftsystems förhållande till hvarandra skall i nästa afdelning blifva tal.

Dubbel konsonant hafva vi i sådana ord som *faL-la*[1]), *faT-ta*, *kaM-ma*, *kaM-mA-ka-re*, *vIs-såŋ-ŋa-re*, *bäT-tre*, *öP-pna*, *vaT-tna* o. s. v., oaktadt munnen icke öppnas mellan de bägge stafvelserna. Enkel är däremot konsonanten i *haM-pa*, *biN-da*, *oF-ta*, *kaS-ta* (äfven *kaS-sta*), *aK-ta*, *hE-dra*, *rO-dna* o. s. v.

Men huru är förhållandet t. ex. i ordet *all*? Om detta ord är enstafvigt, skall här efter regeln finnas blott en konsonant. Så är också förhållandet, då dylika ord efterföljas af andra, så att vi hafva att teckna *aL-fA-ra* (all fara), *aL-O-ro* (all oro), *uP-Å* (upp å) o. s. v. Men då de uttalas isoleradt eller i slutet af en sats, frambringas t. ex. i *all* till sist ett ljud, som otvifvelaktigt måste betraktas som ett *l*-ljud. Det är nämligen, såsom man finner vid noggrann iakttagelse, aldeles samma ljud som i *āl*. Men då ordet icke kan hafva tvänne *l* efter hvar andra i samma stafvelse,

1) De större typerna utmärka, att bokstafven är „lång“.

måste vi teckna det *aL-l*. Det är samma skilnad mellan dessa båda *l* som i ordet *aL-la*: det förra är långt, det senare kort. Detta sista *l* kan dock icke sägas bilda någon full stafvelse, då exspirationen därvid icke sker på samma sätt som vid det sammanhängande talet. Förhållandet synes mig vara följande. De mänskliga exspirationsorganerna kunna indelas i aktiva och passiva. De senare äro thoraxväggarne, lungorna och andra elastiska organ, hvilka af den genom inspirationsmusklerna inandade luften utspännas, men som, sedan inandningen är slutad, genom sin egen elasticitet sammandragas och så utdrifva luften. De aktiva exspirationsorganerna äro de muskler, som vid exspirationen äro i verksamhet, och som tjäna till att på mångfaldigt sätt reglera denna, under det man talar. Men då man börjar tala, inandas man altid mera luft än som nätt och jämt behöfves för de ord, man ämnar säga. något som är helt naturligt, då det vore ytterst svårt att på förhand noga beräkna det erforderliga luftkvantum. Då nu den egentliga talverksamheten är slut och sålunda de aktiva exspirationsorganerna upphört med sin verksamhet, utprässas genom de passiva organernas spontana sammandragning den luft, som blifvit öfver, skyndsamt i en enda stöt[1]). Med denna stöt bildas nu den sista konsonanten i *aL-l*, *uP-p*, *aT-t* o. s. v. Men ej blott i dessa ord, utan i hvarje på konsonant slutande ord, som kommer sist i en sats, bildar ändkonsonanten en dylik bihangsstafvelse (så vida den nämligen icke är emfatisk [sonantisk] och sålunda bildar en äkta stafvelse, såsom t. ex. *n* i *vaT-tn*). Det erkännes af flere författare, så väl svenske som utländske, att i sådana ord som *al* (med lång vokal och enkel konsonant) ett kort uppehåll sker efter den långa vokalen likasom i *ala*. Detta är just det vanliga stafvelseuppehållet, och ordet bör sålunda tecknas *A-l*, då *l* ej bildas med samma luftstöt som *a*. Den egentliga skilnaden mellan Kudelkas „geschnittener Ton“

---

[1]) Naturligtvis utandas ej all den kvarvarande luften ur lungorna. Dessa innehålla altid en betydlig mängd luft, som vi ej med bästa vilja i verlden kunna utprässa.

och „nicht geschnittener Ton“ (anf. arb. s. 28, 29), Sievers' „energisch“ och „schwach geschnittener Accent“ (Lautph. s. 115, 116) är sålunda den, att vid den senare vokalen slutar en stafvelse, under det vid den förra konsonanten bildas i samma stafvelse som den föregående vokalen. På samma sätt hafva vi att skrifva *froM-m*, *naT-t*, *tA-k*, *vA-n*, *kaN-t*, *staM-p*, *goL-v*, *tA-ke-t*, *biS-ko-p*, *gaM-ma-l*[1]). Det är dock att märka, såsom jag redan framhållit, att detta endast är fallet, då orden stå isoleradt eller i slutet af satsen. I sammanhängande tal däremot föres konsonanten till den förra stafvelsen, och i sådana ord som *aL-l* bortfaller sista konsonanten, så att man säger *miN-väN-n*, *aL-vÅr-böR-ja-n*, *gaM-mal-guM-ma* o. s. v. Om det följande ordet börjar med vokal, så är förhållandet det samma, åt minstone vid mera vårdadt föredrag, t. ex. *haN-aR-bE-ta-r*, *lI-ten-Ä-ra*; men i „dagligt tal“ heter det kanske vanligare *haN-nÄ-r* (han är), *stO-rY-ta* (stor yta) o. s. v. Ett dylikt uttal hafva sådana ord som *på* och *ni* att tacka för sin uppkomst[2]). Skulle framför vokalen spiritus lenis användas, så kommer naturligen konsonanten liksom vid spiritus asper på föregående stafvelsen. — I ord som sluta på emfatisk (sonantisk) bokstaf, ss. *å*, *tA-la*, *boT-tn* (botten), kan icke slutljudet frambringas med denna sista luftstöt, hvilken här bortgår utan att bilda något ljud. Detta visar oss skilnaden mellan den

---

[1]) Hvad de tre sista exemplen angår, äro åsigterna mycket delade, om här finnes enkel eller dubbel konsonant. Hos Leffler sid. 93, 94 fins en redogörelse för svenske författares yttranden i denna fråga.

[2]) Att ett sådant uttal är möjligt, beror därpå, att begreppen ord och stafvelse tillkomma helt olika sidor af språket, det förra den andliga sidan, det senare dess natursida. Ett ord är nämligen en samling af språkelement, vid hvilka en viss betydelse är fästad, och har intet att göra med stafvelsen, som visserligen också är en samling af språkelement, men hvilka höra till sammans endast i mekaniskt och akustiskt hänseende. Därför kunna bokstäfver så väl tillhöra samma ord, men olika stafvelser, som samma stafvelse, men olika ord. Det är säkerligen det envisa fasthållandet vid ordens uppdelning i stafvelser, som vållat oklarheterna vid angifvandet af stafvelsens natur. Detta ordens uppdelande i ett bestämdt antal stafvelser beror på en förblandning mellan stafvelse och stafvelseakcent.

egentliga stafvelsen och bihangsstafvelsen: till den förra måste altid höra en eller flere emfatiska bokstäfver med egen bestämd så väl exspiratorisk som musikalisk akcent, ett vilkor som icke kan uppfyllas genom den mera ofrivilligt utstötta öfverflödsluften. Ty det skiftande uttrycket i talet är beroende af modifikationer i exspirationsmusklernas verksamhet, och dessa äro, såsom jag ofvan antagit, vid bihangsstafvelsens bildande overksamma.

Anm. 1. Ehuru sålunda vissa ord uttalas olika, alt efter som de stå ensamma eller efterföljas af andra, synes det dock vara regel, att de altid behålla samma form som de hafva såsom isolerade, om ock en strängt följdriktig språkutveckling fordrat olika former i olika ställningar. Se här ett par exempel. I de flesta svenska landskapsmål öfvergår enkelt *l*, vara sig långt eller kort, till ett egendomligt cerebralt *l*-ljud, det vanligen s. k. „tjocka“ *l* (*l'*), undantagandes i vissa ställningar, för hvilka här ej behöfver redogöras. Så heter det *foL'-k*. *haL'-ka*, *mA-l'*, *mA-l'a*. men *kaL-la*, *kaL-l*. där tvänne *l* sammanträffa. Man kunde nu vänta sig, att likasom pluralen *kalfvar* uttalas *kaL'-va-r*, så skulle i uttrycket *kall var vinden* det första ordet uttalas *kaL'*, då här det sista *l* är försvunnet; men så är icke förhållandet, utan den isolerade formen är den bestämmande, så att ordet, i hvilken ställning det än kommer, ständigt har alveolart *l*. — Vi känna vidare den i flere språk rådande böjelsen att låta ordslutande media förvandlas till tenuis. (Svenska exempel härpå äro namnen *Hedvig*, *Ludvig*, *Jakob* samt ordet *sallad*, hvilka vanligen uttalas *heD-vi-k*, *luD-vi-k*, *jA-ko-p*, *saL-la-t*). Äfven detta förhållande synes mig endast kunna förklaras ur de isolerade formerna. Ty sista konsonanten uttalas då med tillhjälp af „öfverflödsluften“, och det är omöjligt att därvid reglera luftströmmens styrka, då nu endast de passiva exspirationsorganerna äro verksamma. Men luftströmmens ökade intensitet framkallar gärna ett fastare motstånd — och så har median öfvergått till tenuis. Ty om jag ock antagit spänningsgraden hos mundelarne verka den väsentliga skilnaden mellan de hårda och veka konsonanterna, så har jag icke därmed förnekat, att vanligen en skilnad i exspirationsstyrka följer därmed, och att denna stundom kan vara det primära, hvaraf den karaktäristiska skilnaden blir en verkan.

Anm. 2. Att orden *tA-k*, *lÄ-n* o. s. v. icke äro enstafviga (d. v. s. uttalas *tAk-*, *lÄn-*), synes stå i sammanhang med en allmän regel i språket att låta ett långt språkelement — vare sig vokal eller konsonant — komma i slutet på en stafvelse, om det är möjligt. Dock kan man ofta blifva tvungen att låta en konsonant följa efter den långa bokstafven i en stafvelse, näm-

ligen i sådana fall, då konsonanten på inga vilkor kan börja den följande stafvelsen, t. ex. i *tAk-stO-l*, *skäLm-sk*. I sammansättningar, afledningar och böjningsformer af ord med lång vokal + konsonant undviker man stundom detta genom att låta vokalen blifva kort och konsonanten lång. Sådana ord äro t. ex. genitiverna *liF-s*, *haF-s*, *guD-s* af *lif*, *haf*, *Gud* (alla med lång vokal); superlativen af adj. *hÖ-g*, som väl förr hetat *hÖg-st*, såsom den ännu skrifves, uttalas nu *höK-st*, likasom neutr. *högt* uttalas *höK-t* (men komparativen *hÖ-gre*); *bliD-ka*, *iD-ka*, *viD-ga*, *riK-ta*, af *blid*, *id*, *vid*, *rik* (alla med långt *i*). Hit höra ock imperfektformerna *föD-de*, *möT-te* för *fÖd-de*, *mÖt-te*, ett uttal som visserligen är möjligt och väl en gång varit brukligt. *Högtid* uttalas *höK-tI-d*. Andra exempel är *sjukdom*, *kålgård*, *gudfar*, *svärfar*, *ledsam*, *länsman*, *riksdag*, namnet *Vikström* o. s. v. Synnerligen upplysande i detta fall är uttalet af dagarnes namn. Vid *söndag* och *fredag* är intet att anmärka, men alla de öfriga hafva undergått förändringar. *Måndag* med urspr. långt *å* uttalas *måN-da*; *tisdag* har blifvit *tI-sta*; i *onsdag* har ock sista delen blifvit *-sta*, men det urspr. långa *o* har därtill förkortats för den följande konsonantens skull, så att ordet nu uttalas *oN-sta*; i *torsdag* hafva *r* och *s* sammansmält till ett cerebralt *s*, som till sammans med det till *t* (genom assimilation likaledes celebralt) förvandlade *d* börjar den andra stafvelsen, hvarför någon vokalförkortning här ej varit behöflig, lika litet som i *lördag*, där *r* och *d* blifvit ett den andra stafvelsen början de cerebralt *d*. — Denna företeelse, som knappast på annat sätt kan förklaras, må beaktas såsom ett vigtigt stöd för riktigheten i min uppfattning af uttalet af sådana ord som *lE-d* o. s. v. Ty om uttalet här vore *lEd* (likasom ursprungligen i *led-sam*), borde äfven i det osammansatta ordet och dylika ord i allmänhet en böjelse till vokalförkortning med ty åtföljande konsonantförlängning visa sig, något som emellertid ej är fallet[1].

6. Språkets beteckning.

Jag har redan framhållit, att det finnes en skilnad mellan den fonetiska skriften, ljudskriften, och den här använda, som jag kallat bokstafsskrift. Skälet, hvarför bok-

[1]) Såsom motbevis kan ej anföras, att ofta vokalförlängning inträder framför tvänne konsonanter. Detta förhållande synes nämligen altid bero på närvaron af s. k. sammansatt akcent. I förbigående sagdt finner jag intet skäl att ej uppdela dessa „sammansatta“ akcenter i sina enkla beståndsdelar. Åt minstone förefaller det mig vid de fall af dylik akcentuering, som jag haft tillfälle att iakttaga, som om härvid förelåge tvänne exspirationsprocesser och följaktligen rent af tvänne stafvelser.

stafsskriften, icke ljudskriften, blifvit använd, är att den förra är mycket enklare än den senare — ett påstående, som man skall finna bekräftadt vid en närmare undersökning af den fonetiska skriften.

Af en fullkomlig ljudskrift har man rätt att fordra, att den skall angifva ej blott själfva ljuden, utan äfven de pauser, som emellan dem förekomma. Dessa senare äro af två slag: dels uppehållen mellan stafvelserna, dels de vid de klusila konsonanterna förekommande ljudlösa momenten. Under de senare är exspirationen verksam, under de senare icke verksam; men då detta ej kan hafva till följd någon skilnad för örat, måste de återgifvas med samma tecken. Endast det olika tidsmåttet måste på något sätt utmärkas, och de långa pauserna kunde därför betecknas med ett längre streck (—), de korta klusila konsonanterna samt stafvelsepauserna med ett kortare (-). Äfven ljudens olika tidsmått måste naturligtvis angifvas, och detta sker lämpligast med ett streck under de långa (eller genom deras tryckande med fetstil, större typer e. d.), hvaremot de korta blifva obetecknade. Hvad de längre uppehåll beträffar, som förekomma mellan satser, och hvilka angifvas genom särskilda tecken, kunna vi ej här på dem inlåta oss. Ordskilnaden har man ingen rätt att fordra att ljudskriften skall utmärka; ty begreppet ord har ju blott afseende på språkets betydelse, och att fordra ordskilnadens betecknande i skrift vore ungefär det samma som att vid hvarje uppteckning af ett språk fordra en mellanradig öfversättning. — Hvad ljuden angår, har man, då det tydligen vore snart sagdt omöjligt att med olika enkla tecken återgifva alla de olika ljud, som i språket förekomma, påfunnit att med samma tecken återgifva alla ljud, som äro lika till klangfärg och intensitet, samt med bitecken öfver eller under raden beteckna de skiftningar i tonhöjd o. s. v., som hos dem förekomma. Likaså angifves genom bitecken den lilla förändring i klangfärg, som är en följd däraf, att luften delvis får utströmma genom näsan. Alla dessa biomständigheter, äfvensom beteckningen af tonvigten m. m., lämnas här aldeles ur sigte.

Lika litet som vid bokstafsskriften öfvergångarne betecknades, lika litet kunna de otaliga öfvergångsljuden i ljudskriften göra anspråk på någon särskild beteckning, då en sådan blefve snart sagdt omöjlig. Ljudskriften skulle sålunda helt och hållet sammanfalla med bokstafsskriften, funnes ej de besvärliga klusila konsonanterna till, ty här måste öfvergångsljuden utsättas, om skriften skall förstås. Då ljudserierna äro olika alt efter de bokstäfvers olikhet, mellan hvilka de stå, kunna de kanske lämpligast tecknas t. ex. [*a . . . p*], [*s . . . p*], [*p . . . a*], [*p . . . m*] o. s. v. De enkla tecknen *p*, *t* o. s. v. kunde då användas i slutet af ord, där ingen mera bokstaf följer.

Anm. Öfvergångsljuden förekomma altid mellan bokstäfver, tillhörande samma stafvelse. Mellan tvänne stafvelser däremot bortfalla de, i det att de nödiga förändringarna i artikulationen verkställas under det uppehåll i utandningen, som inträder mellan stafvelserna. Från denna regel göres dock vid de klusila konsonanterna ett undantag, ty då en sådan kommer i slutet af en stafvelse, bortgår den inspärrade luften först med den påföljande stafvelsen, hvarvid öfvergångsljuden åter uppträda och måste räknas till den andra stafvelsen. — Om talorganerna icke verkställa de nödiga rörelserna under stafvelsepausen, utan kvarstå i sin förra ställning, ända till dess den nya stafvelsens exspiration begynner, har detta till följd det så vanliga „inskjutandet“ af en ny konsonant, såsom *t* mellan *l* eller *n* och *s*, *p* mellan *m* och *t*, *b* mellan *m* och *l* eller *r*, *d* mellan *n* eller *l* och *r* o. s. v. Stöta två vokaler till sammans i olika stafvelser, och öfvergångsrörelserna icke äro verkstälda, då den nya stafvelsen skall börja, så uppträder här den konsonant, hvars bildning närmast liknar den föregående vokalens. Sålunda inskjutes ofta *j* efter vokalerna *i*, *e* och *ä* o. s. v.

Efter dessa principer få vi exempelvis följande beteckningar: [*p . . . å*] *Å* (= på), *s* [*s . . . p*]-[*p . . . å*] *Å* (= spå), *A*-[*p . . . a*] *a* (= apa), *‘aM*-[*p . . . a*] *a* (= hampa), *va* [*a . . . t*]—[*t . . . n*] *na* (= vattna), *rE-p* (= rep), *‘a* [*a . . . t*]—*t* (= hatt), [*t . . . a*] *A*-[*d . . . l*] *la* eller [*t . . . a*] *a* [*a . . . d*]—[*d . . . l*] *la* (= tadla), [*t . . . a*] *A* [*a . . . k*] -[*k . . . å*] *Å-s* eller [*t . . . a*] *A*-[*k . . . å*] *Ă-s* (= tak-ås), *u* [*u . . . p*]—[*p . . . å*] *Å* (= upp å eller upp på), [*t . . . a*] *a* [*a . . . p*]—[*p . . . t*] -[*t . . . o*] *o* (= tapto) o. s. v.

Öfvergångarne mellan tvänne bokstäfver utföras altid på det sätt, som ligger närmast till hands, och däraf är en

följd, att [*p*...*m*], [*t*...*n*] o. s. v. beteckna „Nasenstoszlaute“, att [*t*...*l*] och [*d*...*l*] föreställa ljud med lateral explosion o. d.

Ungefärligen på detta sätt skulle en konsekvent ljudskrift se ut. Som man finner, är den föga inbjudande, och svårigheten att noggrant uppfatta ljuden torde icke vara dess minsta olägenhet. Emellertid har den skrift, som vi dagligen använda, och som i årtusenden under olika former användts af de europeiska folken, en otvifvelaktig tendens till att vara en ljudskrift. Om det också ej kan anses fullt bevisadt, att den härstammar från det gamla Egyptens hieroglyfer, är det dock intet tvifvel underkastadt, att den leder sitt ursprung från en bildskrift, ett sätt hvarpå människan altid gjort sina första försök att meddela sina tankar. Bildskriften är en begrepsskrift, ett försök att utan någon förmedling af språket omedelbart för ögat försinliga det tänkta. Detta sätt medförde dock alt för stora svårigheter, för att de skulle kunna öfvervinnas. Men språket var människan gifvet såsom ett det fullkomligaste medel att uttrycka sina förnimmelser för andra; en bild af språket skulle därför blifva det bästa sättet att skriftligen meddela sig. Öfvergången från begrepsskrift till språkskrift är därför det första stora steget i skriftens historia [1]). Språkskriften var till en början en stafvelseskrift, som dock för sin bristfällighets skull måste vika för bokstafsskriften. Man ser tydligt hos stafvelseskriften, att den endast är en öfvergångsform: i tecknens utseende igenkänner man dess ursprung från bildskriften, men till sin idé är den en språkskrift.

Bokstafsskriftens princip är att återgifva hvarje enkelt språkelement med sitt särskilda tecken. Sålunda erhöllo de olika språkljuden sin beteckning. Äfven språkets ljudlösa

[1]) Ännu i dag använda vi dock med fördel ett slags begrepsskrift, nämligen siffrorna, för att angifva talförhållanden. — Ett minne från begrepsskriftens dagar hafva vi i vår nuvarande skrift i angifvandet af ordskilnaden, något som dock naturligtvis är nödvändigt i följd af de ofullkomligheter som vidlåda vårt nu brukliga skrifsätt. Flere äldre språk hafva dock som bekant försmått detta medel att göra *skriften lättare* att förstå.

element — de klusila konsonanterna — fordrade att återgifvas för ögat; men om nu alla dessa pauser, som ju i och för sig äro aldeles lika, återgåfves med samma tecken, så råkade man i den nödvändigheten att äfven i vissa fall beteckna öfvergångsljuden, för att skriftspråket skulle kunna förstås lika väl som talspråket. Men därigenom råkade man i strid med bokstafsskriftens princip, och valde hälre det vida enklare sättet, att skaffa sig olika tecken för pauserna, alt efter de olika sätt, hvarpå dessa bildades. — Naturligtvis vill jag ej härmed påstå, att vårt skriftspråks uppfinnare och utbildare resonerat på detta sätt, utan man har förmodligen velat gifva ett särskildt tecken åt hvarje ljud, men vid de klusila konsonanterna omedvetet förblandat känselsinnets förnimmelser med hörselns (då man nämligen måste antaga, att den skrifvande i allmänhet upptecknat sitt eget språk, icke en annan persons, som talat högt för honom), och sålunda kommit att med samma tecken återgifva — icke samma ljud, utan — samma ställning och verksamhet hos talverktygen.

Det kunde gifvas ett sätt att undvika så väl ljudskriftens svårigheter som bokstafsskriftens inkonsekvenser. Man kunde nämligen säga, att t. ex. *a* icke betecknar det ljud som frambringas, under det luften utandas och talorganerna innehafva ett visst läge (*a*-läget), utan att *a* betecknar, att luften utandas och talorganerna innehafva *a*-läget. Det vore sålunda de olika momenten af talverksamheten, icke resultatet af den samma, som borde betecknas. En sådan skrift skulle till det yttre komma att helt och hållet sammanfalla med den bokstafsskrift, som jag i de föregående undersökningarna användt. Men ett dylikt förfarande är helt visst oberättigadt. Ingen fins väl, som vill påstå, att nottecknen icke beteckna själfva tonerna, utan den verksamhet, hvarigenom de frambringas. Och på samma vis är det med språket. Det var, såsom vi sett, det första stora steget i skriftens historia, att låta språket — det uttrycksfullaste medlet för tankens försinligande — blifva det betecknade, och naturligtvis det hörda språket, det akustiska fenomenet. Skriftens idé är att låta ögat göra tjänst i stället för örat,

och då örat uppfattar resultatet af talverksamheten, icke denna verksamhet själf, så måste äfven ögat tänkas uppfatta tecken af resultatet, icke tecken af verksamheten. En fullkomlig ljudskrift borde sålunda äfven blifva det fullkomligaste slaget af skrift.

Men härvid är ett att märka. Liksom man vid talspråket tänker sig så väl en talande som en hörande, så förutsätter skriftspråket både en skrifvande och en läsande. Betraktar man skriftspråket från den skrifvandes sida, så måste man väl äfven tillerkänna honom rättighet att skrifva som han talar, det är: återgifva de olika momenten af talverksamheten. Det är denna fordran, som — i enlighet med hvad jag ofvan antydt — omedvetet gjort sig gällande vid de klusila konsonanternas beteckning i vårt nuvarande skriftsystem. Ett fullkomligt skriftspråk har sålunda att taga hänsyn så väl till den skrifvande som till den läsande, som härvid föreställa den talande och den hörande. Men huru ett i allo konsekvent skriftsystem, som kan uppfylla dessa fordringar, står att vinna, inser jag icke. Konsekvensen måste sålunda åt någondera hållet uppoffras, och i sådant fall synes mig den strängt fonetiska skriften, om skriftspråket betraktas uteslutande som ett medel att uttrycka sig, hafva de mest berättigade anspråk på att i det allmänna lifvet blifva den herskande. Men rätt är icke altid lätt, och därför torde allmänheten ännu länge, äfven om med fonautografens och fonografens tillhjälp en fullkomlig ljudskrift skulle kunna åstadkommas, med förkärlek hålla sig till bokstafsskriften. en skrift, som äfven särskildt rekommenderas åt språkforskaren, då den för honom är fullt berättigad. Ty då han måste fästa sin uppmärksamhet vid språket både såsom hördt och taladt, både såsom ett resultat och såsom en verksamhet, och företrädesvis vid den senare sidan, så har han också vid beteckningen att iakttaga det samma, och hvad kan väl i sådant fall blifva lämpligare för honom än bokstafsskriften?

Upsala i aprill 1879.

Anmeldelser.

J. **Brynildsen**, Kortfattet fransk grammatik til skolebrug, Kristiania. A. Cammermeyer. 1879. 97 s.

Denne bog er i det hele skåren over den almindelige læst for franske skolegrammatiker, der have den fejl i deres tilsnit at være for latinske og intet virkeligt hensyn tage til den franske sprogforskning, som den har udviklet sig i de sidste 20 til 30 år, siden Diez's romanske grammatik kom ud. Er den franske historiske sprogforskning end meget ny, kan den dog på flere punkter fremvise resultater, som med nytte kunde drages ind i den almindelige grammatiske undervisning og ganske sikkert vilde gøre denne mere interessant for eleverne, end den nu som oftest er. En afdød universitetslærer sammenlignede en gang en meget brugt fransk skolegrammatik med en fransk soldat i latinsk uniform. Dette billede er meget træffende og passer på hele arten. Men den antike uniform passer ikke mere til den moderne skikkelse; hvert øjeblik må der drejes og presses, for at alt kan komme indenfor det givne snit. I udlandet har man dog allerede i flere år ved de såkaldte historiske grammatiker søgt at gøre den nyeste forskning frugtbar for skoleundervisningen, men her hjemme har åbenbart Madvigs latinske grammatik virket hæmmende.

Når man ikke vil bebyrde (?) eleverne med en historisk forklaring af ordformerne, hvor den romanske sprogforskning er i stand til at give den, bør man i al fald ikke give dem en pseudo-historisk fremstilling, som kun medfører forvirring. Udtryk som „stamme“ og i modsætning dertil „endelse“, hentede fra de gamle sprogs grammatik, bør ikke bruges. Den slags begreber få kun betydning, når de give et indblik i sprogets liv, ikke når de blive noget rent ydre, nogle indholdsløse bogstavgrupper. Hvad mening er der i i en fransk grammatik, hvor talen er om hunkøn af ordene på *eur*, at give to regler som disse: 1) „*eur* bliver til *euse* i dem, som er dannede af præsens participium af franske verber: *menteur* løgner, *menteuse*“ (Brynildsen § 58, 2), hvorfra som undtagelse anføres: „*Exécuteur*, *inspecteur*, *inventeur*, *persécuteur* tager *trice*“ for ikke at tale om ordene, der få *eresse* — og 2) „De, der ender på *teur*, hvor *t* ikke hører til stammen, får i hunkj. *trice: lecteur*, *lectrice*“ (§ 58, 3)? Hvor hører da *t* til, når „endelsen“ er *eur* og det ikke hører til „stammen“, og hvorfor gå inventeur, o. s. v., ikke ind under reglen § 58, 3? Det vil vel ikke for alvor falde nogen, der kender blot så meget til latin, som man kan forudsætte hos en udgiver af en fransk grammatik, ind at svare, at *inventeur*, o. s. v., ere dannede af præsens participium af *inventer*, o. s. v.! Og den anden del af spørgsmålet, om *lecteur*, kan kun besvares ved en

henvisning til det tilsvarende ords forhold i et, i denne sammenhæng ganske andet sprog, latin. Hvilket virvar! Og hvad har man nåt ved disse meningsløsheder, der ere gåede fra bog til bog og fra lærer til elev i Gud véd hvor mange år? Kun at reglerne om *eur* altid falde eleverne meget vanskelige. Desuden er hovedreglen falsk. De her behandlede ord på *eur* ere regelmæssige udviklinger af de latinske på *orem*, *menteur* af *mentitorem*, hvortil der har sluttet sig nogle analogidannelser, og den regelmæssige hunkønsform, historisk set, er den, der nu er relegeret til undtagelsernes småt tryk: *eresse*. Endelsen *euse* er i det 14de, 15de årh. lånt fra ordene på *eux*, latin *osus*, men det vil blive for vidtløftig at komme ind på enkeltheder her.

En anden pseudo-historisk fremstilling, hvilende på samme begreber „stamme“ og „endelse“, og som vækker lige så falske forestillinger hos eleverne, er dén, der gives ved verberne: „Ved verberne skjelnes mellem 1) stammen ɔ: hvad der bliver tilbage, når *-ant* kastes bort i participe présent . . ., og 2) endelsen“ (§ 78), og den dermed i forbindelse stående krønike om de fem stamtider. Forvirringen bliver klarest ved verberne på *-oir*, hvor *recev* er stamme i et verbum med former som *reçu*, o. s. v., hvor *u* dog efter den hele synsmåde er „endelse“, eller verber som *prendre* med stamme *pren* og former som *pris* o. s. v., hvor *s* vel er „endelsen“. Stammetidernes theori fører til at forklare 2den person enkelttal i præsens imperativ, som dannet af præsens indikativ ved en sløjfning af pronominet — *je*! (B. § 79, 5), mens det i virkeligheden er den latinske imperativ, der stadig lever. Når dette ikke fremkalder endnu større forvirring hos eleverne, end det i almindelighed gør, ligger det i, at de have glemt læren om stamme og endelse, inden de ere komne ud over de såkaldte regelmæssige verber, og læreren skal nok tage sig i agt for at minde dem om den.

Disse bemærkninger gælde naturligvis ikke hr. B.s bog mere end alle de andre, der høre til samme klasse; jeg benytter den lejlighed, omtalen af hans bog giver mig, til en almindelig protest; han må så tage sin del af ansvaret. I forbigående må jeg dog gøre opmærksom på en bemærkning hos hr. B., som han må tage på sin kappe, hvor også en sådan stillen på hovedet af det historiske finder sted. Han siger, § 70, Anm. 1: „i *cela* er l'accent grave sløjfet“; men den er jo tværtimod tilsat i *là* blot som adskillelsesmærke fra det uakcentuerede *la* uden at udgøre nogen, om jeg så må sige, organisk del af ordet.

Bortset fra denne „familiesygdom“ har hr. B.s lille bog adskillige meget gode egenskaber. Den er klart og kortfattet redigeret, og i så henseende heldigere end flere af dens danske brødre, der have meget indviklede og tunge regler, således behandlingen af prædikatets forhold til flere ved *et* og *ni* forbundne subjekter eller af adjektivets stilling foran og bagefter substantivet. Dog går, som jeg strax exempelvis skal vise, hr. B.s kortfattethed

på sine steder altfor vidt. En god side ved bogen er også dens gode oversættelser af exemplerne.

Hr. B.s grammatik bærer årstallet 1879, og det undrer mig derfor meget, at han ikke har taget mindste hensyn til de forandringer i retskrivningen, der ere foretagne i den nyeste udgave af *Dictionnaire de l'Académie française*. Her var dog et punkt, hvor han havde kunnet få noget ind, som ikke fandtes hos hans mange forgængere. Akademiet er jo retskrivningens lovgiver, og de af det optagne ændringer ville snart være almindelig antagne, hvad der blandt andet fremgår af det store antal oplag, der allerede er udkommen af en lille bog[1]), som er udgivet af de franske korrekturlæsere, der, som bekendt, ere retskrivningslovgivningens håndhævere i Frankrig. Der er så meget større opfordring til at tage hensyn til disse ændringer, som de på flere steder gribe ind, i hvad der i skolegrammatiken gives som undtagelser fra regler. Således skrives nu *Norvège*, *piège* (smlgn. B. § 8, 1), *protège* (B. § 88, 5 Undt.), *complètement* (B. § 95, II Anm. 1). Mange gå jo videre end Akademiet og skrive *cèdcrai*, *évènement*, o. s. v.

Til slut skal jeg for en mulig 2den udgaves skyld gøre opmærksom på et par steder, hvor jeg mener, at hr. B. har været for kortfattet, og på nogle urigtigheder, hvoraf nogle findes i flere andre skolegrammatiker.

Lydlæren. § 2: Bemærkningen om *l'accent aigu* bliver først rigtig, når man indfører Akademiets nye skrivemåde og bortser fra de halvåbne *e*'er som i *développement*, *événement*. § 7 NB. bør udgå; foran *l* mouillée udtales *a* rent, *i*-lyden udgør en del af den mouillerede lyd og findes også ved de andre vokaler foran *l* mouillée. § 13, 2: I *enivrer*, *ennoblir*, *ennui* er udtalen uden næselyd sjælden eller ikke brugelig. § 20: Det er en ikke tilstrækkelig begrundet opfattelse, skjønt den deles af Littré og Sachs, at *h* i *huit* ikke er aspireret i *dix-huit* og *vingt-huit*, da *x* og *t* også høres i de andre sammensætninger af *dix* og *vingt*, og *x* med sin bløde lyd i *dix-neuf*. § 30 Anm. 1: „Ved overflytning lyder *d* som *t*“ læs „som fransk *t*“. Hvis *b*, *d* og de andre stumme konsonanter i norsk lyde som i dansk, er det ikke rigtigt, når der § 15, 16 o. s. v. siges, at de udtales som i norsk. Om udeladelser i lydlæren skal jeg ikke tale; det beror for meget på et personligt skøn, hvad der her bør tages med eller ej.

Bøjningslæren. § 36: Skrivemåden *enfans* uden *t* bør anføres, da den er meget almindelig og endog bruges i franske aviser (Journal des Débats). § 43, 3: Reglen er kun ganske rigtig, når substantivet er et abstraktum eller benævnelse på et stof; derimod har f. ex. *tire-botte* i flertal *tire-bottes*, og med

---

[1]) *Changements orthographiques* introduits dans le Dictionnaire de l'Académie, p. p. la Société des Correcteurs, Paris, Aug. Boyer & Cie.

og uden *s* bruges ord som *garde-robe*, *garde-rôle*, *tire-bouchon*, o. s. v. § 63: Endekonsonanten i talordene *cinq*, *six*, o. s. v., høres foran måneders navne, hvor de jo stå substantivisk. § 64: *Prime* bruges også for at betegne ettal som adskillelsesmærke ved bogstaver anvendte som almindelige talbetegnelser i mathematik: a^1 udtales *a prime*. § 82: Der er ingen grund til i bøjningslæren at anføre *j'eusse donné*, o. s. v., som conditionnel passé. § 88, 6: Det tilføjes, at *y* kan beholdes, det er endog vist nok det almindelige, i verber på *ayer*; det findes således i et exempel s. 54 l. 6 f. n. § 94: Ved *asseoir* er der ikke anført former nok for præsens indikativ og futurumstiderne. § 96: Da adverbier på *-ment* også forekomme ved *cher*, *vite* og *court*, er der ingen grund til at skille disse fra „andre adjektiver" som *bas*, *haut*, o. s. v.

Syntaxen. § 100 b: Ved „Når *ce*, det, er subjekt for être, står dette i flertal", bør indskydes: „i almindelighed", thi i daglig tale bruges meget hyppig enkelttal og vel under påvirkning derfra lige så hos de moderne forfattere. § 101: Udtrykket „det subjekt, der har fortrinet" for at betegne, at verbet retter sig efter 1ste person, når den er subjekt sammen med 2den eller 3dje, efter 2den, når den er subjekt sammen med 3dje, er uklart. § 105: Reglen er kun rigtig, når det ved hjælp af *ainsi que*, o. s. v., tilføjede udtryk er indskudt som en slags parenthes. § 117 Anm. 2: *Changer*, der kun har præpositionen *de*, når dets objekt står uden bestemmelsesord, kan ikke således sidestilles *jouir*, der altid har *de*. § 119, 4 note under linjen: „undtagen i *bien d'autres*" rettes til „undtagen foran et adjektiv f. ex. *bien d'autres*". § 123 d: Der bør gøres opmærksom på at *être* i betydning af „være henne" kun bruges i fortiderne. § 130 a: I lighed med § 135 indsættes „eller substantivisk pronomen". § 160 b: Denne brug af dativ og den bestemte artikel svarende til et ejendomspronomen i norsk, forudsætter, at objektet er en legemsdel på den person, subjektet i sætningen betegner. § 172, 1: Tilføj i en anmærkning betydningen af *ne... pas que*. § 172, 2: Der bør i en anmærkning gøres opmærksom på den betydning af *savoir*, hvori *pas* ikke kan udelades.

Gerson Trier.

Altfranzösische Bibliothek herausgegeben von Dr. **Wendelin Förster**. Heilbronn, Gebr. Henninger. Erster Band. Chardry's Josaphaz, Set dormanz und Petit plet; Dichtungen in der anglo-normannischen Mundart des XIII. Jahrhunderts. Herausg. von **John Koch**. 1879. XLVII + 226 S. 8vo. Zweiter Band. Karls des Grossen Reise nach Jerusalem und Constantinopel. Ein altfranzösisches Gedicht des XI. Jahrhunderts. Herausg. von **Eduard Koschwitz**. 1880. 114 S. 8vo.

Den anglo-normanske dialekt indtager på grund af de særlige forhold, der knytte sig til den, en ganske ejendommelig stilling mellem de øvrige gamle franske dialekter. Den har, ligesom den franco-venetianske, udviklet sig på fremmed jordbund, men forholdene, under hvilke de to dialekters udvikling er foregået, ere højst forskellige. I Norditalien trængte det franske sprog ind ved de omvankende Trouverer, der foredrog deres episke digte eller versificerede romans d'aventures; oprindeligt skete dette på fransk, men snart begyndte man at læmpe sproget, at italienisere det, og der opstod heraf et blandingsprog, hvis væsenligste bestanddel er fransk, men stærkt blandet med norditalienske ord og former. I dette besynderlige sprog, som nogle iøvrigt ikke ville hædre med navnet dialekt, er der affattet adskillige digte i det 13de årh., men allerede i slutningen af det 14de forsvinder det; den litteratur derimod, der oprindeligt havde fremkaldt denne italienske udløber af „la douce parleure françoise“ uddør ikke med den, men fortsættes i de følgende århundreder dels i prosaisk, dels i poetisk form uden dog at frembyde nogen stor interesse, indtil den endeligt i det 16de årh. ligesom får nyt liv og fremstår i en forynget skikkelse i Pulci's, Bojardo's og Ariosto's digte. I England stille forholdene sig anderledes; de mindesmærker, der ere bevarede af den anglonormanske litteratur frembyde vel et særegent sprog, men dette sprogs ejendommeligheder skyldes, om jeg så må sige, indre forandringer: adskilt fra moderlandet har det undergået en hurtig og gennemgribende afslibning så vel i fonetisk som i morfologisk henseende, derimod kan der ikke påvises nogen indvirkning fra angelsaksisk, hverken i ordforråd eller former.

Studiet af den anglo-normanske dialekt har været noget forsömt; prof. Suchier's afhandling om sproget i la Vie de St. Auban var hidtil næsten det eneste af betydning, der var fremkommet om den; nu har Koch's udgave af Chardry's digte betydeligt udvidet vort kendskab. I en indholdsrig indledning har han påpeget dialektens ejendommeligheder i fonetisk henseende, deklinationens forfald, versemålets særegne, endnu ikke helt forklarede uregelmæssigheder etc.; jeg skal ikke gå nærmere ind herpå, da allerede Mussafia udførligt har drøftet alle disse ting i en anmeldelse i Gröber's Zeitschrift (III, s. 591—607).

Chardry's digte frembyde ikke ringe interesse i sproglig henseende, og man kan sige det samme om dem, når man betragter dem fra et litterært standpunkt. Chardry fortæller livligt og underholdende, og det er i det hele taget en fornöjelse at göre hans bekendtskab; ganske vist er det også meget taknemmelige æmner, han behandler. Först den berömte legende om Barlaam og Josaphat, der oprindeligt tilskreves Johannes Damascenus og ansås for at være en i sin inderste kærne kristelig legende, men som senere viste sig at stamme fra buddhistiske

hilder og egenligt behandle Buddha's liv og omvendelse[1]); dernæst legenden om Syvsoverne „de syv brødre, som af den romerske kejser [Decius] formedelst deres kristentro bleve indespærrede i en hule, hvor de slumrede i 200 år, men derefter fremtrådte på ny og meddelte til den da regerende kejser deres hændelser" [2]). Endeligt har han i det sidste halvt dramatiserede samtaledigt, Petit Plet, haft den originale ide at lade en yngling optræde belærende for en olding; modgang har gjort denne sidste bitter, og han er træt og ked af livet, den unge mand derimod, der ser lyst på alt, imødegår ham roligt og fornuftigt og indgiver ham ny livslyst og tillid til forsynet. Digtet giver iøvrigt flere interessante kulturhistoriske oplysninger; der siges således om Englænderne, at de ere brave, ædle og høviske — *fors sul itant ke beverie — empire mut leur bele vie* (1271-2). Denne anklage mod Englænderne kommer hyppigt til orde i middelalderen, og talemåder som „*Li mieldre buveor en Angleterre*", eller „*Saoul comme un Anglois*" [3]) ere betegnende; i Cronique de Reims fortælles om Robert de Courçon († 1218), at han var „*anglois, preudons*" og tilföjes der „*bevoit voulentiers*" (l. c. § 146).

Andet bind af Förster's gammelfranske bibliotek, der indeholder det gamle digt om Karl den stores valfart, er fuldt så interessant og fuldt så omhyggeligt behandlet som det förste. Da jeg ved en tidligere anmeldelse har haft lejlighed til at omtale det foreliggende digt[4]), skal jeg ikke her gå nærmere ind på det; jeg tilföjer blot her, at Koschwitz har krav på alle romanisters tak for endeligt at have givet en tidsvarende udgave af le pèlerinage Charlemagne; kun få kunde have skilt sig fra det så godt, som han har gjort, men der er vist også kun få, der så længe og med så stort held have sysselsat sig med dette digt som han[5]).

Kbhvn., nov. 1880. **Kr. Nyrop.**

---

1) Liebrecht, Zur Volkskunde 441 ff.

2) Således lyder titlen på en nyere udgave af „Krøniken om Syvsoverne" (Kbhvn. s. a.); denne bog omtales hverken af Nyerup (Alm. Morskabslæsning) eller Bäckström (Svenska Folkböcker II, 217), da der tilmed på titelbladet står „af Harald Schmidt" kan den næppe gå langt tilbage i tiden; sagnet fremtræder tillige her med forskellige forandringer, der sikkert må skyldes den danske bearbejder. Jeg benytter lejligheden til at minde om, at der i la Estoire de saint Aedward le rei forekommer et mirakel, i hvilket les Sept Dormants spiller hovedrollen (se Littré, Glanures 152).

3) Le Roux de Lincy, Livres des proverbes I², 281, og Le Débat des Hérauts d'armes p. p. P. Meyer p. xv.

4) Nordisk tidskrift for filologi, N. R. IV, 235 ff.

5) Efter at ovenstående er skrevet har Suchier gjort digtet til genstand for en udførlig anmeldelse i Gröber's Zeitschrift IV, 401-415.

Ein spanisches Steinbuch mit Einleitung und Anmerkungen zum erstenmal herausgegeben von **Karl Vollmöller.** Heilbronn, Gebr. Henninger. 1880. VI + 34. 8vo.

Som bekendt tillagde man i oldtiden en mængde stene forskellige vidunderlige egenskaber: de kunde beskytte mod gift, hjælpe mod sygdomme, skaffe kvinder en let forløsning, slukke törst, göre usynlig, røbe tyve og mange andre udmærkede ting. Man gik endogså så vidt, at man troede dem i besiddelse af et organisk liv og antog, at der var hanstene og hunstene, at de fik unger, og at de kunde tage til i störrelse. Alle disse anskuelser, hvoraf enkelte have holdt sig blandt folket lige til vore dage, forplantedes til den senere middelalder gjennem en stor række naturhistoriske og lægevidenskabelige værker; der knyttedes også efterhånden flere og flere egenskaber til stenene, og sagnet udsmykkede beretningerne yderligere ved at minde om, hvorledes denne eller hin store konge havde overvundet sine fjender, opdaget et forræderi el. desl. ved hjælp af en bestemt sten. Hertil föjedes så endeligt i de senere lapidarier de i middelalderen så yndede „moralizaciones", hvor stenenes forskjellige egenskaber forklaredes på symbolsk måde med den kristne religion som baggrund.

Sådanne „stenbøger", lapidarier, gjenfinde vi i de fleste europæiske landes middelalderlige litteratur og mange hidtil ubekendte ere i den senere tid blevne fremdragne og udgivne af nyere forskere[1]). Således har Vollmöller for nyligt udgivet et mindre spansk lapidarium efter et håndskrift i British Museum. I en lidt vel kortfattet indledning gör han rede for de af ham kendte spanske lapidarier, der endnu ikke have fundet nogen udgiver, og omhandler dernæst kilderne til det foreliggende. Som man næsten a priori kunde vide, er det for en stor del en oversættelse af den franske biskop Marbod's liber de gemmis; enkelte afsnit skrive sig dog fra den 16de bog af Isidori Hispalensis Origines[2]). Teksten er udgivet med håndskriftets ortografi og dens sproglige interesse bliver derved ulige större end dens litterære, da den jo fra indholdets side ikke frembyder noget væsenligt nyt. Bogen slutter med en fortegnelse over de omtalte stene; det vilde have været ønskeligt, om også de forekommende egennavne vare blevne samlede i en alfabetisk oversigt.

Kbhvn., nov. 1880. **K. N.**

---

1) En sådan gammel tysk „Steinbuch" har tidligere været omtalt i dette tidskrift (N. R. IV, 78).

2) At oversættelsen ikke altid er ganske nöjagtig, har K. Hofmann vist i Gröber's Zeitschrift IV, 156 ff.

Emendatiunculae.

Hymn. hom. I v. 140—142:

αὐτὸς δ᾽ἀργυρότοξε ἄναξ, ἑκατηβόλ᾽ Ἄπολλον,
ἄλλοτε μέν τ᾽ἐπὶ Κύνθου ἐβήσαο παιπαλόεντος
ἄλλοτε δ᾽αὖ νήσους τε καὶ ἀνέρας ἠλάσκαζες.

Baumeistero cum alias praeter Delum insulas commemorari ab hoc loco alienum visum esset, pro *νήσους* scripsit *νηούς*. At ne templa quidem plura Deli fuisse commemorantur. Itaque videndum est, ne poeta posuerit *νῆας*, cum fingeret jam tum, cum Apollo recens natus esset, insulam eadem navium hominumque frequentia celebratam fuisse, quam sua aetate confluxisse dicit v. 153 sqq.:

πάντων γάρ κεν ἴδοιτο χάριν τέρψαιτό τε θυμὸν
ἄνδρας εἰσορόων καλλιζώνους τε γυναῖκας
νῆάς τ᾽ ὠκείας ἠδ᾽ αὐτῶν κτήματα πολλά.

Tyrtaei carm. 11 v. 15—20 (Bergk) libri haec habent:

οὐδεὶς ἄν ποτε ταῦτα λέγων ἀνύσειεν ἕκαστα, 15
ὅσσ᾽, ἢν αἰσχρὰ πάθῃ, γίγνεται ἀνδρὶ κακά.
ἀργαλέον γὰρ ὄπισθε μετάφρενόν ἐστι δαΐζειν 17
ἀνδρὸς φεύγοντος δηΐῳ ἐν πολέμῳ.
αἰσχρὸς δ᾽ἐστὶ νέκυς κακκείμενος ἐν κονίῃσιν 19
νῶτον ὄπισθ᾽ αἰχμῇ δουρὸς ἐληλαμένος.

In his versus 17, 18 non possunt justam offensionem non habere. Nam cum versus 15, 16 enumerationem promiserint malorum quae fugaci viro accidere soleant (*τρεσσάντων ἀνδρῶν* v. 13), in illis dicitur grave esse fugientem a tergo, non vulnerari, sed vulnerare (*δαΐζειν*). Quibus verbis nullo artificio effici potest ut non dicatur res gravis vulneranti accidere (non ei qui vulneratur). Nam quod comparant (Buchholz, Anthologie d. griech. Lyr. I pag. 15 et 108, Bernhardy, Griech. Synt. p. 360) Hom. Od. XVII 265 *ῥεῖα δ᾽ ἀρίγνωτ᾽ ἐστὶ καὶ ἐν πολλοῖσιν ἰδέσθαι* et Thuc. I 20 *χαλεπὰ ὄντα παντὶ ἑξῆς πιστεῦσαι*, quis non videt his infinitivis enuntiari actionem ejus, cui res difficilis et gravis esse dicitur? Neque vero *ῥιγαλέον* (timidum), — quam conjecturam Bergkius etiam in contextum verborum recepit —, probari poterit. Etenim ut timidi et abjecti animi sit fugientis tergum caedere, quid id ad hujus loci sententiam pertinet? — At enim si haec posteriora disticha inter se comparamus, apparet cetera verba versuum 17 et 18 iis, quae sunt in 19 et 20, prope paria paribus demensa respondere (*ἀργαλέον, αἰσχρός; μετάφρενον φεύγοντος, νέκυς κακκείμενος; δηΐῳ ἐν πολέμῳ, αἰχμὴ δουρός*), infinitivo autem *δαΐζειν* respondere participium *ἐληλαμένος*. Ac cum in versibus 19 et 20 omnia plana sint et dilucida, sed in priori disticho uno eodemque verbo *δαΐζειν* et sententia claudicet et membrorum concinnitas turbetur, in promptu est suspicari hunc ipsum infinitivum (activum) ex participio passivo, quod poeta illi participio *ἐληλαμένος* respondere voluerit, corruptum esse? Neque credo quemquam negaturum, omnia et ad compositionem apta et ad sententiam bona futura esse, si legamus:

ἀργαλέον γὰρ ὄπισθε μετάφρενον ἐστι δαϊχθὲν
ἀνδρὸς φεύγοντος δηΐῳ ἐν πολέμῳ,
αἰσχρὸς δ'ἐστὶ νέκυς κακκείμενος ἐν κονίῃσι
νῶτον ὄπισθ' αἰχμῇ δουρὸς ἐληλαμένος.

h. e. „grave (calamitosum) est tergum vulneratum fugientis in atroci proelio, turpe est corpus mortuum jacens in pulvere a tergo cuspide teli confixum."

Neque hoc uno loco fit, ut animadversa membrorum sententiae inconcinnitas dux sit ad sedem vitii indagandam. Ut Plat. Reip. III 402 cum in omnibus, quantum equidem scio, manu scriptis et impressis libris legatur ὥσπερ ἄρα γραμμάτων πέρι τότε ἱκανῶς εἴχομεν, ὅτε τὰ στοιχεῖα μὴ λανθάνοι ἡμᾶς ὀλίγα ὄντα ἐν ἅπασιν οἷς ἔστι περιφερόμενα καὶ οὔτ' ἐν σμικρῷ οὔτε ἐν μεγάλῳ ἠτιμάζομεν αὐτά, ὡς οὐ δέοι αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ πανταχοῦ προυθυμούμεθα διαγιγνώσκειν ὡς οὐ πρότερον ἐσόμενοι γραμματικοὶ πρὶν οὕτως ἔχοιμεν, quis dubitet, quin pro δέοι legendum sit δέον, ut inter se respondeant participia causali significatione ὡς δέον et ὡς ἐσόμενοι? Neque ibdm. I 337 E non digna fuit quae reciperetur Bremii commemorata a Schneidero conjectura, in his verbis πῶς ἄν τις ἀποκρίναιτο πρῶτον μὲν μὴ εἰδὼς μηδὲ φάσκων εἰδέναι, ἔπειτα εἴ τι καὶ οἴεται περί τούτων, ἀπειρημένον αὐτῷ εἴη ὅπως μηδὲν ἐρεῖ ejiciendum esse εἴη, quod verbum non solum inconcinnam sed etiam prorsus vitiosam sententiam efficit. Ac miror sane non idem factum esse Xen. Hell. II 3, 19 ἔλεγεν ὅτι ἄτοπον δοκοίη ἑαυτῷ γε εἶναι τὸ πρῶτον μὲν βουλομένους τοὺς βελτίστους τῶν πολιτῶν κοινωνοὺς ποιήσασθαι τρισχιλίους ὥσπερ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἔχοντά τινα ἀνάγκην καλοὺς κἀγαθοὺς εἶναι καὶ οὔτ' ἔξω τούτων σπουδαίους οὔτ' ἐντὸς τούτων πονηροὺς οἷόν τε εἴη γενέσθαι, ubi εἴη ferri non potest. Ut enim illud probari non potest, quod editores (Breitenbach, Büchsenschütz 1876) ad optativum defendendum afferunt, ita formatum esse alterum, quod particulae ὥσπερ subjungitur, membrum, quasi ante scriptum esset ὥσπερ ἂν ἔχοι ἀριθμὸς οὗτος, quae orationis fingendae duritas a Xenophonteo scribendi genere abhorret, sic omnia plana fiunt, si ejecto εἴη accusativi absoluti τὸν ἀριθμὸν ἔχοντα ἀνάγκην et οἷόν τε inter se respondent. Illud vero constat saepissime factum, ut verbum substantivum interpolaretur, cfr. Madv. Adv. I 416 ad Plat. Reip. II 361 C, credo etiam ibdm. V 459 B. ὑμῖν δεῖ ἄκρων [εἶναι] τῶν ἀρχόντων.

Plat. Phaedo 103 C. Ἆρα μήπου, ὦ Κέβης, ἔφη, καί σέ τι τούτων ἐτάραξεν ὧν ὅδε εἶπεν; ὁ δ', οὐκ αὖ, ἔφη, οὕτως ἔχω. καί τοιοῦτό τι λέγω, ὡς οὐ πολλά με ταράττει. Pro καὶ τοιοῦτό τι, quae codicum scriptura teneri nequit, margo codicis B. habet καίτοι οὔτι, quod recepit Schanzius. Et ad codices propius et ad sententiam aptius est καίτοι οὐκ ἀντιλέγω ὡς οὐ πολλά με ταράττει.

Chr. Cavallin.

Rettelse.

I min Rettelse til Cic. pro Caec. § 104 (Kort Udsigt over d. philol.-hist. Samfunds Virksomhed 1878—80, S. 18) burde være skrevet: amplissimis et vetere nomine negotiis.

J. N. Madvig.

Runinskriften på Forsaringen.

Ett tydningsförsök af Harald Hjärne.

Denna märkliga runinskrift har, såsom bekant, i mer än tvenne århundraden pröfvat åtskillige forskares skarpsinne, men det oaktadt var sjelfva syftemålet med dess anbringande i dörren till Forsa kyrka fullkomligt oklart, ända tills prof. Bugge för några år sedan offentliggjorde sin grundliga afhandling om detta minnesmärke (Festskrift til det Kgl. Universitet i Upsala ved dets Jubilæum i September 1877 fra det Kgl. Fredriks Universitet i Christiania, Chr:a 1877). Han ådagalade, att inskriften innehåller et kyrkorättsligt lagbud, afsedt till underrättelse och varning för samtlige sockenbor. Denna uppfattning torde i allmänhet hafva blifvit erkänd såsom riktig; den antages äfven af inskriftens senaste uttolkare, Eiríkur Magnússon, som eljes framställer en afvikande åsigt rörande vissa punkter (Kirkjutíðindi fyrir Ísland, Árg. II 1879, Hept. 2—3, Reykjavík 1879—80, sid. 57 ff., en uppsats, på hvilken prof. Bugge gjort mig uppmärksam). Jag har ej heller funnit något skäl, som kunde tala emot inskriftens juridiska karakter; deremot synes mig, att prof. Bugges tolkning, hvad enskildheterna beträffar, kan vara underkastad vissa tvifvelsmål, hvilka gifvit mig anledning att eftertänka, huru vida icke en annan, i rättshistoriskt afseende mera tillfredsställande förklaring vore filologiskt möjlig. Denna gissning vill jag här underställa sakkunniges omdöme, utan att inlåta mig på en närmare granskning af de många andra hittills gjorda tydningsförsöken. För en lättare jemförelses skull anför jag prof. Bugges egen läsning, från hvilken jag icke ansett mig böra afvika, enär den grundar sig på en särdeles noggrann undersökning af ringen och dess runor. Vid omskrifningen med latinska bokstäfver begagnar jag samma beteckningssätt som prof. Bugge (sid. 8):

:||| : uksatulskilanaukauratuąstafatfurstalaki : uksatuąaukaurafiurataþrulaki : inatþriþialakiuksafiuraukauratastaf : aukaltaikuluarʀifanhafskakiritfuriʀ : suaþlirþiʀakuatliuþritisuauasintfuraukhaikat : inþaʀkirþusikþitanunrątarstaþum : aukufakʀąhiurtstaþum : inulbiurnfaþi :

Alla ord äro sammanskrifna inom hvarje särskild genom skiljetecknet : betecknad afdelning; ingen runa skrifves två gånger å rad. Man eger således rätt att uppdela orden efter behag och att, efter sammanhangets kraf, supplera en runa af samma slag som den närmast föregående eller efterföljande. Med iakttagande häraf läser och öfversätter prof. Bugge inskriften på följande sätt (sid. 26):

uksa tulskilan auk aura tuą staf at fursta laki : uksa tuą auk aura fiura (a)t aþru laki : in at þriþia laki uksa fiura (a)uk aura (a)ta staf : auk alt aiku i uarʀ if an hafskaki rit furiʀ suaþ lirþir aku at liuþriti sua uas int fur auk haikat : in þaʀ kirþu sik þita (a)nunr ą tarstaþum : auk ufakʀ ą hiurtstaþum : in ulbiurn faþi.

„En tvegild Okse og 2 Ører (skal man erlægge) som fast Beløb første Gang : 2 Okser og 4 Ører anden Gang : men tredje Gang 4 Okser og 8 Ører som fast Beløb : og alt af Eiendom fortaber man, hvis man fremdeles skjævt afskjærer Ret (d. e. undlader fuldt ud at yde hvad der er Ens Pligt at yde) med Tilsidesættelse af hvad der tilkommer de Geistlige efter Landets Lov; dette var forhen nævnt og ubrødelig fastsat. Men der (d. e. paa denne Ring) gjorde Anund paa Taastad og Ufeg paa Hjortstad sig dette : men Vibjørn skrev Runerne:“

Denna stadga skall, enligt prof. Bugges förmodan, vid hårda straff inskärpa utgörandet af t i o n d e n, enkannerligen qvicktionden, och prof. K. Maurer antager, att de båda bönder, som låtit rista runorna på ringen, varit „Forsa-Kirkens Eiere og Patronats-Herrer“ (sid. 43). Emot denna åsigt synas mig följande invändningar kunna göras:

En så sträng bestämmelse som förlusten af all egendom, i fall tionden icke ordentligt utgöres, står ej i öfverensstämmelse med den kyrkorätt, som innehålles i de äldre svenska landskapslagarne, hvilka här närmast torde förtjena att tagas i betraktande. Allra minst kan en så drakonisk förordning vid den tidiga period, till hvilken Forsaringen måste hänföras, tänkas vara vidtagen af folkets egen lagstiftning (*at liuþriti*). Enligt den yngre Vestgötalagen (Kirkyub. 37, 38) skall bonde, om han öfver kyndelsmessan „sitter qvar" med hela tionden, böta 16 örtug; har han icke före påsk utgjort så väl tionden som böterna, skall han vara i bann (*forbuþ*), tills han gjort rätt för sig. Likaså omtalas i Smålandslagen (Kristnub. 14) och Uplandslagen (Kirkiub. 7) såsom straff, att presten utestänger den tredskande bonden från nattvarden på påskdagen. Konfiskation af löst och fast förekommer ingenstädes. Särskildt vill jag fästa uppmärksamheten vid Östgötalagens bud i detta fall (Kristnub. 13): *Nu sitær bonde kuar mæþ tiunde um ar, böte firi þrea öra ok ut tiundan præstinum ælla þöm sum tiundan a; sua firi annat ok sua firi þriþia. Sitær kuar um þry, böte biskupe þrea markær.* De norska lagrum, som prof. Bugge åberopar (sid. 44), torde icke uppväga dessa vitnesbörd från svensk sida, enär kyrkans rättsliga ställning till följd af kristendomens våldsamma införande i Norge var helt annorlunda beskaffad än hos oss. De svenska konungabref, som prof. Bugge anför (sid. 46), nyttja endast allmänna talesätt, men i händelse Helsingarnes egen lag af ålder hade varit så sträng som prof. Bugges tolkning förutsätter, skulle i dessa diplom säkerligen ett åberopande deraf hafva förekommit. Sjelfva ordet *tionde* nämnes ingenstädes i inskriften, hvarigenom stadgandet, så vida det tydes såsom syftande derpå, får en allt för sväfvande och nästan oklar form, som föga påminner om den fornsvenska lagstilens skärpa trots all dess prägnans.

Den tolkning, som jag föreslår för att aflägsna dessa sakliga svårigheter, kräfver ingen annan förändring af prof. Bugges ordindelning, än att **hafskakl** skiljes i sär: **hafsk akl**. För öfrigt fattar jag några ord i en annan betydelse än prof. Bugge.

staf tager jag såsom dativus med bortfallet kasusmärke. Huruvida en dylik form kan antagas såsom möjlig i en så gammal inskrift, öfverlemnar jag åt filologernas afgörande; för min del har jag icke lyckats finna någon bestämd analogi dertill. Ordet betyder, enligt mitt förmenande, här biskopsstaf, biskopsembete, i analogi med uttrycket *staver ok stol*, som förekommer i Vestgötalagen och annorstädes (Schlyter, Ordb. s. v. Prof. Bugge har muntligen meddelat mig, att han sjelf kommit på samma förmodan, som han dock senare öfvergifvit).

lakl är styng (med knif eller annat stickande vapen). Ordet har i isländskan (jfr lexx.) denna betydelse. Hels. þingm. 14 : 1 förekommer *knifslagh* (äfven på andra ställen i lagarne, Schlyter, Ordb. s. v.).

alt alku uppfattar jag, efter prof. Bugge, såsom „all egendom", men hänför det till det följande **l**, tolkadt adverbialt („här inne"). Meningen blir således: „all egendom, allt bohag i kyrkan"; kyrkans prydnader och gudstjenstens tillbehör.

uarʀ är nom. sing. m. motsvarande det isländska *vörðr*, vårdare. Ett fornsvenskt *varþer* har jag visserligen icke kunnat finna annorstädes (det nuvarande värd är väl närmast bildadt under tysk påverkan), men formen torde icke anses omöjlig. Här betyder ordet det samma som lagarnes ofta förekommande *kirkiuværiandi*, hvilken redan i yngre handskrifter af Uplandslagen och Smålands kristnubalk utbytes emot det nu brukliga *kyrkovärd.*

an är han, såsom äfven prof. Bugge förut har förmodat (sid. 17).

hafsk är 3 pers. præs. reflex.; i Södermannalagen förekommer *hafs* (Schlyter, Ordb. s. v. *hava*). Af Rydqvist (Sv. Spr. L. I, sid. 464) och Stephens (Oldnorth. Run. Mon. I, sid. XLI) anföras följande exempel ur runinskrifter på formen *-sk*: Liljegren, Runurk. 1254, *i(n)taþisk* (Hvitaryd, Småland); ibid. 1365, *bþiþusk* (?), efter P. A. Säves läsning (Råda, Vestergötland); ibid. 2023, *mi(n)nisk* (norsk); Antiqu. Tidsskrift 1843—45, sid. 178, *kuask* (Aars, Jutland); ibid. 1852—54, sidd. 387—95, *barþusk* (Aarhus, Jutland).

aki är 3 pers. præs. konj., det fornsvenska *aghi*, *aghe* (Södermannal. Kirkiub. 1 : 1, þiuf. 13 : 1).

furir hänför jag till **alt alku**.

suaþ och **sua** uppfattar jag såsom hvarandras korrelat. Det bör erinras, att inskriften har skiljetecknet ⁝ framför **suaþ**, men ikke framför **sua**, hvilket synes antyda, att det förra ordet inleder en sjelfständig sats, deremot icke det senare.

int och **halkat** henför jag till **alt alku**. *Inna* är „utreda", „utgöra" (om böndernes præstationer till kyrkans utstyrsel); *hælga* är „inviga" (om biskopens invigning af kyrkan och hvad dertill hörer).

þar syftar på **at liuþriti**: „der", neml. hvarest landsrätten förkunnas, på landstinget.

kirþu är 3 pers. plur. imp. af det fornsvenska *kæra*. I lagspråket betyder *kæra sik* „framföra sitt käromål", och det, hvarpå käromålet går ut, kan uttryckas med en ny accusativ, åtminstone pronominalt (*hvat han sik kæra kan*, Vestgötal. IV. 12), såsom här med **þita**.

Hela inskriften skulle alltså kunna öfversättas ungefär sålunda:

En tvegill oxe och två öre (skall man böta) för det första knifstynget (i kyrkan), två oxar och fyra öre för det andra stynget, men för det tredje stynget fyra oxar och åtta öre. Och för allt bohag här inne (som lider skada under slagsmålet) ege kyrkovärd, om han (en sådan) förefinnes, rätt (talan såsom målsegande). Så att (med den rättsliga påföljd att) presterna ega (målsmansrätt för kyrkofridsbrott) efter landslag, så vardt (kyrkans bohag) tillförene utredt och invigdt. Men der (på landstinget) tillkärde sig detta (ersättningskraf för åverkan å kyrkans egendom) Anund på Tåstad och Ofeg på Hjortstad. Men Vebjörn ristade (runorna).

Inskriften handlar således om kyrkofridsbrott, och en dylik varning kunde icke lämpligare anbringas än vid ingången till kyrkan. Det lagliga ansvaret är tydligt uttaladt. Biskopen har anspråk på vissa noggrant bestämda böter,

i fall kyrkans helgd kränkes genom vapenskifte inom de vigda murarne. Kyrkovärden, såsom kyrkans målsman i ekonomiskt hänseende, eger talan för all åverkan å hennes egendom. Efter redogörelsen för de rättsliga bestämmelserna följer, med iakttagande af ett slags parallelism, deras motivering. Såsom grund för presterskapets anspråk anföres, att kyrkan blifvit inredd och vigd till gudstjenst. Kyrkovärdens rätt är ådagalagd genom ett prejudikat till förmån för tvenne namngifne bönder, utan tvifvel innehafvare af detta medborgerliga förtroendeuppdrag. Det ligger nära till hands att antaga, att de genom denna inskrift velat bevara minnet just af detta vigtiga juridiska faktum.

Orden *if an hafsk* torde häntyda derpå, att kyrkovärdsinstitutionen ännu icke ansågs alldeles oundgänglig för församlingen. Ursprungligen var presten kyrkans ende målsman, men i samma mån, som sockenboarne sjelfve gjordes ansvarige för kyrkans värdiga utrustning, fingo de äfven dermed sammanhängande rättigheter, och deras representanter, kyrkovärdarne, utöfvade dessa rättigheter, konkurrerande med presten. *Twer skulu kirkiudrotna uæra oc thrithi præstin*, heter det i yngre Vestgötalagen (Kirkyub. 65). De egde rätt att utkräfva hvad som tarfvades til kyrkobyggning (Helsingel. Kyrkiub. 1 : 2 m. fl. st.). Och om det fattas kyrkan något af *þet sum guþi til höre þiænist meþ at göræ*, då eger presten att derom underrätta kyrkovärden, som skall afhjelpa bristen (Södermannal. Kirkiub. 3).

Böterna till biskopen för fullt kyrkofridsbrott synas i äldsta tider hafva utgjort 3 marker. En liknande gradation som i Forsaringens stadgande förefinnes i Smålandslagens Kristnub. 13, 2: *Hugger mather man a kirkiu stættu, fallæ föter wt oc huwth in, . . . tha scal han wara saklös firi biscops sak. Tha æn föter fallæ in oc huwth wt, wari sak biscops j siæx örom. Hugger man j kirkiu dorum, stiunker blooth bathe wt oc in, wari sac thön i tolf örum. Hugger j kirkiu inne, stiunker blooth a bathæ wæggiæ, uari thær biscops sak j trem markum. Hugger firi altæra framme, böte oc ey thy meræ.* Skilnaden är endast den, att Smålandslagen mäter kyrkofridsbrottet efter stället, der det föröfvas, Forsaringen

efter stridens häftighet. Först sedan tre styng utdelats, är måttet rågadt. Ett enda knifhugg, äfven inne i sjelfva kyrkan. medför ett betydligt ringare ansvar, hvilket säkerligen häntyder på ett tidigt stadium af kyrkofridslagarnes utveckling. Skulle man kunna våga den förmodan, att böterna för fullt kyrkofridsbrott här äro de samma som i Smålandslagen (3 marker), så skulle på den tid, då ringens runor ristades, en „tvegill oxe“ (= 2 kor) i Helsingland icke hafva gält mer än 4 öre, en värdebestämmelse, som är lägre än någon af de i landskapslagarne förekommande. Huru vida detta förhållande kan gifva någon vägledning i fråga om ringens ålder, må lemnas derhän. Så mycket torde kunna påstås, att Hög vid denna tid icke kan hafva haft en egen kyrka, eftersom den ene af Forsas båda kyrkovärdar bodde i den nuvarande Högs socken (Bugge, sid. 25). Så vida jag icke misstager mig, omtalas den senare i diplom från början af 1300-talet; ringen måste således vara äldre. Kanske är den äldre än någon af våra landskapslagar och således det äldsta bevarade juridiska minnesmärke i Sverige.

Om sammansmältningen af den ursprungliga ablativens och genitivens begrepp i grekiskan förnämligast med afseende på språkbruket hos Homerus.

Af Konrad Ahlén.

Försöken att på ett vetenskapligt sätt förklara och ur genitivens grundbetydelse utveckla de särskilda fall, i hvilka denna kasus förekommer i grekiskan, påträffas redan hos Alexandrinerna, nämligen hos den förnämste bland dem, Apollonios Dyskolos, i hans systematiska framställning af den grekiska syntaxen. Äfven bland deras efterföljare Byzantinerna framträdde Johannes Glycas i sitt verk *περὶ ὀρθότητος συντάξεως* med en utförlig framställning af samma kasus, hvilken numera, liksom föregångarens, knappast eger mera än historiskt intresse. Priscianus anmärker i sin behandling af den latinska kasusläran, att Grekerna betjänade sig af genitivus i stället för ablativus, men emedan detta syntes Romarne för hårdt, skapade de en ny kasus, ablativus, som dels skulle motsvara grekiskans genitivus, dels adverb på *-θεν*, t. ex. *Τροίηθεν*.

Den nyare tidens grammatici (t. ex. Sanctius) gifva i och för sin förklaring af genitivens olika bruk, såsom ock i allmänhet vid sin framställning af språkföreteelserna inom kasusläran, ett vidsträckt spelrum åt ellipsen, en uppfattning, som särskildt inom kasusläran hos den tidens grammatici spelade en stor och olycksbringande rol. Sedan i det nittonde århundradet studiet af de klassiska språkens grammatik, påverkadt af den jämförande språkforskningen, börjat byggas på sundare principer, upptaga alla grammatici i sitt system ablativus, localis (locativus) och instrumentalis, äfven om de ej kunde ena sig om deras betydelse, omfattning och utsträckning. Nu uppträda de s. k. lokalisterna, och den förnämsta bland dem, Hartung, framställer,

som bekant, i sin berömda afhandling öfver kasusläran deras åsigter sålunda, att hvarje förnimmelse sker antingen genom sinnena eller genom forståndet (Geist), men emedan den sinliga förnimmelsen alltid är den föregående, är det klart, att den samma först sökt sig uttryck i språket. Altså bör man anse den lokala betydelsen såsom den ursprungliga eller grundbetydelsen hos kasus. Grundbetydelsen hos genitiven är den, som uttrycker rörelse från ett ställe (woher), ur hvilken han sökt utveckla och härleda alla öfriga betydelser, som denna kasus eger i grekiskan. Ehuru man anmärkt, såsom det är uppenbart ej utan skäl, att det är föga sannolikt, att vid en så långt framskriden period i språkets utveckling, som den, då kasusformerna bildades, människan endast skulle hafva varit i stånd att fatta sinliga förnimmelser och för dem skapa uttryck i språket och, ehuru hans utveckling af de öfriga betydelserna ur den antagna grundbetydelsen ej alltid är nog klar och följdriktig, utan stundom hårdragen och sökt för att i det gifna skemat inpassa det gifna materialet, så har detta system vissa förtjänster, såsom att det stöder sig på en allmän företeelse i språkens utveckling, nämligen öfvergången från det sinliga till det abstrakta, hvadan det är ganska antagligt, att språket t. ex. för rumskategorien hvarthän skapat en kasus. Detta system har också funnit varma anhängare ända till våra dagar, men också häftiga motståndare, bland hvilka de förnämsta äro Michelsen och Rumpel. Genitivus står enligt dessa på gränsen emellan adjektiv och apposition såväl till form som betydelse, och liksom nominativen uttrycker nomens förhållande till verb, uttrycker genitiven nomens förhållande till nomen. Genitiven är alltid adnominal, genom hvilken bestämning man anser, att de lyckats lämna en antaglig förklaring af genitivens väsen och betydelse, då den står i förening med ett substantiv, men däremot hafva de ej på ett för alla tillfredsställande sätt kunnat förklara dess förekomst vid verb.

Sedan Bopp i sin grammatik bevisat, att såväl grekiskan och latinet, som flere andra språk äro systrar i en stor familj, den s. k. indogermaniska språkgruppen, samt att

dessa språk äfven i sina älsta minnesmärken ej förete sin ursprungliga form och gestalt, så kunde man ej nöja sig med kasusformerna, sådana de förefinnas i de klassiska språken, såsom forskningsobjekt, utan måste gå tillbaka till systerspråken sanskrit och zend för att rätt uppfatta och förklara kasus och deras betydelse i de klassiska språken. Genom dessa forskningar har uppdagats, att det indogermaniska urspråket haft åtta kasus[1]), nämligen nominativus, genitivus, dativus, accusativus, vocativus, ablativus, localis (locativus) och instrumentalis, och då dessa bibehållits i sanskrit och zend, har man däraf dragit den slutsatsen, att de tillkommit alla dotterspråken i deras ursprungliga gestalt, men att sedermera, då genom användningen af prepositioner kasusändelserna i flera kasus började förlora sin betydelse och bortnötas eller assimileras med hvarandra, kasus gått förlorade, hvarigenom t. ex. i grekiskan deras antal reducerats till fem. Sålunda skulle bland andra den grekiska genitiven genom denna reduktion hafva öfvertagit betydelser, som tillhört kasus, hvilkas former gått förlorade, den skulle vara en, hvad Tyskarne kalla „Mischcasus“. Delbrück har i sin afhandling Ablativ, Localis, Instrumentalis im Altindischen, Lateinischen, Griechischen und Deutschen (Berlin 1867) sökt bland annat visa, att den grekiska genitiven utom sin ursprungliga betydelse upptagit den förlorade ablativens samt i ett färre antal fall några af de betydelser, som tillhört instrumentalis och localis. Han uppställer sitt problem sålunda[2]): „Das altindische besitzt acht casus, nämlich den nominativ, vocativ, accusativ, genitiv, dativ, ablativ, localis, instrumentalis, ist also um zwei casus reicher als das lateinische, um drei reicher als das griechische und deutsche. Die vergleichende grammatik hat aber nachgewiesen, dass einst die europäischen sprachen dem altindischen an zahl der casus nicht nachstanden. Wir haben also in der geschichte jeder dieser

---

1) Med bestämdhet först framställdt af Lassen i Rheinisches Museum für Philologie 1834 s. 148 flj.
2) Anf. afh. s. 1.

sprachen zwei perioden anzunehmen, eine der acht und eine der fünf resp. sechs casus. Was ist in der zweiten periode des lateinischen aus loc. und instr., in der zweiten periode des griechischen und deutschen aus abl. loc. und instr. geworden? Sind die bedeutungen, die einst an ihnen hafteten, ebenso verloren gegangen, wie ihre formen? Es ist schon mehrfach die ansicht ausgesprochen worden, dass dies nicht der fall gewesen ist, sondern dass die übrig gebliebenen casus die bedeutungen der verlorenen mit übernommen haben. Die richtigkeit dieser ansicht im einzelnen darzulegen ist die aufgabe der folgenden abhandlung.“ Sin äldre uppfattning af genitivens omfång och betydelse i grekiskan, som af andra blifvit bestridd[1]), har Delbrück i ett senare utkommet arbete[2]) modifierat så till vida, att han anser, att de ortbestämningar, som t. ex. hos Homerus förekomma i genitivus, ej äro att uppfatta såsom ursprungligen tillhörande locativus och att i allmänhet någon rest af locativus icke bör sökas hos genitivus, utan att för de uttryck, han förr så uppfattat, en annan förklaringsgrund måste antagas; samt vidare, att genitiven *πεδίοιο* i t. ex. uttrycket *θέειν πεδίοιο* hos Homerus med orätt uppfattats såsom en ursprunglig instrumentalis, „denn es führt im Gr. keine Brücke vom Instr. zum Gen.“ Altså har man hos den nu varande gen. i grekiskan att uppsöka och urskilja betydelserna hos den ursprungliga genitiven och ablativen. Delbrück har i sin ofvan nämda afhandling, så att säga, uppdragit konturerna för den ursprungliga ablativen i grekiskan, den s. k. genitivus-ablativus. Det är klart, att ett dylikt företag måste vara mer eller mindre vanskligt med hänsyn till svårigheten att uppdraga en fullt klar och tydlig gräns emellan den ursprungliga ablativens och genitivens område. Ty utom det att det är en vanlig företeelse i språkens utveckling, att särskilda delar af ett språks (syntaktiska) byggnad gripa in i och med hvarandra sammansmälta, måste svårigheten här vara så mycket större, som af de grusade spillrorna af en del af

---

[1]) Jämför Hübschmann, Zur Casuslehre, München 1875, s. 84 flj.
[2]) Grundlagen der Griechischen Syntax, Halle 1879, s. 44.

språkets byggnad en annan blifvit vid- och påbygd. Delbrück har också icke kunnat hvarken i sin äldre afhandling, ej häller i det senare af oss nämda arbetet, där han ytterligare utför och motiverar sina åsigter, till sitt ursprung förklara alla de fall, i hvilka genitivus förekommer i grekiskan. Sammansmältningen emellan genitivens och ablativens betydelser i grekiskan och den däraf följande svårigheten att återställa den ursprungliga ablativen och, så att säga, åter insätta den i utöfningen af sina ursprungliga funktioner inom den grekiska syntaxen har påpekats af Curtius[1]) och förnekas ej häller af Delbrück[2]), som däri ser en förklaring, hvarför det till en viss grad lyckats de äldre grammatikförfattare att ur genitiven förklara ablativens betydelser. Om man emellertid i likhet med Delbrück utgår ifrån sanskrit och endast i allmänhet angifver de synpunkter, från hvilka betydelserna hos ablativen i sanskrit och genitiven i grekiskan låta sig jämföras, utan att i enskildheter genomgå alla de fall, som under dessa allmänna synpunkter kunna och böra inordnas, så är det uppenbart, att begreppens sammansmältning i grekiskan är mindre framträdande och endast i så måtto orsakar svårigheter, att genom språkbrukets vidare utveckling och utbildning inom grekiskan jämförelsepunkter från sanskrit saknas. Vill man däremot i detalj framställa bruket af den genitiva ablativen i grekiskan. så ter sig saken annorlunda. Då skall man finna, att den af D. framkonstruerade genitivus-ablativus på flera, ja mångfaldiga punkter berör och sammanfaller med den egentliga genitiven, så att en gräns dem emellan svårligen kan uppdragas. Att visa detta är afsigten med efterföljande anmärkningar. För detta ändamål är det nödvändigt att utförligare behandla de till ablativus (gen.-ablativus) hörande fall, än hvad Delbrück i sitt utkast af denna kasus gjort, för att man lättare må kunna iakttaga, huru de i vissa fall klara betydelserna småningom grumlas och sammanflyta med geni-

[1]) Erläuterungen zu meiner Griechischen Schulgrammatik, Dritte Auflage, s. 172 flj.

[2]) Grundlagen der Griech. Syntax, s. 51.

tivens. Vi fästa oss i denna framställning förnämligast vid språkbruket hos Homerus samt taga den lokala betydelsen till utgångspunkt, hvarvid vi erinra, att D. bestämt ablativens grundbetydelse i öfverensstämmelse med de indiska grammatici, som hänföra hit hörande betydelser under begreppet *apâdâna*: „dasjenige, von dem eine **trennung** vor sich geht" (s. 3).

1) Efter enkla intransitiva verb, som uttrycka en rörelse från ett ställe, är den ablativa genitiven hos Homerus ej synnerligen vanlig. Den förekommer efter följande verb på ungefär följande ställen:

ἄλλομαι (*οἴκοιο*), *Ω*, 572. *νέομαι* (*Πύλου, πολέμου*), *I*, 153[1]); *Φ*, 598. *νοσφίζομαι* (*πατρός*), *ψ*, 98. *πίπτω* (*χειρῶν*), *π*, 13. *ῥέω* (*ὤμων*), *Λ*, 812. *δίεμαι* (*σταθμοῖο*), *M*, 304. *φεύγω* (*ἀέθλων*), *α*, 18. *εἴκω* (*θυράων, προθύρου, χάρμης*), *χ*, 91; *σ*, 10; *Δ*, 509 etc. *ἐρωέω* (*πολέμοιο*), *N*, 776 etc. *χάζομαι* (*κελεύθου, πυλάων, νεκρῶν, δουρός, ἀνδρός, φωτός*), *Λ*, 504; *M*, 171; *N*, 194 etc. *χωρέω* (*ἐπάλξιος, νεῶν, νεκροῦ*), *M*, 406; *O*, 655; *Π*, 629. Men af samma slag, som genitiven efter verb, som betyda „vika till baka, undan" (*χάζομαι, χωρέω*), synes den genitiven vara, som *ἁμαρτάνω* tager i sådana uttryck som: *ἀμφιπόλου μὲν ἅμαρτε*, *ζ*, 116; *πελέκεων δ' οὐ ἤμβροτε*, *φ*, 421; *οὐδέ τι τοῦ σκοποῦ*, 425. Om vi åter med dessa sist nämda exempel sammanställa genitiven, som förenas med *ἀκοντίζω, ἰθύω, οἰστεύω, ὀρέγω, τιτύσκομαι, τοξάζομαι, τοξεύω, τυγχάνω*, t. ex.: *τοξαζοίατο φωτῶν*, *θ*, 218. *ὃς δέ κε μηρίνθοιο τύχῃ, ὄρνιθος ἁμαρτών*, *Ψ*, 857 etc., så kan man näppeligen uppfatta dessa genitiver såsom alldeles olika till sin art och beskaffenhet och därför uppdraga en bestämd gräns dem emellan, hvad som dock är nödvändigt, alldenstund de sist anförda verben följas af egentlig genitivus, såsom det kan slutas af motsvarande uttryck i sanskrit, jfr Siecke, De genitivi in lingua sanscrita imprimis vedica usu, Berlin, 1869. Curtius sammanställer i sin Griechische Schulgrammatik, § 419 b genitiven efter *ἁμαρτάνω* med den ablativa genitiven efter åtskilliga verb, såsom *χωρίζειν, εἴργειν* m. fl. Skulle man åter antaga, att *ἁμαρτάνω* följes af ursprunglig genitivus, då

---

[1]) Exempeln äro anförda efter Ameis-Hentze's och Fæsi's editioner.

det enligt Curtius (Grundzüge der Griech. Etymol.[4] s. 679) kommer af roten μερ (μέρος, μείρομαι: ἔμμορε τιμῆς, ε, 335 etc.) så finna vi, att åtminstone i öfverflyttad betydelse gen. efter detta verb till sin betydelse fullkomligt sammanfaller med gen. efter verb, som med hänsyn till sitt ursprung bör följas af gen.-ablativus, t. ex. σφάλλομαι (skrt. sphal, sphalâmi — vacillo, concutio, fallo, Curt. Grundz.[4] s. 375). Vi jämföra: ἡ δ'οὔ τι νοήματος ἤμβροτεν ἐσθλοῦ, η, 292; ἐλπίδων, Eur. Med. 498[1]); φρενῶν, Alc. 327; γυναικός, 617 etc., hvilken genitivus ej är ovanlig hos Euripides. — δόξης ἐσφάλην εὐαγγέλου Eur. Med. 1010; ἀνδρὸς τοῦδε εἰ σφαλήσεται, Soph. Trach. 1113 etc. Vidare må anföras liknande exempel på gen. efter ἤμπλακον hvilken form antages vara beslägtad med πλάζω: γυναικὸς ἐσθλῆς ἤμπλακες, Eur. Alc. 418; ἀλόχου, 241 etc. Härtill kommer att ἀμέρδω, som också härstammar från samma rot μερ, af Delbrück (s. 8) uppgifves fordra gen.-ablativus, i likhet med andra verb, hvilka betyda beröfva, såsom vi längre ned se. Såsom ofvan nämts, har Curtius i sina „Erläuterungen" påpekat, att genitiven och ablativen stå i ett visst sammanhang med hvarandra; ett sådant inre samband anser han finnas emellan den genitivus, som följer τυγχάνω, och den, som ἀποτυγχάνω antager, hvilket samband i så fall lätt kan utsträckas till gen. efter andra verb. Hos Dem. finnes t. ex. uttrycket ἀποτυγχάνειν τῆς ἐλπίδος, hvarmed kunna sammanställas: σεῦ ἀφαμαρτούσῃ, Z, 411; γνώμης ἀποσφαλεῖσιν, Aesch. Pers. 392; φρενῶν, Prom. 472 etc.; (jämför gen. vid samma verb i trans. bemärkelse: μή σφας ἀποσφήλειε πόνοιο, E, 567;) ποῖ παρεπλάγχθην γνώμας, Eur. Hipp. 240, i hvilka uttryck gen. (-ablativus) till sin betydelse fullkomligt öfverensstämmer och sammanfaller med gen. efter ἀποτυγχάνειν.

2) Vi anteckna vidare de enkla transitiva verb af lika betydelse med föregående eller liknande, vid hvilka gen.-ablativus hos Homerus anträffas: διώκω, ἐλαύνω, ὠθέω, φορέω, ἐρύω, ὀμόργνυμι, ἀφύσσω, λίω, t. ex. 'Οδυσῆα διώκετο οἷο δόμοιο, σ, 8. βόας ἐλάσειε βίης 'Ιφικληείης, λ, 290. τείχεος ἄψ ὤσασθαι, M, 420.

---

[1]) Exempeln äro anförda efter Dindorfs Poetarum scenicorum græcorum fabulæ superstites, Lipsiæ 1869.

ὕδωρ φορέοις Μεσσηίδος ἢ Ὑπερείης, Z, 457. ἄνδρα μάχης ἐρύσαιο, E, 456; χάρμης, P, 161. παρειῶν δάκρυ ὀμορξάμενον, λ, 530; Σ, 124; πίθων ἠφύσσετο οἶνος, ψ, 305. τὸν θεοὶ κακότητος ἔλυσαν, ε, 397 etc. Af samma slag är gen., som förenas med verb, som betyda „afhålla“, „afhålla sig“ (Delbr. s. 5): ἀμύνω, ἐρύκω, ἔχω, ἴσχω, τρέπω (βλάπτω, δέω, διατρίβω), t. ex.: Τρῶας ἄμυνε νεῶν, O, 731; ἀμυνόμενοι Καλυδῶνος, I, 530 etc. παιδὸς ἐέργῃ μυῖαν, Δ, 131; εἰργομένη χροός, P, 571. μηδέ μ' ἔρυκε μάχης, Σ, 126. λωβητῆρα ἔσχ' ἀγοράων, B, 275 etc. Det är i synnerhet efter ἔχω i medialform, som denna genitivus ofta förekommer hos Hom.: ἔσχοντο μάχης Γ, 84; φόβου, ω, 57; μένεος, P, 503 etc. I dessa sist anförda exempel är genitiven tydligen af separativ natur, altså en ablativus, men däremot synes den böra uppfattas såsom ren och ursprunglig efter samma verb i sådana uttryck, som: λάβε πέτρης, τῆς ἔχετο, ε, 429; σέο δ' ἕξεται, ὅττι κεν ἄρχῃ, ι, 102, i hvilka exempel den närmar sig i afseende på betydelsen den rena genitiven, som förbindes med verben ἅπτεσθαι, ψαύειν, λαμβάνειν och hvilken efter liknande uttryck återfinnes i sanskrit, jfr. Siecke, s. 37 flj. Men oaktadt dessa skilda betydelser, som gen. vid verbet ἔχω antager, så skulle den möjligen kunna leda sitt upphof från samma grundåskådning, eller samma betydelse af sammanhang, sammanhörighet (som ju är genitivens grundbetydelse[1])), och vi skulle sålunda här hafva en punkt, hvari genitivens och ablativens betydelser sammanträffa, men som på samma gång utgör en gränspunkt eller utgångspunkt för de olika betydelserna, hvarifrån de gå åt skilda håll („hålla sig till“ — „hålla i“ — „hålla sig ifrån“). Vi återkomma till samma spörsmål längre ned. Med den gen.-ablativus, som träffas efter nyss anförda verb, synes Delbrück (s. 5) med rätta vilja sammanställa gen. efter λήγω, λωφάω, παύω (-ομαι), och man kan tillägga λείπομαι och φείδομαι, ty vid alla dessa verb är

---

[1]) Jämför Hübschmann, Zur Casuslehre, s. 104—113. Som bekant, har man i senaste tider utvecklat Michelsens uppfattning af genitiven såsom adnominal i den riktning, att den ursprungligen skulle vara ett adjektiv, som stereotyperats, ett antagande, som rönt mycket bifall, ehuru man förgäfves från etymologisk synpunkt sökt gifva detsamma säkert stöd.

gen. uppenbarligen af samma art. Gen. efter *λήγω* och i synnerhet *παύω* är hos Hom. vanlig: *χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο*, *χ*, 63; *λῆγ' ἔριδος*, *Α*, 210 etc. *ἐμὸν κῆρ λωφήσειε κακῶν*, *ι*, 460. *τὸν Θρήϊκα παῦσαν ἀοιδῆς*, *Β*, 595 etc. *λείπετο Μενελάου*, *Ψ*, 529; *ι*, 448. *στρατὸν λελειμμένον δορός*, Aesch. Ag. 517; Eur. Or. 1085 etc. (en hos Tragici ej ovanlig genitivus). *φείδεο ἡμέων*, *π*, 185; *Ἰλίου*, *Ο*, 215 etc. Efter detta verb är genitivens separativa betydelse tydlig i ett sådant exempel, som: *ἢ πόνου ἀποστάντα ἢ τινος κινδύνου φεισάμενον*, Xen. Cyr. V, 5, 18. Om altså gen. efter *φείδομαι* tydligen är att hänföra till de fall, Delbrück anser vara af ablativ betydelse, så är det svårare att bestämma af hvad slag gen. är efter det beslägtade verbet *ἀφειδέω*. Denna genitivus eger nog en viss frändskap med genitiven efter *φείδομαι*, men synes utan svårighet äfven kunna sammanföras med gen. efter *ἀκηδέω*, *κήδομαι*, t. ex. *νεῶν τε καὶ πεισμάτων ἀφειδεῖς*, Aesch. Ag. 195; *ἀφειδήσοι πόνου* (*ἀκηδήσοι* skrifver Dindorf), Soph. Ant. 414. *οὐ μέν μευ ζώοντος ἀκήδεις*, *Ψ*, 70. *κήδετο γὰρ Δαναῶν*, *Α*, 56 etc. Detta verb (*κήδομαι*) åter, såsom också alla öfriga med samma eller liknande betydelse, t. ex. *ἀλέγω*, *ἀλεγίζω*, *μέδομαι*, *ἀμελέω*, *ἐμπάζομαι* m. fl., som i Curtii Schulgr. § 420 b sammanföras, taga enligt Delbrück den rena genitiven, så vidt det kan slutas af öfversigten i hans ofvan anförda äldre afhandling s. 73; i det senare arbetet, Grundlagen der gr. Syntax, har han ej, så vidt jag kan finna, särskildt berört gen. efter i fråga varande verb, så framt ej de med afseende på genitivens betydelse böra sammanställas med verb, som betyda „tänka på“ (s. 40); Curt. Gr. § 420 a. Vidare må anmärkas, att genitivus efter verben *φθονέω* och *μεγαίρω* tyckes till sin betydelse ligga nära den ofvan anförda gen. efter verb, som betyda „afhålla“. Ablativus efter *invidere* synes så uppfattas af Madvig, Lat. Sprachl. § 261: *οὔτε τοι ἡμιόνων φθονέω οὔτε τευ ἄλλου*, *ζ*, 68; *ἀλλοτρίων*, *σ*, 18. *ἀμενήνωσεν δέ οἱ αἰχμὴν*, *βιότοιο μεγήρας* („ihm das Leben desselben versagend“ Fæsi), *Ν*, 563; 602; *δωρήματος*, Aesch. Prom. 626 etc. Curtius däremot anser genitiven efter dessa verb beteckna orsaken till en sinnesrörelse: „einen um etwas beneiden“ och sammanför dem med *ἄγαμαι*, *θαυμάζω*, Schulgr. § 422 Anm., en uppfattning, som de från Hom. an-

förda exempeln knappast medgifva, men om den är riktig, så blifver genitiven vid dessa verb af tvifvelaktigare ursprung; jfr. ζηλόω: *ζηλῶ δὲ σοῦ μὲν Ἑλλάδ', Ἑλλάδος δὲ σέ*, Eur. Iph. A. 1407; El. 1227 etc. Huruvida D. sjelf uppfattar gen. efter dessa verb såsom ablativus, kan jag ej afgöra, då jag ej eger tillgång till 4de upplagan af Curtii Schulgr., som D. citerat i sin öfversigt af genitivens och ablativens betydelser; men att sluta af senare upplagor, är det troligen denna anmärkning (§ 422 anm.), hvarom han uttalar sig med en viss reservation. I sina „Grundlagen“ har han ej vidrört gen. efter dessa verb. Enligt Curtii uppfattning skulle den samma närma sig med afseende på betydelsen gen. efter verba affectuum och således vara ursprunglig; jfr. Siecke, s. 39 och 42.

Till sist må antecknas, att Delbrück anser gen.-abl. förekomma efter *ἀμείβω*, *Λ*, 547: *γόνυ γουνὸς ἀμείβων*, hvilket ställe då väl torde böra öfversättas „genu a genu movens“, d. ä. *μακρὰ βιβάς* (?). Jfr. Curt. Grundz.[4] s. 323: „*ἀμείβω* skrt. *mîv* (*mîv-â-mi*) schieben, bewegen. Lat. *moveo*, *mûtâre*“. En sådan betydelse af separativ natur synes i gen. hos Aesch. Sept. 304: *ποῖον ἀμείψεσθε γαίας πέδον τᾶσδ' ἄρειον*; jfr. *mutari finibus* hos Livius. (Andra t. ex. Cavallin, Lat. Lexicon, tyckas ej vilja antaga denna betydelse för grundbetydelse.) Men om också gen. vid detta verb (*ἀμείβω*) har separativ eller riktigare ursprungligen har haft separativ betydelse, så har denna med tiden så fördunklats, att den i de flesta fall är svår att uppdaga, t. ex.: *τῶνδέ τ' ἀμείβει θανάτους θανάτων*, Eur. Or. 1007; Soph. Trach. 737 etc. Förmodligen bör då gen. vid *ἀλλάττω* ega samma separativa betydelse, t. ex.: *τῆς σῆς λατρείας τὴν ἐμὴν δυσπραξίαν οὐκ ἂν ἀλλάξαιμι*, Aesch. Prom. 967; Eur. Med. 968 etc.

3) Vi hafva redan ofvan berört sammansatta verb med samma betydelse, som de nu behandlade enkla. Efter sammansatta verb är gen.-ablativus hos Homerus (och äfven hos Tragici) ganska vanlig i synnerhet vid sammansättningar med *ἀπό* och *ἐκ*, men då gen. till sin betydelse i allmänhet ej skiljer sig från samma konstruktion vid de enkla verben,

anföras blott några enstaka verb och uttryck, som kunna vara af särskild betydelse för vårt spörsmål[1]).

Det är intet tvifvel underkastadt, att en genitivus af ablativt ursprung bör anses förekomma vid sådana sammansatta verb hos Hom., som: *ἐξερύω, ἐξέλκω, ἐκσπάω, ἐκστρέφω, ἐκτάμνω, ἀποπροτάμνω* i uttryck sådana, som: *βέλος ἐξέρυσ' ὤμου*, *E*, 112; *μηροῦ*, 666 etc. *πολύποδος θαλάμης ἐξελκομένοιο*, *ε*, 432. *μηροῦ ἔκταμ' ὀιστόν*, *Λ*, 829; (jfr. columnas rupibus excidunt, Virg. Aen. I, 429). Lika så i följande ex.: *ἐξέρρηξεν ὁδοῖο*, *Ψ*, 421. *πτόρθων ἀποσχίζουσα μυρσίνης φόβην*, Eur. Alc. 172. *διατμήσει σώματος μέγα ῥάκος*, Aesch. Prom. 1023. Af enahanda art synes genitiven vara i följande exempel, åtminstone är det svårt att uppdraga någon bestämd och tydlig gräns emellan föregående och dessa: *ἀπεσχισμένον τοῦ στρατεύματος*, Xen. Cyr. IV, 1, 19. *σκῦλα ἐς μέλαθρα σὰ πέμψεις, ἀριστεῖ' ἐκλαβὼν στρατεύματος — ἃ δ' ἂν λάβῃς σὺ σκῦλα τοῦδε τοῦ στρατοῦ, πρὸς πυρὰν ἐμὴν κόμιζε*, Soph. Phil. 1429—33. (*κάλλιστον κελάδημα πόλεος ἐκπροκριθεῖσ' ἐμᾶς*, Eur. Phoen. 214;) *ἀρετῇ πρῶτος ἐκκριθεὶς στρατεύματος*, Soph. Phil. 1425. *ἐκλεξάμενος αὐτῶν τοὺς ἐπιτηδειοτάτους*, Xen. Cyr. VIII, 6, 7. *λεκτοὶ Ἀχαιῶν νεανίαι*, Eur. Hek. 526 etc. (jfr. Exsectis anguibus ossa lecta, Prop. 4, 5, 28; lecti navibus ibant, Virg. Aen. I, 518). I dessa sist anförda exempel har

---

[1]) De sammansatta verb af den ofvan nämda betydelsen, efter hvilka gen.-ablativus hos Homerus kan anses förekomma, äro följande: *ἀπαείρω, ἀπαΐσσω, ὑπαΐσσω, ἐξάλλομαι, ἀποβαίνω, ἐξαποβαίνω, ἐκβαίνω, καταβαίνω, ἀποδιδράσκω, ἔξειμι, ἀπέρχομαι, ἐξέρχομαι, ἐξανέρχομαι, κατέρχομαι, ἀποθρώσκω, ἐκθρώσκω, ἐξαπονέομαι, ἐκνοστέω, ἀποπλέω, ἐξαπονέομαι*; — *ἀναδύομαι, ἐξαναδύομαι, ἐκδύομαι, ὑποδύομαι, κατείβομαι, ἀπολείβομαι, καταρρέω, ἐκπάλλομαι, ἐκκαταπάλλομαι, ἐξερείπω, ἐκπίπτω*; — *ἀποίχομαι, ἄπειμι*; — *ἀποβάλλω, καταβάλλω, ὑπερβάλλω, (ἐξαποδίομαι,) ἐξελαύνω, ἀποκινέω, μετοχλίζω, ἀποπέμπω, ἐκπέμπω, ἀποπλάζω, ἀποσεύομαι, ἐκσεύομαι, ἀποσκεδάννυμι, ἀποστυφελίζω, ἀπωθέω, ἐκφεύγω; ἀποσφάλλω*; — *ἐκφορέω, ἐκφέρω, ὑπεκφέρω, ἐξάγω, ἐξερύω, ἐξέλκω, ἐκρήγνυμι, ἐκσπάω, ἐκστρέφω, ἐκτάμνω, ἀποπροτάμνω*; — *ἀφίημι, διίημι, μεθίημι, ἀφίστημι*; — *ἀπαλέξω, ἀποέργω, ἀπέχω, ἐξίσχω, ὑπερέχω, ἀποτμήγω, ἀποτρέπω, ἀποτρωπάω*; — *ἀμφιμάχομαι, περιβαίνω, περιμάρναμαι, περιέχω*; — *ἀποχάζομαι, ὑποχάζομαι, ἀναχωρέω*; — *ἀπολήγω, μεταλήγω, ἀναπαύω, ἀποπαύω, καταπαύω, ἀναπνέω, ἐκπτύω*; — *ἀπολύω, ἐκλύω, ἐξαναλύω, ὑπεκπρολύω, ὑπολύω, ἐκσαόω*; — *ἀπομόργνυμι, ἀπολούω, ἀποψύχω*. Vid flera af dessa verb förekommer sammansättningen i form af s. k. tmesis; beträffande dessa har jag följt samma grundsats, som Ameis-Hentze uttalat i Anm. till *β*, 80.

gen. uppenbarligen partitiv betydelse, eller åtminstone ligger en sådan betydelse så nära, att gränsen emellan betydelsen i de angifna talesätten och den partitiva blifver och måste blifva mer eller mindre subjektiv, ty uppfattningen af genitivens betydelse i slika talesätt beror, såsom det förefaller oss, till en del däraf, huru man uppfattar det helas (det, hvarifrån något tages) förhållande till sina delar, bestämningar (det, som tages), ty betonar man mera enheten, så synes den ablativa betydelsen vara mera framträdande hos genitiven, framhållas däremot delarne (kollektivbegreppet), bör väl gen. uppfattas såsom partitivus. Hübschmann (Zur Casusl. s. 336) nämner, att i armeniskan „der Ablativ bezeichnet die Menge und Masse, aus der ein Theil genommen wird (*ĕntaneguin yordvoȝ*, der vertrauteste unter den Söhnen)“. Där synes sålunda partitiva förhållanden uttryckas med ablativus. Att sådana förhållanden återgifvas i sanskrit med gen. och i grekiskan altså uttryckas genom den rena genitiven, är bekant; jfr. Delbr. Grundl. s. 37. Emellertid vittna de respektive, beslägtade språken genom sina uttryckssätt uti i fråga varande fall om genitiv- och ablativbegreppens frändskap. Längre fram återkomma vi till samma öfvergång i betydelsen.

Innan vi vidröra gen. efter några af de öfriga sammansättningarne, må erinras om, hvad Delbrück sjelf anmärker, att det är en länge känd sak, att hvarken prepositionerna regera en kasus, ej häller kasus prepositioner, hvilka äro adverb, som förenas med kasus för att närmare angifva, hvilken af en kasus' många betydelser för tillfället är i fråga. Han tillägger (ALI s. 22): „Aus dieser oft besprochenen tatsache sind indess noch nicht die richtigen schlüsse gezogen. Wenn ein adverbium einen casus näher bestimmen soll, so muss es auch begrifflich mit ihm irgend eine berührung zeigen. Man kann einen casus, welcher bedeutet „von etwas her“ nicht durch ein adverbium erläutern, welches „mitten darin“ bedeutet, so wenig als ein casus der das sichbefinden an einem orte ausdrückt, dadurch aufgeklärt wird, dass man ihm ein adverbium beigesellt, dessen sinn „weg, fort“ ist.“ Det är tydligt, att det samma bör anses gälla,

om de med prepositioner sammansatta verben i synnerhet hos Homerus, i hvars språk sammansättningen ofta är af så lös beskaffenhet, att prepositionen bibehåller sin ursprungliga, adverbiela betydelse och ställning i satsen i s. k. tmesis. Om vi jämföra uttrycket: ἀνέδυ ἁλός, A, 359 med ἁλὸς ἐξαναδύσας, δ, 405; κύματος, ε, 438, så synes gen. på det först nämda stället hafva separativ betydelse. Däremot β, 416: ἂν δ' ἄρα Τηλέμαχος νηὸς βαῖν' står ἀναβαίνειν i st. f. det i detta talesätt vanligare ἐπιβαίνειν (jfr. Ameis-H.), och gen. skulle altså därstädes möjligen kunna uppfattas såsom en ursprunglig localis enligt Delbrücks äldre åsigter (ALI s. 48 och öfversigten s. 73)[1]) eller såsom en senare utbildning af den ursprungliga genitiven med lokal betydelse inom grekiskan (Grundlagen s. 44 och 130). Den senare uppfattning eger tydligen tillämpning på gen. i i fråga varande exempel, hvad som styrkes af sådana ex., som: σκοπέλου ἐπιμαίεο, μ, 220; ἐφάψεαι ἠπείροιο, ε, 348; λίθου ἐπαυρεῖν, Ψ, 340. ἐνάρων ἐπιβαλλόμενος, Z, 68 etc. Men då ἀνά enligt D.'s ofvan uttalade grundsats måste ega någon beröringspunkt med den kasus, hvarmed denna prep. förbindes, följer däraf, att de uttryck, där gen. efter ἀνά har en separativ betydelse, väl kunna anses såsom en „brygga" emellan gen. och abl. Vidare må anföras några sammansättningar med κατά till belysning af en likartad öfvergång i bet. hos gen.: καταβαίνω (πόλιος, δίφρου), Ω, 329; E, 109. Ὀλύμποιο κατήλθομεν Y, 125. κατείβετο δάκρυ παρειῶν, Ω, 794. κατὰ δ' αἷμα ἔρρεε χειρός, N, 539. βάλοι κατὰ δάκρυ παρειῶν, δ, 223. i hvilka ex. den separativa betydelsen är klar och tydlig; jfr. Delb. ALI s. 26: „auch bei κατά, wenn es dem altind. *ádhi* und lat. *de* entspricht, ist ablativ klar", och i öfversigten s. 73 uppgifves, att gen.-abl. följer på κατά. Dock är den separativa bet. ej alltid så klar och tydlig, t. ex.: οἶνον λαυκανίης καθέηκα, Ω, 642. ἔλαιον χαιτάων κατέχευε, Ψ, 282. ὅθι οἱ κατεείσατο γαίης, Λ, 358; jfr. κατὰ γαίης ᾤχετο, N, 504. I dessa uttryck kan det knappast blifva tal om någon ablativus, åtminstone

---

1) „Mit ἐν *in* scheint nahe verwant griech. ἀνά" (ALI s. 47). „Es (ἀνά) tritt zu einem Localis, der dadurch in der Weite seiner Bedeutung beschränkt wird" (Grundl. s. 128).

ej i de tvänne sist nämda ex. Men så vidt jag kunnat finna, omnämner ej Delb. något annat slag af gen. i förening med κατά; dock uppgifves på sidan 26 i ALI, att efter denna prep. träffas instr.-abl. på φι: κατ' ὄρεσφιν, Λ, 493; Δ, 452. Möjligen skulle man däraf vara berättigad att sluta, att äfven genitivus förekommer i instrumental bemärkelse efter κατά och företräder en ursprunglig instrumentalis; men som en genitivus med detta ursprung sedermera, som ofvan nämts, af Delbrück blifvit förkastad, och som han antager, att en ursprunglig genitivus ligger till grund för de uttryck, i hvilka han förr uppfattat gen. såsom instrumentalis, så torde väl gen. vid verb sammansatta med κατά i vissa uttryck böra uppfattas såsom af ursprunglig natur, eller, med andra ord, äfven vid κατά en sammansmältning af ablativens och genitivens begrepp ega rum, t. ex. i det ofvan anförda Ω, 642 och i allmänhet i sådana fall, där den separativa betydelsen ej ligger klar. Äfven vid sammansättningar med διά finner man enahanda öfvergång och i vissa fall obestämdhet i betydelsen hos genitiven, som vid föregående prep. Den ablativa bet. är oförtydbar i sådana uttryck som: διὰ γὰρ ἔζευγνῦσ' ἡμᾶς πατρίων μελάθρων φόνιοι κατάραι, Eur. El. 1324; ἥτις ἂν διαζυγῇ τῆς συντραφείσης, Tr. 665 (D.). Däremot synes mig betydelsen dunklare i ett sådant uttryck, som: συμφορὰς τοῦ σοῦ διῆκας στόματος („aus dem Munde herausschütteln"), Soph. O. C. 962. Genitivus efter διά i bet. „durch — hin" ansåg Delbrück förr representera en ursprunglig instrumentalis, hvilken sålunda skulle hafva förekommit vid verben διέρχομαι, διίημι, διελαύνω, διοιστεύω, διασεύω etc., i sådana uttryck, som: μεγάροιο διελθέμεν, ζ, 304; χροός, Υ, 100. διὰ ἧκε σιδήρου, φ, 328. τῆς (ταυρείης) οὔ τι διήλασεν, Ν, 161; λαπάρης, π, 318; τάφροιο ἵππους, Κ, 564. διοϊστεύσῃ πελέκεων, τ, 578. τάφροιο διέσσυτο, κ, 194 etc. Enligt Delbrücks modification af sin föregående uppfattning af gen.-instr. skulle, såsom ofvan angifvits, gen. i dylika uttryck vara äkta och skulle möjligen kunna sammanställas med θέειν πεδίοιο; jfr. Grundlagen s. 44.

Till sist må anföras några exempel på gen. efter verb sammansatta med ὑπέρ, ἀμφί och περί.

I öfversigten af gen. (ALI s. 73) angifves ὑπέρ af Delbrück såsom förenad med gen.-abl., och separativ betydelse synes gen. hafva i följande och liknande ex.: αὐλῆς ὑπεράλμενον, *E*, 138. εὖτε ἠέλιος ὑπερέσχεθε γαίης, *Λ*, 735. καπνὸν δὲ πόλεως ὑπερθρώσκονθ' ὁρῶ, Eur. Hek. 823. πέτρα γῆς ὑπερτέλλουσ' ἄνω, Hek. 1010. Mindre klar är betydelsen *B*, 426: σπλάγχνα ὑπείρεχον Ἡφαίστοιο, men att äfven där genitiven är af ablativt ursprung, tyckes följ. ex. gifva vid handen: τοῦ ὕδατος ὑπερέχοιεν, Xen. Cyr. VII, 5, 8. Ur denna utvecklas den öfverflyttade betydelsen i sådana talesätt, som: ἔτι τις καὶ ἐμεῖο θεῶν ὑπερέσχεθε χεῖρα, *Ω*, 374. Härmed synes bet. „för skull“ hos denna prep. sammanhänga, hvilken betydelse dock ligger fjärran från ablativens grundbetydelse och möjligen närmare genitivens; jfr. gen., som följer κήδομαι, ἀλεγίζω etc., som vi ofvan berört. En liknande utvecklingsgång i genitivens betydelse kan iakttagas efter sammansättningar med prep. πρό: πρόκειται τῆς χώρας ἡμῶν ὄρη μεγάλα, Xen. Mem. III, 5, 25. οἱ πατέρες προνοοῦσι τῶν παίδων, Cyr. VIII, 1, 1. προβουλεύειν τούτων, An. III, 1, 37 etc. Delbrück (Grundl. s. 132) anmärker, att „der Gen. bei πρό scheint durchweg der Ablativ zu sein“, således äfven i öfverflyttad bet., hvadan det samma torde gälla om ὑπέρ.

Delbrück vågar beträffande ἀμφί ej afgöra, om genitiven bör uppfattas såsom localis eller ablativus; detta enligt hans äldre åsigter, men som han numera finner i den lokala genitiven „den alten Genitiv, vereinigt mit grossen Stücken des alten Ablativs“, så består svårigheten i att afgöra, om man vid ἀμφί har att söka ursprunglig gen. eller abl. Beträffande περί åter angifver han, att det förenas med gen.-abl. (ALI s. 24) samt (Grundl. s. 132) gen.-localis, nämligen af yngre ursprung, (såsom förhållandet är med ἐπί), hvilken, då härledningen af den samma ur ablativen synes D. omöjlig, väl måste hafva uppstått ur den rena genitiven. Separativ betydelse kan ligga i genitiven i följ. ex.: Σαρπηδόνος ἀμφιμάχεσθαι, *Π*, 496; νέκυος, *P*, 20. οὐδ' ἔτλη περιβῆναι ἀδελφοῦ („zu treten um d. i. zum Schutz“ A. jfr. πρό) *E*, 21. ἐμεῦ περιμάρναο χαλκῷ, *Π*, 497. περίσχεο παιδός, *A*, 393. Tvifvelaktigare i anseende till sin ursprungliga bet. synes gen. i följ. ex. τείχεος ἀμφιμάχοντο, *o*, 391; troligen, såsom lokal, ursprunglig.

I alla händelser är det temligen sannolikt, att vid dessa prep., som sist anförts, en sammansmältning af det ursprungliga ablativ- och genitivbegreppet egt rum.

I förbigående må anmärkas, att Hübschmann (Casusl. s. 89) sluter af den omständigheten, att gen. i sanskrit sällan och i latinet aldrig (utom vid de såsom preposition brukade substantiven) förenas med prepositioner, att gen. i de indogermaniska språken blott förenas med oegentliga prep. d. v. s. sådana, som bibehålla sin betydelse som substantiv. Denna omständighet, säger han, ger i grekiskan ett nytt kriterium att skilja abl. och gen., emedan, då en preposition förenas med gen., går den ännu och gäller för substantiv eller ock är genitivus att fatta såsom en ursprunglig ablativ, såsom vid *ἀπό, ἐκ, πρό, ἄνευ, κατά, παρά, πρός, ὑπό.* Men då vi i de ofvan anförda ex. sett, att gen. efter de med preposition sammansatta verben ej alltid har separativ betydelse och stundom antager en betydelse, som måste anses tillhöra den ursprungliga genitiven, så gifver hans uppfattning, i fall den är riktig, ett ytterligare stöd åt vår framställning af genitiv- och ablativbegreppets sammansmältning uti i fråga varande fall. Mot denna åsigt, som af Hübschmann framställes, uppträder Curtius (Erläuterungen s. 177). „Als adverbia", säger han, „können nun die Präpositionen zunächst den Genitiv bei sich haben, als den Casus der Zusammengehörigkeit". Så t. ex. anser han ursprunglig genitivus förekomma vid *πρό* och *ὑπέρ*, som Delbrück uppgifver fordra ablativus, så äfven vid *διά.* Skulle altså Curtii åsigt vara riktig, hvad som Delbrück (Grundlagen s. 134) betviflar, så kan det dock ej förnekas, att gen. efter dessa anförda prep. dock har ablativ betydelse i åtskilliga af de sammansättningar, vi ofvan anfört, hvad som ju kan vara en senare utveckling ur en äldre genitivbetydelse, då i sammansättning med verb prep. så aflägsnats från sitt substantiv, att icke vidare „der Genitiv hängt in dieser Anwendung im strengsten Sinne von der Präposition ab", såsom Curtius uttrycker sig om den genitivus, som står bredvid sin preposition. Altså, hvilkendera åsigten än må vara riktig, är det klart, att efter prepositioner en sammansmältning af gen. och abl. inträdt.

4) Af de verb, som betyda **taga, beröfva hafva** följande tydligen hos Hom. gen.-abl.: *αἱρέω, ἁρπάζω, συλάω; ἀφαιρέω, ἐξαφαιρέω, ἐξαιρέω, ἀφαρπάζω, ἐξαρπάζω, ἀποαίνυμαι; ἐκπέρθω, ἐξαπόλλυμι, ἐκφθίνω*, t. ex. *ἐμεῦ δ'ἕλετο μέγαν ὅρκον, δ*, 746. *ἀγέλης βοῦν ἁρπάσῃ, P*, 62. *ὁ σύλα πῶμα φαρέτρης, Δ*, 116 etc. Men det är påtagligt, att samma separativa betydelse ligger till grund för gen. efter öfriga verba privandi (ehuru den där stöder sig på ett olika åskådningssätt), nämligen: *ἀλαόω, ἀμέρδω, γυμνόω, στερέω, ψεύδω, ἀτέμβω: ὃν ὀφθαλμοῦ ἀλάωσεν, α*, 69; *ι*, 416. *(τὸν) ὀφθαλμῶν ἄμερσε, θ*, 64. Såsom ofvan antydts, kan någon tvekan uppstå om genitivens uppfattning efter verbet *ἀμέρδω*, hvars egentliga betydelse är *expertem facere* (Curt. Grundz. s. 634), hvadan denna gen. är att sammanställa med gen. vid *ἄμοιρος*, i hvilken Curtius, såsom vi nedan skola se, finner en sammansmältning af genitivens och ablativens begrepp. Vidare påträffas här åter en begreppsöfvergång från ablativen till genitiven, som ofvan vidrörts. Om vi jämföra: *ᾑρημένων δωμάτων ᾑρήμεθα*, Eur. El. 1009 eller *ἀγέλης βοῦν ἁρπάσῃ* med t. ex. *συμπέμψατε μοι ὑμῶν αὐτῶν ἑλόμενοι οἵτινες* etc. Xen. An. VI, 4, 18, så synes skilnaden i betydelsen hos gen. i de två sist nämda exempeln så obetydlig, att det är svårt att afgöra, om gen. i dessa bör uppfattas såsom ablativus eller partitivus. Lika så: *ὅσ' ἂν Τροίης ἐξήρατ' Ὀδυσσεύς, ε*, 39; *ν*, 137. *ἐξῃρημέναι στρατοῦ*, Eur. Tr. 34. *Ἰθάκης ἐξαίρετοι, δ*, 643; *γέρας λείας Τρωικῆς ἐξαίρετον*, Eur. Andr. 15. *πασῶν Δελφιδῶν ἐξαίρετοι*, Eur. Ion 1323 etc., i hvilka uttryck en skarp begränsning af ablativens och genitivens område är omöjlig.

5) Vidare följer gen.-abl. verb, som betyda **sakna**; jfr. Delb. ALI s. 8: *δεύομαι, ἐπιδεύομαι, χατέω, χατίζω, χηρεύω, χράομαι, χρή, χρηίζω*. Vid dessa verb är slägtskapen emellan genitivens och ablativens betydelser synnerligen i ögonen fallande t. ex. vid *χατίζω*. I uttrycket *νόστοιο χατίζων, θ*, 156; *λ*, 350 fordrar den i verbet liggande betydelsen af **längtan** uppenbarligen ursprunglig genitivus (jfr. *ἐπιθυμεῖσθαι* Siecke, § 8), som är att sammanställa med gen. efter *ἔλδομαι, ἱμείρω, λιλαίομαι, ποθέω, ἰσχανάω, ἵεμαι, ἔσσυμαι*; men *Σ*, 392: *Θέτις νύ τι σεῖο χατίζει* synes verbets betydelse af **saknad** fordra gen.-abl. i öfverensstämmelse med andra här ofvan uppräknade verb. Andra

ex. på genitivens och ablativens sammanflytande betydelse hafva vi efter χράομαι t. ex. νόστου κεχρημένον ἠδὲ γυναικός, α, 13; γάμου, χ, 50; εὐνῆς, Τ, 262, i hvilka uttryck gen. bör uppfattas såsom ursprunglig, såsom vid χατίζω, men i följ. såsom ablativus: κομιδῆς κεχρημένοι, ξ, 124; ὕπεν, ρ, 241; σίτου καὶ οἴνου, ν, 378 etc., där bet. af behof; brist är förherskande. Liknande öfverensstämmelse i konstruktion förekommer vid *egeo* och *indigeo* i latinet. Det är alldeles klart, att ett inre samband finnes emellan de olika betydelserna hos gen. vid dessa verb, nämligen af samma art, som i gen. vid ἔχω i dess båda betydelser hålla sig till och afhålla sig ifrån, som vi ofvan behandlat. Att så är, kan man se af genitivens betydelse vid ἰσχανάω; ty detta verbs grundbetydelse är tillbakahålla (ἴσχω, ἔχω), men dock förekommer en ren och egentlig genitivus hos Hom. efter detta verb, då det antager bet. sträfva, trakta efter (eg. hålla sig till): μέγα δρόμου ἰσχανόωσαν, Ψ, 300; ἰσχανόων φιλότητος, Θ, 288. (En liknande utveckling i betydelsen se vi hos verben ἵεμαι och ἔσσυμαι, i deras förening med genitivus.) Att betydelsen af saknad, brist hos gen. efter dessa verb bör härledas ur den separativa bet., som ligger i gen. efter ἔχω, χάζομαι m. fl., som betyda afhålla, vika, kan man se af gen. vid δέω, δέομαι, δεῖ. Uti det ex., som återfinnes, δ, 380; 469: ὅς τίς μ' ἀθανάτων πεδάᾳ, καὶ ἔδησε κελεύθου, är den separativa betydelsen hos genitiven klar. Däremot ser man, huru samma separativa bet. hos gen. vid det beslägtade δεύομαι, så att säga under våra ögon, öfvergår till den öfverflyttade bet. af saknad, brist, Ν, 310: ἐπεὶ οὔ ποθι ἔλπομαι οὕτως δεύεσθαι πολέμοιο Ἀχαιούς, hvilket uttryck hos Ameis-Hentze riktigt angifves egentligen betyda: „zurückbleiben hinter dem Kampfe", samt sedermera „dem Kampfe nicht gewachsen sein" (pugna abesse, pugnæ deesse). Andra öfversätta: „an Kampf keinen Mangel haben". μάχης, Ρ, 142 etc.; jfr. samma konstruktion vid ἐπιδεύομαι, Ψ, 670; Ε, 636. Ur denna separativa betydelse tyckes det. som om man med lätthet skulle kunna förklara konstruktionen och genitivens ursprung vid δεῖ i sådana uttryck, som: δεῖ σε σοφοῦ λόγου, Eur. Rhes. 837; Hipp. 23; 490; Ion 1018 etc. Delbrück (ALI s. 9) öfversätter också δεῖ με

τινός „mich entfernt von einer sache". Som emellertid denna konstruktion vid δεῖ ej förekommer hos Hom. och först hos Euripides är allmännare, så förklarar D. i sitt senare arbete (Grundlagen s. 47), att det ej är hans mening, „dass bei Homer, wo das Verbum schon ein langes Leben hinter sich hat, noch diese Bedeutung durchscheine" (näml. den separativa betydelsen), utan antager, att konstruktionen vid δεῖ uppstått genom analogi med samma konstr. vid χρή (με τινός) och denna senare af uttrycket χρειώ με τινὸς ἵκει, nämligen under den förutsättningen att χρή är en ursprunglig nom. sg. Om altså denna förklaring af konstruktionen är riktig, så skulle gen. vid χρή och så äfven vid δεῖ vara en egentlig genitiv, som där representerar en gen.-abl., som ju verbets betydelse af saknad, brist ovilkorligen fordrar. Altså skulle den ursprungliga abl.-konstruktionen genom förmedling af genitiven hafva återstälts i form af gen.-abl. En i sanning märklig kretsgång och ett slående bevis på genitiv- och ablativbegreppens förblandning! Riktigheten af den åsigt, som ställer gen. efter δέω i det ofvan anförda ex. δ, 380 i ett närmare eller fjärmare sammanhang med gen. vid δέω, δέομαι (δεύομαι) i bet. behöfva, sakna, bestyrkes af Curtius, som (Grundz. s. 333) antager, att verbet δέω (binda) är ett och samma, som δέω, δεῖ (behöfva), och, i fall man vil gå ännu längre i samma riktning, nämligen att låta verbens etymologi ega vitsord i fråga om genitivens ursprung och betydelse, så finner man, att Curtius (Grundz. s. 200) sammanställer χηρεύω (skr. *hâ ǵa-hâ-mi* relinquo), χατέω, χατίζω med χάζομαι. För öfrigt hafva vi ofvan vid λείπομαι sett samma betydelseutveckling från begreppet aflägsen till underlägsen och behöfvande, brist; jfr ι, 448; Aesch. Prom. 857; Xen. An. VII, 7, 31, Eur. Ion 680; Supp. 774; Alc. 407; Med. 52; Or. 1085 etc.

6) Samma gen.-abl., som vi sett förekomma vid de nyss behandlade verben, finna vi äfven efter åtskilliga adjektiv, af hvilka de flesta äro sammansatta med det s. k. α privativum (ἀν). Såsom vi ofvan (ἀμέρδω) antydde, har Curtius (Erläuter. s. 173) vidrört gen. efter dessa adjektiv och angifvit såsom sin uppfattning, att t. ex. gen. efter ἄμοιρος är af

samma slag, som den, hvilken följer ἔμμορος; men om så är, hvad som svårligen kan bestridas, så måste väl med ganska stor sannolikhet gen. efter alla adj. af samma privativa betydelse, som ἄμοιρος t. ex. ἔρημος, κενός, hvilka af Delbrück i öfversigten af gen. ALI s. 73 uppgifvas fordra gen.-abl., anses såsom ren och ursprunglig eller med den urspr. gen. ega en viss frändskap. Delbrück påpekar också sjelf denna beröringspunkt emellan gen. och abl. i sitt senare arbete (Grundl. s. 51) och detta ej blott emellan adjektiv (πλέος — κενός), utan äfven vid verb, som betyda öfverflöd eller brist. Till jämförelse må anföras några exempel på gen. vid adjektiv, hvilken gen. väl bör uppfattas såsom ablativus eller åtminstone stå på gränsen emellan gen. och abl.: δαιτὸς οὐκ ἐπιδευεῖς, I, 225. ἄκμηνος σίτοιο, T, 163; μάχης ἀκόρητον, Y, 2. ἀκτήμων χρυσοῖο, I, 126; ἄμμορος λοετρῶν, Σ, 489; ἄσιτος, ἄπαστος ἐδητύος ἠδὲ ποτῆτος, δ, 788. αἰῶνος εὖνιν, ι, 524 [1]).

7) Verb, som betyda mottaga, följas af ursprunglig ablativus. Hos Hom. finnas blott δέχομαι och παραδέχομαι med denna gen.: κύπελλον ἐδέξατο ἧς ἀλόχοιο, Ω, 305. Ξ, 203 etc. σῆμα κακὸν παρεδέξατο γάμβρου, Z, 178. Hos Tragici träffas dels ex., i hvilka den separativa rumsbetydelsen är klar: Soph. O. R. 1164; 1022; O. C. 1412 etc., dels sådana ex., i hvilka den mer eller mindre fördunklats, t. ex.: τραῦμα λόγχης ἐδέξατο, Eur.

---

[1]) Hos Tragici och i synnerhet hos Euripides är gen. i dylika uttryck ganska vanlig t. ex.: ἄζυγες γαμηλίου, Eur. Med. 673. ἀθώπευτος γλώσσης, Andr. 460. κακῶν ἀκήρατος, Hipp. 949; ἄκλαυτος φίλων, Soph. Ant. 847; ἀκραιφνεῖς τῶν κατηπειλημένων, Soph. O. C. 1147; γήρως ἄλυπα, 1519; πεδίων ἀμοίρους, Aesch. Sept 733; κακῶν ἄνατος, Soph. O. C. 786; ἀνέορτος ἱρῶν, Eur. El. 310; ἀνήνεμον χειμώνων, Soph. O. C. 677; ἄνοσος κακῶν, Eur. Iph. A. 982; τέκνων ἄπαιδες, Supp. 13; ἄπαρνος οὐδενός, Ant. 435; ἄπεπλος φαρέων, Phoen. 324; ἄπληστος κακῶν, Hel. 1102; ἄσυλος γαμῶν, Hel. 61; ἄτεκνος παίδων, Bacch. 1306; ἀτέλεστον βακχευμάτων, Bacch. 40; ἄτιμος τοῦ τεθνηκότος, Soph. El. 1214; φίλων ἄπιστοι καὶ κακῶν ἀτρύμονες, Aesch. Sept. 875; ἄφαρκτος φίλων, Soph. Ai. 910; μυχοῦ ἄφερκτος, Aesch. Cho. 446; ἄφιλος φίλων, Eur. Hel. 524; ἀψόφητος κωκυμάτων, Soph. Ai. 321; 547; γυμνὸς προπομπῶν, Aesch. Pers. 1035; ἐκτίμους γόων, Soph. El. 242; τῶν σῶν ἐνδεής, Eur. Alc. 632; ξένων ἐξόμιλος, Trach. 964; δωμάτων ἐξώπιος, Med. 624; ἔρημος φίλων, Andr. 78; σώματος κενά, Hel. 1261; ὀρφανὴν πατρός, El. 914.

Supp. 848; *Πελοπίας χθονὸς ταὐτὸν αἷμα κεκτήμεθα,* Eur. Supp. 26 Af samma slag är väl också: *γυναικὸς παῖδας ἐκκαρπούμενος,* Eu Ion 815. Om man ifrån gen.-abl. i sist anförda ex. ka finna en osökt anknytningspunkt till den rena genitiven efter verb, som betyda **njuta**, vill jag ej med bestämdhet påstå, men ett sådant antagande ligger nära till hands, t. ex. vid *ὀνίνημι: οὔτε λέκτρων νεογάμων ὀνήσομαι,* Eur. Med. 1348; *σοῦ,* Alc. 335 etc.

8) Vi upptaga vidare till skärskådande det fall, i hvilket gen. begagnas för att beteckna **utgångspunkten** („den Ausgangspunkt"). Denna gen. kan dock i sjelfva verket e sägas vara något särskildt, till sin betydelse från den lokal (separativa) skildt slag, ty vid alla rörelseuttryck beteckna gen. tillika utgångspunkten, ehuru man vid dessa rikta uppmärksamheten mera på afståndet (separationen), än p utgångspunkten och sammanhanget med det föremål, hva ifrån rörelsen sker. Det är just i denna utgångspunkt, so det synes mig, att man har att söka anknytningspunkten fö den rena och den ablativa genitivens skilda betydelser lokalt hänseende, såsom redan förut vid *ἔχω* blifvit antyd I uttrycket *τῆς θύσανοι ἠερέθονται, B,* 448 anser Hentze ge för en gen.-abl.: „ex qua fimbriæ suspensæ sunt" och i lägger sålunda i gen. en separativ betydelse; men af samm slag synes genitiven vara i sådana ex., som: *πέπλων μητρ ἐξηρτημένοι,* Eur. Alc. 189. *ἐκκρήμνασθε πέπλων,* H. F. 520, ehu den i dylika ex. uppenbarligen eger en nära frändskap me den rena gen., som följer *ἅπτεσθαι, ψαύειν, θιγγάνειν* (Siec § 8). Sålunda drages genitivens betydelse i det först nämd ex. hos Hom. öfver till den rena genitivens begreppsområd hvadan vi här se en tydlig sammansmältning af genitive och ablativens betydelser, ty tänker man mera på *θύσαν* såsom fästade (*ἅπτεσθαι*) vid *τῆς* (*αἰγίδος*), så har detta *τῆς* de rena genitivens betydelse, tänker man däremot mera p *θύσανοι* såsom nedhängande **från** (*ἐκ*) *τῆς,* så uppstår de separativa betydelsen, och man har då kommit in på ablati begreppets område; jfr. Summo clipei umbone pependit, Vir Aen. II, 546; dependent lychni laquearibus, I, 716; humer habilem suspenderat arcum, I, 318 (*πεῖσμα κίονος ἐξάψας, χ.* 46

ποι ἐξ ἐπιδιφριάδος δέδεντο, *K*, 475). Några andra ex., i hvilka en. kan anses beteckna utgångspunkten, må här få plats: ὀρξάμενοι τοῦ χώρου, φ, 142; σέο δ'ἄρξομαι, *I*, 97. κεφαλῆς ἐκδέρκεται ὄσσε, *Ψ*, 477. Περγάμου ἐκκατιδών, *H*, 21. νεκύων διεφαίνετο χῶρος, Θ, 491. δοῦρα Χαρύβδιος ἐξεφαάνθη, μ, 411. ὑπέφηνε τραπέζης, ϱ, 409. ὡς αἰχμῆς ἀπέλαμπ', χ, 319. ἐκφθέγξατο δίνης, *Φ*, 213. I alla dessa ex. har gen. utan tvifvel separativ betydelse; tvifvelaktigare är, huru gen. bör uppfattas i följ. uttryck, som möjligen kunna hänföras hit: λούεσθαι εὐρεῖος ποταμοῖο, *Z*, 508 etc. Ὠκεανοῖο, *E*, 6; jfr. λό' ἐκ τρίποδος, κ, 361; χεῖρας νιψάμενος ἁλός, β, 261; jfr. ἐκ ποταμοῦ χρόα νίζετο, ζ, 224. τοῦ (λέβητος) πόδας ἐξαπένιζεν. τ, 387. På dessa ställen anser Hentze (som på det sista skrifver τῷ), att genitiven har partitiv betydelse, och det med rätta, om gen. sammanställes med samma konstr. vid ἅπτεσθαι, men jämför man den samma med de exempel, vi stält bredvid, i hvilka gen. förenas med prep., och med τοῦ (λέβητος), så att ποταμοῖο, Ὠκεανοῖο, ἁλός tänkas såsom kärlen, hvarur man vid tvagningen tager vattnet, så måste de uppfattas såsom ablativer d. v. s. hafva separativ betydelse. I dessa exempel skulle sålunda genitivens och ablativens frändskap vara af ungefär samma art, som vi ofvan sett vid verb, som betyda b e r ö f v a, däremot i uttrycket πυρὸς θερέω, ϱ, 23, som med de nyss nämda plägar sammanställas, kan gen. förklaras för partitivus eller ablativus („värma sig vid [från] elden") i öfverensstämmelse med *B*, 448. Delbrück, som (ALI s. 32) uppfattat gen. såsom en ursprunglig localis, upplyser i Grundl. s. 44, att han ej på ett tillfredsställande sätt kan förklara dessa genitiver.

Till det slag af gen., som vi i detta moment behandlat, är måhända att räkna den gen. — man skulle af den motsvarande konstr. i latinet kunna kalla den *genitivus respiciendi* —, hvilken förnämligast förekommer vid verb, som betyda f a t t a, h å l l a, för att angifva, h v a r e s t (från hvilken sida, a qua parte) man fattar eller håller något. Delbrück nämner ej uttryckligen, så vidt jag vet, att denna gen. är af ablativt ursprung, men i förbigående antyder han om ett hit hörande uttryck, att det kan uppfattas som ablativus, nämligen: κεφαλῆφιν λάβεν (sc. Κεβριόνην) *Π*, 762 (ALI s. 70),

men är mycket tveksam, om det bör uppfattas såsom egen genitivus (enligt Curtius), en åsigt som han synes bibehåll jfr. Grundlagen s. 61 (φι). Hübschmann däremot (Casu s. 84 not) påstår med bestämdhet, att den gen., som här i i fråga, bör uppfattas såsom ablativus, och stöder denna si åsigt därpå, att liknande talesätt i Tatariskan uttryck med ablativus (s. 125 not). Äfven för ablativus respicien i latinet vilja grammatici lägga en separativ betydelse t grund (Kumlin, Hor. Od. 1, 5, 5). Vi utgå i vår framstä ning af i fråga varande fall altså från den förutsättning att gen. är af ablativt ursprung, och anföra först sådä talesätt, i hvilka den samma står i förening med ett rörel uttryck: βοῦν ἀγέτην κεράων, γ, 439. τὸν ποδὸς ἕλκε, P, 289 e ποδῶν ἕλκωσι (sc. με), π, 276 etc.; jfr. trahere aliquem pedib Cic. γέροντα χειρὸς ἀνίστη, Ω, 515; χειρὸς ἀναστήσας (sc. μιν), ξ, 31 μή σε ἐρύσσωσ' ἢ ποδὸς ἢ καὶ χειρός, ρ, 480. Vidare följer, s nämdt är, samma gen. verb, som betyda fatta, hål κόμης ἕλε Πηλείωνα, A, 197; χειρὸς ἑλὼν 'Οδυσῆα, η, 168 etc.; Dextra prehensum (me) continuit. χειρὸς ἔχων Μενέλαον, Δ, 1 jfr. Taurum cornu tenet, Virg. Aen. V, 382. τὸν δὲ πεσό ποδῶν ἔλαβε, Δ, 463; B, 316. I alla de anförda exempeln personen (antingen utsatt eller underförstådd) förekommi ackusativus och kroppsdelen i gen., och i dessa uttry kan man för genitivens uppfattning såsom ablativus sö ett stöd i analoga uttryck i latinet. Men nu följa m tvifvelaktiga eller åtminstone mindre klara fall, af hvilka först anföra sådana, där jämte verbet fatta äfven fö kommer ett annat verb, till hvilket ackusativen kan hä föras: ἄγοι δὲ ἑ Παλλὰς 'Αθήνη χειρὸς ἑλοῦσα, Δ, 542 etc.; χει ἑλὼν προσέειπε συβώτην, ρ, 263. τὸν ἔξαγ' ὁμίλου χειρὸς ἔχων, Λ, 4 τὸν λαβὼν ποδὸς ἐξερύσασκεν, K, 290; Φ, 71; 'Οδυσσῆα προαΐξας λ γούνων, χ, 382. Att genitiven i dessa uttryck kan uppfatt såsom ablativus, synas de föregående exempeln gifva handen, i synnerhet de först anförda, i hvilka gen. bör f klaras såsom beroende af ett utelämnadt verbum prehenden eller åtminstone har ett sådant begrepp legat till grund gen., såsom t. ex. fallet måste anses vara med gen. λίσσομαι och γουνάζομαι; jfr. Ameis-Hentze β, 8. Men å anc

sidan kan det ej förnekas, att ackusativen väl låter hänföra sig till hufvudverbet, då gen. ensam kommer att bero af verbum prehendendi, hvadan han blifver af samma slag, som i uttrycken *λάβε γούνων*, *κ*, 323; *δεξιτερῆς ἕλε χειρός*, *Η*, 108 etc. Men i dylika exempel har gen. tydligen samma betydelse, som vid *ἅπτεσθαι*, *ψαύειν* etc., och vi äro således inne på den ursprungliga genitivens område. Curtius sammanför också det fall, vi här behandlat, med gen. efter öfriga verb, som betyda f a t t a, Schulgr. 419 c (12te Aufl.) d. v. s. vill förklara äfven detta fall såsom en genitivus partitivus. Men på ett annat ställe (Erläuter. s. 173), där han (slutande sig till J. Grimms uppfattning af den verbala genitiven såsom den kasus, i hvilken „geringere Objectivirung liegt", i motsats mot ackusativen, d. ä. såsom p a r t i t i v u s uppfattas denna genitivus) uttalar sin tvekan om, huru vidsträckt och i hvilken omfattning man bör anse genitivus partitivus förekomma vid verb, säger han, att genitiven är att anse såsom partitivus vid de verb, som hafva en dubbel konstruktion, nämligen än genitivus och än ackusativus. Om vi därför med de ofvan anförda exempeln jämföra följ.: *δεξιτερὴν ἑλὼν ἐμὲ χεῖρα προσηύδα*, *σ*, 258; *χειρὶ χεῖρα λαβόντες*, *Φ*, 286, bör det fall, vi ofvan behandlat, uppfattas såsom en gen. partitivus, såsom Curtius i sin grammatik gjort; men han tillägger på anförda ställe „und zwar mit dem Unterschied, dass der Accusativ den völlig bewältigten oder untheilbaren Gegenstand bezeichnet". Genom detta tillägg har hans uppfattning, såsom oss synes, blifvit betydligt invecklad och fördunklad; ty när skall man anse, att en dylik „Unterschied" eger rum? Skall man anse, att *χεῖρα* i föregående ex. uttrycker „den v. b. und u. Gegenstand", men ej *χειρός* i *λαμβάνειν χειρός*? Om vi emellertid fasthålla genitivens partitiva beskaffenhet i de uttryck, där ingen ackusativus tillkommer, men antaga den samma hafva separativ betydelse, så snart en dylik ackusativus är till finnandes, ett antagande som vi sågo hafva stöd i latinet och som vi skola se bekräftas af ett analogt förhållande vid verb, som betyda h ö r a, så hafva vi här ett sammanträffande af genitivens och ablativens betydelser.

9) Vi hafva ofvan anmärkt, att gen.-abl. förekommer vid verb, som betyda mottaga, hvad som äfven naturligen gäller om ett andligt mottagande, t. ex. vid verb, som betyda höra i uttrycket höra något af någon (Delb. ALI. s. 15): *ταῦτα ἤκουσα Καλυψοῦς, μ,* 389; *κέκλυτέ μευ μῦθον 'Αλεξάνδροιο, Γ,* 85; *κέκλυτέ μευ μύθων, μ,* 271 etc. *τό γε μητρὸς ἐπεύθετο, Ρ,* 408. *ἐκείνων δ'ᾐσθόμην τάδε,* Eur. Andr. 72. *τοῦτο σοῦ μαθεῖν,* Soph. Trach. 408 etc. Däremot är gen. att uppfatta såsom partitivus i sådana uttryck, som *πατρὸς ἀκούω,* det är „audio paternum aliquid", Siecke, s. 34. Vid sin framställning af Sieckes uppfattning af gen. i dylika talesätt (i öfverensstämmelse med Grimm och Curtius) tillägger Hübschmann (Casusl. s. 88), att det är klart, att gen. i ett dylikt uttryck måste hafva partitiv betydelse, „da nicht der Vater selbst gehört werden könne, sondern nur seine Worte, Befehle oder sonst etwas von ihm." Samma man tillägger (s. 111), att denna betydelse framgår ur genitivens grundbetydelse, ty „*νέος ὢν ἀκούειν τῶν γεραιτέρων θέλε* — *τὰ τῶν γεραιτέρων,* ihre Worte, Rathschläge etc. Wo aber nicht etwas von einer Sache, sondern sie selbst in Betracht kommt, steht der Accusativ: *ἀκούειν φθόγγον.*" Af det som anförts, framgår, att gen. skulle vara af alldeles olika art i dessa sist nämda uttryck med gen. i de ofvan anförda exempeln. Genitivus i uttrycket *κέκλυτέ μευ, ἐμεῖο,* som ofta förekommer hos Hom. skulle vara af annat slag, än i de ofvan anförda ex.: *κέκλυτέ μευ μῦθον* (-*ων*), eller i *ταῦτα ἤκουσα Καλυψοῦς,* af annat slag, än i den följande versen (390): *ἡ δ' ἔφη Ἑρμείαο αὐτὴ ἀκοῦσαι.* Att genitiven är af ablativt ursprung och betydelse i sådana uttryck, där en ackusativus tillkommer, kan man se, om man jämför gen. i motsvarande lokala uttryck, nämligen vid *λαμβάνειν, τυγχάνειν* (dessa verb synas lämpligare kunna sammanställas med *ἀκούειν* än det af Delbrück anförda *δέχομαι,* ty höra förnimma är att andligen fatta): *δῶρον τῶν ἐμῶν χειρῶν λαβών,* Soph. O. R. 1022. Fullt motsvarande äro t. ex.: *οὐ οἰόμεθα τεύξεσθαι ἐπαίνου,* Xen. An. V, 7 33 och *κέκλυτέ μευ μύθων,* ehuru den lokala bet. hos gen. i det först nämda ex. försvunnit, ligger dock den separativa betydelsen klar. Om vi sedermera betrakta exempeln, i hvilka ensam

gen. förekommer, så är betydelsen hos denna ej så klar, ty man kan i dessa stundom inlägga en separativ betydelse, t. ex. i det ofvan anförda *Ἑρμείαο* „höra H. eller höra af H.“. Delbrück anför såsom ex. på gen.-abl. (ALI s. 15): *ἢ αὐτὸς παρεὼν ἢ ἄλλου ἀκούσας, ϑ*, 491, i hvilket ex. således en separativ betydelse bör inläggas i gen. („af ngn annan“), hvad som väl låter säga sig; men emellertid måste gränsen emellan genitiven och gen.-abl. blifva mera eller mindre subjektiv i dylika talesätt d. v. s. ungefär det samma som ingen gräns als. Liksom vi i föregående moment vid verben fatta i vissa talesätt måste lämna förhållandet emellan genitivens egentliga och separativa betydelse obestämdt, så måste äfven vara förhållandet i dessa talesätt, i hvilka, såsom vi nyss antydde, gen. är af samma slag, som i föregående, men så mycket oåtkomligare för en noggrann analys, som den begagnas uteslutande i rent andlig och öfverflyttad betydelse och sålunda ligger fjärmare från ablativens grundbetydelse. Emellertid är, af hvad som anförts, uppenbart, att Hübschmanns m. fl.s uppfattning af (*ἀκούειν*) *πατρός* såsom faderns ord, stämma o. dyl. ej är fullt riktig, nämligen lika litet riktig, som man i uttrycket *λαμβάνειν τινός* har att tänka sig *χεῖρα, κεφαλήν* eller något dylikt, hvad som synes af sådana uttryck som: *πρίν γέ τι σῆς τε βοῆς σοῖ ϑ᾽ ἑλκομένοιο πυϑέσϑαι, Ζ*, 465; *Α*, 257 etc. Delbrück har i sitt senare arbete (Grundl. s. 48) närmare bestämt sin uppfattning af i fråga varande genitivus så, att gen., som står ensam, anser han vara egentlig och ursprunglig, men då en ackusativus fogas till verbet därjämte, af ablativ natur och ursprung. Han tillägger doch i det förra fallet „sobald es sich um das Gehörte handelt“, genom hvilken inskränkning medgifves, att ensam gen. äfven kan hafva ablativ betydelse och såsom ablativus uppfattas bör.

10) En ursprunglig ablativus hafva vi enligt Delbrück (ALI s. 12) att söka i de uttryck, där gen. angifver ursprung och härkomst. Den förekommer hos Hom. i förening med verben *γίγνομαι, ἐκγίγνομαι, εἰμί, ἔξειμι, ὄρνυμι, — ἐξυπανίστημι, ἐκφύω*, t. ex.: *κλαγγὴ γένετ᾽ ἀργυρέοιο βιοῖο, Α*, 49; *Δ*, 456 etc. Vid verbet *εἶναι* ser man tydligt denna genitivens slägtskap

med gen. possessivus: ταύτης γενεῆς τε καὶ αἵματος εὔχομαι εἶναι, Z, 211; πατρὸς δ' εἴμ' ἀγαθοῖο, Φ, 109. καναχὴ δ' ἦν ἡμιόνουν, ζ, 82; X, 401; μήτηρ μέν τέ μέ φησι τοῦ ἔμμεναι, α, 215 etc. Curtius hänvisar i sin behandling af denna genitivus (Schulgr. § 417) på possessivus af samma betydelse (§ 408, 1), därmed antydande deras frändskap; jfr. ἦσθα Λοξίου, Eur. Ion 1288; εἰμὶ θνητοῦ πατρὸς, εἴτε Λοξίου, 1542 etc.; Πιθεὺς ἐστι Πέλοπος, Herak. 207 etc. Samme man yttrar äfven (Erläuter. s. 167): „In dem Begriffe des Ursprungs berühren sich die Begriffe des woher und der Zusammengehörigkeit". Det samma påpekas af Delbrück (Grundl. s. 52), som yttrar: „In πατρὸς τραφεὶς könnte man πατρός als Gen. empfinden und übersetzen der Erzeugte des Vaters (während πατρός vermuthlich urspr. Ablativ ist)".

Hit bör väl också räknas gen., som angifver ämnet, hvaraf något består (gen. materiæ). Äfven i sådana uttryck antager Delbrück, att gen. företräder en ursprunglig ablativus. De äro hos Hom. ej synnerligen talrika: κυνέην ῥινοῦ ποιητήν, K, 262. βόες χρυσοῖο τετεύχατο, Σ, 574; τ, 226. ἔντυον εὐνὴν ἐσθῆτος, ψ, 290. Understundom kan man vara tveksam om, hvart gen. bör hänföras och huru han i och med det samma bör uppfattas t. ex.: πλῆμναι ἀργύρου εἰσί, E, 726; Λ, 25; 35; περὶ δ' ἕρκος ἔλασσεν κασσιτέρου, Σ, 565, i hvilka ex. den samma, hänförd till substantiven, bör förklaras såsom en ursprunglig genitivus. Delbrück anmärker härom (Grundl. s. 52), att den genitiv-konstruktion af samma slag, hvilken förekommer vid substantiv, småningom ur medvetandet utplånat den urspr. ablativ-konstr., som därigenom införlifvats med den förra. För öfrigt må man jämföra följande ex.: περόνη χρυσοῖο τέτυκτο, τ, 226. δεῖπνον τετυκεῖν ἅλις ἔνδον ἐόντων, ο, 77; 94. δόρπον δὲ ξείνῳ ταμίη δότω ἔνδον ἐόντων, η, 166. χαριζομένη παρεόντων, α, 140; η, 176. Svårligen kan någon uppdraga en bestämd gräns eller uppdaga en artskilnad i betydelsen i genitiven i dessa exempel, och dock är gen. i det första med säkerhet enligt Delbrücks uppfattning en gen.-abl., men gen. på det sist nämda stället anföres af Curtius såsom ex. på partitivus (Schulgr. § 419). Om likaså gen. i följande ex. kan med gen. materiæ ega någon frändskap,

lämnar jag därhän: ἀποστίλβοντες ἀλείφατος, γ, 408; λειμῶνες σελίνου θήλεον, ε, 72, hvilket ex. af Delb. sammanställes med den ursprungliga genitiven vid ὄζειν (Grundl. s. 40).

11) Slutligen företräder enligt Delb. (ALI s. 19) den gen., som förenas med komparativen, en ursprunglig ablativus. Denna konstr. är, som bekant, så väl hos Hom. som i grekiskan för öfrigt vanlig, hvadan vi här ej anföra några exempel på den samma. Vi vilja blott erinra om, att denna gen. äfven förekommer vid åtskilliga, i synnerhet med πρό och περί sammansatta verb, t. ex.: πολὺ προβέβηκας ἁπάντων, Z, 125; ἔθελεν προμάχεσθαι ἁπάντων, Λ, 217; σεῖο νοήματι προβαλοίμην, T, 218; Κλυταιμνήστρης προβέβουλα, Α, 113; μήτι ἡνίοχος περιγίγνεται ἡνιόχοιο, Ψ, 318 etc. περὶ δ'ἔργα τέτυκτο τῶν ἄλλων, P, 280; ἐθέλεις περιίδμεναι ἄλλων, N, 728 etc. περὶ μέν σε βροτῶν πεπνυμένον εἶναι, δ, 190 m. fl. sammansättningar af περί, Φ, 214; N, 374; I, 364; Δ, 257; ψ, 166 etc. Af samma slag är gen. vid ἀριστεύω, καίνυμαι: βουλῇ ἀριστεύεσκεν ἁπάντων, Λ, 627; Z, 460; τῶν σε πλούτῳ φασὶ κεκάσθαι, Ω, 546. Hos Xenophon är denna gen. ganska vanlig, såsom vid ἀριστεύω, ἡσσάομαι, μειόω, μειονεκτέω, πλεονεκτέω, ὑστερίζω, ὑστερέω, προέρχομαι, προέχω, προτιμάω, περιγίγνομαι, περίειμι, ὑπερκάθημαι. Af de anförda uttrycken synes, att en separativ betydelse otvifvelaktigt ligger till grund för gen. af detta slag i grekiskan. Men samma slags gen. förekommer också vid superlativus med komp. betydelse, t. ex.: φησί τοι ἄνδρα παρεῖναι ὀϊζυρώτατον ἄλλων, ε, 105, som Ameis-Hentze öfversätter „von andern aus"; ἔκειτο δε νείατος ἄλλων, ο, 108; Z, 295 etc. Altså är denna gen. af fullkomligt olika art och ursprung med gen. vid superlativen i allmänhet; t. ex. på det ofvan anförda stället, som fullständigt lyder: φησί τοι ἄνδρα παρεῖναι ὀϊζυρώτατον ἄλλων, τῶν ἀνδρῶν οἳ ἄστυ πέρι Πριάμοιο μάχοντο, förklarar Hentze ἄλλων för ablativ genitivus och ἀνδρῶν för partitiv. Det förefaller tämligen osannolikt, att deras betydelse af skalden uppfattas såsom alldeles olikartad och med fullt medvetande därom användts, snarare hafva de i hans föreställning sammansmält till en gen. af samma beskaffenhet och betydelse. Eller med andra ord, liksom komp. och superlativ begreppen mötas i denna konstruktion, så synes äfven den separativa och partitiva be-

tydelsen här mötas och sammansmälta. Denna gen. skulle sålunda vara en „brygga“ emellan ablativens begrepp vid komp. och genitivens vid superlativen. Vi hafva ofvan på flera ställen, t. ex. vid verb, som betyda utvälja och taga uppvisat samma öfvergång i betydelsen från abl. till gen.s begrepp. Curtius (Erläuter. s. 169) yttrar om gen. vid komp.: „Der Genitiv des verglichenen Gegenstandes bei Comparativen kann ohne Gewaltsamkeit als eine spätere vom Ablativ überkommene Function dargestellt werden. Aber unverkennbar ist es doch, dass hierfür auch der eigentliche und ursprüngliche Genitivgebrauch manche Anknüpfungspunkte bietet. Das Genitivverhältniss hat sich im Sprachgebrauch zu dem der Relativität überhaupt ausgebildet.“ En sådan anknytningspunkt finner han i gen. vid *ἄξιος*, *ἀντάξιος*, — *πρόσω*, *πρόσθεν*, *ἄνω* jämförd med gen. vid *μείζων*, *μείων*. Beträffande denna Curtii anmärkning skulle man kunna göra den invändningen, att äfven ablativbegreppet har kunnat utbilda sig till att uttrycka „Relativität“, ty hvad som skilt sig från ett föremål, står ju till det samma i ett visst förhållande, såsom man tydligen ser vid verb med komp. betydelse, där det separativa begreppet utbildat sig till att uttrycka förhållandet af öfver- och underlägsenhet emellan personer, föremål etc. Då Curtius nämligen tillägger om verb med komp. bet., att den gen., som vid dessa förekommer, svårligen låter skilja sig från gen. vid komp., så lär väl detta af ingen kunna bestridas; men då han med denna genitivus sammanställer samma konstr. vid verb, som betyda herska, t. ex. *ἄρχειν*, *βασιλεύειν*, och då han, emedan dessa i sanskrit (Siecke s. 55 följ.) och latinet (potiri) förenas med gen., antager, att denna genitivkonstruktion är ursprunglig och gemensam för alla de här nämda verben, så motsäges han på det bestämdaste af Delbrück (Grundlagen s. 40), som anmärker, att Kühner falskligen sammanställer „Verba des Herrschens mit Verben des Übertreffens“. Altså bör enligt Delbrück gen. efter verb med komp. bet. och naturligtvis äfven vid komp. skiljas från gen., som förekommer vid verb, som betyda herska, alldenstund den förra företräder en ursprunglig ablativus, den senare ursprunglig genitivus.

Dock synes det ej vara utan skäl, som en man med Curtii lärdom och skarpsinne sammanställer verb, som betyda herska, med verb af komp. bet., ty onekligt är, att gen. vid de förra eger en påfallande likhet i betydelsen med samma konstr. vid de senare. Om vi nämligen taga i skärskådande de verb, som betyda herska hos Hom., så skola vi finna, att de nästan alla till sin betydelse äro fullkomligt öfverensstämmande med de ofvan uppräknade verben af komp. betydelse, i det de antingen betyda gå framför, i spetsen för, leda eller höja sig öfver, vara upphöjd öfver och utmärkt framför någon[1]). Exempel på dessa verben äro: *βασιλεύω*: *Πύλου βασίλευε*, *λ*, 285. Jfr. Curt. Grundz. s. 364: „*βασι-λευ-ς* d. i. Herzog aus W. *βα* und ion. *λευ* = *λαυ*"; *βασιλεύς* är således den, som går framför, i spetsen för folket och leder det (?) enligt Grekernas åskådningssätt, hvilken uppfattning åtminstone ligger till grund för gen. vid följande verb: *ἡγεμονεύω* (*ἀγ*, *ἄγω*): *τῆς δ' ἑτέρης* (*στιχός*) *Εὔδωρος ἡγεμόνευεν*, *Π*, 179; *Β*, 527 etc. *ἡγέομαι*: *Σαρπηδὼν δ' ἡγήσατ' ἀγακλειτῶν ἐπικούρων*, *Μ*, 101; *Β*, 620 etc. Jfr. *ἡγείσθω ὀρχηθμοῖο*, *ψ*, 130. Vidare komma sådana uttryck, i hvilka gen. skulle förklaras af den i verbet liggande betydelsen af höghet, värdighet öfver, framför andra: *ἀνάσσω* (*ἄνα*, *ἄνω*): *ὃς μέγα πάντων Ἀργείων ἤνασσε, θεὸς δ' ὣς τίετο δήμῳ*, *Κ*, 33; *Α*, 388; 452 etc. *ἄρχω* („skr. *arh-â-mi* bin werth" Curt. Grundz. s. 189): *ἄλλ' ἄλλων ἦρχον ἑταίρων*, *ν*, 266; *στιχός*, *Π*, 173 etc. *κρατέω* (*κρα*, *κρατύς*): *ὃς μέγα πάντων Ἀργείων κρατέει καί οἱ πείθονται Ἀχαιοί*, *Α*, 79; 288. Härtill komma *σημαίνω* (*στρατοῦ*), *Ξ*, 85; *θεμιστεύω* (*παίδων ἠδ' ἀλόχων*), *ι*, 115, vid hvilka gen. väl bör förklaras i analogi med föregående. Om altså dessa verbs betydelse och konstruktion gifva stöd åt Curtii mening, att gen. efter verb, som betyda herska, svårligen kan skiljas från samma konstruktion vid verb med komp. betydelse, och om vid dessa senare enligt Delbrücks åsigt en ursprunglig ablativus ligger till grund för genitiven, så skulle följaktligen äfven

[1]) Vi se äfven, att dativus vid dessa verb förekommer i samma bemärkelse, t. ex. vid *ἀνάσσω*, *κρατέω*, „ita ut aliquem in multitudine eminere significetur"; jfr. Capelle, Dativi Localis quæ sit vis atque usus in Homeri carminibus, Hannoveræ, 1864 s. 22.

gen. vid de förra verben vara af ablativt ursprung. Mot detta antagande talar den omständigheten, att verb, som betyda **herska**, konstrueras med gen. både i sanskrit (Siecke s. 55 flj.) och Zend' (Hübschmann s. 278). Möjligen skulle då denna företeelse kunna förklaras så, att äfven i sanskrit en sammansmältning emellan genitivens och ablativens begrepp vid dessa verb inträdt. Att genitivens användning vid i fråga varande uttryck svårligen låter förklara sig ur den egentliga genitivens begrepp och betydelse, anmärker Hübschmann (Casusl. s. 112, 278) och Whitney kallar i sin Indische Grammatik[1]) genitiven vid verb, som betyda **herska**, i sanskrit „ein Genitiv zweifelhafteren Characters". Att en sammansmältning emellan genitivens och ablativens begrepp förekommer äfven i sanskrit, nämner Delbrück (Grundl. s. 51) dock sällan i det äldre (Siecke s. 59), oftare i det yngre språket. Det förtjänar också anmärkas, att i grekiskan dativus vid flera af de ofvan anförda verben, t. ex. ἀνάσσω, θεμιστεύω hos Hom. är vanligare än genitivus, hvilken kasus sedermera utträngde dativen, hvadan man möjligen skulle kunna antaga, att denna användning är en senare utbildning af genitiven i grekiskan, som utvecklat sig efter ablativ- och genitivbegreppens sammansmältning i detta språk.

Vi hafva härmed genomgått alla de fall, då enligt Delbrück genitiven i grekiskan företräder en ursprunglig ablativus, och sökt visa, huru som dessa kasus inom grekiskan genom den fräudskap i betydelsen, som på vissa punkter kan uppvisas, med hvarandra sammansmälta. Som i inledningen till denna uppsats anmärktes, så orsakar detta förhållande svårigheter, då man i grekiskan söker återställa den ursprungliga ablativen. Oaktadt altså Delbrücks forskningar i detta hänseende måste vara och äro af stort intresse och värde för filologien och grekisk språkkunskap öfverhufvud, så kan man dock hysa betänkligheter att instämma med Hübschmann (Casusl. s. 89), då han klandrar Curtius, därför att denne i uppställningen af genitivus i sin Griechische Grammatik ej

---

[1]) Indische Grammatik von W. D. Whitney, übersetzt von H. Zimmer. *Leipzig 1879.*

tillgodogjort sig resultaten af Delbrücks undersökningar, som enligt hans förmenande skulle sprida ett nytt ljus inom grekiska grammatiken. Så sant detta än må vara, så kan svårligen tillämpandet af D.s forskningar bidraga till större klarhet och reda i uppställningen af genitivus, så mycket mer som den komparativa syntaxen i detta, så väl som i andra fall väl ännu ej kan antagas hafva vunnit nog säkra resultat för att tillämpas i en skolbok.

Ambulare — amulare.

I „Det philol.-hist. Samfunds Mindeskrift", 1879, s. 210 ff., har jeg fremsat den formodning, at stammen i lat. *ambulare*, i det mindste i de tilfælde, hvor accenten ikke faldt på første stavelse, tidlig havde antaget formen *amula-*, *am'la-*. Et spor af en sådan udtaleform tror jeg virkelig at der foreligger hos Spartian, Hadr. 16, i et lille digt af Florus:

Ego nolo Caesar esse,
ambulare per Britannos,
* * * * *
Scythicas pati pruinas,

og et dermed parallelt af Hadrian:

Ego nolo Florus esse,
ambulare per tabernas,
latitare per popinas,
culices pati rutundos.

Casaubonus rettede *ambulare* til *amblare*, hvilket tiltrædes af Lucian Müller (i tillæg til hans udg. af Rutilius Namatianus s. 25 og 28) og Wölfflin (Latein. u. roman. Comparation, 1879, s. 86). I en versform som denne synes det dog næppe tilladeligt at ombytte de to korte stavelser med en lang; meget snarere beror den metriske uregelmæssighed på, at der under skrivemåden *ambulare* skjuler sig den omtalte dagligdags udtaleform *ămulare*. Et andet vidnesbyrd om en sådan udtale haves i formen *ammulantibus* i en senere kristelig indskrift fra Britannien (Hübner, Inscr. Brit. christ., nr. 94).

Vilh. Thomsen.

Sagnet om Odysseus og Polyphem.

Af Kr. Nyrop.

I niende sang af Odysseen fortæller Odysseus Phaiakernkonge, Alkinoos, om alle de farer og besværligheder, ha har gennemgået, siden han forlod Troja, kampen med Kiknerne, besøget hos Lotophagerne og endeligt æventyret me Polyphem. Indholdet af dette sidste er korteligt følgende med tolv udvalgte mænd har O. begivet sig op på Kykloperne ø og kommer her til en stor klippehule, der bebos a Polyphem; mod sine ledsageres råd oppebier han denne hjemkomst for at få en gæsteforæring af ham, men Kyklopen, der

„Ræddelig stor var af vækst, og ligned i sandhed
„Ej brødædende mænd, men heller en knejsende bjergryg
„Skovbevoksede ås, som hæver sig over de andre,“

modtager dem yderst ugæstfrit og begynder med at dræb og spise to af de fremmede. Da han næste dag forlade hulen for at føre sine får på græs, lukker han for den med e vældig sten, for at de ikke skulle kunne flygte. Om aftene spiser han atter et par af dem, men efter måltidet beruse han sig i vin, som O. giver ham, og falder i sövn; meden han nu ligger og sover, bore O. og hans mænd öjet ud p ham ved hjælp af en glødende oljestang, som de i løbet a dagen have tilspidset i dette öjemed. Den således blindede Kyklop, der raser af smerte, tilkalder ved sine voldsomme bröl de omboende Kykloper; disse stimle sammen om hule og spörge om, hvad ondt der er hændet ham; han svarer:

„Ingen, o venner, mig myrder ved list, men ikke
ved voldsfærd“.

O. havde næmlig skjult sit rigtige navn for Polyphem o kaldt sig Ingen[1]). Kykloperne, der blive førte bag lyset ve

[1]) *Οὖτις ἔμοιγ' ὄνομα. Οὖτιν δέ με κικλήσκουσιν
μήτηρ ἠδὲ πατὴρ ἠδ' ἄλλοι πάντες ἑταῖροι* (v. 366—67).

dette svar, anbefale ham da at bede til sin fader, den mægtige hersker Poseidon, og gå bort. Den næste morgen slippe O. og resten af hans kammerater ud af hulen ved at binde sig fast under bugen af vædderne; de skynde sig derpå ned til deres skib, hvor det øvrige mandskab modtager dem med jubel. Såsnart alle dyrene ere komne ombord, sejle de bort. Da de have fjærnet sig lidt fra kysten, „så langt som en lydelig stemme kan række“, tilråber O. Kyklopen hånende ord, og denne kaster et klippestykke efter skibet, der vel ikke bliver ramt, men dog kastes ind til kysten igen. O. støder atter fra land, og i en passende afstand tilråber han Polyphem sit rette Navn. Ved at høre dette erkender P., at en gammel spådom er gået i opfyldelse, og beder Poseidon, hvis det er bestemt, at O. nogensinde skal komme hjem, at han da må komme „sent og surt, berøvet sit folk og ombord på et fremmed skib“ og tillige „sorg i huset finde“.

„Så han bad og havets sortlokkede herre ham hørte“.

Dette sagn har W. Grimm i 1857 gjort til genstand for en udførlig afhandling[1]), hvori han påviser, at det ingenlunde er ejendommeligt for Grækenland, men har været kendt i de mest forskellige og fjærnest liggende lande. Han anfører således ti andre versioner af sagnet: en fortælling i Dolopathos[2]) (v. 8229—8571), æventyret om Bissat hos Ogusierne (et tatarisk-tyrkisk folk), Sindbad's tredje rejse i Tusind og én nat og endvidere et serbisk, rumænsk, estisk, finsk, russisk, tysk og norsk æventyr. Det følger af sig selv, at sagnet ikke optræder overalt under ganske de samme former; men hvor forskellige disse end ere, ere dog stadig sagnets grundbestanddele forblevne uforvanskede, så at man ikke kan tvivle om de anførte æventyrs slægtskab. Fælles for dem alle er episoden med det med vældige kræfter begavede overnaturlige væsen (kæmpe, jætteagtig trold eller —

[1]) *Die Sage von Polyphem* i *Abhandlungen der k. Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Philol.-hist. Classe.* S. 1—30.

[2]) S. 66—68 i den latinske original, der först er funden og udgiven længe efter, at Grimm skrev sin afhandling: *Johannis de Alta Silva Dolopathos sive de rege et septem sapientium. Herausg. von* H. *Oesterley. Strassburg & London 1873.*

som i æventyret fra Estland — selve djævelen), der på en listig måde bliver blindet af et, i legemlig henseende, langt svagere menneske, altså den menneskelige snedigheds sejr over den rå, ubehjælpsomme dæmoniske styrke; dette er den egenlige kærne i vor fortælling, hvis mytiske betydning jeg senere skal beröre. Grunden til, at mødet mellem uhyret og mennesket finder sted, fremstilles på forskellig måde i de forskellige sagn: snart er det et rent tilfælde, snart nysgærrighed, snart lyst til de skatte, uhyret formodes at eje, eller — som i fortællingen om Bissat — lyst til at straffe uhyret, fordi det har tvunget en eller anden by til at levere et bestemt antal mennesker til dets daglige fortæring. Efter at Kyklopen er blindet, flygte Odysseus og hans kammerater ud af hulen ved at hænge sig fast under bugen af hans får; denne episode, der er bortfaldet i Sindbad og et par af æventyrene, findes i de øvrige med den forandring, at helten slagter et får, flår det og kryber ind i huden. Efter flugten fortæller Homer, hvorledes Odysseus to gange håner Kyklopen, og hvorledes denne to gange kaster vældige stene efter ham. Dette sidste møde mellem de to genfindes i de andre versioner, men med en betydelig udvidelse. I Dolopathos fortælles således v. 8508 og ff.:

Et qant je fui loins del joiant (géant),
Le git (jet) *d'une pierre menue,*
Si lou gabai de sa veue
Que je tollue li avoie,
Et de ce qu'eschapez estoie
Tantes foiees de ces mains.
Il me dist: „Amis c'est del mains;
Fait ais trop bele licherie,
Maus seroit et grans vilonie,
S'aucun bel don de moi n'avoies;
Jai de moi nul bien ne diroies,
Riches hons suiz de grant tresor."

Kæmpen tilkaster ham da en ring, som han tager op og stikker på sin finger; men ringen er fortryllet og tvinger ham til uden ophør at råbe: her er jeg, her er jeg. Da han vil tage ringen af, formår han det ikke, og han griber

tilsidst til den udvej at bide fingeren af, da kæmpen er lige ved at fange ham; så høre råbene op, og det lykkes ham at undfly den blinde kæmpe. Denne episode genfindes med uvæsenlige forandringer i det ogusiske, serbiske og rumænske æventyr.

Jeg skal nu henlede opmærksomheden på forskellige andre æventyr (for störste delen udgivne efter 1857, da Grimm behandlede vort sagn), som stå i forbindelse med de ovenfor anførte og derfor, ligesom disse, må vise tilbage til de mytiske forestillinger, som have affødt Homer's fortælling om Odysseus og Polyphem. Grimm har nummereret de af ham meddelte sagn (1—11), der henhøre til vor æventyrkreds; jeg følger hans eksempel og fortsætter hans række.

12) Et aramæisk æventyr hos Prym og Socin[1]) (n. XXXII): „Der var engang en fyrste, der havde to sönner; den ene af dem rejste bort for at gå i kloster. Han rejste, til natten brød frem, og lagde sig da til at sove i bjærgene. Ved midnatstid hørte han én råbe; han stod op for at se efter, hvad det vel kunde være, og fandt en hule, i hvilken der brændte en ild. Han gik ind i hulen og så en blind kæmpe sidde ved ilden. Han stak da kæmpen med en nål gentagne gange, og hver gang søgte kæmpen forgæves efter ham. Da det blev dag, begyndte gederne at gå ud af hulen, og kæmpen stillede sig med spærrede ben op ved hulens indgang og lod gederne passere forbi, én for én. Den unge mand hængte sig da fast under bugen af en buk og undslap således.“

Denne indledning viser tydeligt nok hen på et slægtskab med sagnene om Odysseus og Polyphem, omendskönt hovedepisoden ikke alene er forvansket, men næsten helt er bortfaldet, så at vi kun have en erindring om den i den omstændighed, at kæmpen fremstilles blind. Hele episoden er iøvrigt knyttet meget løst til fortsættelsen af æventyret, der tildels tilhører en anden gruppe, den om svanejomfruerne, *les jeunes filles oiseaux*[2]).

[1]) *Der neu-aramaeische Dialekt des Tûr 'Abdîn von* E. Prym *und* A. Socin. Göttingen 1881 2 voll.

[2]) Se Cosquin n. XXXII (*Romania* VII, 531; sml. ib. VIII, 51).

13) Fortællingen om Seyf-el-Mulok og Bedea-el-Jemál i Tusind og én nat[1]): Seyf's broder Said er gået i land på en ubekendt ø, hvor han og hans følge overfaldes af nogle abelignende mennesker, der fange dem og derpå benytte dem som ridedyr. En dag finde de tilfældigvis på at beruse uhyrerne; det lykkes dem da at befri sig for dem; og de brænde dem op. Said fortsætter rejsen ind på øen sammen med to ledsagere, og de støde snart på et kæmpemæssigt menneske, der fredeligt vogter nogle får. Kæmpen tiltaler dem venligt og beder dem gå hjem hos ham, han selv skal straks følge bag efter. I kæmpens hule træffe de en mængde mennesker, der imidlertid alle ere blinde; de forklare de tre rejsende, hvorledes kæmpen har givet dem mælk, der har berøvet dem synet. Da kæmpen vender hjem, rækker han også Said mælk; men Said lader kun, som om han drikker mælken, og lidt efter holder han sig for öjnene og foregiver at være blind. Kæmpen beføler ham da, men finder ham ikke fed nok og slagter derfor nogle får, som han steger og fortærer; under måltidet beruser han sig i vin og falder om. Said griber da kæmpens stegespid, gløder det og borer hans öje ud med det. Ved hjælp af et fortryllet sværd lykkes det ham derpå at dræbe kæmpen fuldstændigt; Said og hans ledsagere slå sig da til ro for nogle måneder i hulen og göre sig til gode med kæmpens vin.

Om denne fortælling tilföjer Lane i en note (l. c. s. 382, n. 55), at kæmpen kaldes Gul-Eli-Feniun i Trébutien's oversættelse, og at Hammer antager dette navn for at være det samme som Polyphem og af denne navnelighed drager den slutning, at Araberne have kendt Homer. Hammer mener endogså, at Said's æventyr er en ligefrem efterligning af Odysseus besøg hos Polyphem. Det tör antages for temmeligt sikkert, at Araberne tidligt have lært Homer at kende, og det er derfor vel muligt, at Gul-Eli-Feniun kan være en forvanskning af Polyphem; men heraf følger ingenlunde, at den hele episode må grunde sig på Homer. Jeg

---

[1]) Se *1001 Nights translated by* Lane III, cap. xxiv (nat 736—778) s. 350 ff. Denne fortælling findes ikke oversat i Breslauerudgaven.

antager tværtimod, at Said's to æventyr med aberne og kæmpen nærmest må opfattes som omarbejdede efterligninger (*remaniements*) af to af Sindbadsøfarerens rejser. På sin tredje rejse[1]) har denne næmlig, hvad jo særligt Grimm har gjort opmærksom på, et æventyr med en menneskeædende kæmpe, der meget nærmer sig til Said's, og historien med de abelignende mennesker, der benytte Said og hans ledsagere til ridedyr, genfindes i Sindbad's femte rejse[2]); da nu i det hele fortællingen om Seyf-el-Mulok i flere henseender minder om Sindbad's rejser (sml. Lane III, 390, n. 29), er et nærmere slægtskab jo höjst sandsynligt. Hermed føres vi imidlertid bort fra Hammer's hypotese, da Sindbad's rejser, der rimeligvis oprindeligt ikke have hørt med til Tusind og én nat, vise tilbage til en persisk oprindelse[3]) — og mellem denne og Odysséen er der næppe tale om noget nærmere forhold. I øvrigt synes sagn om enöjede menneskeædende uhyrer, som Homer's Kykloper, ikke at have været sjældne i Orienten, de omtales bl. a. af Mandeville (Lane III, 97, n. 39), og det er jo let forståeligt, at man efter at have gjort bekendtskab med Homer's digte, kan have indført Polyphem's navn i et sagn, der så meget mindede om hans møde med Odysseus som Sindbad's tredje rejse.

14) Et lappisk æventyr genfortalt og oversat på svensk af P. Læstadius[4]). En askepot (*Gudnavirutchak*) forvilder sig engang og kommer til en Stallo's bopæl. Stallo'en[5])

---

[1]) Lane III, 25 ff. Breslauerudg. II, 211 ff.

[2]) Lane III, 52 ff. Breslauerudg. III, 4 ff.

[3]) Sml. Breslauerudg. XIII, 355.

[4]) *Fortsättning af Journalen öfver Missionsresor i Lappmarken.* Stockholm 1833. S. 463. Efter Læstadius har Sven Nilsson (*Skandinaviska Nordens Ur-Invånare.* Lund 1838—43. 4, s. 32) fortalt det samme æventyr, der også findes genoptrykt hos J. A. Friis, Lappiske Eventyr og Folkesagn. Chra. 1871, s. 90, n. 27. Sml. H. Husson, *La Chaîne traditionnelle*, s. 46.

[5]) Stallo beskrives af Lapperne som en stor, stærk og velbevæbnet mand, der gærne færdes i store øde skove. Han er iført en vid kofte med et sølvbælte, i hvilket der hænger en kniv med sølvskaft, og han ledsages gærne af en hund. Stallo optræder i en mængde æventyr, og der knytter sig mange overtroiske meninger til ham. Trods hans störrelse og styrke lader han sig ofte på grund

modtager ham godt og feder på ham, inden han vil spise ham; drengen ved nok, hvad der venter ham, og finder derfor på følgende list. Han anstiller sig meget klarsynet og lader, som om han kan se allehånde vidunderlige ting; vor brave Stallo ser naturligvis intet og undrer sig over askepots gode öjne. Det kommer deraf, at jeg engang lod dryppe en dråbe bly i mine öjne, forklarer askepot; jætten vil da endelig underkaste sig den samme kur, og han blindes således. Nu må du være blind i nogen tid, siger askepot, indtil öjnene undergå forvandling, men efter den tid bliver du rigtig klarsynet. Imidlertid skal askepot forestå husholdningen; Stallo fatter dog snart mistanke til ham og forsøger på at fange ham. En morgen stiller han sig derfor op i dören til fårehuset og lader fårene, ét for ét, passere mellem benene på sig. Askepot mærker uråd, slagter den största buk, kryber ind i dens skind og går på alle fire ud mellem Stallo's ben. Å, hå, siger Stallo, du min prægtige store buk, og han klappede den på ryggen. Derpå råber han ind i fårehuset til askepot, at han skal komme ud. „Jeg er alt for længe siden ude, jeg", svarer askepot, som derpå bemægtiger sig alt, hvad han kan, af Stallo's ejendom og drager bort[1]).

Dette æventyr minder i flere punkter stærkt om en islandsk saga, jeg straks skal omtale.

15) Et ungarsk æventyr oversat af Stier[2]) (n. 14, *Die drei Flüchtlinge*): Tre håndværkssvende, der ere blevne solgte

---

af sin dumhed narre af de små Lapper. Se nærmere herom hos Friis l. c. s. 73.

[1]) I forbindelse med dette æventyr står muligvis også det om „gutten, som tjente hos kongen" (Friis n. 47), hvor drengen stikker öjnene ud på en jætte og derpå narrer ham op på et bjærg og styrter ham i en sø, så han drukner. Dette æventyr er dog sammensat af så heterogene elementer, henhørende til de forskelligste æventyrkredse, og synes så forvansket, at jeg må nöjes med at henlede opmærksomheden på det uden at turde optage det som en selvstændig redaktion af Polyphem-sagnet.

[2]) *Ungarische Volksmärchen, nach der aus Gaals Nachlass herausg. Urschrift übersetzt von* G. Stier. Pesth 1857. Intet af vore to offenlige biblioteker ejer denne bog; det exemplar, jeg har benyttet, er

som slaver til en pascha, dræbe denne og flygte derpå. De komme til en vild skov, hvor de møde en enöjet kæmpe, der modtager dem venligt og fører dem ind i sin hule; men om aftenen skærer han halsen over på den fedeste af dem og kaster liget som føde for sine får, der vare så store som almindelige æsler. Om natten, da kæmpen er falden i sövn, tager den ene af håndværkssvendene en glød og brænder hans öje ud. Næste morgen, da fårene skulle ud i marken, stiller kæmpen sig op foran dören med udspærrede ben for at fange sine to gæster; men disse hænge sig fast i halen på to store får og stikke dem med en nål, så at de løbe rask til og smutte ud mellem kæmpens ben. Da de ere vel ude af hulen, skynde de sig ned til stranden; kæmpen mærker snart, at de ere borte, og giver sig til at bröle af vrede. På hans skrig komme tolv andre kæmper løbende til, og da de se hans elendige tilstand, sønderrive de ham; de løbe derpå ned til stranden, men de to flygtninge vare da allerede komne så langt ud på havet, at de ikke kunde nå dem. Så begyndte de at skrige og bröle så frygteligt, at havet kom i oprör, og de to ulykkelige vare nær ved at kæntre; men gud reddede dem, og de fortsatte lykkeligt deres rejse. De udstå derpå forskellige andre ret mærkelige æventyr, der imidlertid ikke vedkomme os her, ligeså lidt som de hændelser, der gå forud for deres ophold hos kæmpen; Polyphem-sagnet optræder altså ikke her selvstændigt, men er indflettet som en tilfældig biepisode i et större æventyr (smlg. n. 12). Den måde, hvorpå undvigelsen foregår, er her fortalt anderledes end i alle de andre æventyr. Stier bemærker i sin indledning (p. VII), at blinding af en enöjet kæmpe forekommer i andre utrykte ungarske æventyr; det er mig ubekendt, hvorvidt disse senere ere blevne udgivne.

16) Et stor-russisk æventyr om Likho, den enöjede[1]): en smed og en skrædder drage ud sammen for at søge efter den

---

velvilligst blevet mig udlånt af prof. S. Grundtvig. På ungarsk findes dette æventyr (*A három vándorló*) i *Magyar népmesék kiadja Erdélyi János.* Pest 1855. [Meddelt mig af prof. J. U. Jarník.]

[1]) Meddelt af Ralston i hans *Russian Folk-Tales* (London 1873); da denne bog ikke findes på vore biblioteker, har jeg måttet be-

onde; de komme til en hule, hvor de træffe et uhyre, vanskabt kvindemenneske med ét öje. Hun griber straks skrædderen og spiser ham til aften, smeden redder sig derimod ved en list; han fortæller, hvad han er, og giver sig ud for at kunne smede öjne. Likho får da lyst til at få et öje til og lader sig binde af smeden; denne gløder et stort söm, som han hamrer fast i hendes öje. Troldkvinden sønderslider båndene og iler hen til hulens indgang for at hindre ham i at flygte; næste morgen undslipper han dog iført et fåreskind. Da han vel er kommen ud af hulen, råber han tilbage til hende, at han nu er ude af hendes magt. Endnu ikke, svarer hun, og lidt efter ser han en økse med guldskaft hugget fast i et træ; han får lyst til øksen og vil tage den, men næppe har han rört den, förend hånden hænger fast ved den. Imidlertid nærmer Likho sig, og smeden ser tilsidst ingen anden udvej end at skære hånden af sig; dette gör han og undflyr således Likho for anden gang.

Jeg ved ikke, fra hvilken egn af Rusland dette æventyr skriver sig[1]), men sikkert er det, at det fjærner sig meget fra det, som Grimm har meddelt (n. 9) fra Russisk Karelien efter Castrén's *Resominnen.*

17) Et lille-russisk æventyr „om smeden og den menneskeædende kvinde“[2]). Det nærmer sig meget det foregående, og jeg skal derfor kun i korte træk meddele dets indhold. Der var engang en smed, der ønskede at göre bekendtskab med Ulykken (*bêda*), han var nu 40 år gammel og havde dog endnu aldrig truffet på den. Han begav sig

---

nytte Loys Brueyre's franske oversættelse, *Contes pop. de la Russie* (Paris 1874) s. 177.

[1]) [Fra gouvernementet Voronež. Originaltexten findes hos Afanasiev, *Narodnyja russkija skazki*, III² (Moskva 1873), s. 100 ff. — V. Th.]

[2]) *Trudy etnografičesko-statističeskoj ekspedicii v zapadno-russkij kraj; jugozapadnyj otdêl: Materialy i izslêdovanija sobranyja* P. P. Čubinskim. Petersborg 1878. II, s. 85—87 (n. 21): *pro kovalja i babu ljudoidku.* Dette æventyr er jeg — gennem prof. Jarník i Wien — blevet gjort opmærksom på af dr. Gregor Krek, professor i Graz, der også har været så venlig at sende mig en tysk oversættelse af det.

da på vandring og gik og gik, indtil han tilsidst kom til et uhyre øde land; her så han en dag pludselig en hytte, hvor han gik ind og lagde sig til at sove. I hytten boede imidlertid en gammel enöjet heks (*baba*), og da hun så smeden, fik hun straks lyst til at spise ham, men da han var noget mager, besluttede hun först at fede ham. En dag spurgte hun ham, hvorledes han havde fået to öjne, hvorpå han svarede: „Jeg er smed, og kan godt skaffe dig ét öje til". Han blindede da heksen på samme måde som i det storrussiske æventyr og krøb næste morgen på alle fire ud af hulen efter at have taget sin pels omvendt på. Da han vel var kommet ud af hulen, råbte han tilbage: „Nu behøver du ikke at beføle de andre får, jeg er ude". Da den gamle hørte dette, greb hun sin sølvøkse og slyngede den efter ham; men den blev siddende i et træ. Smeden fik lyst til at eje øksen og greb fat i den med sin ene hånd, som straks blev hængende fast ved skaftet. Heksen skyndte sig derpå hen til ham, men han skar hånden af og flygtede.

Som man ser, er der ikke nogen synderlig forskel mellem det storrusiske og det lillerussiske æventyr, og i begge fortællinger fremstilles mærkeligt nok det enöjede uhyre som en kvinde; dette forekommer ikke i noget af de andre æventyr, men, efter prof. Krek's meddelelse, skulle kvindelige kykloper spille en vis rolle i de nygræske folketraditioner[1].

18) Et **skotsk** æventyr (Campbell, *Popular Tales of the West Highlands*, n. V, Conall Cra Bhuidhe): „Fire brødre dræbe i et slagsmål kongens ældste sön; som bod herfor skal deres fader, Conall, skaffe en brun hest, der tilhører en nabokonge. Conall forsøger på det sammen med sine sönner, men forsøget mislykkes, og de fanges alle fem. Næste morgen skulle de alle hænges, men kongen lover dog at skænke den yngste sön livet, hvis Conall kan fortælle ham om en ligeså farefuld situation i hans liv, som den nærværende.

---

[1]) Angående de kvindelige kyklopers mytologiske betydning findes en kort bemærkning hos Krek, *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, *Erster Theil.* Graz 1874. S. 265. Smlg. samme forfatters *Über die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie.* Wien 1869. S. 52 ff.

Conall fortæller et farefuldt æventyr, og kongen lover ham derpå den næstyngste söns liv for en ny fortælling. Han fortæller da, hvorledes han engang kom ind i en hule til en énöjet kæmpe, der vilde spise ham, hvorledes han blindede denne kæmpe med kogende vand under påskud af at skaffe ham synskraften tilbage på det andet öje, hvorledes han, indhyllet i et fåreskind, kom ud af hulen og spottede kæmpen, hvorledes denne som lön for hans snedighed tilkastede ham en ring, som han stak på fingeren, og hvorledes denne ring på kæmpens spörgsmål: „hvor er du“? svarede „her“, så at han blev nødt til at skære fingeren af og kaste den i vandet; vildledt af ringens råb, sprang endelig kæmpen i vandet og druknede“ [1]). Denne slutningsepisode genfindes fuldstændig i Grimm's rumænske æventyr (n. 6) og, med en ringe forandring, i Dolopathos og nogle andre fortællinger, som tidligere omtalt (se s. 218). I vort æventyr blinder Conall kæmpen ved at love ham at helbrede hans andet öje: således også i Dolopathos, om hvilken iøvrigt vort æventyr minder i en forbausende grad.

19) En islandsk saga om Egil den énhåndede og Asmund berserkerbane [2]); det er dog kun en ringe del heraf, der vedkommer os. Kong Hertryggr i Rusland har mistet begge sine døtre Brynhilde og Bekkhilde, den ene er bleven røvet af det fabelagtige dyr *hjassi*, den anden af en grib, og to unge mænd, Egil og Asmund, drage ud for at finde døtrene og derved vinde dem og riget. Undervejs komme de til en jættekvinde, Arinnefja, og medens hun laver mad til dem, fortælle de deres *æfisaga*. Asmund begynder og dvæler især ved sit forhold til sin fosterbroder Aran (cap. 6—8) [3]), derpå tager Egil ordet og fortæller, at han er en sön af kong Ring

---

[1]) Sml. R. Köhler i *Orient u. Occident* II, 120.

[2]) *Sagan af Eigli einhenda ok Ásmundi berserkjabana* udg. af C. Rafn i *Fornaldar sögur Norðrlanda* III, 365—407. Et kort uddrag af af denne saga findes i Müller's Sagabibliotek II, 610—618.

[3]) Endel af denne fortælling (Asmunds ophold i gravhöjen) minder om scener i Oehlenschläger's tragedie „Fostbrødrene“. Smlg. fortællingen om Asmund, kong Björns sön, hos Saxo (Kbhvn. 1851), s. cv.

i Småland og Ingeborg, den gotlandske jarl Bjartmar's datter; i sit tolvte år var han blevet fangen af en kæmpe, der tvang ham til at vogte sine geder. Han forsøgte flere gange at flygte bort, men kæmpen fangede ham igen og behandlede ham stadigt strængere og strængere. En dag fandt han en kat ude i skoven; han tog den med sig hjem, og i tusmörket viste han kæmpen kattens funklende öjne og indbildte ham, at han ved hjælp af dem kunde se i mörke. „Det er et fagert klenodie, sagde kæmpen, vil du sælge mig dem?“ Ja, det lovede Egil, når han så måtte få sin frihed. Kæmpen gik ind herpå og lod sig binde fast. Egil borede da hans öjne ud med en fork, men kæmpen for op af smerte, sønderrev båndene og sagde: „Med list har du sveget mig, du skal derfor aldrig komme ud af min hule, men dø herinde af sult“. Efter at Egil havde været i hulen i fire nætter uden at få noget at spise, flåede han skindet af den störste buk, krøb ind i det og forsøgte således at undfly. Kæmpen stod i dören og spærrede med sin hånd (*Jötuninn hafði spennt þumalfingrinum upp undir bergit, ok tók þá hinn minnsti ofaná þresköldinn*), og da fårene kom løbende, sagde han: „Jeg mærker, det bliver blæst, ti det knager i hovene på min buk“ (*vind veit nú á, at brakar í klaufum á kjappa mínum*)[1]). Tilsidst kom Egil, og jætten sagde til ham: „let går du nu, du hornskæg, og temmelig tyk synes du om hovene“. Han greb da fat i uldtotterne med begge hænder, men Egil sprang så stærkt til, at skindet revnede, og han slap således fri. „Nu benyttede du dig af, at jeg er blind, sagde jætten, og det er ilde, at vi skulle skilles, uden at du har fået nogen mindegave for den tid, du har tjent mig; modtag nu denne guldring“. Det var et skönt klenodie, og Egil syntes, at ringen var fager at se; han rakte sig da hen imod den, men da jætten mærkede, at han tog fat i ringen, trak han til sig, huggede til Egil og afhuggede hans höjre øre; Egil benyttede sig da af, at jætten var blind, huggede

---

[1]) Efter en herboende Islænders udsagn, skal denne overtro endnu findes på Island (smlg. den følgende legende). Jeg skylder *cand. mag.* Boesen denne oplysning.

hans höjre hånd af og fik således fat på ringen. „Nu skal jeg holde mit ord, sagde Egil, og ikke dræbe dig, men du skal leve med græmmelse“. Derpå skiltes de, og Egil for bort. Senere mistede han sin höjre hånd, som han iøvrigt mærkværdigt nok genfinder hos Arinnefja[1]). Sagaen fortsætter dernæst yderst æventyrligt; tilsidst fortæller jættekvinden sin historie, og det opklares, at det er hendes brødre, der have røvet prinsesserne. Egil ægter den ene af dem og bliver konge i Serkland.

Om denne saga bemærker Müller, at dens indhold er urimeligt fra ende til anden, og han tilföjer, at den måde, „hvorpå begivenhederne ere noget konstigen flettede til hverandre“, røber efterligning af udenlandske æventyr; hvis han med æventyr forstår fremmede ridderromaner, kan jeg fuldstændigt gå ind på hans opfattelse. Vi have næmlig i Egil's og Asmund's saga en fortælling, der i hele den ydre form og i mange biepisoder røber en betydelig påvirkning af den udenlandske romantiske digtning, særligt ridderromanerne, som de foreligge i den franske litteratur; det kan tilföjes, at de personer, til hvilke fortællingerne ere knyttede, muligvis have et historisk grundlag[2]). Hvad derimod kærnen i fortællingen angår, føres vi, som man let vil have bemærket, langt bort fra de historiske sagaer og ind i en fuldstændig æventyrlig verden, og man fejler næppe ved at antage, at det er et godt gammelt norsk æventyr, der ligger til grund for sagaen om Egil og Asmund. Slutningsepisoden med ringen, som kæmpen rækker Egil som mindegave, viser således bestemt hen på et nærmere slægtskab med andre tidligere anførte æventyr, skönt den optræder under en noget afsleben og udvisket form i den islandske saga; endvidere må man lægge mærke til, at kæmpen bliver blindet, for at han, efter hvad Egil bilder ham ind, kan få nye öjne aldeles

---

[1]) I et gammelt fransk miracle (*Théâtre français au moyen-âge* s. 481: *M. de la fille du roy de Hongrie*) genfinder heltinden ligeledes sin afhuggede hånd, efter at den har drevet omkring på havet i mange år; paven sætter den til armstumpen, hvor den straks gror fast.

[2]) Sml. R. Keyser (Efterladte skrifter I, 524), der henfører vor saga til tredje klasse af æventyrsagaerne.

som i det estiske (n. 7), lappiske (n. 14) og de to russiske (n. 16—17) æventyr.

20) Min formodning om at den anførte saga skulde være en forvansket genfortælling af et norsk folkeæventyr, er senere blevet bekræftet på en mærkelig måde. Nogen tid efter at det ovenforstående var skrevet, modtog jeg næmlig fra hr. stud. mag. Hjalmar Pettersen i Kristiania en afskrift af et æventyr, der afgiver et sikkert bevis for, at Polyphemsagnet er kendt af folketraditionen i Norge, og da nu dette æventyr, som jeg straks skal meddele *in extenso*, står sagaen overordenligt nær, er der en til vished grænsende sandsynlighed for, at den gamle sagafortæller som grundlag for sin fortælling har benyttet et folkeæventyr og efter al rimelighed netop det samme æventyr, som en nyere samler for nogle år siden har hørt fortælle i en dal i Norge. Æventyret hedder „*Guten so stöypte Tinauge te Trolle*“ og findes udgivet i en samling *Segner fraa Sunnfjord*[1]); det lyder således:

„Da va eit Troll, so hadde tekje ein Gute; han hadde stole haanaa, tvila eg; men Guten va ein Oskefise. Daa han hadde vo mæ Tussen eit Bil, vart han ratt leie taa seg, men kor sku han aa? han kunde 'kje kome vekk. Jau ein Dage dar tok han Tussen sin Katte, aa stakk Augaa ut paa haanaa aa sette so Tinauge inn atte ista'en. No kunde 'kje Katten sjaa, men foor rundt alle Veggje, so han va galen. Daa segje Tussen: „Eg kann ikkje anna tru, helde Katten maa sjaa eitkvert, sia han fær so“. — „Ja, segje Guten, han gjere nok da, han ser fulla baade Sylv aa Gull“. — Tussen tykte, da sku væ væl, um han hadde slike Auge han aa; Guten meinte, da kunde dar nok verte Raa mæ. Han te stöype Tinauge aat Tussa, stakk so ut dei andre, aa sette inn dei nye, men daa kunde 'kje Tussen sjaa Smitt held Smule. Tussen tenkte mæ seg sjöl, at Guten sku ha atte ditte Fantestykkje sitt, aa daa segje han da mæ haanaa ein Dage, att dei fekk gaa late ut Gjeitenne. Aa ja, dei so gjore. Daa dei kom te Floren, gikk Guten inn, men Tussen sette

[1]) Ugeskriftet *Dölen*, VI årgang (1869), n. 50.

seg i Dyra, fy han tenkte, han sku take Guten, naar han gikk ut. Han kunde 'kje kome te da heldest, mæ di at Guten jamt leidde haanaa itte ei laang Jönnstaang. No slapp Gjeitenne ut, bære den store Bjellebukkjen va atte. Dai tok Guten aa slagta haanaa, drog yve seg Skinne, hengde Bjella um Halsa aa ropte: „Gje Veg Husbond, no kjeme dan store Bjellebukkjen!" Tussen le'a paa seg aa klappa Bukkjen paa Ryggjen, daa han kom. „Nei ska ikkje du ut?" ropte Tussen te Guten. „Eg æ lengje sia ute, eg!" Daa vart Tussen mykje fortrædige, han trudde so sikkert, han sku ha knipe haanaa dinne Reisa. So gikk dar daa.ei Ti likeso fyrr, Guten foor aa leidde haanaa itte Jönnstaangja. Men paa sistehand vart han so reint upmöde, at ein Dage gikk han upp paa eit Fjell mæ haanaa. Daa dei kom paa yste Nuva, segje Guten: „Lyft Foten högt her, Husbond." Han so gjore; men daa bar da ut fyre Fjelle mæ haanaa, aa han slo seg rat ihel. Men Guten gikk aa tok alt da, Tussen hadde heime."

Overensstemmelserne mellem dette æventyr og sagaen ere så talrige, at et nærmere slægtskab mellem dem er höjst sandsynligt, og sagaen afgiver således et interessant vidnesbyrd om, at vort sagn tidligt har været kendt heroppe i Norden i folkelig overlevering. Det vilde sikkert lönne sig at gennemgå alle de ikke-historiske islandske sagaer og underkaste dem et nöjere kildestudium, da det utvivlsomt gælder for flere af dem, hvad der her er påvist at gælde for Egil's og Asmund's saga, at de ere bearbejdelser af folkeæventyr. Dette er af ikke ringe betydning for den komparative folkemytografi, da, som bekendt, de fleste europæiske æventyr först ere indsamlede i vort århundrede; kun meget få samlinger, som f. eks. Giambattista Basile's *Pentamerone* (fra slutningen af det 16de årh.), gå længere tilbage i tiden, og det er kun ganske enkelte virkelige folkeæventyr, der kunne eftervises i middelalderens litteratur. Det forekommer mig derfor ret interessant, når således sagaerne kunne tillade os at forfølge Norges *„volksthümliche"* litteratur tilbage til middelalderen, og det er også i andre henseender interessant at se, hvorledes man dengang har bearbejdet og

pyntet på de samme æventyr, som nu i vore dage — altså efter mindst en 500 års forløb — en Asbjörnsen eller Moe have fundet i folkemunde og genfortalt så mesterligt med bibeholdelse af alle ejendommeligė folkelige udtryk og talemåder. De 2 sidst anførte tekster synes mig at være de eneste beviser for, at man også i det skandinaviske Norden har kendt og fortalt æventyr, henhørende til Polyphem-gruppen; tros al søgen har jeg hverken fundet det i Danmark[1]) eller Sverrig. Hvad dét norske æventyr[2]) angår, som Grimm anfører, og som han sætter så höjt, er jeg næmlig af en noget forskellig anskuelse. Grimm mener, at det viser en sjælden renhed i overleveringen, der kun har kunnet holde sig uforstyrret i et så fjærntliggende land som Norge, men dette står naturligvis i nöje forbindelse med hele hans teori om de „ariske" æventyr, og for mig stiller sagen sig således, at det omtalte æventyr i det höjeste repræsenterer en senere, original, men meget betydelig forvanskning af det oprindelige tema.

Et andet norsk æventyr, som Moltke Moe[3]) har villet sammenstille med Polyphemsagnet, „*Guten, som fekk Husbonden sin sinnad*", har ikke det ringeste med det at göre

---

[1]) En episode af „Svends Bedrifter" (Carit Etlar, Sagn og æventyr, s. 218), hvor en gammel kone lister Svend ind i troldens hule ved at binde ham under bugen af en ko og fører ham ud på samme måde, minder om Odysseus' undvigelse. Det er det eneste træk i de danske æventyr, jeg har gennemgået, der genfindes i Polyphemsagnene.

[2]) „Smågutterne, som traf Troldene på Hedalsskoven"; det er nu optaget i Ny samling af Asbjörnsen's Æventyr (Kbhvn. 1876) n. 29. En episode af det lappiske æventyr, „Ruobba, jætten og fanden" (Friis n. 21, s. 70), hvor to jætter tilsammen kun eje et öje, som derpå askepot (Ruobba) røver fra dem, minder meget stærkt om grundtanken i det norske.

[3]) *Folke-Eventyr uppskrivne i Sandeherad. Fortalde ved* Kristofer Janson, *med Utgreidingar og Upplysningar av* J. Moltke Moe. Kristiania 1878. S. 82. Jeg benytter lejligheden til at minde om et andet æventyr, som W. Mannhardt (*Zeitschrift f. deutsche Mythologie* IV, 93 ff.) har villet sætte i forbindelse med Polyphemsagnet, næmlig æventyret om „hönen, som skulde til Dovrefjeld, for at ikke alverden skulde forgå" (Asbjörnsen I, n. 42). Æventyret står ikke på nogen måde i forbindelse med Polyphem, og de ligheder

og hører til en ganske anden gruppe af æventyr, som R. Köhler har behandlet i *Mélusine* (c. 473) og Cosquin i *Romania* (VII, 558)[1]. Overhovedet vidne M. Moe's *utgreidingar og upplysningar* til Janson's samling om stor belæsthed men om ringe kritik i benyttelsen af det indsamlede stof; hans sammenstillinger ere som oftest altfor dristige og hans resultater derfor upålidelige.

Den nordiske form for Polyphemsagnet, jeg derpå skal gå over til, adskiller sig ikke alene fra sagaen men fra alle de hidtil anførte former i et meget væsenligt punkt, idet den nemlig ikke repræsenterer nogen umiddelbar folkelig tradition; jeg har dog medtaget den, da der knytter sig flere interessante spörgsmål til den. Det drejer sig om

21) En islandsk Marielegende: *Vor frv frelsti brodur fra iotni*[2]). Indholdet af den er følgende: „To munke begive sig på en sørejse med nogle købmænd; undervejs komme de op under en ø, hvor nogle af de rejsende, blandt hvilke munkene, gå i land. Da de skulle vende tilbage, blive munkene skilt fra de andre, og de høre et voldsomt bröl, der ikke kom fra noget menneske. Lidt efter viser der sig en *mikill ovin, þat er einn iotun miok fiandligr, er at latinu mali kallazt MONOCULUS i þeim londum, þuiat hann hefir eitt auga i midiu enni.* Han griber dem og bærer dem ind i sin hule, hvor han dræber og steger den ene af dem. Medens han er optaget heraf, beder den anden til gud, men især *til hans blezadrar modur iungfru sancte Marie*, at hun vil hjælpe ham, og griber jættens jærnspid (*iarntein*), som han gløder

---

M. mener at have påpeget, ere latterlige: det hele reducerer sig til, at ligesom kyklopen spiser nogle af Odysseus' ledsagere, således spiser ræven en and og en gås, som den har lokket ind i sin hule!

1) I en baskisk variant af dette æventyr „den onde herre og den kløgtige tjener" (Cerquand, *Légendes et récits pop. du pays basque*, III, 37, 79) findes mærkeligt nok Polyphemsagnet indskudt; dette kan dog ikke støtte Moltke Moe's hypotese, da det baskiske æventyr foreligger i en meget uren form, og der deri er optaget en mængde fremmede elementer; således genfinde vi dér hele æventyret om den tapre skræder.

2) *Mariu Saga* udg. af C. R. Unger. Christiania 1871. N. CCXVII (S. 1054—58).

i ilden og stikker derpå hans öje ud med det. Den blindede jætte farer rasende op af smerte og byder straks, at hulen skal lukke sig, for at munken ikke skal slippe ud. Men i den anden ende var der en skillevæg, og *þar fyrir innan var geitſe karls hardla stort, sem flagdaſe er vant at vera.* Et af disse dræber munken med *lindaknifi sinum*, flår dernæst skindet af og ifører sig det. Næste morgen, da fårene skulle ud, stiller jætten sig op i dören, så at alle fårene enkeltvis må passere mellem hans ben; tilsidst kommer munken stavrende frem gennem hulen, han går usikkert og vaklende, fordi *hendrnar gengu eigi allt nidr at klaufunum.* Jætten beføler ham, klapper ham på ryggen og siger: „*Ho, ho, fostri minn, flatt er enn bakit ok feitar sidur, brakar i klaufum, klamar i helli, vind mun aa vita*“. Munken slipper dog ud, og da han er kommet noget bort fra hulen, begynder han at forbande jætten; denne løber ud af hulen på skrænten af bjærget, men, da han ikke kan se, falder han ned (*kollvarpar*) og brækker sin hals. Munken når lykkeligt ned til strandbredden og kommer ombord på skibet til sine rejsefæller.“

Når man ser bort fra den ejendommelige legendeagtige form, under hvilken vort sagn viser sig her, vil man snart bemærke, hvor mange beröringspunkter det har med beretningen hos Homer. Ligesom Odysseus udvælger den störste og stærkeste vædder μήλων ὄχ᾽ ἄριστος ἁπάντων (v. 432), der plejer at gå i spidsen af flokken (448—49):

> . . . οὔτι πάρος γε λελειμμένος ἔρχεαι οἰῶν
> ἀλλὰ πολὺ πρῶτος . . .,

således udvælger munken *forustusaudinn*[1]); ligesom Polyphem beføler og klapper vædderen, da den betynget af Odysseus kommer „stalkende“ tilsidst, og tiltaler den med beklagende ord, således fortælles der om jætten, at han *strykr vm bakit aa honum* og siger de ovenfor anførte ord til den[2]). Endvidere

---

[1]) Hvor denne nærmere omtales, er der iøvrigt et hul i teksten, hvorved stedet bliver mindre forståeligt (l. c. p. 1057, l. 27).

[2]) Der er jo rigtignok den forskel i situationen, at Odysseus hænger under vædderen, hvorimod munken har dræbt dyret og er krøbet ind i dens hud; men, med undtagelse af Homer's beretning og det aramæiske og det ungarske æventyr, fremstilles undvigelsen overalt

håner både Odysseus og munken uhyret, efter at de have blindet det og lykkeligt ere komne ud af hulen. Skuepladsen for begivenheden er også så temmelig ens i begge beretninger, idet uhyret bor på en ø, til hvilken munken, ligesom Odysseus, kommer rejsende. Endnu andre lighedspunkter kunde anføres, men jeg tænker, at de anførte må være tilstrækkelige.

Nu bliver spörgsmålet, hvorfra stammer den islandske legende? Unger har udgivet den efter en membran fra slutningen af det 14de århundrede (AM, 635, 4to) og tilföjer, at legendesamlingen i dette håndskrift er meget righoldig, og at flere af legenderne kun findes i dette, hvilket således er tilfældet med dem, der ere trykte s. 1023—1058 (se indl. s. xiii; sml. dog s. xxvii). Disse legender, af hvilke netop vor er den sidste, må derfor måske antages for ikke oprindeligt at have hørt med til Maríu-Saga, men må være tilföjede senere; de have således næppe været indbefattede i den latinske original, der formodes at have ligget til grund for den ældre redaktion af sagaen. Da nu vor legende synes at røbe et nært slægtskab med Homer's fortælling, og da det endvidere kan anses for sikkert, at den er oversat fra latin og således oprindelig fremmed på Island, eller med andre ord indført dér ad ren litterær vej — så stiller spörgsmålet sig således: kan man antage, at der i middelalderen har verseret forkortede latinske efterligninger, i prosa eller poesi, af Homer's Odyssée, eller i alt fald af brudstykker af denne, der da kunne have ligget til grund, direkte eller indirekte, for den islandske Marielegende.

Homer's navn, vide vi, var vel nok kendt i middelalderen skönt dette kendskab rigtignok var af en ganske særegen beskaffenhed på grund af de vidunderlige forestillinger, der knyttede sig til det[1]). For Benoît de Ste More er han „*uns*

---

som i den islandske legende. Jeg skal samtidig göre opmærksom på, at de træk, der ellers ere særlige for de øvrige Polyphemæventyr, ikke findes i vor legende, ligeså lidt som hos Homer, hvilket også kan pege hen på en forbindelse mellem disse to former.

[1]) Aubertin, *Histoire de la langue et de la littérature françaises au moyen âge.* I, 244 ff.

ders merveillos des plus sachans", for forfatteren af Chanson de Rolant står han som en halvt mytisk person ved siden af Vergil:

Co est l'amirailz li vieilz d'antiquitet,
Tut survesquiet e Virgilie e Homer (v. 2616).

Wace forsikrer, at Brutus grundlagde byen Tours „som Homer fortæller" etc., etc. Homers digte vare derimod, enkelte lærde fraregnede, aldeles ikke kendte i middelalderen[1]) i deres originale skikkelse, og man havde kun en kendskab på anden hånd til dem, dels gennem latinske klassikere og dels gennem senere forkortede bearbejdelser; dette gælder dog væsenligt kun om Iliaden, med hvis indhold man var fortrolig dels gennem Vergil og Ovid, dels gennem Dictys og Dares og andre forvanskede bearbejdelser, således et omtrent 1100 vers langt latinsk digt, der tillagdes — Pindar, som skulde have forkortet Iliaden for på denne måde at göre den mere tilgængelig for sin sön! Derimod er der ikke overleveret nogen selvstændig bearbejdelse af Odysséen, skönt en sådan muligvis kan antages at have eksisteret, da vi i den senere middelalder finde flere hentydninger til Odysseus' rejser og æventyr, der ikke kunne skrive sig fra, hvad Dictys fortæller herom. For at vise i hvilken grad dennes korte udtog er forvansket, hidsætter jeg følgende af, hvad Odysseus fortæller kong Idomeneus på Kreta om sit ophold på Sicilien: „*quo pacto ... per Cyclopa et Laestrygona fratres multa indigna expertus ad postremum ab eorum filiis Antiphate et Polyphemo plurimos sociorum amiserit, dein per misericordiam Polyphemi in amicitiam receptus filiam regis Arenen, postquam Alphenoris socii ejus*

---

[1]) I Rusland synes dog Homer at have været mere kendt end i det vestlige Europa; se nærmere herom Rambaud, *La Russie épique* (p. 407 ff.); den anførte forfatter tilföjer: *il y avait entre Kief, cette seconde Byzance. et sa métropole du Bosphore un échange continuel de traditions et de fictions*, og han bemærker, at flere af Argonauternes og Odysseus' æventyr henlægges til Krim. hvor man påviser en Polyphem-hule (l. c. s. 405) I Bretagne findes også en grotte. *que les bourgeois qui se croient instruits appellent grotte de Polyphème* (Sébillot. *Traditions. superstitions et légendes de la Haute-Bretagne* s. 19).

amore deperibat, rapere conatus, ubi res cognita est, interventu parentis puella ablata per vim, exactus per Aeoli insulas devenerit ad Circen ..."[1]). Hvad er her blevet tilbage af den oprindelige fortælling? Kykloperne og Læstrygonerne ere blevne til to brødre, Cyclops og Læstrygon, Polyphem til en sön af en af dem, og hertil kommer så et elskovsæventyr mellem Alphenor og Arene, Polyphem's datter! Denne mærkelige episode genfindes hos Benoît de Ste More i hans kolossale digt *Roman de Troie* (30105 vers), men med enkelte forandringer; således fortæller Odysseus her, at de flygte, men forfølges og indhentes af Polyxenius (Polyphem), der tvinger dem til at give slip på den unge pige; selv undslippe de derimod, men han ved ikke rigtig hvorledes (v. 28557):

Ateinz fumes; mes par boisdie,
Par artimaire et par mestrie
Lor eschapames, n'en sai plus.

I de følgende vers finde vi en forvirret reminisens om episoden med öjet i Odysséen:

Sa suer rescot Polixenus;
L'oill i perdi a tot le mains,
Car gie li crevai a mes mains.
Co fu par estrange aventure,
Car molt esteit la nuit oscure.

Her må Benoît altså have haft en anden kilde end Dictys[2]), men hvilken denne har været, ved man ikke. Man kan også af andre grunde slutte, at Benoît må have kendt mere til Odysséen end Dictys' kortfattede og forvirrede uddrag; men indtil videre må vi nöjes med disse indirekte beviser for, at middelalderen på tredje eller fjerde hånd har kendt Homers beretning om Odysseus' rejser[3]). Jeg antager, at

[1]) *Dictys Cretensis ephemerides belli Trojani libri sex recogn.* F. Meister. Leipzig 1872. Lib. VI, 5.

[2]) Sml. Joly, *Benoît de Sainte-More et le roman de Troie*, I, 313.

[3]) Oesterley antager (l. c. s. xxii), at forfatteren til Dolopathos, Johannes de Alta Silva, kendte Odysséen, og støtter sin antagelse på, at navnet Polyphemus forekommer en gang (s. 71, 21); men dette beviser intet, da jo Dictys meget godt kender dette navn,

den anførte islandske Marielegende, der sikkert nok viser tilbage til en latinsk original, må forøge disse bevisers antal.

22) Et siciliansk æventyr oversat af Marc Monnier[1]. To munke gik en dag ud for at tigge; de for imidlertid vild og kom til en hule, hvor der sad et stort dyr („men de troede ikke, det var et dyr"), som stegte nogle får. De blive i hulen, og dyret tvinger dem til at deltage i dets måltid, men straks efter dræber dyret („og dyret var djævelen selv") den ene af munkene og fortærer ham. Om natten tager den anden munk djævelens stegespid, gløder det i ilden og stikker hans öjne ud med det, og trods djævelens forsøg på at fange ham, slipper han den næste morgen ud af hulen ved hjælp af fårene; det siges ikke bestemt hvorledes. Munken skynder sig derpå ned til Trapani ved havet, og nogle fiskere ro ud med ham i en båd. Djævelen er imidlertid kommet ned til strandbreden, og da munken ser ham, „tager han en sten ved sit bryst, og dyret, som er blindt, falder og knuser sit hoved. Munken undflyer og dyret bliver liggende, og nu er historien ude."

Marc Monnier har oversat dette æventyr efter den sicilianske original: *lu munacheddu* (den lille munk), som findes i andet bind af Pitrè's fortrinlige samling *Fiabe, novelle e racconti popolari siciliani* (Palermo 1875, n. LI); oversættelsen er foretagen med omhu uden at forandre noget væsentligt i originalens ubehjælpsomme og hyppigt uforståelige udtryk. Slutningen af æventyret lyder således: *Pigghia 'na petra di pettu, iddu, ca era orvu, cadíu e si rumpíu la testa . . . E' accabbau lu cuntu.*

Denne fortælling må vistnok være almindelig udbredt på Sicilien, da Hother Tolderlund, hvad prof. Gertz gör mig opmærksom på, har kendt den i en aldeles lignende form. „På disse [sc. Siciliens] kyster leve endnu mange af Homer's sange, på en forunderlig måde omformede til æventyr og fortællinger, der gå fra mund til mund og gives tilbedste

---

og desuden fjærner fortællingen i Dolopathos sig så stærkt fra Homer, at der ikke kan være tale om noget lån.

[1]) *Les contes populaires en Italie.* Paris 1880. S. 42—44.

hvor almuen samler sig for at drive en timestid eller to i *dolce far niente*. Undertiden kan det være vanskeligt nok at genkende historien: Odysseus forvandles til munk og Polyphem til den lede Satan selv; men så kommer pludseligt træk, der viser oprindelsen: flygtningen skjuler sig i væderens uldskind og rider bort ligefor næsen af bedrageren“ [1]).

Jeg har meddelt dette sicilianske æventyr efter den islandske legende, for derved bedre at göre opmærksom på, hvor nær de synes at stå hinanden. I dem begge have vi to munke, hvoraf uhyret spiser den ene, i dem begge blinder den anden uhyret om natten, medens han sover, og i dem begge mødes munken igen med uhyret efter at være undsluppen af hulen; således må man vel opfatte slutningen af det italienske æventyr, skönt teksten her er yderst uklar og vanskelig at forstå formedelst dens kortfattethed. På grund af disse forskellige overensstemmelser tör man måske antage, at de to versioner kunne have samme kilde, og at vi således i Europas to yderpunkter, Sicilien og Island, have to udløbere af den samme middelalderlige legende, der hver har forplantet sig på sin måde, den sicilianske ad folkelig vej, fra mund til mund, den islandske ad litterær vej gennem oversættelse; den til grund liggende legende er derimod sandsynligvis gået tabt.

23) Efter hvad prof. Prato i Spoleto har meddelt mig, fortælles Polyphemsagnet også under en noget anden form på Sicilien. Æventyret findes i Comparetti's samling [2]) og er iøvrigt, efter udgiverens oplysning, ikke at regne for egenligt italiensk, men snarere albanesisk, da det skriver sig fra den lille by *Piana de' Greci*, hvis indbyggere nedstamme fra de Albanesere, der her fandt et tilflugtssted i det 15de århundrede. Æventyret kaldes *I Ciclopi* og adskiller sig fra alle de hidtil anførte deri, at hulen, hvorhen

[1]) Fra Syd og Nord, fortællinger og skildringer. Kbhvn. 1876. S. 93.

[2]) *Novelline popolari italiane pubblicate ed illustrate da* D. Comparetti. Torino 1875 (I, n. 70). Danner sjette bind af samlingen *Canti e racconti del popolo italiano p. per cura de* D. Comparetti *ed* A. d'Ancona.

de vildfarne mænd komme, beboes af to kæmper, der hver have to öjne i panden og to i nakken; endvidere blindes begge kykloperne, förend de have spist nogen af de fremmede. Mærkes må det også, at slutningsepisoden med ringen ikke forekommer her; såsnart de vel ere slupne ud af hulen, afføre de sig fåreskindene og gå bort — *e così finì*:

Io però là non c'ero,
E non t'ho detto il vero;
Dilla tu la favoletta,
Chè la mia io l'ho detta.

Prato mener, at dette æventyr *su per giù reproduce integralmente la narrazione del poeta greco*; dette er dog, som man vil have set, ikke så ganske tilfældet, bl. a. mangler jo således scenen, hvor Polyphem beruser sig i vinen, som Odysseus rækker ham. Dog vilde forskellen i indholdet næppe være til hinder for at antage, at det albanesiske æventyr kunde vise tilbage til et græsk, der atter måtte være udgået fra Homer's fortælling; men et sådant græsk æventyrs eksistens er endnu ikke påvist.

24) Et italiensk æventyr fra omegnen af Rom, *l'Occhiaro;* det findes i en samling, som prof. Stanislao Prato er ifærd med at udgive. Da han har været så forekommende at sende mig det förste ark af bogen[1]), er jeg istand til her at meddele det pågældende æventyr, som jeg tillader mig at aftrykke *in extenso*, da det med de bibeholdte dialektformer også kan have sproglig interesse:

„'Na volta c'era 'n gran signore che viaggeva co' 'no servo, e doveva fà 'no longo viaio (viaggio). Arrivato a 'na macchia, dove non c'era stato mai nessuno, il servo pe' paura non voleva andà più 'nnanzi, ma 'l padrone che era molto coraggioso arrivò fino alla metà della seleva (selva)

---

[1]) Bogens eventuelle titel er mig ubekendt; det rentrykte ark, jeg har for mig, begynder med en kortfattet indledning om folkeæventyr dediceret *all'egregio amico Cav. Giovanni Papanti;* derefter følger 4 æventyr, af hvilke det her meddelte er det tredje (s. 7—9). Jeg skylder prof. Prato megen tak for den beredvillighed, hvormed han har tilladt mig at disponere over hans *note inedite alla novella dell'Occhiaro*, som han har tilsendt mig i afskrift.

dove calò la notte. Pe' fortuna vedde 'na gran caverna, e tutti e due entrarono. Appena rentrati, veddero, tra quella scurità, aglio funnu della 'rotta (grotta) relucere come 'no grande occhio, e subeto pensarono che fosse 'na tigre. Ma 'nvece chella (quella) 'rotta era la casa dell' òcchiaro. Isso (esso) non se magneva atro (altro) che pecore vive, le quali teneva con sè. Quando vide entrare i due uomini, si mosse lentamente e andò a chiudere co 'na grossa pietra che isso suio (solo) poteva smove. Dopo va al servo, lo squarta come agneglio (agnello) se glio magnia e dice al padrone: „Sta sera pranzitto, domani pranzone." Dopo se sdraiò e si mise a dormì. Il signore, piano piano caccia la spada daglio fodiro va all' òcchiaro e glie la ficca all' occhio e lo acceca. L'òcchiaro dette un urlo che fece rentronà la caverna, e disse: „Mi hai accecato, ma non scapperai". La demà (mattina) de fatto l'òcchiaro smosse 'na zica (un poco) la pietra pe' fa rescì le pecore, e le tastava tutte, perchè non rescesse pure l'omo. Quando quel signore vedde chella funzione, aspettò la notte che dormisse l'òcchiaro, e allora scortecò 'na pecora e si mise addosso la pelle. La demà apresso l'òcchiaro recomenciò l'operazione, e ad ogni animale che passava diceva: „Chesta è pecora, chesto è montone", e quando passò il signore, la tastò sulle spalle e disse: „Chesta pure è pecora". Ma rescito lo cominciò a burlare. Allora l'òcchiaro se fece vedè, e disse: „Giacchè hai vinto, eccote st' anello che te rende 'nvisibile". 'L signore lo prese e se lo mise al dito. Allora l'òcchiaro comenciò a gridare: „Tette (tietti) anello mio, finchè vengo io" — „Tette anello mio, finchè vengo io". Il povero signore che non se poteva move, prese la spada se tagliò 'l dito e fuggì. E l'òcchiaro revoltato disse: „'No dito pure me lo magno".

Her er der ikke, således som i det sicilianske sagn, tale om munke og djævelen, og slutningsepisoden med ringen anviser dette æventyr sin bestemte plads ved siden af dem, jeg tidligere har omtalt.

Förend jeg forlader Italien, vil jeg korteligt omtale Polyphemsagnets forekomst hos Bojardo og Ariosto; begge disse have næmlig benyttet det i deres store episke digte

Orlando innamorato (III, III, st. 22 ff.) og *Orlando furioso* (XVII, st. 25 ff.).

25) Bojardo fortæller sagnet på følgende måde: Mandricardo og Gradasso begive sig på rejse til Frankrig; de ere allerede komne forbi *Soria, Damasco e quel paese bello*, da de ved breden af Middelhavet se en nøgen kvinde fastbunden til en klippe. Hun fortæller dem, at hun skal tjene til føde for en blind, menneskeædende kæmpe, der bor i en hule under klippen. De to sarracenske riddere ville befri hende, men den lænke, der binder hende, står i forbindelse med en klokke i uhyrets hule, og da de overhugge den, styrter kæmpen ud og griber Gradasso, hvem han bærer ind i sin hule. Mandricardo flygter, kæmpen forfølger ham,

Ma quel brutto orco, che seguia la traccia,
Perchè era cieco non vide la fossa.

Han styrter da i graven, og de to riddere skynde sig sammen med den unge kvinde (Lucina) ned til havet; her gå de ombord i et skib, men næppe ere de komne bort fra kysten, förend *l'orco*, der er kommet sig efter sit fald, skynder sig efter dem og slynger en umådelig sten mod skibet, som han dog ikke rammer. Imidlertid opstår der en frygtelig storm,

L'onda risuona e grosso viene il mare,
Già rotto il cielo e l'acqua insieme han guerra,
Più non si vede l'orco, nè la terra.

Det er ikke let at bestemme, hvilke kilder Bojardo har benyttet; de to væsenligste episoder, blindelsen og undvigelsen mangle jo hos ham eller vise sig i hvert fald i en meget udvisket form. Stenkastet minder om Odysséen, men det synes ikke at stå i nogen forbindelse med den foregående del af fortællingen; det siges jo udtrykkeligt, at kæmpen er blind[1] (sml. det aramæiske æventyr), og hvorledes kan han da vide, hvorhen de ere flygtede, når han ikke vejledes af deres råb? Andre træk lede til at antage, at han har kendt

---

[1] *In loco d'occhi ha due coccole* (her kugler) *d'osso*
E ben a ciò provvide la natura;
Chè, se lume vedesse, a tondo a tondo
Avria disfatto in poco tempo il mondo (st. 28.).

sagnet gjennem folkefortællinger, således f. eks., når han ved at forfølge Mandricardo falder i en grav (sml. n. 6, 18 og Dolopathos).

26) Ariosto fortæller den samme historie om Norandino, *re di Damasco e di tutta Soria.* Grifone er kommen til Damask og ser, at hele byen er opfyldt af glæde; han spörger om grunden hertil, og man fortæller ham følgende: „På hjemrejsen med sin unge hustru Lucina er Norandino strandet på en øde ø; kongen går da ud for at jage, og imidlertid bortfører en enöjet kæmpe dronningen og mandskabet. Da kongen vender tilbage fra Jagten og ser dette, følger han kæmpens fodspor og kommer ind i hans hule; her træffer han kun hans kone, der imidlertid fatter medlidenhed med ham og indhyller ham i et lammeskind efter först omhyggeligt at have indsmurt ham i fedt, for at ikke kæmpen skal kunne lugte, at han er et menneske. Om aftenen vender kæmpen tilbage med sine får og driver dem ind i en hule, hvor han har indelukket de fangne; ved hjælp af sin forklædning slipper kongen ind med. På hans råd indhylle de sig alle i skind og slippe lykkeligt ud næste morgen, med undtagelse af Lucina, som fanges af kæmpen. Norandino vender da tilbage, og det lykkes ham også endeligt at udfri hende ved hjælp af Agricane's sön, Mandricardo, og Gradasso; alle vende de derpå tilbage til Syrien."

Det er heldigvis ikke så vanskeligt at eftervise Ariosto's kilder som Bojardo's. Her som i så mange tilfælde har Ariost benyttet sin berömte forgængers digt, ja har endogså nogle steder kopieret det ordret[1]); men han har tillige kendt Vergil og benyttet Achæmenides' fortælling i tredje sang (v. 613 ff.)[2]). Det tör også sikkert antages, at Homer's digt ikke har været ham ubekendt. Ved siden heraf findes der også forskellige træk, der ere hentede fra æventyr, så-

---

[1]) Især i beskrivelsen af kæmpen; jævnfør således følgende vers med de för anførte:

In luogo d'occhi, di color di fungo
Sotto la fronte ha duo coccole d'osso (c. XVII, st. 30).

[2]) St. 35 skriver sig utvivlsomt fra Vergil III, 623—27.

ledes kæmpens kone, der hjælper Norandino, og hendes udsagn om, at kæmpen kan lugte kristenmands kød[1]).

27) Fem baskiske æventyr udgivne på originalsproget med fransk oversættelse af Cerquand[2]): *le Tartare et les deux soldats* (n. 52), *le Tartare aveugle* (n. 53), *le Tartare et l'enfant* (n. 54), *le Tartare et Petit-Homme* (n. 55), *le gentilhomme et le valet avisé* (n. 60). Alle fem former ere meget fuldstændige, i dem alle finde vi en enöjet kæmpe (en „Tartar“, Tartaro)[3]), der blindes i sin hule af et svagt menneske (i n. 54 en dreng, n. 55 en dværg), som derpå forsøger at flygte iført et fåreskind. Kæmpen står med spærrede ben ved hulens indgang og griber fat i skindet, som revner, hvorpå mennesket flygter og lader kæmpen beholde det tomme skind (sml. n. 19). Derpå giver Tartaren ham en ring (undt. n. 60), som han sætter på fingeren, og straks råber ringen: her er jeg; forfulgt af kæmpen skærer han fingeren af og kaster den i vandet. Ringen vedbliver at råbe, og Tartaren springer tilsidst ud i vandet efter den og omkommer således. Æventyrene afvige dog indbyrdes i forskellige enkeltheder, idet der er indblandet fremmede elementer fra andre æventyr; n. 55 har således optaget flere træk fra Tommeliden, og i n. 60 ere tre æventyr blandede sammen.

Polyphemsagnet dukker således frem under meget afvekslende former i næsten alle lande i Europa og kan også sporadisk eftervises i Asien og Afrika[4]); snart fremtræder det under folkeæventyrets fantastiske og dog så naive form, snart som en from legende til den hellige jomfrus pris, snart i en mere kunstnerisk behandling i bunden stil og

---

[1]) Jfr. Pio Rajna, *Le fonti dell' Orlando furioso.* Firenze 1876. S. 244, og Jac. Grimm, *Deutsche Mythologie* I[4], 402.

[2]) *Légendes et récits populaires du pays basque.* Pau 1878. III, n. 52—55 og 60. Denne bog, som sandsynligvis næppe findes her i byen, er godhedsfuldt blevet mig udlånt af hofråd dr. Reinhold Köhler i Weimar.

[3]) Udg. er i tvivl, om dette ord er en afledning af den baskiske rod *tar* (stor, stærk), eller om det indeholder et minde om de tatariske Mongolers indfald i Europa i det 13de århundrede.

[4]) 1001 nat er kendt fra Kina til langt ind i Afrika; se Breslauerudgaven I, viii.

snart med et vist historisk anstrøg som i den islandske saga eller endeligt også som en rejseskildring (Sindbad). Men når man således ser, i hvor mange lande dette sagn findes udbredt, og hvor trofast traditionen har bevaret sig overalt, undres man over, at det ikke senere er blevet eftervist i det land, hvorfra den ældste redaktion stammer, Grækenland; skulde virkeligt mindet om Odysseus' æventyr være fuldstændigt forsvundet her, skulde det ikke under en eller anden form have fortsat sit liv på folkets læber? Man har för opkastet dette spörgsmål, men besvarelsen forekommer mig utilfredsstillende. Således har Hahn[1]) i sine *Märchen- und Sagformeln* opstillet en Odysseus-Polyphemformel, til hvilken han regner det nygræske æventyr om „den skönne og uhyret"; dette har dog intet med Polyphem-sagnene at göre, men hører til æventyrene om „mestertyven". Langt nærmere står derimod æventyret om „den skurvede" (*ὁ κασίδης*), der findes i den af prof. Jean Pio udgivne samling[2]). Der fortælles her (s. 162—3), at en vildfarende prins kommer til en fårevogtende kæmpe, der er stokblind; efter at denne havde malket sine får og prinsen ubemærket drukket af mælken, slog han en fjært („ja, du kan nok selv forstå en rigtig kæmpefjært"); prinsen udgav sig da for hans sön og råbte: „fatter, nu da du fjærtede, slog du mig ud". Dette vil kæmpen ikke straks tro og langer ham tre næveslag ud for at prøve ham; prinsen tager da nogle poser på ryggen, modstår således slagene og bliver antaget som kæmpens sön. Dette æventyr synes ved förste öjekast ikke at have noget med Polyphemsagnet at göre: her omtales en blind kæmpe, men både blindingen og undvigelsen mangler, og dog er et slægtskab ikke umuligt. Jeg antager nemlig, at vi i „den skurvede" have en noget udvisket variant af det anførte aramæiske æventyr (n. 12), hvor jo allerede blindingen var

---

1) *Griechische und albanesische Märchen*. Leipzig 1864. I, 60.

2) *Contes populaires grecs*, Copenhague 1879, p. 159—179. Jeg skylder den fortjente udgiver tak for den beredvillighed, hvormed han har oversat dette æventyr for mig; de følgende bemærkninger om enöjede kæmper skyldes også prof. Pio.

bortfaldet, og hører den anførte episode af det aramæiske æventyr til Polyphemsagnene, må også indledningen til det græske høre til dem, da sikkert nok det græske og aramæiske æventyr ere similære; også i det aramæiske udgiver næmlig prinsen sig for kæmpens sön og består en lignende styrkeprøve, og i dem begge ender prinsen med at skaffe kæmpen hans syn tilbage. Æventyr forplante sig som oftest på en aldeles forbausende måde ordret fra slægt til slægt, men undertiden kunne de også afslibes og udviskes, både hvad form og indhold angår, så betydeligt, at det bliver yderst vanskeligt at følge deres udvikling, hvis mellemformerne mangle: ingen vilde vel i fortællingen om væveren i *Siddhi-Kur* genkende „den tapre skrædder“, hvis vi kun havde den mongolske fortælling og det Grimmske æventyr, og man må også forbauses over, at fortællingen om Buddha's levnet og omvendelse bliver til en kristelig legende. Jeg antager det derfor ikke for urimeligt, at vi i indledningen til „den skurvede“ have en, ved förste öjekast, ganske vist ukendelig erindring om Odysseus og Polyphem; men efter at hovedepisoden er bortfalden, må man ikke undre sig over, at fortællingen svinder ind og forvanskes i så höj grad, som det er tilfælde med det nygræske æventyr. Lad os håbe, at fremtidige æventyrsamlere ville finde Polyphemæventyret under en mere fuldstændig form i Grækenland.

Iøvrigt kan det dog bemærkes, at det græske folkesprog synes at have bevaret navnet Kyklop under formen Κύκλωπας[1]), og i forskellige lokale sagn fra Zante, Aráchova og andre steder omtales hyppigt kæmper (δράκοι, γίγαντες) med et öje (μονόμματοι)[2]).

---

[1]) Se Ἐφημερὶς ἀρχαιολογική 1852, 647 og Morosi, *Studj sui dialetti greci della terra d'Otranto*, s. 22, 94.

[2]) Enöjede kæmper forekomme iøvrigt ikke sjældent i folkesagn ligefra Indien til Lapland; jeg skal eksempelvis anføre den keltiske fortælling om *Jarlles y ffynnawn* (Pigen fra kilden) i „den røde bog“, hvori der omtales en frygtelig kæmpe, der kun har et öje i panden, og som bor ude i en skov, hvor han vogter de vilde dyr (San-Marte, *die Arthur-Sage.* 1842. S. 104). Jfr. *Zeitschrift f. deutsche Mythologie* III, 196 [Meddelelse fra prof. Heinzel i Wien].

Efter således at have kompleteret Grimm's række Polyphémæventyr, skal jeg nærmere omtale en biepisode, som Homer har knyttet til sin fremstilling. Man vil have bemærket, at i ingen af de forskellige former for sagnet, som jeg hidtil har anført, genfindes det morsomme træk med Odysseus, der fortæller, at han hedder Ingen (Οὖτις), og derved frier sig fra al indblanding fra de øvrige kyklopers side; det synes derfor nærmest at måtte opfattes som et fremmed element i vort sagn, og denne antagelse bestyrkes ved, at det kun forekommer i et eneste — det estiske — af de ti æventyr, som Grimm har anført (l. c. p. 16 n. 7). Der fortælles således her, at djævelen engang kom til en karl, som sad og støbte knapper. „Hvad gör du der?" spurgte djævlen. „Jeg støber öjne", svarede karlen. „Kan du også støbe öjne til mig?" Ja det mente karlen nok, han kunde. Den næste dag kom den onde igen og blev bunden fast til en bænk. „Hvad hedder du egenligt?" spurgte djævelen. „Issi" (selv), svarede karlen og lod derpå det smeltede bly løbe ned i hans öjne. Djævelen for op og løb bort med bænken på ryggen, og da folk spurgte ham, hvem der havde gjort det, svarede han: *„Issi teggi"* (selv gjorde det). „Har du selv gjort det, får du selv have det", sagde folk og lo[1]).

Dette æventyr foreligger i en yderst forvansket og afbleget form. Episoden med öjet, som jeg tidligere har omtalt, er helt misforstået, da djævelen frivilligt giver sig hen og kun mister sit syn, fordi han er en „dum djævel"; det omtales jo ikke, som i det skotske æventyr, at hans synskraft er svækket, og at han derfor søger at blive helbredet. Episoden med undvigelsen findes selvfølgelig ikke her, da alt, hvad der skulde motivere dens forekomst, er bortfaldet; hvad nu endeligt episoden med navnet angår, er den meningsløs i æventyrets foreliggende form: djævelen tilkalder jo ikke

---

Om kæmper med tre öjne (cfr. Servius til Verg. Æn. III, 636: *Multi Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duos, alii tres*) de såkaldte *τριμάτιδες* eller *τρίμματοι*, se Pio, l. c. noten til s. 131.

[1]) En aldeles lignende fortælling findes hos C. Russwurm, *Sagen aus Hapsal, der Wick, Ösel u. Runö.* Reval 1861. S. 136, n. 143. [Efter meddelelse fra dr. R. Köhler.]

andre djævle til hjælp, og det var jo særligt i det tilfælde, at listen skulde være til nytte. Hvor langt, langt klarere og finere fremtræder ikke den hele episode hos Homer, og dog, hvor vel motiveret den end synes at være her, hvor nöje den tilsyneladende hænger sammen med den hele fortælling, hører den næppe med til den oprindelige form af sagnet; da jeg senere skal komme tilbage til dette punkt, vil jeg foreløbigt nöjes med at anføre som grunde, dels at episoden, som alt bemærket, ikke forekommer i de andre versioner af sagnet, og dels, at den selv danner centrum for forskellige æventyr, der ikke ellers have det mindste med Polyphemsagnet at göre.. Disse æventyr have, så vidt jeg ved, ikke tidligere været samlede; jeg skal derfor anføre dem her.

Et lappisk æventyr om „Troldkærringen og Jesch“ [1]). En gammel Lap forvilder sig engang på jagten; han kommer til en hytte, hvor han går ind og gör ild på for at koge sin fangst. Pludselig kommer en troldkælling ind og spörger: „Hvad hedder du?“ „Jeg hedder Jesch“ (selv), svarer Lappen, men i det samme slår han en slev kogende sod lige i flaben på heksen. Hun til at skrige og råbe: „*Jesch mu boldi*“ (selv mig brændte). „Har du selv brændt dig, får du selv svide derfor“, svarer det fra det nærmeste bjærg fra troldkællingens kammerater. Heksen går da sin vej, idet hun siger: „Selv mig kendte, og Selv mig brændte, og Selv skal sove ad åre.“ Efter endt måltid lægger Lappen sig til hvile, men om morgenen, da han vågner, finder han sin madsæk fuld af mug og skimmel og forrådnede madsmuler. Han kan ikke begribe, hvorledes dette er gået til, men da han finder frem til folk, får han at vide, at han har været borte et helt år. Med undtagelse af den sidste episode genfindes æventyret temmelig uforandret i

Et norsk kværnsagn hos Asbjörnsen [2]): „En fattig kvinde får lov at male en nat i en mølle, hvor det spøger.

---

[1]) Friis l. c. s. 38 (n. 13). Æventyret findes oversat på tysk af F. Liebrecht i *Germania* XV, 173.

[2]) Norske Huldre-Eventyr og Folkesagn, I², 11.

I løbet af natten kommer et underjordisk kvindfolk ind til hende og begynder at passiare med hende; hun fortæller da blandt andet, at hun hedder Sjöl. Det synes den underjordiske er et „rart" navn og begynder at „kare" varmen ud over skorstenen, men herover bliver konen „sint" og vælter en gryde sydende tjære ned over hende. „Hun til at huje og skrige, og så rendte hun ud og råbte: „Faer, faer, Sjöl har brændt mig!" „Å, har du sjöl gjort det, så får du sjöl ha' det", sagde det borte i bjærget."

Lignende æventyr forekomme i Sverrig, hvor det gærne drejer sig om en *kolare* eller *tjärbrännare*. Således fortælles der i Tyllinge (Kalmar Län) om *et skogsrå*, der kom til en kulsvier, der kaldte sig Själv. Da trolden blev for nærgående, brændte kulsvieren ham på hånden; skogsrået klagede sig da: „*Ai, ai! näven ä bränder*". Da råbte det i bjærget: „*Håkken har jort et?*" „*Själv*" lød svaret. „*Ja* — svaredes der i bjærget — *va själv har jort, får själv förlåte*". I Skåne fortælles det samme om *skogsnufvan*, og svaret lyder her: „*Säl gjordt är väl gjordt*" eller „*Säl svara och säl ta* (el. *ha*)". Disse svenske æventyr foreligge ikke trykte[1]) og jeg skylder hr. cand. polit. F. L. Grundtvig tak for den beredvillighed, hvormed han ved henvendelse til bekendte i Sverrig har skaffet mig afskrifter af æventyrene.

Et tysk nissesagn meddelt af A. Kuhn[2]): „En fisker tiltaltes af en *wåternix*, *dê was so grôt as en lüt håneken*, og fortæller denne, at han hedder „Selberjedån"; nissen, der knap kunde tale, da den *et janze mûl vull padden hadde*, spytter derpå disse udover manden; men da greb denne en stok *un schlôch uppene wåternix janz barbårisch los*, *dat hê jots jämmerlicke an to schricne fung*, *un alle de wåternixe to hôpe kêmen un em frôgen*, *wer em den wat dån hedde*; *då schrêch de wåternix*: „*Selberjedån*" *un as dat de ängern wåter-*

---

[1]) Smlg. dog Eva Wigström, *Folkdiktning i Skåne*. Kbhvn. 1880. S. 129.

[2]) *Sagen aus der Markt* (n. 5) i Haupt's *Zeitschrift f. deutsches Alterthum*, IV, 393.

nix huerten, *sechten se*: „*Hest dut selberjedån*, *so is dê nich to helpene*“ [1]).

Et æventyr fra Bukovina meddelt af Staufe [2]): „En ung mand skal gå til en forhekset mølle og hente mel til sin syge søster; da han er kommet ind i møllen, viser der sig en djævel, der spörger ham om hans navn og hans ærende. Han fortæller da, at han hedder „Jeg selv“; lidt efter kommer han i klammeri med djævelen, som han gennemprygler, så at han skriger himmelhöjt. De andre djævle spörge da, hvem der prygler ham, og da han svarer „Jeg selv“, slipper den unge mand helskindet ud af møllen med melet“. Jeg har kun anført den del af æventyret, der vedkommer os her.

Et skotsk sagn om en *Ourisk* (et slags satyragtig nisse), der boede ved en mølle og fortrædigede mølleren ved enhver lejlighed; en nat mødes de i møllen, og mølleren kalder sig da *Myself* — — *on which is founded a story almost exactly like that of Outis in the Odyssey* [3]).

Et skotsk sagn om en havhest, til hvem en pige har fortalt, at hun hedder Jeg selv. Da havhesten senere vil bortføre hende, skolder hun ham med varmt vand, og da de andre havheste spörge, hvem der har tilredt ham således, svarer han: Jeg selv [4]).

Et fransk æventyr fra Normandiet om en *lutin*, der narres ved navnet *Moimême*; det findes hos A. Bosquet, *La*

---

[1]) Et aldeles tilsvarende sagn om *Selbergedån* findes hos Kuhn og Schwartz, *Norddeutsche Sagen* n. 111 og om *Sülfstgedân* hos Deecke, *Lübesche Sagen* n. 89 (s. 176); sml. også det af Grimm anførte sagn om *Sälb* hos Vonbun, *Volkssagen aus dem Vorarlberg* s. 5.

[2]) *Volksmärchen aus der Bukowina* (n. 9: *der Drachentödter*) i Wolf's *Zeitschrift für deutsche Mythologie*, II, 210. Det samme æventyr findes hos Friis (n. 48); dog mangler her netop episoden i djævlemøllen.

[3]) Sagnet findes i denne ufuldstændige form hos W. Scott, *Letters on Demonology and Witchcraft*. London 1830. S. 114.

[4]) Campbell II, 191; sml. et lignende sagn ib. s. 189 (jfr. *Orient u. Occident* II, 330) og Loys Brueyre, *Contes populaires de la Grande-Bretagne*. Paris 1875. S. 126.

Normandie romanesque et merveilleuse (s. 131), en bog, jeg ikke har haft lejlighed til at se[1]).

Et baskisk æventyr om den blinde Lamina; Cerquand har udgivet fire indbyrdes lidet afvigende varianter af det[2]). En aften, fortælles der, sidder en kone og spinder, da der pludseligt kommer en Lamina ind til hende. Hun har kun til hensigt at varme sig, trækker skörterne op om sig og sætter sig ved ovnen. Da hun går, beder hun om et glas mælk og siger, at hun kommer igen den næste aften. Men konen er bleven bange og fortæller det til sin mand, der så tager kvindeklæder på og sætter sig ved rokken; lidt efter kommer Lamina og giver sig i snak med manden og spörger tilsidst om hans navn. Jeg hedder „Jeg selv" (*Nini-hauche*), lyder svaret. Lamina trækker da skörterne op og sætter sig ved ovnen, men manden griber rask en glødende ildskuffe og brænder hende i bagdelen; hylende løber hun ud af huset, og, da de andre Lamina'er spörge, hvem der har brændt hende, svarer hun: Jeg selv, — og hun kunde aldrig göre dem begribeligt, hvem der havde brændt hende.

Til denne gruppe må også henføres æventyret om sko-pudseren *Hinkelbrühe*[3]): „En håndværkssvend giver sig i tjeneste som skopudser hos en konge. Da denne spörger ham om hans navn, svarer han, at han hedder „Iforgårs", til dronningen siger han, at han hedder „Igår", og til tjenerne, at han hedder „Idag", for prinsessen kalder han sig derimod *Hinkelbrühe.* Nogen tid efter forelsker han sig i prinsessen og forsøger en aften at bortføre hende — det må bemærkes, at de netop den samme dag havde fået hönse-kødsuppe til middag. Prinsessen råber om hjælp, og da dronningen spörger, hvad der fejler hende, svarer hun: „*Ach Hinkelbrüh, Hinkelbrüh*". „Det gör jo ikke noget, svarer dronningen tilbage, Hönsekødsuppen var vel kraftig, men det er sundt for dig, o. s. v." I den følgende del af æventyret

---

[1]) En forkortet tysk oversættelse af W. Mannhardt findes i *Zeitschrift für deutsche Mythologie*, IV, 96.

[2]) *Légendes du pays basque*, III, 25 ff.

[3]) J. W. Wolf, *Deutsche Hausmärchen.* 1851. S. 426.

fortælles så, hvorledes han slipper bort fra slottet med prinsessen ved hjælp af de vildledende navne Iforgårs og Igår.

Et lignende æventyr fortælles i Bretagne[1]) om „mestertyven“ *(le fin larron)*, der påtager sig at stjæle kongens datter; han forklæder sig da som kokkedreng og kalder sig *La Sauce*, og iøvrigt går bortførelsen for sig som i den foregående fortælling. Prinsessen råber: *„Maman, maman, La Sauce me tient“*. — *„C'est que tu as trop mangé de poisson ce soir“*. — *„Maman, La Sauce m'étouffe“*. — *„Dors tranquillement, et demain il n'y paraîtra plus rien“*, etc.

I alle de anførte æventyr skjuler helten sit virkelige navn[2]) og påtager sig et andet, der ved sin tvetydighed frelser ham fra de farer, som hans dristige gærning udsætter ham for. Således også hos Homer: Odysseus kalder sig Ingen, for at Polyphem kan vildlede de andre kykloper, når han kalder dem til hjælp og råber, at ingen dræber ham. Men i alle de andre versioner af Polyphemsagnet (undt. n. 15 og 23) er der kun tale om én kæmpe, og den naturlige følge heraf er, at der slet ikke bliver plads for episoden med navnet; hertil kommer endeligt, at der — efter nyere forskeres anskuelse — vistnok kun har været tale om én Kyklop i dét græske folkesagn, Homer har knyttet til Odysseus' navn. Ved Kykloper forstår jo Homer en vild og ubændig jætteagtig slægt, der er begavet med umådelige legemlige kræfter;

„Intet de kende til love, ej råd de holde på tinge,
„Men i de hvælvede huler omkring på bjærgenes rygning
„Have de bolig og hjem“[3]).

---

[1]) Paul Sébillot, *Contes populaires de la Haute-Bretagne*. Paris 1880. S. 218.

[2]) Jeg skal her i forbigående minde om den gamle overtro, der forbød at kalde en mand ved hans navn, når han kæmpede; gjorde man det, udsatte man ham for stor fare. Denne „dødsnævnelse“ danner grundlaget for kæmpevisen om „Ribold og Guldborg“ (Grundtvig, D. g. f., n. 82; sml. Geijer och Afzelius, *Svenska Folkvisor*, I², n. 2, 3, og en skånsk version hos Eva Wigström s. 33). Om denne overtroiske mening, der også forekommer udenfor Norden, har Molkte Moe meddelt nogle oplysninger i det Letterstedtske tidskrift (vol II, 1879, s. 286—7).

[3]) Odys. *IX, 105 ff., sml. v. 273 ff.*

Men det navn, hvormed Homer betegner denne slægt, uden tvivl lånt fra en myte, der oprindeligt ikke har nog at göre med disse huleboere. H. d'Arbois de Jubainvil der, ligesom Grimm, Kuhn, Gubernatis[1]) o. fl., antager, det hele sagn repræsenterer en senere udvikling af en gamm solmyte, mener næmlig, at kyklopens store hjulforme öje[2]) er det altskuende verdensöje, den lysende sol[3]): der kun én sol, der har altså fra först af kun været én Kyklo Hele sagnet drejer sig jo også hos Homer kun om én enes Kyklop, Polyphem, og Jubainville finder i alt, hvad der fo tælles om ham, minder om dén primitive naturopfattels der antages at ligge til grund for de fleste myter. N Polyphem siges at være en sön af Poseidon, havenes gu vil dette kun sige, at solen hver morgen hæver sig af have skød; og når solen hver aften går ned og forsvinder i mörk for först at vise sig igen dagen efter, er dette udtrykt ve at Polyphem trækker sig tilbage om aftenen i sin mörl hule, hvor han mister synet; endeligt besidder Polyphem stor flok får og geder, ligesom der tillægges solguden s hjorder af oxer og syv af får, hver på et halvhundrede kr der græsse på Thrinakria's ø[4]). Jubainville opstiller end flere sammenligninger, der vel ikke alle ere lige overbevisen eller lige umiddelbart indlysende, da de sagntræk, hvor han grunder dem, enten ere rene tilfældigheder eller og altfor almindelige, og derfor ligegyldige for den enkelte my til at man tör bygge noget på dem; man må overhovedet yderst forsigtigt til værks ved det slags undersøgelser f ikke at komme på afveje som Gerland, når han i en i d hele yderst konfus og ukritisk studie[5]) kommer til det r sultat, at Odysseus selv er at opfatte som en personifikati

---

[1]) *Zoological Mythology* I, 266.

[2]) Han afleder Κύκλωψ af κύκλον og ὤψ; se *Mémoires de la société linguistique de Paris* III, 333. Sml. Grimm l. c. s. 27.

[3]) Sml. Odys. XI, 109 og XII, 323, hvor der siges om solen, at d ser og hører (iagttager) alt: ὃς πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει.

[4]) Odys. I, 8—9, XII. 127 *et passim*.

[5]) *Altgriechische Märchen in der Odyssee. Ein Beitrag zur vergl chenden Mythologie von* dr. Georg Gerland. Magdeburg 1869.

af solen, „ti ligesom denne, når han först sit mål efter usigelig möje: han består alle tænkelige farer med kæmper og dæmoner af enhver art, og solen må jo kæmpe med skyerne og nattens hemmelige magter og skygger“!

Endnu vildere end dette er dog Cerquand's meteorologiske forklaring af sagnet om Polyphem; han opfatter dennes kamp med Odysseus som en antropomorfiseret gengivelse af solens kamp med skyerne. Odysseus er solen, kæmpen er de mörke, uvejrssvangre skyer og öjet tilhører — mærkeligt nok — ikke kæmpen (cfr. s. 231), men er det samme som solen! Jeg nødes til at gengive hans egne ord, da en oversættelse muligvis vilde göre den i forvejen uklare mening helt uforståelig: „Le mythe primitif plaçait la lutte... au ciel, où il faut la rapporter pour s'expliquer l'illusion de l'aveuglement. Il en indiquait aussi l'heure, lorsque la légende insistait sur la petitesse relative du héros. C'était le matin. Le soleil venait de naître, il se levait. Le géant guettait sa venue. D'épaisses vapeurs s'allongeaient à l'horizon, et, sous leurs replis, voilaient son éclat. Cependant, le disque apparaissait à travers les vapeurs, comme un oeil du géant. A cet endroit précis, et pas ailleurs, devait se manifester le trait émis par le dieu; il partait en effet du disque lui-même. Mais il semblait le traverser et aveugler le géant. Ce premier rayon avait fait une éclaircie dans la masse nuageuse. La porte de la caverne était ouverte. Le géant, aveuglé, étendait en vain ses bras pour saisir l'ennemi qui lui échappait.“ Således bliver han ved flere sider igennem, men det anførte må være tilstrækkeligt til at vise, hvor afsindigt det hele er.

Hvorledes man nu end stiller sig overfor de mytologiske forklaringer af Polyphemsagnet i almindelighed[1]), kan det vel betragtes som fuldstændigt sikkert, at det er en folkefortælling, et æventyr, der ligger til grund for Homer's be-

---

[1]) Efter at særligt R. Köhler og E. Cosquin ere optrådte mod teorien om de såkaldte „ariske“ æventyr, bör man være endnu forsigtigere med sådanne forklaringer.

handling af det[1]); og hvad der her gælder for en enk sang af Odysséen, kan også med vished antages at gæl for digtet i dets helhed. Lang har således for ikke lang siden udtalt[2]), at man rettest bör opfatte Odysséen som samling kunstnerisk behandlede æventyr, der ere ordnede et symmetrisk hele om Odysseus som centrum og med t ditioner hentede fra krigene om Troja som baggrund. F tællingen om Symplegaderne kan således eftervises I Eskimoerne og på Ny-Zeland — for at nævne yderpunkter — foruden i forskellige europæiske æventyr[3]). Hele sagı om Kirke, der forvandler Odysseus' folk til dyr, genfinde Tusind og én nat og Somadeva; hos denne sidste forfat findes også sagnet om den hule træhest, der benyttes v Troja's erobring, og en fortælling om en brahman Saktide og hans rejse til Vidyâdhârernes land, som ganske svarer Odysseus' ophold hos Phaiakerne; jeg må endeligt også h minde om Jülg's forskellige arbejder om de mange mongols æventyr, der stemme overens med græske heltesagn.

---

[1]) Der kan naturligvis ikke, hvad alt Grimm har bemærket, va tale om, at Odysséen skulde være kilden til de forskellige ævent

[2]) Hans artikel findes oversat i *Mélusine* c. 489—493 under titelen *contes populaires dans Homère.*

[3]) Jeg skal således anføre et rumænsk æventyr, da disse i almindel hed ere lidet kendte. Det hedder *Spaima smeiloriŭ* (troldeı rædsel) og findes i Fundescu's samling (*Basme, oratiĭ, păcălit şi ghicitorĭ*, Bucuresci 1875). Prinsen (*fĕt frumos*) drager ud ryggen af en fortryllet hest for at hente livets vand; underv siger hesten: „*Stăpâne, cată spre sóre apune, şi spune' mĭ vedi ceva Fĕt-Frumos se uĭtă, si vĕdu duoĭ munţi bătânduse în cape „Printre aceşti duoĭ munţĭ avem se trecem ca sĕ luăm apă viă apă mórtă, dise calulŭ: se mergem încetişorŭ; si când vom fi apr de munţi, sĕ' mĭ daĭ de 3 orĭ cu pinteniĭ şi se te ţiĭ bine de cói cu o mână şi cu cel-l-altă sĕ ieĭ apă.*" *Cum ajunse Fĕt-Frun dinaintea munţilorŭ, dete pintenĭ caluluĭ, care sbură maĭ iute de că gândulŭ, trecu pe la fontână, luă apă, şi eşi dintre munţi maĭ nainte c se lovi în capete.*" („Herre! se mod vest, og sig mig, om du ser noge Prinsen spejdede og så to bjærge, der slog imod hinanden. Vi ı igennem disse to bjærge for at hente livets og dødens vand, sag hesten; vi ville ride ganske langsomt, men når vi ere nær v bjærgene, hug mig så tre gange med sporerne og hold godt fa i min manke med den ene hånd og tag vandet med den ande Da prinsen var kommen foran bjærgene, sporede han hesten, d

Efterskrift. Prof. Jarník og dr. Köhler have, efter at den ovenfor stående afhandling var trykt, yderligere sendt mig forskellige oplysninger, som jeg foruden, hvad jeg selv senere har fundet, skal meddele her for fuldstændighedens skyld.

Ad no. 6. Det rumænske æventyr, som Grimm kun kendte gennem en tysk oversættelse, foreligger nu udgivet på originalsproget af Marienescu under titelen: *Uriesiulu cu ochiu in frunte şi Urga Murga, döue poveste populari* (Pesta 1874). De oplysninger, der ledsage æventyrene, ere af meget tvivlsom værdi.

Ad no. 23. Foruden det anførte æventyr *I Ciclopi* findes der også i Comparetti's samling en anden ret mærkelig form af Polyphemsagnet, der var undgået min opmærksomhed; æventyret hedder *Il Fiorentino* (n. XLIV) og stammer fra Pisa. Indledningen minder om de russiske former: en mand, der aldrig har været uden for Firenze, vil se sig om i verdenen, og begiver sig på vandring; undervejs slutter der sig to andre til ham, og alle tre komme derpå til en enöjet kæmpe, der spiser de to af dem; *il Fiorentino* undgår kun den samme skæbne ved at blinde kæmpen under påskud af at helbrede hans syge öje. Han slipper let ud af hulen, men kæmpens råb kalde ham tilbage, hvorefter fortælles den velbekendte episode med ringen.

Til mine bemærkninger om Outis-episoden skal jeg tilföje følgende:

Foruden de anførte skotske sagn findes andre former hos Napier, *Folk-lore or superstitious beliefs in the west of Scotland*, Paisley 1879, s. 119 *(Self)*.

I Tirol fortælles om en brændehugger ved navn *Saltthon (selbst gethan)*, at han en dag fangede en *fangga* (en vild kvinde, der lever i skovene); på hendes råb om hjælp kom en skovmand til og spurgte, hvem der havde gjort hende ondt. Hun svarede: „*Ja Saltthon*"; da blev skovmanden vred og råbte: „*Saltthon, saltglitten*". Denne fortælling er udgivet af Vicenz Zingerle i Wolf's *Zeitschrift f. deutsche Mythologie* (II, 58)

Af danske æventyr, der kunne henføres til denne gruppe, kender jeg kun to, næmlig „Jeg og Du" og „Soldaten Vinter"; de findes begge i „48 fortællinger, sagn og æventyr, indsamlede i Slagelse-egnen" af Arne (Kbhvn. 1871), s. 6, 12.

I et ostjakisk æventyr hos A. Ahlquist, *Über die Sprache der Nord-Ostjaken* (I, 13), gennemborer en ung mand, der kalder sig Ifjor forår, en heks med en glødende ladestok; heksen råber da: „$\frac{\text{af}}{\text{i}}$ ifjor forår blev jeg gennemboret" etc.

---

flöj afsted hurtigere end tanken*), ilede hen til kilden, tog vandet og skyndte sig ud af klipperne, förend de slog sammen"). Den samme episode forekommer hyppigt i russiske og lappiske æventyr (Friis n. 48) fortalt aldeles på samme måde; se Comparetti i *Revue critique* 1869, II, 164.

*) Om dette og lignende udtryk henvises til Jarník, *Sprachliches aus rumänischen Volksmärchen.* Wien 1877.

Et Par Rettelser til Plautus.

Mil. glorios. v. 399 (Ritschl, ed. I). Sceledrus, som tidligere troede, at Philocomasium var inde i Periplecomenus's Hus, og derfor passede paa dettes Dør, for at hun ikke skulde kunne snige sig hjem derfra, uden at han mærkede det (cfr. v. 352), er nu ved Palæstrios List bleven aldeles overbevist om, at hun er hjemme i Soldatens Hus, og vil derfor nu passe skarpt paa dettes Dør:

Nunc quidem domi certost; certa res est
Nunc nostrum obseruare ostium, ubiubist.

Men det sidste Ord er en uheldig Conjectur af Bothe; det ganske ubestemte *ubiubi est* passer slet ikke, naar der forud er sagt: *nunc domi certost.* Der bør sikkert skrives:

certa res est
Nunc nostrum obseruare ostium uicissim.

Uicissim = „til Afvexling", i Modsætning til før, da han passede paa den anden Dør. B har *ubisset.*

V. 1025 ff. Det er klart, at det, som Milphidippa vil spørge Palæstrio om, og som indeholdes i de corrupte Ord, der i B lyde saaledes: *quo pacto hoccilium accepi / velis ut* (C: *vaelisit) fero ad te consilium,* ikke kan være den gamle, forud aftalte Plan til at narre Soldaten, som hun paany vil instrueres i; thi da Palæstrio begynder paa at ville gjøre dette med Ordene: *Quasi hunc depereat* —, afbryder hun ham og siger: *Teneo istuc*: „det véd jeg godt, det behøver Du ikke at repetere for mig". Men Palæstrios derefter følgende Replik: *Conlaudato formam et faciem et uirtutis commemorato* viser (idet den indeholder det rette Svar paa Milphidippas Spørgsmaal, hvormed hun er tilfreds), hvad Spørgsmaalet har drejet sig om, nemlig om, hvordan hun nu, da Sagen skal indledes, skal indrette sin Tale til Soldaten for strax paa Forhaand at vinde ham. Dette kommer imidlertid slet ikke frem ved nogen af de hidtil foreslaaede, tildels meget voldsomme Rettelser; men det vil komme frem ved en meget simpel Rettelse, idet man lader Milphidippa med Anvendelse af et fortræffeligt Billede, der aldeles er i Digterens Smag, tale saaledes:

Quo pacto hoc Ilium accedi:
Velis, id refero ad te consilium.

Hun sammenligner sit Angreb paa den store Krigsmand for at erobre ham med Grækernes Angreb paa Troja: „Jeg vil gjærne forelægge Dig det Spørgsmaal til Overvejelse og Afgjørelse, hvordan Du vil have at jeg skal gaa løs paa dette Ilium". Replikfordelingen bliver, som den ovenfor er angivet, i Overensstemmelse med Haandskrifterne.

M. C. Gertz.

De interpolationibus Propertianis,

scripsit **Theodorus Korsch.**[1])

Quicumque Properti carmina diligentius perlegerunt, nedum critices factitandae causa tractarint, inter eos satis constat nonnullos eorum locos vitia minus manifesta inde traxisse, quod librarii, si quas exemplaris scripturas non intellexissent, alia vocabula latina illa quidem et interdum loci sententiae quadam tenus accommodata, sed a poetae manu aliena substituere non dubitavissent.[2]) De hoc igitur corruptelae genere nunc ita acturus sum, ut et quosdam locos, qui adhuc pro sanis habiti sunt, non integros esse demonstrem et, quae ad alios, quos corruptos esse vel pridem vel nuper perspectum est, quantum fieri potest emendandos ipse excogitavi, in medium proferam.

Ac primum, ut carminum ordinem sequar, **I 5 11**, qui sic traditus est:

Non tibi iam somnos, non illa relinquet ocellos,

depravatum ad nos pervenisse suspicor. Nam quominus haec in eam sententiam, quae in I 9 27 inest, detorqueamus, quasi poeta dixerit, Gallum praesente saltem puella oculorum libero usu privatum iri, ut praeter illam nihil videant, impediri videmur illo „somnos“, quod cum relinquendi verbo certe aliter coniungitur; neque enim somnos non relinquere quicquam aliud sibi volt nisi somnum adimere. Quae cum ita

---

[1]) Haec iam scripta erant, cum Baehrensiana Properti recensio in manus meas pervenit. In qua cum nihil sane invenissem, cur ea, quae de hoc poeta disputassem, gravius mutanda esse viderentur, satis habui in adnotationibus Baehrensi scripturas commemorasse.

[2]) Accedunt aliae verborum mutationes graviores, quae non a scribis, sed a correctore, qualis ille Vettius Agorius Basilius Mavortius fuit, qui se Horati carmina, ut potuisset, emendasse praedicat, satis antiquo tempore factae esse videntur. Nam exstitisse olim quendam, qui Properti carmina recenseret, III 17 (II 23) declaratur, cuius extremum versum e praecedenti confictum esse post Fischerum omnes agnoscunt.

sint, equidem e volgata huius loci scriptura nihil elici pos- puto praeter id, quod Vossius inscius, ut videtur, sic re- didit: „Nicht wird jene dir Schlaf, nicht wird sie dir lass die Augen“, scilicet eruet, opinor, tibi oculos. Alteru argumentum poetae dicendi consuetudo suppeditat; nam cum somni vocabulum multis locis posuerit, nusquam ei plurali usus est praeter V 4 85 Omnia praebebant sor nos, ubi tamen Kochius Symbol. philolog. Bonnens. p. 3: torpebant somno legi iubet. Verum toti versui ea sententiam subiectam fuisse probabile est, quam Properti alibi expressit, I 1 33: In me nostra Venus noct exercet amaras, III 16 5 (II 22 47): Quanta illu toto versant suspiria lecto. Quod si verum est, quae sunt non illa relinquet una cum *s* litera, qua ill somnos terminatur, postquam poetae verba aliquo modo codice evanuissent, interpolata esse arbitror. His quaena loco mota sint, ut plane dicam, etsi inicum est postula tamen, cum considero I 10 7: Quamvis labentis pr meret mihi somnus ocellos et III 7 (II 15) 7: Il meos somno lapsos patefecit ocellos, haec fere fuis conicio: somno labi patietur. Quamquam fingi po sunt somno sinet illa quiescere aut somno sin haec requiescere aut somno languere relinquet, qu rum hoc ut litterarum forma a tradita scriptura proxi abest, si languere propter insequentis vocabuli sim: tudinem omissum esse concedamus, ita ad sermonem et poetae usum minus probabile videtur.

De I 8 7:

Tu pedibus teneris positas fulcire ruinas

dubitari potest, utrum ad interpolata referendus sit an accommodata, de quibus v. Madvigi Advers. I p. 52 Neque enim satis est, quod iam Itali fecerunt, pruin edere, immo ne licet quidem traditum ruinas mutare, i id quoque, quod cum eo coniunctum est, mutatur. S quoniam illa Italorum correctura prorsus necessaria est, i illo fulcire, quod proximi vocabuli corruptelae deberi a paret, id, quod sententiae unice convenit, calcare aucto Marollio restituendum est.

Sed veram interpolationem deprehendisse videor in I 15 29:

Multa prius vasto labentur flumina ponto,
Annus et inversas duxerit ante vices,
Quam tua sub nostro mutetur pectore cura.

Hic Muretus coniecerat Muta, quod multis placuit; at iure Paleius pleraque magna flumina sine strepitu cum mari misceri observavit. Passeratii Nulla aptam illam quidem facit sententiam et apud poetas tritam, ut Anthologiae Riesianae 440 3: Ante nives calidos dimittent fontibus amnes Et Rhodanus nullas in mare ducet aquas vel, quod magis usitatum est, sicut Verg. Aen. I 607 dixit: In freta dum fluvii current, Ovid. Am. I 15 10: Dum rapidas Simois in mare volvet aquas, alii aliter, unde Petrarca Vita Sext. 3: Mentre ch'al mar discenderanno i fiumi. Sed Propertius, cum fluminum similitudine eiusdem rei causa, ut aliquid fieri non posse significaret, alibi bis usus sit, utroque loco sententiam ita conformavit, ut flumina non in mare non delapsura, sed a mari ad fontes reversura esse diceret, III 7 (II 15) 33: Fluminaque ad caput incipient revocare liquores et IV 18 (19) 6: Fluminaque ad fontis sint reditura caput. Idemque in eo, de quo agitur, loco proximi versus sententia requiri videtur. Eodem redeunt omnes imitationes Ovidianae, quas v. Trist. I 8 1, ex P. IV 5 43, 6 45, Her. 5 30, Met. XIII 324. In dativis quoque vasto ponto haerere me fateor: nam etsi dativum loci a Properti consuetudine non abhorrere III 31 (II 33) 41 declarat, tamen poetam eo ita uti voluisse, ut cum ablativo facile confundi posset, non crediderim. Si quis autem quaerit, quidnam a Propertio scriptum esse putem, Ovidi Trist. I 8 1 In caput alta suum labentur ab aequore retro Flumina haud dubia est huius loci imitatio. Hanc si in usum convertere licet, quidni Propertium in versus initio tale quid posuisse fingamus: Ad caput alta prius? Ex quibus postquam caput versus usque ad ut syllabam aliqua fortunae iniquitate periisset, quin id, quod traditum est, epi-

theto usitatissimo vasti inferto oriri potuerit, nemo, ut opinor dubitabit.

Transeo ad **III 12 (II 19) 17**:

Ipse ego venabor. Iam nunc me sacra Dianae
Suscipere et Veneri ponere vota iuvat.
Incipiam captare feras et reddere pinu
Cornua et audaces ipse monere canes;
Non tamen ut vastos ausim temptare leones
Aut celer agrestes comminus ire sues.
Haec igitur mihi sit lepores audacia molles
Excipere et stricto figere aves calamo.

Reddere pinu cornua ita explicant interpretes, ut ea sacra, quae in superiore disticho commemorata sunt, referatur. Sed, ut inauditum illud ὕστερον πρότερον, cui alterum πρότερον praemissum sit, silentio praeteream, in pinu non Dianae, sed Pani vota figebantur: nam, ut ait Propertius I 18 20, Arcadio pinus amica deo erat. De hoc venatorum fautore exstat epigramma Leonidae Tarentini, quod Propertius convertit IV 12 (13) 43—46[1]). Cornuum autem mentio hic prorsus inepta est, quia poeta, postquam in leones et in apros, qui et ipsi cornua non habent, ultro temptandos animum suum valere negavit, leporibus se et avibus venandis contentum futurum esse praedicat[2]). Deinde nonne mirum est canes et sagittas a poeta commemorari, praeteriri retia, sine quibus lepores nisi hiberno tempore, cum alta nive impediantur, ab homine non, ut nos, pyrobolio, quod dicitur, vel, si malis, sclopeto, sed arcu et sagittis armato prope nullo pacto capi possint? Atqui Propertium non ignorasse, quid retia venatori essent, apparet ex V 2 33, ubi Vertumnus deus: Cassibus, inquit, inpositis venor, quasi retia ad venatorem a ceteris distinguendum sola sufficiant. Neque praetermittuntur retia neque a Gratio aut a Nemesiano neque a Xenophonte, qui in Cynegetico cum alibi tum cap. 2 4—9 copiose de eis agit. Atque totus hic Properti locus

1) Itaque Jacobsius v. 18 Veneri Faunum substituebat, recte ille quidem ad rem, neque tamen probabiliter.

2) Baehrens in apparatu critico: „nectere pinnis *Burmannus*; *latet altius ulcus*: cornua *arcum interpretor*.“

illud Xenophontis opus quodam modo in memoriam reducit: nam vota Dianae nuncupata apud eum c. 6 13 commemorantur, canum adhortationes ib. 17—20, leonum venatio c. 11, aprorum c. 10, ubi illi comminus ire inprimis respondent 10—22, de leporibus c. 5 1—33, 6 4—26, c. 8 agitur. Neque ulla alia ratione leonum, qui ne inveniantur quidem in Italia, iocosam mentionem cum aliqua probabilitate explicaveris nisi ita, ut indidem eam libatam esse conicias. Quid quod agrestes sues pro apris, quo vocabulo Propertius alibi uti solet, ut II 3 6, III 5 38 (II 13 54), graecum ὕες ἄγριοι referunt? Ac vide, quam consentaneum sit hominem voluptatum ruris ignarum, cum venatum illustrare voluisset, singula non e suo usu, qui nullus erat, sed e libro vel imperitis noto petisse. Quo si ita usus est, ut leones quoque ad se transferret, num retium eum oblivisci potuisse arbitramur? Accedit duplex Ovidi imitatio ex hoc loco et e IV 13 (14) 16 Sectatur patrios per iuga longa canes conflata, Her. 4 41 dico: In nemus ire libet pressisque in retia cervis Hortari celeres per iuga summa canes et 5 19: Retia saepe comes maculis distincta tetendi, Saepe citos egi per iuga longa canes. Potuit autem Propertius retium curam sic fere significare: nectere linum Tortile. Ac de nectendi verbo iam Burmannus cogitavit. Lini vocabulum apud Propertium III 6 (II 14) 8 legitur. Positura adiectivi eadem est quae III 20 (II 25) 15: teritur rubigine mucro Ferreus et parvo saepe liquore silex, IV 2 (3) 29: Sileni patris imago Fictilis et calami, Pan Tegeaee, tui, V 6 19: stetit aequore moles Pinea, nec remis aequa favebat avis.

III 17 (II 23) 13:

Contra reiecto quae libera vadit amictu,
Custodum et nullo saepta timore, placet,
Cui saepe inmundo Sacra conteritur Via socco,
Nec sinit esse moram, si quis adire velit.
Differet haec numquam nec poscet garrula, quod te
Astrictus ploret saepe dedisse pater.

Hic illud placet inter enuntiata relativa positum minime placet; neque satis exploratum videtur, hocine ipsum an simile huius in optimo Neapolitano codice exstet: nam in Lachmanni quidem apparatu eius scriptura sic enotata est: *14. placet? N*[1]). Quare veri simile est scribendum esse latus; nam, etsi saepire latus dixeritne quis non memini, certe dixerunt Ovidius ex Ponto IV 9 17: Dumque latus sancti cingit tibi turba senatus et Iuvenalis 3 131: Divitis hic servi claudit latus pro eo, quod dici fere solet, tegit latus. Primarium autem enuntiatum, ex quo relativa pendeant, commate post velit posito recuperabimus. Huic coniecturae aliquid probabilitatis accedit e IV 13 (14) 21—32, quorum in 22—23 et lateris e timoris vocabula una inveniuntur: Et licet in triviis a latus esse suae, Nec timor aut ulla est clausa tutela puellae. Neque neglegendum est, quod versu sic restituto habebimus, quos ei ad speciem comparemus: dic II 8 22: Corruit ipse suo saucius ense latus et I 11 2 (II 18 24): Ludis et externo tincta nitore caput.

In **III 20 (II 25) 15**:

Sed tamen obsistam: Teritur rubigine mucro
Ferreus et parvo saepe liquore silex:
At nullo dominae teritur sub limine amor, qui
Restat et inmerita sustinet aure minas,

tertium versum mendose traditum esse iam pridem adgnoverunt viri docti: nam N. Heinsius in extremo amator scripsit, Davisius illis sub limine unum molimine substituit, Hauptius eadem cruce praeposita notavit, L. Muellerus Davisiano illo invento inter poetae verba accepto teritur in commentario suspectavit, quod e v. 15 fortasse irrepsisset. A quo ego, dum litteras tertii versus et primi comparo, hoc dissentio, quod non unum vocabulum, sed etiam ea, quae secuntur, ne extremis quidem fortasse exceptis, illinc huc tralata esse dixerim. Sin quis quaerit, ea, quae tralata sunt, cur altero loco immutata legantur, respondeo quendam, qui eadem perperam repetita esse animadvertisset, illa

---

[1]) Apud Baehrensium de N nihil adnotatum invenio.

erasisse aut induxisse, sed indiligenter, ut quaedam litterarum vestigia apparerent, quae secutum alium id, quod nunc exstat, excogitasse. Quamquam huiusmodi traiectio, de qua alibi dicam, sane facilior est ad explicandum, si loco iterato idem vocabulum aut eaedem litterae praecedunt. Quam ob rem, etsi quis teritur genuinum esse putet, etiam alia, quorum primum vocabulum in tur exeat, satisfacere possunt, velut mutatur crimine amator vel amicus, quod fingere licet e I 18 9: quae te mihi crimina mutant? vel quae cuique magis placebunt[1]). Denique hoc volo intellegi me haec disputasse, non quo id, quod exempli modo causa proposui, pro ipsis poetae verbis venditarem aut Davisio coniecturam male cessisse ostenderem, sed ut vitium huius loci altius, quam alii putassent, repetendum esse comprobarem.

III 30 (II 32) 23:

Nuper enim de te nostras me laedit ad aures
Rumor et in tota non bonus urbe fuit

in Neapolitano codice ita, ut enotavimus, traditum est praeter nostras, pro quo ille nostra, in Groningano autem ex aperta interpolatione pervenit ad aures[2]). Sed ne illud quidem, quod in Neapolitano legitur, quamvis mendosum sit, ita se habet, ut correctoris libidinem effugisse videatur. A poeta autem nescio an scriptum fuerit malus accidit aures, quod, ut vocabulorum compendia omittam, ipsa reconditiore verborum constructione vel casum vel voluntatem provocabat. Verum praeter Lachmannum ad Lucr. IV 568 et V 608 conferri velim C. I. L. III 47 (p. 12): Meas quoque auris Memnonis vox accidit. Inmittendi quoque verbum cum duplici accusativo coniunctum invenitur Plauti

---

[1]) Baehrensius teritur sub crimine amator e coniectura Langermanni.

[2]) Baehrensii codicum optimus F *nostra me ledit ad aure (nostras* m. 2), relicui D V *nostra me laedet ad aures*, unde ipse *nostram devenit ad aurem*, fortasse recte, modo ne interpolato illo *pervenit* usus esset Nec neglegendum erat in priore sententiae membro adiectivo opus esse, quod idem fere ac *non bonus* significaret.

Capt. 548: Ne tu, quod istic fabuletur, auris inmittas tuas.

Nec minus insignes sunt librorum discrepantiae eiusdem carminis vv. 33 et 34, quos hic una cum vicinis distichis 31—32 et 35—36 attulimus:

Tyndaris externo patriam mutavit amore
Et sine decreto viva reducta domum est.
Ipsa Venus fertur corrupta libidine Martis,
Nec minus in caelo semper honesta fuit,
Quamvis Ida Parim pastorem dicat amasse
Atque inter pecudes accubuisse deam.

Nam ita hic locus in Neapolitano legitur, in Groningano autem pro eo, quod est fertur, scriptum est quamvis, a quo etiam v. 35 incipit. Hanc scripturam L. Muellerus suam fecit: nam fertur interpolatum esse pronuntiavit. Idem pro Parim id, quod Hauptius necessitati satisfaciens coniecerat, palam accepit[1]). Aliis Puccii inventum — non pro nec — placuit. Sed quicumque Properti carmina recensuerunt, omnes fere a Groningani scriptura profecti sunt, quamquam hunc codicem interpolationem passum esse nunc quidem inter omnes constat[2]). Fac tamen prius quamvis genuinum esse; at posterius atque adeo totum enuntiatum, in quo nunc legitur, bene se habere vix potest: nam illud deam, quod cum infinitivis cohaerere apparet, eorum subiecti appositum, non subiectum ipsum esse exemplis discimus, in quibus poeta eiusmodi appositis antithesis causa usus est, velut I 19 9: Sed cupidus (scilicet Protesilaus) falsis attingere gaudia palmis Thessalis (ut Puccius pro

---

[1]) Baehrens *suum*.

[2]) Quamquam Baehrens G ut interpolatum prorsus reiecit, tamen, cum novi illi FDV hic cum eo faciant, hic certe eum genuinam scripturam servasse, N autem, qui Baehrensio minime integer videtur, alicuius scribae figmentum exhibere quispiam dixerit. Atque de N auctoritate cum non huius sit loci copiosius disputare, hoc in transcursu monebo, in N, sicubi F et DV inter se dissentiant, meliorem alterius utrius familiae scripturam exstare, tum in re orthographica N, etiam si mendis omne genus scateat, relicuos libros longe superare, postremum, quod infra apparebit, a quibusdam correctorum inventis solum liberum esse.

tradito Thessalus) antiquam venerat umbra domum, III 3 (II 12) 5: Idem non frustra ventosas addidit alas (Amori), Fecit et humano corde volare deum, III 8 (II 16) 53: Periuras tunc ille (Iuppiter) solet punire puellas, Deceptus quoniam flevit et ipse deus, IV 17 (18) 10: Errat et in vestro spiritus ille (Marcellus) lacu, ubi appositis quasi concessio subest. Neque aliter in eo loco, de quo agimus, dea pecudibus opponitur, ut sit tamquam etsi dea est. Huc quodam modo accenseri potest III 7 (II 15) 15: Nudus et Endymion Phoebi cepisse sororem Dicitur et nudae concubuisse deae. Quae cum ita sint, subiectum ubinam quaerendum est nisi in illo ipso quamvis? Itaque quam pronomen est, posteriorem autem vocabuli partem extrema prioris littera adsumpta ex eo, quod est mons, ortam esse conicio: nam quāmōs in quamvis vel sine fraude mutatum esse minime mirum est. Montis autem vocabulum, ut hic cum Idae nomine, ita I 20 33 cum Arganthi, IV 12 (13) 53—54 cum Parnasi per appositionem coniunctum est. Quae si recte disputata sunt, dicat coniunctivum, postquam quam mons in quamvis transiisset, ex indicativo dicit correctum esse intellegendum est, nisi dicat graece εἴποι ἄν interpretari licet. Sequitur quarto demum versiculo de Venere agi, tertio aliud exemplum contineri idque, quod ex illis nec minus in caelo nunc necessario colligitur, humanum. Atque omnium mortalium feminarum, quae Martis libidinem expertae erant, nobilissima fuit apud Romanos Ilia, cuius nomen nescio an sub ipsa pronomine lateat haud graviter mutatum: ipsa enim cum illa confunditur, ut III 24 (II 28) 9 hoc pro illo in utroque codice legitur. Itaque, ubi nunc Veneris nomen habemus, monosyllabo opus est, quod quin coniunctio fuerit, vix licet dubitare. Comparanti autem mihi III 1 (II 10) 15: India quin, Auguste, tuo dat colla triumpho et III 32 (II 34) 93: Cynthia quin etiam versu laudata Properti illam particulam quin fuisse satis probabile videtur. Quod sequitur vocabulum dupliciter traditum esse vidimus: nam et fertur et quamvis legitur; quorum illud, utpote quod optimi codicis auctoritate commendetur, si via

et ratione rem agere volumus, alteri scripturae haud dubie praeferendum est. At enim infinitivus desideratur. Vero, quamquam non, ut quidam putant, propter leges dicendi: nam idem fertur cum nudo participio passivi coniunctum a consuetudine sermonis latini non abhorrere documento est vel hoc Ovidi Met. III 251: Nec nisi finita per plurima volnera vita Ira pharetratae fertur satiata Dianae. Desideratur tamen, inquam, infinitivus: neque enim hoc poetae consilium est, ut amorum exempla afferat, sed ut amoris criminibus existimationem feminae aut deae non temptari exemplis comprobet. Nihil igitur restat, nisi ut ad remedium confugiamus, quod nuper Munro ad V 1 37—40 explicandos adhibuit (Journal of Philol. 11 p. 53—62). Nam, ut ille inter vv. 38 et 39 distichon excidisse coniecit, ita nos duos versiculos inter vv. 33 et 34 aliquo casu, vel ut propter simile initium, interiisse existimamus, ut totum hunc locum sic fere refingere liceat:

Ilia quin fertur corrupta libidine Martis
[Incestu castos conscelerasse focos,
Inter Romanos colitur tamen illa nepotes;]
Nec minus in caelo semper honesta fuit,
Quam mons Ida palam pastorem dicat amasse
Atque inter pecudes accubuisse deam.

Per similes ambages significata est III 5 37 (II 13 53): Testis, cui niveum quondam percussit Adonin Venantem Idalio vertice durus aper.

In **IV 10 (II) 5**:

Venturam melius praesagit navita mortem,
Volneribus didicit miles habere metum

sententiae membra prave inter se opponi iam Puccius sensit: mors enim neque idem est nautae quod militi volnera, neque militi minus impendet quam nautae. Itaque Puccius noctis vocabulum substituit, quod et ipsum verum esse vix potest[1]). Sed nautae est venturae praenoscere signa procellae, ut ait Avienus Progn. 396, qualia ab eodem

---

1) Tamen acceptum est a Baehrensio, cum in F et V margine manu secunda adscriptum sit.

his locis commemorantur, quos propter dicendi genus usitatum, ut videtur, elegi, ib. 78: Sol quoque venturas aperit tibi saepe procellas et Phaen. 122: In caput inque umeros Helice Cynosuraque versae Praescia venturis dant semper signa procellis. Huc accedit Propertianum II 1 43: Navita de ventis, de tauris narrat arator, Enumerat miles volnera, pastor oves, ubi volneribus, quae miles accepit, ventos, ut qui ad nautam maxime pertineant, non iniuria opponi apparet. Quare non dubito reponere

Venturam melius praesagit nauta procellam,

praesertim cum III 20 (II 25) 23 simillime conformatum esse videam: An quisquam in mediis persolvit vota procellis — ?[1]).

V 4 19 et 20:

Vidit arenosis Tatium proludere campis
Pictaque per flavas arma levare iubas

ita e codicibus edi solent, quamquam non dubito, quin, quicumque enarrationem non ad quendam libidinis lusum revocet, brevior versiculus quid sibi velit, intellegere se negare, quam in aliquo opinionis commento acquiescere malit. Fatendum est igitur non in interpretandi fallaciis, sed in emendationis periculo spem huius caliginis dispellendae positam esse[2]). Ac primum omnium Kuttnerus libelli, quem de Properti elocutione a. 1878 edidit, p. 34 observavit Propertium sententias per disticha haud raro ita distribuisse, ut elegiaco versu idem quod heroo paullo aliter diceret. Quod etiam in hoc versu, quamvis corruptus sit, e responsione, quae inter illa proludere et arma levare intercedere videtur, olim fuisse suspicor. Quamquam proludere non levare arma est, sed movere idque per simulationem vel, ut poeta dixisse potest, ficta arma movere. Quorum si id, quod est ficta, sub tradito picta latere a vero non abhorret, alterum autem armorum vocabulum omnibus litteris exaratum

---

[1]) Sane fluentis Baehrensius e coniectura.

[2]) Itaque Baehrensius post Heinsium aera, quo quid lucremur, non satis apparet.

exstat, quidni tertium quoque eruere experiamur? At si quidem duarum syllabarum parium aut similium altera librariis saepissime omitti satis constat, facillime fieri po ut arma movere ad armavere vel armovere in quo apographo imminuerentur, imminuta ad corrigendum potius mutandum ansam darent. Alterum eiusdem q parallelismi vestigium in illis arenosis et flavas, qua eandem rem referri possunt, me deprehendisse non, ut n suspicarer, sed plane compertum haberem, si, ubi in no codicibus iubas invenitur, ibi aliud vocabulum, in quo significatio inesset, scriptum legeretur. Tale nomen in tionem Regiensem anni 1481 a Puccio illatum est, incer utrum e coniectura an ex aliquo libro nobis ignoto. Ve tamen illud pro certo affirmare licet, iubas et vias parvo notarum discrimine inter se differre, ut, qui ea mutaverit, per errorem potius lapsus esse quam sciens emplaris fidem adulterasse videatur. Nam, cum vi e medio quod dicitur aevo ita scribi solita sint, ut s nullo pacto discerni possent, mirandum non est, si is, pro volgatissimo vias monstrum quoddam vocabuli i legisse sibi visus esset, etiam si lecturis imponere minime ve ex animi sui sententia *b* litteram inseruit, ut notum vocabulum restitueret. Nec minus de *v* littera interp cogitare licet, quae propter quoddam oris Romanensis vit de quo v. Madvigi Advers. I p. 10, in *b* abiisset. His i argumentis adducor, ut breviorem versiculum talem e pc manibus exiisse credam:

Fictaque per flavas arma movere vias,

nisi fulvas eum vias dixisse putes, ut Vergilius Aen. 741 arenam. Ceterum Horatius Carm. I 2 13 fla Tiberim scripsit. Sed hoc alii viderint; ad ea, quae novavi, confirmanda haud exiguum pondus accedere vid e simili V 8 22: Ausa per inpuros frena mo locos.

Eiusdem carminis v. 55 cum ab eis, quae praecedu quae secuntur, aliquid lucis accipere posse videatur, modo cum eiusdem distichi elegiaco, sed etiam cum supe et proximo distichis exscriptum adposui:

Te toga picta decet, non quem sine matris honore
Nutrit inhumanae dura papilla lupae.
Sic hospes pariamne tua regina sub aula,
Dos tibi non humilis prodita Roma venit.
Si minus, at raptae ne sint inpune Sabinae,
Me rape et alterna lege repende vices.

Ita ille versiculus in Neapolitano legitur, a quo ceteri fontes omnes eodem loco discrepant: nam Groninganus habet pariam tua ne, codices Puccii, qui quales fuerint, ignoramus, praebent pariamve tua, editio Regiensis patiare tua[1]). Accedit codex quidam, quem vetustissimum fuisse Puccio credat qui volet: neque enim cuiquam praeter Puccium in conspectum venit. In illo igitur idem vir doctus Si coniux pariamve tua se invenisse ait. Ex quo quamquam talia ab eodem afferuntur, ut minime integer ab interpolationibus fuisse videatur, tamen illud si, etiam si ab ipso Puccio aut ab alio Italo excogitatum sit, a proximo vocabulo, quodcumque fuisset, recte separatum esse multi iudicaverunt. Neque iniuria; nam si argumentationis cursum sine ulla praeiudicata opinione sequemur, haec Tarpeiam dicere intellegemus: „Te, Tati, regem esse decet, non Romulum. Quod si me coniugem acceperis, ut regni tui particeps sim, regalem dotem tibi afferam Romam proditam. Sin me uxorem ducere non vis, tamen me rape, saltem ut pro raptis Sabinis Romanos ulciscare.“ Apparet reginae nomen artissime cohaerere cum illis superioribus Te toga picta decet neque quicquam priore condicione contineri praeter hoc: „si in aula tua regina ero“, ut pariendi verbo locus nullus sit. Quare hoc pariam vel, quod in editione Regiensi his tribus syllabis respondet, patia ex adiectivo patria, quod cum aula coniunctum esset, compendio *t* et *r* litterarum perperam explicato prodiisse suspicor. In principio autem versus expediendo sic procedendum esse puto. Cum ei, quod si coniunctione separata remanet, ch vix

[1]) F (Baehrensianorum optimus) *patrianne*, D V *patiare* (V mg. m. 2 pariam ne te pro tua, ut in Hamburgensi interpolato), unde Baehrensius Sim compar, patiare tua r. s. a.

quicquam subesse possit nisi di, relicuas duas litterulas o: ut cum illis di in unum vocabulum latinum, quod loci sententiae aptum sit, aliquo modo cogamus, haud inutile videtu reminisci in plerisque medii quod dicitur aevi litteraturis : et *r* litteras, praesertim si cum proxima nota coniungerentur eisdem fere calami ductibus pingi solitas esse. Hac permutatione admissa dior habebimus, quod e dicor vel ex eo quo sententiae melius consuletur, dicar ortum esse, ut ir re obscura, sat probabile est, praesertim cum I 9 8 Atque utinam posito dicar amore rudis et 19 11 sempe tua dicar imago eidem verbo eadem prope verbi substantivi vis subiecta esse videatur. Pes autem syllabam quae inter illa dicar et patria quasi suspensa est, cum e sententiae et metro officiat, aut, postquam si dicar patri in sichosparia contractum esset, de industria insertan esse aut, quandoquidem in illis dicarpatria *r* ante *p* in : mutatum esse sumpsimus, eadem ratione e dittographia qua dicitur par litterarum, a quibus iam corruptum paria incipiebat, quasi sponte manasse ponemus. Sed ne his quidem, si dis placet, expeditis poetae manus restituta est manent enim tua ne vel tua ve vel ne tua vel re tua quae si non versui, at sententiae minime satisfaciunt. Pr his cum Lachmannus in priore editione particula eiect Tatia legendum proponeret, solito ingeni acumine usu est: nam et illa vocula varians et vaga dubitari vix potes quin versus fulciendi causa licenter illata sit, et Tatia vocabulum, quoniam bis eandem litteram continet, librarios a coartandum invitabat. Huc quiddam accedit e duobus scribendi generibus, quorum vestigia in codicibus Propertiani deprehenduntur, unciale dico et longobardicum: in illo enin inter *a* et *u* notas magna similitudo intercedit, in hoc utrun *t* an *a* scripta sit saepe haud facile discernas. Sed nobis qui patria adiectivum eruimus, Tatii scribendum est, : quo particulae origo nescio an melius possit repeti: nam, u ex tat litteris illa, quam modo explicavimus, ratione tu: ortum videtur, ita *i* duplex et *n* et *v* litterarum simillim: est. Haec fere habui, quae de hoc versu corruptissim

dicerem. Iam vero, sive illud probaveris, quod prope exempli causa proposui,

Si dicar patria Tatii regina sub aula,

sive quid melius reppereris, hoc te mihi adsensurum esse confido, quod eum non modo inscitia aut socordia corruptum, sed ab aliquo, qui se ea, quae invenisset, menda corrigere putaret, etiam consulto mutatum esse statuam.

Sed cum de interpolationibus Propertianis agere mihi proposuerim, hunc locum non absolutum esse existimo, nisi de codice Groningano pauca addiderim. In eo enim haec exstant, quae in Neapolitano non inveniuntur: restaverit undas III 32 (II 34) 53, qui versus in Neapolitano restabit verbo clauditur, deinde minor ore canorus ib. 83, cunabula parvi IV 1 27, gigantum 4 (5) 39, Bactra per ortus V 3 7, quibus addere licet ib. 11, ubi pro eo, quod Groninganus praebet, mihi in Neapolitano monstrum quoddam est avia. Praeterea leguntur in illo, ab hoc absunt integri versus III 16 8 (II 22 50): Quem, quae scire timet, quaerere plura iubet, IV 8 (9) 35: Non ego velifera tumidum mare findo carina, 10 (11) 58: Femineas timuit territa Marte minas atque adeo distichon IV 9 (10) 17 sq., de quo infra copiosius dicetur.[1]) Haec omnia, quae Groningano peculiaria sunt, nunc, cum huic codici secundae deferantur, plerique viri docti pro interpolatis habent. Huius sententiae acerrimus propugnator Christianus Heimreichius exstitit, qui in Quaestionibus Propertianis, quas a. 1863 Bonnae edidit, omnes illos locos ab archetypo codice alienos esse pronuntiavit. Multo cautius ac modestius egit Lucianus Muellerus: nam is in praefationis p. VI concessit fieri potuisse, ut in archetypo fuissent, ut ait, „vocabula difficilia lectu, quae illius" scilicet

[1]) Quaecumque supra enumerata sunt, in Baehrensii codicibus eodem modo quo in G scripta inveniuntur praeterquam II 34 53 *restabit erūpnas* F (*aerumnas* interpolatorum Dresdensis et Mentelianus, *eręumnas* Hamburgensis), IV (V) 3 11 *hae sunt pacte mihi* D V, quod Baehrensius accepit, F *et pacate mihi* (*paccate* Dresd.), II 22 50 *Quae quoque* D V (ut Vossianus interpolatus), III (IV) 11 58 *timuit* om. F, *territe* F m. 1, *in arte* D V m. 1.

Neapolitani „librarius taedio ac difficultate victus omitteret, Groningani rudi arte partim depingeret partim expleret"; nam ea, quae in hoc solo exstarent, et ea, quae pro illis legenda esse viderentur, multas litteras habere communes. Hanc viri acutissimi coniecturam ex illo, quod modo commemoravi, disticho IV 9 (10) 17 sq. luculentissime confirmare posse videor. Quod una cum praecedentibus 15 sq. hic apposui:

Dein, qua primum oculos cepisti veste Properti,
Indue, nec vacuum flore relinque caput,
Et pete, qua polles, ut sit tibi forma perennis
Inque meum semper stent tua regna caput.

Atque posteriores duo versus, quibus de precibus agatur, quarum mentio v. 12 absoluta sit, post 15—16, qui ad cultus curas referantur, quam a sententiarum ratione alieni sint, dixit Heimreichius Quaestionum Propertianarum p. 12. Huc accedit id, unde L. Muellerus causam, cur vv. 17—18 in Neapolitano praeteriti sint, repetendam esse existimat, quod utriusque distichi breviores versus eodem vocabulo terminantur. Nam Propertius quod in binum elegiacorum clausulis iteravit meast I 8 24—26 et 42—44, tum boves V 9 16—18, hoc ille non temere fecit, ceteris autem locis, quibus idem sibi indulsit, aut pronomina ita posuit aut verbum substantivum, id est eas orationis partes, quae minima vocis intentione efferrentur. Cuius neglegentiae exempla haec sunt: II 9 42—44 mihi, III 5 2—4 (II 13 18—20) mei, III 13 (II 20) 24—26 tui, III 19 14—16 (II 24 30—32) erit, ib. 20—22 (36—38) eras, III 22 36—38 (II 26 56—58)) erit, III 30 (II 32) 24—26 fuit, IV 24 2—4 meis. Nam in III 7 (II 15) 24 et 26, quorum uterque in id quod est dies cadit, alterum non suo loco positum esse apparet. Hunc in censum non veniunt vocabula diverse flexa, qualia sunt III 6 (II 14) 24—26 erunt — erit, III 7 (II 15) 34—36—38 erit — ero — erit, III 13 (II 20) 10—12 domo — domum, III 27 (II 29) 20—22 domum — domi, IV 4 (5) 30—32 aqua — aquas, IV 7 (8) 20—22 meis — meam, V 1 116—118 suis — sua, V 3 2—4 meus — meis, V 7 30—32 meum — meae, V 11 76—78 tuo — tuum.

At in eodem V 3 inter v. 66, qui equis terminatur, et 67, cuius brevior versiculus in equos exit, ego suadente sensu v. 51—52 inseruerim, quod multo lenius est, quam illae machinae, quas Luetiohannes Commentationum Propertianarum p. 39 adhibuit. Quae cum ita sint, alterum distichon 17—18 ab eo, quo in Groningano legitur, loco prorsus alienum esse puto. Iam vero, si litteras spectamus, inter utrumque distichon tanta est similitudo, ut alterius, quod in Neapolitano non invenitur, origo et progressio haec esse videatur. Fac enim prius distichon in aliquo codice, ex quo Groninganus penderet, bis positum fuisse, deinde, ubi iterum legeretur, ita deletum esse, ut nihil appareret praeter has litterarum reliquias:

. . . . qua p . . . . . o . . l . s . . pist . . . . . . p . er . i
In . ue ne . . . . . um fl . r . re . . . qu . caput,

ex quibus quendam librarium propter similitudinem litterarum *r* et *n*, *fl* et *st*, ut faciliora praeteream, haec fere elicuisse: qua polles . . bist . . . . . . perenni Inque meum stent regna caput, tum recordatum II 5 28 forma potens, quod recurrit IV 19 (20) 7, aut III 27 (II 29) 30 Heu quantum per se candida forma valet et III 26 11 (II 28 57) Nec forma aeternum aut cuiquam fortuna perennis, unde fortasse ortum sit eo, de quo agitur, loco fortuna, quod in Groningano pro illo forma prima manu exaratum est, haec igitur recordatum librarium invenisse hoc ipsum forma, deinde cum ei subissent II 2 15 Hanc utinam faciem nolit mutare senectus, Etsi Cumaeae saecula vatis aget, et eius ipsius, quod tum describeret, carminis v. 12 poscentes iusta precare deos, incidisse eum in illa ut sit tibi et Et pete, quorum alterum pro pist litteris, alterum in versus principio poneret, postremo, cuius regna et cuius caput hic intellegenda essent, coniectura repperisse, semper autem vocabulum de suo, ut versus staret, perennis adiectivo adiutum addidisse. Itaque vides librarium Groningani vel potius eius codicis, unde hic descriptus est — nam hunc non ex ipso archetypo manasse menda graviora quam pro eo, qui quicquam interpolare potuerit, documento sunt — vides igitur illum libra-

rium vel correctorem, cui Groningani scripturas debemu non effrenata fingendi libidine grassatum esse, sed eos sil terminos constituisse, ut, si quid novaret, litterarum ductus a vestigia sequeretur. Hinc etiam de relicuis vocabulis (versibus, quae solo Groningano tradita sunt, coniecturai capere licet. Ac III 32 53, sive restabimus, ut Hauptiu sive, ut ex IV 18 (19) 27 Jacob, aliquis sedet arbite poeta scripsit, undas vocabulum archetypi esse prope cei tum est. Eiusdem elegiae v. 81 (83), quamquam in extremo no canorus, sed aliud, ex quo ablativus indocto carmin fortasse pendeat, exspectatur, minor tamen ore nescio a vera sint, modo ea, quae anteeunt, sic constituas: Ne minor hic animis, ut sit minor. Deinde IV 1 27 iui videtur probari coniectura Gustavi Wolfii, qui illud a litt rarum notis haud dissimile proposuit: cum prole Sc: mandro, in versu autem IV 4 (5) 39, quod ab Haupt commendatum est nocentum, prima tantum syllaba ab e quod in Groningano est, gigantum gravius discrepa Neque de V 3 7 aliter sentio. Nam cogitanti mihi de pr prietatibus huius loci, qui est

Te modo viderunt iteratos Bactra per ortus,
Te modo munito Neuricus hostis equo,
Hibernique Getae pictoque Britannia curru
Ustus et Eoa discolor Indus aqua,

ubi video ceteris gentium et regionum nominibus epithe addita esse, in primi quoque versus altero dimidio, qu(nihil significare posse et Heimreichio et L. Muellero plani sime adsentior, Bactrorum nomen videtur non caruis epitheto, quod nescio an fuerit auratis Bactra pharetri Sane aeratis ad traditam scripturam propius accederet, s(eiusmodi pharetras apud Orientis nationes in usu fuisse n(memini me usquam legere. De Bactrorum autem con memoratione ut non dubitem, efficit v. 63 Ne, preco ascensis tanti sit gloria Bactris, unde Lycotam tu ipsum, cum Arethusa hanc epistulam scriberet, ad Bact militasse colligitur. Eodem fere redit v. 67 domitis Pa thae telluris alumnis. Verum ab hoc loco discede: non possum, ante quam de quarto eius versu pauca dicai

Ac decolor pro discolor iam pridem editur, de ceteris autem huius versus partibus inter viros doctos nondum convenit. Nam cum alii illud Eoa aqua ita interpretentur, ut sit idem quod ad Eoam aquam, alii id fieri posse negent, L. Muellerus in Gruteri invento Eoo equo acquievit. At neque duo elegiaci deinceps positi eodem si non vocabulo, at certe nomine a Propertio temere clauduntur, et Quadriiugis et Phoebus equis et Delia bigis, ut Manilius ait V 3, a poetis fingi solent, vel Lunae biga datur semper Solique quadriga, ut quidam Anthol. Riesianae 197. 17. Quid quod Solis equorum ipsa nomina comperimus? Scholiastes quidem Germanici Prognosticorum Erythraeum, Aethona, Lampron, Philogaeum eos vocari tradidit. Etiam Aurorae bigae tribui solent, velut Verg. Aen. VII 26, quamquam idem alibi, si Aen. V 104 sq. nonamque serena Auroram Phaethontis equi iam luce vehebant recte interpretor, quadrigis eam instruxit; nam Ovidius, cum dicit Am. I 13 30: aut spissa nube retentus equus, alterum eius equum significat. Noctem bigis vehentem facit Vergilius Aen. V 721, quadrigis Lygdamus 4 17. Signa quoque caelestia, nisi quid me fallit, binis equis utentia inducuntur: nam singuli singularum stellarum sunt, ut Luciferi; sicubi autem signa singulis equis vehi legimus, ut Ovid. Fast. V 8, genetivus casus equi invenitur, ut singularis numerus pro collectivo metro postulante positus esse videatur. Hic vero ut equus singulariter dici possit, ne illam quidem metri necessitatem licet praetendere. Sed tamen usti et decoloris vocabula ita coniuncta vehementer displicent, praesertim cum et particula, quamquam inter utrumque legitur, mente ad versus principium traicienda sit. Quare ne Munronianum quidem Eoae aquae (Journal of Philol. II p. 65) probandum est. Mihi autem succurrit versum ita emendari posse, ut solum usti vocabulum paullum immutetur, scilicet si eum locum, litus ut longe, ut ait Catullus 11 3, resonante Eoa tunditur unda, a Propertio aestus Indi nomine designari potuisse concesserimus. Nec perturbor versiculis, quibus Ovidius illum Propertianum imitatus est, Trist. V 3 24 Et quascumque bibit decolor Indus

aquas et Artis III 129 sq. lapillis, Quos legit in viridi decolor Indus aqua: memini enim eundem scripsisse Met. IV 21: Decolor extremo qua tingitur India Gange et Manilium IV 754: Ganges et decolor Indus, alios alia similiter, quae nihil attinet afferre. Ita etiam rubra dicuntur et India et eius flumina et litus et mare Indicum vel Eoum: nam, ut Avieni Descript. Orbis v. 65 sq. meos faciam, qua prima dies rutilo sustollitur ortu, Aureus et tremulas late rubor inficit undas, Eoum pelagus freta dicunt Indica ponti. Aqua item decolor alia de causa dicta est Epiced. Drusi 385 sq.: sanguine nigro Decolor infecta testis Isargus aqua. Cfr. etiam Halieuticon incerti auctoris, quae Hauptius una cum Ovidianis et cum Grati et Nemesiani Cynegeticis edidit, v. 91: purpureo tellus qua tunditur aestu. Sed haec quasi in transcursu. Iam ad propositum revertamur.

Atque pro eo, quod V 3 11: Haecne marita fides et parce avia noctes in Neapolitano legitur, Groninganus praebet in altero versus dimidio et pactae mihi noctes, unde Puccius in editione Regiensi: et pactae sunt mihi noctes. Hauptius autem e Neapolitani scriptura fecit et pactae savia noctis, quod L. Muellerus iure improbavit. Sed ne id quidem, quod ipse accepit, et pactae gaudia noctis vel, ut Groningano adsumpto in adnotatione coniecit, pactae et mihi gaudia noctis ex omni parte laudandum est. Nam, etiam si gaudia egregie restituit, cum nescio an gaudia nocte III 6 (II 14) 9 respexisset, tamen, id quod in Hauptium quoque cadit, pacta nox ita aptum esset, si de nocte ab amica impetrata ageretur, ut est Ovid. Rem. 505: Dixerit, ut venias pacta tibi nocte, venito. In illo autem mihi, quod breviori mi substitui potuit, in praeverbium indagare videor, quod ante gaudiorum vocabulum positum fuerit. Hoc pactae in gaudia noctes bene congruit cum insequentibus Cum rudis urgenti bracchia victa dedi, quibus illius perpetuae pactionis tempus et condicio significantur. Simile si quaerimus, habemus IV 20 15 (20 25), quamquam alio sensu: qui pactas in foedera ruperit aras.

De integris autem versibus, quos e solo Groningano novimus, sane difficile iudicium est. III 16 8 (II 22 50) fortasse scribendum est Quamquam scire timet, quaerere plura lubet vel iuvat. IV 8 (9) 35 ab Heimreichio iure suspectatum esse non nego idque non modo propter trochaicum findo — quamquam *o* extremum post productam syllabam, quod attendi volo, nemo ante Ovidium corripuit —[1], sed ipsa versus sententia habet, in quo offendas: neque enim fuisset, cur poeta altum mare vitaret, si navi uteretur. Sin ea sic interpretanda sunt, ut ille se et navigare audere et navi uti neget, in breviore versu, qui est Tuta sub exiguo flamine nostra mora est — ita enim legendum esse, non flumine, Madvigius docuit Advers. II p. 65 — desiderari videtur nomen minoris navigi, quod illi carinae opponatur, velut cymba, quod est IV 2 (3) 22: Non est ingenii cymba gravanda tui: Alter remus aquas, alter tibi radat arenas: Tutus eris: medio maxima turba mari est. Ita is, qui nescio an ad illud exemplum dixerit Anthol. Ries. 431 9: Vos mare temptetis, vos detis lintea ventis: Me vehat in tuto parva carina lacu. Hic quispiam addiderit poetam, cum v. 4 dixisset: Non sunt apta meae grandia vela rati, aliquot versibus interiectis velis omnino uti se negare vix potuisse: neque enim grandia vela nullis commode opponi. At nihil necesse est eum prorsus idem dixisse, quod Horatius Carm. IV 15 3: Ne parva Tyrrhenum per aequor Vela darem: immo grandia vela potuit parvae cymbae opponere, cymba autem non velis, sed remis minutis, ut I 11 9 ipse ait, movetur. Sed hac quoque via eodem pervenimus, ut in vv. 35—36 minoris navigi nomen desideremus. Quae cum ita sint, non adducor, ut credam cum L. Muellero v. 35 hanc solam ob causam in Neapolitano praetermissum esse, quod cum v. 37 idem haberet initium, — quae causa si vera esset, eum quoque versum, qui inter utrumque medius est, interiturum

---

[1]) Quod Baehrensius non modo *findŏ* bene se habere putavit, sed III (IV) 11 16 etiam *virgŏ* pro *forma* Propertio obtrusit, postquam Catullo 29 23 *orŏ* tribuit, mirandum non est.

fuisse puto, — neque tamen, quod idem Muellerus eos, quibus v. 35 spurius esse videatur, haud inepte dicere posse scribit, e IV 3 (4) 2 eum fictum esse existimo, sed multo magis haec mihi placet coniectura, eum, ut alia, cum in archetypo paene delituisset, in Neapolitano aut in eius exemplari e librarii consuetudine omissum, in alio autem novo exemplo, ex quo Groninganus penderet, fortasse illo versu, quem Muellerus significat, in auxilium vocato sane rudi arte restitutum esse. Genuini autem versus sententiam Ovidius imitatione servavit Trist. II 329: Non ideo debet pelago se credere, si qua Audet in exiguo ludere cymba lacu. Ac vide ne hic olim fuerit Propertiani versus exitus: cumba mare findere conor. Quamquam velifera carina bis apud Ovidium legitur, Met. XV 719 et ex Ponto III 2 67. De IV 10 (11) 58 quid dicam, nescio, nisi hoc, eum melius procedere videri, si *s* pro *x* ab Italis poni recordatus eum sic immutaveris: Femineo extimuit territa Marte minas.

His probatis sequitur ea, quae in Neapolitano non legantur, in Groningano non pro arbitrio ficta esse, sed litterarum vestigiis quamvis exiguis niti, ut huius codicis testimonia, etiam si alterius auctoritas anteponenda sit, eis saltem locis, ubi ab illo deseramur, minime spernenda esse videantur[1]). Sed ne Neapolitano quidem tamquam alteri archetypo confidere licet, quem non ex ipso archetypo fluxisse cum alia declarant, tum V 9 70, ubi pro eo, quod in Groningano est: Herculis eximii ne sit inulta sitis, in Neapolitano legitur: Herculis exterminium nescit inulta sitis. Hoc etsi Heinsio ansam dederat ad scribendum Herculis aeternum, quod Luetiohanni placuit, tamen non dubito, quin in quodam mendorum genere, quod in Properti codicibus latissime patet, numerandum sit. Nam librarius, postquam Herculis scripsit, cum ex syllabam, quam sibi deinceps

---

[1]) Baehrensianos libros, quamvis Groningano praestent, eodem fere in pretio cum illo esse puto; nam, cum verba e coniectura restituta non minus quam ille eaque prorsus eadem exhibeant, ex eodem exemplari correcto universos fluxisse apparet, ita tamen, ut proxime ab illo F, longius D et V, longissime G abesset.

scribendam esse sciret, non eo, quo deberet, loco, sed oculis aberrantibus ad v. 72 Sancte, velis libro dexter inesse meo in eo demum, quod est dexter, conspexisset, descripsit exterin, quo facto ad v. 70 reversus scribere perrexit imii, unde exterinimii ortum est. Similia inveniuntur Madvigi Advers. I p. 39. Sed, quandoquidem in Groningano verum servatum est, illa Neapolitani scriptura, etiam si archetypi fuit, in hoc signo aliquo, ex quo mendum perspiceretur, velut punctis impositis notata fuerit necesse est. In Neapolitano autem iam non exterinimii, sed, quod totidem ductibus constat, exterminiu legitur, idque *m* littera addita aut lineola supra *u* posita, ut aliquid latini vocabuli simile evaderet, cui ne sit ita accommodatum est, ut in nescit mutaretur[1]). Talia quamquam in uno libro fieri potuisse non nego, tamen, cum Neapolitani fidem mecum reputo, illas corruptelae progressiones duorum minimum exemplorum memoriae tribuere malo.

Sed haec hactenus. Ceterum sperat quidem animus fore, ut, qui haec legerint, me non tam confidentem tamque vecordem esse putent, qui me in tantis tenebris versantem coniecturis meis ipsa poetae verba quasi divinitus reparasse mihi persuaserim. Nam, cum hoc mihi proposuissem, ut quosdam Properti locos non casu, sed voluntate depravatos esse probarem, eo, quo tendebam, me pervenire non posse existimabam, nisi mendorum causas et origines exemplis via et ratione repertis pro viribus explicassem.

Scribebam Mosquae mense Februario MDCCCLXXX.

---

[1]) Baehrensiani cum N consentiunt, unde colligas *exterminium nescit* non modo archetypi, sed etiam illorum proprii exemplaris fuisse, veram autem scripturam aut ex alio fonte aut e coniectura in G vel eius exemplari restitutam esse.

Små bidrag.

§ 1. Huru böra former som *förunautr*, *faruschiaut* uppfattas?

I sin lärorika afhandling om „de ældste nordiske runeindskrifter", införd i „Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed" för år 1867, har doktor Wimmer framställt den förmodan, att det *u*, som slutar första sammansättningsleden i ordet *förunautr*, vore att anse som en försvagning af stammens gamla slutande *a*. Han sammanfattar sin åsigt i följande uttryck (sid. 55):

„gotisk *giba* = oldnordisk *giöf*, hvor omlyden viser, at et *u* er bortkastet; dette *u* findes af og til i sammensætninger (f. eks. *förunautr*, men *för*)."

Samma åsigt omfattas och formuleras på ungefär liknande sätt af nyss nämde författare i hans arbete om „Navneordenes böjning i ældre Dansk."

En i någon mån afvikande uppfattning af nu påpekade företeelse har funnit målsman i författaren af „Svenska språkets lagar", som i andra bandet af detta verk (sid. 65) yttrar: „*u* i Gottlandslagens *faru schiaut* (dragare, jfr. Isl. *fararskióti*) måste ettdera anses hörande till en svag form *fara*......... eller tydas som bindningsvokal, om ej felskrifning." Senare (i fjärde bandet, sid. 20) återkommer Rydqvist till denna fråga, som han affärdar med den anmärkningen, att det „ofta i Skandiska språk är svårt att afgöra om det bindande *a*(*u*) är kompositionsvokal eller böjningstecken för gen. sing. eller pl." Flertalet af de exempel Rydqvist här samlat — från fornsvenskt område — skola vi straxt skärskåda.

Vi kunna af flere skäl ej ansluta oss till den uppfattning af *u* i *förunautr*, *faruschiaut*, som vare sig Rydqvist eller Wimmer sökt göra gällande. Det är tydligt att, om man med Wimmer skulle få antaga den försvagade „stammeudlydens" bihållande i detta och därmed analoga fall, borde man vänta sig att finna denna företeelse utpreglad i synnerhet i det äldre språket. Så torde dock ej vara händelsen. Tvärtom synes det, som om vi här hade för oss en språkegendomlighet af något yngre datum, då de exempel jag antecknat alla tillhöra jämförelsevis unga texter. Hvad särskildt fornsvenskan vidkommer, torde dess mest ålderdomliga urkund, den äldre Vestgötalagen, ej erbjuda något exempel, analogt med de ofvan anförda — en omständighet som synes häntyda på oursprungligheten af den språklag, som gifvit upphof till de samma.

Jag öfvergår till at anföra en serie exempel på nyss nämda företeelse. Ehuru ej synnerligen många, äro de dock talrika nog för att ådagalägga, att Rydqvists alternativ felskrifning måste bortfalla

a) från isländskan: *búðunautr*, *eyjutík*, *-kostr*, *-hundr*, *förunautr*, *-kona*, *opnuselr*, *ráðunautr*, *sökunautr*, *-dólgr*, *þingunautr* [1])

---

[1]) Exemplen äro hämtade hos Fritzner och Egilsson.

b) från fornsvenskan: *bughuskut(?)*, *eghnobalker*, *fangoman*, *faruschiaut*, (vinlanz) *farusalt*, *göpslu eþer*, *husuby*, *löghodaghin*[1]), *-kar*, *köpoiorþ*, *-eghn*, *raþuskipti*, *þingunöti*[2])

Vid sidan af nu anförda komposita känna vi från fornspråket inga feminina isl. **búða*, **etja*, **fara*, **opna*, **ráða*, **saka*; frnsv. **bugha*, **eghna*, **fanga*, **fara*, **göpsla*, **husa*, **köpa*, **lögha*, **raþa*, **þinga*, som skulle kunnat betraktas såsom första sammansättningsleder i de nyss uppräknade ordformerna. Det är möjligt, att dylika i ett eller annat af de ifrågavarande komposita kunna dialektiskt uppvisas, men vi få väl ej därför antaga (särskildt hvad de isländska formerna vidkommer, på grund af den isländska literaturens rikedom och omfattning), att samtliga eller ens större delen af dessa (teoretiska) former existerat fordomtima.

Den riktiga förklaringen af det fenomen, som ligger till grund för ofvan nämda exempel, synes oss böra sökas i antagandet af en art analogibildning. I fornspråket uppträda jämte verb af den svaga konjugationen (i synnerhet den s. k. *a*-konjugationen), ofta nog feminina *an*-stammar, hvilkas form i nominativen sammanföll med infinitiven hos dessa verb. Till betydelse voro dessa feminina ursprungligen abstrakta, såsom naturligt är, då de utgått omedelbart ur verbet eller rättare sagdt verbalnomen (infinitiven). Af så danade feminina ingingo en stor del såsom första led i sammansatta substantiv. Man finner, för att blott anföra några exempel:

fylgjuengill, *ferjumaðr*, *fjörumaðr*, *hyggjuleysi*, *kveðjusending*, *göngukona*, *-færi*, *-lið*, *-drykkja*, *svípuleikr*, *stökuvíg* o. s. v. o. s. v.
vid sidan af de både som infinitiv och substantiv nyttjade formerna: *fylgja*, *ferja*, *fjara*, *hyggja*, *kveðja*, *ganga*, *svípa*, *staka*, o. s. v.

Det är då naturligt att tänka sig utvecklingen sålunda, att folkmedvetandet ej altid fasthållit den nominala betydelsen hos de nu nämda ordens första sammansättningselement, men lätt kunnat förledas till att tänka på handlandet, som de uttryckte, med andra ord till att däri känna verbalt ursprung. Så kunde man t. ex. i *göngumaðr* se såväl „gångens man“, som „mannen som går“. Men hade man vid sidan af verbet *ganga* ett ord *göngumaðr*, så hvarföre ej jämte *fara* ett *förumaðr?*

Den utveckling, hvaraf sådana former som isl. *etjutík*, *sökudólgr*, fornsv. *faruschiauti*, *löghodagher* m. fl. äro en frukt, tyckes sålunda hafva haft sin rot i ett slags omtydning, i en folketymologi, hvilken så mycket lättare kunnat gripa in, som de föreställningar, den förblandade, voro tämligen närskylda. Ty, såsom vi redan framhållit,

---

[1]) Jämte formen *löghodagher* möta äfven den med virklig genitiv sammansatta *löghardagher*, samt surrogatformerna *löghurdagher*, *löghordagher*. Sistnämda former betraktar jag såsom utjämningar af *löghodagher* (resp. *löghudagher*) och *löghardagher*. Jfr. Wimmers förklaring (Oldnordisk Læsebog, sid. XI) af *oss*, såsom „udjævning af **ós* och **æss*“, eller ännu bättre formen *hvárnigan*, vid sidan af *hvárngan* och *hvárigan* (*Wimmer*, Fornnordisk formlära, sid. 94, anm. 1).

[2]) Alla dessa exempel finnas hos Rydqvist (IV, 21).

flertalet af de ur infinitiven framgångna *an*-stammarna äro till betydelse abstrakta.

En med nu betraktade företeelse analog öfvergång — som synes oss på det mest slående sätt bekräfta den uppfattning af *u* i *förunautr* ock dylika sammansättningar, vi sökt göra gällande — är påvisad på fornnorskans område af Osthoff i hans intressanta arbete „das Verbum in der Nominalkomposition". Osthoff framhåller här bland annat följande. Då fornnorskan, jämte en serie på *ja* afledda verb, tillika egde substantiva *ja*- (*i*-)stammar med samma radikal, så väl i fritt tilstånd som sammansatta, så gick utvecklingen småningom därhän, att jämte ett *ja*-klassen tillhörande verb, uppträdde i komposita qvasi-substantiv såsom första sammansättningselement, utan motsvarande själfständiga former, t. ex.:

Då man hade *hirðir* jämte *hirða* och sammansättningen *hirðiáss*,
eller *eyði* „ *eyða* „ „ *eyðiland*,
så kunde man till slut få former som
brennisteinn vid sidan af *brenna* men utan motsvarande subst. **brenni*,
sprettitíðindi „ „ „ *spretta* „ „ „ „ **spretti*,

Dylika former som de först anförda förklarar Osthoff (sid. 15) — af hvilken vi blott äro ett eko — hafva gifvit „dem sprachgefühl dadurch veranlassung, das erste glied der zusammensetzungen, fälschlich, gleichsam volksetymologisch, mit den gleichlautenden stämmen der nebenliegenden verba in zusammenhang zu bringen. Und die folge davon war" — fortsätter han — „dass das auf solche weise abirrende sprachgefühl nunmehr auch neubildungen wagen konnte, bei welchen unmittelbar ein verbaler stamm als erstes glied der nominalkomposition werwendet ward."

Att bland de af oss till granskning upptagna komposita *förunautr*, *sökudólgr* ej böra härledas från *för* och *sök* — äfven om dessa ords förekomst kunnat på grund af ljudlikheten bidraga att stadga bruket af dylika sammansättningar — framgår äfven däraf, att, såsom Osthoff (sid. 111) likaledes ganska riktigt anmärker, „sådana feminina som *gröf*[1]) och öfver hufvud taget alla nomina, som hafva *u*-omljud i nom. sing., icke hafva något spår däraf, eller låta de, om man så hällre vill, „rückumlaut" inträda, hvilket Grimm bland annat bevisar genom former som *jarðhús*, *jarðbúar* af *jörð*, „jord"."

Denna lilla uppsats är, som man torde finna, egentligen blott ett korollarium af de åsigter, Osthoff i ofvan nämda skrift utvecklat; men då denne forskare ej finnes hafva beaktat förekomsten af sådana former som *förunautr* o. d., har det synts oss lämpligt att med begagnande af hans metod ställa dem i deras riktiga belysning.

§ 2. Svenskt *sutare*, danskt *suder* = lat. *sutor*.

Såsom benämning på den fisk, *Cyprinus tinca*, hvilken i svenkt riksspråk vanligen kallas *lindare*, förekommer stundom äfven *sutare*

---

[1]) Formen *gjöfmildr*, som Gislason (Tidskrift for Philologi og Pædag. VI. sid. 246) anför, står alldeles enstaka. Den är väl en gammal analogibildning, såvida ej skriffel får antagas.

(se härom Tamm, Svenska ord belysta genom slaviska och baltiska språken, sid. 46). Folkspråket, t. ex. i Uppland, känner ännu ett annat namn, nämligen *skomakare*. Skulle man ej kunna antaga, att formerna sv. *sutare* och dansk *suder*, uppkommit ur det latinska *sutor*, som tillika gifvit upphof åt folkspråkets *skomakare*? I så fall få väl dessa former anses hafva uppkommit under medeltiden.

§ 3. Till Harpestreng.

I Molbechs upplaga af Harpestreng förekommer sid. 120, lin. 8 ett ord *auft*, som i glossaret sammanställes med isl *ást*, med tillägg „skiøndt Bemærkelsen her ikke synes ret passende." En af oss sommaren 1878 företagen granskning af originalet till Molbechs upplaga har gifvit vid handen, att ordet i fråga bör läsas *auct*. I självfva verket är en förväksling mellan handskriftens *ct* och *st* i ordslut lätt förklarlig. Stockholmshandskriften af samma text har här formen *akt*. Uttrycket, hvari det ifrågavarande ordet uppträder har följande ordalydelse i den köpenhamnska handskriften: Thænnæ steen styrkær oc thæm thær hauæ kald naturæ bloth . oc thyr . oc takær fra thœm ræzlæ . oc ond auct (Stockh.: Thænnæ sten han styrk*ær* . oc thæn thær hauæ kald naturæ bloth oc thyr . oc tak*ær* fra them ræzæl . oc und akt). Ordet betyder „sinne, sinnesstämning" (jfr.: Gul stürkær oc thæm thær krankæ hiartæ [hauæ] oc ræddæ æræ innæn them. Molbech, sid. 42) och är lånadt från lågtyskan.

Upsala, Mars 1881. **Karl Piehl.**

Anmeldelse.

Maistre Wace's Roman de Rou et des Ducs de Normandie. Nach den Handschriften von Neuem herausgegeben von Dr. **Hugo Andresen**. Zweiter Band. III Theil. Heilbronn. Gebr. Henninger. 1879. V + 828 s. 8vo.

Med nærværende andet bind foreligger Andresen's nye udgave af le Roman de Rou fuldstændig. Det förste bind, der udkom 1877, indeholdt, foruden en udførlig indledning, de to förste dele af Wace's berömte værk og la Chronique ascendante des Ducs de Normandie. Desværre var den kritiske behandling af teksten foretagen på en temmelig dilettantmæssig måde, og i en udførlig og lærerig kritik[1]) udtalte W. Foerster et ønske om, at det følgende bind på en fordelagtig måde måtte skille sig fra sin forgænger. Vi skulle nu se, hvorvidt Foerster's ønske er gået i opfyldelse.

[1]) Zeitschrift f. rom. Philologie I, 144 ff.

Det andet bind begynder med en undersøgelse af håndskrifterne og deres indbyrdes forhold (s. 1—28); derefter følger tredje del af le Roman de Rou (s. 29—482), hvortil er föjet en række sproglige og historiske oplysninger (s. 483—781) og endelig en fortegnelse over de i begge bind forekommende egennavne. Vi ville först undersøge teksten.

V. 44, *Neustrie* tæller her kun tre stavelser, i v. 69 derimod fire; i v. 44 må derfor Meyer's rettelse optages (se Recueil d'anciens textes 292). — V. 99, l. *veeir*. — V. 212 *paeis*, denne mærkelige form omtales ikke i de fonetiske bemærkninger. — V. 395, l. *oure* (sml. 390). — V. 524, *Fist mener seuz et brachez* søger Andresen at rette på forskellige måder, hvad der er ganske overflødigt, da verset er fuldstændig korrekt; det er ordet *seuz* der har voldt A. vanskeligheder. *Seuz* må imidlertid svare til it. *segugio*, en sporhund, og skönt ingen gammelfransk ordbog anfører en sådan form, og Diez udtrykkeligt siger „auf franz. Gebiet scheint sich das Wort nicht zu finden" (E. W. I., 376), forekommer det dog undertiden, således i Tristran (I, 1540[1]); III, 404) og i Brunetto Latino (ed. Chabaille p. 236: *segus*). — V. 707, l. *peres traire?* — V. 833, l. *seigneur*. — V. 852, *nuuels* (: *bedeaus*) må rettes til *nuueaus*, lignende rim forekomme hyppigt: *Guilliame: elme* (3873—4), *Guillame: realme* (5585—6), *Willemes: helmes* (8477—8), men A. har hverken angivet hvorledes de bör rettes eller behandlet gruppen $E + L +$ *Cons*. tilstrækkelig udførligt. — V. 977, lydlæren og rimet forlanger *laissier* (sml. 1171, 1480, 1945, 2062, 2619, 3264, etc.) — V. 1010, for at undgå hiaten (ved *frere ira*) må læsemåden i A eller D optages. — V. 1088, l. *villain*. — V. 1100, *bier* er vel en trykfejl for *bien*. — V. 1737 ff. Angående det her omtalte krigspuds (de skjulte løbegrave tildækkede med risværk) henviser udg. til enkelte ældre værker, han synes ikke at have kendt Steenstrup's Normannerne, hvor det samme æmne behandles (I, 366 ff). — V. 2418, *sa gent tote*. Denne ordstilling, der er umulig i det moderne sprog, var tilladt i det ældre: *les galies totes* (Villehardouin 78), *li autre prison tuit* (ib. 489), se Le Coultre, De l'ordre des mots etc., 82, og Krüger, Ueber die Wortstellung, 11. — V. 3067 ff. I disse vers skildres hertug Robert II's pilgrimsrejse, og Wace har her indflettet forskellige anekdoter, der ikke findes hos Guillelmus Gemmeticensis; to af dem — fortællingen om hestene, der skoes med guld, og nødderne, som bruges i stedet for brænde — ere senere blevne knyttede til Sigurd Jorsalfar, hvad allerede C. Rosenberg har gjort opmærksom på (Rolandskvadet, 229)[2]). — V. 3146, efter *Costentin* må der stå , og ikke ;. — V. 4106, l. *pries*. — V. 5012, l. *guaagniez*, da der ellers er en stavelse for lidt. — V. 6289 l. *uoit*. — V. 10218. For *tref* bör man sikkert med B læse *traus*. — V. 10708 har en stavelse for lidt. — V. 10954 mangler en stavelse; l. *Cest por cinquante ou por seixante*.

---

[1]) Den trykte tekst giver her *teus*, der må være en læsefejl for *seus* (rettelse af G. Paris).

[2]) Efter at dette er skrevet, har G. Paris i en meget interessant artikel *Sur un épisode d'Aimeri de Narbonne* (Romania IX, 515) behandlet disse sagns oprindelse og vandring.

Det vil af disse enkelte kritiske bemærkninger, der iøvrigt lade mange uklare steder uomtalte, fremgå, at teksten ikke altid er behandlet saa omhyggeligt, som det var at ønske; men det må bestemt fremhæves, at det andet bind står langt over det förste, hvad tekstkritiken angår, og i det hele taget bærer præg af et flittigt arbejde. Omtrent det samme kan man også sige om de fonetiske bemærkninger, der ere udarbejdede med flid og omhu; men de ere desværre sammenstillede yderst uordenligt, hvad der tildels skyldes den omstændighed, at A. snart går ud fra den franske og snart fra den latinske form, og hist og her er der indløbet fejl, som burde være undgåede. Jeg skal i det følgende fremhæve enkelte punkter, i hvilke jeg ikke stemmer overens med udg.

S. 504. Med rim som det her omtalte ō:ū, *Seune* (*Saucōna*): *comune*, der kun synes at forekomme i normansk dialekt (Brandan, M. Brut, Adam, Ph. de Thaun), må sammenholdes formerne *dors* (*durus*), *aventore* i Adam, *freidore*, *rancore* (: *dreiture*), *mesaventore*, *creatore*, *parjors*, *common*, o. fl. i Rom. de Troie (Stock p. 462) og *mors* (*murus*) i Compuz; de forekomme alle udenfor rim og synes derfor at vise, at lat. ū har undergået en særegen udvikling i denne del af landet. — S. 505. Behandlingen af de ubetonede vokaler er mangelfuld; overgangen *a—o* i *noer* (*natare*) skyldes muligvis indflydelse fra *nauta*. — S. 506. A. forklarer rigtigt former som *devin*, *devise* o. s. v., hvor man har villet undgå *i....i*. Omtrent samtidigt er G. Paris (Rom. VIII, 629) kommet til det samme resultat: ubet. ī bliver ĭ (gl. fr. *e*) når den følgende stavelse indeholder et andet ī[1]). At man også har søgt at undgå *e...e* fremgår af det s. 511 omtalte lydskifte i *hireter*=*heriter*, et forhold, der iøvrigt tidligere er påvist af G. Raynaud (Le dialecte picard, 59) og F. Neumann, (Zur Laut- und Flexionslehre, 22). — S. 514. Fremstillingen af anvendelsen af *oi* og *ui* er temmelig uklar og forvirret; dette kunde være undgået ved som grundlag at benytte resultaterne af Schuchardt's, Havet's, Thomsen's og Foerster's undersøgelser om de to diftonger. — S. 520 siger A., at *ie* kommer af 1) ĕ, 2) ē (*ae*) og 3) ĕ̌. Under den anden gruppe (hvor *ae* stilles lig med ē!!) anføres følgende eks. *rien*, *sie*, *fieble*, *ciel*, *lie*, *quiert*, *siecle*. Af disse høre *ciel*, *lie* (*lætum*), *quiert*, *siecle* ind under den første gruppe, i dem alle er nemlig *ie* = *æ* (*ae*, *ai*), og *æ* er i fransk såvel som i de andre rom. sprog blevet ę i den senere udtale og ikke ẹ (ē); *sie(t)* kommer ikke af *sēdes* men af **sĕdes*, hvor ē er blevet ĕ under indflydelse af *sĕdeo*; *rien* kommer, trods *rēs* og *rē*, af *rĕm*, da vok. forkortes på lat. foran udlydende *m*; tilbage står endelig det anomale *fieble*: lat. *flēbilis* giver regelmæssigt *fleible* (*floible*), *feible* (*foible*), men ved siden heraf findes, endog i de ældste tekster, *fieble*, en ejendommelig, hidtil uforklaret dannelse (se Mall, Compuz, p. 70) — måske med undtagelse af dette sidste ord findes der altså intet eks. i Rom. de Rou på *ie*=*ē*. Den øvrige fremstilling af *ie* er ligeså upålidelig; hvorfor skille *chief* (s. 523) fra *chargier* (s. 521)? vi have jo i dem begge *ie* = (*gutt.* +) *a*,

[1]) Sml. Littré, Etudes et glanures. Paris 1880. S. 15.

hvorfor sige, *ie* opstår af *a* efter *ī*? tværtimod efter *ī* have vi kun e *fi-er (fī-dare)*, *obli-er* (**oblītare)*, etc. A. anfører ganske vist som eks *chastier* (= *chasti-ier)*, men om *i* i castigare er kort eller langt, er lige gyldigt, da *ie* skyldes indvirkning fra den udfaldne guttural (sml. *pacare* – *paier* = *paiier)* — hele stykket om *ie* lader meget tilbage at ønske — S. 528. Hvad udg. her siger om *Ogne*, trænger til nærmere beviser — S. 539—40. Angående forholdet mellem *mesler* og *medler* er jeg be stemt af en anden mening end A., hvis hypotese *mesler*, *mesdler*, *medle* forekommer mig ganske udholdbar; foreløbigt fastholder jeg den for klaring, jeg andetsteds har fremsat (det filol.-hist. samfunds minde skrift, 54).

De historiske noter, der afslutte bogen må finde deres bedömmels andetsteds; jeg skal her blot göre opmærksom på, at A. hist og he har indflettet rent sproglige oplysninger, der ganske vist gennemgåend ere meget rigtige, men dog lige så godt kunde have været udeladte da de som oftest kun indeholde almenbekendte ting; således bemærke der et sted, at *choisir* betyder at se, opdage.

Jeg skal endelig göre dr. A. opmærksom på en bog, vedrörend Wace, som han ikke synes at have kendt, ialtfald anfører han den ikk i indledningen til förste del, hvor han derimod omtaler og benytte Bröndsted's oversættelse af Rom. de Rou (Kbhvn. 1817—18); det er I Abrahams's disputats, De Roberti (!) Wacii Carmine quod inscribitu Brutus (Hafniæ 1828), en bog, der iøvrigt nu er aldeles værdiløs.

Kr. Nyrop.

Efterskrift. Ovenstående anmeldelse er skrevet for over et å siden (okt. 1880); i mellemtiden er der i romanske tidskrifter frem kommet forskellige kritiker af Andresen's bog. Af disse skal jeg he særligt henlede opmærksomheden på den, der findes i det sidste bin af Romania (IX, 592—614) og som skyldes Gaston Paris. Med si sædvanlige overlegne kritik har han her behandlet flere yderst vigtig spörgsmål om Wace's liv og personlighed, og han har kastet et hel nyt lys over hele kompositionen af le Roman de Rou, eller, som ha kalder den, *La Geste des Normanz*.

Fortegnelse over filologiske skrifter af nordiske forfattere, udkomne i 1879 og 1880.*)

Samlet af C. Jörgensen.

I. Tidskrifter og videnskabelige selskabers skrifter.

Nordisk tidskrift for filologi. Ny række. IV. bd. 2—4. hft. Kbh. Gyldendal. 1879—80. — V. bd. 1—2. hft. S. 1—176. 1880. Årg. (4 hft.) 8 kr.

Beretning om forhandlingerne på det første nordiske filologmøde i København den 18.—21. juli 1876. Udgivet af Ludv. F. A. Wimmer, mødets generalsekretær. XVI + 201 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 3 kr.

Oversigt over det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger og dets Medlemmers Arbejder i Aaret 1879. M. 6 tvl. 59 + 241 s., bilag 39 s., fransk résumé 36 s. Kbh. (Høst.) 1879—80. 3 kr. — Aaret 1880. Nr. 1—2. Smst. 1880. Kpl. 3 kr.

Det kongelige norske Videnskabers Selskabs Skrifter. 1878. 183 s. Throndhjem 1879. — 1879. 143 s. Smst. 1880.

Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1878. 322 s. 7 pl. (Afhandl. særsk. pag.). Kristiania. (Dybwad.) 1879. 5 kr. — Aar 1879. Smst. 1880.

Upsala universitets årsskrift. 1879. Filosofi, språkvet. o. histor. vetenskaper. Upsala. Akad. bokh. 1879. — 1880. Smst. 1880 [ikke sluttet].

Nova acta regiæ societatis scientiarum Upsaliensis. Ser. III. vol. X. fasc. 2. 1879. 4. Upsala. Akad. bokh. (1876—79.) 16 kr.

Acta universitatis Lundensis. Lunds universitets årsskrift. Tom. XV. 1878—79. 4. Lund. C. W. K. Gleerup. 1880. 1. Philos., språkvet. o. histor. 4 kr. — XVI. 1879—80. Smst. 1880 [ikke slut.]

Svenska akademiens handlingar ifrån år 1796. LIV. 520 s. Stockh. Norstedt & s. 1879. 5 kr. 50 ø. — LV. 414 s. 1879. 4 kr. 25 ø. — LVI. 343 s. 1880. 3 kr. 75 ø.

Öfversigt af finska vetenskaps-societetens förhandlingar. XIX. 1876—77. XX. 1877—78. Helsingfors 1878. — XXI. 1878—79. Smst. 1879. — XXII. 1879—80. Smst. 1880.

---

*) Fremmede anmeldelser af nordiske forf.'s skrifter medtages ikke; også forbigås korte, blot refererende anmeldelser i nordiske blade og tidskrifter.

Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Vir somhed Octbr. 1878 — Octbr. 1880. 25. og 26. årg. Trykt manuskript f. samf.'s medlemmer. Med titelblad og indhold fortegn. til 1.—26. årg. (I. bind.) 30 s. Kbh. (Klein.) 1880. 50

Det philologisk-historiske Samfunds Mindeskrift i Anledni af dets femogtyveaarige Virksomhed 1854—1879. 242 s. Kb Klein. 1879. 4 kr. 50 ø.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen o svenskt folklif. Tidskr. utg. på uppdrag af landsmålsföreningar i Uppsala, Helsingfors ock Lund gen. J. A. Lundell. 187 I. 1—6. S. 1—270. Stockh. Samson & Wallin. 1879. 4 kr. 50 — 1879 o. 1880. I. 7—11. S. 271—626. 1880. 6 kr. — I. —13. S. 627—746 (gratis til købere af I. 7—11.) — Anm. G. Stjernström. (Pedag. tidskr. XVI., s. 397—400); af Jo Storm. (Nord. tidskr. utg. af Letterst. fören. 1880, s. 333-350); af *M. L—n.* (Ny svensk tidskr. I., 1880, s. 276—27 — [Sv. landsmålsfören. tidskr.]

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af kgl. nordiske Oldskrift-Selskab. 1879. 1880. Kbh. (Gyldenda Årg. (4 hæfter) 4 kr.

Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nor Nouv. série. 1878—79. 130 s. 8 tvl. Kbh. (Gyldendal.) 1880. 2 k

Samlingar, utg. af Svenska fornskriftsällskapet. Stockh. S fornskr.-s. 72. hft. 1879. 2 kr. — 73—74. hft. 1879. 6 k — 75. hft. 1880. 2 kr. 50 ø.

Antiqvarisk tidskrift för Sverige. Utg. genom Bror Em Hildebrand. IV. (1872—80.) 3. o. 4. (slut-) hft. S. 193—33 Stockh. Samson & Wallin. 1880. 2 kr. — VI. 1. o. 2. hft. ut genom Hans Hildebrand. 48 + 32 o. 80 s. 2 pl. 1880. à 1 k

Kongl. vitterhets historie och antiqvitets akademiens månad blad. Redaktör Hans Hildebrand. Årg. 1879. Stockh. Sa son & Wallin. 3 kr. — 1880 [ikke sluttet.] 3 kr.

Svenska fornminnesföreningens tidskrift. IV., 1. hft. 48 1879. IV., 2. hft. S. 49—188. 1880. Stockh. Samson & Walli 1 kr. 50 ø. og 3 kr.

Samlingar utg. för de skånska landskapens hist. o. arke förening af Martin Weibull. VIII. 1879. S. 65—144. - IX. 1880. S. 145—226. Lund. Gleerup. 1880. à 1 kr. 50

Boksamling, utg. af de skånska landskapens historiska o arkeologiska förening. 2. og 3. 72 og 155 s. Lund. Gleeru 1880. 1 kr. 50 ø. og 2 kr.

Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns for minnen och historia. Bihang. 1879. Göteborg. N. J. Gumpe 1879. 2 kr. — 5. hft. (II., 1. hft.) 116 s. Smst. 1879. 2 k

Uplands fornminnesförenings tidskrift utg. af C. A. Klin spor. VIII. hft. (II., 3. hft. S. 81—128 + XLI—LVI). 187 Upsala. Lundequist. 1 kr. 50 ø.

Westmanlands fornminnesförenings årsskrift. Utg. af J. E. Mo-
n. II. 81 s. 2 pl. o. 2 kort. Westerås. Sjöberg. 1879. 2 kr.
Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring. Aars-
retn. for 1878. XVI + 375 s. med 7 tvl. Kristiania 1879.
· Aarsber. for 1879. XV + 308 s. m. 10 tvl. Smst. 1880.
edlemsbidrag årlig 4 kr.
Finska fornminnesföreningens tidskrift. IV. 182 s. 2 pl.,
kort o. fl. træsn. Helsingfors. 1879. 4 mk.
Historisk Tidskrift, udg. af den danske historiske Forening.
ed. af C. F. Bricka. V. række, 1. bd., 2. 3. hft. 1879. —
bd., 1. 2. hft. 1880. Kbhvn. (Schubothe) hvert hft. 3 kr.
Historisk Tidskrift udg. af den norske histor. Forening. II.
ekke, 2. bd., 3. hft. 1879. — 4. (slutn.) hft. 1880.
Historiskt bibliothek, utg. af C. Silfverstolpe. VI. 1879.
I + 630 s. Stockh. Norstedt & s. 1879. 8 kr. 50 ø. —
I. 1880. XLII + 594 s. Smst. 1880. 9 kr.
Aarsberetninger og Meddelelser fra Det Store Kongelige
liothek. Udg. af Chr. Bruun. III. bd. 4. og 5. hft. 51
48 s. Kbh. (Gyldendal.) 1879; 1880. à 1 kr.
Aarsberetninger fra det kgl. Geheimearchiv. VI. bd. 4. hft.
s. 4. Kbh. (Reitzel.) 1879. 2 kr. — 5. hft. 68 s. 1880. 2 kr.
Kongl. bibliotekets handlingar. I. År 1878. 27 + 57 s.
ckh. Samson & Wallin. 1879. 2 kr. — II. År 1879. 12
VII + 128 s. Smst. 1880. 2 kr. 50 ø.
Meddelanden från svenska riks-archivet, utg. af R. M. Bo-
llius. III. 80 s. Stockh. Norstedt & s. 1879. 1 kr. —
· 85 s. 1880. 1 kr.
Pedagogisk tidskrift. Utg. af H. F. Hult o. E. G. F. Ol-
rs. 15. årg. 1879. — 16. årg. 1880. Stockh. Fritze. Årg.
2 hft. — 28 ark) 6 kr. 50 ø.
Tidskrift utgifven af pedagogiska föreningen i Finland. Red-
rad af C. Synnerberg. XVI. 1879. — XVII. 1880. Helsing-
s. Pedag. Fören. (lektor Unonius.) Årg. 6 hft. (24 ark). 5 mk.

Almindelig sprogvidenskab og kulturhistorie.

Ahlén, K., predikat, kopula, predikativ, predikatsfyllnad.
edag. tidskr. XVI., 1880, s. 49—55. 105—113.)
Björling, C. F. E., klangfärger och språkljud. 107 s.
tvl. og 26 træsn. Stockh. Samson & Wallin. 1880. 2 kr.
ø. — Anmeld. af Rob. Tigerstedt. (Finsk tidskr. 1880,
, s. 62—63.)
Dietrichson, L., Christusbilledet. Studier over den ty-
ske Christusfremstillings Oprindelse, Udvikling og Opløsning.
64 s. 17 bill. Kbh. Gyldendal. 1880. 6 kr.

E—d [T. E. Kalm], några ord rör. de moderna språke behandling. 16 s. Helsingfors. Forf. 1879. 50 p.

Flodström, Isid., om konsonantgeminationen och and därmed i sammanhang stående frågor. (Nord. tidskr. f. filol. ¯ s. 135—167.)

Granlund, Vict., om äldre handskrifters återgifvande tryck. (Hist. bibl. utg. af Silfverstolpe 1879, s. 629—630.)

Gröndal, Benedict, mannfræði og fornleifar. (Tíma. h. ísl. Bókmentafèl. I., 1880, s. 92—134.)

Gustafsson, F., en jemförelse mellan finskan och latin (Öfv. af finska vetensk.-soc. förhdl. XXI., 1878—79, s. 136—14C

Hehn, Victor, Kulturplanters og Husdyrs Overgang fi Asien til Evropa. Ved S. B. Thrige. (Histor. arkiv. Ny række I., 1879, s. 231—246. 364—380. II., 1879, s. 221—242.)

Hildebrand, H. Hildebrand, de förhistoriska folken Europa. En handbok i jämförande fornkunskap. M. 750 bilder 688 + XII s. Stockh. Seligmann & k. 1880. 11 kr. 25 ø.

Hoffory, Jul., tenuis und media. (Ztschr. f. vergl. sprach forschung. XXV., 4. hft., 1880, s. 419—434.)

Lange, Jul., om behandlingen af kunstmythologien. (Be retn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 30—36.)

Lund, H. V., oprindelsen til ordet munk (μοναχός). Me en autograf. tavle. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 213—222.)

Madvig, J. N., Indledningsord om Philologiens Opgave o enkelte Grene. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde s. 5—8.)

Müller, F. Max, religionens ursprung och utveckling me särskild hänsyn till Indiens religioner. Auktor. öfversättn. a Victor Pfeiff. IV + 347 s. Stockh. (Looström & k.) 188C 4 kr. 50 ø.

[Müller, L., d. saak. Hagekors's Anvend. 1877 fortegn s. 292.] — Anmeld. af P. K. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtsk fören. 1880, s. 658—665.)

Noreen, Ad., något om ord och ordklasser. (Nord. tidskr utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 18—29.)

Nyrop, Kr., fra den sammenlignende Litteraturforskning I. Kilderne til „Konen med Æggene“. II. Et Eventyrs Van dringer. III. Den evige Jøde. IV. Lidt om vore Molbohistorier (Nær og Fjern IX. bd., 1880, nr. 406. 413. 419. 421.)

Schlyter, Gust. Ragn., hist. inledn. t. en språkveten skaplig encyklopedi. Ett uttkast. (Progr. f. lär. i Blekinge Karlskrona 1880, 50 s. 4. Også i særtryk hos Fr. Apelqvis Karlskrona. 1 kr.)

Tegnér, Esaias, språkets makt öfver tanken. (Ur vår tid forskning n. 26.) 139 s. Stockh. Samson & Wallin. 1880. 2 kr

—, de ariska språkens palataler. 40 s. 4. [ufuldendt. Lund. 1878.

Whitney, W. D., språket, dess lif och utveckling. Öfv. o. bearb. med förf.s tillstånd af Gust. Stjernström. 320 s. Stockh. A. W. Björck. 1880. 3 kr. — Anm. af Hj. Edgren. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 666—668.)

Wikner, Pontus, om de hedniska religionsformerna. (Aftr. ur Läsning f. hemmet.) 42 s. Stockh. (A. V. Carlson.) 1880. 50 ø.

Worsåae, J. J. A., fra Steen- og Bronzealderen i den gamle og den nye Verden. Archæol.-ethnogr. Sammenligninger. (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1879, s. 249—357 m. 1 tvl. og mange træsn.)

III. Nordiske sprog.

1. *Runemindesmærker.*

Berg, Wilh., runinskrifter vid Göteborg. M. 6 träsn. (Bidr. t. känn. om Göteb. o. Boh. fornm. 5. hft., 1879, s. 59—72.)

Hildebrand, H. H., kronolog. anteckningar om våra runstenar. 2. (Vitt. akad. månadsblad, 1879, s. 8—18.)

—, üb. einen Runenkalender von Oesel. (Ztschr. f. Ethnologie. XII., 1880, s. (159)—(161).)

Hoffory, Jul., u. Rud. Henning, der Heinersdorfer runenstein. (Ztschr. f. deutsch. alterthum. N. f. XII., 1880, s. 219—231. Ztschr. f. Ethnologie XII., 1880, s. (124).)

Købke, P., om Runerne i Norden. Almenfattelig Fremstilling. 76 s. Kbh. Wroblewsky. 1879. 1 kr. 50 ø.

Leffler, Leop. Fr., fornsvenska runhandskrifter. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 603—616.)

—, om Rökstenen. (Antiqv. tidskr. f. Sver. VI. 1. hft. No. 2, s. 1—32, med 2 tvl.)

Magnússon, Eiríkr, description of a Norwegian Calendar. (From the Cambridge Antiquarian Society's Communicat. IV., n. 2.) 47 s. Cambridge. 1879.

Stephens, George, some runic stones in northern Sweden. From the papers of the late prof. dr. Carl Säve. 50 s. 4. (Nova acta reg. soc. scient. Upsal. vol. X. fasc. 2. 1879.)

Thorsen, P. G., de danske Runemindesmærker, beskrevne og forklarede. 2. afdel. Jyllands Runemindesm., tilligemed Meddelelser om alle Øernes. I. Afbildninger. 220 s. Kbh. (Hagerup.) 1879. 25 kr. II. Text. 292 s. 1880. 15 kr.

Wimmer, L. F. A., et gammelt gullandsk sprogmindesmærke i Danmark. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 193—196).

2. Texter og forfattere.

Oldnordisk, islandsk.

Ágrip af Noregs konunga sögum. Diplomatarisk udga samfundet til udgiv. af gl. nordisk litteratur ved Verner D rup. XXXVII + 137 s. 1 lithogr. blad. Kbh. (Gyld 1880. 5 kr.

Carmina Norroena ex reliquiis vetustioris norroenae selecta, recogn., commentar. et glossario instructa ed. Th. W I. 112 s. [Text.] Lund. 1880. 2 kr.

Clarus saga. Clari fabella. Islandice et Latine edidit Cederschiöld. VI + 38 s. 4. (I Festskrift till Kgl. U sitetet i Köpenhamn vid dess 400 års jubil. 1879 från U sitetet i Lund. Lund. Gleerup. 1879. 3 kr.)

Edda Snorra Sturlusonar. Edda Snorronis Sturlaei. To pars I. Acced. tab. lith. 5. [Commentarii in carmina q Edda occurrunt auct. Sveinbj. Egilssonio.] 498 s. Sumpt. Legati Arnamagn. (Gyldendal.) 1880. 5 kr.

—. — Gislason, Konr., bemærkninger til nogle st Skáldskaparmál. (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1879, s. 185–

The Younger Edda, also called Snorre's Edda or the Edda. An English version with an introduction, notes et Rasm. B. Anderson. 302 s. Chicago. Griggs. 1880. 10 s

Erex saga. Efter handskrifterna utg. af G. Cedersc XII + 45 s. Smf. t. udg. af gl. nord. litt. Kbh. (Gyld 1880. 3 kr.

Biskop Eysteins Jordebog udg. ved H. J. Huitfeldt. S. 577—783 + XXIII s. med 13 blade facsim. aftryk. Kri (Feilberg & Landmark.) 1880. 2 kr. 50 ø. Kompl. 7 kr

Fornsögur Suðrlanda. Isländska bearbetn. af främm. r från medeltiden. Efter gl. hdskr. utg. af Gust. Cedersc S. 169—273. (Lunds univ. årsskr. XV., 1. Philos., språkve

Grágás efter det Arnamagnæanske Haandskrift Nr. 3: Staðarhólsbók, udg. af Kommissionen for det Arn. Legat. Kbh. (Gyldendal.) 1879. 7 kr. — Anm. af Gust. S (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 78—

Gunnlaugs saga ormstungu. Jón Þorkelsson gaf út + 64 s. Reykjavík. Þorgrímsson. 1880. 70 ø. — Anm [H. K. Friðriksson.] (Ísafold VII., 1880, n. 9., s. 3 — Genmæle af Jón Þorkelsson. (Smst. n. 10, s. 3 — Svar af *J.* (Smst. n. 16, s. 61—62. n. 17, 66—(Svar af J. Þork. (Smst. n. 20, s. 78—79. n. 21, s. 8 n. 22, s. 85—86.)

Heiðarvíga saga. — Ólsen, Bj. Magnússon, *me melt?* [Bemærk. t. et sted i Heið. saga.] (Tímarit h. ís mentafèl. I., 1880, s. 271—272.)

Sagan af Hrafnkeli Freysgoda m. forklar. Anmærkn. udg. til Skolebrug af Karl L. Sommerfeldt. 56 s. Kristiania. Fabritius. 1879. 1 kr.

Íslenzkar fornsögur. I. Glúma og Ljósvetninga saga. Gefn. út af h. íslenzka Bókmentafèlagi. (Útg. Guðm. Þorláksson.) XXXII + 294 s. Kbh. 1880. 3 kr. — Anm. af Bj. Magnússon Ólsen. (Tímarit h. ísl. Bókmentafèl. I., 1880, s. 261—269.)

Isländska sagor i svensk bearbetning för allmän läsning. 1. Nials saga. Från fornisländskan af A. U. Bååth. M. ett tillägg: Darradssången. 4. (slut-) hft. S. 289—356. Stockh. Seligmann & k. 1879. 1 kr.

Jómsvíkinga Saga (efter Cod. AM. 510, 4to) samt Jómsvíkinga Drápa utgifna af Carl af Petersens. XXXVIII + 137 s. Lund. Gleerup. 1879. 3 kr.

Njála udgivet efter gamle håndskrifter af d. Kgl. Nord. Oldskrift-Selskab. 2. bd. 1. hft. 334 s. Kbh. (Gyldendal.) 1879. 3 kr.

Nygaard, M., oldnorsk Læsebog for Begyndere. 2. udg. 58 s. Bergen. Giertsen. 1880. 1 kr. 20 ø.

Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner. Berättad af P. A. Gödecke. M. teckn. af A. Malmström. 112 s. 4. Stockh. Norstedt & s. 1880. 15 kr. — Paa Dansk ved F. Winkel Horn. Kbh. Gad. 1880. 15 kr.

Skalde. — Gislason, Konr., et par bemærkninger til et vers af Arnórr Jarlaskáld. (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1879, s. 154—160.)

—. — Samme, en bemærkning til to verslinier i 'Þórgeirsdrápa'. (Smst. s. 160—162.)

—. — Grundtvig, Svend, Sönne-Stortabet af Egil Skallegrimssön, illustr. af Lor. Frølich. (Ude og Hjemme 1879, n. 115.)

Snorre Sturlesons Norges Konge-Krønike fordansket ved N. F. S. Grundtvig. 3. udg. 3.—5. hft. Kbh. Schønberg. 1879. à 1 kr.

—, norske Kongers Sagaer. Ovs. af P. A. Munch. Godtkjøbsudg. 2. opl. I. bd. 1—2. hft., hvert 96 s. Kristiania. Feilberg & Landmark. 1880. à 60 ø.

Heimskringla elder Norigs Kongesogur av Snorre Sturleson. Umsett av S. 2. Utg. I. 272 s. Kristiania. Norske samlag. (Malling.) 1880. 2 kr. 25 ø.

Sturlunga Saga, including the Islendinga Saga of Lawman Sturla Thordsson and other Works, edited with Proleg., Append., Tables, Indices, and Maps by Gudbrand Vigfusson. 2 voll. CCXIX + 409, 518 s. Oxford. Clarendon Press. 1878. 42 sh. — Anm. af Ben. Gröndal. (Tímarit h. ísl. Bokmentafèl. I., 1880, s. 6—32. Ísafold VII., 1880, n. 13, s. 52.)

[S. af Tristram og Ísönd, udg. af Oldskriftselskabet ved Brynjulfson. 1878, fortegn. s. 295.] — Anm. af Kr. Nyro (Romania VIII., 1879, s. 276—281); af G. Cederschiöl (Litteraturbl. f. germ. u. rom. Philol. 1880, s. 93—97.)

Vigfusson, Gudbr., and F. York Powell, an Iceland Prose Reader, with notes, grammar a. glossary. 557 s. 12. Oxford. Clarend. Press. 1879. 10 sh. 6 d.

—. — Magnússon, Eiríkur, nokkur orð um þýðing Odds lögmanns Gottskálkssonar á Matteusar guðspjalli, er D „Guðbrand“ Vigfusson hefir gefið út með athugasemdum um bifl mál vort í „An Icelandic Prose Reader“, Oxf. 1879. Reykjavík 1879. 58 s.

Sag. af Vilmundi viðutan. Útg. Guðm. Hjartason. 36 Reykjavík. 1878. 35 ø.

Æventyr. — Cederschiöld, Gust., eine alte Sammlun isländischer æfintýri. (Germania. 25. jahrg. 1880, s. 129—142

Dansk, norsk, svensk.

Codex Esromensis. Esroms Klosters Brevbog udg. ved C Nielsen af Selsk. f. Udgiv. af Kilder til dansk Historie. 1. hf 176 s. Kbh. (Klein.) 1880. 2 kr.

Den hellige Clemens's Legende. [Efter et hdskr. i Ålbor stiftsbibl.] Ved D. H. Wulff. (Kirkehist. Saml. III. r., II. bd. 1877—80, s. 458—471.)

Diplomatarium Vibergense. Breve og Aktstykker fra ældr viborgske Arkiver til Viborg Bys og Stifts Historie 1200—1559 Udg. af A. Heise. Med 9 afbildn. 506 s. 4 tvl. Kbh. (Gylden dal.) 1879. 7 kr. — Anm. af H. J. Huitfeldt. (Hist. Tidsk 5. r., 2. bd., s. 168—171.)

Kjøbenhavns Diplomatarium. Udg. af O. Nielsen. IV. bd 2. hft. 408 s. Kbh. (Gad.) 1879. 4 kr. — Register til I.—IV bd. 220 s. 1880. 2 kr.

Grundtvig, Svend, folksagor och äfventyr, upptecknr från folkmunnen. Auktor. sv. öfvers. af *R. B.* 247 s. Stockh Hæggström. 1879. 3 kr.

—, en märkelig vise om de söfarne mänd. An old danis ballad. Unicum. 7 s. [Særtryk i 100 expl. af] Acta compara tionis litterarum universarum. Kolozsvár. 1880.

Kamp, J., danske Folkeæventyr, saml. og gjenfortalte. 236 Kbh. Wöldike. 1879. 2 kr.

Kristensen, E. T., Sagn fra Jylland. 1.—5. hft., hve 80 s. Kbh. Schønberg. à 65 ø.

Lesbók [dansk] Síra Sveinbj. Hallgrímssonar. 3. ud 1. hft. Reykjavík. Sigm. Guðmundsson. 1880. 50 ø.

Mau, E., dansk Ordsprogskat. 7.—16. hft. Kbh. Ga 1879. I.—II. kpl. 16 kr. 60 ø.

Müller, C. F. W., udvalgte danske Kæmpeviser efter Peder Syvs Visebog. 16 s. Thorshavn. (1878.)

—, Indtagelsen af Riberhuus. 4 s. Smst. Jacobsen. (1878.) 10 ø.

Olger Danskes Krønnike. Efter de ældste Udg. bearb. af N. Hansen, med en Fort. af Molbech. 304 s. Kbh. Schubothe. 1878. 1 kr. 35 ø.

Peder Smed. Et dansk rim fra reformatjonstiden (c. 1530.) Efter det eneste kendte hele tryk fra 1577 i Sveriges rigsbibl. For samf. t. udg. af gl. nord. litteratur ved Svend Grundtvig. VIII + 96 s. Kbh. (Gyldendal.) 1880. 4 kr.

Satire over de kjøbenhavnske Præsters Nidkjærhed mod Komedier. Ved Ludv. Daae. (Kirkehist. Saml. III. r., II. bd., 1877—80, s. 568—571.)

Saxo Grammaticus, det i Angers fundne Brudstykke af et Haandskrift. Udg. i fotolithografisk Facsimile af d. kgl. danske Videnskabernes Selskab (ved Chr. Bruun.) 24 s. 4. Kbh. (Høst.) 1879. 2 kr. 50 ø.

—. — Angers-Fragmentet af et Haandskrift af Saxo Grammaticus. M. en Indledn. udg. af Chr. Bruun. (Lykønskningsskrift t. Kbh.'s universitet ved 400års festen fra det st. kgl. bibliothek.) 48 s. Kbh. (Gyldendal.) 2 kr.

Thorsteinson, St., dönsk lestrarbók með stuttu fræðiságripi og orðasafni. 242 s. Reykjavík. Þorgrímsson. 1880. 2 kr. 60 ø.

Asbjørnsen, P. C., norske Folke- og Huldre-Eventyr i Udvalg. 352 s. M. omkr. 100 illustr. efter originaltegn. og 2 portræter. Kbh. Gyldendal. 1879. 4 kr.

Bergh, H. A., nye Folke-Eventyr og Sagn fra Valdors. 78 s. Kristiania. Cappelen. 1879. 1 kr.

—, Segner fraa Bygdom. IV. Sogur m. m. fraa Valdris o. Hallingdal. VII + 152 s. Norske Samlag. Kristiania. (Cammermeyer.) 1879. 1 kr. 50 ø.

Biskop Jens Nilssöns Visitatsbøger og Reiseoptegnelser 1574—1597. Udg. ved Yngv. Nielsen. 1. hft. 320 s. Kristiania. (Feilberg & Landmark.) 1880. 3 kr.

Peder Claussøn Friis, samlede Skrifter. Udg. for d. norske hist. Foren. af Gust. Storm. 2.—3. hft. S. 65—288. Kristiania. 1879.

Diplomatarium Norvegicum. Saml. o. udg. af C. R. Unger og H. J. Huitfeldt. 10. saml. 2. halvdel. S. 417—912. Kristiania. Malling. 1880. 6 kr.

Folkeviser, norske. Nr. 1. For Piano. Text og Tone meddelt af Arnfinn. 8. s. 4. Bergen. Giertsen. 1880. 80 ø.

Hægstad, K. M., og J. O. Bach, norsk Lesebok eld- Lesebok i Landsmaalet. Fyrste Deilen. IV + 108 s. Namsos J. A. Vold. 1880.

Janson, Kr., Folke-Eventyr, uppskrivne i Sandehera. Fortalde paa Landsmaal. M. Utgreidingar og Upplysn. av Moltke Moe. 96 s. Kristiania. Norske samlag. (Cammermeyer 1878. 1 kr.

Monumenta historica Norvegiae. Latinske Kildeskrifter Norges Historie i Middelalderen udg. ved Gust. Storm. II – LXII + 301 s. Kristiania. (Feilberg & Landmark.) 1880. 4 kr.

Nicolaissen, O., sagn og eventyr fra Nordland. 88 s. Kristiania. Malling. 1879. 1 kr.

Storm, Gust., Sagn om Gretter fra Sætersdalen. (Norsk hist. Tidskr. II. r., 2. bd., s. 377—385.)

O. A. Ø., Ravnebryllupet i Kraakelund. Folkesang. (Norsk hist. Tidskr. II. r., 2. bd., s. 302—308.)

Aars, J., og A. E. Eriksen, svenske læsestykker til skole brug. 2. udg. 107 s. Kristiania. Fabritius. 1880. 1 kr. 20 ø

Bondeson, Aug., Halländska sagor, saml. bland folket o berätt. på bygdemål. (Boksaml. utg. af skånska landskapens hist o. arkeol. fören. 3.). V + 155 s. Lund. Gleerup. 1880. 2 kr — Anm. af —*f*—*g*. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 719 + 720.)

Diplomatarium, svenskt, från och med år 1401. Utg. a Riksarkivet gen. C. Silfverstolpe. II. 1. hft. 240 s. 4. Stockh Norstedt & s. 1879. 5 kr.

dl., några ordspråk från Härjedalen. (Sv. landsmålsfören tidskr. I., s. 270.)

Eriksson, E., björnen ock räfven (i landsmål.) (Smst. I. s. 742—744.)

V. E., Helsingesägner. (Smst. I., s. 231—264.)

Föredrag på landsmål vid landsmålsföreningarnes fest i Uppsala 1879. [Prøver af landsmål optegn. i landsmålsalfab.] (Smst. I. s. 569—677.)

Holmström, L. P., ett julkalas (från Skåne.) (Smst. I. s. 221—230.)

Lindstén, K., knallhistorier (i landsmål). (Smst. I., s. 745 —746.)

Olaus Martini, läkiare-book, efter en i Karolinska mediko kirurgiska institutets bibliothek befintlig handskrift utg. med inledn. o. anmärkn. af J. V. Broberg. 57 s. (I Skrifter till egn. universitetet i Köpenhamn vid dess fyrahundra-års fest a Karolinska instit. i Stockh.) Stockh. 1879. Udgiv. 3 kr. 50 ø

Visor ur Johannes Messenii dramer efter de första upplagorna aftryckta af Arvid Vikström. 24 s. 4. Upsala. Udgiv. (Oplag 50 ex.) 1879. 5 kr.

Nilsson, K., muntra folklifsbilder från östra Blekinges strandbygd och skärgård, teckn. på samma orts bygdemål. 88 s. Karlskrona. Förf. (Adr. Lösen, Lyckeby.) 1879. 1 kr. — Anm. af N. Olséni. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 713—714.)

Rancken, Osk., några prof af folksång och saga i det svenska Österbotten. 45 s. (Aftr. ur fornmin.-fören. tidskr. 1878.) Helsingfors. Holm. 75 p. — Anm. af C. G. Estlander. (Finsk tidskr. 1880, 2., s. 312—314); af *V. C. G.* (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., 1879—80, s. 724—725.)

Svenska folkvisor utg. af E. G. Geijer och A. A. Afzelius. Ny betydl. tillökad uppl., utg. af R. Bergström och L. Höijer. 1.—4. hft. Stockh. Z. Hæggström. 1879. — 5.—10. hft. Smst. 1880. Kompl. 536 + 447 + (musik) 216 s. 19 kr. 75 ø. — Anm. af C. G. Estlander. (Finsk tidskr. 1880, 2., s. 310—312); af *—rn.* (Hist. bibl. 1880, s. XXXIV—XXXVII.)

Svenska medeltidspostillor, efter gl. handskr. utg. af G. E. Klemming. I. 366 s. (Saml. utg. af Sv. fornskriftsällsk. 73—74. hft. 1879.) — II., 1. hft. 144 s. (Samme 75. hft. 1880.)

[Um styrilsi kununga utg. af R. Geete. 1878 fortegn. s. 297.] — Anm. af S. Elmgren. (Finsk tidskr. 1879. 1., s. 155—158); af G. Stjernström. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 449.)

Wigström, Eva, folkdiktning, visor, sägner, sagor, gåtor, ordspråk, ringdansar, lekar och barnvisor, saml. o. uppteckn. i Skåne. 314 s. Kbhvn. Schønberg. 1880 3 kr. — Anm. med følg. af *Lll.* (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 714—718.)

—, Skånska visor, sagor och sägner. (Boksamling utg. af skånska landskapens hist. o. arkeol. fören. 2.). 72 s. Lund. Gleerup. 1880. 1 kr. 50 ø.

—, Storfastjern. Folkssaga. (Ny illustr. tidn. Stockh. 1880, n. 44.)

Visor på nordliga Hallands-mål af Edv. Ke. 55 s. Kongsbacka. Zachrisson. 1879. 50 ø. — Anm. af *Lll.* (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 720—721.)

Yngre Vestgöta lagens äldsta fragment, antecknade af Lydekin omkr. år 1300 (utg. af G. E. Klemming). (Bilaga t. Svenska fornskr.-sällsk. allm. årsmöte 1880, s. 177—216.)

3. *Grammatik og ordbøger.*

Oldnordisk, islandsk. Nordisk i alm.

Bugge, Sophus, nogle bidrag til det norröne sprog og den norröne digtnings historie, hentede fra verslæren. (Beretn.

om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 140—146.) — Bemærkn. dertil af Sv. Grundtvig og G. Brynjulfson. (Smst. s. 146—149.)

—, om Háttalykill Rögnvalds jarls. (Forhandl. i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1878, s. 8.)

—, Stavelsemaal og Kvantitet i de gl. norsk-islandske Versemaal. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania. 1879. Oversigt s. 12.)

Dahl, Hans, om „Nordens sproglige skiftedrift". (Nord. månedskr. f. folk. og krist. oplysn. 1879. II., s. 241—292.)

Dahlerup, V., Verhandl. d. german. Section d. ersten nord. Philologenversamml. 1876 nach Wimmers Bericht. (Litteraturbl. f. german. u. rom. Philol. 1880, s. 154—157.)

Fritzner, J., bemærkninger om gamle stednavne i Norden. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 132—138.) — Bemærkn. dertil af N. Linder o. fl. (Smst. s. 138—140.)

Gislason, Konr., *Njáll* eller *Níall*? En undersøgelse om femstavelsede verslinier i sædvanlig 'dróttkvæðr háttr'. (Njála udg. af d. kgl. nord. Oldskr. Selsk. II., 1.) 334 s.

Hoffory, Jul., lydforbindelsen *fst* i det Arnamagnæanske håndskrift 674, A, 4to. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 140—145.)

Leffler, L. Fr., satser i nordisk språkhistoria. 1—10. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 285—288.) — 11—20. (Smst. V., s. 75—80.)

Lorenzen, M., dansk-svensk gå og stå. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 222—231.)

Nilsson, Lars Gabr., fornisländsk grammatik. 1. hft. 88 s. Stockh. Samson & Wallin. 1879. 90 ø. — Anmeld. af Jul. Hoffory. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 154—168.)

Noreen, Ad., om behandlingen af lång vokal i förbindelse med följande lång konsonant i de östnordiska språken. 17 s. (Upsala univ. årsskr. 1880. Filos. språkv. 2.) Upsala. Akad. bokh. 50 ø.

—, weiteres zum Vernerschen gesetze. (Beitr. z. gesch. d. deutsch. sprache u. litt. hrsg. v. Paul u. Braune. VII., 1880, s. 431—444.)

Nygaard, M., om brugen af det saakaldte præsens particip i oldnorsk. (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1879, s. 203—228.)

Tamm, Fr., altnordisch *nnr*, *ðr*. (Beitr. z. gesch. d. deutsch. sprache u. litt. hrsg. v. Paul u. Braune. VII., 1880, s. 445—454.)

Þorkelsson, Jón, (til forsvar af sammensætn. *landfræði* og *talfræði*.) (Ísafold VI., 1879, n. 15, s. 60.)

Thorlaksson, Guðm., Ordet Jøkel. (Geogr. Tidskr. IV., 1880, s. 81.)

Wimmer, L. F. A., småbidrag til nordisk sproghistorie. I. Oldisl. ø. II. Oldn. sęlja, sętja. III. Den nord. middelart

(medium). IV. Et gammelt gull. sprogmindesm. i Danm. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 174—196.)

Dansk. Norsk.

Aars, J., lidt om vort sprog og dets udtale. Særtr. af Aars og Voss's skoles progr. 1880. 44 s. Kristiania. (Aschehoug & c.) 1880. 40 ø.

Beissel, Ch., die dänische Rechtschreibung. (Ztschr. f. Orthographie. Nr. 3, Dcbr. 1880, I. bd., s. 70—74.)

C n, om Ordet Fortog. (Ny illustr. tid. Kristiania 1879, n. 39.)

Dahl, H., om „de bløde Daner" og den bløde Udtale af vort Modersmaal. (Vor Ungdom. 1879. s. 402—412.)

Estlander, C. G., språkstriden i Norge. Anm. af Garborg, d. ny-norske Sprog- og Nationalitetsbevæg. 1877 og Joh. Storm, d. norske Maalstræv. 1878. (Finsk tidskr. 1879, 2., s. 181—206.)

Grundtvig, Svend, det danske sprogs tonelag. (Beretn. om forhdl. på 1. nordiske filologmøde, s. 98—131.) — Bemærk. dertil af Joh. Storm. (Smst. s. 131—132.)

g, ortografiske Strøbemærkninger. (Ny illustr. tid. Kristiania 1879, n. 12.)

Hansen, A., Forsøg til Tydning af nogle hidtil ikke forklarede gamle sjælandske Stedsnavne. (Aarb. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1879, s. 87—110.) — Bemærk. dertil af L. Warming. (Smst. 1881, s. 46—49.)

Hanssen, Jonas, Retskrivningsregler. (Progr. f. Skiens off. skole, 1879, s. 3—11.)

Knudsen, K., Unorsk og norsk eller fremmedords avløsning. 1. hft. 128 s. Kristiania. Cammermeyer. 1879. — 2.—7. hft. 1880. à 50 ø.

—, bladene og de fremmede ord. (Ny illustr. tid. Kristiania 1879, n. 16. 17. 18. 19.)

—, et par tyskheder. (Ny illustr. tid. Kristiania 1879, n. 6.)

Krohg, God Nat! Afskedshilsen i Bygdemaal. (Morgenbladet, Kristiania, 1879 n. 259 A.)

Ross, I., om troper og figurer [i norsk] m. en indl. om fordringerne t. d. gode stil i alm. (Progr. f. Tanks skole 1879.) 35 s. Bergen. (C. Floor.) 50 ø.

Rørdam, H. F., Hofalfabetet. [Efter hdskr. p. univ. bibl.] (Kirkehist. Saml. III. r., III. bd., 1. hft., 1880, s. 214—216.)

Skolegrammatiker — stiløvelser. — Dansk. Dorph, C., Sproglære. 5. udg. 52 s. Kbh. Wøldike. 1879. 65 ø. — Matzen, M., Stil- og Læseøvelser. 280 s. Gyldendal. 1879. 3 kr. — Rasmussen, S., Analyse. 24 s. Aalborg. Schultz. 1879. 15 ø. — Schneekloth, K. A., Sproglære. 100 s. Kbh. (Bang.) 1879. 1 kr.

Skolegrammatiker — stiløvelser. — Norsk. Hofgaard S. W., grammatik. 90 s. Kristiania. Aschehoug. 1879. 90 ø — 2. opl. 1880. — Hægstad, K. M., Maallæra i Landsmaalet 44 s. Namsos. Forf. 1879. — Knudsen, K., lærebog sproglære. 3. opl. 156 s. Kristiania. Cammermeyer. 1880 1 kr. 40 ø. — Løkke, J., Expl. til Indøv. af Gramm. 5. op 38 s. Drammen. Lyche. 1879. 40 ø.

Thortsen, C. A., Forklaringer af danske Mundheld og Tale maader. (Efterl. Smaaskrifter. Kbh. 1880, s. 127—154.)

Svensk.

Ahlqvist, A. G., anteckningar om en svensk språklär under 16de seklet. (Hist. bibl. utg. af Silfverstolpe 1879, s. 25 — 269.)

Aurén, J. A., bidrag till svenska språkets akcentlära. 81 s. Stockh. Norstedt & s. 1880. 1 kr. 50 ø.

Bergstrand, P. E., grunderna för versskrifning, lättfatt framst. Stockh. Hæggström. 1879. 75 ø. — Anm. af A. I (Ny svensk tidskr. I., 1880, s. 68—69.)

Flodström, Isid., strödda anmärkn. öfver nysvensk konsonantljud. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 168—174.)

Freudenthal, A. O., spår af dualis i ett par af Finland svenska dialekter. (Öfv. af finska vetensk.-soc. förhdl. XXII 1879—80, s. 87—88.) — Anm. af *Lll.* (Sv. landsmålsfören. tidskr I., s. 730—731.)

[—, üb. d. Närpesdialekt. 1878 fortegn. s. 300]. — Anm af E. T—r. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879 s. 590—593.)

Kock, Axel, om några atona. 36 s. Lund. C. W. K Gleerup. 1879. 75 ø.

—, bidrag till svensk etymologi. 28 s. Lund. Gleerup. 1880

—, förklaring af fornsvenska lagord. 27 s. Lund. Gleerup 1880. — Alle tre anm. af A. O. Freudenthal. (Finsk tidskr 1880, 2. s. 481—484.)

[—, språkhist. undersökn. om svensk akcent. 1878 fortegn s. 301.] — Anm. af A. F. Schagerström. (Finsk tidskr. 1879 2., s. 72—77.)

Leffler, Leop. Fr., smärre uppsatser i svensk språkforsk ning. [10 afhandl. i særtryk fra forsk. tidskr.] Upsala. 1880 [Ikke i bogh.]

—, ordet *eld* belyst af de svenska landsmålen. (Sv. lands målsfören. tidskr. I., 1879—80, s. 271—282. Tillägg sms s. 739—742.)

Lindgren, Ad., satser i svensk verslära. (Ny svensk tidskr I., 1880, s. 221—248.) Upsala. (Roos.) 50 ø.

Ljudbeteckning för småländskan ock öländskan, utg. af landsmålsfören. i Uppsala. 8 s. 16. Upsala. 1879. Ikke i boghand.

Ljungström, Claës Joh., språkläraus inhemska konstord af Daniel Danelius. (Pedag. tidskr. XV., 1879, s. 446—450.)

Lundell, J. A., landsmålsalfabetet. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., 1878, s. 11—158.)

—, om de svenska folkmålens frändskaper ock etnologiska betydelse. (Antropol. sekt. tidskrift I., n. 5. 1880.) 76 s. Stockh. Norstedt & s. — Selvanm. (af *Ll.*) (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 709—713.)

—, anm. af H. Sweet, sounds a. forms of spoken swedish. 1879. (Litteraturbl. f. german. u. rom. Philol. 1880, s. 332—333.)

Noreen, Ad., Dalbymålets ljud- ock böjningslära. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 159—220. Tillägg I., s. 733—736.)

—, Fårömålets ljudlära utarb. m. ledn. af C. Säves ock P. A. Säves ordsamlingar. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 283—369. Tillägg. Smst. s. 736—739.

[—, Fryksdalsmålets ljudlära. 1877 fortegn. s. 301.] — Anm. af E. T—r. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 590—593.)

Schagerström, Aug., om tyska lånord med *kt* i Medeltidssvenskan. VI + 92 s. Akad. afh. Upsala. 1880.

Skolegrammatiker m. m. — Aurén, J. A., språklära. 2. uppl. 100 s. Stockh. Norstedt. 1880. 1 kr. — Samme, bokstafveringslära. 6. uppl. 35 s. smst. 1880. 40 ø. — Samme, rättskrifningsöfningar. 87 s. smst. 1880. 90 ø. — Sjöberg, G., och G. Klingberg, stilistik. 4. uppl. 112 s. smst. 1880. 1 kr. — Sundén, D, A., språklära i samdr. 6. uppl. 183 s. Stockh. Beckman 1880. 1 kr. 25 ø. — Åberg, L., lärobok i rättskrifning. 5. uppl. 71 s. Stockh. Huldberg. 1880. 45 ø.

Stephens, George, on the dialect of the first book printed in swedish. 34 s. 4. (Nova acta reg. soc. scient. Upsal. vol. X. fasc. 2. 1879.)

Söderberg, Sven, forngutnisk ljudlära. 48 s. 4. (Lunds univ. årsskr. XV., 1. Philos., språkvet etc.) — Anm. af Ad. Noreen. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 691—698.)

Söderwall, K. F., några svenska medeltidsord förklarade. 8 + 68 s. Lund. Forf. 1880.

Tamm, Fredr., om främmande ord förmedlade genom tyskan. Några etymolog. anmärkn. 29 s. Upsala. Akad. bokh. 1880. 30 ø.

—, om tyska ändelser i svenskan. 44 s. (Upsala univ. årsskr. 1880. Filos. språkv. 1.) Upsala. Akad. bokh. 1 kr.

Tegnér, Es., hemmets ord. I. (Tidskr. f. hemmet 1880, s. 275—326.)

Y, några språkliga hugskott. (Pedag. tidskr. XVI., 1880, s. 69—72.)

Ordbøger.

Freudenthal, A. O., bidrag till ordbok öfver Närp- målet. 110 s. Helsingfors. 1878. — Anm. af Ad. Noree (Finsk tidskr. 1879, 1., s. 255—256.); af E. T—r. (Nord. tidsk utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 590.)

Fries, Elias, kritisk ordbok öfver svenska växtnamn Utg. af Svenska akademien. XIV + 178 s. Stockh. Norste & s. 1880. 2 kr. 75 ø.

Grundtvig, S., dansk Haandordbog med den af Kultu ministeriet anbefalede Retskrivning. 2. meget forøg. udg. 234 Kbh. Reitzel. 1880. 2 kr. 50 ø.

Nilén, Nils Fr., ordbok öfver allmogemålet i Sörbygde VIII + 172 s. (Bidrag till känn. om Göteborgs o. Bohuslä fornminnen. Bihang. 1879.) Göteborg. Gumpert. 1879. 2 k — Anm. af H. Wendell. (Finsk tidskr. 1879, 2., s. 490. af Axel Kock. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 679—689.)

Nordlander, Joh., norrländska husdjursnamn saml. ordn. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., 1879—80, s. 371—432.)

[Noreen, A., ordbok öfv. Fryksdalsmålet. 1878 forteg s. 302.] — Anm. af E. T—r. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtsk fören. 1879, s. 590—593.)

Ordlista öfver svenska språket, utg. af Svenska akademien. 4. uppl. X + 334 s. Stockh. Norstedt & s. 1880. 3 kr.

Thorkelsson, Jón, Supplement til islandske Ordbøger. 2. Saml. S. 1—48 (*áauki* — *bónarmaður*). (Reykjavík lærde skoles progr. 1878—79.)

—, samme. S. 49—128 (*borða* — *fullfæra.*) (Progr. smst. 1880.)

Ur Västmanlands-Dala landsmålsförenings samlingar till en ordbok öfver landsmålet i Västmanland och Dalarne. II. (Tr. s. handskr.) 40 s. Upsala 1880. Ikke i bogh. — Anm. af Ad. Noreen. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 698—699.)

4. *Litteraturhistorie og biografier.*

Arentzen, Kr., Ludv. Holbergs Ungdom. (Ude og Hjemme. 1879, n. 73. 74. 75. 76.)

—, Adam Oehlenschläger. Litteraturhistor. Livsbillede. Med Digterens Portræt. 528 s. Kbh. Høst. 1879. 7 kr. 50 ø.

Bajer, Fredrik, Montesquieu i Holbergs og Thorilds omdömme. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 761—778.)

Bang, A. C., Völuspaa og de Sibyllinske Orakler. Forhandl. i Videnskabs.-Selsk. i Christiania. 1879. Nr. 9.) 23 s. Kristiania (Dybwad.) 1879. 50 ø.

—, Voluspá und die Sibyllinischen Orakel. Aus d. dän. übs. u. erweitert von Jos. Cal. Poestion. 43 s. Wien. Gerold. 1880. 1 mk. 20 pf.

Bibliotheca Danica. Systemat. Fortegnelse over den danske Litteratur fra 1482 til 1830. Udg. ved Chr. V. Bruun. 4. hft. (II. bd. 1. hft.) 184 s. 4. Kbh. Gyldendal. 1879. 2 kr. 25 ø.

Boesen, J. E., Snorre Sturlesön. Et nordisk tidsbillede fra det 13de hundredår. (Kulturhist. personligheder VIII.) 160 s. Kbh. Klein. 1879. 2 kr. 50 ø.

Brandt, C. J., Christiern Pedersen. Et foredrag i studenter-foreningen. (Nord. månedskr. for folk. og krist. oplysn. 1879. I., s. 321—351.)

Bricka, C. F., til Forklaring af et Sted i Christen Hansens Komedier. (Hist. Tidskr. 5 r., 1. bd., s. 361—362.)

Bruun, Chr., de illuminerede Haandskrifter i det store kongl. Bibliothek. (Forts.) S. 97—144. (Aarsb. og Meddel. fra d. St. Kgl. Bibl. III., 4.—5. hft.)

Bugge, Sophus, Bidrag til den nordiske Balladedigtnings Historie. I. Marsk Stig. II. Holofernes. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 64—92.)

Sophus Bugge. [Af J. Storm.] (Ny illustr. tid. Kristiania 1880, n. 44, s. 437—439 med portr.)

Carstensen, E., Psalmedigteren Biskop Thomas Kingos Levnet. M. Kingos portr. 20 s. Kbh. Hagerup. 1880. 35 ø.

J. E. C., svenska och norska arbeten i klassisk filologi åren 1877 och 1878. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 366—371. 782—787.)

Daae, Ludv., Gerhard Schøning. En Biographi. Udg. i Hundredaaret efter hans Død af d. norske hist. Foren. 92 s. Kristiania. 1880.

Eriksen, A. E., den danske og norske poesis historie fra Ludv. Holberg til nutiden til skolebrug. 112 s. Kristiania. Malling. 1879. 1 kr. 25 ø.

—, dansk og norsk litteraturhistorie til skolebrug. 2. udg. 195 s. Kristiania. Malling. 1880. 2 kr.

Gemzøe, H., Johan Nikolaj Madvig. (Vor Ungdom. 1879, s. 270—288. Jvf. s. 397—399.)

Hansen, P., nordiske Digtere i vort Aarh. En skandinavisk Anthologi med Biografier og Portraiter. 1.—12. hft. à 1 kr. Kbh. Forlagsbureauet.

Heise, A., fortsatte Bemærkninger til „Historien om Peder Smed". (Kirkehist. Saml. III. r., III. bd., 1. hft., 1880, s. 186—201.)

Holm, E., Holbergs statsretslige og politiske Synsmaade. (D. philos. Facultets Festskrifter til Universitetets Firehundredaarsfest 1879. Nr. 3.) 68 s. Kbh. (Gyldendal.) 1879. 1 kr.

Horn, F. Winkel, den danske Litteraturs Historie fra dens Begyndelse til vore Dage. En Haandbog. 1.—8. hft., hvert 80 s. Kbh. Gyldendal. à 1 kr.

—, Geschichte der Litteratur des skandinavischen Nordens von der ältesten Zeit bis auf die Gegenwart. IX + 404 s. Leipzig. Schlicke. 1879. 12 mk.

Höjberg, N. L., og H. Rasmussen, d. danske Skjönlitteratur. Vejl. f. Skole og Hjem. M. 40 Digterportræter. 236 s. Kbh. (Thaning & Appel.) 1879. 3 kr.

Jörgensen, A. D., Slesvigs gamle stadsret. (Aarb. f. nord Oldk. og Hist. 1880, s. 1—46.)

Jörgensen, C., fortegn. over filologiske skrifter af nord forf., udkomne i 1877 og 1878. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 289—323.)

Klemming, G. E., Sveriges dramatiska litteratur t. o. m. 1875. Bibliografi. 5. (slut-) hft. S. 593—652. (Samlingar utg. af Sv. fornskriftsällsk. 72. hft. 1879.)

[—,] Sveriges äldre liturgiska litteratur. Bibliografi. (Kongl. bibl. handl. I., 1879.) 57 s.

Klockhoff, Oskar, studier öfver Þiðreks saga af Bern. 26 s. (Upsala universitets årsskr. 1880. Filos. språkvet. 6.) Upsala. Akad. bokh. 50 ø.

—, små bidrag till nord. litteraturhist. under medeltiden. 1. Om Osvalds saga. 2. Om Elis s. 3. Om Partalopa rímur. 30 s. Upsala. Edquist. 1880.

—, den norsk-isländska historieskrifningen för Snorre. 20 s. Smst. 1880.

Lampe, J. F., lidt om Ludvig Holbergs Skolegang, hans Lærere og Bergens Skole. (Personalhist. Tidskr. I., 1880 s. 10—17.)

Leffler, Leop. Fr., om den fornsvenska hednalagen. (Vitt akad. månadsblad, 1879, s. 100—140.)

—, om 1607 års upplaga af Uplandslagen. 32 s. (Upsala univ. årsskr. 1880. Filos. språkvet. 3.) Upsala. Akad. bokh. 75 ø

Lukian og Holberg. (Vor Ungdom. 1879, s. 352.)

Lundell, J. A., öfversikt af de senaste årtiondenas värksamhet för kännedom om folkmål ock folklif i Sverige ock andra länder. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 459—544.) — Svensk landsmålslitteratur 1872—78. (Smst. s. 265—269.)

Lysander, A. Th., tvifvel om en svensk folksagas äkthet (Ny illustr. tidn. Stockh. 1879, n. 23. 24. 25.)

Montelius, O., den förhistor. fornforskningen i Sverige under åren 1878 o. 1879. Sveriges arkeol. litter. å. 1878 o 1879. (Sv. fornminnesfören. tidskr. IV., 2., s. 148—188.)

Müller, Sig., Haandbog i den danske Litteratur. 656 s Kbh. Schubothe. 1880. 4 kr. 65 ø. — Anm. af C. Friis (Vor Ungdom 1880, s. 279—287.)

Müller, Soph., nordens forhistoriske arkæologi i 1878. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 574—590.)

Nielsen, Rasm., Adam Oehlenschläger. Et Mindeskrift. 174 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 2 kr.

Nyblom, C. R., om periodindelningen inom den svenska literaturhistorien. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 1—17.)

Nygård, Fr., Frederik Sneedorff. En levnedsskildring. (Nord. månedskrift f. folk. og krist. oplysn. 1880, I., s. 241—256. II., s. 1—43. 102—126. 161—198. 241—287. 321—377.)

Paludan, J., om Dramets Udvikling i Danmark mellem Skolekomedien og Holberg. (Hist. Tidskr. 5. r., 2. bd., s. 1—84.)

[—, om Holbergs Niels Klim. 1878 fortegn. s. 304.] — Anm. af Ol. Skavlan. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 474—479.)

Revue des Revues. Danemark et Norvège par J. L. Heiberg. Suède et Finlande par Chr. Cavallin. (Revue des Revues i Rev. de Philologie. III. 1879, s. 177—178. 307—308. — IV. 1880, s. 180—181. 319—321.)

Ross, J., notitser af d. norske og dansk-norske litteraturs historie, nærmest for middelskolen. 32 s. Bergen. (C. Floor.) 1879. 40 ø.

Rördam, Holger Fr., en Retssag mellem Dr. Caspar Bartholin og Bogtrykker Salomon Sartor, 1628. (Kirkehist. Saml. III. r., II. bd., 1877—80, s. 769—779.)

—, Sören Povlsen Judichær Gotlænder. (Kirkehist. Saml. III. r., III. bd. 1. hft., 1880, s. 1—93.)

—, om Afleveringen af M. Iver Bertelsens historiske Samlinger. (Smst., s. 217—218.)

Secher, V. A., anm. af: Hasse, das Schleswiger Stadtrecht. Kiel. 1880. (Hist. Tidskr. 5. r., 2. bd., s. 196—219.)

Skaar, J. N., norsk Salmehistorie. 1.—9. hft. Bergen. F. Beyer. 1877—1880. à 2 kr.

—, et Par smaa Bidrag til den danske Salmehistorie. (Kirkehist. Saml. III. r., II. bd., 1877—80, s. 760—769.)

Stjernström, Gust., Johan Ihre. Utkast till en lefnadsteckning. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 591—607.)

Stolpe, P. M., Dagspressen i Danmark indtil Midten af d. 18. Aarh. 2. bd. 372 s. Smf. t. d. danske Litteraturs Fremme. Kbh. (Wroblewsky.) 1879. 4 kr. 75 ø.

Storm, Gustav, en oldnorsk Saga om Danekongerne. (Forhdl. i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1878, Nr. 6, s. 1—15.)

—, om den hellige Kong Haakon og Peder Syvs Psalterium. (Smst. Aar 1879.) 10 s. Kristiania. (Dybwad.) 1879. 25 ø.

Storm, Gustav, om Haandskrifter og Oversættelser af Magnus Lagabøters Love. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879, Nr. 14.) 61 s. Kristiania. (Dybwad.) 1879. 1 kr.

—, en Oversættelse af den norske Landslov, den ældste hidtil kjendte, i Linköpings Bibl. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879. Oversigt, s. 9.)

—, om Schrøters „færøiske Sagn". (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879. Oversigt, s. 13.)

Sveriges kalendariska litteratur. 1. Svenska almanackor kalendrar och kalendariska skrifter intill 1749. 2. Från 174[illegible] —1879. [Utg. af G. Eneström.] XVI + 42, XVIII + IX + 40 s. Stockh. Norstedt & s. 1878—79. 2 kr. 25 ø.

Söderwall, K. F., studier öfver Konunga-styrelsen. 76 s 4. (Lunds univ. årsskr. XV., 1. Philos., språkvet. etc.) — Anm af G. Stjernström. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören 1880, s. 449 ff.)

—, några anmärkn. om bearbetningar af skriften de regimin principum af Egidius de Columna. (Vitt. akad. månadsblad 188[illegible] s. 51—56.)

Thomsen, Vilh., Niels Ludvig Westergaard. (Nekrolog. Aus d. dän. übers. von A. Bezzenberger. (Beitr. z. kunde d indogerm. sprachen. V., 1880, s. 248—264.)

Thortsen, C. A., efterladte Smaaskrifter. M. forf. port[illegible] 240 s. Kbh. Reitzel. 1880. 3 kr.

Wad, G. L., til Oplysning om Klokkeren Niels Klim. (Kirke hist. Saml. III. r., III. bd., 1. hft., 1880, s. 209.)

—, Bolle Luxdorph. Et biographisk Omrids. (Personalhist Tidskr. I, 1880, s. 37—53.)

Warburg, Karl, svensk litteraturhistoria i sammandra[illegible] för skolor o. sjelfstud. X + 142 s. Stockh. Norstedt & s. 188[illegible] 1 kr. 75 ø. — Anm. af *Sr.* (Ny svensk tidskr. I., 1880, s. 41[illegible] —413.)

Warming, Eug., den danske botaniske Litteratur fra d ældste Tider til 1880. (Botan. tidskr. 12. bd. 1880—81, s. [illegible] —131. 158—247.)

Vendell, Herm., om skalden Sighvat Tordsson samt tolk ning af hans Flokkr um fall Erlings och Bersöglisvísur. X + 100 s. Akad. afh. Helsingfors. 1879. — Anm. af A. C Freudenthal. (Finsk tidskrift 1880, 1., s. 54.)

H. W., Hans Olof Hildebrand Hildebrand. M. portr. (N illustr. tidn. Stockh. 1880, n. 4.)

Wisén, Theod., minnesteckning öfver Johan Erik Rydqvist Inträdestal i svenska akad. (Svenska akad. handl. LIV., s. 47—125.) Stockh. Norstedt & s. 1879.

5. *Oldhistorie, kulturhistorie, mythologi, antikviteter o. s. v.*

Anderson, R., Norse Mythology. Chicago. Griggs & C. 1880. 1½ doll.

Bergfalk, P. E., ett och annat om norska och svenska privaträttens källor. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 633—660.)

Blumenberg, H. G., ur allmogens mål och seder i Kårsta med omnejd. (Uppl. fornminnesfören. tidskr. VIII., s. XLIX—LVI.) — Anm. af *Lll.* (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., 1879—80, s. 721.)

G. Bn., folkmusik från öfre Sverige uppteckn. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 433—446.)

Boesen, J. E., Opdragelsen i Norden i den ældre Middelalder. (Vor Ungdom. 1879, s. 226—237. 322—338.)

Boye, Vilh., Dighton-Klippen. (Ude og Hjemme. 1880, n. 123.)

Brandt, F., Forelæsninger over den norske Retshistorie. I. VIII + 340 s. Kristiania. Damm & s. 1880. 5 kr.

Broberg, J. F., bidrag från vår folkmedicins vidskepelser till kännedomen om våra äldsta tider. 1. afd. 114 s. Stockh. Samson & Wallin. 1878. 3 kr. — Anm. af A. F. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 201—204.)

Brynjúlfson, Gísli, um almennt aldatal og ártal og samskeyti þess við íslenzkt tímatal í fornöld. 60 s. (Andvari VI. og særskilt.) Kbh. 1880.

Bugge, S., om nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879. Oversigt, s. 14—15.)

[Daae, L., Norges Helgener. 1878 fortegn. s. 305.] — Anm. af *H. R.* (Kirkehist. Saml. III. r., II. bd., 1877—80, s. 576.); Nær og Fjern VIII. bd. Nr. 355; af Fr. Krarup. (Hist. Tidskr. 5. r., 1. bd., s. 560—570.)

Djurklou, G., om svenska ortnamn, stälda i samband med historiska ock kamerala forskningar. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 545—565.)

Dorph, C., Omrids af den nordiske Mythologi. Til Skolebrug. 8. opl. 40 s. Kbh. Thaarup. 1880. 50 ø.

Engelhardt, C., l'ancien âge de fer en Sélande et dans la partie orientale du Danemark. (Mém. de la Soc. Roy. des Antiq. du Nord. Nouv. sér. 1878—79, p. 1—60.)

Fagerlund, L. W., anteckn. om Korpo och Houtskärs socknar. (Bidr. t. känned. af Finlands natur o. folk. 28. hft.) 334 s. 6 pl. 1 kort. Helsingfors. 1878. — Anm. af J. A. Lundell. (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 725—730.)

Forchhammer, Joh., Vejledning til Møntsamlingen paa Herlufsholm. (Herlufsh. lærde skoles progr. 1879.) 28 s.

Freudenthal, A. O., om svenskarnes inflyttningar till Fi land. („Odalmannen", sv. folkkalender f. Finland, 1880.)

—, Amerikas första upptäckt. (Pennibibl. XXXIII.) 15 Helsingfors. 1879. 15 p.

Hazelius, Artur, minnen från Nordiska Museet. Afbil af föremål i museet jämte åtfölj. text. 1. hft. 8 s. og 3 t tvær 4. Stockh. Stockh.'s bokförlagsbolag. 1879. 2 kr.

Herbst, C. F., „nogle hidtil ukjendte norske Mynter Middelalderen. (Forhdl. i Videnskabsselsk. i Christiania 18 Nr. 10.) M. figur. 3 s. 1878. Kristiania. (Dybwad.) 20 — Jvf. The Numism. Chronicle. N. ser. XX., s. 226—233.

Hildebrand, H., namnen i almanackan. (Vitt. akad. nadsblad 1879, s. 20—22, 35—41.)

—, märkedagar [hos den sv. almue.] (Smst. s. 23— 60—63, 151—154, 185—187.)

—, finnes Thor afbildad på en svensk funt? (Smst. s. —47 m. bill.)

—, ur medeltidens hvardagslif. (Sv. fornminnesfören. tids IV., 2., 1880, s. 103—112.)

Horn, F. Winkel, Nordboernes Rejser til Amerika, ef isl. Kilder. Udv. f. Folkeoplysn. Fremme. 2. opl. 22 s. K (Gad.) 1880. 15 ø.

Hällristningar, Bohuslänska. Afteckn. af L. Baltzer. M. 1 pl. (Bidr. t. känn. om Göteb. o. Boh. fornmin. 5. h 1879, s. 58.)

Admiral Irminger, Zeno's Frislanda is Iceland and the Færoes. (Journ. of the geogr. soc. XLIX., 1879, s. 39 412 m. 1 kort og 1 træsn.)

Kinberg, J. G. H., Eddas naturhistoria. 128 s. st. Stockh. Förf. 1880. 4 kr.

Kålund, P. E. K., bidrag til en historisk-topografisk skrivelse af Island. II. 1. Nord-fjærdingen. Med 4 lith. k Udg. af kommissionen for d. Arnamagnæanske legat. 19 1 kort. Kbh. (Gyldendal.) 1879. 3 kr. — [Anm. af I. 1877. (Norðanfari XXI., 1880, n. 5—6.)]

Lundgren, Magn. Fredr., spår af hednisk tro kult i fornsvenska personnamn. VI + 58 s. (Upsala u årsskr. 1880. Filos. språkvet. 4.) Upsala. Akad. bokh. 1 50 ø.

Mistelen (Viscum album). Af 5—16. [Fortsætt. af „da plantesagn."] (Tidskr. f. pop. Fremst. af Naturvidsk. 26. 1879, s. 476—480.)

Moe, J. Moltke, hellenske og norske folketraditioner. (N tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 257—287.)

Montelius, Osc., minnen från bronsålderns slut i Nor (Vitt. akad. månadsblad 1880, s. 97—123.)

Munch, P. A., norröne Gude- og Helte-Sagn ordnede og fremstillede. Ny Udg. bearb. af A. Kjær. 232 s. Kristiania. Stensballe. 1880. 3 kr.

Müller, Soph., Dyreornamentiken i Norden, dens Oprind., Udvikl. og Forhold til samtidige Stilarter. (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1880, s. 185—405, 2 pl.) Kbh. (Hagerup.) 1880. 4 kr.

Nielsen, Yngv., St. Catharinas og St. Dorotheas Gilde i Bergen. (Forhdl. i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1878, Nr. 11, s. 1—10.)

Nordlander, Joh., om trolldom, vidskepelse och vantro hos allmogen i Norrland. (Sv. fornminnesfören. tidskr. IV., 2., 1880, s. 113—147.) — Anm. af *Lll.* (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 722—724.)

Nordström, Theod., om Färöarna. (Geogr. sekt. tidskr. I., n. 1. 26 s. m. kart. 1878.)

Rancken, J. Osk. I., några åkerbruksplägsedar bland svenskarne i Finland. 38 s. Nikolaistad. 1879. — Anm. af *VCG.* (Sv. landsmålsfören. tidskr. I., s. 724.); af C. G. Estlander. (Finsk tidskr. 1880, 1., s. 57.)

Rosenberg, C., Nordboernes Aandsliv fra Oldtiden til vore Dage. II. bd. Den katholske Tid. 1. hft. 224 s. Kbh. Samf. til d. danske Litt. Fremme. (Wroblewsky.) 1879. 2 kr. 80 ø. — 2. hft. 224 s. 2 kr. 80 ø. — 3. hft. 178 s. 1880. 3 kr.

Rygh, K., faste fornlevninger og oldsagfund i Nordre Throndhjems amt. (Norske vidsk. selsk. skrift. 1878.) 124 s. Throndhjem. 1880. Ikke i bogh.

Rygh, O., norske oldsager ordnede og forklarede. 1. hft. 15 + 84 s. 4. Kristiania. Cammermeyer. 1880. 12 kr. 50 ø. — Anm. af O. Montelius. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 470—473.)

—, Skibsfundet ved Sandefjord. (Ny ill. tid. Krist. 1880. nr. 46, s. 455—458. 459. m. bill.) — Jvf. Morgenbladet, Kristiania 1880, n. 150 A. — Illustr. Tid. n. 1082 (XXI. bd., s. 388—389.)

Rördam, Holger Fr., nogle Bidrag til Overtroens Historie i 16de Aarh. (Sml. t. jysk Histor. og Topogr. VIII. bd., 2. hft., 1880, s. 151—156.)

Schiern, F., anmeld. af: Michelsen, von vorchristlichen Cultusstätten in unserer Heimath. Slesvig 1878. (Hist. Tidskr. 5. r., 1. bd., s. 574—591.)

Schlyter, C. J., juridiska afhandlingar. 2. hft. [1. hft. Upsala 1836.] V + 298 s. Lund. Gleerup. 1879. 3 kr. 50 ø. Heri bl. a.: Sverig. äldsta indeln. i landskap, etc., allm. anmärkn. rör. våra äldsta lagar, om d. gl. Birkas belägenhet, m. m.

[Sehested, F., Fortidsminder og Oldsager fra Broholm 1878 fortegn. s. 306.] — Anm. af Ingv. Undset. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 160—172.)

Sigurðarson, Sig., gaves der noget lagmandsembede i Norge før Sverres tid? (Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1879, s. 163—184.)

Steenstrup, J. C. H. R., danske og norske Riger paa de brittiske Øer i Danevældens Tidsalder. (Normannerne III.) 1. hft 288 s. Kbh. Klein. 1879. 4 kr. 50 ø.

[—, I. Indledn. i Normannertiden. 1876. II. Vikingetog mod V. i d. 9. Aarh. 1878 fortegn. s. 307.] — Anm. af N Höjer. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s 288—302.)

Steenstrup, Joh., nogle Efterretninger fra udenlandske Kilder om Danmark i Oldtiden. (Hist. Tidskr. 5. r., 2. bd. s. 230—234.)

Stenersen, L. B., Notiz über einen norwegischen Münzfund. (Ztschr. für Numismatik. Berlin. VII., 1880.)

Stephens, George, Kirkedør i Versås i Vestergötland. Med afbildn. (Ill. Tid. n. 1084. XXI. bd. 1879—80, s. 413 o. 416.)

—, en „Pax“ med St. Veronicas Legende. Med chemitypi af M. Petersen. (Ill. Tid. n. 1087 XXI. bd. 1879—80, s. 446—447.)

Storm, Gust., Vikingetogenes tidligste Udgangspunkter (Norsk hist. Tidskr. II. r., 2. bd., s. 260—293.)

[—, krit. Bidrag t. Vikingetidens Hist. I. Ragnar Lodbrok og Gange-Rolv. 1878 fortegn. s. 307.] — Anm. af N. Höjer (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 288—302.)

—, Slaget i Havrsfjord. (Norsk hist. Tidskr. II. r., 2. bd. s. 313—331.)

—, to fremmede Helgener, som har forvildet sig ind i den norske Historie. (Smst. s. 375—377.)

—, Havelok the Dane and the Norse king Olaf Kuaran (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879. Nr. 10.) 5 s. Kristiania. (Dybwad.) 1879. 20 ø. (Også i Englische Studien III. 1880, s. 533—535.)

Säve, P. A., hafvets och fiskarens sagor, samt spridda drag ur Gotlands odlingssaga o. strandallmogens lif. 128 s. Stockh (N. Gleerup.) 1880. 1 kr.

—, skogens sagor. 64 s. Stockh. Hæggström. 1877. — Anm. med foreg. af J. A. Lundell. (Sv. landsmålsfören. tidskr I., s. 700—708.)

Thomsen, Vilh., forbindelsen mellem Skandinavien og Rusland i ældre tid og stiftelsen af det russiske rige. (Beretn om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 25—30.)

—, der Ursprung d. russischen Staates. Vom Verf. durchgeseh. deutsche Bearbeitg. v. L. Bornemann. VII + 156 s Gotha. F. A. Perthes. 1879. 2 mk. 40 pf.

Vedel, E., Nouvelles recherches sur l'âge de fer dans l'île de Bornholm. (Mém. de la Soc. Roy. des Antiq. du Nord Nouv. sér. 1878—79, p. 61—90.)

Werner, Hild., mynt funna i Vestergötl. jord beskrifna. (16 s. 4 fotogr. Lidköping. Förf. 1879. 2 kr.)

Worsaae, J. J. A., la civilisation danoise à l'époque des Vikings. (Mém. de la Soc. Roy. des Antiq. du Nord. 1878—79, p. 91—130.)

—, die Figurendeutung auf d. schleswiger Goldhörnern, u. den Goldbrakteaten. (Ztschr. f. Ethnologie XII., 1880. s. (414) —(415) efter Dagbladets referat n. 276, 24 novbr., af et foredrag i oldskriftselskabet.)

IV. Andre gotiske sprog.

1. *Fællesgermansk. Angelsaxisk.*

Rask, E., Anglo-Saxon Grammar, from the Danish by B. Thorpe. 3. ed. 191 s. London. Trübner. 1879. 3 sh. 6 d.

Recke, Ernst von der, zur altgermanischen metrik. (Ztschr. f. deutsch. alterthum u. d. litt. N. folg. XI., 1879, s. 408—418.)

Tamm, Fr., auslautendes *t* im germanischen. (Beitr. z. gesch. der deutsch. sprache u. litt. hrsg. v. Paul u. Braune. VI., 1879, s. 400—407.)

Wickberg, Rud., om genetivsuffixet *-sja* i de germanska språken. 7 s. 4. (Lunds univ. årsskr. XV., 1., Philos., språkvet. etc.)

2. *Tysk.*

Beissel, C., alfabetisk dansk-tysk Tolk. 172 s. Kbh. Salmonsen. 1879. 2 kr. 50 ø.

Edman, L., zur Rection der deutschen Präpositionen. 1. Lief. 139 s. (Upsala univ. årsskr. 1879. Filos. språkv. 2.) Upsala. Akad. bokh. 2 kr. 75 ø.

Goethe, Hermann u. Dorothea. M. anmärkn. utg. af J. A. Hallgren. 92 s. Stockh. Linnström. 1880. 75 ø.

Hainer, Hans, den tyska prepositionsläran efter K. Heyse m. fl. 87 s. Lund. Gleerup. 1880. 1 kr. 25 ø.

Kaper, J., dansk-norsk-tysk Haand-Ordbog. 2. forb. og forøg. udg. 604 s. Kbh. Gyldendal. 1880. 4 kr.

Lyngby, K. J., plattysk i Slesvig. Udg. ved F. Dyrlund. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 135—149.)

Læsebøger. — Kaper, J., f. Mellemklasser. 2. udg. 256 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 2 kr. 25 ø. — Samme og T. L. Simonsen, f. Begyndere. 3. udg. 168 s. Smst. 1878. 1 kr. 60 ø. — Paul, Herm., 2. uppl. 268 s. Helsingfors. Edlund. 1880.

3 mk. 50 p. — Schneekloth, H., f. Begynd. 18 s. Kbh. (Bang.) 1880. 1 kr. — Simonsen, T. L., f. lav. Klasser og Mellemkl. 3. udg. 336 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 3 kr. — Wallström, S. G., f. lägre klass. 144 + 99 s. Örebro. Lindh. 1879. 2 kr. 25 ø.

Petersen, Viggo, tysk Studenterliv i ældre Tider. (Vor Ungdom. 1880, s. 312—336. 377—410.)

Fr. v. Schiller, die Jungfrau von Orleans. M. inledn. o. förklar. till ... skolors tjenst. Ny uppl. 187 s. Stockh. F. & G. Beijer. 1880. 1 kr.

—, Maria Stuart. Skoleudgave med Anmærkn. ved J. Kaper. 184 + 16 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 1 kr.

[—,] Wallensteins Lejr. Oversat af Th. Hansen. (Sorø akad. progr. 1879.) 49 s.

Skolegrammatiker. — Borgström, Gust., 4. uppl. 207 + 114 s. Stockh. Bonnier. 1878. 2 kr. 50 ø. — Funch, M., Syntax. 3. opl. 40 s. Kbh. Prior. 1879. 45 ø. — Kaper, J., kortf. Sprogl. 3. opl. 120 s. Gyldendal. 1880. 1 kr. — Löfgren, O. L., lärobok I. 98 s. Kristianstad. (Möller.) 1880. 90 ø. — Løkke, J., 6. udg. 219 s. Kristiania. Feilberg & Landmark. 1879. 2 kr. 40 ø. — Paul, H., 2. uppl. 296 s. Helsingfors. Edlund. 1879. — Simonsen, T. L., Formlære. 7. udg. 156 s. Kbh. Philipsen. 1880. 1 kr. 65 ø. — Samme, Syntax. 4. udg. af T. L. S. og P. Petersen. 98 s. Smst. 1 kr. 35 ø.

Stiløvelser og elementarbøger. — Ankjær, E., elem. Stiløv. 3. udg. 56 s. Aalborg. Schultz. 1879. 70 ø. — Samme, Ordsaml. til foreg. og t. tysk Elementarbog. 3. udg. 44 s. Smst. 35 ø. — Calwagen, E. G., elementarbok. 4. uppl. 128 s. Stockh. Seligmann. 1880. 1 kr. 75 ø. — Samme, öfversätt.-öfning. 3. uppl. 99 s. Smst. 1880. 1 kr. — Eibe, N. J., Cursus p. 100 Timer. 7. opl. 348 s. Kbh. Steen. 1880. 3 kr. 50 ø. — Geill, H. C., Vejledn. I. 6. opl. 296 s. Thaarup. 1879. 3 kr. 50 ø. — Kaper, J., Stiløv. f. Mellemkl. 2. udg. 122 s. Gyldendal. 1880. 1 kr. — Knudsen, D. F., Stiløv. f. Middelskolen. 5. udg. 232 s. Kristiania. Cappelen. 1880. 2 kr. 50 ø. — Lindberg, C. H., tysk-eng.-sv. minnesbok. 84 s. Stockh. Norstedt. 1880. 1 kr. — Mohr, F. A., og H. Outzen, Stiløv. f. de højere kl. 2. udg. 98 s. Kbh. Philipsen. 1879. 1 kr. — Rung, F., Elementarbog. 10. udg. ved C. A. Nissen. 128 s. Reitzel. 1880. 1 kr.

Svenskt och tyskt handlexikon. Stereotypupplaga. 492 s. Stockh. Linnström. 1879. 3 kr.

3. *Engelsk.*

Alver, J. L., indberetn. om et ophold i England. (Progr. f. Fredrikshalds off. skole, 1880, s. 3—36.)

Bendeke, J. F., kort Oversigt over den engelske Litteratur. 31 s. Throndhjem. (Ant. Heiberg.) 1879. 65 ø.

Klint, Ax., an account of Chaucer's translat. of the Romaunt of the rose. 27 s. Stockh. 1879. 50 ø.

Larsen, A., dansk-norsk-engelsk Ordbog. 654 s. Kbh. Gyldendal. 1880. Indb. 4 kr. 50 ø.

Listov, J., Udvalg af engelske Forfatteres Skrifter. Udg. t. Brug i Skolernes øverste Klasser. 3. hft. 128 s. Kbh. Schwartz. 1879. 1 kr.

Læsebøger. — Kragh, J., f. lav. Mellemkl. 190 s. Aalborg. Schultz. 1879. 1 kr. 65 ø. — Listov, J., Glossar t. Læsestykker. 2. afdel. 56 s. Kbh. Schwartz. 1879. 50 ø. — Morén, C. G., 3. uppl. 1. hft. 112 s. Stockh. Linnström. 1880. Kpl. 1 kr. 25 ø. — Skram, H., f. Pigeskoler. 1. del. 3. udg. 110 s. Kbh. Lind. 1880. 1 kr. 25 ø. — Wallström, S. G., 297 s. Örebro. Lindh. 1880. 2. kr. 50 ø.

Ross, J., om den engelske Romans og Novelles Udvikling fra Middelalderen til Nutiden. 4. pop. Foredrag. 104 s. Bergen. Floor. 1880. 80 ø.

Shakespeare's the Merchant of Venice. M. Anmærk. o. Indledn. udg. af G. Wiesener. 192 s. Kristiania. Cappelen. 1880. 2 kr.

Skolegrammatiker. — Herlén, Erl., 6. uppl. 208 s. Stockh. Giron. 1880. 1 kr. 50 ø. — Kjellberg, O. C., lärobok. 268 s. (Centraltryck.) 1880. 2 kr. 25 ø. — Løkke, J., kortfatt. Gr. 3. opl. 64 s. Kristiania. Cappelen. 1879. 80 ø. — Wolff, A., 64 s. Kbh. Schou. 1879. 70 ø.

Stiløvelser, elementarbøger m. m. — Brynildsen, J., Materialier f. viderekomne. 200 s. Kbh. Gyldendal. 1880. 2 kr. — Eibe, N. J., Nögle t. „100 Timer i E.“ 9. opl. 92 s. Steen. 1880. 1 kr. 35 ø. — Elmquist, G., extemporaliebok. 96 s. Stockh. Norstedt. 1880. 1 kr. 25 ø. — Hazeland, J., Nögle t. Læreb. i E. 135 s. Kristiania. Cappelen. 1879. 1 kr. 50 ø. — Samme, Ordsaml. 44 s. 50 ø. — Knudsen, D. F., og J. Løkke, Stiløv. f. Realgymn. 2. saml. 155 s. Smst. 1880. 1 kr. 80 ø. — Listov, J., Ledetraad v. første Undervisn. 1. afdel. 8. udg. 88 s. Kbh. Schwartz. 1879. 85 ø. — 2. afdel. 6. udg. 1880. 1 kr. — 3. afdel. 6. udg. 75 ø. — Lund, J., stiløv. 72 s. Odense. Hempel. 1879. 1 kr. 20 ø. — Ordbog dertil. 112 s. 1880. 2 kr. — Parlör, sv. o. eng. 303 s. Stockh. Bonnier. 1880. 1 kr. 50 ø. — Philp, H. W., skriföfning. 183 s. Stockh. Bonnier. 1880. 1 kr. 75 ø. — Rasmussen, P., 40 Øvelser. 2. udg. 144 s. Kbh. Schou. 1879.

1 kr. 50 ø. — Ploetz, R. A., Rejseledsager. 128 s. Wøldik[...] 1880. 1 kr. 50 ø. — Zengerlein, J., svenska amerikanare[...] 3. uppl. 156 s. Stockh. Löfving. 1879. 1 kr. — Opg. t. Sti[...] v. Nissens Skole. 4. udg. 73 s. Kristiania. Malling. 1880. 1 k[...]
Storm, Joh., engelsk Filologi. Anvisn. til et videnska[...] Studium af d. engelske Sprog. I. Det levende Sprog. XIV — 350 s. Kristiania. Cammermeyer. 1879. 6 kr. — Anm. [...] Gust. Stjernström. (Pedag. tidskr. XV., 1879, s. 316—322 — Replik af J. Storm. (Smst. s. 444—445.) — Anm. af S. [...] Wallström. (Finsk tidskr. 1880, 1., s. 240—243.)

V. Græsk og latin.

1. *Græske forfattere og indskrifter. Nygræsk.*

Cavallin, Chr., emendatiunculae. [Hymn. hom. I., Tyrtaei carm. 11 Bgk., Plat. r. p., Phaedo, Xen. Hell.] (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 175—176.)

Ussing, J. L., kritiske Bemærkninger til antike Indskrifter. 2—3. (Vidsk. Selsk. Oversigt 1879, s. 178--194.)

Anakreon, Smaadigte, oversatte af Karl Conradsen. (Vor Ungdom. 1879, s. 255—256.)

Anastasius, patriark i Antiokien, fortælling om de ting, som tildrog sig i Persien. (Oversætt.) Ved Lavr. Nygård. (Nord. månedskr. f. folk. og krist. oplysn. 1879. II., s. 47—64. 123—142.)

Archimedis opera omnia cum commentariis Eutocii. E cod. Florentino rec., latine uertit notisque illustr. J. L. Heiberg. I. XII + 499 s. m. fig. Leipzig. Teubner. 1880. 6 mk.

—. — Heiberg, J. L., quaestiones Archimedeae. Inest de arenae numero libellus. 208 s. 1 tvl. Kbh. Klein. 1879. 3 kr. 50 ø.

—. — Samme, einige von Archimedes vorausgesetzte elementare Sätze. (Ztschr. für Mathematik u. Physik. Histor.-liter. Abtheil. XXIV., 1879, s. 177—182 og taf. VI.)

—. — Samme, die Kenntnisse des Archimedes über die Kegelschnitte. (Smst. XXV., 1880, s. 41—67 o. taf. I.)

—. — Zeuthen, H. G., nogle Hypotheser om Arkhimedes Kvadratrodsberegning. (Med bidrag af A. Steen.) (Tidskr. f. Mathematik. IV. r., III. årg., 1879, s. 145—155.)

Aristofanes. — Anderson, Hild., de parodo chori in fabulis Aristophaneis. 39 s. 4. (Lunds univ. årsskr. XVI. 1879—80.)

Euklid. — Heiberg, J. L., om E. (D. philol.-hist. Smf.'s Udsigt 1878—80, s. 15—17.)

Filostratos. — Nielsen, Chr. L., uddrag af F.'s bog om Apollonios fra Tyana. (Nord. månedskrift f. folk. og krist. oplysn. 1880, I., s. 178—212. 257—278. 356—386. II., s. 199—221. 288—312. 419—463.)

—. — Samme, Apollonios fra Tyana og Filostrats Beskrivelse af hans Levnet. Med en Ovs. af Eusebs Gjenmæle mod Hierokles. Et Bidrag til Kulturhistorie og Kritik. 224 s. Kbh. (Gyldendalske sort.) 1879. 3 kr.

Homeros. — Lange, Jul., Guder og Mennesker hos H. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 81—134.)

—. — Madvig, J. N., to homeriske Formodninger. [Il. VI, 290. III, 40.] (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 162—166.)

—. — Ursin, Nils af, den homeriska frågan. Histor.-krit. undersökning. 60 s. Helsingfors. Holm. 1879. 1 mk. 50 p. — Anm. af *C.* (Pedag. tidskr. XV., 1879, s. 310—316.)

—. — Samme, den „homeriska frågan“ och några andra de homeriska dikterna rörande nyare undersökningar. (Slutn.) (Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finland. XVI., 1879, s. 1—17. 93—106. 245—256.)

Anna Komnenas Alexiade. Oversat fra græsk og forsynet m. histor. indledn. o. anmærkn. af O. A. Hovgård, udg. ved H. H. Lefolii. 1. hft. (Skrifter udg. af Selsk. t. hist. Kildeskrifters Oversætt. XIII.) 192 s. — 2. hft. (Skrifter osv. XIV.) 96 s. Kbh. Schønberg. 1879. (Medlemspris 2 kr. halvåret.) — 3. hft. (Skrifter osv. XVIII.) 200 s. 1880.

Ny testamente. — Cavallin, S. J., språkliga förklaringar jemte ordbok till Romarebrefvet, till läroverkens tjenst. 82 s. Lund. Gleerup. 1880. 1 kr. 25 ø.

Lukianos, Prometheus. Ovs. af M. C. Gertz. (Ude og Hjemme 1880, n. 150.)

—. — Gertz, M. C., in Lucianum [Philopseud. Sympos. Prometh. Dial. deor. Icaromenip.]. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 174—176.); [Alexand.] (Smst. s. 243—244.); [Nécyom.] (Smst. V., s. 134.)

—. — Samme, Lukianos fra Samosata, hans Liv og Forfattervirksomhed. (Hist. Arkiv. Ny r. IV. bd., 1880, s. 173—216.)

Pausanias. — Stenersen, L. B., til Pausanias V, 16. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 1—23.)

Pindaros. — Hallström, R. S. A., quaestiones Pindaricae. Comm. acad. 48 s. Upsala. 1880.

Platon, valda skrifter i svensk öfversättn. af Magnus Dalsjö. IV. Charmides. Laches. Philebos. Timaios. 303 s. Stockh. Linnström. 1880. 3 kr. 50 ø.

—. — Høffding, Har., anmeld. af A. Krohn, die platon. Frage, Halle. 1878. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 231—235.)

Theokritos' 15. idyll. Fruarna från Syrakusa eller Adonisfesten. Öfv. af F. Gustafsson. (Finsk tidskr. 1879, 1., s. 329—334.)

Theodoret og Samtidige, Kirkens Historie i fjerde Aarhundrede. Oversætt. af C. A. H. Muus. 3. bog. 314 s. Kbh. (Schønberg.) 1879. 7 kr. — 4. bog. 336 s. 1880. 7 kr.

Thukydides. — Kullander, E., de orationis obliquae usu Thucydideo. Comm. acad. 53 s. Upsala. 1879. Edquist.

—. — Samme, quaestiones Thucydideae. 50 s. Ibid. 1879.

Contes populaires grecs publiés d'après les manuscrits du Dr. J. G. de Hahn et annotés par J. Pio. 272 s. Kbh. Høst. 1879. 10 kr.

Πῖος, Ἰωάννης, οἱ δύο ἀδελφοὶ κ' οἱ σαράντα ἐννειὰ δρᾶκοι. Δημῶδες Ἑλληνικὸν παραμύθιον ἀνέκδοτον. (Παρνασσός, τόμ. Δ'. 1880, s. 228—235.)

2. *Latinske forfattere og indskrifter.*

Ammianus Marcellinus, oversat ved V. Ullmann. 6. hft. (Skrifter udg. af Selsk. t. histor. Kildeskrifters Oversætt. XV.) 112 s. Kbh. Schønberg. 1879. (Medlemspris 2 kr. halvåret.) 7. hft. (Skrifter osv. XVI.) 74 s. 1880.

Augustini bekännelser. 1. o. 2. boken. Öfv. af W. Rudin. (Aftr. ur Läsning för hemmet.) 48 s. Stockh. (A. Nilson.) 1880. 30 ø.

—, Bekjendelser. Overs. af St. Vemmestad. 1. hft. 80 s. (Vidnesbyrd af Kirkefædrene III.) Kristiania. Malling. 1880. 75 ø.

Boetius. — Gustafsson, F., de codicibus Boetii de institutione arithmetica librorum Bernensibus. (Acta soc. scient. Fennicae XI., 1880, s. 341—344.) 4.

C. Julii Caesaris de bello gallico libri I—VII. Utg. af F. W. Häggström. 4. uppl. 164 + 125 s. Stockh. J. Arrhenius. 1879. 2 kr. 50 ø.

M. Tullii Ciceronis orationes selectae decem e quinta recognitione I. N. Madvigii edidit O. Siesbye. 184 s. Kbh. Soldenfeldt. 1879. 1 kr. 70 ø.

—, valda tal. Å nyo öfv. af Jul. Centervall. 1. hft. 182 s. Stockh. Linnström. 1879. 1 kr. 50 ø.

—, anden og fjerde tale mod Katilina. Til skolebrug udg. af Val. Voss. 55 s. Kristiania. Cammermeyer. 1879. 1 kr.

—. — Forchhammer, Joh., annotationes criticae ad Ciceronis de natura deorum libros. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 23—53.)

—. — Samme, annotationes criticae ad libros Ciceronis de officiis. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 200—213.)

—. — Grotenfelt, O., de orationis, quam Cicero de domo sua habuit, inventione et dispositione. Akad. afh. 44 s. Helsingfors. (tr.) Frenckell. 1879.

—. — Gustafsson, F., handschriftliche Mittheilungen zu Ciceros de finibus bonorum et malorum. (Hermes. XV., 1880, s. 465—470.)

—. — Madvig, J. N., Textrettelser til Ciceros Brutus. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 166—173.)

—. — Samme, Rettelser i Texten af Ciceros Tale for Caecina. (D. philol.-hist. Smf.'s Udsigt 1878—80, s. 11—14.) — Rettelse dertil. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 176.)

Cornelius Nepos. — Listov, C., vitae Themistocli, Aristidis, Epaminondae. Efter Corn. Nep. 20 s. Nykjøbing p. F. (Mackeprang.) 1879. 40 ø. (Nykjøb. l. skol. progr. 1879.)

Thascius Caecilius Cyprianus. Om d. alm. Kirkes Enhed og Om Herrens Bøn. Ovs. af J. N. Skaar. (Vidnesbyrd af Kirkefædrene I.) VIII + 68 s. Kristiania. Malling. 75 ø.

Q. Horatii Flacci oder och epoder m. förklar. anmärkn. utg. af Chr. Alfr. Fahlcrantz. 3. uppl. I. Text. VIII + 142 s. II. Anmärkn. 128 s. Stockh. F. & G. Beijer. 1880. 2 kr.

—, oder. Första boken. Metr öfvers. af C. A. Melander. 12 s. 4. Skellefteå. Öfversätt. 1880. (tr. 1877.) 50 ø.

—, tvenne oder. [II., 17. 20.] Fri öfversättn. af F. Gustafsson. (Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finland XVII., 1880, s. 388—393.)

—, beslut och handling, öfversättn. af Horatii andra epod af F. Gustafsson. (Finsk tidskr. 1880, 2., s. 343—345.)

—, tre skaldebref [ep. I., 10. 11. 12.] i svensk öfversättn. af H. G. Perander. (Finsk tidskr. 1880, 2., s. 35—40.)

Indskrifter. — Bang, A. C., einige Bemerkungen üb. d. Ausdruck „instinctu divinitatis“ der Inschrift des Constantinsbogens. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania. 1878, Nr. 16.) 8 s. Kristiania. (Dybwad.) 1879. 25 ø.

T. Livii historiarum Romanarum libri, qui supersunt, ex recens. I. N. Madvigii. Tert. edd. I. N. Madvigius et I. L. Ussingius. Vol. II. pars I. 302 s. Kbh. Gyldendal. 1880. 2 kr. 75 ø.

—, ab urbe cond. liber I. M. förklar. af A. Frigell. 154 s. Stockh. Norstedt & s. 1880. 1 kr. 60 ø.

—, liber XXI. Med förklaringar af A. Frigell. 2. uppl. 136 s. Stockh. Norstedt & s. 1879. 1 kr. 50 ø.

—, liber XXII. Med förklar. af A. Frigell. 104 s. Smst. 1879. 1 kr. 25 ø.

—. — Frigell, And., Livius som historieskrifvare. Inledn. t. Livii skrifter. 68 s. Stockh. Norstedt & s. 1880. 75 ø.

—. — Lyth, P. G., liviansk extemporaliebok. 156 Stockh. Norstedt & s. 1880. 1 kr. 60 ø.

Lucanus. — Friesen, C. von, de vita et scriptis M. Anna Lucani. (Progr. Stockholms Gymn. 1879, s. I—L. 4. M sv. oversætt. af Phars. VII, 1—711.)

Martialis, nogle Epigrammer, ovs. af Valdemar Th resen. (Ude og Hjemme 1880, n. 142.)

P. Ovidii Nasonis metamorphoses. Udvalg til Skolebr udg. af V. A. Bloch. 1. hft. 4. opl. 120 s. Kbh. Philipse 1880. 1 kr. 35 ø.

—, Oversættelse af Ovids Forvandlinger I, 89—567, af C.. Thortsen. (Efterladte Smaaskrifter. Kbh. 1880, s. 101—12

—, Midas (Ovids Met. XI, 89 ff.) metr. öfvers. af P. John son (fortsættes). (Pedag. tidskr. XV., 1879, s. 151—152.)

T. Maccii Plauti comoediae. Recens. et enarravit I. Ussing. Vol. III. pars altera Epidicum Mostellariam Menaec mos cont. 454 s. Kbh. Gyldendal. 1880. 10 kr.

—. — Ussing, J. L., kritiske Bemærkninger til Plautu (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 54—75.)

G. Sallusti Crispi Jugurtha. Til Skolebrug ved O. F biger. 2. udg. 140 s. Kbh. Philipsen. 1880. 2 kr.

Seneca d. æ. — Gertz, M. C., adnotationes criticae suasorias Annaei Senecae. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskri s. 146—156.)

Seneca d. y. — Brolén, Car. Ax., de philosophia Annaei Senecae. 85 s. (Upsala univ. årsskr. 1880. Filo språkvet. 5.) Upsala. Akad. bokh. 1 kr. 75 ø.

Tertullians Forsvarsskrift for de Kristne mod Hedningern Overs. af C. J. Arnesen. (Vidnesbyrd af Kirkefædrene I 140 s. Kristiania. Malling. 1880. 1 kr. 35 ø.

—. — Nielsen, F., Tertullians Ethik. Afhdl. f. d. theo doktorgrad ved universitetets 400års-fest. 118 s. Kbh. (Schø berg.) 1879. 2 kr.

Vergilii Aeneidos libri I—VI. M. förkl. anmärkn. utg. R. Törnebladh. [4. uppl.] 293 s. Stockh. Arrhenius. 187 2 kr.

Vulgata. — Belsheim, J., die Apostelgeschichte u. d Offenbarung Johannis in einer alten Uebersetzung aus dem „G gas librorum“ auf d. königl. Bibliothek zu Stockholm. Zu ersten Mal herausg. nebst e. Vergleich. d. übrigen neutesta Bücher in derselb. Hdschr. mit d. Vulgata u. mit and. Hdsch (Theolog. Tidskr. f. Norge.) XIX + 134 s. Kristiania. Mallin 1879. 4 kr.

Geijer, J. V., elegiae latinae. 21 s. Kalmar. Ax. Melli 1880. 50 ø.

Gustafsson, F., Runebergi apotheosis. [Latinsk digt.] 'insk tidskrift 1880, 1., s. 130.)

Nyrop, Kr., Historia Apollonii regis Tyri, dens skæbne middelalderens litteratur og dens sagnhistoriske betydning. (D. ilol.-hist. Smf.'s Udsigt 1878—80, s. 9—11.)

Ussing, J. L., Fortolkning til J. N. Madvigs Udvalg af inske Digteres Arbeider. Poetar. al. Latinor. carmina selecta. udg. gjennemset og rettet efter textens 4. udg. 208 s. Kbh. ldendal. 1879. 2 kr. 75 ø.

3. *Græsk og latinsk grammatik.*

Berg, C., græsk Formlære til Skolebrug. 5. udg. 214 s. bh. Steen. 1879. 3 kr. 40 ø.

—, en lille Forskole i Læsning af Græsk. 2. udg. 76 s. bh. Gyldendal. 1879. 1 kr. 25 ø.

Cavallin, Chr., grekisk syntax, med afseende på den tiska prosan, till läroverkens tjenst utarb. 208 s. Lund. W. K. Gleerup. 1879. Indb. 3 kr.

Cavallin, S. J., de Xenophonteo temporum et modorum u in enuntiationib. orat. obl. primariis ad tempp. praeter. retis. (Lunds univers. årsskrift XVI., 1879—80.) — Anm. af *C.* edag. tidskr. XVI., 1880, s. 391—397.)

Gustafsson, F., de vocum in poematis Graecis consonantia. cta soc. scient. Fennicae XI., 1880, s. 295—326.) 4.

—, några synpunkter i grekisk metrik (Alexanderson, Gresk Metrik.) (Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finland. XVII., 80, s. 1—15. 81—93.)

Heiberg, J. L., nogle Puncter af de græske Mathemateres Terminologi. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 1—20.)

Knös, Ol. Vilh., de digammo homerico quaestiones. III. 225—373. (Upsala univ. årsskr. 1879. Filos., språkv. 1.) sala. Akad. bokh. 3 kr. [I. 1872. II. 1873.]

Linde, S., quaestiones etymologicae et grammaticae, ad empla dorica atticorum scriptorum relatae. 58 s. 4. (Lunds iv. årsskr. XV., 1. Philos., språkvet. etc.)

Madvig, J. N., to sproglige Særheder i gl. græske Overttelser af romerske Aktstykker. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeift, s. 157—162.)

Pio, Jean, de oldgræske Præpositioners Skæbne i det nyeske Folkesprog. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 93—2.)

Rönström, J., de articuli usu Sophocleo. 77 s. Lund. ad. afh. 1879.

Schmidt, C. P. Christensen, Aorist Indicativ om det e-Fortidige i hypothetisk-betinget og potentialt Udsagn. (Nord. skr. f. filol. IV., s. 245—271.)

Schmidt, C. P. Christensen, om Infinitivens Tempusformer ved ἐβουλόμην ἄν og lign. Udtryk. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 34—46.)

Tudeer, O. E., de dialectorum Graecarum digammo testimonia inscriptionum. (Diss.) 144 s. Helsingfors. 1879. 1 kr 85 ø. [Leipzig. Simmel. 3 mk.]

Ahlén, K., bidrag till läran om finala och konsekutiva *ut* satser i latinet. (Forts.) (Pedag. tidskr. XV., 1879, bihang s. 1—49.)

—, om substantivs förening med prepositionsuttryck ho latinska språkets hufvudförfattare inom den klassiska prosan. Et bidrag t. d. latinska stilistiken. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 8: —106, 177—199.)

Dahl, Bastian, om udtalen af latin i ældre og nyere tid (Progr. f. Aars og Voss's lat.- og realsk. Kristiania, 1879 s. 53—78.) — Anm. af *C.* (Pedag. tidskr. XVI., 1880, s. 32(—323.)

Danielsson, O. A., studia grammatica. I. De genetivo e dativo pronom. lat. in *-ius* et *-i* desinentium. II. De voce *si remps*. 63 s. Akad. afh. Upsala. 1879.

-em, „Bellum Grammaticale" eller en latinsk formlära frå 16de århundr. (Pedag. tidskr. XV., 1879, s. 145—150.)

Hackzell, M., om de hypothetiska satserna och deras in lärande på skolstadium. (Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finland XVI., 1879, s. 171 ff.)

Knös, Ol. Vilh., de dativi finalis qui dicitur usu Tacite commentariolum. 44 s. Upsala. 1878.

Læsebøger. Stiløvelser m. m. — Forchhammer, J. Stiløv. 2. udg. 88 s. Kbh. Reitzel. 1880. 1 kr. 25 ø. — Ingerslev, C. F., deutsch-latein. Schulwörterb. 8. aufl. Braunschweig Vieweg. 1879. 5 mk. — Samme, latein.-deutsches. 8. auf 6 mk. — Iversen, C., Stiløv. 2. udg. 222 s. Prior. 188(2 kr. 60 ø. — Johanssen, J., stiløv. 168 s. Kristiania. Cappelen. 1879. 2 kr. — Samme, læsebog f. 4. klasse. 95 s Smst. 1879. 1 kr. 20 ø. — Schreiner, E., Vocabularium t Skolebrug. 63 s. Cammermeyer. 1880. 1 kr. 20. ø.

Thomsen, Vilh., udtalen af latin. (Beretn. om forhd på 1. nord. filologmøde, s. 21—22.)

Ursin, Nils af, utmärka de latinska infinitivformerna endast „handlingens beskaffenhet i tiden."? (Tidskr. utg. af pedag. fören i Finland. XVI., 1879, s. 333—339.)

Ussing, J. L., indledningsord til diskussion om udtalen af latin og græsk. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde s. 9—15.)

4. *Græsk og romersk politisk historie, antikviteter, archæologi, kunsthistorie, mythologi, litteraturhistorie.*

Aagesen, A., Forelæsninger over den romerske Privatret. Udg. af A. C. Evaldsen og C. Goos under Medvirkn. af R. Gram. 1.—7. hft. Kbh. Gyldendal. 1880. à 1 kr.

Anderson, Hild., quaestiones scenicae. 51 s. Akad. afh. Lund. 1878.

Arkæol. Gravninger og Fund i Orienten. (Ny ill. Tid. Kristiania, 1880, s. 373—374 m. bill. af statue funden i Larnaka.)

Aspelin, E., om de pergameniska fynden. 23 s. (Aftr. ur Öfvers. af Finska Vet.-soc.'s förh. XXIII.) 1880.

Assmann, W., lärobok i allm. histor. 2. svenska uppl., utg. af O. Alin o. Fr. Westling. I. Gamla tidens historia. 144 s. Stockh. Alb. Bonnier. 1879. 1 kr.

Bang, A. C., Kirken og Romerstaten indtil Constantin den Store. 264 s. Kristiania. Cammermeyer. 1879. 3 kr. 50 ø. — Anm. (Nær og Fjern. IX., 1880, n. 402.)

Bergman, G. Th., om Grekernas boningshus under den homeriska tiden. (Progr. f. Venersborg o. fl. lär., 1880, s. 1—16. 4. m. 1 træsn.-tvl.)

Bruun, Chr., palæografi og filologi. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 93—96.)

Bruun, C., Pompeji, dets Historie og Mindesmærker. 1—7. lever. Kbh. Philipsen. à 1 kr. — Anm. af J. E. Centervall. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 641 ff.)

Carl, F., o. H. Mehl, grekiska fornsagor. Bearb. af Ax. Stridsberg. M. illustr. 327 s. Stockh. Lamm. 1880. 3 kr. 50 ø.

Cavallin, Chr., om grundtanke och karakterer i Runebergs tragedi Kungarne på Salamis jämförd med Sophokles tragedier. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 501—531.)

Centervall, J. E., nyare pompejanska studier. (Anmeldelser). (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 641—657.)

(Cesnola,) lidt om Øen Cypern og dens Antikviteter ved E. J.-H. (Ude og Hjemme n. 69 og 71, 1879 m. bill.)

Christensen, Rich., Perikles's politik over for de Athen undergivne „stæder". (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 82—93.)

Delitsch, F., Haandværker-Liv paa Christi Tid. M. Forord af A. C. Bang. 96 s. Kristiania. Malling. 1880. 80 ø.

Dietrichson, L., antik Seglring af Sølv. (Forhdl. i Videnskabs-Selskabet i Christiania. Aar 1878, s. 4.)

Dorph, C., græsk-romersk Mythologi til Skolebrug. 4. opl. 96 s. Kbh. Wöldike. 1880. 1 kr. 15 ø.

Menelaos som Afrika-Opdager. Efter G. Ellger. (Historisk Arkiv. Ny række I., 1879, s. 75—80.)

Estlander, C. G., om gräfningarna i Olympia. (Öfv. af Finska Vetensk.-soc. förhandl. XIX., 1876—77, s. 99—121.)

Froude, J. A., en Mirakelmager [Alexander fra Abonoteichos hos Lukian]. (Efter The Nineteenth Cent. Maanedsskr. f. udenl. Litt. I. 1879—80, s. 1—33.)

Från södra Frankrike. Nîmes [antike bygn.]. (Ny illustr. tidn. Stockh. 1880, n. 46 m. bill.)

Gigas, Emil, nyere Digteres Bearbeidelser af Plautus' „Amphitruo". (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 113—139.)

G. G., Olympia. (Ny illustr. tidn. Stockh. 1880, n. 4— m. bill.)

—, festspelen i Olympia. (Smst. n. 48.)

—, et originalverk af Praxiteles. (Smst. n. 7 m. bill.)

Heiberg, J. L., Regne- og Mathematikundervisningen hos Grækerne og Romerne. (Vor Ungdom. 1879, s. 238—245. 339—344.)

—, philologische Studien zu griechischen Mathematikern. I—II. (Aus d. XI. Supbd. der Jahrb. f. class. Philol., s. 357—399.) Leipzig. Teubner. 1880. 1 mk. 20 pf.

Hetärer, det gamla Greklands, deras lif och öden. Öfv. från franskan [Fêtes et courtisanes de la Grèce, suppl. aux Voyages d'Anacharsis et d'Anténor] af Agathon Heliander. III + 229 s. Upsala. (E. Edquist.) 1879. 2 kr. 50 ø.

Hildebrand, Hans, fynden från Mykenai. (Antropolog. sekt. tidskr. I., n. 2., 1878. 32 s.)

[—, fynden i Troas. .1878 fortegn. s. 317.] — Anm. af F. Gustafsson. (Finsk tidskr. 1879, 1., s. 523—525); af *J. L.* (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 197—201.)

Hjärne, H., frågan om byzantinernas historiska betydelse. (Ny svensk tidskr. I. 1880, s. 73—94.)

Krenchel, V., Farvesansen og dens Tilstand i Oldtiden. (Tidskr. f. pop. Frmst. af Naturvidsk. 26. bd. 1879, s. 110—156.)

Lagus, W., Runebergs jemförelse af Euripides' och Senecas Medea. (Strödda blad. 4.) 85 s. Helsingfors. Edlund. 1879. 2 mk.

Lange, Jul., til Sammenligning mellem antik og modern Figurstil. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 21—33.) — Anm. af F. G. Knudtzon og P. Krohn m. 9 bill. (Ude og Hjemme, 1880, n. 120—121). — Replik af Jul. Lange. (Smst. n. 122.)

Lindroth, L., kort sammandrag af de romerska antiqviteterna. (Progr. f. Beskowska skol. i Stockh., 1880, s. 1—24. 4.)

Madvig, J. N., Bemærkninger om enkelte Punkter af den romerske Strafferetspleie i Republikens Tid. 37 s. 4. (Københavns universitets progr. til kongens fødselsdag 1879.) — Anm.

J. E. Centervall. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska ·en. 1880, s. 467—470.)

Olsson, P., förteckn. öfv. Östersunds högre elementarläro-rks mynt- och medaljsamling. II. Antika mynt. (Progr. f. tersunds högr. lär., 1880, s. 1—23. 4.)

Raville, Alb., Karthago. Ved V. L. (Fædrelandet. 1880, 101—106.)

Rydberg, Vict., Roman Days from the Swedish by A. C. arke. London. Sampson Low & c. 1879. 10 sh. 6 p.

Röding, Rud., Pompeji. En bild ur det antika stads-ret. Med 2 litogr. planritn. o. 66 träsn. 127 s. Stockh. ntraltryck. 1879. 1 kr. 50 ø. — Anm. af J. E. Centervall. ord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 641 ff.)

Saloman, Geskel, la statue de Milo dite: Venus victrix. part. 35 s. 4. 8 tvl. og 1 fotografi. Stockh. Forf. 1878. ke i bogh.

Sander, F., Endymion och Silene. (Ny illustr. tidn. Stockh. '79, n. 19 m. bill. efter en marmorstatue i Vatikanet.)

Schiern, F., om en ethnologisk Gaade fra Oldtiden. (Aarb. nord. Oldk. og Hist. 1880, s. 47—88.) — Anm. af C. G. stlander. (Finsk tidskr. 1880, 2., s. 227—228.)

Schjött, P. O., Athen för Solon. VI + 70 s. Kristiania. rsk forlagsforen. 1880. 1 kr. 50 ø.

—, de atheniske Symmorier. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Chri-ania 1879. Oversigt, s. 10.)

Schwanenflügel, H., Aristofanes og hans samtidige. de og Hjemme, 1880, n. 133. 134. 135.)

—, Oldtidens Kulturhistorie i sine Hovedpunkter. 1. halv-nd. 272 s. Kbh. Høst. 1880. 3 kr. 50 ø.

Stremme, Chr., Nero. (Histor. Arkiv. Ny række I., 1879, 342—363. 423—451. II., s. 32—53.)

—, Nero som Kunstner. (For Romantik o. Histor. 23. bd.; 79, s. 252—276.)

—, Kleopatra. Efter gl. og nyere Forff. (Fædrelandet. 80, n. 194—199.)

—, Livia, Roms förste Kejserinde. (Hist. Arkiv. Ny ræk. , 1879, s. 161—181.)

Thrige, S. B., Skildringer af Cyperns Historie. (Histor. ·kiv. Ny r. III. bd., 1880, s. 296—318. 401—424.)

—, mindre Lærebog i den gamle Historie. 3. udg. 240 s. h. Gyldendal. 1880. 2 kr. 40 ø.

Tregder, P. H., Haandbog i den græske og latinske Litte-turhistorie. 4. udg. 216 s. Kbh. Reitzel. 1880. 3 kr.

Ussing, J. L., den egentlige Betydning af Udtrykket pro-nciae consulares og praetoriae. I Anl. af Cic. de prov. cons. , 37. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 55—63.)

Utheim, J., Sagn og Fortællinger af Oldtidens Historie. 2.—3. hft. S. 97—240. Kristiania. Cammermeyer. 1879. à 65 ø. — 4.—6. hft. 1880. (S. 241—434. II. bd. s. 1—80.)

Weis, A. P., Terrakottafigurer fra Tanagra. (Ude og Hjemme, 1879, n. 101 m. bill.)

Weisse, J. P., lærebog i romerske antikviteter. Til brug i latingymnasiets øverste klasse. M. 15 træsn. VIII + 180 s. Kristiania. Stensballe. 1879. 3 kr.

Westin, Nils Gust., anteckn. öfver de grekiska vaserna. 45 s. Akad. afh. Upsala. 1877.

Wikner, Pontus, Narkissos-sagan och Platonismen. Föredrag. 38 s. Upsala. Edquist. 1880. 50 ø.

W(rede), R. A., Pompeji. (Pennibibl. XXXV.) 20 s. Helsingfors. 1879. 15 p.

VI. Romanske sprog.

J. R. de Alarcon y Mendoza, den mistænkelige Sandhed. Komedie i 3 Akter. Overs. af A. Richter. M. en indled. Artikel om Forfatt. 204 s. Kbh. Gyldendal. 1879. 2 kr. 50 ø.

de Banville, Théod., Gringoire. Av. notes p. E. F. Lönnrot. 62 s. 16. Stockh. Seligmann. 1879. 50 ø. (Petite bibl. franç. 1.)

Baruël, E., og G. Trier, udvalgte Stykker af den franske Litteratur för 1830 m. Anmærkn. 334 s. Kbh. Høst. 1879. 3 kr. 25 ø.

Berndtson, C. I. B., svensk-fransk ordbok. 1.—2. hft. 400 s. Stockh. (Looström & k.) 1879. 3 kr. 50 ø. + 2 kr. 75 ø. — 3. (slut-)hft. 1880. S. 401—606. 2 kr. 75 ø. Kpl. 9,00.

Dante Alighieris guddommelige Komedie overs. af C. K. F. Molbech. 3. udg. 4.—11. hft. Kbh. Forlagsbureauet. 1879. Kpl. 10 kr. 50 ø.

Dubb, P. J. C., några betänkliga brister i de främmande lefvande språkens grammatika betraktad såsom skolstudium. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 60—68.)

Edström, Ernst Ludv., étude sur l'emploi du participe passé en français. Dissert. VI + 54 s. Göteborg. Gumpert. 1880. 1 kr.

Estlander, C. G., vid Camoens' minne. (Finsk tidskr. 1880, 2., s. 97—119.)

Fistaine, G., Cursus paa 100 Timer i Italiensk. 1.—8. hft. Kbh. Borchhorst. 1879—80. à 60 ø. — Nögle dertil. 84 s. 1880. 1 kr. 35 ø.

Gigas, Emil, litterære Foreninger i Spanien i det syttende Aarhundrede. (Histor. Arkiv. Ny række I., 1879, s. 306—320.)

—, spansk Hovedstadsliv for hundrede Aar siden. Ramon de la Cruz' Saineter. (Ude og Hjemme, 1879, n. 94. 96. 97.)

[Klefberg, F. A., läran om subjonctif i fr. 1878 fortegn. s. 320.] — Anm. af *L. L. L.* (Pedag. tidskr. XV., 1879, s. 351—358.)

Klint, A., objèktet i franskan. 24 s. Stockh. Looström & k. 1880. 50 ø.

—, sur la transitivité du verbe français. Esquisse historique. VIII + 182 s. Stockh. N. Gleerup. 1879. 3 kr.

Lidforss, V. E., sobre el Fray Gerundio del Padre Isla. Madrid. 1879. (Revista Europea no. 3—4.)

—, anm. af K. A. M. Hartmann, üb. d. altspan. Dreikönigsspiel. 1879. (Litteraturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1880, s. 461—465.)

Læsebøger (franske). — Abrahams, A., og O. Arlaud, Læsestyk. f. Mellklas. 196 s. Kbh. Gad. 1879. 2 kr. 40 ø. — Hedin, Louise, läseb. f. begyn. 152 s. Örebro. Lindh. 1879. 1 kr. 50 ø. — Jung, C. F., Fortæll. af nyere Forf. (Lærebog III.) 334 s. Kbh. Gandrup. 1879. 3 kr. — Samme, Læseb. f. Beg. og Mellemkl. (Lærebog I, 2.) 206 s. Smst. 1879. 2 kr. — Knudsen, D. F., og N. Th. Wallem, (Læseb. f. Middskol.) Glossar. 45 s. Kristiania. Cappelen. 1880. 35 ø. — Pio, J., Læseb. f. Mellkl. 4. udg. 246 s. Kbh. Prior. 1880. 3 kr. 25 ø.

Lönnerberg, R. V., några erinringar vid läran om pronomina i franskan. (Progr. f. Nya elementarskol. i Stockh., 1880, s. 1—18. 4.)

Michelsen, C., tre franske Noveller udg. t. Brug ved Undervisn. og forsynede med Noter. 100 s. Kbh. (Lund.) 1879. 1 kr.

Nouvelle bibliothèque française à l'usage de la jeunesse. Collection d'ouvrages choisis redigée et munie de notes explicatives par Louis Paban. 3. éd. 1. livr. conten. 1. Madelaine, par Jules Sandeau. 2. Une visite au monastère d'Ensidlen, par C. Mallet. 119 s. Stockh. Askerberg. 1879. 1 kr.

Nouveau recueil de Farces Françaises des XVe et XVIe siècles publ. d'après un volume unique appartenant à la Bibliothèque Royale de Copenhague par Émile Picot et Christophe Nyrop. LXXX + 244 s. 12. Paris. Morgand & Fatout. 1880. 6 fr.

Nyrop, Kr., une question de phonétique romane. T + R en provençal. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 47—54.)

—, syntaktiske bemærkninger om le participe passé i ældre fransk. (Nord. tidskr. f. filol. IV., s. 106—135.)

—, „elskeren i kurven" på gammelfransk. (Smst. IV., s. 272—281.)

Nyrop, Kr, zu Robert von Clari. (Ztschr. f. rc Philol. III, 1879, s. 96—98.)

—, bribes de littérature populaire: le Vent et la Disc (Romania VIII., 1879, s. 443—444, sml. 589—590.)

—, notice sur un nouveau manuscrit de la Chroniqu Reims. (Romania VIII., 1879, s. 429—433.)

—, variantes indiennes et danoises d'un conte picard. mania VIII., 1879, s. 137—140.)

—, anmeld. af W. Förster, altfranz. Bibl. I.—II. (l tidskr. f. filol. V., s. 171—173.)

—, anmeld. af E. Koschwitz, sechs Bearbeit. d. altfra Ged. v. Karls d. Grossen Reise. Heilbronn. 1879. (Nord. ti f. filol. IV., s. 235—243.) — Af sammes: les plus anciens mo de la langue franç. 1879. (Litteraturbl. f. germ. u. rom. P 1880, s. 338—339.)

—, anm. af to franske arbejder om le partic. og part. p (Romania VIII., 1879, s. 614—617.) — Af E. Fichtes: die Fl im Cambridger Psalter. (Litteraturbl. f. germ. u. rom. P 1880, s. 222—223.)

K. N., anmeld. af Ein spanisches Steinbuch hrg. v. K. möller. Heilbronn. 1880. (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 1

Paris, Gaston, Sangen om Karl den stores Valfart. (Acad. des Inscr. et Belles-Lettres. Mém. Maanedskr. f. u Litt. I., s. 206—228.)

Riddarne af Fisken. Spansk folksaga upptecknad af F Caballero. Öfv. af Åke W. Munthe. (Ny illustr. tidn. St 1880, n. 11.)

Romancero. Spanske Folkeromancer i Udvalg og Oversæt ved A. Richter. M. Oplysn. og Klassifikation. 168 s. Gyldendal. 1880. 2 kr. 25 ø.

Schandorph, S., Vittorio Alfieri. Livs- og Litter billede fra d. 18. Aarh. i Italien. (Ude og Hjemme, 1879, n. —104.)

—, Luis de Camões. (Smst. 1880, n. 141.)

Schultén, H. af, ströftåg på den franska språkforskni område. Härkomsten. (Finsk tidskrift 1880, 1., s. 173— — Språkets utveckling. (Smst. 1880, 2., s. 329—342.)

Scribe, le verre d'eau. Par C. G. B. 126 s. 16. St Seligmann. 1880. 75 ø. (Petite bibl. franç. 2.)

Skolegrammatiker (franske.) — Brynildsen, J., Kristiania. Cammermeyer. 1879. 1 kr. 60 ø. Anm. af G. T (Nord. tidskr. f. filol. V., s. 168—171.) — Dubb, P. J 4. uppl. af Fr. Wulff. 383 s. Lund. Gleerup. 1879. 50 ø. — Jung, C. F., 2. udg. (Lærebog II., 1.) 176 s. (Klein.) 1880. 1 kr. 85 ø. — Knudsen, D. F., 63 s. stiania. Cappelen. 1879. 80 ø. — Ploetz, C., bearb. S(imelius.) 3. uppl. 271 + 56 s. Helsingfors. Edlund. 1

4 mk. — Weber, T., 24 s. Kbh. 1880. 1 kr. — Widholm, A. E., I., 186 s. Stockh. Norstedt & s. 1879. 2 kr. Anm. af *L. L. L.* (Tidskr. utg. af pedag. fören. i Finland XVII., 1880, s. 404—411.)

Steenstrup, Joh. C. H. R., fra Hyrdetiden. Efter nogle hidtil utrykte Breve, skrevne af en fransk Dame p. Frederik V.'s Tid. (Histor. Arkiv. Ny række I., 1879, s. 321—341.)

Stiløvelser, elementarbøger m. m. (franske). — Eibe, N. J., 100 Timer. 5. opl. 466 s. Kbh. Steen. 1879. 3 kr. 50 ø. — Giede, C., Stiløv. f. de øverste Klass. 128 s. Reitzel. 1879. 1 kr. 25 ø. — Hansen, M. J., de vigtigste homonymer. 33 s. (Progr. Tanks Sk.) Bergen. (Beyer.) 1880. 50 ø. — Jung, C. F., Elementarbog. 2. udg. (Lærebog I., 1.) 156 s. Kbh. (Klein.) 1880. 1 kr. 85 ø. — Samme, Stiløv. 2. udg. (Lærebog II., 2.) 128 s. Smst. 1880. 1 kr. 50 ø. — Michelsen, C., Stiløv. I. 72 s. Kbh. (Lund.) 1880. 1 kr. — Otto, E., Lærebog, ovs. v. Nathalia Siewers. Kristiania. Cappelen. 1879, 4 kr. — Pauli, C. G., skriföfningar. 2. uppl. 147 s. Stockh. Hæggström. 1878. 1 kr. 25 ø. — Pio, J., Ord til Udenadslær. 3. udg. 44 s. Kbh. Reitzel. 1879. 60 ø. — Ploetz, C., Rejseledsager. 132 s. Wöldike. 1880. 1 kr. 50 ø. — Samme, elementarbok v. C. M. Lindfors. 172 s. Helsingfors. Edlund, 1880. 2 mk. — Samme, v. C. Löfving. 4. uppl. Upsala. Schultz. 1880. 1 kr. 75 ø. — Samme, Syllabaire franç. Ovs. af C. Hyllested. 4. opl. 118 s. Kbh. Prior. 1880. 1 kr. 25 ø. — Sick, C., Material., I., 4. udg., 196 s. Gyldendal. 1879. 2 kr. — Wallem, N. T., Ordsaml. 65 s. Kristiania. Cappelen. 1880. 80 ø. — Wendell, H., synonymer. 60 s. Lund. Gleerup. 1879. 75 ø. Anm. af G. Stjernström. (Pedag. tidskr. XVI., 1880, s. 42—44.)

Storm, Joh., vokalernes kvantitet i de romanske sprog i sin udvikling fra Latinen. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 157—191.)

Sundby, Thor, anm. af Il Tesoro di Brunetto Latini p. da L. Gaiter. Bologna 1878—1879. (Romania VIII., 1879, s. 469—472.)

Svenonius, T. L., om bruket af subjonctif hos Chrestien de Troyes. Ett bidr. t. d. fr. språk. histor.-grammatik. 72 s. Upsala. Akad. afh. 1880.

Svensk-fransk ordbok för militärer och teknologer. 2. uppl. VI + 131. Stockh. Norstedt & s. 1880. 1 kr. 50 ø.

Thomsen, Vilh., *andare — andar — anar — aller.* En kritisk-etymologisk undersøgelse. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, s. 197—214.)

Trier, Gerson, om inddelingen af verberne i de romanske sprog. (Beretn. om forhdl. på 1. nord. filologmøde, s. 151—157.)

Trier, Gerson, om futurum og konditionalis af det manske verbum *essere*. (D. philol.-hist. Smf.'s Mindeskrift, 215—231.)

Wulff, Fr., la Chronique dite de Turpin, deux ancie textes français. VI + 76 s. 4. (Lunds univers. årsskr. XVI 1879—80.)

VII. Andre ældre og nyere sprog.

Ahlman, F., svensk och finsk skoltolk. 178 s. Helsingfors Edlund. 1879. 1 mk.

Ahlqvist, Aug., om möjligheten af ett finskt-ugriskt ety mologiskt lexikon och om Donners komparativa ordbok. (Öfv. a Finska Vetensk.-soc. förhdl. XXI., 1878—79, s. 83—135.) — O. Donner, replik dertil. (Smst. XXII., 1879—80, s. 38—66.

—, Forschungen auf dem Gebiete der Ural-Altaischen Spra chen. III. Üb. die Sprache der Nord-Ostjaken. 1. Abth.. Sprach texte u. Wörtersamml. VIII + 194 s. Helsingfors. 1880. 5 ml

—, är Accadiskan verkligen ett ural-altaiskt språk? (Öfv af Finska Vetensk.-soc. förhdl. XX., 1877—78, s. 1—23.)

—, om Turkarnes primitiva kultur. (Smst. XXI., 1878—79 s. 248—252.)

—, ett irrbloss på forskningens fält. (Smst. XX., 1877—78, s. 37—39.)

Almkvist, Herm., om det sanskritiska ahám. 18 s. (Up sala univ. årsskr. 1879. Filos. språkv. 4.) Upsala. Akad. bokl 50 ø.

Aminoff, Torsten G., reseberättelse [resa till Votjakern i Kazan o. Vjatka]. (Öfv. af Finska Vetensk.-soc. förhdl. XXI 1878—79, s. 224—238.)

Aspelin, J. R., Antiquités du Nord Finno-ougrien. IV S. 249—318. 4. Helsingfors. 1880. 15 mk.

—, de la civilisation préhistorique des peuples Permiens e de leur commerce avec l'orient. (Travaux de la IIIe sess. d Congrès internat. des Oriental. St. Pétersb. 1876. Tome II 1879, s. 389—415.)

Bidpai. Kalila og Dimna, en Række moralske og politisk Fabler. Fra det Arabiske overs. af C. A. Holmboe. XVIII + 171 s. Kristiania. Jac. Dybwad. 1880. 1 kr. 50 ø.

Brandes, E., Ushas og Ushashymnerne i Rigveda. En myto logisk monografi. 124 s. Kbh. (Gyldendalske sort.) 1879. 3 k

Buhl, Franz, sprogl. og hist. Bidrag til den arabisk Grammatik med udvalgte Tekststykker af Ibn-al-Ḥâǵibs ás-Sâfij 158 s. Leipzig. (Kbh. Gad.) 1878. 2 kr.

Caspari, C. P., Grammaire arabe, traduite et en partie anièe par E. Uricoechea. Bruxelles. Le traducteur, rue de Concorde 61. Paris. Baer et C[ie.] 1879—80. 20 fr.

[Collin, A. Z., om och ur Rig-Veda. I. II. 1877—78 egn. s. 321.] — Anm. af E. Brandes. (Nord. tidskr. utg. Letterstedtska fören. 1879, s. 377—379.) — [II. 1878.] Anm. F. Gustafsson. (Finsk tidskr. 1879, 1., s. 74—76.)

De tre Ulve, russisk Folkevise ovs. af Thor Lange. (Ude Hjemme, 1880, n. 156.)

Donner, Otto, Finnish and Lappish and their Mutual Re-nship. (Transact. of the Philol. Society. 1877—79, s. 602 12.)

—, die gegenseitige verwandtschaft der finnisch-ugrischen spra-. (Acta soc. scient. Fennicae XI., 1880, s. 409—567.) 4.

Ebers, Georg, nye ægyptologiske Resultater. (Efter tsche Rundschau. Maanedskr. f. udenl. Litt. II., 1880, s. —240.)

Edgren, Hj., on the verbal roots of the sanskrit language of the sanskrit grammarians. (Journal of the American ntal Society, XI. 1879.) 55 s. (Göteborg, Gumpert.) 1 kr.

—, on the relation in the Rig-Veda between the palatal labial vowels (*i*, *î*, *u*, *û*) and their corresponding semivowels *v*). (Smst. XI, 1880, s. 67—88.) (Göteborg, Gumpert.) r.

Etruskerne. En histor. sprogl. Undersøg. af Laicus Hyper-eus. 66 s. Kbh. (Prior.) 1879. 1 kr.

Eurén, G. E., finsk språklära. 4. uppl. 127 s. Tammer-. Hagelberg. 1879.

Finsk, svensk och rysk ordbok. 5. uppl. VIII + 135 s. 3. Viborg. Clouberg & c. 1880. 1 mk. 50 p. — Rysk, t och svensk ordbok. 5. uppl. VII + 132 s. tv.-8. Smst. 0. 1 mk.

Finska folksagor. M. teckn. af A. v. Becker o. S. Falkman. från finskan. 35 s. (Folkupplysn.-sällsk. skr. XV.) Hel-fors. 1880. 60 p.

Folkesagn og Legender fra Japan. (Fra alle Lande 1879, . 147—154. 214—230. 385—399. II., s. 150—160. 219 38.)

Frosterus, G., coup d'œil sur les peuplades finnoises occi-ales dans l'antiquité. (Öfv. af Finska Vetensk.-soc. förhdl. , 1878—79, s. 309—343.)

Herlin, K., finska skriföfningar. 16 s. (Åbo realsk. gr. 1877—79.)

Hertzberg, Rafael, finska folksagor. (Efter „Suomen an satuja ja tarinoita".) Med 18 teckn. af H. Schierfbeck. . 4. Helsingfors. Frenckell & s. (Stockh. Skoglund.) . 7 mk.

Hertzberg, R., finska folkets trollsånger (saml. af Elia Lönnrot, Helsingfors 1880 udg. paa finsk.) (Finsk tidskri 1880, 2., s. 459—469.)

Hjärne, H., „Antinormannismen" i den ryska historie forskningen. (Anmeldelser.) (Hist. bibl. utg. af Silfverstolpe 187? s. XXVII—LI.)

(Fr. Hubad), Gudsdomme hos Slaverne. (Fra alle Lande 1879, I., s. 339—348.)

Indianernes Tegn- og Pantomime-Sprog. (Fra alle Lande 1880, I., s. 302—306.)

The Jātaka, together with its commentary; being tales o the anterior births of Gotama Buddha. For the first time edit in the orig. Pali, by V. Fausbøll, a. transl. by T. W. Rhy Davids. II. 462 s. London. Trübner. 1879. [Kbh. Hagerup. 8 kr. 25 ø.

Kalidasas Sakuntala. Oversat og forklaret af M. Hammerich. 3. gjennemsete udg. M. træsn. 208 s. Kbh. Reitzel 1879. 4 kr. 50 ø.

[—], Sakuntala eða týnði hringurinn. Fornindversk saga íslenzkri þýðingu eptir Steingrím Thorsteinson. 64 s. Reykjavík. Þorgrímsson. 1879. 70 ø. — Anm. af —s. (Norðanfari XIX., 1880, n. 25—26.)

Lagus, W., Numi cufici aliaque orientis monumenta veter in Finlandia reperta. (Travaux de la IIIe sess. du Congr. internat. des Oriental. St. Pétersbourg 1876. Tome II., 1879, s. 36 —370.) — Anm. (Finsk tidskr. 1879, 1., s. 153—154.)

—, Idrisii notitiam terrarum balticarum ex commerciis Scandinavorum et Italorum mutuis ortam esse. (Atti del IV Congresso Internaz. degli Oriental. in Firenze 1878. Vol. I., 188(s. 395—401.)

—, quelques remarques et une proposition au sujet de l première expédition Russe au Japon. (Travaux de la IIIe ses du Congrès internat. des Oriental. St. Pétersbourg 1876. Tome II 1879, s. 43—58.)

[—, lärokurs i Arab. 1878 fortegn. s. 322.] — Anm. a Herm. Almkvist. (Finsk tidskr. 1879, 2., s. 226—236.) – Genmæle af Lagus. (Smst. 1879, 2., s. 420—426. 512—519 — Svar af Almkvist. (Smst. 1880, 1., s. 167—172. 252—256

Lappiske Æventyr fra Utsjoki. Efter K. Klemetsens Op tegn. oversat af A. G. Nordvi. (Ny illustr. tid. Kristiania 1879, n. 4. 5. 6. 10.)

Lieblein, J., lettre à M. Ernest de Saulcy. (Forhdl. Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1878, Nr. 5, s. 1—4.)

—, Ægypternes Forestilling om Jordens Bevægelse. (Forhd i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1878, Nr. 2., s. 1—11 — Paa fransk i Congr. provinc. des Oriental. St. Etienn 1875. II. Egyptologie. 1880.

Lieblein J., notice sur les monuments égyptiens trouvés en Sardaigne. (Forh. i Vidsk.-selsk. i Christiania 1879.) 58 s. m. 43 fig. o. 1 pl. Kristiania. (Dybwad.) 1879. 1 kr. 20 ø. — Anm. af K. Piehl. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 787—790.)

—, om to ægyptiske Præstetitler. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879. Oversigt s. 8.)

—, Sammenhængen mellem d. ægypt. og græske Kunst. (Forh. i Vidsk.-Selsk. i Christiania 1879. Oversigt s. 11—12.) — Modbemærkn. af Dietrichson. (Smst.)

—, sur la Ville de Tyr. (Atti del IV Congresso Internaz. degli Oriental. in Firenze 1878. Vol. I., 1880, s. 15—35.)

—, étude sur le nom et le culte primitif du Dieu hébreu Jahveh. (Congr. provinc. des Oriental. Lyon. 1878. T. I., 1880. s. 265—275.)

—, étude sur le Xétas. (Travaux de la IIIe sess. du Congrès internat. des Oriental. St. Pétersb. 1876. Tome II., 1879, s. 343—364.)

—, Ægypternes lære om sjælens udødelighed og tilstand i det andet liv. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 401—428.)

—, om Lægekunsten hos de gamle Ægyptere. 19 s. (Nord. medicinskt arkiv. XII., 1880, 2. hft.)

—, Bemerkungen zum Papyrus Ebers. (Ztschr. f. ägypt. Sprache u. Alterthumskunde. XVIII., 1880, s. 127—129.)

Mehren, A. F.*), exposé de la réforme de l'islamisme commencée au IIIème siècle du l'Hégire par Abou-'l-Hasan Ali El-Ash'ari et continuée par son école. Av. des extraits du Texte Arabe d' Ibn Asâkir. (Travaux de la IIIe session du Congrès internat. des Oriental. St. Pétersbourg 1876. Tome II., 1879, s. 167—332.)

—, den arabiske Filosof Ibn-Sab'îns Sendebrev til Kejser Frederik II af Hohenstaufen eller de Sicilianske Spørgsmaal som Bidrag til Kundskab om Filosofiens Udvikling i det XIII Aarh. (Vidsk. Selsk. Oversigt. 1879, s. 123—177.)

—, correspondance philosophique d'Ibn Sab'în avec l'Empereur Frédéric II. (Atti del IV Congresso Internaz. degli Oriental. in Firenze 1878. Vol. I., 1880, s. 371—383.) — Udtog i: Pietr. Perreau, intorno agli atti del IV Congr. etc. XIX. Corfù. 1881.

—, Correspondance du Philosophe Soufi Ibn Sab'în 'Abd oul-Haqq avec l'Empereur Frédéric II de Hohenstaufen, publ. d'après le manscr. de la bibl. Bodléienne, cont. l'analyse générale de

*) Mehren, A. F., den ny-arabiske Romance. (For Romantik og Hist. 10. bd. 1873, s. 235—274.)

cette correspond. et la traduction du 4ᵉ traité sur l'immortalité de l'âme. 116 s. (Extr. du Journal Asiatique. Spt. sér. XIX., 1879, s. 341—454.) Paris. Leroux. 1880.

Mehren, A. F., description d'une médaille mongole d'Abou-Saïd Béhâdur-Khân de la dynastie Ilkhanienne (716—36 Hég. = 1316—36 Chr.) (Mélanges Asiatiques tirés du Bulletin de l'Acad. Imp. des sciences de St. Pétersb. VIII., 1877, s. 443—447 m. træsn. efter d. orig. medaille.)

—, en åndelig Robinsonade eller den filosofiske autodidakt. Almenfat. bidr. t. fremst. af d. spekul. filosofis udvikl. hos Araberne i d. 12. årh. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1879, s. 532—540.)

—, anm. af Selîm Effendi ʿAnhûrî, *kitâbu kanzi-l-nâẓimi* Beyrût. 1878. (Ztschr. d. deutschen morgenländ. Gesellsch. 33., 1879, s. 708—711.)

—, anm. af Catalogue of Oriental Coins in the Brit. Museum, London 1874—79, I—IV. (Journal Asiatique. Spt. sér. XVI., 1880, s. 561—566.)

Nala-sagan. En indisk dikt från sanskrit tolkad af Hj. Edgren. 163 s. Stockh. Norstedt & s. 1880. 3 kr.

Oppman, R. M., seaman's interpreter in Swedish, Finnish a. English languages. 447 s. Helsingfors. Edlund. 1880. 5 mk.

Pahlman, E., finska folkvisor. II. Helsingfors. Lindgren. 1879.

Palander, E. V., Uebersicht d. neueren russischen Litteratur von d. Zeit Peters des Grossen bis auf unsere Tage. 91 s. Tavastehus. 1880. (Hämeenlinnan normalilyseon kertomus lukuvuodesta 1879—80.) 1 mk. 50 p.

Piehl, K., sur un emploi particulier de [hieroglyph]. (Ztschr. f. ägypt. Sprache u. Alterthumsk. XVII., 1879, s. 32—34.)

—, sur la flexion adjective en [hieroglyph]. en partie à propos d'une formule de l'époque saïte. (Smst. XVII., 1879, s. 143—148.)

—, sur le sens du mot [hieroglyph]. (Smst. XVIII., 1880, s. 64—69.)

—, un passage du Papyrus Ebers. (Smst. XVIII., 1880, s. 129—135.)

—, notice [sur deux signes hiéroglyphiques]. (Smst. XVIII., 1880, s. 135—136.)

Ratnavali eller perlbandet. Ett indiskt skådespel. Från Ludv. Fritze's „Indisches Theater“ af G. T. Rabenius. IV + 104 s. Upsala. Edquist. 1879. 1 kr.

Retzius, Gust., finska kranier jemte några natur- och litteratur-studier inom andra områden af finsk antropologi. 200 s. fol. 41 pl. Stockh. Samson & Wallin. 1879. 25 kr. (velin 40 kr.) — Anm. af Rob. Tigerstedt. (Finsk tidskrift, 1880,

l., s. 107—128); af El. Aspelin. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 496—510.)

Rink, H., om grönlandske Plantenavne. (Meddelelser om Grönland udg. af Commissionen for Gr.'s geol. Undersøg. 3. hft., 1880, s. 212—214.)

Rysk tolk för svenskar. 55 s. Helsingfors. Frenckell & s. 1879. 1 kr. 10 ø.

Samtalsöfningar i finska och svenska språken. 188 s. Helsingfors. Frenckell & s. 1880. 1 mk.

Schmidt, Vald., Textes hiéroglyphiques inscrits sur pierre, tirés du musée de Copenhague. 22 s. 4. Kbh. (Høst.) 1880. 2 kr. 70 ø.

—, østerlandske Indskrifter fra den kgl. Antiksamling. Saml. og oversatte. 64 s. Kbh. (Høst.) 1880. 1 kr. 50 ø. — Anm. af K. Piehl. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 394—399.)

Syrjänische Hochzeitsgesänge gesammelt von M. A. Castrén, mit finnischer u. deutscher Uebersetz. hrg. v. T. G. Aminoff. (Acta soc. scient. Fennicae XI., 1880, s. 203—231.) 4.

Tegnér, E., Ninives og Babylons Kileskrifter. Paa Dansk ved C. F. Jung. (Popul. småskrifter af frem. forff. III.) 80 s. Kbh. Gandrup. 1879. 1 kr. 25 ø.

Thrige, S. B., De assyrisk-babyloniske Kile-Indskrifter og det gamle Testament. Efter Nowack. (Hist. Arkiv. Ny række, 2., 1879, s. 1—13.)

Trenckner, V., Pali Miscellany. Part. I. 84 s. London, Williams & Norgate. 1879. (Kbh. Hagerup.) 4 kr. 40 ø.

The Milinda Pañho being Dialogues between King Milinda a. the Buddhist Sage Nāgasena. The Pali Text edited by V. Trenckner. VIII + 430 s. London a. Edinburgh. Williams & Norgate. 1880. 21 sh. — Anm. m. foreg. af S. Sörensen. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1880, s. 668—671.)

Tötterman, K. A. R., Varianten z. Profeten Hosea gesammelt. (Acta soc. scient. Fennicae XI., 1880, s. 233—255.) 4.

Zamahśarius, Al-Mufaṣṣal, opus de re grammatica arabicum, auctore Abu'l-Ḳâsim Maḥmûd bin 'Omar Zamahśario. Ad fidem codd. manu script. ed. J. P. Broch. Ed. altera, denuo recogn., adnott. crit. aliisque aucta. X + 394 s. Kristiania. Malling. 1879. 10 kr. 60 ø.

NORDISK TIDSKRIFT

FOR

ILOLOGI.

NY RÆKKE.

SJETTE BIND.

KØBENHAVN.

)ALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SÖN).

TRYKT HOS J. JÖRGENSEN & CO.

1883—84.

Tidskriftets redaktion:

Cl. Gertz,
fessor, dr. phil.,
København.

Vilh. Thomsen,
docent, dr. phil.,
København.
Hovedredaktør.

Ludv. F. A. Wimmer,
docent, dr. phil.,
København.

S. Bugge,
professor,
Kristiania.

Chr. Cavallin,
professor,
Lund.

M. B. Richert,
professor,
Upsala.

Medarbejdere i dette bind:

lén, Konrad, adjunkt. Örebro.
ng, J. P., overlærer, dr. phil. Viborg.
ɜnner, Oscar, docent, dr. München.
vallin, Chr., professor. Lund.
rlund, F., dr. phil. København.
ilberg, H. F., sognepræst til Darum og Bramminge.
›dström, Isidor, fil. kand. Stockholm.
rtz, M. Cl., professor, dr. København.
gas, E., dr. phil. København.
ot, J., medlem af det kejs. vidensk. akademi. St. Petersburg.
stafsson, F., professor, dr. Helsingfors.
iberg, J. L., dr. phil., skolebestyrer. København.
›ffory, Jul., docent, dr. Berlin.
›ppe, Otto, fil. kand. Upsala.
ıde, Karl, cand. philol. København.
spersen, O., stud. mag. København.
rgensen, C., cand. philol. København.
ɔrsch, Feodor, professor. Moskva.
ınge, Julius, docent. København.
ırsen, A., cand. phil., translatør. København.
Lyngby, K. J., professor. dr. København.
yrop, Kr., cand. mag. København.
ehl, Karl, docent, dr. Upsala.
Pio, Jean, skolebestyrer, professor. København.
›rensen, S., dr. phil. København.
ˈgnér, Es., professor, dr. Lund.
sing, Johan, docent, dr. Upsala.

Indhold.

Mindre meddelelser.

Nekrolog.

Anmeldelser.

Alfabetisk fortegnelse

over

behandlede steder af forfattere og texter.

(Steder, der kun ere anførte som exempler i grammatiske, lexikalske historiske eller antikvariske undersøgelser, medtages ej.)

Plan for en ordbog over jysk folkemål

af **H. F. Feilberg.**

Under det i andre lande optagne arbejde at indsamle og bearbejde folkemålene, have vi her i Danmark stået langt tilbage både for Norge og Sverig. Skal der göres noget, er det ganske vist på tide, da den uniformerende kulturströmning, der efterhånden trænger ind i de inderste og ensomste kroge, arbejder på, til fordel for rigssproget, mere og mere at udslette sprogarternes ejendommeligheder; jeg skal nedenfor give exempler herpå, som måtte kunne forøges med mange flere, og når jeg, med min kundskab til almuens liv, søger efter grunden hertil, tror jeg at finde den i skolens langt större indflydelse nu end tidligere, samt i det hele åndelige opsving, som i så höj grad skyldes höjskolebevægelsen: der læses meget mere; rundt om stiftes der sogne-bogsamlinger, som flittig benyttes; hver en lille hytte har noget nær sin avis, som bliver læst og lånt ud; så dannes der foredragsforeninger, man søger fra nær og fjærn at få mænd til at holde oplysende foredrag; der er besøget på höjskolerne, hvorfra de unge karle og piger jævnlig medbringe en lille bogsamling og stor læselyst; endelig höjskolemøderne, hvortil der tit samles mennesker fra vide kredse. Ad alle disse veje når rigssproget ind på almuesmålene, der i længden ej kunne stå imod, da de altid må føle deres armod overfor et rigt udviklet kultursprog. Det er derfor på tide, skal der göres noget, og det vilde være såre ønskeligt, om andre mænd kunde optage ømålene til behandling, inden altfor meget af det gamle præg sporløst forsvinder.

Kampen for Sønderjylland har medført, at enkelte af de sønderjyske landskabsmål tidlig ere blevne undersøgte og bearbejdede. Først må her nævnes Hagerups "det danske sprog i Angel", 2den udg. ved Lyngby, 1867. Forfatteren, der kort efter slaget ved Isted kom til Angel, blev som andre danske i de dage overrasket ved at træffe et rigt dansk almuesmål i egne, hvor man ikke havde ventet det. så ubegribelig liden kundskab var der den gang til sprogforholdene i Mellemslesvig. Hans bog er et mønster på omhu og nöjagtighed. I. Kok, "Det danske Folkesprog i Sønderjylland" 186[illegible] er anlagt på en bredere basis. men Lyngbys bøger: "Bidrag t. en sønderjysk sproglære", 1858, og: "Udsagnsordenes böjning i jyske lov og i den jyske sprogart", 1863, blev banebrydende ved den systematiske behandling støttet til indgående kendskab til oldsprogene, såvelsom ved en lydbetegnelse, der simpelt og let gjorde rede for de forskellig tonehold, der ere ejendommelige for sprogarterne.

Af ældre arbejder er der Molbechs noksom bekendte Danske Dialect-Lexicon, 1841, der uden tvivl i sin tid har været et fortjenstligt arbejde, men hvorom der nu vilde være meget at sige. Stoffet er indsamlet ved bidrag rundt omkring mest fra præster; en skrev så, en anden så, og det var ingenlunde let, ukendt med det levende sprog, som M. må have været, at sidde i København og granske alle de gåder, der i slige indberetninger kom til ham. Der er meget betydelige fejl. I art. *Jen* (s. 252) siges, at Vendelboerne nævne en mand: *jen* (hak.), en kvinde: *jin*, *jiñ*, *jing* (huk.), dette er netop omvendt: *jej* er hak., *jẹn* huk. Så ere ord skilte ad, som bestemt høre sammen, det samme ord har fået forskelligt udseende i forskellige landskabsmål, eller ordene ere komne til at se helt gådefulde ud, fordi han ikke har angivet rigssprogets form. Et par enkelte eksempler skal jeg fremdrage: *bøgel*, *böile*, *børle* uo. er det samme ord, afledning af böje, jsk. *böw*; *boenstykke* er vel kendt endnu, det er: banestykke, halshvirvelen, hvor fåret bliver stukket (*bǫnstøḳ*); *blede* er ligefrem *blæde* af blad, bruges om at plukke blade af kål (*å ble kǫl aw*); *blere* (se under bleir) er efter al sandsynlighed ikke andet end *blære* (*bleṛ*, Vens.),

er *bleir*, *blære*, *blærre* anførte tre forskellige steder, mens t dog er ét ord; *borre* er ligefrem *bore*, og det sønder-ske *børl* i samme art. er ikke andet end *bødle* (overg. af til *r*), der senere findes som nörrejysk; o. s. v. o. s. v.

Jeg har altså den tanke, at en ny bearbejdelse af det ske sprogstof var ønskelig; det har været mit håb, at jeg de kunne yde noget brugeligt for den nyere sprogviden-ab ved mit nöje kendskab til almuens liv og tankegang, v om jeg måtte sige mig selv, at jeg i sproglig for-nelse kom til at mangle meget, der ikke længere lod indhente. Red. af filol. tidskrift er gået ind på at e modtage en prøve af mit arbejde, og jeg skal først rtelig fremsætte hovedpunkterne i den plan, hvorefter ar-det er anlagt.

1. Hele det jyske ordforråd indsamles og optages såvidt ligt; altså ikke blot de ejendommelige eller sjældne ord talemåder, som glossariet indeholder, men lige så fuldt de st dagligdags.

2. Stamordene, så rigt behandlede som muligt med an-else af deres former i de forskellige sprogarter og lige-es med redegörelse for de forskellige betydninger med nørende eksempler.

3. Med hensyn til sammensætninger og afledninger har ikke bekymret mig om at opsøge alle mulige, men blot at samle såmeget stof, at böjninger, selvlyds- og med-lsovergange i de forskellige sprogarter blev tydelige.

4. De kulturminder, sproget gæmmer, fremdrages og for-ares, såvidt jeg evner det.

5. Oplysning om ordenes afstamning indlader jeg mig ke på at give med undtagelse af en henvisning til et side-dnet isl., norsk, svensk, plattysk ord til oplysning for dem, r forstå mindre end jeg.

6. Ordene henføres til rigssprogets form. For ord, der e fælles, er sagen simpel nok; hvor formen derimod må nnes efter analogi, kan den i enkelte tilfælde blive nskelig nok, da ordet enten kan blive monstrøst i formen, er formen kan være vanskelig at træffe. Således siges om en mand, der er rask til sit arbejde og får ende på

det, han er *ænə*; *endig* eller *endet* kunde efter Formen beg forsvares, men lyde lidet könt. Så søge fiskerne på veste egnen i stormvejr et sted på revlerne, hvor der er *jænf hau*, d. v. s. et sted, hvor der er et hul i revlen og hv formodentlig bråddet ikke findes, men er det *enfald* el. *e fold* (*fol*, fold; men *jænfåləlɔ* enfoldig; *fål*, fald)? Men sk nu også i opstillingen fejl, vil tilföjelsen af de jyske or former for den kyndige klare sagen, og jeg har ordnet orde således, såvidt jeg er nået, at hvad enten man går ud f rigssproget eller fra almuessproget, vil ordet, man søge kunne findes.

7. Jeg er opdragen og har tilbragt den største del mit liv i vestjyske sprogegne, medens tilmed de rigeste pålideligste samlinger, det hidtil er lykkedes mig at tilvej bringe, ere vestjyske; derfor er jeg i det hele og store gå ud fra den vestjyske sprogform, hvori jeg selv bedst hjemme.

8. Jeg har ikke i angivelse af den jyske ordform vov at gå ud over Lyngbys tegnsprog, der synes fuldtud passe for vestjysken, men mindre fuldkomment for østjysl sprogarter. Fonetiken for vort lands vedkommende måt formentlig helst behandles for rigssprog og landskabsm jyske og øbomål, under et; indtil det er sket, må den mind fuldkomne betegningsmåde træde i stedet.

Blandt kilderne til mit arbejde, — jeg forbigår her trykte, — nævner jeg først og sidst Lyngbys efterladte b tydelige samlinger; betydelige både hvad indhold og omfa af enkelte angår, især fra Vensyssel, Agerskov og Bradeı sogne i Sønderjylland; mindre omfattende fra Thy, Mo og Hjerm herred. Hans skarpe øre for lyden og hans sik sprogtakt giver sig allevegne vidnesbyrd, og det vil bli vanskeligt for enhver anden at nå op til at give, hvad Lyng her evnede; hans kendskab til bondens liv, skik og tank gang synes derimod kun at have været liden, så der mås nok til oplysning heraf vilde kunne gives mere, end Lyng magtede. I årenes løb har jeg selv jævnlig gjort optegnelse Selv opdragen i en vestjysk egn, har jeg i en række af haft mit fædrehjem i Sundeved, senere opholdt mig he

›d fire år i Hagerups hus i Angel, derefter bot i egnen ellem Flensborg og Bredsted og er endelig havnet i Vest-·lland nærved min barndoms egn og med rig adgang til ındskab i vesteregnens forskellige landskabsmål. Ved prof. rundtvigs velvillie har jeg fået afd. lærer P. K. Madsens ·stjyske samlinger til låns og afskrift; en lignende vestjysk ·ermåde righoldig ordsamling skylder jeg lærer L. Röjkjær, ellum v. Brønderslev st.; endvidere har jeg modtaget værdi-ld bistand fra lærer E. T. Kristensen, Fårup pr. Rødkjærs-·o st., fra kasserer P. Fløe, Vostrup pr. Tarm, fra fisker Bollerup og mange mange flere. Men fornemmelig har ›kov höjskole været mig en hjælp; der mødes unge fra ›le landet, og snart har jeg med en enkelt, snart med flere samlag gennemgået partier af mine samlinger, så det alt odtagne er blevet oplyst, rettet og udvidet.

Under dette arbejde har jeg så fået öje på en vanske-ghed, eller om man vil, på en ejendommelighed ved sprog, ›r ikke ere skriftsprog: ordforrådet er kun delvis fælles, › forskellige hjem og forskellige mennesker have hver deres ltryk; det er truffet mig ikke en, men mange gange, at g ved at forespörge mig om et eller andet, tit temmelig mindeligt udtryk, f. eks. *få råd med en, skyde et ord til, ın er nok kommen ud med kagen,* har mødt en bestemt be-egtelse: det forekommer ikke her, det må have hjemme ıdensteds! — og dog er det optegnet i den anden ende af yen fra en indfødts mund. Dette er noget ganske alminde-gt, blandt almuen har hvert menneske sit större eller ıindre fond af udtryk afhængig af, om det er mand eller :vinde, ung eller gammel, forskelligt eftersom vedkommende r vant til hjemmesidden eller rejsen, uden at der i strengere ɔrstand kommer et fællessprog til, der er ens for alle. Hvad dtalen angår, kunde der også være anledning til at göre ›mærksom på, at ordene tit have to former, en betonet og ' ubetonet: *a tæjər æ hat*, men: *a tæjər æ hat frå dæj*; ən hertil kommer, at udtalen nok i de store træk er fælles le forskellige sprogarter, men såsnart lyden skal fæstes papiret, møde forskelle i selvlyd og betoning, der hos skellige mennesker kendelig svinge indenfor visse grænser.

Samtidig og jævnsides findes så her på egnen og for- modentlig overalt to strömninger, de gamles sprog og d unges; meget kendelige forskelle kunne nævnes.

gamle:	unge:
ð > r, blør	*ð — ð, bløð*
tąr, dąr	*tör, dör*
höwr, föwr, röwr	*hør, før, rør* bf. af høre, føre, røre
hjöwən	*hogən* bf. af hugge
höwn	*hjörn*. hjörne.

Dertil kommer så, at mange af de gamles udtryk og vendinger ville gå med dem i graven; de ældre kende endn en *smadderkat*, den lille tranlampe med siv-væge, e *kriðhus*, et lille messinggemme til penge, *æn pevərkwąn* til male krydderier i; men lad der gå en menneskealder til, o ethvert minde om dette og mere vil være svundet.

Det jyske almuesmål falder i to store afdelinger, vest- jysk og østjysk, når man gör det bestemte kendeord ti skillemærke: *æ hus* vestj., *husət* østjysk; grænsen begynde tæt nord for Horsens, Serridslev er vestjysk, Søvind østjysk, og fortsætter sig omtrent langs Gudenå til Hjarbæk fjord, hvor Vorde er vestj., Løvel østj.; det ægte Vendelbo- mål, der også hører til de østj. sprogarter, begynder ved Jetsmark sogn, nord for Øster Han herred, hvor en lavning med mosedrag skiller det fra Hanherredernes mål, der mulig er vestjysk. Alt hvad der ligger vest og syd for den her angivne linie, regner jeg til vestjysk, men deri kan atter skelnes mellem to grupper af sprogarter; den ene har kun fælleskön i navneordene, den anden skiller imellem fælles- kön og intetkön i det ubest. ko.; det hedder en hest, men et hus, bestemt derimod: *æ hæst*, *æ hus*. Nordgrænsen for tveköns sprogarterne går omtrent i Rejsby sogn, en god mil syd for Ribe, mod øst, syd for kongeåen, og holder sig vist- nok tæt til Bæltet og Kattegat indtil Horsens, herom mangler jeg dog pålidelige oplysninger. Blandt fællesköns sprog- arterne kunne atter sondres större grupper; målene syd for Skjern å have ð i udlyd samt *v* og *w* i indlyd; nordfor *ð* > *r*, samt begge *v*'erne, det hedder spottende om beboerne

rdfor åen, at de sige: *mar i æ far*, *grọr i æ gryr å æn ịr stụr ụr o æ møṟəŋ*. Således strækker målet sig omtrent Limfjorden; Thyboernes og Morsingboernes sprog ere ter vel afgrænsede arter med *ð* og kun *w* i indlyden. ›r Thy kommer så den ejendommelighed til, at „jeg“ ›dder *æ* ligesom i Sønder-Jylland i stedet for *a* i hele Nörre-lland ellers; grænsen for *æ*-målet mod nord er omtrent əsløs Vejle, i Østerild siges *æ*, i Vust *a*.

Dette kun som nogle hovedtræk; jeg beklager, at jeg 'erken har kunne skaffet penge eller tid til selv på stedet undersøge skellene, men har måttet nöjes med, hvad jeg ›d et tilfældigt møde eller i øvrigt på anden hånd har unnet få oplyst.

Lydbetegnelsen er Lyngbys:

			h					
k	*g*	*ŋ*	*ḱ*	*g*	—	—	*r*	
ḱ	*ǵ*	*ń*	—	—	—	*j*	*ł*	
t	*d*	*n*	—	*ð*	*s*	—	*l*	*r*
—	—	—	*f*	*v*				
p	*b*	*m*	—	—	—	*w*		

ortil kommer *c* — svensk *k* i *känna*.

	a	
æ	*ö*	*å*
è	*ȯ*	*ò*
e	*ø*	*o*
i	*y*	*u*.

Selvlydenes udtale gennem næsen betegnes ved en krølle əks. *bræ̦j*, *ma̦j*.

1. skridende tonehold: en streg under selvlyden. *skri̱* ride).
2. standsende th.: en prik under selvl., *slạ̊* (slå).
3. rullende th.: en streg under medlyden, *boṉən* (bunden).
4. stødende th.: en prik under medl., *såŋ̣* (sang).
5. løbende th.: ubetegnet, *war* (var, ft. af være).

Forkortelser:

D. Darum sogn 2 mil nord for Ribe.

h. herred.

Hmr. Hammerum. Mds. Middelsom.

plt. plattysk
rsp. rigssproget
Schill. Lübb. Schiller & Lübben, Mittelniederdeutsches Wörterbuch. Bremen. 1875—81.

ad tho. bio. *að*, *a* Vestj. Andst, Slavs, Slet h.; *ar*, *a* Sønderj.; *aj* Thy, Hjerm h.; *æð*, *æ* Mors; *æ* Vens.; *å* Gisl. h. 1. om stedet: *han æ gan að æ byj*, Lindk. s.; *go að æ sæŋ að*, *hen að æ gwol*, *væstər að*, *syñər åp að*, D.; *han ær a Afənrå*, i Åbenrå, rejst t. Å.; *uð æ æ lan*, men *føləs æð*, Mors. — 2. om tiden: *aj pəsk*, *pensta*, t. påske, pintsedag, Hj. h.; *æ sønda*, på söndag, i söndags, Vens. — 3. hos: *a wårt*, *a mit*, hos os, mig, Sønderj.; *hål hujən æ sæ*, hos sig, Vens. — 4. bruges i forsk. ejendommelige talemåder: *bæ sæ aj*, Thy; *a skal að ham*, *a kuñ kom om að dæ*, for at besøge el. straffe; *kom að*, komme til; *k. að mæ ət*, komme afsted dermed: *dær æ et að ham*, intet ved ham; *æ pæŋ gør að*, slipper op; *æ gån lærər að*, når det filtes; *han ær et komən hær aðstèj*, her forbi. Andst.: *de wår að de kuñ ha skijə*, *de wår að te vi sku ha gor hajəl*, nærved; *hål a dæj*, mods. *frå dæj*, om kudsken: tilvenstre—tilhöjre; *han kan et kom te få jæŋə komað*, om den som kejtet står sig selv i vejen. alt vestj.: *də ær ålstə re að lisom æ æñ o æ sæk*, Andst.

adressere uo. *adræsijər* (⏑ ⏑ —) vestj. *a. æn huñ*, dressere.

affento bio. vistnok hele Jyll. over i forsk. former: *afəntær*, *afəntåæ*, Mds. h. *afəntåg* D. her og der, nu og da, af og til: *han kamər såən llg afəntåg imsəmda*, Andst h., engang imellem. plt. *af unde to*, s. Schill. Lübb. *af* 18,5.

-agtig, alm. afledningsendelse for to.. *-æctə*, *-aictə* vestj. og sønderjysk; *-ajtə* Thy; *-acə* Vens.; f. eks. *liljæctə*, *ålrærtə*, *betə u ə*, temmelig lilie, gammel: *stuəraj tə*, storagtig; jfr. plt. *-achtig* m. henv. til plt. *acht*, art. beskaffenhed. s. Schill. Lübb. -achtig. jfr. Rydq. II. 389. Grimm Gr. II. 383.

aj s. ad.

and uo. *ån*, *æn*, *æn ər* Thy; *ån ænər*, Mors; *ån æñər*, Hjerm. Hmr. h.; *ån æñər* D.; *å*, *æjər* Vens. huk.; *ań æñər*

Hjelmsl. h.; *añ iñər* Bjerre h.; *añ añ* Agersk.; *ąñ* l., Fjolde, Braderup; *añ ąñ*, Eggebæk Angel; *añ æñə* d.

·**ik** no. *ąndrek æn -ər* Andst. Tyrst., Vrads h., ı.; *ąñəreŋ -ər* D.; *ąñərek -ər* Agersk., Braderup.; ər Angel, Sundev.; *ændrek*, *æȷrek i -ər* Vens.; Als; *åñərek* Malt h.

nek mæ æ huwə som nåwə åñərek, Malt h.

ɛ, *-awte* st. -agtig.

uo. s. bide.

uo. 4 hovedformer: I. oldn. *t* går over til ð med 'd *e* el. *i*, søndre og østre del af N. Jyll. — II. *t* > *j*; ıy, Mors, Løgstør, Finds h., Fur. — III. *t* > *r* Sønder- få undtagelser. — IV. *t* bortfalder, Vens., Silkeb., Støvring h., Samsø:

)	*biðər*	*beð*	*bet*,	D., Grindst. s., Andst, Bjerre h.
	—	*beəð*	*bjæt*,	Jaunerup v. Varde.
	—	*biəð*	*bit*,	Lyne s., Falslev v. Mariager.
)	*biðər*	*beð*	*bit*.	Nimtofte v. Grenå.
	biðə	*beð*	*bet*,	Saxild.
)	*beðər*	*beð*	*bet*.	Mds. h.
)	*beðər*	*biəð*	*bet*.	Hell. h.
;	*bejər*	*biəð*	*bet*,	Lemb s.
	—	*ber*	*bet*,	Bur s.
	bejər	*beð*	*bet*.	Skyum, Thy.
i	*bejər*	*biəð*	*bjet*,	Lødderup, Mors.
i	*bejər*	*biə*, *beə*	*bjet*,	Davbj., Finds h.
·	*birə*	*ber*	*bet*,	Vejlby v. Årh.
	—	*bijə*	*bet*,	Hadersl.
·	*birər*	*biər*	*bet*.	Eggebæk v. Flensborg.
	birər	*ber*	*bet*,	Rapst. v. Tønder.; *bir* nord f. Emmerlev.
/	*bigər*	*beg*	*bet*.	Als.
:	*biðər*	*biər*	*bet*,	Hjoldelund.
	birər	*be*	*bet*,	Angel, Sundev.
	biər	*bè*	*bèt*.	Vens.
	biə	*be*	*bet*.	Galten, Støvr. h.

bi̱ bịə bẹⁱ bit, Linå v. Silkeb.
— *bịər bẹj bet*, Tved, Mols.
— — *bijə bet*, Samsø.

1. bide, gribe m. tænderne: *æ huñ biðər*; *æ fesk biðər o æ krọg*. — 2. tygge: *a ka et bið æ rey*, skorpen. — 3. skære, trænge ind i; om økse, le el. andet skærende redskab: *æ knyıw biðər gåt*; om farve: *æ farə biðər et o ət*. — 4. om hvad der angriber el. volder smærte: *dær ær eyən tey dæ biðər o ham*; *de ka nåk vær, de bẹð*. — 5. *bið frå sæj, b— jæn aıw, b— jæn öwər æ huıwə* angribe m. hvasse ord; *bið tæñ saməl*; om en sløv kniv: *de æ nåk a dæñ slaw, de biðər ålt hwa æn sijər*, D. — 6. *æ huñ kom te biðəsən*; *hår betəst mæ ham*; *biðəs, betəs, betəst*, Andst h.

bider no. *bijər i -ər* Vens.
en lus, jfr. *gråbider*.

bir no. s. bide.

bjærgmand no. *bjærəmañ æn -mæñ* alm., skifter m. *bjerəmañ*.
1. bor i bakken, hans kone, *æ b—s kuwən*, hos ham; kan ses af og til med sin røde lue *ve hyw mæja*, Andst h.; hans navn forekommer i börnenes lege; der leges b— på isen skö̈jteløb, en er b— og skal gribe de andre, V. Vedsted Ribe. el. legen kaldes *å plok hyjə å æ b—s haw*, börnene gå ind på hans höj og synge:

a plokər græjs i æ b—s haw,
æ b— ær ekə hjæm,
han ær åp i Luñ å såw,
klafit, klafit, så flywər a hjæm, Malt h.

Lund er det gml. navn på Eskelund, Brørup s.; endnu kan anføres börnenes remse fra Agersk., Sønderj.:

b—, b— tuli lut,
vel do mæ nåwər, så kom hærut!

fra Vestj.:

b—, b— bliñ.
æ do hæriñ
a ska før dæj ụð mæ sæjstən egəpiñ
fi̱r ofår å fi̱r obay å fi̱r o hwær æn si̱!

2. *æ b— dryʋ̯ər hans ĝèþər*, om luftens flimrende bevægelse varme dage over eng og hede, Brande s., Nörv. h. Jfr. lokkemand. Jakob.

blindebuk no. *bliñbok* D. Legen kaldes *å bliñgrlf* D., andre navne ere: *leg bleñəmən*, Agersk.; *bleñəmañ*, Fjolde; *blindəmañ*, Sundev.; *bliñəmom*, Andst h.; *å ta bleñ bok* el. *bleñ i bok*, Vejr.; *ta bleñ bok* el. *mørk i hæt*. Thy; *ta fåmom*, Elbo h.; *å fjæl kuk*, Mds. h.; „lege mus i mørke“ Ang. Mb.; den, som bindes for öjnene, *fọr føst æn dåñs*, og spörger så: *hur æ mi åləmors dar?* så føres han til dören og siger dernæst: *hwa ska a ha te mi dòʋ̯ər?* — *mjælk å skiðən skòʋ̯ər!* — *hur æ mi skijə?* — *lijəð om ən. så fiñər do ən!* — hvorpå han må *tæj;* løber han på noget, råbes: *flæsk!*

blod no. *blọ de*, D., N. Snede, Rkb.; *blọj* Sønderj.; *blọj* Elbo h.; *bløj* Løgst.; *blöj* Hindst. h.; Thy; *blọj -əð* Hell. h.; *bluʋ̯əð* Andst h.; *blåʋ* Randers, Mejlby. Aale s.; *bluʋ̯ə* Vrads, Hmr. h.; *bluʋ* Vrigst. v. Horsens; *blọr* Lemvig; *blöw* e best. *blöʋ̯ə* Vens.; andre former smsts.: *blø* Åby, *bluʋ̯ə* Jetsmark; *blø* Mors, Thy.
som rspr. *æ blọ fålijəf ham*, D.; *de rør æ blọ*, jeg blev vred; *å stel b—* sker ved hekseri ved en seddel, hvorpå der står: hannem betta.

blodblære no. *blöʋ̯bler æn -ər* Vens. blodvable.

blodig to. *bluʋ̯əðə* Andst. *blåðə* Hmr. h., *bloðə* D., Vrads h., *blöʋ̯ə* Vens., *blöjə* Hindst. h., Lemvig, *blọjə* Sønderj., *blorə* Mds. h. s. rspr.

blodpose no. *bloðpuʋ̯əs æn -ər* D. blodvable.

blodpølse no. *blọjpøls æn -ls* Agersk. s. rspr.

blodskud no. *bluʋ̯əðskåð æn* Malt h., *bloðskåj æn* vestj. et hold i hoften.

blor, blu, blø, blöj, blåw s. **blod**.

brun to. *brun* Agersk., Sønderj.; *brukn* Vens.; *broʋ̯n, bròʋ̯n* vestj.
s. rspr. *slọ i æ bròʋ̯n boñ*, D., slå græsset så nær af, at jorden kommer tilsyne: *madam brun*, kaffekanden. D., Vens.; *han hạr hans brun daʋ̯. han hạr daʋ̯ å di æ brun*, Elbo h., kronede dage (jfr. ældre plt. *brûn*, glindsende); *brons*, navn p. en brun hest; *swòðəbrun*, Andst h., sortebrun.

dag no. I. *daw æn daw*, Sønderj., sydl. østl. N. J
flt. *daw* D., Hjelmsl. h. — II. *da i*, *dawi*, *daw -ən*
Mols; *da æn da* Øland; *da*, *dawən*, *daw* Hell. h. — I
æn daw Hmr., Hjerm h., Mors, Thy.
1. dag, s. rspr. *go daw å gu hjælp*, alm. hilsen; *om æ
tij*, om otte dages tid, vestj.: *då* Thy, men: *gu daw*. -
flt. — tid, *gaməl daw*, *wå d—*, *ålər i mi d—*, *guw*
brun d— (s. brun); *æ daw ær om*, vestj., tiden til at
skal kælve. — 3. frist, udsættelse: *be daw*, Vens., b
henstand, lgs. Nordslesv. — 4. *ida* Vens., *idaw* vestj.,
sønderj., *idå* Mors, lgs. *idå tilə*, imorges; *om daw*,
om dawi Vens., *om æ då* Thy, om dagen; *ve æ daw*
mens det er lyst; *daw uð å daw in*, *daw ætər anən*
dæn anən daw D., *dæn an das*, Mellemslesv., forlede
— 5. *de æ daws te*, Vens., Agger, tid på dagen til,
daws ær ət? D., *tilə*, *silə daws*, vestj., tidlig, sildig på
nu te daws, vestj., nutildags. *in te daws*, Vens., hidt
das arbəð, *grönt*, *kåst*, *slæt*, *tij*, vestj.; *dawsəns knöw*
dawskön Mors, skön som dagen; *kom få dawsəns lysən*,
hwær ewigə dawsəns daw, Andst h. — 6. talem. *æn ka hu*
sijə daw ælər dar, hvor det er bælmørkt; *dòwər æ da*
Lindk. s., s. davre.

dennemand no. bruges temmelig almindelig i e
forsikringer, er mulig „denne mand" som omskr. for f
de reð a dænəman tæj dæ a smið dæ i æ wan et: *de*
dænəman el. *dænəmanən et*, Fanø; *dænəmæ* el. *dænəmə*
h.; *denən tamæ* Sall.; *dæmən*, Gørding p. Vemb; *dæ*
Mds. h.; *a ska dæn fo lær dæ*, smsts.; *dænən fo* el.
tamæ, Rkb. Jfr. döwl. eder.

degn no. *dæjn æn -jn* D.; *den i den* Vens., sm.
Sønderj. V. Vedst. v. Ribe, Sundev., Bradr.: *dijən æn*
dijən Hell. h.

s. rspr. *vi hað eyən anər præst en æn stomphalə hæst*,
vi hað eyən anər dæjn en æn pin dæ wå swijə
D., gl. remse.
han slip mæ æ dæjns afər, som fik det ene stik af de
trekort, mods. de to: *gi jæn i æ dæjns æn*, D., spø
vende koppen om og skænke i den hule fod: *nær de*

åppå præsti, så drepərə åppå deni, Vens.; degnen synger for betaling, siger den, s. ikke vil göre noget uden vederlag; det er en mådelig præst, der har ingen degn, Mors; søge embedet som degn v. Faldborg kirke, göre noget hen i vejret (kirken i F. er nedbrudt, s. Saml. t. jysk Hist. o. Topogr. II. 281); *de skils a lisom æ diəns præəkən,* Ang.

1. **drag** no. *dròw æn* Thy. stykket på hjulploven med hjulene.

2. **drag** no. *draw è* best. *-wə* Vens.; *draw æn* Thy, Mors; *draw æn -w* Vejr.; *draw -wəð -w* Hell. h.; *dròw æn* Rkb.; *drgo æn -w* vestj. form.
1. løskaft. *armdraw, hylidr—.* — 2. *æn gowə draw o æn hjöli*, vestj., lempe til at bruge den. — 3. *æ dròw o æ slivstifən* Rkb., drevet; s. drev, vrangel.

3. **drag** no. *draw è -wə,* Vens. havskællet, hvor bølgerne løbe op og drage sig tilbage.

4. **drag** no. *draw æn,* Mors; *draw æn* Agersk.; *dræj æn* Kold.; *dræj* Ang., Als.
1. *draw,* landtungen v. Thyholm; jorden der kaldes *æ drawskyæt,* ligeledes v. Oddesund, hvor tungen hedder *æ sundraw,* v. Helligsø, *æ hilisødraw*; i Verst v. Kolding hedder en lav kærstrækning *æ skifdraw*; *dræj* i Ang. kaldes landtungen, der forbinder Holnæs med fastlandet; på Als tangen, som forener Kajnæs med øen; *draw* flt. *-ər,* Agersk., forklares at være et stykke jord, som hverken er ager el. eng. — 2. *go æn dræj,* D., Kold., at hugge et skår helt gennem kornmarken; mulig hører herhen udtr. *gi dræj,* Mors, giv tid.

dragbånd no. Vens. Mb. et indhulet omtrent en alen langt træ, som fiskerne ved Skagen og ellers i Vens. både mænd og kvinder spænde om krydset og således ved hjælp af slagtovet, et smækkert tov, som hæftes til enderne af dragbåndet, baglænds trække flyndervoddet op af vandet.

drage no. Tre hovedformer: I. *draw,* Vens., Hell., Horn. h., Gimming. — II. *dròw* Mors, Thy, Mols. — III. *dræj* søndre del af N. Jyll, S. Jyll. Som eks. på böjningen anføres:

I. *draw*	*-ər*	*drow*	*drawə*	Vens.
—	*-wər*	*drow*	*drawəð*	Hell., Horn. h.
—	—	*dròw*	*drawən*	Gimming.

II.	*dròw*	-*ər*	*dròw*	*dròwən*	Mors, Thy.
	—	*dråwər*	*drow*	*dròwəð*	Mols.
III.	*dræj*	-*ər*	*dròw*	-*ən*	D., Andst.
	drèj	-*ər*	*dråw*	*drèjən* / *dròwən*	Agersk.; Brad[illegible]
	—	—	*druə* ett. / *dròw* flt.	*dròwən*	Fjolde.

1. rejse, tilfods el. tilvogns, alm.: *vi drèjər te Ryrə, a Ly*[illegible] til Ryde, Lygom, Sønderj.; *drèj*, flytte til et andet ste[illegible] Sund.; trække forbi, om skyer, *æ sky drèjər myər*, Brad[illegible]. Fjolde. — 2. opdrætte dyr el. börn, *dr— tòw kal i æ o*[illegible] *dræj sæj te æn besæt*, alm. (s. *føldræjən*). — 3. trække, o[illegible] heste: *æn dròwər hwot*, Mors; *dròw æn klåk*, Thy; Agersk[illegible] trække op; dreje en slibesten rundt, Vens. — 4. samle ho[illegible] ning, om bier, *æ bij ka til kom te å dræj ior*, Malt. — 5. *å dræj*, fiske m. vod; tage bakkerne op af vandet, Rk[illegible] klit. — 6. *de drèjər*, Fjolde, trækker fra vinduet. — 7. *drò*[illegible] *sæ*, Thy, vokse, om kreaturer. — 8. *dr— sæ*, Andst, slå si[illegible] som træ i tört vejr. — 9. *han drow sæ*, Ang., nølede. — 10. *dr— a*, Agersk., alm., rejse bort; *dr— sæ a*, Agersk[illegible] Sund., Thy, *dr— å*, abs. el. med: klæder, Vens., *dr— å* [illegible] *klæjər*, Mors, *dr— aw*, Fjolde, afføre sig sine klæder; *dr— sæ o*, Agersk., *dr— i* abs. el. med klæder, Vens., *dr— i* [illegible] *klæjər*, Mors, *dr— o*[a] Fjolde, iføre sig sine klæder; *dr— s*[illegible] *om*, Agersk., skifte töj; *de dræjer ij*, D., det varer længe; *dr— æn skif nijər*, Fanø, sætte det i vandet; *dr— æn spañ å*[illegible] Bradr., Thy, af brønden; *dr— hø, kvon fra*, Agersk., mod[illegible] tage det ved høgabet og lægge det i laden. — 11. Se drage[illegible]

drage no. *drågi æn —ər*, Bur, Hmr., Hjerm, Find[illegible] h., Mors. *dråg æn -ər*, N. Horns h. andrik.

1. **dragebånd** no. *dræjboñ æn -oñ* D. en åben jærn— ring med omböjede ender, hvorigennem en skrue går, så at ringen kan strammes ved skruen.

2. **dragebånd** no. *drakbòñ et -ər* Fjolde. Mellemslesv., Ang., Sundv. buksesele.

dragebåre no. *drawbor æn*, best. -*boən*, -*borər* flt. Vens. tohjulet lille vogn el. bør, der trækkes af mennesker, til at køre grönt med.

dragedukke no. *dræjdòk æn*, D., en skilling, der altid kommer tilbage i pungen og trækker andre med sig; en mand fangede flere laks end alle andre, „man skulde tro, at han havde *dròwdòkər* på krogene," Rkb.; også om en ung letfærdig pige, der ved sin pynt trækker karlfolks opmærksomhed på sig, vestj.

dragegarn no. *drèjgarn et*, flt. — ett. Bradr. fiskegarn, der trækkes af to karle ved fire reb, for enden er en pose, hvori fiskene samles.

dragehæg no. *dræjhæg æn* Rkb. klit. en kort stang med en krog, hvormed den mand, som drager bakkerne, griber de fangede fisk og kaster dem over i skolekisten på båden.

dragekiste no. *drawcist æn -ər* Vens. stykket på den gammeldags hjulplov med hjulakslerne i forploven, (usikkert); *drawcistpej*, en pind befæstet til en lænke derved.

drageknude no. *dròwknuð æn —ðər* Thy, Mors. *drèjknur æn -rər* Agersk., Br. *dræjknuð æn -ðər* D., Malt; *drawknu æn -ər* Vens. en knude, som kan trækkes op, mods. hårdknude, knytknude.

drageløkke no. *drawløc æn* Vens.; *dròwløk æn* Thy. en slöjfe, der kan løses ved et træk.

drager no. *dræjər æn* Nymindegab. drenge og unge karle, som i gabet drage vod og fange sild til mading.

dragerive no. *dræjrywə æn -rər*, Agersk. slæberive til stubber; s. barke, hungerrive, slæberive.

drages no. *draw -wər -wə -wə* Vens.; *dròw -ər drowən*, Mors; Thy.

Om at drages m. døden, *æ kal legər å dròwəs mæ æ dø*, Hmr.; *æn dròwər* Thy; *æn dræjər* D.; *han æ bəgønt å dræj*, men: *han lø å dròwəst mæ æ dø* D.

drageslæde no. *dræjslę æn -ər* Andst. håndslæde.

dragetöj no. *drèjtöj de* Agersk. hestesele, bringetöj af hamp el. læder.

draggræs *drawgres* vest. rimeligvis flere planter, en sivart, Juncus filiformis L., en kogleax, Scirpus cæspitosus L., denne kaldes også komuler; navnet udledes af at strænglerne kunne trækkes op, uden at planten følger.

dragkiste no. *drawkijəst æn* vestj., *drakist a* *dræjkest*, Andst. *drawcist æn* Vens. s. rspr.

dragt no. *dragt æn* Vens. 1. såmeget d. **kaı** *hon wå tåŋ* Vens.; *en dr— prygl*, vestj. — 2. (klæder, alm.

dragt no. *drakt æn* Sundv. åg til at bære s]

dragvand no. *drowvań æn* Hmr. plaskregn.

dø uo. *dø dør dø dø*, D., Valsb., Braderup. (*døj døj* el. *dø -r døə døə* Vens.; *døj -ər døə døj*] *dö döə döj döj* Sundv.

s. rspr. *æn ka kon dø jæn gåŋ*, D.

død no. *dø i døi* Vens., *dö æn* Sundv.

s. rspr. Ordet forekommer alm. i eder. *dø* el. *døð* Malt; *dø å kræjn*, Hmr. h.; *døð å kròwn* el. *kriństən*, D.; *gi æ dø æn skip hawər*, Mellemslesv.

død to. *dø* flt. *dø* D.; *døj -j* Hell. h.

s. rspr. *æ dø mønədər* D. — Decemb., Jan.; *døvepə* svange aks; *dø hawər* D., havre uden kærne; *døkøð*, ved bullenskab.

døddumstille to. *døðdamstel* Rkb. fuldstændi om vejret, s. blik.

dødfødt to. *döföj* Rkb.; *døföj* D.; *døföjt* Mell s. rspr.

dörnsk no. *dörnsk et -ər* Bradr., Valsb.,] Angel, Sundv.; *dörəns et -ər*, Bedsted, Forball., *dörns et -ər*, Emmerl., Skærbæk; *döns æn -ər* Hvid Vedst., Agersk., Vonsb., Rødding; *dåns æn -ər* Ribe, rup, D., Malt, Gørd., N. Horns h.

opholdsstuen i bondens bolig; flere stuer kunne : navn: *dawlə, lilə, stør, nör d—*. s. Hag. under *dörı* *döənskdö æn, -gol et*, Sundv.; *dånsgul, -buwər*, -(*viñərər* vestj. Ordet er indkommet fra pltt., for sprog Schill. Lübb. anfører de ældre former: *dorntze dornze dontze donze*, og nyere: *dörnse dönsl* som kan opvarmes" (vistnok egentlig af slavisk opr

døv to. *döw —w* D., Vens. alm. 1. døv p. l alm. — 2. sløv, om leen el. andre skærende redskabe *æ d—*, Vens. — 3. *mi årm æ ve å blyw döw*, D., fı

tungt svært jordarbejde er *döw arbəð*; hvad der er uden klang; et mishandlet dyr bliver d— for hug. — 4. om korn og frugter uden kærne, *dæn kal löwər it a döw nørər* Sønderj. om en velnæret person; *æ vep æ d—*, *dær æ döw i æ byg*, brand; *møj döw* no. megen br—, Vejr.

døvbider no. *döwbiðər æn* D. 1. om et redskab, tungt, klodset, som skærer dårligt. — 2. om personer, en klods, der står uden mål og mæle.

ed no. *ijəð æn* D.; *ijə* huk. Vens. *jör i—*, aflægge ed, jfr. band, dennemand; når de mangfoldige eder m. djævelens og Satans navne overspringes, kunne af andre forsikringer nævnes: *de ær banəno san*, Ølgod s.; *a ska daməligən sæj ət* Mds. h.; *go te dægərs* Vens.; *dækən fo ət* Mors; *dæn ij ət*, *dæn fo* D.; *de veð a dærmə et.* Mds. h.; *døð å krintən*, *d— å kröwn*, *d— å kræjn*, *d— å pin*, alm.; *døgən mæ de* Mds. h.; *guj i hemərig*, *g— bæjər ət*, *g— bevåråəs*, *gu hjælp*, *guj ha löw*; *de æ hæləs gåt*, M. Slesv.; *jøsəs*, *j— kås; katən tamæ*, *k— ryw mæ*, Vejr.; *æ ker mæ æ kraŋkət dærom*, Valsb.; *Kårən tæj mæ*, vestj.; *majidi* Mds. h.; *så mari* Hors.; *misant*, *misyw*, alm.; *dær æ mænən æn kat* Ølg.; *Måtən tamæ*, *de wa Måtəns*, Vejr.; *få niləkən* el. *få nuləkən* Nord-Slesv.; *pinəkat*, *pinəskam*, *pinərådə* alm.; *razən tæj mæ*, Sønderj.; *få ryərəŋ*, Ang.; *gots rørəŋ* Valsb.; *ræmən fo*, Ølg.; *skam fo*, vestj.; *de æ san jæn san* Mds. h., også: *stən* Mds.; *snevən tæj mæ* Mors; *de wa sygərəns* Vejr.; *sænən far hen*, Mors; *Söwrən tamæ*, Vejr.; *tegərən tæj mæ*, Nord Slesv.; *de ær ænədə ves*, D.

effen to. bio. *æfən*, Andst, Sundev. *ævən* Ulvb. h. 1. to. *de war æn ævən jæn*, god, om ting, Skjern; bio. *de war ævən så gowə*, fuldkommen så godt, Staby. — 2. netop, just, *han kam æfənt gaŋən*, Sundev. — 3. udtr. bruges ved et alm. spil om pebernødder; man tager et antal i den lukkede hånd og spørger: *æfen ælər uæfən*, hvorpå der gættes; deraf uo., *ve do æfən mæmæ, ska vi æfnəs?* Andst h.

1. **en** — **et** talo. *jen — jæn — jet*, Vens.; *jæn — jæn — jet*, vestj.; *jen, jin — jen, jin — jet, jit, jent*, Ang.; *iən* Fjolde.

1. *æ klåk æ jæn*; *jet a tòw*; *dær ær et jæn a hunər* vestj. *dær va an jen*, *an jet*, en til, Ang.; Sundev. — 2. en og samme, uforandret. uafbrudt; *o jæn tij*, *de komər o jet uð*; *de æ jet fjèt*, vestj., ligegodt; *de æ jet å de sam*, Mors; *i jet*, *de lev uð i jet fåmæ*; spøgende: *fir å halfjar*, *æ de et jet å jet?* vestj. — 3. en af de nærmeste el. sidste, *jæn å æ daw*, *jæn a dæm sist or kåm han*, vestj. — 4. nogen, noget, *dær wår jæn dær så ət*; *a vel sæj dæ jet*; *jæn vel så*, *å jæn så*; *jet å añt*, vestj.; *æn an jæn*, *et añt jet*, Agersk.; *jin ve æ hoi*, Ang., et ørefigen. — 5. man, s. følg. art. — 6. *æn fæm sæjs støkər*, m. eftertr. *jæn fæm sæjs støkər* vestj.; *æn tre ukər* Ang.; *åp imoð æn halhunər or*, vestj. — 7. bestemt form, den ene, en af to el. flere, *dæn jæn daw*, *yw*.

2. **en — et**, ubest. steo.

æn, *ən* som grundo., *jæn jæn* i andre stillinger og efter fho. *æn ku sawt sæj ət*, *om ən vest et*, vestj.; *de kuñ ha fålən nęr å slån jæn et bęn istøkər*, Agersk.; *ve do slo jæn* ? smst.; *hwa ska dær blyw a jæn? de ær et gåt få jæn*, vestj.; *jæns in ulok blåstrər*, Ang. Jfr. foreg.

3. **en—et** keo. 1. *an at* Ang., Gjern h.; *æn æt* Agersk.; *æn it* Bradr.; *æn əð* Hindst. h.; *æn et*, *e*, *è* østj.; *æn æn* vestj.; *e,j*, *i* hak., *æn* huk., *e [o]* ik. Vens.; Mols, Samsø; således både navne-ords og tillægsords ubest. keo., mærkes kan: *æn vilt pig*, *æn gåt stud*, *æn gåt kåp kafə*, D., tillo. i ik. meget stærkt fremhævende den nævnte egenskab. også siges med stærkt eftertryk *æn særə pig*, *æn slemə knèjt* for *sær*, *slem*, vestj.

4. **-en -et** no.s best. keo.

hak. *-i*,	huk. *-ən*,	ik. *-ə*, *-t -e* Vens.
— *-in*	— *-ən*.	— -[*e*] Mols
— *-ən*	— *-ən*.	— *-ət*, *-t*, *-əð*, *-ə* østj.

findes derimod ikke i vestj. uden nu og da i et rim, og der indkommet enten fra østj. el. rspr., s. *æ*.

For Vens. er herved at mærke: 1) i hak. tilföjes regelmæssig *-i*, som *i hals*, en hals, *halsi*; *i hwes*, en strömpe: *hwèsi* o. s. v.; undtagelser dannes af en del ord på *-l* og *-n* således: *dål*, dal, best. *dål*; *syl*, *syl*; *pèl*, pæl, *pæl*; *hèl*, hæl, *hæl*; *hèl*, hale, *hå*; *kjwl*, kjole, *kjwl*; *nawl*, nagle, *nawl*; *grè*, gren, *græn*; *rèn*, agerren, *ræn*; *flèn*, flene, *flæn*; *sèn*, sön, *sæn*

djəl, del, *djèl; stijən*, sten, *stjèn;* men: *bòli*, boldten, *wæni*, ɐnnen, *fòwli*, fuglen, *bjöni*, björnen, *gafli*, gaflen, *kwani*, ʌærnen, *kali*, kalven. Dernæst er at mærke: *huᴊ* hund, *maᴊ* mand, *peᴊ* pind, *wèᴊ*, som blive uforandrede brugte bestemt; *gor*, gård, *gori*; *da*, dag, *dawi; dej*, dejg, *dei; skræər*, skrædder, *skræən; fdr*, fader, *fdən*; *såwn-fo*, sognefoged, *føən*. — 2. i huk. tilföjes regelmæssig *-ən* som *æn mark*, *æŋ*, *frø*, *markən*, *sæŋən*, *frøən*; ordene, som endes på *-l* og *n*, göre atter her en undtagelse: *pil, pil; nol*, nål, *nòl;* *col*, kål, *kòl*; *skòl*, skal, *skål*; *mil, mil; cll*, kile, *cil; tòl*, tale, *tàl; sòl*, sål, *sål; skol*, en skål, *skòl*; *nøgəl*, nøgle, *nøgəl*; *suwəl*, sol, *swòl;* men: *sel*, sild, *selən*; *heməl*, himmel, *hemlən*; *sjæl*, *sjælən; pøl*, pøl, *pølən*; —*sæn*, sene, *sæn*; *swån*, svane, *swån; dyn*, dyne, *dyn*; *can*, kærne, *can*; *hön*, höne, *hön*; *hjan*, hjerne, *hjan*; *lön*, s. rsp., *lön;* mærk endvidere *muwər*, noder, *muwən; fur*, fure, *fuən;* *dør*, *dön; bic*, bi, *bijən*. — 3. ik. *søk*, svælg, *søkə; kit -ə; skomp -ə*, rystelse; *draw*, drag, *drawə; kår -ə*, kar; *skåb -ə; eᴊbo -ə*; *træj -ə*; — *lam -t; jan*, jærn, *jant*; *føl -t; huks*, hus, *hukst*; *cø*, kød, *cøt*; — *fal*, tægt i en ager, *falc*; *lań*, land, *lańc*; *båᴊ*, bånd, *båńc*.

I Hell. h. ik. *jan -t; sæm -t; hvol hvolt*; *hus -t; lat -əð*, lærred; *hy -əð; træ -əð; blå blåəð* blad;

i fk. regelmæssigt *-ən* til ordet.

ikke se ingen.

ild no. *il æn*, *de* flt. *il*, D. Vejr. *il æn* Vens.; *el* Agersk.; *i* Bradr.; *iəl* Fjolde; *iəl* el. *iəl* Ang.; *eəl* Sundv.

rspr. *gi mæ æn nist il te æ piv*; *sæt il o*, antænde ild på korstenen såvelsom andre steder — *å jör åpå ilən*, Vens.; *råg il*, lægge en *skomp*, en løs tørv, over gløderne og dække et hele med aske om aftenen. — *å høl ilən*, Vens., men: *itə da i stuwər il* Vens., brand; *slo il* med sten og stål; *e slor il i* f. eks. halm, hvad der tænder let, Lindk.; „drage ild" el. „save ild" er brugt i mands minde i Århus egnen, og skete ved at sætte et tværstykke i to huller på en dörkarm i stalden; stykket var tilspidset og passede stramt ind i hullerne; så blev et reb lagt om det flere gange, og nogle stode udenfor, andre indenfor og trak det ved hjælp af rebet

2*

hurtig rundt, indtil det begyndte at tænde; *dær ær il i æ pisk*, vestj. om den der kører hurtigt; *sku du hærom å hikt il?* Rkb. — hvorfor har du så travlt (sigter til, at den, som går i byen for at hente ild, gör kun kort besøg og må skynde sig hjem); ordspr. *de ær eŋən sak å ri öwər æ iəl mæ an mańs aəs; de æ gåt ińdrèjən te æn böt iəl*, Ang. ild, der er lagt brænde til — formue.

Ildglød no. *ilglø æn -ər* Vens. glød.

Ildpande no. *ilpåj æn -ər* Vens. det gammeldags fyrfad, der bragtes ind med gløder på til gæsternes piber.

Ildsyge no. Århus egn. en sygdom, som kvæget fik, når det dreves over et sted, hvor samme dag en havde gået, der havde bragt lånt ild hjem.

Ingen sto. *eŋən* ett. flt. — *et*, ik., D.; *eŋən* — *it*, Elbo h.; *eŋən* — *et*, *eət* Sundv.; *eŋən*, *inə* — *int*, *it*, *itəns*; *et* m. eftertr.; Ang.; *enəŋ*, *enə* — *ińt* Valsb., Fjolde; *enə* — *it itək*, Sem, V. Vedst., Agersk.; *enə*, *inə* — *ińt* Bradr.; *eən* hak., huk., ett. flt. — *eńc* Vens.

A. 1. s. rspr. *æ kom iń, enə vår iń; di år å druk, enə fæk ma; di slòwəs å dròwəs, enə fæk hok, dær vår lik i æ hus, enə vår dø* Valsb. gåde. Ingen egennavn. — ingen knyttes i Mellem Slesv. almindelig til aldrig, *dær hær òlər enən væt* Fjolde; *dær hær òlər inə vært*, Bradr.; Ang. — *slæt eŋən*; *de stor eŋən stèjər skröwən*; *de komər do eŋən væj mæj*, D. — 2. intet. *et nøj*, Løgst.; *eńc noə*, *eńc åńc æń*, Vens., *it nòwər* Sem; *a hår et å før et*, *fo nòwət få let å et*, D.; *vi hær ińt mjöl*, Bradr.; *de blöw om et*, vestj. forgæves; *de blöw te et* D. — 3. ik. af ingen bruges alm. s. nægtelse, *a vel et å kań et*, *et*, *om do vil fågyl mæ* D.; *de vel æ itək* V. Vedst.; det sammentrækkes med *a* og *do*, *de vel at* — *a et*, *de ka dot* — *do et* D. —

B. 4. *ek ek ekə* D. Andst. *å hår ek æn bet*; *de vel a ekə hæjər* Andst; *ek ańt som*; *de vel aək hæjər et* D.; *å it* Sem; *han komər òlər ek*, Fjolde. — 5. *dær ær ålər så skavə æn sow, dær ær ek lisă såńə æn dlg*; *dær ær ålər æn frow så rig, hun ær ek hińər kow lig.*, gl. rim, vestj.

Inneke uo. *æńək -ər -ət -ət* D., Andst h. at fremsige legeremsen, der afgör, hvem der skal „tage

leg; dernæst at tale frem og tilbage om en sag, somme sige: *I ænedər*, andre: *I ænəkər nåk om ət*. Remsen lyder i Ribe-egnen: *ænəkə pænəkə sokədə mæj, abəl dabəl donəridæj, is as oləfas, fantəni, fantəti, stikom stakom sti, du er ude som et lillebitte spansk es;* fra Malt h. kan endnu anføres følgende slutning: *is as, fiolən kas, ænəke ni ænəkə ti, du est fri*, eller: *akəde fakədə buñəs knap, ivələn bivələn bof uð*. Stoffet er bekendt nok i den vestl. del af Sønderj. og den sydlige del af N. Jyll. Jfr. engre.

æd s. ad.

ændrek, ærrek s. and, andrik.

jævn to. bio. *jawn* vestj. sønderj.

To. 1. om hvad der er jævnt i overflade, bevægelse, f. eks. om vej, vind, tråd; *lig o æ jawn slæt*, vestj. pludselig, som man stod og gik; *vi wår o æ jawn si mæ hwærañər*. D. — 2. om hvad der kan deles med 2, *jawn pæŋ*, vestj.; *han lær fæm å syw vær jawn*, M. Slesv. — 3. om personer: *æn jawn mañ*, alm. ligefrem. — 4. om flere ting ensdan beskafne, *o æn jawn störəls*.

Bio. 5. jævn, *j— gåt kuwən, j— guwə* Vens.; *jawn hy, gaməl, stæwər* med en anden; *j— mo*, om korn, *j— slet*, om klæder. — 6. jævnlig; *vi fæk jawn teən æn dram, han komər j— teən*, Rkb.; *de så di så jawn*, Varde; *a komər dær jawn hæn el. j— væk* vestj. stadig; *jawnt* Fjolde, hyppigt. — 7. nys, *han va hær jawnt, gek j— ur a æ dör* Ang.; *han æ lig jawn komən*, vestj. — 8. netop; var det ham? — *ja, lig jawn*, Andst; *a træñ j— te pæŋ*; *aəl jawn et bæj ham om ət*, vestj.; *de kam jawnt te tij*, netop i tide, Ang.; *jawn æn hal snaps, j— fæm, j— nåk, de ver æ it så j—*, Agersk. — 9. *dær æ guwə awl öwər æn jawn, i de jawn så plèjər vi å awl mijər byg eñ ròw*, vestj; bruge noget *te jawns*, Vejr. Thy. Jfr. effen.

jævne uo. *jawn* *-ər* *-ət* *-ət* } vestj.
jawñ *jawñ*
jawənt *jawənt* Vens.

s. rsp. *vi jawñ ət ve wås sjæl, vi hår jawñ ət*, men: *vi skal ha ət jawnət mæ hwærañər*, Andst; ordspr. *no æ de jawñ! så han æ mañ, hans nijəs wår aw*, vestj.

Efter omstående mønster og plan har jeg til dato i alle hovedtræk udarbejdet bogstaverne A. B. D. E. F. I. J. Æ. og venter ad åre at få G., som jeg er midt i, samt H. og K. færdige. I opstillingen af betydningerne har jeg fulgt Aasen, såvidt det lod sig göre; hans ordbog skylder jeg megen oplysning og den er et forbillede, jeg har arbejdet efter. For enhver velvillig bedömmelse og for enhver håndsrækning fra mere kyndige skulde jeg sige tak, hvad enten den kommer som nye oplysninger eller som en anvisning til at anlægge arbejdet i det enkelte efter en anden og bedre målestok. Jeg vedsætter derfor min adresse: Darum præstegård pr. Bramminge station.

In Lucianum.

Philopseud. cap. 18—19. Eucrates de Pellichi statua mirabilia quædam narraturus, ut Tychiades intellegat, quamnam statuam inter tam multas, quibus domus referta est, designet, eam his verbis describit: *Εἴ τινα παρὰ τὸ ὕδωρ τὸ ἐπιρρέον εἶδες; προγάστορα, ἀναφαλαντίαν, ἡμίγυμνον τὴν ἀναβολὴν ..., αὐτοανθρώπῳ ὅμοιον, ἐκεῖνον λέγω.* Tum Tychiades se eam vidisse et agnoscere significans: *Νὴ Δί'*, inquit, *εἶδόν τινα ἐπὶ τὰ δεξιὰ τοῦ Κρόνου, ταινίας καὶ στεφάνους ξηροὺς ἔχοντα, κτλ.* Mirum est Tychiaden hanc statuam plane alio modo describere, ut ne uno quidem verbo significetur, eandem ab utroque intellegi; hoc fieret, si non *τινά*, sed *τοιοῦτόν τινα* scriberetur; sed non hoc modo scriptura loci emendanda est, alterumque adhuc mendum restat. Nam cum ceteræ statuæ, quæ h[illegible] commemorantur, aliquo certe modo describantur, ut saltem artifex nominetur, subito Saturni quædam statua nobis proponitur, de qua nihil omnino ejusmodi dicitur. Fieri non potest, quin *Κρόνου* corruptum sit, nec, quid subsit, difficile est invenire, nam hoc præcedentia verba (*παρὰ τὸ ὕδωρ τὸ ἐπιρρέον*) clarissime ostendunt; scribendum est *κρουνοῦ*. Sed quid verbo *τινά* faciamus? Suspicor post *εἶδον* interpungendum esse, ut Tychiades primum his verbis *Νὴ Δί' εἶδον* (scil. *ἐκεῖνον, ὃν λέγεις*) se statuam vidisse dicat, deinde, quo certius intellegat Eucrates eum Pellichi statuam significare, suo modo situm eius habitumque sequentibus verbis describat (plane ut fit in Galli cap. 14 init.); quæ suspicio si vera est, in *τινά* necessario articulus latet; sed puto hoc verbum ex *τὸν α'* (i. e. *τὸν πρῶτον*) ortum esse. Ergo Tychiades mea quidem sententia sic respondet: *Νὴ Δί' εἶδον, τὸν πρῶτον ἐπὶ τὰ δεξιὰ τοῦ κρουνοῦ, ταινίας καὶ στεφάνους ξηροὺς ἔχοντα κτλ.*

M. C. Gertz.

[redacted]

…1086, 2, lin. 6-12: …

… No 2. … ; No 23 …

… ; No 4. … ; No 5. … ; No 6 … ;

… ; No 8. … ; No 9 …

… ; No 10. …

… ; No 11. … ; No 12. …

… ; No 13. …

… ; No 14. … ; No 15.

… ; No 17. …

… ; No 18. … ; …

No 20. [hieroglyphs]; No 21. [hieroglyphs]
No 22. [hieroglyphs]; No 24. [hieroglyphs]; No 25. [hieroglyphs]
No 26. [hieroglyphs]
[hieroglyphs]
[hieroglyphs]; No 27. [hieroglyphs].

Bidrag till ägyptisk språkforskning och paläografi

af Karl Piehl

(Med en autograferad plansch.)

I.

§ 1. Ett stycke ur Bolognapapyren Nr. 1086.

Herr Chabas tillhör förtjänsten af att först hafva bragt ill forskarnes kännedom tillvaron och betydelsen af denna kasom öfriga i Bolognas Museo civico förvarade hieratiska 'ofantexter. I sina *Mélanges Égyptologiques* (III, vol. 1, ld. 226—247) har han med vanligt mästerskap behandlat pyren med nummer 1086. Herr Linckes senare utgifna ıandling af samma urkund (Beiträge zur Kenntniss der ägyptischen Briefliteratur, I. Leipzig 1879) bildar intet ısteg i vår insikt utöfver det genom den franske mästa-ıs arbete vunna, och samme tyske lärdes försök att på en-·ka ställen beriktiga sin föregångare, måste, så vidt vi ınat skönja, betraktas som fullständigt misslyckadt.[1])

En liten paragraf af papyren 1086 torde emellertid äfva en något noggrannare tolkning än den, herr Chabas 'vit, och vi tro ett beriktigande i detta fall vara så mycket ır påkalladt, som, besynnerligt nog, prof. Brugsch i det ligen utgifna 5te bandet af sitt stora hieroglyfiska ordboks-bete icke blott upprepat, utan till och med öfverbjudit rr Chabas' misstag.[2])

Texställlet återfinnes på vår papyrus' andra blad, af ars lin. 6—12 vi tillåta oss lemna ett öfversättningsförsök[3]): iör dig inga bekymmer rörande anstalterna med kornet. g har tagit reda på förhållandet, och jag anträffade 3 .rlar och 1 yngling, i allt 4, hvilket motsvarar (egentl.: gör) ıo mått. Jag talade med de ypperste bland bokvårdarne d ladan och sade till dem: „Hämta hit profetens 3 jord-

---

[1]) Man är emellertid hr Lincke stor tack skyldig för utgifvandet af texten så väl till nu omnämda som öfriga i Bologna förvarade hieratiska brefsamlingar.

[2]) Herr Lincke har naturligtvis kopierat den franske lärde.

[3]) Jfr Nr. 1 å planschen, där vi återgifvit textstycket i hieroglyfisk omskrift.

bruksarbetare för att skörda i år". De sade till mig: „Vi skola göra det; ja väl — vi skola göra det, lydande ditt bud." Så sade de till mig. Jag stannar hos dem, medan de låta skördeskrifvarna begifva sig af till landet.

Du må veta allt, hvad jag skall göra för dig. Enär en karl motsvarar 200 mått — det är hvad han bör utgöra — så har du nog med 2 karlar och 1 yngling, gör 500 (mått)."

Om man bortser från den oriktiga tolkningen „chef de corvée" af ordet *menh*, i st. för „yngling", som Brugsch uppvisat, att ordet betyder — så innehåller Chabas' öfversättning så godt som samma fel som Brugschs. Talet 700 i vår tolkning återgifves af hr Chabas med 800, hvilket äfven hr Lincke behållit. Men en dylik läsning är omöjlig. De hieratiska urkunderna åtskilja mycket noga dessa tal. 800 har formen Nr. 2 (jfr planschen), d. v. s. fyra prickar i horisontal följd öfver *hundra*-tecknet, medan 700 är bildadt genom sammansvässning af sistnämda tecken och siffran 7 (jfr Nr. 3). Se härom de Rougé Chrestomathie égyptienne, II, sid. 115, samt plansch 3; jämför äfven Papyrus Harris Nr. 1, 35 b 1 (800) med 35 b 8 (900) och 35 b 10 (700). — Hvad som framkallat denna hr Chabas' oriktiga tydning, är tvifvelsutan hans uppfattning af *menh* = „chef de corvée". Han synes nämligen hafva förmodat, att en „chef de corvée" borde haft samma arbetsduglighet som en karl, följaktligen 3 karlar + 1 „chef de corvée" = 4 gånger så mycket som en karl = 800 mått. Med den af mig förordade tolkningen stämmer däremot förträffligt den betydelse „yngling", som Brugsch bevisat måste tilläggas *menh*, ty i så fall kommer på den sistnämde 100 mått, eller med andra ord hälften så mycket som på en karl. Endast under denna förutsättning kunna vi fatta, hvarför den ägyptiska texten skiljer mellan bägge kategorierne karl och yngling, och nämner den senare i andra rummet. Hade bådas arbetsduglighet ansetts lika, skulle säkerligen ingen skilnad gjorts dem emellan. — Samma betraktelsesätt, som gifvit upphof till nu nämda misstag, har likaledes ledt hrr Brugsch och Chabas till att i slutet af vår text läsa 600, i st. för 500, hvilken läsning vi på analoga grunder med dem, som i föregående fall gjorts gällande,

te anse obefogad. Härvid må dock medgifvas, att en ing 600 för 500 har något större rimlighet, då man dom kan möta former, hvilka i paläografiskt afseende as tillåta hvilken dera läsningen som hälst (se de Rougés nnämda arbete). Men då vår papyrus' sigel (Nr. 4) är regelmässiga formen för 500, finnes, synes oss, intet att läsa 600. [Jämför t. ex. pap. Harris Nr. 1, 40 b, 10, där sigeln för siffran 500 har aldeles samma form den i Bolognapapyren 1086 förekommande.]

Återstår att säga några ord om ännu en punkt af vår , som blifvit helt och hållet missuppfattad af prof. gsch på ofvan omtalade ställe af hans ordboksverk sid. 372]. Det hieratiska tecken, som vi i omskrift återit med Nr. 5, har af den berömde vetenskapsmannen lösts i ej mindre än 3 hieroglyfer, nämligen 1) ugglan, den geometriska figur (möjligen ena halfvan af en kunglig nnring), som plägar determinera ord med betydelse af ft, delning, del o. s. v., samt 3) en kil (tecken för lokalitet m.). Prof. Brugschs tolkning skiljer sig därigenom väsent- från så väl Chabas', som den vi vågat framställa, ehuru må sistnämda starkt påverkats af det riktiga hos Brugschs. llet är för öfrigt tämligen koncist affattadt, hvilken omndighet torde göra begripligt, huru tolkningsförsöken nnat utfalla så olika. Enligt Brugsch: „das was erderlich ist an *Tena*-massen, um sie herzustellen" [jfr 6 Brugschs transkription af detta ställe]; enligt Chabas: ppréciation (donnée) par les supérieurs de ce qui se fait" [1]); raf vår tolkning är en sammansmältning: „hvad som bör ittas" [2]).

Det resultat, som af vår nu gifna förklaring till Papyrus oniensis Nr. 1086 vinnes för de ägyptiska realierna, lemnar

---

Hr. Chabas har ej gifvit någon omskrift af dette ställe. Det af Brugsch misstydda hieratiska tecknet återfinnes flerstädes i Papyrus Sallier Nr. 2, t. ex. sid. 7, lin. 6 [jfr Maspéro, Du genre épistoaire chez les Égyptiens de l'époque pharaonique, sid. 52]. Hr Lincke har riktigt återgifvit samma tecken i sin omskrift.

I vår ofvan gifna tolkning af textstället i dess helhet hafva vi nyttjat en något friare vändning. Må man dock ej tro, att vi där velat gifva suffixet *-f* maskulin betydelse.

som redan nämdt, en slående bekräftelse på riktigheten af Brugschs tolkning af det ägyptiska *menh*, såsom betydande „yngling“. Att vid en arbetsfördelning gifva de ännu ej fullvuxne hälften så mycket att uträtta, som männen i ålderns fulla kraft, är i sanning en både klok och rimlig anordning. Återstår att veta, om denna princip för arbetsfördelningen varit allmänt godkänd i det gamla Ägypten. På denna fråga, likasom på frågan om de fordringar, som stälts på en gubbes och en gosses[1]) arbetskraft, får framtidens forskning lemna oss lösningen.

---

§ 2. Spår af possessivartikeln funna i hieratiska urkunder från Ramesesidernas dagar.

Koptiskan eger som bekant ett slags artikel, hvilken anslutande sig till ett följande substantiv betecknar detta såsom egare eller — såsom man med ett från den gamla grammatiken lånadt uttryck skulle kunna säga — ställer detta i kasus genetivus[2]). Icke som skulle denna vara enda formen för koptiskans genetivuttryck — substantiv med preposition är nämligen ett för genetivbegreppet långt vanligare beteckningssätt, i vissa fall det enda möjliga — lika litet som genom benämningen genetivus i fråga varande bildnings betydelsesfär skulle vara fullt uttömmande angifven. Bättre och åskådligare analogier til den samma finge man utan tvifvel genom att från den arioeuropeiska språkfamiljens ordbildningselement låna sina jämförelser. Den koptiska possessivartikelns former äro följande:

---

[1]) Pap. Anastasi IV uppräknar (sid. 6) en skara manliga individer af alla åldrar [7 män, 4 ynglingar, 4 gubbar och 6 gossar], hvilka varit anstälda vid en vinodling. Dess värre finnes här ingen uppgift om de fordringar, som stälts på respektive åldrar, eller det mått af arbete, de hade att utföra.

[2]) Den teori, som i de arioeuropeiska kasussuffixen företrädesvis ser ursprungligen demonstrativa rötter, synes oss genom denna den koptiska possessivartikelns användning finna en slående bekräftelse [jfr t. ex. Delbrück, Einleitung in das Sprachstudium, sid. 91].

	I sahidiska dialekten	I bohairiska dialekten
Maskul. sing.	*pa-*	*φa-*
Femin. „	*ta-*	*ϑa-*
Pluralis	*na-*	*na-*

Ex. Matth. 22, 20: *Τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη* „hvems är bilden här“? återgifves i den koptiska bibelversionen sahidiskt *ta-nim te tihikōn*, bohairiskt *taihikōn ϑa-nim te*. Sah. *ta-nim*, boh. *ϑa-nim* återspegla i dessa exempel fullt klart ett genetivbegrepp, åtminstone enligt svenskt språkbruk. Lukas 19, 42: *τὰ πρὸς εἰρήνην σου* „hvad din frid tillhörer“, boh. *na-te-hirēnē*, hänvisar däremot, såsom synes, vid öfversättning till en omskrifning. På grekisk ståndpunkt skulle emellertid ett *τά σου *εἰρηνικά* kanske ej varit aldeles otänkbart, och härmed hafva vi antydt ett af de arioeuropeiska suffix (*-ικός*), som enligt vår tanke bäst egna sig att på jämförelsens väg belysa den koptiska possessivartikelns användning. Med allt skäl kan man tills vidare betrakta nu nämda språkföreteelse såsom uppkommen genom ett slags ellips och i så måtto likställbar med grek. *ὁ τοῦ, ἡ τοῦ* med följ. subst. Men huruvida en dylik uppfattning kommer att vinna historisk bekräftelse (förutsatt nämligen att material i tillräcklig myckenhet kan framskaffas för en dylik undersökning) anse vi oss icke kunna afgöra. Som bekant löpa historia och logik icke alltid jämsides i språkets värld.[1])

Den demotiska språkformen har enligt Brugsch likaledes en possessivartikel af mot den koptiskas svarande form och användning. I grekiska omskrifningar af fornägyptiska namn återfinna vi den samma under formerna *πα-*, *φα-*, *τα-*, *ϑα-*.

Öfvergå vi nu till det äldre språket, så förtjänar påpekas, att vi tills dato varit så godt som helt och hållet utan

---

[1]) Analogibildning spelar som kändt en stor och betydelsefull roll vid förklaringen af en mängd språkliga fenomen. Men huru ofta hafva ej å ena sidan de faktiska analogierna till en omtvistad språklig bildning försvunnit, och å andra sidan, huru lätt frestas ej språkmannen att uppställa analogier, som aldrig haft annan realitet, än den, hans hjärna kunnat skänka dem, en i sanning skugglik tillvaro.

kunskap om, hur possessivartikeln då gestaltat sig. Rådfrågar man flertalet af grammatikerna — Birchs, Brugschs och Le Page Renoufs — så befinnes man i denna punkt lika klok efter som före genombläddringsprocessen. Icke ens den senast utkomna — Ermans *Neuägyptische Grammatik* — gifver oss någon säker ledning, och likväl vore det i sanning märkligt, om till ett språkbruk, som är så väl genomfördt i ägyptiskans yngre former, icke ens ett spår skulle kunna upptäckas i de äldre. Herr Erman har emellertid ej lemnat frågan helt och hållet ur sikte. Han söker åtminstone förklara den koptiska possessivartikelns ursprung med ledning af äldre språkminnesmärken och meddelar härom [§ 35] till läsarens uppbyggelse[1]): „Der sogenannte Possessivartikel des Koptischen [*pa*] geht vielleicht auf das freilich nur im Sallier 3 vorkommende Präfix *pen* „Der des“ (für *pa-n*) zurück“.

Som ofta nog i kinkiga fall finner man hos de Rougé de sakrikaste och bästa upplysningarna. Han framhåller, hurusom redan Champollion i sin grammatik påvisat formerna *pā* och *tā* af possessivartikeln, former som dock äro mycket sena[2]), om de verkligen äro äkta. De Rougé tillägger[3]): „Dans les textes pharaoniques on se servait, quoique assez rarement, pour le même usage, de l'article ordinaire *pa*, *ta*, *na*; exemple *na p-to en per-āa*,“ (Les chefs) ceux du pays du pharaon“ (Nr. 7).

De Rougé anför här blott ett exempel — lånadt från en af Rameses II's historiska inskrifter — som ju innehåller

[1]) Denna åsikts antaglighet framgår redan af de Rougés *Chrestomathie égyptienne*, ett arbete som är rikt på fina och skarpsinniga iakttagelser, men eget nog i Tyskland — om man undantager Brugsch, som ofta citerar det i sin ordbok — synes vara så godt som fullständig ignoreradt, hvilket haft och har till följd, att „upptäckter“ stundom göras, som för den med nämda arbete förtrogne visa sig vara gamla sanningar.

[2]) I allmänhet får Champollions grammatik, så förtjänstfull den än är, nyttjas med stor varsamhet. Den skrefs ju på en tid, då ingen annan än mästaren själf kunde kontrollera riktigheten af ett citat, och har ju ej fått den för dylika verk oumbärliga sista handläggningen af författaren själf.

[3]) Chrestomathie égyptienne, II, sid. 31.

rtikelns pluralisform. När han emellertid tillika uppfört e af inga citat stödda formerna *pa*, *ta*, kunna vi ej förklara detta på annat sätt, än att han för att lemna ett fullständigt schema öfverfört de af Champollion meddelade ptolemeiska formerna *pā*, *tā* på den XIX'e dynastiens språkform, hvarvid han tillåtit sig modifiera de samma efter denna tids ortografi (*a* för *ā* i *pa* etc.). Åtminstone hafva vi ej kunnat upptäcka något *pa* eller *ta*, med betydelse och användning af possessivartikel, i denna tids inskrifter. I hvarje fall är man naturligtvis ej bunden att antaga för sant mer än som blifvit bevisadt. „Jurare in verba magistri“ plägar i vetenskapen ej betraktas som mönstergill grundsats.

Den af de Rougé för den XIX'e dynastiens hieroglyfiska skriftform[1]) konstaterade pluralisformen *na* af den possessiva artikeln, har sin motsvarighet i den för samma tids hieratiska literatur egendomliga formen *naī* (Nr. 8). Så vidt jag vet, har man hittils vare sig missförstått eller lemnat obeaktad denna intressanta form, som dock bättre än formen *na* förklarar oss den i ögonen fallande öfverensstämmelsen mellan koptiskans possessivartikel (*pa*) och dess förenade possessivpronomen (*pa*, *pek* etc). Jag skall för öfrigt lemna oafgjordt, huru vida formen *na* uppkommit ur *naī* genom fonetisk förvittring, eller båda äro uttryck af särskilda dialektindividualiteter.

Jag öfvergår nu till at anföra de textställen, i hvilka jag anträffat formen *naī* med användning af possessivartikel. De äro uteslutande hämtade från British Museum's eleganta publikationer, hvilka jag i detta syfte underkastat en noggran, om också ej fullt uttömmande granskning. Andra mer svårlästa papyrussamlingar har jag ej ansett nödigt medtaga i räkningen.

1° Papyrus Anastasi III, 5, 3: *net'em hāti-ten naītaīa āuīt rešui haa-a*[2]) *neb* (Nr. 9) „ljuft vare Edert hjärta,

[1]) Vetenskapen har ännu ej hunnit så pass långt, att vi här våga använda uttrycket språkform.

[2]) För gruppen *haa* jfr Maspéro, Études égyptiennes, sid. 166, där ordet (lånadt från harpspelarens visa i Neferhoteps graf) återgifves

o I *medlemmar* af mitt husfolk, fröjden Eder, alla min skaror". Parallelismen mellan detta uttrycks två satse visar tydligt, att *naī-taīa āuīt* måste uppfattas såsom en mot *haa-a neb* svarande begreppsenhet; *naī* kan följaktligen på detta ställe ej tolkas annorlunda än som possessivartikel.

2° Papyrus Anastasi IV, 6, 11: *tu-a hi sper-kua naī-Rāmesesu-mi-amon* (Nr. 10). „Jag har begifvit mig till Ramesesu-miamons domän" (eg. „tillhörigheter"). Detta ställe har hr Chabas (Mélanges Egyptologiques III, 2, sid. 80) tolkat på följande sätt: „Je suis arrivé à la demeure de Ramsès-Mériamon" etc., och denne lärde tillägger rörande gruppen *naī* i en not följande: „Le groupe *naī* qui précède le cartouche doit être corrigé en *n-pe*" (Nr. 11). Som man torde se, är vår tolkning så godt som kopia af hr Chabas'², en omständighet, som ju bör tala till förmån för den samma, då en så utmärkt kännare af hieratiken, som hr Chabas visat sig vara, ovilkorligen bort kunna — om också endast med ledning af kontexten — leda sig till begripande af ett dunkelt ställes ungefärliga betydelse. Med den nya af oss gifna förklaringen af *naī* blir emellertid icke allenast meningen god, men äfven grammatikens lagar tillgodosedda och originaltextens integritet respekterad.

3° Papyrus Harris Nr. 1, 29, 8: *arī-a nek pe asi meht an semench m kat nehch chetī hi ran-k naī-ta-hāt-nt-heh-m-renpet-n-Rāmeses-hek-an (ānch-ut'a-seneb) m pe-Rā* (Nr. 12) „Jag har byggt åt dig ett ståtligt kvarter i norra delen af On, formadt af evighetsarbeten, ristade med ditt namn (näml.) „*domänen*" för Rameses-hek-Ans tempel „af millioner år" i Ras stad."

4° Papyrus Harris Nr. 1, 31, 5: *naī-ta-hāt-Rāmeses-*

---

med „générations", med tillägg: „Je ne connais point par ailleurs le mot *haa*". Jfr von Bergmann, Der Sarkophag des Panehemisis, sid. 28.

²) Herr Erman har tydligen godkänt Chabas' ändring, hvaraf blifvit en följd, att hans „Neuägyptische Grammatik" icke vet någon ting om en possessivartikel för den epok, den samma representerar.

k-an-m pe-Rā (Nr. 13) „Rameses-hek-Ans tempels domän i eliopolis".

5° Papyrus Harris Nr. 1, 32ᵃ, 8: innehåller aldeles ımma uttryck som 4°.

Nu anförda fem exempel[1]), hämtade från texter, hvilkas dliga och rena piktur ej kan gifva anledning till minsta ekan vid omskrifning, torde vara fullt bevisande för det ·fte, hvari de åberopats. I själfva verket är det omöjligt ,t åt gruppen *naī* i dessa exempel gifva annat värde än ›t föreslagna af possessivartikel.

Vi hemställa alltså till hrr grammatici, om det ej är :äl, att under den §, som behandlar possessivartikeln i ;yptiskan intaga den af oss nu förklarade formen *naī*. Särxildt får väl Nyägyptiskans handbok, om den skall motsvara e förväntningar på fullständighet, man til en viss grad har ätt att knyta vid den samma, ej underlåta att därvid fästa käligt afseende.

---

§ 3. Huru bör teckenförbindelsen läsas?

Ofvanstående grupp har man länge haft för sed att omxrifva *amṭu*. Om denna läsning haft stöd i en variant med ›netisk upplösning, eller om den vunnit häfd endast på rund däraf, att sagda grupps bägge membra, då de varit ·istående, lästs den förra *am* och den senare *ṭu*, är en sak, ɔm jag ej kan afgöra. Att döma af hvad prof. Brugsch ıeddelar om denna grupp i 5te bandet af sin ordbok (sid. 6), synes emellertid, som om man i detta enskilda fall ej kulle förfarit tillräckligt kritiskt. Den bekante lexikografen pplyser nämligen, att läsningen *amṭu* är obevisad, och han llåter sig på samma gång för vår grupp föreslå en ny läsng *tumu*, hvilken han stödjer på en från det ptolemeiska

---

[1]) Ännu ett exempel, hämtadt ur Papyrus Anastasi II eller början af Anastasi III, hafva vi genom glömska vid antecknandet ej lyckats återfinna i originalet.

Edfutemplet lånad variant (Nr. 14). Som emellertid denna variant företer metates, en i yngre ägyptiska texter mycket vanlig språkegendomlighet, har den synts oss af högst tvifvelaktig betydelse för frågans afgörande. Vi kunna dessutom åberopa vittnesbörd af en gammal, god text, som talar till förmån för det tidligare gängse omskrifningssättet. Denna återfinnes i Papyrus Anastasi Nr. 1 (1, 3) och har följande form:

tepi ari-f hāt amtu-f hā-n-t'amu-f nen tut-nef (Nr. 15).

„den ypperste bland sina följesmän, i spetsen för sina anhängare, ledare för sina ynglingar, utan like".

Parallelismen, som sammankedjar de särskilda små membra af detta uttryck, tillåter ingen annan sönderdelning af det samma, än den vår tolkning gifver vid handen, hvaraf blir tydligt, att åtminstone på Rameses II's tid vår gruppa förra element uplösts i *am*.

För att fjärna hvarje skugga af ovisshet skola vi därjämte anföra ett textställe, där gruppen *tepi* — nyss anförda parallelkedjas inledningsord — användes på samma sätt och med samma betydelse som i detta uttryck:

sepet neb n semtot-f tepi n unnut-f rech teprot šesa m recht-nef (Nr. 16)

„det allra yppersta af sina tempelgodstjänare, den förnämste bland sina månadsprester, tillgodoseende det ålagda, skicklig genom sina insikter"[1]).

Vi kunna sålunda ej godkänna den nya, af Brugsch föreslagna läsningen *tumu* för ofvan nämda teckenförbindelse, utan måste för vår del yrka, att den hittils allmänt gällande omskriften *amtu* måtte bibehållas[2]).

---

[1]) De Rougé, Inscriptions hiéroglyphiques, copiées en Egypte. Pl. XIX.

[2]) Af det ofvan anförda framgår dessutom, att den af Brugsch anförda ptolemeer-varianten talar till förmån för vår åsikt.

§ 4. Saitisk statyinskrift från Neapel.

De på senare tiden ofta omtalade saitiska statyer, som yggstycket bära den med *nutir-nuti* inledda formeln — ıärom t. ex. mina „Petites Etudes Egyptologiques“, sid. ·. följ. — äro till en stor del outgifna. Ur det material, jag samlat för en (relativt) fullständig behandling af ıa formel, tillåter jag mig för närvarande meddelande ı en inskrift, som synts mig ega ett särskildt intresse, .en en gång för alla fastställer betydelsen hos vår formels ɔrd, det omtvistade *anī* (pu).

Som bekant har rörande denna fråga hufvudsakligen ıne meningar gjort sig gällande. Den ena, förfäktad af '. Brugsch (Wörterbuch, V, sid. 87) hyllar för gruppen betydelsen „Pfeilerbild“ — en tolkning, som är helt och et enestående och blott tillämpats på vår formel — den ra (vår), som tidigare omfattats af hr von Bergmann i n, ser i nu nämda grupp ett namn på Osiris. Af den . Neapel lånade texten, som vi nu gå att meddela, framsom otvetydigt resultat, att Brugschs åsikt, som han s alla gensägelser synes vidhålla, är helt och hållet :tig.

Staty utan nummer, som i knäböjande stälning framler en individ med Osirisnaos framför. Å ryggstycket ır i två kolumner en inskrift, som har följande lydelse:

utir nuti n erpā ḥā net(?) smer-uat chorp ḥā' net ḥon ḥor cha-mer(?) ṭep mer net Uahabrā-mi-neit mes n Taker-net ṭuṭu-tu ḥā-f chetf ka-f m-bah-f nen t'at roṭui-f nen chesef ab-f anī pu (Nr. 17)

Arffursten..... den kunglige vännen, föreståndaren för Neiths helgedom, Horusprofeten.....[1]) i Dep, sigillbevararen(?) den af Tekernet födde *Uahabra-mi-Neiths* stadsgud, hvars naos med ty åtföljande bild är satt

---

[1]) Om denna titel se Lieblein, Die ägyptischen Denkmäler in St Petersburg, Helsingfors, Upsala und Copenhagen, sid. 74.

framför honom (= Uahabra-mi-Neith) och hvars ben icke gå och hvars hjärta icke slår, är Ani“.

Det sätt, hvarpå ordet *anī* här är stafvadt — med namnet på staden On + det nomina agentis bildande suffixet *ī* — visar tydligt, att inskriftens ristare (eller åtminstone dess tecknare) därmed menat „någon från An“ (Heliopolis), ett namn, som enligt Dödsboken (se Lepsius' edition, 17, 10; 142, 6, 7, 9 o. s. v.) tillhör Osiris. Bildningen *anī* visar sig föröfrigt vara analog med t. ex. beteckningen *Uasti* (af *Uas* = „Thebe“ + nomina agentis bildande suffix *ti*) „innevånare i Thebe“ för Horus eller Amon. Att på detta ställe insätta Brugschs öfversättning „Pfeilerbild“ svär mot inskriftförfattarens klart ådagalagda uppfattning. Och man kan ej i detta fall använda ett argument, som så ofta vinner tillämpning på yngre redaktioner af en gammal text — att missuppfattning genom afbrott i traditionen intagit den riktiga uppfattningens rum — alldenstund vår formel endast uppträder hos saiterne, och spår af den samma hvarken före eller efter deras tidsålder blifvit uppdagade.

---

§ 5. Den hieroglyfiska gruppen *uber* (Nr. 18),

som hittils endast anträffats i texter från ptolemeertiden, sammanställes af Brugsch (Wörterbuch, V, sid. 310) med det koptiska *bellē* „caecus, caecitas“ — sammanställning, som synts oss så mycket mindre antaglig, som det koptiska ordet troligen är ett kompositum (af *bal* „öga“ + ?). I den magiska papyrus Harris (ed. Chabas, sid. V, lin. 9) återfinna vi grundformen till förevarande hieroglyfiska grupp: *uben-ro* (Nr. 19), namn, som enligt Chabas (Mélanges Egyptologiques, III, 2, 256) betyder „lumineux de bouche“. Af *uben-ro* har genom assimilation uppkommit *ubr*, på samma sätt som det koptiska *ebol* „utom“ af hier. *ṙ bun-ro*, kopt. *dschor* „tapper“ af hier. *ṫun-ro* o. s. v. Herr Le Page Renouf har för länge sedan i Zeitschrift für ägyptische Sprache (X, sid. 25 o. följ.) utförligt

handlat detta slags assimilation, hvarför det är obehöfligt
t här lemna någon förklaring eller utredning af den samma.

---

§ 6. Ett uttryck ur Papyrus Bononiensis Nr. 1094.

Sid. VIII, lin. 10 af denna urkund innehåller en teckenbindelse, som hittils blifvit felaktigt läst och tolkad. Hr abas (Mélanges Egyptologiques, III, 2, sid. 154) har återrit den samma med „dix coffrets de joyaux“, hvilken tolkg hr Lincke, som det tyckes med tvekan, antagit (Beige etc. sid. 23) och professor Brugsch låtit inflyta i VIIde ıdet (sid. 1326) af sin stora ordbok[1]). Hr Chabas' af tnämde författare godkända transkription gifver *tep' sāb' t* (Nr. 20). Originalets form på detta ställe (Nr. 21) tiler emellertid ej att läsa det efter *t* följande tecknet *p*; ninstone känna vi från de thebanska dynastiernas hieratik et exempel på en dylik form för sagda bokstaf. Däre›t har det ifrågavarande hieratiska tecknet en viss likhet :d brödkakan (Nr. 22), sådan den plägar tecknas i ordet (Nr. 23), såsom vi också skulle vilja läsa gruppen. Med nna läsning stämmer ypperligt determinativets hieratiska ˜m, som icke är någon „platta“ eller „rektangulär figur“, ilket Chabas' och Brugschs läsning synes gifva vid handen, ›n framställer det vanliga hieratiska tecknet för „bröd“, aka“ o. dyl. (Jfr Papyrus Harris Nr. 1 passim.) I ställe : ofvan nämda läsning skulle jag därför gärna vilja förorda jande: *ta' sāb met* (Nr. 24) „tio *sāb*-bröd“ eller „tio *sāb* bröd“, och som stöd härför åberopa Papyrus Harris Nr. 1, m sid. XVII b, 9 gifver *ta' nefer sāb* (Nr. 25) „godt *sāb*öd“.

Vi kunna väl knappast klandras, om vi på dessa grunder, 'd ogillande af den af hr Chabas föreslagna tolkningen, ta, att det af Brugsch i hans ordbok intagna citatet ur pyrus Bononiensis 1094 må utgå. I sammanhang härmed

---

[1]) Äfven herr Pierret (Vocabulaire hiéroglyphique, sid. 465) har upptagit sagda grupp.

kan för öfrigt påpekas, att den *sāb* benämda brödsort (eller möjligen brödvikt?), som anträffas i Papyrus Bononiensis och Papyrus Harris Nr. 1, icke finnes upptagen i Brugschs ordbok, lika litet som i de öfriga.

---

§ 7. Papyrus Harris Nr. 1, sid. VII, lin. 6.

Detta textställe har i omskrift följande lydelse: *pe-āar ā m chennu-f n nub nefer m meh m āt' neb ma hāthri šefīt m nub m hāt r pehui mautu m āarāut cher atef* (Nr. 26).

Hrr Birch och Eisenlohr — hvilkas särskilda, i „Zeitschrift für ägyptische Sprache“ 1873 intagna, öfversättningar af Papyrus Harris Nr. 1 försonats och sammansmält till ett helt i *Records of the Past* vol. VI, sid. 17 och följ. — återgifva stället sålunda: „its great cabin within of good gold (adorned) with settings of all kinds of precious stones *like the place of „The God whose face is terrible“*, of good gold from front to back, having a cornice of *uræi* bearing the *atf* crown.“

Brugschs tolkning (Wörterbuch, VI, sid. 541) har följande form: „die grosse Kabine in seinem Innern ist aus feinem Golde in Füllung mit Edelsteinen, *ähnlich einem Palastzimmer, Widderköpfe* aus Gold sind an seinem Vordertheil und beim Hintertheil, (sie) ist beladen mit (d. h. sie trägt) Uräusschlangen mit *Atef*kronen“.

De af oss i bägge tolkningsprofven kursiverade uttrycken, hvilka motsvara vår transkriptions *ma hāthri šefīt*, synas oss kräfva beriktigande. Hvad den Birch-Eisenlohrska tolkningen vidkommer, så har den det emot sig, att den låter författaren tvänne gånger bland kajutans utsmyckningsmaterial uppräkna guld: „af godt guld .... af alla slags dyrbara stenar .... af godt guld“ etc. Jag vågar dessutom betvifla, att tolkningen „The God whose face is terrible“ kan bekräftas med stöd af andra texter¹). *Her-šefīt* — om

¹) Åtminstone är en dylik uppfattning ej den ursprungliga, utan

här skola återgifva transkriptionen — betyder säkerligen snarare „Horus med *šefit*“ (d. v. s. vädurhufvud).

Olägenheterna hos det Birch-Eisenlohrska tolkningsförslaget ha sannolikt fallit Brugsch i ögonen, hvars uppfattning därför icke så litet afviker från den af desse forskare hyllade. Emellertid synes oss icke häller hans förklaring antaglig. Vi känna i hvarje fall intet exempel, hvari det ägyptiska ordet *hāt* „Palastzimmer“, helt naket och utan tillägg, användts i en jämförelse för att pregnant skildra ett byggnadsverk eller en produkt af ägyptisk konstflit. Det är vid de flesta tillfällen himmelen och dess rymd, som blir måttstocken för sammanställningen — ett åskådningssätt, som ingalunda torde stöta den, som vet, att i den ägyptiska konsten det kolossala är synonymt med t. ex. den grekiska konstnärens föreställning om det sköna.

Vi skola med några exempel — hämtade ur samma urkund som det till granskning upptagna stället — söka bevisa vårt påstående.

1) Pap. Harris Nr. 1 sid. IV, lin. 11: Rameses III säger, att han åt sin fader, Amon-Ra, uppfört „ett storartadt palats.... likt Tums palats (*hāt Tum*), som är i höjden (*hert*)“.

2) Därsammastädes V, 4. säges: „Jag har gjort dig ett hemlighetsfullt solberg i din stad Thebe midt emot din öppna plats, o gudars herre, näml. Rameses-hek-Ans boning i Amonstaden, „varaktig såsom himmelen med solskifvan“.

3) Därsamst. VIII, 13: „Jag har gjort dig ett storartadt hus i *Ta-chent*, ristadt med ditt höga namn, likt himmelen (*hert*).“

4) Därst. IX. 1: „Jag har byggt dig ett hemlighetsfullt palats i *Ta-n-Zahi*, likt himmelens (*pet*) solberg, som är i höjden (*hert*)“.

---

genom folketymologi uppkommen. Jämför det sätt, hvarpå gudanamnet *Horšefīt* skrifves i Papyrus Harris Nr. 1, sid. 61 b 18.

[1]) Andra exempel på samma företeelse finner man i Brugschs Wörterbuch, VI, sid. 745; Hatasus obelisk, etc.

5) Därst. XXV, 12: „Jag har byggt dig ett storartadt palats i ditt tempels inre, likt himmelen (*pet*)“ o. s. v.

Bland dessa citat (som betydligt kunde ökas) är i synnerhet det först anförda lärorikt för den riktiga förklaringen af *hathri* på det omtvistade stället. För ägypternas åskådningssätt tedde sig himmelen från kosmisk synpunkt som solens ocean, hvarpå hon tillryggalägger sin dagliga bana, och som hennes boning, från mytologisk som solgudens moder, ur hvars armar han framgått. Solgudens vanligaste namn äro — utom *Ra* hans äldsta emanation — *Tum* och *Hor*, af hvilka den förre anses egt sitt uttryck i aftonens, den senare i morgonens sol. Om nu ett ställe i vår papyrus talar om himmelen som *hāt-tum* „Tums palats“, så kan man med kännedom om det innerliga samband, som i ägypternas religiösa literatur härskar mellan Tum och Hor, med full rätt vänta att äfven träffa ett *hathri* „Hors palats“ såsom beteckning för det öfverjordiska rummet. Så till vida torde vår uppfattning ej möta några hinder. Emellertid skall man kanske invända, att det sätt, hvarpå gruppen *hathri* i vår text determinerats, är exceptionelt. Nekas kan ej häller, att formen *Hathor* (Nr. 27) mera öfverensstämt med skriftbruket; men skrifvaren kan ju på detta ställe hafva velat uttryckligare accentuera begreppets kosmiska betydelse, såsom „Hors boning“ — att här tänka på gudinnan Hathor hade snart sagdt varit „att gå öfver ån efter vatten“ —. Papyrus Harris Nr. 1 företer dessutom ej få skriftegendomligheter och missbruk, såsom t. ex. användning af gruppen *m maat* („på nytt“), där meningen ovilkorligen — likasom öfverstämmelsen med parallelställena — kräft ett *m matet* („likaledes“, „och“) m. fl.

Den efter *hāthri* följande gruppen *šefit'* hafva vi uppfattat såsom betydande „vädurhufvud“, i enlighet med det determinatif (ett vädurhufvud), som så ofta följer den fonetiska gruppen *šefi*. Brugsch har däremot läst *herišefiu* „Widdergesichte“, en tolkning, som han dock ej bevisat vara riktig. För sitt påstående (Wörterbuch VII, sid. 1182), att *heršef* — „Widdergesicht“, har han nämligen ej anfört

andra ställen, än det vi här behandla, som icke synes kunna uppfattas så, som han velat[1]).

Den tolkning, vi sålunda skulle vilja förorda för nu granskade ställe ur Papyrus Harris Nr. 1 lyder: „en stor kajuta i dess inre af godt guld med sirater och ädla stenar af alla handa slag, lik *Hors palats* (himmelen), med gyllene vädurhufvuden från ena ändan till den andra, bärande ureusormar med Atefkronor".

---

[1]) Äfven om formen *heršef* skulle anträffas med den betydelse, Brugsch fäster vid den samma, har detta ingen konsekvens för formen **heršefit's* uppfattning. Brugsch har, sedan detta skrefs, benäget meddelat förf., att ordet *seft* förekommer i Denderainskrifter med betydelse af vädurhufvud.

Gl. fr. mairier — lat. macerare.

I digtet om Auberon (ed. A. Graf) læses følgende vers:

Par un main uint l'emperere Cesaire
A Dunostre qui sist em bel repaire:
Amours l'asaut qui maint amant fait haire [l. braire],
Quant par oir son cuer destraint et *maire*,
Par regars uient, que miex sa force paire. (V. 993—97.)

Maire er et i gl. fr. sjældnere forekommende verbum, hvoraf man hidtil kun har påvist præs. ind.; i de tre af Burguy (Glossaire 235) anførte eksempler betyder det, ligesom ovenfor, piner eller plager. Hvad ordets oprindelse angår, har Burguy villet sammenstille det med pg. *marrar* (stange, støde, slå), Mätzner (Altfr. Lieder 346) med gl. sp. *mayorare* (cf. it. *maggioreggiare*); ingen af disse afledninger ere sandsynlige, og jeg foreslår at udlede det af lat. *macerare*. Betydningen passer fortrinligt og formen ligeså: *macerare* må på gl. fr. give *mairier* (smlg. *sacramentum* — *sairement*), der i præs. netop må hedde *maire*. Ordet bliver således en doublet til det moderne *macérer*.

Kbhvn, okt. 1882. **Kr. Nyrop.**

Nyere folklore-litteratur.

Ved **Kr. Nyrop**.

Efterfølgende linjer have til formål at henlede nordiske læseres opmærksomhed på enkelte nyere arbejder vedrörende demopsykologi, der ere fremkomne i de romanske lande.

Det er, som bekendt, brødrene Grimm, der — især ved at indsamle, udgive og kommentere deres *Deutsche Sagen* (1816) og deres *Kinder- und Hausmärchen* (1819) — for förste gang have hævdet folklore-studiernes videnskabelige betydning. Det givne eksempel fulgtes snart af mange: man kappedes om at indsamle og optegne æventyr, folkeviser, alle slags sagn, gåder, ordsprog og talemåder, man studerede folkets overtroiske meninger, dets åndelige såvel som dets materielle liv, börnenes lege, danse og sange, man udgav tidskrifter for folkemytografi o. s. v., og hele denne bevægelse der vel undertiden skejede stærkt ud i forskellige retninger forplantede sig snart til andre lande, både mod nord og øst hvorimod det sydlige og vestlige Europa kun tog en forholdsvis ringe del i arbejdet. I den nyere tid have forholdene forandret sig betydelig i forskellige henseender: indsamlingerne og studierne drives nu på en hel anden, metodisk og videnskabelig måde, og hånd i hånd med den historiske og psykologiske interesse, der knytter sig til folkelitteraturen går nu også en sprogvidenskabelig, der fordrer det indsamlede stof gengivet på de forskellige dialekter med nöjagtig lydbetegnelse. Endvidere er arbejdernes tal vokset i en meget betydelig grad; mange udmærkede romanske lærde ere indtrådte i folkloristernes række, og al den iver og begejstring, som tyskerne lagde for dagen, da de begyndte at fortsætte Grimm's værk, synes nu at være gået i arv til de romanske nationer, der i de sidste år have udfoldet en betydelig og frugtbærende virksomhed på demopsykologiens vide område. Jeg skal i al korthed nævne de vigtigste af de nyere arbejder, særlig dem, der ere fremkomne, efter at

. A. Lundell udgav sin fortræffelige *öfversikt*[1]), til hvilken ɜg i øvrigt henviser.

I Frankrig begyndte E. Cosquin i 1876 at udgive sin mfangsrige samling lotringske æventyr med et stort og ɾrdt apparat af komparative noter[2]). To år senere stiftede [. Gaidoz og E. Rolland et tidskrift ved navn *Mélusine*[3]), er var helliget „mytologi, folkelitteratur, -sagn og -skikke"; esværre måtte det gå ind efter et års forløb, men de dyg-ige udgivere ere vedblevne at virke for folklorestudierne på ɔrskellig måde, Rolland bl. a. ved at udgive de förste bind f sit kæmpeværk om Frankrigs *Faune populaire*[4]). I øvrigt ıå her nævnes navne som J. F. Bladé, der for nylig har ɔrøget sine bøgers antal ved en samling folkeviser[5]), Cer-ɒand, der særlig har indsamlet baskisk folklore, A. Millien, ɜr, som E. T. Kristensen hos os, har stræbt at samle en ıkelt lille provins' folkelitteratur fuldstændig[6]), Puymaigre, ébillot[7]), V. Smith og fl. Som et godt tidernes tegn skal ·t også anføres, at Rolland og Sébillot for indeværende år

---

' Öfversikt af de senaste årtiondenas värksamhet för kännedom om folkmål ock folklif i Sverige ock andra länder (*Svenska landsmålen* I, 459—544). For Norges vedkommende findes der en særlig bibliografi af Moltke-Moe trykt i *Fedraheimen, eit Blad aat det norske Folket*, for 1880, no. 12 (20de marts)

Samlingen er trykt i *Romania* 1876—81.

Mélusine recueil de mythologie, littérature populaire, traditions et usages. Paris 1878.

Faune populaire de la France. Tome I *Les mammifères sauvages (Noms vulgaires, dictons, proverbes, contes et superstitions)*; Paris 1877. — Tome II *Les oiseaux sauvages*; ib. 1879. — Tome III *Les reptiles, les poissons, les mollusques, les crustacés et les insectes*, ib. 1881 (Cfr. J. Darmesteter i *Romania* X, 286 ff.) — Tome IV *Les mammifères domestiques*, ib. 1882.

) *Poésies populaires en langue française recueillies dans l'Armagnac et l'Agenais*. Paris 1879.

) *Littérature populaire, traditions et mythologie du Nivernais (contes chansons, légendes, coutumes* etc.). Udgives for tiden hos E. Leroux og skal udgöre 5 bind.

) *Contes populaires de la Haute Bretagne* 3 voll. Paris 1880—82. Sébillot, der egentlig er maler, interesserer sig for folklore både hvad indhold og form angår og har udgivet en god lille studie over *Le patois gallot (Rev. de ling.* XII, 78—97).

have udgivet förste årgang af en almanak for folklorister[1]), hvori de blandt andet indbyde alle deres medstuderende til at samles med dem i Paris den anden mandag i alle vintermånederne for ved et fællesmåltid at göre bekendtskaber, udveksle meninger o. s. v. Endelig have ifjor to ansete boghandlerfirmaer i Paris grundlagt to forskellige internationale samlinger, der have til formål at udbrede kendskab til hele verdens folkelitteratur[2]).

I Portugal, der hidtil næsten har været et terra incognita for alle folklorister, virke nu T. BRAGA, A. COELHO, LEITE DE VASCONCELLOS og Z. CONSIGLIERI-PEDROSO; Coelho især ved udgivelsen af et tidskrift[3]) for etnologi og glottologi, Pedroso mere direkte ved metodisk at undersøge og fremstille den portugisiske folkemytologi[4]). En omtale fortjener også det af T. BRAGA og T. BASTOS redigerede månedsskrift *Era nova*[5]), der stadig sysselsætter sig med folkelitteratur.

---

[1]) *Almanach des traditions populaires. Première année.* Paris 1882.

[2]) *Les littératures populaires de toutes les nations* (MAISONNEUVE). Tome I SÉBILLOT, *Littérature orale de la Haute-Bretagne.* — Tome II—III LUZEL, *Légendes chrétiennes de la Basse-Bretagne.* — Tome IV MASPERO, *Les contes populaires de l'Egypte ancienne.* — Tome V BLADÉ, *Poésies populaires de la Gascogne.*

Collection de contes et chansons populaires (E. LEROUX). Tome I E. LEGRAND, *Contes populaires grecs* — Tome II PUYMAIGRE, *Romanceiro portugais.* — Tome III A. DOZON, *Contes populaires albanais.* — Tome IV L. LÉGER, *Contes populaires slaves.*

Et pendant til disse to samlinger danner det engelske *Illustrated Library of the Fairy Tales of all Nations* (London, W. SWAN SONNENSCHEIN & ALLEN) — Tome I *The bird of Truth and other Fairy Tales by* F. CABALLERO (1882). — Tome II *Old Norse Fairy Tales gathered from the Swedish folk by* G. STEPHENS *and* H. CAVALLIUS (1882).

[3]) *Revista d'Ethnologia e de Glottologia. Estudos e notas por* A. Coelho. Lisboa. Coelho har også udgivet en samling æventyr, *Contos populares portuguezes.* ib. 1880.

[4]) *Contribuções para uma mythologia popular portugueza.* Porto 1880—81. Hefte 1—7. De 3 følgende hefter ere udgivne under titelen *Tradições populares portuguezas* (*materiaes para a ethnographia de Portugal* etc.).

[5]) *Era nova. Revista do movimento contemporaneo.* Udkommer siden juli 1880. (Cfr. *Literaturblatt für germ. und rom. Philol.* 1881, 412).

I Spanien har man for nylig dannet et selskab, der fører navnet *El Folk-Lore español* og har til formål for sin virken *la recopilacion y estudio del saber y de las tradiciones populares*; det skal bestå af ligeså mange særskilte sektioner og rimeligvis også udgive ligeså mange særskilte tidskrifter, som der er provinser i landet; i slutningen af forrige år har allerede den andalusiske sektion konstitueret sig og begyndt at udgive sit eget organ[1]). Selskabets ærespræsident er ANTONIO MARÍA GARCÍA BLANCO, dets sekretær og egentlige leder (og grundlægger) er ANTONIO MACHADO Y ALVAREZ, der under pseudonymet DEMOFILO har udgivet forskellige samlinger gåder, æventyr og Zigeunersange[2]). Spaniens egentlige, lyriske folkesange ville i en nær fremtid blive udgivne af FRANCISCO RODRIGUEZ MARIN[3]), der har anvendt ti år på at indsamle og ordne dem. Förend vi forlade Spanien, må endnu nævnes EMILIO LAFUENTE Y ALCÁNTARA og, for Kataloniens vedkommende, MASPONS Y LABRÒS og tidskriftet *Lo gay saber*.

I Italien have allerede længe GIUSEPPE PITRÈ, SALOMONE, MARINO, D'ANCONA, IMBRIANI, COMPARETTI, A. IVE og mange andre virket på forskellige måder. I 1877 udgav PITRÈ og SABATINI et tidskrift for folkelitteratur[4]), der vel var noget mere levedygtigt end det franske, men dog måtte gå ind af mangel på tilslutning efter to års forløb. I år har PITRÈ genoptaget forsøget ved at stifte et „Arkiv for folklorestudier“ der ledes af ham selv i forbindelse med SALOMONE-MARINO[5]).

Blandt rumænske samlere og forskere må særlig frem-

---

[1]) *El Folk-Lore andaluz*. Sevilla.

[2]) *Coleccion de enigmas y adivinanzas en forma de diccionario*. Sevilla 1880. *Coleccion de cantes flamencos recojidos y anotados*, ib. 1881. Om denne bog har H. SCHUCHARDT skrevet en vidtløftig og indholdsrig afhandling i Gröber's *Ztschrft f. rom. Philol.* V, 248—322.

[3]) *Cantos populares españoles recogidos, ordenados é ilustrados por* F. R. MARIN. Udkommer i fire bind hos Francisco Alvarez i Sevilla.

[4]) *Rivista di letteratura popolare*. Roma 1877—79.

[5]) *Archivio per lo studio delle tradizioni popolari. Rivista trimestrale*. Palermo 1882.

hæves THEODOR ARSENIE, FUNDESCU, HINTESCU, ISPIRESCU (skriver under pseudonymet *un culegĕtor tipograph*), ODOBESCU, og HASDEU. Endvidere er tidskriftet „Trajansöjlen“ ikke uden betydning for folklore-studierne.

For de ladinske dialekter er der, så vidt jeg ved, kun gjort forholdsvis lidt; man må dog med tak mindes forskellige arbejder af J. CORNU, C. DECURTIUS og A. v. FLUGI.

Efter disse korte forbemærkninger, hvor kun de mest fremragende navne have kunnet finde plads[1]), går jeg over til kortelig at göre rede for indholdet af enkelte nyere arbejder. Foruden dem, der på grund af deres fremragende betydning ere selvskrevne her, medtager jeg især sådanne, som ere trykte i programmer, som brudegaver (*per le nozze*) eller af andre grunde vanskelig tilgængelige for nordiske forskere. Jeg begynder med

I. Italienske arbejder.

En af de virksomste og dygtigste folklorister i Italien er sikkert den, i Palermo boende, sicilianske læge GIUSEPPE PITRÈ (f. 1841). Lige siden 1862, da hans förste bog udkom, har han virket utrættelig i videnskabens tjeneste og udfoldet en betydelig litterær virksomhed (han har skrevet omtr. 50 bind!). Som hans hovedværk må sikkert betragtes hans bindstærke *Biblioteca delle tradizioni popolari siciliane*, der endnu ikke er afsluttet[2]). Den sidste afdeling, der omhandler folkets fester, skuespil, optog o. s. v., er for nylig bleven udførlig anmeldt af F. LIEBRECHT[3]), sikkert Europas lærdeste folklorist, og jeg vil derfor ikke opholde mig ved den her. Derimod vil jeg gærne henlede opmærksomheden

---

[1]) I den tidligere omtalte franske *Almanach* findes foruden en alfabetisk fortegnelse over europæiske folklorister (med angivelse af adresse) tillige en ret fuldstændig bibliografi (s. 35—63) for de to — tre sidste år.

[2]) Der er i alt udkommet 12 bind af følgende indhold. T. I—II *Canti popolari siciliani* (1870—71). — T. III *Studi di poesia popolare* (1872). — T. IV—VII *Fiabe, novelle e racconti pop. siciliani* (1875). — T. VIII—XI *Proverbi siciliani* (1880). — T. XII *Spettacoli e feste pop. siciliane* (1882).

[3]) *Zeitschrift f. rom. Philologie* V, 408—416.

på Pitrè's nyeste foretagende, det för omtalte Arkiv[1]), hvoraf allerede de to förste hefter ere udkomne. Holder tidskriftet i fremtiden, hvad disse love, vil det blive ligeså interessant som belærende og næsten uundværligt for enhver folklorist, der vil følge med i sin videnskab. Det er en selvfølge, at den störste plads indrömmes italiensk folklore (på de andre landes bekostning desværre), ligesom også de fleste medarbejdere ere Italienere (foruden udgiverne C. MORATTI, CAROLINA CORONEDI-BERTI, FINAMORE, R. CASTELLI og fl.), men man kan dog ikke frakende tidskriftet en udpræget international karakter, da R. KOEHLER, F. LIEBRECHT, CONSIGLIERI-PEDROSO, grev PUYMAIGRE, LEITE DE VASCONCELLOS og flere udenlandske lærde have givet møde med forskellige bidrag, og de romanske rigssprog og dialekter mødes i broget blanding. At gå nærmere ind på de enkelte artikler vilde føre os for vidt, dog må jeg nævne titlerne på nogle af dem. Foruden med en samling *Novelle popolari toscane* møder G. Pitrè med mange mindre afhandlinger af forskelligartet indhold som *I Cirauli* (= gr. κεραύλες, et slags „kloge mænd", der særlig helbrede bid af giftige dyr), *Le voci dei venditori ambulanti*, *Gli Zingari in Sicilia*[2]) o. s. v. Salomone-Marino giver i en række småskitser en livlig og, som det synes, meget pålidelig fremstilling af den sicilianske bondes dag-

---

[1]) Det udkommer hos LUIGI PEDONE LAURIEL og koster, udenfor Italien, alt i alt 14 lire.

[2]) Der eksisterer ingen Zigeunere mere på Sicilien, men mindet om dem lever endnu blandt øens beboere, og der kan også eftervises enkelte spor af *la parrata zingarisca*; Pitrè anfører følgende ord: *mannettu* (brød), *ziddanè* (dejg), *ghirali* (ost), *masa* (kød), *zumè* (vin), *zeru* (olje), *ngalu* (kul) og *adomu* (til dig), om hvilke han tilföjer, at de ikke genfindes i andre lande. Enkelte af de anførte gloser ere dog sikkert ikke ejendommelige for Sicilien; *masa* er således et ægte, gammelt sigenerord (se Pott II, 456), der kan eftervises i mange lande (smlg. Dorph, De jydske Zigeunere og en rotvelsk ordbog. Kbhvn 1837. S. 40, 53; E. Sundt, Fantefolket i Norge[2]. Krania 1852. S. 382; Dyrlund, Tatere og Natmandsfolk i Danmark. Kbhvn 1872. S. 343, 345); *mannettu* kan muligvis sammenstilles med det ensbetydende *maro (malum, manron*, se Pott II, 440; Dorph s. 40, 49; E. Sundt s. 382), *zeru* med *sett (zett, seïd* = oleum, Pott II, 253), *zumè* med *zumin* (= suppe, Pott II, 254; E. Sundt s. 389).

lige liv (*schizzi di costumi contadineschi siciliani*)[1], A... GIANANDREA og CAROLINA BERTI have leveret ordsprogssamlinger (*proverbi marchigiani, proverbi bolognesi*), G. FERRARO en kortfattet fremstilling af halvtredssinstyve börnelege etc. PUYMAIGRE behandler de østfranske *dayemans*[2] [rimede vekselsange, stev], LIEBRECHT en ægyptisk fortælling (Maspero n. 3, tvivlsomme sammenstillinger), KOEHLER et folkesagn, VASCONCELLOS portugisisk overtro o. s. v. Som man ser, er indholdet rigt og afvekslende, og de ledsagende udførlige anmeldelser og bibliografiske noter ville også bidrage til, at tidskriftet snart bliver alle folkloristers centralorgan. Man må heller ikke overse dets sproglige betydning, da forskellige dialekter, særlig de italienske, ere rigt repræsenterede.

Den for nylig paa Sicilien afholdte mindefest i anledning af sekshundredeårsdagen efter den sicilianske vesper har affødt en særdeles rig litteratur[3]) af höjst forskellig art og indhold; af særlig interesse for folklorister er et lille, elegant udstyret bind, udgivet af G. PITRÈ, som indeholder alle de sagn, sange, ordsprog, lege o. s. v., som have bevaret mindet om denne for Siciliens historie så betydningsfulde begivenhed[4]). Her findes folkeoverleveringer fra alle øens provinser, gengivne hver i sin dialekt[5]), med

[1]) Som et kuriosum skal jeg göre opmærksom på, at ordet *christiano* på Sicilien har fået den særegne betydning „ægtemand“; fra grundbetydningen „kristen“ er det gået over til at betyde „menneske“ og derpå „manden“ κατ' ἐξοχήν; smlg. J. Storm's bemærkninger om ladinsk *carstiaun* i dette tidskrifts Iste bind (n. r.), s. 162.

[2]) En række *dayements* (eller *daillements*) ere udgivne af F. Bonnardot i *Mélusine* s. 570; man se også Puymaigre, *Chants populaires messins*[2] II, 201—7.

[3]) Den bekendte boghandler L. P. LAURIEL har endogså udgivet en særlig *Bibliografia del VI Centenario del vespro siciliano* (trykt i 250 eks.), der er 65 sider stor.

[4]) *Il vespro siciliano nelle tradizioni popolari della Sicilia per* GIUSEPPE PITRÈ. Palermo 1882.

[5]) Samlingen har dermed en ikke ringe sproglig betydning, og jeg skal tillade mig at henlede opmærksomheden på et par ejendommeligheder. I den vestlige del af øen (se teksterne fra Partinico, Salaparuta og Trapani, s. 31, 35, 65) er *Sicilia* blevet til *Cicilia*, der også forekommer hyppig i det ældre sprog; her foreligger altså en lydlig udjævning, der svarer til fr. *chercher* for *cercher* (af

kelte, ubetydelige varianter stemme alle sagnene overens fortælle, hvorledes Franskmændene pinte og plagede cilianerne på alle måder. Særlig gjorde de sig forhadte d at indføre en vis *jus primæ noctis*, der påbød at: „*li mni siciliani cu' si maritava s'avia a curcari la prima sira un francisi e poi ddoppu cu lu maritu; figuràmunni ca si ra una ricca, si cci curcava un capitanu francisi, si era de a mastranza, si cci curcava un sargenti o puru un capurali, si era una povira, si cci curcava un surdatu.* Fortvivlet herover dræber en dag en ung brud sig straks efter vielsen ved at springe ud af et vindue, og hendes fader[1]) drager la i tre år rundt på øen for at opfordre til oprör; de ranske anse ham for tosset og le af ham. Men da påskelagen kom, og det ringede til vesper „klokken tyve“ (*a vininura*), begyndte myrderierne i Palermo; man myrdede ikke lene de franske soldater, men også alle de börn, der forientes at have en Franskmand til fader, og for at få sikkered herfor lod de dem udtale ordet „*ciciru*“ [2]) — „*si ppi*

---

circare); en modsat dissimilerende tendens har derimod i de fleste rom. sprog omformet *quinque* til *kinque* (dog vises rum. *cinci* tilbage til *kinke*). I en tekst fra (en lombardisk koloni i) Sanfratello findes s. 52 formen *daingua* = lingua; hvorvidt *d* = *l* er enestående i dette ord, kan ikke ses af den desværre meget korte tekst, men det er vel næppe rimeligt, at her foreligger en rest af det gl. lat. *dingua*. Overgangen fra *l* til almindeligt (tonende) supradentalt *d* danner en interessant modsætning til overgangen fra *ll* til *dd* i fællessiciliansk (*beddu*, *cavaddu*); da *dd* her er cerebralt, må vel også *ll* oprindelig have haft en lignende udtale. Når Sievers (Phonetik s. 97) efter Storm siger, at det sic. *dd* udtales uden indblanding af nogen *r*-lyd, skal jeg dog minde om, at Pitrè (*Fiabe* o. s. v. I, cxcvi) udtrykkelig siger: „pel suono della *dd* come passaggio della *ll* vuolsi osservare che in Marsala e Trapani essa fa sentire una *r* dolce o una mezza *r* dopo la *dd*, quasi *ddr*, suono che potrebbe rassomigliarsi a quello inglese in *god* [?], *goddru* (gallus), *stiddra* (stella) ecc.“

1) I mange af teksterne benævnes han Giuvanni Procita, der sikkert er en historisk personlighed og vel den samme som den salernitanske adelsmand Johan af Procida, om hvem sagnet fortæller, at han som ivrig tilhænger af Hohenstauferne optog den handske, som Konradin kastede ned fra skafottet, og bragte den til Peder III af Arragonien.

2) *Ciciru* = it. *cece*, fr. *chiche* af *cicer*.

tri boti, 'nveci di ciciru rispunneva chicuru, chicuru, chicuru, signu ca era figghiu di francisi et s'ammazzava". Efter blodbadet afskar man de dræbtes könsdele, nedsaltede dem og sendte en hel skibsladning af dem til Frankrig, hvor man endnu hvert år brænder et kort over Sicilien for at antyde, at man vil behandle øen på lignende måde, når den engang erobres tilbage. Fraset enkelte uvæsentlige træk have sagnene ikke fjærnet sig meget fra den historiske overlevering. Hvad ligenes lemlæstelse angår, tör man næppe benægte, at en sådan har fundet sted, selv om historien intet beretter herom, ti dels er det en blandt mange vilde stammer udbredt skik at afhugge (og smykke sig med) overvundne fjenders virilia, — skikken har endog sikkert eksisteret i Wales i middelalderen[1]) — og dels danner jo en sådan kastrering en for den tids retfærdighedsfølelse passende modsætning til den udøvede *jus*. Angående denne rets eksistens har der, som bekendt, været megen strid; men historiske dokumenter fra den senere middelalder, forskellige sagn og fortællinger, der endnu leve blandt folket i forskellige lande i Europa (foruden tilsvarende skikke i Asien og Afrika[2])) tale bestemt for, at *jus primæ noctis* virkelig har eksisteret og haft lovgyldighed, for Europas vedkommende særlig i de romanske lande, enkelte steder endog helt op til det 17de århundrede[3]). — Sagnene om den sicilianske vesper ere ikke bevarede nær så fuldstændig i poetisk overlevering; de ti gennemgående korte sange, som Pitrè har udgivet, omtale kort og godt, at øen blev befriet for de Franskes tyranni uden at præcisere enkelthederne. Jeg tillader mig at aftrykke nogle vers af en sang fra Alcamo (Palermo), der forekomme mig særlig kraftige og udtryksfulde:

---

[1]) F. Liebrecht, *Zur Volkskunde* s. 96.

[2]) Liebrecht, anf. sted s. 416—24, og *Gött. gel. Anzeigen* 1882, 496 ff.

[3]) Spörgsmålet er for nylig blevet undersøgt i sin helhed af dr. Karl Schmidt: *Jus Primæ Noctis. Eine geschichtliche Untersuchung* (Freiburg in Breisgau 1881). Skönt forfatteren er hildet i katolske fordomme og derfor benægter rettens eksistens, indeholder hans bog dog et værdifuldt historisk materiale.

Scanna-francisi cu giusta ragiuni
Sunnu chiamati chisti isulani;
Era lu re di Francia lu patruni,
Li trattava cchiù tinti di li cani.
Cci facia cosi contra la ragiuni
Liggi cchiù brutti assai di li pagani;
Ogni surdatu facia lu spurcuni
Cu li mugghieri di Siciliani.

Siciliani di natura scarta
Vidennu la Sicilia custritta,
„*Talà: la Francia p'armali nni tratta,*
Stamu murennu de pena a l'addritta;
L'onure nun si vinni nè s'accatta,
Suppurtari 'un si pò sta vita affritta,
La genti di Sicilia s'appatta
E ghiuraru di farinni minnitta.

Minnitta pi lu trattu sò 'ndiscretu
E li Siciliani hannu juratu,
Un omu caminau sutta segretu,
Tutta l'intera isula ha avvisatu.
Ogni francisi cuntintuni e letu
Di quantu donni avianu sfurzatu,
Lu trentunu di marzu, oh chi scuetu!
Ogni francisi fu a pezzi tagghiatu.

Tagghiatu a pezzi cumu la tunnina,
Li cani ni manciaru carni umana;
Ca lu sangu curria propriu a lavina,
E'nta li zotti facia 'na funtana.
Già si rumpiu sta brutta catina,
Viva la patria siciliana!
Dicennu „Ad iddi", sta razza scintina
Mureru tutti a un toccu di campana.[1])

---

[1]) Disse vers kunne måske, i en noget fri oversættelse, gengives således på dansk:

Franskmænds mordere med rette
Øens folk man vel må kalde.

De italienske folklorister ere i de senere år blevne kruterede med forskellige yngre arbejdere, af hvilke jeg blot skal omtale STANISLAO PRATO i Como. Han har fra skellige egne i Italien personlig indsamlet en mængde æ tyr, sagn, overtroiske meninger o. s. v. og har nu beg at udgive noget af sit materiale i tidsvarende udgaver, d. nöjagtig som han har hørt det i folkemunde uden at fra eller lægge til, i dialekt og med komparative n Hvad det förste punkt angår, göre Prato's tekster et nemgående påhdeligt og autentisk indtryk; derimod f kommer det mig, så vidt jeg kan skönne, at P.'s gengiv af de forskellige dialekter ikke altid er ganske nöjagtig e

Frankrigs konge var vor herre,
Hundsk behandled' han os alle;
Som ej kristne mænd vi vare,
Hersked' han, og gav os love; —
Hos Siciliens unge kvinder
Hver nat hans soldater sove.

Modet dog ej svigted' folket
Under øens store kvide:
„Se! som dyr man os behandler,
„Uden forsvar ondt vi lide.
„Sådant liv bör vi ej leve —
„Ej for guld kan købes ære."
Folket ruster sig og sværger
Landets hævnere at være.

Hævn de sværge strengt at tage
Over fjendens regimente,
Rundt på øen en må drage
Hemmelig for hjælp at hente.
Endnu fjenden ondt ej aner,
Lever tryg, — hver ungmø sukker;
Men i marts, o store glæde!
Man hver fjende sønderhugger.

Sønderhugger ret som tunfisk —
Men'skekød bli'r hundeføde;
Som fra kilder blodet rinder,
Strömme øens marker gøde. —
Da tyrannens lænker brødes,
Genopblussed' frihedshåbet;
Klokkers klang var dødssignalet,
„Løs på dem!" var frihedsråbet.

ekvent gennemført[1]). Hvad endelig det tredje punkt r, forbauses man uvilkårlig over den store belæsthed,) lægger for dagen i de oplysende noter, der ledsage æventyr, og glæder sig over det righoldige stof, han samlet; men stoffet er også kun samlet, det er ofte ken ordnet eller godt sammenstillet, så at man tit kan besvær med at følge P. på hans mange ekskursioner; år man tumler med måske over en snes tekster, alle nter af samme tema, er det en uafviselig fordring, at klart og kortfattet göres rede for indholdet af hver , og at der, som grundlag for en tekstsammenstilling og ifikation fremhæves enkelte væsentlige træk, som da forfølges samlede eller enkeltvis. Denne fordring vil ikke altid finde tilfredsstillet i P.'s arbejder, hvor udngen hyppig er springende og urolig, og sammenstillinе i höj grad have et tilfældighedens præg, der er dobbelt ıgeligt, da — jeg må atter fremhæve det — stoffet er jebragt med stor omhu og lærdom og i en sjælden fulddig grad.

Prato har udgivet nogle livornesiske æventyr, et monısk og nogle romerske, foruden sammenlignende studier den indiske legende om Nala, over sagnet om „Rhamp- og tyvene" og om „manden i månen"[2]). De livorne-

et monferrinsk æventyr (*la bela d'l'isoule fourtüna*) fra byen rino, omtrent mellem Vercelli og Casale, findes der således former ›m *falou* (ɔ: *farlo*), *un*, *vdu*, *ricevu* ved siden af *felou*, *ün*, *vdü*, *spondü*; de förste kunne næppe forliges med vedkommende diakts fonetik, og de forekomme for hyppigt til at kunne betragtes ›m trykfejl.

uattro novelline popolari livornesi accompagnate da varianti umbre, ccolte, pubblicate ed illustrate con note comparative. Spoleto 1880. 'rykt i årsberetningerne for Il regio liceo Pontano di Spoleto :78—79.)

La leggenda indiana di Nala in una novellina popolare pitiianese. Como 1881. (Særtryk; hvoraf, angives ikke.)

Caino e le spine secondo Dante e la tradizione popolare. Anına 1881. (Særtryk af det i Ancona-Bologna udkommende blad ! *Preludio*). Hertil et senere supplement *L'uomo nella luna* (s. l. d.).

Una novellina popolare monferrina raccolta e illustrata con note mparative e preceduta da una prefazione sull'importanza della

siske æventyr ere følgende: 1) *La bella dei sette cedri*, der svarer til det norske æventyr „Tre Citroner" hos Asbjörnsen (II[2], n. 6). I de indholdsrige noter, som Prato har vedföjet (s. 46—91), savner jeg en henvisning til det rumænske æventyr „Cele treĭ rodii aurite"[1]). — 2) *Le tre ragazze*, der svarer til „Det springende vand og det spillende træ og den talende fugl" hos Tang Kristensen (Jyske folkeminder V, n. 23). — 3) *Il re e' su' tre figliôli*, der svarer til „Dukken i Græsset" hos Asbjörnsen (I[3], n. 25) og „Hoppetussa" hos Kr. Janson (Folke-Eventyr uppskrevne i Sandeherad n. 13). — 4. *Il re serpente*, der svarer til „Kong Lindorm" hos S. Grundtvig (Gamle danske minder I, n. 216, cfr. II, n. 8, III, n. 84. Danske folkeæventyr I, n. 16), „Østen for sol og vesten for måne" hos Asbjörnsen (I, n. 41; cfr. II, n. 30), „Kong Hvidevallbjörn" hos A. Bergh (Nye eventyr og sagn fra Valders n. 1). Prato's interessanteste arbejde er sikkert hans bog om sagnet om kong Rhampsenit og tyvene; her finder man, for förste gang, en fuldstændig sammenstilling af alle de hidtil kendte varianter af denne interessante fortælling. P. har endog forøget varianternes antal ved at meddele et hidtil utrykt livornesisk æventyr „I tre ladri" (s. 1—3). Herefter følger (s. 3—9) i fuldstændigt aftryk den anden fortælling i Dolopathos[2]), „Thesauri turris"; mærkeligt nok har P. kun benyttet Mussafia's udgave (Wien 1868) og aldeles ikke Oesterley's (Strassburg 1873), hvorved — og ved en noget ukritisk benyttelse af håndskrifternes varianter — hans tekst er mangelfuld i flere henseender, men han har jo ganske vist heller ikke haft filologiske formål for öje ved udgivelsen. De følgende sider ere optagne af oversættelser

novellistica popolare comparata. Como 1882. (Pub. per nozze.)
La leggenda del tesoro di Rampsinite nelle varie redazioni italiane e straniere. Saggio critico. Como 1882.
Angående de romerske æventyr henvises til dette tidskrifts 5 bind (ny række) s. 239, note[1].

[1]) *Legende sau basmele Românilor adunate din gura poporuluĭ, scrise si date la lumina de unŭ culegĕtor-typograph* (ɔ: Ispirescu). Partea I. Bucuresci 1874.

[2]) „Dolopathos" er en fra „Historia septem sapientium" forskellig udløber fra den indiske roman „Sindibâd".

le pågældende afsnit af Herodot (II, kap. 121) og Pau-ias (IX, kap. 37; fortællingen om Trofonios og Agamedes), rtil slutter sig en oversættelse af det sibiriske æventyr γven"[1]. Disse og de øvrige varianter, der kun meddeles ddrag, göres derpå i bogens andet afsnit (*Note compara-e* s. 20—52) til genstand for forskelligartede sammen-llinger og undersøgelser. — Sagnet genfindes overalt i iropa[2]: det fortælles endnu mange steder som æventyr, en har også meget tidlig været genstand for ikke få terære behandlinger og er bleven benyttet i digte, romaner dramaer; det kan også eftervises rundt omkring i Asien, n den ældste redaktion, den, der findes hos Herodot, mmer sikkert fra Ægypten. Dette er imidlertid ofte vet benægtet fra forskellige sider; bortset fra den græske ædning har man ment, at flere af fortællingens grundtræk re uforenelige med den ældste ægyptiske kultur. Man har så-les påstået, at det vilde have været umuligt for en ægyptisk kitekt i en offentlig bygning at anbringe en sådan bevægelig en, som den i Rhampsenit's skatkammer, at Ægypternes religi-e fordomme forbød dem at ophænge de afdødes legemer på ens mure, at Ægypterne ikke havde vin i lædersække, men i idse stenkrukker, at de ægyptiske soldater ikke bar skæg, og det altså var urimeligt, når der fortælles, at arkitektens n — for at håne dem, der bevogtede hans broders lig — af-gede deres skæg på den höjre kind o. s. v. Alle disse ind-ndinger har imidlertid Maspero sejrrig imødegået[3] og t, ved hjælp af nye tekster og billeder, at de i virkelig-len kun skyldes et unöjagtigt kendskab til ældre ægyptiske

Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme Süd-Sibiriens gesammelt und übersetzt von Dr. W. Radloff IV, 193 ff.

For Danmarks vedkommende forefindes det, i en mangelfuld re-daktion, hos Carit Etlar (Æventyr og folkesagn fra Jylland s. 165). Den höjt fortjente danske samler E. T. Kristensen har imidlertid i sine utrykte samlinger af danske æventyr flere fortrinlige re-daktioner, som han har sendt mig i afskrift, og af hvilke jeg har meddelt Prato den fuldstændigste: „Karlen, der blev stejlet“. Desværre nåede den for sent til Como; bogens trykning var så vidt fremskreden, at P. kun har kunnet henlede opmærksomheden på den i en efterskrift.

Les contes populaires de l'Egypte ancienne s. xxxvii ff., 153 ff.

forhold; i en udførlig indledning har Prato genoptaget alle de af Maspero behandlede spörgsmål og kommer til det samme resultat. Fortællingen stammer altså fra Ægypten — herom kan der ikke længer være nogen tvivl, og det har sin store betydning at få dette bestemt konstateret, idet Rhampsenitsagnet således afgiver en ikke uvigtig forøgelse af den ægyptiske æventyrlitteratur. Man har alt i længere tid kendt fortællingen eller rettere æventyret om „de to brødre", og man har gentagne gange påvist, i hvor mange væsentlige punkter dette lignede de europæiske æventyr[1]), men det stod så vidunderligt ene i den ægyptiske litteratur. Maspero siger herom åndrigt: „*Les hauts personnages dont les momies reposent dans nos musées avaient un renom de gravité, si bien établi, que personne au monde n'avait jusqu'alors osé les soupçonner d'avoir lu ou composé des romans, au temps où ils n'étaient encore momies qu'en espérance*". Imidlertid har man i de sidste år fundet forskellige papyrus'er, der indeholdt æventyr eller brudstykker af sådanne; nogle af dem gå tilbage til det 14de årh. för Kr. f., og vi have nu således utvivlsomme beviser for, at også de gamle Ægyptere have kendt og fortalt æventyr, blot skade, at de kun synes at have optegnet så få. I den ægyptiske litteratur finder man altså de ældste redaktioner af de æventyr, man i vore dage indsamler både i og udenfor Europa, og herved, forekommer det mig, er dødsstødet givet til den af mange endnu hyldede Grimm'ske teori om de „ariske" æventyr; jeg mener vel ingenlunde, at Ægypten skulde være æventyrenes hjemstavn, men vi nødes foreløbig til at betragte det som det land, hvor de tidligst ere blevne naturaliserede og hvor de tidligst ere blevne iklædte en litterær form.

I en følgende artikel er det min hensigt at omtale nogle rumænske og portugisiske arbejder.

Kbhvn i juli 1882.

---

[1]) Se især en artikel af E. Cosquin i *Revue des questions historiques*, oktober 1877.

Den oldgræske Udtale af β, γ og δ, belyst af det nygræske Folkesprogs Udtale.

Af Jean Pio.

Omend Lydværdien af de græske Bogstaver og Bogstavforbindelser i det levende Oldsprog selvfølgelig ikke lader sig fastsætte med fuldstændig Nøjagtighed, er det i hvert Fald baade naturligt og bevisligt, at den i Aarhundredernes Løb har forandret sig betydelig; med andre Ord: medens det græske Folkesprog fra den Tid, da en Litteratur begynder, og indtil vore Dage har gjennemgaaet en stærk Lydændringsproces — stærkere end Latinen gjennem italiensk —, har Oldtidens Lydbetegnelse bevaret sig uforandret. Da nu baade det nygræske Sprog saaledes har faaet en mere etymologisk Skrift end noget andet moderne Sprog, og tilmed Læsningen af Oldtidens Litteratur samt Afbenyttelsen af Oldgræsk som litterært, Kirke- og Skolesprog aldrig have været afbrudte hos det græske Folk, er det let at forstaa, at dette har Vanskelighed ved at klare sig den efterhaanden indtraadte Omdannelse af Ord og Former i hele dennes Udstrækning og altsaa ved at fatte, at den nygræske Udtale af de gamle Forfatteres Sprog ikke er den rette; ja, det kommer meget naturlig til den Opfattelse, at en videnskabelig Forskning over den virkelige Udtale af Oldsproget er overflødig, eller endog taabelig, og tillægger saaledes, til Trods for al Sproghistorie Traditionen en altfor stor Betydning.

At imidlertid i en Del Tilfælde selve den moderne Udtale kan bidrage ikke uvæsenligt til at godtgjøre det oldgræske Alfabets Lydværdi, netop hvor denne har været en iel anden end den nuværende, er bekjendt nok; jeg kan saaledes henvise til hvad Fr. Blass i sit Skrift Ueber die Aussprache des Griechischen (2te Ausg.), S. 89 har gjort opmærksom paa med Hensyn til den formentlige Udtale af

de gamle *ϑ φ* og *χ* som Aspirater (*th*, *ph*, *kh*), idet han finder en vigtig Støtte for denne — ogsaa af andre fremsatte — Gisning[1]) i den i visse Tilfælde forekommende nygræske Udtale af disse Lydtegn[2]) som stærke Explosiver (især efter *φ*, *χ* og *σ*; *σχ* udtales saaledes altid = *σκ*: *ἐσχάρα* lyder *skara*, *σχάζω skazọ*[3]), *σχοινίον* hedder nu *σχοινί skini*; *σϑ* udt. altid = *στ*: *μισϑός mistos*, *ἀσϑενής astenis*, *ἐκλείσϑην* hedder nu *ἐκλείσϑηκα eklistika*; *φϑ* altid = *φτ*: *φϑάνω ftanọ*, *κρυφϑῶ kriftọ*; *χϑ* = *χτ*: *ἐχϑρός extros*, *ἐχϑές extes*, *βρεχϑῶ vrextọ*; enkeltvis: *ἦλϑε* lyder nu *irte*, *ὀρϑόνω ortonọ*[4]), *ῥάφανος* er bleven *ῥαπάνι rapani*, *ἐφάπλωμα πάπλωπα paplọma*, osv.), fordi — som han med rette siger — „doch nur wenige im Stande sind, eine Rückbildung hier aus der Spirans zu sehen“.

For Udtalen af *β*, *γ* og *δ* i Oldtiden som de svage Explosiver *b*, *g* og *d*, og ikke som *v*, *γ* (*γ'*) og *δ* findes i det nævnte Skrift af Blass (S. 90 ff.) allerede anført forskjellige Grunde. Til yderligere Bestyrkelse tror jeg imidlertid at kunne tilføje, at vi heller ikke for disse Lydtegns ældre Værdi savne Støttepunkter i den nuværende Udtale. Vi træffe nemlig her meget almindelig Forbindelserne *μβ*, *νδ* og *γγ* i hvilke *β*, *δ* og *γ* have Værdien af *b d* og *g*: *γαμβρός* udtalt *γambros*, *ἄνδρα andra* eller endog *adra*, *'γγαστρωμένη* (ɔ: *ἐγγαστρωμένη*) *gastromeni*, *ἔγγονος engonos*, *ἀγγούρι(ον) anguri*, *ἀγγίζω* (= *ἐγγίζω*) *angizọ*, *ἕνδεκα endeka*, *'νδύνω* (= *ἐνδύνω*) *dinọ*, *'μβαίνω* (= *ἐμβαίνω*) *benọ*, *'νδραμίδα* (eller *ἀνδραμίδα*, et uldent Tæppe, rimeligvis oldgr. *ἐνδρομίς*) *dramiδa*, *κουμβί* og *κουμβόνω* (en Knap, jeg knapper, af oldgr. *κόμβος*) *kumbi* og *kumbonọ*, *σκάνδαλο(ν) skandalọ*; *δένδρο(ν) δendrọ*, *σφονδύλι(ον)*, en Tén, *sfondili*, *σφουγγάρι* (en Svamp, oldgr. *σπογγάριον*) *sfungari*. At nu disse Betegnelsers Lydværdi maa være Arv fra gammel Tid, viser sig tydelig deraf, at Nasaler ellers ikke i Sprogets nuværende Skikkelse have Ævne til at

---

1) Smlgn. Lepsius, Stand. Alph. S. 66.

2) Almindelig ellers = Fricativerne *ϑ*, *f* og *γ* (*γ'*).

3) I Omskrivningerne følges Lepsius's Betegnelsesmaade, altsaa *ẹ*, *ọ* = lukket *e*, *o*; *e̲*, *o̲* = aabent *e*, *o*.

4) Se K. Foy, Lautsystem der griech. Vulgärsprache S. 9.

indtræde i Forbindelse med, endsige indvirke paa Udtalen af δ, γ og υ; de falde tværtimod helt bort. Medens saaledes den hyppig forekommende bestemte Artikkels Akkusativform for Han- og Hunkjøn τόν og τήν stedse bevarer sit udlydende ν foran Vokaler (τὸν ἄνδρα, τὸν οὐρανό, τὴν ὥρα osv.) og indtræder med paafølgende π, κ og τ i en nøje Forbindelse, saaledes at derved fremkommer samme Udtale som ved de nylig nævnte μβ, γγ og νδ (τὸν πατέρα udtalt tom batera, τὸν καλὸ φίλο ton galo filo, τὴν κόρη tin gori, σ'τὴν Τῆνο stin dino), forstummer Nasalen i Folkets naturlige Udtale altid ved Sammenstød med en anden Konsonant. Paa samme Maade som vi have τὴ ῥίζα, τό λόγο, τὸ σκόρδαλο, τὴ ζάλη for oldgræsk τὴν ῥίζαν, τὸν λόγον, τὸν κορυδαλόν, τὴν ζάλην, finde vi τὴ γλῶσσα ti γlosa, τὸ γέροντα to γeronda, τὴ γυναῖκα ti γineka, τὴ γάτα (Katten) ti γata, τὸ βῆχα to viχa, τὴ βελόνα (Naalen) ti velona, τὸ δάκτυλο to δaχtilo, osv.[1]) Hermed kan jævnføres den daglige Tales Bortkastelse af ν i Partiklerne ἄν (dersom), σάν (ɔ: ὡσάν, ligesom, naar), δέν (ikke) i lignende Sammenstødstilfælde: σὰ δὲν τὴν θές (naar Du ikke vil have hende), ἂ δὲν τὰ παθαίνεις (hvis Du ikke lider det), σὰ δὲ γελάσῃς (hvis Du ikke lér). Det samme finder ogsaa Sted i Sammensætninger, dog kun hvor den Del af Sammensætningen, der begynder med den fricative Lyd, endnu lever i Folkesproget som enkelt Ord[2]): σύγαμβρος (= σύγγαμβρος), σύβρασις (af συν og βράζω), συβάζω (af συν og βάζω eller βάνω: oldgr. συμβιβάζω), συδδένω (af σύν og δένω, oldgr. συνδέω). Hvor β, γ og δ altsaa under Sprogets fremadskridende Udvikling have mistet deres explosive Udtale, vil en tilfældig forantrædende Nasal ikke kunne bringe denne tilbage, hvorimod Nasalen i de faste Lydforbindelser μβ, νδ og γγ tilsyneladende har bidraget til

[1]) Her tænkes kun, som bemærket, paa den naturlige Udtale af Folkesproget. Maalstrævet med sin sædvanlige Misforstaaelse af Sprogudviklingen søger derimod i de ovennævnte Tilfælde at korrigere Udtalen og fremtvinge den fricative Lyd af β, γ og δ, saa vel som at holde paa Artiklens Nasal: i Skolen og det höjere Talesprog høres derfor γamvros, enδino, anδra, tin riza, ton viχa osv.

[2]) For de ovennævnte 'μβαίνω, 'νδύνω, 'γγαστρωμένη mangle derimod de enkelte βαίνω, δύνω, γαστήρ i Folkesproget.

Bevarelsen af den gamle Udtale. Jeg kan nemlig ikke med Karl Foy (i Lautsystem der griech. Vulgärsprache S. 135) gaa ind paa Antagelsen af „Fricativernes Forvandling til de tilsvarende Explosivlyd“, men maa fastholde, at det samme gjælder her, som Blass ytrer (i det ovenanførte Citat) om Aspiraterne ϑ, φ og χ: paa en Tilbagedannelse fra den almindelige nygræske Udtales β, γ og δ til de explosive *b*, *g* og *d* „er vel ingen let i Stand til at tro“.

Härledningen af pronomen hann.

Af de mångfaldiga försök till förklaring af detta pronomen och dess former är det intet som förefallit mig tilfredsställande. Jag har själf uppstält ett härledningsförsök, som jag vill meddela oaktadt det ofulländade skick, hvari det befinner sig, emedan det möjligen kan leda andra forskare på rätt spår.

Redan för länge sedan kom jag på den tanken, att detta ord endast vore en biform till den best. artikeln *enn* (*inn*, *hinn*), härledande båda ur det got. *jains*, hvarom jag då för tiden ej visste annat än att dess *ai* vore den äkta diftongen. Utgående från detta antagande uppstälde jag den hypotesen, att diftongen *ai* i det ena ordet blifvit förkortad till *e*, i det andra till *a*. Ett analogistöd härför erbjöd ordet *nakvarr* med dess biform *nekverr*, där *a* och *e* uppkommit ur *ai* i *vait* (*ne vait [ek] hverr)*. Äfven däruti öfverensstämma de båda fallen, att förkortningen indträdt, oaktadt den följande konsonanten är enkel och stafvelsen sålunda öfvergick från lång till kort[1]). Formerna *henni* och *hennar* erhålla då sin naturliga förklaring, likasom *hann*, *hans* och *hana*. Vokalen i nom. fem. *hón* l. *hún* är tydligen uppkommen genom *u*-omljud. Detta visar den gotländska femininformen *han*. Hvad vokallängden i denna form angår, så synes

---

[1]) Att *k* i den samnordiska formen *nakvarr (nekverr)* varit enkelt, visar såväl det fsv.-fd. stafningssättet som den danska öfvergången till *g*. Den danska „ljudskridningen“ träffar nämligen endast enkel konsonant. Den fn.-isl. grenen af de nordiska språken fördubblar *k* framför *v*, t. ex. detta *nekkverr*, *nokkviðr* (got. *naqaþs*, d. *nøgen*, sv. *naken)*, *rokkr* (got. *riqis*). — I sammanhang härmed tillåter jag mig påpeka, att den sv.-d. grenen åter har en fördubbling af *k* framfor *j*, som icke har någon motsvarighet i fn.-isl., t. ex. isl. *vekja*, fsv. *vækkia*, d. *vække* (hade *k* i danskan varit enkelt, skulle ordet heta *væge*).

den vara senare inträdd, hvilken förmodan bestyrkas af den egendomliga växlingen *ó—ú*, som annars icke förekommer. Genom *u*-omljud har också det med *a* alternerande *o* i dat. mask. uppstått, och den äfven härstädes (dock icke alltid?) förekommande vokallängden torde få förklaras såsom bildad i analogi med den hos nom. fem. förekommande. Hvad slutligen den omständigheten beträffar, att detta ord fått ett begynnande *h*, som först senare visar sig hos *hinn*, så torde detta *h* möjligen kunna förklaras upptaget från den för öfrigt i de nordiska språken förlorade pronominalstammen *hi*, hvars betydelse det nybildade pronominet öfvertagit.

Såsom en neutralform af detta pronomen ansåg jag konjunktionen *at* böra betraktas. Här saknas *h*, då ju betydelsen ej har det ringaste att skaffa med pronominalstammen *hi*. Att konj. *at* uppkommit ur *att* (likasom best. art. *it* ur *itt*), ansåg jag bekräftadt af den danska formen *at*, där „ljudskridning" icke inträdt[1]). Dock må det erkännas, att detta bevis ej är tillfyllestgörande, då det äfven gifves andra fall, i hvilka den väntade konsonantförändringen uteblifvit, t. ex. i *det* (om denna form nämligen icke endast har skriftspråket att tacka för sin tillvaro). — Gotlandslagens *et* skulle möjligen kunna vara en direkt utbildad sidoform till *at*, oaktadt den också kan förklaras såsom uppkommen ur *at* i analogi med *þet* ur *þat* o. s. v.

Hela denna teori måste jag emellertid snart uppgifva, sedan jag erhållit kännedom om de skäl, som tala för att *ai* i *jains* endast utgör tecken för kort *e*. Dock är jag nu åter igen mer än någonsin öfvertygad om sambandet mellan det nord. *hann* och det got. *jains*, sedan jag läst prof. Bugges förträffliga tolkning af formerna *handan* och *handar* i N. T. f. F., N. R. III, sid. 262. Vokalförhållandena i de olika germaniska språkens former af det pronomen, som motsvarar gotiskans *jains*, synas behöfva en noggrannare undersökning än som hittils kommit dem til del.

Stockholm, den 30. augusti 1882.

Isidor Flodström.

Plautus's Mostellaria 497 U. (II, 2, 76).

Der er en Del Vanskeligheder og Usikkerheder i Texten af en af de vigtigste Scener i Mostellaria nemlig den, hvori Slaven (Tranio) skal skræmme den gamle (Theopropides) bort fra Huset, hvori det lystige Selskab er gjemt. Som bekjendt er det ved at

---

[1]) såsom i prep. *ad* med ursprungligt enkelt *t*.

fortælle en Spøgelsehistorie, at Tranio forsøger at sætte Skræk i den gamle. I Vers 495 slutter han sin Fortælling og meddeler, at der endnu stadig sker tusende underlige Ting i det Hus, Der maa strax være noget galt paa Færde, thi han tilføjer: „Tys!" og Theopropides spørger: „Hvad er der nu?" Jo, Døren knirkede. (Haandskrifterne have denne Fordeling af Replikerne.) Derpaa følge Ordene *Hicine percussit?* og efter dem tager Tranio forfærdelig paa Veje: „De døde hente mig til Acheron", men tilføjer sagte (*secum loquitur*): „Nu gaar det galt, de derinde fordærve alt." Det er klart, at de, der ere skjulte i Huset, paa en eller anden Maade have vist Uforsigtighed. Han stræber da at faa Theopropides længere bort og puffer ham vel ogsaa et Stykke til Side. Saa lyder indefra: *Heus, Tranio.* Herpaa svarer Tranio sagte: „Kald ikke paa mig!" henvendt til den, der kaldte indefra, og tager derpaa igjen paa Veje, som om det var Spøgelset, der havde raabt paa ham, og henvender sin Tale til dette Spøgelse (*sermonem segregat*, som Theopropides i 506 undrer sig over). Tranio maa derpaa endnu have haft en Replik henvendt til Spøgelset, hvori han beder for sig, og hvortil Theopropides's Spørgsmaal: „Hvad gaar der ad Dig? Hvem taler Du med?" kan sigte. (Det Supplement, som Ritschl har foreslaaet paa dette i Haandskrifterne ufuldstændig bevarede Sted, *cave verbum faxis*, passer altsaa ikke, hvad enten det tænkes rettet til Theopropides eller til den, der havde kaldt inde fra Huset.) Først da lader Tranio — da han opdager, at den gamle intet har hørt — sin skrømtede Forskrækkelse fare og siger: „Aa, var det kun Dig, der kaldte? Jeg troede, at det var den døde, der vilde have mig fat, fordi [som han troede, jeg, men i Virkeligheden] D u h a v d e b a n k e t p a a D ø r e n„ (*quia percussisses foris*). Disse Ord have ingen Betydning, naar der ikke i det foregaaende har været sagt noget, der kunde tages (om end blot som en Fordrejelse) for Spøgelsets Ord, og som truede den, der havde banket paa Døren. Dette have vi i Ordene i 497 *Hicine percussit?* Det ses ikke ganske tydelig, hvorledes Fortolkerne have forstaaet disse Ord. Det gaar næppe an at forbinde dem, efter Tanken, med *concrepuit*: „Døren knirkede", „Var det Spøgelset, der bankede?" thi *concrepuit* betegner ikke den Støj, Døren gjør, naar man banker, men siges om (Gade-) Døren, der knirker, naar nogen vil gaa ud, altsaa naar den aabnes, f. Ex. Men. 343 (II, 2, 73) *Tace dum parumper, nam concrepuit ostium; videamus, qui hinc egreditur*; Mil. gl. 154 Fl. (II, 1, 76) *Sed foris concrepuit hinc a vicino sene; ipse exit.* Ordene *Hicine percussit?* kunne da ikke have noget med *concrepuit* at gjøre, men siges om en, som udefra har banket paa Døren, hvilket Theopropides har gjort til Gavns (444). Da nu baade Theopropides og Tranio godt vide, hvem der har banket, kan det kun være en af dem, der ere inde i Huset, som spørger. En af disse, formodentlig Philola-

ches, er bleven utaalmodig, da der intet videre høres, efter at Theopropides har holdt op at banke; og da Døren [virkelig[1])] knirker, er det sikkert den indenfor staaende, som spørger forsigtig ud ad Dørsprækken, om det er ham — nemlig den ventede Theopropides, — der har banket. Tranio, der frygter, at den gamle har hørt det, anstiller sig forskrækket, som om det var Spøgelset, der havde spurgt om, hvem der bankede, og søger at faa Theopropides længere bort. Da den spørgende indenfor intet Svar faar, kalder han paa Tranio, der nu, da Theopropides er kommen længere bort, tør svare ham med en alvorlig Advarsel om at tie stille.

Efter den her fremsatte Formodning blive altsaa Replikerne saaledes fordelte:

(Tranio) *Quae hic monstra fiunt, anno vix possum eloqui.*
St! Theopr. *Quid, obsecro hercle, factum est?* Tran. *Concrepuit foris.*
Intus. *Hicine percussit?* Tran. *Guttam haud habeo sanguinis*
o. s. v.

Da den snilde Slave, just som han er færdig med den højtidelige Spøgelsehistorie, hører, at der er nogen ved Døren, benytter han det behændig som et Middel til at forskrække den gamle („nu er Spøgelset ved Døren"), og der er meget god Sammenhæng mellem dette og hans paatagne Frygt i det næste for, at Spøgelset skal komme og hente ham til Acheron, ligesom det ikke forundrer Theopropides (der ikke har hørt Spørgsmaalet fra den indenfor staaende), at Tranio tager paa Veje af Frygt for det formentlig kommende Spøgelse.

I Vers 507 maa *Cave verbum faxis* ombyttes med et andet Supplement, hvis Mening omtrent turde svare til: „Ak, naadigste Hr. Geist! Ak, spar mit Liv!"

C. Jørgensen.

---

[1]) Der er en Vanskelighed, naar man vil opfatte det saaledes, at Døren virkelig gaar op, som jeg ikke vil lade unævnet, nemlig den, at Tranio før (V. 417) har lukket Døren af udefra, som vel kun kan være sket for at hindre de indelukkede fra at gaa ud den Vej (?). Hvis Døren altsaa ikke har kunnet aabnes indefra, er det kun et Paafund af Tranio at sige, at Døren knirkede, for at forskrække den gamle og maaske for at dække den Støj, som den, der vil spørge, afstedkommer. Men man bør næppe tillægge denne tilsyneladende Vanskelighed for megen Betydning.

Ad Porphyrionis in Horatii sermones commentarios coniecturae VII.

Ad serm. I 1, 37 seq.: *et illis utitur ante quaesitis sapiens. Sapiens absolute dicitur; est enim nomen, non participium, ut si diceret † quiantenon enim illis sapiens.* Ita locum Guil. Meyerus edit, hoc modo censet emendandum esse: *quia ante hiemem quaesivit, sapiens; non enim illis sapiens utitur.* Quasi vero sic „nomen" magis fieret *sapiens* illud, non participium; et lenior fuerat haec emendandi ratio: *quia ante* (id est *ante hiemem*) *non utitur illis, sapiens.* Sed vix putandus est Porphyrio tam vulgarem explicavisse rem, scriptores latinos adiectivo *sapiens* saepius uti quam participio oblitus. Fuitne hoc scholium alteri eique verae lectioni *patiens* (cfr. Kelleri Epileg. pag. 424) primo superscriptum, deinde ad falsum illud *sapiens* interpretandum adhibitum? Quo facto facile vel duobus locis irrepsit *sapiens*. Verum ne sic quidem omnia recte cohaerere apparet. Haec fere ego suspicor Porphyrionis fuisse verba: *patiens absolute dicitur; est enim nomen, non participium, ut si diceret: quieta; utitur enim illis sapiens,* id est: plura prudens non conquirit, sicut tu stultus. Quae optime conveniunt cum ipsius Horatii verbis: *cum te neque fervidus aestus demoveat lucro* et q. s. Et vides lectionis *sapiens* originem[1]).

Ad serm. I 1, 68. Porphyrio postquam exposuit cur Tantali fabulam poeta commemoraverit, hoc addit: *sed maiestas pronuntiatione exprimenda est.* Ita ex coniectura scripsi, non *venustas*
v
aut *venusta*; et in optimo codice Monacensi est *enesta.* Assurgit sublimitate quadam inopinata in antiqua illa fabula enarranda ut poetae oratio, sic pronuntiatio legentis. Itaque alter, ad quem haec dicuntur, *ridens* inducitur. *Venusta* omnis seu poesis seu recitatio debet esse.

Ad serm. I 6, 30: *certe adulteria sincerissima cupiditate sectabatur.* Immo *insincerissima.* Neque enim ita dicitur *sincerus*, ut sit nudus. *Insincerus* autem est impurus, incestus; adulterorum cupiditas voluptasque non est *sincera.*

Ad serm. I 9, 22: *et Viscum et Varium Horatius amicos habuit; de Visco infra dicetur. Varius tamen de doctissimis fuit et magnus his temporibus habitus est.* Pro *tamen* ne dubites *autem* scribere. Longobardicis certe litteris scripta non multum inter se differunt *aū* et *tñ*.

---

1) [Videndum est, ne in litteris *non enim illis sapiens* potius haec scriptura lateat: *notatum est in aliis sapiens.* Porphyrio se variam scripturam huius loci vidisse significat. C. G-z.]

Ad serm. I 9, 35: *ventum erat ad Vestae. subaudiendum „aedem“ aut quid tale. † emant nescio quo modo THE·ΛΛΙΨ ei Rei latione sui loca sacra.* Sic Meyerus; alii *amant nescio quomodo ἔκλειψιν in relatione sacri loci.* Paulo propius accedens ad codicum lectionem neque ab inferioris aetatis genere loquendi abhorrens hoc coniecerim: *demunt nescio quo modo τῇ ἐλλείψει de relatione sua loca sacra.* Plurali numero *loca* dicit, quod post et *aedem* commemorat et *templum.*

Ad serm. II 2, 106: *parcendo prospicis ne umquam tibi desit, quod egente re publica contingere tibi non possit.* Id fere ex codicum lectione efficitur; scribendum videtur: *quod nisi egente re publica.* Porphyrio enim re interpretatione sua exasperata ad antecedentia Horatii verba spectat: *cur, improbe, carae non aliquid patriae tanto emetiris acervo.*

Ad serm. II 3, 83: *Anticyra oppidum et insula hoc nomine, sicut Claranus testatur, in qua elleborum multum nascitur; et alibi navigat Anticyram; et est Propontidis insula.* Scribe: *est et Propontidis insula.* Ex illa lectione ortum videtur Acronianum scholium: *Anticyra enim nomen est insulae Propontidis, in qua multum ellebori nascitur.* Hanc tamen meam veram esse et ex orationis contextu concludo et ex Porphyr. ad art. poet. 300 puto confirmari: *locus est in Achaia Anticyra, ubi elleborum nascitur,* quo loco Acroniana haec est interpretatio: *Anticyra dicitur insula in qua multum nascitur ellebori et cicutae* et q. s.

Ad serm. II 8, 61: *tolleret: peritu tolleret.* Meyerus coniecit: *pro: attolleret* vel *per id: attolleret.* Horatii verba haec sunt: *ni sapiens sic Nomentanus amicum tolleret,* Acroniana haec explicatio: *consolando his verbis*; ex quibus veram sententiam eruendam existimo et talem lectionem restituendam esse: (*ni sapiens sic Nomentanus amicum tolleret*:) *peritus consolando tolleret.*

F. Gustafsson.

Anmeldelser.

Charles Graux, Essai sur les origines du fonds Grec de l'Escurial. XXXI + 529 Ss. Paris (Vieweg). 1880. 8.

Idet jeg hermed opfylder det Ønske, som Forfatteren af ovennævnte Bog nærede om, at den skulde anmeldes i dette Tidskrift, maa jeg desto værre forudskikke en Nekrolog: Charles Graux døde d. 13. Januar 1882 i Paris, kun 29 Aar gammel, kort

efter sin Hjemkomst fra et 3 Maaneders Ophold i Italien, hvor han ved at bo i et af de usunde Qvarterer af Rom paadrog sig en Feber, som slog over til Typhus og efter kort Tids Sygeleje gjorde Ende paa hans Liv.

At Videnskaben i Graux har mistet en udmærket Arbejder, anerkjendes fra alle Sider. Han var ualmindelig punktlig og grundig, i Besiddelse af en overordentlig Arbejdsdygtighed og Flid. Paa sit specielle Omraade, den græske Palaeographi, var han paa Veje til at blive anerkjendt som den første Autoritet, og der er neppe nogen nulevende, der har undersøgt en saadan Mængde græske Haandskrifter som han; ikke blot den store Samling i Paris kjendte han nøje, men han havde med ministeriel Understøttelse besøgt Heidelberg og flere tyske Bibliotheker, Spanien endog flere Gange, Kjøbenhavn, Upsala og nu tilsidst Italien, overalt for at undersøge græske Haandskrifter. Den Sikkerhed i Bestemmelsen af disses Alder, som han derved havde erhvervet sig, har desværre ikke kunnet efterlade sig synderlige Spor i Litteraturen; den er væsenlig død med ham. Han arbejdede paa en Haandbog i græsk Palaeographi, og det er sørgeligt, at han ikke fik Lejlighed til at meddele sine mange Iagttagelser og store Kundskaber paa dette Omraade. Dog har han gjennem sine Forelæsninger over dette Emne stiftet en Skole, der tæller flere dygtige yngre Mænd, som forhaabentligt ville vide at føre hans Arbejde videre. Men Graux var ikke blot en fortrinlig Philolog af den strængt videnskabelige Retning, som ikke har mange Repræsentanter i Frankrig; han udmærkede sig tillige ved en stor personlig Elskværdighed og en uudtømmelig Tjenstvillighed; det er ikke faa, hvem han har hjulpet ved at foretage eller lade sine Elever foretage Collationer af Pariserhaandskrifter og paa anden Maade. Naar derfor en Del ansete franske Videnskabsmænd have udstedt en Opfordring til at bidrage til Udgivelsen af en Samling Afhandlinger til Minde om ham, tør det sikkert antages, at denne Samling ved Bidrag fra forskjellige Nationer vil vidne om, hvor mange Venner Graux's Person og Beredvillighed til at vise Tjenester har vundet ham allevegne, ogsaa udenfor Frankrig.

Graux havde i flere Aar været Underbibliothekar ved Universitetet og Lærer ved Ecole pratique des hautes Etudes. Da i 1877 Udgivelsen af Revue de philologie blev gjenoptaget, overtog Graux Redactionen af den dertil knyttede Revue des revues, Uddrag af samtlige udkommende philologiske Tidskrifter, hvilket trættende og besværlige Arbejde han fortsatte til 1880. I dette Aar gik han over til at deltage i Redactionen af det ansete Tidskrift Revue critique, hvori han jævnligt skrev Anmeldelser, som paa Grund af hans sunde og besindige Dom have stor Værdi (s. f. Ex. en Anm. af nogle Skrifter om Ἀθηναίων πολιτεία 1881 Nr. 40). I Revue de philologie skrev han foruden enkelte mindre Ting (en uudgiven Tale af Chorikios, in-

ınde en Notits om et Stykke af Menander 1877, udgivne ke Ordsprog 1878, begge Dele efter Haandskrifter i Ma- en Del af Philon 1879 m. m.) en værdifuld Afhandling tikhometrien i de græske Haandskrifter (nouvelles recherches a stichométrie 1878), hvori han har bevist, at στίχοι over- ıg til alle Tider havde den constante Længde af 34—38 taver og paa Grundlag af et stort Materiale opstillet den ıthese, at στίχος var den Enhed, hvorefter man beregnede Betaling, Afskriveren skulde have for sit Arbejde, og at som Norm havde taget Hexametret. Endelig indeholdt Re- de philologie 1881 en omfattende Undersøgelse: de Plu- ıi codice manuscripto Matritensi iniuria neglecto, hvori han , at et forholdsvis ungt Haandskrift i Madrid indeholder en ıelig afvigende, øjensynlig bedre Redaction af en Del af ırchs Biographier. Under sit Ophold i Italien beskæftigede x sig væsenlig med at søge efter andre Haandskrifter af ne Classe og var saa heldig at finde saadanne i Venedig, ents og Rom. Han paatænkte, efter at være kommen til e Klarhed over denne Haandskriftfamilies Værd og Forhold en almindelige at give en større kritisk Udgave idetmindste ı Del af Plutarch. Støttet paa cod. Matritensis udgav han u i 1882 Plutarchs Cicero til Skolebrug paa Hachettes For- i hvis Samling af Skoleudgaver han tidligere havde besørget ınde af Plutarchs Demosthenes og et Udvalg af Xenophons ομικός. Under sit Ophold i Kjøbenhavn, som han bestandig ledes med Glæde (han forstod ypperligt Dansk og talte det a), samlede han Stoffet til sit Katalog over de græske ıdskrifter paa det kongelige Bibliothek, som han udgav 1879 ledning af Universitetets 400-Aarsfest (Notices sommaires des ıscrits Grecs de la grande bibliothèque royale de Copenhague. é à l'université de Copenhague pour la fête de son quatre- ème anniversaire). Det er et mønsterværdigt Arbejde ved Nøjagtighed og praktiske Indretning.

Det vil af ovenstaaende ses, hvor meget Materiale Graux bragte fra sine to Ophold i Spanien; det var ogsaa dem, foranledigede ham til de Undersøgelser, som ere nedlagte i betydeligste Arbejde, hvoraf her skal gives et Omrids. Dette rening med hans ovennævnte Afhandling de Plutarchi codice itensi skaffede ham i 1881 Doctorgraden og som Følge en Docentpost ved Universitetet i Paris. Han syntes alt- ıt have en smuk Fremtid for sig, og naar man overskuer meget, han allerede havde udrettet i nogle faa Aar, kan ikke tvivle paa, at han vilde have gjort overordentlig Nytte Videnskab, hvis ikke hans pludselige og tidlige Død havde ıetgjort de store Forhaabninger, der overalt næredes om ham.

Enhver, der har beskæftiget sig nærmere med Classifica- ın af Haandskrifterne af en græsk Forfatter (det gjælder i ringere Grad de latinske), vil vide, hvilken Rolle Renais-

sancens Historie spiller ved saadanne Undersøgelser. Man kan ikke undgaa at sætte sig ind i Renaissancephilologernes Levnedsløb og Renaissancebibliothekernes Tilblivelseshistorie. De litteraire Correspondancer fra den Tid vrimle af Oplysninger om Haandskrifter, som laanes ud og kræves tilbage, som efterspores ivrigt eller afskrives. Desværre er dette Stof for Italiens Vedkommende endnu meget spredt; det vilde være en ganske overordenlig Lettelse ved Undersøgelser over Haandskrifternes Slægtskab, om der for de store italienske Bibliothekers Vedkommende var gjort det samme, som Graux i ovennævnte Bog har gjort for Samlingen i Escurial; det er lykkedes ham for omtrent Halvdelens Vedkommende med Sikkerhed at bestemme, ad hvilken Vej den er kommet til Bibliotheket.

Som Indledning gives der en kort, livlig Skildring af den spanske Renaissance, hvis væsenligste Kjendemærke er en vis Indolens, som staar i stærk Modsætning til de italienske Humanisters og Philologers rastløse Iver og Arbejdsomhed. Skjønt Spanien i denne Periode ikke savner begavede Lærde, som med Iver samle og studere Manuscripter, kan man dog ikke overvinde sig til at udgive dem, end ikke de største Sjeldenheder; de faa Forsøg derpaa dø i Fødselen; da en stor Del Haandskrifter siden brændte i Escurial, er derved et og andet Unicum gaaet tabt. Da Philip II efter Tidens Mode begyndte at samle et Bibliothek, gjøres der vel store Forberedelser; der udarbejdes Betænkninger af Tidens største Bogkjendere indeholdende en Mængde gode Raad; men de blive ikke fulgte. Flere udmærkede Haandskriftsamlinger lader Kongen sig slippe ud af Hænderne ved utidigt Kniberi, og da endelig Bibliotheket stiftes (Bygningen paabegyndes 1563), henlægges det til det afsides Escurial og bestyres saa illiberalt, at det betegnes som en „Grav“ for Haandskrifterne. Til de ældste Bestanddele af den græske Samling høre de Haandskrifter, som Philip II kjøbte efter Gonzalo Perez og Honorato Juan omtr. 1566, af hvilke dog kun faa nu kunne paavises. Derimod kom den store Samling, som Francisco de Mendoza, Cardinal af Burgos, efterlod sig, og hvorom der i flere Aar førtes Underhandlinger, ikke til Escurial, som man tidligere var tilbøjelig til at antage. Det er lykkedes Graux med afgjørende Sikkerhed gjennem en Række skarpsindige Undersøgelser at paavise, at det er i Biblioteca nacional i Madrid, at man skal søge Hovedbestanddelen (73 Mss.) af dette Bibliothek; et Par Haandskrifter have ad ubekjendte Veje forvildet sig til Escurial, en Del er gaaet tabt, som man kan paavise ved Hjælp af et (ufuldstændigt) Katalog i Escurial. Ved Erhvervelsen af Juan Paez de Castro's Bibliothek fik Escurial en betydelig Forøgelse, som dog i det enkelte ikke kan paavises. Til de ældste Fonds høre endelig foruden nogle mindre Samlinger den venetianske Adelsmand Matteo Dandolos Haandskrifter og Philip II's private Bibliothek, hvis Bestanddele for

største Delen ere let gjenkjendelige. En charakteristisk Personlighed, hvorom der lejlighedsvis meddeles nogle Oplysninger, er Antonios Eparchos fra Corfu, som levede i Venedig og spiller en stor Rolle ved Indførselen af Haandskrifter fra Grækenland; han har leveret betydelige Bidrag til flere af Datidens tore Bibliotheker og sendte ogsaa Philip II en værdifuld Samng Haandskrifter som Foræring, hvad ogsaa var Tilfældet med n venetianske Kjøbmand Nicolò Barelli. Den væsenligste Forelse af Escurial skyldes imidlertid Diego Hurtado de Mendoza, Undersøgelserne over hans udmærkede Bibliothek udgjøre n vigtigste og mest omfattende Del af Bogen. Der gives st en fortrinlig Skildring af denne begavede og lærde Diplot og af den umaadelige Iver, hvormed han samlede sit Bibliok. Han sendte en Græker til Orienten for at opkjøbe Haandifter og holdt selv flere græske Afskrivere. Navnlig lod han n Karl V's Gesandt i Venedig en Mængde af Haandskrifterne it. Marco copiere. Man har beskyldt ham for at have tilndt sig Manuscripter derfra, men Graux paaviser ved Hjælp de endnu bevarede Udlaansprotokoller for Marciana, at Beyldningen savner enhver Grund. Mendoza var selv meget libel med at tilstede andre Benyttelsen af sine Haandskrifter. aledes har Konrad Gesner i Bibliotheca universalis optaget en engde Notitser om Haandskrifter hos Mendoza, som han havde nyttet, og denne Bog bliver derfor en vigtig, om end ikke solut paalidelig Kilde til Kundskab om dennes Samling. En iden Hovedkilde, et i Haandskrifter bevaret Katalog, som man dtil ansaa for complet, har Graux bevist er ufuldstændigt, idet r mangler en af de 4 Rubriker, hvori Samlingen var delt, mlig de exacte Videnskaber, som Mendoza netop med Forærlighed beskæftigede sig med. Men ogsaa ellers har Graux nnet eftervise en Mængde Unøjagtigheder i dette Katalog, som aa være et Udtog af det oprindelige. Bl. a. indeholder det Fortegnelse over de Haandskrifter, som Mendoza fik forærende Sultan Soliman; men flere af de derunder opførte have beslig en anden Oprindelse, og det eneste bevarede af disse aandskrifter, Escurial, Ω—I—13, hvorom der efter en Notits a Titelbladet i Mendozas oprindelige Katalog med dennes en Haand stod: inventum in scriniis Cantacuzeni et missum imperatore Turcarum, — findes slet ikke i det bevarede atalog. Trods denne Mangel ved Kilderne, og uagtet kun c. af Mendozas 300 Haandskrifter ere til endnu i Escurial, er et dog lykkedes Graux ved forskjellige Combinationer at retaere Fortegnelsen over Mendozas Bibliothek saa vidt, at kun 40 Haandskrifter deraf ere os ubekjendte.

Den eneste større Forøgelse af Escurial efter Erhvervelsen Mendoza's Haandskrifter var Indlemmelsen af det betydelige ibliothek, som den lærde Antonius Augustinus efterlod sig, og vorover han selv udgav Kataloget, vistnok det ældste trykte

Bibliothekskatalog og udmærket ved sin Nøjagtighed. Hele hans Samling blev indlemmet i Escurial (c. 100 Haandskrifter), men et Par enkelte Manuscripter ere senere forsvundne derfra; ét opbevares nu i Upsala. Der meddeles en Skildring af denne ret mærkelige Mand og af den Maade, hvorpaa han tilvejebragte sit Bibliothek. Hans væsenligste Medhjælper var den berygtede Afskriver Andreas Darmarius, om hvem der her findes samlet en Mængde, tildels nye Oplysninger. Han var ikke blot selv Afskriver, men drev ogsaa Handel med Haandskrifter, som han indkjøbte eller lod afskrive. Augustinus gjorde hans Bekjendtskab ved Tridentinerconcilet og tog sig meget af ham, skjønt man allerede den Gang i Spanien saavel som andensteds havde Øjnene aabne for hans store Uvederhæftighed, hvorpaa Graux meddeler et flagrant Exempel; det fremgaar heraf, at han for at opnaa højere Priser for sine Haandskrifter brugte at foregive, at han havde afskrevet dem efter en gammel Original, selv om denne i Virkeligheden var en Renaissancecopie. Men ogsaa ellers foreligger der saa mange Beviser paa den Samvittighedsløshed og Mangel paa Troskab, hvormed Darmarius fabrikerede sine Copier, at man kun med den største Forsigtighed kan benytte sig af dem, og ved det bekjendte Fragment af Polyb „de legationibus“, som uheldigvis kun foreligger i Copier fra Darmarius' Haand, kan man altsaa ikke vide sig sikker for forsætlige og uforsætlige Forvanskninger af enhver Art.

I Aaret 1671 brændte Bibliotheket i Escurial, og kun Halvdelen af de græske Haandskrifter bleve reddede. Oplysninger om de tabte haves dog i et Katalog fra det 16. Aarhundrede af Nikolaos de la Torre fra Kreta, som var βασιλικὸς ἀντιγραφεὺς hos Philip II; det er bevaret i Haandskrift i Escurial i en dobbelt Redaction. Desværre kunde Graux kun constatere Tabet af den Fortegnelse, som Skotlænderen David Colvil udarbejdede omtr. 1620, altsaa da Samlingen havde naaet sit Højdepunct, og som Muratori endnu havde; den er senere gjenfunden i Ambrosiana af Bibliothekaren Ceriani; ogsaa Kataloget over Philip II's private Bibliothek er forsvundet fra Escurial endnu i Midten af dette Aarhundrede. Fra Tiden efter Ildebranden findes der i Escurial et haandskrevet Katalog af Pater Cuenca, hvori ogsaa de sidste Forøgelser ere optagne. Efter Branden søgte man nemlig at raade lidt Bod paa Tabet ved Erhvervelsen af forskjellige Samlinger, hvoraf de vigtigste vare Antonio Covarrubias' og Hertugen af Olivares'. Det sidstnævnte Bibliothek bestod for en Del af Levningerne af den spanske Historieskriver Zunta's Haandskriftsamling, som Philip II i sin Tid ikke kunde bestemme sig til at kjøbe, men som saaledes dog havnede i Escurial; ogsaa ejede Hertugen af Olivares nogle Haandskrifter, der havde tilhørt Alvar Gomez de Castro, Professor i Toledo, som havde ledet de mislykkede Underhandlinger om Kjøbet af Cardinal Mendoza's Samling til Escurial. Paa denne Maade er-

hvervede Escurial endnu efter Branden et og andet værdifuldt Haandskrift. Samlingens nuværende Bestand kjendes af E. Millers omhyggelige Katalog (Paris 1848).

Disse ere, saavidt de i Korthed lod sig gjengive, Resultaterne af Graux's Undersøgelser i Essai sur les origines du fonds Grec de l'Escurial. Bogen, som danner 46. Bind af Bibliothèque de l'école des hautes études, slutter med en Samling af de, tildels uudgivne, Documenter, hvorpaa Fremstillingen støtter sig, og en Oversigt over de nu i Escurial opbevarede Haandskrifter med Hensyn paa deres Herkomst, hvori man har Bogens Resultater i det enkelte ordnede paa en særdeles bekvem og overskuelig Maade.

Det har ikke været muligt her at give nogen Forestilling om den Skarpsindighed og Omsigt, som Løsningen af Opgaven har udkrævet. Men det maa dog bemærkes, at Graux næsten ingen Forarbejder forefandt. Hans Bog maa betegnes som epokegjørende ved Gjenstandens ejendommelige Art og den sikre Methode og skarpe Kritik, hvormed den er behandlet. Han har ikke blot løst sin Hovedopgave fortrinligt, men ogsaa lejlighedsvis givet mangfoldige Bidrag til det litteraire Livs Historie i Renaissancen; han har givet Anvisning paa og banet Vejen til en Række frugtbringende Opgaver, en Anvisning, som forhaabenligt vil blive fulgt.

Kjøbenhavn i Februar 1882. **J. L. Heiberg.**

Bastian Dahl, die lateinische partikel VT. Eine von der norwegischen universität mit der goldenen medaille des kronprinzen belohnte preisschrift. Kristiania. 1882. (Universitetsprogram for 1. Semester 1882). 304 s. 8.

Det kunde synes et tilfældig løsrevet Stykke af den latinske Syntax, der i denne Afhandling er gjort til Gjenstand for Undersøgelse, og det lader sig vel ikke nægte, at der kunde findes Afsnit af den latinske Ordføjningslære, som vilde tilfredsstille mere ved Opgavens Enhed og Sammenhæng. Imidlertid griber Brugen af Conjunctionen *ut* paa saa mange Puncter ind i Sætningsforbindelsen paa Latin, at det lønner sig at følge Forfatteren paa hans møjsommelige Vandring gjennem den uendelige Masse Enkeltheder. Henved hundrede forskjellige Anvendelser af „Partiklen" *ut* opføres af Forfatteren og indordnes i Grupper efter de paagjældende Forbindelsers Art. En stor Mængde Exempler, samlede med største Flid og ordnede omhyggelig, tjene til i hvert enkelt Tilfælde at oplyse Sprogbrugen hos de latinske Forfattere med, som det synes, overvejende Hensyn til den ældre

Tids Sprog, navnlig Plautus's; til Dels har her de af Forfatteren benyttede Kilder maaske spillet en Rolle, men det er en Selvfølge, at den ældste Tids Sprogbrug frembyder Interesse i mange Henseender og derfor fuldt vel fortjener særlig Opmærksomhed. Paa mange Puncter i Undersøgelsens Gang berøres interessante Spørgsmaal og Phænomener, saaledes Brugen af Indicativ i ældre Latin i Sætninger, der efter senere Tids Sprogbrug sættes i Conjunctiv som afhængige Spørgesætninger (S. 17 ff.). Et andet Sted bestræber Forfatteren sig for at bringe Conjunctivens Betydning i Sætninger med *ut* i Overensstemmelse med de Resultater, hvortil den sammenlignende Forskning over de ældste Sprogs Syntax nogenlunde sikkert kan antages at være kommen med Hensyn til Udviklingen af Conjunctivens Betydning i det hele; særlig dvæler Forf. ved Forholdet mellem Conjunctivens forskjellige Betydning i Hensigts- og Følgesætninger.

Det vil ikke være muligt her at gjennemgaa de mange enkelte Anvendelser af *ut* eller gaa nøjere ind paa den Orden og Sammenhæng, hvori de ere fremstillede. Overalt er der en rig Samling af oplysende Exempler, der ogsaa vil være meget nyttig for senere Arbejder over mange Afsnit af Syntaxen. Men det kan maaske være Stedet her at dvæle lidt ved et ganske enkelt Punct nemlig Brugen af, hvad Forfatteren kalder *ut explicativum*, som behandles S. 251—266.

Det er bekjendt, at der i de almindelige latinske Grammatiker til Gjenstandssætninger regnes — foruden andre — ogsaa Sætninger med *ut* afhængige af Verber, der betegne, at noget sker og hændes, samt tillige Sætninger med *ut* afhængige af Udtryk, der ere sammensatte af et Substantiv eller Pronomen og Verbet *esse* og betegne et lignende Forhold af, at noget sker eller er Tilfældet. Som Exempler paa den sidste Art af Sætninger med *ut* anføres f. Ex. i Madvigs lat. Sproglære: *est hoc commune vitium*, *ut*..., og: *mos est hominum*, *ut*..., og: *cultus deorum est optimus*, *ut*..., og: *altera est res*, *ut* (den anden Ting er, at)..., og: *fuit hoc in M. Crasso*, *ut*... Dertil er i de sidste Udgaver af Madvigs Spr. føjet et Exempel af Cic. *in Pison.* 81: *habet hoc virtus*, *ut pulchritudo ejus etiam in hoste posita delectet*, og i Reglens Ord er gjort en Tilføjelse: „eller paa lignende Maade ved andre Verber", som en Antydning af, at Reglen strækker sig videre. Mange ville ogsaa kjende Exempler som følgende: (Liv. 32, 34, 5) *Aetoli hunc antiquitus morem servant*, *ut adversus socios juventutem suam militare sinant* (tilføjet i 7de Udgave af Madvigs Spr.), hvor altsaa den almindelige Angivelse af, at noget finder Sted, er udtrykt i en Sætning med et andet Verbum end esse. — Der synes med Hensyn til de to nævnte Arter af Sætninger at kunne gjøres en berettiget Indvending mod den sædvanlige Betegnelse af Afhængighedsforholdet; thi dette, at der i Hovedsætningen angives, at noget finder Sted, er et altfor ubestemt Begreb til, at man

ret kan sige, at det gaar ud paa noget andet, særlig da, naar man vil hævde, at dette andet skal være Gjenstand derfor („Gjenstandssætning“). Det kan ikke nægtes, at det er et mindre heldigt Navn, naar man betegner slige Sætninger (ved *verba accidendi* og ved sammensatte Udtryk med *esse*) som Gjenstandssætninger, men det er nu en Gang blevet Brug, og Navnet gjør jo ikke synderligt til Sagen.

Men man synes heller ikke godt at kunne for alle Exemplers Vedkommende opretholde den Betragtning, hvorfra man er gaaet ud ved at sammenstille de her særlig behandlede *ut*-Sætninger med dem, der ere afhængige af *verba accidendi*. Naar vi nemlig betragte et Exempel som: *cultus deorum est optimus, ut*.., saa indeholdes deri ikke, som i *mos est, ut*.., en Betegnelse af noget stedfindende, der „gaar ud paa noget andet“, men Sætningen med *ut* tjener kun til at forklare, hvori den bedste Gudsdyrkelse bestaar; ligeledes er i Exemplerne *fuit hoc in M. Crasso, ut*.. og *habet hoc virtus, ut*.. Sætningen med *ut* en Forklaring til *hoc* og indeholder Anførelsen af et Factum, der i det foregaaende er antydet ved *hoc*; det samme gjælder om *Aetoli hunc morem servant, ut*.., hvor Bisætningen forklarer det sammensatte Udtryk *hunc morem*. Paa saadanne forklarende Sætninger med *ut* har Forf. samlet en Mængde Exempler med Benyttelse væsentlig af en Afhandling af C. J. Grysar i Zeitschrift für die oesterreichischen Gymnasien VII, 1856, S. 336 ff.[1]) Man vilde til denne Art af Bisætninger ogsaa kunne regne et Exempel som følgende: (Cic. *leg.* I, 2, 5) *mihi videris* ... *patriae debere hoc munus, ut ea, quae salva per te est, per te eundem sit ornata*, for saa vidt der ikke i Ordet *munus* maaske ligger Betegnelsen af en Virken, der gaar ud paa noget, hvorved Sætningen med *ut* bliver at forklare paa anden Maade. Der er andre Tilfælde, i hvilke man ogsaa maa være varsom med i en Sætning med *ut* at ville se en forklarende Sætning, nemlig i alle dem, hvor det demonstrative Pronomen i Hovedsætningen har Betydning af en saadan, f. Ex. *in eam fortunam devenimus, ut*.., hvor den afhængige Sætning, som jo ogsaa almindelig gjøres, bør opfattes som en Følgesætning. Men udskiller man saadanne Tilfælde, og henregner man *mos est* og lignende Udtryk for et almindelig stedfindende Forhold til samme Kategori som *verba accidendi*[2]), bliver der et anseeligt Antal Steder tilbage, hvor man med rette kan tale om for-

---

[1]) Man maatte altsaa udskille disse Sætninger som en egen Art, bestemt ved den for dem særegne Brug af *ut*, og man maatte nærmere undersøge den mulige Forskjel mellem Brugen af disse Sætninger og af Sætninger med quod eller af Acc. med Inf., enkelt Infinitiv og Gerundium afhængig af et Substantiv (se Grysar, S. 340 f.).

[2]) Derhen maatte vel ogsaa regnes Udtryk som *locus est, ut*... (f. Ex. *de cujus laude neque hic locus est, ut multa dicantur* ... Cic. *Rosc. A.* § 33).

klarende Sætninger med *ut* eller Sætninger med *ut explicativum*. — Vi ville af Forf.s Exempler fremhæve nogle uden nærmere at gaa ind paa det særlige ved enkelte af dem: (Cic. *Verr.* I, § 68) *Quod si hoc jure legati populi Romani in socios nationesque exteras uterentur, ut pudicitiam liberorum servare ab eorum libidine tutam non liceret, quidvis esse perpeti satius* . . .; (Cic. *fam.* V, 15, 4) *Sin illa te res cruciat, quae magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miserias lugeas* . . . . (Cic. *Brut.* § 276) *Duo* (to Fortrin) *summe tenuit, ut et rem illustraret disserendo et animos eorum, qui audirent, devinciret voluptate*; (Cic. *Verr.* I, § 26) *Quod* (fordi) *habet lex in se molestissimum, bis ut causa dicatur.* Hertil kunde føjes et meget læst Sted hos Cic. (*Catil.* III, 21) *Illud vero nonne* [*ita*] *praesens est,* [*ut nutu Jovis* . . . *factum esse videatur*]. *ut, cum hodierno die* . . ., *eo ipso tempore signum statueretur* og et andet Sted, hvor Sætningen med *ut* maa siges at forklare et foregaaende (infinitivisk) Verbum (med dertil føjet demonstrativt Object): (Cic. *Rosc. A.* § 127) *Ego haec omnia Chrysogonum fecisse dico, ut ementiretur, ut* . . . *fingeret, ut* . . . *diceret, ut* . . . *passus non sit.* Det, der her angives, er ikke Gjenstanden for Handlingen, men det, hvori Handlingen bestaar („nemlig, at . . .").

Med dette lille Tillæg til de af Forf. anførte talrige Exempler ville vi slutte disse Linier, der skulle henlede Opmærksomheden paa et med stor Flid og Benyttelse af mangfoldige Kilder udarbejdet, fortjenstligt Skrift. **C. J.**

Lothringischer Psalter, altfranzösische Übersetzung des XIV Jahrhunderts, mit einer grammatischen Einleitung . . . und einem Glossar zum ersten Mal herausg. von **F. Apfelstedt** (Altfranzösische Bibliothek herausg. von **W. Foerster**. IV). Heilbronn, Gebr. Henninger. 1881. LXIII + 177 s. 8.

Den gamle franske litteratur tæller flere oversættelser af Liber Psalmorum; den her udgivne skriver sig fra det 14. årh. og er affattet i lothringsk dialekt. I sproglig henseende er den af stor interesse, og udgiverens opmærksomhed har også særligt været rettet på at göre rede for dens betydning i fonetisk og morfologisk henseende. Den indholdsrige indledning, der falder i to hovedafsnit *Lautlehre* og *Formenlehre*, giver en fuldstændig og pålidelig oversigt over alle de specielle lothringske former, der forekomme i teksten, og indeholder mange interessante og ny bemærkninger. Udg. indskrænker sig nu ikke alene til at behandle det ældre sprog; han tager også stadigt hensyn til de

ne *patois* og der er således her for 'förste gang givet
trækkene af en historisk lothringsk grammatik;
d turde bogens betydning tilstrækkelig være antydet. Jeg
ndnu tilföje, at selve teksten, som af den gamle oversætter
synet med en interessant fortale, synes at være besörget
stor omhu, og bogen gör således som helhed sin forfatter
ere. — Apfelstedt meddeler, at W. Foerster har ydet ham
hjælp under udgivelsen, og alle romanister må vide denne
rkede forsker tak for den dygtige måde, på hvilken han
udgivelsen af sit „Altfranzösische Bibliothek".

$^{23}/_{12}$ 81. K. N.

---

ordisches Handbuch. Litteraturübersicht, Grammatik, Texte, Glossar von Dr. **Oscar Brenner.** Leipzig, T. O. Weigel. 1882. VIII + 248 s. 8.

Då nu snart ett årtionde förflutit, sedan den svenska upplagan, bekant den senaste, af Ludv. Wimmers Fornnordiska Formutkom och den nordiska språkforskningen sedan dess tagit teg framåt, är det helt naturligt, att denna för sin tid kta lärobok i det isländsk-norska fornspråket med afseende idläran hunnit i ej oväsentlig mon föråldras. Det var därför n viss nyfikenhet, man af docenten vid Münchens universitet, scar Brenner, förut bekant såsom textediter och kulturiker, mottog en ny grammatik, som enligt förf:s förord tilljort sig de nyare forskningarna. Man gjorde sig naturligtrhoppningar om att här förefinna en lärobok, som man utan entarier och varningar kunde sätta i handen på nybegynnaren. r ha dessa förhoppningar ej blifvit uppfylda.

Arbetet börjar godt med en kortfattad öfversikt öfver den -isländska[1]) literaturen på 23 sidor, hvilken är värd alt nande. Därpå följer en sammanställning af de viktigaste giska hjälpmedlen för fornnordiskans studium. I synnerhet ska läsare hade det kanske varit lämpligt att något karakra de olika arbetena.

Kännbar är bristen på index till ljud- och böjningsläran; ens i ordboken gifvas några hänvisningar till grammatiken, dock för nybegynnare — och endast för sådana är ju afsedd — skulle varit välkomna.

Då på den senare tiden den vetenskapliga språkforskningen dsakligen sysslat med ljudläran och där gjort så viktiga

---

örf. tar nämligen „altnordisch" i samma bemärkelse som Wimmer, vilket här som alltid medför tvetydighet, i synnerhet då förf. ej ar något särskildt namn för urnordiskan. Jfr t. ex. s. 46[1] m. fl. st.

framsteg, kan man numera ställa ganska stora fordringar framställningen af denna grammatikens del. Därför är det ledsnad man finner, att förf. åstadkommit så litet. I läran skriften visar sig förf. vara en god handskriftkännare, men sj ljudläran är full af fel och dessutom så oredigt uppstäld, att som ej på förhand vet, hvarom här är fråga, svårligen kunna komma till någon klarhet.

S. 33 not. antar förf., att *i* i *jǫrð*, *sjá* o. s. v. först förlorat sin fulla vokalkvalitet, emedan *i* i det förstnämda o allitererar med vokal. Detta är ej bevisande, ty alliteratio kan ju lika väl äga rum, om *i* är halfvokal. „Gutturalt s. 36₇, har fornnordiskan knappast haft, jfr Hoffory i Arkiv nord. fil. I, 42.

Uppställningen af afljudsserierna s. 37 ff. liksom framdel formläran är oredig. Då inom de germanska grammatikerna jfr Braunes got., Pauls mht. och Sievers ags. gramm. — en ordning börjat stadga sig och denna ordning har en förn grund i rötternas karaktär, vore det önskligt. att den bl genomförd, så att man ej för hvarje ny grammatik behöfde bel minnot med, hvad där menas med 1ª, 2ª o. s. v. afljudsse Det samma gäller ock om de olika afljudsstadierna. I sammanför under första afljudsserien ord af indoeurop. rotfor *ex*, *en-er* och *enx-erx* i normalstadiet, hos Braune, och Sievers 5ᵉ, 4ᵉ och 3ᵉ. 2ª och 3ᵉ som ha ieur. rotfor *eix* og *eux*, BPS 1ª och 2ª, sägas vara underafdelninga den 1ª. Den 4ᵉ motsvarar BPS 6ᵉ, den 5ᵉ Braunes 7ᵉ. svaga stadiet kallas det första och ställes först, hvilket red och för sig numera torde vara olämpligt.

Imperativer såsom *bitt*, *sprikk* ha svårligen en ljudlagse vokal, så att dylika former skulle bilda undantag från re *i* > *e* före *pp tt kk* < *mp nt nk*, såsom s. 37⁴³ antages, i dem föreligger analogibildning efter formerna med oassimil nasal. S. 37₁₃ antages *u* i *bundenn* o. s. v. vara sekundärt i hållande till *o* i *folgenn*, och till följd af denna uppfattning s *o* vara „wiederhergestellt" i *sokkenn* o. dyl.; *o* i *folgenn* ä *a*-omljud af *u*, som i *bundenn* skyddats af efterföljande n + kons. På formerna *fulgum*, *fylgi* s. 37₁₁₋₉, hvilka visserl skulle vara de ljudlagsenligt utvecklade, känner jag ej några (verbet har ju till följd af *h*-ets förlust fått ett ursprungligt a i isl., *fálum-fœli*); men finnas de, hvilket jag tills vidare betvi så kan *fylgi* naturligen ej vara utvecklat „direkt ur *fo* S. 38₁₅ är det ej „*ai* vanligen skrifvet *ei*" som kontraherats *ai* före *h*, utan denna kontraktion har naturligtvis inträdt r i urnord. före *i*-omljudstiden, jfr Paul i Beiträge VI, 99. samma är förhållandet med kontraktionen af *ai* > *á*, ej *æ* jfr t. ex. *æi*, medan *æ* nog bara är omljud af *á* — för Däremot ha former såsom *sté*, *helgra* ej kunnat uppkomma än efter *i*-omljudets värkan. Här liksom annorstädes äro sål

sammanförda företeelser från skilda perioder af språkutvecklingen. Men det ofvan anförda uttrycket „*ai* vanligen skrifvet *ei*“ förstår jag öfverhufvud ej. Är det förf:s mening, att *ei* i isl. uttalats *ai*? Det är väl tvärtom troligt, att *i*-ets omljudande värkan i denna nära förbindelse visat sig tidigare än annorstädes, såsom *u*-omljudet nog inträdt först i förbindelsen *au* > *ǫu*, då denna diftong hunnit med att *i*-omljudas *ǫu* > *øy*. I öfversikten öfver de ieur. konsonantljuden § 8 fattas explosivæ tenues aspiratæ, jfr Kluge i Kuhns zs. XXVI, 88. S. 41[9] kallas *sch*-ljudet interdentalt. § 9 liksom annorstädes gör sig bristen på exempel gällande.

Grundformer eller genomgångsformer uppställas ofta, hvilka äro högst problematiska eller uppenbart oriktiga. Så t. ex. s. 42_7 **gebām* > **gebau* > *gefa*, **þām* > **þau* > *þó* — formen *þó* utgår väl närmast från *þauh* liksom *fló* < **flauh*, *smó* < **smauh* o. s. v., jfr Leffler i N. Tidskr. for fil. n. r. V, 78; s. 46[5] **dagas* < **dagasja*, s. 48[17] *dags* < **dages* (**dagas*) < **dagessa* (**dagassa*); s. 56_{16} **eohor*; s. 57[14] **gjerva*, **girva* — om detta verb jfr Noreen i Svenska landsmålen I, 692; s. 72_{21} *fjórir* < **fehorir*, *fjǫgur* < **feogvor*. Öfverhufvud tyckes förf. anse *h*-ljudet vara lämpligt att hjälpa ur många svårigheter; mycket olika ljud få öfvergå till *h*. Så snart nämligen till följd af konsonanthopning i synkoperade former ett medljud bortfaller och sedan de osynkoperade formerna analogibildas därefter, låter förf. i stället de ifrågavarande ljuden i de osynkoperade formerna öfvergå till *h* för att sedan försvinna. Så finna vi, förutom det ofvan nämda **fehorir*, s. 59_{11}, 72[21] *hvárr* < **hvahar* = got. *hvaþar*, s. 72_{14-18} **ísarn* > **iharn* > *járn*, **unsar* > **ūhar* > *uar*, s. 238[5] **ufrinn* > **uhrinn* > **ōrinn* > *œrinn*. Pronomen *sjá* får s. 117[10] och 72_{14} en rätt egendomlig förklaring. Genom „förstärkning“ af *sa-*, den förut angifna stammen till *sá*, uppstår *sasa*, som sedan genom någon besynnerlig ödets lek får utvecklingen **sesa* > **seha* > *sjá*. Dock har förf. efter denna sistnämda formserie, men ej efter formen *sasa*, satt frågetecken. Äfven eljes förekomma mycket ofta, både i ljud- og böjningsläran, grundformer, hvilkas natur är tvifvelaktig, utan att detta angifves, men att uppräkna alla skulle här föra oss för långt.

S. 42_3 *þat* motsvarar got. *þata*, har således *t* kvar, emedan det skyddats af ursprunglig efterföljande vokal. S. 46[8] upptages *ei* (*ej*) bland de urgermanska diftongerna, fastän ieur. *ei* där ju blifvit *ī* och nord. *ei* ännu ej uppkommit. S. 47[11] i prep. *ór* kan väl den långa vokalen svårligen vara gammal, jfr. Noreen i Arkiv for nord. fil. I, 177 f. S. 48[5] *synð*, s. 49[2] *synðogr*, har väl tillförts nordiskan i redan omljudd och synkoperad form, jfr Oxforderordboken s. 614. Dativformen utan ändelse *dag* s. 49[20] kan svårligen utgå från en form **dagā*. Möjligen ha vi att ansätta ieur. *-oi* och *-ei*, urnord. *ai* > *e* (Tunestenens *Voduride*, Varnumstenens *Hite*) och *ī* > — med omljud, altså **dagai* >

***daye* och ***dagī* > ***deg*, hvarefter sammanblandning af formerna ägt rum, jfr Sievers i Paul-Braunes Beiträge VIII, 331.

Hvad menas s. 50^{19} med öfvergången *vi* > *ø*? S. 52^{23} borde öfvergången *o* > *ø* såsom yngre, specielt isl.-norsk och troligen endast analogibildning, ha skiljts från de samnordiska *i*-omljudsföreteelserna. Germanskt *o* kan ej råka ut för samnordiskt *i*-omljud, då det uppkommit genom *a*-omljud af *u*. *o* > *y* här liksom annorstädes och *ø* > *y* s. 52_9 är oriktigt, ty växlingen mellan *y* och *ø* beror på germ. växel mellan *u* och *o*, t. ex. *synir* < sg. *sunr*, *sønir* < sg. *sonr*, jfr Wimmer, småbidrag (d. philol.-hist. Samfunds Mindeskr.) s. 180. S. 53^3 är väl ej troligt, att omljudet „uteblifvit", utan det har väl upphäfts till följd af systemtvång, *kallaði* efter ind. o. s. v. Orden på *-arī* äro svåra att förstå, ty då de äro *ja*-stammar och således måste ha haft omljud i alla former, kan här ej analogibildning komma i fråga, utan förmodligen har en ljudlag varit värksam, enligt hvilken *ẹ* > *a* före *r* i obetonad stafvelse, jfr Noreen, Om behandl. af lång vokal etc. s. 8, not. 1. Att i former såsom *farinn*, *farið* s. 53^{19} ändelsen haft germanskt *i* och den oomljudda vokalen i stamstafvelsen således endast beror på analogi, har Noreen nu nyligen på ett öfvertygande sätt ådagalagt i Arkiv for nord. fil. I, 150 ff., förut antydt af Sievers i Beiträge V, 157 not. 1. S. 53_{11} antages öfvergången *i* > *y* blott framkallas af efterföljande *v*. Att emellertid äfven *u* har denna förmåga, nämligen då det understödes af föregående labial, har Hoffory gjort troligt i Tidskr. for fil. n. r. III, 296. Därigenom förklaras *sykn* — nämligen ur former såsom *syknum* — *syll*, *syster* s. 61^{18}, *mykill* s. 62_{10} m. fl. Den sällsynta formen *sykere* kan bero på analogi efter ***sykum* < *svikum*. Om *symja* se Sievers i Beitr. VIII, 86. I *kykvendi*, *kykr*, *tysvar*, *ýkva* ha vi däremot, såsom ock i noten påpekas, vanligt, ej „sporadiskt", *v*-omljud, och att *v* faller bort före *y*, är ju alldeles lagenligt.

S. 55_8 *vórr* är väl en kompromissform af *órr* och *várr*. S. 56 gör förf. en egendomlig skilnad mellan brytning och epentes. Brytningen, säger han, äger blott rum framför *l* och *r*, hvilka ljud „alt efter omgifningen" ha „*a*-, *i*- l. *u*-färg". „Följer på *l* l. *r* ännu en konsonant, så rätta sig *l*, *r* ej efter föregående *e* utan ha *a*-färg och inskjuta därför ett, i början svagt betonadt, *a*: ***berga* > *bearga* — — följer på *r* l. *l* ett *v* l. *u* / *o*, så få *r*, *l* *ọ*-färg och inskjutes därför ett *ọ*: ***ferður* > ***fẹọrður*" — liksom ej äfven i detta exempel konsonant följde närmast på *r*! Däremot får man *gcof* < ***gefo* genom epentes af *o*. Denna uppfattning förefaller i hög grad konstlad och onaturlig Det är otvifvelaktigt alt en och samma företeelse, som tyckes vara oberoende af efterföljande konsonant, enär den förekommer framför konsonanter af alla slag. Troligen inträdde den öfveralt, där gammalt *e* i betonad stafvelse följdes af *a* eller *o* eller *u* i nästa stafvelse samt ej föregicks af *v* eller *r* — jfr Leffler,

Om *v*-omljudet af *ĭ*, *í* och *ei* s. 61 — fast det ursprungliga förhållandet sedan rubbats af analogibildningar. S. 57² antages 2ª sg. präs. *gellr* i stället för **gillr* vara analogibildning efter *gefa*, *gaf*, *sverfa*, *svarf* eller *fara ferr*; jag förstår ej här förf.s tankegång. S. 58, § 19, d) är framställningen af vokalförlängningen före *l* + konsonant oredig och delvis oriktig. *a* och *u* skulle förlängas blott framför *lm*, *ls* och *lf*, men *ja*, *jǫ* och *o* jämväl före *lk*, *lg* och *lp*. Hvad gör förf. då af sådana former som *skálkr*, *gálgi*, *skáld*, *áln*? Såsom Wimmer, Fornnord. forml. § 16, c) anger, är förlängningen af hvarje hård vokal regel framför *lk*, *lg*, *lp*, *lf* och *lm* — blott få bekanta undantag finnas, troligen alla beroende på analogibildning — sporadisk är den framför *ld*, *ln*, *ls*.

För att förklara omljudet i *hǫrr*, *gǫrr* låter förf. s. 60 not. den gamla ändelsens *a* efter *v* öfvergå till *o*, *u*; likaså får s. 216²⁴, 47₁₄ *e* i *hirðer* uppkomma ur ändelsens *a* efter *i*. Hvarför utan någon anledning antaga så exempellösa öfvergångar? En öfvergång *e* > *o* (*u*) i obetonad stafvelse efter *v* s. 61⁷: *dǫgorðr* < *dagverðr*, *hotvetna* < *hvetvetna* m. fl. förefaller ej häller trolig, utan i stället föreligger väl det ej sällsynta vokalbortfallet i obetonad stafvelse — jfr *Barðr* < *Barrøðr*, *Gormr* < *Goðormr* — hvarefter halfvokalen *v* fått fullt vokalvärde *u* framför konsonant, jfr Noreen, Svenska landsmålen I, 694. Om formerna *ifir*, *firir* s. 62₁₁ se Noreen i Arkiv for nord. fil. I, 168 not. 3.

S. 64⁷ uppställes *mf* > *mm* såsom allmän ljudlag, medan det enda exemplet är det anförda *fimm*, hvilket ej kan vara bevisande till följd af den oklarhet, som häftar vid räkneordens etymologi. Ord såsom *stúfr* och det anförda *fífl* tyckas tvärtom tala för, att *m* framför *f* föll bort med ersättningsförlängning. S. 64, 13) antages „*lt* > *tt* (*t*) i *lítit* (i st. f. *lítitt*), *mikit*". Att här någon ljudlag skulle föreligga, är omöjligt, då förbindelsen *lt* ju tåles särdeles väl både i betonade och obetonade stafvelser, utan de anförda formerna liksom *mikinn*, *lítinn* bero väl på anslutning till adjektiven på -*inn* -*it*, hvilken analogibildning i svenskan alldeles utträngt de ursprungliga formerna. S. 64, 14) 15) antages *rr* och *tt* i former såsom *blárr*, *blátt* bero på assimilation. Vi måste väl i stället antaga förlängning af *r*, *t* och *s* efter lång vokal, fast någon bestämd lag, som begränsar fallen, ännu ej är funnen. Ty denna förlängning inträder ju ofta i former, där ingen tanke på assimilation kan finnas, t. ex. *þótt* < *þó at*, *búss* för *bús*, jfr § 26, 4) 7).

S. 69¹⁷ uppställes ljudlagen, att *g* bortfaller i slutljud; *g*-et i *dag* skall bero på systemtvång från *dagr*, *dags*, *degi*. I *sté*, *fló* o. s. v. är det till följd af den grammatiska växlingen *h*, ej *g*, hvilket här liksom alltid i slutljud bortfallit. Däremot har i *dag* gentemot *lá*, *frá* m. fl. *g* skyddats af ursprungligen efterföljande vokal. S. 69²¹ säges *n* ha bortfallit i slutljud, äfven där det ursprungligen skyddats af vokal. Att detta ej är fallet, bevisa

sådana former som det anförda *blindan* m. fl. Prep. *á* förklaras ur *an*, i isolerad ställning jämte det proklitiska *ana*, jfr Axel Kock, Om några atona s. 19 ff. Former som *augu* got. *augôna*, *bœri* got. *bêreina* äro nog analogibildningar, jfr Bugge, Rökstenen s. 27, Leffler i N. Tidskr. for fil. n. r. V, 77, såsom de ju ock äro nästan uteslutande egendomliga för västnordiskan.

S. 72_{15}, 127 i 3e sg. ind. *gefr* föreligger naturligtvis ej någon utveckling *ð* > *r*, såsom förf. antar, utan en analogibildning efter 2[a] sg.; likaså torde 2[a] pl. *gefer* lämpligast betraktas såsom analogibildning efter pronomen *ér*, *þér*, liksom *gefet* efter *it*, *þit* jfr Leffler anf. st. s. 78.

S. 78—151 innehålla böjningsläran. Här har förf. att håll sig till allmänt kända fakta, hvarför man naturligtvis ej behöfver finna så många oriktigheter som i ljudläran. Emellertid måste man äfven här anmärka, att uppställningen i allmänhet är oredi och opraktisk, reglerna ej tillbörligt preciserade. I texten anförd exempel och ändelser äro blott delvis utmärkta genom kursivering. Exempelsamlingarna innehålla ett och annat utöfver Wimmers men äro i de flesta fall ej så talrika. Fullständighet afses högst sällan, ej ens, där den vore särdeles önsklig, t. ex. § 57, 2) 61, 2); 70, 2); 86. Äfven af de starka verben vill man gärna ha en fullständig förteckning. Att § 88 formerna *mit*, *mér* alldeles saknas, är väl ej häller på sin plats. I allmänhet är här liksom i ljudläran mera hänsyn tagen till den efterklassiska isländskan än hos Wimmer, men de olika periodernas språk är ej tillbörlig skarpt åtskildt, så man har svårt att få en klar bild af utvecklingen

Genast början bjuder på en egendomlig anordning af nominalstammarne. Förf. sätter nämligen likhetstecken ej blott mellan v o k a l i s k a och s t a r k a stammar, utan ock mellan k o n s o n a n t i s k a och s v a g a. Bland de vokaliska skiljes ej tillräckligt mellan *a*- och *ō*-stammarne — de senare af förf. kallade *ā*-stammar — se § 34. § 55 uppställes en „Mischdeklination“ där *ō*- och *i*-stammar, äfven *mǫrk*, sammanföras; detta torde åtminstone från historisk synpunkt vara olämpligt.

§ 67 ff. kommer den egendomliga sammanställningen af *an*-, *ōn*-, *īn*-, *nd*-, *r*- och enstafviga konsonantstammar i en deklination, som förf. kallar den „svaga (fattigare, konsonantiska)“, med ett gemensamt ändelseskema, de enstafviga konsonantstammarnes. Hur nybegynnaren skall kunna komma till någon reda i detta virrvarr, är svårt att forstå.

§ 90, 1) borde ej *hinn* utan vidare ha sammanstälts med *enn*, utan uppförts under 4), jfr Wimmers læseb. 3[e] udg. s. XIX. I pronomens uddljud vill förf. öfveralt sätta *þ* = *ð*; förmodligen har väl växling ägt rum efter betonad och obetonad ställning, jfr Noreen i Sv. landsm. 1,303, Leffler i Tidskr. for fil. n. r. V, 78.

Man har svårt att tro sina ögon, när man § 93 finner *annarr* böjdt: gen. dat. sg. fem. *aðrar*, *aðre*, gen. pl. *aðra*. Och på det ingen må inbilla sig, att här blott en lapsus calami föreligger,

ilket ju kan vara fallet med *engrum* s. 121, gör förf. i texten 'anför särskildt uppmärksam på dessa former, liksom äfven 110₇ förekommer „gen. pl. *aðra* u. s. w.“

§ 94 antages som vanligt isl. *sjǫu* vara abnormal bildning, . *siu* normal. I Arkiv for nord. fil. I, 163 har Noreen nu iat båda formerna vara ljudlagsenligt utvecklade: **sebun* > *jǫfu* l. **sjufu* med brytning såsom i *gjǫf* och med samma ıbbelhet som i *þjǫkkr* — *þjukkr*, hvaraf yngre **sjǫ(w)u* = isl. *u* och **sju(w)u* = fsv. *siū*. Om *tólf*, här anfördt med oriktig undform, se Noreen i Sv. landsm. 1,694.

Att man i *søra* m. fl. fått *ø* < *e* § 108, är ej troligt, utan kalens kvalitet beror väl på anslutning till *róa*, *gróa*; kvanti-en kan ha sin grund i, att första stafvelsen egentligen är uplikationsstafvelse.

§ 109, 2) ansättes grundformen till *em*: **ezmi*, bör vara *mi* eller [ieur.] **esmi*. Vokalen i *em* kan endast förklaras a analogibildning, liksom i 2ª och 3ᵉ sg. *ert*, *er* — jfr längre i samma § — det väl är troligast, att analogi från pluralen ingen ensamt bestämt konsonantkvaliteten eller åtminstone jort *r*-ets seger.

§ 120, 8) angifves plur. ind. pres. af *muna*, minnas, med terital i st. f. presensböjning, och böjningen af *unna* angifves art: „wie *kann: unnum*, *unna*“; *kann* har ju, i regeln ninstone, enligt uppgiften i samma § t. o. m. uteslutande, blott teritala former.

Vid ett sorgfälligt genomgående af exempelsamlingarna torde n nog i ett eller annat fall vilja företaga en annan fördelning. t. ex. bör *selja* öfverföras från § 114 till § 113; formen *selda* r riktigare *sellda* är ljudlagsenlig, jfr Wimmers læsebog 3ᵉ r. s. IX, Noreen i Sv. landsm. I, 354. § 115 pret. *keypþa* felaktigt; det bör heta *keypta* och likaledes föras till § 113, Wimmer anf. st., medan presens, såsom också nämnes, hör nma under § 117, fast ursprungligen tillhörigt *o*-klassen, jfr ıl. Beitr. VII, 145.

Bland icke anmärkta tryckfel, till en del rätt störande. har antecknat, förutom här och där felande eller oriktigt satta enter och stjärnor: s. 39[22] *§ 4* läs *§ 6*; s. 56[18] *auf* l. *auch*; 3[15] är numreringen oriktig; s. 102[3] bör efter *dat.* inskjutas *ack.*; 104[18] *ra* l. *rar*; s. 104[22] *a* l. *ra*; s. 118[12] *fem.* l. *neutr.*; 121₁₀₋₉ borde ha utmärkts, att *øngra*, *øngum* äfven före-nmer i neutr.; s. 130[21] *umlautsfähig* l. *ablautsfähig*; s. 142[16] *llōz* < *kallar* l. **kallōz* > *kallar*; s. 144[23] bör kommatecknet r *hätte* borttagas.

Läsöfningarna s. 161—212 äro rätt väl valda och försedda l noter. Skrifsättet är i början normaliseradt, men närmar sig an handskrifternas. Någon poesi finnes ej upptagen. Ord-en tyckes vara fullständig och väl utarbetad.

I ett bihang till läseboken ger förf. prof på runinskrifter från olika tidehvarf, hvilka föranleda åtskilliga anmärkningar. Här liksom s. 75 antar förf. öfvergången *z* > R hafva inträdt först mellan 800 och 1000. Naturligtvis skulle en sammanblanding af typerna ᚱ och ᛉ, som redan förefinnes på Tunestenen, varit omöjlig, om ᛉ ännu betecknat *z*¹). Denna förvärling gör det t. o. m. sannolikt, att de genom ᚱ och ᛉ betecknade ljuden redan kommit hvarandra mycket nära, och att Bugge har rätt, när han i Tidskr. for Phil. og Pæd. VII, 355 antar rotasismen ha inträdt redan på Gallehus-hornet. S. 214_3, 215^{13} står oriktigt *avair*, inskriften har ᚠᚢᚼᛁᛦ, och s. 215^{17} *sunir*, medan inskriften har ᚼᚢᚼᛁᛦ. Åsikten att gullhornet skulle vara så gammalt som från omkr. 250 torde numera vara alldeles öfvergifven. Äfven andra tidsuppgifter tåla vid en jämkning, t. ex. Rökstenen från omkr. 1100. Sölvesborgstenens *ruti sua* s. 214^{19} är att rätta till *urti vaþ..*, jfr Wimmer, Runeskriftens opr. s. 186 samt Bugge i Vitterh. hist. o. ant. akad:s månadsblad 1877 s. 534. S. 216^{17-18} finnes en transskription af den bekanta versen på Rökstenen, dock utan att den bundna formen påpekas. Rättelser äro där att göra, i det att både *i*- och *u*-omljudet måste hafva värkat, och Rökstenens strängt genomförda skilnad mellan typerna ᚱ och ᛁ visar, att äfven skilnad i ljud måste ha förefunnits.

Helt säkert kan äfven för nybegynnaren grammatiken framställas på ett vetenskapligt sätt, men bättre än föreliggande försök är en elementargrammatik, som uteslutande håller sig till i språket gifna fakta. Brenners bok kan endast användas såsom underlag för undervisningen, och såsom sådant kan den ej täfla med Wimmers Fornnordiska Formlära, som därför, i synnerhet jämförd med förordet till samma författares läsebok, fortfarande intar första platsen. En isl.-norsk lärobok, som står på vetenskapens nuvarande ståndpunkt, sakna vi således ännu.

Upsala i Januari 1883

Otto Hoppe.

E. s. I Gött. gel. anz. 1883 stück 1,2 har prof. Sievers underkastat Brenners bok en granskning, i hvilken ytterligare åtskilliga oriktigheter finnas påpekade, som ej i det ofvanstående äro omnämnda. O. H.

¹) [Om forholdet mellem ᚱ og ᛉ jvf. Wimmer i Kort Udsigt over det philolog.-hist. Samfunds Virksomhed 1876—78, s. 16 ff. Red.]

Studier i den homeriska betydelseläran.

Om betydelsens utvidgning och inskränkning.

Af Konrad Ahlén.

Som bekant, har en del språkforskare åtminstone förr agit, att språket utvecklat sig ur ett inskränkt antal all-ına begrepp. Så t. ex. har Ferd. Becker i sin skrift Wort in seiner organischen Verwandlung upp- tolf hufvudbegrepp, ur hvilka han anser sig kunna här- alla öfriga begrepp och föreställningar. Häremot hafva ra anmärkt, att begreppen bildar menniskan först genom exion och abstraktion ur de individuela föreställningarne, ka altså måste föregå begreppet. Denna senare uppfatt- är med stor klarhet och styrka i bevisföringen fram- d af Heyse i hans arbete System der Sprache: „Be- hten wir", yttrar han s. 130, „die Wurzel als den einer zen Wortfamilie gemeinsamen Grundstoff, so muss ihre deutung allerdings allgemeiner d. h. unbestimmter er- einen als die jedes einzelnen daraus hervorgebildeten rtes; zunächst formell, dann aber auch materiell, weil m und Materie sich nicht absolut trennen lassen und ch die formelle Beschränkung auch der Inhalt selbst ein lerer wird. Denken wir uns die Wurzel hingegen in er Entstehung als das Product einer durch sinnliche hrnehmung erzeugten Anschauung, so müssen wir sie im gentheil für den Ausdruck von etwas ganz Individuellem l Besonderem halten. Sie ist allgemeiner, wager als jedes aus entwickelte Wort, und dennoch ihrem ursprünglichen halte nach individueller, sinnlich anschaulicher, unmittelbar endiger". Vidare heter det: „Der Fortgang ist in der gel der von dem Einzelnen der sinnlichen Wahrnehmung n mehr oder minder Allgemeinen der Anschauung und stellung und von diesem zurück zum Besonderen".

Det är dessa båda sidor af det grekiska språkets ut- ling hos Homerus, af hvilka här nedan några drag skola

framställas. Af ämnets begränsning framgår, att afsigten endast är att påpeka, i hvad riktning de sekundära betydelserna hos vissa klasser af ord hos Homerus utvecklat sig ur den i det homeriska språket förekommande grundbetydelsen eller ur den ursprungliga rotens betydelse, sådan den förekommer utpräglad i bestämda inom grekiskan befintliga ord, ej ur de ursprungliga indogermaniska rötterna sjelfva. Däraf följer också sjelfklart, att under en så långt framskriden period af språkets utveckling, som den homeriska, den senare riktningen i språkets utveckling d. ä. inskränkning af en allmännare betydelse hos orden måste vara lika vanligt förekommande — och är i sjelfva verket ännu vanligare, såsom också Max Müller anmärker[1]) — som utvidgning af en mera individuel betydelse till en allmännare.

Som vid substantiven betydelsen är mera bestämd och fast, under det att densamma vid verb och adjektiv är i oändlighet skiftande, så hafva vi hufvudsakligen och med större fullständighet sökt behandla de förra; vid de senare däremot har den ena eller andra riktningen i betydelseutvecklingen mera exempelvis antydts.

En vigtig faktor, måhända den vigtigaste i språkets utveckling, nämligen metaforen, är äfven för det slag af betydelsens utveckling, som här är i fråga, af genomgripande betydelse, i det den utvidgade betydelsen ofta eller i de flesta fall uppkommit ur eller förmedlats genom en metafor. Det kan därför stundom vara svårt att afgöra, om man skall antaga, att en betydelse-utvidgning verkligen föreligger, eller om ordets betydelse bör anses såsom metaforisk, d. v. s. att det bildlika uttrycket såsom sådant lefver qvar, att bilden stått klar och lefvande för den talandes föreställning, t. ex. i sådana uttryck som: *ὀφθαλμῶν βολαί*, δ, 150: *ὀπιπεύεις πολέμοιο γεφύρας*, Δ, 371; *κόρυθος μέτωπον*, Π, 70, jfr. *κόμην ἐλαίης*, ψ, 195: *νῶτα θαλάσσης*, Β, 159; *οὔατα αὐτοῦ (δέπαος)*, Λ, 633; *ἐπ' ὀφρύσι Καλλικολώνης*, Υ, 151; *ὑπαὶ πόδα νείατον Ἴδης*, Β, 824; *πόδα*

---

[1]) Lectures 352: „The specialization of general roots is more common than generalization of special roots, though both processes must be admitted".

νηὸς ἐνώμων, κ, 32; ποταμοῖο κατὰ στόμα, ε, 441; κρατὸς ἀπ' Οὐλύμποιο, Υ, 5; πεῖραρ ὀιζύος, ε, 289, πολέμοιο, νίκης etc.; πύργοι Ἀχαιῶν, Δ, 347. ῥίζαι (ὀφθαλμοῦ), ι, 390. — νεῶν ὀρθοκραιράων, Σ, 3; νῆες μιλτοπάρῃοι, Β, 637; νέας φοινικοπαρῄους etc.; ἀθάνατοι δόμοι, δ, 79. — πύλαι μύχον οὐρανοῦ, Ε, 749; ἀπουρίσσουσιν ἀρούρας. Χ, 489. Andra exempel återfinnas längre ned.

I. Efter dessa anmärkningar öfvergå vi till ämnet och behandla först det slag af betydelseförändring, som består i betydelsens **utvidgning** (generalisation). Hos substantiven gestaltar sig denna utvidgning ungefär så, att den ursprungliga betydelsen från att beteckna ett visst föremål eller en art af föremål utvidgar sig till att beteckna den klass eller det slägte, i hvars omfång föremålet (arten) ingår. Men det är klart, att betydelseutvidgningen i dess i oändlighet skiftande mångfald af former ej följer logikens lagar, hvadan den nu angifna normen för betydelsens utvidgning endast afser riktningen af betydelseutvecklingens gång i största allmänhet.

Af sådana substantiv, som beteckna personer, betyder t. ex. αἰπόλος egentligen (troligtvis) getherde (αἴξ), men genom betydelsens utvidgning kom ordet att beteckna herde i allmänhet, hvadan sålunda den ursprungliga betydelsen fallit ur minnet (abstraherats), såsom bestämningen αἰγῶν, som vanligen därmed förenas, antyder. Enligt andra skulle ordet eg. betyda fåraherde (αϝι = οϝι (*ovis*); Meyer, Curt. Stud. VIII, 120 ff.); utvidgningen blifver enahanda, ehuru genom bestämningen αἰγῶν en motsägelse skulle uppstå. Samma betydelseutvidgning kan möjligen förefinnas äfven i βουκόλος (βοῦς) eg. ox-(ko-)herde. åtminstone förekommer det däraf härledda verbet βουκολέω i med. i den allmänna betydelsen beta: ἵπποι βουκολέοντο, Υ, 221. αἰχμητής (αἰχμή) eg. den, som kämpar med lans, sedan kämpe. i allm.: χεῖρας αἰχμητὴν ἔμεναι, π, 242; såsom adj. har ordet den generela betydelsen tapper. Om ἀκοντιστής äfven haft en utvidgad betydelse, kan ej ses hos Homerus, hos hvilken ordet blott träffas på ett par ställen; men det beslägtade verbet ἀκοντίζω användes

ej blott om den, som strider med ἀκόντιον, ἄκων, utan äfven om den, som kämpar med αἰχμή, δόρυ, ἔγχος, *Δ*, 496; *M*, 44 etc. Att dessa ord, såsom ock i allmänhet ord, som äro uttryck för handlingar och föremål, som röra krig och strid, i följd af deras flitiga användning lätt skulle få en generel betydelse, är klart däraf, att beträffande sådana ord den i roten liggande betydelsen lätt glömmes, på samma sätt som i bildlika uttryck bilden förbleknar och slutligen nötes bort genom ett flitigare bruk.

χαλκεύς (χαλκός) eg. kopparslagare, sedan utvidgadt till metallarbetare i allmänhet, t. ex. guldsmed, *γ*, 432. Likaså betyder χάλκευον, *Σ*, 400 tydligen blott tillverkade och χαλκεών, *Θ*, 273 smedja, χαλκήιον smedja och smidesredskap utan någon särskilt bibetydelse (af „koppar“). Då koppar var den ursprungligen allmännast förekommande metallen, så var det naturligt, att därifrån benämningarne för smideshandtverket skulle hämtas; ty ehuru dessa benämningar ursprungligen afsågo kopparslagareyrket, så användes de sedermera om bearbetningen af andra metaller, i det man i stället för att skapa nya uttryck tog dem man ägde, såsom vida bekvämare, hvarigenom dessa blefvo generela uttryck för smideshandtverket. Af andra metaller, som nämnas hos Homerus, såsom ἄργυρος, κασσίτερος, κύανος, μόλιβος, σίδηρος, χρυσός träffas ej några uttryck bildade, som afse deras bearbetande, utom χρυσοχόος (eg. guldgjutare) = guldsmed. Det svenska ordet „guldsmed“ kan i viss mån sägas hafva en utvidgad betydelse, då det användes om personer, som vanligen arbeta i silfver. I allmänhet hafva dylika benämningar, hvilka gifvits med hänsyn till en viss sida af personens verksamhet, undergått utvidgning, t. ex. κεραοξόος τέκτων, hvilket ord, om man fäster sig vid den senare sammansättningsdelen, eg. skulle betyda hornpolerare, och σκυτοτόμος (τέμνω) eg. läderskärare; dessa uttryck hafva generaliserats till benämningar på handtverkare, som arbeta i horn och läder. En liknande utvidgning hafva de motsvarande svenska namnen kammakare och sadelmakare med hänsyn till den förra sammansättningsdelen. Jämför äfven tapetserare, eg. en person, som uppsätter tapeter, klockare, eg. en, som skall

sköta klockorna, ringa o. s. v., hvilka benämningar alla erhållit en mer eller mindre utvidgad betydelse; däremot har ordet smed, isl. *smiðr* ursprungligen haft en allmännare betydelse: handtverkare, som sedermera specialiserats. Jfr. det latinska *faber*, hvars allmänna betydelse stundom inskränkes, t. ex. att beteckna byggmästare. Här torde äfven kunna nämnas uttrycket ἐλαφηβόλος ἀνήρ, Σ, 319, eg. hjortdödaren d. ä. jägaren. τιθήνη (θῆσθαι) eg. amma, t. ex. Eurykleia: μ' ἔτρεφες αὐτὴ τῷ σῷ ἐπὶ μαζῷ, τ, 482; men såsom af andra ställen framgår, ammade äfven de förnämsta mödrarne sina barn sjelfva (Ameis, η, 12), hvadan ordet gemenligen har den allmänna betydelsen sköterska, vårdarinna: Διωνύσοιο τιθήνας, Ζ, 132. En liknande utvidgning har τροφός : τροφὸν Εὐρύκλειαν, τ, 15 (af τρέφω). Ett annat exempel på namngifning med hänsyn till en viss sida af personens verksamhet är ταμίη (τάμνω), eg. förskärerska, sedermera utvidgadt: hushållerska. Jfr. *dispensator*, *dispensatrix* i latinet.

ἔτης (σϝέτης) betyder eg. anhörig: κασίγνητοί τε ἔται τε, Ζ, 239, men erhåller en något utvidgad betydelse, som Autenrieth återger med tribulis: ἐυφρήνῃς πάντας Ἀχαιούς, σούς τε μάλιστα ἔτας καὶ ἑταίρους, Η, 295. δμώς, δμωή (af stammen ΔΑΜ) skulle eg. betyda den underkufvade d. v. s. den, som såsom krigsfånge råkat i slafveri (δμώων, οὓς μοι ληίσσατο, α, 398), men användes sedermera om slafven i allmänhet. δοῦλος (förekommer ej hos Hom., blott δούλη = slafvinna) erhåller den utvidgade betydelsen af undersåte i monarkiska, barbariska stater.

En i viss mån vidgad betydelse kan ett sådant ord som πατήρ anses hafva i pl., där det antager betydelsen majores: ἡμεῖς πατέρων μέγ' ἀμείνονες εὐχόμεθ' εἶναι, Δ, 405. Jfr. *patres* i latinet och „fäder" i svenskan. Så äfven τέκνον, då det användes om äldre personer, t. ex. till soldater i uppmuntrande tilltal, såsom det svenska „gosse" („gossar blå"): οὕτω νῦν, φίλα τέκνα, φυλάσσετε, Κ, 192, där det användes om φυλάκων ἡγήτορες. För jämförelse upptagas här ett par andra ord, som erbjuda ett tydligt exempel på utvidgning, ehuru ej hos Homerus: θυγάτηρ har hos Hom. den ursp. bet. dotter, men

utvidgas hos andra förf. till att beteckna flicka, jungfru (θυγάτηρ [?] Λοξίου, Soph. O. R. 1102.) Jfr. *fille* i franskan. παρθένος har hos Hom. blott betydelsen jungfru, men hos senare förf. får det en utvidgad betydelse, så att det användes äfven om gifta kvinnor: τὴν Εὐρυτείαν οἶσθα δῆτα παρθένον, Soph. T. 1219. Jfr. *virgo*, som äfven (hos Virgilius) användes om gifta kvinnor. Det motsvarande svenska ordet *jungfru* har i så måtto erhållit en utvidgad betydelse, att det kan användes om äldre personer i samma betydelse som tjänarinna, tjensteflicka. Jämför för öfrigt *bror*, *syster* i sådana uttryck som supbror, skvallersyster; „farbror", som användes i tilltal till äldre män o. s. v.

βασιλεύς, som väl ursprungligen betyder härförare (βασι-λευ-ς, „Herzog", Curt. Grundz., s. 364), konung, har äfven fått den allmännare betydelsen af en högt uppsatt man, herre: βασιλεὺς δ'ἐν τοῖσι σιωπῇ ἑστήκει, Σ, 556, där det användes om egendomsherren, husbonden. Jfr. δεσπότης, hvars (såsom allmänt antagna) ursprungliga betydelse herskare utvidgas till att beteckna ägare i allm.: τῶν Ἡρακλείων ὄντα δεσπότην ὅπλων, Soph. Ph. 262. θεράπων har hos Homerus en mera speciel betydelse af frivillig tjänare (oftast af ädel börd) t. ex. Patroklos, Π, 244 („vapenbroder"), men hos senare förf. betecknar ordet tjänare i allm.; dock har θεραπεύω hos Hom. betydelsen tjäna (servire), hvadan det torde vara ovisst, om ordets ursprungliga bet. varit af inskränktare omfång, såsom den hos Hom. förekommande synes gifva vid handen. Jfr. det svenska ordet *sven*, som fordom hade betydelsen simpel adelsman, i isl. *sveinn* med bet. af ung man, tjänare.

Här må äfven nämnas λόχος (λέχ-ος), som urspr. betyder läger, bakhåll, sedan det i bakhåll liggande manskapet, Θ, 522, slutligen vidgas betydelsen, så att det kommer att beteckna manskap, krigareskara: εἴ περ πεντήκοντα λόχοι μερόπων ἀνθρώπων περισταῖεν, υ, 49, sedermera en bestämd afdelning af krigshären, men förekommer äfven användt utom militärspråket, t. ex. Eur. Bacch. 916.

Ytterligare må här få plats ἱερήιον eg. offerdjur, λ, 23, med vidgad betydelse slagtboskap i allm.: ἄγειν ἱερήια καλά,

ρ, 600, liksom också ἱερεύω har fått den generela betydelsen slagta: ἐννῆμαρ ξείνισσε καὶ ἐννέα βοῦς ἱέρευσεν, Ζ, 174. Jfr. *mactare* i lat., som har en liknande utvidgning. Vi anteckna äfven θήρ, som visserligen hos Hom. blott finnes i sin urspr. betydelse vildt djur ε, 473, men hos senare förf. träffas i den vidgade betydelsen djur (tamt djur), t. ex. Soph. A. 366: ἐν ἀφόβοις θηρσί. Det latinska *fera*, som är af samma ursprung, har en analog utvidgning. (ἵπποι begagnas om både hästar och ryttare = rytteri, Xen. A. 7, 3, 39; ὄνος ἀλέτης får bet. kvarnsten, Xen. A. 1, 5, 5.)

För öfrigt må i förbigående anmärkas, att man möjligen skulle kunna påstå, att djurs namn få en i viss mån vidgad betydelse, då de användas att beteckna personer, så vida ej denna användning bör betraktas som en vanlig bild. Så användes hos Homer t. ex. κύων, Ν, 623; κυνάμυια (om Athene) Φ, 394.

Af ord, som beteckna liflösa föremål, ställen etc. må följande anföras såsom exempel på betydelsens utvidgning: αἰγανέη, hvars betydelse, i fall det kommer af αἴξ, skulle vara getspjut, har utvidgats till den generela betydelsen jagtspjut; andra härleda ordet af ἀίσσω. (Jfr. *veru* stekspett — kastspjut)

μύλαξ = kvarnsten, har fått den allmänna betydelsen sten (större): κόρυθες βαλλόμεναι μυλάκεσσι, Μ, 160. En liknande utvidgning (med abstraktion af grundbetydelsen) skulle σκόπελος = klippa hafva, i fall detta ord, såsom Curtius (Grundz.[4] s. 167) ifrågasätter, kommer af roten σκεπ och (beslägtadt med σκέπτομαι, σκοπιή, σκοπιά: προβλῆτι σκοπέλῳ, Β, 396) hos Hom. ännu ej erhållit den rena bet. klippa. Jfr. *specula* i lat. Härmed kan sammanställas χερμάδιον, eg. en sten, som kastas med handen d. ä. mindre sten: ὁ δὲ χερμάδιον λάβε χειρί, Ε, 302. (ὀλοοί-τροχος (τρέχω) eg. det, som rullar, rullsten, rundt klippblock, Ν, 137.) Jfr. ἐγχειρίδιον (χείρ) = mindre vapen, dolk.

κάνεον (κάννη), egentligen korg af rör, med utvidgad betydelse korg eller fat utan afseende på materialet, t. ex. χρύσεια κάνεια, κ, 355. Jfr. πυξίς (πύξος) eg. dosa af buxbom, sedermera med vidgad betydelse dosa. Lik-

som detta ord så förekommer hos senare förf. äfven *κέρα;* med utvidgad betydelse om **dryckeshorn i allmänhet**, t. ex. af metall. Jfr. de svenska orden **bläckhorn** (af glas), **tenorhorn** (af messing); samma utvidgning har *cornu* i latinet. Samma slags utvidgning är i svenskan ej ovanlig, t. ex. **eka** (af furu), **penna** (af stål), **borste** (af rot), **silfversked** (isl. *skeið*, eg. trästycke, jfr. väfsked), **jerngryta** (*grjót* sten) etc. (Af samma urspr. som *κάνεον* är *κανών* (*κάνη*), eg. **rörstaf**, sedan **handtag i skölden**, **spole** och hvarje „**rak staf öfverhufvud**".)

Sädana ord, som beteckna ämnet och på samma gång det däraf förfärdigade, t. ex. *χαλκός* — **koppar, kopparkärl**, innebära tydligen i denna senare betydelse en specifikation af ett allmännare begrepp (koppar i en viss form), hvadan de ej kunna hänföras hit, så framt ej, såsom i det ofvan anförda *κέρας*, den senare betydelsen undergår en utvidgning, i det man genom glömska af grundbetydelsen har användt ordet såsom benämning på samma af **andra ämnen** förfärdigade föremål. Exempel på en sådan utvidgning hos Hom är *κέραμος*, eg. lera; i inskränkt betydelse (ett stort i jorden nedgräfdt) **lerkärl**, men som dessa kärl äfven begagnades såsom fängelse, så fick ordet en utvidgad betydelse af ett sådant (**underjordiskt**) **fängelse** i allmänhet, utan afseende på materialet, t. ex. af koppar: *χαλκέῳ ἐν κεράμῳ*. *E*, 387. *δόρυ*, eg. **lignum**: *δοῦρ' ἐλάτης κέρσαντες*, *Ω*, 450, i inskränkt bet. **spjut af trä**, utvidgadt: **spjut** (utan afseende på materialet) *δόρυ χάλκεον*, *Π*, 608. Jfr. det isl. *askr*, som ursprungligen är samma ord som trädet **ask**, men sedan fått bet. af **spjut**, alldenstund detta träd användes till spjut („*μείλινον δόρυ*"). Jfr. *μελίη* (nedan!).

Andra exempel på en sådan utvidgning äro: *κυνέη*, eg. *κυνέη δορά*, med inskränkt betydelse: stormhufva af hundskinn, sedermera utvidgadt: **stormhufva**, t. ex. *ταυρείη κυνέη*, *K*, 258, 335; hos senare förf. **reshatt**, Soph. O. C. 314. (En sådan utvidgning har ej *βοείη*.) Jfr. det sv. ordet *belg*, som ursp. betyder **hud**, isl. *belgr*, men nu mera fått en vidgad betydelse (från belg af läder), så att man kan tala om **träbelgar**.

σῖτος, eg. hvete, inskr. hvetebröd, utvidgadt: mat
ibus): Νιόβη ἐμνήσατο σίτου, Ω, 602. Jfr. *té* (busken), — té
ten däraf beredda drycken), — té (dekokt t. ex. på fläder,
.äderté); *kål* (växt), utvidg. i nässelkål. I visst afseende
knande är betydelseutvidgningen i ῥαθάμιγξ (ῥαίνω, ἄρδω) eg.
n vattendroppe, men begagnas äfven (genom abstraktion
' grundbetydelsen) om fasta ämnen, t. ex.: κονίης, Ψ, 502.
n så generel betydelse erhåller däremot ej *gutta* i latinet
er *droppe* i svenskan.) ἑκατόμβη (βόες), eg. ett offer af
ndra oxar. Den ursprungliga betydelsen generaliseras
s Hom. så, att ordet användes dels om offer med ett
ndre antal och dels om offer med andra djur, t. ex.
59, Ψ, 146; altså offer (af djur) i allmänhet. Med af-
nde på den förra sammansättningsdelen (ἑκατόν) bör an-
rkas, att ἑκατόν ofta i sammansättningar generaliseras och
nar som uttryck för ett större rundt tal, t. ex. ἑκατόμπολις,
τόμπυλοι, ἑκατόμβοιος, ἑκατόνζυγος. Jfr. *centum* i *centuria*.

Ordet δρυμός, som kommer af δρῦς och således skulle be-
la ekskog, borde därför i sin betydelse skog anses
fva undergått utvidgning, men då den urspr. bet. af δρῦς
träd (sanskr. *dru-s*), af hvilken grundbetydelse ek måste
ses såsom en inskränkning, så har antagligen ingen ut-
lgning ägt rum. Ehuru ej förekommande hos Hom. må
mnas βίβλος, eg. (en rulle af) papyrusbast, sedan bok-
lle i allmänhet. Jfr. det svenska *bok*, urspr. skifvor af
kträdet, och latinska *liber*, som ursp. betyder bast, båda
ända såsom skrifmaterial.

Utvidgning genom abstraktion af grundbetydelsen har
en ägt rum i följande ord:

τροχός (τρέχω) är eg. det, som löper (omkring),
lken grundbetydelse återfinnes i det ofvan nämda ὀλοοί-
τος. Detta ord τροχός har i betydelserna vagnshjul, Ζ,
krukmakarehjul Σ,600, eg. specialiserats, i det hvar och
af dessa betydelser framställer sig såsom en species af
ndbetydelsen; men då man sedermera glömde bort, hvilken
nskap, som gifvit hjulet dess namn, så öfverflyttades detta
an till föremål af liknande form, t. ex. en kaka af vax:
ῖο μέγαν τροχὸν διατμήξας, μ, 173, eller talg: στέατος τροχόν,

φ, 178. I dessa liksom i de ofvan behandlade orden har utvidgningen skett på bekostnad af grundbetydelsen. Jfr. det latinska *rota*: rota solis. En liknande utvidgning hafva följande ord: ταρσός betyder eg. torkhylla, torkskifva (τερσαίνω): ταρσοὶ τυρῶν βρῖθον, ι, 219, men genom glömska af den betydelse, som roten innehåller och som gifvit upphof åt namnet, använde man med tiden detta ord om („jede platte Fläche") fotbladet: ταρσὸν δεξιτεροῖο ποδός, Λ, 377. αὐλός (*ἄϝω), eg. blåsrör, flöjt; genom att bortse från denna rotbetydelse fästade man uppmärksamheten på andra flöjtens egenskaper, dess form, hvarigenom ordet fick en vidgad betydelse, i det att det användes om föremål af liknande form, t. ex. hylsan i spjutspetsen, hvari skaftet satt: ἐγκέφαλος δὲ παρ' αὐλὸν ἀνέδραμεν, Ρ, 297; om rören i en spänne, som skötos in i hvarandra (Ameis): περόνη τέτυκτο αὐλοῖσιν διδύμοισι, τ, 227; om en blodstråle: αὐλὸς ἀνὰ ῥῖνας παχὺς ἦλθεν, χ, 17. Jfr. fr. *flûte* (flare, flatus), som använd i betydelsen spole etc. Analog är betydelsens utveckling σύριγξ — flöjt, herdepipa (sanskrit-rot *svar*, *svar-â-mi* — sono, canto. Curt. Grundz.[4] s. 357): αὐλῶν συρίγγων τ' ἐνοπήν, Κ, 13, vidare genom bortseende från grundbetydelsen: spjutfodral: ἐκ δ' ἄρα σύριγγος ἐσπάσατ' ἔγχος, Τ, 387. ἔναρα (ἀρηρώς) eg. rustning. Hos Homerus begagnas detta ord om den från fienden tagna rustningen (således inskränkning spolia, men med utvidgad betydelse användes ordet äfven om byte i allm., krigsbyte: τὴν (φόρμιγγα) ἄρετ' ἐξ ἐνάρων, Ι, 188. Jfr. spolia. δίφρος (δι-φόρος) = eg. en vagnsstol för två personer (ἡνίοχος och παραιβάτης): δίφρος ἱμᾶσιν ἐντέταται, Ε, 727, äfven användt om hela vagnen, γ, 324, sedermera i utvidgad bet. stol (tabouret): φέρε δίφρον καὶ κῶας, τ, 97. κρητήρ (κεράννυμι) förekommer hos Homerus i sin ursprungliga bet. blandningsbål, men hos senare förf. begagnas ordet om bägaren, t. ex. Διὸς σωτηρίου σπονδὴ τρίτου κρατῆρος, Soph. fr. 375. Jfr. *crater*, *cratera* i latinet, som från den urspr. bet. blandningskärl vidgas. så att det betecknar skål, utan afseende på dess användning.

ὄψον (ἕψω), eg. det kokade, med utvidgad bet. alt, som äts till brödet, i synnerhet kött, men äfven till

dryck: κρόμυον, ποτῷ ὄψον, Λ, 630. Hit torde äfven τέφρη — aska kunna räknas, alldenstund detta ord eg. betyder den varma (askan), såsom beslägtadt med det latinska *tepere*. Liknande skulle utvidgningen vara i φάρμακον, i fall detta ord är slägt med θερμός (φ — θ — *gh*. Jfr. Kuhns Zeitschr. XXV, 168, 172 f.) således eg. varmt (afkok), sedan dryck, trolldryck: βεβρωκὼς κακὰ φάρμακα, Χ, 94. Andra sammanställa ordet med φόρβη, då utvecklingen af betydelsen gestaltar sig annorlunda: läkeört: φέρει ἄρουρα φάρμακα, δ, 230, sedan botmedel i allmänhet (remedium). Med afseende på betydelsens utveckling i förra fallet skulle man kunna jämföra det svenska ordet *bad* (beslägtadt med tysk *bähen*) således eg. något varmt, sedan äfven kallt bad.

Liksom vid de ofvan behandlade orden så hafva benämningar, som gifvits med hänsyn till en viss egenskap hos ett föremål eller någon omständighet, som stått eller fortfarande står i närmare eller fjärmare sammanhang med det samma, i allmänhet mer eller mindre utvidgats:

ἄρουρα (ἀρόω), eg. plöjdt fält, åker, Ζ, 195, med utvidgad betydelse fält eller mark (utan afseende på odling): ἐπάλυνεν ἀρούρας, Κ, 7; genom ytterligare utvidgning: jorden: ἑκάστῳ μοῖραν ἔθηκαν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν, τ, 593. En analog utveckling förekommer i det latinske *arvum* (ager arvus). Jämför för öfrigt svenskans *mark*, eg. en genom gränser utmärkt plats, sedan ägor, t. ex. ängsmark, skogsmark, slutligen marken (jorden) i allm. (tysk. Boden); *täppa*, i trädgårdstäppa, eg. en tilltäpt plats; *lycka* (af luka, isl. lykkja); *hage*, *gård*, båda urspr. inhägnad, ingärdad plats med sedermera utvidgad betydelse utan afseende på stängsel. ἀλωή (ἀλοιάω), eg. tröskplats: τριβέμεναι κρῖ λευκὸν ἐυκτιμένῃ ἐν ἀλωῇ, Υ, 496, därifrån har betydelsen vidgats till odlad mark, fält, ur hvilken allmänna betydelse genom klyfning uppstått betydelserna: sädesfält; vingård, Ε 90, Σ, 293 etc. δῆμος (δαίω), eg. skiftadt land, sedan land i allm.: Βοιωτοὶ μάλα πίονα δῆμον ἔχοντες, Ε, 710. Jfr. det svenska *skifte*. Här må äfven antecknas λειμών (λείβω), eg. en fuktig plats; sedermera torde måhända rotbetydelsen hafva fallit i glömska, så att ordet begagnats äfven om torra

högländta platser: äng i allm. νομός (νέμομαι) förekommer hos Homerus blott i sin urspr. bet. betesmark: νομὸν ἵππων, Z, 511, men hos senare förf. i utvidgad bet.: trakt: Οἰάτιδος ἐκ νομοῦ. Soph. O. C. 1061. Det hos Hom. förekommande ἐπέων νομός, Y, 249, öfversätter Auteurieth med „Spielraum", hvadan den vidgade betydelsen skulle förefinnas hos Hom. Äfven följande ord, i hvilka rotens betydelse ej är helt och hållit bortskymd, må här få plats: πόρος (πείρω), eg. vad (öfver en flod): Ἀλφειοῖο πόρον, B, 592, i utvidgad betydelse: vattenled, bana: πόροι ἁλός, μ, 259. Jfr. *vadum* i latinet. ἕδος (ἕζομαι) — säte: πάντες ἀνέσταν ἐξ ἑδέων, A, 534, sedan uppehallsort i allmänhet: δεῦξω Ἰθάκης ἕδος, ν, 344. Jfr. det latinska *sedes* och svenska ordet *säte*, t. ex. säte för biskopen. δόμος, eg. hus af δέμω, sedan hem i allm.: δόμονδε κίον, ω, 220. ἀυτμή = andedrägt: εἰς ὅ ἀυτμὴ ἐν στήθεσσι μένῃ, I, 609, med utvidgad betydelse: blåst: ἀνέμων ἀμέγαρτον ἀυτμήν, λ, 400. πνοιή har samma utvidgning: andedrägt (πνέω): πνοιῇ Ἀχιλλῆος πάλιν ἔτραπε, Y, 439, flägt: ἀνέμων ὡς πνοιὴ ἐπέσσυτο δέμνια, ζ, 20.

βέλος (βάλλω) betyder hos Homerus endast kastvapen och detta i vidsträcktaste bemärkelse, t. ex. om θρῆνυς ρ, 464, men hos senare förf. begagnas det med bortseende från grundbetydelsen om vapen i allmänhet, t. ex. svärdet: κρύψω τόδ' ἔγχος τοὐμόν, ἔχθιστον βελῶν. Soph. A. 658. Jfr. *telum* i latinet, som har ungefär samma utvidgning. ἔγχος begagnas hos Hom. blott om spjutet (enligt Curt. Grundz.[4] af roten ἀκ i ἀκ-ων, s. 495), men af senare förf. t. ex. Sophokles, såsom i det anförda exemplet syntes, användes det om vapen i allm. En slags utvidgning undergar äfven τόξον i pl., där det användes för att beteckna båda båge och pilar: Αὐτὰρ δὲ συναίνυτο καμπύλα τόξα πεπτεῶτ' ἄλλυδις ἄλλα, φ, 502.

Slutligen antecknas dels fran Homerus, dels från andra förf. nagra exempel på utvidgning, som mer eller mindre afviker från den ofvan uppstälda normen för betydelsens utveckling eller star nära metaforen:

παλάμη = palma, den flata handen, Γ, 338, med utvidgad bet. hand. t. ex. den knutna (näfven): οὓς ἔπασχον ὑπ' Ἄρηος παλαμάων, Γ, 128. δάκτυλος (af roten δεκ i δέκομαι?) be-

gagnas i utvidgad betydelse äfven om tårna utan tillägg af ποδῶν. Detta ord förekommer ej hos Hom. ὄμβρος — regn förekommer hos Hom. äfven om snö, *M*, 286, hos senare förf. är dess betydelse så vidgad, att det betyder vatten (väta): καί νιν ὄμβροι τακομέναν κ. τ. λ., Soph. Ant. 829. σκηνή — tält, i pl. läger, äfven om inga tält finnas. Xen. A. 3, 5, 7, således utvidg. med abstraktion af grundbetydelsen. κρύσταλλος (κρύ-ος = köld) har hos Hom. den ursprungliga betydelsen is, ξ, 477, men hos senare förf. utvidgas dess bet., så att det betecknar äfven sådana föremål, som likna is, t. ex. bergskristall. I detta ord har väl den bild, som legat till grund för utvidgningen, förbleknat, och det samma torde måhända äfven kunna sägas om utvidgningen i följande ord: χεῖλος — läpp, utvidg. rand, kant: ἐπ' ἄκρῳ χείλει ἐφεσταότες, *M*. 52. ὀμφαλός, eg. *umbilicus*, *Λ*, 525, med vidgad bet.: midt-(medel-)punkt: ὅθι τ' ὀμφαλός ἐστι θαλάσσης, α, 50, samt begagnas äfven om bucklan på skölden, *Λ*, 34. μαστός — bröst, Xen. A. 1, 4, 17, utvidg. höjd, 4, 2, 6. Jfr. λόφος. ἐγκέφαλος (κεφαλή) = hjärna, utvidg. „palmkäl". ἔριον = ull, ἔρια ἀπὸ ξυλοῦ = bomull. πῖαρ användes väl urspr. om djurs fett och utvidg. om fett i allm., t. ex. i jorden: ἐπεὶ μάλα πῖαρ ὑπ' οὖδας, ι, 135.

Utvidgning vid ord, som beteckna abstrakta begrepp, är ej så tydligt framträdande som vid de förut behandlade uttrycken:

ἄϝεθλος (vadari, wetten), eg. täflingskamp: ἢ ἐν ἀέθλῳ ἠὲ καὶ ἐν πολέμῳ, *Π*, 590, i utvidgad betydelse: kamp, strid, t. ex. i krig. *Γ*, 146, ännu mera generel är betydelsen möda, mödosamt arbete: πολέων κεκορήμεθ' ἀέθλων, ψ, 350. Jfr. *arebeit*, som i Nibel. Lied förekommer i betydelsen kamp. δῆρις = täflingskamp: υἱός θ' υἱωνός τ' ἀρετῆς πέρι δῆριν ἔχουσιν, ω, 515, utvidgadt: strid: ἀνδράσι πόνον καὶ δῆριν ἔθεντο, *Ρ*, 158. Om det latinska *certamen* har en liknande utvidgning, lämnar jag därhän. χάρμη (χάρμα), eg. stridslust: μηδ' εἴκετε χάρμης Ἀργείοις, *Δ*, 509, utvidg. strid i uttrycket: προκαλεῖσθαί τινα χάρμῃ, *Η*, 218 etc. I förbigående må anmärkas, att ἄρης = strid(s raseri) urspr. är namnet på krigsguden, som under-

gått utvidgning: ὀξὺν ἄρηα ἐγείρειν, *B*, 440. Jfr. *Mars* i latinet: suo Marte pugnare. Jfr. för öfrigt Ἥφαιστος, *Vulcanus*, *Ceres* etc., ehuru väl vid flera af dylika ord det egentligen är den ursprungliga betydelsen, som framträder och utvidgningen i sjelfva verket blott skenbar. Jfr. Curt. Grundz.[4] s. 120.

λύσις (λύω) = utlösning (t. ex. af Hektors lik), *Ω*, 655, utvidgadt: befrielse, räddning i allm.: θανάτου, *ι*, 421. (ξεινήιον, eg. gästskänk, *Κ*, 269, utvidgadt: skänk i allm., lön: τοῦτό τοι ἀντὶ ποδὸς ξεινήιον, *χ*, 290.) ποινή (τίω, zend *kaêna* = bot, sanskr. *cayate* = straffar, Bugge, Kuhns Zeitschr. XIX, 406, Collitz, Bezzenb. Beitr. III, 198) = bot, böter: Τρωὶ δῶχ' υἱος ποινήν, *E*, 266, utvidg. ersättning i allm.: ἀτάρ τοι νῦν γε μέγα κράτος ἐγγυαλίξω τῶν ποινήν, *P*, 207.

ἀλαλητός (ἀλαλά), eg. härskri: Τρώων ἀλαλητὸς ἀνὰ στρατὸν ὀρώρειν, *Δ*, 436, utvidgadt: rop i allm., såsom ångest-, glädjeskri: θεσπεσίῳ ἀλαλητῷ φεύγοντες, *Σ*, 149 etc. φωνή (φάναι) = vox, *P*, 696, utv. ljud, skall af andra instrument än talorganet: ἀριζήλη φωνή, ὅτε τ' ἴαχε σάλπιγξ, *Σ*, 219, i hvilket uttryck, så framt det ej bör uppfattas såsom bild, en utvidgning föreligger. Jfr. orgel*stämma* i svenskan och *vox* i lat. στόνος (στένω) förekommer hos Hom. blott i sin urspr. bet. suckan, stönande, *Φ*, 20, men hos Soph. användes det om hafvets brus: στόνῳ βρέμουσι ἀκταί, Ant. 592, en användning, som snarare torde böra anses som en bild än som en utvidgning.

ἴς (ϝίς), eg. sena, vidare: muskelkraft: ἶν' ἀπέλεθρον ἔχοντας, *E*, 245, i utvidgad bemärkelse: kraft i allmänhet, t. ex. ἀνέμου, *O*, 383, ποταμοῖο etc. Samma utvidgning förekommer i det beslägtade latinska *vis*.

ἦμαρ = dag, utvidgadt: tid, tillstånd, t. ex. ἐλεύθερον, δούλιον, νόστιμον; jfr. ἡμέρα hos Soph. νύξ = natt, nattens mörker, utvidgadt: mörker i allm.: σάωσε νυκτὶ καλύψας, *E*, 23; ὅσσε νὺξ ἐκάλυψεν („dödsens mörker"), 310. Utvidgningen i dessa sistnämda uttryck torde dock måhända ej få anses fullt genomförd, utan deras användning i den senare bemärkelsen betraktas såsom en poetisk omskrifning. Jfr. ἥβη, eg. pubertas, ungdomsålder; sedermera, t. ex. hos Pindarus, hvarje blomstrande, lyckligt tillstånd i allm.

Hvad som sagts om de nyss anförda uttrycken, torde äfven gälla νέφος i bet. tät massa, mängd: μετὰ δὲ νέφος εἵπετο πεζῶν, Ψ, 133. Jfr. πέλαγος, som förekommer i samma bet. δεῖπνον — coena, hufvudmåltiden, Θ, 53; utvidg. mål med öfvergång till konkret betydelse: εἴ μοι δεῖπνον δοῖεν, ο, 316, äfven om foder åt djur: ἵπποισιν δεῖπνον δότω, Β, 383.

Om den ursprungliga betydelsen af κύκλος är hjul (skr. *cakra* — hjul), Ψ, 340, så vore betydelsen krets en utvidgning däraf: χέε δέσματα κύκλῳ ἁπάντῃ, θ, 278. Ifall den ursprungliga betydelsen af χρῆμα vore den abstrakta behof (af χράομαι), som sedermera öfvergått till konkret betydelse sak, som man behöfver och utvidgats till (sak, som man äger, egendom, β, 78, ξ, 285) sak, ting i allm.: τι χρῆμα δρᾷς, Soph. A. 288, så kunde man häri finna en viss öfverensstämmelse med betydelsens utveckling i det franska *chose*, af lat. *causa*, och det svenska ordet *sak*, isl. *sök*, som urspr. betyder rättegångssak, tvistemål.

Utvidgning vid adjektiv.

Vi hafva ofvan sett, huru som ett föremål stundom fått sitt namn af en speciel egenskap hos detsamma, här vid adjektivet är det däremot egenskapen, som ej så sällan fått sitt namn af det föremål, hos hvilket densamma var mera i ögonen fallande. Då detta namn genom abstraktion så att säga löstes från detta föremål och användes om samma egenskap hos andra föremål, blef det en generel benämning för egenskapen utan afseende på föremålet, som eger den[1]). Bland de egenskaper hos föremål, som vid första anblicken

---

[1]) I sjelfva verket har det sålunda bildade adjektivet med hänsyn till sin rot uppstått genom en inskränkning, i det att en enda egenskap hos föremålet, som stundom är ganska oväsentlig, bland de många föremålet äger, fått sitt namn utaf detsamma, t. ex. ἰόεις = violfärgad; ϝροδόεις = rosendoftande. Men å andra sidan gifves det äfven exempel på, att det adjektiv, som fått sitt namn af ett visst föremål, också kan beteckna två eller flera af föremålets egenskaper, materie etc, t ex. λιπαρός = smord, — glänsande, — fet, — skön; κυάνεος = af stål, Σ, 564, — stålblå, mörk; χρύσεος = af guld, — gul; λειριόεις = hvit, — fin, — ljuflig, — mjuk (ὄψ).

falla i ögonen, äro färgerna[1]). Några af dessa hos Homerus förekommande, nämligen de, som äro af yngre bildning, hafva ock uppnämts efter vissa föremål. De benämningar däremot, som äro äldre, äro svårare att bestämma till sitt ursprung och sin rotbetydelse, t. ex. *μέλας*, hvilket ord Geiger[2]) härleder af en rot *mal* eller *mar*, som skulle betyda sönderrifva med fingrarne eller söndermala med tänderna, och sammanställer med *mordeo* (skr. *mṛd*), *μολύνω*, skr. *malu*, goth. *mulda* etc. Curtius (Grundz., s. 372) härleder ordet af skr. roten *mal* = vara smutsig. Båda synas således, äfven om de inlägga olika betydelse i den

---

[1]) Som bekant, har man i senare tider framstält den åsigten, att hos de gamla och särskilt urtidens människor ögat blott skulle hafva varit känsligt för ljusets intensitet eller, såsom man uttryckt sig, för ljusstrålarnes kvantitet, ej deras kvalitet, och att förmågan att urskilja färgerna, som hos dessa människor skulle hafva varit ganska ringa, med tiden utbildats. Så skulle de hafva nöjt sig med att beteckna motsatsen emellan svart och rödt, i det att alla andra färger föreföllo dem såsom omärkliga skiftningar af dessa; grönt och blått sakna enligt Geiger (Zur Entwickelungsgeschichte der Menschheit, s. 45 f) (adäkvata) benämningar i de älsta folkens literatur etc. Häremot hafva andra gjort invändningar, och en hel literatur har uppstått om detta spörsmål. Hvad särskilt Homerus beträffar, har den engelske statsmannen Gladstone i sitt arbete Studies on Homer and the Homeric Age sökt visa, att hos denna diktare uppfattningen af de prismatiska färgerna är bristfällig och obestämd, i det att han använder samma benämning om färger, som enligt vår uppfattning äro väsentligen skilda, eller omvändt gifver ett och samma föremål bestämningar, som beteckna i grunden skilda färger. Äfven om Gladstone's, Geigers m. fl. uppfattning af färgsinnet hos den homeriska tidsålderns människor skulle vara rigtig, hvad som af filologer blifvit bestridt, så måste dock namnen på färgerna haft på denna tid en mindre fixerad betydelse, och under förutsättning af ett normalt färgsinne skulle de hafva haft en vidsträckt betydelsesfer, då de kunnat användas om vidt skilda färger (egenskaper), d. ä. undergätt utvidgning i hög grad, för så vidt de uppnämts efter (färgen hos) ett enskilt föremål.

[2]) „Die Wörter, womit wir die Farben bezeichnen, zerfallen in zwei leicht kennliche Klassen. Die bestimmtesten, aber auch die jüngsten, pflegen von Gegenständen hergenommen zu sein, die bestimmt gefärbt sind und leicht verglichen werden können", Geiger, Zur Entwickelungsgeschichte der Menschheit, s. 48.

ursprungliga roten, vara ense om, att svart betecknats med ett ord, som urspr. haft betydelse af vara fläckad, smutsig. Men dylika spörsmål ligga utom gränserna för denna uppsats, och vi fästa oss här endast vid de benämningar på färgen, hvilka uppkallats efter ett bestämdt föremål och sedan utvidgats, t. ex. ἰόεις (ἴον) eg. violfärgad, med generel betydelse: mörkblå, stålblå om σίδηρος, Ψ, 850. Af samma rot äro ἰοδνεφής (ἴον, κνέφας) eg. violmörk, utvidg. mörkblå: ἰοδνεφὲς εἶρος, δ, 135, ἰοειδής (εἶδος) eg. violett, utvidg. mörk om hafvet, ε, 56 etc. μήλωψ (μῆλον) eg. äppelfärgad, sedan guldgul om frukten, καρπός, η, 104. (Autenrieth härleder ordet af μαλός — hvit och öfversätter hvitglänsande). μορόεις (μόρον) eg. mullbärsfärgad; i uttrycket ἕρματα τρίγληνα μορόεντα σ, 298 återgifves ordet med mörk af de gamle uttolkarne; jfr. Ameis' Anh. ad h. l. λειριόεις (λείριον) eg. liljefärgad d. ä. hvit: χρόα λειριόεντα δάψει, N, 830; jfr. „liljekinder" i sv. οἶνοψ betyder egentligen, ifall det kommer af οἶνος, vinfärgad, med utvidgad betydelse: mörkröd, mörk[1]) om hafvet både i lugnt och upprördt tillstånd; äfven om färgen hos oxar, N, 703. Jfr. κροκό-πεπλος — med saffransfärgade kläder, Θ, 1; ϝροδο-δάκτυλος — rosenfingrad, med rosenfärgade fingrar.

κυάνεος (κύανος) eg. stålfärgad, utvidgadt: mörkblå eller mörk i allmänhet om ὄφρυες, χαῖται, τρίχες, δράκων, κάλλυμα, γαῖα ψάμμῳ κυανέη, νεφέλη, νέφος, φάλλαγγες. Vidare förekommer ordet i sammansättningar såsom en generel bestämning beträffande färgen ss. κυανόπεζα, κυανόπρωρος, κυανοχαίτης, κυανῶπις. Geiger, hvilken, såsom förut nämts, frånkänner de gamle förmågan att uppfatta den gröna och blå färgen, anser att κύανος betecknar „das tiefste Schwarz", men att sedermera betydelsen utvecklat sig till att beteckna

---

[1]) Som Homerus benämner hafvet οἶνοψ, πολιός, πορφύρεος, ἰοειδής, μέλας o. s. v., så anser Gladstone (s. 28, 30), att skalden med alla dessa epiteter endast velat beteckna hafvets mörka utseende, en uppfattning, som förkastas af Düntzer, Homerische Abhandlungen s. 507—565.

blått[1]) Häremot har man anmärkt, att svart och blåt ej äro så skarpt skilda, att ej skalden i de förbindelser har använder *κυάνεος* därmed äfven kunnat beteckna en skiftning i blått t. ex. om stormmolnet, botten i Charybdis djup, de anryckande härmassorna, och hvad särskilt dess användning om ögonbryn och hår beträffar, så kan skalden med *κυάνεος* hafva velat beteckna deras ovanliga skönhet[2]). *χρύσεος* (*χρυσός*) eg. guldfärgad, utvidgadt guldgul om t. ex. hästarnes manar (*ἔθειραι*), om molnen (*νέφεα*). *πόρφυρεος* af *πόρφυρα* (af *φύρω*, Curt. Stud. VI, 295) således eg. purpurfärgad, med utvidgad betydelse rödskimrande i olika skiftningar om *αἷμα, ἅλς, θάνατος, νεφέλη*; vid de båda senare orden går betydelsen öfver till att beteckna svart, så att i detta ord liksom det latinska *purpureus* betydelsen är sväfvande och förorsakat lexikograferna mycket hufvudbry. *φοινικόεις* af *φοῖνιξ* (ett feniciskt färgstoff) betyder således eg. färgad med (eller som) fenicisk färg, i utvidgad betydelse röd om *χλαῖνα, σμώδιγγες*. Däraf *φοινικο-πάρῃος*. Jfr. *indigo* eg. (en färg) från Indien, utvidg. ett slag af blå färg; men såsom förut anmärkts, ligger i sjelfva namnet en inskränkning, i det att af alla färger från Indien just denna fått namnet den „indiska" par préférence, liksom den ofvan nämda röda *φοῖνιξ*.

φοινός, φοίνιος, φοινήεις (*φόνος*?) eg. blodfärgad, med utvidgad betydelse röd om *αἷμα, δράκων*. Däraf *δαφοινός, —εος*: *εἷμα αἵματι δαφοινεόν*, Σ, 538. För öfrigt begagnas det om rödt i flera skiftningar såsom *δράκων, δέρμα λέοντος, θῶες*.

αἰθαλόεις (*αἴθω*) eg. nedrökt, svärtad af rök: *μέλαθρον αἰθαλόεν*, Β, 415, om hela salen. χ, 239, med utvidgad bemärkelse svart: *χερσὶν ἑλὼν κόνιν αἰθαλόεσσαν*, ω, 317.

---

[1]) Anf. Afhl. s. 49: „Die Wörter, welche in irgend einer Sprache für blau gebraucht werden, bedeuten zu kleinerem Theile ursprünglich grün; der grösste Theil derselben hat in der frühesten Zeit schwarz bedeutet".

[2]) Jfr. Marty: Die Frage nach der geschichtlichen Entwickelung des Farbensinnes, Wien 1879, s. 84 f.

ἐρεβεννός (ἔρεβος) således eg. en färg från (af) ἔρεβος, öfverhufvud: svart (ater): νὺξ ἐρεβεννή, *I*, 474.

De ord, som beteckna allmänna kvantitets- och kvalitetsbegrepp, hafva till en del uppstått ur ord och ordrötter med en mera konkret (speciel) betydelse, eller hafva sjelfva ursprungligen haft en sådan betydelse, som genom abstraktion generaliserats till att beteckna storhet, sätt, grad etc.

πελώριος (πέλωρ) eg. vidunderlig, i utvidgad bemärkelse uttrycker ordet storhet (i högsta grad) och begagnas om personer och ting ss. ἔγχος, λᾶας, κύματα, τεύχεα, θαῦμα. δεινός eg. ryslig: δεινὰ πέλωρα, *B*, 321, i utvidgad bet. ingens om t. ex. σάκος, ἄορ, μελίη, ἀγορή etc. Så användas äfven ryslig och ohygglig i svenskan, t. ex. en ryslig mängd folk, ohyggligt kallt o. s. v. Jfr. αἰνός: αἰνότατε Κρονίδη = väldige Kr. ἀμαιμάκετος (ἀ — μαιμάω) eg. furens, Χίμαιρα, *Z*, 179, utvidg. ingens, t. ex. ἱστός, ξ, 31. Jfr. rasande i sv., t. ex. en rasande stor förlust. ὄβριμος (βρίθω) eg. tung, utvidgadt väldig om t. ex. ἔγχος, ὕδωρ. Jfr. sammansättningarne ὀβριμοεργός, ὀβριμοπάτρη. πυκινός eg. tät (frequens) t. ex. ὄζος, δρυμός, θάμνος, utvidg. väldig: ἀνδρ' ἄτη πυκινὴ λάβη, *Ω*, 480. δαιμόνιος, οὐράνιος få inom den senare literaturen en vidgad betydelse ungefär som de motsvarande orden gudomlig, himmelsk i svenskan och *divinus* i latinet. Här må äfven nämnas: ἀνδραχθής: ἀνδραχθέσι χερμαδίοισιν βάλλον, *K*, 121. Hvarmed må jämföras le hos Xenophon förekommande ἁμαξιαῖος eg. som fordrar n vagn för att forslas, obäklig, λίθος; βουπόρος eg. om kan genomborra en oxe, stor, A. 7, 8, 14.

ἀθέσφατος (θεός — φημί?) eg., ifall härledningen är riktig, utsäglig, med vidgad betydelse ofantlig i allmänhet, vilken allmänna betydelse specialiseras i olika riktningar, lt efter det substantivs betydelse, med hvilket ordet är örenadt ss. γαῖα, θάλασσα, ὄμβρος, νύξ, οἶνος. θεσπέσιος (θεός — σπεῖν) har ungefär samma betydelseutveckling som föreående ord: ofantlig, väldig om ὅμαδος, ἠχή, φόβος, νέφος, αλκός etc. ἄσπετος (ἀ — ἐσπεῖν) eg. (liksom föregående)

outsäglig: ἄσπετα πολλά, utvidg. ingens i skiftande betydelsen om ὕλη, ῥόος, αἰθήρ, κρέα, δῶρα, ἀλκή, κῦδος etc.

ἄσβεστος (ἀ — σβέννυμι) eg. outsläcklig, φλόξ, Π, 123, i utvidgad bemärkelse betecknar ordet storhet (i superlativ) i skiftande betydelser om γέλως, μένος, βοή, κλέος.

Äfven följande adjektiv, som beteckna storhet, hafva en i någon mån generaliserad betydelse, ehuru den betydelse, som härledningen gifver vid handen, är mindre speciel: ἀπειρέσιος, ἀπείριτος, ἀπείρων (ἀ — πέρας) eg. gränslös, sedermera uttryck för storhet (i högsta grad) i allmänhet, t. ex. om ἔδνα, ἄποινα, πόντος, δεσμοί, ὕπνος; jfr. *infinitus* i lat. ἀμέτρητος (μετρέω), πένθος, πόντος; jfr. *immensus*. ἄκριτος (af κρίνω), med ungefär samma betydelse som föregående ord, t. ex. ἔχω δ' ἄχε' ἄκριτα θυμῷ, Γ, 412; äfven ἄκριτα πολλά. Jfr. ἀκριτόμυθος, ἀκριτοφύλλος. ἄπλετος: ἄπλετον βάρος, Soph. T. 982. ἀπέλεθρος (πέλεθρον?): ἶν' ἀπέλεθρον ἔχοντας, Ε, 245. Utvidgad betydelse har möjligen εὔχορος (χορός), eg. med rymliga dansplatser d. v. s. slätter, vidsträckt (?): Ἠλιδ' ἐς εὐρύχορον, δ, 635. Måhända hafva andra liknande sammansättningar i någon mån generaliserats ss. εὐρύπορος, εὐρυ-ρέεθρος, -ρέων, som då skulle hafva ungefär samma betydelse som εὐρύς. στεινοπός (στεῖνος, ὀπή) eg. med trång utgång, sedermera trång t. ex. ὁδός, πόντος.

I andra adjektiv, hvilka beteckna storhet, angifver rotbetydelsen mera sättet för egenskapens uppkomst, t. ex. τροφόεις, τρόφις (τρέφω) eg. (väl)närd, sedermera stor, väldig om κῦμα. Jfr. *altus* (af *alo*) = hög, djup. Af samma ursprung är ταρφύς = frequens, creber (af samma rot som *cresco*): ταρφέες ἰοί, Λ, 387. ἀολλέες (σα — εἰλέω) eg. sammanträngda, samlade, alla, Ε, 498 etc. Enahanda vore betydelsens utveckling i ἀθρόος, i fall detta ord kan sammanställas med θορεῖν, θρώσκειν. Jfr. det latinska *cunctus* af conjunctus? convinctus? och svenska samtlige (samla). βλωθρός (βλώσκω) eg. (uppåt)gående, sedermera: högrest, smal om träd: πίτυς βλωθρή, Ν, 390; βλωθρὴν ὄγχνην, ω, 234 etc. Jfr. det latinska *celsus* (af obrukl. *cello*) och sv. reslig. ταναός (τείνω) eg. (ut)dragen, sedan: lång t. ex. αἰγανέη. Jfr. *tenuis* i lat., *tunn* i sv. beslägtade med *tendo*,

tänja (uttänja). (ψιλός (ψάω) eg. afskafd d. ä. kal, naken: δέρμα ψιλόν, ξ, 437; τὴν δὲ ψιλὴν φέρε κῦμα, μ, 421).

I sammanhang med de anförda storhetsbegreppen må nämnas några adverb, i hvilka den mera speciela grundbetydelsen generaliserats till att uttrycka sätt, grad (graden af den verksamhet eller det tillstånd, som predikatet uttrycker), t. ex. ἄλαστον (ἀ — λαθέσθαι) ὀδύρομαι: ἄλληκτον (ἀ — λήγω) πολεμίζειν; ἀσκελὲς (ἀ — σκέλλω) κλαίειν; ἀσπερχὲς (ἀ — σπέρχω) μενεαίνειν; ἀχρεῖον (χρεῖος) ἰδεῖν, γελᾶν; αἰνὰ (αἰνός) ὀλοφύρεσθαι; ἔκπαγλα (ἔκπαγλος, πάγος) φιλεῖν, ἐχθαίρειν; ἁπαλὸν (eg. späd) γελάσαι; ἀδινὰ (ἀδινός, δίω commotus?) στενάχειν, κλαίειν; ἀμφ' αὖον (αὖος, siccus) ἀΰτευν etc.

För öfrigt antecknas några strödda exempel på adjektiv, hvilka beteckna egenskaper i allmänhet, i hvilka en betydelseutveckling med hänsyn till härledningen synes föreligga ss. ἀμύμων (μῶμος) eg. utan fläck, utv. förträfflig i allm. t. ex. μῆτις, οἶκος, ὀρχηθμός, τύμβος etc.

θεῖος, ἀντίθεος, θεοειδής, θεο-είκελος, hvilkas betydelse antagligen generaliserats till att uttrycka den högsta grad af skönhet, förträfflighet — härlig.

ἀρηΐ-θοος (ἄρης — θοός), ἀρηΐ-φιλος, βοη-θόος (βοῇ θοόν — snabb i striden?), μενεδήιος, μενεπτόλεμος (μένω, δήιος, πτόλεμος), μενεχάρμης (χάρμη), ταλαύρινος (ῥινός) m. fl., hvilka alla från en specielare grundbetydelse uppgå i den allmänna betydelsen tapper.

ἀκήριος (κῆρ), ἄναλκις (ἀλκή), ἀπτόλεμος, som kunna anses hafva fått den generela betydelsen feg.

ἄκληρος (κλῆρος), ἀκτήμων (κτῆμα), ἀλήιος (λήιον), hvilkas generaliserade betydelse torde kunna återgifvas med fattig. πολύκληρος, πολυκτήμων, πολυλήιος — rik.

ἄπρηκτος (πράσσω), ἀτέλεστος (τελέω) — fruktlös, κακόεργος (ἔργον), κακομήχανος (μηχανή), κακότεχνος (τέχνη) — „unheilstiftend", ond.

Förteckningen på dessa exempel kunde naturligtvis ökas med en mängd dylika, i hvilka grekiskan genom flera synonyma uttryck återger samma begrepp; men detta endast under tvänne förutsättningar, nämligen att hvart och ett af de synonyma orden ursprungligen haft den speciela be-

tydelse, som betingas af härledningen, samt vidare att denna särskilta betydelse verkligen nötts bort, så att alla dessa ord utan någon speciel bibetydelse uttrycka ett och samma allmänna begrepp. I allmänhet torde man kunna påstå, att det senare är en ej så sällan förekommande företeelse inom språken, hvarför ock den så kallade synonymiken ofta nog förlorar sig i spetsfundiga hårklyfverier, hvilka sakna grund inom det verkliga språket. Såsom exempel på synonyma uttryck, hvilka ursprungligen väl ej ägt någon mera utpräglad specialbetydelse, må nämnas ἔκπαγλος, κρυερός, κρυόεις, ὀκρυόεις, (ῥίγιον), καταριγηλός, ῥιγεδανός — förskräcklig, ryslig, samt å andra sidan såsom exempel på sådana uttryck, hvilka, ehuru de vid öfversättning väl kunna återgifvas med ett och samma ord, dock väl ej inom grekiskan till sin betydelse helt och hållet sammanfallit: ὠκύαλος (ἅλς), ὠκύπορος (πόρος), ὠκυπέτης (πέτομαι), ὠκύπτερος, ὠκύπους, hvilka alla kunna öfversättas med snabb. Till sist må anmärkas, hvad som ofvan antydts, att de båda riktningar af språkets utveckling, hvilka i denna uppsats behandlas, just hos egenskapsorden gå hvarandra så nära och, så att säga, korsa hvarandra, att det ofta nog är svårt att afgöra, när man bör anse en utvidgning eller en inskränkning hafva ägt rum, i det att t. ex. en betydelse, som från en synpunkt betraktad ter sig såsom en utvidgning, från en annan synpunkt sedd måste anses såsom en inskränkning.

Utvidgning vid verb.

Då verbets betydelse är, snart sagdt, i oändlighet skiftande, beroende på dess bestämningar, ställning och sammanhanget, så kan här naturligtvis ej blifva fråga om att angifva betydelsens utveckling i enskiltheter, utan endast påpeka gången och riktningen i allmänhet för den samma. Vi hafva ofvan i sammanhang med substantivet anfört exempel på betydelsens utvidgning vid verb (χαλκεύω etc.). De verb, som hafva undergått en likartad betydelseutvidgning, som dessa ofvan anförda, de hafva i allmänhet bildats af substantiv eller adjektiv, hvilka bildningselement antingen tillägga till den verksamhet, som verbet betecknar, en inskränkande

.mning eller ursprungligen måste hafva ...... en så-
ehuru denna redan före den homeriska ...... ab-
ierats. För jämförelses skull anföras till en början
a verb, i hvilka den ursprungliga betydelsen d. ä. den
lelse, som verbet genom sin bildning äger eller bör
ej torde hafva generaliserats, utan stått mer eller min-
:lar för medvetandet ss. κυλίω (κυλίος): κυλίνσομεν νεκροὺς
καὶ ἡμιόνοισιν d. ä. κομίσωμεν ἐφ' ἁμαξῶν (Faesi), *Π*, 332,
andra (Autenrieth, Ebeling) blott „fortfaren". μοχλέω
ς) — „weghebeln" (Autenrieth): στήλας ἐμόχλεον —
Hebeln bearbeiteten" (Ameis) *M*, 259. Om det
mma förhållande med ὀχλέω, ὀχλίζω, μετοχλίζω, att hand-
ı ej lät tänka sig utan sjelfva verktyget (ὀχλεύς), hvar-
den utfördes, d. ä. att ingen abstraktion ägt rum, torde
ovissare: ψηφῖδες ἅπασαι ὀχλεῦνται d. ä. κινοῦνται (Faesi),
1; τὸν ῥηιδίως ἐπ' ἄμαξαν ἀπ' οὔδεος ὀχλίσσειαν, *M*, 448;
ῥεῖα μετοχλίσσειε θυράων, *Ω*, 567. Jfr. svenskans *stänga*
:illsluta med stång; men *hamra* har grundbet.
στεφανόω (στέφανος) — bekransa: ἀμφὶ δέ μιν θνόεν
ἐστεφάνωντο, *O*, 153; τὴν πέρι πόντος ἐστεφάνωται, *κ*, 195,
:ieht", „am Rande", (Ameis, *E*, 739). Jämför be-
sa i svenskan, där äfven grundbetydelsen ej helt och
bortnötts. θριγκόω (θριγκός) — förse med tinnar:
λὴν) ἐθρίγκωσεν ἀχέρδῳ, „krönte mit wildem Birn-
n" (Ameis), *ξ*, 10. σηκάζω (σηκός) — instänga i
rna: σήκασθεν κατὰ Ἴλιον ἠύτε ἄρνες, *Θ*, 131, hvarest
nda verbets användning beror på att liknelsen är
nförd.

andra verb däremot framträder betydelsens utvidgning
:e, t. ex. ἀλείφω (λίπα) eg. insmörja med fett, van-
i förening med λίπ' ἐλαίῳ, ensamt λίπ', *ζ*, 227, hvilken
nning (förklaring) visar, att den ursprungliga betydel-
allit i glömska d. ä. generaliserats till den allmänna
elsen bestryka, t. ex. ....
let däraf bildade ἄλειφαρ har en inskränktare betydelse
ingere (*unguen* — fett) i lat. och *smörja*, *nedsmörja*
) i sv., hvilka båda verb antagligen hafva samma
betydelse som ἀλείφω, men ....

än fett. οἰνοχοέω eg. iskänka vin, utv. iskänka: οἰνοχόει νέκταρ, Δ, 598. μεθύω (μέθυ) eg. vara drucken af vin, σ, 240, utvidg. vara genomdränkt: βοείην μεθύουσαν ἀλοιφῇ, Ρ, 390. κορύσσω (κόρυς) eg. förse med hjälm („behelmen“) har hos Hom. den generela bet. väpna (sig): κορύσσετο νώροπι χαλκῷ, Η, 206; τεύχεσι etc. Så äfven θωρήσσω (θώρηξ) eg. förse med pansar (panzern), väpna: τεύχεσιν, Θ. 376. κιθαρίζω (κίθαρις) eg. spela på zittra; med mera generel betydelse: spela (ett stränginstrument): φόρμιγγι κιθάριζε, Σ, 570, hvilket uttryck i sjelfva verket innebär en motsägelse. Så ock φορμίζω (φόρμιγξ) eg. spela på luta, hvilket verb i sin ordning användes om κίθαρις, α, 155. Det var naturligt, att dessa verbs betydelse, som till arten är föga skild, vid den ringaste abstraktion skulle sammanfalla, såsom t. ex. förhållandet är med ἀκοντίζω och αἰχμάζω s. 83. ὀαρίζω (ὄαρ — maka) eg., i fall härledningen är rigtig, umgås som makar, utvidg. umgås förtroligt, prata förtroligt: ἀπὸ πέτρης τῷ ὀαριζέμεναι, Χ, 127. φυσάω (φῦσα) eg. blåsa med en blåsbelg: φῦσαι πᾶσαι ἐφύσων, i utvidgad bet. blåsa, Ψ, 218. Liknande bildningar (handlingen benämd af verktyget) hos andra förf. äro πεμπάζω (πεμπάς, πέντε) eg. räkna på de fem (fingrarne) — räkna; χειρόομαι (χείρ) eg. få i händerna — underkufva; jfr. handla (hand), handskas med (handske); ψηφίζω (ψῆφος) eg. omrösta med stenskärfvor — besluta i allm.

ἀλοιάω (ἀλωή) eg. tröska, utvidg. slå, bulta, t. ex. γαῖαν χερσίν, Ι, 568. Så ock ἀπαλοιάω. ἐναρίζω (Ἄρης) eg. döda i strid, utv. döda: θῆρας ἐναίρειν, Φ, 485. Jfr. slå i *hjäl* (*hel* i isl.). ἀπεναρίζω (ἔναρα) eg. afväpna, beröfva vapnen: τοὺς ἐνάριζον ἀπ' ἔντεα, μ, 195, hvilket objekt utvisar, att betydelsen i någon mån generaliserats till beröfva. Så ock *spoliare* i latinet. Jämför ἀλαόω (ἀλαός) eg. blända: ὃν ὀφθαλμοῦ ἀλάωσεν, α, 69, hvilken konstruktion antyder att betydelsen närmat sig den generela betydelsen af beröfva. χηρόω (χήρη) eg. göra till enka: χήρωσας γυναῖκα, Ρ, 36, utvidg. göra öde, (tom) i allmänhet: χήρωσε ἀγυιάς, Ε, 642. Jfr. ὀρφανίζω (ὀρφανός) eg. beröfva fader och moder, utv. beröfva: ἐκ δυοῖν ἔσοιθ' ἅμα πατρός τ' ἐκείνης τ' ὠρφανισμένος

βίου, Soph. T. 942. ἱερεύω (ἱερός) eg. offra, slagta offerdjur, utvidg. slagta: βοῦς ἱερεύοντες εἰλαπινάζουσιν, β, 56.

Såsom exempel på utvidgning kunna vidare anföras: ἀπέμβω (ἀπέων, jfr. Autenrieth) eg. bedraga, listeligen beröfva, utv. beröfva: ἀπέμβονται νεότητος, Ψ, 445. Samma betydelseutveckling har *fraudare* (*fraus*) i latinet. ταρχύω (τερσαίνω torreo) eg. comburere, utvidg. begrafva i allm.: ἑ ταρχύσουσι κασίγνητοί τε ἔται τε τύμβῳ, Π, 456. Om uti κονίω och κροταλίζω, då de få rörelse-betydelse, ligger en utvidgning eller inskränkning, vill jag lämna osagdt, t. ex.: κονίοντες πεδίοιο, Ν, 820; ὄχεα κροτάλιζον, Λ, 160. Jfr. svenskans „damma i väg".

ἀποκαίω har hos Hom. bet. uppbränna, Φ, 336, hos Xenophon begagnas det äfven om kölden i den vidgade bet. förkyla A. 4, 5, 3. Liksom man vid ἀπεναρίζω hade skäl att antaga, att den närmare bestämning af verbets (allmänna) betydelse, som tillades verbet genom objektet, antydde att grundbetydelsen, som just innehåller samma objekt (samma bestämning), generaliserats, så kan äfven vid andra verb objektet antyda en utvidgning af grundbetydelsen, eller en utvidgning af den samma på ett eller annat sätt betingas af det tillagda objektet, t. ex. τειχίζω (τεῖχος) eg. uppbygga en mur, men i uttrycket τεῖχος ἐτειχίσσαντο, Η, 449, är rotens betydelse (mur) liksom utbruten och ställd bredvid verbet, som därigenom kan anses hafva fått en mera generel betydelse af uppbygga, uppföra. Jfr. (upp)mura en mur, ett hus etc. τειχιόεις = munitus. Jämför οἰκοδομέω (οἶκος, δέμω) eg. uppbygga ett hus, men τεῖχος πλίνθοις ᾠκοδομημένον, Xen. A. 2, 4, 7 är betydelsen allmännare: bygga. Så ock i lat. *ædificare* (*ædes, classem*). Ungefär liknande är utvidgningen i γεφυρόω (γέφυρα) eg. uppföra en dam, men i uttrycket: γεφύρωσεν δὲ κέλευθον μακρήν, Ο, 357 har betydelsen vidgats, hvad som objektet κέλευθον antyder.

Ifall den ursprungliga betydelsen hos τίθημι är sätta, så har denna betydelse öfvergått till den mera allmänna (att uttrycka en handling i allmänhet): göra i sådana uttryck som βαλὼν ὀρυμαγδὸν ἔθηκεν, ι, 235; σκέδασιν, α, 116 etc.; (αὐτὸν) πηρὸν θέσαν, Β, 599 etc. Samma utvidgade betydelse

synes ἵστημι antaga i vissa uttryck, t. ex. ἀπειλήτην φυλόπιδα στήσειν πολυάικος πολέμοιο, λ, 314; ἕβδομος ἑστήκει μείς, T, 117 (μὴν ἱστάμενος) etc.

I ἧμαι och κεῖμαι generaliseras de ursprungliga betydelserna sitta och ligga och uppgå i den gemensamma (uppehålla sig), vistas, vara, t. ex. ἑκὰς ἥμεθα πατρίδος αἴης, O, 740; εὐνὴ κακ' ἀράχνια κεῖται ἔχουσα, Π, 35; κεῖται ἄεθλα, Ψ, 273; ταῦτα θεῶν ἐν γούνασι κεῖται: νεῖκος ἔκειτο. Soph. O. 490. Jfr. ναιετάω: Ἰθάκης ἔτι ναιεταούσης, α, 404. jfr. Ameis πέλω, πέλομαι (ἀμφίπολος) eg. vända, vända sig (Curt Grundz. 463), svängas: βέλος πέλεται, Λ, 392 — vistas vara: τόδε πᾶσι φίλον καὶ ἡδὺ πέλοιτο, Δ, 17. Jfr. *versari* lat. τελέθω (hvilket verb sammanställes med τέλλω = gå upp ἡλίου τέλλοντος, Soph. E. 699): νὺξ δ' ἤδη τελέθει, Η, 282 öfver sätter Ameis med „kommt herauf", andra med „ist geworden"; den vidgade betydelsen vara har verbet tydligen ι 52: θαρσαλέος ἀνὴρ ἐν πᾶσιν ἀμείνων ἔργοισιν τελέθει. τεύχω eg fabricari, parare. men i uttrycken ἐσθλὸν καὶ τὸ τέτυκται Ο, 207; θνητὸς καὶ σὺ τέτυξαι, Π, 622 etc. har verbets betydels generaliserats till vara. Äfven i andra språk har en dyli betydelseutvidgning (abstraktion) inträdt vid dylika verb, t ex. *stare* (restare etc.), *exsistere*, *evadere*, *factum* (*esse*) *ställa sig*, *stå*, *sitta*, *ligga*, t. ex. stant mihi cum domin maxima bella mea; ställa sig sjuk, stå öfvergifven, rådlös sitta fängslad. fången, sjön ligger spegelblank o. s. v. Som bekant hafva de s. k. hjälpverben ursprungligen haft e mera speciel, sinlig betydelse eller uppstått ur rötter me en sådan betydelse, t. ex. de olika formerna af εἰμί, *sum* *vara* etc.: skr. *as-mi* af en rot med betydelsen andas (*as* *u-s* = lifsflägt, Curt. Grundz. s. 378), *fui* af roten *bhu* = växa, blifva (Curt. Grz. s. 305), *vara* af *vas* = bo; fr. *ét* af *status* (*stare*); *hafva* af lat. rot *cap* (*capio*); *kunna*, *låta* *lära*, *må*, *skola*, *vilja* (i danskan och engelskan), *äga*, *ämn* m. fl. hafva alla mer eller mindre genom abstraktion öfver gått till hjälpverb. Jfr. Whitney, Leben und Wachsthum der Sprache, übersetzt von Leskien, s. 91.

Såsom redan förut nämts, så spelar metaforen en vigti rol vid betydelsens utvidgning. Vid flera af de ofvan an

förda orden har man haft tillfälle att iakttaga detta, och vi anföra här några ytterligare exempel på utvidgning, i hvilka bilden torde hafva förbleknat, och några, där den klarare framträder. σφηκόω (σφήξ). ἐσφήκωμαι eg. vara tillsnörd som en geting; utvidg. tillsnöra: πλοχμοὶ χρυσῷ τε καὶ ἀργύρῳ ἐσφήκωντο, Ρ, 52. ὑποσταχύομαι (στάχυς) skjuta ax, utvidg. trifvas, frodas: οὐδέ κεν ἄλλως ἀνδρί γ' ὑποσταχύοιτο βοῶν γένος, υ, 212. φαληριάω (φάλαρος) således eg. glänsa (se ut) som en φάλαρος, i utvidgad betydelse om vågorna. Ν, 799. ἀναψύχω (ψῦχος) eg. afkyla, t. ex. ἕλκος ἀναψύχοντα, Ε, 795; som en utvidgning af denna betydelse skulle man till äfventyrs kunna anse betydelsen uppfriska, vederkvicka, t. ex. ἀνέψυχον φίλον ἦτορ, Ν, 84. Jfr. *hugsvala* (sval) i svenskan. ἀεθλεύω (ἄεθλον) eg. anställa täflingskamp, kämpa, utvidg. anstränga sig: ἐργάζοιο ἀθλεύων πρὸ ἄνακτος ἀμειλίχου, Ω, 734. Jfr. ἀθλέω (ἄθλος): ἥρῳ Λαομέδοντι πολίσσαμεν ἀθλήσαντε, Η, 453. ἀμαθύνω (ἄμαθος) eg. göra till sand, med utvidgad betydelse: lägga i aska (förstöra): πόλιν δέ τε πῦρ ἀμαθύνει, Ι, 593. Jfr. *grusa* i svenskan. δέω, καταδέω eg. binda t. ex. τινὰ δεσμῷ, men i uttrycket τινὰ κελεύθου — hämma, hindra.

De uttryck åter, i hvilka man ej är berättigad att antaga en verklig utvidgning föreligga, äro sådana som: ἡ (νευρή) δ' ὑπὸ καλὸν ἄεισε, φ, 411; ἄνεμος περὶ δρυσὶν ὑψικόμοισιν ἠπύει, Ξ, 399; μέγα δ' ἴαχε θεσπιδαὲς πῦρ, Ψ, 216; μέγα δ' ἀμφὶ σάκος μύκε δουρὸς ἀκωκῇ, Υ, 260; ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην (κῦμα θαλάσσης) Δ, 426; ἐρευγομένης ἁλός, Ρ, 265; ὄφρ' ἐξεμέσειεν ὀπίσσω ἱστὸν καὶ τρόπιν (Χάρυβδις), μ, 437; εἰς ὅ κε γῆρας ἔλθῃ καὶ θάνατος, Ν, 60; ἐκλύσθη δὲ θάλασσα κατερχομένης ὑπὸ πέτρης, ι, 484; εἴως μέγα κῦμα παρῆλθεν, ε, 429; ἡ (νηῦς) δ' ἔθεεν κατὰ κῦμα, Α, 483; ἀνὰ στρατὸν ᾤχετο κῆλα θεοῖο, Α, 53; τὸ δὲ (τρύπανον) τρέχει ἐμμενὲς αἰεί, Ι, 386; ἐκ χειρῶν ἔπτατ' ἐρετμά, μ, 203; ὑμὰ κτήματ' ἔδοντες, α, 375; κατέδουσι οἶκον Ὀδυσσῆος, β, 237; κατὰ κλῶθές τε βαρεῖαι γιγνομένῳ νήσαντο λίνῳ. η, 198 etc.

II. Vi öfvergå till den senare delen af det uppgifna ämnet, nämligen den sida af språkets utveckling, som be-

står uti **inskränkning** af ett allmännare begrepp, en allmännare betydelse till en mera speciel, hvarvid riktningen i betydelseutvecklingens gång i allmänhet kan karakteriseras såsom en inskränkning från slag till art. Följande den ofvan inslagna gången för ämnets behandling anteckna vi först de ord, som beteckna personer.

γυνή eg. kvinna; detta allmänna begrepp får genom inskränkning följande speciela betydelser: hustru: γυνή, Προίτου, Z, 160 etc. drottning, herskarinna: ἱερίσ... γυναικί, π, 334; ξ, 123 etc. Det latinska *mulier* har äfven den spec. bet. hustru såsom ock *víf*, *kona* i isländskan; det beslägtade engl. *queen* — drottning. κούρη — flicka, B, 872, i inskränkt betydelse: dotter: κούρης Χρυσηΐδος, ... 111. På andra ställen synes detta ord hafva fått den generela betydelsen af ung kvinna i allm., äfven såsom gift, t. ex. Z, 247, där det användes om Priami gifta döttrar. Jfr. „*flicka*“ i sv. och *puella* i lat.: Danai puellae, (Hor.); detta sist nämda ord begagnas om unga kvinnor i allm., äfven gifta, hvadan betydelsens utveckling är analog med den i κούρη.

Samma inskränkning som i κούρη förekommer äfven i κοῦρος eg. juvenis, inskr. son: Ἴτυλον φίλον, κοῦρον Ζήθοιο ἄνακτος, τ, 523. Jfr. Soph. T. 644 etc. Så äfven παῖς — barn, σ, 216; inskr. dotter: παῖδα ἐμὴν ἐχέμεν, η, 313; son: Ἀχιλεύς, Θέτιδος πάϊς, Δ, 512. Samma inskränkta bet. har *puer*, *gosse*, *pojke*.

ἀνήρ — man; inskr. äkta man: θεὰ γλυκὺν ἵμερον ἔμβαλε θυμῷ ἀνδρὸς προτέροιο, Γ, 140. Jfr. *vir* i lat., *karl* (gåskarl) i sv.

Såsom en slags inskränkning torde man äfven böra anse den föraktfulla betydelse, som ἄνθρωπος stundom har, på samma sätt som „människa“ i svenskan: ἄνθρωπος, δέσποιν', ἀποστήτω, Soph. T. 434. En dylik „försämring“ af betydelsen förekommer i andra språk t. ex. *puer*, som får bet. slaf. Jfr. det sv. ordet *dräng* (isl. *drengr*), *piga*, *kona* (isl. *kona*), *skalk* (got. *skalks*) „*jungfru*“ (tjänsteflicka), *bonde* etc., hvilka alla urspr. haft en ädlare betydelse.

πρηκτῆρ (πράσσω) eg. den som fullgör, verkställer: ναι πρηκτῆρα ἔργων, I, 433, i inskr. bemärkelse: „handlande", p man: οἵ τε πρηκτῆρες ἔασιν, θ, 162. Jfr. „handlande" i a skan. ἀοιδός (ἀείδω) — sångare, i inskränktare betydelse: a gare och) diktare; i den förra bet. förekommer det, 720, i den senare: θ, 43, 479 etc. Det sv. *sångare* l hafva samma inskränkta betydelse. Jfr. *arbetare* kroppsarbetare), *spelare* etc. λαός — folk, pl. i inskr. ydelse: krigsfolk: ἦ σέ γε λαοὶ ἐχθαίρουσ' ἀνὰ δῆμον, γ, 215. let *folk* har samma inskränkta betydelse i isländskan, t. *skjóta í fólk*, (*fylkja*), ehuru dess urspr. bet. är vid-äcktare (beslägtad med *populus*, *plebs*, *pleo*). πληθύς har a Hom. den inskränktare betydelsen „massan" i motsats . geronterna: θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ὄρινεν πᾶσι μετὰ πληθύν, B, 8. Så äfven πλῆθος hos Xen.: ἀμείνονας τοῦ πλήθους, A. 3, 37. Jfr. „massan", „hopen" i sv. och *vulgus* i lat. .mma „betydelseförsämring" synes äfven δῆμος hafva, t. ex.: ιου ἀνήρ, B, 198, samt *populus* och *plebs* i lat. samt „*folk*" i sv.

Adjektivet γέρων — gammal, får såsom substantiv be-delsen gubbe och den inskränkta betydelsen: rådsherre: :λὴ γερόντων, B, 53. Jfr. *senator* af *senex*, stadens „älste". ı liknande inskränkning har πρέσβυς — gammal, gubbe, pl. ίσβεις — sändebud, Xen. A. 3, 1, 28.

Ofta nog kan ett adjektivs substantivering betraktas som en inskränkning, i det att den egenskap, som adjek-et i allmänhet betecknar, genom substantiveringen till-;ges en bestämd person eller öfverhufvud ett bestämdt ·emal såsom för det samma utmärkande och karakteri-isk, betecknande t. ex. yrke o. s. v.

ἁλιεύς adj. maritimus: ἐρέτας ἁλιῆας ἀγείρομεν, π, 349, ost. sjöman, fiskare: ἁλιεὺς περιμήκεϊ ῥάβδῳ ἰχθύσι δόλον ·α εἴδατα βάλλων, μ, 251 etc. Jfr. ἅλιος, som har samma spr. betydelse, δ, 365, men som substantiv får betydelsen öjungfru, hafsgudinna: ἦλθε σὺν ἀθανάτῃς ἁλίῃσιν, ω, 47. ;μων adj. ἀλήμονες ἄνδρες, ι, 74, såsom substantiv med in-räukt betydelse: landstrykare: ἦ οὐχ ἅλις ἧμιν ἀλήμονες ·ί, ρ, 376. Jfr. uttrycket en fattig *vandrare* („strykare"). οιπόρος adj. resande användes på samma sätt som subst.

resande i svenskan: ὅς μοι τοιόνδ' ἧκεν ὁδοιπόρον ἀντιβολῆσαι, Ω, 375. ἀλλοδαπός adj. främmande, ξ, 231, inskr. främling: μιχθεὶς ἀλλοδαποῖσι, Γ, 48. Jfr. *främmande* i svenskan, t. ex. „det kommer främmande“. λοετροχόος (χέω) adj. λοετροχόον τρίποδ' ἵστασαν, Σ, 346, inskr. baderska: λοετροχόῳ δώῃ γέρας, υ, 297[1]).

I de fall af betydelse- (begrepps-)inskränkning, som vi hittills behandlat, har den primära betydelsen, ur hvilken den inskränkta utvecklat sig, funnits hos Homerus eller inom grekiskan öfverhufvud. Emellertid kan man i sitt sökande efter den ursprungliga betydelsen naturligtvis gå längre tillbaka, såsom någongång ofvan vid betydelseutvidgningen skett, och framkonstruera den ursprungliga betydelsen ur rotens betydelse, i förhållande till hvilken den hos Homerus förekommande kan anses såsom sekundär d. ä. inskränkt. Denna betydelsekonstruktion måste dock, i de fall man saknar ledning af bestämda (språkföreteelser såsom) analogier, blifva tämligen godtycklig och strängt taget med afseende på den uppgift, här föreligger, ej fullt berättigad; så t. ex. skulle många af de uttryck, som grekiskan äger för att beteckna maka, hustru såsom ἀκοίτης, ἄκοιτις, παρακοίτης, παράκοιτις, ἄλοχος egentligen betyda den som delar samma läger, men sedermera genom inskränkning af ordets betydelse kommit att beteckna äkta maka, maka. Men man skulle också kunna antaga, att dessa ord aldrig haft någon allmännare betydelse, utan från och med sin uppkomst endast användts i denna speciela betydelse och för

---

[1]) I allmänhet skulle man väl kunna säga, att i och genom sjelfva substantiveringen adjektivet undergår en inskränkning, i det att det till genus obestämda adjektivet såsom substantiv erhåller ett bestämdt och fixeradt genus och sålunda kan anses såsom ett ord af mindre omfång, mindre omfattande betydelse än adjektivet eller beteckna ett begrepp, som är att betrakta såsom ett specielt slag af det allmänna begrepp, som adjektivet uttrycker; men då denna inskränkning i första rummet ej är en inskränkning med afseende på ordens betydelse, så ligger den mera aflägset från vårt ämne och antydes på detta sätt blott i förbigående. Utom ofvan anförda ord kunna nämnas βουληφόρος, ἵστωρ, ὁμῆλιξ, οἰωνιστής, οἰωνοπόλος etc.

detta ändamål skapats. (Dock kan man alltid i teorien tala om en betydelseinskränkning, som i och med ordets uppkomst framträder i förhållande till den ursprungliga rotbetydelsen.) Att dessa ord emellertid haft denna vidsträcktare betydelse som roten gifver vid handen, är uppenbart af hustruns ställning och äktenskapets betydelse hos ociviliserade folk, och dessutom förekommer t. ex. ἄλοχος hos Homerus i sådan betydelse: ἄξομαι ἀμφοτέροις ἀλόχους, φ, 214. δάμαρ (δμηθεῖσα, Σ, 432) eg. den kufvade — maka, υ, 290.

Vi anföra här några exempel på personbenämningar af detta slag: αἰσυμνήτης (αἶσα — μνῆμα) eg. „des gleichen Antheils gedenkend" (Am.) — kampdomare, θ, 528. ἀρητήρ (ἀράομαι) eg. en som beder, jfr. πρηκτήρ, men sedermera kom ordet att beteckna det slag af prester, som det ålåg att för hela folket bedja till gudarne, liksom ἱερεύς betecknade den, som hade att ombesörja offren. Jfr. G. Autenrieth, Ameis Anhang, A, 11. Genom utvidg. fick ordet betydelsen prest i allm.: Χρύσην ἠτίμησεν ἀρητῆρα, A, 11. (Jfr. det svenska *prest* af πρεσβύτερος.) δέκτης (δέκομαι), ἐπιστάτης (ἵσταμαι) eg. en som får något, som ställer sig bredvid d. ä. tiggare. δαιτρός (δαίω) — förskärare; jfr. scissor. ἔξαρχος — anförare för sorgesången; jfr. ἐξάρχω. θής (θεῖναι) — daglönare eg. mercennarius, legd. οἰκεύς (οἶκος) eg. den som tillhör huset, inskr. tjänare, servus: μὴ φίλους οἰκῆας ἐγείρῃ, E, 413. Så ock οἰκέτης. Jfr. *domesticus* i lat., *domestique* i franskan, *hjon* i sv. σημάντωρ (σημαίνω) eg. den som ger tecken, befaller; anförare, herde: σημάντορος οὐ παρεόντος O, 325 etc. Dylika uttryck, i hvilka benämningar på personer uppstått genom inskränkning ur en rot af allmännare betydelse förekomma vanligt i alla språk, t. ex. *sartor* (sarcio), *schneider* (schneiden), *tailleur* (tailler), *skräddare* (lågt. schroden, schraden, ɔ: skära). Jfr. bonde (part. af boa), löpare, kännare, redare, stigare, sättare, åkare etc.

Bland ord som uttrycka sakbegrepp (sak, ställen etc.) må följande anföras såsom exempel på betydelsens inskränkning:

εὐνή (= *vas* — *nâ*. Roth, Kuhns Zeitschr. XIX, 220 o. fl.) = läger, lägerstad (människors och djurs, *I*, 618, *A*, 115 etc.) med hvad därtill hörer, specielt sängkläder, *Ψ*, 179; i inskränkt betydelse: bilåger, äkta säng: ἀλόχοιο λέχος πόρσαινε καὶ εὐνήν, γ, 403. Samma inskränkning i betydelsen finnes i orden κοίτη, λέχος, λέκτρον, t. ex. τὸ δυσπάρευνον λέκτρον ἐνδατούμενος σοῦ τῆς ταλαίνης, Soph. T. 791. Så äfven i *torus* i lat.; det svenska ordet *läger* har specialiserats i betydelsen (fält)läger (castra).

ἔντεα eg. „Geschirr", tyg (verktyg) ss. δαιτός, η, 232. I inskränkt betydelse: rustning: ἀντιβίην ἐλθόντε σὺν ἔντεσι, *E*, 220. Samma inskränkning förekommer i τεῦχος eg. tyg, verktyg: νῆα ἔρυσσαν, τεύχεα δέ σφ' ἀπένεικαν, π, 326, i spec. bet. vapen, *Φ*, 301. Äfven i ὅπλον är betydelseutvecklingen densamma: verktyg, *Σ*, 409 — armatura, *K*, 524. Jfr. *arma* i lat., som har samma urspr. bet. som de ofvan anförda orden, t. ex. arma agrestia; det svenska ordet *tyg* (t. zeug), som återfinnes i skriftyg, fartyg, hade äfven samma inskränkta bet. af vapen, hvilken återfinnes i tyghus, tygmästare. Jfr. Ihre, Gloss. Sviogoth. ἐσθής (ἕννυμι) eg. kläder i allm.: ἐσθὴς ἐν χηλοῖσιν (sc. ἔκειτο), β, 339. Ur detta allmänna begrepp uppstå genom klyfning flera speciella betydelser, t. ex. linne: κοῦροι δ' ἐκ θαλάμοιο φέρεν ἐσθῆτα φαεινήν, ζ, 74; drägt: καίεο δ' ἐν τ' ἐσθῆτι θεῶν, ω, 67; sängkläder: τροφὸς ἔντυον εὐνὴν ἐσθῆτος μαλακῆς, *Ψ*, 290. Jfr. φᾶρος (φέρω?), i hvilket ord den urspr. betydelsen, om man får antaga den uppställda härledningen som riktig, drägt (af draga), splittrats i flera spec. betydelser, t. ex. svepning, ω, 147; segelduk, ε, 258, öfverplagg utan ärmar, *B*, 43. (*Vestis* har äfven bet. öfverdrag). κευθμών (κεύθω) eg. undangömd plats, vrå: μαιομένη κευθμῶνας ἀνὰ σπέος, ι, 367, mera spec. betydelse: svinstia: πυκινοὺς κευθμῶνας ἔχοντες, *κ*, 283. Det likbetydande lat. *recessus* begagnas om ett särskilt rum: recessus marmoreus (exedra, kabinett). (Hit hör det ofvan anförda λόχος = läger — bakhåll.)

κοτύλη = skål, *Ν*, 494, i inskr. bet. höft-(skål)pann: θλάσσε δέ οἱ κοτύλην, *E*, 307. Jfr. *panna* i dessa speciela betydelser: (stek)panna, (tak)panna, panna (kroppsdelen)

(däremot hafva t. ex. *korg* i bröstkorg eller *skål* i knäskål ej undergått en sådan inskränkning i sin betydelse, att de kunna användas för de sammansatta orden); *patella* i latinet betyder skål och inskr. knäskål. För öfrigt må anmärkas, att i sådana uttryck som de nu anförda betydelsens utveckling är svårare att bestämma, i det den samma liksom står på gränsen emellan de båda slag af betydelseutveckling, som i denna uppsats behandlas, och sväfvar in på bådas områden. Så t. ex. skulle κοτύλη, då det användes om kroppsdelen, kunna sägas hafva fått en större betydelsesfer, i det namnet kommer att omfatta (med skålen) likartade föremål i allmänhet. ῥάβδος (ῥέπω?) = spö i allm., hvilken allmänna betydelse närmare fixeras i bet. trollspö, *κ*, 238, met spö, *μ*, 251 och inskränkes i bet. stift: βοε'ας ῥάψε θαμειὰς χρυσείῃς ῥάβδοισι, *M*, 297. Så äfven *arundo* i lat. rör — metspö. σκῆπτρον = staf i allm. t. ex. δῶκε δέ οἱ σκῆπτρον καὶ ἀεικέα πήρην, *ν*, 437, eller οἱ σκῆπτρον θυμαρὲς ἔδωκεν, *ψ*, 199, i hvilken rhapsodi samma föremål äfven benämnes ῥόπαλον (v. 236); i inskränkt betydelse: spira: ποτὶ δὲ σκῆπτρον βάλε γαίῃ, *A*, 245. Jämför det latinska *scipio* och det svenska *spira*. στήλη = pelare, *N*, 437, i spec. bet.: grafvård (Säule — Grabsäule): ἑ ταρχύσουσι τύμβῳ τε στήλῃ τε, *Π*, 457. Jfr. *columella* i lat. κολώνη har hos Homerus betydelsen kulle, *B*, 811, hos Soph. den inskränktare betydelsen grafhög: ὁρῶ κολώνης ἐξ ἄκρας νεορρύτους πηγὰς γάλακτος, Soph. E. 894.

φόρτος (φέρω) = last, spec. skeppsladdning, „last", *θ*, 163. χρώς (χράω eg. beröra) eg. yta? (jfr. Curt. Grundz.[4] s. 204), sedan kroppsyta, hud, *τ*, 205, vidare hy: τρέπεται χρώς, *N*, 279.

ἀγυιά (ἄγω) eg. farväg, *β*, 388, inskr. gata i stad, *E*, 642. Jfr. *via*.

ἀγρός = åker, fält: ἀγροῦ ἐπ' ἐσχατιῆς, i inskränkt bet. landtgård: ἔλθέμεν ἀγρὸν ἐς ἡμέτερον πολυδένδρεον, *ψ*, 139. Så äfven *ager* i latinet. χώρη = plats i allm. (locus), sedermera boningsplats: ἅς τινας ἵκεο χώρας, *θ*, 573. Jfr. χῶρος. Jfr. *ställe* i svenskan, t. ex. „ett vackert ställe" (landställe). En betydelseinskränkning skulle också förekomma i ἄστυ (*vas*, „weilen, wohnen", Curt. Grundz.[4] s. 206), i fall detta

ord har, såsom några antaga, t. ex. Autenrieth, den allmänna betydelsen boningsplats hos Hom.: ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, af hvilken betydelse bet. stad då vore en inskränkning, Ἰλίου, Φ, 128 etc. Jfr. det svenska *stad*, hvilket ord inskränkts från en allmännare betydelse, som återfinnes i orden eldstad, bostad, färjstad etc.

Särskilt må anmärkas, att ord, som beteckna mått, ursprungligen haft en allmännare betydelse. Så t. ex. betyder πῆχυς hos Homer underarm (brachium, Φ, 166) och fick sedermera betydelsen aln. Jfr. δάκτυλος, som äfven användes att beteckna en viss längd. κεράμιον (dem. af κέραμος, lera) — lerkärl, kruka, förekommer såsom rymdmått t. ex. Xen. A. 5, 9, 15. Jfr. de svenska orden stång, fat, skäppa, pipa, tunna (en tunna guld) etc. (Annorlunda är betydelsens utveckling i de svenska orden *spannmål* och *vadmal*, i hvilka sjelfva måttet (måttordet) genom inskr. kommit att beteckna ett visst specielt ämne, som mätes.)

Såsom ofvan anmärkts, uppstår ett slag af betydelseinskränkning hos ord, som beteckna ett ämne, då detta ord användes att beteckna af ämnet förfärdigade föremål, t. ex. δόναξ — rör: συμμάρψας δόνακας, Κ, 467, i inskr. bet.: det däraf förfärdigade pilskaftet: ἐκλάσθη δόναξ, Λ, 584. μελίη betyder eg. ask: ἔπεσεν μελίη ὥς, Ν, 178, i inskränkt bet.: lansskaft, lans: ἐπίσταιτο πῆλαι Πηλιάδα μελίην, Π, 143. Möjligen kan detta ord, såsom ofvan antydts, redan hos Hom. hafva fått den vidgade betydelse, som det sedermera ägde (lans utan afseende på materialet). Måhända gäller det samma om ett annat homeriskt ord ἐλάτη eg. fura: ἐλάτῃσιν ἐοικότες ὑψηλῇσιν, Ε, 560, inskr. af furu förfärdigade åror: ἐλάτῃσιν πόντον ἐλαύνοντες, Η, 5. Jfr. *abies* i latinet, som har bet. skepp, lans. Det ofvan anförda δόρυ har hos Soph. bet. skepp.

ἔντερον (ἔντος) — tarm: διὰ δ' ἔντερα χαλκὸς ἤφυσε, Ν, 507; i inskränkt bet. sträng: ἅψας ἀμφοτέρωθεν ἐυστρεφὲς ἔντερον οἰός, φ, 408. νεῦρον — sena i kroppen, Π, 316, inskr.: bågsträng: ἕλκε δ' ὁμοῦ γλυφίδας τε λαβὼν καὶ νεῦρα βόεια, Δ, 122. Samma betydelseinskränkning har *nervus* i latinet.

δέρμα (δέρω) eg. det afflådda, hud, Ι, 548, inskr. lädersäck: ἄλφιτα δέρμασιν ἐν πυκινοῖσιν, β, 291. Jfr. δορός

(δέρω) = lädersäck, β, 354. διφθέρα betyder hos Xen. både hud, A. 1, 5, 10 och skinnpung, A. 5, 2, 12. Jfr. *belgr* i isländskan, som har samma inskränkning (ἀσκός, σκῦτος, cutis?). ῥινός = hud i allm., K, 262, inskr. (oxhud) sköld: σὺν ῥ' ἔβαλον ῥινούς, Δ, 447. Jfr. βοῦς, som äfven förekommer i bet. sköld: ἀλλήλους ἄραρον τυκτῇσι βόεσσιν, M, 105[1]).

Vanlig, äfven i andra språk, är en sådan inskränkning, att metallers namn användes för det däraf förfärdigade ss. σίδηρος, χαλκός, χρυσός = järn, koppar, guld, sedermera kärl, redskap af dessa metaller: κειμήλια κεῖται, χαλκός τε χρυσός τε πολύκμητός τε σίδηρος, Z, 48; Π, 408 etc.; vapen i synnerhet af koppar: εἰ μέν κεν ἐμὲ κεῖνος ἕλῃ ταναήκεϊ χαλκῷ, H, 77; B, 578 etc.; κτείνοντ' αἴθωνι σιδήρῳ, Soph. A. 147. Här föreligger således en inskränkning i betydelsen, förenad med klyfning af den ursprungliga betydelsen, i det att denna får beteckna till arten skilda föremål af samma ämne. ἄργυρος begagnas liksom det svenska silfver om mynt af silfver. Jfr. guld, koppar. Denna klyfning af betydelsen träffas äfven i andra ord, t. ex. σανίς eg. bräde, i inskränkt betydelse något däraf för-

---

1) Öfvergången i betydelsen har förmedlats därigenom, att βοῦς äfven har betydelsen oxhud, Υ, 276. Denna utsträckning af ett ords användning, att det så väl kan beteckna föremålet sjelft, som ock en del däraf, skulle man kunna kalla för en slags inskränkning eller utvidgning, ehuru egentligen ej i den mening, i hvilken vi ofvan fattat dessa begrepp, t. ex. τέγος = tak, κ, 559 — sal, α, 333. Jfr. στέγη. μέλαθρον = takbjelkar, τ, 544 — boning, B, 414. δόρυ = spjutskaft, Θ, 494 — spjut, B, 382. Jfr. ξυστόν (ξύω) eg. det polerade (lansskaftet), sedan lans, N, 497. οἰήϊον eg. handtag på styret, sedan styre, ι, 483. κώπη = handtag, Λ, 219; ι, 489 = åra, μ, 214; ζεύγλη = „okring" — ok. ζεῦγος = ok — spann. δίφρος = vagnsstol, E, 727 — vagn, γ, 324. ὄγχνη = päronträd, η, 115 — päron, η, 120. ῥοιά om trädet och frukten, η, 115. λωτός betecknar på samma sätt både plantan och frukten, δ, 603, ι 93. Jfr. råg, korn, hafre i sv. πῆχυς = underarm, Φ, 166 — arm, E, 314. χείρ = hand — arm, Λ, 252. στόμα = mund — ansigte, Z, 43. ὄμμα = öga — ansigte. ὤψ, εἰς ὦπα = i ögat, i ansigtet. (ῥίς = näsa — pl. ῥῖνες = näsborrar, Ξ, 467. Jfr. μηρός = lår — μηρία = lårstycken). ἰσχίον höftpanna, E, 306 — höft, E, 305. ψάμαθος (ψάω) = sand, Φ, 202 — strand, ν, 119. χρώς = kroppshud, Δ, 510 — kropp, λ, 191. Jfr. χροιή. δαίς = portion, Δ, 48 — måltid, α, 225 etc.

färdigadt, dels (flygel-)dörr: σείων κολλητὰς σανίδας, *I*, 583, *Σ*, 275, dels ställning, hylla: ἡ δ'ἄρ' ἐφ' ὑψηλῆς σανίδος βῆ, *φ*, 51. πίναξ eg. bräde, t. ex. πίνακας νεῶν, *μ*, 67, inskr. dels tafla: γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ, *Z*, 169 (hvilken betydelse utvidgades, så att ordet i senare tider användes om taflor af koppar), dels tallrik: πίνακας κρειῶν, *α*, 141. Samma betydelseutveckling undergår det latinska *tabula*, så att det användes i utvidg. bet. om t. ex. taflor af koppar. Jämför för öfrigt *bord* i sv. t. ex. skeppsbord, där den vidsträcktare betydelsen framträder. ξύλον förekommer hos Hom. i bet. truncus, *Ψ*, 327, hos senare förf. begagnas det om vissa af trä förfärdigade redskap.

κέρας = horn *Ψ*, 780 etc., i inskränkt betydelse dels båghalfva, båge: μὴ κέρα ἶπες ἔδοιεν, *φ*, 395, dels rör omkring metrefven för att skydda den mot fiskens bett, *Ω*, 81. (Om dess vidgade betydelse är ofvan nämdt.)

λίθος = sten *γ*, 296 — stensäte: καθῖζον ἐπὶ ξεστοῖσι λίθοισιν, *θ*, 6. Jfr. λᾶας. πέτρη, *X*, 126. λίνον eg. lin, i inskränkt bet. begagnas ordet om det däraf beredda garnet, *Π*, 408 (här metref), *Y*, 128 (öfverflyttad betydelse), fiskarens nät, *E*, 487, väfven af linne, *ν*, 73. Så inskränkes äfven *linum* i latinet, *silke*, *bomull* och i viss mån äfven *lin* i svenskan. πῖλος förekommer hos Hom. i bet. filt, *K*, 265, i senare grekiskan i bet. filthatt. Jfr. ἄωτος, *ι*, 434; — *α*, 443.

κάλαμος eg. rör, inskr.: rörpipa; skrif(rör)-penna; metspö. Samma inskränkning har *arundo* och *calamus* i latinet.

καυλός (*caulis*) eg. stjelk har hos Hom. en inskränkt betydelse: ἀμφὶ δὲ καυλὸν φάσγανον ἐρραίσθη, *Π*, 338. πεύκη = fura, *Λ*, 494, hos Soph. förekommer den inskränktare bet. fackla: ἀγλαῶπι πεύκᾳ, O. R. 214. Jfr. *tæda* i lat. med samma inskränkning. δαίς eg. furuspån, *σ*, 310, sedan den däraf bestående facklan, *α*, 428, *Σ*, 492. ἀστράγαλος eg. halsknota, *κ*, 560, i pl. speltärningar, tärningspel (emedan tärningarne i början förfärdigades af halsknotor): ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθείς, *Ψ*, 88. Jfr. *talus* = halsknota — tärning.

Såsom ofvan (vid personnamn) skett, skall här upptagas några benämningar på sak, hvilka uppstått genom inskränkning af ett ursprungligt adjektivs eller particips betydelse:

αἰπόλιον eg. tillhörig *αἰπόλος*, i inskränkt bet. såsom substantiv: gethjord: *αἰπόλια πλατέ' αἰγῶν*, ξ, 101. *βόειος* eg. oxen tillhörig, t. ex. Ψ, 324, Δ, 122, i inskr. bet. såsom substantiv har femininum *βοείη* betydelsen oxhud: *θεράπων ὑπέχευε βοείας*, Λ, 843. *λυκέη*, *παρδαλέη*, *λεοντέη* äro ord med en likartad betydelseinskränkning, Κ, 459, 29, Γ, 17 etc. Jfr. *bubula* (oxkött).

νήϊον adj.: *δόρυ νήϊον*, ι, 384; subst. skeppsvirke: *νήϊον ἐκτάμνησιν*, Γ, 62. Jfr. *navalia* i latinet.

ἀπορρώξ (*ἔρρωγα*, *ῥήγνυμι*) adj. eg. afbruten, brant: *ἀκταὶ ἀπορρῶγες*, ν, 98, i inskr. bet. arm af en flod: *ὅς δὴ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ*, κ, 514.

πατρίς adj.: *ἐς πατρίδα γαῖαν*, Β, 140, såsom substantiv fädernesland, ψ, 315. Jfr. *πάτρη* och *patria*: materna patria. *ὑγρή* adj.: *ὑγρὸν ὕδωρ*, δ, 458, ss. substantiv hafvet: *οἵ μ' οἴσουσιν ἐπὶ τραφερήν τε καὶ ὑγρήν*, Ξ, 308. Jfr. *νότιον* adj. inskr. bet. ss. subst. strandvatten, δ, 785. Flere dylika uttryck anföras ej af ofvan antydda skäl. Här torde äfven böra tilläggas till hvad som ofvan yttrats om dessa uttryck, att vid sakbegrepp har inskränkningen sin grund, åtminstone i de flesta fall, däri, att det substantiv, hvarmed adjektivet ursprungligen förenats och bildat ett stående uttryck, just i följd häraf under språkets sträfvan efter korthet bortkastats såsom obehöfligt, hvarigenom den inskränkning i sin betydelse, som adjektivet erhöll genom sin förening med substantivet, från detta senare öfverflyttades till adjektivet eller rättare den form af adjektivet, som detta i sin ursprungliga förbindelse ägt.

Slutligen komma sådana benämningar på sak, som med hänsyn till sitt ursprung, sin rot kunna sägas hafva erhållit en specielare betydelse, äfven om de till äfventyrs

ej undergått någon inskränkning eller haft någon allmännare betydelse än den hos Homerus befintliga:

ἀκτή skulle såsom urspr. particip af ἄγνυμι hafva den allmänna betydelsen: det sönderkrossade, hvadan detta ord i början af sin tillvaro borde hafva användts om sönderkrossade föremål i allmänhet, men sedermera inskränkts till ett särskilt slag af sönderkrossade föremål, nämligen krossad säd, mjöl. Att ordet verkligen haft en allmännare betydelse, kan slutas af det specialiserande ἀλφίτου el. Δημήτερος, som alltid tillägges det samma hos Homerus. Jfr. *mjöl* i svenskan, som är beslägtadt med *mull* och *malm* af roten i *mala*. Samma synpunkt vid namngifningen, som gjort sig gällande vid föregående ord, framträder äfven vid ἄλειαρ af ἀλέω = mala, hvilket ord erhållit den speciela betydelsen hvetemjöl. Jfr. det latinska *mola* af *molo*. En annan är synpunkten för benämningen ἄλφιτος, hvilket ord såsom beslägtadt med *albus* eg. betyder det hvita, inskr. kornmjöl, och hos Hom. erhåller epithetet λευκός: λεύκ' ἄλφιτα πολλὰ πάλυνον, Σ, 560.

ἄλσος beslägtadt med *alere*, således eg. alster, inskr. lund, B, 506. Jfr. φυτόν = buske; φυή = växt; φύσις = natur; φῦλον = folk; alla af φύω. Jfr. *fetus*, *fenum* i latinet af samma rot, Curt. Grundz.[4] s. 305. ἔρνος (ὄρνυμι, Curt. Grundz.[4] s. 349) = telning. Jfr. *skott* af skjuta. θαλλός eg. det som grönskas (Bezzenb. Beitr. 2, 190), löf. πέταλον (πετάννυμι, Curt. Grundz.[4] s. 210) eg. det utbredda, blad. ἀγέλη (ἄγω) = hjord. Jfr. *agmen* i lat. (agmen equitum; ἵππους εἰς ἀγέλην ἔλασαν, T, 281) och *drift* (boskapsdrift) i svenskan. πρόβασις, πρόβατα (βαίνω) eg. rörlig egendom, boskap (emedan ursprungligen den rörliga förmögenheten utgjordes af boskapen), β, 75. En annan åskådning ligger till grund för det likbetydande uttrycket κτῆνος af κτάομαι, således eg. egendom, men emedan den samma hufvudsakligen till en stor del utgjordes, såsom nyss nämdes, af boskapen, så fick ordet den inskr. bet. boskap.

πρόγονοι (γόνος) = de äldre fåren, ι, 221. ἑρπετόν (ἕρπω) eg. hvad som kryper, d. ä. djur: ὅσσ' ἐπὶ γαῖαν ἑρπετὰ γίγνονται, δ, 418.

ἄγκος (ad-uncus) eg. det krökta — dal, Χ, 190. Jfr. νάπη (γναμπτός?), Θ, 558. βῆσσα (βαθύς) eg. djup, — dal, Γ, 34. δέμας (δέμω) eg. byggnad, — kroppsbyggnad, Α, 115. Jfr. (fabrica), status, habitus, gestalt, hållning etc., hvilka ord i de respektive språken erbjuda exempel på liknande inskränkning. κενεών (κενεός) = veka lifvet, χ, 295. Jfr. νείαιρα. δέρμα (δέρω) är redan nämdt; därmed liknande äro: πόκος (πέκω) eg. det afklipta, — ull, Μ, 451 (jfr. *vellus* af vello?). κορμός (κείρω) eg. det afhuggna, — (afhuggen) trädstam: κορμὸν δ' ἐκ ῥίζης προταμών, ψ, 196. τομή (τέμνω) med samma utveckling af betydelsen: τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν, Α, 235. Jfr. *truncus* (trunco) och *stubbe* (stumbe, stympa). σχίζη (σχίζω) eg. det klufna, — vedträ: κόψε σχίζῃ δρυός, ξ, 425. τρύφος (θρύπτω) eg. något afslitet, — klippstycke: τρύφος ἔμπεσε πόντῳ, δ, 508. Jfr. det latinska *rupes* (af rumpo). ψωμός (ψάω) eg. något afskafvet, — bit, ι, 374. Jfr. det svenska *bit* af bita, således något afbitet. λοπός (λέπω) eg. det afskalade, — skal: κρομύοιο λοπόν, τ, 233. στρόφος (στρέφω) eg. det vridna, — tåg, ν, 438. Jfr. sv. *tråd*, tysk *draht* af drehen. ἐπίτονος (τείνω) = masttåg. Samma synpunkt för namngifningen framträder i sv. *sträng* (isl. *strengr*, lat. *stringere* = draga åt).

Af samma slag äro: κῦμα (κύω) eg. det uppsvälda, — våg, Β, 209, af hvilken stam κύστις = blåsa uppstått. Jfr. det svenska *bölja* och *bulnad*. Så äfven οἶδμα (οἰδέω) vågsvall, hvilken senare sammansättningsdel (svall) kommer af svälla. πτύγμα (πτύσσω) = veck; samma stam återfinnes i πτύξ = lager, hvilken betydelse utvecklar sig till bemärkelsen: klyfta, (dal), Λ, 77, hvilket ord (klyfta) kommer af klyfva. ζεῦγος (ζεύγνυμι) = spann, Σ, 543. θεσμός (θεῖναι) = städ (af stå) ψ, 296. Af samma rot θημών = hög, ε, 368, möjligen också θίς: ὀστεόφιν θίς, μ, 45. ἱστός (ἵστημι) betyder dels mast: ἱστὸν δ' εἰλάτινον κοίλης ἔντοσθε μεσόδμης στῆσαν, β, 424, dels väfstol, väf: ἱστὸν ἐποιχομένην, Α, 31. Jfr. det sv. *stol* af ställa (i väfstol, takstol), som väl ursprungligen hade den allmänna betydelsen af „ställning“. κλισίη (κλίνω) = „tält“, hydda, Ι, 663, länstol (Lehnstuhl, lehnen), δ, 123; i detta ord hafva de speciela

betydelserna sin anknytningspunkt i begreppet luta sig, lägga sig, liksom i det föregående ordet i begreppet stå upprätt.

στέαρ (στῆναι?) eg. något stelnadt, stelnadt fett, talg, φ, 178. τράπεζα (τετράπεδjα) eg. fyrfoting, — bord (utvidg.). τέμενος (τέμνω) eg. afsöndradt, afsöndrad jord: τέμενος τάμον ἔξοχον ἄλλων, Z, 194 („Krongut", Am.). Jfr. *templum*, som kommer af samma stam, Curt. Grundz.[4] s. 221.

Till de ofvan anförda allmänna benämningarne på djur och växter må läggas några andra mera speciela, t. ex. ἀηδών (ἀείδω) eg. den sjungande, — näktergal, τ, 518. δράκων (δρακεῖν) eg. den seende, — orm, X, 93. Jfr. af samma rot δορκάς = gazell (för sina klara ögon). ὄφις (ὄπωπα, ὀπ —; således samma synpunkt för namngifningen som i δράκων) = orm, M, 208. Så äfven i σκώψ (σκέπτομαι) = uggla, ε, 66. μηκάς (μηκάομαι), eg. den bräkande — get, ι, 124. μέλισσα (μέλι) = bi, M, 167. πῶλος (af samma rot som lat. *pullus* och sv. fåle) = fåle, Λ, 681. νεβρός (νέος) = hjortkalf. νυκτερίς (νύξ) = eg. nattfogel, flädermus. Jfr. det motsvarande latinska ordet *vespertilio* af *vesper* och andra ss. *noctua*, *ulula*.

Här må äfven nämnas adj. πτώξ = rädd, hvilket såsom substantiv har bet. hare: ὃν ταχὺς οὐκ ἔλαθε πτώξ, P, 676. Af svenska djurs namn med liknande inskränkning ur en rot af allmännare betydelse må nämnas t. ex. *nöt* beslägtadt med njuta; jfr. kreatur, „kritter" af lat. creatura; galt af gälla, mal af mala, fluga af flyga, loppa af löpa, drönare, gångare, klippare (lågty. kleppen), stöfvare (d. stöve) etc.

ἄγρωστις (ἀγρός) eg. en ört, som växer på fältet, „fältört", ζ, 90. δόναξ (δονέω) = arundo, K, 467. θύον af θύω = en välluktande cypressart, ε, 60. φηγός (φαγεῖν) eg. ett träd med ätbara frukter (Curt. Grundz.[4] s. 187), ek, H, 22. Jfr. *fagus* i lat.

Al och *alm* äro båda slägt med *alster* (*alo*), och af samma rot kommer *ållon*, fsv. *aldin*. *Korn*, eg. en liten partikel, har i svenskan inskränkts till att beteckna ett särskilt sädesslag. Att emellertid uppvisa, huru orden genom

inskränkning i betydelsen utvecklats ur de urspr. rötterna, ligger utom gränserna för denna uppsats. Hvad som i detta hänseende här ofvan anförts, har anmärkts för jämförelses skull.

Svårare är att följa och bestämma gången af betydelsens utveckling vid de abstrakta orden. Ofta är specialisering förenad med klyfning eller öfvergång till betydelser, som beteckna till arten skilda begrepp. *ἀγγελίη* = budskap, *H*, 416, inskr. befallning: *Ζηνὸς ὑπ' ἀγγελίης*, *η*, 263. Samma inskränkning har *ὁμοκλή*, *M*, 413, — *ρ*, 189. *μῦθος*: *πῶς κέν μοι τελέσειας μῦθον ἐμόν*, *o*, 196 (Am. „Wunsch"), på andra ställen: tanke, beslut: *μὴ ἐμοὺς ἐπιέλπεο μύθους εἰδήσειν*, *A*, 545. Att ett ord, som eg. uttrycker ett yttrande, också kan innebära vilja (eller önskan), är i synnerhet vanligt vid verben.

ἀρά = bön: *ἀράων ἀΐων Νηληιάδαο*, *O*, 378, inskr. (bön om något ondt), förbannelse: *ἐξ ἀρέων μητρὸς κεχολωμένος*, *I*, 566; därifrån öfvergår betydelsen till att beteckna det, som är en följd af förbannelsen, olycka, förderf, *M*, 334 etc.

θυμός, *μένος* öfvergå från att beteckna lif, lifskraft i allmänhet (?) till att utmärka mera speciela yttringar ss. mod, vrede, *N*, 280, *B*, 196, 387, *A*, 103 etc. (Men som det är svårare att bestämma dessa ords ursprungliga betydelse, i det äfven åsigterna om deras ursprung äro vacklande, så kan möjligen gången af betydelsens utveckling vara motsatt, så att t. ex. *θυμός* urspr. betydt hetta, passion och därifrån öfvergått att beteckna sinne öfverhufvud). Jfr. *ὀργή*, som urspr. betyder drift, ifver (*ὀργάω*, skrt. *ûrj*, *ûrjas*), sinne, vrede, Xen. A. 1, 5, 8. Jfr. *animus* i lat. och *móðr* i isl., *mod* i sv. (i saktmod). *κράτος* och *σθένος* betyda båda kraft, makt, *α*, 359, *E*, 139; i inskränkt betydelse: öfvermakt, seger: *ἠῶθεν δὲ θεὸς δώσει κράτος ᾧ κ' ἐθέλῃσιν*, *φ*, 280; *σθένος* — *νίκας*, Soph. T. 497.

ἀγηνορίη (*ἀγήνωρ*) eg. *virtus*, mod, *M*. 46, pl. högmod, *I*, 700. Jfr. *λῆμα* hos Soph. och *spiritus*, *animi* i latinet.

ὄνομα eg. namn, *Γ*, 235, inskr. stort namn: *τῷ τοι, ξεῖν', Ἰθάκης γε καὶ ἐς Τροίην ὄνομ' ἵκοι*, *ν*, 248 (ära, rykte). Jfr. *κλέος* = rykte, *B*, 325, inskr. gloria, laus: *ἄειδε κλέα*

ἀνδρῶν, *I*, 189. Samma inskränkning har δόξα ej hos Hom., men t. ex. hos Soph. O. C. 258. Så ock *nomen*, *existimatio* i lat., *namn* och *anseende* i svenskan; i det sv. ordet *fräjd* är betydelseutvecklingen motsatt d. v. s. utvidgning.

γένος betyder hos Hom. härkomst, *N*, 354, hos Soph. förnäm härkomst: γένος γὰρ εἰς ἔλεγχον ἐξιὸν καλὸν εὔκλειαν ἂν κτήσαιτο, fr. 92 Jfr. *börd* i sv.: en man af börd.

δίκη (δείκνυμι) — sätt, bruk: ἡ γὰρ δίκη κ. τ. λ., τ, 168, i mera spec. betydelse: rättsbruk, rätt, *T*, 180 etc.; sedermera i pl. domar, förordningar, *Π*, 542. Liknande är betydelsens utveckling i θέμις (θεῖναι) eg. det faststälda, ehuru den går ännu längre till att beteckna det genom en förordning faststälda, afgift, skatt: λιπαρὰς τελέουσι θέμιστας, *I*, 156. Jfr. *taxa* (af lat. taxare) eg. afgiftsberäkning, afgift. μισθός bet. hos Hom. lön i allm., κ, 84, hos Xenophon inskr. sold, 7, 4, 2; detta sv. *sold* är en utvidg. af lat. *solidus* (myntet). ἀυτή (αὔω) eg. skri, rop: ὥς τέ με κουράων ἀμφήλυθε θῆλυς ἀυτή, ζ, 122, inskr. bet.: härskri: πολέμοιο συνεσταότος καὶ ἀυτῆς, *Ξ*, 96, och genom öfvergång: slagtning: αὐτοὶ ἀολλέες ὄρνυτ' ἀυτήν, *O*, 718. Samma betydelseutveckling undergår βοή. Jfr. ἐνοπή (ὄψ) = skri, κ, 147, stridsvimmel, *Π*, 782. Jfr. *clamor* i latinet.

ἔργον eg. gerning: πρηκτῆρα ἔργων, *I*, 443, i spec. bet. ogerning: μέγα ἔργον ἐμήσατ' Ἀχαιούς, ω, 426. Samma inskr. bet. har *gerning* i sammansättningen gerningsmannen (= ogerningsman). Jfr. föröfrigt *facinus* i lat. och *dåd* i sv. ἔργον har dessutom en massa speciela betydelser i olika riktningar. κάματος (κάμνω, Curt. Grundz.[4] 104) eg. arbete, mera speciellt: mödosamt arbete, möda: ἄτερ καμάτοιο, η, 325. Andra spec. betydelser finnas *Δ*, 230, ξ, 417. Samma inskränkning har lat. *labor*. Det svenska ordet *verk* har inskr. bet. (= ämbetsverk) t. ex. „tjänstgöra i verken“. πόνος (πένομαι) eg. arbete, *Z*, 355, inskr. pinsamt arbete, plåga, besvär: πόνος ἐστὶν ἀνιηθέντα νέεσθαι, *B*, 291. Jfr. πρᾶγμα (πράττω) eg. det skedda, sak, Xen. A. 1, 5, 13, inskr. pl. obehagliga saker, svårigheter, 2, 1, 16 (ibid.).

μοῖρα (*μέρω) = del, lott: μενέτω τριτάτῃ ἐνὶ μοίρῃ, O, 195; ırifrån utgrena sig två specialbetydelser: tillbörlig lott, τὰ μοῖραν, och lefnadslott, öde: ὀλοὴ θανάτοιο, β, 100, hviln senare bet. specialiseras till lyckligt öde, lycka: ἱράν τ᾽ ἀμμορίην τε, υ, 76. Jfr. μόρος = det tillbörliga, öde, dödslott, ·d; αἶσα = del, lefnadslott. Jämför de likbetydande orden ιαφορά, τυχή, samt *sors* (pars) i latinet och *lott* i svenskan.

τέχνη = konst, Γ, 61, i inskr. bet. „konst" (= list): λ·ης ἐπελήθετο τέχνης, δ, 455. Jfr. μηχανή och lat. *ars* samt · „konst", alla med samma betydelseförsämring. Jfr. χανάομαι. σῆμα = tecken, ψ, 188, inskr. järtecken: κακὸν δέ σῆμα τέτυκται, X, 30. Jfr. τεκμήριον: ἐν τῷ δὲ κεῖσαι τοῦ μόρου κμηρίῳ, Soph. O. C. 1510. Jfr. tecken, teckentydare i sv.

δύναμις förekommer hos Hom. blott i betydelsen kraft, 237, men hos Xen. i bet. krigsmakt, A. 1, 3, 12. Jfr. χύς hos samma förf. εἶδος (εἶδον) = utseende: εἶδος ἀρίστην, 124, spec. skönt utseende, skönhet: ἣ εἶδος ἔχε χρυσέης ᾽ροδίτης, δ, 14. Jfr. utseende i sv. t. ex. hon har intet tseende".

ὅμιλος (ὁμοῦ - εἰλέω) = trängsel: ἵππων τε καὶ ἀνδρῶν κάλλιφ᾽ ον, K, 338 etc., däraf skulle den trängre betydelsen vara ıult, slagttumult, Φ, 606. Jfr. ὁμιλέω eg. blanda sig l and, inskr. manus conserere. φιλότης = vänskap, inskr. n famning": φιλότητι καὶ εὐνῇ, Γ, 445.

Af benämningar på abstrakta begrepp, som uppstått ur rot af allmännare betydelse, må nämnas: φήμη (φάναι) = ydelsefullt ord, omen, υ, 100. εἰρήνη (εἴρημαι) eg. aftal — ›d, B, 797. Jfr. *pax* (af *pango*, *pago* öfverenskomma?). r må äfven erinras om det ofvan anförda θέμις (θεῖναι) ›d samma synpunkt för namngifningen som i det svenska det *lag* (af lägga), *stadga* (af stadig), det latinska *statutum* f roten *sta*) och det tyska *Gesetz* (af setzen).

καμμονίη (καταμένω) eg. kvardröjande — kvardröjande på agtfältet, seger, X, 257. τροπή (τρέπω) eg. vändning, — flykt, ›ph. Ant. 675. Utom de ofvan anförda orden med bet. de må här nämnas: πότμος (πίπτω) eg. det som tillfaller gon, lott, öde, olycksöde, Δ, 396. Jfr. οἶτος (οἴσω, fors?)

= olycksöde, *I*, 563. Här må äfven nämnas θέρος (θέρομαι) = sommar och χεῖμα (χιών) = vinter. Jfr. *hiems*.

Inskränkning vid adjektiv är mera skiftande, tillfällig och obestämd än vid substantivet, ofta beroende af det ord, till hvilket det utgör en bestämning. Svårare är också att angifva betydelsens inskränkning vid adjektivet, åtminstone i den mening vi ofvan fattat och framstält denna språkföreteelse, alldenstund det är mindre lätt att bestämma och begränsa ett adjektivs betydelse med hänsyn till innehåll och omfång hos det begrepp, som de beteckna:

ἀδειής (δέος) oförskräckt, *Π*, 117, inskränkt bet.: oförskämd: κύον ἀδδεές, Θ, 423. Jfr. *audax*. ἀδμής (δάμνημι) eg. otämd, δ, 637; om betydelsen ogörmäld kan anses såsom en inskränkning af denna ursprungliga bet., vill jag lämna oafgjordt. Jfr. δάμνημι = tämja — gifva till äkta. ἀκήδεστος (κήδω) eg. oombesörjd, en inskränkt betydelse är möjligen obegrafven: πάντες Ἰλίου ἐξαπολοίατ' ἀκήδεστοι, *Z*, 60. Jfr. ἀκηδής. ἀλλοῖος af annan gestalt, π, 181, inskr. oansenligare: καὶ γάρ τίς τ' ἀλλοῖον ὀδύρεται ἄνδρ' ὀλέσασα κουρίδιον, τ, 265. Jfr. *secus* i lat. annorlunda, — sämre. ἄλλος = alius, — alienus, υ, 213. Jfr. ἀλλότριος.

ἀριστερός = venster, — inskr. olycksbådande: τοῖσιν ἀριστερὸς ἤλυθεν ὄρνις, υ, 242. δεξιός = höger, — inskr. lyckobringande: ἐπέπτατο δεξιὸς ὄρνις, ο, 160. Samma betydelseinskränkning hafva, som bekant, *dexter* och *sinister* i latinet. ἄρτιος (ἀραρίσκω) = passande, θ, 240, inskr. vänlig: ὅτι οἱ φρεσὶν ἄρτια ᾔδῃ, τ, 248. γυμνός = naken, Χ, 510, inskr.: obeväpnad: τὸν δ' ὡς οὖν ἐνόησε γυμνόν, ἄτερ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος, Φ, 50. Jfr. ἀπογυμνόω, κ, 301. Äfven *nudus* i lat. har samma inskränkning. ἐοικώς = lik, Φ, 254 (liknande), inskr. passande: ἐοικότα γὰρ καταλέξω, δ, 239. ἐίση = motsvarande, inskr. tillbörlig: δαῖτας ἐίσας δαίνυται, λ, 185. Jfr. *æquus* i latinet.

ἐξαίρετος, liksom det motsvarande svenska ordet utvald, har betydelsen förträfflig, δ, 643; så äfven *eximius* (eximo) i latinet. κοῦρος eg. ung, *Z*, 59, inskr. vapenför: κοῦροι ἐμοὶ μνηστῆρες („waffenfähige Männer“ Ameis), β, 96.

Jfr. *juvenis*, *-nes*. ἵκμενος (ἵκω) eg. kommande, inskr. kommande såsom gynsam, d. ä. gynsam, *A*, 479. ἱκέτης (ἵκω) eg. (skydds)sökande, inskr. supplex, *ι*, 269.

Ord, som beteckna färg, hafva, såsom vi ofvan sett, ofta undergått betydelseutvidgning. Såsom exempel på betydelseinskränkning må anföras λευκός (lux, λεύσσω) — lysande, t. ex. αἴγλη, λέβης, ὕδωρ, specialiseradt hvitglänsande, hvit t. ex. γάλα, ὄστεα, ἄλφιτα etc. Jfr. ἀργής; *brun* af brinna.

En inskränkning i betydelsen hos svenska adjektiv är ej ovanlig, t. ex. barnslig (enfaldig), egen (= besynnerlig), full (= drucken), gemen (nedrig), ädel (af hög börd), sinlig (vällustig); kvick bet. urspr. lefvande, vitter urspr. förståndig etc. Äfven particip: hafvande, betydande, väckt, omvänd, inskränkt etc. Liksom stundom vid substantiven framträder här en betydelsens „försämring" eller „förbättring". „Ein gleichgültiges Wort wird einigemale zufällig in lobendem Sinne angewendet; es erhält hiedurch die Tendenz zu ausschliesslich lobender Bedeutung. Dasselbe Wort wird vielleicht in einem andern Dialect in tadelnder Bedeutung angewendet und erhält dadurch die entgegengesetzte Tendenz." Geiger, Ursprung der Sprache, S. 40.

Betydelsens inskränkning vid verb. Betydelsen hos verbet är liksom hos adjektivet mindre bestämd än hos substantivet eller rättare mera beroende af verbets ställning, sammanhanget, de bestämningar (subjekt, objekt o. s. v.), som tilläggas det samma, t. ex. ἄγω bet. föra, men i förening med obj. γυναῖκα — taga till hustru; jfr. ducere uxorem. ἀκούω — höra; såsom en specialisation af denna betydelse torde man böra uppfatta bet. lyssna till (= höra med uppmärksamhet), lyda: θεοῦ δ' ὣς δῆμος ἄκουεν, *η*, 11. Så ock κλύω: τοῦ μάλα μὲν κλύον, *ο*, 220. Jfr. *audio* i latinet och hörsam, hörsamma i sv.

ἀμείβω eg. växla, men i medium har verbet betydelsen svara, hvad som enligt grekiskans åskådningssätt är — växla ord, och hvilken betydelse sålunda är att betrakta som en inskränkning af den ursprungliga, *δ*, 382; (stundom

tillägges μύθῳ, μύθοισι, ἐπέεσσι). Jfr. *ordväxla* i sv. *cari* i lat. (*ant*worten).

ἀνύω eg. fullända: θοῶς δὲ οἱ ἤνυτο ἔργον, ε skränktare synes betydelsen vara, ω, 71: ἐπεὶ δή σε (fullständigt förstöra). ἀσκέω har den allmänna sorgfälligt utarbeta, Κ, 438, som en inskränk torde man kunna anse den betydelse, som förel 439: ἀσκήσασα χιτῶνα (slätstryka). Jfr. det svensk (strykjärn etc.). βούλομαι = volo, i inskränkt be βουλοίμην δ' ἂν ἐγώ γε καὶ ἄλγεα πολλὰ μογήσας οἴκαδε ἀπολέσθαι, γ, 232. γιγνώσκω = känna, τ, 160, n speciel är betydelsen igenkänna (agnosco): ἀμφὶ ἑτάρους, Ο, 241. Både *nosco* och *cognosco* ha samm ning i betydelsen.

δαίνυμι eg. utdela; genom tillkomsten af ob får verbet i medium betydelsen spisa, Ω, 665, er som från grekiskans synpunkt sålunda blir en sp af den föregående. Jfr. δαίς, portion eg. afmät har den allmänna betydelsen sätta i rörelse, ening med βέλος, δόρυ, ὀιστόν får verbet den spec. bet. s betydelse som ordet bibehåller äfven utan des τόσσον γὰρ ἵησιν, ι, 499. Äfven det sv. *skjuta* har skränktare betydelse (aflossa ett skott). Jfr. *mit* i latinet.

κάμνω eg. arbeta (Curt. Grundz.[4] 104): τὴν χ ἄνδρες, Δ, 187, i inskränkt betydelse arbeta s tröttna: ἐμὲ ὕπνος ἐπήλυθε κεκμηῶτα, κ, 31. Jfr. *lal* eg. slå: κόψε δὲ παπτήναντα παρήιον, Ψ, 690, i smida: κόπτε δὲ δεσμούς, Σ, 379. Jfr. ἐπελαύνω, som har till, ofvanpå: πολλὸς δ' ἐπελήλατο χαλκός, Ν, 804, ἐξελαύνω (utdrifva — slå) = smidd, Μ, 295. Li skränkning har *tundere*, *ducere* i latinet. Såsom tydts, har smidja ursprungligen haft en vidtstr tydelse. λέγω, λέγομαι eg. samla, med. samla åt ξύλα, Θ, 507, i inskr. bet. samla ord, d. ä. tal en inskränkning från grekiska språkets synpunkt l i lat., *lesen* i tyskan (och *läsa* i svenskan med isl. *lesa* = samla).

λείβω eg. utgjuta: δάκρυα λεῖβον, N, 88, i inskr. bet. utjuta dryckesoffer: πρὶν λεῖψαι Κρονίωνι, H, 481, oftast i)rening med οἶνον; jfr. λουτρόν. Samma inskr. bet. har *libare* latinet.

ὁπλίζω eg. göra i ordning, (ut)rusta, t. ex. ἤια, β, 89, i spec. bet. om vapen: Τρῶες ἀνὰ πτόλιν ὁπλίζοντο, Θ, 55. amma speciela betydelse ha *armare* i latinet och *rusta* i r. (rustning, rusthållare).

ῥέζω eg. handla (ϝέργω, virka), men i förening med ἱερά, ἱλύσια får verbet den specielare betydelsen anställa offer, fra, hvilken betydelse verbet behåller äfven utan dessa ekt: σοὶ δ' αὖ ἐγὼ ῥέξω βοῦν, K, 292. Således en verklig inskränkg på samma sätt som i *operari*: lætis operatus in herbis r.). Jfr. det sv. *offra*, som är en inskränkning af den ı. bet. af skänka, erbjuda, hos lat. *offerre*.

τίω eg. æstimare: τὸν δὲ δυωδεκάβοιον ἐνὶ σφίσι τῖον, Ψ, , i inskr. bet. magni æstimare: θεὸς δ' ὣς τίετο δήμῳ, K, Så äfven *värdera* i sv., som ofta har bet. högt värdera, äfven akta (aktning), prisa (pris).

τρίβω eg. tero, och liksom detta verb (tero) har det en kränktare betydelse: tröska: τριβέμεναι κρῖ λευκόν, Y, 496.

τω eg. slå, träffa: οἱ δέ τε παῖδες τύπτουσιν ῥοπάλοισι, Λ, l, i inskr. bet. slå ned, träffa med skarpt vapen, d. s åra, t. ex. τινὰ κατὰ γαστέρα. En liknande inskränkning ıfva *ferire* i lat. och *träffa* i sv., t. ex. han är träffad.

φέρω = bära, i inskränkt bet. bortbära något såom byte i uttrycket φέρειν καὶ ἄγειν = röfva. Jfr. det at. *ferre et agere*. Detta ord har äfven andra spec. bet. . ex. πλεῖστα φέρει ἄρουρα, δ, 229, med samma betydelse som det sv. *bära* och lat. *ferre*.

Såsom ännu tydligare exempel på hvad vi ofvan yttrat om betydelsens beroende af verbets bestämningar och sammanhanget i öfrigt, kunna anföras åtskilliga sammansättningar; t. ex. ἀνωθέω eg. utstöta, men ο, 553: οἱ μὲν ἀνώσαντες πλέον har verbet den speciela bet. lägga ut från land i följd af ett underförstådt ναῦν. Så äfven ἀνάγω eg. uppföra, men τ, 203: ἄνεμος πέσε, τοὶ δ' ἀνάγοντο = segla ut. κατάγω eg. nedföra, specialiseradt γ, 178: ἐς δὲ Γεραιστὸν

κατάγοντο = löpa in i hamn. Stundom finnes bestämningen *νηί* tillagd. *ἀποβάλλειν νῆας* = sticka ut till sjös etc. Jfr. *appellere*, *subducere*, *deducere* i lat.

Särskilt må nämnas de verb, hvilkas egentliga betydelse specialiseras genom att uttrycka subjektets vänliga eller fiendtliga sinnesstämning:

ἀνίημι, ἀνίστημι eg. låta uppstå, genom inskränkning hetsa: *οὐδέ κε κεχολωμένον ὧδ' ἀνιείης*, *β*, 185. *ἀνστήσασ' Ἀχιλῆα*, *Σ*, 358. Samma inskränkta betydelse i *ἐπισσείω*. *ἀντάω, ἀντιάω* eg. sammanträffa, inskr. sammandrabba: *τῶν εἴ κεν πάντων ἀντήσομεν ἔνδον ἐόντων* etc., *π*, 254. *στείομεν, εἴ κε πρῶτον ἐρύξομεν ἀντιάσαντες, δοῦρατ' ἀνασχόμενοι*, *O*, 297. *ἀντιβολέω* betyder möta både i fiendtlig och vänlig sinnesstämning, *K*, 546, *Λ*, 365. *ἐπιθρώσκω, ἐφάλλομαι* eg. stiga på, t. ex. *νηός, ἵππων*, inskr. angripa: *αἰγυπιοὶ ἐπ' ὀρνίθεσσι θόρωσιν*, *χ*, 303. *ἔνθα οἱ υἱὸς ἐπᾶλτο Πυλαιμένεος*, *N*, 643. Äfven så *ἄλλομαι*, *θρώσκω*. *μετέρχομαι, μετοίχομαι* eg. gå efter, inskr. förfölja, *Φ*, 422, *E*, 148. Likaså den enkla *ἕπω* = följa — förfölja, *Λ*, 154. *ἀποστρέφω* eg. vända bort, inskr. slå fienden tillbaka: *Ἀχαιοὺς αὖτις ἀποστρέψῃσιν ἀνάλκιδα φύζαν ἐνόρσας*, *O*, 62. *ἀμφίστασθαι* eg. stå omkring, belägra, *Σ*, 233. Jfr. aggredi, invadere, incurrere, occurrere, offendere, sequi, persequi etc.

Äfven verb, som uttrycka ett yttrande, en mening, få ofta genom sammanhanget en mera speciel betydelse, såsom ofvan antydts, t. ex. *ἀπεῖπον* eg. fullständigt framställa: *ἀγγελίην ἀπέειπεν*, *Π*, 416, i inskränkt bet. säga nej, neka: *κατάνευσον ἢ ἀπόειπ'*, *A*, 515. *νεύω, κατανεύω* eg. nicka få den specielare betydelsen lofva: *νεῦσε δέ οἱ λαὸν σόον ἔμμεναι οὐδ' ἀπολέσθαι*, *Θ*, 246. *ἀνανεύω* däremot neka (abnuere): *ἀνὰ δ' ὀφρύσι νεῦον ἑκάστῳ κλαίειν*, *ι*, 468. *ὁμοκλάω* = ropa åt, *Σ*, 156, — befalla: *πάντες ὁμοκλέομεν ἐπέεσσιν τόξον μὴ δόμεναι*, *φ*, 173. Så äfven *ἀγγέλλω*: *οἵ κε κείνοις ἀγγείλωσι θοῶς οἶκόνδε νέεσθαι*, *π*, 350; *φράζω*, *K*, 127.

στεῦμαι eg. göra min: *στεῦτο διψάων*, *λ*, 584, inskr. göra hotande min, hota: *στεῦται γὰρ νηῶν ἀποκόψειν ἄκρα κόρυμβα*, *I*, 241. Att en dylik inskränkning förekommer i latinet, är bekant.

Såsom exempel på svenska verb, som ursprungligen haft en allmännare betydelse, må nämnas bena urspr. skilja i allm.; bota urspr. förbättra i allm.; dräpa urspr. slå; osa urspr. lukta; rita urspr. skrifva; smida urspr. förfärdiga i allm.; spela urspr. leka; spilla urspr. förderfva; virka urspr. verka; värpa urspr. kasta etc.

Flera exempel på betydelsens inskränkning vid verb skulle kunna anföras från det homeriska språkbruket, men de redan anförda torde få anses nog, hälst som de tillräckligt bestyrkt det, som ofvan yttrats om svårigheten att afgöra, hvilken betydelse och i hvad mån en viss betydelse kan förhålla sig till den ursprungliga såsom en inskränkning; en svårighet som är så stor, att med afseende på verben Potts ord kunna anses innebära en viss grad af sanning, då han säger[1]): „Die Wörter an sich sind gar nicht vieldeutig, sie haben wahrhaft nur einen Sinn, nicht zwei, nicht drei oder mehr.“ „Ich läugne freilich,“ fortsätter han, „nicht die Vielheit der Anwendungen eines Wortes: im Gegentheil, ich möchte eher sagen, jedes Wort wird in jedem neuen Zusammenhange, wechselseitig diesem ein besonderes Licht verleihend und von dort empfangend, auch gewissermassen stets ein anderes, mindestens anders gefärbt.“

[1]) Pott, Etym. Forsch. Zweite Aufl. I s. 162.

Ovid Metam. III, 93—94.

Pondere serpentis curvata est arbor et imæ
Parte flagellari gemuit sua robora caudæ.

I Philol. 36, 362 foreslaas det at rette *imæ* til *ima*. Denne Rettelse synes ved første Øjekast meget tiltalende og slaaende, men det forekommer mig, at man kommer i stærk Tvivl baade om Nødvendigheden og Rigtigheden deraf, naar man dermed sammenligner Liv. XXIII, 24, 9 (i Beretningen om Katastrofen i Skoven Litana): Galli *oram extremæ* silvæ quum circumsedissent.

J. P. Bang.

En spansk Marsk Stig.

Af Dr. E. Gigas.

Det er jo en almindelig bekjendt Sag, at Lope de Vega var en af Verdens allerfrugtbareste Dramatikere. Mange, der ellers vide saare lidt om ham, have engang hørt nævne et forbausende stort Antal Stykker som hans dramatiske Forfatterskab og bevaret et uudsletteligt Indtryk af denne umaadelige Produktivitet. Skjøndt Tallet paa hans „Comedias“ just ikke var saa vældigt, som man tidt har villet gjøre det til, existerer der dog endnu henved 500 3-Akts Komedier af Lope de Vega foruden en stor Del mindre Stykker. Men en fuldstændig Samling af dem findes intetsteds; selv i meget store Bibliotheker mangler der enkelte af de 28 Bind af hans dramatiske Skrifter, som udgaves fra 1604 til 1647, ikke at tale om de Komedier af ham, der udkom separat eller spredte imellem flere Forfatteres Arbeider; saavel blandt disse „sueltas“ som blandt Komediesamlingerne er der mange ligefremme bibliografiske Sjældenheder. I vore Dage har man kun naaet at udgive en Anthologi af Lope's Komedier, nemlig fire Bind i Ribadeneyra's nu afsluttede Klassikersamling. Naar derfor en Titel, et Citat eller lign. har vakt Opmærksomhed hos en Litterærhistoriker, for hvem kun et i denne Retning mindre rigt forsynet Bibliothek er tilgængeligt, vil den Tantalustørst efter nærmere Oplysninger, som han ei kan undgaa at føle, ofte ikke engang kunne stilles ved Reiser til saadanne Stæder, som besidde — saa at sige — uoverskuelige Bogsamlinger.

Omtrent i den antydede Situation befandt jeg mig, da jeg havde læst i Enk's „Studien über Lope de Vega“ (Wien 1839) en Notits om et Stykke med Titel „El principe despeñado“, der ikke existerer her i Byen. Rigtignok giver Enk ret udførlige Uddrag af det; men for at faa et fyldigt

Indtryk af dets Handling maatte jeg nødvendigvis læse det. Dette opnaaede jeg, da jeg var i Wien for to Aar siden, idet Hofbibliotheket eier det Bind af Lope de Vega's Komedier, hvori „El principe despeñado" staar[1]), og jeg bestyrkedes ved Læsningen i den Opfattelse, som allerede Enk's Udtog havde bibragt mig: at her er en dramatisk Behandling af et Æmne, som frembyder en mærkværdig Lighed med det, der ligger til Grund for en af vore skjønneste historiske Digtninger fra Middelalderen.

Naturligvis foregaar der meget i den spanske Digters Komedie; thi hans Landsmænd nøiedes ikke, som deres Naboer Nord for Pyrenæerne, med at høre fire—fem tragiske Helte og Heltinder deklamere Alexandrinere i en Søilehal gjennem fem Akter, hvori der ageres saa lidt som muligt. „En Spanier, der sidder i Theatret," siger Lope de Vega[2]), „er ikke tilfreds, naar man ikke i Løbet af to Timer viser ham Alverdens Begivenheder lige fra Skabelsen til Dommedag." Slet saa meget fik Tilskuerne vel ikke at se i „El principe despeñado"; men der er dog fuldt op af Personer og Tildragelser. — Stykket spiller i Middelalderen, i Kongeriget Navarra. Strax i Begyndelsen af 1ste Akt høres Kampraab udenfor Scenen (en ikke ualmindelig Introduktion i de spanske Dramer); thi der er Borgerkrig i Landet efter Kong Garcia's Død, idet et Parti vil hæve den afdødes Broder, Don Sancho, paa Thronen, medens et andet kæmper for det Barn, som Garcia's Enke bærer under Hjærtet. Dronningens vigtigste Forsvarer er D. Ramon de Guevara, som hører til en af Landets ypperste Ætter; men hans Broder Don Martin støtter Sancho's Ret til Kongeværdigheden, og Udfaldet af Broderkampen bliver Ramons Nederlag og Landflygtighed. Efter en stor Scene mellem Sancho og Dronningen, hvis Replikker udmærke sig ved Kraft og Pathos og bære Præg af Digterens glimrende Geni — der aldrig fornægtede sig helt,

---

[1]) „El Fénix de España, Lope de Vega Carpio, familiar del Santo Oficio. Séptima parte de sus Comedias. Con Loas, Entremeses y Bayles. Madrid, por Alfonso Martin, año de 1617."

[2]) I „Arte nuevo de hacer comedias."

selv ikke i hans mindst heldige Arbeider —, maa hun ogsaa søge sin Frelse ved Flugt. Der følger nu nogle Hyrdescener med endel indblandet Komik; de ere satte i Forbindelse med Hovedhandlingen ved, at Digteren lader den omflakkende Dronning komme ukjendt til Hyrderne og bringe en Dreng til Verden i en ussel Hytte[1]). Da hun ikke tør beholde sit Barn hos sig, og Hyrderne ikke kunne sørge for det, bringe de det til D. Martin de Guevara's nærliggende Borg, hvor de fortælle, at de have fundet det i Skoven, og hvor den skjønne og ædle Doña Blanca, D. Martins Gemalinde, tager sig venlig af det og beslutter at lade det døbe. Midt under Forberedelserne til Barnets Daab fører Tilfældet Kong Sancho, der er ude paa Jagt, til hans tro Tjeners Slot; han faar Blanca at se, hvem D. Martin endnu ikke har forestillet for ham, forelsker sig heftigt i hende og lader en Ridder af Jagtfølget, Arista, forhøre sig om hendes Navn og Stand. Derefter bringer han hende selv sin Hyldest i sirlige Talemaader, hvor Ordspil med Navnet Blanca's forskjellige Betydninger (hvid, en Hvid; blanco, et Maal) ere benyttede indtil Overdrivelse — men sligt fandt Lope de Vegas Publikum ikke smagløst. D. Sancho, der ikke har givet sig tilkjende som Kongen, indbydes til at være Fadder ved den forestaaende Høitidelighed, og medens den arme Dronning flakker om i Nærheden af Slottet og møder den ligeledes omstreifende D. Ramon de Guevara, døbes den lille med Navnet Sancho; en gammel Mand udtaler den Spaadom, at dette Barn engang vil blive Konge. — D. Sancho kæmper endnu mod sin Lidenskab; thi Doña Blanca, véd han jo nu, er den Mands Hustru, hvem han skylder sin Krone. Dog, hans brændende Elskov vinder tilsidst Overhaand, og da D. Martin udbeder sig Tilladelse til at fremstille sin Gemalinde for ham, foregiver han, at hans Tid just er optagen af vigtige Statssager, thi der er indløbet Efterretning om, at D. Ramon de Guevara samler en fransk

[1]) Lignende Nedkomst omtrent paa Scenen træffe vi i flere Stykker af Lope, saaledes „El Mayorazgo dadoso", „El Cuerdo en su casa" og „Los Porceles de Murcia".

Hær og snart vil nærme sig Navarras Grændser. Saasnart D. Ramons Broder hører disse Ord, lægger han atter sin Troskab mod Kongen for Dagen: han drager sin Dolk og udbryder i de stolte Ord: „Jeg vil aabne mine Aarer i dit Paasyn og befri dem for det Blod, jeg har tilfælles med min forræderske Broder." Men Kongen holder ham tilbage og overgiver ham Befalingen over den Hær, der skal møde D. Ramon; derpaa drager D. Martin bort efter en kort, men smuk Afskedsscene mellem ham og hans Hustru. Imidlertid har Kong Sancho bestukket en gammel Tjener hos Doña Blanca, saa at han om Natten skaffer ham hemmelig Adgang til D. Martins Borg. Den skjønne Frue vækkes ved Støien af Kongens og Tjenerens Fodtrin og iler i Natdragt og med udslaget Haar ud af sit Kammer; hun vil raabe om Hjælp, men D. Sancho giver sig selv og sit Forsæt tilkjende. Da overvælder hun ham med Bebreidelser, fordi han vil krænke sin troeste Undersaats Ære; men han svarer hende frækt, at det er hans Agt at være Tarquinius, selv om hun vil være Lucretia, og Scenen (samt 2den Akt) ender med, at han bærer hende ud i sine Arme: „vanse forcejando". Der er en rasende Lidenskab i Kongens Replikker, og man kan ikke andet end beundre Digteren, medens man studser over den Dristighed at fremføre et sligt Optrin paa Skuepladsen; for øvrigt er dette ingenlunde det eneste Exempel paa saadanne Scener i det spanske Drama, og Lope de Vega er ikke den eneste Digter, der tør gaa saa vidt, idet vi finde Sidestykker dertil selv hos den moderateste og mest kosmopolitiske af de spanske Dramatikere, Ruiz de Alarcon[1]). — I 3die Akt kommer D. Martin de Guevara

---

[1]) Scenen lyder paa Spansk som følger:

(Sale Doña Blanca destocada y en manteo, con ropa de levantar, como que se acostaba.)

B. ¿Qué es esto? *Escudero.* Ay Dios, mi señora;
Ya huyo. *Sancho.* ¿Qué puede ser?
B. ¡Ladrones! *S.* No es menester
Dar esas voces agora,
Que el que está aquí, no es ladron.
B. ¡Ladrones! *S.* Calle la boca,

seirrig hjem fra Krigen, opfyldt af Længsel efter at gjense sin Hustru. Men da han betræder sin Borg, finder han

---

Y mira que á tu honor toca
Y al del Conde, y que es razon
Que refrenes tu poder,
Que soy el Rey. *B.* ¡El Rey! *S.* Si.
B. ¿Pues á qué se ha entrado aquí?
S. A gozar una mujer.
B. ¿De mi casa? *S.* ¿Pues de dónde?
B. ¿Y quién es? *S.* Tú. *B.* ¿Yo, Señor?
Así mirais el honor
De vuestro criado el Conde?
Es esto haberos servido
Y puesto en este lugar?
Así suele el Rey pagar
El servicio recibido?
Es esto el ir á hacer guerra
A su sangre y á verter
La suya? *S.* Si una mujer
Sembró esta guerra en la tierra,
Si los sabios, si los santos
Hicieron yerros por ellas,
¿Tú, mas bella que las bellas,
Te espantas de yerros tantos?
Mira, no te cause enfado
Mi pensamiento amoroso,
Que soy un Rey poderoso
Y un hombre determinado.
Calla, no des á entender
Tu deshonra ni mi furia;
Que la injuria no es injuria,
Mientras calla la mujer.
La honra del Conde está
En tu lengua, esto es sin duda.
Cielos, dadme vuestra ayuda;
Determinado estoy ya.
(Mete el Rey mano á una daga.)
Morirás, viven los cielos,
O harás mi gusto. *B.* Señor,
Mátame luego. *S.* ¡O rigor!
(Asela el Rey de la mano, y ella se defiende.)
B. ¿Estos eran los desvelos
Del Conde para servirte,
Negando su sangre? *S.* O fiera,
Que piensas desta manera

øde, alle dens Blomster visne eller afrevne, Huset
ιet med sort, ingen er der til at modtage ham, og
er den største Ulykke, Blanca's Død. Endelig træder
Blanca ham imøde i Høisalen, sortklædt og med
og Fortvivlelse i Øiet, hun kaster sig for hans Fød-
; svarer kun med Suk og Taarer paa hans Spørgs-
'or hvem denne Sorg er; han byder sit Følge forlade
thi nu kan han ikke længer tro — hvad han før
formodet —, at hans Hustru var bleven skuffet ved
Rygter om hans egen Død, og at det var for ham
uset sørgede; og da han paany spørger hende: „Hvem
?“ faar han til Svar: "Din Ære!“ [1]) Som man let

De mi poder exemirte.
Vive Dios, si me desprecia
Tu amor, que haga un desatino;
Déjame aquí ser Tarquino,
Y serás despues Lucrecia!

Spansk lyder Scenen saaledes:

Martin (der seer det sortbeklædte Hus og den øde Have):

Si acaso por mí le han puesto
Por alguna falsa nueva,
Entra, infórmale de presto.
elio. ¿Cómo quieres que me atreva?
M. Valame Dios, ¿qué es aquesto?
No veo una pared blanca,
Ni en casa verde me alegro.
Cel. Hasta las yerbas arranca.
M. ¿Cómo hay tanto luto negro,
Si no es muerta Doña Blanca?
Cel. Mira, señor, el jardin
Todo arrancado y deshecho.
M. Pues el jardin ¿á qué fin?
Mas si por mi fin lo has hecho,
Pon à tus tristezas fin;
Vivo es Don Martin, mi bien.
Cel. Allí va la camarera
Llena de luto tambien.
¿Quieres que la llame . . . *D. M.* Espera.
La voz y el paso deten, — —
Temblando estoy, y no puedo
Llegar á ver lo que es:
Tan helado, Celio, quedo

vil se, er der en mærkelig Lighed mellem Replikskiftet i denne Scene og Behandlingen af den samme Situation i Chr. Richardts Operatext „Drot og Marsk“ [1]). Efter at Blanca har fortalt sin Ægtefælle, hvorledes Kongen har øvet Voldtægt imod hende, udøser D. Martin sin Kummer og Harme i en bitter Ordstrøm og gaar bort med de Ord: „Bi kun, bi kun, Don Sancho!“ Der følger nu en Scene i Kongeborgen, hvor man er Vidne til Sancho's Samvittighedsnag over Gjerningen og Frygt for dens Følger; thi han synes

---

Que parece que los piés
Me tiene asidos de miedo.
Doña Blança. Déjame echar á los piés.
D. M. La voz de mi Blanca es,
Y el luto y la compostura
Es de mi negra ventura.
¿Quién es? *B.* Mujer. ¿No ves?
D. M. ¿Cuya? *B.* Tuya solia ser
D. M. ¡Blanca mia! *B.* Menos valgo
De lo que solia valer.
D. M. ¿Así sales? *B.* Así salgo.
D. M. ¿Así me vienes á ver?
¿Quién se ha muerto? *B.* ¡Ay, Señor!
D. M. Salíos todos allá.
¡Tantos paños de dolor,
Cuando tu bien vivo está!
¿Quién es el muerto? *B.* ¡Tu honor!

Begyndelsen af Doña Blanca's Fortælling lyder:

O ínvencible Don Martin,
Que de aquella sangre hidalga
Naciste al mundo famoso
De Don Ladron de Guevara,
Aquel Ladron, que á los tiempos
Hurtó la mas alta fama
Para quedarse con ella
Por siglos y edades tantas.
Para que como él sacó
Por la morisca lanzada
Aquel venturoso niño
Que fué despues Rey Abarca,
Saques deste infame pecho
El corazon con la daga,
Oye estas tristes razones etc. —

[1]) Kbh. 1878, P. 24 f. (2den Akts 2den og 3die Scene).

af D. Martins forblommede Hentydninger at kunne mærke, at denne véd, hvad der er skeet. En Hofmand, Fernan Peralta, søger at adsprede sin Herres Tungsind ved at opfordre ham til at drage paa Jagt til Peñalen, hvor der har vist sig et Par underlige Dyr; dette Forslag bifalder Kongen og begiver sig afsted med sit Følge, ogsaa D. Martin de Guevara, som er opfyldt af Hævnplaner. Lope de Vega's krænkede Ægtemand bærer sig i det hele langt naturligere ad — i vor Tids Øine — end Helten i Rojas' paa Dansk oversatte Skuespil „Ingen uden Kongen“, hvor D. Garcia del Castañar er saa spansk-loyal, at han først tugter sin Hustrus Forfører, da han har faaet Vished om, at denne ikke er Kongen selv, men kun en Hofmand, der har udgivet sig for sin Herre. — De sælsomme Dyr, man har opdaget ved Peñalen, ere — Enkedronningen af Navarra og D. Ramon de Guevara, som streife om, klædte i Dyreskind. Digteren, som ikke glemmer at bringe Bihandlingerne i Stykket i Forbindelse med Hovedhandlingen, om end det kun er paa en noget udvortes Vis, har holdt Tilskuerne underrettede om de to Flygtninges Skæbne ved et Par episodiske Scener, hvoraf man bl. a. erfarer, at en Hyrde, Danteo, er bleven forelsket i Dronningen. Paa Jagten gjenkjender D. Martin sin Broder, hvem han ikke mere har Grund til at betragte med fjendtligt Blik; de beslutte i Fællesskab at lokke Kongen op paa en Klippe og styrte ham ned i en Afgrund, og dette sker da ogsaa. Scenen er meget kort og foregaar udenfor, idet Kongen høres sige: „Vi ere stegne meget høit, vent lidt“; omtrent i samme Øieblik styrtes han ned fra Klippen og raaber: „Usle Forræder mod din Konge![1]) O, min Gud, min Gud!“ Af denne Slutning paa Stykket har det faaet sit Navn. Brødrene give det Udseende af, at Kongen er omkommen ved et Ulykkestilfælde, hvorpaa Dronningens Barn, den lille Sancho, udraabes til Konge og føres til Byen Funes for at hyldes af Folket. —

Hvorfra har Lope de Vega faaet dette Sujet? Efter Enk's Mening indlyser det, at han Skridt for Skridt har

---

[1]) „Al rey traidor villano“.

fulgt „Krønikernes Fortællinger eller Snak (Klatschereien) og de gamle Romancers Overleveringer“, men Digterens Kilder, siger han, lade sig ikke paavise „uden de mest specielle Undersøgelser og uden et Apparat, som kun et Bibliothek af første Rang kan levere.“ Trods dette Udsagn af den tydske Æsthetiker tror jeg dog at kunne faa Spørgsmaalet besvaret nogenlunde udtømmende ved de Hjælpemidler, som bydes af et Bibliothek, der ganske vist er stort, dog ikke af de allerstørste, men til Gjengjæld er ret vel forsynet paa dette Omraade, nemlig det kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn; og vi ville derfor begive os for en Stund ind i den Labyrinth, der kaldes Navarras middelalderlige Historie. Faa spanske Provinser have en saa dunkel Fortid som Navarra, hvis Histories første Aarhundreder ere i den Grad indhyllede i et Væv af Opdigtelser, at ikke engang vore Dages kritiske Forskning har mægtet at skille det sande fra det falske. Feil anbragt Patriotisme, egennyttige Formaal og altfor livlig Fantasi have meddelt de navarresiske Annaler den tyngende Ballast: snart har en eller anden officiel Historieskriver rykket Begivenheder langt tilbage i Tiden for ligesom at adle dem, snart have Klostre eller lignende Stiftelser fabrikeret Aktstykker for at godtgjøre Adkomsten til Privilegier eller Eiendomme, snart atter har Folkesagnet knyttet Tildragelser og historiske Skikkelser sammen, som i Virkeligheden intet have havt at gjøre med hinanden, eller det har misforstaaet et Ord og opført en luftig Bygning paa dets Grundvold. Imidlertid gjælder det jo her for det første kun at undersøge, hvorledes Lope de Vega har kunnet støde paa Historien om den navarresiske Erik Glipping, hans Marsk Stig og Fru Ingeborg, enten den nu er sand eller falsk, og vi komme derhos — hvad det jo altid kan være værd at tage med — til en ret levende Erkjendelse af, hvordan den store Digter overhovedet tumlede med et historisk Stof.

Hvad de Romancer angaar, som han skulde have benyttet, saa tilstaar jeg, at jeg ikke kjender nogen fortællende spansk Folkesang, der har hans Dramas Hovedhandling til Gjenstand. Hverken i Durans eller i Deppings

eller i Wolfs og Hofmanns Samlinger forekommer nogen saadan Romance; heller ikke taler Milá y Fontanals derom i sin Bog om den spanske heroisk-folkelige Poesi. Derimod er der en spansk Romance, hvortil der hentydes en enkelt Gang i Stykket[1]). Doña Blanca beder i sin Fortvivlelse D. Martin om med sin Daggert at skjære hendes Hjærte ud af hendes Bryst, ligesom hans „navnkundige Stamfader, Don Ladron de Guevara, skar det Barn, som siden blev Kong Sancho Abarca, af hans af Maurerne dræbte Moders Side“. Denne Begivenhed fortælles ogsaa af Krønikeskriverne[2]), men de Udtryk, hvori den omtales hos Lope de Vega, vidne om, at han paa dette Punkt har fulgt Folkesangen.[3]) Sancho Abarca er en halvmythisk Konge af Navarra i det 10de Aarh., der fik sit Tilnavn, fordi han opfostredes paa Landet hos Don Ladron og bar Sandaler (abarcas) ligesom Bønderne; rimeligvis ligger ogsaa dette Træk til Grund for en Del af Handlingen i „El Principe despeñado“, d. v. s. den lille Kongesøns Opfostring hos D. Martin de Guevara, indtil hans Herkomst opdages. Her kan ogsaa anføres, at denne Sancho's Fader og Forgænger hedder Garcia ligesom Sancho Abarca's Fader.

Anderledes end med Lope de Vega's poetiske Kilder forholder det sig med hans historiske, — om man tør kalde dem saaledes; her møde vi Fortællingen om den spanske Marsk Stig paa mere end ét Sted. Den ældste Skribent, som beretter den, er Don Carlos de Viana, Prins af Navarra, bekjendt fra den spanske Historie bl. a. formedelst den Krig, han førte mod sin Fader, Kong Johan II af Navarra og Aragonien, hvis anden Gemalinde, D. Carlos' Stifmoder, havde sat Splid mellem Fader og Søn og tilsidst forgav den ulykkelige unge Mand. Blandt de Egenskaber, der have kastet en egen Glands over Prinsen af Viana's Navn, maa ogsaa fremhæves hans Interesse for de boglige Kunster, der bragte ham til som Forfatter at sysle saavel med Old-

---

[1]) Se ovenf. P. 136.
[2]) F. Ex. D. Carlos de Viana (P. 47—50 i Yanguas' Udg.)
[3]) Slg. Duran, Romancero general, 1851, 2det Bd., P. 201 f.

tidens Filosofi (han oversatte Aristoteles' Ethik) som med sit Fædrelands Fortid. I hans Crónica de los reyes de Navarra, forfattet 1454, men først udgiven 400 Aar senere, læses følgende[1]): „Efter Kong Garcia af Nájera" (om hvem det er sagt, at han faldt ved Atapuerta efter en femogtyveaarig Regering, som begyndte i 1045) „regerede hans Søn D. Sancho Garcia den første[2]); denne havde stor Uenighed og Krig med sin Onkel, Kong Ferdinand af Kastilien, om Provinserne Rioja og Bureba; og han giftede sig med Datteren af Kong Ramiro af Aragonien, men havde ingen Børn med hende; og hans Broder Infanten D. Sancho, som traadte i Tjeneste hos sin Onkel, Kongen af Aragonien, omkom i Rueda; thi han blev solgt af de Kristne. Denne sidste havde to Sønner, den ene hed D. Ramiro, han ægtede en Datter af Cid Ruy Diaz, den anden hed D. Ramon. Saaledes som Slægtskabet mellem Kong Sancho af Navarra og Onkelen Kong Ramiro af Aragonien medførte, vare de forbundne og allierede, at den ene skulde hjælpe den anden, hvergang det gjordes Behov; og ifølge nævnte Forbund gav han (ɔ: Sancho) ham Ruesta og Pitilla". Saa følger noget om den aragoniske Konge og endelig, som Slutning paa Kapitlet: „Da denne Kong Sancho, som allerede er fortalt, var i Krig med sin Fætter, Kong Sancho af Kastilien, sendte han en af sine Riddersmænd, der var Herre til Funes, til Rigets Grændse, eftersom han ikke kunde forlokke denne Ridders Hustru, til hvem han havde fattet Elskov, og han fandt da paa denne Udvei, idet han fulgte Kong Davids Exempel i Begivenheden med Urias; og han tvang Ridderens Hustru til at være ham til Villie. Men en Dag, da han (ɔ: Ridderen) gik med Kong Sancho paa Kanten af den Klippe, der har Navnet Peinalen eller Villanueva, nær ved Villafranca, sagde Ridderen til Kongen: Er Kongen en Nidding, saa er hans Vasal en Forræder! (a Rey alevoso, vasallo traidor), og da han havde sagt disse Ord, styrtede

---

[1]) 1ste Bogs 15de Kapitel (Yanguas' Udg. 1843, P. 66—67).
[2]) I Kapitlets Overskrift kaldes han den 3die, og at benævne ham som den 1ste er ialtfald aldeles galt.

han ham ned fra Klippen. Saaledes døde denne Konge i Aaret 1076; han herskede i syv Aar og havde til Skjoldmærke kun „las ariestas“ [1]), og han gav store Gaver til Vor Frue i Pamplona og til Bispen Don Blasco.“

Der er adskilligt at lægge Mærke til ved denne Beretning. Naar vi for det første sammenligne Prins Carlos' Omtale af D. Sancho Garcia med tilsvarende Afsnit i endnu ældre Krøniker, finde vi, at Rodrigo Jímenez de Rada, Erkebisp af Toledo, som skrev sin Bog „de rebus in Hispania gestis“ i den 1ste Halvdel af det 13de Aarh., har to Sønner af Kong Garcia af Nájera, begge med Navnet Sancho, og siger, at den ældste dræbtes ved Peñalen, den anden ved Roda [2]). Derimod har den saakaldte Crónica de S. Juan de la Peña, en Klosterkrønike fra det 14de Aarh., kun én Sancho Garcia. Vi skulle snart komme tilbage til dette Spørgsmaal. Dernæst erindre vi, at Lope de Vega har givet en af sine Personer Navnet Arista, hvilket dels kan sammenstilles med de navarresiske Kongers nylig omtalte Skjoldmærke, dels med det Tilnavn, der bares af en Kong Iñigo Garcia Arista af Navarra i det 8de Aarh., om hvem det imidlertid ingenlunde er sikkert, at han nogensinde har været til. Med Hensyn til Byen Funes, hvorhen Digteren lader D. Ramon de Guevara drage med den lille Kong Sancho, og som ifølge D. Carlos de Viana tilhørte den hævnende Ridder, læse vi i Yanguas' Diccionario de Antigue-

---

[1]) arista ɔ: Axeskæg eller Torn.

[2]) I Manuskr. af D. Rodrigo's Krønike i det Kgl. Bibliothek (ɔ: Thottske Saml. Nr. 554, Fol.) læses P. $\overset{xx}{\text{iiij}}$. ij: „De rege Sancio secundo Nauarre. Et de generationibus regum Nauarre. — Post mortem eius filius eius Sancius dictus maior successit in regimine Navarrorum. Et duxit uxorem filiam comitis Sancij de Castella qui Maior, vel Gelayra secundum alios dicebatur. Et suscepit ex ea duos filios, Garsiam et Ferdinandum successorem. Et fuit occisus Petraleni. Et alium qui similiter Sancius est vocatus, apud Rodam fuit prodicionaliter interfectus. Hic habuit filium Ramirum. Qui Ramirus duxit uxorem filiam Roderici Didaci etc.“ Slg. den trykte Text i Schotts Hispaniæ illustratæ, II, P. 92 (L. V, cap. 24). Ligel. V. E. Lidforss' Udg. af Estoria gótica P. 77 (Lunds Univ. Års-Skrift for 1871).

dades del Reino de Navarra[1]), at den, efter hvad bevarede Dokumenter vise, eiedes i Aaret 1011 af D. Fortuño Acenariz (= Aznárez, gl. navarresisk Efternavn, af Fornavnet Aznar) og i 1080 af D. Acenar Acenariz, — altsaa ingen Guevara'er. Om „Peinalen“ eller „Peñalen“ oplyser Yanguas, at det var en lille By, ikke blot en Klippe; thi ved et af Kong Alonso af Kastilien og Navarra udstedt Brev skjænkes der i 1080 denne By visse Privilegier, og selv om dette Dokument ikke skulde være tilforladeligt, hvilket adskilligt tyder paa, saa har man andre Aktstykker, der vidne om Byen Peñalens Existens, saaledes et fra 1266, hvori det hedder, at flere Huse i Funes og Peñalen vare kongelig Eiendom. Det er nu allerede længe siden, at Peñalen ophørte at existere; thi vi behøve ikke at gaa længere frem i Tiden end til 1447: i et kongeligt Skatteregister fra dette Aar siges det, at der intet betales af Byen P., kaldet Villanueva, efterdi den i lang Tid har været ødelagt og ubeboet, — dette stemmer altsaa godt med D. Carlos de Viana's Betegnelse af Stedet i 1454. Vi kunne endog saa temmelig følge Byens gradvise Synken, idet vi se Dronning Leonor i Aaret 1405 eftergive Beboerne i „Villanueva, fordum kaldet Peñalen“, en Del af deres Afgifter, fordi de ere saa fattige, og fordi „deres Antal fra femten er dalet ned til fire“, hvormed vistnok menes, at der fandtes fire beboede Huse; otte Aar senere var der kun to. Endelig er der Anledning til at gjøre opmærksom paa, at Peralta, hvilket Navn Lope de Vega giver en af Personerne i sit Stykke, hedder en By i Navarra, hvis Territorium eller Bymark forøgedes i 1378, efter Kong Karl II's Befaling, med de Jorder, der hidtil havde hørt til Funes og Villanueva, tildels Belønning for en tapper Krigsbedrift af Peralta's Indbyggere.

Naar vi gaa videre i vor Undersøgelse af Digterens historiske Kilder, komme vi til den ansete Historieskriver D. Esteban de Garibay y Zamálloa, † 1599, Keiser Karl V's Historiograf og Forfatter til det store Værk „Compendio historial de las Crónicas de España“, der udkom første Gang 1571. Efterat han med bred Vidtløftighed har fortalt ad-

---

[1]) Pamplona 1840—43 (4 Bd., 4to).

skilligt om Kong Sancho Garcia's Regeringshandlinger, deriblandt Donationer til Klostre o. lign., siger han[1]), at efter navarresiske Krønikers Beretning betoges Kongen i sine sidste Dage af Elskov til en Ridderfrue, og at særlig en nyere Forfatter, hvis Værk endnu ikke var trykt, beretter herom. Ifølge denne unavngivne Forfatter hed Fruens Ægtefælle Grev Pedro de Escaray og var Herre til Funes, til Pazuengos og flere Byer; for at fjærne ham, satte Kongen ham i Spidsen for en Hær, der skulde forsvare Grændsen mod Kastilianerne, og holdt derefter hyppig Jagt i Nærheden af Byen Pazuengos, hvor Grevinden boede, og engang begav han sig til D. Pedro's Borg der i Byen for — som han foregav — at udhvile sig efter en anstrængende Dag. Han opførte sig nu „som Tarquinius mod Lucretia", saaledes udtrykker Garibay sig; men Rygtet om hans Skjændselsdaad kom inden føie Tid for Grevens Øren, og denne svor blodig Hævn. Han indfandt sig hos D. Sancho, der opholdt sig i Sanguesa, under det Paaskud, at han havde at aflægge Regnskab for Krigsførelsen, og ved Sammenkomsten anstillede han sig saa uvidende om hvad der var skeet, at Kongen følte sig aldeles tryg og fulgte hans Indbydelse til en Jagt ved Funes. Efter Maaltidet paa Grevens Slot begav de sig ud at jage i Skoven ved Villafranca; her sørgede Greven for at blive ene med Kongen, førte ham op paa den steile Klippe Peñalen ved Floden Arga og dræbte ham paa den Maade og med de Ord, som D Carlos de Viana meddeler. D. Pedro flygtede til Kastilien, men først myrdede han ogsaa sin Gemalinde i Pazuengos. Fremdeles hedder det, at en Broder til Sancho, D. Ramon, tilfældigvis var i Nærheden, da Kongemordet skete, at han forfulgte Morderen med nogle Svende, men at denne allerede var over Grændsen, dengang Forfølgerne naaede Pazuengos, hvorfor D. Ramon i sin Harme brændte Byen og ødelagde Borgen. Dette gik for sig i Aaret 1070, da Kong Sancho Garcia havde regeret i sexten Aar; hans Efterfølger var en Broder, der ligeledes bar Navnet Sancho. — Saavidt de af Garibay citerede Krøniker.

---

[1]) 22de Bog, 34te Kapitel (3die Bd., P. 114 i Folioudg. 1571).

Men Garibay er en kritisk Historiker, som ikke indrømmer denne Fortælling Troværdighed, uagtet han ytrer, at den vilde være et godt Exempel til Advarsel for Fyrsterne, og sammenstiller Begivenheden med Helenas Bortførelse, Grev Julians Hævn over Rodrigo, den sidste Gotherkonge, og lignende skjæbnesvangre Tildragelser [1]). Kong Sancho Garcia levede i Virkeligheden flere Aar efter 1070, thi der existerer Breve og andre Dokumenter, udstedte af ham i disse Aar; han myrdedes i Peñalen, men først 1076, og det paa hans Broder Ramons Anstiftelse, og han begravedes i Klosteret Santa Maria la Real i Nájera i sine Forældres Begravelse, hvor ogsaa hans Dronning Doña Placencia og hans Sønner jordedes. Broderen Sancho kom aldrig til at regere, heller ikke tror Garibay paa Ramiro Sanchez', Cids Svigersøns, Regering; derimod fulgte der et Interregnum, indtil Sancho Ramirez af Aragonien besteg Navarras Throne.

Omtrent samtidigt med Garibay's Værk er Gerónimo Zurita's omfangsrige „Anales de Aragon"; dets lærde og berømte Forfatter var aragonisk Historiograf og levede fra 1512 til 1580. Hos ham ser det paagjældende Afsnit af Navarras Historie atter noget anderledes ud [2]). Kong Garcia faldt 1054 i et Slag mod sin Broder Fernando; han havde to Sønner, begge af Navnet Sancho; den ene dræbtes i Peñalen, endnu medens Faderen var i Live (hvordan han dræbtes, siger Zurita ikke), den anden herskede indtil 1076, da han forræderisk myrdedes i Roda af sin Broder Ramon, der attraaede Kronen. Infanten Ramiro, Søn af Kong Sancho, flygtede til Cid i Valencia, var længe hos ham og ægtede hans ene Datter; men Navarreserne vilde ikke finde sig i at have Ramon til Konge og valgte derfor at give sig ind under Aragonien, hvorefter Ramon, der erklæredes landsforvist, tog sin Tilflugt hos Maurerkongen af Zaragoza.

---

[1]) Ifølge D. Carlos de Viana var La Cava, som forførtes af Kong Rodrigo, ikke Julians Datter (som det ellers hedder), men hans Hustru, og denne Begivenhed faar saaledes ogsaa nærmere Lighed med Marsk Stigs Hævn, dog kun gjennem D. Carlos' Beretning.

[2]) Udg. 1610, 1ste Bd., fol. 21, col. 1 & 2. Zurita støtter sig til Erkebisp Rodrigo.

Dette fortælles ogsaa hos Gerónimo Blancas i „Aragonensium rerum commentarii", der udkom 1588[1]) — Blancas er for øvrigt bekjendt som en af Spaniens mest ukritiske Historieskrivere, der i en særegen Grad har belemret dets Aarbøger med apokryfe Tilsætninger —, samt hos den navnkundige Juan de Mariana i hans store spanske Historie[2]), hvor der yderligere tilføjes, at medens Sancho Garcia var en fredsommelig, brav og gudfrygtig Mand, var Ramon en slet og urolig Person; han gjorde Oprør, idet han beskyldte den allerede aldrende Sancho for Ødselhed med den kongelige Formue, og Kongen erklærede ham for Rigsfjende; saa var det, at Mordet skete.

Vi have hermed naaet det Tidspunkt, da Lope de Vega's „Principe despeñado" blev til; thi 1617 udkom Stykket. Samle vi nu vore Resultater, se vi, at Digteren har taget Æmnet til sit Drama af to navarresiske Sagn, det om Ridderens Hævn over den vellystige Konge og det om Sancho Abarca's Opfostring; disse har han sammensmeltet, idet han har gjort Hovedpersonen i det første til en Guevara, ligesom Hovedpersonen i det andet bærer dette Navn (maaske har Lope de Vega havt til Hensigt at smigre et eller andet Medlem af den høit ansete Slægt, eller ogsaa er det sket af blot kunstneriske Hensyn). Fremdeles har han med megen Frihed benyttet Navne — Arista, Peralta, Ramon — samt Enkeltheder fra Krøniken. Her kan fremhæves hans Anvendelse af Replikken „a Rey alevoso, vasallo traidor", der af Krønikeskriverne lægges Hævneren i Munden, medens han forandrer den til „al Rey traidor villano" og gjør den til Kongens sidste Ord, saafremt da den trykte Text er korrekt. Visse Træk, navnlig Don Martins Hjemkomst til det sørgende og forladte Hus og hans Møde med den krænkede Hustru, henpege paa en Folkesang; men denne kan jeg, som før sagt, ikke anføre.

Det vil imidlertid ikke være uden Interesse at ledsage det navarresiske Sagn endnu et Stykke Vej gjennem den

---

[1]) P. 124.
[2]) 9de Bog, 12te Kap.

spanske Historieskrivning, siden den store Dramatiker iklædte det en glandsfuld poetisk Form. Som Afsnit af Navarras Historie havde det snart udspillet sin Rolle; thi rigtignok fortælles det endnu af Lope de Vega's samtidige, Benediktineren D. Juan Briz Martinez, Abbed af San Juan de la Peña, i „Historia de la fundacion de San Juan de la Peña y de los reyes de Navarra“ (Zaragoza 1620[1]), men han anser Begivenheden for ganske fabelagtig, ligesom Garibay. Derimod vil han nok antage, at der var to Sønner af Kong Garcia ved Navn Sancho: vel omtaler hans eget Klosters gamle Krønike kun én Sancho Garcia, men i dens Margen har Zurita tilskrevet „Hic auctor non secutus est hac in parte Rodericum Archiepiscopum Toletanum et vetustos Annales, in quibus fit mentio alterius Sanctii, Regis Garsiæ filii, qui occisus fuit apud Peñalen“; senere har atter Gerónimo Blancas tilføiet i samme Margen: „Sed videtur veram opinionem Roderici et alterius auctoris secutus, qui prodidére Sanctium majorem natu Garsiæ filium vivo parente fuisse interemtum“, og Broder Antonio de Yepes skriver i 6te Bog af sin Benediktinerordenens Krønike, at i el Real Monasterio de Nájera ligger der to Sancho Garcia'er begravne. Efter Briz' Anskuelse har Sagnet slaaet flere Personer og Begivenheder sammen; han fremstiller derpaa (efter Garibay) Kong Sancho's Snigmord, efter 21 Aars Regering, ved Broderen Ramon, hvis Bevæggrund var Begjærlighed efter Kongemagten; imidlertid holder han for, at det ikke skete i Peñalen, thi der dræbtes den ældre Broder, men i Roda, saaledes som det hedder i Zurita's aragoniske Aarbøger.

Otte Aar efter Briz Martinez' Bog, altsaa 1628, forøgedes Spaniens historiske Litteratur med et mærkeligt Produkt, hvis Titel lød „Historia apologética del Reyno de Navarra“, og hvis Forfatter kaldte sig D. Garcia de Góngora y Torreblanca, men egentlig hed Juan de Sada. Om dets litterære Værd og Anseelse faar man et Begreb ved at erfare, at kort efter dets Udgivelse udkom der et Flyveskrift

[1]) P. 483 ff.

imod det: „Brev fra D. Garcia de Góngora y Torreblanca, hvori han beskylder en Skolemester for under hans Navn at have ladet trykke en navarresisk Historie“; og et end mere eklatant Bevis paa dets Slethed er, at de aragoniske Deputerede i Aaret 1629 bad Kongen at forbyde denne Bog, fordi den var urimelig, ulærd, fabelagtig, skadelig og desuden fransksindet[1]). Det er i Virkeligheden ogsaa en af de mest konfuse og latterlige Bøger, man kan tænke sig, omhandlende saa uvedkommende Ting som de fornemste mathematiske Læresætninger o. lign., hvilke det har faldet Forfatteren ind at putte ind deri. Naturligvis har han ogsaa Kong Sancho „el Despeñado“, hvis Regering han lader begynde 1054, og efter ham Sancho el Noble; men den „nedstyrtede“ Konge er kun optagen i hans Kongerækker, og intet fortælles om ham i Texten, altsaa heller ikke, at han faldt som Offer for en af ham fornærmet Ægtemands Hævn. Om D. Ramiro Sanchez, Cids Svigersøn, siges der, at han forlod Navarra og gik i fremmed Krigstjeneste; saaledes var han med paa det første Korstog; og de Uroligheder, som Onkelen D. Ramon foraarsagede, angives kortelig som Anledning til Ramiro's Landflygtighed. Her gjør Forfatteren et ganske lille Forsøg i den historiske Kritik, idet han ikke kan faa i sit Hoved, at en fyrstelig Person vilde ægte en af Cids Døtre, eftersom de jo begge vare blevne forskudte af deres første Mænd, Greverne af Carrion.

Den Forsker, som for Alvor begyndte at rense den navarresiske Histories Augiasstald, var imidlertid ikke fjærn. Det var Jesuiterpateren José Moret, som levede i den anden Halvdel af det 17de Aarh. og i Pamplona udgav sine fortjenstfulde Arbejder „Anales de Navarra“ (1684 o. ff. Aar) og „Investigaciones históricas del Reyno de Navarra (1665). Trods deres unægtelige Mangler, som tildels hidrøre fra Forfatterens Stilling som Navarra's Historiograf (Cronista del Reino), idet han ikke har turdet forkaste adskillige løse Overleveringer, der smigrede Nationalstoltheden og nu en-

[1]) Slg. T. Muñoz y Romero, Diccionario bibliográfico-histórico de los antiguos Reinos, Provincias etc. de España, Madrid 1858, 4to, P. 201.

gang betragtedes som Befolkningens Eiendom, trods den undertiden altfor brede, ja uklare Fremstilling ere disse Skrifter til Dato de bedste om Navarra. — Moret tager først[1]) fat paa Spørgsmaalet om de to Sancho'er, Sønner af Kong Garcia „den 6te“ († 1054). Gjennem sine Efterforskninger er han kommen til den Overbevisning, at Garcia foruden de otte Sønner og Døtre, der almindelig nævnes — nemlig Sancho (senere Konge), Ramiro, Fernando, Raimundo (ell. Ramon) og Infantinderne Urraca, Ermesinda, Jimena og Mayor — havde én Søn til af Navnet Sancho, men ikke med Dronning Estefania; da han ikke omtales i Dronningens Testamente, skjønt han endnu var i Live, kan han heller ikke være født i et tidligere Ægteskab, men maa være en uægte Søn af Kong Garcia. Der er to Aktstykker, hvori hans Navn træffes; det ene er et Gavebrev fra 1050, hvorved en Borg skjænkedes af D. Lope Fortuñez og hans Frue, Mencia, til Klosteret San Millan, med en Tilføielse fra 1073, der viser, at D. Sancho Garcés senere har havt den i sin Besiddelse: „Sed postquam ex ore prædicte Domnæ Mencie ego Sancius Rex (ɔ: Sancho Garcia el Noble), germanus eius, omni veritate (sic) agnoui, per mea manu (sic) fratri meo abstuli, & pro anime meæ remedio, in atrium, ad honorem Beati Æmiliani, eodem palatio (sic) cum omni hæreditate sua redire feci“; det andet er et af Kong Sancho Garcia udstedt Brev fra 1057, ved hvilket han giver en Ridder, D. Sancho Fortuñez, et Kloster og til Gjengjæld bl. a. faar en kostbar Hest af ham, — som Vidner nævnes „Infanten D. Sancho, dennes Gemalinde Doña Constancia og Infantinden Doña Mayor.“ Man har villet hævde, at fra den i Dokumenterne omtalte Sancho skulde Kong Garcia Ramirez nedstamme, der i 1134 gjengav Navarra dets Uafhængighed og derfor hædredes med Tilnavnet „el Restaurador“: Garcia's Fader Ramiro, der ægtede Cids Datter, vil man nemlig gjøre til en Søn af denne Sancho, og man støtter sig her paa et Testamente af D. Ramiro (Cids Svigersøn), dateret 1110. Men Moret paaviser, at dette Testamente er falsk,

---

[1]) Investigaciones etc. P. 628 ff., slg. Anales de Navarra, I, P. 711.

og hans Bevisførelse vidner om, at han ingenlunde er at foragte som Kritiker. Om dog ikke de to Klosterdokumenter ere i ligesaa ringe Grad til at stole paa som D. Ramiro's Testamente, turde være et Spørgsmaal. En Indskrift, der meddeles hos Antonio de Yepes og i sin Tid — men ikke mere i Morets — fandtes paa et Alter i Byen Nájeras Kirke, er ogsaa bleven brugt som Bevis for de to Sancho'ers Existens, ja endog for begges Regering: den taler om en „Sancius Rex, Garsie Regis filius, una cum Blancha coniuge dilectissima", men — indvendes der — Kong Sancho el Noble's Gemalinde hed Placencia, ikke Blanca[1]). Herimod opstiller Moret den sindrige Hypothese, at der i Indskriften har staaet „Pla", forkortet for „Placencia", som i en anden Inskription, og at den Person, som afskrev den til Yepes, har feilagtig læst „Bla" = Blanca; hvis da ikke Blanca har været Sancho el Noble's første Hustru, thi Doña Placencia nævnes ikke før i hans senere Regeringsaar. Om Kong Sancho el Noble eller „de Peñalen" har Moret ellers adskilligt at fortælle. Han bar sit smukke Tilnavn med Rette, hedder det, var retfærdig og tapper; dog omtales en mindre heldig, i alt Fald lidet kristelig Regeringshandling af ham: hans Forbund med Maurerkongen af Zaragoza 1073 imod Aragoniens Konge. 1076 myrdedes han i Peñalen af to af sine Søskende; Moret beskriver Optrinet saa omstændelig, som om han selv havde staaet i en Krog og set paa det. „Den troløse Prins og Prinsesse, D. Ramon og Doña Ermesinda", siger han[2]), „iværksatte deres Forræderi ved en Jagt, hvormed de foregav at ville hædre deres Broder Kongen, som modtog Indbydelsen med Glæde, da den kom fra to Søskende, som han skjænkede saa stor Gunst og Fortrolighed. Imellem Byerne Funes, hvoraf Dalen har Navn, og Villafranca strakte der sig en meget smuk Skov, særdeles rig paa Hjorte og Vildsvin, og skjønt den nutildags er for en stor Del fældet og forsvunden, findes endnu Vildt der

[1]) Det erindres, at i Lope de Vega's Drama hedder Hævnerens Hustru Blanca; men naturligvis lægger jeg ikke nogen Vægt paa denne Navnelighed.

[2]) 14de Bog, 4de Kap. af Anales (I, P. 828 f.)

paa den sydlige Bred af Floderne Arga og Aragon, hvor de forene deres Vande for samlede at falde ud i Ebro. Paa den nordlige Bred, som hører til Funes, hæver der sig en Klippe, der følger de forenede Floders Løb omtrent 6 Milsvei indtil Milagro og det Sted, hvor Ebro optager dem. Et Stykke af den kaldes Peñalen; deroppe fra behersker Øiet ligesom fra en Altan en saare tiltalende og vid Udsigt: Floden forneden og Skoven paa dens Bred og vidtstrakte Sletter helt ud i Horizonten. Dette Sted valgtes til den omtalte Fest, og da Prinsen og hans Søster vare dem, der gav Festen, og da de havde saa meget at sige i Kongens Slot, var det dem let at sammensætte Jagtfølget af hvem de vilde, idet de lod det bestaa af de sammensvorne, men udelukkede dem, som ikke havde noget at gjøre med Sammensværgelsen; eftersom Hemmeligheden imidlertid krævede, at ikke alle disse udelukkedes, tog de nogle med, men saa faa, at de intet vilde mægte i paakommende Tilfælde. Herhen kom Kongen den 1ste Juni i Følge med Prinsen og Prinsessen, lidet anende det afskyelige Forræderi, som var spundet imod ham. Og efter at Jægerne vare fordelte i Skoven og de, der kunde forhindre den onde Hensigt, under forskjellige Paaskud vare blevne fjærnede fra Kongens Nærhed, begyndte Jagten. Da der lød Raab om, at man var paa Spor efter et Dyr og forfulgte det, gik Kongen for at se bedre hen til Randen af Klippen, som der er meget brat og synes at have faaet Navnet Peñalen af det baskiske Ord Leun, som betyder noget glat, noget som ikke frembyder nogen Hindring. Og bag ham traadte de Mænd frem, som det var overdraget at udføre den skjændige Daad, og da den usle Infant, midt i Naturens Rædsler og dreven af djævelsk, rasende Herskesyge, havde givet dem Tegn, stødte de bagfra voldsomt til Kongen, som styrtede ned i den over 300 Favne dybe Afgrund og knustes. Saaledes omkom ynkelig Kong Sancho el Noble, eller Sancho de Peñalen, som han kaldes efter sit sørgelige Endeligt.“ Til Bevis for sin Fortælling anfører Moret[1]) en Række Dokumenter, hvori

[1]) P. 830—31, slg. ogsaa Investigaciones P. 621—23.

den omtales, navnlig nogle „fueros“ (Privilegier). Af Sagnet om den spanske Marsk Stig er altsaa, se vi, blot Kongens Dødsmaade bleven tilbage, og rigtignok kan man have endel mere Tillid til, hvad Moret meddeler, end hvad andre navarresiske Historieskrivere give Plads i deres Folianter, men det er ikke ganske let at værge sig mod den Mistanke, at det er Stednavnet Peñalen, som har givet Anledning til Forestillingen om en Nedstyrten (despeñar); thi i de af Moret citerede Aktstykker, saavel som hvor ellers Kongens Mord omtales, hedder det ganske kort, „quem interfecerunt impiissima fraude in Peñalen frater suus Regimundus et soror Ermisenda nec non et Principes ejus infidelissimi.“[1]) D. Sancho el Noble havde tre Sønner, Sancho og to Garcia'er, hvilke alle døde tidlig uden at efterlade sig Afkom. Ramon høstede ingen Frugt af sin Udaad, thi en Maaned efter Kong Sancho's Død var Navarra delt mellem Kastilien og Aragonien, og denne Tilstand varede til 1134. Ifølge Moret var D. Garcia el Restaurador en Sønnesøn af Ramiro, D. Sancho de Peñalen's Broder, og det var ham, der dræbtes af Maurerne 1083 i Rueda, ikke langt fra Zaragoza.

Morets Fremstilling gjenfindes hos de senere Historikere, saaledes hos Tydskeren Schoepflin i „Diatribe de origine, fatis et successione regni Navarræ“ (Strasb. 1720), hos Govantes i den geografisk-historiske Ordbog over nogle nordspanske Provinser, som udgaves 1846 af det spanske Academia de la Historia, — dér opregnes hele tyve, af D. Sancho el Noble udstedte Dokumenter fra Aarene 1055—76 —, i D. José Yangus' før citerede Værk over navarresiske Antikviteter, i vore Dages store Compendier over Spaniens Historie af Lembke og Schäfer, R. de Saint-Hilaire og D. Modesto Lafuente y Alcántara, endelig hos en Forfatter, der i 1878 udgav et historisk Forsøg over Aragoniens og Navarras ældste Tider, D. Tomas Jimenez de Embun. Hos alle disse er der ikke Spor af den spanske Marsk Stig, hvis

[1]) Denne Passus har jeg sammensat af de spredte Notitser, som anføres af Moret.

— som vi have set — utvivlsomme sagnhistoriske Existens har givet Lope de Vega et Skuespilæmne.

Men et andet Spørgsmaal er, hvor det spanske Sagn har faaet ham fra. Mange af dette Tidskrifts Læsere erindre maaske to Afhandlinger om vore Marsk-Stig-Visers Forhold til Historien, som ere fremkomne her i Norden i det senest forløbne Decennium. I den ene, af Julius Martensen,[1]) vises, hvorledes de Folkesange, der fremstille Kongens Banemand som Hævner for en krænket Hustru, ere blevne til langt senere end 1286, Kong Eriks Dødsaar, og at Motiveringen og Skildringen af Kongens Drab ved Marsken undergaar en formelig Udvikling i disse; derhos anføres de faa middelalderlige Krøniker, som melde noget om Daaden. I den anden, som findes i filologisk-historisk Samfunds Jubilæumsskrift fra 1879, har Prof. Sophus Bugge gjort opmærksom paa den interessante Kjendsgjerning, at forud for Fremstillingen af Marsk Stigs Blodhævn, som vi møde den i den yngste og største af Viserne, ligger en oprindelig nedertydsk Vise om det samme Sørgespil, men med andre Hovedpersoner, nemlig Kong Ermanrik og hans Marsk Sibeke, og at Fortællingen findes i Prosa saavel i den norske Thidriks Saga (midt i 13de Aarh.) som i den tydske Heldenbuch. Blandt de Træk fra Sibeke-Sagnet, som gjenfindes i den danske Digtning om Kong Eriks Banemand, er at fremhæve Mødet mellem den hjemvendende Marsk og hans sorgfulde Hustru. — Hvorvidt det ogsaa er det tydske Sagn, som har gjort sin Indflydelse gjældende i Spanien, — derom tør jeg ikke udtale nogen Formodning paa Basis af mit Kjendskab til Tydskernes og Spaniernes indbyrdes aandelige Samkvem i Middelalderen. Min Hensigt har kun været at meddele fra en enkelt Nations litterære Kilder et lille Bidrag til de komparative sagnhistoriske Undersøgelser, der have saa høi Kurs i vore Dage, og det maa blive andre Videnskabsdyrkeres Sag at benytte det. Dog kan jeg her ikke undlade at bemærke, at der synes at kunne samles en hel Gruppe af, hvad man kunde kalde Marsk-Stig-Sagn, om-

---

[1]) Hist. Tidskr., 4 R., 4de Bd.

kring hos de forskjellige Folkeslag og fra forskjellige Tider: den Omstændighed, at Fortællingerne om Tarquinius og Lucretia, om David og Urias, om Kong Rodrigo og Grev Julian have deres Berøringspunkter med Historien om Kongen af Navarra og hans Hirdmand, vakte jo endog de gamle spanske Historikeres Opmærksomhed. Og skjønt man maa indrømme, at Dramaet mellem Kongen, hans Hærfører og dennes Hustru i Virkeligheden godt kan have været spillet flere Gange og flere Steder i Tidernes Løb, er der meget, der a priori tyder paa, at en nærmere Undersøgelse vil komme til et lignende Resultat som det, slige Studier pleie at naa, d. v. s. give ét Bevis til for den Sætning, at Menneskeslægten med Hensyn til digterisk Produktion til alle Tider har hjulpet sig med et mærkværdig ringe Antal Ideer, at der i denne Henseende er — som det gamle Ord lyder — „intet nyt under Solen."

Et „Wesenbergianum".

Cic. in Catil. I, § 28. Præclaram vero populo Romano refers gratiam . . . si propter invidi*am* aut alicujus periculi metum salutem civium tuorum negligis. — En af afdøde Professor Wesenbergs Disciple har meddelt mig, at han rettede invidi*am* til invidi*æ*. Er denne Rettelse nødvendig? Baade det nærmest foregaaende „An invidiam posteritatis times?" og det efterfølgende „Sed si quis est invidiæ metus", synes mig at tale derfor. Under alle Omstændigheder har jeg tænkt, at det kunde interessere de mange, som atter og atter vende tilbage til dette Sted, at blive bekjendte med dette Emendationsforslag af den ansete Videnskabsmand, der, saa vidt jeg véd, ikke har offentliggjort det nogensteds.

J. P. Bang.

Anmeldelser.

Russisk Literaturhistorie fra Peter den Stores Tid til Begyndelsen af dette Aarhundrede. Af **C. W. Smith.** Kjøbenhavn 1882. H. Hagerups Forlag.

Den hädangångne författaren till detta sitt sista arbete har egnat största delen af sin vetenskapliga verksamhet åt den slaviska filologin, ryska literaturen och Rysslands historia. Dertill föranledde Smith den af honom i många år beklädda professionen vid universitetet i Köpenhamn; men det var icke blott af pligtkänsla han arbetade i denna rigtning: han gjorde det med en sann kärlek till den vetenskapsgren, som utgjorde hans specialitet, han hängaf sig af all sin själ åt de sysselsättningar, som kräfdes af hans kall. Ett varmt intresse för de ämnen han bearbetade, röjer sig omisskänneligen i alla hans skrifter, börjande med hans polska språklära, det första arbete, som förskaffade Smith en hädrande plats inom den vetenskapliga verlden, och slutande med den temligen digra volym, hvilken nu ligger framför oss. Undertecknad har i en lång rad af år brefvexlat med Smith och således varit i tillfälle att följa med hans literära sträfvanden. Han åtnöjde sig icke med de materialer, som stodo honom till buds i de inhemska samlingarne, utan kände ständigt behofvet att göra sig bekant med urkällorna och lemnade ingen möda ospard för att erhålla de nödiga hjelpredorna på originalspråken. Om sådana grundliga studier vittnar äfven den bok, hvars titel står ofvanom att läsas. Smith har icke inskränkt sig till att studera de ryska kritiska eller literaturhistoriska autoriteterna: han har med den största samvetsgranhet sjelf genomläst alla de författare, om hvilka han talar. Naturligtvis har han hållit sig endast till de mest anmärkningsvärda och öfvergått med stillatigande de mindre betydliga. Detta har medfört den stora fördelen, att han kunnat utförligt behandla de mindre talrika skriftställare, vid hvilka han uppehållit sig. Sålunde erhålla vi i hans „Literaturhistorie“ ganska vidlyftiga afhandlingar om Ryssarnes äldsta häfdatecknare Tatistjev, om satirikern Kantemir, om den genialiska Lomonosov, om Katarina II's författareskap, om Von Wiesin, Derzjavin, Karamzin och några andra, hvarvid Smith icke endast betraktar hvar och ens lefnadslopp och verksamhet, utan meddelar dessutom innehållet af deras förnämsta literära alster. Hvad hans omdömen vidkommer, så är han långt ifrån att blott och bart återgifva de ryska literaturhistoriernas utlåtanden, utan framlägger sina egna åsigter, som icke sällan afvika ifrån de först nämnda. Ifrågavarande arbete är således egnad att i rikt mått tillfredsställa deras lärgirighet, som önska erhålla en om-

fattande insigt i ryska literaturen för 18de seklet och början af det nuvarande. Döden har tyvärr icke tillåtit författaren att tillfullo lösa sin uppgift och för tidigt rifvit pennan ur hans ännu verksamma hand. Skriften afstannar vid historiografen Karamzins död (1826) och är utgifven efter Smith's frånfälle. Hela boken läses med oafbrutet intresse. Framställningssättet deri är åskådligt och intagande, stilen enkel och lätt. Det vore en rättvis gärd åt Smith's minne, om den danska publiken ville med kärleksfull uppmärksamhet omfatta sin ädla landsmans åt efterverlden öfverlemnade arbete.

J. Grot.

---

1. Græsk Grammatik til Skolebrug af **Schou Brunn.** Christiania 1876. H. Aschehoug & Co. 74, 64, 16 och 24 sid. 8°. Pris: 3,50 kr.
2. Grekisk grammatik. Utgifven af **Carl Johan Lindeqvist,** öfverlärare i språk vid Finlands svenska normallyceum. Helsingfors 1881. G. W. Edlund. VII, 292 sid. 8°. Pris: 5 mark.

Mycket liflig har under de båda sista årtiondena verksamheten varit inom den grekiska skolgrammatikens område, enkannerligen i Tyskland, der Curtius' vägbrytande *Griechische Schulgrammatik* lockat andra till efterföljd med mer eller mindre starkt framträdande syfte att låta den första undervisningen i grekiska språket få njuta frukterna af den jämförande språkvetenskapens trägna forskningsmödor. Men jämväl i andra land har man sökt rikta läroboksliteraturen med inhemska arbeten i detta ämne. Vi vilja här fästa uppmärksamheten på två dylika, ett norskt, visserligen ej nytt, men, efter hvad vi tyckt oss finna, ej mycket kändt utom Norge, samt ett annat, för något mer än ett år sedan utgifvet i Finland.

1. **Græsk Grammatik** af Schou Brunn består af följande afdelningar: I. *Formlære*, som innehåller Lydlære och Bøiningslære (74 sid.), II. *Syntax* (64 sid.), III. *Dialekter*, hvari efter en 'Forbemærkning' om det grekiska språkets olika dialekter redogöres för den ioniska dialekten (16 sid.). Sist kommer såsom ett tillägg en '*Fortegnelse* over de hos Homer hyppigst forekommende Verber med Tilføielse af de vigtigste dermed beslægtede Nominer', hvarefter följer 'Lidt om den doriske Dialekt' (24 sid.). Ordbildningslära saknas. Formläran trycktes redan 1873 i 'Indbydelsesskrift for Aaret 1873 fra Maribogadens Latin- og Realskole'.

Formläran utmärker sig genom en lätt skönjbar sträfvan efter korthet. Denna visar sig i afseende på innehållet deri, att åt-

skillig onödig barlast kastats öfver bord; ett och annat dylikt hade dock kunnat få följa med: dit räkna vi gen. plur. af χρήστης, ἀφύη och ἐτησίαι — för skolkursen helt visst främmande ord, och Herodotos har för öfrigt ἐτησιέων —, vidare böjningen af ἀνώγεων, bland oregelbundna substantiv sådant som ταῶς, σής, ἀηδών och χελιδών, bland adjektiven ett och annat sällsynt ord eller en mindre vanlig oregelbundenhet. I afseende å sjelfva framställningssättet framträder nämnda sträfvan deri, att innehållet är samladt i större afdelningar. Derigenom lättas öfversigten af det hela, så mycket mer som den typografiska utstyrseln bidrager till att framhålla hufvudsaken framför bisakerna. Men vi undra, om denna uppställning verkligen underlättar inlärandet, om ej mängden af enskildheter verkar förvirrande på uppfattningen af det hela. Någon gång åter är innehållet för mycket splittradt, ej vederbörligen samladt i vissa hufvudregler eller hänfördt till allmänna lagar: så vid framställningen af vokalernas sammandragning (§ 2), som ock är något ofullständig.

Förf. utgår stundom från en ologisk indelning. S. 18: 'Guttural- og Labialstammer, Oxytona og Participier har Vocativ ligt Nominativ'. S. 25: 'Masculina er de Ord, som i Nominativ gaar ud paa εύς, αν, υν .... og Stammer paa ντ, ων og ον.' Vi tro ej, att dylika uppräkningar efter blandade indelningsgrunder äro egnade att gifva en klar och redig uppfattning af saken. Indelningen af ackusativen i syntaxen är ock haltande.

Den jämförande språkvetenskapen har här kommit till sin rätt. På det hela synes förf. stå på Curtius' ståndpunkt. — De upptagna böjningsexemplen torde i allmänhet göra till fyllest. Adjektiven äro dock i detta fall styfmoderligt behandlade. Af dem meddelas inga fullständiga böjninger, ej ens af de sammandragna adjektiven efter den vokaliska deklinationen. Vi tro böjningar vara bättre än regler. Qvantiteten är vid deklinationerna ej utsatt så fullständigt, som önskvärdt kunde ha varit.

Ljudläran synes oss vara en af bokens allra bästa afdelningar. Uttalet är helt kort, men efter anmälarens uppfattning rätt angifvet. Vi tillägga endast, att förf. synes ha glömt γ framför ξ och att υ näppeligen hade sitt äldre uttal i diftongen υι. — Vid tal om ersättningsförlängning (sid. 3) säges, att dylik förlängning inträder, 'c) naar Nominativmærket ς ikke tilføies; men da er at mærke, at ε bliver forlænget til η, ο til ω'. Detta rör en tvistefråga, som åtminstone tills vidare hälst må hållas utom skolgrammatiken: den olika förlängningen af vokalerna visar ock, att saken är något oklar. För öfrigt saknas här aor. 1 (t. ex. ἔφηνα af ἐφανσα ἔφαννα) samt andra fall, ss. εἰμί (för ἐσμι). Vidkommande ersättningsförlängning, när ν bortfaller framför σ, skulle måhända ordet 'sjelden' kunna utbytas mot oftast. — — Reglerna om vokalernas förlängningar och förändringar i §§ 4 och 5 förefalla mindre lyckligt uppstälda. Skilnaden mellan änd-

vokal och rotvokal är knapt berättigad: vi erinra om *τρωπάω* af *τροπή*, *τρίβω* af stam *τρἴβ-*.

Afdelningen om konsonanterna och deras förändringar (§§ 9—13) är förtjenstfull: den stöder sig på en verkligt ljudfysiologisk uppfattning och utgör ett försök att i läroboken införa ljudfysiologiska förklaringar både af sjelfva ljuden och deras förändringar. Jämförelser förekomma med norska, svenska, latin, franska och till och med italienska, — det sista något oväntadt. Någon gång är uttrycket ej fullt klart, ss. i § 9, 7. Att härleda *τάσσω* af en rot *ταγ-*, *πράσσω* af en rot *πραγ-* bör väl också i skolgrammatiken uppgifvas. Curtius' betänkligheter att i sin skolgrammatik intaga den rätta förklaringen, *πράσσω* af *πρακ-ϳω* (Erläut.[2] s. 39), förtjena ej mycket afseende, då mer än *ett* påstående utan tillfyllestgörande bevisning i skolgrammatiken måste göras. Bättre är väl att säga, att *κ* i vissa fall öfvergår till *γ*, ss. i *ἐ-πλήγ-ην* af *πλήσσω*, *ἐ-σφάγ-ην* af *σφάττω* — detta må nu i den vetenskapliga språkläran förklaras huru som hälst (Curtius, Etym.[5] s. 533, Meyer, Griech. Gram. 198) — än att lära gossen, att *γ* + *ϳ* stundom öfvergår till *σσ* (*ττ*), stundom till *ζ*. Hvilken föreställning får han om en 'ljud*lag*', om han får lära sig, att den än följes, än icke följes! Förf.s framställning af dessa ljudförändringar utmärker sig äfven med denna eftergift för det gamla framför de vanliga reglerna, i det han såsom hufvudregler upptager: '4) *τ* og *θ*, *κ* og *χ* smeltede med et efterfølgende *ϳ* sammen til *σσ* eller *ττ*' — '5) *δ* og *γ* smeltede med et efterfølgende *ϳ* sammen til *ζ*'.

Böjningsläran indelas sålunda: I. Substantivers og Adjectivers Declination, II. Adjectivernes Comparation, III. Adverbier, IV. Pronominer, V. Verbers Bøining (Conjugation). I deklinationsindelningen följer förf. Curtius. Substantiven och adjektiven äro delvis sammanförda, i det adjektiv efter den vokaliska deklinationen äro instuckna i substantivens vokaliska deklination, men adjektiv efter den konsonantiska deklinationen behandlas under 'Oversigt over Adjectiverne'.

I redogörelsen för kasusmärkena i 1ª deklinationen äro ett par uttryck mindre riktiga, då det heter, att i gen. sing. *ο* med *α* sammandrages till *ου* och att i nom. plur. neutr. *ο* förändras till *α*. *Α*-deklinationen är enkelt och kort framstäld. Vi sakna dock, bland annat, dorisk böjning af främmande namn, ss. *Ὀρόντας* (Xen. An. I, kap. 6).

Substantiv efter 2ª deklinationen delas i 3 hufvudafdelningar: A. Stammar, som ändas på ett explosivljud och (eller?) *λ*, *ν*, *ρ*, hufvudklassen; B. Stammar, som ändas på en spirant (*σ*, *ϝ*, *ϳ*), spirantklassen; och C. Stammar, som ändas på en af halfkonsonanterna (*υ* eller *ι*), halfkonsonantklassen. För hvarje klass upptagas först böjningsexempel, derpå följa redogörelser för kasusbildningen och enskilda afvikelser. Vi frukta, att under hufvudklassen för mycket gifves på en gång. Lärjungen har helt visst

svårt att för sig reda alt detta. Reglerna äro också något hopträngda, stundom sväfvande. Under 'Digamma-stammer' upptagas jämte andra ord också οἶς och λᾶς. Sant är att dessa ord en gång egt ett digamma (ὀϝι-ς, λαϝ-ας), men sammanställningen är icke dess mindre oväntad. Den 3e klassen är enkelt och kort framstäld. Af πρέσβυς nämnes den sällsynta gen. sing. πρέσβεως, men ej plur. πρέσβεις. Stammen till gen. υἱέος är icke υἱε-, utan υἱυ-; en nominativ υἱύς har nu ock verkligen påträffats.

Verbens böjning inledes med några ord om verbalformernas betydelse och bildning. Framställningen är enkel och klar, men innehåller måhända något för mycket om bildningen, mera än som tarfvas i en inledning: det hela får derigenom en alt för abstrakt hållning. Förf. har här åtminstone delvis afvikit från den ordning, han följde i afd. om nomen, der böjningsexemplen föregingo reglerna för formernas bildning. Augment upptages som ett *tempus*märke. Om det än utmärker tiden, kan det knapt derför kallas ett tempusmärke i grammatisk mening. Då passivmärket ϑε nämnes, väntar man att på samma gång få höra ett ord om passivmärket ε (aor. II och fut. II pass.).

Första konjugationens verb indelas i verb med vokalstam och verb med konsonantstam. Först afhandlas då de förra. Framställningen af konsonantstammarne inledes med några 'Forbemærkninger' om utvidgad presensstam, om tempora secunda, om konsonantförändringar i perf. och aor. pass. m. m. Derpå lemnas en redogörelse för augment och reduplikation. Så följer en efter presensstammarnes bildning ordnad samling af verb med betydelse och de vigtigaste tempora jämte inströdda anmärkningar om vissa bildningar, t. ex. futurum contractum, suppletorisk aorist (ἔσφηλα), bindevokallös aorist. Sist komma oregelbundna verb i 2 afdelningar, *e*-klassen och blandningsklassen. — Andra konjugationens verb indelas i 3 hufvudafdelningar efter presensstammens bildning med reduplikation, med stafvelsen νυ eller utan något tillägg. Till sist talas i 2 paragrafer om oregelbundenhet i betydelse och betoning: dessa paragrafer afse båda konjugationerna.

Hela läran om konjugation eger visserligen stora förtjenster med afseende på noggranhet och öfversigtlig uppställning, i följd hvaraf denna afdelning kan gifva en god repeterande öfversigt af hela konjugationsläran, men vi hålla före, att det rika innehållet är något sammanträngdt i alt för stora afdelningar, dervid ej de särskilda momenten fått sin tillbörliga ordning och vigt. Uppställningens lämplighet blir alltid misstänkt, när en förf. nödgas hänvisa till en följande paragraf, såsom under § 84 vid fut. och aor. af δέρω hänvisas till § 89. § 65, anm. 2 förutsätter kännedom om §§ 76—81. Eget förefaller det att afhandla den bindevokallösa aoristen i 1a konjugationen. Kan det väl för en gosse vara svårt att fatta, att olika tempora af samma verb kunna gå efter olika konjugationer? Man kan ju hänvisa till dylika verb i

modersmålet eller latinet. Sant och godt kan väl vara att såsom regelbundna upptaga en mängd verb, som bilda sina tempora efter bestämda regler, såsom här skett med dem, som tillhöra nasalklassen, inkoativklassen och förlängningsklassen, men också bland dessa påträffas vissa vexlingar eller enskilda afvikelser, ss. hos λαμβάνω, λανθάνω, μανθάνω, εὑρίσκω, ῥέω, χέω m. fl. Och att bland regelbundna upptaga sådana som πέσσω fut. πέψω synes säkert mången oväntadt. När nu ordningen inom hvarje afdelning ej är alfabetisk och ett register saknas, har det sig svårt att finna dèt verb, som man söker.

Syntaxen är i jämförelse med formläran rätt utförlig och fullständig. Här upptages ett och annat, som kunde ha förbigåtts såsom kändt från den latinska grammatiken (t. ex. § 125, 10, 11 om relativet) eller såsom snarare tillhörande tolkningen af ett ställe hos en författare (t. ex. § 125, 9, § 151, Anm.). Genetiven är uppstäld efter dess olika betydelser (possessiv, qvalitativ, materiæ etc.), och under hvarje slag upptagas exempel på genetiv vid verb, adjektiv och substantiv. Denna plan är strängt genomförd, men genomförandet är ej lätt och synes någon gång litet sökt. Vid dativen har författaren följt en annan uppställning.

Afdelningen om verbet är, såsom det hela, sorgfälligt utarbetad. Reglerna förefalla i allmänhet vara nöjaktiga; vid § 195 nämnes ej skilnaden i betydelsen mellan de olika konstruktionerna efter ὥστε. Exemplen äro till en stor del valda ur Xenophons Anabasis och Platons i skolorna allmänt lästa skrifter, Sokrates' försvarstal och Kriton, samt öfversatta på norska eller latin. Det homeriska språkbruket är stundom omnämndt i regeln, stundom i en anmärkning, stundom förbigånget.

I afdelningen III Dialekter redogöres för det vigtigaste af den ioniska dialekten (Homeros och Herodotos). Synpunkten och förklaringen är här ej alltid den rätta, såsom då det säges, att konjunktivmärket ofta *förkortas*, att Homeros stundom 'for Versets Skyld' inskjuter en lång vokal framför eller en kort efter kontraktionsvokalen (ἡβώωσα ἡβώοντες). Dylikt är dock så vanligt, att man endast stöter sig derpå hos en förf., som eljest synes ha stält sig på den rätta ståndpunkten vid bedömandet af språkhistoriska företeelser.

Boken saknar, dess värre, icke tryckfel: utom de af förf. rättade skulle åtskilliga kunna uppräknas.

I norska tidningen *Morgenbladet* för år 1873, n:o 266 B och 267 B läses en på det hela synnerligen fördelaktig anmälan af formläran, författad af prof. J. P. Weisse, som slutar med att förorda lärobokens införande i norska skolor i stället för den norska öfversättningen af Curtius' grammatik. Bruuns grekiska grammatik har ock, enligt upplysningar, som blifvit anmälaren välvilligt meddelade, vunnit alt mer insteg vid de norska läroverken, så att den för närvarande nyttjas vid alla norska gymnasier utom sju.

2. **Grekisk grammatik** af C. J. Lindeqvist. Förf. säger i sitt företal, att han åsyftat att göra sin lärobok 'på en gång *vetenskapligt* noggrann samt *metodiskt* riktig och *praktisk*'. För den attiska formläran har förf. 'såsom det faktiska materialets hufvudkälla och auktoritet' anlitat Curtius' *Schulgrammatik*, hvars rikhaltiga innehåll han sökt 'anordna enligt pedagogiskt-metodiska principer'. Derjämte har förf. naturligen rådfrågat flera andra författare. Syntaxen är hufvudsakligast bearbetad efter Seyfferts *Hauptregeln der Griechischen Syntax*. Härvid har förf. varit bunden, i ty att öfverstyrelsen för skolväsendet bestämt, att nämnda arbete 'borde som förebild begagnas'. Läran om tempora är hemtad från Löfstedts grammatik.

Först en allmän öfversigt af innehållet. Förra delen består af 1ª kap. ljudlära (12 sid.), 2ª kap. flexionslära (200 sid.), bihang I öfversigt af ljudlagarna (7 sid.), bihang II ordbildningslära (6 sid.), bihang III Homerisk formlära (14 sid.), alfabetisk verbalförteckning (3 sid.); senare delen innehåller syntax (48 sid.). En inledning om grekiska språket och dess dialekter saknas.

Den yttre uppställningen är redig och öfversigtlig, hvartill den typografiska utstyrseln medverkar. Dock stöter det att finna tabeller brutna på två sidor (s. 125 f., s. 165 f.). Böjningsexempleh äro så talrika, som en skolbok kräfver. Qvantitetstecken äro i allmänhet utsatta, ehuru ej så fullständigt som önskligt hade varit. Stammarne äro i verbens böjning, men icke i substantivens och adjektivens skilda från ändelser och andra böjningstillägg genom bindetecken, t. ex. *ἔ-λυ-ο-ν*, men icke *ἄνθρωπο-ς θώραx-ος*. Om det än är svårt eller rättare sagdt omöjligt att öfver alt genomföra denna grundsats, är detta skrifsätt dock så nyttigt och upplysande, att det ej bör uraktlåtas, der det lämpligen kan följas. Jämväl i verbens böjning möta någon gång svårigheter, såsom i pres. ind. akt. 3 pers. plur., der förf. något oegentligt skrifver *λύ-ου-σι*. För att antyda formers äldre utseende skrifver förf. t. ex. *τείχους* (*τείχε[σ]ος*), dock ej genom-
(-ο) (-ε-ις) (ο-νσι)
fördt (*δέπας*, s. 47), eller *λύ-ω*, *λύ-εις*, *λύ-ου-σι*. Detta senare synes väl tungt. Såsom något nytt må framhållas, att vid substantiv och adjektiv af den konsonantiska deklinationen accentens läge, der en regel kan gifvas, för hvarje grupp finnes angifven. Innehållet är med stor omsorg sofradt, men till skrymmande gods, som utan skada kunnat vara borta, räkna vi *ἀνώγεων*, *ἔλμινς*, *κυκεών* (i att. formläran), *ἀηδών*, *πόρτις*, *λῖς* och 1 dual. med. i verbens böjning. Förf.s fruktan att för mycket ingå i detaljer har stundom gjort hans framställning något obestämd och sväfvande, der större bestämdhet kunde ha varit önsklig, t. ex. 'I stället för reduplikation förekommer hos några verb stafvelsen -ει' (s. 112, ει-?). Här och der qvarstå föråldrade förklaringar: *χαριέστερος* (s. 65), eliderande τ-stammar, de mediala personaländelserna *μαι*, *σαι*, *ται* (s. 175). På andra ställen möta nya, något vågade för-

klaringsförsök: i gen. plur. fem. af adjektiv efter den vokaliska deklinationen säges α bortfalla (s. 28), φῶς af stam φαοτ- (s. 41), nom. ἠχώ af ἠχός (s. 77), förlängningen af stammens slutvokal i konjugationen på μι säges åtminstone delvis utgöra en ersättning för bristande flexionsvokal (bindevokal, s. 173).

Ljudläran delas i 2 afdelningar: A. Bokstäfver och läsetecken, B. Stafvelserna. Härvid har förf. ej nog uppmärksammat den vigtiga skilnaden mellan skriftecken och ljud, hvilket ock visar sig i framställningen. — Vid redogörelsen för uttalet förklaras ζ med *ds* (δσ, § 3, 2), men detta strider mot förf:s ljudlag, § 7, B, 6; γ såsom guttural nasal uttalas såsom svenskt *n* framför *k*, men ej eljest. — I § 3 äro vokaltecknen och vokalljuden med hvarandra sammanblandade, då det heter, att 'de enkla vokalerna indelas i a) hårda: α, ε, ο, η, ω och b) veka: ι, υ; samt i a) korta: ε, ο; b) långa: η, ω; och c) obestämda (*ancipites*, d. ä. dels korta, dels långa): α, ι, υ.' Det är vokal*ljuden* och ej vokal*tecknen*, som indelas i hårda och veka, hvarvid ε och η äro tecken för ett enda ljud, näml. *e*-ljudet, och ο och ω för ett ljud, näml. *o*-ljudet, men det är tecknen och icke ljuden, som afses med indelningen i korta, långa och obestämda, ty ett vokaltecken kan utmärka antingen ett kort ljud eller ett långt ljud eller både ett kort och ett långt ljud, men ett vokalljud är i hvarje enskildt fall antingen kort eller långt. Om ett vokalljud har olika tecken, alt efter som det är kort eller långt, eller i båda fallen endast *ett* tecken, är en annan sak och en sak, som ej eger någon betydelse för sjelfva ljudet. — Vid konsonantindelningen skulle vi vilja hemställa, om ej organet bör vara indelningsgrunden vid hufvudindelningen. Namnet *nasaler* saknas, γ såsom nasal är ej nämndt. *Sibilantes* är ett olyckligt ord för *spirantes*.

§ 7 bär öfverskriften 'Bokstafsförändringar'. Då förf. i ett särskildt bihang redogör för det grekiska språkets *ljudlagar*, kan största delen af denna § synas öfverflödig. Samma sak meddelas nu på två ställen, t. ex. § 7, B, 1 = mutæ, 1 (s. 216), och det till en del på olika sätt, i det förf. i § 7 vid redogörelsen för vokalernas förändringar hufvudsakligen följer Curtius, dock med uteslutning af hans § 43 om vokalvexling, i bihanget åter närmast synes ha följt Löfstedt. Så säges på ena stället, att ῐ organiskt förlänges till οι, och på det andra, att det förlänges eller stegras först till ει och derpå till οι.

Flexionsläran delas efter ordklasserna och innehåller sålunda afdelningarna: I nomen, II pronomen, III nomen numerale, IV adverbium, V verbum. I afd. *nomen* ha vi underafdelningarna: A. Deklination, B. Adjektivers komparation. Deklinationerna äro också här två. Den vokaliska deklinationen inledes med en tabellarisk öfversigt af kasusändelserna. På denna lägger förf. i företalet en synnerlig vigt. Då enligt en gammal god regel det enskilda bör föregå det allmänna och en dylik öfversigt natur-

ligast framgår ur en jämförelse mellan α-stammarnes och ο-stammarnes böjningar, synes det anmälaren, som om denna öfversigt bäst meddelas i slutet af den vokaliska deklinationen, och förf. har sjelf funnit nödigt att på sist nämnda ställe lemna en 'öfversigt af kasusbildningen', hvari ock någon af de förra mindre riktiga uppgifterna rättas. Jämväl den 2ª deklinationen afslutas med två öfversigter, öfversigt af konsonantiska deklinationen med afdelningarna kasusbildning, kontraktion, qvantitet, accent (accentens läge, accentegendomligheter med hänsyn till beskaffenheten och läget) samt en öfversigt af båda deklinationerna. Dessa öfversigter synas anmälaren innebära en riktig tanke, men till utförandet vara väl mycket skelettartade. — Om α-stammarne säges det, att α bibehålles i hela singularis, om det föregås af vokal eller ρ. Således 'vokal' i st. f. det vanliga 'ε eller ι': στοὰ tillhör sålunda regeln, men βοή, ἀκοή, σκευή, δίη, ζωή o. a. undantagen. Från historisk synpunkt, då στοὰ står för äldre στοιά, πόα för ποία o. s. v. (Curtius, Etym. s. 216, Kühner, Ausf. Gram. I 299), förhåller det sig ej så och ej heller, skulle vi tro, från numerisk synpunkt, d. v. s. om man anstälde en räkning af alla ord, som tillhöra hvardera gruppen. — Femininum ἱερὰ har ej till stam ἱερο-, utan ἱερα-. Regeln om adjectiva composita (s. 30) är i sin allmänhet ej sann (se t. ex. Curtius, Schulgram. 359, Anm. 2), och regeln om accenten 'hos alla adjectiva contracta' gäller ej om dem alla (t. ex. εὔνω).

Räkneorden ha fått sin plats efter pronomen, såsom hos Curtius, men de förutsätta på intet sätt kännedomen om pronomens böjning, deremot förutsätter pronomen i ett fall kännedom om räkneorden, så vida man nämligen bland pronomen upptager οὐδεὶς och μηδείς (§ 34, IX, 9). Att δύο också är oböjligt, nämnes icke.

I kapitlet om *adverben* talas om deras indelning, deras bildning och deras komparation. I afd. om adverbens bildning har förf., såsom det synes anmälaren, sammanfört alt för mycket. En del, såsom hvad som rör 'casus locativus', tillhör närmast läran om substantivens böjning, annat, såsom de adverb, som enligt förf. äro kasusformer af substantiv och adjektiv (σπουδῇ, ἀρχήν, δημοσίᾳ, ταχύ, μέγα s. 95 f.), hör ju närmast till syntaxen, annat slutligen föres vanligen och med skäl till ordbildningsläran (κρύβδην, ἀγελη-δόν). Adverb på -εί, -ί äro icke bildade af sammansatta substantiv (s. 94), utan af sammansatta adjektiv (πάνδημος, ἄμαχος); jfr Kühner, I 725.

Afd. *verbum* sönderfaller i 3 hufvuddelar: I inledning, II formation, III flexion, hvarefter komma 3 öfverblickar (om augmentet, om accenten samt 'presensutvidgningarna i ω-konjugationen' d. v. s. en efter presensstammarnes bildning ordnad förteckning på oregelbundna verb) och till sist en paragraf om anomali i verbalformernas betydelser. Det säregna häri ligger i den strängt genomförda söndringen af läran om de särskilda tempusstammarnes

bildning (formation) från deras böjning (flexion). I afd. 'formation' redogöres nämligen för de särskilda tempusstammarnes bildning, utan att en enda verklig verbalform meddelas med undantag af 1 pers. sing. pres. ind. akt., och i afd. 'flexion' för deras böjning med tillhjelp af 'flexionsmedlen', hvarunder förf. sammanfattat flexionsvokal (bindevokal), flexionsändelser (personaländelser) och augment. Förf. säger i företalet, att han vid denna uppställning varit ledd 'af öfverlagda didaktiska skäl', och då han vidare talar om de 'profår', som hans bok genomgått, så vilja vi ej neka, att en kraftfull och just för denna metod entusiastisk lärare, som under sina egna teoretiska studier för sig uppgjort eller af andra inhemtat ett dylikt skema, *kan* uträtta något godt och måhända mycket godt efter denna metod, men vi våga dock på det högsta betvifla, att denna metod från allmän pedagogisk synpunkt kan försvaras, förutsatt nämligen, att lärjungen skall genomgå ämnet i den ordning, hvari läroboken meddelar det. Gossen skall då lära sig ej allenast 'flexionsmedlen' utan ock bildningen af *alla tempusstammar*, innan han får läsa ett enda tempus, får lära sig en enda verklig konkret form utom 1 pers. sing. pres. ind. akt. Hans hufvud blir fullt af abstraktioner, hvilkas värde och betydelse han omöjligen kan fatta mer än till en högst obetydlig grad. Och faran synes vara mycket stor, att han glömt bildningen af en tempusstam — afd. 'formation' upptager 20 sidor —, när han skall lära sig dess böjning. Efter denna metod skulle man möjligen kunna öfva honom i att sätta i hop de gifna beståndsdelarne till verkliga former, men den förmåga, som dervid tages i anspråk, är förutom en mekaniskt sammanställande förmåga hufvudsakligast minnet, och den långt vigtigare iakttagelseförmågan får helt och hållet hvila. Och under inlärandet af dessa abstrakta tempusstammar måste naturligen läsningen i läseboken stå stilla eller fyllas genom repetition, ty endast tempusstammar finnas icke till i språket. Helt annat är, om man allra först eller efter några få nödiga inledande upplysningar låter gossen läsa de verkliga formerna af ett visst tempus. Då kan man genom frågor låta honom sjelf uttänka formernas olika beståndsdelar. Hvad är här tempusstammen? Huru är den bildad af verbalstammen? Undergår den någon förändring i böjningen? Hvad är här bindevokal (för att nyttja det gamla ordet)? Hvad är konjunktivmärke (optativmärke), personaländelse? Så skärpes iakttagelseförmågan och stärkes eftertanken, och formen inpräglas derjämte i minnet. Och vi våga verkligen tro, at de latinska och grekiska språken och ej minst den grekiska formläran, rätt meddelad, äro ett af de bästa medlen, som skolan eger för att utveckla den för hela lifvet så betydelsefulla iakttagelseförmågan.

Namnet 'flexionsvokal' synes oss icke innebära ett framsteg framför det gamla namnet 'bindevokal', snarare ett steg tillbaka. Vi skulle vilja föreslå 'stambildande vokal' ('stambildningsvokal')

eller hällre 'afledningsvokal'. Ett par faktiska oriktigheter förekomma. Futurum III (exactum) tillhör icke medium, utan passivum. Perfektstammen *εἰλεγ-* tillhör icke presens *λέγω* 'jag talar' (s. 112, 115). — I förteckningen på oregelbundna verb sakna vi ej så få, och det rätt vanliga ord.

I Homerisk formlära är synpunkten stundom något skef, såsom då det talas om vokalers förlängning (s. 227), om ε i st. f. begynnande konsonant: *ἐείκοσι* för *ϝείκοσι* (s. 229), om böjningen af *Ἡρακλῆς* (s. 230), om förändring af ι till η i stammar på ι (s. 231). Att hiatus är tillåten efter ι är för mycket sagdt. Gen. och dat. dual. i α-deklinationen på ηιν (s. 230) är endast en konjektur af Ahrens, Griech. Formenl. (2ᵉ Aufl.) § 12, 6, till Ilias Λ 431, der cod. och alla utgifvare, som vi känna, läsa *Ἱππασίδησι*, endast Ven. har *Ἱπασιδῆιν* (La Roche), *Ἱππασίδηιν* (enligt Dindorf, Scholia). För öfrigt saknas ett och annat, som ej synes vara ovigtigt.

Syntaxens regler äro korta, enkla och i allmänhet träffande. Exemplen äro stundom något stympade, vanligen ej öfversatta, ehuru ofta ej hemtade från Xenophons Anabasis. Naturligen återstår i en så sammanträngd syntax åtskilligt, som får muntligen meddelas i den mon, den text, som läses, ger anledning dertill. Några förbiseenden ha insmugit sig, synbarligen beroende på brådska vid redigeringen eller ovana vid korrekturläsningen.

Dunkla eller mindre goda uttryck förekomma på ett och annat ställe. Allmänt register saknas. Paragrafindelning finnes endast i förra delen. I bihangen och syntaxen får man citera sidorna eller en mängd öfver- och underafdelningar. Detta äfvensom paragrafernes längd i förra delen samt saknad af paragrafnummer å hvar sida göra citater besvärliga. Tryck och papper äro goda, men tryckfelen äro talrika och stundom svåra.

Finsk tidskrift, Tom. XII (förra halfåret 1882), innehåller en längre, af A. Fr. Nordqvist skrifven anmälan af ifrågavarande lärobok, hvari den röner ett rättvist och välvilligt erkännande.

Upsala i mars 1883.

V. K.

L. G. Nilsson: Fornisländsk Grammatik. Andra häftet. ss. 89—160[1]). Stockholm 1881.

Si fecisti, nega!

I Nord. tidskr. for filologi n. r. IV. s. 154—68 har jeg eftervist, at første hæfte af nærværende bog i alt væsentligt er et hæsligt plagiat efter Wimmers fornn. formlära og tillige fremhævet, at

---

[1]) Ovenstående anmeldelse nedskrev jeg i begyndelsen af året 1882, kort efter at hr. Nilssons 2det hæfte var udkommet, i den hensigt

forfatteren på de steder, hvor han har villet være 'selvstændig', regelmæssig havner i det ynkværdigste nonsens. Efter næsten tre års forløb udkommer nu andet hæfte, indeholdende slutningen af formlæren (verber s. 89—131 og adverbier s. 131—33), endvidere orddannelseslæren og begyndelsen af syntaxen. Det vilde være en for stor hensynsfuldhed ligeoverfor en forfatter som hr. Nilsson og ligeoverfor det usle makværk, han har sendt ud i verden, påny i detailleret fremstilling at gøre rede for forfatterens forhold til sine 'kilder'; jeg nøjes derfor med — under

---

at lade den offentliggøre i nærværende tidskrift som en fortsættelse af min recension af hr. N.s 1ste hæfte. Jeg afstod imidlertid fra mit forehavende, efter at jeg var bleven gjort opmærksom på, at docent A. Noreen i Ny svensk tidskrift 1882 s. 89 f. havde publiceret en bedømmelse af hr. N.s værk, i hvilken han bl. a. ytrer, at jeg „på ett för alla fackmän fullt tillfredsställande sätt uppvisat, att Herr Nilssons opus var ett oblygt plagiat efter Wimmer, och att dess enda originalitet bestod i en ovetenskaplig uppställning och här och där inströdda faktiska oriktigheter, egenskaper som också lätteligen föllo hvarje sakförståndig i ögonen vid den flyktigaste blick på arbetet.“ Om det foreliggende 2det hæfte bemærker Noreen: „Vi hafva hvarken tilfälle eller lust att här undersöka, i hvad mån det nu utgifna andra häftet förtjänar samma dom; så mycket är dock lätt märkbart för hvar och en, som tar den minsta notis om detsamma, att det är i hög grad ovetenskapligt och i intet afseende i stånd att ersätta Wimmers förträffliga och vid tiden för dess utgifvande äfven fullt tidsenliga arbete. Men hvad vi hafva ansett oss böra begagna första tilfälle till att protestera emot, och som måste uppfylla hvarje i ämnet domför person med rättvis harm, är hr. N.s oförsynthet att som bihang till sin skrift meddela et florilegium af hånliga utlåtanden om Hoffory och Wimmer med pretension på att vara ett verkligt bemötande af den förras mördande recension. Ett sådant Herr N.s uppträdande skulle vara en nesa för Sverges vetenskapliga literatur, i händelse Herr N.s opus kunde räknas dit.“ Jeg holdt det som sagt efter denne udtalelse fra Noreens side ikke for nødvendigt også at lade min recension trykke, idet jeg gik ud fra, at et arbejde, som fra kompetent side er blevet characteriseret på en sådan måde som nys anført, ikke vilde have udsigt til at blive påagtet af nogen, der ønsker at gælde for sagkyndig. Denne forudsætning har imidlertid ikke holdt stik. Hr. dr. O. Brenner, der ikke har fundet det nødvendigt i sin Altn. handb. med et ord at nævne forskellige forskere, hvis resultater han i temmelig stort omfang har tilegnet sig, har derimod anset det for sømmeligt i den i det nævnte værk meddelte udsigt over arbejder, som henhøre til den oldnordiske grammatik, at anføre ikke alene 1. og 2. men også 3. hæfte af hr. N.s bog. (Formodentlig er det sidstnævnte hæfte meddelt hr. Br. i manuskript; i boghandelen er det i alt fald endnu ikke udkommet). Da det heraf ses, at den sande character af hr. N.s værk endnu ikke er bleven klar for hr. Brenner, holder jeg det ikke for unyttigt særlig til bedste for ham at lade min mere end årgamle anmeldelse fremkomme. Jeg håber imidlertid, at den også med udbytte vil kunne læses af andre filologer, — navnlig af sådanne, som stå i et ligeså intimt forhold til den „fornisländska“ grammatik som den nysnævnte videnskabsmand.

Leipzig i maj 1883. J. H.

henvisning til min ovennævnte anmeldelse — i al korthed at bemærke følgende.

Slutningen af hr. N.s formlære er arbejdet ganske over samme læst som begyndelsen; næsten alt det faktiske er på den hensynsløseste måde skrevet ud af Wimmers bog, og ligesom i første hæfte søger hr. N. ved forskellige omflytninger og omnumereringer at give det udseende af, at hans fremstilling er uafhængig af Wimmers. Således er, for blot at anføre én prøve på hr. N.s fremgangsmåde, i stykket om de svage verbers 3dje (hos hr. N. 2den) klasse *alle* exempler og *alle* oplysninger om bøjningen tagne fra det tilsvarende afsnit hos Wimmer, som først har samlet de herhen hørende ord og i det enkelte gjort rede for deres flexion (se fornn. forml. s. 140—45 og hr. N.s bog s. 112—15). Det eneste, som hr. N. ikke har lånt fra Wimmer, er den bemærkning, at got. *teihan* på isl. måtte blive til *tíga* eller *tía*, men den er da naturligvis også aldeles meningsløs.

På de steder i første hæfte, hvor hr. N. optræder som original gransker, eller hvor han vender op og ned på Wimmers anordning af stoffet, var det, som vi tidligere have set, lykkets ham at tilfredsstille endogså meget vidtgående fordringer i retning af det meningsløse; men her i andet hæfte har han i denne henseende overgået sig selv. Desværre må jeg af hensyn til pladsen nøjes med at anføre nogle enkelte exempler på disse sider af hr. N.s virksomhed.

Som bekendt har verbet *finna* i præt. pl. og part. dobbelte former: *funnum* og *funninn* ved siden af *fundum*, *fundinn*. Dette har imidlertid ikke været hr. N. nok, og således beriger han da den oldn. grammatik med de nye og tiltalende biformer *funðum* og *funðinn* (s. 100). Og for at man ikke skal tro, at de kun ere fremkomne ved en øjeblikkelig distraktion, tilføjer han s. 102 den uskatterlige oplysning, at „preteritiformerna *funðum*. *funðinn* (med *ð*) förklaras af de motsvarande mösogotiska *funþum*, *funþans*“! Også verbet *sjá* beriger hr. N. med en række påfaldende former; således hedder f. ex. præt. conj. 1. pers. sg. ved siden af *sæa* if. hr. N. også „*sæja*“, præs. ind. 1. pers. pl. ved siden af *sjám*, (*sjóm*) også „*sém*“ (s. 99—100). Denne sidste form har iøvrigt som så meget andet i det foreliggende skrift sin hemmelige historie, som er lærerig med hensyn til bedømmelsen af hr. N.s måde at „arbejde“ på. Hr. N. havde hos Wimmer (fornn. forml. s. 115) fundet 1. pers. pl. præs. ind. opført som *sjám* (*sjóm*), men så sig naturligvis ikke istand til selv at danne de tilsvarende former for 2. og 3. pers. Han slog da op hos Vigfusson (Dictionary s. 533) og fandt her i præs. ind. pl. formerne: „*sém*, *séð*, *sé*, or later, *sjám*, *sjáð*, *sjá*“; og da han selvfølgelig ikke havde nogen anelse om, at formerne *sém*, *séð*, *sé* ere falske og kun bero på en næsten ubegribelig tankeløshed hos Oxforderordbogens udgiver, syntes det ham bekvemmest at ryste de af Wimmer og de af Vigfusson angivne former

sammen til én bunke og deraf i blinde at udtage så mange, som han mente at have brug for — ganske som når man trækker numre op af en lotteripose. På denne måde fik verbet *sjá* i præs. ind. pl. den mærkværdige flexion:

1. *sém*, *sjám* (*sjóm*).
2. *séð*,
3. *sjá*.

Et andet sted, hvor Wimmer og Vigfusson afvige fra hinanden, er det ikke lykkets hr. N. at blive enig med sig selv om, hvilket standpunkt han skulde vælge. Han nøjes derfor med den mystiske meddelelse (s. 108), at de præteritale konjunktivformer til *búa*, *höggva*, *ausa*, *auka*, *hlaupa* „antagas och kunna anses (!) vara: *byggva*, *hygga*, *ysa*, *yka*, *hlypa* (d. v. s. med kort vokal i rotstafvelsen).“ Vituð ér enn, eða hvat? — hedder det i Völuspá. — Toppunktet af ubegribelighed når hr. N. imidlertid s. 131, hvor han ved omtalen af passiv bemærker følgende: „Sådana tempus som futurum och konditionalis i passivum upptagas icke här, emedan man saknar fasta och pålitliga grunder för deras tillvaro i fornisländskan.“ Forf. tror altså virkelig, at man på islandsk ikke har kendt former som: *ek mun vera kallaðr*, eller *ek munda vera kallaðr*! Man vilde ikke anse sligt for muligt, hvis det ikke netop var hr. N., man havde at gøre med. Som sidste exempel anfører jeg hr. N.s behandling af præteritumsformerne af *valda*. Wimmer opfører her først den ældre form *olla* og ved siden deraf den uorganiske biform *volla*, derefter den senere form *olda* og endelig dennes biform *volda* (fornn. forml. s. 153) En så korrekt ordning var naturligvis mere, end hr. N. kunde finde sig i; han anfører da, som ventetligt var, (s. 122) først den allersletteste form *volda*, derefter det ligeledes uorganiske *volla*, så *olda* og til allersidst den ægte form *olla* „Vernunft wird Unsinn“ siger allerede Goethe, skønt han ikke havde haft lejlighed til at stifte bekendtskab med hr. Nilsson og hans islandske grammatik.

Efter formlæren, der indtager 124 sider, følger nu hos hr. N. grammatikkens andet hovedafsnit, orddannelseslæren. Den omfatter 9 (ni) sider. Som bekendt har Wimmer i sin grammatik ikke behandlet orddannelsen.

Hæftets slutning indeholder begyndelsen af syntaxen. Hr. N. bemærker selv s. 144 med en hos denne forsker sjælden oprigtighed, at „exempel till syntaxen ha tagits bl. a. ur de af Nygaard, Lund och Wisén utgifna, bekanta syntaktiska arbetena“. Netop det samme havde jeg også på forhånd tænkt mig vilde blive tilfældet, og når hr. N. nu selv siger det, er der vist ingen grund til at tvivle derom. Jeg giver derfor afkald på at eftervise, at hr. N.s methode i dette afsnit er den samme som den i formlæren anvendte.

Med nærværende andet hæfte af hr. N.s værk følger et tillæg på 6 sider, betitlet: „et ord i sinom tid“, i hvilket hr. Nils-

son bestræber sig for at afkræfte de anker, jeg har gjort gældende imod første hæfte. Dette indlæg er efter form og indhold ikke bestemt for fagkyndige eller overhoved for læsere, der stå på samme dannelsestrin som nærværende tidskrifts publikum, men udelukkende for sådanne, som hverken have kundskaber eller forstand nok til selv at danne sig en mening. Kun ligeoverfor et sådant publikum kunde hr. N. vove at insinuere (s. III), at jeg skulde have behandlet Lyngby, Bugge, Grimm, Jessen, Gislason på ringeagtende måde i sammenligning med Wimmer. Jeg har ikke sagt et ord mod Grimm, Bugge eller Jessen, og hvad angår de to andre af hr. N. anførte forskere, så har jeg endog i selve min recension udtrykkelig fremhævet Gislasons store fortjenester af den oldn. grammatik og særlig protesteret mod den uanstændige måde, hvorpå hr. N. har fundet for godt at behandle Lyngby!

Kun ligeoverfor aldeles tankeløse læsere har hr. N. kunnet finde mod til at fremstille forholdet således (ss. III—V), som om jeg ikke havde eftervist andet end, at hr. N. stemmer overens med Wimmer i ting, som nødvendigvis må være fælles for *alle* oldn. grammatiker, medens enhver, der endog blot flygtig har gennemlæst min anmeldelse, vil have set, at jeg gentagne gange udtrykkelig har fremhævet, at hr. N. stemmer overens med Wimmer just på de punkter, hvor denne *afviger* fra de tidligere grammatikere.

Jeg skal ikke indlade mig på at betegne disse manøvrer med deres rette navn; skulde jeg characterisere dem efter fortjeneste, måtte jeg benytte mig af et adjektiv, som udtrykker en særdeles høj grad af dristighed, og et mere djærvt end høfligt substantiv, der på utvetydig måde betegner sandhedens absolute modsætning.

Jeg bemærker til slutning udtrykkelig, at jeg fastholder og er rede til at bære ansvaret for hvert ord, jeg har sagt imod hr. Nilssons grammatik: det første hæfte er et skamløst plagiat med en stærk tilsætning af ignorans og konfusion. Og det andet hæfte er ikke et hår bedre.

København i februar 1882.

Julius Hoffory.

Sanskritpråkets formlära jämte kort öfversigt af Präkritdialekten samt inledande läsöfningar af **Hjalmar Edgren,** docent i Sanskrit vid Lunds universitet. C. W. Gleerups förlag. Lund 1883. 246 sider.

Af Sanskritgrammatikker haves allerede ikke så få, for største delen byggede på de Indiske grammatikeres arbejder.

Disse indeholde imidlertid en stor mængde enkeltheder, som ikke kunne eftervises i den opbevarede litteratur, hvorved de, foruden at pålægge begynderen et til dennes forståelse unødvendigt og meget vanskeligt arbejde, tillige give et falsk billede af den virkelig overleverede sprogform. Whitney's Sanskrit Grammar (1879) har den store fortjeneste at have taget et overvejende hensyn til den foreliggende litteratur. Skulde man gøre nogen indvending mod Whitney, skulde det snarere være, at han behandler de Indiske grammatikere lidt for tilsidesættende. Man kan vel antage, at disse have opstillet regelmæssige former, som ikke have været i virkelig brug, eller at de have opstillet mange tvivlsomme rødder, som for os i det mindste må være værdiløse, så længe vi ikke kende sammenhængen med dem; men at de skulde have givet pinlig detaillerede bestemmelser om ganske uregelmæssige tilfælde, f. ex. antagelsen eller ikke-antagelsen af bindevocalen *i* i verbernes bøjning, enestående aorist-dannelser osv., af nogen anden grund, end fordi de fandtes i sproget, kan ikke antages. Her har Whitney på nogle steder gjort kort proces, efter min mening med urette: slige enkeltheder kan det vel ikke for øjeblikket betale sig at lære, men de synes mig dog at burde stå i de almindelig brugte udførlige Sanskritgrammatikker; man véd ikke, hvad øjeblik de kunne få betydning. Dette er imidlertid kun en ringe indvending mod Whitney's fortræffelige arbejde, som ikke alene er den nyeste, men også den i videnskabelig henseende vigtigste behandling af Sanskritgrammatikken, vi have. Det er til Whitney, at det arbejde, som er genstand for denne anmeldelse, nærmest slutter sig.

Forfatteren er en discipel af Whitney, og hans arbejder[1]) besidde i høj grad dennes gode egenskaber: let overskuelig anordning, klar explicit fremstilling og statistisk nøjagtighed, så at læseren umiddelbart modtager den størst mulige kundskabsmasse med den mindst mulige tidsspilde og anstrængelse. Den indvending, som jeg ovenfor mente at kunne gøre imod Whitney's udførlige sproglære, nemlig at han på nogle punkter ikke havde ansét det for umagen værd at medtage alle de Indiske grammatikeres regler, vender sig ved det her omhandlede arbejde, som er beregnet på den praktiske undervisnings behov, til et fortrin: her er rigelig medtaget alt, hvad der behøves, og flere detailler vilde her have gjort mere skade end gavn. Fra Whitney afviger det her omhandlede arbejde for det første ved intet hensyn at tage til Vedasproget, men derimod at give en kort over-

---

[1]) Jeg kender: 1) The kindred Germanic words of German and English, exhibited with reference to their consonant-relations (Transactions of the American Philological Association for 1880, Vol. XI). — 2) On the verbal roots of the Sanskrit language and of the Sanskrit grammarians (Amer. Orient. Soc. 1878). — 3) Statistical and Discursive Notes on Vrddhi-derivatives in Sanskrit (Lunds Univ. Årsskrift, Tom. XVII).

sigt over Prākritdialekten, et kapitel om versbygningen samt læseøvelser, bestående af de første 3 sange af fortællingen om Nala, idet forfatteren har haft til hensigt at give begynderen en tilstrækkelig vejledning til læsningen af det klassiske Sanskrit, indbefattet drama'erne, hvor Prākrit spiller en ikke ringe rolle. At Prākritdialekten er medtaget, må i høj grad billiges og er en væsentlig forbedring. At Vedadialekten ikke er medtaget, er i overensstemmelse med den almindelige praxis i Sanskritgrammatikkerne og kan således ikke lægges forfatteren særlig til last; men det synes dog ønskeligt, om en kort angivelse af denne sprogforms afvigelser kunde blive optagen i en eventuel ny udgave; derved vilde bogen efter min mening få et fortrin mere for sine forgængere. Det må antages, at en del af dem, som benytte den, vil give sig af med Veda'erne, der have så stor vigtighed for den Indiske litteratur og for den sammenlignende sprogforskning; det kan vel også kun have været under forudsætning af en sådan benyttelse af bogen, at forfatteren har medtaget accenterne.

Forfatteren anvender helt igennem den „synthetiske" fremstilling, som er nedarvet fra de Indiske grammatikere til de i Europa skrevne Sanskritgrammatikker, og som spiller så stor en rolle for den sammenlignende sprogvidenskab; den går ud fra rødder, afledningsendelser og bøjningsendelser som givne og beskriver, hvorledes ordene dannes ved disses sammensætning efter visse regler. Den stringente gennemførelse af denne fremstillingsmåde hos Edgren ligesom i det hele en strængere systematik medfører på mange punkter en fra Whitney's afvigende anordning. Bogstaverne ordnes således først rent fonetisk, hvilket letter tilegnelsen af de følgende regler om lydovergange; derefter alfabetisk som sædvanlig. Lydovergangene deles i „funktionelle" (som angå ordene i og for sig) og „formelle" (som indtræde ved forskellige ords eller elementers sammenstød), og de førstnævnte afhandles først. Hver af disse klasser af forandringer ordnes efter stringent gennemførte naturlige principper, hvorved det bliver forholdsvis let at tilegne sig og huske tråden i disse lige så indviklede som uundværlige regler. Af de „formelle" forandringer behandles således først de, der angå vokalerne, dernæst de, der angå konsonanterne, og i hver af disse underafdelinger først de „fælles" (ɔ: de, som både gælde for forskellige elementers sammenstød inde i ordet og for sammenstødet af færdige ord i sætningen), derefter særskilt de „indre" (som kun gælde i ordet) og de „ydre" (som kun gælde i sætningen). Stærkest fremtræder måske forfatterens strænge systematik i ordningen af de særlig indviklede „ydre" konsonantforbindelser; af de „indre" forbindelser er kun det almindelige, som strax behøves ved læsningen, medtaget, mens specialiteter henvises til de steder i det følgende, hvor der er brug for dem; til sidst gives en tabellarisk oversigt over reglerne for konsonantforbindelser. En konsekvens

af den „synthetiske“ fremstilling er det ligeledes, at nominernes stammedannelse, iberegnet sammensætningslæren, er behandlet før deklinationen; kun nogle af de vigtigste affixer afhandles for sig selv, de andre opregnes kun, med en del forsætlige udeladelser for de sjældneres vedkommende (det skyldes formodentlig en uagtsomhed, at *-la* er opført 2 gange, ligesom at der anføres et særligt affix *-thu*). Sammensætningslæren er vel den eneste del af bogen, hvorimod der kan gøres objektivt begrundede indvendinger; det forekommer mig her, at forfatteren ikke tilstrækkelig har holdt de possessive sammensætninger (bahuvrīhi, „öfvergångsadjektiv“) ude fra de andre arter af sammensætninger, ligesom jeg på et par punkter ikke kan være enig med ham i hans inddeling og opfattelse; at leddene i sammensætninger med *çreshṭha* og lign. til sidste led skulde stå i omvendt orden, turde kun være tilsyneladende (i *brāhmaṇaçreshṭha*, „den bedste af brahmaner“, f. ex., er *çreshṭha* det almindeligere begreb, *brāhmaṇa* det nærmere bestemmende; *dṛshṭapūrva* turde ordret betyde „den der til antecedens har [at være] set“, *çastrapāṇi* „havende en hånd, som er bestemt ved et sværd“; *pitāmaha* og lign. ere snarere sammenrykninger end sammensætninger). Der gives også en oversigt over Indernes egen inddeling af sammensætningerne. — Ved deklinationen opstilles ingen normalendelser; den orden, hvori klasserne opstilles, er den omvendte af Whitney's, idet Edgren også her med større stringens drager konsekvenserne af den valgte synthetiske fremstillingsmåde, hvorved der vindes et godt overblik over fænomenerne, og det uensartede holdes skarpt ud fra hinanden. Han begynder med rodstammerne og skiller rodstammerne på *-ā*, *-ī* og *-ū* aldeles fra de afledte; i den konsonantiske deklination ere enstavelsesstammerne skilte ud som en klasse for sig og stammerne på *-in* satte foran dem på *-an*; de afledte stammer på *-ā*, *-ī* og *-ū* behandles, som hos Whitney, under ét; der gøres ingen forskel på substantiver og adjektiver; men regler gives for dannelsen af femininum. — I pronominerne følges Whitney's fremstilling, kun at det relative pronomen sættes foran det spørgende. — I verberne ere de vigtigste afvigelser fra Whitney's anordning følgende: Der forudskikkes, som ved deklinationen, en oversigt over stammedannelserne, indbefattet sammensætning; passivet er ikke behandlet i flugt med præsenssystemet, men efter de andre tempussystemer foran verbalnomina, hvilket utvivlsomt både er korrektere end den Whitneyske opstilling ved præsenssystemet og end den sædvanlige mellem de afledte verber; tempusparticipierne ere opstillede som første afdeling af verbalnomina; det perifrastiske perfektum er behandlet ved perfektum. Forøvrigt er anordningen den sædvanlige, med særlig tilslutning til Whitney, idet „Grundkonjugationen“ (rodverberne) behandles for sig og dernæst hver enkelt klasse af „Derivatkonjugationerna“ for sig, uden anden gennemgående inddeling; indenfor enhver af de nævnte afdelinger om-

handles hvert enkelt tempussystem under ét, dog ifølge sagens natur således, at fremstillingen af bøjningen væsentlig tilendebringes under „Grundkonjugationen“ (hvor tillige, foruden det perifrastiske perfektum, også ligesom hos Whitney de afledte verbers reduplicerede aorist omhandles). For „Grundkonjugationens“ vedkommende ligner ordningen altså meget den, som kendes fra Curtius's Griechische Schulgrammatik, og vilde have lignet den endnu mere, hvis Curtius ikke havde udskilt verberne på -μι m. m. For Sanskrit er denne ordning naturligere end for dets søstersprog og følges overalt, skønt dens udelukkende anvendelse medfører den ulempe, at man i „Grundkonjugationen“ ikke får gennemgående paradigmer. Jeg tror derfor, at det vilde være heldigt tilsidst at sammenfatte de vigtigste dannelser og anskueliggøre dem i et system af gennemgående paradigmer, som kunde betragtes som repræsenterende den regelmæssige bøjning, skønt jeg vil indrømme, at dette vilde kræve temmelig detaillerede underinddelinger på grund af sprogets natur. Et stort fortrin ved Edgrens grammatik er det, at der efter fremstillingen af „Grundkonjugationen“ er givet en oversigt over dens vigtigste „verba anomala“.

Ligesom den her gennemgåede systematiske opstilling er et fortrin ved Edgrens grammatik, må det også fremhæves som en vigtig hjælp for begynderen, at oversættelserne gennemgående ere tilføjede ved de anførte ord. Dette tilligemed den mere explicite fremstilling adskiller den fordelagtig fra Westergaards grammatik, som ellers er et lille mesterværk af stræng anordning og har opnået en forholdsvis stor fuldstændighed på et overmåde lille rum. Et andet meget påskønnelsesværdigt fortrin hos Edgren er det, at han, ligesom Whitney, ved deklinationen og konjugationen giver en kort oversigt over den syntaktiske brug af kasus, tider og måder, samt korte antydninger af præpositionernes styrelse. De som læseøvelser optagne 3 første sange af fortællingen om Nala ledsages af en metrisk oversættelse, der er lige så tro, som den er smuk og flydende, og af en accentueret ordliste. Tilsidst gives 2 indices til hele bogen. Den stærke benyttelse af omskrivning i det Latinske alfabet, som udkræver et mylder af accenter og diakritiske tegn, må have gjort så vel nedskrivningen som korrekturen meget besværlig, og trods den omhu, som kendelig er anvendt også på dette punkt, har en del tryk- eller skrivfejl ikke kunnet undgås.

På grund af den vigtighed, som indretningen af den første Sanskritgrammatik, de få med at gøre, har for de studerende, må det måske være mig tilladt til denne anmeldelse at knytte en bemærkning om min mening derom. Edgren er selv ikke blind for det temmelig theoretiske i den synthetiske methodes forudsætninger, men gør atter og atter opmærksom derpå; grunden til, at han følger den, er dels hensynet til den sammen-*lignende* sprogvidenskab, dels den lethed, hvormed den som følge

af sprogets gennemsigtighed kan anvendes på Sanskrit, hvilket har sat de Indiske grammatikere i stand til at gøre et så storartet arbejde på grammatikkens område, som de have gjort. Jeg tror imidlertid, at for at Europæiske studerende på den hurtigste og sikreste måde skulle kunne tilegne sig en oversigt over sproget, må den synthetiske fremstilling forbindes med en fremstilling, som man kunde kalde analytisk, og måske burde endogså den analytiske fremstilling danne udgangspunktet. Det vilde navnlig få indflydelse på fremstillingen af verberne, som altid vilde blive at anføre i præsens, og reglerne vilde komme til at dreje sig om de andre formers forhold til præsensstammen. Hertil skulde slutte sig et kapitel om, hvorledes de af de Indiske grammatikere opstillede rødder ere *abstraherede.* Gående ud fra de således fundne rødder skulde der gives en synthetisk fremstilling, måske helst i form af eller i forbindelse med en fremstilling af de Indiske grammatikeres system, hvilket i alle tilfælde vilde være af interesse for de studerende. Rødderne kunde dog strax fra først af føjes til i parenthes. Dette er imidlertid et experiment, som måske ikke eller i alt fald ikke strax vilde lykkes, mens den synthetiske fremstilling er gammel og prøvet og, så vidt jeg véd, hidtil har været eneherskende. Edgrens grammatik har så mange fortrin, at man må ønske den den størst mulige udbredelse, ikke alene i Sverig, men også i Norge og Danmark, og jeg kan ganske slutte mig til professor Tegnér, som har udtalt, at han anser denne grammatik for at være den mest hensigtsmæssige, han kender, at give en discipel i hænderne.

Søren Sørensen.

Til forsvar.

Herr Hoppe i Upsala har i dette tidskrift N. R. VI 73 flg. anmeldt min „Altnordisches Handbuch" på en måde, som nøder mig til at svare med et par ord. Med stor forbavselse har jeg set hans påstand om, at min fremstilling af lydlæren „är full af fel". Men hr. H. jævnfører kun mine lyd- og ordforklaringer med nogle andre forfatteres, særlig i nyere nordiske afhandlinger, og med L. Wimmers fortræffelige Fornnord forml., og alt, hvad der ikke stemmer med disse hans avtoriteter, er efter hans mening urigtigt, skønt han dog selv omtaler Wimmers fremstilling af lydlæren som tildels forældet. Hr. H. kender dog hverken de nyere tyske forskeres skrifter eller de gamle kildeskrifter tilstrækkeligt; i andet fald vilde han have været noget forsigtigere i sine angreb. Ved opregningen af de formentlige „fejl" er han af og til så velvillig at betjæne sig af ord som „knappast riktig",

„icke trolig“, „svårligen“ o. s. v., men på denne måde lader sig hans påstand om min lydlære, at den er „full af fel“, rigtignok ikke retfærdiggjøre. Jeg vover mod hans den påstand, at næsten alt, hvad han betegner som fejl, i det mindste er disputabelt, og tildels endog rigtigere eller sandsynligere end hans egne forklaringer, i hvilke der findes vel lige så mange virkelige fejl, som han kan påvise i min lydlære, og hr. H. skulde derfor ikke kaste med sten, da han dog selv sidder i et glashus. Det er således urigtigt, når anm. tænker sig „grammatisk veksel“ mellem *h* og *g* i verber som *stíga* (prt. *sté*) og *fljúga* (prt. *fló*; „grammatisk veksel“ finder kun sted, hvor det idg. grundsprog har tenuis (sml. **teuhan*: **tugume*, oht. *ziohan*: *zugum*, lat. *duco)*[1]). Urigtigt er det ligeledes, at *u* i *bundenn* etc. skal være oprindeligere end *o* i *holpenn*, at *stúfr* (i Icel. dict. med urette sammenstillet med ht. *stumpf)* på det nordiske område skal have tabt et *m*. — Exempelløse ére overgange som **garvaʀ* > *garur* slet ikke; hvis hr. H. savner avtoriteter, bedes han læse Hoffory: Oldn. conson. stud. s. 59** og det der anførte sted af S. Bugges afhandling om Röksten-indskriften. — Gammel *i*-omlyd af *o* er ikke umulig i oldn., ti ikke overalt stod *u* foran *i*, f. ex. **komiz* > *kømr*, hvilken form L. Wimmer vist ikke har forklaret rigtig (som et slags analogiomlyd). *Synð* kan ikke være et låneord (ags. *synn*, ont. *sundea*).

I nogle tilfælde har hr. H. ikke læst mine ord igennem med opmærksomhed. Han har således behandlet angivelser, som jeg har henstillet tvivlende, som om de udtrykte min fuldmodne overbevisning; jeg har f. eks. udtrykt mig langt forsigtigere om **dagā* (resp. **hringā*) s. 49, om *røra* s. 140, om femininernes blandingsdeklination s. 91, om forlængelsen af vokaler foran l + cons., end man skulde tro det efter hr. H.'s gengivelse. — Om skiftet af *um*, *uð*, *u* med *um*, *eð*, *a* ved verba præt. har jeg s. 150 givet en almindelig regel, som gør en detailleret fremstilling af de påpegede former ved de enkelte verber overflødig; end ikke Wimmer har jo antydet former som *mon* 1. 2. 3. sg., *mono*, *skolo*, *skal(l)* = *skalt*. — Formen *mér* for *vér* (*mit* for *vit*) findes jo dog vel kun i forbindelser som *gefum mer*, den er følgelig ligesålidt en selvstændig sideform til *vér* som *tu* i *montu* er det til *þú*; *gefummer* er anført i min Handbuch s. 129, hvor formen også hører hjemme, se også s. 65 no. 20. — Af mine ord s. 56 skulde det synes, at der ikke let kunde opstå en misforståelse med hensyn til brydning foran *rux*, *lvx*. — Jeg bestrider, at der s. 50 af det rigtignok ikke ganske nøjagtig trykte sted:

entstand aus älterem
y } „ „ „ *o*, *u* (durch Umlaut)
ø } „ „ „ *vi*

med nødvendighed må sluttes, at *ø* kun lader sig føre tilbage til *vi*. Stedet bør selvfølgelig forstås, som om der stod:

---

[1]) Om *h* i det til grund liggende **stéh*, **flóh* se nu Hoffory: Oldn. cons. studier s. 22 fg. og min anmældelse af denne bog i Germ. Literaturbl. August 1883.

y " " " *vi*

y }
ø } " " " *o*, *u*.

Med det ovenstående skal det ikke nægtes, at der, siden min bog blev udarbejdet og trykt, af nordiske forskere er blevet gjort meget for belysningen af de oldn. lydforhold, men tiden er endnu ikke kommen, da en historisk grammatik kan skrives uden at finde modsigelse. De nyeste af hr. Hoppe citerede nordiske afhandlinger kunde jeg naturligvis ikke mere benytte. Men der er en hel del ældre undersøgelser, som han selv ikke synes at kende. Han tager f. eks. intet hensyn til, hvad Paul i sine Beiträge IV, 458 har sagt om *au*<*ām*, ligeledes Sievers om *þl*>*hl* (sstd. V, 528 f.), Tamm om *þat* (VI, 400 f.), Paul om omlyd af tonløse vokaler (VI, 145), om overgangen af *ia*, *ja* til (*i*)*e* (sikker i Gotisk og Vestgermansk) sstd. VI, 209, IV, 344, se også Sievers V, 127 f. Selvfølgelig anser jeg ikke alt det for bevist, som har opnåt at blive trykt, men af det anførte fremgår dog klart, at jeg kunde have mine gode grunde til støtte for de efter hr. H.'s formening „högst problematiska eller uppenbart oriktiga" grundformer.

I flexionslæren, om hvilken hr. H. fremsætter mange aldeles subjektive ytringer med hensyn til praktisk brugbarhed o. s. v., som jeg ikke finder stadfæstet ved mine erfaringer, har hr. H. i virkeligheden opdaget nogle fejltagelser. Men at jeg ikke skulde kende flexionen af *annarr*, som er bleven fremstillet uheldigt af mig, tror næppe nogen, som med opmærksomhed læser mine ord (s. 119) „dekliniert wesentlich wie *gefinn*" og formerne, som følge s. 122 no. 10.

Ved sin tilføjelse om E. Sievers's lærerige anmeldelse af min bog vækker anm. den forestilling hos læseren, at den kun er et sidestykke til hans egen, og at han påberåber sig den til støtte for sin nedsættende kritik af min bog. Jeg er ikke en ynder af at kolportere egen ros, men det må dog være mig tilladt som modvægt til hr. H.s ord kun at anføre følgende af Sievers's ytringer, da dennes anmeldelse næppe kommer mange af dette tidskrifts læsere for øje: „so lässt sich dem Buche als sprachwissenchaftlicher Leistung unsere Anerkennung nicht versagen. Der Verf. steht durchaus auf dem Boden der neueren sprachwissenchaftlichen Anschauungen und hat die Specialforschungen der letzten Jahre gründlich und mit selbständigem Urteil zu verwerten gewusst" (s. 52 f.). „In der Angabe der factischen Daten zeigt sich der Verfasser, wie nicht anders zu erwarten, als gründlicher Kenner des Nordischen" (s. 58).

At min bog, som den er, opviser en del mangler, er, som også dens sidste anmælder (E. Mogk), har indset, særlig forlæggerens skyld, som ikke lod mig tid til at udarbejde den således, som jeg kunde ønske.

München, i avgust 1883.

Dr. **Oscar Brenner.**

Genmäle.

Bland den mängd oriktigheter, jag påpekat i dr. Brenners „Handbuch“ — och min recension var ingalunda uttömmande [1]) — upptager hr. B. ofvan några få til bemötande, medan han anser lämpligast att med tystnad förbigå de öfriga. Men dessa få äro enligt hans förmenande „virkelige fejl“ hos mig, hvarför jag i största korthet vill skärskåda dem. Ett sådant är värkligen blundern af mig att omnämna grammatisk väksling i sammanhang med *sté*, medan den vid *fló*, af ursprgl. **fliuhan*, är på sin plats. Mot utvecklingen **garvaʀ* > *garur* eller rättare *garuʀ* har jag ej opponerat mig; det är öfvergången **garvaʀ* > **garvuʀ*, jag betecknat som exempellös, hvarvid jag fasthåller. Då hr. B. uppträder mot en så allmän åsikt, som att den ur tremulant och nasal i germanska språk utvecklade hjälpvokalen — ex. *bundinn*. — varit *u*, då han ansätter **komiz* i st. f. **kumiz*, nekar sammanhörigheten af *stífr* och *stumpf* m. m., borde han väl känna sig skyldig att lämna några bevis, men sådant sker ej. Öfverhufvud må hr. B. observera vid sitt myckna ordande mot mig om autoritet, hvarvid han tyckes mena sig vara en lika bra sådan som någon annan, att jag blott, såsom god sed är, ur literaturen anfört de ställen, där de af mig framstälda åsikterna blifvit motiverade, medan han utan hvarje motivering framkastat sina afvikande meningar. Att bedja mig läsa Hofforys anförda afhandling är f. n. något vanskligt, aldenstund den ännu ej blifvit i bokhandeln tillgänglig. Äfven kunde hr. B. sparat sig besväret att undervisa mig om tillvaron af uppsatser, dem jag antingen själf citerat eller hvilka finnas i samma tidskrift som dessa.

Vill hr. B. med den af Sievers uppstälda, helt visst redan nog problematiska öfvergången *þl* > *hl* stödja sina former **hvahar*, **iharn*, **ūhar*, **uhrinn* m. fl. eller hvad är meningen? Hur jag misstydt hr. B:s åsikt om brytningen, förstår jag ej, då jag ju blott anfört hans egna ord. Rättelsen af det från s. 50 anförda stället är äfven den felaktig, då den tillstäder omljudet *o* > *y* och *u* > *ø*.

Sedan vi så sett, hur det förhåller sig med de „virkelige fejl“, får jag till slut be hr. B. vara öfvertygad om, att jag lika gärna skall anföra honom såsom „autoritet“ som någon annan, så snart han nöjaktigt bevisar sina åsikter.

---

[1]) T. ex. hvarför aftrycker hr. B. s. 216^{15} ett tryckfel i Bugges Rökstensafhandling s. 89, hälst detsamma är rättadt s. 148? Hvilken runinskrift har namnet *Haivar*, Handbuch s. 82? m. m. dyl., som utrymmet här ej tillåter mig at omorda.

Upsala den 2a Oktober 1883.

Otto Hoppe.

Den antike Malerkunsts Levninger.

(Et Brudstykke.)

Af Jul. Lange.

'et efterfølgende er i det væsentlige en Studie fra Mu-
;et i Neapel, hvor som bekjendt næsten alle de bedre
;vninger af Malerkunst fra de af Vesuv begravne Byer ere
rte hen. Det er her, at man nu maa danne sig sine Fore-
illinger om antik Malerkunst, for saa vidt som de skulle
ıa ud fra et umiddelbart kunstnerisk Indtryk. Det viser
; ogsaa, at der er en nær Overensstemmelse i Stilen mellem
ı campaniske Malerier og dem, som man har fundet i ro-
erske Grave og andre Bygninger, f. Ex. det saa kaldte
.dobrandinske Bryllup, nu i det vatikanske Bibliothek, for
nævne det vigtigste.

Det gjælder om disse Rester af antik Malerkunst lige-
m om det, der er levnet af antik Skulptur: For den hi-
oriske Betragtning have de ikke alene Betydning som det,
i sig selv ere, men ogsaa som Afglands af den ypperste
ıtike Kunst. Men paa Grund af de særegne Vilkaar, hvor-
ıder de ere os overleverede, er Forholdet mellem dem og
n store Malerkunst langt fjernere og endnu meget vanske-
;ere at klare end det tilsvarende Forhold i Billedhugger-
ınsten. Medens vi i Skulpturen dog have noget tilbage af
lve den store Kunst, endog et Par originale Værker af
ınstnere, hvis fremragende Stilling i hele Udviklingen vi
storisk kjende, og medens vi ved saadanne Værker kunne
a at sige maale Højden af, hvad Skulpturen til forskjellige
der kunde yde, have vi i Malerkunsten — vi tale her kun
ı den, som arbejder med fuldt maleriske Midler — alene
erker fra en senere Tid og ikke et Stykke, ikke en eneste
gur, der kan give os en sikker Forestilling om de store
ledende Kunstneres Evne. At der om enkelte, ganske
ı bevarede antike Malerier kan paavises, at de ere en

Slags Gjengivelser af berømte Værker, eller rettere: berømte Motiver — især Ifigenias Ofring af Timanthes og Medea, der pønser paa Sønnernes Mord, af Timomachos[1]) — stiller ikke dette Forhold anderledes: det bekræfter kun gjennem bestemte Exempler, hvad der i alle Maader er sandsynligt, at det, som man har udgravet, ikke har skabt sig selv, men bæres af den store Malerkunst. Men det rykker det ikke nærmere til den.

Alt, hvad vi have, er udført af Personer, der for os ere navnløse, og som — i bedste Tilfælde — i Oldtiden selv næppe have havt mere end ganske forbigaaende og lokal Anseelse, af Provins-Kunstnere eller Storstads-Kunstnere af lavere Rang.

Blandt det, som er os efterladt, findes der, ogsaa naar det hidrører fra en og samme By, som Pompeji, fra hvilken vi jo have den langt overvejende Mængde, overmaade store Forskelle i Henseende til Arbejdets kunstneriske Værd. I Pompeji selv, eller i Samlingen af de antike Malerier i Neapel, bevæge vi os jo ikke som i et Galleri af nederlandsk eller italiensk Kunst mellem lutter Ting, som, om de end ikke alle ere lige gode, dog alle have bestaaet deres Prøve for Tidens og Historiens udsondrende Kritik. Pompeji er gjenfundet, som det blev overrasket af Undergangen Aar 79, og fremstiller sig for os med alle de ogsaa ganske maadelige eller slette Kunstfrembringelser, der findes i enhver By, den være antik eller modern. Det er intet Under, at der i en By, som gjorde en saa udstrakt

[1]) Det ene bevarede Maleri af Medea, det hvor hun staar alene, fra Herculanum, hører ogsaa ved sin Udførelse til de bedste Malerier. Derimod hører Billedet af Ifigenias Ofring fra Casa del poeta i Pompeji, der gjengiver et Træk af Timanthes's berømte Komposition, nemlig Agamemnons tilhyllede Aasyn, i Henseende til Udførelsen til de allerdaarligste. Naar Helbig (*Wandgemälde der durch Vesuv verschütteten Städte Campaniens*, Leipzig 1868, p. 283) omtaler det som et „*durch saubere Ausführung ausgezeichnetes Bild*“ da er det et blandt mangfoldige Exempler paa, hvorledes den filologiske Kunsthistorie aldeles kan overvurdere, hvad et Værk i sig selv er, naar det blot har det alt erstattende Fortrin, at der paa Grund af en eller anden Omstændighed ved det kan laves Kunsthistorie — ɔ: kunsthistoriske Hypotheser — paa det.

Brug af Penslens Arbejde, forekommer meget, som er raat, jasket, ja modbydelig gjort. Langt snarere kan det kaldes et Under, at der er levnet ikke saa faa Arbejder, der, saaledes som de ere, ere os fuldt saa meget værd som den moderne Kunsts ypperste Frembringelser, og som Afglands af det, der utvivlsomt har været endnu ypperligere, vidne om den antike Malerkunsts almindelige Niveau paa en Maade, der er beskæmmende for den moderne Kunst. Naar vi begynde med at studere disse fortrinligere Ting, kunne vi ogsaa gjenfinde Sporene af den i dem herskende kunstneriske Aand i de mere underordnede og i dem finde Bidrag til en fyldigere Opfattelse af den hele kunstneriske Stil.

Mange ville maaske stemple det som en Overdrivelse at sætte Levningerne af det antike Maleri saa højt i Sammenligning med det moderne. Ja — vil man sige — hvis vi havde originale Staffelimalerier tilbage af Apelles eller Protogenes, da kunde der maaske være Tale om, at de overgik Rafaels eller Titians. Men alt, hvad vi have, er jo dog til syvende og sidst ikke andet end Dekorationsarbejder; og hvorledes skulde de kunne maale sig med Værker, i hvilke de største moderne Genier have nedlagt Summen af deres Kunst og Flid?

Det er ogsaa fuldkommen rigtigt, at Udførelsen ingensteds hæver sig over det dekorative. Gjennemgaaende vidner det antike Maleri om en overordentlig Lyst i Frembringelsen, derimod ubestridelig ingenlunde om det Studium, den dybe Respekt for Opgaven, som saa tidt indgyder os Ærbødighed i de store moderne Mesteres Værker. Deraf følger strax, med Hensyn til Behandlingen af den menneskelige Skikkelse, store Skødesløsheder, især i Proportionerne: kun i faa af de fortrinligste Malerier ere Legemets Maalforhold opfattede med Sikkerhed. Saa beundringsværdig som den praktiske Indøvelse er hos disse Kunstnere, saa svag er den theoretiske Underbygning. Næsten allevegne, hvor man vil opløse en Figur i dens enkelte Partier, og undersøge, hvordan et af dem er gjort, vil man føle det lette og overfladiske. End ikke paa de allerbedste af de bevarede Malerier, saasom den store Komposition af Herakles og Omfale

fra Casa di Lucrezio i Pompeji[1]), ere f. Ex. Hænderne tegnede og formede med den plastiske Omhu som paa de originale Værker af de store Renæssance-Mestere. Overhovedet ere Hænderne paa de antike Malerier, med deres lange, bløde, for Enderne brede Fingre, hyppigst karakterløst tegnede. Man træffer visselig heller aldrig her en Fod, der er formet, som Rafael kunde gjøre det. Det er i Udtrykket og Minen og i Kompositionens og Figurens ejendommelige Stil som Helhed (som vi i det følgende skulle udvikle) at det antike Maleris Overlegenhed viser sig. Uden Tvivl har Gjennemførelsen af alle Figurens Enkeltheder været af langt højere Kvalitet i de store antike Maleres Originalarbejder. Dog maa man erindre, at den antike Kunst — man kan lære det af Skulpturen, og det vilde sikkert ogsaa bekræfte sig i Malerkunsten — altid, ogsaa i sine ypperste Frembringelser, gaar mere direkte løs paa Helheden og gjør mindre Væsen af Enkeltheder end Renæssancen. Det var dybt begrundet i de forskjellige Epochers forskjellige Stilling til Opgaven. Naar dette Forhold fremtræder saa paafaldende i de bevarede antike Malerier, beror det altsaa ikke alene paa, at det er Dekorationsarbejder.

Der er ikke alene Forskelle i det kunstneriske Værd, men ogsaa i den kunstneriske Art og Retning. Vi tale, vel at mærke, her kun om det kunstneriske, ikke om de antikvariske Forskelligheder i Henseende til religiøs eller dekorativ Anvendelse, efter hvilke f. Ex. Helbig, fra sit Standpunkt med fuld Ret, har inddelt de campaniske Malerier.

---

1) Museo nazionale, No. 8992. Helbig, *Wandgemälde*, No. 1140. Dette Maleri har været anset for at været malet paa en egen Stuktavle og færdig indsat i Væggen, hvilket da højst sandsynlig vilde betyde, at det var indført til Pompeji fra et andet og bedre Sted. Dette er optaget ej alene i populære Værker, som Rejsebøger (ogsaa de nyeste), men ogsaa i Helbigs Værk. Men i Otto Donners tekniske Indledning til selve Helbigs Værk (p. LXX) modsiges Angivelsen bestemt i Henhold til tekniske Undersøgelser. — Naar vi her og paa flere Steder modsige Helbig, er det dog ikke vor Mening i det hele at gjøre hans Arbejde mistænkeligt. I alt, hvad der ikke angaar den egentlig kunstneriske Opfattelse, som han ogsaa kun undtagelsesvis giver sig af med, ere hans Beskrivelser omhyggelige og nøjagtige nok.

Paa en Plads ganske for sig selv staar det store Gulv-Mosaik-Billede fra Casa del fauno i Pompeji, der forestiller et af Alexander den stores Slag mod Perserne. Det er en realistisk historisk Skildring, som saadan et af de allerypperste Værker, vi have tilbage af Oldtidens Billedkunst og det eneste af Malerkunsten. Søge vi ellers omkring i den antike Kunst efter noget, som ligner det, vilde det nærmest blive de Skulpturværker, som fremstille Grækernes eller Romernes Kampe mod Barbarerne, af hvilke dog ingen andre end de store Statuer af Gallerne paa Kapitol og i Villa Ludovisi kunne maale sig med det i kunstnerisk Betydning. Medens disse Statuer ere enkelte Figurer af store Kompositioner, der i Helheden ere gaaede tabt, er Alexanderslaget, uagtet nogle Enkeltheder ere udslettede, dog saaledes bevaret, at vi kunne danne os en nøjagtig og fyldig Forestilling om Helheden. Interessen knytter sig her fortrinsvis til det uforlignelige dramatiske Sammenspil, der i det følgende nøjere skal blive udviklet; derimod giver det i Henseende til Gjennemførelsen af Figurernes legemlige Karakteristik noget mindre Udbytte end Gallerstatuerne, dels fordi Figurerne ere fuldt beklædte, dels fordi Mosaikbilledets kunstneriske Udførelse er mindre fortrinlig end Skulpturen i Gallerfigurerne: i dem have vi uden Tvivl Originalværker for os, i Mosaiken derimod sikkert en Kopi efter et ypperligere Forbillede. Mosaikbilledet kan antages at være kommet paa den Plads, hvor det fandtes, i Løbet af det andet Aarhundrede f. Chr. og udgjør en Del af en Dekoration, hvis Stil kan karakteriseres som græsk-alexandrinsk [1]). Det originale Maleri, som det gjengiver, har henhørt til de store Billeder af Alexanders og hans Krigeres Historie, som udførtes af Kunstnere fra hans Samtid eller nærmeste Eftertid, deriblandt nogle af de allerypperste Malere. Plinius meddeler hist og her Notitser om saadanne Malerier, i hvilke den græske Kunst, saa uendelig højt som den end stod over den orientalske, dog maaske har modtaget en Paavirkning af den orientalske Kunsts Re-

---

[1]) I Henhold til August Mau's Undersøgelser i hans Værk: *Geschichte der dekorativen Wandmalerei in Pompeji.* Berlin 1882.

alisme (som i Persepolis's Relieffer), ligesom Alexander selv jo lod sig paavirke af det orientalske Væsen. Dette Billede forholder sig paa en noget lignende Maade til sit Æmne af Alexanders Historie som Gros's eller Horace Vernet's store Malerier i Versailles til Napoleons. Det overgaar dem visselig langt i kunstnerisk Lødighed og er paa mange Maader forskelligt fra dem i Karakter: dog kan man fra vor Tids Synspunkt med Rette karakterisere dette Værk som et af de antike, der stemme mest med den moderne Kunsts Aand.

Ellers afspejler den campaniske Malerkunst — Mosaikerne derunder indbefattede — aldeles overvejende en lettere og mere æsthetisk sindet Aand, en Tilbøjelighed til at sysle med ideale og kunstneriske Forestillinger eller til at give Fantasien frit Løb. Der findes vel mange smaa Malerier, som gjengive Samtidens eget Liv — Genrebilleder i antik Forstand —; men de opfatte det paa ingen Maade strængt realistisk og holde sig desuden til Nydelses-Siden af Tilværelsen. Der er komiske Billeder af Maske- og Mummespil, som Dioskorides's to ypperlige smaa Mosaiker; der er fine, sjælfulde Skildringer af Udøvelsen af allehaande ædle Kunster: Musik, Maleri, Digtekunst, Skuespil og Theaterliv bag Kulisserne; Billeder af Selskabsliv og af Toilettet eller af obscoene Forestillinger. Men næsten alle de større og betydeligere Kompositioner og den største Mængde af de mindre bevæge sig paa Fantasiens Omraade, i Mythernes, Sagnenes, Digtningens Verden og fremstille Æmner, som vi gjenkjende fra den tragiske og episke Poesi. Deriblandt ogsaa meget alvorlige og gribende Æmner; men hyppigere ere dog de, som ere øste af de lettere, erotiske Sagn eller af Satyrlivet. Og disse opløse sig da umærkelig til et flygtigt, perlende kunstnerisk Skum, Forestillinger af en saadan Overgivenhed og Lethed, at man næsten ikke kan tale om et Æmne, men om glade Figurdrømme, som kun en dekorativ virtuosagtig Pensel kan improvisere omkap med Forestillingernes eget spillende Liv.

Det følger næsten af sig selv, at Figurstilen i denne Verden af Billeder i det væsentlige falder sammen med den, *som vi* kjende fra den samtidige Skulptur. Den viser sig i

de fleste Malerier tydelig nok som en Affødning af den kunstneriske Retning, der havde sit Udspring fra de store helleniske Skoler i det 4de Aarh. f. Chr. Vi, som ikke kjende en eneste Levning af hin Tids store græske Malerkunst, maa nærmest opkalde den med de store Billedhuggeres, Praxiteles's og Lysippos's Navne. I en heroisk Figur paa en pompejansk Maleri, nemlig Orestes paa det udmærkede Billede af Orestes og Pylades i Tauroi, fra Casa del citarista[1]), er der en paafaldende fysiognomisk Lighed med den Type, som i Skulpturen repræsenteres ved den siddende Ares fra Villa Ludovisi og de med den beslægtede Statuer, hvortil ogsaa kan henregnes Praxiteles's Hermes fra Olympia. Vi opfatte en saadan Lighed kun som en bestemt Henvisning til det almindelige kunsthistoriske Omraade, hvorpaa vi her bevæge os, og finde den bekræftet gjennem den store Mængde af andre Figurer, om end paa en Maade, der mindre nøjagtig kan paavises. Der haves dog fra Perioden efter Alexander Skulpturværker, som afvige meget fra Figurstilen i den bevarede Malerkunst: vi finde her intet, der svarer til den Voldsomhed i Udtryksmaaden, den materielle Sværhed i Formen, der er ejendommelig f. Ex. for den store Gigantfrise fra Pergamon; tværtimod ere de malede Figurer gjennemgaaende lette i Holdning, Bevægelse og Bygning. Denne Lethed overdrives endog hyppig, som vi senere skulle se. Men selv i Figurer, som i Følge deres Karakter skulle være stærke eller yppige, udtrykker Malerkunsten sig med stort Maadehold. Man kan se det f. Ex. paa det ovennævnte store og ypperlige Maleri af Herakles og Omfale fra Casa di Lucrezio i Pompeji: Herakles er vel en athletisk Skikkelse, bred om Skuldre og Bryst og smal om Midien; men han er lige saa langt fra den massive Muskelstyrke i den „belvederiske Torso“ og fra den bombastiske Form i den „farnesiske Herakles“, som fra en blødagtig Udvikling af Fedme og godt Huld, som man kunde vente i Følge hans Liv hos Omfale. Og Omfale selv er vel stærkt og solidt skabt, yppig om man vil; dog er Formen stram og Brysterne smaa, egentlig jom-

---

[1]) Museo nazionale No. 9111; Helbig No. 1383.

fruelige: hendes Skikkelse er meget fjern fra den laskede og materielle Fylde, som mangen modern Kunstner vilde have givet den, og som endog den antike Skulptur engang imellem har nærmet sig til. I den antike Malerkunst findes overhovedet næppe noget saadant.

Nogle campaniske Malerier, vel et Mindretal, men dog ikke ganske faa, synes at tyde paa, at der har været Kunstnere, som have forsøgt at danne deres Typer efter ældre og mere strængstilede Forbilleder, Phidiasiske eller Polykletiske, kunde man sige, idet man atter her nødes til at bruge Navne fra Billedhuggerkunsten. De betydeligste Exempler herpaa ere de to smukke Malerier fra Casa dell' Amore punito i Pompeji[1]), Ares og Afrodite og Afrodite med den grædende Eros. Blandt andre Exempler kan nævnes en Brudescene (?) i lille Maalestok, fra Herculanum eller Stabiæ, som er saa streng i Stilen som et atheniensisk Gravrelief[2]). Vi maa erindre, at der baade i Litteraturen og i Billedhuggerkunsten findes Spor af, at Kunstsmagen i Rom allerede ved Republikens Undergang var ved at slaa om til Fordel for den ældre, strængere, simplere Stil[3]).

Vor Opgave er det nu imidlertid ikke at skildre Figurstilen i Malerkunsten, for saa vidt som den falder sammen med Skulpturens. Vi skulle af Malerkunstens Levninger fremdrage de Træk, som tjene til at udfylde Billedet af den antike Kunsts Menneskeskildring.

Hvad Malerkunsten føjer til i Fremstillingen af den menneskelige Skikkelse, er naturligvis først og fremmest **Farven**. Desværre har man ved Undersøgelsen af Farven i de campaniske Malerier at kæmpe med den uheldige Virkning af den Fernis, hvormed de tidligere udgravede Stykker ere blevne overtrukne i Museet i Neapel.

Det maa for enhver Betragter strax være paafaldende, at den antike Malerkunst gjør en meget større Forskel

[1]) Helbig No. 325 og 326.
[2]) Helbig No. 1435.
[3]) Jfr. Cicero *de oratore*, III, 25, 98 og *Orator* 50, 169.

mellem det mandlige og det kvindelige Legemes Lød end den moderne: det kvindelige Legeme er meget lyst og skært, det mandlige meget mørkt og brunt. Til en vis Grad har dette svaret til de antike Folkeslags, navnlig Grækernes virkelige Levevis: den sydlandske Sol, i hvis Straaler Manden færdedes, i Ungdommen hyppig nøgen eller halvnøgen, brunede Huden stærkt, medens Kvinderne mere holdt sig i Husets Skygge. Den brune mandlige Lød paa de antike Malerier kan man endnu den Dag idag finde paa Arme og Ben af Fiskerne ved Neapels Havbugt. Men den antike Kunst gjør alligevel Forskellen større, og især vel mere almindelig gjennemgaaende som en fast Regel, end den i Virkeligheden kan have været. Denne Forskel maa have beroet paa en fra ældgammel Tid nedarvet og indøvet kunstnerisk Vedtægt, der i sin ældste og skarpeste Skikkelse kjendes fra de arkaiske Vasemalerier, hvor de kvindelige Figurers Lød hyppigst er gjengivet simpelt og enstonig med hvid Farve, de mandlige altid med sort paa Lerets gulbrune Grund. Oldtiden, der gjerne betragtede ethvert som helst kulturhistorisk Resultat som en Opfindelse af et eller andet Individ — Gud eller Menneske —, henførte den til *Eumaros* fra Athen: han skal (i Malerkunsten) først have gjort Forskel paa Mand og Kvinde, ved hvilke Ord der naturligvis sigtes til Farven[1]). I Vasemalerierne svinder imidlertid Forskellen bort, saa snart som man, i det 5te Aarhundrede, begynder at lader Figurerne staa lyse paa mørk Grund: i denne Art af Vasemalerier er Mændenes og Kvindernes Lød hyppigst, skønt ikke altid, angiven med den samme Farve. Det er ogsaa muligt, og kan ikke findes andet end rimeligt, at der i den højere Malerkunst, da den først udviklede sig til at gengive Naturens Farve med rigere Midler, hist og her har været en Tendens til at udjævne Forskellen, og navnlig til at male den mandlige Lød mildere og lysere. Dertil hentyder formodentlig, hvad Euphranor (i det 4de Aarhundrede) skal have sagt om en Theseus,

---

[1]) Plin. H. N. 35, 34. — — et qui primus in pictura marem a femina discreverit, Eumarum Atheniensem — —

altsaa en heroisk Figur, af hans Forgænger Parrhasios (fra Slutningen af det 5te Aarhundrede), nemlig at den var „fodret med Roser", medens Euphranors egen Theseus var „fodret med Kød"[1]). Men i det hele fastholdt Malerkunsten alligevel den skarpe Modsætning mellem den mandlige og kvindelige Lød: det fremgaar ogsaa af Euphranors ovennævnte Ytring, og det kan fremfor alt bevises af den senere Malerkunsts Levninger. Man vedblev at male Manden i Henhold til nedarvede, idealistiske, athletisk-heroiske Forestillinger om, hvordan en Mand skulde se ud. Heri har man vistnok f. Ex. Forklaringen af, hvad der fortælles om Farven i Apelles's berømte Portræt af Alexander den store med Lynilden i Haanden (i Artemis-Templet i Ephesos). Der siges nemlig, at Maleren ikke naturtro havde gjengivet Kongens Legemsfarve, der i Virkeligheden var lys og hvid og kun noget rødlig paa Ansigt og Bryst, men gjort ham gjennemgaaende brunere og mørkere[2]). Ganske simpelt: Apelles havde idealiseret Alexanders Lød i Retning af det heroiske, malet ham med de samme Farver, hvormed han malede Guder og Helte. Dette var det almindelige; men naar det overførtes paa en historisk Personlighed som Alexander, for hvis Realitet i smaat og stort man bevarede saa megen Interesse, blev man sig Modsætningen mellem det ideale og det reale mere bevidst.

Den kvindelige Lød er i de campaniske Malerier sammensmeltet i milde Overgange af lyse, hvidlige, rosenrøde oller fint graalige Toner; vi skulle senere vende tilbage til den ved Skildringen af en bestemt kvindelig Skikkelse, der kan betragtes som et typisk Exemplar. Mere særlig ejendommelig for Antiken er den mandlige Farve, der er gjennemført i alle Legemer af udviklet mandig Karakter, der-

---

[1]) Plinius H. N. 35, 40. Opera ejus (Euphranoris) sunt — — Theseus, in quo dixit eundem apud Parrhasium rosa pastum esse, suum vero carne.

[2]) Plutarch. Alexandr. 4. *Ἀπελλῆς δὲ γράφων τὸν κεραυνοφόρον οὐκ ἐμιμήσατο τὴν χρόαν, ἀλλὰ φαιότερον καὶ πεπινωμένον ἐποίησεν. ἦν δε λευκός, ὥς φασιν. ἡ δὲ λευκότης ἐπεφοίνισσεν αὐτοῦ περὶ τὸ στῆθος μάλιστα καὶ τὸ πρόσωπον.* Denne Beretning tydes hyppig paa en meget tvungen Maade.

imod ikke i Drengeskikkelser, heller ikke — eller ikke altid — i ganske unge Efeber. Achilleus, der som udviklet Helt naturligvis altid har den mørke, mandlige Lød, har, hvor han som knapt udviklet Yngling findes paa Skyros i Pigeklæder, selvfølgelig den kvindelige, klar og rødmende som et Rosenblad[1]). Den mere blødagtige Yngling Narkissos har paa nogle Billeder den mørke, paa andre den lyse Farve. Den mørke, mandige Farve, som her nærmest interesserer os, svarer ganske til de gamle Forfatteres Beskrivelser af de Virkninger, der opnaaedes ved flittig Øvelse af det nøgne Legeme i fri Luft. Den er mørkt solbrændt[2]); men tillige, som Følge af den blomstrende Sundhed og den stadige Indgniden med Salve, frisk og blank, med stærkt fremhævede Glandslys, som den antike Malerkunst anvender rigeligere end man nogensteds finder det i moderne Kunst. Det er den bronze- eller kobberagtige Lød, hvori den helleniske Mand fra gammel Tid satte en virkelig Nationalstolthed i Modsætning til Barbarers eller umandige Stuemenneskers hvide Hud.[3]) Lokaltonen, som danner Grundlaget for Figurens hele Farve, er givet med en kraftig og dyb Brun, der efter Malernes forskjellige, og mere eller mindre gode, Smag varierer mellem en okkeragtig Gulbrun[4]), en Rødbrun som størknet Blod[5]), eller en endnu mørkere, næsten sortebrun Afskygning[6]). Paa den ovenfor omtalte store Herakles hos Omfale ser man tydelig, hvorledes Lokaltonen i Herakles's Figur er sammensmeltet af en dybere rødmende, der gjengiver Kjødet med det gjennemskinnende Blod, og en mere gulbrun, hvor Huden tilbagekaster Lyset som en solbrændt

---

[1]) Museo naz. No. 9110, Helbig No. 1297, fra Casa dei Dioscuri i Pompeji. Billedet skal senere blive nøjere omtalt som dramatisk Komposition.

[2]) Slgn. Lukians Anacharsis 25, om de græske Athleter: *οὗτοι δὲ ἡμῖν ὑπέρυθροι ἐς τὸ μελάντερον ὑπὸ τοῦ ἡλίου κεχρωσμένοι καὶ ἀῤῥενωποί* — —.

[3]) Jfr. Aristofanes's „Skyer“, hvor den junkerlig sindede Pheidippides taler med Haan om Sokrates's Disciples blege Farve.

[4]) F. Ex. Ares paa Billedet af Ares og Afrodite fra Casa dell'Amore punito i Pompeji, som ovenfor er omtalt.

[5]) F. Ex. det i Udførelsen raa Maleri af Perseus, som hjælper Andromeda ned af Klippen, Helbig No. 1186, fra Casa dei Dioscuri.

[6]) F. Ex. Dirkes Straf, Mus. naz. No. 9042, Helbig No. 1151.

Hinde. Denne Figur har en uforlignelig Klarhed, Saftighed og Rigdom i Farven som en moden Blomme; men hele Maleriet hører jo ogsaa til de fortrinligste. I andre Billeder er Fremgangsmaaden langt simplere, mere haandværksagtig indøvet[1]), saaledes at hele Legemsfarven kun er brudt i tre Toner: den okkerbrune Lokaltone, en mere mørkebrun, skrafferet Skygge og lyse, rosenrøde Glandslys. Med en saadan blegrød Farve ere Glandslysene overhovedet allevegne givne; den fremhæver sig meget stærkt imod den mørkere, brune Lokaltone og er hensat friskt og kækt, undertiden pletvis, hyppigst skrafferet, uden sammensmeltede Overgange. I det hele er det et Særkjende for den antike Behandling af den mandlige Lød, at Overgangen fra Lys til Skygge er forholdsvis meget aabenlyst og tydelig brudt i forskellige Toner, hvilket giver det mandlige Legeme, i Modsætning til det kvindelige, Indtrykket af den udprægede, skarpt kantede Form.

Overhovedet dølger den antike Pensel meget lidt sine Bevægelser. Den kan vel i de ringere Dekoratørers Haand være haandværksagtig fræk; men i de begavede Kunstneres spiller den med et aldeles fortryllende Liv, med en improviserende Friskhed, som virkelig lader den moderne Kunst langt bagefter sig. I den har Kunsten et Redskab, der ved sin lette, flydende Hurtighed og Smidighed kan følge Livet ind paa Omraader, hvor Skulpturen vanskeligere vinder med, og som ganske anderledes end den kan tjene Kunstnerens øjeblikkelige Indskydelse. Et flagrende Klædebon f. Ex. kan i pompejanske Dekorationer undertiden være malet med et aldeles uforligneligt Instinkt for Natursandhed og rythmisk Skønhed i Bevægelsen, med en Følelse, som synes at leve i Malerens Fingre og Penselspids.

Men det vigtigste, som Penslen fremfor ethvert andet af Kunstens Redskaber giver os, er dog den let forbigaaende Stemning eller Lune i Udtrykket, i Minen. Ingen moderne Maler

[1]) Et meget lærerigt Exempel derpaa er ved sin fortrinlige Bevaring et Brudstykke, en mandlig, halv Figur, Mus. naz. No. 8895.

har ført en genialere Pensel, hensat Lysene og Farvetonerne med et mere udtryksfuldt talende Spil end den antike, som har skizzeret det lille, af en Cirkel indrammede Brystbillede fra Herculanum, der forestiller Silen, som holder det fulde Bæger op for sig[1]. Den listige, skælmske, gemytlig-epikuræiske Mine, hvormed Gubben skotter frem og forlænger den salige Forventnings Øjeblik, inden han sætter sin Kantharos for Munden, den pjuskede Krands om den høje, tyndt behaarede Pande, det graa Skæg, Sølvbægret — alt er givet med nogle let henfejede Lokaltoner, nogle kvikke, blinkende Lys og en rask skrafferet Skygge. Dette Silenhoved kan gjælde for Højdepunktet af komisk Lune; den diametralt modsatte Stemning, den mørke Fortvivlelse, finder man udtalt i enkelte Malerier af Medusahovedet[2]. Den antike Kunst stiller just ikke Sagen saaledes paa Spidsen som Caravaggio, hvis Billede af Medusahovedet (i Uffiziernes Galleri i Florents) synes at være malet efter virkelige Henrettelses-Studier, idet Hovedet er fremstillet i selve Halshugningens Øjeblik, med opspærret Mund, vildt, men sjælløst, rullende Øjne og en Blodstrøm fusende ud af Halsen. Men den udtrykker dog ogsaa selve Dødsøjeblikkets Rædsel: den halvt aabne Mund synes at udaande det sidste Suk, Blikket ser haabløst opad, Panden er smertefuldt foldet.

Blandt alt, hvad den antike Kunst har efterladt os af

[1]) Museo naz. No. 9129, Helbig 414. Jeg kunde henvise til Farvetryksafbildningen i Ternite's *Wandgemälde*, II, 8; men jeg foretrækker én Gang for alle at bemærke, at Ternites Afbildningsværk, lige saa vel som de øvrige (Zahns, Niccolini's, *Antichità di Ercolano* og *Real Museo Borbonico*) aldeles ikke slaa til, for saa vidt som det gjælder om gjennem Afbildninger at vinde Forestilling om den campaniske Malerkunsts egentlige Karakter eller at have virkelig Nydelse af den. Med Undtagelse af enkeltvis forekommende Kopier, udførte af fremragende Kunstnere, som med Kjærlighed have fordybet sig i de antike Malerier, er der ingen andre Eftergjørelser, som fortjene nøjere Opmærksomhed, end de egentlige og simple Fotografier. Men meget af det allerbedste synes endnu, da jeg skriver dette, aldrig at være fotograferet, hvorimod Fotografien har medtaget meget af det underordnede.

[2]) Af disse er vel det kolossale, Museo naz. No. 8842, det mærkeligste.

tragisk og pathetisk Udtryk, staar det herculanensiske Maleri af Medea, som pønser paa at dræbe sine Børn, paa en ganske særlig Plads. Her er ikke alene Tale om Sorgens og Smertens Stemning, men tillige om dens indre Dialektik, dens Kamp med sig selv. Og dette brudte og delte Sind, denne dybe, martrende Raadvildhed tror jeg ikke at man kjender noget Udtryk for i Plastikens Værker. Om Plastiken kunde udtrykke noget saadant, er det aldrig værdt at granske over, da Geniet har den Vane at gjøre det, som man mindst skulde vente, og et Fund i Jordens Skjød imorgen kunde gjøre en Theori til Skamme, som var fremsat idag. Denne Medea staar aldeles fordybet i sine Tanker; hun véd vel, at hun ikke bliver betragtet eller iagttaget; men hendes Situation indgiver hende en halvt ubevidst Fornemmelse af, at hun kunde blive det: derfor tør hun ikke give den Kamp, der raser i hende, Luft. Helt rolig kan hun dog ikke holde sig: uden at flytte Fødderne synes hun at dreje sig lidt gyngende, snart til den ene Side, snart til den anden, som man gjør, naar Sindet er uroligt og forpint. Hun holder begge Hænderne sænkede ned foran sig, med Fingrene, hver fra sin Side, stukne ind imellem hverandre, og Tommelfingrenes Ender støttende mod hinanden: hjælpeløs Raadvildhed! Mellem Hænderne hviler Hjaltet af Sværdet, der, endnu stukket i Skeden, støtter mod hendes Arm med Spidsen opad. Hovedet vender hun lidt til Siden, og Blikket ser ned i samme Retning, formodentlig mod hendes Tankers Gjenstand, Smaadrengene; dog ser hun vel næppe egentlig paa noget udenfor sig selv, dertil er Bølgegangen inden i hendes Sind altfor stærk. Blikket er mindre seende end stirrende og ligesom funklende af de gruelige Ildsluer, der martre hendes Sjæl. Øjenbrynene ere mod Midten trukne smertefuldt opad, Munden lidt aaben: hun synes at mumle uforstaaelige Ord, som ikke skulle høres, men som dog ikke kunne holdes tilbage.

Vi ere her komne ind paa et malerisk dramatisk Omraade. Medea-Figuren er en billedlig Monolog — og gid enhver tragisk Monolog blev spillet saa sandt og godt som

denne![1]) Man kan læse dęt tilsvarende Sted i Euripides's Tragedie (v. 997—1057) som Kommentar til Figuren, og man vil endda finde, at Digterens stærke, regelmæssige Trimetre med al deres klangfulde Udtalelse af Moderkjærlighedens og Hævnfølelsens Afvexling giver et mindre natursandt Udtryk for Medea i denne Situation end hin Skikkelse, der ikke vover at tale højt. Adskillige andre af de campaniske Malerier have en lignende dramatisk Karakter, uanset om der ved ethvert af dem kan paavises et Forhold mellem dem og virkelige dramatiske Digtninge. Der er her ej alene Tale om Monologer, men ogsaa om Dialoger, i hvilke Ord og Repliker virkelig synes at ligge paa Personernes Læber. Det er af største Vigtighed for den rette Opfattelse af den antike Kunsts Menneskeskildring at lægge Mærke til, at den har udviklet denne Evne i lige saa høj Grad som den moderne.

Fremfor alt andet vil jeg som Exempel anføre det før nævnte Maleri af Orestes og Pylades i Tauroi, fra Casa del citarista i Pompeji. Det forestiller de to Venner, som, dømte til at ofres til den tauriske Artemis, med bagbundne Hænder føres af Vagten frem til Alteret, men først udspørges af Landets Konge, Thoas, der sidder i nogen Afstand fra dem til den anden Side af Alteret. Man mærker paa Kongens Stilling, paa den sikre Maade, hvorpaa han lægger begge Hænder over Enden af den lange Kongestav, hans tilvante Myndighed, som dog i Øjeblikket næsten viger for en undrende Forsken, der sætter ham i urolig Spænding: Han sætter den ene Fod op paa en Skammel, trækker den anden ind under Sædet og bøjer Hovedet lidt tilbage som med det Spørgsmaal: Hvem i al Verden er I dog? Orestes, der staar lige over for ham, næsten nøgen, med den delfiske Apollons Laurbær-

[1]) Otto Donner har i sin Afhandling om de antike Vægmaleriers Teknik, der staar som Indledning til Helbigs tidt anførte Værk, paavist (pag. LXXIX f.), at den Herculanensiske Medea maa betragtes som en enkelt Figur af en Komposition, der formodentlig ogsaa har omfattet Børnene og deres Hovmester, i Lighed med den, i Udførelsen langt ringere, som er fundet i Casa de' Dioscuri i Pompeji. Dette berøver den dog naturligvis ikke Karakteren af en „billedlig Monolog".

krands om Issen, undviger hans Blik og ser ned mod Jorden. Han er mørk og vemodig i Sind og har kun liden Lyst til at lade sig udfritte. En vis Aand af Blu og Beskedenhed er jo et gjennemgaaende Særkjende for de antike Skikkelser, de synes at træde lettere paa Jorden end den moderne Kunsts. I ingen Figur kommer dette skjønnere frem end i Orestes her. Men i denne skjønne, til Døden indviede Yngling med det bøjede Hoved og den lidt sammensunkne Holdning er der en forstærket Stemning af sørgmodig Resignation: han føler sig opgivet, er ikke paastaaelig og gjør intet Forsøg paa at opretholde et Liv, der har været kvalfuldt nok. Pylades er kækkere og mere trodsig, han vender Siden mod Kongen, men Ansigtet dristig om imod ham med et harmfuldt og krænket Blik: Hvad vedkomme vi Dig? Lad os ofre, hvis Du vil, men forskaan os for Dine Spørgsmaal[1]).

Det er let nok at tilføje en hel Mængde andre fint talende dramatiske Udtryk, komiske og alvorlige, i de kampaniske Malerier. Man kunde saaledes nævne den spændte, ivrige Opmærksomhed hos Thetis, der i Hefæstos's Værksted betragter de Vaaben, der smedes til Achilleus; eller den yndige, glade Undren hos Nymferne, der se det lille Adonisbarns Fødsel ud af Træet[2]). Rafael giver i sin Komposition af et beslægtet Æmne: den ægyptiske Kongedatter og hendes Piger, der finde Mosesbarnet i Nilen, ikke skjønnere eller mere talende Udtryk. Eller den komiske, hjælpeløst fortumlede Ørhed hos Herakles, der haanes af Omfales Følge; den drilske Frækhed, hvormed den lille Erot ved hans Skulder, med opspilede Kinder og stive Øjne, blæser sine sønderrivende Toner paa to Fløjter lige ind i hans Øre; Omfales egen magelige, triumferende Selvsikkerhed, eller den skælmske Forundring hos hendes Ledsagerinder over at denne berømte Helt, en Søn af Zeus, kan kompromittere sig

---

[1]) Foruden et Par underordnede Figurer (Tjener, Vagt) indeholder Maleriet endnu Rester af en kvindelig Skikkelse, der staar paa et fjernere Plan over et Par Trin (Ifigenia? Artemis?). Kompositionen passer ikke ind i Euripides's Ifigenia i Tauroi saaledes som Maleriet af Medea i Tragedien af samme Navn.

[2]) Endnu paa sin Plads i Casa di Castore e Polluce i Pompeji.

saa rædsomt. — Men lad os ikke tænke paa at udtømme al denne Rigdom!

For os moderne Mennesker, især af de nordiske Nationer, repræsenterer Aasynets Minespil næsten hele Udtrykket: baade i Livet og i Kunsten er der saa tidt en vis Modsætning mellem Kroppens kejtede Stivhed og Minens skarpe Udtryk. Blandt Sydlænderne, og især i Antiken, har Skikkelsens Bevægelse som Helhed langt mere Lod i Udtrykket; og jo længere vi komme tilbage i den antike Kunst, desmere udelukkende er dette givet gjennem Bevægelsen af Krop og Lemmer, saa at Minen maa forstaas gjennem den og i sig selv ikke taler et tydeligt Sprog. Vi kunne forbauses ved at se, hvorledes den ældre græske Kunst næsten alene gjennem Bevægelsen formaar at udtrykke et rent sjæleligt Sammenspil, og hvor maadeholdne og fine Midler den endda hjælper sig med. Som et Exempel skal jeg anføre den skjønne Reliefkomposition af Orfeus, Eurydike og Hermes, som endnu er bevaret i tre Exemplarer (i Villa Albani ved Rom, i Neapel og i Louvre), og hvis Stil, der meget ligner Parthenonsfrisens, sikkert viser tilbage til en Original fra det 5te Aarhundrede før Kr. Orfeus er gaaet i Spidsen for de andre op fra Underverdenen, efter ham kommer hans gjenvundne Brud, fulgt af Sjælenes Ledsager, Fuldbyrderen af Gudernes Villie, Hermes. Men Orfeus kan nu ikke mere tilbageholde sin Længsel efter at se den elskede: før det er ham tilladt, vender han sig om og drager Sløret fra hendes Ansigt. Hun lægger sin Haand paa hans Skulder, og deres Blikke mødes for et kort Øjeblik. Men da maa de atter skilles: Hermes er standset og tager allerede med sin Haand om Eurydikes for at føre hende tilbage. Dette er ogsaa, hvad man i kunstnerisk Forstand ret egentlig maa kalde en dramatisk Komposition: det hele handler om, hvad der sker i et enkelt skæbnesvangert Aandedrag, der bærer sine særegne Forudsætninger og særegne Følger i sig. Hvor er det ikke rigt, dette Øjeblik, hvori Gjensyn og Afsked umiddelbart mødes! Hvad vilde ikke en moderne Kunstner, eller endog en senere antik, her have at fortælle i Minen! Maaske tror en moderne Betragter ogsaa, i Følge en Reflex af, hvad

der er udtalt i Bevægelsen, at se noget mere i Minen, end der virkelig er. Men fandt man Hovederne enkeltvis, vilde man dog sikkert kun have meget utydelige Forestillinger om, hvad de udtrykte: vistnok har den antike Kunstner ogsaa ment at give noget i Aasynet; men det er, i Sammenligning med den senere Kunst, holdt indenfor de snævreste Grændser. Det er i Virkeligheden i Overkroppens, Armenes og Hændernes Bevægelse, og i Hovedets Bøjning, at Udtrykket ligger.

Jeg vil nævne et andet Exempel paa en ældre græsk Fremstilling af et rent sjæleligt Sammenspil, fordi det frembyder en lærerig Parallel til et pompejansk Maleri. Det er et udmærket Vasemaleri paa en Amfora i det britiske Museum, udført omtrent Aar 400 f. Kr. Det forestiller Musen Terpsichore, som siddende spiller paa en Strengeleg, en Slags Harpe, der hviler paa hendes Skød; hun rører dens Strenge ligesom i Tanker, idet hendes Hoved sænker sig og hendes Øjne stirre. Bag hendes Stol staar en anden Muse[1]), holdende et Par Fløjter, og ved hendes Side Musaios, der holder sin Lyre ledig i den sænkede Haand og støtter sig til en lang Laurbærgren, idet han tankefuld, fordybet, lytter til Musens Spil. I Skildringen af dette fine og skjønne Samvære er saa godt som intet givet gjennem Aasynets Træk, alt gjennem Bevægelse og Stilling. Paa et af de smaa campaniske Genrebilleder, der ligeledes handle om Musiken og dens Indvirkning paa Sindet[2]), ser man en Kvinde, som sidder paa en Løjbænk og prøver en Akkord, idet hun med den ene Haands Fingre rører Strængen paa en Lyre, med den anden Haand en Harpe, som ligger ved hendes Side. Hendes Omgivelser, tre andre Kvinder, betragte hende med grebne, spændte, opmærksomme Miner, med den Ængstelighed, hvormed man lytter til noget nyt og gaadefuldt, noget, hvori der synes at aabenbare sig en Blanding af guddommelig Indgivelse og af Vanvid. Her er Aasynets Udtryk langt bestemtere tilspidset, langt mere for-

[1]) Nemlig „Meledosa". Personernes Navne ere paa Vasen skrevne til.
[2]) Mus. naz. No. 9023; Helbig No. 1442.

skelligt og særligt for hver enkelt Figur. Det hele faar derved noget psykologisk interessant, som ikke hører hjemme i den ældre Kunst; men en saadan festlig Skjønhed og Værdighed i Figurerne som i hint Vasemaleri er der heller ikke.

Men om nu end den senere, mere pathetiske antike Kunst overhovedet taber noget i Henseende til den enkelte Figurs imponerende ethiske Holdning, saa indvinder den dog unægtelig rigere og nøjagtigere Udtryksmidler: den glemmer ikke Bevægelsens Mimik, idet den opdager Aasynets. Hvorledes denne Opdagelse er fuldbyrdet i Malerkunstens historiske Udvikling, er ikke længere klart, eftersom hele den store Malerkunst er gaaet tabt; vi maa danne os vore Forestillinger derom dels gjennem den sideløbende Udvikling af Plastiken, dels gjennem enkelte litterære Overleveringer. Plinius nævner allerede blandt Polygnotos's Fortjenester, at han først indførte at lade en Figur aabne Munden, saa at man saa dens Tænder, og overhovedet fremstillede Ansigterne afvexlende og forskellige i Modsætning til den tidligere Stivhed[1]). Det synes dog først at have været Parrhasios, som, henimod Slutningen af det 4de Aarhundrede, blev Herre over det fint træffende i Aasynets Udtryk (argutiæ voltus)[2]); i Henhold til en Meddelelse af Xenophon[3]) skulde Parrhasios og andre af Samtidens Kunstnere netop med Hensyn til Udtrykket for det subjektive Liv i Bevægelse og Mine have fulgt en Tilskyndelse af Sokrates, den store Opdager af Subjektiviteten: i hvert Fald har Samtidigheden mellem Sokrates og hine Kunstnere sikkert sin store Betydning. I denne Periode malede ogsaa Timanthes hin af de romerske Oratorer gjerne omtalte Komposition af Ifigenias Ofring, ved hvilken stadig det Træk fremhæves, at

---

¹) Plin. 35, 35, 58. — — instituit os adaperire, dentes ostendere, voltum ab antiquo rigore variare.

²) Plin. 35, 36, 67. Meningen med dette Udtryk kan man vel danne sig en ganske god Forestilling om ved at betragte de graverede Figurer paa den ficoroniske Cista (Argonautertoget). Der er Aasynets Udtryk meget fint angivet ved ganske faa Linier. Se Brøndsteds Udgave af den ficoroniske Cista.

³) Memorab. Socr. III, 10.

Faderens, Agamemnons, Hoved, i hvilket Kunstneren jo skulde have givet Toppunktet af den hele Klimax af Sorgens Udtryk, var tilhyllet. Selve dette Træk og Billedets Berømmelse viser, at Udtrykket i Hovederne her har været en meget væsentlig Opgave for Kunstneren; kun under den Forudsætning, at alle de andre Aasyns Udtryk vare saa levende og saa stærke, kunde han med sand Virkning overlade det stærkeste Udtryk til en mindre bestemt Anelse, idet han her kun-gav det gjennem Bevægelsen.

Men lige ind i Alexander den stores Tid er Kunsten bestandig skredet fremad i den levende og rige og virkningsfulde Gjengivelse af Minespillet. For de senere stod Apelles's Samtidige, Aristides fra Theben, som den, der dog egentlig først havde givet Sjælen og Følelsen, Subjektiviteten og Lidenskaben deres fulde Udtryk; han forstod at male en Bønfaldende saaledes, at man næsten kunde høre hans Stemme[1]). Og se vi hen til Diadoch-Tidens Plastik, til Skulpturerne fra Pergamon, Rhodos og Efesos, saa har man maaske endog efter Alexanders Tid endnu arbejdet videre paa en slaaende Effekt i Aasynets Udtryk.

I det, som er os efterladt af antik Plastik, er Kampen, den rent legemlige og haandgribelige Kamp, et overmaade hyppig behandlet Æmne. For denne Art af menneskeligt Samkvem havde Plastiken fra ældgammel Tid af en tydelig Forkærlighed, medens den rent aandelige Berøring mellem Personerne forekommer sjeldnere i dens Værker. Omvendt finder man blandt de bevarede antike Malerier

---

[1]) Plinius 35, 36, 98. — Aristides Thebanus. is omnium primus animum pinxit et sensus hominis expressit, quæ vocant Græci ethe, item perturbationes. — — 99. — pinxit et ... supplicantem pæne cum voce. — Hvad der her menes med Udtrykket ethe, er vel vanskeligt nøjere at definere. Men i hvert Fald har det vel en ganske anden Betydning, end naar Aristoteles (Poët. cap. 6) omtaler Polygnotos som ἠθογράφος i Modsætning til Zeuxis, hvis Malerkunst ikke havde nogen ἦθος. Jfr. en meget vidtløftig Udvikling hos Brunn, Gesch. der. griech. Künstler II, S. 174 ff.

yderst sjældent Kamp-Motiver. Dette beror aabenbart paa, at Malerkunsten først ret udviklede sig fra den Tid af, da Interessen for det sjælelige allerede havde faaet Overhaand over Interessen for det legemlige og haandgribelige, og at vi tilmed kun have Malerier tilbage fra en forholdsvis sen Tid og i dem mest have Mindesmærker om et nydelsesrigt og forfinet Privatliv.

Fra de campaniske Byers Malerkunst have vi kun én virkelig betydelig Kampscene tilbage, nemlig den store Mosaik af **„Alexanderslaget“** fra Casa del fauno i Pompeji, hvis særlige Stilling mellem den øvrige Masse af Malerier jeg ovenfor foreløbig har fremhævet. Den Kamp, som her er fremstillet, er saa voldsom og blodig, som man kan tænke det; og Billedets Indtryk faar deraf en uforlignelig Magt, Fart og Slagkraft. Og dog har Kampens legemlige Side ingenlunde været Kunstnerens Hovedsag: den er kun Fremstillingens Betingelse, som han har forstaaet at underordne under den rent sjælelige, tragiske Pathos, der kroner det hele. I intet Værk, vi kjende af Oldtidens Kunst, ja maaske af hele Verdens, gaar Menneskelivets Bølgegang saa højt og stærkt, i intet er Sjælelivets øjeblikkelige Bevægelse saa mægtig løftet. Udtrykket for det øjeblikkelige i Handling og Følelse viser ej alene den ypperste Evne til at fortælle gjennem Figurernes Bevægelser og Miner, men ogsaa det klareste Herredømme over Kompositionen; thi Billedet med dets mange Figurer er jo som en sammensat Maskine, i hvilken en Mangfoldighed af enkelte Kræfter skulle virke sammen i én bestemt Retning. Uagtet Mosaikarbejdet sikkert langtfra staar paa Højde med Udførelsen af det gengivne Originalværk, er dette Billede, som det er, dog et af de vigtigste Dokumenter om Oldtidens Skildring af det menneskelige.

Det er ikke ligefrem vor Opgave at give den historiske Fortolkning af Billedet, at bestemme, hvilken historisk Begivenhed det fremstiller: vi betragte det kun efter dets kunsthistoriske Betydning som malerisk-dramatisk Menneske-Skildring. Dog maa det være os tilladt at fremhæve, at en Betragtning af det fra dette Synspunkt langtfra er

ligegyldig for den rette historiske Forstaaelse, men tværtimod er en nødvendig Forudsætning for den. Det gjælder allevegne først og fremmest om rigtig at opfatte, hvad et Kunstværk vidner om sig selv, om at aflæse dets egen Text. Dette giver ogsaa i hvert Fald et Udbytte, og ikke noget ringe Udbytte; og derved blive vi, i Følge vor Opgave, væsentlig staaende. Saa kan man bagefter anbringe de Midler til historisk Fortolkning, som kunne hentes andenstedsfra, navnlig fra den historiske Litteratur. Det er meget vigtigt, at man foreløbig holder disse to Behandlingsmaader vel ud fra hinanden, ikke sammenblander dem, men lader dem følge i den rette, naturlige Orden. Dette følger af den ganske simple og let fattelige Fordring, at man, naar man vil fortolke noget, først maa vide, hvad det er, som skal fortolkes, og at man maa vide det ikke alene omtrentlig, men nøjagtig, ikke alene flygtig og overfladisk, men gjennemført og bestemt. Jeg fremhæver dette saa stærkt, fordi Videnskaben netop ved „Alexanderslaget“ paa et bestemt Punkt har gjort sig skyldig i en Sammenblanding af de to Behandlingsmaader, hvilket ikke alene har medført uheldige Konsekvenser for den historiske Fortolkning, men ogsaa en fejlagtig Aflæsning af Billedet selv.

At Billedet virkelig fremstiller en af Alexanders Kampe mod Darius, anser jeg for unødvendigt at godtgjøre. Det kan vises af mange Grunde og antages af de allerfleste.

Kong Darius paa sin Vogn, omgivet af sin Hestgarde, er paa Flugt for det makedoniske Rytteri, i hvis forreste Rækker Alexander selv befinder sig. Makedonerne ere trængte saa tæt ind paa Perserne, at allerede en enkelt af deres Hjælme ses mellem de persiske Huer blandt de bageste i Massen. Fra Darius's høje Vogn rager baade hans Vognstyrers, men især hans eget Hoved med den høje Tiara betydelig op over de omgivende Rytteres og drager strax Blikket til sig. Alexanders Hoved til den anden Side har Kunstneren fremhævet ved at isolere det noget fra den øvrige Masse, saa at Profilen afsætter sig tydelig mod den hvide Baggrund. Det er imellem de to Konger, at Kampen

i Virkeligheden staar; men Alexander rammer ikke sin Modstander umiddelbart.

I Darius's Garde findes en Yngling, der rider en Hest af samme sorte Farve som de, der ere spændte for Kongens egen Vogn; de øvrige persiske Ryttere have lyse, gulrøde Heste. Ynglingens Hest er styrtet under ham, ramt i Boven af en Landsespids; den er faldet forover og sætter den venstre Forhov mod Jorden, idet den bukker det højre Ben helt sammen under sig, Blodet strømmer ud af Saaret. Den Retning, hvori Hesten er styrtet, viser os, at den befandt sig paa Flugt i det Øjeblik, da den ramtes af Spydet. Overhovedet medføres Persernes Flugt ikke af nogen af de Begivenheder, som Billedet fortæller: de flygtede allerede, før disse indtraf.

I samme Øjeblik som hin sorte Hest styrter, vil Ynglingen naturligvis selv springe af den, han kaster sit venstre Ben over dens Nakke. Og i samme Nu springer en anden ung Perser af Livgarden, den, der rider ham nærmest, af sin Hest, uden Tvivl for at tilbyde Ynglingen den og saaledes frelse et Liv, som han holder for dyrebarere end sit eget. Han holder den ved Bidslet, netop saaledes vendt, at den uheldige Rytter hurtigst kan bestige den; det stærke, fyrige Dyr stamper urolig og slaar med Halen, man ser det bagfra, i stærk Forkortning, lige i Billedets Forgrund. Og atter i samme Øjeblik, da Kong Darius ser, at Hesten er styrtet, bøjer han sig frem over Vognfadingen, holder fast om dens Rand med venstre Haand, der ogsaa holder om Buen, og strækker ivrig sin højre Haand ud mod Ynglingen, som om han raabte: Skynd dig, skynd dig! Hvert Øjeblik kan jo bringe Fare for Ynglingens Liv, og Darius ser Faren nærme sig med stærke Skridt.

Da Kongens Vogn ved de indtrufne Begivenheder har mistet sin Dækning paa højre Side — ud imod Beskueren —, der er mest truet, svinger en af de persiske Ryttere af fra sin forrige Retning for at trænge sig ind og udfylde den tomme Plads. Han holder sit Sværd i Vejret, hans Hest stejler.

Endnu er Uheldet dog ikke værre, end at en Hest er faldet, selv om den skulde være af Kongens eget Stod. Men et Sekund eller to efter kommer den egentlige Ulykke. Alexander er trængt frem i ustandselig Galop paa sin Bukefalos, et stort, stærkt bygget Dyr, rød af Farve, med et bredt Hoved. Han ændser ikke, at Hjælmen er faldet af hans Hoved, saa at det lange, sorte Haar flagrer vildt fra hans Isse. Han er helt fyldt af den fyrigste Kampaand: han trækker Vejret tungt og hurtig, han sveder, hans store Øje aabner sig vidt. Nu har han, benyttende sig af Persernes Uheld, indhentet dem og jager sin lange Landse, som han holder fældet ved Hoften, gjennem Underlivet paa hin Yngling, der just vil springe af den faldne Hest. Uvilkaarlig griber den ulykkelige, inden Døden matter hans Kraft, med sin fulde højre Haand om Landsens Skaft; den venstre Arm hviler bøjet over hans Hoved: maaske har han et flygtigt Øjeblik tænkt paa at kaste sig bønfaldende til Jorden for den fremstormende Makedonerkonge. Men nu er det ude med ham. Den frygtelige Smerte og Rædslen over den sikre Død maler sig i hans Blik.

Hvor hurtig de to Begivenheder: Hestens Fald og Ynglingens Fald ere fulgte efter hinanden, kan maales deraf, at Ynglingen i Mellemtiden ikke har naaet at komme helt af Hesten, skjønt han sikkert har skyndt sig alt hvad han kunde. Det gaar i den Grad Slag i Slag, at ogsaa de omgivende Personers Handlinger, Bevægelser, Stillinger, endnu for en stor Del ere bestemte af den først indtrufne Begivenhed, Hestens Fald. Og dog falder det Moment, som Kunstneren har valgt for sin Fremstilling af hele Kampscenen, strengt taget ej engang sammen med den sidstnævnte Begivenhed, at Rytteren faar sit Banesaar, men et Par Øjeblikke efter. Thi først i det Moment, da de nærmest staaende og nærmest vedkommende Personer have set den indtrufne Ulykke og ere komne til fuld Bevidsthed om den, fyldes deres Udtryk helt med Pathos: og d e t er det for Kunsten indholdsrigeste Øjeblik.

Hvor der før kun var Hast og Il, er der nu dyb Sorg og Smerte. Hin gæve unge Perser, som er sprunget af si

Hest; holder den endnu i Beredskab; men han vender Blikket hen over Skulderen og ser med Skræk og dyb Medlidenhed, at det er til ingen Nytte. I Darius's Aasyn maler Situationens Ulykke sig som i en samlet Sum. Han udstrækker endnu Haanden for at skynde paa sin Yndling og aabner Munden til et Raab; men idet han har set Faren ustandselig nærme sig, er Iveren og Utaalmodigheden opstemmet til den højeste Angst, som saa ved Synet af Ynglingens Død forvandler sig til haabløs Rædsel: hans Øjne staa opspærrede og stive, Udtrykket bespændes med Jammer og Graad, og i næste Øjeblik vil hans Raab maaske forvandles til et vildt Skrig. Jeg finder kun én Mening i dette Udtryk: det er Hjertesorg, uden Tvivl Fadersorg. Mon en saa blodig Kamp skulde tillade Kongen at sørge saaledes over ethvert Mandefald i hans tro Garde? Vistnok har hin unge Rytter paa den sorte Hest i alle Tilfælde været en fornem Person i Kongens Livvagt, maaske Hærfører af Rang; men hans ganske unge Alder, der endnu knap har hærdet eller udviklet ham til Mand, forbyder at tænke paa, at hans Død skulde være noget afgjørende Tab for Perserriget fra et militært eller politisk Synspunkt.

Imellem de flygtende Persere blander der sig, længst til højre i Billedet, altsaa længst borte fra Makedonerne, nogle andre persiske Ryttere, som sprænge frem i modsat Retning, hen imod Fjenden. Kunstneren har benyttet et meget iøjnefaldende Middel til at gjøre opmærksom paa denne Brydning i Bevægelsernes Retning, nemlig de lange Landser, hvis Linier afsætte sig skarpt imod den hvide Baggrund: idet alle Perserne bære deres Landser skraat i Hvil over Skulderen, krydses for Beskuerens Øje de flygtendes med de nys ankommendes, mellem hvilke der ogsaa findes et Felttegn (vexillum). Det er aabenbart de forreste af et Korps, der kommer til Undsætning; nu mærke de eller faa at vide, at det er for silde. I Spidsen sprænger en fornem ung Mand, formodentlig Anføreren — han bærer en tyk, tvunden Guld-Halsring —, frem i Firspring paa sin smukke Hest; man ser ham lige henne ved Kongens Vogn. Han griber med højre Haand op over Issen, der dækkes af den gule

Hue, enten for at hindre, at den flyver tilbage under den stærke Fart eller — snarere — med en Bevægelse af Overraskelse over al den Sorg og uoprettelige Forvirring, han ser. Ogsaa de, som følge ham, have allerede faaet en Fornemmelse af, at der er indtruffet noget sørgeligt, noget afgjørende. En hæver Haanden, som med en spørgende Bevægelse, og en af de flygtende løfter til Svar sin Haand med et Tegn, der vinker bort, omkring.

Hvor det hele bærer hen, det ser man dog fortrinsvis af en enkelt Figur, Darius's Vognstyrer. Han staar ved sin Herres Side og svinger af al Magt Svøben over de fire, sorte Heste, som galopere voldsomt afsted over Valpladsens faldne og døde. Nu gjælder det kun at komme afsted. Mellem Hestenes Ben ser man det rædselfyldte Aasyn af en ulykkelig Perser, som ligger paa Jorden og er lige ved at blive overkørt. En anden falden Mand — en fornem Perser med smykket Dragt og tvunden Halsring — ses nærmere fremme mod Beskueren; han ligger baglænds, støttet paa sin venstre Albue. Den anden Haand holder han op imod Inderfladen af sit Skjold, for at det kan staa som et Værn for ham mod Vognen og Rytterne: man ser Spejlbilledet af hans Ansigt — et Sorgens Aasyn — i Skjoldets blanke Flade [1]).

Blandt alle de egentlige Vægmalerier er der næppe noget, som i saa høj Grad som Achilleus paa Skyros blandt Lykomedes's Døtre fra Casa dei Dioscuri i Pompeji udmærker sig ved et hastig pulserende dramatisk Liv, der samler sig om et eneste indholdsrigt, frugtbart Øjeblik. Odysseus og Diomedes ere udsendte fra den achaiiske Hær foran Troja for at hente den unge, endnu knap mandvoxne Achilleus, der opfostres paa Skyros blandt Kongens Døtre, klædt i Pigeklæder som de. Det gjælder om at udfinde ham blandt Pigerne. Den raadsnilde Odysseus lader da bringe Vaaben, Sværd og Skjold, ind iblandt dem, og lader maaske

[1]) Om Billedets historiske Fortolkning se det vedføjede Exkurs.

med det samme, som en Beretning af Sagnet melder, Krigstrompeten blæse. Da griber, i Følge en skjult Tiltrækningskraft, det unge Helteæmne uvilkaarlig efter Vaabnene: det er noget for ham. Han kjender, aner i et Nu sit Kald, og hans Skæbne vender sig. Idet han knytter den højre Haand om Sværdskeden, udstrækker han Armen stærkt som med en Følelse af Vellyst ved at spænde Musklerne; den anden Haand lægger han paa Randen af Skjoldet for at tage det i Besiddelse; hans store Øjne udvide sig og funkle, Næseborene fnyse. Nu vide de to Udsendinge, at det er ham, de søgte: Diomedes slaar bagfra Armene om hans Skuldre og kiger studsende frem efter hans Ansigt; Odysseus gjør et stort Skridt fremad, griber om hans Haandled og hvisker i den højeste Spænding, idet han stirrer ham ind i Ansigtet: Du er Achilleus. Den unge Helt gjør i Følelsen af sin nye Kraft Modstand og vil ikke lade sig fange, men de holde ham fast. En af hans unge Plejesøstre, lidt længere tilbage, bliver saa forskrækket over Opdagelsen af denne Hemmelighed — hvad enten hun nu selv har været indviet i den eller ikke —, at hun skælver som i det hæftigste Uvejr. Klædebonnet glider bort fra hendes Legeme: man ser, at dog ikke alle de unge Piger ere forklædte Ungersvende. Faderen, Kong Lykomedes, hæver, dybt greben af Begivenheden, Blikket til Zeus.

Fra samme Hus i Pompeji hidrører en anden Komposition med Achilleus til Hovedperson[1]), som har været lige saa livfuldt dramatisk bevæget. Det er den Scene af Iliadens første Sang, hvor Achilleus vil drage Sværdet mod Agamemnon, men standses af Pallas Athene, som kommer bagfra og griber ham i hans lange Lokker. Men der er kun et Brudstykke af Maleriet bevaret.

Medens man i Kompositioner som disse mindre føler Forskellen mellem det antike og det moderne Maleris Udtryk for den dramatiske Strømning mellem Figurerne, bliver man mere opmærksom paa den i et tredie Billede af

---

[1]) Mus. naz. 9104, Helbig No. 1307.

Achilleus's Legende, nemlig **Briseis's Bortførelse fra** Casa del poeta i Pompeji[1]).

Det er en af de skjønneste Levninger, vi have tilbage af antik Malerkunst, og udmærker sig netop ved flere fine dramatiske Udtryk. Saaledes Briseis, der aftørrer sine Taarer, men alligevel halvt i Smug for de øvrige Personer, titter ganske skælmsk ud imod Beskueren, saa at man aner, at hun snart vil have forvundet sin Sorg — en ægte antik Mistillids-Erklæring til det kvindelige Sinds Udholdenhed i Følelser. Ypperlig er ogsaa den gamle Phoinix, der staar bag Achilleus's Throne og fører den ene Haand eftertænksom til Hagen, idet han sænker Hovedet og med sit indre Syn skuer frem mod denne skæbnesvangre Begivenheds Følger. Og Achilleus selv er en saare skjøn Figur, ja hans Hoved, ombølget af krøllede — mod vor Forventning ikke blonde — Lokker, dette Hoved med det imponerende Blik og den lille, fyldige Mund, der antyder, at Helten ogsaa er Elsker, er et rent Vidunder af Dejlighed. Men der er noget meget paafaldende i den Maade, hvorpaa hans Andel i Begivenheden er udtrykt. Han sidder midt iblandt de andre paa sin kongelige Trone med Fødderne paa Skamlen; mellem den ene Haands Fingre er stukket den lange Landse eller Kongestav. Vel er der ogsaa i hans Figur et Udtryk af Situationen; men der er dog ikke indrømmet det mere end en Vending med Hovedet hen imod Patroklos og Briseis, en Antydning af Harmens Rødme i Kinderne og et Lyn i Blikket, og en let Bevægelse af den højre Haand, som han strækker aaben ud, ligesom med en Indrømmelse til Agamemnons Herolder, at de nu kunne føre Pigen bort. For vor moderne Opfattelse maa det stille sig saaledes, at Kunstneren har lagt meget mere Vægt paa at lade Achilleus gjøre sig gjældende for Beskueren som den fra Guder stammende Konge mellem ringere Mennesker end paa at fremstille ham greben af Øjeblikkets Pathos. Hin Antydning af Pathos river ingenlunde Figuren ud af dens rolige, imponerende Overlegenhed, berøver den ikke en Holdning, der minder om et Gude-

---

[1]) Mus. naz. No. 9105; Helbig No. 1309.

billede, om den olympiske Zeus i egen Person. En Konge er og bliver en Konge.

Dette særegne ved Achilleus-Figuren, at den midt imellem de andre, midt i en pathetisk Situation, bevarer en vis Enlighed som selvstændig Genstand for Beundring, dette er saa langt fra at være en løsrevet Tilfældighed i den campanisk-romerske Malerkunst, at det tvertimod, naar man betragter den fra den moderne Kunsts Standpunkt, betegner et af dens mest fremspringende Karaktertræk. Vi have ovenfor skildret de ypperste bevarede Exempler paa det antike Situationsmaleri, dramatiske Maleri. Det bliver nu vor Opgave at se, hvorledes **Interessen for Situationen og Sammenspillet mellem Figurerne** brydes med **en Interesse for den enkelte og enlige Figur**, der ligesom er Antiken i Kødet baaret, og hvorledes denne Brydning gjennemgaaende, skjønt i forskellig Grad, giver det antike Maleri et fra det moderne forskelligt Præg.

Allerførst kan det mærkes, at den gamle Malerkunst som Elementer i Dekorationen anvender en stor Mængde ganske enkelte Figurer, især staaende eller tronende. Motiv, Stilling, Bevægelse i slige Figurer ere hyppig ganske statuariske, medens Behandlingen er rent malerisk, og Penslen maler lige saa frisk og flydende som ellers og gaar direkte ud paa at efterligne Livet, ikke Bronze eller Marmor. Blandt mange Exempler kan anføres de to ikke store, men aldeles dejlige, tronende Figurer af Demeter og Dionysos, malede paa rød Grund, fra Casa del naviglio i Pompeji[1]; eller Kastor og Pollux, staaende ved Siden af deres Heste fra Casa dei Dioscuri[2], der i Motiverne meget minde om de kolossale Statuer af Dioskurerne, der ere opstillede ved Opgangen til Kapitol i Rom; eller et Par Figurer af den tronende Zeus fra begge de to sidstnævnte Huse i Pompeji[3]: det er ganske som Tempelstatuer malede med Livets egne Farver. Men dette statuariske i Opfattelsen af Figuren

---

[1]) Helbig 175, 392.
[2]) Helbig, 993.
[3]) Helbig, 101, 102.

strækker sig ogsaa til historiske, fortællende Billeder, hvor Figuren ikke er alene. Vi have nævnt et Exempel derpaa i Achilleus paa Briseis's Bortførelse. Et andet Exempel er det store Maleri fra Herculanum, hvor man ser Theseus, hyldet af Kretas Indbyggere, efter at han har nedlagt Minotauros[1]: der er Theseus's Helteskikkelse fremstillet for sig midt i Billedet som Genstand for Beundring og Ærefrygt, endnu mere for Beskuerne end for Kretenserne.

Med denne Opfattelsesmaade stemmer ogsaa Stilen i det antike Maleris Anordning. Ej alene ved graverede Omridstegninger paa Spejle, Cister osv, eller ved Monokromata som Vasemalerier, eller ved Relieffer, men ogsaa ved den fuldt farvede illusoriske Fremstilling, sørger den antike Kunst for at holde Figurerne forholdsvis frit ude fra hverandre. Den af Quintilian udtalte Regel, „at Malerne, naar de komponere et Billede med flere Figurer, sondre disse ved et Mellemrum, for at Skyggen af den ene ikke skal falde over den anden"[2], angiver virkelig paa en træffende Maade det antike Anordningsprincip, endskjønt Regelen ikke allevegne maa tages ganske bogstavelig.

De faa stærkt og livlig bevægede Situationsmalerier ere ogsaa dem, i hvilke Figurerne mest dække og skære hinanden for Beskuerens Øje, saaledes netop Achilleus paa Skyros og Alexanderslaget. Og dog vil man ved en nøjere Betragtning finde, at ogsaa i dem den enkelte Figurs Interesser varetages mere end i de fleste tilsvarende moderne Billeder. Dertil kommer endnu, at f. Ex. paa Alexanderslaget alle andre Elementer af Æmnet end Figurerne selv og hvad der nødvendig hører til dem, næsten rent er holdt borte af Kompositionen. Af Landskab er der ikke mere end et bladløst (udgaaet?) Træ, der nærmest synes at være kommet med for Liniernes Ligevægts Skyld.

Et meget livlig bevæget mythologisk Æmne er behandlet i flere campaniske Malerier, nemlig Apollon, som har indhentet og fanger Dafne. Paa et Par af dem, fra

[1] Helbig 1214.
[2] Inst. or. VIII, 5, 26.

Stabiæ og fra Pompeji[1]), er virkelig den ilsomme Fangst udtrykt: Dafne har kastet sig paa Knæ; og da Apollon bukker sig ned for at favne hende, bøjer hun Kroppen hæftig til Side og løfter sin ene Haand op mod Himlen; Fingrene begynde at spire ud i Laurbærkviste — ligesom i den mærkelige lille antike Marmor-Statue i Villa Borghese. Men paa flere andre Billeder tager Fremstillingen sig ganske anderledes ud, uden at man dog kan sige, at der i objektiv Betydning er ment noget andet med den, eller at der er sigtet til et andet Moment af Legenden. Det tydeligste Exempel derpaa er vel et Maleri fra Vicolo del balcone pensile i Pompeji[2]). Der sidder, eller troner, Apollon paa et Klippestykke, hvilende den venstre Arm over Lyren, med Pilekoggeret liggende ved Siden, omtrent som man kunde se en Statue af Guden i hans Tempel. Dafne staar lige over for ham, i lidt Afstand, lænet til en Støtte. Klædebonnet glider ned fra hendes Skikkelse; og Apollon, i hvis Mine der udtaler sig en vis Attraa, udstrækker sin højre Haand for at fjærne det. Hun holder det med den ene Haand lidt tilbage og gjør med den anden en let afvisende Bevægelse, idet hun vender Hovedet med Blu bort fra Guden. Her har Maleren paa ægte antik Vis kun mindet om Forvandlingen ved at henmale et Laurbærtræ i Baggrunden, og har for Resten slet ikke fremstillet Begivenheden med den hæftige, øjeblikkelige Spænding, der slaar ud i Pigens Angstskrig til Guderne og ligesom naturlig slaar om i hendes Forvandling. Udgangspunktet er, hvad man kunde kalde en statuarisk Fremstilling af hver af Figurerne for sig; og denne Fremstillingsmaade er kun tillæmpet gjennem lette, men for øvrigt meget veltalende Antydninger af deres indbyrdes Mellemværende, Antydninger, som ogsaa medføre et vist skønt Spil i deres Linier. Uagtet dette er saa udelukkende antikt og ligger saa fjærnt fra vor Tids Opfattelse, synes der aldrig at have været nogen Tvivl om Billedets Tydning. Derimod har man aldrig været enig med Hensyn

[1]) Museo naz. No. 9535 og 9536; Helbig No. 206 og 207 o. fl.
[2]) Helbig 212. Endnu paa sin Plads i Pompeji.

til et andet, langt skjønnere og aandfuldere, men meget afbleget lille Maleri fra Herculanum, idet man ved det synes at være bragt i Forvirring ved den antike Fremstillingsmaade. Det synes dog allersimplest ogsaa at burde tydes som Apollon og Dafne[1]). Hvordan skal man ellers forklare den stærkt fremhævede Træthed og Udmattelse i den siddende Pige, der har Laurbærkrands om Hovedet og Laurbærgren i Haanden? Apollon staar i nogen Frastand, lænet til en Støtte, og stirrer fremad, vemodig over det skuffede Haab.

Ejendommeligt for den antike Malerkunst er det overhovedet, at den tager med en meget let Haand paa det Erotiske. Endog dette Forhold, der fremfor alle smelter og opløser Sjælen, bringer Figuren paafaldende lidt ud af dens Holdning. Jeg taler her ikke om enkelte Malerier af forskellige Slags Omfavnelser, hvis obscoene Tendens er lige saa tydelig som deres Mangel paa kunstnerisk Værd: sligt vilde findes allevegne, hvor man udgravede en By. Blandt de bedre udførte Malerier er Udtrykket af lidenskabelig Hengivelse meget sjældent og holdes nede i Livets og Forestillingernes lavere Regioner, som et Billede af en Satyr, der holder en Nymfe omfavnet paa sit Skød og kysser hende lidenskabelig, eller en Yngling og en Pige, som kysses paa Lejet. Naar det gjælder Kvindeskikkelser, som Forestillingen omgiver med større Værdighed, gaar Kunsten meget mere ud paa den skjønne Fremstilling af Skikkelsen som saadan end paa noget naturtro Billede af Situationen. Meget paafaldende er det saaledes i Malerier af Zeus's Elskerinder, fremstillede som enkelte Figurer, men dog i den erotiske Situation, at finde den kvindelige Figur staaende:

[1]) Museo naz. No. 9530. Helbig 203. Jfr. K. O. Müllers Text til Ternites *Wandgemälde* 1, 3 a. Den almindelige Forklaring af den siddende Figur som Kassandra eller Manto gaar ud fra de infulæ, som man mener at have set om Figurens Hals. Selv om man tror at kunne være paastaaelig med Hensyn til en saa lille Enkelthed i et saa lille og afbleget og fra første Færd let og ulærd malet Billede, saa har dog vel Figurens Udtryk af Træthed mere at sige.

Leda holdende Svanen ind til sit Skød, Danae modtagende paa sit Skød den gyldne Regn. I den antike Skulptur finder man det samme Træk, som i en bekjendt Statue af Leda, der forefindes i flere Gjentagelser (paa Kapitol, i Villa Borghese, i Berlin fra Pergamon); men hvor grundforskelligt det er fra Aanden i den moderne Kunst, kan bevises ved Exempler fra de berømteste Mestere: Titian, Michelangelo, Correggio osv.

Hovedpersonerne i de betydeligere erotiske Billeder ere hyppig Ares og Afrodite. Paa et mærkeligt Maleri, et af dem, der ere holdte i en strængere Stil, fra Casa dell' Amore punito i Pompeji[1]), ser man Afrodite tronende i Forgrunden, meget sædelig indhyllet i et lyst violet Klædebon. Bag hendes Trone staar Ares; han rækker Armen frem over dens Ryg og tager hende med Haanden om Brystet, der dog er dækket af et fint, hvidt Slør, som hun bærer indenfor Klædebonnet. Gudinden berører med venstre Haand hans Arm som for at skyde den bort. Dette Motiv, at Elskeren tager om Elskerindens Bryst, gjenfindes ikke faa Gange (Ares og Afrodite, en Satyr og en Kvinde), men behandles altid temmelig koldt, mere som et enkelt forstaaeligt Tegn paa et Elskovsforhold end som et Led i en Række lidenskabelige Tilnærmelser, der kunde forstyrre Ligevægten i Personernes Holdning.

Det betydeligste og bedste Maleri af Ares og Afrodite, overhovedet et af de bedst malede af pompejansk Kunst, fra Casa di Marte e Venere i Pompeji[2]), viser de to Elskende siddende sammen. Hun sidder dog forrest og er fremhævet som Hovedpersonen; hun læner sig til ham, saaledes at han halvvejs skjules for Beskuerens Blik af hendes Figur. Idet han med højre Haand ganske let berører hendes Skulder, drager han med sin venstre Klædebonnet bort fra hendes Legeme. Saa roligt som deres Udtryk er, synes han ikke saa meget at gjøre det for sin egen Skyld som for dens, der betragter Maleriet. Han vender vel Hovedet lidt for at se

[1]) Museo nazionale No. 9249, Helbig No. 325.
[2]) Museo naz. No. 9248, Helbig No. 320.

hende, og han finder maaske Behag i at indaande Duften af hendes Lokkers Salve; men han optræder alligevel mindre som Elsker end som en Slags Impresario, der foreviser Gudindens nøgne Legemes Pragt for andre.

Denne Afrodite fortjener en nærmere Betragtning, da der næppe skal kunne paavises nogen Figur, der er mere typisk betegnende for den campaniske Malerkunsts Forestillinger om kvindelig Skjønhed. Den hører ogsaa i Udførelsen til de skjønneste; men Stillingen er sandt at sige en ren Attitude, aabenbart anordnet udenfra, for at Legemet kunde udfolde sig med de skjønneste Linier paa Maleriets Flade. Men ogsaa dette er karakteristisk for en stor Mængde pompejanske Figurer. Denne Stilling er i høj Grad let og spredt og mangler ikke en vis kunstlet Ynde fra Dandseskolen: man bemærke f. Ex., hvorledes det venstre Ben er strakt frem og Foden er drejet lidt ud til Siden, medens den anden Fod, hvilende paa Taafladen, er trukket meget mere ind under Sædet; eller hvorledes den højre Arm er bøjet opad i en gratiøs Bue, idet Haanden med de let og blødt bevægelige Fingre trækker den fine, fryndsede Snor, som egentlig er bestemt til at holde Klædebonnet sammen[1], op ovenover Hovedet — en Bevægelse, der ikke synes at have nogen anden Hensigt end at præsentere sig selv med Ynde. Der er i denne Figurs Stilling en forunderlig Forening af noget mageligt, indolent, al Aktivitet fornægtende, der viser sig i den Maade, hvorpaa Gudinden læner sig halvt tilbage, halvt til Siden og støtter Underarmen og Albuen paa Ares's Laar, og af en vis høj og værdig Rejsning, en gudindeagtig Selvfølelse, der selv i dette Forhold giver Holdningen noget tronende. Medens Eroterne lege med Krigsgudens Hjælm og Sværd, holder Afrodite mellem den hvilende venstre Haands Fingre om hans lange Landse, som et Kjendemærke paa, at han er hendes Fange og har givet sine Vaaben i hendes Vold. Af Ares's Vaaben at være er

[1]) Det er ikke, som Helbig mener, et Haarbaand: Snorens Linier kunne følges over Bryst og Underliv og bidrage med raffinert beregnet Virkning til det tækkelige Indtryk af Figurens Linier.

denne Landse temmelig let og lidet alvorlig; men dens lange Skraalinie, der omtrent følger Hovedretningen af Gudindens Legeme, er benyttet med meget fin kunstnerisk Bevidsthed til ligesom at afgive en fast Grundlinie for det melodisk og frit bevægede Spil af Linierne i Gudindens Legeme.

Til den lette Holdning svarer en let Legemsbygning. Saa friskt end Kjødet blomstrer, ere Lemmerne dog meget fine og gaa smalt til forneden, Fødder og Hænder ere smaa. Der gives overhovedet ingen antike Figurer, som gjøre Indtryk af at have mindre Masse end disse Kvindeskikkelser fra den campaniske Malerkunst. Men med alt det slanke og lette i Figurens Helhed er Hofte- og Bækkenpartiet dog meget bredt anlagt; paa nogle Figurer af middelmaadig Udførelse nærmer det sig endog til Karikatur i denne Retning, og paa enkelte (obscoene) er det aldeles karikeret. Til Gengæld er Overkroppen — fra Midien opefter, Skuldrene indbefattede — meget smal, høj og trind, saaledes at der er en paafaldende lang Afstand mellem Navlen og Brysterne, som ere ganske smaa og lidet fremtrædende; vi have ovenfor bemærket dette Træk endog ved Omfales Figur. Denne Forening af den brede Underkrop og den smalle Overkrop, der passer til den unge, men dog fuldt modne Kvindeskikkelse, er undertiden skødesløst og flygtig overført paa smaa Børn, til hvilke den allermindst passer, endog paa Drengebørn[1]). Afrodites Hoved er rundt og omgives af en Skov af prydelige, men korte Lokker, der synes at være nylig krøllede og salvede og halvt skjule et gyldent Diadem. Foruden denne Pynt har hun Ringe om Ankler og Haandled og store Perler i Ørerne. Med alt det, der saaledes er indrømmet den kvindelige Tillokkelse, er Aasynet alligevel ikke smilende: i Minen er det gudindeagtig ophøjede mere fremhævet end den kvindelige Hengivelse. Blikket er stort, aabent, noget stirrende og for en

---

[1]) F. Ex. paa det store Maleri fra Herculanum af Telefos, der findes af Herakles, Helbig No. 1143 (et Maleri, der undertiden roses altfor meget) og paa Maleriet fra Casa dei Dioscuri i Pompeji af Medea med Børnene, Helbig 1262.

moderne Betragtning næsten udtrykstomt. Denne Ejendommelighed ved Blikket har denne Afrodite tilfælles med en overordentlig stor Mængde af den antike Malerkunsts Figurer af enhver Art, især naturligvis dem, som ikke ere under sjælelig Indflydelse af en bestemt Situation. Ogsaa dette Blik fremtræder undertiden noget karikeret, som hos Hera — den „koøjede“ Hera —, der møder Zeus paa Idabjerget, paa Billedet fra Casa del poeta i Pompeji[1]), hvor det dog har en Bibetydning af, at Gudinden gjemmer paa en Hemmelighed og vil se uigjennemtrængelig ud. I den campaniske Malerkunst har det endnu Præg af fuldkommen sjælelig Friskhed; men i den senere Oldtid — man kan se det baade i Malerier og Skulpturværker — faar det tidt Karakteren af noget næsten spøgelseagtig tomt og et Anstrøg af Livstræthed og hemmelig Fortvivlelse. Det følger ogsaa den antike Kunsts Tradition langt ind i den kristelige Tidsalder, saa lidet som det ellers skulde synes at stemme med Kristendommens Aand.

Da Billedet af Ares og Afrodite i Følge sin hele Mening er at opfatte som en Slags Præsentation af den kvindelige Skjønhed — som det antike Maleri overhovedet i saa høj Grad er en Præsentation af den enkelte Figur — er Afrodite fremstillet i fuldt Lys, saaledes at hendes Figur især virker ved Lokalfarven og ved Omridset, medens Legemsformen er modelleret med meget lidt Skygge. Lysene staa hvidlige, Lokaltonen sundt, blomstrende rosenrødlig, og gaar i Skyggen over til en fin, lys, graalig Tone, der enkelte Steder, henimod Omridset, bliver saftigere og mere rødmende. Med Legemsfarven harmonerer meget fint den lysegraa Farve i Klædebonnet, som bedækker det meste af højre Ben og lidt af venstre. Den sprøde Paasætning af Farven gjengiver ypperlig Blødheden af Legemets Stof, uden at dette nogensteds gjør sig materielt gjældende. Lyset er dog ikke ligelig fordelt over Figuren i hele dens Højde, det falder stærkest over de øvre Partier: Pande, Næse, Skulder, Side, men er meget fint aftonet med aftagende Styrke over

[1]) Helbig No. 114.

Underkrop og Ben. Dette vilde paa en Maade følge af sig selv, hvor Talen var om et moderne Maleri; men det er værdt udtrykkelig at bemærke ved den campaniske Malerkunst, fordi vi her for første Gang i Kunsthistoriens Forløb kunne paavise det.

Jo hyppigere det er Tilfældet, at Figuren mindre er bestemt ved sin Situation end ved det Formaal at lade den fremstille sig saa værdig og skjønt som muligt, des lettere forstaar man ogsaa, at der kan fremkomme noget **stereotypt** i Valget af Figurernes Stillinger. Dette mærker man ogsaa snart, naar man gjennemgaar den campaniske Malerkunst i Museet i Neapel. Hvert Øjeblik møder Øjet Stillinger, som ere i Slægt med hin ovenfor beskrevne Afrodites. Naturligvis er her ikke Tale om nøjagtige Gentagelser af det samme, men om en Slags Opfindelse med Hensyn til Figurens Udfoldning, som er gaaet over til at blive en Vedtægt og Vane, derfor ogsaa en nem Tilflugt for mindre begavede kunstnere, men som unægtelig ogsaa bidrager til at give denne Malerkunst, som Helhed betragtet, Præg af noget konventionelt. Hyppigst og nøjagtigst gjentager sig Stillingen af Benene, der ere mere eller mindre indhyllede i et Klædebon. Men ogsaa i den Maade, hvorpaa Kroppen og Armene udfolde sig, er der paafaldende indbyrdes Ligheder; ja man finder endog flere Gange noget tilsvarende til det oven omtalte Træk, at Afrodite holder en Landse, og til dets Betydning for Figurens Linier. Disse Figurlinier medføre bestandig en vis Aand af tronende Værdighed, som stammer fra den ældre og strængere Kunst, men som undertiden — efter moderne Begreber — passer forunderlig lidt til Anvendelsen af dem, medens paa den anden Side den Tilsætning af et let og lidt kunstlet Væsen, der er udtrykt i dem, antyder en svagere, mere forfinet Tidsalder.

Omtrent som hin Afrodite sidder ej alene andre Afroditer, ogsaa grupperede sammen med Ares, og andre skjønne kvindelige Skikkelser, men ogsaa mandlige Efeber: den

slumrende Endymion, idet Selene nærmer sig til ham; Ganymed, til hvem Ørnen svæver ned; Narkissos, som spejler sig i Vandet; endog Guddomme af en noget ærværdigere Karakter som Apollon, ja endog selve Zeus, hvor han paa Idabjerget modtager Hera[1]). Denne Zeus sætter sine Ben ganske paa samme noget vel zirlige Maade som Afrodite; Benenes Form er desuden som hele Figuren fin og let. Ligesom Afrodite holder Ares's Spyd, holder han den lange Kongestav. Kun Hovedet og den ene Arm holde sig — i Følge Situationen — anderledes end Afrodites. At Skikkelser som Elskovsgudinden og Guders og Menneskers Fader kunne ligne hinanden saa meget i Stillingen, røber uden Modsigelse, at Sandsen for Karakteristik er noget udvisket, hvor sligt forekommer. Men saaledes sidder Zeus heller ikke altid: i hans tronende Figur fra Casa dei Dioscuri har Stillingen en strængere, mere sammenholdt Karakter, der vel mere har svaret til Fidias's Statue i Olympia.

Hin stereotype Stilling er selvfølgelig ikke skarpt afsluttet og begrænset, men gaar umærkelig over i andre, der slutte sig nær til den og atter kunne anvendes paa en vis stereotyp Maade. Man finder saaledes, at mere oprejst siddende kvindelige Figurer støtte sig ved at lægge Haanden udbredt paa den samme Flade, paa hvilken de sidde, idet de strække Armen lodret ned langs med Legemet, en Stilling, som passer saa smukt til den smalskuldrede, slanke Overkrop, og giver Figuren en egen ungdommelig, jomfruelig Ynde. I Forbindelse dermed forekommer det paa Figurer baade fra Pompeji og fra romerske Grave, at den unge Kvinde med den anden Haands Fingre holder Randen af det klare, fine Klædebon, der dækker Brystet, ud fra Skulderen. Figuren udfolder sig paa denne Maade med en vis Værdighed, og man finder virkelig noget ganske tilsvarende paa atheniensiske Gravrelieffer. Dog fremtræder det, i alt Fald i Malerkunsten, som en af disse lidt kokette, dobbelttydige Bevægelser, der lige meget gaa ud paa at blotte og

---

[1]) Det ovenfor omtalte Maleri fra Casa del poeta i Pompeji, Helbig No. 114.

at dække[1]). Et andet Træk, som forekommer saa vel paa mandlige som paa kvindelige Figurer, er det, at den ene Underarm lægges hvilende over Issen; dette Træk kjender man fra Skulpturen, endog fra en langt ældre Tid. Det samme gjælder om en anden til en vis Grad stereotyp Stilling, som næsten udelukkende anvendes paa mandlige Figurer, nemlig at den ene Fod sættes op paa en temmelig høj Forhøjning, hvorved da gjerne en af Armene, eller begge, hvile over det vandrette Laar. Blandt de bekjendte Musestatuer i Vatikanet staar Melpomene paa denne Maade, og det giver hendes Skikkelse en vis mandig Holdning og Stemning.

Som en af de Figurer, der sidde i samme Stilling som hin Afrodite med Ares, nævnede vi ogsaa den sovende Endymion[2]). Det er et nyt Exempel paa, hvor let Udtrykket for Situationen tages, at en sovende fremstilles ej alene siddende, men for Benenes og til Dels ogsaa for Armenes Vedkommende aldeles i samme Stilling som en vaagen Skikkelse. Han holder i Haanden to lette Spyd — ligesom Afrodite holder Ares's — uden Hensyn til, at en sovende ikke kan holde Ting med Haanden paa samme Maade som en vaagen. I Stillingen er der altsaa bibeholdt almindelige Træk af skjøn og ædel Anstand, som ikke vedkomme, ja

---

[1]) Et Motiv af denne Art har bragt Helbig paa Vildspor i hans Fortolkning af de campaniske Malerier. Han beskriver (No. 115) en Danae i en saadan Stilling og fortsætter da: Das Motiv der sitzenden, den Gewandzipfel haltenden Danae ist vielfach als Ornamentfigur verwendet worden, wobei in der Regel die Bedeutung des Originalmotivs vollständig verwischt erscheint — hvorpaa der da nævnes nogle Exempler. En besynderlig Tankegang! Fordi Motivet et Sted er benyttet til en Danae, gjøres dette til dets Udgangspunkt, og de andre Figurer af samme Motiv skulle ogsaa være en Slags Danae'r, kun at den egentlige Betydning i dem er „forvisket“. Sagen er naturligvis, at det er et almindeligt, noget stereotypt Motiv for kvindelig Skjønhed, der ved Lejlighed kan faa bestemt mythologisk Navn og Betydning, f. Ex. Danae.

[2]) I det efterfølgende har jeg især No. 9246 i Museo naz. for Øje. I andre Malerier varieres Stillingen noget, uden at dens Karakter dog bliver synderlig forskellig.

endog stride imod Udtrykket af Søvn; og over denne almindelige Kjærne er der da gydt ligesom en Tilsætning af Søvn: den slappe Holdning af den ene Arm, der hviler over Benet, det til Siden hældende Hoved, de lukkede Øjne. Alt i alt tager Søvnen sig saaledes mere ud som forstilt end som virkelig.

Engang imellem har Antiken virkelig givet et naturtro Udtryk for Søvnen, f. Ex. paa den ficoroniske Cista: Ynglingen, der ligger paa Ryggen paa Skibet Argo's Dæk og rigtig grundig udsover Sørejsens Møje og Besvær; eller, paa en anden Maade, den „barberinske Satyr“ i München, der sover sin Rus ud glemmende alle Regler for Anstand. Men hyppigere er det dog vistnok, at Antiken skildrer Søvnen noget idealt, idet den ikke helt lader den opløse Figurens ethiske Holdning. Saaledes forholder det sig, for at nævne det bekjendteste Exempel, med den store Figur af den hvilende Ariadne i Vatikanet, som sover med en vis storladen Fornemhed[1]). Den campaniske Malerkunst giver Exempler paa begge disse Opfattelser. Den sovende Ariadne paa Naxos, der findes af Dionysos, — den sovende Figur ses fra Ryggen —, paa et bekjendt Billede fra Herculanum[2]), hører netop til dem, i hvilke Søvnen er mest natursandt gjengivet. Men for ej at tale om hine siddende Endymion'er findes der ogsaa her Exempler paa, at i liggende Figurer Søvnen just ikke er skildret ganske efter det virkelige Liv.

Paa et udmærket skjønt og elskværdigt Maleri fra Casa

---

[1]) Et andet Exemplar af samme Figur, i Madrid, stemmer ellers i Stillingen overens med Figuren i Galleria delle statue i Vatikanet; men den er lagt anderledes paa Lejet, idet den som Helhed er mindre siddende og rejst, mere bagover liggende. Man kan sammenligne de to Figurer i Afstøbningssamlingen i Berlin, No. 1114 og 1115. Men Klædebonnets Fald beviser, at det er den vatikanske Figur, der ligger saaledes som Antiken har villet det. Det maa uden Tvivl være moderne Hænder, der har lagt Figuren i Madrid anderledes; og Grunden har da vistnok været den, at man fra et moderne Synspunkt har fundet Stillingen unaturlig for en sovende, hvad den paa en vis Maade ogsaa er.

[2]) Helbig No. 1235.

del naviglio i Pompeji[1]), en af Perlerne blandt den antike Malerkunsts Levninger, ser man en Nymfe (Chloris) slumrende paa Jorden og hendes Elsker Zefyros svævende ned til hende. At Nymfen sover, er vel udtrykt i hendes hvilende Stilling, de lukkede Øjne med de mod Midten opad trukne Bryn, den lidt aabne Mund. Men det er dog ikke helt udtrykt paa denne Maade, det er til Dels givet ved et rent forskelligt Middel, nemlig ved Mythologi, Anthropomorfisme. Hun læner nemlig Overkroppen til den bagved siddende Søvngud, Hypnos, der selv er vaagen, og hun lader den højre Arm hænge slapt ned over hans Knæ. Overhovedet faar hele dette Optrin en for Antiken ganske særegen poetisk Karakter ved den Maade, hvorpaa Personifikationerne spille med i den. En af dem, nemlig selve Hypnos, der er fremstillet som en ung og yndig Dreng med Vinger paa Ryggen og en Blomsterkurv i Haanden, er den slumrende Kvindes hulde og venlige Beskytter, men synes dog tillige at være i Ledtog med Elskeren. En lille Eros, der med tjenstfærdige og ivrige Miner ser op imod Zefyros, afslører hendes Legemes Dejlighed for ham. Zefyros selv nærmer sig gjennem Luften i denne rolige, svævende Stilling, der er saa ejendommelig for Antiken, som ikke udtrykker en Figurs Svæven ved stærke Bevægelser af Lemmerne, men lader den drages stille mod sit Maal som ved en magnetisk Kraft. Hans store, aabne, varme Blik er sænket ned mod den elskede, tiltrukket af hende ligesom en tung og moden Drueklase af Jorden. Og til hver Side har han en lille Erot, om hvis Skuldre han fortrolig lægger sine Arme: det er de mest fortryllende, muntre smaa Kæledægge-Ansigter, man kan se. Enhver af dem holder en Haand bag hans Ryg og fører eller skyder ham blidt frem, den ene mere flagrende, den anden som om han gik med ilsomme Skridt gjennem Luften. Foroven troner paa Bjerget en kvindelig Figur, maaske Natten eller Afrodite eller Stedets Gudinde, ligeledes omgivet af Eroter. Der er imellem alle disse Naturmagter, der fremtræde som Personer, som Gud-

[1]) Museo nazionale No. 9202. Helbig No. 974.

domme, ligesom en skælmsk Sammensværgelse til Fordel for Elskeren. Det hele er en „Skærsommernatsdrøm“, dog paa antik Vis fremstillet ved roligt Dagslys[1]).

Den Rigdom af Personifikationer, som den antike Kunst har til sin Raadighed, kommer paa hundrede andre Maader frem ogsaa i Malerkunsten, skjønt for det meste mere spredt end her. Det er aabenbart, at dette Element gjennemgaaende maa tjene til at dæmpe Udtrykket af Situationen i den enkelte Figur selv: det tager det jo ligesom ud af Subjektiviteten og stiller det objektivt ved Siden af Personen som en anden Figur. Det tjener saaledes til at frelse den ethiske Holdning i den Figur, som ellers skulde fremstilles i Pathos; og det gjør paa samme Tid selve den Naturkraft, som har Personen i sin Magt, til en Guddom og omgiver den med Guddommens Værdighed.

Vi have nu betragtet de to modsatte Retninger, som brydes i den antike Malerkunst, og hvis Brydning netop i den er særlig paafaldende og næppe kan undgaa nogen opmærksommere Betragtning, i hvor vel den ogsaa kan skønnes i den øvrige antike Figurkunst. Til den ene Side en Stræben efter at give det fulde Udtryk for Personens Hengivelse i den i Øjeblikket givne Situation og dens Pathos; til den anden Side en Opfattelse af Personen væsentlig udenfor be-

---

[1]) Helbig siger: Das Colorit dunkel wie im Dämmerlichte. Dette Indtryk mangler ikke Foranledning; men jeg tror alligevel bestemt, at det kommer af den moderne og af Tiden allerede mørknede Fernis, som Billedet har faaet. Uafhængig af Helbigs Bemærkning har jeg lige over for Originalmaleriet noteret, at der slet intet Forsøg var gjort paa at give natlig Belysning. — En sjælden Gang giver forresten den campaniske Malerkunst virkelig en Antydning af natlig Stemning i Koloriten, saaledes navnlig paa det ovenfor omtalte Maleri af Endymion og Selene. Men det er — vel at mærke — kun en ganske let Antydning, aldeles ikke nogen Fremstilling af Nattens Skygger paa den moderne Malerkunsts Vis. Dette er af særlig Betydning med Hensyn til den rette Forstaaelse af nogle Udtryk i den antike Litteratur (f. Ex. hos Philostrat) om malerisk Gengivelse af natlig Belysning.

stemt Situation, eller Udtrykket for Situationen givet som en lettere Accidens, der lader Skikkelsens rolige, ethiske Holdning uanfægtet. Historisk maa vel den førstnævnte af disse Retninger betragtes som en Eftervirkning af Alexander-Tidens og den tidligere Diadoch-Periodes Kunst, der ganske særlig har gaaet ud paa det pathetiske; den sidstnævnte er vel mere at opfatte som en gjennembrydende Virkning af hele den antike Kunsts oprindelige og almindelige Grundstrømning, der til ingen Tid sattes helt ud af Kraft, og som henimod Slutningen af den romerske Republiks Periode atter vandt Overtaget.

Dybest i den antike Kunst ligger nemlig den **ethiske** Opfattelse af Mennesket. Det som Oldtiden satte størst Pris paa hos Mennesket, var, **at det blev sig selv ligt.** Denne Sammenhæng med sig selv er det paalidelige i Menneskets Væsen og det som udgjør hans Værdighed i Forhold til andre. Det er Afglandsen af den, som giver den antike Figurstil dens Fasthed og Højhed. Situationen betegner netop Menneskets Forskellighed fra sig selv; den skifter med Øjeblikket, den drager hans Væsen til hundrede forskellige Sider, endog ud over Ligevægtspunktet. I den ægyptiske Statue have vi et Billede af Mennesket, hvori al Forandring i Tiden væsentlig er underkjendt, og hvor Menneskets Lighed med sig selv er opfattet stivt, absolut, doktrinært. Denne Unaturlighed ophævede Grækerne, idet de gjennemførte den frie Bevægelse sandt og kunstnerisk og førte Menneskets Skikkelse ind i et indholdsrigt Samkvem med andre Mennesker. Men netop i dette vilde de, at Mennesket skulde vise sig som det, der bevarede Ligheden med sig selv.

Deri ligger, som vi gjennem bestemte Exempler fra Malerkunsten have set, dog atter en Fare for, at det enkelte Menneske skal blive staaende midt i Samkvemmet som en halvt ensom Skikkelse, om end som en Gjenstand for Beundring. Hint Krav til Identiteten med sig selv, Blikket for den rette Linie, der angiver Livets Konsekvens, er vel det ethiskes Begyndelse, men ikke dets Fuldendelse. Den egentlige og vanskelige „Kunst“ i Livet bestaar dog i, at Per-

sonen kaster sig med fuld Kraft ind i Situationen, uden at unddrage den noget af sit Væsen, ikke skyer den Forvandling, den medfører, men netop udvikler sig gjennem den, idet den i Udviklingen bliver sig selv tro paa en anden, højere og vanskeligere Maade, end naar den holder sig helt eller halvt udenfor Kampen. Men Fremstillingen heraf fører, som man let ser, ud over Billedkunstens Grændse, fordi denne Kunst ikke har det i sin Magt at skildre Tidsfølgen. At skildre Mennesket fuldt gaaende op i det enkelte Øjebliks Situation — saa vidt kan Billedkunsten naa; men dette første Skridt i Udviklingen fører jo foreløbig, som ogsaa Grækerne have følt, bort fra det ethiske, ind i det pathetiske. Den videre Udvikling, som skulde føre til det i højere Forstand ethiske, vilde først komme til Gyldighed, naar man kunde vise, hvorledes Personen atter kommer ud af Situationen, hvilke Frugter den bærer for ham o. s. v., men det er noget, som kun kan fortælles, ikke males. Det ethiske som Billedkunstens Fremstilling af Mennesket kan rumme, udtrykte Grækerne éngang for alle med en saadan Fuldkommenhed, at al den senere Kunst, som har villet fremstille det, egentlig har lært det af dem.

Antikens Forkjærlighed for Mennesket, som bliver sig selv ligt, maa ikke forstaas som en Interesse for det enkelte Menneskes individuelle Særpræg og Bevarelsen af det. Vel spiller Portrættet en betydelig og glimrende Rolle i den antike Kunst lige fra det 4de Aarhundrede af, jævnsides med Situationsmaleriet; men det hørte ikke med til dens ældre og oprindelige Strømning. Det er atter et Træk af den campaniske Malerkunsts Vedholden ved den oprindelige græske Idealisme, at Portrættet træder saa aldeles tilbage i den, hvilket er saa meget mere paafaldende, som vi jo her se Kunsten aldeles overvejende i Privatlivets Tjeneste. I den store Mængde af Vægmalerier forekommer der yderst sjældent noget Hoved af en saadan objektiv individuel Karakter, at det kan antages at være ment som Portræt[1]); og hvad Alexanderslaget angaar, hvor der jo findes et Par

[1]) Sign. Helbig No. 1523—1526 b.

Hoveder, der i alt Fald skulle gjælde for historiske Portrætter, have vi tidligere vist, at det ikke ganske kan tages til Indtægt for Totalbilledet af den i Campanien udøvede Kunst: sandsynligst er det vel, at Mosaikbilledet er importeret fixt og færdigt andenstedsfra[1]).

Nej, Antikens ejendommeligste kunstneriske Gjerning, saaledes som den ogsaa kommer for Dagen i den efterladte Malerkunst, er netop Fremstillingen af Samfundsidealet, Billedet af det fribaarne og højt og frit stillede Menneske, dets Skikkelse, dets Form, dets Færd i dets Optræden blandt andre Mennesker. Til Trods for alt, hvad der var af Demokrati i Statsforfatningerne, var jo den antike Samfundsbetragtning alligevel væsentlig aristokratisk, med en overset, eller dog kun lidet paaagtet Slavestand i det laveste Lag. Beskuelsen af hint Samfundsideal var for Grækerne den egentlige Religion; derfor fuldbyrdedes det fortrinsvis i Gudebilledet, der ikke er andet end Toppunktet af det ideale Menneskebillede, saaledes som Samfundet til enhver Tid opfattede det. Det er dette Samfundsideal, som man gjerne frelser ud af den Situation, som kunde tage det i sin Vold og forringe dets Værdighed; og selv hvor en genial Kunstner formaar at føre det helt ind i Situationen, sker det dog kun paa Betingelse af, at dets Præg ikke bliver utydeligt. Medea, som i sit Sind tumler med de hemmelige, forbryderske Tanker, forbliver dog i sin Skikkelses Omrids og Holdning sig selv lig som den ædelbaarne Kvinde, der imponerer som saadan. Men som enhver positiv Ærefrygt hos et Samfund, enhver vedholdende Beundring i en enkelt Retning fremkalder en Trang til sin egen Modsætning, en Lyst til at give Naturen frit Løb i Kaadhed og Latter, som Satyr-

---

[1]) Det samme gjælder i ubekjendt, men vistnok stort Omfang om Skulpturværkerne, Bronze og Marmor. Deres kunstneriske Karakter stemmer i det hele ingenlunde nøje overens med Maleriernes. Mærk, at der findes Skulpturer, betegnede som monumentale Portræter af rent stedlig Karakter, men aldeles idealistisk opfattede, som den smukke Marmorstatue af Præstinden Eumachia, oprejst af Taknemmelighed af Valker-Korporationen i Pompeji. ved de af hende opførte Forretningsbygninger.

spillet kommer ovenpaa Tragedien, saaledes fremkommer det komiske ogsaa i det som vi kjende af antik Malerkunst, skarpt sondret fra det alvorlige, dels i Satyrbillederne, dels i saadanne Optrin, hvor netop den guddommelige og menneskelige Værdighed giver tabt imod den overvældende Naturdrift, som i Billedet af den drukne Herakles hos Omfale. Og vi have paapeget, hvorledes endog her en vis ethisk Holdning bevares i selve Figurstilen, i Skildringen af Skikkelsernes Habitus, der udgjør deres blivende Præg, som gaar ud over den givne Situation, i hvilken dens Værdighed gives til Pris.

Men var det antike Liv, hvoraf Kunsten fremgik, da virkelig saa ethisk? Man er næppe tilbøjelig til at nære overdreven Agtelse for Livet i det yppige Campaniens Provindsbyer under Hedenskabet, da Naturdrifter dyrkedes som Guder, da Sandseligheden aldeles ikke var stemplet som noget ondt, tilmed i den senere Del af Oldtiden, da Samfundsfølelsen vistnok virkelig var mindre frisk og energisk sammenholdt end tidligere. Naturligvis kan Oldtidens Kunst heller ikke direkte tages til Indtægt for Opfattelsen af den historiske Virkelighed: den er overvejende idealistisk og udtrykker først og fremmest Oldtidens Begreb om Mennesket, skildrer ikke selve Mennesket. Og jo mere afgjort idealistisk den har været, desto mere afgjort har der vel i Virkeligheden været en Vrangside til den. Men i hvert Fald maa man fastholde, at der intet er i Kunsten, uden at det har havt noget tilsvarende i Livet. Den subjektive Aand i Opfattelsen af det menneskelige, som Kunsten udtrykker, kan og skal tages til Indtægt for Menneskehedens Historie, og er maaske endog af større Betydning for den, end Spejlbilleder af det virkelige Liv vilde være. Lige saa lidt som man skal overse, at de campaniske Byer saa vel som andre havde deres uethiske Side, ja deres Usædelighed, lige saa lidt kan man overse, at deres Kunst som Helhed er ren og ædel, ja at den glimtvis aabenbarer en Friskhed og Uskyld i Blikket for det rent menneskelige, mod hvilken al den moderne Kunst i Grunden blegner.

Vi udvælge her det bedste af det bedste og fordybe os i et lille Billede af en ung Pige, som plukker Blomster, fra Stabiæ[1]). Saa nemt som dette lille Maleri end kunde overses i Museet i Neapel, afbleget som det er af Tiden og gulnet af Fernis, er det dog allerede mange Gange afbildet: det er ikke noget vilkaarligt Lune af os at fremdrage det[2]).

Det er en Mø i Ungdommens første Vaar, som en frisk Foraarsmorgen gaar sin Gang gjennem Haven for at samle Blomster ind i den flade Kurv, som hun bærer over Armen. Man gaar langsomt, naar man saaledes plukker Blomster, man ser til den ene Side og til den anden Side efter hvad man vil vælge. Hun er nu gaaet forbi; men der er Syner, som man ikke saaledes kan slippe, især naar man er Maler. Der gaar hun henne, han ser hende nu fra Ryggen. Hun havde nær glemt en høj Plante, som gror ved Vejkanten, men drejer Hovedet lidt om, strækker Haanden ud og plukker Toppen af den — med Tommel- og Pege-Finger, omhyggelig; thi hun holder af Blomster og tager kvindelig nænsomt paa dem. Hvilken dejlig Vending af Nakken, hvilket friskt Omrids af Kinden! Hvilke fine, rene Skuldre, og hvilken let og rolig Gang, medens Morgenvinden vifter i Klædebonnet!

Saaledes som vi nu have Figuren tilbage, er den næsten kun et Omrids, men det er netop dette Omrids, Klangen i disse Figurlinier, som er en kostelig Skat for Menneskeheden. Rafael er svær og Thorvaldsen er mat i Sammenligning med dette.

---

1) Mus. naz. No. 8834, Helbig No. 1856.

2) Figuren er ret almindelig bekjendt i Danmark. Da vor udmærkede Dyrmaler J. Th. Lundbye 1845—46 var i Italien, gjorde han en smuk Tegning af den. Tegningen anvendte M. Hammerich med sædvanlig Skjønsomhed og Smag som Vignette til sin Oversættelse af Sakuntala. Derfra er den atter bleven anvendt i videre Omfang i dekorative Øjemed. Man føler let det naturlige i, at Nordboer kunne finde særlig Smag i den; men derover bør det ikke glemmes, at det er Sydboer, som have givet os den. Lundbyes Tegning er god; men Originalen er dog bedre.

Idé-Forbindelserne knytte som bekjendt Modsætningerne sammen. Ved at gjense Billedet i Neapel kom jeg uvilkaarlig til at mindes en genial Skildring fra vor nyere Litteratur af en ung Piges Sind og Vaner: J. P. Jacobsens Marie Grubbe, det første Kapitel. Det er det moderne Syn paa Sagen. „Hun gik med legende, sirlige Skridt langsomt op ad Havegangen; men ikke lige frem, hun gik i Bugter; snart var hun ved at støde mod et Træ paa den ene Side; snart ved at komme ud mellem Træerne paa den anden Side“ — — Hun gaar ind i Lysthuset, drømmer og fantaserer. — „Saa gik hun udenfor og plukkede af Slyngroserne; jo mere hun plukkede, des ivrigere blev hun, og snart havde hun Skørtet fuldt. — — Hun gaar ind i Lysthuset igjen — — hurtig strøg hun sine Ærmer op og lagde de nøgne Arme ned i Rosernes milde, fugtige Kølighed. Hun vred dem rundt i Roserne, der med løste Blade flagrede mod Jorden, saa sprang hun op og fejede med ét Strøg alt det bort, der var paa Bordet og gik ud i Haven.“ —

Stakkels Marie Grubbe; men der var jo ogsaa „mere Sind i hende, end hun kunde komme gjennem Verden med.“ Hun var maaske, allerede dengang lidt hysterisk. Hvilken Fred og Sundhed er der ikke i Modsætning til hende over Pigen fra Stabiæ! Hun forstaar at tage enhver Blomst, hun træffer paa sin Vej, rolig til Indtægt for sin Lykke. Der er netop det Sind i hende, at hun kan fortsætte sin skjønne Gang gjennem Livet, og ikke det mindste mere.

Om denne Pigeskikkelse end i sin Art monne være det bedste af den gamle Malerkunst, er den dog ingenlunde det eneste. En anden Figur af en ung Pige, ligeledes fra Stabiæ, kunde kaldes en Søster til den nys nævnte, skjønt de dog ikke synes at have hørt nøje sammen[1]. Hun er fremstillet siddende, set halvt fra Siden; hun sætter sit Haar, idet hun med den ene Haand holder et lille Haandspejl frem for sig; den jomfruelig ranke Overkrop er helt nøgen, Benene indhyllede i Klædebonnet og Fødderne trukne

[1] Helbig No. 1893. Den her omtalte Figur er lidt større end Blomsterpigen.

ind under Sædet, den ene hvilende over den andens Hæl. I de enkle og strængt sammenhængende Linier, som denne Stilling giver, er der atter hin skjønne Klang af Renhed og Friskhed. I andre Figurer kommer dertil et stærkere fremhævet sjæleligt Liv som i den unge Kvinde[1]), der sidder helt indsvøbt i sit Klædebon, med det ene Knæ slaaet over det andet, fremadbøjet, med Fingeren paa Læben: det er et Billede af Eftertanken. Endnu stærkere er det aandelige Udtryk betonet i det af en Rundkreds indfattede Brystbillede af en Digterinde, som holder Griflen op til Læben og ser tænkende udad — et blegt, ikke fyldigt, men aandelig skjønt Hoved.

Jo mere vi fra det psykologisk og dramatisk interessante stige op i de Regioner, hvor Figuren kun udtrykker sig ved sin Bevægelses og sine Liniers Stemning, des mindre slaar Ordet til som Middel til Skildring. Det er for tungt og for positivt til at kunne følge med op i denne fine og flygtige Æther. Der er Figurer, som skulde synes vel egnede til at sættes i Musik, men som vanskelig lade sig beskrive med Ord. Det gjælder allermest om den Rigdom af Forestillinger, som i de campaniske Byers Malerkunst udtrykke en vis uforlignelig Livsjubel — det almindeligere Ord „Livsglæde“ vilde være lidt for mat.

Den vidunderlige Natur uden om Golfen stemmede i Oldtid som i Nutid Sindet uimodstaaelig til Glæde; dens frygtelige Troløshed havde man dengang kun sjældnere faaet at føle, og endnu den Dag idag kunne alle bitre Erfaringer jo ikke kue Virkningen af Naturens glade Stemning. Den er som en dejlig og bedaarende Kone, der blot behøver at vise sit milde Ansigt igjen for at alle Synder skulle blive hende tilgivne. Ogsaa i Rom selv satte man jo mere og mere Pris paa Landliv og nød helst sin Fritid ved Neapels Havbugt. Bevidstheden om de Nydelser, som Livet paa Vil-

---

[1]) Fra Pompeji. Helbig No. 1885.

laerne byder det menneskelige Sind, havde i Løbet af de nærmeste hundrede Aar før Vesuvs store Udbrud udviklet et Slags Landskabsmaleri, som ogsaa optager en ikke ringe Plads i den pompejanske Dekoration. Men selv om det hørte med til vor Opgave at granske disse Malerier, maatte vi dog strax fremhæve, at de i kunstnerisk Henseende kun have ringe Betydning og næppe komme videre end til flygtig at minde om de landlige Glæders udvortes Sceneri. Det er ikke i dem, at Naturens lyksaliggjørende Indvirkning paa Sindet har faaet sit kunstneriske Udtryk: den er tværtimod paa gammel antik Vis givet gjennem Anthropomorfisme, gjennem det ideale Menneskebillede.

Naar da Blikket under et livsaligt drømmende *far-niente* svævede ud over den solglitrende Bugt, saa det derude Tritoner og Nereider, liggende paa Dyr, Heste eller Oxer, med lange, krumme, hvirvlende Fiskehaler; det gaar i Dands, i Galop, saa det sitrer for Øjet, hen over Havfladen, omkap med de tumlende Delfiner, som Eroterne lege Hest med. Lidt over Horizonten saa man Satyrer, som dandse Linedands paa deres Thyrsus-Stave; de ere rigtige Kunstnere i deres Fag: en af dem bruger en anden Thyrsus-Stav som Balancerstang, en lader under Linedandsen Straalen fra et Drikkehorn skumme ned i Bægret. Eller man ser Kentaurer fare gjennem Luften. En vildgal, nøgen Mænade er sprunget op paa en Kentaurs Ryg og stemmer sit Knæ imod den; hun holder sig fast ved hans lange Haar, puffer ham med Enden af sin Thyrsus og sporer ham fremad ved at sætte sin Tommeltaa ind mellem hans Ribben. Eller de følges stillere ad, en Kentaurkvinde med en Yngling: hun klimprer paa Lyren med den ene Haand og slaar med den anden sit Klangbækken sammen med hans. Eller det er unge Piger, som dandse oppe i Luften, rhytmisk og taktfast, som de dandse paa Jorden, sirlig løftende Randen af Klædebonnet op over Skulderen med den ene Haand og ud fra Hoften med den anden; eller parvis i Runddands med forenede Hænder, idet de lade Hovederne smutte ind under hinandens Arme. Bacchanterne føre deres Elskede op i Luften med sig; og der svæver en dejlig Bacchantinde

alene opad, skuende højtidelig frem ligesom mod Glædens lysende Tinde.

Slige Billeder henføres for det meste til „Dekorationsfigurernes“ store, navnløse Klasse — en Slags Pariaer for de lærde Fortolkere, fordi de ikke frembyde synderligt, som trænger til at belægges med Citater fra Klassikerne. Ikke des mindre ere mange af dem blevne hele Europas erklærede Yndlinge, fordi man med Rette har følt, at der var noget ved dem, noget kostbart og herligt, som man ikke kjender andensteds fra i hele Verden; de ere blevne efterlignede, skjønt for det meste daarlig nok, Hundreder af Gange i moderne „pompejansk“ Dekoration. At de ere Dekorations-Figurer, maa heller ikke forstaas saaledes, som om deres hele Tilværelses Grund skulde være givet dermed, at de skulde fylde tomme Pladser paa en Væg. De ere avlede som Overskud af et glædefyldt Sind, der dog, naar det træder frem i Kunsten, ikke raver som i Rus, men tværtimod beherskes af en vís kunstnerisk Økonomi, som fordeler alt efter en rhytmisk Arkitekturs Love.

Ingensteds har man mere et Indtryk af, at Figuren fra Kunstnerens Indbildningskraft er gaaet umiddelbart over paa sin Plads paa Fladen, at den, som man siger, har „skabt sig selv“. Saa kaade som Indfaldene end kunne være, saa let og dristig som der end leges med Virkelighedens objektive Love, saa lidet mærker man dog til en Kunstners subjektive Vilkaarlighed, der stikker Hovedet frem som den, der arrangerer Tingene. Legen leges fuldt ud med en vis indre, fin og konsekvent Følelse for det naturlige. Heri har den antike Kunst et eget Privilegium: Aanden i dens Kunst, der mere end i senere Tider havde gjennemtrængt hele Samfundet, fremgik atter af det som en ny Natur. For at gjøre dette tydeligt, vil jeg nøjere betragte en enkelt af disse Dekorationsfigurer, uagtet jeg atter føler det tunge og uskjønne i at analysere en Leg. Men det er en Figur, som man paa sin Vis meget vel kan tage for Alvor, den er en Frugt af et overordentlig Talent og tillige af en sjeldent sikkert erhvervet Evne til at tumle med Fremstillingen af den menneskelige Skikkelse. Den har

ogsaa havt en ikke ringe Indflydelse paa vort Aarhundredes Kunst, idet den uden Tvivl er Moder til forskjellige bekjendte „Ariadner“ eller „Bacchantinder paa Panthere“.

Det er den bekjendte og hyppig afbildede Bacchantinde, som lader sig føre hen over Søen paa en Havpanther, fra Stabiæ[1]). Hun har paa denne Rejse lagt sig magelig til Rette paa Dyrets Ryg og paa Krumningerne af dets lange, tykke, bugtede Hale, som paa et blødt Leje. Men da Dyret som en Panther har en bacchisk og vinlysten Natur, skylder hun det en Hjertestyrkning for dets gode Tjeneste. Hun vender sig da om paa Lejet, klemmer, for ej at glide ud, sin højre Læg tilbage mod en af Dyrets Halebugtninger, drejer Overkroppen saa stærkt om, at man ser den helt fra Ryggen, holder med venstre Haand Skaalen ind under Pantherens aabent lystne Gab, idet hun stemmer Albuen mod dens Bringe og hæver højre Haand med den fine Vinkande for at skænke i Skaalen. Denne Bevægelse er uforlignelig dejlig tegnet og uden de Vilkaarligheder i Legemets Forhold og Bygning, der saa hyppig findes i det campaniske Vægmaleri. Hvad der i Kvindelegemets Form og Omrids er af bølgende og slangebugtet, er maaske aldrig gjengivet saa skjønt som her. Det er noget, som den moderne Kunst ellers har langt mere Forkjærlighed for end den antike; men i den moderne Kunst vil man næppe nogensteds finde det forenet med en saadan Lethed og Gratie. Det er den rene Fryd over Musiken i Menneskelegemets Rhytmik.

Uden Tvivl er den antike Jubel af en langt mere jordisk Natur end den, som den christelige Kunst har givet Udtryk for. Den rummer ikke Tanken om det uendelige og dets Modsætning til Endelighedens Verden. Selv hvor Bacchantinden svinger sig opad med Blikket hævet mod Himlen,

---

[1]) Mus. naz. No, 8870. Helbig No. 1036. Et ret godt (fransk) Træsnit af den findes i min Bearbejdelse af Lübkes Kunsthistorie, anden Udgave, S. 205. Saa vel den som den ovenfor omtalte Blomsterpige fra Stabiæ ere der mindre nøjagtig benævnede „pompejanske Vægbilleder“.

r det kun det frigjorte, ideale Udtryk for den lettende og øftende Magt, som er i al Glæde, og en frejdig Higen efter nd større Glæde. Der er her intetsomhelst af det ængstelige, som i Middelalderens himmelvendte Skikkelser, paa hvem Bevidstheden om den uendelige Afstand mellem Himmel og Jord, en Afstand, som Jordens Børn ikke ved egne Kræfter kunne tilbagelægge, synes at virke med nedad knugende, tilbage drivende Magt; heller intet af den gjennemglødede og smilende Fortrolighed med Himlens Salighed som i Correggios Engle. Overhovedet er der lige saa lidt her som ellers i Antikens Figurer gaaet Ild i Subjektiviteten. Men paa den anden Side er der heller aldrig her noget overspændt eller usundt i Følelsen, som det vel kan hænde for den moderne Kunst. Det er ikke her Stedet til i Almindelighed at fordybe sig i Modsætningen mellem det antike og det christelig-moderne Følelsesliv. Men da jeg tror, at man bør tilskrive Betragtninger, som uvilkaarlig paatvinge sig Tanken paa Stedet selv, en vis oplysende Betydning, selv om der er noget af Tilfældet, af Sted og Lejlighed betinget i dem, vil jeg til Slutning sammenligne disse antike Billeder af Glæden i dens højeste Potens med et tilsvarende christeligt, som man lærer at kjende i den moderne Malerisamling i Museet i Neapel.

Det er et Vandfarve-Maleri, som tilskrives Correggio — om det er med Rette eller Urette, er i denne Sammenhæng ganske ligegyldigt, da det i hvert Fald er et talentfuldt Værk af italiensk Renæssance og et fuldt gyldigt Dokument for dens Følelsesmaade[1]). Det forestiller Madonna, staaende, omsluttende Christusbarnet i sin Favn. Den Kjærligheds-brynde, hvormed det lille Barn stirrer op i Moderens Ansigt, er ikke alene uantik, men i høj Grad naturstridig og

[1]) Jfr. Julius Meyer, *Allgemeines Künstler-Lexikon*, I, S. 446, No. 22 b. Forfatteren af vedkommende Artikel og af et bekjendt Værk om Correggio, J. Meyer selv, vil ikke anerkjende, at Billedet virkelig er af Correggio. Derom er der ingen Opfordring til at disputere her; men jeg vil dog bemærke, at paa mig, som kjender Correggio i hele hans Omfang, har Maleriet gjort Indtryk af at være af ham.

for dem, der elsker det naturlige, frastødende. **Mærkeligere** er Moderens Udtryk: hun bøjer Hovedet helt ned mod Barnets, saa at deres Pander berøre hinanden, og hun lukker Øjnene som i et Overmaal af Salighed. Det er, som om hun følte Nødvendigheden af at skrue Laaget for sin Sjæl til, for at hun inde i den kan beholde og nyde hver Draabe af sin over Kogepunktet ophedede Følelse. Alt er her indvortes; men derved slaar Glæden paa sit Højdepunkt over i en Slags Lidelse.

Denne voldsomme Spænding i Følelsen er Antiken absolut fremmed: i den fordamper Glæden aaben og let i den frie Luft.

Exkurs til ovenstaaende Afhandling.

Om den historiske Fortolkning af Alexanderslaget.

(Se ovenfor S. 196—202.)

Den Fortolkning af Billedet, som i vor Tid uden Spørgsmaal er den almindeligst vedtagne og udbredte, og som navnlig i Overbecks *Pompeji* (ogsaa den allernyeste Udgave) gjøres gjældende med ualmindelig Paastaaelighed, gaar ud fra, at Rytteren, der holder den tomme Hest i Forgrunden af Billedet, tilbyder Kongen, Darius, den til Flugt.

Man anvender nemlig derpaa et af Curtius meddelt Træk om Slaget ved Issos: „Allerede begyndte Hestene for Darius's Vogn, ramte af Spyd og vilde af Smerte, at ryste deres Aag og at ville kaste Kongen ud af Vognen, da han, af Frygt for at falde levende i Fjendens Vold, springer ud og hjælpes op paa en Hest, som just til den Ende fulgte efter Vognen; først aflagde han, lidet ærefuldt, Tegnene paa sin Herskermagt, for at de ikke skulde forraade hans Flugt.“ [1]). Deraf slutter man saa, at Billedet netop forestiller Slaget ved Issos. Og da en senere alexan-

[1]) Q. Curtii Rufi de gestis Alexandri Magni III, 27: Jamque qui Dareum vehebant equi, confossi hastis et dolore efferati, jugum quatere et regem curru excutere coeperant: cum ille, veritus ne vivus

drinsk Grammatiker, Ptolemæus Chennos, ifølge et Excerpt hos Photius[1]) skal have omtalt, at „Malerinden Helena, Ægypteren Timons Datter, malede Slaget ved Issos, med hvilken Begivenhed hun var samtidig", og at Maleriet under Vespasian var opstillet i Fredens Tempel; og da der ellers ikke nævnes noget Billede netop af dette Slag, slutter man, at den pompejanske Mosaik sandsynligvis er en Gjentagelse af hin Helenas Maleri. Dette finder man atter bekræftet derved, at en bred Mosaikbord, som smykkede Gulvet i det samme Rum, hvor Alexanderslaget fandtes, giver en Slags Fremstilling af Nilens Dyreverden: det leder Tanken til Ægypten, og Helena skal jo være „fra Ægypten".

Naar man sætter Fortolkningskunstens Ære i at finde Kombinationer mellem *enkelte* bestemte Notitser i den bevarede Litteratur og *enkelte* bestemte opbevarede Kunstværker, saa maa denne Hypothese, der ej alene giver en nøjagtig Bestemmelse af den fremstillede Begivenhed, men derigjennem ogsaa en Bestemmelse af Værkets Autor, anses som ganske særdeles heldig. Dog kunde man vel ogsaa fra et rent litterært Synspunkt gjøre et Par berettigede Indvendinger imod den. I det ovenanførte Sted hos Photius om Malerinden Helena, den eneste Efterretning, man kjender om hende, staar der jo ikke, at *hun* var fra Ægypten, men at *hendes Fader* var fra Ægypten (*Ἑλένη — — Τίμωνος τοῦ Αἰγυπτίου θυγάτηρ*). Det bør ikke ganske overses, at denne Udtryksmaade netop snarest tyder paa, at Helenas eget Liv og Virksomhed *ikke* tilhørte Ægypten. Hvis jeg f. Ex. skriver: „Bertel Thorvaldsen, en Søn af Islænderen Gotskalk Thorvaldsen", da er dette fuldkomment korrekt, netop fordi Bertel Thorvaldsen selv ikke var Islænder: han var født i Kjøbenhavn og havde aldrig set Island. Hvis han selv med nogen Ret kunde kaldes Islænder, vilde man ikke have brugt den ovenanførte Udtryksmaade. Hvis jeg f. Ex. siger: „J. N. Madvig, en Søn af en Bornholmer", ville alle, som vide Besked, med Rette indvende imod mig: Ved Du da ikke, at J. N. Madvig selv ogsaa er Bornholmer? — Det bør heller ikke overses, at Plutarch i sin Skildring af Slaget ved *Gaugamela* (Alexandr. Cap. 33) fortæller noget ganske lignende, som Curtius fortæller om Slaget ved *Issos*, nemlig at Darius i den haardeste Nød lod Vogn og Vaaben i Stikken og flygtede bort til Hest. I Henhold hertil vilde Billedet da lige saa godt kunne forestille Slaget ved Gaugamela som Slaget ved Issos, og Maleren Philoxenos fra Eretria,

---

veniret in hostium potestatem, desilit, et in equum, qui ad hoc ipsum sequebatur, imponitur: insignibus quoque imperii, ne fugam proderent, indecore abjectis.

[1]) Phot. Bibl. p. 481 (ed. Hoeschel): *καὶ ἡ ζωγράφος Ἑλένη τοῦ καταλόγου ἐστὶ τούτου* (Talen er om berømte Kvinder af Navnet Helena), *Τίμωνος τοῦ Αἰγυπτίου θυγάτηρ, ἥτις τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην ἐκείνοις ἀκμάζουσα τοῖς χρόνοις ἔγραψε. καὶ ἐν τῷ τῆς Εἰρήνης τεμένει ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ ἀνέκειτο ἡ γραφή.*

Nikomachos's Elev, som for Kong Kassandros havde udført et fortrinligt Maleri af et Slag mellem Alexander og Darius[1]), vilde kunne gjøre lige saa gode Fordringer gjældende som Helena paa at være Autor for Originalen til Mosaikbilledet. Herimod kunde saa atter gjøres gjældende, at Plutarch unægtelig lader Darius flygte bort paa en Hoppe, som havde et Føl hjemme, medens den tomme Hest paa Mosaiken ubestridelig er af Hankjøn. Det er overhovedet vanskeligt at tilvejebringe en fuldkommen Overensstemmelse mellem Notitserne og Billederne.

Men er det ikke altfor naivt, og burde det ikke omsider være noget forældet at sætte sin Lid til den Slags Kombinationer, med mindre de, i ganske faa og særlige Tilfælde, støttes af alle foreliggende Omstændigheder? Intet Menneske kan jo mene, at den bevarede Litteraturs Efterretninger om Oldtidens Kunstværker endog kun svagt nærme sig til Fuldstændighed. Selv om en gjennemgribende Behandling af det indbyrdes Forhold mellem de bevarede kunsthistoriske Efterretninger og de bevarede Kunstværker endnu ikke er præsteret, kan dog enhver, der alvorlig tænker over de reale Forhold, sige sig selv, at man paa ethvert Punkt maa regne med en Mængde dunkle Muligheder. Af Bataillebilleder fra Alexanders Krige have vi højst Efterretninger tilbage om fire — men mon der ikke skulde havo været mindst ti Gange saa mange? Under saadanne Forhold blive disse præcise og derfor saa blændende Kombinationer for det meste intet andet end filologiske Spilleværker, som intet videnskabeligt Værd have og ikke engang ere saa uskadelige, som de se ud til.

Den her omtalte Kombination er dog ikke alene, i Henhold til disse almindelige Grunde, aldeles usikker; den er falsk, fordi den beror paa en Misforstaaelse af Billedet, som man ikke har givet sig Tid til rolig at aflæse, før man kastede Kombinationen ind i det. Billedet svarer ikke til Stedet hos Curtius. Den, som betragter det uden Fordom, efter dets egen Mening, kan aldrig opfatte det som Meningen med den tomme Hest, at den holdes i Beredskab for Darius: den tilbydes aabenbart den Rytter, hvis Hest er falden under ham, nemlig Ynglingen paa den sorte Hest, selvfølgelig i Mellemtiden mellem hans Hests Fald og hans eget. Heller ikke indeholder Maleriet noget om, at det skulde være nødvendigt for Darius at forlade sin Vogn: foreløbig er han ret godt kørende. Og hvorledes kunde det falde Darius's Kusk ind af al Magt at fremskynde Kørselen, naar det var hans Herres Villie at forlade Vognen? Og hvad er der i Darius's egen Figur eller Udtryk, som tyder paa en saadan Hensigt? Han tænker jo ikke

[1]) Plinius H. N. 35, 110: Philoxenus — cujus tabula nullis postferenda Cassandro regi picta continuit Alexandri proelium cum Dario. — Brunn synes tilbøjelig til at henføre Billedet til Philoxenos (Künstlergesch. II, 171).

paa andet end Ynglingens Død. Det er det kedsommelige ved slige Kombinationer, at de forstyrre og forrykke Forstaaelsen af Kunstværkets fuldt og mægtig udtalte Indhold.

Hvorledes Maleriets Fremstilling, som jeg ovenfor har forsøgt at skildre den, forholder sig til den historiske Virkelighed, ved jeg intet Middel til nøjere at angive. Billedet fortæller noget, der uden Tvivl ikke fortælles af de historiske Skrifter om Alexanders Krige, som ere os levnede (Diodor, Arrian, Plutarch, Curtius), og som forresten alle maa betragtes som langt senere Kilder end dette selv. Deri er der vel ikke noget synderlig paafaldende, saa meget mindre som de historiske Skrifter jo heller ikke indbyrdes stemme ganske nøje overens i Enkeltheder. Det kan vel antages, at Begivenheder som Alexanders Krige have givet det mangetungede Rygte en utrolig Mængde Ting at fortælle, Sandhed og Løgn imellem hinanden, af hvilke de senere historiske Skrifter kun have bevaret meget magre Udtog. Men selv om den specielle Begivenhed, hvorom Maleriet handler, ikke tydelig fortælles i de litterære Beretninger, strejfe disses Skildringer af Slagene baade ved Issos og Gaugamela, i hvilke de to Konger begge personlig deltog, paa mange Maader Maleriets Skildring saa nær, at vi næppe kunne tvivle om, at det er et af disse to Slag, som er ment. Vi mangle saaledes hverken Efterretninger om Æmnets Art eller om den Art af Billeder, hvortil Mosaiken hører; men en nøjere Overensstemmelse tillader Kildernes Beskaffenhed næppe at paavise.

Några fall af u-omljud i franskan:

amus : ons, avu : ou (o).

Af Johan Vising.

Sedan Diez redan i första upplagan af sin Grammatik frånkänt de romanska språken omljud, blef det länge nog därvid. Det var tvänne skandinaver förbehållet att väcka till nytt lif tanken på omljud i dessa språk: J. Storm i Mémoires de la société de linguistique de Paris 1873 och V. Thomsen därsammastädes 1876. Den senare upptog till och med termen omljud. Sedermera utkom i Zeitschrift für romanische Philologie 1879 en artikel af Wendelin Förster: Umlaut (eigentlich Vocalsteigerung) im Romanischen, hvarest en genomgående jämförelse göres med de fall af omljud, som påträffas i germanska och keltiska språk, och en rikedom af material är samlad, som alltid måste sammanhållas med omljudet i germansk mening och ordnas under denna synpunkt. Man kan dock svårligen medgifva, att Förster gjort detta på nöjaktigt sätt, då hans uppfattning af omljudets natur ingalunda är tillfredsställande; jfr. Schuchardts recension i Zeitschr. f. r. Ph. IV, 122 ff. Jag fogar till Schuchardts anmärkningar ännu den, att den moderna vetenskapen ej gärna förlikar sig med att betrakta ljudföreteelser såsom beroende på „en benägenhet, en förkärlek" („eines Hanges, einer Vorliebe" Förster l. c. 491, *δ*); den fordrar lagar. Det återstår altså att så begagna det gifna materialet, att ljudlagar däraf kunna uttagas.

Emellertid vänta romanisterna altjämt på uppfyllandet af Försters löfte att också behandla *u*-omljudet. Det torde därför ej vara olämpligt att tils vidare framställa några anspråkslösa studier däröfver. I *en* punkt åtminstone, nämligen i fråga om ändelsen *ons*, ligga de här utvecklade

åsikterna fjärran från dem, Förster ännu 1880 uttalat; se härom nedan.

Ändelsen *ons* (äldre ock *on*, *oms*, *om*, *ums* o. s. v.) har framkallat en hel mängd förklaringsförsök. Det första kom från Delius i hans recension af Diez' Grammatik der romanischen Sprachen, 2[a] uppl. (Jahrb. für rom. und engl. Literatur IX). Han uttalar den åsikten, att bindevokalerna *a*, *e*, *i* framför *m* blifvit „getrübt" till *o* (*u*) genom en slags nasalering. Så vidt det handlar om nasalering af *a* med *o* till resultat, har Delius' förklaring vunnit mångens bifall. Med honom instämma häri Mebes (Jahrb. f. rom. und engl. Lit. XIV, 397), som likställer den fornfranska nasaleringen med den portugisiska i våra dagar, Lücking (Die ältesten französischen Mundarten, s. 167, jf. s. 48), Freund (Über die Verbalflexion der ältesten französischen Sprachdenkmäler, Diss., s. 29), möjligen ock Chabaneau (Histoire et théorie de la conjugaison française, nouvelle éd., s. 87), ehuru han ej uttrycker sig tydligt nog. Enligt desses åsikt hade ändelsen *amus* — *ons* inträngt i de öfriga tempora utom perfektum. Emellertid frågar Diez, som i de två första upplagorna af sin Grammatik afhållit sig att ens yttra en förmodan om denna gåta, som han kallar det, i tredje uppl. II, 226, om ej möjligen analogibildning efter *sumus* föreligger. Denna förmodan upptages af Koschwitz (Überlieferung und Sprache der Chanson du voyage de Charlemagne, s. 33 f.), som dock äfven hänvisar på möjligheten, att ändelsen i 1 pers. pl. af de starka verben *imus* under inflytande af *sumus* blifvit allmänneligen *umus* på fransk botten. Desto hällre, tillfogar han, som *i* framför labialer i vulgärlatinet stod *u* mycket nära (Corssen I, 322). Äfven Gaston Paris instämmer med Diez i den compte-rendu, som han gifvit af Freunds ofvan nämnda dissertation (Romania VII, 613). Förster lutar däremot mera åt den af Delius gifna förklaringen, försåvidt nämligen det gäller nasalering af *a* (Zeitschr. für d. Österr. Gymn. 1875, s. 541 och Zeit-

schr. für neufranz. Sprache und Liter. I, 87), nämner dock som möjlig den af Diez framstälda förmodan (sist citerade stället)[1]. Slutligen vill Rothenberg (Archiv für das Studium der neueren Sprachen 1879, II, s. 460) i *ons* se en vulgärlatinsk ändelse *umus* — *imus* enligt den bekanta öfvergången *i* : *u* framför labialer.

En ny förklaring söker jag framställa och stödja i följande rader, hvilken visserligen har sitt upphof i betraktelser öfver *u*-omljudet eller labialiseringen och dess möjliga användande i franskan, men hvilken därjämte kommer mina starka tvifvel vid de hittils framstälda förklaringarna till pass. Och dessa tvifvelsmål, till en del redan uttalade af andra, skall jag först tillåta mig att framställa.

Hvad beträffar Delius' förklaringsförsök, så är det ett sådant blott med det af andra sedan gjorda amendement, d. v. s. såvidt det gäller *am* — *om*. Ty att påstå, det *em*, *im* blifvit fördunklade till *om*, är ingen förklaring, då sättet för öfvergången ej ens låter sig anas. Af en öfvergång *a* : *au* : *o*, verkad af en följande nasal, finnas nu visserligen på många håll talrika exempel, i ladinska dialekter t. ex. ej mindre än i svenska. Men i franskan har nasalen såsom sådan utöfvat ett alldeles afgjordt annat inflytande på föregående *a* i betonad, öppen stafvelse; den har däraf gjort *ai*. Altså hade nasalering varit med i spelet, skulle vi, liksom af *amat* : *aime*, haft af *amus aim(e)s*; jf. Romania VII, 624 och Überlieferung und Sprache. s, 33 f.

Antagandet af en analogibildning efter *sumus* väcker tvifvel redan därför, att ett enstaka verb, vore det ock det allra allmännaste, svårligen kan med sig assimilera icke blott andra verb i samma form utan i alla former utom perfektum, med hvilka *sumus* ej har något att göra. Helt antag-

[1]) Huru Görlich i Französische Studien III, 2, s. 30 kan under åberopande af nyss citerade ställen påstå, att Förster förklarar den ifrågavarande ändelsen ur *a* framför *m* genom inverkan af det följande *u*, är mig ofattligt. Det är nu visserligen min åsikt; som utförd teori förekommer dock detta ingenstädes, och, såvidt jag vet, är Görlich den förste, som nämner om möjligheten af en sådan förklaring.

ligt synes man däremot vilja förklara de enstaka formerna *font*, *ont*, *vont*, *estont* såsom analogibildning efter den på samma ställe hemmahörande formen *sont*[1]). Lika naturlig är ock den italienska analogibildningen i motsatt riktning, enligt hvilken *sumus* blifvit till *siamo* efter mönstret af *udiamo* (konjunktiv och den därefter bildade indikativen) *udiamo*, *cantiamo* o. s. v. Betänkligt är vidare, att själfva det såsom modell uppstälda verbet i älsta tid hade andra former än den som skulle tjäna till mönster; det hette näml. *esmes*, *eimes*, *ermes*; ex. hos Burguy Grammaire de la langue d'oïl I, 269 f. Ändtligen ansluta sig de älsta 1 pers. pl. ej godt till *somes*, ty de låta *avums*, *poduns*, *veduns* o. s. v. i Alexis (*laudam*, *devem*, *cantomps*, *devemps* i Passion och Leodegar kunna vara lika mycket provensalska); först sent uppträder däremot *sumus* under formen *sons*.

Rothenbergs hypotes synes afgjordt ohållbar. Han framhäfver själf en svårighet: betoningen. Ur stambetonad form på *ŭmus* vill han nämligen framkonstruera en ändelsebetonad form på *ons*. Denna svårighet torde ensam vara nog att störta hans förklaring, då det ej är antagligt, att man för ett alltid återkommande behof i uttrycket tillgripit en oorganisk form sådan som *ŭmus*. Men nu äro *cognoscumus* och analoga former ej att finna i vulgärlatinet. Rothenberg har ej häller kunnat anföra något exempel därpå. Hos Schuchardt finnas lika litet sådana former, där hvarest han i sin Vocalismus des Vulgärlateins talar om *um* — *im* (Vocal. II, 224 f.). Hade verbformer på *umus* verkligen funnits till, så hade de nog säkert ock lämnat spår efter sig på andra romanska områden. Med en galliskt färgad latinsk dialekt kan man i allmänhet ej operera.

Hvad som här yttrats om Rothenbergs förslag till förklaring har i alt hufvudsakligt sin tillämpning äfven på det af Koschwitz i andra rummet framstälda.

Verbaländelsen *ons* utgår enligt min åsikt från *amus*, som genom labialisering eller *u*-omljud gifvit *ons*. Om i andra

---

[1]) Dock gifver G. Paris en annan förklaring af *font*, *vont*, *estont* i Romania IX, 167.

fall den nasala karaktären hos *m* medförde rent nasal verkan liksom *n*, så att *amat* gaf *aime*, så blef i ändelsen *amus* det labiala elementet i *m* så förstärkt genom det följande *u*, att det verkade labialiserande. Det afgaf altså till det föregående *a* ett *u* (*a^{u}mus*), som sammansmälte med *a* till *o*. En hvar kan lätt öfvertyga sig, att munställningen för *m* är en helt annan, nämligen mera rund eller labial, då man bereder sig att därpå uttala ett *u*, än om ett *a*, *e*, *i* följer; jf. för öfrigt Sievers' Phonetik s. 140 f. Däraf är en naturlig följd, att *m* just i denna ställning och icke i andra verkade labialiserande. Man erinre sig tillika det franska uttalets starkt labiala karaktär i allmänhet; se häröfver t. ex. Sweet: A Handbook of Phonetics, s. 122. Genom *m* + *u* åstadkommes altså samma verkan, som vi sedermera skola få se åstadkommen genom *v* + *u*, och som kan förliknas med samverkan af två labialer eller palataler på en emellan dem stående vokal. I fornnorskan har man ju *y* för *i* i t. ex. *byskupr* t. *Bischoff*, *myklum* dat. af *mikill*, fht. *mihil*, *systur* gen., dat., ack. sing., t. *Schwester*, och sedan med *y* infördt i nominativen *systir*, got. *svistar*. I rumäniskan har man *e* för *i* + *a* + *i* enligt Lambrior (Romania X, 353 ff.), i Vionnaz-målet *yé* för samma vokalförbindelse enligt Gilliéron (s. 25 ff.), och G. Paris begagnar sig af denna omständighet för att förklara *iario* — *jero* (Romania IX, 331); jf. ytterligare franskans *lieit* : *lit*.

Mot teorien om *amus* = *ons* kunde man möjligen hålla nominer såsom *ramus* : *raims*, *hamus* : *haims* och möjligen andra med samma utveckling[1]). Men vid sidan af formen *ramus*, *ramum* stodo parallelformer *rami*, *rame*, *ramis*, som måste tendera till nasalering. Nu är nasaleringen af mycket hög ålder och därjämte *ĭ* länge kvarhållet och verkande på fransk botten (se Förster l. c. s. 484), så att naturligtvis en konkurrens med labialiseringstendensen — likaledes gammal — i *ramus*, *ramum* måste uppstå. Formerna *ra-*

---

[1]) Tvifvelaktigt är, om man bör föra hit *daim*, då det klass. lat. blott känner fem. *dama*, hvartill sedan motsvarande romanska maskuliner kunnat bildas: fr. *daim*, prov. *dam*, it. *damo*, sp. pg. *gamo*.

morum, *ramō(s)* torde hafva hållit sig indifferenta (öfver *ramō(s)* jf. nedan om *amō*) och de vanligare förekommande formerna med mera nasalt *m* bestämde ordets utveckling. På liknande sätt ungefär förhåller det sig med *amo* : *aim*, *clamo* : *claim*. Vid sidan af dessa former stodo *amas*, *-at*, *-ant*, *-em -es*, *-et*, *-ent*, *-a* som måste gifva *aimes* o. s. v. Därtill är det osäkert, huruvida det här förekommande *ō*, hos komikerna och senare författare ofta *ŏ*, behandlats på samma sätt som *ŭ*; se Förster l. c. s. 484, Schuchardt Zeitschr. f. r. Ph. IV, 120. Hvad substantiv sådana som *ramus* beträffar, så är det slutligen möjligt, att analogien med t. ex. *fames* : *faim*, hvarest blott en utveckling var möjlig, spelat någon rol. Altså blott då det *m* förstärkande *u* är fast, d. v. s. ej konkurrerar med åt andra resultat tenderande vokaler, blef *u*-omljudet nödvändigt.

Frågan, huruvida ett eftertonigt *u* haft någon varaktighet och verkan i Frankrike, har af Förster besvarats jakande, försåvidt den gäller *u* efter vokal, guttural eller labial (l. c. s. 484). Till liknande resultat hade G. Paris kommit i Romania VII, 464. Om nu detta är sant, så bör man ock bland dessa fall af behållet *u* inräkna *u* efter labialen *m*, ehuru det *ę* som finnes i t. ex. *somes* ej kan anses representera detsamma (se G. Paris Romania VII, 622).

Vi hafva altså i ändelsen *ons* — *amus* att göra med *u*-omljud och ett omljud enligt den Scherer-Sieverska teorien, icke ett omljud af hufvudsakligen psykologisk natur enligt den Försterska uppfattningen. Och af detta a^u (*au*) + *m* måste i äldre tid uppstå ett *óm* (slutet *o*), ej *òm*, då på denna tid *ò* + nasal var en okänd ljudförbindelse: nasaleringen gjorde alla *ò* till *ó*, däraf anglon. *hum*, *respundre* o. s. v.; jf. Paris Romania X, 54 och anm. 1. Den invändning, som Mebes gör (Jahrb. f. rom. und engl. Lit. XIV, 839) mot inflytande af *u* på *a* i *amus*, hvilket enligt honom skulle hafva fört till *òns*, är altså af ingen betydelse.

När denna labialisering inträdt, är svårt att noga bestämma. Sannolikt tillhör den dock den älsta tiden, eftersom den sammanträffar med nasaleringen genom *m* och

synes, enligt hvad nedan skall visas, hafva föregått öfvergången *á*: *e*. Häremot strider ingalunda, att man i Eulalia läser *oram*, i Passion *laudam*, *præiam* o. s. v., då den första formen uppenbarligen är latinism, de senare provensalismer. Om man ej hade att fälla samma dom öfver sådana former som *avem*, *devem* i Passion och Leodegar, så skulle de på sin höjd bevisa, att ännu ej formen *ons* utträngt alla öfriga, liksom ock *ez* ej med ett slag utträngde *eiz*. Härmed äro vi inne på frågan, i hvad ordning ändelsen *ons* fortplantade sig. Det detaljerade svaret därpå må öfverlämnas åt en särskild undersökning. Erinras må blott, att denna ändelse är etymologiskt berättigad i impf. ind. och därmed i kond. af alla verb, i pres. ind. af 1ª svaga konjug., i pres. konj. af alla andra konjug. och af 1ª, såvidt det bildas genom *iam*. Nyinförd är den altså blott i pres. ind. af 2, 3 svaga konjug. och af alla starka verb samt därmed genom *habemus* i alla futurer, i det ursprungliga pres. konj. af 1ª svaga konjug. och i impf. konj. af alla verb — såvida ej dessa former hafva *iens*. Att *ons* eller *amus* blifvit infördt på dessa ställen, och icke möjligen ett af *imus* vordet *umus* bibehållit sig, är desto tydligare, som just i motsvarande 2ª pers. pl. *ez* eller *atis* inträngt på bekostnad af *eiz*, *iz*[1]). Dessa formöfverflyttningar hafva utan alt tvifvel gått hand i hand: på samma gång *sentimus* gaf vika för *sentons*, gaf *sentitis* vika för *sentez*. Dock behöllo sig som bekant en tid bortåt åtskilliga starka former: *faimes*, *dimes*, *faites*, *dites*, *estes*; dessa sista tre än i dag. Andra starka former gåfvo dock vika redan i språkets älsta skede: *avums*, *poduns*, *veduns*, *conuissum* redan i Alexis.

Från frågan om bildningen af *ons* (*omes*) är frågan om bildningen af *iens* (*iemes*) oskiljaktig. Denna ändelse, vanlig i norra och östra dialekterna af la langue d'oïl, förekommer efter *i* ofta eller i regeln. I impf. ind. af 2, 3 konjug. föll *b* gemensamt för alla romanska språken — ital. *vendea*, sp., pg., prov. *vendia*, rum. *vindeám* — och 1 konjug. rättade sig vanligen därefter, hvarigenom äfven detta tempus

---

[1]) Imperativen tillkommer för *ez*, då 1ª pers. här saknas.

ick ett *i* (eller *e*, som i hiatus är — *i*) framför personal-
ndelsen och är således att föra, jämte det genom impf.
habebamus — *aviens*) bildade konditionalis, till de i latinet
ifna fallen med *i* framför personaländelsen (*audiamus* etc.).
. Paris vill förklara detta *iens* med tillhjälp af en hypo-
etisk form *ains* (Romania VII, 624); *i* + *ains* måste näm-
gen enligt honom gifva *iens*, väl enligt samma resonnemang,
om han sedermera (Romania IX, 381) använder för att få
rimiario till *premier*[1]). På denna form *ains* har man dock
ättighet att tvifla, så länge ej något spår däraf kan upp-
isas. I Paris' förklaring måste dock det fasthållas, att
rsaken till denna ändelses egendomliga bildning ligger i
et föregående *i*. Enligt min teori blir då förhållandet det,
tt, då redan vokalerna *i* och *a* sammanträffade, vanligen
tgörande blott en stafvelse, franskans välljudslagar, som ej
llåto triftonger, motverkade tilläggandet af *u*. Altså blef
på många håll, men ej öfveralt, lämnadt intakt i för-
indelsen *iamus* och följde sedan den vanliga utvecklingen
f *a* till *e*, hvaraf *iens* (*iemes*). Detta skedde som sagdt på
ånga håll, men t. ex. västfranskan skydde ej att göra
imus till *iaumus* och *ions*. Ett analogt förfaringssätt upp-
isa ord som t. ex. *christianus*, *canis*, hvilka ej gärna ut-
ecklades som andra ord på *-án* — d. v. s. ej till *chrestiain*,
iain utan behöllo, om ock ej undantagslöst (se t. ex. Sette-
ast: Benoit de Ste-More, s. 28), sitt *a*, som sedan blef *e*.

Liksom *m* + *u* under vissa förhållanden åstadkom om-
ud af föregående *a*, så verkades ock omljud af *v* + *u* på
, helt naturligt, då *v* är lika så lätt mottagligt för infly-

---

[1]) I en tidigare uppsats i Zeitschr. f. r. Ph. VI, „Über französisches *ie* für lat. *á*", hade jag upptagit Thomsens och Försters omljudsteori för suffixet *arius*, hvilket Paris anmärker mot mig (Romania XI, 619). Detta mitt yttrande stod dock ej i organiskt sammanhang med min artikel och var parentetiskt tillfogadt. Jag tillstår, att jag har svårt att välja mellan de två möjliga förklaringarna. Den af Paris gifna, som i öfrigt är så tilltalande, har den svårig-

tande af andra ljud som *m*. På sådant sätt hafva uppstått ur *Andegavûm* (sc. regio) *Anjòu*, ur *Pictavûm Poitòu*, ur *Adavûm Laudòu* (med försatt artikel) och möjligen ock andra ortnamn. Men ur *Andegavis*, *Pictavis* uppstod naturligtvis *Angieus*, *Poitieus*, såsom Paris anmärker Romania VII, 138, anm. 2, eller snarare *Angies*, *Poities*, liksom ur *clavis cles*; jf. Gröber i Zeitschr. f. r. Ph. III, 152. Ur dessa senare former utgingo de nuvarande *Angiers*, *Poitiers* genom suffixväxel, hvarom man kan se Tobler i Jahrb. f. rom. und engl. Lit. XV, 261 ff., Rothenberg: De Suffixarum mutatione in lingua francogallica, s. 58.

Samma *u*-omljud visar *apud* : *avud* : *òd*, hvarest i den slutna stafvelsen står blott *ò* i stället för *ou* i de öppna stafvelserna *Anjòu*, *Poitòu*, desto hällre som det genom satsbetoningen förlorade i vikt.

En annan klass ord hafva ännu i detta omljud sin förklaring, nämligen perfekterna *habui* : *oi*, *sapui* : *soi*, **pavui* : *poi*, *habuit* : *out* (*ot*), *sapuit* : *sout* (*sot*), **pavuit* : *pout* (*pot*) jämförda med t. ex. *amavi* : *amai*, *amavit* : *amat* [1]). Samma bildning visa för öfrigt ock span. *hobo* (äldre för) *hubo*, pg. *houve* m. fl. Annorlunda tänker sig dock Suchier uppkomsten af t. ex. *oi*, nämligen öfver (*h*)*awi*, hvarest *w* representerar ett halfkonsonantiskt *u* — fr. *u* i *huit*, *huile*; Zeitschr. f. rom. Ph. II, 263. Förr trodde man på epentes, hvilket nu ej tillfredsställer mången; dock gör ännu Förster så (Zeitschr. f. r. Ph. III, 507), åtminstone i fråga om det sp. *hube*, som enligt honom utvecklats öfver *houbi*, *haubi*, *habui*. I *placui*, *tacui* tror jag, att *c*, innan det föll, utvecklat ett *v*, såsom ofta fallet är i latinet, så att af *pla(c)vui* blifvit *ploi*,

---

heten mot sig, att *iai* genom *iei* ger samma resultat som *ia* (: *ie*), under det *iei* i t. ex. *lieit* ger *i* : *lit*; jf. *uei* : *ui* i t. ex. *nuit* o. s. v. För öfrigt ligger väl i det af Paris använda uttrycket „pression de l'*a* entre deux yod“ ett slags omljud eller palatalisering förborgadt, om det skall något betyda.

[1]) På liknande sätt kunde man ock förklara *habunt* : *ont* (*habunt* finnes i lex romana utinensis; se Stünkel Zeitschr. f. r. Ph. V, 43), *fac(v)unt* : *font*; men med afseende på *vont*, *estont* synes analogibildning vara att föredraga; jf. ofvan s. 237 anm. Om *ourent* o. a. d. se nedan.

liksom ur *ta(c)vui toi*, till hvilka former *plout*, *tout* eller *plot*, *tot* ansluta sig.

Då *u* ej fick verka ostördt, utan konkurrens med andra vokaler, synes utgången hafva varit olika för olika fall. Man har sålunda för *esclavus* dels *esclos* (exempel hos Du Cange från Robert de Borron; se och Diez' Wörterbuch I[3], 370), dels *escles* (genom inverkan af *sclavi(s)*), hvartill sedermera kom ett *r*, såsom i *Angiers*, så att ordet fick formen *Escler* (vanligt folknamn; jf. G. Paris i Romania II, 331). Lärda bildningar äro *esclave*, *esclas* och andra liknande; se Littré. Såsom *tacui* förhåller sig till *toi*, förhåller sig *fagus* till *fous* eller *fos* (— *fa(g)vus*); men därjämte gåfvo former på *vi*, *vis* af detta ord parallelformen *feus*, som hos Burguy finnes upptagen från gamla texter; se ock Raynouard: Lexique romain. Af *clavus* blef *clous*, *clos*, och här blef denna form allenarådande dels under inflytande af *clouer*, dels såsom behöflig skiljoform från *clavis*, som aldrig kunde gifva annat än *cles* (*clef*). Den motsatta formen blef däremot rådande i *caput*: *chief*. Orsaken är uppenbarligen, att den enstaka stående ändelsen *ut* förmodligen tidigt föll, och att för konsonantljudet *ch* — *ki* den ej labialiserade formen var bekvämare, liksom *amiens* var bekvämare än *amions* (— *amiauns*); i synnerhet måste detta i norra och östra Frankrike vara af vikt[1]).

Att i dessa ord, där labialiseringen blott i vissa former blef förstärkt, vacklan mellan olika tendenser skulle uppstå, var helt naturligt. Att liknande ord med *m* före *u* samfäldt utvecklades utan labialisering, berodde på den egendomliga och prononcerade nasala tendens, som låg i *m*; något liknande fans ej i *v*.

Resultatet af den sist afhandlade labialiseringen var *ò*, hvartill stundom kom ett *u* eller *i*. Af *a* + *u* blir i romansk tid *ò*; det *u*, som kommer till, är enligt Paris och Förster *u* i ändelsen *um*, som efter den mellanliggande konsonantens (*v*, *c*, *g*) bortfall sällat sig till *o*. Detta *u* torde

¹) Är *bleu*, *bloi* af vulgärlat. *blavus* att föra hit? Det synes mycket osäkert på grund af den egendomliga fr. och prov. formen med *i* (*y*).

dock hafva varit af halfkonsonantisk natur, så att det vanligen föll, då en annan konsonant tillkom; altså *esclos*, *clos*, *ot* likasom *cles*, *cous* (= *coups*). Dock kunde det ock stå kvar: *esclous*, *out* likasom stundom *clefs*, *coups*; jf. Suchier i Zeitschr. f. r. Ph. II, 255 anm. 2. Däremot heter det naturligtvis oföränderligen *Anjou*, *Poitou*, *Laudou*. I *oi* representerar *o* (*h*)*au*; *v* har därpå fallit, och af *ui*, som skulle tillkomma till *o*, har *u* fallit, liksom i *nueit* den mellersta vokalen föll, så att *nuit* uppstod.

Bredvid formerna med *ò*, *òu* finnas ock i vissa texter (pikardiska) former med *au*, *eu*. Om dessa handlar Suchier i Auc. und Nic.[2], s. 65 (No. 25). De hafva icke undandragit sig labialiseringen, utan bero på den genomgående pikardiska egenheten att använda *au*, *eu* för *ou*.

Det återstår blott att undersöka, huruvida det *u*-omljud, som vi hittils hafva funnit framkalladt af labial + *u* i ultima, också framkallas af labial + *u* i obetonad penultima. A priori är detta knapt antagligt, då obetonad penultima bortföll redan i samromansk tid. Förster antager visserligen i sin ofta citerade omljudsartikel en inverkan af penultima på samma sätt som af ultima (Zeitschr. f. r. Ph. III, 491 *γ*), men utan tvifvel med orätt; se Schuchardts recension af Försters artikel i Zeitschr. f. r. Ph. IV, 118 f. Med detta antagande a priori öfverensstämma ock fakta: man har af *fabula* : *fable*, af *tabula* : *table*, af *hábuerat* : *auret* (Eulalia 2, 20)[1]). Den af Paris förmodade formen *ovret* (Romania I, 290, anm. 1) synes mig därför ej hafva haft verklighet. Om *tabula* äfven gifvit *tôle*, *parabola* : *parole*, så härröra dessa former utan tvifvel, såsom Tobler vill (Jahrb. f. rom. und engl. Lit. VIII, 333 och Vrai Aniel, s. XXXI), från vulgärlatinska former *taula*, *paraula*. Om slutligen 3 pers. pl. af perf. på *-avui* lyda *ourent*, *sourent*, *plourent* o. s. v., så ser jag i dessa analogibildning efter de öfriga stambetonade formerna i samma tempus, en analogibildning,

---

[1]) Leodegars *auret* (2 b, 10 b, 36 f) har naturligtvis ingen bevisande kraft för franskan; ej häller kan man draga några säkra slutsatser af *aut* = *out*; *au* kan nämligen här vara provensalism.

som möjligen underlättats genom ultimas *u* i *hábuerunt* — *(h)avrunt.*

Såvidt jag förmår öfverblicka ordförrådet, var det altså i den älsta franskan lag, *att a i öppen tonstafvelse blef genom omljud till o framför labial + u i ultima.* De skenbara undantagen härifrån hafva blifvit undersökta och förklarade.

Om *a* i andra ställningar labialiserats, t. ex. i det normandiska imperfektet på *oue* — *abam*, beror detta på andra lagar, som bilda sitt särskilda kapitel i *u*-omljudet.

Uppsala i oktober 1883.

Några iakttagelser om hebräiska namns behandling i gotiskan.

Man har hittils antagit, att de afvikelser från den grekiska stafningen af hebräiska namn, hvilka den gotiska bibelöfversättningen företer, vore specielt gotiska egendomligheter. Då emellertid dessa afvikelser i de fall, där de uppträda med någon konsekvens, på ett förvånande sätt öfverensstämma med de hebräiska grundformerna, torde det ej vara opåkalladt att tillse, huruvida ej möjligen här ett hebräiskt, resp. aramäiskt, inflytande gjort sig gällande.

Det viktigaste fallet torde vara „inskjutning“ af *h*. Enligt Braune, Gotische grammatik², § 61, anm. 3. „inskjutes understundom *h* i midljud mellan vokaler i främmande namn“. Då emellertid hos Vulfila hiatus förekommer i omkring hundra namn, men af dessa endast sex ha ett „inskjutet“ *h*, hvilka, för så vidt de förekomma flera gånger, konsekvent behålla detsamma, torde man väl ha att söka orsaken till *h*:ts förekomst i någon bestämd regel och ej i en språkets nyck. Denna regel tror jag mig hafva funnit genom granskning af motsvarande hebräiska former. De sex namnen äro nämligen[1]: *Abraham* grek. Ἀβραάμ hebr. אַבְרָהָם,

---

[1] I det följande anföres namnens förekomst endast, i fall de äro ovanliga.

Aharon Luk. 1,5 gr. Ἀαρών h. אַהֲרוֹן, *Beþlahaim* gr. Βηθλεέμ h. בֵּית לֶחֶם, *Johannes* gr. Ἰωάννης h. יְהוֹחָנָן [fem. *Iohanna* Luk. 8,3 gr. Ἰωάννα]. *Mahaþ* Luk. 3,26 gr. Μαάθ h. מַחַת, *Nahasson* Luk. 3,32 gr. Ναασσών h. נַחְשׁוֹן. Altså finna vi *h* „inskjutet“ endast i de ställningar, där det motsvaras af hebräiskt ה, såsom i de båda första namnen, eller ח, såsom i de fyra senare. Holtzmann, Altdeutsche grammatik, Leipz. 1870, säger s. 24: „*h* inskjutes efter lång vokal i främmande ord till förekommande af hiatus, iôhannês, iôhanna, âharôn, abrâham, nâhasson, mâhaþ“. Detta är oriktigt. Såsom af de anförda hebräiska formerna synes, är nämligen den före *h* stående vokalen kort i *Aharon, Mahaþ Nahasson,* medan i en mängd namn sammanstötning af två vokaler äger rum, af hvilka den första är lång, utan att *h* inskjutes, t. ex. *Israel* gr. Ἰσραήλ h. יִשְׂרָאֵל, *Siloam* Joh. 9,7,11 gr. Σιλωάμ h. שִׁילֹחַ, *Fanuel* Luk. 2,36 gr. Φανουήλ h. פְּנוּאֵל. J. Grimm, Deutsche grammatik, 1. teil[2] s. 71 säger, att gr. egennamn, i hvilka αα sammanstöta, inskjuta *h*. Dock nödgas han själf tillägga *Johannes* och *Beþlaihaim*, och dess utom finnes ju intet *h* i *Gabaa* Esra 2,26 gr. Γαβαά h. גֶּבַע eller i *Sainnains* Esra 2,35, gen. af **Sainnaa* gr. Σενναά h. סְנָאָה. Att „goterne i *Israel* kunde undvara *h*“, se Grimm, Deutsche gramm. 1. teil[3] s. 90, får sin naturliga förklaring af den hebräiska formen.

Vill man nu vända om den uppstälda regeln och säga, att hebräiskt ה och ח i gotiskan mellan vokaler i midljud — ty i udd- och slutljud saknar det oftast all motsvarighet — motsvaras af *h*, så känner jag blott tre undantag därifrån, hvilka alla torde vara utan betydenhet. Det ena är *gaiainna* gr. γέεννα h. גֵּי הִנֹּם targum. גֵּיהִנָּם, hvilket likväl ej förekommer såsom ortsnamn utan endast i den bekanta öfverflyttade bemärkelsen af „helvete“, och tyckes det därigenom ha mistat känning af sitt ursprung. De båda andra äro *Baiþlaem* Esra 2,21 och *Joanan* Neh. 6,18; men på dessa former torde man ej häller böra lägga någon vikt, då de tillhöra de otillförlitliga fragmenten af gamla testamentet och samma namn i de nytestamentliga skrifterna ständigt ha *h*.

Ett annat fall är uppträdandet af *j* i de tre formerna *Abijins* Luk. 1,5 gr. Ἀβιά h. אֲבִיָּה, *Beþanijin* Luk. 19,29; Joh. 12,1 gr. Βηθανία h. בֵּית עֲנִיָּה, *Helijin* Mark. 9,5; Luk. 9,33 gr. Ἡλίας h. אֵלִיָּה. Som vi se, förekommer inskottet af *j* endast, när hebräiskan har dagescheradt jod, medan det enkla jod alltid återgifves med *i* eller *ei*, t. ex. *Zakarias* gr. Ζαχαρίας h. זְכַרְיָה, *Barakeiins* Neh. 6,18 gr. Βαραχίας h. בֶּרֶכְיָה. Här går det likväl ej för sig att vända om regeln, ty äfven det dagescherade jod motsvaras vanligen af *i* eller *ei*, t. ex. *Tobeias*

Neh. 6,17,19 gr. *Τωβίας* h. טוֹבִיָּה, *Aizaikeiins* Esra 2,16 gr. *'Εζεκίας* h. יְחִזְקִיָּה, liksom också vanligen skrifves *Beþania* och *Helias* eller *Heleias*.

Smärre öfverensstämmelser med hebräiskan, afvikande från grekiskan, skulle man ock möjligen kunna finna i *Beþlahaim* gr. *Βηθλεέμ* hebr. pausalform בֵּית לָחֶם — jfr *Gabaa* gr. *Γαβαά* af pausalformen גָּבַע — *Isak* gr. *'Ισαάκ* h. יִצְחָק, *Aai* Esra 2,28, där Bernhardt vill läsa *Ai*, såsom Gabelentz och Löbe föreslagit, gr. *'Αί* h. הָעַי, *Marja*, hvilket är vanligare än *Maria*, gr. *Μαρία* h. מִרְיָם. Dock torde knappast någon vikt vara att lägga på dessa exempel; de kunna ju vara tillfälligheter.

Af de former, hvilka hvarken stämma öfverens med grekiskan eller hebräiskan, torde de märkligaste vara följande: *Fallasuris* Esra 2,38 — så vida vi ej här ha felskrifning, jfr Gab. och Löbe till stället — gr. *Φασσούρ* h. פַּשְׁחוּר, *Nauel* Luk. 3,36; 17,26,27 gr. *Νῶε* h. נֹחַ — jfr samma ords påhäng i svenska „Noak"; jfr äfven *ala*ᵇ*alstraun* Luk. 7,37, så vida man ej har att läsa *alabaastraun* för *alabastraun*, se Bernhardt, Vulfila s. LVII; Gab. och Löbes förklaring 2 Kor. 6,15 kan svårligen anses lyckad, i synnerhet som nominativen *Nauel* ju värkligen förekommer Luk. 17,27 — *Aizoris* Luk. 3,33 gr. *'Εσρώμ* h. חֶצְרוֹן; om tillsatt *m* se Gab. och Löbe på nyss anf. st.

Om man på grund af de anförda namnformerna med *h* eller *j* mellan två vokaler får antaga ett inflytande från hebräiskan, så blir det svårt att komma till något afgörande resultat beträffande det sätt, på hvilket detta gjort sig gällande, då uppgifterna om Vulfilas lif äro så sparsamma. Men skulle man ej kunna tänka sig, att genom tradition ett mera hebräiskt uttal af namnen, än det, som betecknades i den grekiska bibeln, fortärft en tid, vare sig inom Vulfilas familj — jfr Ulfilas, the apostle of the Goths, Edinburgh Review 1877 Oct. s. 364 — eller inom kristenheten i allmänhet, eller ock, att Vulfila lärt sig detsamma genom umgänge med judar, t. ex. på den tid, han vistades i Konstantinopel?

Otto Hoppe.

Nekrolog.

L. H. F. Oppermann.

Den 17. August 1883 døde Professor Oppermann efter et langvarigt Sygeleje, under hvilket hans sejge Constitution flere Gange syntes at ville sejre, men dog tilsidst bukkede under for Sygdommen, svækket ved gjentagne Tilbagefald. Jeg skal forsøge at give en kort Skildring af den afdødes Livsforhold og mærkelige omfattende Begavelse, særlig med Hensyn til den Side af denne, som jeg kjender bedst.

Ludvig Henrik Ferdinand Oppermann blev født den 7. September 1817 paa Skovridergaarden Ditlevslyst paa Fyen, hvor hans Fader C. V. Oppermann, en fra Lauenförde i Westphalen indvandret Tysker, var Skovrider ved Baroniet Brahetrolleborg. Allerede ved den første Undervisning i Hjemmet viste Drengen et afgjort Talent for Regning og en glimrende Hukommelse, saa at han ved Øvelserne i Hovedregning bestandig var færdig længe før sine ældre Sødskende. 1823 kom han i Landsbyskolen i Grønderup og begyndte samme Aar ved Siden deraf at faa Undervisning i Latin, som blev dreven paa den Maade, at Læreren lod ham lære et latinsk Lexicon udenad (Cellarios latinske Lexicon, Kjøbenhavn 1762, „trykt og bekostet af A. H Godiche, boende i Skindergade næst ved vor Frue Skole, og findes hos hannem tilkjøbs“). Vel interesserede denne Undervisningsmethode ikke dengang den livlige Dreng synderlig, men senere mindedes han den stadig med Fornøjelse og erindrede ikke, at denne Læren udenad havde voldt ham videre Besvær; han plejede at lære sin Lectie paa Vejen til Læreren. For hans Hukommelse har det i hvert Fald ikke været nogen daarlig Skole. 1829 blev han optaget i 2. Classe af Odense Skole og kom næste Aar i Huset hos daværende Adjunct Paludan-Müller, den senere saa bekjendte Historiker. I Skolen kom det snart for en Dag, at den tolvaars Dreng havde ganske særdeles Anlæg for Mathematik og i det hele var forud for sin Alder. Med Skolearbejdet tog han sig det derfor temmelig let; han brugte sin Fritid til at læse en Mængde paa egen Haand, og nogle faa Maaneders Arbejde før Examen var nok til at sikre ham et godt Examensresultat. 1834 blev han Student med Udmærkelse, og efter at have taget anden Examen med samme Udfald og besøgt den polytechniske Læreanstalt et halvt Aar gav han sig til at studere Philologi. I sine Studenteraar omgikkes han meget med sin senere Collega, afdøde Prof. N. L. Westergaard, i hvis Hjem han nød megen Gjæstfrihed, og baade Brøndsted og senere Madvig viste ham megen Interesse og Velvillie. Han kom ogsaa i Berøring med Monrad og Lehmann. Ved Siden af Studierne blev der ogsaa Tid til Deltagelse i Studenterlivet, dels i Studentersamfundet, af hvis Bestyrelse Oppermann 1840 blev

Medlem, dels i en snevrere Kreds af Odensianere, hvoriblandt kan nævnes L. Helweg, senere Præst i Odense; en anden Skolekammerat, som han omgikkes meget, var Biskop Fabers Søn Harald Faber, hvis Søster senere blev Oppermanns Hustru. I Maj 1843 tog Oppermann philologisk Embedsexamen med haud. ill., og samme Aar den praktiske Prøve med laud. Efter at have undervist i Borgerdydsskolen i Kjøbenhavn og Mariboes Skole blev han derpaa den 19. December 1846 udnævnt til Overlærer ved Aarhus Cathedralskole, hvor han underviste i alle Sprogene, saavel de gamle som de nyere. I 1849 blev han Folkethingsmand og fik som saadan Lejlighed til at vise den Interesse for og Indsigt i Skovvæsenet, som han medbragte fra Hjemmet, idet han i 1850 gjorde Tinget opmærksom paa nogle Mangler ved Statsskovbruget og blev Medlem af den i den Anledning nedsatte Commission. Hans Virksomhed i denne vakte Regjeringens Opmærksomhed i den Grad, at han — jeg benytter her hans egne Ord (Skovkampen i 1850—55. Kbhvn. 1855 S. 3) — „i 1851 af Overbestyrelsen blev opfordret til at skaffe sig ydre Qvalification til at gaa over i Skovetaten og af Regjeringen fik Løfte om en bestemt Skovriderpost“. Han blev saa efter Ansøgning dispenseret fra sit Embede uden Gage og tog i Maj 1852 Forstexamen med „Meget godt“, hvorefter Finansministeren indstillede ham til det lovede Fmbede. Men i August blev Embedet opslaaet vacant og kort efter besat med en anden. Foruden denne Skuffelse høstede Oppermann ovenikjøbet Utak for sin Virksomhed for Skovvæsenet, idet han i Bladene blev angrebet af en Del Forstmænd, hvem han svarede i den ovennævnte Pjece. I September 1852 blev han entlediget i Naade fra sit Embede og samme Maaned udnævnt til Lector i tysk Sprog og Litteratur ved Universitetet. Sin Rigsdagsvirksomhed fortsatte han endnu i flere Aar og var 1857 Medlem af Commissionen angaaende en ny Skyldsætning af Skovene, samt 4 Gange Statsrevisor. Fra 1861—71 var han mathematikkyndigt Medlem af Directionen for Livrente- og Forsørgelsesanstalten af 1842 og tog i denne Stilling bl. a. Del i de vanskelige Forhandlinger og Beregninger, som de slesvigske Embedsmænds Lønningsforhold foranledigede ved Afstaaelsen i 1864. Senere var han technisk Consulent for Livsforsikringsselskabet Hafnia.

Allerede af denne sammentrængte Oversigt vil det ses, hvilke vidt fra hinanden liggende Omraader Oppermanns Virksomhed strakte sig til; og paa dem alle var han grundigt hjemme. Uagtet Tysk før hans Ansættelse ved Universitetet vel næppe kan siges at have været hans Hovedfag, hersker der dog mellem dem, der have hørt hans Forelæsninger, kun én Mening om, at han besad et fremragende Kjendskab baade til Sprogets historiske Udvikling og til det levende Sprog, som han jo maa have gjort Bekjendtskab med allerede i sit Hjem, ligesom han ogsaa havde en overordenlig omfattende Læsning i den tyske Litteratur. Da

han tillige var meget samvittighedsfuld i sin Embedsgjerning som i alt andet, er der ingen Tvivl om, at han fyldte sin Plads som Universitetslærer med Ære.

Oppermanns fine og skarpe Hoved, hans klare og stringente Tænkning gjorde ham ganske særlig egnet for Mathematik, og Mathematikens Stringens prægede hans hele Personlighed. Det taagede og ulogiske vakte hans dybeste Uvillie, og overfor det kjendte han ikke til Barmhjertighed. Som et Exempel vil jeg henvise til den skarpe Anmeldelse af Berg's „Ledetraad ved den første geometriske Undervisning“ i „Fædrelandet“ for 1842 Nr. 897 og 911. Hans egen Lærebog (Elementair Plangeometri. Kbhn. 1845) er ogsaa et Mønster paa Klarhed i Systemet og Skarphed i Begrebsbestemmelsen. Oppermann beherskede vistnok alle Grene af Mathematiken, og at han stadig fortsatte sine Studier deraf, derom vidne de enkelte Meddelelser, han gjorde, dels i „Mathematisk Tidsskrift“, dels i Videnskabernes Selskab, hvoraf han var Medlem, dels ogsaa ved Naturforskermødet 1873; han var ogsaa et meget virksomt Medlem af mathematisk Forening[1]). Særlig maa omtales hans sjeldne Kjendskab til Mathemathikens Historie. Han havde en Gang for 20—30 Aar siden studeret samtlige græske Mathematikere, af hvis Værker der da forelaa Udgaver, i Originalsproget og med en saadan Omhu, at, da han for nogle Aar siden i Anledning af dette Studiums Opblomstren navnlig i Tyskland tog det for igjen, saa stod det allermeste endnu ganske klart for ham, saa fast var det indgroet i hans beundringsværdige Hukommelse. Mange af de Ideer, som først nu ere ved at trænge igjennem paa dette Omraade, havde han allerede for længe siden været paa det rene med. I 1875 fremsatte han i „Oversigt over Videnskabernes Selskabs Forhandlinger“ en Hypothese om den Methode, Archimedes kan have benyttet for at finde tilnærmede Værdier for irrationale Quadratrødder, og Grundtanken deri er senere uafhængig af ham bleven fremsat af flere andre. Vel kan det ikke siges, at det er lykkedes Oppermann at løse den vanskelige Opgave fuldt tilfredsstillende, men hans Forsøg indeholder dog et Fingerpeg af Betydning og har ogsaa vakt megen Opmærksomhed. Endnu kort før sin Sygdom omgikkes han med Planer om at gjenoptage og videre udvikle sine Ideer om denne Gjenstand og flere dermed forbundne Spørgsmaal, Planer, som Døden desværre har gjort til intet. For Archimedes nærede han i det hele en særdeles Forkjærlighed; han satte ham tillige med Newton i en Classe for sig, over alle andre Mathematikere. Han plejede med stor Glæde og fuld Tilslutning at citere Gauss' Udtalelse om, at Grækerne, særlig Archimedes, havde kjendt meget

[1]) En Fremstilling af O.'s Betydning som Mathematiker, særlig hans Virksomhed paa Livsforsikringsvæsnets Omraade, hvorom han har skrevet et Par Afhandlinger i engelske Tidsskrifter, har Dr. J. P. Gram givet i Mathem. Tidsskr. 1883.

af det, vi nu henregne til den højere Algebra, en Anskuelse, som de nyere Forskninger over Mathematikens Historie synes at skulle bekræfte.

Det ligger nær at opkaste det Spørgsmaal, hvorfor Oppermann saa sjeldent offenlig fremsatte Resultaterne af sine videnskabelige Forskninger. For en stor Del ligger Grunden vistnok i, at han i sine bedste Aar var for optaget af mange forskjellige, mere praktiske Sysler; men væsenlig er den dog at søge i hans Begavelses ejendommelige Art. Hans skarpe kritiske Sans gjorde det vanskeligt for ham at give en sammenhængende Fremstilling, der tilfredsstillede ham selv, og han var overhovedet mere anlagt til at gjøre en Række enkelte, spredte Iagttagelser end til at sammenarbejde dem. Foruden de nævnte mathematiske Arbejder og nogle Anmeldelser, navnlig i „Fædrelandet", har han udgivet en latinsk Sproglære til Skolebrug (Kbhvn. 1840), en Bearbejdelse af Billroths Grammatik, hvoraf dog flere Afsnit, især Læren om Verbets Tider, ere selvstændig omarbejdede. Bogen betegner et betydeligt Fremskridt fra Badens, men fik kun ringe Udbredelse, da Madvig kort efter udgav sin Grammatik, hvilken Bog Oppermann oversatte paa Tysk. Endvidere har Oppermann udgivet en lille „Indledning til dansk Sproglære", som udkom i 2 Oplag 1845 (trykt som Manuscript), oprindelig bestemt for hans Elever i Mariboes Skole.

Men langt ud over Betydningen af Oppermanns litteraire Virksomhed rækker den Indflydelse, han har udøvet paa mange og i mange Retninger ved de Tanker og positive Oplysninger, som han har udstrøet lejlighedsvis og i Samtale. Naar man spurgte rigtigt, var han altid redebon til at meddele af sit uhyre Kundskabsforraad, som han stadigt forøgede ved ihærdigt Arbejde og bevarede med den tro Hukommelse, som var en saa væsenlig og ejendommelig Side af hans Begavelse. Desværre plejede han ikke at nedskrive saadanne Bemærkninger, i hvert Fald ikke i en saadan Form, at de vare forstaaelige for andre end ham selv. Dog ville hans Haandudgaver af tyske Forfattere sikkert indeholde mangen værdifuld Iagttagelse af sproglige Phænomener. I hvert Fald tør det haabes, at, hvad han har meddelt privat til forskjellige, i sin Tid vil bære Frugt og komme til sin Ret.

I sine sidste Aar levede Oppermann temmelig tilbagetrukken, dels for sine Studiers Skyld, dels fordi hans jævnaldrende Venner vare borte fra Kjøbenhavn eller døde, som Prof. d'Arrest. For mig vil Mindet om hans interessante og lærerige Samtaler og om den hjertelige Velvillie, hvormed han kom mig imøde og hjalp mig tilrette ved mit Studium af hans Yndlingsvidenskab, stedse være kjært, og noget tilsvarende vil sikkert gjælde mange andre.

Kbhvn. d. 14. Sept. 1883.

Johan Ludvig Heiberg.

Anmeldelse.

A. Larsen, Veiledning i den engelske Udtale for Danske og Norske. Anden omarb. Udg. Kbhvn., Gyldendal. 1882.
A. Western, Engelsk lydlære for studerende og lærere. Kristiania, Malling 1882.
Samme, Engelsk lydlære for skoler. Ibd. 1882.

Omtrent samtidig med, at translatør A. Larsen, der har gjort sig så fortjænt af vor ordbogslitteratur, har udgivet en ny, forbedret udgave af sin i 1860 udkomne vejledning til en korrekt engelsk udtale, er den norske sprogvidenskabelige litteratur blevet beriget med et nyt værk, cand. mag. Westerns engelske lydlære. Bægge disse to arbejder adskiller sig fra de ældre bøger, vi besidder over samme æmne, ved at der i dem gennemgående er taget hensyn til de nyere undersøgelser om lyd i almindelighed og engelske lyd i særdeleshed, navnllg af den engelske fonetiske skole. Men medens Larsen kun har kunnet benytte disse undersøgelser på afstand, gennem bøger, har Western haft den store fordel, at han har studeret sit æmne under personlig vejledning af de to största mestre på dette område, Sweet og Joh. Storm, af hvilke den sidste har givet W.s bog sin anbefaling med på vejen. Herved får bogen en autoritet, der gör, at enhver, der beskæftiger sig med engelsk lydlære, bör göre sig bekendt med den.

En i al sin korthed fortræffelig indledning indeholder et omrids af lydfysiologien, der fortjæner at anbefales til studium for enhver begynder i den fonetiske videnskab; det derpaa følgende förste afsnit giver en nöjagtig og udførlig fremstilling af de engelske sproglyds dannelsesmåde. Enkelte nye ting bemærkes her, som når man side 23 note 2 får at vide, at Sweets af Ellis bestridte teori om, at det engelske lange *u* er diftongisk og ender med et *w*, er bleven bekræftet ved et experiment: „når et ord som *two* (tuu, tuw) vendes om ved hjælp af Edisons fonograf, blir resultatet ikke (uut), men (wut)". Naar det i noten side 27 omtales, at ubetonede vokaler i engelsk ofte udtales uden fuld stemmeklang, er „hviskede", medens Ellis, Storm og Sweet, (jfr. dennes Handbook of Phonetics § 28 note b. og side 211) for at få exempler på hviskede vokaler måtte gå så langt som til dialekter i Amerika og på Madagaskar, mindes man (som så ofte ved fonetiske undersøgelser) om Rousseaus ord: „Il faut beaucoup de philosophie pour savoir observer une fois ce qu'on voit tous les jours". Da Sweet (Dan. Pronunciation i Transact. of the phil. Soc. 1873—74 p. 110) först er bleven opmærksom på, at konsonanten i engelske ord som *egg* udtales lang, ved modsætningen til den korte udtale i lignende tilfælde i norsk, vækker det nogen forundring hos Western s. 33 at finde udtalt, at engelsk og norsk stemmer med hinanden i dette punkt. — Side 30 beskrives det engelske *r* i det hele som kun forskelligt fra det engelske

th ved, at r frembringes ved at sætte tungespidsen mod alveolerne. Der er en ting, jeg savner ved denne beskrivelse, ligesom i det hele ved de almindelige beskrivelser af det engelske *r* — også i Trautmanns interessante artikel om *r* i de tre europæiske hovedsprog i Anglia III s. 209 ff., jfr. s. 376 — nemlig en angivelse af, at denne lyd i reglen, i alt fald så vidt mine iagttagelser går, er temmelig stærkt labialiseret. Dette labiale element kan endog få overhånden og fortrænge det lingvale, så at lyden falder sammen eller i alt fald næsten falder sammen med w. Herved forklares Sweets ytring, Handb. of Phon. § 208 s. 69, at en *u*-glide „frequently occurs as a substitute for (r)", og humoristernes og vittighedsbladenes skrivemåder *kweachaws* for *creatures*, *litewawy chwonicle* osv.; at denne udtale ikke findes alene i affektert slæbende („drawling") aristokratisk udtale (som Storm siger, Englische Philologie 114, sml. den norske udg. s. 322), fremgår af, at man også i gengivelse af gadedrengesprog kan finde f. ex. *Fwed* for *Fred*. I *pretty* er hyppig *r*-elementet forsvundet selv hos sådanne personer, der i andre ord udtaler det meget „korrekt"; der opstår så en diftong (ui), ofte også (uy), der på grund af den hastighed, hvormed dette så yndede ord udtales, svinder ind til et rent (u), som endog, tror jeg, kan udtales helt stemmeløst eller i alt fald hviskende. Det er denne udtale, englænderne betegner ved at skrive *pooty*, *putty* (exempler hos Storm, Engl. Filol. 72, 99, 252).

Enkelte andre småting kunde der være lidt at udsætte på; ordningen af nasalernes klangfylde side 10 er næppe rigtig, sml. Sievers Phonetik[3] s. 157 anm. 2; den for resten jo nu uddøde sondring mellem to (åå)-lyd er ikke klart og vist heller ikke rigtig fremstillet side 25; forskellen er ikke mellem én lyd foran *r* og en anden i andre tilfælde, men mellem to lyd foran *r* (i *morning* og *mourning*, *horse* og *hourse*, *forty* og *fourteen*), sml. Storm Eng. Filol. s. 54 note 2, Hoppe, Lehrbuch der engl. Sprache I 1879, s. 16, 156, 171; Imm. Schmidt, Gramm. d. engl. Spr.[3], 1883, § 22_4 og 35_{11} a. Men, som sagt, i det hele er denne afdeling af bogen mønsterværdig. Et par ord må jeg sige om forf.s fonetiske terminologi. De Bell-Sweetske benævnelser på vokalklasserne har han gjort vel i at beholde paa engelsk; de er uoversættelige og hører uadskillelig med til den engelske vokalopstilling; hvor tung er f. ex. ikke Sievers's gengivelse af „mixed" ved „guttural-palatal"! På andre områder har W. derimod brugt norske benævnelser, og hvor han ikke forefandt passende ord, har han selv dannet dem, i reglen ved at oversætte Sweets benævnelser. De to store klasser af sproglyd, ved hvilke stemmen klinger, resp. ikke klinger med, har man tidligere her hjemme benævnt på mange forskellige måder: blød — hård, sonor — dump, tonende — tonløs, summende — hviskende, klingende — klangløs; Western skaber en ny og, som det synes mig, træffende benævnelse: stemmelyd (stemte lyd) — pustelyd (pustede lyd). Explosiver kalder han „lukkede lyd", spiranter „åbne lyd", et ikke særlig heldigt navn, da man med endnu större ret kunde kalde vokalerne „åbne". De lyd, hvor tungeartikulationen er det væsenlige, benævnes efter de dele af tungen, på hvilke det kommer an; således er *k* en rodlyd, *j* en

ryglyd, *t* en spidslyd, *s* en toplyd, *sh* en eglyd (sml. Sweets: back, front, point, blade, blade-point). Disse navne anbefaler sig ved deres korthed, men der er den fare ved en sådan vilkårlig brug af ord som top, spids, eg, at man let glemmer den specielle betydning, man selv har tillagt dem; og man ser da også, at selve opfinderen af disse navne ikke mindre end 4 steder (side 8, 28, 35 nr. 2 og 36 nr. 4) anvender „toplyd“ og „spidslyd“ i uoverensstemmelse med definitionen side 6.

Sammenholder man den nu omtalte del af Westerns skrift med den tilsvarende del af Larsens, vil det let ses, at denne ikke på langt nær har løst sin opgave så godt som W. Her findes ikke noget tilsvarende til W.s i detail gående beskrivelser af, hvorledes lydene dannes og forbindes til stavelser og ord; kun det mest iöjnefaldende, det groveste er medtaget, om man end må indrömme, at der findes en del mere lydfysiologisk stof, end der i reglen tages med ved sprogundervisningen her hjemme. Beskrivelserne af de fremmede lyd er tit uheldige; naar f. ex. *w* (som mærkeligt nok betegnes ved et over linien svævende *o*) beskrives således: „Det lyder som et hurtigt Forslag af lukket *o* foran Vokalen“, hvorledes vil man da i henhold dertil kunne udtale *w* foran en *u*-lyd? Side 35 står: „*B* udtales altid som vort *b* og maa altsaa aldrig, saaledes som det ofte sker i dansk Tale, gjøres enten til aandende *v* efter lang Vokal, eller til *p* efter kort“. Meningen er godnok, men den er mildest talt kejtet udtrykt: *b* udtales altid som dansk *b* og må *altså* ikke udtales som de danske ofte udtaler deres *b*! Og sådan en ting som, at vort danske *b* adskiller sig fra det engelske ved at mangle „stemme“, eller at vort *p* er aspireret, omtales aldeles ikke, måske fordi forfatteren er norsk af fødsel; overhovedet er det ikke til gavn for bogen, at den er skreven „for danske og norske“, da danske ved deres bedömmelse af de fremmede lyd går ud fra et andet lydsystem og andre forudsætninger end de norske.

Medens Westerns lydbetegnelse er let at lære og let at huske — det er i det væsentlige den samme som den af Storm anvendte — er Larsens ikke heldig; brugen af gotiske typer og kursivskrift mellem hinanden støder öjet, og man har vanskeligt ved at huske betydningen af de enkelte tegn; gutturalnasalen har intet særligt tegn, men betegnes *ng*, hvilket i forbindelse med en uheldig brug af ordet „næselyd“ volder vanskeligheder side 40—41. Særlig uheldigt er det, at vokallængde, der ellers betegnes ved fordobling af vokaltegnet, i et tilfælde betegnes ved *h*, nemlig ved *a*, da *aa* bruges for at betegne vokalen i *more*. Vokalens korthed, der jo ikke behøver særlig at tilkendegives, når man betegner længden, er i nogle tilfælde antydet ved dobbelkonsonant, i andre ikke.

Andet afsnit, om lydens forhold til ortografien eller om „bogstavernes udtale“, er hos Larsen en del mere fuldstændigt end hos Western, navnlig med hensyn til den vanskelige udtale af egennavne. Men dette fortrin er købt på bekostning af overskueligheden. I en bog, hvis væsentligste formål dog må være at tjæne som det, tyskerne kalder nachschlagebuch, er man berettiget til at fordre en saadan typografisk

indretning, at man ved et hurtigt blik kan se, hvad der er regel og hvad undtagelser o. dsl. Men således er det ikke her. Intet menneske kan, når han da ikke ser meget nöje til, ane, når han f. ex. ser paa § 10 A, 1, γ el. § 16 A, 1, γ, at der her et par linier nede i reglen begynder en række undtagelser, meget længere end regelen. Og endnu værre bliver det, når man ser på det system, der er fulgt ved inddelingen, idet man her opdager den samme mangel på logisk stringens, der har fået forf. til side 4 at regne vokalen i *burn* blandt de korte vokaler, og til side 7 at sige om *r* efter vokal, at det er *„aldeles stumt og høres kun* som en dunkel Fortsættelse af den foregaaende Vokal". Det förste det bedste exempel vil vise dette. Side 15 ff. omtales udtalen af *e*. Der sondres:

E har i *betonet* stavelse

A. sin lange hovedlyd

1. når det ender stavelsen. Her følger undtagelser og regler for at afgöre, når *e* ender stavelsen. Derpå læser man: „I *ubetonet* Stavelse skal E i dette Tilfælde" osv. Forbavset spörger man: i hvilket tilfælde? i det tilfælde, at *e* står i betonet stavelse og der har sin lange hovedlyd? Til sidst opdager man så, at den inddeling, forf. siger at han lægger til grund, slet ikke er den, han virkelig bruger, og at reglen er ment således: *e* har A) når det slutter stavelsen: a) betonet: lyden ii og b) ubetonet: . . . Og denne höjst påfaldende ordning er gennemført med en saadan konsekvens, at man f. ex. for at få at vide, at *a* er stumt i *diamond*, skal slå op under rubriken: „a har i betonet stavelse sin lange hovedlyd ee"!

Den slags unöjagtigheder finder man ikke hos W., hvis regler er klart affattede og overskueligt ordnede; kun et sted er der ved en lapsus fremkommet den besynderlige regel, at: oo 1) i de *fleste* ord lyder (uu) . . . *Undtag:* floor (osv.) 2) i *følgende* ord (u): . . . *Undtag:* flood og blood; men dette lader sig jo meget let rette og har ikke stort at sige. De ubetonede vokaler er ikke her som hos Larsen blandede ind mellem de betonede, men omhandles for sig i et særligt afsnit, der indeholder en del gode og nye bemærkninger, også om ords svækkelse i sammenhængende tale. — Et par enkelte notitser skal jeg fremkomme med: side 39 kunde ved siden af udtalen (aant) for *are not* også udtalen (eeint) være nævnt, ligeledes side 55 den korte udt. af *gone*, side 65 udtalen med *f* i förste stavelse af ordet *lieutenant*; reglen om *-ine* og *-ile* side 52 nr. 3 er utilstrækkelig; side 75 savnes *fuchsia*, samt en bemærkning om, at amerikanske bynavne på *-ich* følger hovedreglen[1]); side 63 er forskellen mellem *cleanly* som adjektiv og som adv. ikke omtalt, og endelig burde der side 71 ved *caviar(e)* være gjort opmærksom på, at dette ords udtale er genstand for strid, se Transact. of the phil. Soc. 1877—79 p. 575.

Larsens bog slutter med et afsnit om akcentens plads, hvortil der, som mange vist vil beklage, ikke findes noget tilsvarende hos Western.

---

1) A propos, er det rigtigt, når Larsen side 36 udtaler *ch* i *ostrich* med stemmelyd?

Hos bægge savnes en angivelse af, hvorledes englænderne læser afkortelser som *Mrs.*, *viz.*, *M. P.* o. desl., hvilket jo frembyder flere ejendommeligheder, samt endelig en fremstilling af englændernes udtale af latin (græsk).

Western har udgivet et udtog af sit större værk til skolebrug; lydbeskrivelsen er her indskrænket til to sider, da det meste overlades til læreren; derpå følger de vigtigste regler om bogstavernes udtale (hvorfor er her under *a* to så almindelige ord som *water* og *yacht* ikke omtalte?) og endelig en liste over de vanskeligste af de almindelig forekommende egennavne.

O. Jespersen.

De oldnordiske former på -mk.

Af K. J. Lyngby.

Meddelt af F. Dyrlund.

En af de elskværdige egenskaber hos Lyngby var hans store meddelsomhed: med utrættelig velvilje og samvittighedsfuld iver udøste han af sit rige kundskabsvæld til hvem der ønskede at høre eller læse. Også jeg skylder ham mangfoldige mundtlige og ikke få skriftlige oplysninger. Til at offenliggjöre en af disse har jeg særlig følt mig dreven ved en ytring af Th. Wisén i Arkiv for nord. filologi I 374. Efter at det der er bemærket, at Lyngbys antydning i Tidskr. f. philol. og pædagogik VI 21 anm. (1865) om oprindelsen til 1. sing. på *-umk* i det væsenlige synes at stemme med den af Heyne 1862 givne forklaring, fortsættes således: „då L. endast i förbigående vidrör frågan om medialbildningen, var det icke skäl för honom att erinra om Heynes mening; mycket möjligt är det ju äfven, att L. af sig sjelf kommit till samma uppfattning“. At denne mulighed er en virkelighed, vil fremgå af tidsangivelsen under nedenstående brev. Hvorvidt Lyngbys fortolkning holder stik, er et spörgsmål for sig (jeg for min del tör ikke længer slå mig til ro ved den); selv har han hverken 1861 eller 1865 fremsat sin „mening“ som den endelige eller som uangribelig; men i ethvert tilfælde er den så selvstændig og så skarpsindig, at den endnu har fuldt krav på opmærksomhed, ligesom den afgiver et smukt vidnesbyrd om det umådelige fremskridt, nordisk sprogvidenskab har gjort, siden Rask i sit geniale, banebrydende, ungdomsværk vovede det første forsøg på en forklaring (Vejledning 1811, s. 247), hvorefter *-um* „snarere (end flertal) er en gammel med Lappisken overensstemmende fleksion“ [sml. Fritzners teori 1847] og *c(k) — ek.*

Formerne på *-mk.*

Stoffet er i rigelig mængde samlet af Rydqvist, Svenska språkets lagar, I, 3 bog 7 cap. s. 462—484.

I. **Første hovedrække.** Tilbagevisende former.

1. Fremsætt. nutid; 1 pers. ent.

Exempler: den stokholm. homiliebog (cod. membr. 15, 4to bibl. reg. Holm.) 90 : 2 *ec bioþōc* (Rydqvist).

AM. 677, 17[38]: *þ' at ec q̄liöc i þessō loga (því at ek kveljumk í þessum loga).*

Ligesom got. *-a* (— sanskr. *ā*) i de stærke hunkönsord bliver til oldn. *-u*, der bevares i sammensætninger, men ellers falder bort, ligesom det altså hedder

got. *giba*[1]) = oldn. *gjǫf* (gjöf)

og ligeledes f. ex. *fǫr* (för) men *fǫru-nautr* (föru-nautr), således få vi af

got. *standa*[2]) oldn. **stǫnd* men *stǫndu-mk* (stöndumk),

men formen **stǫnd* ombyttede senere *u*-omlyden med *i*-omlyden, der trængte ind fra 2den og 3die person, således opkom *stęnd* (stend), sml. dansk *sönner*, *nödder*, hvor *i*-omlyden er trængt ind i entallet [*sonr*, *hnot*] fra flertallet.

Der gives endnu en anden måde, hvorpå *-u* ikke alene kunde, men nødvendig måtte opstå; sæt næmlig, at got. *a* blev bevaret i sammensætningen, så vilde dog

standamk blive — *stǫndumk*,

ligesom got. *dagam* = oldn. *dǫgum* (dögum),

standam (fl.) — *stǫndum* (stöndum).

I øvrigt gives der endnu en 3dje måde, hvorpå *-u* kunde opstå. Det er næmlig ikke afgjort, at den gotiske form ligger til grund; oldhöjt. har næml. *-u*, ligeså oldsaksisk *-u* (*gibu*)[3]); i disse sprog bliver got. *-a* ellers ej til *-u* i udlyd (gave f. ex. hedder oldsaks. *geba*); denne *u*-form kunde gærne ligge til grund for *stöndu-mk*; selve formen på *-u* på oldhöjt. forklares af Schleicher i Kuhns tidskr. af sanskr. *āmi*, således at *m* har fremkaldt *u* eller først lyden *ą̊* (*å* eller *o* med næselyd som i fransk *on* af *homo*). Også i det gamle northumbriske findes *-u* i 1 ent. af udsagnsordene, Jessen, Tidskr. f. Philol. I S. 352[17].

Hvorledes det altså end er gået til, til formen med *-u* komme vi under enhver tænkelig udviklingsgang.

Kveljumk forudsætter en grundform *kvalja*, der fritstående blev *kvel*, sml. got. *þiuja* = *þý* (ancillam).

2. Fremsætt. fortid. svage udsagnsord. 1 pers. ent.

Homil. 60 : 1: *ec vitioþōc*, 94 : 2 *hræddōc ec*,

---

1) Navneord, gave.
2) hvor *-a* = skr. *-āmi*, f. ex. *tudāmi* = lat. *tundo*.
3) 1 ent.

altså blev f. ex. *lagða-mk* til *lǫgðu-mk*, ligesom
got. *dagam* — *dǫgum* (*dögum*).

3. Fremsætt. fortid. 1 pers. ent. stærke udsagnsord:
Homil. 44 : 1. *ec comōc.*

Disse former *kom-u-mk* må formodentlig forklares således, at man, siden formen *stęnd* eller endog blot siden **stǫnd* havde afløst **stǫndu*, ved sammenligning med *stönd-umk* modtog det indtryk, at endelsen var *-umk* (ej *-mk*).

4. Forestill. måde. 1 pers. ent.
Strengleikar s. 25: *tynemc*, altså — *tyni-mc.* Her have vi en form uden *u.*

5. 1 person fl. I den stokholmske homiliebog finde vi former både på

-msk. 11 : 1 *oplōsc v(er)*, 36 : 2 *eggiōsc*,
og på *-mk.* 12 : 2 *v(er) hvilōc.*

De sidste, formerne på *-mk*, forklarer jeg af dem på *-msk* ved udstødelse af den mellemste medlyd, ligesom man siger *danst* for *danskt.* Gísl. Forml. 114, 2). Slige former skulle også forekomme i ent.; Rydqvist citerer

Kongespejlet Sorøudgaven s. 17 *fysunst ek*
s. 763 *buðunzt ek* (jeg tilbød mig),

hvad jeg indtil videre betvivler. Håndskrifterne burde efterses[1]).

II.[2]) **Anden hovedrække** af former. Disse ere ikke tilbagevisende.

1. Subjectet tilhører 3 fl.; objectet 1 pers.
Exempler: Sn. E. 94: *leið erumk fjöll* (hvor *erumk* — *eru-mk*) Háv. 106: *yfir ok undir*
stóðu-mk jötna-vegir.

2. Subjectet tilhører 3 ental. Her må *-u* betragtes ligesom i *kom-u-mk*, næmlig som indbragt ved analogi, ja endog ved analogi fra første hovedrække. *k* mangler i følgende exempel: *mjök erum tregt tungu at hræra.* Egilsson under *-umk.*

---

[1]) [Se den første tillægsbemærkning. F. D.]

[2]) Rækkerne II og III, i al fald III, kun i vers og må således være nedskrevne af folk, der ej selv brugte dem, medens formerne under I må have været i brug hos håndskriftskriverne selv.

Vi have altså her at göre med enklitiske stedordsformer, der også ellers forekomme på islandsk, f. ex. Homil. 5 : 1. *ec em gab(ri)el er stenck fyr g(u)þe oc ēk sendr*, og i andre sprog, f. ex. ital. *involarceli* Rask ital. forml. § 57 (berøve os dem = *involar-ce-li*), i tyske dialekter se de mange exempler hos Schleicher, Volkstümliches aus Sonneberg, s. 48 og 49, i nyfrisisk (Philol. samfunds virksomh. V, s. 12), i gammel dansk (Petersen, sproghist. I, 118 og 254), i gl. svensk (Rydqvist II, 534 ff.), ja i vor daglige tale: *giv mig 'en*.

III. Ved forvexling af 1ste og 2den række fremkom nogle rene monstra som Fafnism. 1: *stöndumk til hjarta hjörr*, hvor *stöndumk* — *stendr mér*. Når næmlig *stóðumk* kunde betyde: steti mihi (stóð-u-mk I. 3),
stetimus nobis (stóðum-[s]k I. 5),
steterunt mihi (stóðu-mk II. 1) og
vel også stetit mihi (stóð-u-mk II. 2),
så fandt man det fælles i disse *-mk* i objectet og tog det ej så nöje med subjectet, så meget mere som *r* i *stendr* også blev borte i *stendsk*, og *stend* (1. pers.) ej lignede *stöndumk* (i betydningen *sto mihi*); følelsen vægrede sig således ej ved at anerkende *stöndumk* som 3 ent.

I Egilssaga skal det hedde (s. 430) *buðumz* (= obtulit mihi), NB. ental med flertalsform, Grimm IV, 943; men håndskrifterne burde efterses.[1])

Således omtrent tænker jeg mig sagen; dog vil jeg ej påstå, at jeg utvivlsomt har ramt det rette, siden formerne under III volde bryderi; mulig er

såvel Rask's forklaring af formerne under I, at *stöndumk* (= sto mihi) er opstået af flertal *stöndum* med tilföjet *mk*, altså egentlig — stamus ego mihi (denne forklaring billiges af Rydqvist, der til støtte for den påberåber sig franske dialekters *j'avons* og Homil. 51 : 1 *gørō ec*, 90 : 2 *ec þyckiō*),

som Grimm's forklaring (D. gr. IV, 39 følg.), at *-u* er en bindevocal; den kunde stadfæstes med *comōc* (I, 3),

---

[1]) [Se den anden tillægsbemærkning. F. D.]

dog har man ej stedse -*u* foran *mk*, se I, 4. *u* måtte så tænkes at have udviklet sig af *m* i *mk*; *stend-u-mk* kan alligevel ej blive *stǫndumk*, *býð-u-mk* kan ej blive *bjóðumc*.

Ubrugelig er Munch's forklaring, Fornsv. och Fornnorsk. § 46, 3) „att i 1sta pers. sing. suffigeras *mk* (*mik*) genom bindvocal *u* (*o*) och med pluralformen". Bindevocalen har han fra Grimm, pluralformen fra Rask, han følger på én gang Grimms og Rasks forklaring, der udelukke hinanden!

Apr. 1861.

Tillægsbemærkninger ved F. D.

(I de efter håndskrifterne anførte ord har jeg agtet det unødent at gengive særegne bogstavformer, f. e. af *ſ* og *ð* i oldbøgerne eller af *á* i sene afskrifter.)

1.

Entalsformer (nutid eller fortid) på *-unst* har Sorøudgaven af Kongespejlet desuden s. 3 og s. 5 anm. z; sml. Kristianiaudgaven s. 1, 5 og 166. De skindbøger, her kommer i betragtning, findes samlede under A. M. 243 (fol.). Med undtagelse af det ældste håndskrift, nr. 2, formentlig fra sent i det 13de hundredår (beskrevet i Sorøudgaven og af Gislason, lagt til grund for Kristianiaudg.), der har *fysumz ec*, *ec treystumz*, og det yngste, nr. 9, fra 1588, der gennemgående har *-unst*, er endelsen i de øvrige håndskrifter, fra det 15de hundredår, jeg har efterset, udtrykt ved forkortning enten i alle de forefundne tilfælde (nr. 3 *-ūzt*, nr. 6 *-ūz* samt *beiddz̄ eͨ*) eller dog i de fleste; går man ud fra de fuldskrevne former, får nr. 1 *-umzt* (fire gange, men *-umz* i *buðumz ek*), ligesom nr. 10, medens nr. 5 får *-unst*; jfr. Carl af Petersens om A. M. 510 i 4 i udg. af Jómsvík. saga, Lund 1879 s. XXXIV.

I den norske udgave er disse former normaliserede til *-umk*, hvilket unægtelig stemmer med de fleste ældre håndskrifter (se f. e. J. Thorkelsson i indbydelsesskr. fra latinskolen i Reykjavík 1862 s. 67 f.); imidlertid forekommer *-umz* mig at pege tilbage til *-umsk*, der jo også forekommer i temmelig gamle håndskrifter (*-omsc* i A. M. 325, 2 i 4 d. e. Ágrip og 645 i 4), i det jeg går ud fra den af Hoffory hævdede anskuelse, at *z* oprindelig har betydet *ts*, og forudsætter, at denne lyd også her har trængt sig ind fra andre af det tilbagevisende udsagnsords former. Kunde

nemlig *k* (*c*) allerede bortfalde af *sk* (*sc*), navnlig efter en foregående medlyd (Hofforys „konsonantstudier" s. 93 nederst og s. 96, sml. Strengleikar s. XV øv. og Ágrip 1880 s. XXIII øv.); altså af *-umsk*, måtte dette så meget snarere ske af *-zk*, altså af *-umzk* d. e. *-umtsk*. *-umz* har da fra først af ingenlunde været = *-umst*, om det end senere, efterhånden som påvirkningen fra anden og 3dje person blev stærkere, gennem *-umzt* gik over dertil. Den refleksive formrække bliver herefter følgende:

-umsk, (*-ums*), *-umzk*, *-umz*, *-umzt*, *-umst*, *-unst*.
-umk.

-umsk kan meget vel være den ældste form, selv om den tilfældigvis (som ental) ikke forekommer i de allerældste bevarede håndskrifter. Ligeledes betragter jeg det som tilfældigt, at *-ums* kun synes forefundet som flertal (Strengl. 38[22] „*bums*" d. e. *bú(u)ms*). *-umk* har jeg ikke stillet ved siden af *-ums*, da jeg ikke, som Lyngby (og Wimmer) anser hint for oprundet af *-umsk*, men sat neden under, fordi det falder helt uden for rækken og i virkeligheden, som til dels allerede af Wimmer antaget, er et, rigtignok forholdsvis gammelt, lån fra den neden for omtalte ikke refleksive række, hvis former jo, digtenes ægthed forudsat, må være betydelig ældre end de ældste håndskrifter. Medens derfor *-umsk* har et talrigt afkom, står *-umk* alene, når man ser bort fra de omstridte former med bortkastet *k*, hvilke for øvrigt også kunde være overførte fra den anden række.

2.

Buðumz (d. e. bauð mér) i höfuðlausn vers 2; ligeså har udg. 1809 bl. a. *gafumz* (dedit mihi) s. 641 i sonatorrek v. 23 samt i andre af Egils digte *urðumz* (fuit mihi) s. 479 og *erumz* s. 758; jfr. Reykjavíkudgaven 1856 s. 148, 158, 200 og 226. Hovedhåndskriftet er A. M. 132 i fol., af Gislason henført til første halvdel af 14de hundredår; bortset fra adskillige brudstykker på pergament (samlede under nr. 162), er alle øvrige herværende håndskrifter (128 i fol. på pergament, hele resten på papir) afskrifter fra 17de hundredår efter denne eller andre oldbøger. I 132 er höfuðlausn helt udeladt og af sonatorrek anføres kun første vers; hermed stemmer for bægge digtes vedkommende f. e. 460 i 4 (ved Asgeirr Jonsson) og 457 i 4 og med hensyn til sonatorrek, så vidt jeg har bemærket, alle afskrifter undtagen 453 og 462 i 4 d. e. Ketill Jorundssons gengivelser af en skindbog fra 15de hundredår (Vigfusson i Corpus poëtic. boreale, London 1883 s. 543). Disse har bægge kvæderne fuldstændige; höfuðl. findes desuden i det mindste i A. M. 146 i fol. (ved Asgeirr Jonsson), 128 og 145 i fol. samt i 461 i 4 d. e. afskrift ved Asg. Jonsson, sidste gang gennemset og rettet efter originalen ved Jón Sigurðsson (Antikvarisk tidsskrift 1846 s. 117 øv.), af den i Wolfenbüttel værende kodeks og i den dermed beslægtede 459 i 4, endelig i Worms Runir 1636 s. 227 ff. De to

ovenantydede vers af höfuðl. og sonat. påberåbes tilfældigvis i Snorres edda (I 238 og 246, II 304 og 306).

Af Eiglas håndskrifter har 132 *vrðumz* (i kap. 67) og *erūz* (i kap. 89), der er bevarede i 460; 146 og 461 har desuden *buðumz*, der i 459 er blevet *buðumst* og for resten *buðunst* (128, 146; Vorms Runir s. 228), hvortil i 453 og 462 kommer *gáfunst*. Af eddas håndskrifter har cod. Vorm. (A. M. 242 i fol.) *bvðumk* og *gafumk*, cod. reg. (gl. kngl. saml. 2367 i 4) *bvðvmc* og *gafvmk*, cod. Upsal. (i følge udgaven) *bvþvmz* og *gafvmzt*, — altså de yngste former i det efter sigende ældste håndskrift.

Dog, om end formen på *-umz* har ligget skriveren af 132 nærmest, har han dog af og til bevaret de ældre på *-umk* eller *-um*: den første f. e. i *erūka* (mihi non est) i kap. 64 (arnemagn. udgave s. 459, Reykjavíkudg. s. 152) = *erumka* 460, *erumca* 146 (Wolfenb. har *mer er æ*; K. Jorundsson har læst „*ermka*“, men har i sonatorr. v. 17 „*erunka*“); den sidste i det mindste i begyndelsen af sonat., hvor *Miok ev tregt* må læses *m. erum tr.* d.v.s. *er mer* (jfr. 457 *e m*), medens de andre har *er um* (459 *er nu*), dette altså opfattet som fyldeord (på samme måde har K. Jor. i vers 6 „*var um*“ f. *várum* d. e. var mér, hvorimod det lader til, at hans forskrift i kap. 89 har haft *erū* d. e. *erum*).

Antages med Wimmer dette *-um* for opstået af *-*umr*, får vi følgende række (den indklamrede form se Egilsson lex. poëtic. s. 141 sp. 1 øverst):

**-umr, -um*
-umk; } (*-umsk*), *-umz*, *-umzt*, *-umst*, *-unst*.

At *-umz* her skulde være udgået fra *-umc* (= *umk*) ved en mislæsning af *c* som *s*, således som Egilsson formoder (Reykjavíkudg. af Egils saga s. 269), er sikkert i enhver henseende uantageligt; men der ligger den sandhed deri, at kun de første, fra *mér* og *mik* udsprungne, former kan betragtes som ægte (jeg har endog ondt ved at tænke mig, at de fra første færd skulde være blot poetiske lavelser, uden tilhold i talesproget); de øvrige, fra *sik* udrundne, er vilkårlig tilkoblede ved afskriverne, som vel undertiden har stræbt at gengive oldformerne, men i regelen mekanisk har skåret dem over én kam med de refleksive former.

Observationes criticae.

Scripsit **Theodorus Korsch.**

I.

Enniana.

Seneca Epist. 108 (XVIII 5) 33, postquam Enni verba exscripsit — „cui nemo civis neque hostis Quivit pro factis reddere operae·pretium" — haec addit: „Ex eo se ait (grammaticus) intellegere apud antiquos non tantum auxilium significasse sed operam; ait enim Ennius neminem potuisse Scipioni neque civem neque hostem reddere operae pretium". Ubi perspicuum est, non modo in Enni verbis *opis pretium* scribendum esse, sed etiam ejusdem vocabuli *opis* accusativum casum ante *apud* praeverbium, ubi facillime excidere potuerit, inserendum. Quorum illud apud Ennium saltem iam pridem factum est, hoc in Senecae editionibus, quibus quidem uti mihi licuit, non repperi. Sed tam facilis ac proclivis est emendatio, ut verendum mihi videatur, ne rem omnibus praeter me notam pro novo invento venditare coarguar. Quamquam siquis in hac librorum, ephemeridum, programmatorum, omne genus scriptionum multitudine, quotienscumque aliquid novi invenerit, ante quam id publici iuris faciat, anxie anquirere velit, num idem aut simile quid ab aliis prolatum sit, ei nescio an non saepe contingat, ut illum laborem suscipiendum sibi videat. Atqui, quod a pluribus novatum est, ipso auctorum numero quadam tenus commendatur.[1])

Enniani epigrammatis, quod Cic. Tusc. I, 15, 34 legitur, primus versus, qui est

Aspicite, o cives, senis Enni imagini' formam,

quamquam, sicut traditus est, ab omnibus, quod sciam, toleratur, tamen, quia et numerorum asperitate et sermonis

[1]) [*Opem* addi voluit Madvigius Adv. crit. II p. 508, sed ante *auxilium*. Ipse in meo exemplo editionis Haasianae *opem* ante *apud* addendum notaveram. M. C. G.]

insolentia insignis est, ego, praesertim cum in facillimam emendationem inciderim, vix dubito, quin corruptelam traxerit. Emendatio autem mea haec est

Aspicite, o cives, senis Enni *in imagine* formam,

cum quo conferatur Ovidi Trist. I, 7, 1: *Siquis habes nostris similes in imagine vultus.*

II.

Lucretiana.

I 120:

Etsi praeterea tamen esse Acherusia templa
Ennius aeternis exponit versibus edens.

Pro extremo vocabulo Lachmannus posuit *eidem*, quod nominativum singularis numeri significaret e vetusta scribendi consuetudine. At corruptelam, siqua est, antiquam esse probant Bellesari carmen ἀκρόστιχον Anthol. Ries. 492, 1: *Sedulius Christi miracula versibus edens* et Eustheni epigramma ib. 508: *Vergilius iacet hic, qui pascua versibus edit Et ruris cultus et Phrygis arma viri. Edens* autem cum *versibus*, non cum eo quod est *exponit*, coniungendem esse vel illa duo posterioris aetatis exempla satis docent; neque Lucretium aliud voluisse docet IV 178 — 906 (ed. Bernays.): *Suavidicis potius quam multis versibus edam.*

III 907 (ed. Bernays.):

Illud ab hoc igitur quaerendumst, quid sit amari
Tanto opere, ad somnum si res redit atque quietem,
Cur quisquam aeterno possit tabescere luctu.

His deinceps adpone v. 917—928:

Nec sibi enim quisquam tum se vitamque requirit,
Cum pariter mens et corpus sopita quiescunt:
Nam licet aeternum per nos sic esse soporem,
Nec desiderium nostri nos adficit ullum:
Et tamen haud quaquam nostros tunc illa per artus
Longe ab sensiferis primordia motibus errant,
Cum correptus homo ex somno se colligit ipse eqs.

Nam haec, quae ad somnum, non ad mortem referri apparet, post v. 910—916, quibus de morte agitur, posita prorsus

inepta sunt. Ita autem traiectis versibus et sententia illustris fit et gradatio restituitur. Nam si in somno sensus nullus est, cum animae primordia ita dissipata sunt, ut mox in pristinam coniunctionem redire possint, quanto minus in morte, cum materies plane disiecta et perturbata sit, sensum suspicari licet! Turbari autem somno animi materiem Lucretius probare conatur IV 904—958.

III 931:

Quid tibi tanto operest, mortalis, quod nimis aegris
Luctibus indulges? quid mortem congemis ac fles?

Ad quae Munro: „*Q. t. t. o.* seems to mean *quid tibi est tanti momenti*"; recte is quidem vel paene recte ad sententiam, sed verbis quid fit? Haec ut illi respondeant, pro *tibi* dativo *te* accusativum scribendum puto, ut illud *est* non, ut librario visum erat, ab eo, quod est *esse*, sed ab *edendi* verbo declinatum interpretemur. Ad usum vocabuli confer, si operae pretium est, v. 991: *Quem volucres lacerent atque exest anxius angor*; Verg. Aen. XII 801: *Nec te tantus edat tacitam dolor*; Hor. Epist. I, 2, 38: *siquid Est animum.*[1])

V 1031:

Sentit enim vis quisque suam quod possit abuti.

Ita libri. neque aliter veteres editiones, nisi quod *vim* in eis legitur, quod in posteriores quoque transiit. Contra Lucianus Muellerus de re metr. p. 382 [et iam Wakefieldius] *suam* in *suas* mutare maluit collatis II 586 et III 256, ubi *vis multas* et *multae vis* scriptum exstat. Deinde Lambinus *quoad* plerisque probavit. Ac de illa quidem controversia, utrum *vim* an *suas* accipiendum sit, ut meam sententiam proferam, *uis* ex eo, quod proxime sequitur, *quis* oriri potuit, *suas* autem cur in *suam* abierit, cum *vis* intactum mansisset, mihi non planum esse fateor. De Lambini autem coniectura cum plerisque mihi non convenit. Nam sententiarum series ea est, ut non de moderatione aut de fiducia animan-

---

1) [J. L. Ussingio aliter videtur, qui in Commentario Carminum selectorum (recte, ut opinor) Lucretii verba] sic iungenda esse censet: „Quid tibi est quod tanto opere nimis aegris luctibus indulges", ordine verborum Latinis non admodum duro, v. annot. eius ad Plauti Asin. 230 et Amph. 721. M. C. G.]

tium hic agi appareat, sed potius de fine, ad quem suas quisque vires dirigit, dum sensu quodam iam inde ab initio tamquam anticipat ea naturae suae commoda, quibus potissimum, cum ad adultam aetatem pervenerit, firmus ac validus futurus sit. Haec postquam ita, ut exposui, explicanda esse mihi persuaseram, non quaerenti mihi occurrit Halieuticorum, quae inter Ovidiana feruntur, locus (v. 7 sqq.): *omnibus hostem Praesidiumque datum sentire et noscere teli Vimque modumque sui*, scilicet non eum modum, quem in rebus esse ait Horatius, sed rationem utendi. Quem locum cum ego huius Lucretiani simillimum esse statim animadverti, tum Antonius Zingerle, qui Ovidi imitationes cum maximo litterarum Romanarum emolumento pervestigavit, eius ipsius libri, quo id fecit (Ovidius und sein Verhältniss zu den Vorgängern), partis II p. 16 hinc indidem expressum esse censet. Quae cum ita sint, sic sententiae optime satis fieri posse puto, si scribamus *quo*.

V 1131:

Nec magis id nunc est neque erit mox quam fuit ante,

scilicet perpetuum illud ambitionis certamen. At Lucretio neque aequalium vita placebat neque res humanae mox meliores futurae esse videbantur. Immo haud pauca antiquissimis temporibus melius quam suis se habuisse arbitrabatur. Sin autem non desperabat fore, ut genus humanum, postquam ad Epicuri doctrinam accessisset, maiorem, quam qua tunc uteretur, sapientiam aliquando compararet, id profecto brevi futurum esse non poterat putare. Quam ob rem, nisi totum hunc locum perperam intellego, non *magis*, sed *minus* a poeta scriptum esse oportet, ut se de suo tempore et de proximis aetatibus desperare, de ceteris autem nihil conicere significaret.

V 1186:

In caeloque deum sedes et templa locarunt,
Per caelum volvi quia nox et luna videtur,
Luna, dies et nox et noctis signa severa
Noctivagaeque faces caeli flammaeque volantes,
Nubila, sol, imbres, nix, venti, flumina, grando
Et rapidi fremitus et murmura magna minarum.

Hic *fulmina* iam ab Italis restitutum est, *serena* pro eo quod traditum est *severa* Lambinus proposuit recte, ut plerisque visum, quamquam Munro hoc poetico sermoni magis convenire ait. Idem Lambinus v. 1187 *noctem soli* iussit loco cedere, v. 1190 *solem rori*. Quam duplicem mutationem Lachmannus ne verbo quidem commemoravit, codicum autem scripturam ut infirmaret, hoc monuisse satis duxit, Lucretium, si ἐπανάληψιν voluisset, *Nox et luna, dies* nempe eodem quo ante vocabulorum ordine scribere debuisse; itaque v. 1187 *lux et luna* edidit, quod Bernaysius accepit. Munro vero, cum *noctis* vocabulo iterato minime se offendi professus esset, ut illam Lachmannianam ἐπαναλήψεως rationem refutaret, exemplis usus est B 837: *Τῶν αὖθ' Ὑρτακίδης ἦρχ' Ἄσιος, ὄρχαμος ἀνδρῶν, Ἄσιος Ὑρτακίδης*, ὃν non enotatis eis quae secuntur *Ἀρίσβηθεν φέρον ἵπποι Αἴθωνες μεγάλοι ποταμοῦ ἀπὸ Σελλήεντος*, tum 870: *Τῶν μὲν ἄρ' Ἀμφίμαχος καὶ Νάστης ἡγησάσθην, Νάστης Ἀμφίμαχός τε, Νομίονος ἀγλαὰ τέκνα*, quibus locis bina nomina inverso ordine iterata sunt. Scilicet illud non animadverterat, quod Lachmannum quoque videtur fugisse, ἐπαναλήψει ita locum esse, siquid vocabulo sive pluribus iterum positis aut coniunctum aut simile vel consequens supplementi nomine adderetur. Nimirum eadem repetere sine causa non ornare est orationem, sed potius onerare. Atque coniunctum sive quod epitheti loco est plerumque nominibus additur, simile sive, ut plenius dicam, periphrasis et explicatio vel consequens ad verba quoque accedit. Per illud quid intellegi velim, hoc Lucretianum illustrabit — V 946: *scibant umori fluenta Lubrica proluvie larga lavere umida saxa, Umida saxa, super viridi stillantia musco.* Explicationis exempla haec sunto — III 12: *Omnia nos itidem depascimur aurea dicta, Aurea, perpetua semper dignissima vita*, II 955: *vincere saepe, Vincere et ingentis plagae sedare tumultus*, V 298, ubi de lychnis et taedis agitur: *tremere ignibus instant, Instant, nec loca lux inter quasi rupta relinquit*, quem locum legenti in mentem venit Cic. Prognost. de divin. I 8 14: *Et matutinis acredula vocibus instat, Vocibus instat et adsiduas iacit ore querellas.* Consequens iam in eis, quae modo adtuli, forsitan quispiam deprehenderit — neque enim id facile ab explicatione usquequaque discernas —; sed non dubium

exemplum est Propert. II 34 41: *Desine et Aeschyleo componere verba cothurno, Desine, et ad molles membra resolve choros*, quod tamen nihili aestimabit is, qui Heinsium et Baehrensium sequens 'duces *solvere membra* malit rescribere, id est Aeschylo molles choros tribuere: nam is, ad quem hoc carmen scriptum est, ab Aeschylo Homero Antimacho imitandis ad Philetae Callimachique Musam avocatur. Sed ne in re apud antiquos tritissima subtilius explicanda diutius morer, Munro, si domestica exempla excutere voluisset, quale est hoc, quod in Percyi sylloge (II p. 49 ed. Tauchn.) reperies: *There came a lazar to the king's gates, A lazar both blind and lame*, eorum rationem prorsus eandem esse intellexisset. Neque aliter aliae gentes ἐπαναλήψει utuntur, cuius rei unum testem excitabo, qui saltem pro Francogallis fidem suam interponat, La Fontaine dico, fabularum sriptorem clarissimum, apud quem in haec nuper incidi — VII 13: *Pleura sa gloire et ses amours, Ses amours, qu'un rival, tout fier de sa défaite, Possédait à ses yeux*, et IX 19: *Et m'ont laissé ravir notre pauvre Robin, Robin mouton, qui par la ville Me suivait pour un peu de pain.* Quod quoniam ἐπανάληψιν non in simplici iteratione cuiusvis verbi verborumve, sed in eadem quodam additamento amplificata positam esse satis demonstrasse videar, iam confidenter negare mihi licet illius figurae ullum vestigium eo loco, de quo nunc agitur, apparere. Ex quo efficitur v. 1188 librorum scripturam, quam Munro integram esse opinatur, non posse tolerari. De *solis* vero collocatione idem non potuit haec non addere: „Why *sol* has this unostentatious position assigned to it, I cannot tell". Immo locus, quo nunc legitur, non modo non ἐπίσημος est, sed plane alienus: hic enim meteorologica quae nos dicimus enumerantur, sol autem non aliter atque in v. 1204 iuxta lunam commemorandus erat, id quod Lambinus iam pridem perspexit. Quod idem pro *sole rorem* induxit, id ego ob causam, quam modo significavi, rectissime factum puto. Sed ut locus persanetur, praeter illa, quae Lambini acumini debentur, in v. 1188 pro *Luna* adiectivum ponendum est, quo epitheto ad *diei* vocabulum accedente ea, quae cum *nocte*

coniuncta sunt, quodam modo compensentur. Sic igitur versum refingo:

Alma dies et nox et noctis signa serena.

V 1261:

siluas ut caedere possent
Materiemque dolaret leuare ac radere tigna.

Hunc locum vexatissimum, quoniam despero me ita emendare posse, ut via et ratione id fecisse videar, paucis licet absolvere. Quod ipse ad eum corrigendum inveni, ab illo Iuntinae *dolare et levia radere* haud longe abest. Nam in hac versus conformatione, quae mihi praeter ceteras placuerat, cum hoc unum, *levia* προληπτικῶς positum, artificiosius quam pro Lucretiana simplicitate mihi videretur, postquam fortuita ejusdem libri lectio v. 1246 mihi obtulit, qui est *Pandere agros pinguis et pascua reddere rura*, continuo intellexi eam, qua offendebar, maculam in *radendi* verbo positam esse, quod ex illo *reddendi* cum exigua mutatione prodiisset.[1])

Scribebam Mosquae mense Ianuario a. MDCCCLXXXIV.

---

[1]) [*Reddere* iam Lambinus et Wakefieldius. M. C. G.]

Om verba på -*αω* i den homeriska dialekten.

Kritisk öfversigt.

Af **Chr. Cavallin.**

I.

Den homeriska frågan har under de nära hundra år, hvilka förflutit sedan Wolff utgaf sina Prolegomena, icke fått någon lösning, men såsom fråga fått ett allt rikare innehåll och framträdt i flera nya gestalter. För Wolff var hon närmast en rent historisk fråga om de homeriska dikternas ålder i förhållande till skrifkonstens ålder i Grekland; genom Lachmann blef hon företrädesvis en philologisk-aesthetisk fråga om Iliadens och Odysséens enhet som hjeltedikter. Dessa undersökningar fortsättas ännu bland Tysklands philologer med oförminskad ifver, men d e n homeriska fråga, som under det senaste årtiondet med rätta tillvunnit sig det största intresset, är den språkhistoriska, om den episka dialektens förhållande till den historiske tidens i inskrifter och litteratur till våra dagar bevarade stamdialekter. Att Homeri språk icke sammanfaller med någon af dessa, är en sak, hvarom ingen tid, som egt de gamla sagodikterna, varit i okunnighet, liksom ock de meningar, hvilka man i forntiden och i nyare tider hyst om det i fråga varande förhållandet, öfverhufvud kunna hänföras till två hufvudåsigter. Enligt den ena är den episka dialekten liksom moder till de öfriga eller den oåtskilda enhet, från hvilken de förgrenat sig; enligt den andra är den en blandning af element från de lokala dialekterna[1]). Hvardera af dessa meningar har onekligen sin del af sanning. Det finnes hos Homerus många former, som äfven af den nyaste forskningen erkännas såsom utgångspunkter för dialektåtskilnaderna, t. ex. genetiverna -*οιο*, -*αο*, -*αων*, inf. -*μεναι* m. fl.[2]), men dessa relativt ursprungliga former äro blandade med andra, som icke äro ursprung-

---

[1]) Krueger, die homerische Formlehre. 1. Anm.
[2]) Christ, Homeri Ilias 1884, prolegg. p. 133 (de vestigiis veteris graecitatis).

liga, utan åtskilnader jämte andra (*ου, εω, εων, μεν, ευν*). Å andra sidan kan den, som i Homeri språk ser en blandning af dialekter[1], svårligen förneka, att en dialekt i det bildar sjelfva uppränningen, i hvilken från de andra blott spridda trådar ligga inväfda. Vi finna af scholierna, att af de äldste grammatici Zenodotus i stridiga fall gaf det asiatiskt-ioniska elementet företräde, under det Aristarchus gynnade de attiska formerna på ett, som våra dagars critici döma, otillbörligt sätt; märkvärdigt nog förnimmes redan från forntiden en dunkelt uttalad fordran, att dikten skulle läsas på aeolisk dialekt[2]). I nyare tid har väl knappast någon satt i fråga, att icke sjelfve stammen i den homeriska dialekten, sådan som den nu föreligger, är asiatisk ioniska, men frågan är så väl huru den onekliga blandningen af äldre och nyare ioniska former bör förklaras, som ock i hvad mon ioniskan må anses blandad med element från andra dialekter, samt huru denna blandning skall tänkas hafva kommit till stånd. Beträffande först blandningen af äldre och yngre ioniska former är man i allmänhet, äfven vid olika åsigter om sjelfva de bevarade dikternas ålder och ursprungliga enhet, öfverens om den förklaringen, att, då de episka dikterna icke varit produkt af en skald eller ens af en tid, utan utvecklat sig under en tidrymd af flera generationer, från det lefvande språket alltjemnt nya former inträngt i det poetiska, under det på samma gång de äldre, i verkligheten bortdöda, elementen icke blott bibehållit sig i de äldre dikterna utan ock, i synnerhet i häfdvunna vändningar och efter versens behof, användts i de nyare[3]). Så mycket större är afvikelsen

---

[1]) Ingen har i nyare tider skarpare betonat dialektens ursprungliga egenskap af blandad än Imm. Bekker i Homerische Blätter, p. 136.

[2]) Müller, fragm. hist. gr. II. p. 246 *τὴν ποίησιν ἀναγιγνώσκεσθαι ἀξιοῖ Ζώπυρος ὁ Μάγνης Αἰολίδι διαλέκτῳ τὸ δ' αὐτὸ καὶ Δικαίαρχος.*

[3]) Leskien i Curtii Studien II. 67 ff. Sayce, über die Sprache der homerischen Gedichte, übersetzt von Imelmann 1881: Die hom. Sprache ist eine Mosaik, worin Wörter von verschiedenem Alter und aus drei verschiedenen Dialekten (dem aeolischen, ionischen und attischen) dergestalt mit einander gemischt sind, wie es nur in einem künstlichen Dialekte denkbar ist, in einer nie wirklich

i meningar rörande de andra dialekternas, särskildt den aeoliskas bidrag till Homeri språk. Den moderata midten erkänner tillvaron af ett mer eller mindre begränsadt aeoliskt element, hvilket den härleder antingen från talspråket i skaldens födelseort Smyrna, hvilken under olika tider tillhört det aeoliska och det ioniska statsförbundet (K. O. Müller), eller från asiatiskt aeoliska hjeltesånger, hvilka skulle ha föregått och bildat grundvalen för de ioniska, i större stil och omfattning utförda epopéerna (Bergk, Gr. Litt. gesch., Hinrichs, de vestigiis aeolicae elocutionis apud Homerum; Sayce, l. c. anm. 5; Christ, Prolegomena in Iliadem p. 125). De två ytterligheterna representeras af Sittl (die Aeolismen der homerischen Sprache i Philologus 1884 och i Griechische Litteraturgeschichte 1883), som öfverhufvud förnekar tillvaron af något aeoliskt element i Homeri språk[1]), och å andra sidan af Fick, die Odyssee in ihrer ursprünglichen Gestalt, wiederhergestellt (Göttingen 1883), enligt hvilken Homeri sånger ursprungligen diktats på aeolisk dialekt och först i en senare tid, och så vidt versmåttet det medgifvit, blifvit öfversatta på ioniska.

Dessa olika åsigter hafva helt naturligt icke blifvit utan inverkan på textrecensionen. Om nämligen den homeriska dialekten, sådan den i handskrifterna föreligger, på ett eller annat sätt antages vara en blandad dialekt, uppstår af sig sjelf frågan, om och i hvilken mon den kan och bör återställas till ett renare och mera uniformt skick. Svaret på denna fråga måste bero af den åsigt, man hyser om blandningens ursprunglighet och väsentlighet för dikterna, eller med andra ord: en normalisering af Homeri språk eger endast i det fall historiskt berättigande och philologisk betydelse, att dikterna en gång egt ett renare språk, en verklig stamdialekt. Det kan ju hända, att den episka dikten, i allmänhet betraktad, en gång talat en mera oblandad dialekt,

---

vom Volke gesprochener sondern von Generationen von Dichtern nach und nach für die Bedürfnisse der epischen Composition ausgebildeten Sprache."

1) „Die homerische Sprache ist von den Sprechweisen verschiedener Zeiten eines und desselben Stammes gemischt."

men att blandningen redan stadgat sig förr, än dessa åt oss bevarade dikter, Iliaden och Odysséen, tillkommit; en sådan hypothes har större skäl för sig i samma mon som det erkännes, att dessa dikter till alla sina delar, både i dem, hvilka den historiska och aesthetiska kritiken utpekar såsom de äldre, och i dem, hvilka hon utmönstrar såsom nyare, visar ett och samma blandade språk[1]). Är detta fallet, sitter naturligtvis dialektblandningen allt för djupt för att kunna uppryckas. Likaledes — om man med Sayce (l. c.) anser det fornioniska hos Homerus blott bestå i vissa häfdvunna vändningar och formler men sjelfva diktens stam vara nyionisk, tillkommen i sjette seklet f. Chr., samt delvis ega en lika konstgjord dialekt som Apollonius Rhodius eller till och med Quintus Smyrnaeus, kan naturligtvis ingen normalisering rimligen komma i fråga. För Sayce kunde på sin högsta höjd bli fråga om att utplåna spåren af den „attiska manipulation", hvilken dikten i femte seklet („Perikles' tid") af engelske philologer anses hafva undergått. Anser man deremot Iliaden och Odysséen vara af urgammalt datum (från 9de seklet), men senare antingen genom en mängd successiva småförändringar eller genom en revolution i stort hafva blifvit bragta till sitt nuvarande språkliga tillstånd, kan det svårligen slå fel, att man vill i detalj göra sig reda för versernas ursprungliga utseende, och en textrecension skall i detta fall helt naturligt röja inflytande af den föreställning, utgifvaren gjort sig om den „rätte" Homerus. Så se vi, huru redan Imm. Bekker, ehuru han fullständigt stod på den Wolff-Lachmannske ståndpunkten, enligt hvilken delarne af Iliaden äro äldre än det hela[2]), och oaktadt sin åsigt om den ursprungliga och urgamla språkblandningen hos Homerus, likväl sökte, naturligtvis med dessa grundsatser utan sträng konsequens[3]), genom införande

[1]) Wolff, Prolegomena ad Homerum, Berlin 1876, p. 84 (138). Christ, Prolegomena in Iliadem, p. 151.

[2]) Från denne synpunkt bedömde han t. ex. den olika behandlingen af Ἥρη till och med i de närstående verserne Α 551 (πότνια Ἥρη) och 595 λευκώλενος Ἥρη.

[3]) Hom. Blätter, p. 133.

ıf digamma, genom upplösning af sammandragna former m. m. återställa Homerus till ett mera archaistiskt utseende. I de senaste åren hafva Aug. Nauck (1873—1879) och W. Christ med långt vidsträcktare begagnande af den jämförande dialektforskningens resultat och långt större konsequens fortgått i samma riktning. Naucks af många skarpt klandrade radikalism att „vilja gifva en homerustext, som vore äldre än Alexandrinarnes“ (Sittl), är emellertid en obetydlighet mot den djerfhet i hypothes och utförande, som röjes i den ofvannämnda Odysséeupplagan af Aug. Fick. Ficks sats är, såsom vi hafva antydt, att Iliaden och Odysséen ursprungligen hafva diktats på aeolisk dialekt (omkring 850 före Chr., i öfverensstämmelse med Herodoti angagande) och först i 7de seklet (30de Olympiaden, 660 f. Chr.) öfverflyttats till ioniska. För denna hypothes har han två hufvudskäl; det ena, att den episka sagan och hennes scen (Mysien), hennes hjeltar och gudar och skalder alla tillhört den aeoliske stammen[1]), det andra, att i dikterna, sådana de nu föreligga, aeolismer konstant finnas i alla sådana fall, i hvilka de aeoliska och de ioniska formerna äro quantitativt olika och således de senare icke utan versens förändring kunnat insättas i de förras ställe, men deremot lika konstant icke finnas, hvar helst sådant utbyte i följd af prosodisk motsvarighet kunnat ske (sål. t. ex. ἄμμι, ἄμμες, ἄμμε på grund af prosodisk olikhet med ἡμῖν, ἡμεῖς, ἡμέας, men icke ἀμμέων såsom lika med ἡμέων). Dock hade denna aeoliska dialekt icke varit fullt densamma, som den, vi finna på lesbiska inskrifter och i lyrisk litteratur, utan en äldre. Fick nödgas t. ex. af nämnda metriska skäl att låta gen. ιο, οιο (lesb. α, ω) quarstå; icke heller vågar han utplåna sådana dubbelformer som εἰσί och ἔασι, ἔμμεναι och ἔμμεν m. fl.

Fick har icke inskränkt sig till att lemna prof på denna fornaeoliska sagodiktning, utan, såsom titeln af hans

---

[1]) Häremot Christ l. c. p. 126. Jfr. för öfrigt den sammes recension af Ficks Odyssée i Philologischer Anzeiger, 1884, 1. Christ finner emellertid åtskilligt i Ficks recension bifall värdt, såsom utbytet af α mot η i ἠνεμόεσσα, dubbelt σ i ἴσσος m. m.

skrift utvisar, till aeoliska öfverflyttat hela Odysséen eller rättare den del deraf, hvilken han erkänner för ursprunglig, i det han från på en gång kritisk-philologisk och språkhistorisk synpunkt sökt genomföra en skilnad mellan textens aeoliska och ioniska beståndsdelar. Dervid är han nog lycklig att finna sina åsigter i resultatet sammanträffa med en redan förut från blott den förre synpunkten genomförd utmönstring af diktens större och yngre partier, nämligen den, som förefinnes i Kirchhoffs die homerische Odyssee (Berlin 1859 och 1879). Enligt denne författare utgöres Odysséen af två olika och till åldren vidt skilda lager, nämligen:

1. 4 äldre stycken, nämligen: a. νόστος Ὀδυσσέως, den ursprungliga Odysséen (α 1—88. ε-η, ι, λ, ν 1—125). b. Τίσις Ὀδυσσέως ett senare (svagare) arbete, möjligen af samme författare, ν 125—ξ, och, i stort taget, π—ψ. c. Τηλεμάχεια β—δ, ο 1—282, samt d. Ὀδυσσέως νόστος, hufvudsakligen κ och μ, arbeten af senare författare. Dessa samma fyra dikter äro enligt Fick de ursprungligen aeoliska styckena af Odysséen.

2. „Füllstücke", enligt Lachmanns terminologi, eller stycken, hvilka enligt Kirchhoff en „Bearbeiter" eller „Anordner" (diaskeuast), af „ännu svagare poetisk begåfning än Telemachiens skald" i 30—50 Olympiaden[1]) hopsatt för att till ett helt, — den nuvarande Odysséen — sammanbinda de särskilda, ursprungligen sjelfständiga dikterna. Til dessa fyllnader höra α 88—442. δ 607 ff., ϑ, slutet af νέκυια, λ, stycken af ο och ϱ m. m. samt ω.[2]) Denna diaskeuast har nu Fick funnit i rhapsoden Kynaithos från Chios, äfven identificerad med den blinde sångaren från Chios i hymn. hom. 1 (v. 172); det är (enligt Fick) han, som öfversatt de ursprungligen aeoliska hjeltedikterna på sin ioniska dialekt,

---

[1]) Kirchhoff grundar denna chronologiska bestämning på η 54 f. 56—68. Då i de s. k. hesiodeiska ἠοῖαι Arete nämnts Alkinoi syster, måste verserna 56 ff. enligt Kirchhoffs mening vara yngre än nämnda pseudohesiodeiska skrift. Denna åter bevisas tillhöra en sen tid deraf, att hon omnämner Cyrenes anläggning.

[2]) Jfr. Sittls i detaljer afvikande bestämning af äldre och yngre beståndsdelar i Odysséen i „die Wiederholungen in der Odyssee", 1882.

men med bibehållande af de aeolismer, som af metriska skäl icke kunnat utrotas, samt författat fyllnadstyckena på samma blandade och konstgjorda dialekt.

Beviset för Kynaithos' identitet med Kirchhoffs diaskeuast ligger för Fick hufvudsakligen i de anspelningar på Sicilien, hvilka finnas i Odysséens senaste rhapsodier (ἀμφίπολος Σικελή, i Laertes' hus ω 366; ω 389). Af dessa slutar Fick, att dikten i sitt nuvarande skick blifvit hopsatt på Sicilien. Men enligt en gammal grammaticus uppträdde Kynaithos såsom rhapsod i Syracusae omkring 69de Olympiaden; detta tal (ἑξακοστὴν ἐννάτην) rättar Fick til 29de (εἰκοστὴν ἐννάτην) och får på detta sätt fram ungefär samma tid före Christus, som Kirchhoff bestämt för Odysséens tillkomst såsom ett helt. Från språkets sida åter ligger beviset för den vidtagna fördelningen i ursprungligt aeoliska och senare, ioniska, beståndsdelar deri, att de ionismer, som visserligen också i de förra förefinnas, kunna, om äfven med svårighet. d. v. s. genom konjekturala ändringar och utmönstringar, återföras till aeolisk dialekt, under det de talrika ionismerna i de yngre partierna „i de allra flesta fallen icke ens genom konjektur kunna undanrödjas“ [1]). Af detta förhållande slutar Fick, att de förra styckena ursprungligen alls icke innehållit några ionismer, men de senare „författats af Ionier, hvilka visserligen afsågo att efterlikna den „fornepiska dialekten“ (den aeoliska? eller den af dem sjelfve skapade blandade?), men af brist på djupare insigt i densamma snart, utan att veta det, återföllo till sin inhemska munart“; och denna slutsats är för honom så mycket säkrare, som de språkliga skälen understödjas af de från diktens komposition och sammanhang hemtade (Kirchhoffska) skälen. „Die Stellen,“ säger Fick (l. c. p. 28), „welche festsitzende Ionismen enthalten, d. h. ionische Formen, welche sich nicht ins Aeolische zurückübersetzen lassen, sind fast durchweg zugleich solche, an welche eine vernünftige Kritik von jeher Anstoss genommen hat. Treffen so Bedenken der Kritik — meistens schon die Athetesen der Alten — mit sprachlichen Verstössen gegen die Aeolis — festen Ionismen — zusammen, so ist damit

---

[1]) *Die homerische Odyssee*, p. 318 f.

bewiesen, dass die betreffende Stelle und was mit ihr zusammenhängt nicht dem altaeolischen Bestande der homerischen Gedichte angehört, sondern von einem Ionier interpolirt ist."

Ficks upplaga af Odysséen är altså ett försök att genom en samverkan af högre och lägre kritik bestämma hvad som i nämnda dikt är „gammalt och aeoliskt och hvad som är ungt och ioniskt". Hans förfarande torde karakteriseras genom följande exempel:

1. från de ursprungligen aeoliska verserna

a. bortskaffas, der så ske kan eller synes kunna ske, de ioniska orden och formerna, t. ex.:

ξ 459 συφόρβοο περρατίζων f. συβώτεω πειρητίζων. α 10 τῶν ἀμόθεν γε, θεά, θύγατερ Διός, ἔσπε (f. εἰπέ) καὶ ἄμμιν. ε 220 (m. fl. st.) οἴκαδε τ' ἐλθεμέναι καὶ νόστιμον ἦμαρ ἰκέσθαι f. ἰδέσθαι; samma utbyte af ord sker ε 209 och ζ 311 ἵνα νόστιμον ἦμαρ ἵκηαι f. ἴδηαι. η 234 f. ἔγνω γὰρ φᾶρός τε χιτῶνά τε ἔμματα κάλα,

τοῖα, τά ῥ' αὔτα ἔτευξε σὺν ἀμφιπόλοισι γύναιξι.

ist. f. εἵματ' ἰδοῦσα | καλά, τά etc.; β 152.

I dessa rättelser öfverskrider Fick icke sällan de gränser för vokalers förändring, hvilka våra homerustexter konsequent iakttaga, såsom då han eliderar ο i Λαέρταο för att undvika ionismen Λαέρτεω ι 505, ι i σέλαι φ 246, ο i τέο φ 210 (jfr. Christ l. c.). I detta stycke står han emellertid icke ensam bland homeruscritici. Lugebil i Jahrbücher f. klass. Phil. XII. Supplementb. 193 ff. fordrade för genetiven -ου öfverallt οι'[1]), hvarhelst versen det tilläte, och Christ (Hom. Il. prol. p. 137) anser sig med rätta kunna återgifva åt Homerus genetiver på α' (f. αο)[2]), ehuru han icke faktiskt inför dem i texten. — Ett liknande åsidosättande af traditionen röjer Fick, då han i texten ε 473 sätter δέδδοα f. δείδω, enligt Mahlows antagande (Zeitschrift f. vergl. Sprachf. XXIV 293—5; G. Meyer, gr. gr.), att δείδω skulle vara genom kontraktion uppkommet af δείδοα, δέδδοα. Man misskänner härvid den sanningen, att mångenstädes i språket

[1]) Lugebil anser nämligen de thessaliska inskrifternas gen. sing. på -οι vara uppkommen af -οιο, hvilket G. Meyer betviflar. Griech Gram. p. 291.

[2]) Πηληϊάδα' Ἀχιλῆος för Πηληϊάδεω Ἀ. Α 1.

fseendet på bevarande af det karakteristiska i böjnings-
ɔrmen öfverväger ljudlagen. Grekiskan låter ingenstädes
əmininas nominativändelse α, η genom kontraktion försvinna
ett ω (διπλόη διπλῆ; ὀγδόη); lika otroligt är, att det för perf.
sing. ind. karakteristiska α skulle ens af handskrift-
.fskrifvare så behandlas[1]).

b. Om ändring icke kan ske och således en i versen
ast ionism förekommer, utmönstras versen sjelf och „hvad
lermed sammanhör“ såsom „vereinzelte Einlage des Kynai-
hos“, stundom med angifvande af skäl (om ock svaga ss.
· 36—64), stundom utan anfördt skäl, t. ex. τ 114 ἐξ εὐηγεσίης
ἰρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ (för kontraktionen i ἀρετῶσι), χ 422, δ 608,
138 —9 (för slutorden πασέων, ναυτέων), ε 123—4 för ἕως, oak-
;adt den til τόφρα ζώοντες svarande relativsatsen på detta sätt
går förlorad (Christ l. c.), m. fl. Samma dom att begrafvas
i tysthet drabbar ock många verser, som i sakligt hänseende
icke förlikas med den uppställda fördelningen i äldre och
nyare stycken, t. ex. de bekante verserna α 5—9, emedan
deras innehåll (om solens oxar) syftar på den af Kirchhoff
utdömda tolfte boken, m. fl.

2. i de senare eller från början ioniska styckena af
Odysséen (Kynaithos' tillsatser) tillåter Fick icke sådana
ändringar eller uteslutningar och afvisar bestämdt de för-
slag, som af andra gjorts till undanrödjande af ioniska former,
t. ex. af συβώτεω πειρητίζων, ο 304, ehuru alldeles samma ord
ändras ξ 459; på samma sätt bemötas (p. 302) Naucks förslag
till rättelser α 91. 110. 112. 293. Fick till och med tillskapar
sjelf prosodiska hinder för digamma i de ioniska styckena,
såsom då han i ω 250 läser ἀεικέλι' ἕσσαι (ἀεικέα ἕσσαι) eller
ο 278 föredrager läsarten ἀμύμονας (ἔργα) framför ἀμύμονα
(Christ, Philol. Anzeig.). Man har svårt för att öfvertyga sig
om, att orsaken till detta olika förfarande med olika delar
af dikten skulle verkligen vara den statistiska, att svårig-
heterna för en transposition till aeolisk dialekt visa sig

---

[1]) „δίδϝοια ist im ionischen regelrecht zu *δίδϝοα, δείδοα, δείδω geworden.“ Mot kontraktionens regelmässighet är visserligen intet att anmärka, men att kontraktion fått ske, är tvifvelaktigt. Hvarför kontraherades icke lika väl ἀκήκοα till ἀκήκω?

färre eller mindre i de för äldre ansedde delarne af Odysséen än i dem, hvilka enligt Ficks hypothes hafva Kynaithos till författare. Man jämföre till antal och art de nödtvungna ändringarna i de aeoliska rhapsodierna ι och λ (9, 11)[1]) med det „ioniska“ stycket ο 300—379 eller Σπονδαί ψ 344—372, ω 205—547 (Fick, die hom. Odyssee, 292 ff)[2]).

På detta sätt har emellertid den textrecension uppkommit, som har till titel „die homerische Odyssee in ihrer ursprünglichen Gestalt“. Vi skola icke inlåta oss på kritik af hennes allmänna förutsättningar: de forngrekiska hjeltedikternas aeoliska ursprung och de till oss bevarade dikternas uppkomst genom öfversättning till en af aeolisk och ionisk dialekt blandad språkform. Vi anmärka blott det besynnerliga deri att, under det Fick finner det omöjligt, att den episka dikten i 9de seklet kan hafva begagnat en blandad, om vi så få säga, litteratur-dialekt, som uppkommit genom successiv sammansmältning af två lokaldialekter, han deremot finner samma blandning antaglig såsom en plötslig nyskapelse i sjunde seklet af en man och för recitationsstycken, med hvilka denne homerid uppträdde vid festliga sammankomster på en tid, då lokaldialekterna ännu bestodo i sin fulla egendomlighet både som talspråk och skriftspråk. Huru kunde, så må man väl fråga, de ädle Ionerna vid Delosfester till Apollos ära lyssna till Kynaithos och prisa „den blinde man-

---

[1]) Särskildt förtjenar den hänsynslösa rättelsen 208—210 uppmärksamhet.

[2]) Jfr. Christs intyg, l. c. 151 f, att med afseende på digamma ingen skilnad förefinnes mellan de för äldst ansedde delarne af Iliaden Α Δ och dem hvilka anses för yngst (Κ Ω), och Nabers (Quaest. hom. p. 79), att just de till sin ursprunglighet mest betviflade rhapsodierna med synnerlig trohet bevarat de former, som medgifva digamma, under det i „duo antiquissimi Odysseae libri“ förhållandet är motsatt. — Äfven i andra stycken gäckar den homeriska grammatiken kritikens bemödande att af språkbruket bestämma olika böckers eller afdelningars relativa ålder. Artikelns bruk t. ex. skulle man a priori vara böjd att anse såsom mera tillhörig den yngre homeriska (fornioniska) litteraturen, men den är vanligast i Iliaden, något mindre vanlig i Odysséen och ojämförligt mycket mindre i hymnerna och hos Hesiodus. Hvad beträffar de olika afdelningarna af Iliaden, är artikeln minst lika *vanlig* i Α Δ som i Κ Ω.

en från det klippiga Chios“ såsom den förnämste bland ångare, i fall det som han föredragit, d. v. s. Homeri dikter i sin hos oss traditionella språkform, för dem varit en plitterny half-aeolisk rotvelska, som, enligt Ficks åsigt, inager samma ståndpunkt af bildadt språk, som Bräsigs ammanrotning af förvridna högtyska, platttyska, latinska ch franska glosor?[1])

Hvad åter beträffar hypothesens genomförande eller fverflyttningen af Odysséens ursprungliga delar till aeolisk ;rekiska, så låta de allra flesta af de med texten för detta ndamål vidtagna förändringar hänföra sig till två hufvudlag: införande af digamma och upplösning af kontraherade tafvelser. Den i andra rummet nämnda förändringen, som örekommer i synnerhet vid verba på -αω, har erbjudit textecensenten de största svårigheter; det är till dessa verba åsom uppsatsens egentliga ämne, vi nu öfvergå, i förhoppning att det hittills anförda skall anses såsom en icke onytig inledning till ämnet. Den åsigt, Fick genomför i frågan m dessa verb, är icke i det hela ny; framställningen skall erför tills vidare lemna Fick för att historiskt redogöra ir de olika åsigterna om verba på -αω i de homeriske externa.

II.

Praesentia och imperfecta af verba på -αω förekomma os Homerus i trefaldig gestalt[2]). Han eger

1. de nyioniska och attiska sammandragna formerna[3]),

---

[1]) Die hom. Odyssee p. 28; jfr. p. 27, hvarest „das wüste durcheinander von ionischen und aeolischen Formen im jetzigen Homer“ (Kynaithos verk) kallas „ein nur durch die Ungunst historischer Verhältnisse entstandenes Mischmasch“.

[2]) Jfr. om dessa former Buttmann, Gr. Gramm. I. 181; Krueger l. c. 44 ff; Bekker, Hom. Blätter 46 ff.; Kühner Gr. Gr. § 248. Mangold, de diectasi homerica i Curtii Studien VI, — hufvudarbete särskildt beträffande formernas statistik och historik af frågans behandling. Curtius, Erläuterungen zu seiner gr. Grammatik; Wackernagel, die epische Zerdehnung, i Bezzenbergers Beiträge IV. 1878.

[3]) Hos Herodotus hafva dessa verb alltid sammandragna former, eller ock öfvergå de till typen på -εω; jfr. Steins Uebersicht (i hans upplaga).

hvilka enligt regeln äro uteslutne från verben på -εω, t. ex. *μενοινᾷς, ἀρετᾷ* (*ϑ* 329), *πειρῶνται, ἀγᾶσϑε* (*ὥς αὖ νῦν μοι ἀγᾶσϑε ϑεοί*) *ε* 129, *ἠρᾶτο, ζ* 323, *ἔλων δ* 2, *ἀμῷεν ι* 135, *ἡβῷμι* och dylika.

2. de oförändrade, öppna formerna, och dessa både med a. kort vokal, — t. ex. *ναιετάουσι, ναιετάοντα, ἀοιδιάουσα ε* 61, *ἀοιδιάει, νάει ζ* 292, *κραδάων, λάε, λάων τ* 229 f., *φάει, κατεσκίαον, μ* 436, *ὕλαον, ὑλάουσι, ὑλάει, π* 5. 9. *υ* 15, *οὔταε* (imperat.) *χ* 356, *εἰσελάων, ἐξελάων, κ* 83 och b. lång vokal: *πεινάοντες, διψάων λ* 584, *μαιμάει Υ* 490, jfr. *χρῆσϑαι, ζῆν, πεινῆν, διψῆν*, i hvilka enstaka exempel äfven attiskan visar lång stamvokal. — Dessa öppna former äro vida mera fåtaliga än de två öfriga slagen (Mangold l. c.).

3. former, hvilka jämte kontraktionsljudet hafva en kort eller lång vokal, nämligen

a. framför kontraktionsljudet en med detta till qualiteten identisk lång eller kort vokal, t. ex.: *ἀγᾰασϑε ε* 119, *ἠγᾱασϑε, ε* 122 (*ἀγάεσϑε, ἀγᾶσϑε*); *ἐλάαν* (*ἐλάεν, ἐλᾶν*) *γ* 484; *μνάασϑαι* (*μνάεσϑαι, μνᾶσϑαι*) *α* 39, *μνᾱᾳ* (*μνάει, μνᾷ*) *π* 431, *ὁρόω* (*ὁράω, ὁρῶ*) *α* 301 m. fl. *ὁρόωντες* (*ὁρῶντες*), *αἰτιόωνται* (*αἰτιάονται, αἰτιῶνται*), *μαιμώων* (*μαιμάων, μαιμῶν*; jfr. *μαιμώωσι, μαιμῶσιν, μενοινώω*, Il. *Ν* 75. 78. 79), *δρώωσι* (*δράουσι, δρῶσι*);

b. stamvokalen framför kontraktionsljudet: *ναιετάωσα*[1]) (*μεμνέῳτο* af *μεμνῄοιτο, χρεώμενος* (*Ψ* 834); jfr. Herod. *χρέωσα* af *χρῄουσα*);

c. themavokalen (bindevokalen) efter kontraktionsljudet: *ἡβώοιμι*[2]), *δρώοιμι, γελώοντες* (Bekker l. c.).

De gamla grammatici sågo i dessa företeelser dels blott en *διαίρεσις* eller *διάλυσις*, upplösning af kontraktionen (Herodianus II. 138 f. Lentz), dels en med poetisk frihet och för versens behof företagen utvidgning (*παρέκτασις, παρένϑεσις; πλεονασμὸς ποιητικός*)[3]). Hos nyare grammatici är den senare synpunkten den öfvervägande eller enda, och formerna

---

[1]) *πυλάωρος, ϑυράωρος* af *πυλή, ϑύρα* och hom. *οὖρος*; *σάω* (af *σάου*? jfr. Capelle) *ν* 230.

[2]) *Δ* 670; *ἡβῷμι Η* 133.

[3]) Om Herodiani åtskilnad mellan *διαίρεσις* och *πλεονασμός* och *κεκράαντα*ι *δ* 132 se nedanför.

bära namn af utvidgade (zerdehnte)[1]. Men för detta göra de uppenbarligen endast skäl för så vidt de jämföras med de sammandragne formerna, de senare ionisktattiska, men icke i jämförelse med de öppna formerna, hvilka, som vi sett, också förekomma i de homeriska dikterna, fast i mindre antal. Med dessa äro de såsom och inom de gränser, der de användas, quantitativt alldeles lika och kunna derför icke hafva kommit i bruk för versens behof på en tid, som ännu till sitt förfogande egde de öppna formerna[2]). De förekomma nämligen blott i sådana fall, då i de osammandragna formerna den andra stafvelsen är lång, antingen af naturen eller genom position ὁράω, ὁράων, ἡβάοιμι, αἰτιάονται o. s. v.[3]) Äfven de öppna formerna förekomma med få undantag (οὔταε, φάε, λάε) blott i detta samma fall (i κατεσκίαον δὲ Χάρυβδιν μ 436, ὕλαον προσιόντα π 5 är slutstafvelsen [positione] lång med tillhjelp af det följande ordet). Det enda exemplet på s. k. utvidgad form, som motsvaras af kort andra stafvelse i den oförändrade formen, är χρεώμενος[4]).

För versmåttet äro således de oförändrade och de utvidgade formerna lika, men jämför man dessa två slag såsom ett med de sammandragna såsom ett annat, visar sig lätt, att de två i detta hänseende ersätta och komplettera hvarandra, emedan hvartdera slaget blott under vissa förhållanden är användbart i den heroiske versen. Förhållandet är följande:

---

1) „Die Epiker erlauben sich des Metrums halber einen gleichartigen Vokal vorzuschlagen", Krüger l. c. p. 44 A. Laroche: „dem durch Zusammenziehung enstandenen langen Vokal wird der gleiche, gleich viel ob lang oder kurz vorgeschlagen oder nachgesetzt".

2) Krueger. l. c. Anm. 3.

3) Det enda exemplet på ursprungligt kort slutstafvelse med diektasis är γελώων υ 347 (Codd. γελοίων, γελόων, enl. Ahrens, Beiträge zur Etymologie, p. 145, af γελοιάω).

4) „Dem Contractionslaute wird ein ε vorgeschlagen", Krueger, l. c. — Jfr. αὐτοχόωνος (χόανον?), Hom. Ψ 826, och i allm. om diektasis (assimilation) utom kretsen af verba på -αω, Mangold l. c 196. Till dessa har Fick i sin upplaga af Odysséen lagt λᾶας λᾶς af λᾶυς, såsom han skrifver ordet ι 537.

a. af enstafviga verbalstammar i aktivum förekomma blott de oförändrade öppna formerna, desslikes af *κραδάω* och *ναιετάω* (med undantag för *ναιετάωσα*);

b. der stammen framför *α* har en troché, kunna endast öppna eller diektatiska former användas: *ἀοιδιάουσα, τηλεθόωσα*, icke *ἀοιδιῶσα, τηλεθῶσα*, hvilka innehålla trochéer;

c. hvarhelst deremot framför kort *α* går lång stafvelse eller två korta, äro endast kontraherade former användbara, emedan eljes likaledes trochéer eller tribrachi skulle inkomma i den daktyliske versen: *πειρῶντο, προσηύδων, ἀρετᾷ, ἀλώμενος*, icke *προσηύδαον*, om ej vokal följer, *πειράοντο, ἀρετάει* l. *ἀρετάᾳ, ἀλαόμενος.*[1])

Då sålunda de oförändrade och de s. k. utvidgade formerna förhålla sig alldeles lika till versen och till de kontraherade formerna, men icke alla de utvidgade kunna tänkas hafva uppkommit af de kontraherade på samma sätt eller genom enkel upprepning af kontraktionsljudet, då slutligen i ett eller annat fall den förutsatte kontraherade formen alls icke finnes till eller kunnat finnas, såsom *νηπιᾶς* till *νηπιάας*[2]) och *μενοινῇσι* till *μενοινήησι*[3]), kunde det med skäl synas rättare att förklara de s. k. utvidgade formerna utan afseende på de sammandragna såsom en phonetisk modifikation af de oförändrade öppna. De allra fleste utvidgade former skilja sig från de oförändrade faktiskt så, att de innehålla två lika vokaler, der de senare ega två olika. Äro nu dessa i den punkten ursprungliga, så hafva naturligtvis de förra uppkommit genom assimilation.

---

[1]) Sällan förekomma sammandragna och utvidgade former såsom varianter på samma textställe. Så är t. ex. fallet med formerna *στροφάασθαι, τροπάασθε*, hvilka äro varianter till *στρωφᾶσθαι, τρωπᾶσθαι* *Ο* 666, *Π* 95 *Υ* 422 *Ι* 463. Nauck föredrager enligt grundsats de förra formerna. Christ föredrager *Ι* 463 *στροφάασθαι* „ob numerorum scabritiem licet forma *στρωφᾶτ'* *Ν* 557 metro stabilita sit." Fick skulle här läsa *στρώφατο*; se det följande.

[2]) *α* 297, ss. man antager af nom. sing. *νηπιέη* acc. pl. *νηπιέας* (jfr. Scholierna och Mangold l. c.).

[2]) Il. *Ο* 82, Aristarchi läsart, utdömd af Buttmann, Gr. Gr. I. 181 ff., såsom aeolisk (af *μενοίνημι*) försvarad, af Curtius, das Verbum I. 356. Redan i forntiden fanns varianten *μενοινήσειε*

Vi stå här vid den s. k. assimilationstheorien, hvilken, först antydd af Göttling[1]), sedan af Leo Meyer[2]), G. Curtius samt philologer af hans riktning närmare utvecklats. Icke ordningen ὁράων, ὁρῶν, ὁρόων — heter det hos Meyer — utan ordningen ὁράων, ὁρόων, ὁρῶν utmärker det rätta, genetiska förhållandet mellan formerna; ὁρόω är icke utvidgadt af ὁρῶ, utan har genom assimilation framgått omedelbart af ὁράω och betecknar just sjelfva öfvergången mellan oförändrad och kontraherad form; först göras af två olika vokaler två identiska och sedan sammansmälta dessa till ett långt ljud[3]). På samma sätt äro ἐλάαν, ὁράᾳ, μηχανάασθαι, ἡβώοιμι, öfvergångsformer mellan ἐλάεν, ὁράει, μηχανάεσθαι, ἡβάοιμι och ἐλᾶν, ὁρᾷ, μηχανᾶσθαι, ἡβῷμι. Assimilationen är i vissa fall progressiv; nämligen då ett följande ε assimileras med ett föregående α (ἐλάεν, ἐλάαν), i andra regressiv, då ett föregående α assimileras med följande ο-ljud (ὁράων, ὁρόων); här som i ionisk kontraktion öfverhufvud segrar α öfver ε, men besegras af ο. Sådan assimilation, anmärker Curtius, förekommer äfven på andra områden af den grekiska ljudläran, t. ex. σόος f. σάος[4]), φαάντατος af φαένατος, ἐξεφαάνθη af ἐξεφαένθη, φόως af φάος[5]), samt väl i vissa masculina nomina[6]) Δημοκόων o. dyl. med urspr. kort α, hvaremot långt α i dessa ord (Ποσειδάων) aldrig assimileras. Denna theori kunde emellertid, särskildt i det outvecklade skick, hvori hon först framställdes, icke undgå att blifva föremål för betänkligheter och motsägelser. Leo Meyer anmärkte sjelf, att i vissa fall de assimilerade

---

[1]) Litteraturen hos Mangold l. c.

[2]) Kuhn, Zeitschr. f. vergl. Spr. X. 1861 p. 45 ff. Icke heller Imm. Bekker synes vara främmande för ett sådant betraktelsesätt, då han l. c. 47 säger, att det korta α framför ω „sich in ο verloren“.

[3]) Jfr. Corssen, Aussprache des lateinischen I.

[4]) Enligt denna åsigt om uppkomsten af ο i σόος rättar Nauck ο i de former, hvilka icke ega ο i ändelsen, ss. σόα, σόη till σάα, σάη ν 364, Ω 382; jfr. σᾶ, Plat. Critias 111 D.

[5]) Det af Curtius och Mangold tillagda exemplet νηπιάας af νηπιέας faller också enligt denna uppfattning utom analogien (regressiv assimilation af ε med α).

[6]) Bekker l. c. 47.

formerna oregelbundet visade lång vokal i andra rummet; ὁρόων utvecklade sig normalt af ὁράων men ω, ῳ i αἰτιόωνται, εὐχετόῳντο hade, lika litet som φόως, tillräcklig grund i motsvarande grundformer; af αἰτιάονται, εὐχεταοίμην, φάος kunde genom assimilation endast komma αἰτιόονται, εὐχετοοίμην, φόος, hvilka former derför också borde införas i texterna[1]). Häremot invändes åter[2]), att genom sådant antagande den assimilerade formen upphörde att vara det, han enligt theorien skulle vara, nämligen öfvergångsstadium mellan öppen och kontraherad form, ty af αἰτιόονται måste genom kontraktion blifva αἰτιοῦνται, icke αἰτιῶνται. En sådan slutsats kunde L. Meyer så mycket mindre erkänna, som verba på οω icke sammandraga sina två ο till ου hos Homerus. Han sökte derför afvisa anmärkningen med påståendet, att sammandragning af två identiska vokaler till en lång af samma valör (οο till ω) vore den ursprungliga kontraktionslagen, en sats, som med all sin skenbart logiska riktighet historiskt saknar berättigande på homeriskt språkområde[3]). Det samma kan ock sägas om den förklaring, Meyer gifver i andra upplagan af sin „Vergleichende Grammatik der griechischen und lateinischen Sprachen“ I. 1 (1882), nämligen att ett sådant af α genom assimilation uppkommet ο väl icke egde alldeles samma valör, som hvarje annat ο, och derför icke kunde utöfva samma verkan i kontraktionen.

En annan anmärkning af samma art var den, att af ὁράει endast kunde blifva ὁράαι, icke ὁράᾳ, af ἐλάεν endast ἐλάᾶν, icke ἐλάᾱν, då intet skäl förefunnes för vokalens förlängning vid assimilationen. Mangold, som framställt denna anmärkning, l. c. 174, sökte med afseende på ἐλάαν visa, att det i sjelfva verket hade kort ultima och endast finge den förlängd genom verscaesurs inverkan; ὁράᾳ åter af ὁράει ansåg han vara en anslutning till konjunktiven ὁράᾳ af ὁράῃ. Redan förrän Mangolds afhandling utkom, hade emellertid G. Curtius[4]) framställt den förklaring af quantitetsförhållandena i

[1]) Jfr. Naucks Ilias t. ex. Π 188.
[2]) af Dietrich, se Mangold l. c.
[3]) Wackernagel l. c.
[4]) Studien III. 398 ff.

dessa former, hvilka han i senare skrifter ytterligare sökt styrka[1]). Först, heter det, måste man antaga, att stamvokalen i dessa verba i allmänhet ursprungligen varit lång, såsom han ännu är i enskilda, dels konstant i πεινάω, διψάω, dels omvexlande med korthet ἀγάομαι[2]), ἀάω[3]). Vidare har denna stamvokalens längd genom metathesis quantitatis öfvergått till themavokalen (bindevokalen), en företeelse, hvilken förekomme på flera områden af det grekiska formsystemet. På samma sätt som af βασιλῆος, λαός, blefve βασιλέως, λεώς, hade af χρηόμενος blifvit χρεώμενος, af αἰτιᾱονται αἰτιᾱωνται; detta senare hade genom assimilation öfvergått till αἰτιόωνται; så hade ock ὁράᾳ uppkommit af ὁρᾱει, ὁρᾱῃ; i ναιετάωσης af ναιετᾱούσης hade det andra ledet af vokalförändringen, assimilationen, uteblifvit; tvärtom föreläge assimilation utan metathesis i ἡβώοιμι (ἡβᾱοιμι), ἡβώοντες. Mot dessa antaganden anmärkte Mangold, i Curtii Studien VI (s. 139), bland annat: 1. att man enligt analogien med verba på -εω måste antaga, att stamvokalen α, som visserligen ursprungligen varit lång, redan före kontraktionen förkortats; om ej detta varit fallet skulle nämligen t. ex. af φιλήομεν hafva blifvit φιλῶμεν. Mangold ville derför i αἰτιόωνται se en analogibildning i oregelbunden anslutning till ὁρόων, ὁρόω, hvilken mening omfattats af Christ i hans detta år utkomna Prolegomena ad Iliadem p. 176. Då emellertid det homeriska språket ännu, sådant det föreligger, visar ett vacklande mellan lång och kort stamvokal α, synes detta Mangolds inkast vara af jämförelsevis mindre betydelse. Sådan quantitativ obestämdhet röjer sig i ionisk och attisk dialekt öfver allt, hvarest en halfvokal bortfallit[4]), och att här ursprungligen

---

[1]) Erläuterungen zu seiner gr. Schulgr. 3. Auflage. p. 95. Till Curtius sluter sig Kühner i Ausführliche Gramm. § 248.

[2]) ε 119, 122

[3]) φ 296, 279. κ 68. Leo Meyer hade (l. c. p. 48, 53) förklarat längden i ἡβώοιμι, πεινάοντες såsom en simpel metrisk nödfallsutväg, en åsigt som redan finnes hos Herodianus II. 138 p. 11 (Lentz).

[4]) Deremot är väl ovisst, om man på aeoliskt område har rätt att antaga kort α i ναός, φάος, såsom Fick gör i sin aeoliske Homerus ν 94. η 9.

mellan vokalerna varit ett ι, är otvifvelaktigt[1]). Denna uppkomst för det långa α är ock den enda förklaringsgrunden för dess underlåtenhet att öfvergå till η; såsom en för formen charakteristisk vokal förblifver detta långa α enligt regel oförändradt, under det bruket i andra fall af samma slag är vacklande, ss. ἀήρ (αὐήρ), ἱέρος o. d. 2. Af större betydenhet är Mangolds andra inkast, som bestrider sjelfva theorien om metathesis quantitatis i den utsträckning, Curtius gifvit denna ljudförändring. Den förekommer, säger Mangold, på intet annat område utan i sådana fall, i hvilka den förste vokalen är *e* eller öfvergår till *e* (l. c. 170). Då Curtius såsom exempel på en metathesis quantitatis (med assimilation) utan ingående ε anfört φᾶος φόως, θᾶκος θόωκος, αὐτοχόωνος (χόϝανον) — han hade kunnat tillägga μεμᾱῶτας och μεμᾱότας *B* 818 —, förklarar Mangold, att dessa former med -οω- icke uppkommit genom metathesis quantitatis, utan genom en progressiv ersättningsförlängning för det mellan vokalerna försvunna digamma. Curtius synes häremot med rätta invända, att det sist nämnda förklaringssättet är minst lika dunkelt, som den s. k. metathesis quantitatis och att det icke finnes något inre skäl för den inskränkning, Mangold för denna uppställt. Emellertid kan Curtius icke förneka, att en svårighet qvarstår olöst i de former, som förete två långa vokaler, såsom μαιμώωσι (μαιμᾱουσι l. μαιμώουσι, μαιμάωσι), och μενοινᾱᾳ (*Τ* 164)[2]). Dessa former så väl som det sporadiska i assimilationens framträdande, då den nämligen är inskränkt till iambiska eller spondeiska vokalkomplexer (-αονται, -ᾱονται), men utesluten från trocheiska

---

[1]) Sittl, die homerischen Aeolismen.

[2]) Bergk, gr. Litt. gesch. I. 868. Anm. 184. En lika mycket eller ännu mera oförklarlig bildning är det *υ* 390 förekommande γελώωντες eller γελοίωντες; Buttm. γελοιῶντες, Nauck γελώοντες. — De verba på *οω* tillhörande former, hvilka visa en sammanblandning med eller öfvergång till α-klassen, δηιόφεν, ἀρόωσι, hafva vi förbigått; en rationel förklaring, ss. af verba på -οω, medgifva de blott enl. Curtii hypotheser. Sjelfva företeelsen af långt *o* såsom sådan förekommer både hos Homerus och i Attiskan (ζώειν, ῥιγῶν inf.). Christ har undanrödt δηιόωντο, δηιόωντες, „ut codicum portenta“ l. c. 176.

och pyrrichiska (ἀγάομαι, ἀλαόμενος), föranleder Curtius till det medgifvande, att „die homerische Sprache manche Eigenthümlichkeiten hat, die auf fortwuchernde Analogie und missverständliche Nachbildung zurückzuführen sind.“ På annat ställe (Stud. IV. 478) har han om homerisk vokalism[1]) gjort ett ännu rundligare medgifvande: „Wir haben es nur zum Theil mit einem sprachlichen, zum Theil aber mit einem technisch-poetischen Probleme zu thun, das nur aus der Seele der die homerische Sprache konstituirenden Sänger herausbegriffen oder bis zu einem gewissen Grade des Verständnisses gebracht werden kann.“

Med yttranden sådana som dessa har Curtius väl icke framkallat men aningsvis antydt ett hans eget alldeles motsatt betraktelsesätt, enligt hvilket den företeelse, hvilken man från olika synpunkter kallat diektasis eller assimilation, skulle vara en för sjelfva det grekiska språket främmande och endast det rhapsodiska föredraget eller till och med blott texternas orthographi vidkommande egendomlighet[2]). I outvecklad och omotiverad form och såsom blott en gengångare af den gamla läran om diektasis, förekommer åsigten hos Suhle i „Homerisches Lexikon“ Einl. p. 2 och hos Bergk, Griech. Literaturgeschichte I. 868: „Zerdehnung“ är, säger Bergk, en lång vokals upplösning i två lika ljud och är en poetisk frihet, hvilken gjorde skalden god tjenst för att bemästra det hårda språkstoffet. Den måste förklaras af de episka dikternas recitation. Då nämligen sångarens stämma längre dröjde på en stafvelse och till tre- eller fyrtidig stegrade hennes tvåtidiga längd, upplöste sig vokalen i två skilda ljud och skriften har troget återgifvit recitationssättet. Emellertid har den homeriska poesien[3]) inskränkt denna

[1]) Om formerna ἔην, ἤην.

[2]) Samma antydan gifver Gust. Meyer i sina dunkla ord Griech. Gramm. § 128: „Die Frage über die sogenannte epische Zerdehnung betrachte ich als eine nicht der griechischen Grammatik sondern der homerischen Prosodik und Metrik, resp. Textkritik zugehörige und lasse sie deshalb unerörtert“, ett förfarande, hvarmed Collitz i Bezzenbergers Beitr. VII. 174 finner saken „zu kurz abgetan“.

[3]) Om det vidsträcktare bruk, som Alexandrinare och senare gjort af diektasis, jfr. Bergk l. c. och Mangold l. c.

frihet till sådana stafvelser, hvilka uppkommit genom kontraktion af tre (eller fyra?) tidsdelar och i hvilka sålunda just det ursprungliga måttet återställes genom kontraktionen.— Huruvida kontraktionen och bruket att upplösa de kontraherade formerna allt ifrån början tillhört det homeriska språket eller först uppkommit i en senare utvecklingsperiod, är en fråga, som Bergk lika litet uppkastat som den, huruvida sångarne må tänkas hafva kunnat skilja mellan sådana långa stafvelser, som uppkommit genom kontraktion, och andra, med hvilka detta icke var fallet och som derför icke med rätta kunde upplösas.

Den språkhistoriska motivering, som åsigten saknar hos Bergk, har hon erhållit genom Wackernagels ofvan nämnda afhandling (Bezzenbergers Beiträge etc. IV), hvilkens resultat är, att de s. k. utvidgade formerna (ὁρόω, ὁράᾳ) icke uppkommit omedelbart (genom assimilation) af de ursprungliga (ὁράω, ὁράει), utan förmedlats af de kontraherade (ὁρῶ, ὁρᾷ), men icke på grund af en talspråket eller skaldespråket tillhörande licens, utan i följd af bemödandet att återställa det genom halfvokalers bortfallande och genom kontraktion hopkrympta versmåttet i de homeriska dikterna eller, med andra ord, att den vokalupprepande utvidgningen haft sin orsak i olikheten mellan det fornspråk, på hvilket de gamla dikternas versmått var beräknadt, och det lefvande språk, hvars former efterhand inträngde i dikterna i de äldre formernas ställe[1]).

Denne sats framkommer hos Wackernagel såsom resultat af en väl sammansluten kedja af faktiska bevis, nämligen:

1. Negativa bevis: Assimilationen förekommer ingenstädes i grekiskt folk- eller litteraturspråk utom hos Homerus och hans imitatores. Hvad särskildt ioniskan beträffar, behandlar hon eljes αο eller αω på helt annat sätt, nämligen med förändring af α till ε t. ex. Ἀτρείδεω, icke Ἀτρείδοω,

---

[1]) „Wir werden darauf hingewiesen die zerdehnten Formen nicht aus Vorgängen der lebenden Sprache sondern aus Eigenthümlichkeiten sei es des epischen Stils sei es der homerischen Textesgeschichte zu begreifen", l. c. p. 265.

af Ἀτρεΐδαο. — De s. k. assimilerade formerne äro, då den s. k. metathesis quantitatis icke kan sträckas utöfver de af Mangold utstakade gränserne, faktiskt icke mellan- l. öfvergångsformer mellan de oförändrade och de kontraherade; af ὁρόωτε måste på ioniskt språkområde blifva ὁροῖτε, af αἰτιόονται αἰτιοῦνται osv. (jfr. ofvan).

2. Positivt bevis: Många homeriska former röja sig otvifvelaktigt såsom förvanskningar af äldre, föranledda dels af oriktig öfverflyttning från ett äldre alfabet, t. ex. ἕως af ett ἕος, i hvilket ε utmärkte lång vokal, ἤδη af (ἠϝείδη l.) ϝείδη med en augmentering l. kontrahering, som först kunnat inträda sedan digamma bortfallit; ἔγρετο (Hom. Il. Η 434 och Ω 789) fattadt ss. af ἐγείρω ist. f. ett ἔγρετο = ἤγρετο af ἀγείρω; dels deraf att man i texten insatte det ord eller den form, som tillhörde det hvardagliga och lefvande språket, t. ex. ἔλπει för ϝέλπει, νεμεσσηθῶμεν ἡμεῖς för νεμεσσηθήομεν ἄμμες o. dyl. När nu i följd af dessa moderniseringar ordens quantitet icke fyllde versmåttet, tillade man småord t. ex. δ', ῥ' (πάντας μὲν ῥ' ἔλπει, β 91), οἱ (νεμεσσηθῶμέν οἱ ἡμεῖς, Ω 53), ὅ τ' (ἦσθιε δ' ἕως ὅ τ' ἀοιδός ɔ: δ' ἧος ἀοιδός), eller sökte genom inre utvidgning af orden ersätta bristen. Ett sådant sätt vore Zerdehnung eller klyfning af vokaler, t. ex. ἀάσχετος f. ἄσχετος (ursprungligen ἀνάσχετος med den fulla formen ἀνα ss. privativt prefix), ἔηξε af ἦξε kontraheradt af ἔαξε, ἔϝαξε, εἥνδανον af ἥνδανον (ἐϝάνδανον) eller af diphthong: ὤιξε af ᾦξε, kontraheradt af ἤοιξε, af den med ursprunglig diphthong förseddе roten οἰγ-. Så hade man ock, sedan genom inträde af kontraktion i verba på -αω versmåttet liksom hopkrympts eller fått luckor, ifyllt luckorna genom klyfning af kontraktionsljudet. Homerus hade t. ex. diktat α 301: καὶ σὺ φίλος — μάλα γάρ σ' ὁράω καλόν τε μέγαν τε; genom kontraktion hade detta blifvit: — μάλα γάρ σ' ὁρῶ —; sedan man märkt bristen, hade måttet fyllts genom klyfning af ω: μάλα γάρ σ' ὁρόω —. På liknande sätt komme αἰτιόωνται af αἰτιάονται, αἰτιῶνται; ἡβώοντες af ἡβάοντες, ἡβῶντες o. s. v. De företeelser af vokalförändring, som icke visade sådan enkel klyfning, hörde icke till samma slag: ναιετάωσα komme icke af ναιετῶσα utan vore blott missförstånd af ett ναιετάοσα, hvilket i ett alphabet, som egde ω och ου, hade bort transponeras till ου. Hela denna utvidg-

ning vore en uppfinning af rhapsoder eller afskrifvare, och tillhörde icke ursprungligen det homeriska språket, icke heller hade den någon grund i någon verklig folkdialekt.

Desse äro hufvudpunkterna i Wackernagels hypothes, hvilken från flera sidor rönt obetingadt bifall[1]). Onekligen är också bevisningen i mycket både slående och bindande, men theorien lider af en viss svårighet för att, om vi så få säga, fatta fäste i den homeriske texten och den homeriske tidens förhållanden. I dessa hänseenden synes följande kunna med skäl anmärkas[2]):

1. Wackernagel erkänner dubbelheten af öppne och sammandragne former såsom ursprunglig och outrotlig i de homeriske texterna. „Neben *ὁράω* stehen *ὁρῶ, ἐφορᾷς, φοιτῶσι, ἡβῷμι* vollgültig überliefert da“ (pag. 308); till och med *ὥγνυντο* ligger för Wackernagel icke utom Homeri dialekts gränser. Men om så var, att rhapsoder och afskrifvare voro vane vid denna tvåfald af former, huru kunde då här och der den luckor i texten vållande kontraktionen locka dem till att införa de assimilerade formerna, om dessa former saknade allt stöd af samtidens verkligt talade eller af det poetiskt-traditionella språket? Huru var det möjligt, att de, som hade *ναιετάοντα* för ögon och öron, då de märkte *αἰτιῶνται* vara stridande mot metrum, icke införde *αἰτιάονται*, utan i stället tillgrepo ett så groft fyllnadsmedel som vokalklyfningen? Och om detta bruk inrotat sig, hvilken har då varit orsaken dertill, att ändå en så pass stor qvarlefva af ursprungliga former räddat sig undan förstörelsen?

2. Men det är icke endast rättelsens art och utsträckning, som är svår att begripa; sjelfva skadans tillkomst är det icke mindre. Wackernagel anför, att i fornindisk poesi

---

[1]) Sayce, l. c. p. 63: „Die ganze Reihe dieser Formen ist die Erfindung von Rhapsoden oder Abschreibern, welche in dem Bestreben das Metrum von Versen wiederherzustellen, die in Folge des Verlustes des Digamma oder durch das Zurücktreten irgend welcher anderen Eigenthümlichkeiten gelitten hatten, zu diesem Zwecke die fälschlich dafürgehaltene Analogie anderer alten Wörter herbeizogen“.

[2]) Jfr. Curtius, Leipzig. Studien 2. k. Ph. III. p. 192 ff.

likaledes föreligga verser, hvilka genom språkets modernisering förlorat en del af sitt fulla mått, äfvensom att indiske grammatici angifva konstlade och orimliga sätt att fullständiggöra dem. Då han emellertid uppgifver, att dessa rättelseförslag helt och hållet stannat inom theorien och icke genomförts i texterna, får man väl antaga, att båda stadierna i denne förvanskningsprocess tillhöra en tid, då sångerna upphört att lefva på folkets läppar eller åtminstone då det metrum, hvarpå de affattats, icke mera af folket förstods och fattades i sitt förhållande till det talade språkets rhythmus. I Grekland deremot skulle båda stadierna, så väl versmåttets sammankrympning som dess återställelse, hafva tillhört den tid, då Homeri dikter väsentligen egde sin tillvaro blott såsom reciterad poesi och då deras ursprungliga på stafvelsernas quantitet grundade rhythm var i full öfverensstämmelse eller rättare fullt identisk med det talade språkets rhythm. Somliga moderniseringar och utfyllningar gå ju, enligt Wackernagel, tillbaka ända till den tid, då η och ω först infördes i ioniska skriftspråket. Är det nu tänkbart, att rhapsoderne eller deras åhörare någon tid voro så utan sinne för den quantitetsskilnad, på hvilken versens rhythm berodde, att de fördrogo sådana verser, som

ὢ ποποι οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιῶνται — eller

ἧ που καγχαλῶσι κάρη κομῶντες Ἀχαιοί?

För att den felaktiga rättelsen skulle ske, måste ju först, enligt hvad det synes, förfalskningen ha gjort sig gällande och det ursprungliga rätta ha förglömts. Vill man åter antaga, att „rhapsoder eller afskrifvare“, utan att någon tid af felaktig prosodik gått emellan, omedelbart från det archaistiska αο, αου öfvergingo till οω för att närma uttalet till det hvardagliga ω[1]), då har man både uppgifvit Wackernagels

---

[1]) „Aliquanto ante Pisistrati aetatem — rhapsodos nec non recentiorum carminum auctores ipsos, cum sonoram modulationem magis hominibus placere vidissent necdum scriptis litteris coercerentur“ — — såsom Christ från assimilationstheoriens ståndpunkt raisonnerar Proleg. in Il. 176.

ståndpunkt och återkommit till frågan, hvarför rhapsoderna icke gjort detta öfverallt, utan låtit sådana former som ἱλάονται och ναιετάωσα quarstå.

Kanske skall man invända, att vi ju i våra texter verkligen ega sådana, genom utplånande af archaismer uppkomne felaktiga verser, som dem Wackernagel förutsätter, nämligen i de bekanta genitiverna Αἰόλου, Ἰφίτου κ 36, 60. Β 518. Genom förändring af den ovanligare genitivformen οο till ου hade sådana verser uppkommit, som

βῆν εἰς Αἰόλου κλυτὰ δώματα· τὸν δ' ἐκίχανον

υἱέες Ἰφίτου μεγαθύμου Ναυβολίδαο.

Men det sätt, hvarpå de gamle critici bedömt dessa verser, talar icke för Wackernagels hypothes. Om κ 60 heter det i scholierna: ὁ στίχος σφηκώδης (strigosus, hopsnörpt, tunn), λαγαρός. σφηκῶδες δ' ἐστὶν τὸ ἐλλεῖπον ἐν μέσῳ τοῦ στίχου χρόνου. τὸ δὲ μονόχρονον ὡς δίχρονον λαμβάνομεν. Och i scholiet till Α 518: τὴν μέσην τοῦ Ἰφίτου ἐκτείνομεν διὰ τὸ μέτρον. Dessa scholier visa både att sådana luckor i metrum icke undgingo Alexandrinarnes uppmärksamhet och att de icke visste att använda diektasis för deras ifyllande. Om de haft någon aning om detta enkla medel att återställa versmåttet, hade de utan tvifvel i stället för den grofva förlängningen af ο och ι i penultima, föreslagit att läsa Αἰολόου, Ἰφιτόου. Ja, säger man, en sådan diektasis eller διαίρεσις (Schol. till α 70) har man i forntiden verkligen antagit i verserne

ἀντίθεον Πολύφημον, ὅου κράτος ἐστὶ μέγιστον (α 70),

φυλόπιδος μέγα ἔργον, ἕης τὸ πρίν γ' ἐράασθε (Π. 208).

Härtill svara vi: ett är att antaga, att en i texten af gammalt förefintlig dubbelhet af vokaler i former, der det vanliga språket har enkel vokal eller diphthong, i dikten ursprungligen uppkommit genom διαίρεσις, ett annat att sjelf skapa διαίρεσις i reflekterad afsigt att rätta versen. Det förra hafva de gamle critici gjort i stor utsträckning, men att Alexandrinarne eller deras mer och mindre okritiske föregångare i textens konstitution och recension gjort det förra, kan icke bevisas. I α 70 och Π 208 hafva helt visst på ingen tid stått enstafviga ord, οὗ och ἧς, utan på det förra stället ὅο, hvars sista positione långa ο af missförstånd

rättats till ου, på det senare alltid och ursprungligen ἕης; man må nu förklara eller rätta formen huru som helst[1]): intet ger vid handen, att ἕης skulle vara rättelse för versmåttets återställelse.

3. Ett kraftigt stöd erhölle Wackernagels hypothes, om det kunde anses bevisadt, att ursprungliga diphthonger och enkla vokaler i det homeriska språket blifvit klufna för versmåttets behof, såsom förenämnda ἧς till ἕης[2]), κέκρανται af κεράννυμι till κεκράανται, ἦξε till ἔηξε, ᾦξεν till ὤιξεν, ἄσχετος till ἀάσχετος. Men för ingen af dessa former synes beviset vara gifvet. ἔηξε, ἑήνδανον kunna lika väl ha uppkommit genom en kontamination af ἔαξε och ἦξε d. v. s. genom augmentets inflyttande i den archaistiske, ϝ behållande eller förutsättande formen, såsom väl otvifvelaktigt förhållandet är med ἑώρων af ἑόρων (jfr. ἑόρακα) och ὥρων. Att κεκράαντο δ 619, ο 116 skulle höra till stammen κεράννυμι, är, oaktadt åsigten har Cobets auktoritet för sig (se Ameis—Hentze till δ 619), en omöjlighet; oafsedt vokalklyfningen, medgifver hvarken betydelse eller form, som, med förutsättning af vokalens längd, borde varit κέκρηντο (jfr. ἐπικρῆσαι), denna förklaring[3]). Af samma högst ovissa slag är γεγάατε f. γέγατε (Batrachomy. 143), hvilket skulle innehålla διέκτασις af kort vokal och detta i en skrift, som i öfrigt saknar exempel på så väl öppne som diektatiske former af verba på -αω. Om ἀάσχετος E 892 (ostyrig, obändig) bevisar Wackernagel, att det ursprungligen hetat ἀνάσχετος, i hvilken form liksom i ἀνάεδνος[4]), ἀνάπνευστος (Hesiod. Theog. 797), hela ordet ἀνα varit privativt prefix; ἀνάσχετος hade först blifvit moderniseradt till ἄσχετος och sedan genom klyfning af α utvidgadt till ett versen fyllande ἀάσχετος. Att här ett missförstånd af språket ligger til grund,

---

[1]) Jfr. Naucks upplaga och Curtii Erläuterungen 3. Aufl. p. 78 f.

[2]) Vid sidan härom står det hesiodeiska ἑεῖς f. εἷς; jfr. Herodianus II. 138 f., Lentz, som skiljer mellan διαίρεσις, upplösning af kontraherad form, och πλεονασμός eller en icke af formens historia motiverad utvidgning. Jfr. ock Hes. Opp. 241 μηχανάαται.

[3]) Wackernagel l. c. erkänner den icke heller. Ursprungligen härleder sig förklaringen från scholiet: κεκράαντο ἀπήρτιστο ἢ κεκέρασται.

[4]) I 146, Nauck ἀνάεδνον, se Capelles lex., Curt. Etymol. 566.

är otvifvelaktigt; men snarare än att ἀάσχετος haft sin uppkomst i okunnighet om tillvaron af ἀνάσχετος och i en simpel klyfning af en kort vokal, kunde man tro, att man vid jämförandet af de två liktydiga orden, det archaistiska ἀνάσχετος och det moderna ἄσχετος, trott sig böra bortkasta ν såsom oväsentligt och såsom gifvande ordet en helt annan betydelse än den rätta, nämligen den af dräglig, såsom adjectivum verbale af ἀνέχομαι[1]).

Diaeresis af diphthonger omtala de gamle grammatici såsom en aeolisk egenhet och anföra såsom bevis derför till och med ὄιδα för οἶδα[2]). I hvad mon deras exempel grunda sig på riktig iakttagelse, är svårt att afgöra. Men lika svårt torde vara at bestämma, huruvida οἰ- i οἴγνυμι har mera anspråk på att gälla för ursprunglig diphthong än οἰ- i οἴομαι, hvilket, som bekant är, förekommer tvåstafvigt i många fall, för hvilka ingen sådan förklaring, som den af Wackernagel för ὤιγνυντο (ἠοίγνυντο, ᾤγνυντο, ὠίγνυντο), är ens tänkbar[3]), då formerna icke äro augmenterade och kontraherade. Såsom ett säkert bevis för uppkomst genom diektasis och icke genom assimilation anför Wackernagel accentuationen i δεδάασθαι (π 316) och πρώονες. Vare sig det förra ordet anses för inf. perf. eller aoristi, hade det i oförändrad gestalt hetat δεδαέσθαι; den proparoxytona accentueringen i δεδάασθαι måste bero derpå att det först kontraherats till δεδᾶσθαι och sedan utvidgats till δεδαασθαι. Oss synes det naturligt, att denne i sitt slag alldeles enstående form af en aor. inf. med., som af Alexandrinarne endast förefans i en gammal, accenttecken saknande text, af dem accentuerades på samma sätt, som εὐχετάασθαι, ἀμφαφάασθαι och andra utvidgade former. Men att dessa jämförelsevis vanliga former och alla andra af det utvidgade slaget af Alexandrinarne, utan tvifvel i öfverensstämmelse med det populära föredraget af dikterna, accentuerades så som de ursprunglige öppne

---

[1]) Jfr. för öfrigt Wackernagels anföranden och bevis l. c. p.

[2]) Meister, der aeolische Dialekt p. 96.

[3]) [illegible] — Äldre etymologer antaga, ss. bekant, οἴγνυμι vara uppkommet af [illegible]

formerna, synes tvärtom tala för omedelbar uppkomst af dessa, således αἰτιόωνται af αἰτιάονται, icke af αἰτιῶνται [1]). Man må invända, att fördubblingen ju här träffar den förste, med högton försedde halfdelen af den circumflekterade vokalen i penultima (αἰτιῶνται); accenten förblir dock förryckt, och phonetiskt är en lång stafvelse icke lika med två korta, om hon ock är det till rhythmen eller tidsutsträckningen.

4. Anmärkningen, att förändringen af αο till οο, οω icke förekommer på andra områden af formläran och att de assimilerade formerna icke äro ett förstadium för de kontraherade, eger sin obestridliga riktighet. Men det låter väl tänka sig, att båda slagen af vokalförändring (αο till εω och οω) kunnat förekomma på ioniskt språkområde, hvilket enligt Herodotus på hans tid eger fyra olika dialekter, och om vi få tro våra texters tradition, omslöt sådana varieteter som den af π och κ i pronominalstammar [3]). Hvad beträffar assimilerade formers förhållande till de sammandragne, så är icke heller σόος öfvergångsform till σῶς eller ὁρέοντες till ὁρῶντες, men som biformer äro de faktiska. och det låter tänka sig, att de af L. Meyer och Christ antagna αἰτιόονται, φόος o. d. befunnit sig i samma förhållande till αἰτιάονται och αἰτιῶνται, φάος och φῶς.

III.

I sin upplaga af Odysseen har Fick upptagit Wackernagels åsigt om diektasis på sådant sätt, att han förvisat hela företeelsen från rhapsodernes uttal till utgifvarnes tex-

---

[1]) Herodianus upställer, II. 308, den regel, att διαίρεσις οὐ φυλάττει τὸν τόνον men ὁ πλεονασμὸς φυλάττει. Ehuru regeln i enskilda fall icke alltid slår in, ligger den riktiga anmärkning till grund, att διαίρεσις såsom upplösning af kontraktion flyttade accenten tilbaka till det ställe, han innehade före kontraktionen t. ex. från penultima i ὁρῶντες till antepenultima.

[2]) „Cur duas vias (θυρέων och ὁρόων) linguam iniisse negamus?“, Christ, l. c. 176.

[3]) Detta har, som bekant är, från olika ståndpunkter förnekats, i det somlige i π (ὅπως, nyion. ὅκως) se aeolism (K. O. Müller, Fick), andra atticism (Sayce). I forntiden har, så vidt jag känner, förhållandet aldrig betviflats.

ter; tillika har i sammanhang med öfverflyttningen till aeolisk dialekt hela systemet af verba pa -αω undergått en genomgripande omgestaltning.

Fick bortstryker nämligen icke blott de diektatiske eller assimilerade formerna utan ock de sammandragne såsom i Homeri dikter först inkomne genom Kynaithos' öfversättning till ionisk dialekt. Men då sjelfva versen, som vi ofvan sett, icke medgifver att öfverallt införa ett enda slag af former, nämligen de oförändrade öppna, insätter Fick på de (ioniskt) sammandragne formernes platser de s. k. aeoliske formerna af μι-konjugationen, d. v. s othematiske former med konstant lång rotvokal. Han skrifver sålunda efter versens behof ἀσχαλάει eller μενοίναις (men icke ἀσχαλάᾳ eller μενοινᾷς), μαχανάοντο, ἄρατο (icke μηχανῶντο, ἠρᾶτο); i stället för ἀγάασθε eller ἀγᾶσθε skrifver han ἄγασθε eller ἀγάεσθε, allt efter versens behof; på samma sätt προσαύδαν l. προσαύδαον (ι 345, 363) och ἀρώμενος heter hos honom, då ἀραόμενος med sina 4 korta är oanvändbart, ἀράμενος (τ 367), ἐπείρων blir, om vokal följer, ἐπέρραον o. s. v. Somliga verba föras öfver till den aeoliska ε-konjugationen, t. ex. ἐπόρεντες (ἐφορῶντες), ἀτίμηι (ἀτιμᾷ), ἀτίμη (ἠτίμα).

Hvad nu först beträffar de öppne formerne af verba -αω, så förekomma de visserligen, som vi sett, i Homeri (fornioniska) språk, fastän de der äro sällsyntare än de sammandragne och de utvidgade, men i aeolisk dialekt finna vi dem ingenstädes, hvarken i litteratur eller i inskrifter[1]). Det heter hos förf. l. c. p. 30: „Die regelrechte Flexion der Verba auf αω, -εω, -οω ist zweifellos noch den lyrischen Lesbikern zuzuschreiben: Alc. ποτέονται, Theocr. φορέοισι und so auch in Inschriften (vgl. Bechtel o VII. 267); sie ist von den Grammatikern, wie es scheint, als selbstverständlich nicht beachtet worden". Hos Herodotus höra de sammandragne formerne af verba på -εω till regeln, men af verba på -αω förekomma sådana former alls icke; är det sålunda redan hos de lesbiske lyrici en betänklig sak att från förhållandet med verba på -εω sluta till förhållandet med verba på -αω,

---

[1]) Meister l. c. 173 ff.

ännu mycket mera oberättigadt måste det vara, att på grund af en eller annan osammandragen form på -εω hos Alcaeus (eller Theocritus), införa massor af osammandragne former på -αω i texter, som, enligt författarens eget antagande, tillkommit på helt annan tid och ort än Alcaei sånger.

Vi komma nu till det andra slaget af former med α-stam, nämligen de othematiske med konstant lång vokal. Det är bekant, att äfven i vår vanlige Homerus former af detta slag förekomma, ss. συλήτην N 202, ἀπειλήτην, λ 13, γοήμεναι, ὅρηαι ξ 343, hvilka former icke kunna härledas af verba contracta συλάω, ἀπειλέω, γοάω, ὁρέω, emedan de i detta fall skulle såsom kontraktionsljud haft ᾱ, ει (jfr. ἄμεναι, Φ 70, det enda homeriska exemplet på infinitivform -μεναι af verbum contractum). På grund af likhet mellan desse former och vissa i aeolisk poesi och på aeoliska inskrifter förekommande (αἴνημι, κάλημι, ἀσυνέτημι), kallar man af ålder förenämnde former aeoliska, icke såsom om συλήτην, γοήμεναι skulle vara aeoliska, utan man antager dem vara ioniserade af συλάτην, γοάμεναι, hvilket onekligen är i smått eller på en punkt samma antagande, som genomgår Ficks hela textrecension. Då äfven Christ upptager formerna συλήτην, φοιτήτην (aeoliskt och forngrekiskt: συλάτην, φοιτήτην), är det onekligen inkonsequent att förklara ἐδάμνα, ἐκίρνα (icke af ἐδάμναε), utan såsom „residuum ex vetere graecitate“ eller af praes. δάμναμι (l. c. 148). Nauck läser eller föreslår följdriktigt κίρνη, δάμνη, πίτνη (π 52, ξ 78, Φ 7 m. fl.), i det han vill reducera dessa imperfecta till vanliga former af ionisk μι-konjugation, liksom E 746, δάμνατ' (i. e. δάμναται f. δαμνᾷ) λ 221. Men om ock Ficks förfarande har konsequensens förtjenst, kan mot detsamma med fog anmärkas, att hans aeoliske μι-former till stor del äro fritt konstruerade och sakna motbilder i litteratur och inskrifter. De starkaste exemplen på sådan konstruktion torde vara konjunktiven βᾶισιν ξ 86 (ἀλλοτρίης βῶσιν καί σφι Ζεὺς ληΐδα δώῃ) och futuriformen βάλημαι (βαλέομαι). Men under det futuriformen framför allt förvånar genom bildningens djerfhet, är βᾶισιν i synnerhet intressant genom det medgifvande, den måste innehålla, att de aeoliske μι-formerne till sin uppkomst äro kontraherade former

(jfr. konjunktiven ἐπιβάομεν ζ 269, hvilken förutsätter en 3. pl. βάοισι, βῶσι). Ty grekiska språket eger ingen konjunktiv utan themavokal; all konjunktiv af verba på -μι är, som bekant, ett hufvudtempus af ett verbum contractum (θίωμεν) eller af ett verbum barytonum (δύνωμαι, ἐπίστωμαι)[1]). Men om nu den s. k. aeoliska μι-konjugationen har sin uppkomst af en kontraherad konjugation, bevisar ju detta, att kontraktionen är mycket gammal i aeoliskan och minskar befogenheten att ur den ursprungliga Odysseen utmönstra alla kontraherade ω-former[2]).

Slutligen hafva vi att betrakta det sätt, hvarpå Fick förklarar uppkomsten af de diektatiske formerna i Odysséen. Enligt Wackernagel var denna företeelse produkt af två processer: versmåttets hopkrympning genom kontraktion och dess återställelse genom vokalers eller diphthongers klyfning. I det Fick låter desse processer falla vidt ifrån hvarandra i tiden, hänför han den förre till Pisistrati redaktion af Homeri dikter (omkr. 550 f. Chr.) och den senare till den tid, då dessa dikter öfverflyttades från gammal-attiskt alphabet (utan η och ω) till ioniskt, d. v. s. icke långt efter 403 f. Chr.

Onomakritos, heter det (die Odyssee p. 2), och hans medbröder i Pisistrati redaktionskomité visste ofta icke rätt, om i Homeri språk ett verbum contractum borde ha stamvokalen ε eller α, och satte derför, „wenn Ueberlieferung und Einsicht sie im Stiche liess“, den kontraherade formen, ehuru denne lemnade lucka i versmåttet, öfverlåtande åt „läsarens egen insigt att i stället för de i versmåttet icke passande attiske formerna insätta den af versmåttet fordrade formen“, de skrefvo t. ex. ὁρῶ, ὁρῶντες (ὁρῶντες?), ehuru versen fordrade ὁρέω eller ὁράω, ὁρέοντες eller ὁράοντες (η 145).

---

[1]) Endast enstaka verba på -υμι visa konjunktivformer utan bindevokaler, Curtius, Verbum II. 67. Med dessa kan man lämpligen jämföra en sådan form som Ἐριννῦν gen. pl., hvilka väl ingen lär anse för ursprunglig.

[2]) Meister, der aeolische Dialekt p. 177 Anm. „1: τίμαις, τίμαι ist, — aus τιμάεις, τιμάει entstanden“.

Denna förklaring gifver för det första endast skäl för en liten del af de förutsatta luckorna i versen, nämligen för dem, i hvilka den andra af de kontraherade vokalerna varit ω, men icke för de fall, i hvilka den varit ο eller ε; ty hvilken stamvokal kontraktionsljudet i ὁρῶντες (i uttalet helt visst skildt från ett participium af verb på -εω l. -οω) eller εὐχετᾶσθαι förutsatte, kunde för ingen person med vanlig kännedom om grekiskt språk vara obekant. Vidare ställer sig förklaringen, som vi se, på genuint Wolffisk ståndpunkt, i det hon förutsätter icke blott, att alla Homerusupplagor i äldre och nyare tid härstamma från Athen och från Pisistrati normalupplaga, utan ock att dennas redaktörer från muntlig tradition upptagit och sjelfve först skriftligen upptecknat dikterna; ty i annat fall hade de väl haft skriftlig ionisk tradition att tillgå och hade icke låtit sig förleda af de attiske formerna[1]). Men om också denna förutsättning är riktig, så kunde väl det sjette seklets Athenare rådfråga den muntliga traditionen, då det gällde dikter som bokstafligen lefde på folkets läppar; monne denna var så vacklande och obestämd, att den icke lemnade utgifvarne någon ledning, eller utgifvarne så osjelfständiga i sitt omdöme, att de hellre på en så stor massa af ställen lemnade felaktiga verser, än de bestämde sig för ett af de möjliga sätten för deras rättande, ὁρέοντες eller ὁράοντες, ἡβάοντες eller det, som Fick icke nämner och som är svårt nog att finna för den, som hvarken vill hafva assimilation eller kontraktion, hvarken ἡβώοντες eller ἡβῶντες?[2])

Emellertid hade nu, enligt Ficks åsigt, Homeri dikter i detta metriskt felaktiga skick blifvit spridda i Grekland. Men det kom en annan tid, då man tog det strängare med metrum och ville återställa detta, men deremot ännu mera

---

[1]) Christ fäster i sin recension af Ficks Odyssee med rätta uppmärksamheten på den seghet, med hvilken Grekerne inom hvarje diktart bevarade den dialekt, på hvilken arten från början hade framträdt.

[2]) „Ebenso setzte in Verlegenheit υἱέες ἡβώοντες, weil hier zufällig ἡβάοντες nicht wie bei πεινάων sicher überliefert war und man an dem unionischen α Anstoss nehmen möchte". l. c.

saknade insigt i det homeriska språket. „På den tid, då Homerus från det fornattiska alphabetet öfverflyttades til det ioniska, altså icke långt efter 400 f. Chr., var insigten i det homeriska språket redan till den grad försvunnen, att man undanrödde den motsägelse, som i den gamla redaktionen förefans mellan formen och metrum, genomgående på ett alldeles yttre sätt sålunda, att man förskaffade sig den felande vokalen genom upprepning af den i texten stående, och altså gjorde ἰχθυάαι af ἰχθυᾷ, φόως af φῶς, ἡβώων af ἡβῶν och så vidare, hvarigenom visserligen tillskapades en mängd vidrigt vidunderlige former (Unformen) hvilka, sedan man begripit deras uppkomst, måste på det skyndsammaste rödjas ur vägen“.

Äfven här förutsätter förf., såsom det närmast ligger till hands att antaga, att de, som utgåfvo Homerus i ioniskt alphabet, icke hade någon muntlig tradition att rådfråga med afseende på dessa dikter, hvilka dock i femte seklet lärdes utantill af all bildad athensk ungdom. Skulle åter meningen vara den, att vokalklyfningen under tiden mellan Pisistratus och Euklides utvecklat sig i sjelfva den populära, muntliga recitationen af Homerus, måste vi framför allt förvåna oss deröfver att Pisistratuskomiténs obestämda redaktion haft samma påföljd, den att framkalla diektasis, öfverallt rundt omkring i Grekland, och det på en tid, då de gamle lokaldialekterna ännu fortlefde. Vi finna på många ställen i scholierna omtalade gamla lokalupplagor (αἱ κατὰ πόλεις), såsom ἡ Μασσαλιωτική, ἡ Ἀργεία m. fl.; det är hvarken sagdt eller troligt, att alla dessa härstamma från den attiska redaktionen efter 400[1]), och likväl tala knappt någorstädes scholierna om varietas lectionis med afseende på den företeelse, som man kallat διέκτασις.

Ficks hypothes rörande desse former är det sista uppslaget i frågan; ty Christs upplaga af Iliaden (I—X) är till sin utarbetning åtminstone icke yngre än Ficks Odyssée, och står dessutom väsentligen på Leo Meyers ståndpunkt i detta hänseende. I likhet med denne författare tro också vi, att assimilationstheorien icke

---

[1]) Jfr. Kirchhoff, die hom. Odyss., 1879, till λ 602 ff.

helt och hållet spelat ut sin roll. Om ock enskildheter i hennes förklaringar kunna i fråga sättas, torde så mycket stå fast, att de två lika bokstäfvernas inträdande i de olikas ställe tillhör den tid, då kontraktionen var i sitt blifvande och sin utveckling, icke den, då hon sedan århundraden i verba på -αω stadgat sig såsom ett språkligt faktum. Endast så torde så väl det vacklande mellan de tre typerne af dessa verb, hvilket Homeri språk företer, vinna sin förklaring, som ock det redan framhållna faktum, att den s. k. distraktionen hållit sig inom de kontraherade, det vill säga de ursprungligen mera än tvåtidiga stafvelsernas gränser och icke godtyckligt användts till fyllande af luckor i versen.

Seneca og Boëtius.

Begyndelsen af det anapæstiske Chorparti i Senecas Tragødie *Phaedra* (V. 959 ff.), i hvilket Choret klager over, at Forsynet, medens det omhyggelig styrer hele Naturens Gang, saa at alt dér gaar for sig i regelmæssig Orden, derimod forsømmer Menneskelivet, i hvilket det blinde Tilfælde synes at herske, lyder endnu i Leos Udgave saaledes:

O magna parens, Natura, deum,
tuque igniferi rector Olympi,
qui sparsa cito sidera mundo
cursusque uagos rapis astrorum
celerique polos cardine uersas, &c.

Men Læsemaaden i det sidste Vers kan ikke være rigtig. Vel staar *polos* her som saa ofte istedenfor *caelum;* men den oprindelige Betydning af Ordet, hvorefter *poli* netop er selve *caeli cardines*, kan dog ikke have været saa aldeles glemt, at nogen skulde have tilladt sig en saa urimelig Sammenstilling af Ord, som dette Vers frembyder. Den rette Læsemaade, som jeg iøvrigt allerede forud havde fundet ved Conjectur, kan uddrages af Boëtius's Skrift *consolatio philosophiae*, hvis 5te poetiske Stykke af 1ste Bog (Pag. 16 sq. ed. Peiper), skrevet i Anapæster, indeholder ganske lignende Betragtninger som ovenanførte Chorsang hos Seneca og aldeles sikkert er skrevet med den for Øje eller in mente. Det begynder saaledes:

O stelliferi conditor orbis,
Qui perpetuo nixus solio
Rapido caelum turbine uersas
Legemque pati sidera cogis, &c.

M. Cl. Gertz.

Hebreiska namns behandling i gotiskan.

Af Es. Tegnér.

I förra häftet af Nord. Tidskrift f. Filologi har O. Hoppe påpekat, att Ulfilas i sin öfversättning af Nya Testamentet återgifvit vissa hebreiska namn på ett sätt, som närmare ansluter sig till det hebreiskt-arameiska uttalet än till de former, namnen ega i den grekiska texten. Hr Hoppe förmodar på grund häraf, att Ulfilas egt någon hittils opåaktad källa för semitisk språkkunskap, vare sig denna utgjorts af muntlig tradition inom kristenheten eller särskildt inom Ulfilas familj, eller kanske vore att söka i lärdomar, som den gotiske biskopen inhämtat under umgänge med judar i Konstantinopel.

De framdragna öfverensstämmelserna äro onekligen anmärkningsvärda, och hr Hoppes uppfattning af dem har redan vunnit erkännande bland fackmän. Då likväl, enligt min åsikt, mycket i denna uppfattning ej är hållbart, tror jag mig böra säga några ord till belysning af frågan, i synnerhet som germanister kanske ej alltid äro i tillfälle att bilda sig en egen mening på detta till hälften österländska språkområde.

I främsta rummet fäster sig hr Hoppe vid den omständigheten, att Ulfilas återinsätter ett ursprungligt *h* i 6 hebreiska namn, hvilkas grekiska former sakna detta ljud. Namnen äro *Abraham*, *Aharon*, *Beþlahaim*, *Johannes* (jämte *Johanna*), *Mahat* och *Nahasson*. Utom *gaiainna* (*γέεννα*, גֵּי הִנֹּם „Hinnoms dal"), hvilket ord i själfva verket upphört att vara ett namn, skulle i Ulfilas' Nya Testamente intet namn förekomma, där ett hebr. ה eller ח mellan vokaler ej återuppträdde som *h*.

Härvid är först att märka, att detta undantag icke står så alldeles ensamt. Det kapitel hos Lukas, ur hvilket namnen *Mahat* och *Nahasson* äro hämtade, innehåller äfven namnet *Naum*. Att detta motsvarar det hebreiska נַחוּם, hvilket vi efter Versio vulgata omskrifva med *Nahum*, därom kan intet

tvifvel ega rum. Samma personnamn ingår i det af Ulfilas äfvenledes utan *h* skrifna ortnamnet *Kafarnaum* כְּפַר־נַחוּם „Nahums by“; vår bibelöfversättning kallar denna plats *Kapernaum* efter en annan läsart af den grekiska texten, som vacklar mellan formerna Καφαρναούμ och Καπερναούμ.

Likså äro personnamnet *Iudas* ock folkslagsnamnet *Iudaiēis* direkt bildade efter de grekiska orden Ἰούδας och Ἰουδαῖοι utan hänsyn till hebreiskans och arameiskans former med ett *h* mellan *i* och *u*. Det är härvid utan betydelse, att senare judiska skrifter någon gång rent undantagsvis skrifva dessa ord utan *h*. Också namnet מַהֲלַלְאֵל innehåller i hebreiskan ett intervokaliskt *h*, hvilket lika litet visar sig hos Ulfilas som i grekiskan. Ulfilas *Maleilaiel* följer i denna punkt troget det grekiska Μαλελεήλ. Detta fall är naturligtvis något olikartadt med föregående.

Orden *ailoe ailoe lima sibakþanei* Mark. 15. 34 äro ljud för ljud kopierade efter Ulfilas grekiska text. Hade Ulfilas egt minsta insikt i hebreiska eller arameiska språken och velat använda den vid sina transkriptioner, borde vi vänta, att han skulle förvandlat det första ordet till *ailahei* eller *ailohei* (aram. אֱלָהִי, hebr. אֱלֹהַי). Jämväl i detta fall — där det visserligen ej gäller ett nomen proprium — saknas emellertid *h*. Samma obekantskap med semitiskt språk röjer för öfrigt Ulfilas vid återgifvandet af andra arameiska uttryk i Nya Testamentet: Βοανεργές förblir *Bauanairgais* Mark. 3. 17, utan att tanken på ett בְּנֵי רְגֶשׁ (eller בְּנֵי־גוֹשׁ, enligt Kautzsch בְּנֵי־רְגַז), som uttrycket för „tordöns barn“, påverkat öfversättarens skrifsätt. Ὡσαννά återfår ej sitt börjande *h* trots det hebreiska הוֹשַׁע־נָא o. s. v.

Vidkommande ordet *gaiainna* är det ej lätt att inse, hvarför den omständigheten, att uttrycket upphört att räknas som nomen proprium, skall hafva fritagit det från att följa den uppstälda regeln. Traditionen borde otvifvelaktigt lättare hafva skyddat uttalet af ett vanligt appellativ än uttalet af ett sällsynt personnamn. Och att ordet *gehenna* under vår tidräknings första århundraden varit välbekant och allmänt gängse både i kristna och i judiskt-arameiska kretsar, därom vittnar tillräckligt det förhållandet, att ordet från denna tid spridt sig å ena

sidan till araberna, hvilkas profet ofta i förgrymmelse hotar sina tveksamma anhängare med *ǵahannam's* eld, å andra sidan till de romaniska folken, hvilka, som bekant, ur helvetets namn bildat sitt numera till betydelsen så försvagade *gêne*.

Med afseende på ordet *gehenna* har Abr. Geiger redan längesedan i skriften Was hat Mohammed aus dem Judenthume aufgenommen? (1833), sid. 49, uttalat en åsigt, parallell med hr Hoppes. Geiger förklarar där det syriska ܓܺܝܗܰܢܳܐ *gîhanâ* ur det grekiska γέεννα genom antagandet att grekerna ini ord stundom uttalat ett i skriften ej betecknadt *h*. Han anför som exempel det syriska ܣܘܢܗܘܕܘܣ *sunhodos*, grek. σύνοδος af σύν + ὁδός, och kunde från den judiska literaturen hafva tillagt det bekanta namnet på „rådet“: *sanhedrin* סַנְהֶדְרִין, grek. συνέδριον, bildadt af σύν + ἕδρα, äfvensom *parhedrin* פַּרְהֶדְרִין af πάρεδροι „*assessores*“. I själfva verket bevisa dock dessa ord intet för Geigers åsigt, enär de tydligtvis ej utgå från de *h*-lösa klassiska uttrycken utan från de i grekiska inskrifter mötande formerna med interaspiration. Gust. Meyer, Griech. Gram. (1880), sid. 219 citerar från föreuklideiska attiska inskrifter just ett πάρέδροι och ett ἐσῦδον[1]. Och vidkommande det syriska *gîhanâ* är det i sin vokalisation alt för afvikande från det grekiska γέεννα att kunna anses vara direkt bildadt därur, om ock frånvaron af *-m* i båda orden synes antyda någon gemensamhet i deras historia.

Om *gehenna*, såsom nyss nämndes, ej kan räknas för ett ovanligt ord, så äro däremot af de sex namn, på hvilka hr Hoppe stöder sin regel, de två så ytterst ovanliga, att det är fullkomligt otroligt, att någon tradition om deras uttal kunnat påverka Ulfilas skrifsätt. Namnet Μαάθ finnes inom den nytestamentliga literaturen blott i stamtaflan hos Lukas 3. 26, och förekommer, så vidt jag vet, icke als bland den efterbibliska tidens judar. Det är visserligen antagligt, att ordet är identiskt med ett i Krönike-böckernas namnlistor — och endast där — förekommande מַחַת, och med rätta har Delitzsch så återgifvit namnet i sin hebreiska

[1]) Genom de österländska formerna *sunhodos*, *sanhedrin*, *parhedrin* löses Meyers tvifvel om *h* i dylika fall verkligen uttalats.

öfversättning af Nya Testamentet (sista upplagan 1882). Men huru föga närliggande denna sammanställning är, visar sig redan däraf, att Peschito, den gamla syriska öfversättningen, återgifver namnet som ܢܐܘܡ. under det att i de omgifvande verserna namnen Ναούμ, Ἐσλί, Ἰούδας, Ναασσών, Ἐσρώμ, Θάρα, Νῶε, Μαθουσάλα, Ἐνώχ, Μαλελεήλ alla riktigt återfå sina i grekiskan förlorade *h*-ljud. Ännu mera betecknande är, att i tidigare hebreiska öfversättningar af Nya Testamentet, åtminstone i den mig tillgängliga af 1821, det här ifrågavarande namnet skrifves מַאַת.

Nahasson, Aminadabs son, nämnes i bibeln endast i några slägtregister samt i förbindelse med ett offer 4 M. B. 7. 12. Hans person är så föga framträdande, att intet skäl finnes, hvarför uttalet af hans namn skulle bevarats genom muntlig fortplantning, då så många andra långt viktigare namn ej röja minsta spår af konservativ tradition.

Om det varit på grund af någon närmare kännedom om de judiska namnformerna, som Ulfilas insatt *h* i detta och öfriga namn, är det vidare anmärkningsvärdt, att han ej också med ett *h* uttrykt det grekiska χ, då det motsvarar ifrågavarande hebreiska konsonantljud. De välbekanta namnen יְרִיחוֹ Ἰεριχώ och נָחוֹר Ναχώρ omskrifvas emellertid i våra gotiska texter med *k*: *Iairciko* och *Nakor*, alldeles som det grekiska Ἄρχιππος Kol. 4. 7 blir till *Arkippus*, och Λάμεχ, som i hebreiskan har ett helt annat *k*-ljud, ךְ, blir till *Lamaik*. Likså blir påskens namn, aram. פִּסְחָא, i gotiskan icke till *pasha* utan till *paska*, eller någon gång till *pasxa*, detta sista ännu trognare bildadt efter det grekiska πάσχα.

Slutligen vore det öfver hufvud obegripligt, hvarför Ulfilas blott mellan vokaler, men aldrig i början eller slutet af ord skulle användt *h* som ekvivalent för de ifrågavarande semitiska konsonanterna, då hans eget språk ju också i dessa senare ställningar ofta företer ett *h*. Hvarför har ej det slutande *h* fått yppa sig i Θάρα תֶּרַח och Μαθουσάλα מְתוּשֶׁלַח, lika väl som det skrifves och höres i *slah*, *nih*, *þauh* m. fl. gotiska ord? Eller hvarför har Ulfilas ej återstält ett börjande *h* i Ὠσηέ הוֹשֵׁעַ (profeten Hosea). Ἀριμαθαία הָרָמָתַיִם. Ἐνώχ חֲנוֹךְ. Ἄννα חַנָּה (profetissan Hanna), Ἄννας חָנָן (öfverstepresten

Hannas), Ἄγαρ הָגָר och ännu flera andra namn. då ju eljes ett *h* är lika vanligt i början af inhemskt gotiska ord som i början af svenska? Och hvarför har å andra sidan det från hebreisk synpunkt obefogade *h*-ljudet i Ἡλίας (Elias), Ἐλισαῖος (Elisa), Ἤρ, hebr. אֵלִיָּהוּ. אֱלִישָׁע, עֵר, fått följa med in i de gotiska formerna *Helias*, *Haileisaius*, *Her*, liksom det möter oss i de äldre latinska formerna af dessa namn? När man ser Ἑβραῖοι עִבְרִים återgifvet med *Haibraicis*, under det att namnet på hebreernes stamfader Ἔβερ עֵבֶר skrifves *Aibair*, har man ett påtagligt bevis, bland många, huru blindt Ulfilas följer den grekiska texten i spåren, obekymrad om ordens semitiska urformer.

Teorien om det återstälda *h* mellan vokaler kan synas ega ett stöd däri, att detta *h* alltid motsvarar ett semitiskt ה eller ח, aldrig ett א eller ע. Men bevisningskraften i detta sakförhållande blir ingen, när det röjer sig, att tillfälligtvis intet ord förekommer hos Ulfilas, där א och ע intagit en sådan ställning, att man, enligt hvad sedan skall nämnas, kunnat vänta ett *h* i gotiskan. Ordet Καναάν, hebr. כְּנַעַן finnes ej i de gotiska texterna; *Naaman* af Syrien, hebr. נַעֲמָן har hos grekerna fått sitt namn omskapadt till Ναιμάν, och Ulfilas återgifver detta troget med *Naiman*. Staden *Nain*, hebr. נָעִים har — änskönt Tischendorff ej känner någon variant till formen Ναΐν — i Ulfilas text troligen skrifvits Ναήν (med itacistiskt η, liksom ofvan *ailoe?*), och heter därför hos honom *Naen*.

Om det genom det föregående torde vara ådagalagdt, att Ulfilas bruk af *h*-ljuden näppeligen kan bevisa något om omedelbara sidoinflytelser från österlandet, så återstår den ingalunda lika lätta uppgiften att förklara, hvarifrån dessa *h*-ljud stamma.

Af de sex namn, kring hvilka undersökningen rör sig, finnas de fem — alla utom *Aharon* — skrifna med *h* i Ulfilas berömde samtidas Hieronymi latinska öfversättning. Versio vulgata, sådan denna föreligger i den Clementinska normalupplagan och i därifrån stammande editioner. Namnet Ναασσών skrifves där visserligen hos Matteus och Lukas utan *h*, men på de ställen i G. Testamentet, där det förekommer, har det formen *Nahasson*.

Genom en skrift af Ulfilas lärjunge Auxentius är det bekant, att Ulfilas ej blott förstått utan äfven skrifvit latin[1]). Då vidare, såsom Bernhardt ådagalagt, i den gotiska öfversättningen ställen finnas, hvilka röja direkta påverkningar från en latinsk öfversättning, som stått Vulgata nära, ligger det nära till hands att söka förklaringen på de omtalade *h*-formerna i inflytelser från Italien. Så var också min första tanke vid genomläsningen af hr Hoppes uppsats.

Dock är saken ej så enkel. De älsta och bästa handskrifterna af Hieronymi öfversättning, t. ex. *Codex amiatinus*, skrifva de flesta af här på tal varande ord utan *h*. Och då Hieronymus, som dock förstod hebreiska, bibehållit de grekiska formerna utan *h*, kunna vi ännu mindre vänta att finna sådana i den äldre latinska öfversättningen, den af grekiskan helt och hållet beroende Itala. I de redaktioner af denna äldre öfversättning, som varit mig tillgängliga, Stockholmsbibliotekets *Codex aureus* (utg. af J. Belsheim 1878) och *Evangelium palatinum* (utg. af Tischendorff 1847) läses också *Bethleem*, *Aaron*, *Naasson*, *Maat*. Endast namnen *Abraham* och *Johannes* hafva både hos Hieronymus och i Itala den ulfilanska, ännu öfver hela vesterlandet gällande formen. Däremot hafva både Itala och Hieronymus i motsats mot Ulfilas öfveralt ett *h* i *gehenna*.

Vill man taga sin utgångspunkt i senare redaktioner af Vulgata och söka de ulfilanska *h*-ljudens förklaring däri, att våra gotiska handskrifter, särskildt Codex argenteus, synbarligen äro utförda i Italien (under östgoternas välde där) så får man, innan man tillgriper en så vågad förklaring, ej glömma, att öfverensstämmelserna mellan de gotiska och de från Vulgata stammande, nu allmänt vesterländska formerna af ord med *h* i verkligheten ej äro så genomgående, som det till en början kanske synts. Utom det nyssnämnda got. *gaiainna* mot den Clementinska Vulgatas *gehenna*, hafva vi *Naum* mot *Nahum*, *Aharon* mot *Aaron*, *Heleias* och *Haileisaius* mot

[1]) „Apostolica gratia grecam et latinam et goticam linguam sine intermissione in una et sola ecclesia Cristi predicavit . . . Qui et ipsis tribus linguis plures tractatus et multas interpretationes . . . post se dereliquid.“ Auxentius, enl. E. Bernhardt, Vulfila (1875), s. XV.

Elias och *Elisæus*, *osanna* mot *hosanna*. Altså åtminstone sex olikheter mot fem likheter.

Det synes då knapt annat återstå, än att med Grimm och Holtzmann söka källan för gotiskans inskjutna *h* i fonetiska förhållanden. Det erkännes, att i detta fall en sådan utväg är föga lockande.

Om man bortser från namnet *Johannes*, med hvilket särskilda förhållanden ega rum, visa alla de öfriga orden *h* flankeradt af två *a*. Hos Ulfilas finnes intet osammansatt ord, där två *a* omedelbart sammanstöta. Namnet Ἰσαάκ, som Ulfilas skrifver *Isak*, har säkert förelegat honom under den afvikande formen Ἰσάκ, hvilken är vanlig i Cod. sinaiticus[1]).

Där andra vokaler sammanträffa, inskjuter Ulfilas intet *h*: det redan omtalade *gaiainna*, *Baiailzaibul* (Βεελζεβούλ), *Bauaus* (Βοόζ), *Siloam* (Σιλωάμ, hebr. שִׁלֹחַ, ej som hr Hoppe förhastadt angifver שִׁילֹה), *Israel* (Ἰσραήλ) och ännu rätt många exempel kunde anföras.

I ordet *Beþlahaim* är det senare *a* i verkligheten blott grafiskt, enär *ai* uttrycker det grekiska ε-ljudet. Den gjorda förklaringen kan synas härmed vara dömd. Men när man i de gotiska fragmenten af G. Testamentet — hvilka svårligen kunna vara af Ulfilas hand (Bernhardt, sid. XXXV), och i hvarje fall på många punkter följa sin egen ortografi — ser Γαβαά Esra 2. 26 skrifvas med två sammanstötande *a*: *Gabaa*, och vidare ser Davids stad nämnd såsom *Baiþlaem* (missskrifvet *Biaaaiþlaem*) Esra 2. 21, har man en viss rätt att sluta, att *h* i de omtalade ställningarna ej framkallats af någon gällande gotisk språksed, utan snarare beror blott på en mer eller mindre personlig teori hos Ulfilas, en teori, i hvilken äfven ortografiska förhållanden kunna hafva ingripit.

Förklaringen af *h* i det gotiska *Johannes* tvekar jag ej att söka i namnets latinska form. *Johannes* har redan vid denna tid varit ett bland vesterlandets kristne så allmänt spridt namn, att Ulfilas ej blott ur de latinska bibelöfversättningarna kunnat hämta sin bekantskap med denna form:

---

[1]) Bernhardts grekiska text till Ulfilas bör i detta hänseende rättas Mark. 12. 26 m. fl. ställen.

han måste också i sitt personliga umgänge hafva mött den mångfaldiga gånger. Möjligt är till och med, att namnet *Johannes* under denna gestalt varit kändt bland goterna redan före bibelöfversättningens tid. Det är att märka, att ehuru Ulfilas gjort sin tolkning efter grekiskan, man dock i hans arbete träffar flera latinska lånord än grekiska — ord af så folklig natur som *lukarn* (lat. *lucerna*, låglat. äfven *lucarna*), *aurkeis* (lat. *urceus*), *faskja* (lat. *fascia*), *karkara* (lat. *carcer*), *militon* (lat. *militare*), *sigljan* (lat. *sigillare*) o. s. v. Noaks ark, grek. κιβωτός, nämnes hos Ulfilas *arka*, liksom den heter i Itala, från hvilken vi fått ordet. De grekiska uttryck Ulfilas lånar äro, som Bernhardt påvisar, knapt andra än sådana, som också finnas i den latinska öfversättningen. Det är då ej att undra öfver, om Ulfilas och hans landsmän föredragit den latinska formen af namnet *Johannes* för den grekiska.

Hvarifrån åter den latinska formen redan före Hieronymus fått sit *h*, det tillkommer mig ej här att undersöka. En utredning af de bibliska namnens former i vesterlandet vore visserligen annars väl behöflig. I det omhandlade fallet är jag böjd att sluta mig till hr Hoppes åskådningssätt och antaga, att bland romarna ett semitiskt sidoinflytande gjort sig gällande, genom hvilket det, såsom ändelsen visar, uppenbarligen närmast från grekiskan komna apostlanamnet i någon mån ombildats efter det hebreiska יוֹחָנָן eller efter dess yngre palestinensiska biform יוֹחָנָא. Dock härleder jag detta inflytande snarare från österländska kristne (af syrisk eller judisk börd) än från verkliga judar.

En liknande sidoinverkan förutsätter jag äfven som förklaring af *h* i de italiska bibelöfversättningarnas *Abraham*, hvars egentliga utgångspunkt naturligtvis är Ἀβραάμ. Itala har visserligen i flera namn insatt ett oorganiskt *h* (*Natanahel* o. s. v.); men så tillfälligt kan ej det i *Abraham* anses vara. I annat fall vore det oförklarligt, hvarför det så närstående *Isaac* aldrig finge något *h*[1]).

[1]) Också i Italas *gehenna* torde *h* stamma från östern. — Man märke, att alla de tre orden *gehenna*, *Johannes* och *Abraham* äro vanliga och välbekanta.

Det är rätt väl möjligt, att detta latinska *Abraham* i sin ordning stått som mönster för den ulfilanska formen. Man förstår åtminstone lättare Ulfilas teori att *-aa-* skall betyda *-aha-*, om den haft sin utgångspunkt i ett bland kristna så allbekant namn som *Abraham*[1]).

Ett annat spår af judiska påverkningar hos Ulfilas finner hr Hoppe i de tre formerna *Abijins*, *Beþanijin*, *Helijin*. De motsvarande hebreiska orden אֲבִיָּה, בֵּית עֲנִיָּה, אֵלִיָּה hafva före sin slutvokal ett dubbelt *j*, och denna dubbelkonsonant vore återspeglad i det gotiska *-ij-*. Där hebreiskans *j* vore enkelt, hade gotiskan blott *-i-*: Johannes döparens fader זְכַרְיָה hette hos goterna *Zakarias*.

Mot denna uppfattning kan åtskilligt invändas.

Ett af de tre stöd, på hvilka teorien hvilar, är minst sagdt vacklande. Tolkningen af Βηθανία såsom vare sig „nedsänkningens“ (dalens) eller „eländets“ hus är visserligen ej ny, men saknar både historisk och lingvistisk grundval. Ordet עֲנִיָּה „depressio“ finnes icke i hebreiskan, hvarken den äldre eller den yngre. Den syriska öfversättningen har ܒܝܬ ܥܢܝܐ *beth-'anjâ*, hvilket förmodligen skall betyda „den eländiges hus“. Delitzsch anser, efter Lightfoots och andras föredöme, Bethanien vara den i Talmud omtalade platsen *Beth-hini* בֵּית הִינֵי och återgifver det så i sin öfversättning af N. Testamentet. I intetdera fallet eger ordet något dubbelt *j*.

En annan betänklighet ligger i det af hr Hoppe själf medgifna förhållandet, att också det dubbla *j* af Ulfilas ofta uttryckes med ett blott *i*. För att anföra ett par exempel utom dem hr Hoppe nämner, blir צִיּוֹן i gotiskan till *Sion*, troget

---

[1]) Namnet *Noah*, grek. Νῶε, hebr. נֹחַ, skrifves, som hr Hoppe anmärker, hos Ulfilas på tre ställen *Nauel*. Denna oform kan ej medvetet vara införd af den insigtsfulle gotiske öfversättaren, som både ur latinska och grekiska källor måste hafva varit förtrogen med formen *Noe*. Säkert härleder sig det tillkomna *l* från en afskrifvares misstag på något enskildt textställe, ett misstag som sedan af någon konsekvensmakare blifvit genomfördt på öfriga ställen. Kanske hafva de många namnen på *-el* (*Gabriel*, *Israel* o. s. v.) härvid ej varit utan inflytande.

efter det grek. Σιών, och öfverstepresten, som vi efter Vulgata nämna *Kaifas*, heter hos goterna *Kajafa* i enlighet med det grekiska Καϊάφας, men icke efter namnets form i Talmud: קַיָּפָא

Vigtigast är likväl, att man långt naturligare kan förklara växlingen mellan *-i-* och *-ij-* i detta slags namn ur gotiskans kända vacklan mellan t. ex. *siuþ* och *sijuþ* (I åren), *friaþva* och *frijaþva* (kärlek), *saiiþ* och *saijiþ* (han sår). Om konsonanten i dessa fall skrifves eller ej, blir för uttalet af ringa betydelse. Kanske är det ej en blott tillfällighet, att alla de tre citerade namn-formerna hafva sitt *j* inskjutet mellan två *i*. Just i en sådan ställning infinner sig hjälpljudet väl lättast, liksom för att hålla stafvelserna i sär.

Lika litet öfvertygande i fråga om österländsk påverkning är det vid sidan af formen *Maria* också förekommande *Marja*. Obestridligen öfverensstämmer denna genom sitt *j* mera med det arameiska *Marjam* än med det grekiska Μαρία. Det är emellertid nog att härvid påminna om, att också de rent grekiska orden *aivaggeljo* och *aikklesjo* utbytt sitt *i* mot *j*, och att formen *Antiaukia* hos Ulfilas omväxlar med *Antiaukja*.

Hr Hoppe har troligen rätt, då han härleder *a* i näst-sista stafvelsen af *Beþlahaim* ur samma uttal af de hebreiska segolatorden, som visar sig i de gotiska namnen *Falaig* och *Lamaik*, motsvarande de hebreiska פֶּלֶג och לֶמֶךְ. Men liksom i dessa båda fall vägen naturligtvis gått genom de grekiska formerna Φάλεγ och Λάμεχ, så lämna oss texterna en antydan om, att också *Beþlahaim* närmast fått sitt *a* från grekiskan. Den i Esrafragmentet förekommande formen *Baiþlaem* är redan förut omnämnd. Den motsvarar helt och hållet det skrifsätt af namnet, som de bästa Septuaginta-handskrifterna här hafva: Βεθλαέμ. Förmodligen har Ulfilas sett denna samma form använd i de grekiska texter han öfversatt. Det är ej mera oantagligt, att grekerna haft två skilda uttal af detta namn, än att de, som vi ofvan framhållit, haft två uttal af namnet *Kapernaum*.

Återstår till slut namnet *Aai*, om hvilket hr Hoppe framhåller, att det mera liknar det hebr. הָעַי än den grekiska

textens *Ἀί* eller *Ἀιά*. Namnet finnes i Esrafragmentet och eger altså svårligen vitsord i fråga om Ulfilas språkkunskap. Dess dubbla *a* kan dessutom med fullt skäl likställas med de tre andra fall af oriktigt dubbelskrifven vokal, som anträffas i samma lilla fragment (Bernhardt s. 596), särskildt med *Eeiramis* för *Eiramis* Esra 2. 32.

Den fråga, hr Hoppe bragt å bane, har synts mig ega så mycket historiskt intresse, att jag ej velat förbigå något af de skäl han framstält för sin teori, ej ens dem, hvilka, såsom dessa sista, af honom själf ansetts mindre betydande. Resultatet af den företagna granskningen har emellertid blifvit, att vi ej med fog våga förhöja Ulfilas triglottiska lärdomsberömmelse till en tetraglottisk. Han har ej egt någon insikt i judarnas språk utöfver den han vunnit ur den grekiska text han tolkat och den han i någon ringa mån förvärfvat genom bekantskapen med den latinska kristenhetens sätt att uttala hebreiska namn.

Anmeldelser.

Udvalgte skrifter af Lukianos, med fortolkninger, væsenlig til skolebrug, udgivne af M. C. Gertz. Kbh. P. G. Philipsen. 1883. VI + 186 s.

Sålænge Græsk endnu indtager en sådan stilling i skolen, at man kan tænke på at give disciplene en forestilling om den gode attiske prosas lethed og ynde og samtidig dog må søge et stof, der ikke fordobles i vanskelighed ved de dertil fornødne reale oplysninger, må man sikkert give prof. Gertz ret i de ord, hvormed han udsender sin udgave af Lukianos, at „L. yder en både belærende og tiltalende læsning for øverste klasses disciple“. Når man er kommet ud over de lettere platoniske skrifter, har man af forfattere fra litteraturens bedste tid jo næsten kun valget mellem Demosthenes's olynthiske taler og Xenofons Memorabilia: det sidste skrifts langtrukne og ensformige, ofte filistrøse fremstilling gør det imidlertid næppe videre egnet til skolebrug, og at Demosthenes i reglen både med hensyn til ordenes og stilens forståelse frembyder for store vanskeligheder, synes erfaringen at vise. Størrelsen af udvalget er tilstrækkelig til at give læreren stof at vexle med, uden at prisen på bogen kan siges at være bleven for høj, og også valget af skrifterne er foretaget med smag; selv om en og andens personlige forkærlighed for et enkelt ikke medtaget skrift skulde føle sig skuffet, vil man dog ikke ønske noget af de valgte udskudt.

Den ærede udg. har et stort krav på taknemmelighed, når han har påtaget sig at kommentere denne forfatter, som hidtil fra kommentarens side har været så stemoderlig behandlet, også af de tyske udgivere, så at en konkurrence med dem i den henseende aldeles ikke er at befrygte; at han trods de vanskelige afsætningsforhold her til lands har skrevet en dansk kommentar, må så meget mere påskønnes, som selv en god tysk udgave af en forfatter som Luk. med hans fine sproglige nuanceringer ikke er halvt så brugelig som en dansk. Også i kritisk henseende vil selv en flygtig læsning vise fortrinet for de almindelig brugte tyske udgaver, og prof. G.'s bidrag til Lukians text i de sidste årgange af dette tidskrift vidner tilstrækkelig om hans dygtighed på dette punkt; da han imidlertid har bebudet en kritisk redegørelse i en nær fremtid, skal anm. i øjeblikket ikke indlade sig herpå.

Kommentaren, som udg. vist med rette har givet som særligt tillæg istedenfor som fortløbende anmærkninger under texten, må betegnes som ganske fortrinlig og hæver sig betydelig over det meste, der af den art fremkommer både her til lands og

andensteds. Udg.'s pædagogiske virksomhed har givet ham et klart blik for disciplenes tarv, og formen er ikke den tidt anvendte quasi-lærde, der giver en dunkel dybsindighed i stedet for en simpel forklaring; også realoplysningerne og indledningerne er givne tilstrækkelig fyldigt til textens forståelse uden dog at overlæsse med unødvendig viden. Som i fortalen fremhævet, er der lagt særlig vægt på partiklerne, og ved disse som også ellers er oversættelsen næsten altid fortræffelig og uden pedantisk frygt for ægte moderne udtryk, når disse er de eneste adækvate; måske kunde der lidt rigeligere være benyttet oversættelser, lidt mindre derimod henvisninger, navnlig til andre, måske ikke læste dialoger, da det jo er en kendsgjerning, at disciplene i reglen ikke benytter dem så meget, som ønskeligt var.

Ved siden af anvendelsen i skolen har udg. også tænkt sig bogen benyttet af de filologiske studerende, og disse ville uden tvivl også have stort udbytte af den; imidlertid vilde det have været heldigere, om de for dem udelukkende bestemte anmærkninger havde fået en særskilt plads nederst på siden for ikke at forvirre skoledisciplene, som i visse tilfælde helst måtte afspises med en oversættelse, og måske vilde de da på sine steder have kunnet fremtræde i en lidt fyldigere og mindre kondenseret form end nu. Den forsømmelse af partiklerne, som er så almindelig i skolerne, efterlader også sine spor i de studerendes evne til nøjagtig forståelse, og langtfra alle de udgaver, som benyttes i det filologiske studium, behandle dem omhyggeligt nok. Endelig havde det været ønskeligt, om der til dette brug var tilføjet henvisninger til Krügers grammatik, hvorved en forklaring jo undertiden også kunde være sparet og mangelen af flere oplysende exempler på en sprogbrug erstattet.

Til belysning af det fremførte skal anm. tilføje en nærmere gennemgang af nogle af dialogerne; når jeg ikke på hvert enkelt sted bemærker, om det sagte gælder skolen eller de studerende, er det, fordi jeg antager, at det let vil kunne skønnes.

Prometheus. 1. *οὔτε μήν*] måtte hellere oversættes på Da. („men heller ikke"). — 2. *τοῦτο φής κτλ.*] meningen af denne sætning er utvivlsom nok, kun at den vist bedre opfattes spørgende; derimod tror jeg snarere, at *τοῦτο* er prædikatsord, der epexegetisk forklares ved *τὸ κατελεῆσαι, τὸ ἀνασκολοπισθῆναι* objekt: kalder du vor hængning dette, at f a t t e medlidenhed? (således er vel a o r. inf. at opfatte, medens præs. vilde betyde: f ø l e medlidenhed) ɔ: bruger du denne benævnelse om vor h., mener du med dette vor h.? Smlgn. f. eks. Herod. IX, 11: *ξείνους ἐκάλεον τοὺς βαρβάρους* (med de fremmede mente de barbarerne), hvor *τοὺς βαρβ.* utvivlsomt er objekt. Skulde det følgende spørgsmål forøvrigt ikke gøre det rimeligt at læse *ἅμα σοί* istedenfor *ἀντὶ σοῦ*? — *ἤδη*] her som ofte hos Luk. (f. ex. 5 slutn., Tim. 6) i betydningen: s n a r t (jam); smlgn. ved befalinger og i beslægtede udtryk, f. eks. Tim. 42, 45. — 5. εἶναι πρός τινι og ἔχειν *ἀμφί τι*

burde måske dog forklares. — 6. *συνεῖναι*] *συνιέναι* var måske at foretrække („det lader til, at du ikke forstår —"). — *ἐπὶ τοῖς τηλικούτοις*] efter (eg. under) sådanne forbrydelser. — 8. *οὐχ ὅπως*] det er dog vel naturligere at tænke sig dette elliptiske udtryk fremkommet af det existerende: *οὐκ ἔστιν ὅπως* (sc. *ὁμιῶ*), eg. der er ikke tale om, at —, endsige, at —. — 11. *διττὴν ἔχον τὴν κατηγ.*] oversættelsen „indeholde" burde være forebygget ved at gjengive det med „tillade, muliggøre". — 12. *πρὸς ὅ*] vilde jeg bestemtere henføre til hele udtrykket *ἡ ἐξέτασις γιγνομένη* (passiv til *ἐξέτασιν ποιεῖσθαι* = *ἐξετάζειν*), da *γιγνομένη* ellers står meget bart. — 15. *συνέβαινε*] „måtte" (= det følgende *μέλλειν*), en af lexika ikke videre påagtet betydning ved siden af den almindelige, der udtrykker det tilfældige. — 18. *ἠδίκησθε*] perfektum er meget påfaldende; hvis der ikke er en fejl i texten, er der en mærkelig sammenblanding af det specielle og generelle. —

Kharon. 1. Om det elliptiske *ὡς ἄν* kunde passende være henvist til Krüger 69, 7, 2; beslægtet er jo også det af Madvig 139 c under texten anførte *ὡς ἂν εἰ παῖς*, hvor betingelsen fremtræder tydeligere end ved tilføjelsen af participium; ganske udslettet er den derimod i udtrykket *ὡς ἂν μάλιστα* (f. ex. Thuk. VI, 57, 3). — *ὥς τι καὶ ἰδών*] udg.'s bemærkning: „altså ikke blot *ἄλλως πεπλανημένος*" er ikke rigtig fyldestgørende; *καὶ* må oversættes ved „virkelig" eller „dog" og betegner overensstemmelse mellem hensigten og resultatet. Sprogbrugen er omtalt af Krüger gr. 69, 32, 16, men ikke forklaret tilfredsstillende; den der omtalte anvendelse af *καὶ* efter *ἐπεὶ* og *ἐπειδὴ* beror på, at der sluttes fra det i bisætningen omtalte til det i hovedsætningen omtalte; med brugen af *καὶ* efter hensigtspartikler kan derimod sammenstilles *καὶ* efter *εἰ*, hvor dette betegner et forsøg på at opnå noget, som Aristoph. Ran. 339. — 2. *τὸ μὲν ὅλον*] vilde jeg hellere oversætte: „fremfor alt". — 3. *κατὰ ταὐτὰ δὴ καὶ σὺ πρᾶττε*] den urgerende brug af *δή* („på selvsamme måde") kunde være berørt. — *τί οὐχὶ οἰκοδομοῦμεν*] en henvisning til Madv. 141 anm. 3 havde været ønskelig af hensyn til den sjældnere brug af præsens, som først anmærkes Tim. 31. Her som på flere steder så jeg gærne en sammenstilling med den beslægtede sprogbrug på Latin, væsenlig for skolens skyld; men måske udg. hellere vil have denne givet af læreren ved undervisningen. — 4. *ἀπίθανόν τινα*] *τὶς* har her, som ofte ved adjektiver, ligesom quidam på Latin forstærkende betydning („ganske utrolig"); cf. 11 *δεινήν τινα* — *τὴν ἀβελτερίαν*, 15 *ποικίλην τινὰ τὴν τύρβην*, Prom. 9, Han. 1, 6. — *ἀπὸ δυοῖν στίχοιν*] betegner *ἀπὸ* her ikke snarere midlet („med" cf. Kr. 68, 16, 10) end „udgangspunktet"? — *ἂν εἰδείητε*] den potentiale optativ er her vel en mildere form for befaling: „det må I vide", sml. det lat. viderint om det, man overlader en anden at betænke. — 6. *οἶσθα οὖν*] partiklen må her være brugt på samme

måde som nedenfor i 13, 16 og 19 („imidlertid“). — ὅτι τί;] den af prof. G. derpå givne forklaring forekommer mig lidt ubehjælpsom, konsekvent måtte man jo kunne forklare det simple διὰ τί; på samme måde. Forholdet er jo dette, at det spørgende pronomen på Græsk kan indtræde i så godt som alle forbindelser (medens brugen på Dansk er betydelig indskrænket), også i kavsale bisætninger, og dertil kommer så ellipsen af verbet som i ἵνα τί; og ὡς (δή) τί; (Men. 8, der var at sammenligne hermed). — 7. τί ἐστιν] „hvordan går det?“ „nåda?“ — ὁρᾷς] med rette har udg. udeladt spørgsmålstegnet; dog burde der vel være gjort opmærksom på denne parenthetiske brug uden indflydelse på det følgende og tilføjet en oversættelse („du ser jo“, „tydelig nok“). — 8. καὶ πόσῳ] καὶ anvendt som indledning til en indvending som i 4 og 7, hvor det bemærkes af udg. — 9. ὁ Κρ. δὲ ποῦ ποτε κἀκεῖνός ἐ.;] „men hvor er da Kr. vel henne?“ καί må her referere sig til, at Kharon allerede har set Kyros og nu også vil se Krøsus. — ὅ,τι καὶ λέγουσι] jeg tvivler på, at udg. vil fastholde sin gengivelse af καί (ved et „også“ foran ἀκούσωμεν) som sproglig korrekt, og den af ham givne forklaring præciserer vist heller ikke tilstrækkelig betydningen; temmelig nær det rette kommer snarere Hermanns (se Kr. 69, 32, 16), hvorefter oversættelsen her turde blive: „hvad de vel siger, kan finde på at sige“; beslægtet er καὶ i τί γὰρ ἂν καὶ πάθοι τις;. — 10. κάλλιστα] ellipsen burde måske være forklaret. — 11. ἀλλὰ τίνας — ἢ τί] i således forbundne spørgsmål, som ikke er disjunktive, bliver ἢ at oversætte ved: og; cf. 1 beg., Men. 1, Tim. 24, 34. — ὑφ' ὧν καὶ ἀπολεῖται] her brugt ironisk. — δεινήν τινα λέγεις τῶν ἀνθρ. τὴν ἀβελτ.] her havde det været passende at give et af de vink om oversættelsen, som udg. frygter for at have givet lidt for rigelig: „menneskene må være ganske forfærdelig dumme, efter hvad du siger“; aldeles ensartet er πολλήν μοι λέγεις κτλ. i 12 og Drøm. 6. — 12. ἢ ὁ σίδηρος ἀναγκαῖος τότε] ἢ har her den af Kr. 69, 29, 6 omtalte betydning: „eller — ikke?“ som dog er forholdsvis sjælden. — 16. ἀράχνιά τινα] „en slags —“. — 19. πάντως] har her den i lexika oversete betydning: „nødvendigvis“ („partout“) som let udvikler sig af den oprindelige: på enhver måde. — ἅμα τῷ ξυστῆναι] „samtidig med, at de dannes“. — 20. βούλει — παραινέσω] dette udtryk synes i betydning at nærme sig til: skal jeg ikke —?; cf. 7 og 9. — 21. καὶ γὰρ καὶ] „etenim etiam“, en til skolens brug næppe overflødig bemærkning. — 22. ἔπασχον] det er dog sandsynligt, at der skal læses ἔπασχες, da Kharon jo for et øjeblik siden har nævnt Hermes som den, der fører de døde ned i underverdenen. — 23. Ἡράκλεις] overensstemmende med forklaringen havde det været værdt at tilføje: Gud bevar' os vel. — 24. ἄλλοτε ἄλλοι] er vel: stadig andre. — καθ' ἃ] = κατ' ἐκεῖνα, καθ' ἅ. — ἥξω δέ σοι] denne ethiske dativ er bleven uomtalt ligesom 1 οὕτω δὲ κἀγώ σοι ἔμπαλιν, 8, Timon 41 beg. —

Timon. 1. οὐκ οἶδ' ὅπως] har her, som oftere (f ex. i 20), betydningen af forundring og beklagelse og kan bedst gengives ved: „mærkelig nok“. — 3. φορτικῶς] „affekteret“ er måske dog en lidt for fri oversættelse af dette ord, der jo betyder: i overlæssede udtryk; jeg vilde foretrække: „for at smøre tykt på“, da udtrykket jo også på Græsk har en ironisk farve. — 4. τοῦ βίου] det da. „verden“ i betydningen af menneskelivet, også Khar. 1. — 5. ἀναγνόντες] er der ikke her et ordspil med de to betydninger af ἀναγνῶναι: „læse“ (indskriften) og „genkende“ (Timon)? Den sidste betydning er jo ikke ganske udelukket fra den attiske prosa. — 8. εἰ Τίμων καλοῖτο] jeg vilde trods den unægtelig usædvanlige brug af optativ foretrække for meningens skyld at opfatte det som en afhængig spørgesætning. — 9. Καὶ μὴν] hverken her eller på det citerede sted (Khar. 17) synes der at ligge nogen modsætning til det foregående, hvorfor jeg vilde oversætte det: ja — virkelig. — 10. οὕτω (ῥαδίως)] er vel at betone på da.: ikke så let (som før); eller er οὕτω måske det da. „sådan“, brugt adverbielt? — 12. νὴ Δία] denne forsikringsformel var vist altfor forslidt til at kunne gøre noget komisk indtryk i denne sammenhæng, derimod nok i sammenstillingen: ὦ Ζεῦ, πρὸς τοῦ Διός i 16. — 17. ταῦτα καὶ αὐτὸς ἀγανακτῶ] bemærkningen om udtrykkets lille logiske ukorrekthed er noget overflødig, da „meningen er klar nok“; tilmed ligger jo kvindens harme i udtrykket: ἔσθ' ὅπως ὁ τοιοῦτος οὐ παραπαίειν δόξειεν ἄν;. — 20. οἶμαι og που i 24] „vist“. — μὴ ὄναρ] synes mig ikke at blive klarere ved at omskrives til ὕπαρ. — 21. πρόκειται] det havde været nøjagtigere at betegne det som perf. pass. til προτιθέναι. — τῳ] næppe for at udtrykke foragt som i 9, hvor τις er: noget, der kaldes —. — 23. ὁμοδούλους] mon ikke spot over hans stadige trællesind? — ἐς πορνίδιόν τι ἐμπεσών] her, som i 25, passivt („kommer i kløerne på“) i modsætning til den aktive betydning af ἐμπ. ἀθρόος εἰς ἐμέ. — 24. οὐ γὰρ ἄν istedenfor henvisningen til 7 ønskedes en bemærkning om, at der i da. (næsten altid) tilføjes „så“ istedenfor „ellers“, når den underforstaaede betingelse er en benægtelse af en nægtende sætning; ligel. i 53. — λάθω] underforståelsen af reflexivet („uden selv at vide af det“) er så sjælden, at den burde bemærkes. — 26. ὠχρός (καὶ βαρύς)] fejlskrift for χωλός? smlgn. Plutos's replik. — εὖ οἶδ' ὅτι] „sikkert“. — κορυβαντιᾶν] „fantasere, være vilde“. — 27. ἀλλὰ πῶς;] det vil næppe være rigtigt at tilføje οὐκ, da man efter det foregående spørgsmåls nægtende karakter naturlig må underforstå noget som ἀλλοῖος ὁρᾷ; i daglig tale vilde man på da. sige: hvordan (går) det (til), (at du ikke ses, som du er)? — 28. τὸ πρῶτον] „en gang“. — 32. ῥάκος] for at hindre oversættelsen „pjalt“ vilde jeg forklare det ved: „vrag“. — 36. ἀλλά] hellere: „nej“, som Prom. 2. — 38. ὅμως δέ] modsætningen ligger i den nærmest foregående sætning. — 41. δεξίωμα] kunde passende være over-

sat („fund“?) — 45. *καὶ ἄμεινον*] „endnu bedre“. — 46. *ὑπὸ τῇ δικέλλῃ*] „til hakken“. — *μηδαμῶς*] vel indvending mod Timons stadige slag („å, nej!«). — *πάντως*] svarer her ganske til da. endelig. — 51. *στρατηγῶν*] er vist forskrevet; det passer slet ikke her ved omtalen af hans fredsvirksomhed. — 53. (*ἀπέθανα*) *σου*] Mdv. § 53; ligl. i 57 *ταῦτά σου*. — *γελοῖα — ἂν πάθοιμι*] hellere: jeg vilde gøre mig latterlig. — 57. *ἐμπλήσας*] på da. henføres i reglen participiet til objektet („fyldt“). —

Drømmen: 1. *πρὸ ὁδοῦ κτλ.*] kunde nok ønskes helt oversat („vil du være nået såmeget videre med dit arbejde for føden“). — 3. *μὴ* (*ὄνειρος*)] „vel ikke“. — 4. *γόητά φασι*] konstruktionen, som udg. vist rigtig forklarer den, er så mærkelig, at stedet vel er forskrevet; en nødhjælp vilde det ialfald være at læse: *γένοιτο*: *τὸν γόητα φὴς κ. τ., ὦ ἀ.*; Sætningen synes at måtte opfattes spørgende. — 6. *ἀλλ' οὐδ'*] hellere: ja, og — heller ikke. — *ἐκ τῆς ἐκείνου εὐχῆς*] „efter —“ (i overensstemmelse med). — *ὅρον ἔχων τῆς πτ. τὸν ὕπνον*] „hvis flugt er indskrænket til søvnen“ (*ὅρος* om det begrænsede område). — 9. *ἐπὶ τοῦ καθαρ. γένοιτο ἡ ἀναβολή*] „— den reneste side kunde vende udad“. — 10. *καὶ ταῦτα*] her: navnlig ikke. — *ἅπαντα ἑξῆς*] måske snarere: alt uden undtagelse (f. ex. *νεκρ. διάλ.* 5 og Eurip. I. A. 341). — 11. *φέροντες*] er det mon her mere end en omskrivning som den daglige tales: tog og lagde —? cf. Men. 8. — 12. *ᾤμην*] „drømte“. — *συνεκροτεῖτο*] „ordnedes“? — *ὑπηνέμιον φέρεσθαι*] „forsvinde som et intet“. — 13. *ἐξ ἅπαντος*] er det at oversætte som sædvanlig: på enhver måde, ved ethvert middel, eller er *ἅπαν* brugt = *ἅπαντα* og *ἐξ* partitivt? — *σὺ δὲ καὶ τότε*] sammenhængen er meget rigtig forklaret, men i en slemt sammenskruet form. — 14. *ὁ τὸ τρύβλιον*] denne forbindelse måtte gøre lidt varsom med at forklare ved en ellipse af *ἔχων* eller et andet particip, som den er givet Khar. 9, sml. Tim. 7; forresten er det da.: „han med —“ ligeså irrationelt. — *θρύπτεσθαι*] „gøre sig kostbar“. — 15. *σύνοισθα τῷ βίῳ ἑκάστῳ*] jeg kunde ønske den forholdsvis almindelige, men lidet påagtede betydning: at vide om (eller fra, hvorved det selvoplevede stærkere fremhæves) udtrykkelig omtalt. — 16. *ἄλλως τε οὐδ' ὅσιον*] er *ἄ. τ. οὐδέ* ikke her det til *ἄ. τ. καί* svarende negative udtryk? det bliver dog altid misligt på et enkelt sted at opfatte et formelagtigt udtryk på en anden måde. Hvorledes følelsen af den oprindelige betydning var tabt, ses tydeligt f. eks. Nigrin. 6. *τὰ τοιαῦτα* vilde da heller ikke være så overflødigt som nu. — 17. *κάμηλος ἐν Βάκτροις*] udg.'s sans for det komiske synes her ikke at have kunnet rumme det, der beror på det meningsløse alene. — *πρότερον*] „første gang“ af de 2. — 18. *διέθηκα*] „påvirkede“. — *ὑγιές*] her vel i overført betydning: „fornuftig“. — 19. *γάρ*] hellere: da?, siden sætningen er spørgende. — 20. *οὐκ ἀπάγξῃ;*] det burde være tilføjet, at der heri ligger en forbandelse („jeg vil se dig hængt“). — *τοι-*

αὐτας] vist en unødvendig rettelse for τοσαύτας. — 21. ἰδίᾳ μὲν — ἰδίᾳ δὲ] er betydningen af ἰδίᾳ, særskilt, for sig, ikke her svækket til: dels — dels? — 22. πικρὸς] må dog hellere forbindes med ἐξετ. κ. δοκιμ., der ellers står for ubestemt, medens δεσπότης også uden tillæg (som τυραννεῖς i beg.) er betegnende nok. — τῇ β. πενίᾳ προςφιλοσοφῶν] her vist i den usædvanlige betydning: over (anderledes 11 „med“ og Tim. 6 „foruden, til“). — 24. τὸ κεφ. ὅ τι πέρ] „— netop“. — 26. δῆθεν] betegner vist for udtrykkelig det tilsyneladende og falske til at kunne gengives med det rent antydende „naturligvis“, hvori det ironiske er hovedmomentet; hellere: „at se til“. — κατὰ λόγον] „svarende til“. — 29. ὅλος π. τ. ἰ. ἐστιν] „går helt op i —“.

Menippos. 2. πρὸς τοῦ Διός] bemærkningen om Ζεὺς φίλιος er lidt unødvendig. — 4. τί χρὴ καὶ λέγειν] er καί ikke her snarere ligefrem „også“ (metafysiken i modsætning til ethiken)? — ἐπινεύων — ἀνανεύων] et (desværre) uoversætteligt ordspil. — 5. ἰδίᾳ] „personlig“. — 6. ἐδυσχέραινον] herefter vilde jeg hellere interpungere og oversætte således: „skuffet også i denne forventning ærgrede jeg mig endnu mere (end før), idet jeg i mit stille sind søgte at osv.“. — 8. παραπέμπεσθαι] „slippe forbi“. — 11. ἐπικείμενος] hellere: med — liggende på sig. — 12. ἡσυχῇ πως] „ganske rolig“; den temmelig sjældne forstærkende brug af πως ved adverbier (som af τις ved adj. f. ex. i παλαιούς τινας i 15) burde dog omtales. — 13. οἱ πεπαιδευμένοι] her menes vel „de dannede, lærde“. — 16. εἰ τύχοι] „måske“. — διὰ μέσης τῆς π.] den usædvanlige brug („under“) ønskedes bemærket. — τοῦ πλησίον] „enhver anden“. — Σουνιεύς] det går næppe an at forudsætte udtrykket „demot“ bekendt i skolen. — 17. συνεσταλμένον] „indskrænket“. — Δαρείους] her må sikkert tænkes på Dareios, Hystaspis's søn, da der jo skal gives ex. på konger, der var mægtige i denne verden, men nu fornedres i den anden. Xerxes's „ruin“ er mig noget uklar. — 20. ἐν τῷ τοιούτῳ] „i sådan en tilstand“ (uden underforståelse). — 22. Ἅιδου] her i den sjældne betydning: „underverden“.

Anmælderen har en følelse af noget for meget at have bredt sig om enkeltheder, hvor det personlige skøn så ofte er det afgørende, særlig paa det lexikalske område, men håber at finde en undskyldning derfor i den omstændighed, at det for en stor del er personlige erfaringer fra benyttelse af bogen til undervisning, der har leveret stoffet; jeg antager heller ikke, at hovedindtrykket af bogen derved vil svækkes.

Karl Hude.

Efterskrift. Efter at dette var skrevet, har udg. gjort mig opmærksom på, at mange af de af mig fremsatte oversættelser findes i hans oversættelse af Lukian, og at han havde tænkt sig læreren benyttende denne bog ved læsningen; da jeg

midlertid uden at kende denne nærmere er kommet til de foreslåede udtryk og mener, at selv med tilføjelsen af dem tilstrækkeligt arbejde vilde være levnet eleven (som jo nødig må være i besiddelse af oversættelsen), har jeg ikke villet foretage væsenlige ændringer. 48 s.

K. H.

Julius Hoffory, Professor Sievers und die Principien der Sprachphysiologie. Eine Streitschrift. Berlin. Weidmann. 1884. s 48.

I dette klare og skarpe lille skrift har forf. sat sig den opgave at vise, at Sievers's höjt ansete og meget roste bog „Grundzüge der Phonetik" lider af en sådan række inkonsekvenser og uklarheder netop med hensyn til de principielt vigtigste spörgsmål, at den ikke egner sig som ledetråd for begyndende fonetikere. Jeg skal her forsøge at gennemgå de vigtigste af stridspunkterne, idet jeg helt igennem bestræber mig for at stille dem i et sådant lys, at man føres hen imod en forståelse af, hvorledes Sievers er kommen til de forskellige mærkelige standpunkter, som Hoffory påviser.

Sievers's bog udgör förste bind af Breitkopf & Härtel's „Bibliothek indogermanischer Grammatiken"; dette er i og for sig mærkeligt, da almindelig lydfysiologi dog ikke er noget sprogs grammatik; imidlertid, da også Delbrücks „Einleitung in das Sprachstudium" hører til samme samling, viser det kun, at samlingens fællestitel ikke er ganske heldig valgt og ikke bör tages så nöje. I steden for at tage sig förste del af titelen lige så let som den anden — hvilket han så meget lettere kunde göre, som man for at studere en sprogæt aldrig kan have skade af at vide noget også om forhold udenfor den — har han ladet sig forlede til „principielt at lade alle de lyd ude af betragtning, som man hidtil ikke har kunnet påvise som led af indoevropæiske lydsystemer" (s. 37), og til flere steder at lade betragtninger fra vor sprogæts historie influere på det almindelige system. Konsekvent har han imidlertid ikke været; en på historisk grund hvilende almindelig lydlære lader sig af gode grunde ikke gennemføre, og i det enkelte har han flere steder medtaget lyd, der ikke tilfredsstiller den nævnte betingelse — i konsonanttavlen opføres endog snorken, hvorved Sievers også i anden henseende bliver inkonsekvent, som H. (s. 39) meget morsomt påviser.

Sievers's strænge stilling overfor de tidligere tyske sprogfysiologer, særlig Brücke, beror væsentlig på, at S. i langt höjere grad end nogen af dem er sproghistoriker; deri i forbindelse med hans mange nöjagtige enkeltiagttagelser ligger hans arbejdes betydning for lingvistikken, men deri ligger til dels også grunden

hans 'principielle uklarhed. Idet han nemlig som sprogforsker vde sin opmærksomhed henvendt på en mængde forhold, der r den störste betydning i sprogenes liv, men som enten slet te eller dog kun meget ufuldstændigt fandtes omtalte f. ex. s Brücke (man vil hos denne forgæves lede efter noget til-rende til S.s tredje afsnit, navnlig læren „vom Bau der Silben, orte und Sätze"), skød han skylden for disse mangler på deres arren Schematismus" og kom derved til at nære mistillid til tematiseren i al almindelighed. Således ser det da i alt fald efter hans udtalelser; men ser man nöjere til, opdager man, det egentlig kun er én art af systematiseren, han har noget od, nemlig abstrakt systematiseren, medens han udtrykkelig e steder anbefaler systematisk iagttagelse af enkeltsprog som kilde, videnskaben må øse af for at få nyt liv. Det er der-næppe rigtigt af Hoffory at stille udtalelser af de to arter r for hinanden som selvmodsigende; man kan höjst indvende od ham, at han ikke skarpt nok har præciseret forskellen[1]). vers har ret i, at en apriorisk betragtningsmåde uden til-ækkeligt empirisk materiale kan göre stor skade — man huske t på, hvorledes Brücke[2] s. 50 benægter stemmeløse nasalers stens („ein blosses Schnaufen"), sml. også Sievers[1] s. 57, dens de, som Hoffory selv har været en af de förste til at påvise, gt fra sjælden forekommer i sprogene, — men man kan ikke n Sievers heraf slutte, at et almindeligt system er umuligt, og n slår sig da også selv på munden ved at opstille et system ved i anden udg. at slutte sig til det engelske vokalskema e Hoffory s. 40 ff.).

Sievers taler, bebrejder H. ham videre, helt igennem om lyd" og definerer p. 32 en enkeltlyd som „ein Schall, ler . . ."; han har derved på forhånd udelukket sig fra en rigtig opfattelse af de momenter i talens løb, hvor der finder en fuldstændig tillukning af taleorganerne sted og altså ikke frembringes nogen „lyd" (de så kaldte klusiler, f. ex. *p* i „raps" osv.). Hoffory slutter sig i så henseende til Flodström[2]), hvis grundtanke er denne: Sproget kan betragtes fra to sider, dels om hørt (den akustiske side), dels som talt (den genetiske side); som hørt består det af lyd, dog ikke alene af lyd, men også af lydløse momenter, der har deres betydning, da de ikke

[1]) Hoffory slutter sit skrift flot således: „Und wenn Sievers weiter bemerkt: „Nur systematische Arbeit kann hier fruchten", so bin ich auch hiermit völlig einverstanden. Hätte Sievers nur selbst erkannt, dass dieser beherzigenswerthe Spruch vor allem auf die elementaren Fragen der Sprachphysiologie Anwendung findet, so hätte ich nicht nöthig gehabt, dieses Büchlein zu schreiben." Denne benyttelse af S.s egne ord imod ham selv er kun mulig, når man her citerer förste udg. af Sievers; i anden står der korrigeret: „systematische Arbeit auf Grund der Selbstbeobachtung."

[2]) I dette tidskr. ny række V s. 135 ff., navnlig 148 ff.; på tysk foreligger afhandl. nu i Bezzenbergers Beiträge VIII.

efter behag kan tilföjes eller udelades; medens denne akustiske side i almindelighed er den vigtigste, da sprogets værd som meddelelsesmiddel beror på, at det kan høres, er for sprogforskeren den **genetiske** side den vigtigste, da kun yderst få forandringer i sprogene beror på deres egenskab af akustisk fænomen. Denne betragtningsmåde forekommer mig ikke at være fuldt ud rigtig eller udtömmende. Det er dog klart, at ved sproglig virksomhed (samtale) er der fem faktorer medvirkende, nemlig

den talendes		luften	den hørendes	
tanke / hjærne	taleorganer	(og eventuelt andre medier, som telefon o. dsl.)	høreorganer	tanke / hjærne
A 1	B 1	C	B 2	A 2

De videnskaber, der beskæftiger sig med disse forskellige faktorer, er a) psykologi (A, 1 og 2), b) fysiologi, nemlig dels åndedrætsorganernes og mundens fysiologi (B 1), dels ørets (B 2), og c) fysik. Den „akustiske“ side vil sige både C og B 2. Ligesom **alle fem faktorer er lige uundværlige** for mennesker, der vil meddele sig „mundtligt“ til hinanden — hvorledes Flodström kan sige, at hørevirksomheden er den væsentligste, fatter jeg ikke —, således må sprogforskeren have sin opmærksomhed henvendt på dem alle og sætte sig ind i de dele af de nævnte tre hovedvidenskaber, der særlig angår sproget. Ser vi bort fra den psykiske side, der ikke vedkommer os her i denne sammenhæng, må altså, **teoretisk** set, de tre faktorer i sprogets „naturside“ stilles lige, men på den anden side også holdes skarpt ude fra hinanden. En inddeling som Sievers's i „Sonore und Geräuschlaute“ er uberettiget, ikke fordi den er grundet på akustiske forhold, men fordi denne akustiske bestemmelse er blandet sammen med bestemmelser, hentede fra området B 1. Heller ikke kan man sige, at sprogfysiologen skal lægge særlig (hos Hoffory s. 13 endog udelukkende) vægt på B 1, fordi forandringer i sproget mest beror på taleorganerne. Tværtimod kan man vist med lige så stor föje hævde, at der ikke består noget sådant privilegium for den ene faktor til at bevirke forandringer; de tager alle del i enhver forandring, alene af den grund, at en forandring for (fra at være individuel) at blive almindelig gældende på et sprogområde må overføres netop ad vejen B 1—C—B 2 endog mange gange, og at börn jo ikke kan lære deres modersmål uden netop ad denne vej; netop i denne overflytten til nye individer ligger måske spiren til mange sproglige forandringer. Som et axiom, vi ganske vist ikke kan bevise, men som vi må udlede af vor almindelige tro på tilværelsens harmoni, på „loven om kraftens beståen“, må opstilles, at disse tre områder ikke kan stå i strid med hinanden: hvad der er ens i B 1, må medføre ens virkninger i C og derigennem i B 2, og omvendt: til forskellighed i taledelenes bevægelse svarer forskellighed i luft-

lger og i lydindtryk. — Derimod må det indrömmes, at praktisk stiller sagen sig således, at sprogforskeren af de tre områder må særlig beskæftige sig med B 1, taleorganerne, af den simple grund, at hverken læren om lydbølger eller ørets fysiologi er så langt fremskreden, at vi på dem kan basere en almindelig inddeling og beskrivelse af de sproglige fænomener, medens de ved ordenes frembringelse virkende organer jo tildels med stor lethed kan undersøges (ved hjælp af öjet, der eventuelt kan understøttes f. ex. med laryngoskopet; ved at føle med fingrene el. desl.; ved muskelfølelsen i selve organerne); beskrivelser af organernes stillinger og bevægelser kan gives forholdsvis let og almenforståeligt. Men opfindes der imorgen et instrument, hvorved f. ex. luftbølgernes virksomhed med endnu større bestemthed kan iagttages og systematiseres, da må den, der studerer sprogets ydre virkemåde, også vide at drage fordel heraf ved siden af de allerede vundne resultater for taleorganernes vedkommende. — Man vil heraf se, at jeg ikke kan give Hoffory ret, når han (s. 35) siger, at Sievers ved sin utilbørlige overdrivelse af de akustiske forhold har udelukket sig fra at komme på det rene med klusilernes væsen; fejlen (som S. i øvrigt deler med de fleste fonetikere) ligger snarere i sammenblanding af de to sfærer, da man ved konsekvent at holde dem ude fra hinanden kan nå til en fuldstændig forståelse af klusilernes væsen på alle tre områder. Til det faktum i B 1, at taleorganerne er helt afspærrede (enten ved lukke på ét sted som ved „glottal catch" — „stødtone" eller ved samtidigt lukke på to steder, hvorved både næse- og mundvejen spærres), svarer jo nemlig i C det, at der ingen lydbølger udgår fra den talende, og i B 2 det, at en pavse sanses (nemlig ved kontrastvirkningen fra de foregående {og / eller} efterfølgende lydsansninger). Med specielt hensyn til disse lydløse momenter foreslår Flodström og efter ham Hoffory at erstatte navnet „lydfysiologi" med „sprogfysiologi", og at undgå navnet „lyd", i steden for hvilket foreslåes „element". Vi skal altså for fremtiden tale om (sprog-)elementlære, elementforandringer, elementlove osv.! Hvorfor dog ikke beholde navnet „lyd"? Det kan jo ikke skade, når man straks gör opmærksom på, hvad man forstår derved, og dertil benytter Flodströms definition på „sprogelement". Betænkeligheder kan måske nedslåes ved henvisningen til, at 0 regnes med til talrækken, eller til, at ordet „lyd" på dansk jo netop foruden det hørlige også betyder det uhørlige, tavshed (i „at slaa til lyd", „skaffe sig [øre]lyd", jfr. oldn. *hljóð*).

Når vi nu vender os til spörgsmålet om lydenes systematiseren, møder vi först en del vanskeligheder ved bestemmelsen af, hvad en enkeltlyd er. Först er der afgrænsningen overfor meget nærliggende lyd, hvor det ikke hjælper meget med Hoffory at henvise til, at sprogfysiologen ligesom zoologen og botanikeren skal klassificere typerne: „um diese gruppiren sich dann von

selbst die zahllosen Varietäten, die natürlich in dem System selbst keinen Platz finden können" (s. 15). Ulykken er, som Sievers antyder, at der ikke her som ved klassificeren af dyre- og planteformer naturlig frembyder sig visse typer; på mange punkter vil englænderen være tilböjelig til at betragte det som en typisk lyd, som franskmanden eller tyskeren kun kalder en „varietet". En anden vanskelighed: hvor holder enkeltlydene op og hvor begynder dobbeltlydene i sådanne tilfælde som vokalen (diftongen) i eng. *too* eller konsonanten i rækken 1) fransk (uaspireret) *ti*, 2) eng. *ti*, 3) dansk (stærkt aspireret) *ti*, 4) tysk *zi*? Endvidere kommer der, når man ser bort herfra, en ny vanskelighed ved de „sammensatte" lyd. Hoffory vil som Brücke kun opstille et system af lyd med ét artikulationssted, men derimod ikke indlade sig med alle de mangfoldige kombinationer. Lyden *b* har ét artikulationssted, læberne; men hvor mange har *m*? Har det to, fordi ganesejlet her artikulerer for at åbne næsepassagen? Nej, svarer Brücke (s. 42), ved „artikulationssteder" tænker jeg kun på steder i mundens midtlinie (Mittelebene), så at altså *m* ligesom *b* kun har ét artikulationssted. Men nu strubehovedklusilen („glottal catch")? Den får jo efter denne definition intet artikulationssted. Og vokalerne; har *i* ét artikulationssted, hvor mange har da *y*? Indrömmer man, at *y* foruden det med *i* fælles artikulationssted har endnu et, læberne, bliver *y* en sammensat lyd og falder altså udenfor systemet, hvor det dog ellers altid har fået lov til at være; er det derimod ingen sammensat lyd og altså kun har ét artik.sted, ser jeg ikke, hvorledes man vil nægte f. ex. et labialiseret *r* rang og titel som usammensat sprogelement, og hvor bliver så betydningen af denne sondring af? — Men vanskelighederne ved at opstille et lydsystem er endnu ikke udtömte. Der står tilbage den af Sievers (om end ikke med fuld klarhed) antydede: hvad skal vi tage som udgangspunkt for lydanalysen? Er ved *m* stemmebåndenes svingninger, den frie passage for luften gennem næsen eller lukket ved læberne det vigtigste? Skal vi med andre ord inddele alle lyd i stemte og pustede, hver af disse klasser igen i lyd med fri og lyd med tillukket næsepassage osv. eller skal vi inddele dem först efter læbernes artikulationsform, i anden række efter tungens, i tredje efter ganesejlets, i fjerde efter stemmebåndenes, eller en hvilkensomhelst anden rækkefølge? Bell opstiller som bekendt fire inddelingsgrunde for vokalernes vedkommende: 1) not round, round, 2) back, mixed, front, 3) high, mid, low, 4) narrow, wide; enhver af disse kan stilles som øverste inddelingsprincip, men også som nederste eller et af de mellemste, uden at systemet i mindste måde lider derved; at virkelig ordningen i så henseende er forskellig hos forskellige forfattere, kan man let se ved at sammenligne Sweet Handb. of Phonetics s. 16 med Sievers [2] s. 77 og Lundell i Svenska Landsmålen I s. 155. — De to sidste vanskeligheder fjærnes let, når man indser, at enhver sproglyd

(stadig set fra den genetiske side) er lige sammensat og beror på en samvirken af bestemte stillinger af alle de bevægelige dele af taleorganerne; enhver forandring af blot én af disse dele giver en anden lyd (et andet „element")[1]). Opgaven bliver derefter ikke at klassificere lyd — ti deres antal er legio — men at opstille et system af de enkelte ved talen virksomme deles forskellige stillinger (og bevægelser); altså så at sige lydenes (elementernes) smådele, atomer. Man vil herved få indbyrdes uafhængige afsnit for hvert af disse organer, hvortil man så også kan henregne åndedrætsorganerne som bestemmende for den expiratoriske akcent. Man vil nu uden fare for systemet på spörgsmålet „hvad er en enkeltlyd?" kunne give (mutatis mutandis) det af Sievers s. 32 anførte strængt teoretiske svar, at det er „det, der frembringes ved én bestemt sammenvirken af bestemte artikulationsfaktorer og kun ved denne" og altså kunne sige, at der fremkommer en ny enkeltlyd ved hver forandring også i tonhöjde og styrke [men ganske vist ikke varighed, hvilket Sievers fejlagtig tager med her]. — Et forslag til en sprogfysiologisk tegnskrift, baseret på denne opfattelse, har jeg for et par måneder siden fremsat i det herværende filologisk-historiske samfund og håber med tiden at kunne bringe det frem for offentligheden i en mere detailleret og udarbejdet skikkelse.

Til slutning endnu kun en bemærkning til dr. Hoffory. De spörgsmål, han har draget frem og som jeg her har forsøgt at skitsere en lidt selvstændig løsning af, hører ikke, som H. siger, til sprogfysiologiens mest elementære problemer, lige så lidt som spörgsmålet om sjælens væsen hører til psykologiens elementære problemer. At de ikke gör det, kan bl. a. ses af den mængde, der er skrevet om „implosiv- og explosivlyd", för spörgsmålet om klusilernes stilling har fået en nogenlunde tilfredsstillende løsning; det vil også ses af det faktum, som dr. Hofforys skrift har æren for at have pavist, at man som prof. Sievers kan være en af sin tids mest fremragende fonetikere uden at være nået til klarhed om disse — man kunde kalde dem sprog-metafysiske spörgsmål.

Kbhvn, i juni 1884.

O. Jespersen.

---

[1]) Tegnet *m* betyder a) stemme, b) nasalitet, c) tunge hvilende i bunden af munden, d) læber lukkede. Når Sweet, Handb. s. 213 taler om et samtidig dannet *n* og *m*, så er dette ukorrekt, da *m* for at opstå netop fordrer, at luftströmmen har uhindret adgang lige til læberne; sml. Brücke [2] 87.

Til Forsvar.

Naar Hr. O. Jespersen i sin Anmeldelse af min „Veiledning i den engelske Udtale“ fælder den Dom, at jeg ikke paa langt nær har løst min Opgave saa godt som Western, saa er jeg særdeles villig til at indrømme dette, men det burde dog fornuftigvis have været tilføiet, at W's og min Opgave ikke var den samme. W. har skrevet en Lydlære for dem, der vilde studere den engelske Udtale, jeg kun en Veiledning for dem, der simpelthen vilde lære sig at tale Engelsk. Naar jeg altsaa i Overensstemmelse hermed, for at gjøre Bogen tilgjængelig for Alle, med Flid har søgt at gjøre Fremstillingen saa populær og uden alt lærd Tilsnit som muligt, og af fonetiske Finesser kun medtaget, hvad der formentlig havde Betydning for den praktiske Udtale, eller hvad Anmelderen fra sit lærde Standpunkt kalder „det mest iøinefaldende, det groveste“, saa er det temmelig selvfølgeligt, — men meget uventet at skulle høre, — at min Bog ikke kan taale Sammenligning med en lærd fonetisk Afhandling. Jeg skal med Hensyn dertil oplyse, at en anden Anmelder, som er en gammel erfaren Lærer i Engelsk (hvad Hr. J. sandsynligvis ikke er) netop har misbilliget, at jeg i flere Tilfælde er gaaet for meget i det Fine. Og jeg for min Del tror, at denne Anmelder kommer Sandheden nærmere. Det var vistnok meget ønskeligt, at Undervisningen i de levende Sprogs Udtale engang kunde blive bygget paa en Oplærelse i Fonetik og Lydfysiologi, men jeg har ialfald staaet i den Formening, at den Tid endnu ikke var kommen.

Anmelderen finder, at „medens Westerns Lydbetegnelse er let at lære og let at huske — det er i det væsentlige den samme som den af Storm anvendte — er Larsens ikke heldig“. Altsaa — fordi han (og nogle faa andre) tilfældigvis kan Storms Betegnelse udenad, derfor er W's lettere at lære end min! Det er vel temmelig sikkert, at blandt det Publikum, som jeg har skrevet for, er der kun en forsvindende Del, som har tilegnet sig Storms Betegnelse, og for hvem altsaa Brugen af denne kunde have været til nogen Lettelse.

Naar Anmelderen i Anledning af min Beskrivelse af det engelske *w*, saalydende: „Det lyder som et hurtigt Forslag af lukket *o* foran Vokalen“, spørger: „hvorledes vil man da i Henhold dertil kunne udtale *w* foran en *u*-lyd?“ saa forstaar jeg slet ikke Meningen. Jeg fornemmer ingen Vanskelighed ved at udtale lukket (dansk) *o* foran *u* — ialfald ikke anden Vanskelighed end der i det Hele er for Begyndere ved Udtalen af det

engelske *w*. Jeg har heller ikke hørt, at f. Ex. Svenskerne har nogen Vanskelighed ved at udtale sit: *oundgänglig* o. fl.

Naar det befindes aldeles forkasteligt, at jeg regner Vokalen i *burn* blandt de korte, saa skal jeg dertil bemærke, at denne Vokal kun bliver lang ved, saaledes som det sker i den sydengelske Udtale, aldeles at sløife *r*; saasnart som der høres den ringeste *r*-Lyd, bliver Vokalen nødvendigvis kort; og da jeg ikke anerkjender, og ikke i Bogen har anerkjendt, den nævnte sydengelske Udtale for eneherskende, saa kunde jeg heller ikke uden videre opføre denne Vokal blandt de lange. Om jeg ikke tager feil, synes ogsaa Storm at hensætte dette som et aabent Spørgsmaal; thi medens han altid betegner Vokals Længde ved Fordobling, skriver han (Engelsk Filologi p. 76): *shə* (Udtalen af *shire*), *fərtile*, *mərcantile* o. fl.; ved det sidste Ord anmærker han endog udtrykkelig, at Sweet skriver: *əə*. Og under alle Omstændigheder er det mig en Gaade, hvorledes det kan blive „Mangel paa logisk Stringens" at kalde denne Vokal kort. Mon ikke Brugen af dette Udtryk her skulde vise en større Mangel paa denne Egenskab?

Anmelderen gjør stort Væsen af den Maade, hvorpaa jeg har anbragt Reglerne for ubetonede Vokalers Udtale, og som ogsaa skal vise Mangel paa logisk Stringens. Jeg tænker, det bedste Forsvar for denne Ordning er givet ved Anmelderens egen Yttring derom: at den er „gjennemført med Konsekvens"; thi Følgen deraf er, at den, der med en lille Smule god Vilje vil sætte sig ind i Bogens System, med Lethed vil faa Øje paa Principet, nemlig, at Regelen for den ubetonede Vokal overalt følger som et Slags Tillæg eller Anmærkning til Regelen for den betonede. Jeg har med Forsæt gjort det paa denne Maade, for at undgaa endnu flere Underafdelingers Underafdelinger, end der allerede er og maa være, og som ser broget nok ud. Men naturligvis kunde denne Vanskelighed ogsaa have været undgaaet ved den af W. befulgte og af Anmelderen anpriste Methode, at behandle alle de ubetonede Vokaler i et særskilt Afsnit.

Forresten indrømmer jeg villig det beføiede i flere af Anmelderens Udsættelser. Og beføiet er ogsaa hans Tvivl om Rigtigheden af *ostrich* med Stemmelyd (= *ostridge*). Dette Ord har fra gammel Tid af staaet blandt Undtagelserne paa dette Sted, og saa er det uheldigvis, som det jo let hænder, blevet staaende, idet jeg har overseet, at Udtalen har forandret sig. Allerede Smart siger (1852): „In *ostrich* the *ch* used to be vocalized, but the practice now wavers", og siden den Tid synes denne Udtale at være gaaet fuldstændig af Brug.

A. Larsen.

Trykfejl og Rettelser.

S. 56 l. 11 *πάπλωπα* læs *πάπλωμα*
\- 57 - 12 *τό λό;ο* læs *τὸ λόγο*
\- — - 18 *δὲι* læs *δὲν*

